

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2017

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	63
1	Innledning	11	11	Budsjettforslaget	65
2	Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene	25	Programområde 02	Utenriksforvaltning	65
3	Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform	27	<i>Programkategori 02.00</i>		
4	Tabelloversikt over budsjettforslaget	29	<i>Administrasjon av utenriksstjenesten</i>	65	
5	Generelle merknader til budsjettforslaget	32	Kap. 100 Utenriksdepartementet	68	
6	Overførbare bevilgninger	34	Kap. 3100 Utenriksdepartementet	73	
7	Anmodningsvedtak	36	Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	73	
8	Årsverkoversikt for Utenriksdepartementet	37	Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	74	
9	Programområde 02 Utenriksforvaltning	38	<i>Programkategori 02.10 Utenriksformål</i>	75	
9.1	Fremme norsk sikkerhet	38	Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	75	
9.2	Nordområdene – Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde	41	Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner	79	
9.3	Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden ..	42	Kap. 117 EØS- finansieringsordningene	104	
9.4	Styrket engasjement i Europa	44	Kap. 118 Nordområdetiltak mv.	125	
9.5	Økonomiske bidrag i våre nærområder – EØS-midlene	45	Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak	135	
9.6	FN – global normgiver	46	Programområde 03		
9.7	Fremme menneskerettigheter	46	Internasjonal bistand	138	
9.8	Konsulær bistand og utlendingsfeltet	47	<i>Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen</i>	138	
10	Programområde 03 Internasjonal bistand	49	Kap. 140 Utenriksdepartementets - administrasjon av utviklingshjelpen	139	
10.1	Sårbare stater og regioner	52	Kap. 141 Direktoratet for utviklings-samarbeid (Norad)	140	
10.2	Humanitær innsats	53	Kap. 144 Fredskorpset	140	
10.3	Sosial og økonomisk utvikling	53	<i>Programkategori 03.10 Bilateral bistand</i>	142	
10.4	Klima, miljø og energi	55	Kap. 150 Bistand til Afrika	143	
10.5	Menneskerettigheter og likestilling	56	Kap. 151 Bistand til Asia	165	
10.6	Valg av samarbeidspartnere	57	Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	181	
10.7	Økt effekt av bistand; konsentrasjon, realisme og resultater	58	Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika	188	
			<i>Programkategori 03.20 Globale ordninger</i>	194	
			Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling	195	
			Kap. 161 Næringsutvikling	205	

Kap. 162	Overgangsbi-stand/sårbare stater og regioner	210	17	Likestilling og ikke-diskriminering i utenriksstjenesten	389
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	213	18	Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet	397
Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati	227	Forslag	399	
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	241	Vedlegg 1		
Kap. 166	Klima, miljø og fornybar energi	250	Samarbeidsland – Internasjonal bistand	408	
Kap. 167	Flyktnings-tiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	259	Vedlegg 2		
Kap. 168	Kvinnens rettigheter og likestilling	260	Bilateral bistand i 2015	410	
Kap. 169	Global helse og utdanning	265	Vedlegg 3		
<i>Programkategori 03.30</i>			Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser	415	
<i>Multilateral bistand</i>			Vedlegg 4		
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.	288	Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser	416	
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner ...	319	Vedlegg 5		
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	335	Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2015	417	
Del III	Spesielle tema	339	Vedlegg 6		
12	Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord	341	Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2015	418	
13	Rapport til Stortinget om Samstemt politikk for utvikling 2016	344	Vedlegg 7		
14	Tusenårs-målene og status for måloppnåelse 2016	367	Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2015	419	
15	Sektorovergripende miljø- og klimapolitikk	374			
16	Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken	387			

Figuroversikt

Figur 11.1	Organisasjoner involvert i forvaltningen av EØS-midlene	107	Vedlegg 3		
Figur 11.2	Viser fordelingen av EØS-midler per sektor.	109	Figur 3.1	Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2015	415
Figur 11.3	Bruttonasjonalprodukt per innbygger (2015, i euro)	115	Vedlegg 4		
Figur 11.4	Bruttofordeling 2009–2014 og 2014–2021	122	Figur 4.1	Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2015	416
Figur 11.5	Kap. 160, post 70 - Andelen forvaltet av Norad fordelt på partner. 2015 (mill. kroner)	199	Vedlegg 5		
Vedlegg 2			Figur 5.1	Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2015	417
Figur 2.1	Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post, 2015	410	Vedlegg 6		
Figur 2.2	Bilateral bistand til største mottakerland i Asia etter kapittel og post, 2015	411	Figur 6.1	Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2015.....	418
Figur 2.3	Bilateral bistand til Midtøsten etter kapittel og post, 2015	412			
Figur 2.4	Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika etter kapittel og post, 2015	413			
Figur 2.5	Bilateral bistand til hovedregionene fordelt på kapittel og post, 2015	414			

Tabelloversikt

Tabell 10.1	Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype 2012–2015 (mrd. kroner)	59	Tabell 11.5	Bilateral bistand til fokuslandene i Asia i 2015 (mill. kroner)	172
Tabell 10.2	Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion, 2012–2015 (mrd. kroner). Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand	59	Tabell 11.6	Fakta om utviklingsbankene	320
Tabell 10.3	De ti største mottakerland/områder av norsk bilateral bistand i 2015, perioden 2012–2015 (mill. kroner)	60	Tabell 17.1	Overordnet kjønnsfordeling i Utenriksdepartementet per 31.12.2015	389
Tabell 10.4	Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand i 2015, 2012–2015 (mrd. kroner)	60	Tabell 17.2	Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2006–2015 i pst.	389
Tabell 10.5	Norske frivillige organisasjoner: De seks største mottakerne av norsk bistand i 2015, 2012–2015 (mill. kroner)	61	Tabell 17.3	Kjønnsfordeling lønn og stilling	390
Tabell 11.1	BNP vekst i Afrika sør for Sahara (i pst.)	143	Tabell 17.4	Kjønnsfordeling fravær pga. sykt barn/foreldrepermisjon i pst.	391
Tabell 11.2	Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika	146	Tabell 17.5	Kjønnsfordeling sykefravær. Sykefraværprosent 2010–2015	391
Tabell 11.3	Bilateral bistand til fokuslandene i Afrika i 2015 (mill. kroner).	155	Tabell 17.6	Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte	392
Tabell 11.4	Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Asia	165	Tabell 17.7	Kjønnsfordeling fast/ midlertidig	392
			Tabell 17.8	Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:	393
			Tabell 17.9	Likestillingsredegjørelse	395
			Tabell 17.10	Tilstandsrapport (kjønn).....	396
			Tabell 17.11	Prosentvis andel	396

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2016–2017)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2017

Utgiftskapitler: 100–172

Inntektskapitler: 3100

*Tilråding fra Utenriksdepartementet 16. september 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Innledning

Verden har opplevd store fremskritt de siste tiårene. Aldri før har så mange av klodens borgere nytt så godt av så mye velstand og samarbeid. Verdenshandelen er åttedoblet siden 1970, og antallet ekstremt fattige er halvert. Flere lærer å lese og skrive og er sikret god helse.

70 år med stadig tettere internasjonalt samarbeid har skapt en omfattende vev av institusjoner og avtaler. Selv i et krisepreget 2016 er det mye positivt som skjer, som skaper utvikling og som bringer verden fremover. Alt fra en historisk fredsavtale i Colombia, konkrete politiske fremskritt i Sri Lanka, i Myanmar og i atomavtalen med Iran – til vedtak av nye globale bærekraftsmål, gjennombrudd i klimaforhandlingene i Paris og et vellykket WTO-møte i Nairobi rundt årsskiftet som ga velkomne impulser til utfordrende handelsforhandlinger i 2016.

Men de siste årene viser at fortsatt fremgang ikke kan tas for gitt. Etter positive utviklingstrekk i flere tiår går tallene for drepte i krig og konflikt feil vei. I 2015 ble flere enn 100 000 drept i krig og konflikt. En må tiår tilbake i tid for å finne tilsvarende tall. 130 millioner mennesker verden over har akutt behov for humanitær hjelp og beskyttelse på grunn av konflikt og naturkatastrofer. Geopolitisk ubalanse og manglende global problemløsning gir økt usikkerhet og uforutsigbarhet og nører opp under destruktive krefters maktutbredelse i Midtøsten og deler av Afrika og Asia. Norsk utenrikspolitikk må i dag forholde seg til et svært sammensatt og krevende trusselbilde.

De store migrasjonsstrømmene til og gjennom Europa utfordrer EUs og vår felles yttergrense. Veiene inn i Europa har endret seg i 2016 og presset på Norges grenser er redusert, men man ser ingen bedring i de grunnleggende drivkreftene bak migrasjonsstrømmen.

Russlands brudd på folkeretten og destabilisering av Ukraina fortsetter å spre usikkerhet gjennom hele Europa. Globalisering og teknologisk utvikling har ført globale sikkerhetstrusler nærmere. Terror rammet gjentatte ganger i 2016.

Antall angrep mot sivile mål i Europa har økt markant. Radikale ekstremisters brutale aksjoner viser at Europa står overfor en endret sikkerhets-

situasjon, og illustrerer hvordan utenrikspolitikk blir innenrikspolitikk. Geografisk avstand betyr stadig mindre som premiss i utenrikspolitikken. Det fordrer samlet og effektiv respons, her hjemme og i flyktningenes nærrområder.

Brexit betyr et nytt lag av usikkerhet over Europas og dermed også Norges politiske fremtid. Regjeringens mål er å ivareta gode relasjoner både til EU og til Storbritannia. Norge risikerer imidlertid å møte et mer innadventt EU med mindre tid og overskudd til å utforme gode løsninger i samarbeid med land utenfor EU-fellesskapet.

Utenrikspolitikkenes fremste mål er å sikre og fremme norske interesser – våre verdier, vår sikkerhet og vår velferd. Jo mer alvorlige trusler, desto viktigere er det å prioritere og konsentrere vår innsats om de sentrale utfordringene. Regjeringens utenrikspolitikk begynner i Europa. Politikken forankres i de grunnleggende verdiene vi deler med allierte og samarbeidspartnere globalt. Regjeringen vektlegger respekt for menneskerettighetene som et utenrikspolitisk mål, og som et middel for å oppnå varig utvikling og sikkerhet. Regjeringen mobiliserer for å unngå at tiår med fremgang for demokrati, menneskerettigheter, frihandel og internasjonalt samarbeid drives tilbake.

Regjeringen tar dagens store utfordringer på alvor. De får klare konsekvenser for budsjettet for 2017. Nordområdene er Regjeringens viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som omfatter alle nordområderelaterte tiltak under det enkelte fagdepartements område. Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser, styrket samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis, herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord. I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 foreslås bevilgningene til nordområdetiltak fordelt på de forskjellige departementene økt fra om lag 2,7 mrd. kroner i 2016 til anslagsvis 3,4 mrd. kroner i 2017.

I fjor samlet alle verdens land seg om 17 nye mål for bærekraftig utvikling. Dette innebærer en global dugnad for å avskaffe ekstrem fattigdom, vedtatt med 2030-agendaen. Bærekraftsmålene er et veikart for nasjonale og internasjonale innsatser både for oss og for utviklingsland, for en inkluderende utvikling, for velstand, rettferdighet og stabilitet.

Utviklingspolitikken utgjør et viktig bidrag fra norsk side til å nå bærekraftsmålene. Forslaget til budsjett for 2017 er på 33,9 mrd. kroner. Det tilsvarer 1 pst. av BNI-anslaget for 2017, og betyr samtidig at Regjeringen har holdt bistandsbudsjettet på 1 pst. av BNI gjennom hele stortingsperioden. Med en betydelig andel samlet bistand er sivilt samfunn, gjennom sine nasjonale og internasjonale nettverk, en viktig medspiller i arbeidet med å realisere bærekraftsmålene, og blant våre viktigste samarbeidspartnere i utviklingspolitikken.

Denne omfattende bistandsinnsatsen konsentreres om fem sentrale temaområder:

- Utdanning
- Helse
- Humanitær bistand og innstas i sårbare stater og regioner
- Næringsutvikling/privat sektor
- Klima, miljø og energi

Skrutt er tatt for å gjøre bistanden mer resultatorientert, også gjennom konsentrasjon av land, antall avtaler og tema. Samarbeidet med de 12 fokuslandene fortsetter. Regjeringen har videreført arbeidet med å redusere antall bistandsavtaler fra over 6 000 i juni 2015 til nærmere 4 000 avtaler i august 2016. Antall mottakerland er redusert fra 113 i 2014 til under 90 per august 2016, eksklusive bevilgningen til sivilt samfunn og humanitær bistand.

Utdanning er en hovedprioritet i utviklingspolitikken. Regjeringen har reversert tidligere reduksjoner og budsjettet for 2017 innebærer en dobling av bevilgningene til utdanning siden regjeringsskiftet i 2013. Økningen gir troverdighet til norsk pådriverrolle på dette viktige politikkområdet, og har bidratt til at også andre aktører har fulgt opp med økte budsjetter til utdanning.

Utdanning er avgjørende for vekst og utvikling. Skolegang setter mennesker i stand til å søke jobb – og skape arbeidsplasser for andre. En godt utdannet befolkning står også sterkere rustet til å ta ansvar for sine egne liv. Derfor øker Regjeringen støtten ytterligere, og når i forslaget til budsjett for 2017 målet om å doble innsatsen for utdanning i stortingsperioden. Samlet innsats til

utdanning for 2017 er på 3,4 mrd. kroner, mot 1,7 mrd. kroner i 2013.

Den norsk initierte og finansierte utdanningskommisjonen overleverte sine anbefalinger til FNs generalsekretær i september. Regjeringen vil arbeide videre for å sikre at anbefalingene bidrar til at verden når bærekraftsmål 4 om utdanning.

Regjeringen arbeider for økt satsing på jenters utdanning, på kvalitet og læring og på utdanning i krise og konflikt. Norge har spilt en aktiv rolle for å få på plass et fond for utdanning i kriser. Fondet ble lansert under Verdens humanitære toppmøte i Istanbul i mai 2016. Regjeringen vil arbeide for å sikre at det får bred oppslutning og gir resultater på bakken. I tillegg har Regjeringen igangsatt en større satsing på yrkesfaglig opplæring for å sikre at de store ungdomskullene som forventes å entre arbeidsmarkedet bl.a. i Afrika Sør for Sahara i årene som kommer, skal utrustes med kompetanse som er etterspurt lokalt.

Akutte og omfattende kriser i Midtøsten og Afrika gjør at Regjeringen følger opp og fortsetter det vi i fjor markerte som *tidenes humanitære krafttak i norsk utenrikspolitikk*. Norge inntok en global lederrolle gjennom Syria-konferansen i London i februar i år. Norge vil i fireårsperioden 2016–2019 totalt bidra med omlag 10 mrd. kroner i humanitær og annen bistand til Syria og nabolandene. Regjeringens samlede bidrag til humanitær bistand har økt med over 50 pst. siden 2014, fra nærmere 3,4 mrd. kroner i 2014 til over 5 mrd. kroner i forslaget til budsjett for 2017.

Samtidig sees den humanitære innsatsen i sammenheng med strategien Regjeringen nå utarbeider for sårbare stater og regioner, med vekt på forebygging av konflikt, fred og forsoningsarbeid, institusjonsbygging og næringsutvikling. Det handler om å forebygge kriser og krig gjennom en mer helhetlig engasjementspolitikk i sårbare stater, i tillegg til dagens åpenbare behov for å lindre nød og hjelpe flyktninger.

Budsjettet for 2017 reflekterer hvor tett integrert utenriks- og utviklingspolitikken er. Befolkningen i sårbare regioner er blant de fattigste og mest utsatte. Den humanitære bistanden skal redde liv, lindre nød og sikre beskyttelse for sivilbefolkningen. Den langsiktige bistanden bidrar til å stabilisere kriserammede regioner og til å håndtere de store migrasjonsutfordringene. Omfattende støtte til fred- og forsoningsprosesser er et viktig bidrag til strategien for sårbare stater. Her er Norge ledende internasjonalt. Fredsavtalen i Colombia høsten 2016 viser resultatene av målrettet og langsiktig innsats, og gir kunnskap og erfaringer som kan brukes i andre konfliktsituasjoner.

Regjeringen vil fortsette å styrke norsk kompetanse på dette området, samtidig som det ses i sammenheng med andre virkemidler.

Helse forblir en sentral pilar i utviklingspolitikken. Bevilgningene til global helse over kap.169 er økt fra om lag 2,5 mrd. kroner i 2013 til over 3 mrd. kroner i dag. Forslaget til budsjett for 2017 utgjør 3,1 mrd. kroner. Til dette kommer betydelige norske bidrag til organisasjoner som UNAIDS og WHO.

Vaksinasjon gir de beste resultater gjennom å forebygge sykdom, og legger grunnlag for at alle kan få et godt og produktivt liv, også i de fattigste landene. Norge har siden opprettelsen av vaksinealliansen GAVI, vært blant dens sterkeste støttepillere. I april 2016 undertegnet Regjeringen en avtale om direkte bidrag på 6,3 mrd. kroner over de neste fem år. Det skal bidra til målet om å redde mellom fem og seks millioner menneskeliv.

Ifølge Verdensbanken er 1/3 av verdens 1,8 milliard ungdommer uten jobb, i utdanning eller under opplæring. En milliard ungdommer vil de neste ti årene ta steget ut på arbeidsmarkedet. Slik det nå ser ut vil kun 40 pst. av disse ha jobber å gå til. Det er derfor behov for 600 millioner nye jobber de neste 10 år. Erfaringsmessig skapes 9 av 10 arbeidsplasser i privat sektor.

Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben* understreker behovet for vekst i privat sektor i utviklingsland og fokus på jobbskaping i utviklingspolitikken. Derfor satser Regjeringen på et strategisk partnerskap med næringslivet i utviklingspolitikken og iverksetter nye tiltak for å stimulere til dette. Regjeringen satser særlig målrettet på yrkes- og fagutdanning som etterspørres av næringslivet, og har satt av en ramme på 500 mill. kroner frem mot 2020 til dette formålet. I september 2016 ble to målrettede fond for yrkesutdanning lansert.

Norfund spiller en sentral rolle i Regjeringens arbeid med å skape økonomisk vekst i utviklingsland. Samlede overføringer til Norfund er økt fra 1,2 mrd. kroner i 2013 til 1,5 mrd. kroner i forslaget til budsjett for 2017. Satsingen på næringsutvikling og vekst i privat sektor illustrerer godt det overordnede målet med Regjeringens utviklingspolitikk: Å gjøre fattige land uavhengig av bistand. Veien mot å bli et mellominntektsland går via en styrket privat sektor.

Norfund er en viktig aktør i Regjeringens satsing på bærekraftig energi. Investeringer i bærekraftig energi er i utviklingslands interesse og bidrar til reduksjon av globale klimautslipp. Samlet utgjør forslagene til klima, miljø og bærekraftig energi i budsjettet for 2017 over 5,3 mrd. kroner.

Dette omfatter bilaterale initiativer på energi, miljø og klima, inklusive Regjeringens store skogprosjekt, og multilaterale satsinger som for eksempel det grønne fondet og bevilgningene til det global miljøfondet (GEF).

Politikk handler om å prioritere. Dagens alvorlige trusselbilde og den akutte humanitære krisen vi står overfor – sammen med fortsatt høyt nivå på hovedsatsingene i bistanden – gjør det nødvendig med omprioriteringer. Størst mulig del av bistandsbudsjettet må nå de fattigste og mest nødstilte.

Fem tematiske hovedlinjer ligger til grunn for Regjeringens utenrikspolitikk:

- Sikkerhet
- Verdigrunnlaget
- Økonomi
- Fred, utvikling og humanitær politikk
- Klima

Langs hver av de fem hovedlinjene arbeider Regjeringen systematisk for å fremme norske interesser og verdier.

Den første hovedlinjen i utenrikspolitikken handler om Norges sikkerhet

Det handler om å forebygge krig og fremvekst av andre trusler mot Norge og norske interesser.

I dagens alvorlige situasjon er det viktig å minne om hvor mye som er oppnådd. Norge står sammen med sine allierte. På ruinene av to ødeleggende verdenskriger ble det reist en arkitektur som sikret fred og velstand på et kontinent som tidligere var preget av krig og rivalisering. NATO og det europeiske prosjektet som ble til både EU og Europarådet ryddet vei og gjorde fiender til venner.

Det transatlantiske forholdet forblir en helt sentral prioritering og premissleverandør for norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. USA er fortsatt den dominerende globale aktøren politisk, økonomisk og militært. Amerikansk engasjement fortsetter å være en forutsetning for fremdrift i en rekke internasjonale spørsmål av stor betydning for Norge. Det bilaterale forholdet mellom Norge og USA er blitt ytterligere styrket gjennom omfattende samarbeid og besøksutveksling, inkludert gjennom det nordisk-amerikanske toppmøtet i Washington i mai 2016, utenriksminister John Kerrys besøk til Oslo og Svalbard i juni, samt forsvarsminister Ashton Carters besøk til Bodø i september.

Herjingene til ekstremistiske grupper som ISIL, al-Qaida og Boko Haram sjokkerer en hel verden og viser hvor sårbare mange stater er. Organisert kriminalitet svekker stater og er en sentral del av inntektsgrunnlaget til ekstremistiske grupper. Internasjonale kriminelle nettverk tjener enorme summer på migrasjonsstrømmer og uakseptable flyktningssituasjoner og er en drivkraft bak utfordringene vi ser i og ved Middelhavet.

Kampen mot terrorisme vil ta lang tid. Forskningen viser et komplekst og sammensatt bilde. Det finnes ikke enkle løsninger. ISIL og tilsvarende terrororganisasjoner kan bare bekjempes med et bredt sett av politiske, militære og økonomiske virkemidler. Norge deltar på samtlige av disse områdene. Det har gitt oss en viktig plass ved bordet når USA og sentrale arabiske, europeiske og øvrige land samles for å planlegge kampen mot ISIL og andre terrorbevegelser.

Norge bidrar med opptil 120 militære instruktører for kapasitetsbygging i kampen mot ISIL i Irak, stasjonert i Erbil i Nord-Irak. Norge bidrar også med personell til kapasitetsbygging av lokale styrker i kampen mot ISIL i Syria.

For 2016 er det bevilget mer enn 100 mill. kroner til stabilisering i Irak, blant annet gjennom UNDP, minerydding og umiddelbare tiltak i Falulah. I Syria vil vi bruke 100 mill. kroner til stabilisering og ytterligere inntil 50 mill. kroner til minerydding. Vi bidrar også til koalisjonens arbeidsgrupper for å hindre flyt av fremmedkrigere samt å bekjempe ISILs propaganda og inntektstrag.

De enorme humanitære lidelsene i kjølvannet av konfliktene i regionen tilsier også massiv humanitær innsats. Norge er blant de største humanitære bidragsyterne til sivilbefolkningen i Irak, Syria og regionen for øvrig. I tillegg bidrar vi med langsiktig bistand. Samlet sett vil Norge bidra med om lag 10 mrd. kroner i perioden 2016–2019 i Syria og nabolandene.

Russland fortsetter å orientere seg bort fra demokratiske og liberale verdier. Vi ser et mer uforutsigbart Russland, hvor viljen til å overraske og ta utenrikspolitisk risiko er større enn før. Regjeringen har fordømt Russlands folkerettsbrudd i Ukraina og vil fortsatt stå sammen med allierte og likesinnede partnere om reaksjonene på Russlands folkerettsstridige handlinger i Krim og Donbas. Ukrainas reformarbeid støttes politisk og finansielt.

Samtidig er Russland vår nabo, og naboskapet er en konstant og viktig faktor i norsk utenrikspolitikk. Vi ønsker et godt naboforhold til Russland.

Det oppnår vi best ved å holde fast ved vår russlandspolitikk: Norge skal være forutsigbar, konsekvent og tydelig overfor Russland. Vi skal fremme samarbeid og kontakt der det er felles interesse samtidig som vi fortsetter å stå opp for våre verdier, prinsipper og interesser. Her ligger det ingen motsetning.

Store deler av det bilaterale samarbeidet, som er i begge lands interesse, fungerer godt, deriblant fiskeriforvaltning, miljøvern og atomsikkerhet. Gode og åpne kanaler er viktige å ha når vi møter utfordringer som krever felles løsninger. Tilstrømningen av migranter og asylsøkere over vår felles grense i nord sist høst var en slik utfordring. Gjennom kontakt og samarbeid basert på tidligere inngåtte avtaler ble gode løsninger funnet. Siden slutten av november er ingen migranter kommet inn over Storskog.

Folk-til-folk-samarbeidet og det regionale samarbeidet i nord er fortsatt viktige bestanddeler i vårt forhold til Russland. Arktisk råd er sentralt for å sikre stabilitet og samarbeid i Arktis. De arktiske statenes etterlevelse av havretten og konstruktive samarbeid i Arktis er budskap som stadig er viktig å formidle til omverdenen. Russland og Norge har mange felles interesser og har sammen ledet sentrale prosjekter i Arktisk råd. Samarbeidet i regionale fora i nord, blant annet i Barentsrådet og Den nordlige dimensjon er også viktige bidrag til en fortsatt stabil utvikling i nord.

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde. Økt tilgang til natur- og energiresurser og åpning av handelsveier i nord gir nye muligheter og har økt den internasjonale oppmerksomheten om nordområdene. Nord-Norge opplever nå sterkere økonomisk vekst enn resten av landet. Samtidig er konsekvensene av klimaendringene spesielt synlige i Arktis. Tilstedeværelse og aktivitet i nordområdene styrker Norges posisjon internasjonalt som en ansvarlig arktisk nasjon. Det er snakk om vitale norske interesser. Det handler om klima og miljø, tilgang til nye naturressurser og handelsveier og sikkerhet og stabilitet i våre nærområder.

Til tross for et endret sikkerhetspolitisk landskap i Europa som følge av Russlands folkerettsbrudd i Ukraina, kjennetegnes Arktis fortsatt av fred, stabilitet og godt internasjonalt samarbeid. Regjeringen arbeider for at dette forblir slik, men de sikkerhetspolitiske endringene viser at respekt for grunnleggende verdier og prinsipper ikke kan tas for gitt. Det er svært viktig at samarbeidet i Arktisk råd og andre fora fortsetter. Norge samarbeider derfor tett med det amerikanske formannskapet i Arktisk råd. Med sitt lederskap har USA

gitt det globale arktissamarbeidet et nytt løft. Det er i Norges interesse at omverdenen har en realistisk oppfatning av mulighetene og utfordringene i nordområdene. Regjeringen er i dialog med finske myndigheter for å fremme norske interesser når Finland overtar formannskapet i Arktisk råd våren 2017.

Det er avgjørende at rettslig og institusjonelt rammeverk for Arktis opprettholdes og respekteres. Respekt for havretten og internasjonalt samarbeid fremmer stabilitet og forutsigbarhet. Det er viktig for å kunne bevare lav spenning i regionen.

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet er en sentral del av Regjeringens satsing i nord. Selv om faren for en alvorlig krise fortsatt må anses som liten, er det avgjørende at vi fra norsk side er årvåkne, har god situasjonsforståelse og høy operativ evne.

Utviklingen i Nord-Atlanteren har konsekvenser for Norge, og for hele NATO. NATOs oppmerksomhet er den senere tid blitt trukket mot nord gjennom allierte øvelser og treningsaktiviteter.

Regjeringen vil i oppfølgingen av NATO-toppmøtet i Warszawa arbeide for en markert styrking av NATOs maritime strategi, med stor vekt på de nordlige havområdene. Norge vil bidra til styrkingen av NATOs avskrekkingsevne og gjennomgangen av NATOs kommandostruktur. I forholdet til Russland må tydelighet kombineres med tiltak fra NATO for å unngå farlige hendelser og økt spenning. Her er Norge en pådriver. Norge støtter regelmessige møter i NATO-Russlandsrådet.

I dagens sikkerhetspolitiske situasjon øker betydningen av det nordiske og nordisk-baltiske samarbeidet, med Østersjøregionen som sentral arena. Norge deltar aktivt i de fora som drøfter sikkerhetsutfordringer i regionen. Forberedelsene er allerede i gang til 2017 hvor Norge vil overta formannskapet i både det nordiske utenrikspolitiske samarbeidet, samarbeidet Norden-Baltikum og i tillegg formannskapet i Nordisk Ministerråd. Regjeringens mål er at regionen skal oppleve Norge som en troverdig og ansvarlig regional aktør som søker gode og trygge løsninger i en krevende tid for Norden og Baltikum.

De globale truslene rammer Norge – vår sikkerhet og våre interesser. Terrorfaren er vel kjent. Organisert kriminalitet er en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper. Kriminelle nettverk er sentrale drivkrefter i lokale og regionale konflikter og er en trusselaktør i sårbare stater, regionalt og internasjonalt. Pirater truer norsk skipsfart. Det digitale rom utnyttes til

kriminalitet og spionasje mot individer, selskaper og myndigheter.

Et sikkert, åpent og stabilt digitalt rom kan bidra til sikkerhet, men også sosial og økonomisk vekst og utvikling. I april 2016 drøftet Stortinget den første meldingen som behandler flere ukonvensjonelle sikkerhetsutfordringer i sammenheng. I denne meldingen ble det fremmet 40 tiltak for å styrke vår evne til å møte slike trusler. Kunnskap og analyse, koordinering og kapasitetsbygging er nøkkelord i vårt arbeid for å gjøre berørte land og regioner bedre i stand til å forebygge, håndtere og bekjempe globale sikkerhetsutfordringer.

I arbeidet med å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning legger Regjeringen til grunn det enstemmige vedtaket fra Stortinget 26. april 2016 der «Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikke-spredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.»

Det nye sikkerhetspolitiske landskapet gjør at også nedrustningsarbeidet stilles overfor nye utfordringer. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte og unngår at Ikke-spredningsavtalen (NPT) svekkes. Norge deltok aktivt i Den åpne arbeidsgruppen for kjernefysisk nedrustning (OEWG). Stortingets vedtak var førende for norsk opptreden og i norske innlegg.

Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om utvikling av metoder for å bekrefte destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Et slikt samarbeid mellom en kjernevåpenstat og en ikke-kjernevåpenstat er enestående, noe som nå har banet vei for et større internasjonalt partnerskap for slik verifikasjon. Under FNs Generalforsamling høsten 2016 fremmer Norge en resolusjon som tar sikte på å forankre det videre arbeidet med verifikasjon av kjernefysisk nedrustning innen FN. Regjeringen vil fortsette sin innsats med slike effektive tiltak for nedrustning som ledd i innsatsen for å nå målet om en kjernevåpenfri verden.

Gjennom toppmøtene om kjernefysisk sikkerhet (Nuclear Security Summit) er kjernefysisk terrorisme kommet høyere på dagsordenen. Det fjerde og siste toppmøtet fant sted i Washington D.C. i april 2016. Arbeidet tas nå videre i andre relevante fora, slik som Det internasjonale atomeenergibyrådet (IAEA). Norge har engasjert seg sær-

skilt for å fase ut bruk av høyanriket uran og bedre kontrollen av radiologisk materiale i sivil sektor slik at dette ikke kommer på avveie. Atom-sikkerhetssamarbeidet med Russland og Ukraina er også viktige bidrag til kjernefysisk sikkerhet.

Arbeidet med å hindre spredning av masse-ødeleggelsesvåpen må videreføres med uformin-sket styrke. Her spiller IAEA en sentral rolle. Norge støtter opp om denne innsatsen og har siden 2013 gitt ekstraordinær finansiell støtte til IAEAs verifikasjonsarbeid når det gjelder Irans kjernefysiske program, i alt 14 mill. kroner. Norge bidro i desember 2015 med kritisk støtte slik at avtalen mellom Iran og P5+1-landene om Irans atomprogram kunne gjennomføres etter tidsplanen. Nord-Koreas gjentatte prøvesprengninger og missiltester er uakseptable. Disse handlingene illustrerer at det er tvingende nødvendig at Prøve-stansavtalen (CTBT) trer i kraft så snart som mulig.

Innsatsen for ikke-spredning kommer også til uttrykk gjennom å sikre god og effektiv eksport-kontroll av forsvarsmateriell og flerbruksvarer som har betydning for utvikling og bruk av masse-ødeleggelsesvåpen. For å holde tritt med spred-ningsbildet og den teknologiske utviklingen, fore-går det løpende informasjonsutveksling og for-handlinger om felles retningslinjer i ulike multila-terale regimer. Norge ledet arbeidet i regimet for eksportkontroll av missilteknologi (MTCR) i 2014–15 og videreførte innsatsen gjennom delta-kelse i Troika-samarbeidet i 2016. Også på andre områder er eksportkontrollen krevende som følge av teknologiutviklingen og globalisering. Regje-ringen vil ytterligere styrke arbeidet på dette området.

Den andre hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk handler om å styrke verdigrunnlaget

Demokrati, menneskerettigheter, bærekraftig utvikling og en internasjonal rettsorden ligger til grunn for vår utenriks- og utviklingspolitikk.

Er det noe historien har lært oss, så er det at vi ikke kan ta grunnleggende og universelle verdier og normer for gitt. De er hardt tilkjempet og må stadig forsvares. Det siste året har gitt mange påminnelser om dette.

Terrorangrepene i Europa det siste året, og i Orlando i USA har ikke minst vært direkte angrep mot det frie ordet, retten til å være og mene annerledes, til å utfordre makten. De var forsøk på å skremme oss til stillhet. Dette kan aldri aksepteres. Ytringsfriheten er kjernen i ethvert demo-krati.

Like kompromissløse må man være i møte med antisemittisme og all annen form for rasisme. Slik det fremkommer i Regjeringens handlingsplan mot antisemittisme 2016–2020, vil Regjerin-gen arbeide for et samfunn der jøder i Norge skal føle seg trygge og ikke utsettes for fordommer, hets eller angrep, fordi de er jøder. Regjeringens engasjement har også en tung internasjonal kom-ponent, der det både vil arbeides for bevaring av jødisk kulturarv, og bidra til at økt toleranse, inkludert å bekjempe hatefulle ytringer og anti-semittisme.

Vi må være tydelige: Terrorgruppene ISIL og Boko Harams angrep mot trosfrihet og annerle-des tenkende er anslag mot grunnleggende ver-dier. Terrorisme og alvorlig og organisert krimi-nalitet svekker også staters evne til å ivareta egne borgeres menneskerettigheter. Det er i beltet av sårbare stater fra Mali i vest til Pakistan i øst at flest mennesker drepes i kyniske terrorangrep.

Mye er oppnådd på menneskerettighetsområ-det, men det er dessverre et økende gap mellom forpliktelse og etterlevelse av menneskerettighe-tene i praksis. Allianser av land fremholder tradi-sjonelle verdier og religiøse dogmer for å begrense enkeltindividers rettigheter. De viser til prinsipper om nasjonal suverenitet og ikke-inn-blanding. Dette er ikke akseptabelt.

Norge har det siste året utfordret det interna-sjonale samfunnet når det gjelder å styrke men-neskerettighetsforkjemperes posisjon og beskyt-telse. Her bidro Norge sterkt til klare flertall for viktige vedtak både i FNs hovedforsamling og FNs menneskerettighetsråd. Disse må nå iverk-settes – i en tid der fundamentale friheter er under økende press.

Regjeringen har nylig lansert en strategi for fremme av ytringsfrihet, pressefrihet og uavhen-gige medier. Respekt for menneskerettighetene gir trygge rammer for utvikling og vekst. Betyd-ningen for Norge av en allmenn respekt for og etterlevelse av felles verdier og normer kan knapt overvurderes. Norges sikkerhet og velstand byg-ger på dette. Den bygger på at rett skal gå foran makt.

Å sikre like rettigheter for kvinner og menn forblir en viktig prioritering. Diskriminering av jenter og kvinner er i ulik grad en del av sam-funnsveven i en del land. Vi må støtte opp om de kreftene som tar oppgjør med dette. Både men-neskerettigheter og likestilling er derfor tverrgå-ende hensyn i bistanden, på samme måte som miljø og anti-korrupsjon.

I september i år lanserte Regjeringen en ny handlingsplan for kvinners rettigheter i utenriks-

og utviklingspolitikken. Planen fremmer kapasitetsbygging ved bruk av norske erfaringer, og prioriterer global innsats for jenters utdanning, politisk og økonomisk deltakelse, bekjempelse av vold og fremme av seksuell og reproduktiv helse og rettigheter. Kvinners økonomiske og politiske deltakelse er ikke bare riktig ut fra et rettferdighetshensyn. Det er en av de mest avgjørende strategiene for å sikre økonomisk utvikling og vekst. Det vet vi fra eget land.

Klimaendringer, pandemier, flyktningstrømmer, ekstremisme, terrorisme og cybertrusler tar ikke hensyn til landegrensener. En internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan hjelpe oss gjennom akutte og langvarige kriser. Regjeringen støtter arbeidet med felles regler for å møte kollektive utfordringer der den enkelte stat ellers står maktesløs, både fordi det er riktig og fordi det gagnar våre egne interesser.

Norges samarbeid med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte et sammenfall i syn og interesser mellom Norge og EU i utenrikspolitiske spørsmål og begge parter har gjensidig interesse av samarbeidet, både i globale sammenhenger som klimaforhandlingene og i utfordringer i våre nærområder. Vi har forventninger til EU om å være garantist for grunnleggende folkerettslige og demokratiske prinsipper i Europa. Brexit utfordrer dette samarbeidet langs mange dimensjoner, men gjør det desto viktigere å gjøre vårt for felles europeiske verdier og prinsipper – i alle relevante fora.

I arbeidet for en rettsbasert verdensorden står FN sentralt. Med sitt universelle medlemskap og helhetlige mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. Alle land har fordeler av et forutsigbart, regelstyrt system for samkvem og løsning av interessekonflikter mellom land. Rett må gå foran makt. FN bidrar til å løse felles problemer ved utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter, ved å bistå i humanitære kriser og ved å bidra til bygging av inkluderende stater og økonomisk og sosial utvikling.

Norges FN-politikk er basert på verdier så vel som interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havrett, fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser i et rettsbasert internasjonalt system. Norsk støtte til FN, som institusjon, møteplass, normgiver og operasjonell aktør, er en hjørnestein i utenriks- og utviklingspolitikken. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement,

med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform.

Regjeringen har i FN en solid plattform for videre fremme av verdier og interesser på prioriterte områder som forebygging av konflikt, fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, menneskerettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt FN-arbeid for å oppnå bærekraftsmålene som ble vedtatt på FNs toppmøte i september 2015. Bærekraftsmålene og den integrerte tilnærmingen som legges til grunn vil utgjøre det globale rammeverket for verdenssamfunnets arbeid med bærekraftig utvikling og fattigdomsutryddelse frem mot 2030.

Sikkerhetsrådet er FNs øverste organ for internasjonal fred og sikkerhet. Regjeringen intensiverer arbeidet for at Norge skal få plass i FNs sikkerhetsråd i 2021–22. Dette er ledd i en langsiktig politikk for å ivareta norske strategiske interesser i FN. Medlemskap i Sikkerhetsrådet medfører styrket internasjonal posisjon og samarbeid med sentrale allierte og andre medlemsland. Kandidaturarbeidet har derfor høy utenrikspolitisk prioritet, for Norge som for andre land. Norge møter hard konkurranse, fra Irland og Canada, om de to ledige plassene for 2021 – 22.

FN fylte nylig 70 år og må stadig tilpasses en verden i endring. FN 70 – prosjektet, som Norge har tatt initiativ til, arbeider for et FN som er tilpasset dagens globale utfordringer og for mer effektive multilaterale institusjoner. Arbeidet skjer sammen med land fra ulike verdensdeler, men som deler sentrale posisjoner med hensyn til FNs fremtid. FNs medlemsland har et stort ansvar for å gjøre FN i stand til møte dagens utfordringer. Et hovedformål i prosjektet har vært å komme med konkrete anbefalinger og reformforslag til FNs neste generalsekretær. Arbeidet inkluderer alle deler av FNs virke som fred, sikkerhet, utvikling, humanitær bistand og menneskerettigheter. I 2017 vil arbeidet bli fulgt opp. Målet er at FN kan bidra til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer.

Å fremme norske økonomiske interesser er den tredje hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk

Det betyr å sikre velstand og vekst, med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Utgangspunktet er godt. Norge har en solid økonomi, høy velferd, god omstillingsevne og gode rammevilkår for næringslivet.

Utenrikspolitikkenes sentrale bidrag til norsk økonomi, og til næringslivet, forblir innsatsen for å sikre like og rettferdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi. Det multilaterale handelssystemet er av særskilt betydning for Norge. Verdens Handelsorganisasjon (WTO) supplert av EØS og EFTAs frihandelsavtaler utgjør bærebjelken i norsk handelspolitikk.

Høsten 2015 ble det klart at det på grunn av prinsipiell uenighet mellom medlemmene i WTO ikke var realistisk å avslutte Doha-runden, ei heller med et svært lavt ambisjonsnivå, på WTOs ministermøte i Nairobi, slik man hadde håpet.

Samtidig lyktes man på ministermøtet i desember 2015 – med Norge som tilrettelegger, med å fatte en historisk beslutning om utfasing av eksportsubsidier for landbruksvarer og beslutninger som gavner de minst utviklede landene. Norge vil, som de øvrige WTO-medlemmer som har hatt adgang til å benytte eksportsubsidier, endre bindingslistene i WTO for å reflektere denne beslutningen.

Enigheten fra Nairobi gir også retningslinjer for det videre arbeidet i WTO. Medlemmene forpliktet seg til videre forhandlinger på temaene fra Dohaforhandlingene, i tillegg til at det åpnes for å diskutere nye temaer. Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består. Norge er aktiv pådriver i WTO i tråd med våre grunnleggende økonomiske interesser, og interesser i at rammene for globalt multilateralt samarbeid består og utvikles videre. Derfor blir også møtet Norge arrangerer i oktober 2016 for å bidra til styrke og bevare WTO-forhandlingsarm viktig.

Manglende fremgang i WTO har utløst større regionale initiativer, som forhandlinger om en transatlantisk handels- og investeringsavtale (TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership) mellom EU og USA og en avtale som omfatter flere av landene rundt Stillehavet (TPP – Trans Pacific Partnership). TPP-forhandlingene ble ferdigstilt i 2015. For første gang i historien har man blant annet med regler relatert til digital økonomi og elektronisk handel. Avtalen omfatter 12 land som representerer om lag 40 pst. av verdens BNP og ca. 30 pst. av verdenshandelen. Avtalepartene har hatt som mål at avtalen skal ratifiseres i løpet av 2016.

Det forhandles fremdeles om TTIP. Målsettingen er en omfattende avtale om handel med varer og tjenester, offentlige innkjøp og investeringer. Dersom man lykkes, vil det innebære et kvantesprang i de økonomiske forbindelser over Atlan-

terhavet og bidra til økt vekst og nye arbeidsplasser.

Konkurransesituasjonen for norske bedrifter vil bli skjerpet, særlig for sjømat. Norge følger med på forhandlingenes gang gjennom dialog med amerikanske myndigheter, samt med EU og med flere av medlemslandene. Regjeringen er i ferd med å utrede konsekvenser for Norge av TTIP-avtalen. Samtidig er budskapet fra både EU og USA at WTO fortsatt vil utgjøre grunnmuren for de globale handelsrelasjonene.

Norge er ikke bare avhengig av handel, men også av en aktiv og strategisk handelspolitikk. For Norge er det avgjørende at WTO beholder sin posisjon som hovedsete for internasjonale handelssamtaler. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling, og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår.

De proteksjonistiske strømningene som går over USA og Europa i dag er faresignaler som må tas på alvor. De er uttrykk for at ikke alle nyter samme gevinst av globaliseringen som vi gjør i Norge. Slike utfordringer må møtes med andre virkemidler enn proteksjonistiske tiltak. Nå er det først og fremst forhandlingene om TTIP-avtalen som er gjenstand for kritikk.

Norge er en global energistormakt, og vi er avhengige av velfungerende energimarkeder for å sikre våre økonomiske interesser. Ikke minst har de siste årenes fallende oljepriser illustrert hvor tett vår egen økonomi, vårt arbeidsmarked og vår velferdsutvikling er knyttet til utviklingen i energisektoren. Samtidig ser vi en utvikling internasjonalt med større fokus på energisikkerhet og en sterkere kobling mellom energi og geopolitikk. Vi må forstå disse sammenhengene for å ivareta både våre økonomiske og utenrikspolitiske interesser.

Regjeringens utenrikspolitikk begynner i Europa. De europeiske landene er Norges nære naboer, venner og viktigste handelspartnere. Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og øvrige avtaler med EU deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EUs indre marked er Norges viktigste marked. Regjeringen legger økt trykk på arbeidet med EU- og EØS-saker. En egen statsråd for samordning av EØS-saker samt opprettelsen av Regjeringens europautvalg gir tydeligere og tidligere politisk engasjement i disse spørsmålene. Dette er avgjørende for å fremme og sikre norske interesser i Europa.

Brexit er en stor utfordring for EU så vel som Storbritannia, og vil påvirke Norges forhold til begge aktørene. Avklaringer i forhandlingene mellom EU og Storbritannia vil ta tid. I mellomti-

den blir det en viktig oppgave for Norge å kartlegge norske interesser og hvordan Norge berøres, og forberede arbeidet med norske posisjoner når bildet av forhandlingsresultatet begynner å avtegne seg. Ivaretagelse av norske interesser må ligge til grunn for norske posisjoner.

Det er tegn til bedring i den økonomiske veksten i EU. Det er bra for Europa – og bra for Norge. Veksten er likevel fortsatt skjør og arbeidsledigheten til dels meget høy. Det er viktig for EUs og medlemslandenes håndtering av de økonomiske utfordringene fremover å videreutvikle det indre marked. Det er også i tråd med norske interesser og Regjeringens prioriteringer.

Norge står overfor en tøff global konkurransevirkelighet. Og i det bildet er det europeiske samarbeidet, særlig gjennom EØS-avtalen, vårt viktigste vern og vår viktigste mulighet til både å bygge konkurransekraft og samtidig sikre høye standarder i arbeidslivet.

EØS-midlene skal både bidra til sosial og økonomisk utjevning i Europa og å styrke forbindelsen mellom Norge og mottakerlandene. Gjennom avtalen med EU som ble signert 3. mai 2016 har vi forpliktet oss til å stille om lag 26 mrd. kroner (2,8 mrd. euro) til disposisjon i 15 mottakerland i Sentral og Sør-Europa for perioden frem til 2021.

Regjeringen vil legge vekt på den strategiske bruken av disse midlene som et meget viktig virkemiddel i en aktiv europapolitikk. Innovasjon og næringsutvikling, forskning og utdanning er avgjørende for langsiktig vekst og bærekraftig utvikling i Europa, og programmer innenfor disse områdene vil bli gitt prioritet. Videre vil Regjeringen legge vekt på miljø, energi og klima, og ikke minst justis og innenrikssaker, som også dekker asyl- og migrasjonsfeltet.

Det er etablert et bredt samarbeid mellom norske offentlige organer, frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner, bedrifter og institusjoner i mottakerlandene. Dette videreføres under den nye avtalen.

EØS-midlene bidrar til å styrke fundamentale europeiske verdier som demokrati, rettsstat og toleranse. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette.

Regjeringen vil føre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser, og som bidrar til likeverdige konkurransevilkår for norske aktører i det indre marked gjennom kontinuerlig å prioritere arbeidet med innlemmelse av nye rettsakter i EØS-avtalen.

EØS-avtalen er den mest omfattende internasjonale avtalen Norge har med omverdenen. Den

danner hovedgrunnlaget for vårt forhold til europeiske partnere. Avtalen har tjent både EØS/EFTA-landene og EU-landene godt. Den gir norske aktører adgang til det felles indre europeiske markedet på lik linje med bedrifter fra EU-land. Et felles regelverk sikrer at de konkurrerer på like vilkår. Samtidig gir avtalen vern for forbrukere og rettigheter for nordmenn som ønsker å bo, arbeide og studere i et annet europeisk land. EØS-avtalen skaper derfor muligheter for store grupper i det norske samfunnet.

Også på andre saksfelt som dekkes av Norges avtaler med EU er det i norsk interesse å bidra til gode, felles løsninger på europeisk nivå. På justis- og innenriksområdet samarbeider Norge tett med EU, blant annet på grunnlag av Schengen-avtalen. Utfordringer både i tilknytning til migrasjon og i form av grenseoverskridende kriminalitet, internasjonal cyberpolitikk og terrorhandlinger, må møtes av de europeiske land i fellesskap.

EUs klima- og energipolitikk er i omfattende utvikling, drevet frem av et behov for utslippsreduksjoner, forsyningssikkerhet og økt internasjonal konkurransekraft. Den videre utforming av klima- og energirammeverket 2030 og EUs Energiunion, er av stor betydning for Norge, både som deltaker i det indre energimarked og i kvotehandelssystemet gjennom ESA-avtalen, og som stor energileverandør til EU.

Regjeringen vil fortsette å arbeide tett med EU om den videre politikk- og regelverksutforming på områder som berører norske interesser.

Norsk næringsliv er aktive i stadig flere nye og krevende markeder. Regjeringen styrker derfor utenriktjenestens rådgivning og veiledning til norsk næringsliv om muligheter og utfordringer. Utenriksstasjonene skal kunne veilede om risiko innen korrupsjon, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og klima og miljø. Arbeidet med internasjonalisering av norsk næringsliv er en sentral og integrert del av utenriksstasjonenes oppgaver. Utenriktjenesten skal også bistå norske forsknings- og kunnskapsmiljøer for å styrke deres internasjonale virksomhet.

Mer enn tre fjerdedeler av norske eksportinntekter kommer fra hav- og kystbasert økonomisk virksomhet. Norge har levd på og av havet i mer enn tusen år, og her ligger det fremdeles et stort utnyttet potensiale. Vi snakker om helt sentrale økonomiske sektorer i Norge: olje og gass, oljeservice-industrien, fisk og havbruk og shipping. Marine og maritime næringer er blant våre fremste merkevarer internasjonalt, hvor vi er sterke ikke minst når det gjelder kunnskap og forskning. Dette er bakgrunnen for at Utenriksdepartemen-

tet nå har startet arbeidet med en egen stortingsmelding om utfordringer og muligheter for Norge som hav- og kystnasjon i et internasjonalt perspektiv. Melding vil inngå i Regjeringens helhetlige havstrategi, og begge dokumentene planlegges fremlagt våren 2017.

Regjeringens nordområdesatsing, med vekt på næringsutvikling og en tettere kobling mellom kunnskap og næring, står sentralt også i den nye havstrategien. Vårt mål er å utvikle Nord-Norge til å bli en av Norges mest skapende og innovative regioner. Utenriksdepartementet bidro til opprettelsen av Arctic Economic Council (AEC) i 2014. AEC fungerer som plattform for dialog mellom næringslivet og Arktisk råd. Opprettelsen gir en spennende internasjonal ramme rundt Tromsø som kunnskaps- og næringslivssentrum i Arktis.

Arbeidet for fred, utvikling og humanitær respons er den fjerde hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk

Norges sterke engasjement på området, over tid og på tvers av mange ulike regjeringer, er en betydelig kvalitet ved norsk politikk. Den er sterkt forankret og har sin primære begrunnelse i felles verdier og det humanitære imperativet.

Samtidig styrker en aktiv politikk på disse områdene norske interesser. Virkningen av konflikt og krig i andre regioner sprer seg til Europa og Norge. Å motvirke og forebygge konflikt i disse regionene er norsk interessepolitikk. Vellykket utviklingsinnsats gir grobunn for en raskt voksende globalisert middelklasse som etterspør norske varer og tjenester. Klimabevisst utviklingspolitikk reduserer utslipp til klodens beste. Effektivt engasjementspolitikk åpner dører hos viktige aktører globalt og gir Norge en positiv synlighet som betyr mye i arbeidet for å fremme norske interesser.

Utviklingspolitikkenes mål er å bidra til at mennesker skal kunne arbeide seg varig ut av fattigdom. Sentrale bidrag til dette er godt styresett, menneskerettigheter og ikke-diskriminering på alle områder av samfunnsutviklingen samt en robust privat sektor som skaper arbeidsplasser. Siden 1990 er andelen ekstremt fattige i verden redusert med to tredjedeler. Dette er en formidabel prestasjon. Først og fremst av mennesker, næringsliv og regjeringer i landene selv.

Men utviklingen går dessverre også i feil retning. I Europas nærområder, i Nord-Afrika og Sahel, på Afrikas Horn, Midtøsten og deler av Asia er mange stater dominert av sårbarhet og konflikt. De kjennetegnes av svak statlig styring og høy arbeidsledighet så vel som radikaliserings-

og voldelig ekstremisme. Blant årsakene til denne utviklingen er fattigdom, arbeidsløshet, marginalisering og brudd på menneskerettighetene, svakt styresett, samt i mange tilfeller politisk nepotisme og korrupsjon.

Et fellestrekk er regimer med svake institusjoner som mangler kapasitet til å håndtere kriser og katastrofer. De mangler også ofte vilje til å ivareta borgernes grunnleggende rett til helsetjenester og utdanning, og legge til rette for økonomisk og sosial utvikling. Dermed forvirrer også oppslutningen om staten. Potensialet for politisk og sosial uro øker når økonomisk vekst og inntektsgivende arbeid oppleves å være for de få. Klimaendringer og miljøforringelse spiller også inn og kan gi grobunn for både konflikt og migrasjon. Den raske befolkningsveksten i mange av disse landene forsterker utfordringene.

Sårbarheten forsterkes av årsaker som organisert kriminalitet, korrupsjon, voldelig ekstremisme og terrornettverk. Grobunn for slike nettverk oppstår i land eller områder preget av svake institusjoner, ekskluderende politiske prosesser og konflikt. De vil ha en egeninteresse i å motarbeide all innsats som har som mål å styrke nasjonal og regional stabilitet. Sammenhengene mellom organisert kriminalitet, terrororganisasjoner og sårbarhet er komplekse. Det er behov for å forstå bedre hvordan de virker selvforsterkende og destabiliserende, og hvordan de virker negativt på annen innsats for å redusere sårbarhet. Meld. St. 37 (2014–2015) om globale sikkerhetsutfordringer omhandler mange av disse utfordringene og sammenhengene og inneholder en rekke relevante tiltak mot slike drivere av sårbarhet. Styrking av analysetilfanget, økt samarbeid på tvers av land og sektorer og økt kapasitetsbygging står sentralt i meldingen.

Det er det behov for helhetlige og balanserte innsatser rettet mot forhold som skaper og forsterker sårbarheten. Regjeringen utarbeider derfor en strategi for Norges engasjement i sårbare stater og regioner. Hovedmålet med strategien er å øke staters og regioners evne til å løse egne utfordringer og bidra til å unngå at stater bryter sammen. Dette krever en langsiktig innsats for forebygging, stabilisering og gjenoppbygging.

Det er nødvendig å arbeide både forebyggende og langsiktig med tiltak rettet mot de grunnleggende årsakene til sårbarhet. Regjeringens satsing på utdanning, helse, næringsutvikling og jobbskaping, godt styresett og menneskerettigheter er et svar på dette. Samtidig er det behov for tiltak rettet mot sikkerhetstrusler som forsterker sårbarhet og bruke humanitær bistand for å redde liv.

Strategien skal sikre at virkemidlene i utviklings-, utenriks- og sikkerhetspolitikken ses i sammenheng. Politiske løsninger er veien til bærekraftig fred og må derfor stå sentralt. Norge vil fortsette arbeidet med konfliktløsning og forsoning med særlig vekt på å fremme inkluderende prosesser. Respekt for menneskerettigheter er et grunnleggende premiss for vårt engasjement. Norge har aktivt fremmet at kvinners deltakelse både er en rett og en forutsetning for varig fred. Ambisjonen er å øke kvinners økonomiske og politiske handlingsrom slik at kvinner kan være aktive bidragsyttere til sikkerhet og stabile samfunn.

Behovene for norsk innsats for fred, sikkerhet og utvikling er store og økende. Regjeringen fører en aktiv og ansvarlig utviklingspolitikk med vekt på konsentrasjon, effektivitet og resultater. Bistandsbudsjettet for 2017 vil derfor fortsette å utgjøre 1 pst. av BNI (33,9 mrd. kroner).

FN og Den internasjonale Røde Kors-komiteen har i 2016 lansert sine største humanitære appeller noensinne. For 2016 er FNs samlede nødhjelpsappell oppjustert til 21,9 mrd. dollar. Pr august er bare 39 pst. finansiert. De humanitære behovene har økt voldsomt, men den globale responsen har ikke vært tilstrekkelig. Humanitær bistand og politikk sto sentralt da Regjeringen tiltrådte i 2013, og er blitt enda viktigere i takt med dramatisk og negativ utvikling i verdens konfliktområder. Regjeringen har derfor økt de humanitære budsjettene kraftig de siste tre årene og arbeidet aktivt for å sikre humanitær tilgang og beskyttelse av sivilbefolkningen i konfliktområder. Satsingen fortsetter i 2017, til det som innebærer et vedvarende krafttak for å nå ofrene for krigene i verdens konfliktområder.

Humanitær innsats i konfliktområder er både farlig, komplekst og forbundet med betydelig risiko. I Syria alene er flere hundre hjelpearbeidere blitt drept. Mange er unge mennesker som ofrer eget liv i arbeidet med å redde andres. Vi ser altfor ofte at sivile og humanitært hjelpepersonell rammes på grunn av manglende respekt for, og til dels bevisste brudd på, reglene i internasjonal humanitær rett. Disse reglene innebærer blant annet en forpliktelse for partene til å beskytte sivile og hjelpearbeidere, og sikre at sivile med behov for humanitær hjelp får tilgang til dette.

Regjeringen er pådriver for at alle parter respekterer humanitærretten og sørger for trygg tilgang til nødlidende. Dette innebærer også at Norge som giverland, i samspillet med de humanitære organisasjonene vi støtter, skal etterleve de humanitære prinsippene om humanitet, nøytralitet, upartiskhet og uavhengighet.

For å kunne håndtere de mange og langvarige humanitære krisene trenger vi å tenke nytt omkring finansiering og hvordan vi bruker våre samlede ressurser. Vi må styrke samspillet mellom humanitær og langsiktig utviklingsinnsats. Utviklingsaktører må tidlige inn i kriser for å sikre utvikling, bærekraft og en fremtid for befolkningen utover det livreddende arbeidet. Samtidig må det arbeides for å redusere det globale humanitære finansieringsgapet gjennom effektivisering og innovasjon i tråd med anbefalingene fra FNs høynivåpanel om humanitær finansiering.

Utdanning i krise og konflikt er viktig i oppfølgingen av meldingen til Stortinget om utdanning for utvikling. I land som er rammet av krise og konflikt mangler 37 millioner barn til skoleplass. Norsk humanitær bistand til utdanning er allerede betydelig og vil ligge på minst samme nivå i 2017. Mer enn åtte prosent av Norges humanitære bistand går til utdanning – Det globale gjennomsnittet er om lag to prosent.

Regjeringen arbeider aktivt for beskyttelse av utdanning og har tatt initiativet til en internasjonal erklæring for trygge skoler som nå har tilslutning fra 56 stater. Formålet er å styrke beskyttelsen av utdanningsinstitusjoner, studenter, elever og utdanningspersonell i væpnet konflikt. Erklæringen forplikter stater til å ta i bruk nyutviklede retningslinjer for beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk og til en rekke andre konkrete tiltak for å beskytte utdanning i konfliktsituasjoner.

En befolkning med tilgang til utdanning og helsetjenester av god kvalitet er grunnleggende forutsetninger for sosial og økonomisk utvikling. Derfor har Regjeringen gjort utdanning til en av våre hovedprioriteter i utviklingspolitikken, og i tillegg videreført satsing på helse.

Norge har tatt et globalt lederskap for å nå bærekraftsmålet om utdanning for alle. Regjeringen prioriterer utdanning for jenter, fordi det er nøkkelen til å utløse jenters og kvinners potensielle for å bidra til utvikling for seg, for sin familie og for samfunnet. Vi vil nå de mest sårbare barna. Vi prioriterer også kvalitet og læringsutbytte, yrkesrettet utdanning og utdanning i krise og konfliktsituasjoner. Forslaget til 2017-budsjett innebærer en dobling av utdanningsbistanden siden Regjeringen tok over i 2013. Samtidig er det åpenbart begrenset hva Norge kan og skal finansiere. Desto viktigere er den globale lederrollen. Vi arbeider for et internasjonalt løft. Dette ser nå ut til å bære frukter, idet mye tyder på at den globale bistanden til utdanning går oppover.

Nasjonal ressursmobilisering er det viktigste. Så er det behov for partnerskap, innovativ finansi-

ering samt mer og bedre bistand til de fattigste og mest sårbare. Statsministeren har derfor initiert en global kommisjon for finansiering av utdanning, som ledes av FNs spesialutsending, Gordon Brown. Kommisjonen leverte sin rapport til FNs generalsekretær i september. Han har erklært at rapportens anbefalinger vil bli fulgt opp.

Yrkesutdanning prioriteres i satsingene våre både på utdanning og næringsutvikling. I mange utviklingsland er det dårlig kvalitet på yrkesopplæringen. Ofte er den også lite tilpasset næringslivets behov. Resultatet er mangel på kvalifisert arbeidskraft samtidig som arbeidsledigheten er høy. Dette er alvorlig med tanke på at ungdomskullene øker, ikke minst i Afrika sør for Sahara. Regjeringen lanserte i september i år to nye tilskuddsordninger for næringsutvikling, jobbskaping og yrkesopplæring i utviklingsland. Det er satt av en ramme på opptil 500 mill. kroner over fem år til yrkes- og fagopplæring. For jobbskaping er det satt av 25 mill. kroner inneværende år. Med disse ordningene bidrar vi Norge til å bygge relevant yrkesfaglig kompetanse og skape jobber og næringsutvikling for den raskt voksende befolkningen i verdens fattige land.

Norge er en betydelig aktør innen global helse. Vi har bidratt til nedgangen i barne- og mødre dødelighet gjennom innovasjon, partnerskap, aktivt pådriverarbeid og katalytisk finansiering. Økt vaksinedekning og bekjempelse av smittsomme sykdommer gjennom langsiktig helse-systemstyrking for bedre forebygging og tilgang til livreddende behandling har spart liv.

Muligheten for å leve friske liv for alle står sentralt i den nye bærekraftsagendaen. Det krever økt nasjonal ressursmobilisering for å bygge bærekraftige helsesystemer. Vaksinasjon gir svært gode resultater. Norge har siden opprettelsen av vaksinasjonsalliansen Gavi, vært blant dens sterkeste støttespillere. I april undertegnet Regjeringen en avtale om direkte bidrag på 6,3 mrd. kroner over de neste fem år. Det skal bidra til målet om å redde fem til seks millioner menneskeliv.

En annen viktig partner, Det globale fondet for å bekjempe aids, tuberkulose og malaria, ligger an til å forebygge ti millioner dødsfall i perioden 2014–2016. Norge har gått i bresjen for en ny global finansieringsordning for styrking av helsesektoren. Den global finansieringsordningen for kvinners, barns og ungdoms helse (GFF) skal bidra til bærekraftig finansiering av helsesektoren i utviklingsland med vekt på helsetjenester til kvinner, barn og ungdom. GFF skal bidra til økt nasjonalt eierskap gjennom ressursmobilisering og samord-

ning av eksisterende giverdrevne finansieringsstrømmer.

Ebola var en alvorlig vekker som angår oss alle. Slike utbrudd utvikler seg oftere og oftere til en alvorlig global trussel som følge av globalisering, økende befolkningstetthet, migrasjon og klimaendringer. Ebolautbruddet viste også at det er vesentlige mangler i den globale beredskapen og i kapasiteten til å håndtere kriser tidlig for å hindre humanitære katastrofer. Norge har de siste årene vært helt i front med å sikre at vi tar lærdom fra ebolautbruddet og styrker den globale helsesikkerheten.

De globale helseutfordringene krever også økt finansiering og styrket internasjonalt samarbeid innen forskning og utvikling av nye vaksiner. I World Economic Forum i Davos i januar deltok Regjeringen aktivt i lanseringen av et initiativ, Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), for utvikling av nye vaksiner som kan hindre fremtidige pandemiske utbrudd. Norge huser sekretariatet for satsingen i en oppstartsfase. Initiativet utvikles som et partnerskap mellom offentlig og privat sektor ble offentliggjort i London i slutten av august i år.

Stortingsmeldingen om menneskerettigheter fra desember 2014 legger viktige føringer for norsk utviklingspolitikk. Norges profil skal være langsiktig og gjenkjennelig. Vår multilaterale innsats for menneskerettighetene skal speiles i vårt engasjement på landnivå. Individets frihet og medbestemmelse står sentralt. Det omfatter rettigheter som er sentrale for politisk deltagelse og påvirkning i et åpent og demokratisk samfunn. Arbeid for å fremme yringsfrihet, tros – og livs-synsfrihet, retten til utdanning og beskytte menneskerettighetsforkjempere står sentralt innenfor dette området.

Rettsstat og rettsikkerhet er et annet hovedområde, som vektlegger rettsstatsprinsipper og – mekanismer som er en forutsetning for velfungerende og stabile stater. Dette er også viktig for å kunne sikre gode rammevilkår for næringslivet slik at mennesker skal kunne arbeidet seg varig ut av fattigdom. Innsatsen her omfatter også arbeid mot tortur og dødsstraff. Likeverd og like muligheter er et tredje prioritert område, herunder likestilling, realiseringen av rettighetene til kvinner, barn, urfolk, personer med nedsatt funksjonsevne og minoriteters rettigheter, inkludert LHBTI-personer.

Norge arbeider systematisk for å støtte samarbeidslandene i å gjennomføre de internasjonale forpliktelsene de har påtatt seg for kvinners rettigheter og likestilling. Virkemidlene omfatter blant

annet økonomisk støtte til sivilt samfunn og politisk dialog. Norge bidrar også til at rettigheter skal bli en realitet for kvinner og jenter i de fattigste landene, ved å være en av de største givne til UN Women og FNs Befolkningsfond. EØS-midlene er et av virkemidlene for å støtte opp under likestilling på europeisk plan. Det innbefatter bl.a. samarbeidstiltak for bedre kombinasjon av arbeid og familieliv og etablering av crisesentre.

Tilgang på arbeid er en nøkkelfaktor i bekjempelse av fattigdom. Dette er sentralt i stortingsmeldingen om næringsutvikling og samarbeid med privat sektor i utviklingspolitikken. Verdensbanken anslår at det er behov for tre millioner nye arbeidsplasser hver måned de neste 15 årene. I utviklingsland er ni av ti arbeidsplasser i privat sektor. Inntekt fra lønnet arbeid er mye viktigere enn andre typer pengeoverføringer for å redusere fattigdom. Derfor er jobbskaping et sentralt element i regjeringens støtte til næringsutvikling i utviklingsland.

Multilaterale kanaler som FN, Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene vil ofte gi den mest effektive bruken av bistandsmidler. De har instrumentene på plass for koordinerte internasjonale innsatser, med stordriftsfordeler og langsiktige perspektiv, med utgangspunkt i landenes egne nasjonale utviklingsstrategier. Bankenes fond for de fattigste og mest sårbare landene er spesielt store og viktige kanaler med betydelige økonomiske muskler. I 2016 forhandles det frem nye avtaler om prioriteringer og giverbidrag for Verdensbankens internasjonale utviklingsfond (IDA) samt Afrikabankens og Asiabankens utviklingsfond som gjøres gjeldende fra budsjettåret 2017.

Mange av dagens globale sikkerhetstrusler er symptomer på uløste politiske utfordringer. Resultatet er vold og at stater mister kontroll over territorium og grenser. Utfordringen vår er ikke bare å lindre symptomene, men å bidra til endring av noen av de underliggende årsaksforholdene. Vårt engasjement innen fred og forsoning har dette som utgangspunkt.

Flere steder har Norge en særskilt rolle som tilrettelegger. Dette gjelder blant annet den væpnede konflikten i Colombia, der Norge har en nøkkelrolle i fredsprosessen sammen med Cuba, og hvor partene ble enige om en endelig fredsavtale høsten 2016. Konflikten har vart i over 50 år og har ført til omfattende humanitære lidelser. Over fem millioner mennesker er internt fordrevne og mer enn 200 000 er drept som følge av konflikten. Norsk innsats gir også resultater på Filippinene. I august ble formelle samtaler gjenopptatt mellom

Regjeringen og den kommunistiske geriljaen, med Norge som tilrettelegger. For første gang ble partene enige om å inngå en våpenhvile uten tidsbegrensninger.

FN spiller en stadig viktigere rolle i internasjonalt fredsdiplomati. Norge jobber aktivt for å støtte opp under og bidra til økt satsing i FN på forebygging og løsning av konflikter og støtte til land i sårbare situasjoner. Dette bidrar til å dempe flykning- og migrasjonsutfordringene.

2030 -agendaen og spesielt Bærekraftsmål 16 danner rammen både for strategien og for årets rapport fra Regjeringen til Stortinget om samstemt politikk for utvikling, som er omtalt i Del III Spesielle temaer i denne proposisjonen. Rapporten dreier seg om hvordan politikken ulike departementer har ansvar for å iverksette og som primært er rettet mot Norges interesser, bidrar til å fremme eller hemme de 12 delmålene under mål nr. 16: Fred, fravær av vold, anti-korrupsjon, rettsstat, kriminalitets- og terrorismebekjempelse, godt styresett osv. Perspektivet er dermed dels på hvordan norsk politikk påvirker situasjonen i utsatte land og dels hvordan den påvirker globale fellesgoder vi alle er avhengig av.

Den femte hovedlinjen i Regjeringens utenrikspolitikk er å styrke utenrikspolitikkens bidrag i innsatsen mot klimaendringene

Klimaendringene er en massiv utfordring for verdenssamfunnet. De har direkte konsekvens for utvikling, helse og matvareproduksjon, og forsterker mange andre problemer. Klimaendringene er en direkte faktor i humanitære katastrofer, konflikt, helseproblemer og økt migrasjon. For å møte utfordringene vil oppfølging av Parisavtalen om klima, de nye bærekraftsmålene og videreføring av norske innsatser på skog være sentrale.

Om klimagassutslippene ikke reduseres kraftig i de kommende årene, vil vi ikke innfri målet i Parisavtalen om å begrense den globale oppvarmingen. Konsekvensene er økte skader fra ekstremvær, nedbør og flom, skjerpet konkurranse om fiskeressurser, tap av naturmangfold, mangel på mat og vann, økte helseproblemer, redusert økonomisk vekst og økte forskjeller. Der hvor det ikke er mulig å leve tvinges flere mennesker på flukt, og risikoen for konflikter vokser.

Regjeringen fører en offensiv klimapolitikk. Målsettingen er minst 40 pst. reduksjon av utslipp i 2030 sammenlignet med 1990. Store utslippskutt krever en global omstilling.

Alle land må bidra, og utslippene må reduseres på en kostnadseffektiv måte. Norge må gjøre en betydelig jobb hjemme.

Vi må også bidra med våre ressurser og kompetanse utenfor våre grenser. Her har utenrikspolitikken en viktig rolle. Norges internasjonale bidrag går også i stor grad til klimatilpasningstiltak i de mest sårbare og fattigste landene i verden. Tilpasning til klima vil være en forutsetning for bærekraftig utvikling.

Utenrikspolitikken betydning i klimapolitikken aktualiseres med Regjeringens beslutning om dialog med EU for å inngå i EUs overordnede klimamål på minst 40 pst. En slik nyvinning i overordnet norsk klimastrategi har allerede gitt spennende muligheter for intensivt klimasamarbeid med EU, EU-land, næringsliv og forskningsmiljøer i Europa.

Norge bidro aktivt til den globale klimaavtalen som ble forhandlet i Paris. Nå begynner arbeidet med å innfri målene i avtalen. Det forutsetter et globalt partnerskap hvor Norge fortsatt skal være pådriver.

Norge bidrar aktivt med strategisk bruk av klimafinansiering gjennom Det grønne klimafondet og andre multilaterale og bilaterale kanaler,

gjennom fortsatt høy prioritet til det norske skoginitiativet, gjennom støtte til økt bruk av fornybar energi i utviklingsland og til utfasing av subsidier til fossile brensler.

Regjeringen gjennomfører globale prosjekter for å redusere fukling og metanlekkasjer fra olje- og gassproduksjon. Vi fremmer internasjonalisering av norsk climateknologi og grønn vekst. Det gjennomføres tiltak rettet mot kortlevde klimaforurensere som metan, HFK og sot. Vi investerer i tilpasning til klimaendringer, forebyggingstiltak, herunder katastrofeberedskap og matsikkerhet. Vi deltar i forhandlinger mellom sentrale WTO-medlemmer om nulltoll på utvalgte miljøvarer, med positiv klimaeffekt.

Som energi- og naturressursnasjon har Norge mye å bidra med i den globale kampen mot klimaendringene både innen vann-, sol- og vindteknologi. Samtidig står vi overfor åpenbare behov for omstilling av norsk økonomi og samfunn. Vi må være dyktige til å se inn i fremtiden, til å forstå rammevilkår og handlingsrom for Norge. Regjeringens mål er at Norge skal ligge i forskningsfronten på ny teknologi og skape gode rammebetingelser for miljø- og klimavennlig utvikling og sikre bærekraftig ressursutnyttelse.

2 Kvalitetssikring og kontroll med tilskuddsmidlene

Utenriksdepartementets samlede budsjettforslag for 2017 utgjør 36,9 mrd. kroner.

Utenriksdepartementet forvalter hoveddelen av tilskuddsmidlene, men delegerer også midler til Norad, Norfund, Fredskorpset, Financial Mechanism Office (FMO) i Brussel, og andre institusjoner.

Effektiv og hensiktsmessig tilskuddsforvaltning

Tilskuddsmidlene er sentrale virkemidler for Norge for å nå politiske mål og oppnå resultater. Derfor er en effektiv og hensiktsmessig forvaltning av tilskuddsmidlene viktig. Hensiktsmessig forvaltning innebærer at avtalene med de ulike tilskuddsmottakere tilpasses tilskuddets risiko, og sikrer både tilstrekkelig kontroll og nødvendig fleksibilitet for å oppnå ønskede resultater.

Et viktig virkemiddel for bedre og mer effektiv tilskuddsforvaltning er å redusere antall avtaler. Avtalereduksjonen tjener også Regjeringens mål om konsentrasjon av bistanden. Fra 2015 har Utenriksdepartementet, ambassadene og Norad jobbet systematisk med avtalereduksjon på programområde 03 Internasjonal bistand. Dette arbeidet videreføres i 2017.

I 2015–2016 er nye ordningsregelverk for departementets tilskuddsordninger lansert og nye avtalemaler for bilateral bistand tatt i bruk. Ordningsregelverkene konkretiserer mål for ordningene og sikrer sammenheng mellom Utenriksdepartementets politiske mål og tilskuddsforvaltningen, samtidig som de formulerer krav til kvalitetssikring og kontroll.

Avtalemalene legger grunnlaget for den nødvendige oppfølgingen av prosjektene og partnere, med bruken av tilskuddsmidlene og resultatoppnåelse. Bl.a. er nulltoleranseprinsippet tydeliggjort, og rapporteringskravene er mer standardiserte. Det legges opp til at alle avtaler skal ha et godkjent resultatrammeverk som en integrert del av avtalen.

Rammeavtalene med flere multilaterale organisasjoner ble ferdig reforhandlet i 2015 og 2016, bl.a. UNFPA, UNDP, m.fl. Tilhørende avtalemaler for øremerkede tilskudd, (*Specific agreements*) for-

handles i 2016–17. Disse skal i størst mulig grad ivareta kravene med hensyn på risikodempende tiltak og kontroll med tilskuddsmidlene.

Som et ledd i å effektivisere tilskuddsforvaltningen i utenriktjenesten tas det i 2017 sikte på å ta i bruk en digital portal for innsendelse av søknader om tilskudd. Tiltaket skal bidra til å effektivisere intern saksbehandling og styrke kontakt med publikum og søknadsberettigede organisasjoner og enkeltpersoner.

Resultatmåling, resultatrapportering og risikostyring

Bedre vurderinger av mulig risiko, både med hensyn på prosjekt, partner og resultatoppnåelse, er viktig i planleggingsfasen av tilskudd. Utenriksdepartementet oppdaterer i 2016 verktøy og format for risikovurderinger, beslutninger og partnervurderinger i tilskuddsforvaltningen. Mange av landene vi jobber i er i sårbare situasjoner, preget av utbredt korrupsjon, ekstrem fattigdom, uklare forhold mellom formelle og uformelle maktstrukturer, svake finansinstitusjoner og i mange tilfeller også krig og konflikt. Det er derfor vesentlig risiko forbundet med forvaltningen av tilskuddsmidler. Utenriksdepartementet tilstreber å redusere risiko gjennom risikodempende tiltak som gode forvaltningssystemer, kvalitetssikring og systematisk oppfølging og kontroll av midlene.

Eksterne evalueringer og gjennomganger har påpekt svakheter ved departementets system for å måle resultater av tiltakene som støttes. Mer systematisk vurdering av resultatrammeverket for tiltakene som støttes er innført, og tiltakenes resultatrammeverk er blitt en integrert del av tilskuddsavtalen. Dette vil bidra til en kvalitativ bedre rapportering av resultater.

Kontroll og etterlevelse

Sentral kontrollenhet i Utenriksdepartementet skal føre tilsyn med utenriktjenesten hjemme og ute, herunder med tilskuddsforvaltningen. Dette tilsynsarbeidet legges til grunn for viktige forbedringstiltak.

I 2016 har Sentral kontrollenhet og Norads varslingssteam gjennomført stikkprøvekontroller sammen, for å videreutvikle denne type kontroller av program og prosjekter finansiert over Utenriksdepartementets budsjett. Som en videreutvikling av stikkprøvekontrollene av program og prosjekter, planlegges det høsten 2016 slike kontroller sammen med et annet giveland. På denne måten vil en kunne utveksle erfaringer og fagkunnskap. I 2016 gjennomføres forvaltningsgjennomganger ved syv ambassader som forvalter bistandsmidler. I 2015 ble det gjennomført ni.

Arbeidet med ulike former for tilsyn og kontroll vil fortsette i 2017.

Nulltoleranse for økonomiske misligheter

Utenriksdepartementet har nulltoleranse for økonomiske misligheter og annet misbruk av departementets midler.

Nulltoleranseprinsippet ligger fast og håndheves strengt. Det gjelder for alle i utenriks tjenesten, vare- og tjenesteleverandører og personer/organisasjoner som forvalter midler tildelt fra Utenriksdepartementet.

Tilskuddsmottakere er selv ansvarlige for å undersøke mistanker om brudd på lovgivning, annet regelverk, vedtak eller avtale knyttet til tilskuddsmidlene. Funnene de gjør skal rapporteres til Utenriksdepartementet, alternativt til Norad, Fredskorpset eller Norfund for tilskudd gitt derfra. Sentral kontrollenhet og Norad kan, uten å rukke ved tilskuddsmottakers ansvar, bistå denne i undersøkelsene av saker, eller beslutte selv å gjennomføre en granskning.

Ved begrunnet mistanke, uavhengig av årsak, skal som hovedregel videre overføringer til en sluttmottaker umiddelbart stanses inntil saken er utredet og adekvate, risikodempende tiltak er

gjennomført. Slik stans vil normalt bare gjelde nye utbetalinger under den aktuelle avtalen.

Misbrukte midler skal søkes tilbakeført.

Mangelfull rapportering, tilbakeholdelse av informasjon og andre forhold som svekker tilliten til tilskuddsmottakeren, vil bli ansett som vesentlig avtalebrudd som kan føre til at tilskuddet i sin helhet kreves tilbakebetalt.

Dersom motparten bestrider krav fremsatt av departementet, skal rettslige skritt for å inndrive midlene vurderes. Politianmeldelse vurderes dersom det er sannsynlig at straffbare forhold har funnet sted.

FN, utviklingsbankene og andre multilaterale organisasjoner og fond som Norge støtter, forventes å ha nulltoleranse for økonomiske misligheter og følge opp dette gjennom forebyggende tiltak, kontrollsystemer, interne retningslinjer og reaksjoner i tilfelle overtredelser. Dette innebærer bl.a. at organisasjonene forventes å ha, eller være tilknyttet, en uavhengig internrevisjons- og granskingsfunksjon med tilstrekkelig mandat og kapasitet til å føre tilsyn med virksomheten og til å foreta granskning ved mistanke om misligheter internt og hos eksterne partnere.

Ansvar for å forebygge, avdekke og håndtere misligheter ligger hos organisasjonene. Disse har også ansvar for å rapportere om misligheter i årsrapporter og i noen tilfeller til den enkelte giver. Organisasjonenes forpliktelser overfor Norge i slike saker er regulert i avtaler. Utenriksdepartementet følger med på organisasjonenes håndtering av saker der norske midler mistenkes å være berørt og søker å samarbeide med andre land om felles reaksjoner.

Norge arbeider på ulike måter, bl.a. gjennom deltakelse i styrende organer, i bilateral dialog og i internasjonale nettverk, for å styrke multilaterale organisasjoners økonomiforvaltning, kontroll og håndtering av mislighetssaker.

3 Avbyråkratiserings- og effektivitetsreform

Regjeringen bygger sin politikk på en effektiv bruk av fellesskapets ressurser. Som i næringslivet er det også i offentlig forvaltning et potensiale for å bli mer effektiv. Regjeringen har derfor innført en avbyråkratiserings- og effektivitetsreform (ABE-reformen), og forutsetter at alle statlige virksomheter gjennomfører tiltak for å bli mer effektive. Reformen vil gi insentiver til mer effektiv statlig drift og skape handlingsrom for prioriteringer i statsbudsjettet. Virksomhetene har også god anledning til å planlegge og gjennomføre tiltak for å effektivisere driften når reformen er et årlig krav. Deler av gevinsten fra mindre byråkrati og mer effektiv bruk av pengene overføres til fellesskapet i de årlige budsjettene. Den årlige overføringen settes til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som bevilges over statsbudsjettet. For Utenriksdepartementet innebærer dette at driftsrammene i 2017 totalt reduseres med 17,7 mill. kroner, herunder 10,5 mill. kroner under programområde 02 og 7,2 mill. kroner under programområde 03.

Utenriksdepartementet har gjennomført en rekke tiltak for å effektivisere virksomheten og tilpasse driften til reduserte rammer. I perioden 2014–2017 er Utenriksdepartementets driftsrammer totalt redusert med om lag 140 mill. kroner ettersom det i tillegg til avbyråkratiserings- og effektivitetsreformen også er innarbeidet ekstraordinære reduksjoner i driftsrammene. Som følge av reduksjonene har Utenriksdepartementet effektivisert og utfaset oppgaver som ikke lenger er prioriterte. I perioden 2014–2016 er syv utenriksstasjoner avviklet/under avvikling. I 2014 ble La Paz og Bujumbura avviklet og i 2016 avvikles Astana, Sofia, Harare, Lusaka og Guatemala. Utenriksdepartementet har samtidig effektivisert administrative oppgaver som utføres på utenriksstasjonene.

Forbedrede teknologiske løsninger har gjort det mulig å flytte administrative oppgaver fra utenriksstasjonene til Oslo, fortrinnsvis innen IKT og regnskap. Flere oppgaver er samtidig overført til lokalt ansatte medarbeidere. Effektiviseringen har bidratt til at opp mot 80 stillinger er flyttet hjem fra utenriksstasjonene, samtidig som antall statsansatte i tjenesten årlig er redusert gjennom naturlig avgang.

Utenriksdepartementet har inngått nordisk samarbeid på flere utenriksstasjoner. Et eksempel er ambassaden i Yangon hvor Norge, Danmark, Finland og Sverige er samlokalisert og har felles administrativ drift. Videre er Norge samlokalisert og delvis integrert med enkelte av de nordiske landene på steder som Kabul, Dhaka og Luanda.

Utenriksdepartementet deltar aktivt i reformarbeid som ledes av andre departementer. Departementet er bl.a. part i 13 felles rammeavtaler for innkjøp av varer og tjenester. Post- og budtjenesten, biltjenesten samt administrasjon av adgangskort er overført til andre.

Utenriksdepartementet har samme arkivsystem som et flertall av departementene og har gjort avrop på en felles rammeavtale. Innføringen av elektronisk arkivsystem ved utenriksstasjonene pågår og vil innebære at behovet for arkivfaglig kapasitet vil bli noe redusert i løpet av de neste årene.

Som et ledd i arbeidet med Regjeringens digitaliseringsskriv vil Utenriksdepartementet i 2017 ta i bruk en ny digital portal knyttet til tilskuddsmidler. Publikum kan da elektronisk sende inn søknader om tilskuddsmidler og rapportere om bruk av midlene i portalen. Portalen vil både innebære en forenkling av søknadsprosessen for publikum og bidra til effektivisering av arbeidet med departementets søknadsbehandling. Portalen integreres elektronisk mot arkiv- og økonomistyringssystemene og vil bidra til mer effektiv saksbehandling.

Forenklet modell for premiebetaling til Statens Pensjonskasse (SPK)

Fra 2017 innfører Regjeringen en forenklet modell for premiebetaling til Statens Pensjonskasse (SPK) for de virksomhetene som ikke betaler premie i dag. Dette vil i større grad ansvarliggjøre virksomhetene for deres pensjonskostnader. Bare en av tre statlige virksomheter betaler i dag pensjonspremie til SPK. Dette kan føre til at virksomhetene ansetter mer personale enn de ville gjort med en riktigere prising av innsatsfaktorene. Investeringer i digitale løsninger eller kjøp av tje-

nester fra private vil bli mer aktuelt og regningsvarende hvis staten møter en riktigere pris på arbeidskraft.

Den delen av statens pensjonsutgifter som i dag ikke blir finansiert av premieinntekter, dekkes sentralt av staten over kap. 612 Tilskudd til Statens pensjonskasse og kap. 613 Arbeidsgiver-

avgift til folketrygden. Modellen som innføres vil medføre økte premieinntekter til SPK og dermed reduserte tilskudd til SPK. Virksomhetene er gjennom budsjettforslaget kompensert for anslåtte økte utgifter. Modellen er samlet sett provenynøytral på omleggingstidspunktet. Det vises til Gul bok 2017 for nærmere omtale.

4 Tabelloversikt over budsjettforslaget

Programområder under departementet

(i 1 000 kr)				
Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Programområde 02 Utenriksforvaltning	8 346 048	6 853 801	5 917 341	-13,7
Programområde 03 Internasjonal bistand	31 688 891	34 505 948	30 993 755	-10,2
<i>Sum Utgift</i>	<i>40 034 939</i>	<i>41 359 749</i>	<i>36 911 096</i>	<i>-10,8</i>
Programområde 02 Utenriksforvaltning	253 677	230 327	242 251	5,2
Programområde 03 Internasjonal bistand	39 954			
<i>Sum Inntekt</i>	<i>293 631</i>	<i>230 327</i>	<i>242 251</i>	<i>5,2</i>

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)				
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	2 160 379	2 215 395	2 407 075
02.10	Utenriksformål	6 185 669	4 638 406	3 510 266
	<i>Sum programområde 02</i>	<i>8 346 048</i>	<i>6 853 801</i>	<i>5 917 341</i>
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 678 629	1 743 166	1 889 239
03.10	Bilateral bistand	3 480 521	3 322 140	3 322 140
03.20	Globale ordninger	20 636 417	24 274 542	20 644 276
03.30	Multilateral bistand	5 893 324	5 166 100	5 138 100
	<i>Sum programområde 03</i>	<i>31 688 891</i>	<i>34 505 948</i>	<i>30 993 755</i>

Utgifter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Administrasjon av utenriktjenesten					
100	Utenriksdepartementet	2 103 841	2 156 398	2 339 905	8,5
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	47 142	49 439	57 422	16,1
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	9 396	9 558	9 748	2,0
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>2 160 379</i>	<i>2 215 395</i>	<i>2 407 075</i>	<i>8,7</i>
Utenriksformål					
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	66 131	66 364	52 662	-20,6
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 350 183	1 726 475	1 776 302	2,9
117	EØS- finansieringsordningene	4 225 966	2 400 000	1 224 000	-49,0
118	Nordområdetiltak mv.	528 951	431 481	442 838	2,6
119	Globale sikkerhetstiltak	14 438	14 086	14 464	2,7
<i>Sum kategori 02.10</i>		<i>6 185 669</i>	<i>4 638 406</i>	<i>3 510 266</i>	<i>-24,3</i>
<i>Sum programområde 02</i>		<i>8 346 048</i>	<i>6 853 801</i>	<i>5 917 341</i>	<i>-13,7</i>
Administrasjon av utviklingshjelpen					
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 402 124	1 461 893	1 580 751	8,1
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	232 418	236 172	262 467	11,1
144	Fredskorpset	44 087	45 101	46 021	2,0
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>1 678 629</i>	<i>1 743 166</i>	<i>1 889 239</i>	<i>8,4</i>
Bilateral bistand					
150	Bistand til Afrika	1 970 266	2 094 640	2 094 640	0,0
151	Bistand til Asia	815 152	591 500	591 500	0,0
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	566 658	556 000	556 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	128 445	80 000	80 000	0,0
<i>Sum kategori 03.10</i>		<i>3 480 521</i>	<i>3 322 140</i>	<i>3 322 140</i>	<i>0,0</i>
Globale ordninger					
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 078 305	2 119 581	2 119 581	0,0
161	Næringsutvikling	1 691 800	1 639 000	1 649 000	0,6

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	187 452	200 000	247 500	23,8
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	4 162 523	4 687 342	4 734 424	1,0
164	Fred, forsoning og demokrati	1 544 096	1 086 100	1 086 100	0,0
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	789 310	811 437	596 180	-26,5
166	Klima, miljø og fornybar energi	1 677 570	1 242 700	1 242 700	0,0
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	3 733 043	7 381 924	3 742 766	-49,3
168	Kvinneres rettigheter og likestilling	299 598	293 500	306 700	4,5
169	Global helse og utdanning	4 472 720	4 812 958	4 919 325	2,2
<i>Sum kategori 03.20</i>		<i>20 636 417</i>	<i>24 274 542</i>	<i>20 644 276</i>	<i>-15,0</i>
Multilateral bistand					
170	FN-organisasjoner mv.	3 639 159	3 124 100	3 071 100	-1,7
171	Multilaterale finansinstitusjoner	1 988 300	1 772 000	1 797 000	1,4
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	265 865	270 000	270 000	0,0
<i>Sum kategori 03.30</i>		<i>5 893 324</i>	<i>5 166 100</i>	<i>5 138 100</i>	<i>-0,5</i>
<i>Sum programområde 03</i>		<i>31 688 891</i>	<i>34 505 948</i>	<i>30 993 755</i>	<i>-10,2</i>
<i>Sum utgifter</i>		<i>40 034 939</i>	<i>41 359 749</i>	<i>36 911 096</i>	<i>-10,8</i>

Inntekter fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
Administrasjon av utenriktjenesten					
3100	Utenriksdepartementet	253 677	230 327	242 251	5,2
<i>Sum kategori 02.00</i>		<i>253 677</i>	<i>230 327</i>	<i>242 251</i>	<i>5,2</i>
Sum programområde 02		253 677	230 327	242 251	5,2
Administrasjon av utviklingshjelpen					
3140	Administrasjon av utviklingshjelpen, jf. kap. 140	39 954			
<i>Sum kategori 03.00</i>		<i>39 954</i>			
<i>Sum programområde 03</i>		<i>39 954</i>			
<i>Sum inntekter</i>		<i>293 631</i>	<i>230 327</i>	<i>242 251</i>	<i>5,2</i>

5 Generelle merknader til budsjettforslaget

Utenriksministeren og EØS- og EU-ministeren har ansvar for følgende kapitler og poster på Utenriksdepartementets budsjett:

Utenriksministeren

Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Utenriksdepartementet –unntatt saker som EØS- og EU-ministeren har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon
Kap. 104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet
Kap. 115	Næringsfremme, kultur- og informasjonsformål
Kap. 116	Deltaking i internasjonale organisasjoner – unntatt de saker som EØS- og EU-ministeren har ansvaret for, jf. egen oversikt nedenfor.
Kap. 118	Nordområdetiltak mv.
Kap. 119	Globale sikkerhetstiltak mv.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Kap. 140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen
Kap. 141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD)
Kap. 144	Fredskorpset
Kap. 150	Bistand til Afrika
Kap. 151	Bistand til Asia
Kap. 152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika
Kap. 153	Bistand til Latin-Amerika
Kap. 160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling
Kap. 161	Næringsutvikling
Kap. 162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner
Kap. 163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter
Kap. 164	Fred, forsoning og demokrati
Kap. 165	Forskning, kompetanseheving og evaluering
Kap. 166	Klima, miljø og fornybar energi
Kap. 167	Flyktingtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp

Kap. 168	Kvinneres rettigheter og likestilling
Kap. 169	Global helse og utdanning
Kap. 170	FN-organisasjoner mv.
Kap. 171	Multilaterale finansinstitusjoner
Kap. 172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

EØS- og EU-ministeren

Programområde 02 Utenriksforvaltning

Kap. 100	Følgende saker under post 71 Diverse tilskudd: <ul style="list-style-type: none">– Informasjon om europeisk samarbeid– Europapolitisk forskning og utvikling (FOU)– Tilskudd til europapolitisk dialog– Sosial dialog i Sentral-Europa– Forskning på europeisk klima- og energipolitikk– Tilskudd til EU-opplysning
Kap. 116	Følgende saker under post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner: <ul style="list-style-type: none">– Pliktige bidrag til EFTA og EFTA-organer
Kap. 117	EØS-finansieringsordningene

6 Overførbare bevilgninger

Under Utenriksdepartementet blir stikkordet «kan overføres» benyttet under disse postene utenom postgruppe 30–49

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2016	Forslag 2017
100	21	Spesielle driftsutgifter	5 187	12 715
115	70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål		45 201
117	75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014	13 369	446 000
117	76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014	74 492	408 000
117	77	EØS-finansieringsordningen 2014–2021		185 000
117	78	Den norske finansieringsordningen 2014–2021		185 000
118	70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland	43 692	307 641
118	71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv.	13 841	62 610
118	76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak	112	39 609
119	70	Globale sikkerhetstiltak	9	12 339
150	78	Regionbevilgning for Afrika	4 097	2 094 640
151	78	Regionbevilgning for Asia	977	591 500
152	78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	337	556 000
153	78	Regionbevilgning for Latin-Amerika	25	80 000
160	70	Sivilt samfunn	2 111	1 955 471
160	77	Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	178	142 000
161	70	Næringsutvikling	5 243	149 000
162	70	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	197	247 500
163	70	Nødhjelp og humanitær bistand	38 223	4 436 124
163	72	Menneskerettigheter	189	298 300
164	70	Fred, forsoning og demokratitiltak	403	390 900
164	71	ODA-godkjente land på Balkan	30 109	175 000
164	72	Global sikkerhet, utvikling og nedrustning	1 032	154 700
164	73	Andre ODA-godkjente OSSE-land	2 913	365 500

(i 1 000 kr)				
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2016	Forslag 2017
165	70	Forskning	1 761	148 000
165	71	Faglig samarbeid	3 747	355 900
166	70	Ymse tilskudd		5 500
166	72	Klima og miljø	304	767 200
166	74	Fornybar energi		470 000
168	70	Kvinneres rettigheter og likestilling	1 206	306 700
169	70	Global helse	805	3 065 000
169	73	Utdanning	9 412	1 837 000
170	73	Verdens matvareprogram (WFP)		237 000
170	76	FN og globale utfordringer	147	223 300
170	77	FNs aidsprogram (UNAIDS)		120 000
170	78	Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv.	426	217 300
170	79	Ekspertter, juniorekspertter og FNs fredskorps	2 327	39 000
170	81	Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk	577	105 000
170	82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)		75 000
170	83	Verdens helseorganisasjon (WHO)		183 500
171	70	Verdensbanken	685	916 000
171	71	Regionale banker og fond	137	770 500
171	72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner		110 500
172	70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging	71	270 000

7 Anmodningsvedtak

Oversikt over anmodningsvedtak

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Omtalt side
2014–2015	8	Barnekonvensjonen/Individklagerett	Side 222
2015–2016	109	FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter/individklagerett	Side 222
2015–2016	621	Fremleggelse av eksportkontrollmeldingen	Side 40
2015–2016	623	Ikke-spredning og arbeid mot atomvåpen	Side 39
2015–2016	845	Styrke mottaksapparat i Hellas EØS-midler	Side 105
2015–2016	846	Styrke fredsprosessen i Syria	Side 182
2015–2016	847	Opprettholde god dialog med Russland for å sikre fortsatt kontroll ved grensen på Storskog	Side 48
2015–2016	848	Informasjonsarbeid i situasjoner med økte ankomster av asylsøkere fra land hvor et stort flertall får avslag	Side 48
2015–2016	849	Informasjonsarbeid – Forebygge at barn fra Afghanistan sendes på flukt	Side 166
2015–2016	860	Styrke utenriksstasjonenes arbeid med å informere om reelle muligheter for å få asyl i Norge	Side 48
2015–2016	940	Humanitær innsats mot kjønnsbasert vold	Side 214
2015–2016	941	Øke støtten til syriske kvinneorganisasjoner	Side 214
2015–2016	942	Humanitær innsats Syria/forebygge kjønnsbasert vold	Side 214
2015–2016	943	Kvinneperspektivet i bistanden	Side 57

8 Årsverkoversikt for Utenriksdepartementet

Utenriksdepartementet (Oslo)	852 årsverk
Utenriksdepartementet (utsendte ved utenriksstasjonene)	625 årsverk
Sum Utenriksdepartementet	1 477 årsverk
Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	245 årsverk
Fredskorpset	39 årsverk
Sum årsverk Utenriksdepartementet, Norad og Fredskorpset	1 761 årsverk

Kilde: SSB. Ansatte i Norfund og lokalt ansatte ved utenriksstasjonene er ikke med i tabelloversikten

9 Programområde 02 Utenriksforvaltning

Utgifter fordelt på programkategorier

(i 1 000 kr)				
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
02.00	Administrasjon av utenriktjenesten	2 160 379	2 215 395	2 407 075
02.10	Utenriksformål	6 185 669	4 638 406	3 510 266
	Sum programområde 02	8 346 048	6 853 801	5 917 341

For 2017 foreslås bevilget 5 917,3 mill. kroner til utenriksforvaltning. Dette er nominelt 938,8 mill. kroner lavere enn saldert budsjett for 2016. Endringen skyldes i hovedsak reduserte forpliktelser under EØS-finansieringsordningene (2009–2014), pga. utfasing av ordningene.

9.1 Fremme norsk sikkerhet

Det sikkerhetspolitiske landskapet i Europa og dets nærområder gjennomgår dyptgripende endringer. Gjennom sine handlinger i Ukraina har Russland svekket europeisk sikkerhet og brutt med grunnleggende regler i folkeretten. Langs Europas sørlige grense trues utvikling, sikkerhet og stabilitet av væpnede konflikter, langvarige borgerkriger, terrorgruppers voldelige fremferd og kriminelle nettverk. I et belte av sårbare og ustabile stater som strekker seg fra de vestlige delene av Sahel-regionen i Nord-Afrika til Sentral-Asia, finner organisert kriminalitet, korrupsjon, voldelig ekstremisme og terrornettverk grobunn. De er drivere av sårbarhet. Mangel på utvikling, sikkerhet og stabilitet er årsak til migrasjon og flyktningstrømmer. Dette har omfattende konsekvenser, også for Norge, og krever en helhetlig tilnærming.

Vår sikkerhet bygges sammen med andre. Fundamentet for norsk sikkerhetspolitikk er FN, folkeretten og NATO. For Norge er det en hovedmålsetting å bidra til å styrke dette fundamentet.

NATO må forbli en sterk og troverdig allianse. Solidariteten medlemslandene imellom danner grunnlaget for vårt kollektive forsvar, og er en forutsetning for norsk sikkerhet. Norge bidrar aktivt til å styrke NATOs forsvarsevne og politiske slagkraft. Det er avgjørende å bevare USAs engasjement i Europa. Vi må bidra til en mer balansert transatlantisk byrdefordeling. Vi må samtidig bevare og videreutvikle det nære bilaterale forholdet mellom Norge og USA. Bedre alliert forsvarsevne og situasjonsforståelse, blant annet i nord, er høyt prioritert.

NATO må ha en helhetlig tilnærming til sikkerhet. Alle allierte land må oppleve at alliansen ivaretar deres sikkerhetsbehov. Det er avgjørende for Norge og øvrige medlemslands sikkerhet at NATO opprettholder en troverdig avskrekkingsevne. Norge bidrar til NATOs kapasiteter. Vi ønsker nært samarbeid mellom NATO og EU og bidrar også til EUs operasjoner.

Fra norsk side legger vi vekt på sikkerhetssituasjonen i Nord-Atlanteren, hvor økt russisk evne til sjøkontroll og –nektelse kan få konsekvenser for forsyningslinjene over Atlanteren. Dette berører hele alliansens sikkerhet og krever en særskilt vektlegging av NATOs maritime kapasiteter. Dette var en hovedsak for Norge under NATOs toppmøte i Warszawa i juli 2016. Toppmøtet vedtok en styrking av NATOs avskrekkingsevne, samtidig som man understreket behovet for politisk dialog med Russland, i tråd med norske posisjoner. Alliansen stod samlet i håndteringen av sikkerhetsutfordrin-

gene fra øst og sør. Norge ønsker et godt, konstruktivt og stabilt forhold til Russland. Vi vil videreføre kontakten som er etablert mellom våre folk og videreutvikle de tosidige forbindelsene på viktige områder. Forsvarlig fiskeriforvaltning og sikring av miljø, atomsikkerhet og søk og redning til havs forutsetter godt samarbeid. I tillegg ønsker vi å bevare folk-til-folk samarbeidet og det regionale samarbeidet, som lenge har vært viktige bindeledd over grensen i nord. Norge vil også bidra til å opprettholde kontakt og dialog med Russland i relevante internasjonale fora. På den annen side må vi være tydelige og konsistente i vår reaksjon overfor Russland i viktige prinsipp- og verdispørsmål. Norge har derfor sluttet opp om EUs restriktive tiltak, som en reaksjon på Russlands folkerettsbrudd i Ukraina.

Nordområdepolitikken må også forstås i en sikkerhetspolitisk ramme. Regjeringen arbeider for at Arktis fortsatt skal kjennetegnes av fred, stabilitet og godt internasjonalt samarbeid.

Norge driver bærekraftig, langsiktig og ansvarlig forvaltning i våre nordlige områder. Vårt fiskerisamarbeid med Russland i Barentshavet bidrar til god forvaltning av bestander av stor økonomisk betydning for både Norge og Russland, og er et eksempel til internasjonal etterfølgelse.

Vi samarbeider nært med andre stater og aktører med interesser i Arktis. Arktisk råd er det viktigste forumet for internasjonalt samarbeid om arktiske spørsmål. Havretten er det folkerettslige grunnlaget for å regulere aktiviteten i Arktis, og alle de arktiske statene slutter opp om dette. Det er viktig for forutsigbarhet og stabilitet i regionen.

Norge har lagt vekt på å videreføre det internasjonale samarbeidet med Russland i nord. Særlig Arktisk råd, men også Barentssamarbeidet er viktig for Norge.

Vår tilstedeværelse og aktivitet i nordområdene styrker Norges posisjon internasjonalt som en betydelig og ansvarlig arktisk nasjon. Vi ivaretar vitale norske interesser som klima og miljø, tilgang til nye naturressurser og handelsveier, og sikkerhet og stabilitet i våre nærområder.

Norges sikkerhet påvirkes i økende grad av ukonvensjonelle trusler og ikke-statlige aktører. Terrorisme, organisert kriminalitet og digitale trusler er ikke nye fenomener, men globalisering og teknologiutvikling gjør at de får mer vidtrekkende konsekvenser. Samlet er det sikkerhetspolitiske bildet mer sammensatt, uoversiktlig og uforutsigbart enn tidligere.

Regjeringen har i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken* fremmet en styrket og mer helhetlig politikk mot

disse utfordringene. For å styrke vår evne til å forebygge og bekjempe disse utfordringene, vil vi benytte et bredt spekter av utenriks-, justis-, og utviklingspolitiske virkemidler. Utviklingspolitikken skal i langt større grad enn tidligere omfatte innsats mot globale sikkerhetsutfordringer. Det er opprettet et eget bistandsprogram for forebygging av radikaliserings, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av sårbarhet, vold og konflikt, og et tilsvarende bistandsprogram mot organisert kriminalitet og ulovlig handel.

Det er behov for økt kunnskap og analyse, styrket nasjonal samordning og et bredt internasjonalt samarbeid. Med kapasitets- og institusjonsbygging i prioriterte land og regioner, vil Regjeringen bidra til å skape inkluderende samfunn, forebygge konflikt og stabilisere områder hvor terrororganisasjoner er drevet tilbake.

Tiltakene skal bidra til å trygge vår felles sikkerhet og er svar på behovet for en oppdatert og fremtidsrettet utviklingspolitikk.

Regjeringen arbeider innenfor etablerte internasjonale rammer for å oppnå det langsiktige målet om en verden uten kjernevåpen. Det viktigste rammeverket er Ikke-spredningsavtalen (NPT). Gjennom denne har kjernevåpenstatene forpliktet seg til nedrustning, og ikke-kjernevåpenstatene har forpliktet seg til ikke å anskaffe slike våpen.

I arbeidet med å fremme kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning legger Regjeringen til grunn det enstemmige stortingsvedtak nr. 623 (2015–2016) av 26. april 2016 der «Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikke-spredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.»

Grunnlaget for vedtaket er Innst. 199 S (2015–2016) og Meld. St. 37 (2015–2016) *Globale Sikkerhetsutfordringer (GSU) i utenrikspolitikken*. Vedtakets iverksettelse er pågående og langsiktig.

Utenriksministeren har oppnevnt en egen spesialrepresentant for nedrustning med hovedoppgave å følge opp vedtaket. Stillingen kommer i tillegg til eksisterende personellressurser til kjernefysisk nedrustning i Utenriksdepartementet. Norge deltok aktivt i den åpne arbeidsgruppen (OEWG) i Genève om å fremme kjernefysisk nedrustning. Norges delegasjon søkte på grunnlag av stortingsvedtaket konstruktive løsninger og kom-

promisser for å samle flest mulig stater bak en aktiv nedrustningspolitikk. Norge har siden stortingsvedtaket intensivert arbeidet med verifikasjon av nedrustning gjennom målrettet innsats for å oppnå bred støtte for en norsk FN-resolusjon om dette. Verifikasjon er viktig for å legge grunnlaget for reell nedrustning.

Regjeringen vil støtte tiltak som fremmer effektive tiltak for nedrustning over kap. 118, post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter og kap. 164, post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning.

Regjeringens melding til Stortinget om veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk vil ytterligere beskrive Regjeringens politikk for å fremme en verden fri for kjernevåpen. Innholdet i Stortingets vedtak innebærer et langsiktig arbeid.

En svekkelse av NPT vil også svekke den plattformen vi har for å ruste ned og hindre spredning. Det nye sikkerhetspolitiske landskapet gjør at også nedrustningsarbeidet stilles overfor nye utfordringer. Det er viktig at vi møter disse i samarbeid med våre allierte.

Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om utvikling av metoder for å bekrefte faktisk destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Et slikt samarbeid mellom en kjernevåpenstat og en ikke-kjernevåpenstat er enestående. USA har tatt initiativ til et internasjonalt partnerskap for slik verifikasjon, som bygger på det norsk-britiske initiativet. Regjeringen vil fortsette sin innsats med slike effektive tiltak for nedrustning. Den har siden stortingsvedtaket intensivert arbeidet med verifikasjon av nedrustning gjennom målrettet innsats for å oppnå bred støtte for en FN-resolusjon om dette. Regjeringen tar sikte på å fremme resolusjoner under FNs generalforsamling 2016 som oppfølging av anmodningsvedtaket i Stortinget.

Gjennom toppmøtene om kjernefysisk sikkerhet (Nuclear Security Summit) er kjernefysisk terrorisme kommet høyere på dagsordenen. Det fjerde og siste toppmøtet fant sted i Washington D.C. i april 2016, og nå skal dette arbeidet tas videre i andre relevante fora. Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA) vil ha en helt sentral rolle i dette arbeidet fremover. Norge har engasjert seg særskilt for å fase ut bruk av materiale som også kan brukes i masseødeleggelsesvåpen, som høyanriket uran og høyaktive radiologiske kilder. Regjeringen vil videreføre innsatsen for å hindre spredning av slikt materiale.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen må videreføres med uforminskert styrke. Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og dets viktige verifikasjonsarbeid. Det er viktig for å få sikkerhet for at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp. Norge har siden 2013 gitt ekstraordinær finansiell støtte til IAEAs verifikasjonsarbeid når det gjelder Irans kjernefysiske program.

I forhandlingene mellom Iran og de såkalte P5+1-landene ble partene i april 2015 enige om et rammeverk for en endelig avtale. Som et viktig ledd i prosessen opp mot gjennomføringen og ikrafttredelsen av atomavtalen med Iran, bidro Norge til at Irans overskytende mengder av anriket uran ble erstattet med naturlig uran i desember 2015.

Innsatsen for ikke-spredning kommer også til uttrykk gjennom god og effektiv eksportkontroll av forsvarsmateriell og flerbruksvarer. For å holde tritt med spredningsbildet og den teknologiske utviklingen, foregår det løpende informasjonsutveksling og forhandlinger om felles retningslinjer i ulike multilaterale regimer. Norge ledet arbeidet i regimet for eksportkontroll av missilteknologi (MTCR) i 2014–15 og videreførte innsatsen gjennom deltakelse i Troika-samarbeidet i 2016. Norge lyktes i å styrke dialogen med ikke-medlemmer som er potensielle teknologi-leverandører, og la til rette for at India ble tatt opp som nytt medlem. Norge arbeider også aktivt i internasjonale fora, bl.a. Wassenaar-samarbeidet og ATT-prosessen (FNs våpenhandelsavtale), for å oppnå høye og ansvarlige standarder for kontroll med eksport av konvensjonelle våpen og militært utstyr. Teknologiutvikling og globalisering stiller utfordrende krav også til en effektiv gjennomføring av kontrollen på nasjonalt plan. Regjeringen har effektivisert arbeidet gjennom et digitalisert lisensieringsverktøy, og vil iverksette en oppgradering for å bedre brukervennligheten.

I stortingsvedtak nr. 621 (2015–2016), 26. april 2016 ber Stortinget Regjeringen vurdere å legge frem eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart.

Vedtaket er knyttet til Stortingets behandling av Meld. St. 8 (2015–2016), og foreligger i Innst. 200 S (2015–2016). Vedtaket er fulgt opp gjennom fremleggelsen av Meld. St. 36 (2015–2016) som omtaler eksportåret 2015, og ble lagt frem 10. juni 2016.

9.2 Nordområdene – Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som omfatter alle nordområderelaterte tiltak under det enkelte fagdepartements område.

Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser, styrket samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis, herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 foreslås bevilgningene til nordområdetiltak fordelt på de forskjellige departementene økt fra om lag 2,7 mrd. kroner i 2016 til anslagsvis 3,4 mrd. kroner i 2017.

Vi har sentrale interesser å ta vare på i nord, bl.a. forvaltning av hav, fisk, petroleums- og mineralressurser. I tillegg ivaretar vi viktige bilaterale relasjoner i regionen. Regjeringens mål er en ambisiøs nordområdepolitikk der utenrikspolitikk og innenrikspolitikk gjensidig forsterker hverandre. En god politikk i nord vil også styrke Norges posisjon internasjonalt. Norge skal være en premissleverandør for utviklingen i nord. Vi skal være ledende på kunnskap om, for og i nord og vi skal fremstå som en ansvarlig arktisk aktør. Omfattende klimaendringer, bedre tilgang til naturressurser og økende menneskelig aktivitet har forsterket den internasjonale interessen for Arktis.

Gjennom samarbeid med andre land vil Regjeringen arbeide for å bevare Arktis som en fredelig og stabil region. Dette er blitt enda viktigere i den nye sikkerhetspolitiske situasjonen.

Som kyststat har Norge et ansvar for å ivareta rettigheter og forpliktelser etter havretten, og forvalte fornybare og ikke-fornybare ressurser. Norge skal kjennetegnes som en aktør med konsekvent og forutsigbar suverenitetsutøvelse, og som en pådriver for et samarbeid preget av tillit og åpenhet.

Klimaendringene i Arktis vil få stor oppmerksomhet også i oppfølgingen av klimaavtalen fra Paris. Norge vil fortsette å bidra til økt kunnskap om klimaendringene i nord. Kunnskapen skal sikre best mulige regionale og globale tiltak for å begrense klimaendringene og håndtere konse-

kvensene. Regjeringen tilstreber en god balanse mellom bærekraftig bruk og vern. Vi vil arbeide aktivt for å oppnå aksept for dette både internasjonalt og regionalt.

Interessen for hav er økende internasjonalt. Havbaserte ressurser vil få økende oppmerksomhet de nærmeste tiårene. Vi trenger mer kunnskap om hav og må finne den riktige balansen mellom bruk og vern også her. Havene utfordres av bl.a. forsøpling, havforsuring og ulovlig fiske. Regjeringen vil våren 2017 legge frem den første meldingen til Stortinget om hav i utenriks- og utviklingspolitikken. Den vil blant annet ta for seg internasjonale og utenrikspolitiske sider ved havpolitikken. Mulighetene havet gir for verdiskapning gir også en ny dimensjon til nordområdepolitikken.

Regjeringen fortsetter arbeidet med konkrete tiltak innenfor de prioriterte områdene: internasjonalt samarbeid, næringsliv, kunnskap, infrastruktur og miljøvern, sikkerhet og beredskap.

Regjeringen vil i tiden fremover samarbeide enda tettere med det regionalpolitiske nivå i Nord-Norge om nordområdepolitikken. Målet er å samordne de nasjonale og regionale tiltakene bedre slik at vi får et størst mulig løft for landsdelen.

Regjeringen arbeider videre for å utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Regjeringen vektlegger derfor innhenting av kunnskap og omsetting av kunnskapen i ny næringsutvikling.

Regjeringen vil videreutvikle det regionale samarbeidet i nord, ikke minst gjennom Barents-samarbeidet og Den nordlige dimensjon.

Arbeidet i Arktisk råd blir stadig viktigere og bredere. Norge legger vekt på å utvikle en rolle for nye og gamle observatører. Norge har samarbeidet nært med USA under deres formannskap (2015–2017) og vil gjøre det samme med Finland, som overtar formannskapet for 2017–2019.

Tilrettelegging for næringsutvikling blir også viktigere i det arktiske samarbeidet fremover. Opprettelsen av Arktisk økonomisk råd i 2014, som en plattform for dialog mellom næringslivet og Arktisk råd, var svært positiv. Arktisk råd, Arktisk økonomisk råd (Arctic Economic Council), North Atlantic Marine Mammal Commission (NAMMCO) og Det internasjonale urfolkssekretariatet ligger nå alle i Tromsø. Sammen med Norges arktiske universitet og Norsk polarinstitutt med flere utgjør dette en stor arktisk institusjonsklynge i Tromsø. Byen er i ferd med å bli den arktiske hovedstaden.

9.3 Sikre økonomi og samfunnsinteresser i en globalisert verden

I en globalisert verden er en grunnleggende forståelse for økonomi en forutsetning for å utøve god utenrikspolitikk. Også historisk sett er utenriksøkonomi, næringsfremme og handel grunnpillarer i norsk utenrikspolitikk. Utenriktjenestens arbeid med å fremme norske næringsinteresser settes nå inn i en bredere økonomisk sammenheng, der stikkord er handel, markedsadgang, energi, klima, kunnskap og innovasjon. Målet er å sikre en god økonomisk vekst i Norge.

Handelspolitikken har en sentral plass i vårt forsterkede økonomiske diplomati. Handelsavtaler bidrar til å lette handelen og gir faste rammer, regelverk og muligheter som kan benyttes når enkeltbedrifter møter utfordringer ute. Internasjonale handelsavtaler blir dypere og bredere. Dette innebærer at handelspolitikkenes kontaktflater mot innenrikspolitikken blir flere, tydeligere og mer sammensatt. Forhandlingene om avtalen om handel med tjenester (TISA) er et godt eksempel på denne utviklingen.

Å fremme norske økonomiske interesser betyr at vi skal sikre velstand og vekst, med gode rammevilkår for en økonomi som er sterkt eksponert mot utviklingen i internasjonal politikk og økonomi. Den vedvarende lave oljeprisen er et godt eksempel på hvor eksponert Norge er for endringer i internasjonale økonomiske konjunkturer, og representerer nye utfordringer og muligheter for norsk økonomi. Utgangspunktet er godt. Norge har en solid økonomi, høy velferd, god omstillingsevne og gode rammevilkår for næringslivet. En solid norsk økonomi er navet for norsk utenrikspolitikk.

Norge er en handels- og investornasjon. Oppslutning om, og avhengighet av, åpen handel kjennetegner Norges internasjonale identitet. Sundvolden-plattformen slår fast at Regjeringen vil arbeide for en friere handel og føre en offensiv handelspolitikk, hvor Norges interesser vektlegges. Et sentralt bidrag fra utenrikspolitikken er innsatsen for å sikre like og rettfærdige spilleregler innenfor rammene av en åpen global økonomi.

Veksten i verdensøkonomien har tatt seg opp siden den globale finanskrisen, men bedringen er svak og går tregt. Heller ikke i fremvoksende økonomier har veksten vært like sterk som i foregående tiår. Internasjonalt samarbeid og koordinering er en avgjørende faktor for at alle land skal kunne lykkes i en globalisert økonomi. Med de økonomiske endringene verden står overfor, føl-

ger også maktforskyvning østover og sørover, noe som bringer både muligheter og utfordringer. Det er naturlig å forvente at fremvoksende økonomier får økt innflytelse, men også tar på seg større ansvar i henhold til sin økonomiske tyngde. Utfordringen ligger i å finne modeller for å fremme integrering mellom grupper av land uten at det fører til blokkdannelser og svekkelse av bredere internasjonalt samarbeid.

Den fremste forutsetningen for å bevare den eksisterende verdensordenen er ikke at det relative styrkeforholdet mellom statene er konstant, men at alle følger folkeretten og vinn-vinn-tenkningen som har vært grunnlaget for den historiske økonomiske veksten og fattigdomsbekjempelsen vi har opplevd de senere tiårene.

Internasjonal rettsorden og robuste multilaterale systemer kan hjelpe oss gjennom akutte og langvarige kriser, slik vi så under finanskrisen i 2008. Utviklingen i retning av økt handel, velferd og samarbeid har gjort oss tryggere. For eksempel er den gjensidige avhengigheten mellom USA og Kina en viktig faktor som motvirker en gjentakelse av den to-delte verden fra forrige århundre. USA og Kina er konkurrenter, men økt handel og globalisering har brakt dem sammen i et vinn-vinn-forhold. Det er viktig å sikre at denne utviklingen fortsetter. Samtidig som vi må være i stand til å tilpasse systemene til en verden i endring. Norges deltakelse i den nye asiatiske investerings- og infrastrukturbanken (AIIB) er et eksempel på det siste.

Det nye geopolitiske landskapet påvirker Norges situasjon. Regjeringen ønsker tettere politiske og økonomiske bånd med regioner som styrker sin politiske og økonomiske vekt, slik som Asia, Latin-Amerika og Afrika. Samtidig forblir tradisjonelle allianser av avgjørende betydning. Vi vil fortsatt finne våre mest sentrale samarbeids- og handelspartnere i Europa. Det er måten EU og euroområdet lykkes på i sin omstilling til nye realiteter som vil ha størst innflytelse over vår hverdag.

Det multilaterale handelssystemet er av særskilt betydning for Norge. Bærebjelkene i vår handelspolitikk er Verdens handelsorganisasjon (WTO), EØS-avtalen og EFTAs frihandelsavtaler. Høsten 2015 ble det klart at det på grunn av prinsipiell uenighet mellom medlemmene i WTO ikke var realistisk å avslutte Doha-runden.

Samtidig lyktes man på ministermøtet i desember 2015 med å fatte en historisk beslutning om utfasing av eksportsubsidier for landbruksvarer og beslutninger som gavner de minst utviklede landene. Norge vil, som de øvrige WTO-medlemmer som har hatt adgang til å benytte

eksportsubsidier, endre våre bindingslister i WTO for å reflektere denne utfasingen.

Enigheten fra Nairobi gir også retningslinjer for det videre arbeidet i WTO og medlemmene forpliktet seg til videre forhandlinger på temaene fra Doha-forhandlingene, i tillegg til at det åpnes for å diskutere nye temaer. Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består. Samtidig har denne og tidligere regjeringer gjort det klart at overordnede politiske målsettinger om norsk matproduksjon og offentlige tjenesteytinger ligger til grunn for våre posisjoner. Norske handelspolitiske interesser speiler i økende grad endringene i norsk økonomi, og den økte rollen som investeringer og handel med tjenester spiller. Her har arbeidet med handelspolitiske rammevilkår kommet kortere enn når det gjelder varehandel. Norge deltar derfor aktivt i forhandlingene om en ny avtale om handel med tjenester (TISA). Tjenestesektoren er en kunnskapsintensiv sektor som er drevet frem av norsk kompetanse innen IKT og maritim industri. Norsk målsetting for TISA er både å få til en ambisiøs, moderne avtale, og at avtalen på sikt skal bli en del av WTO-avtaleverket. TISA-forhandlingene startet i 2013 og Norge deltar primært i disse forhandlingene for å sikre stabile rammevilkår og bedre markedsadgang for norsk næringsliv i internasjonale markeder.

I 2015 ble også forhandlingene om en utvidelse av den eksisterende informasjons-teknologiavtalen (ITA) ferdigstilt innenfor rammen av WTO, noe som viser at WTO fremdeles leverer. Samtidig deltar Norge i forhandlinger om reduksjon av tollsatser på miljøvarer innenfor rammen av WTO.

Manglende fremgang i WTO har utløst større regionale initiativer, som forhandlinger om en transatlantisk handels- og investeringsavtale (TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership) mellom EU og USA og en avtale som omfatter flere av landene rundt Stillehavet (TPP – Trans Pacific Partnership). I 2015 ble TPP-forhandlingene ferdigstilt. Blant landene som har signert avtalen er USA, Canada, Japan, Mexico, Malaysia og Singapore. TPP-avtalen representerer på mange måter den nye malen for handelsavtaler. For første gang i historien har man blant annet med regler relatert til digital økonomi og elektronisk handel. Avtalen omfatter 12 land som representerer om lag 40 pst. av verdens BNP og ca. 30 pst. av verdenshandelen. Avtalepartene har som mål at avtalen skal ratifiseres i løpet av 2016.

Norge risikerer altså å bli stående utenfor en viktig del av videreutviklingen av rammeverket for

internasjonal handel, med begrenset mulighet til å påvirke. Regjeringen følger derfor nøye med på forhandlingene av slike «megaregionale» handelsavtaler, som utvilsomt vil ha positiv effekt på verdensøkonomien, men som samtidig er en utfordring for det multilaterale systemet.

Det forhandles fremdeles om TTIP. Målsettingen er en omfattende avtale om handel med varer og tjenester, offentlige innkjøp og investeringer. Dersom man lykkes, vil det innebære et kvantesprang i de økonomiske forbindelser over Atlanterhavet og bidra til økt vekst og nye arbeidsplasser.

Konkurransesituasjonen for norske bedrifter vil bli skjerpet, særlig for sjømat. Norge følger med på forhandlingenes gang gjennom dialog med amerikanske myndigheter, samt med EU og med flere av medlemslandene. Regjeringen er i ferd med å utrede konsekvenser for Norge av TTIP-avtalen. Samtidig er budskapet fra både EU og USA at WTO fortsatt vil utgjøre grunnmuren for de globale handelsrelasjonene.

Norge er ikke bare avhengig av handel, men også av en aktiv og strategisk handelspolitikk. For Norge er det avgjørende at WTO beholder sin posisjon som hovedsete for internasjonale handelssamtaler. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling, og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår. Vi må investere i et multilateralt rammeverk som sikrer våre interesser. I oktober 2016 har Norge derfor invitert til et uformelt ministermøte om WTO for å opprettholde momentum etter forrige ministerkonferanse. Vi ønsker å bidra til å legge til rette for forhandlinger frem mot neste ministerkonferanse (2017), samt å bidra til diskusjoner om hvilken retning WTO som organisasjon bør ta på lengre sikt.

Etter hvert som det økonomiske tyngdepunktet forflyttes sør- og østover, blir markeder hvor de handelspolitiske rammebetingelsene er mindre utviklet, viktigere for norsk næringsliv. Fremover vil veksten i global etterspørsel hovedsakelig komme i markeder hvor det er mer utfordrende å drive virksomhet enn hos våre tradisjonelle handelspartnere.

Regjeringen gjennomfører derfor et taktskifte i arbeidet med å fremme norske næringsinteresser internasjonalt, og vil sette næringsfremme inn i et bredere utenriksøkonomisk perspektiv.

Regjeringen vil styrke samarbeidet med de fremvoksende økonomiene, ikke bare i Asia, men også i Afrika og Latin-Amerika. Vi øker det økonomiske samkvem, inngår handelsavtaler og støtter opp om norske bedrifter som ønsker å satse i

disse regionene. Politisk knytter vi sterkere bånd til en rekke sentrale land, og til regionale organisasjoner, som ASEAN i Asia og Den afrikanske union. Vi støtter opp om fremveksten av regionale mekanismer for samarbeid og konfliktløsning på steder hvor slike strukturer har stått svakt.

Mange norske bedrifter er avhengige av å lykkes globalt for å vokse. Utenriksstasjonene stiller i første rekke opp når det gjelder å yte tjenester til bedriftene i utlandet. Viktige funksjoner er å være døråpner og bidra til nettverksbygging, og å være dialogpartner for bedriftene om bl.a. lokale rammebetingelser, lokale kulturelle forhold, samfunnsansvar og sikkerhet. Team Norway skal bidra til bedre koordinering ute og hjemme mellom sentrale departementer og virkemiddelapparatet. Utenriktjenesten styrkes videre gjennom omfattende kompetansehevingstiltak for å bli mest mulig relevant for næringslivet.

Videre er det også en oppgave for utenriktjenesten å bidra til verdiskaping og sysselsetting i Norge. Det vil derfor utformes en strategi for vertskapsattraktivitet for bedre å kunne markedsføre det beste innen norsk næringsliv.

Regjeringen legger stor vekt på at norske bedrifter utviser samfunnsansvar i sitt virke globalt. Utenriksdepartementet følger opp dette i fora som FN og OECD, og i nært samarbeid med andre departementer. Arbeidet med samfunnsansvar vil integreres bedre i næringsfremmearbeidet.

9.4 Styrket engasjement i Europa

De europeiske landene er Norges naboer, venner og viktigste handelspartnere. Derfor må norsk utenrikspolitikk begynne i Europa. Europeiske land står Norge svært nær både historisk, politisk og økonomisk. Gjennom EØS-avtalen, Schengen-avtalen og våre øvrige avtaler med EU deltar Norge aktivt i det europeiske samarbeidet. EUs indre marked, som vi er en del av gjennom EØS, er Norges desidert viktigste marked.

Storbritannias beslutning om å tre ut av EU, endrer ikke Norges tilknytning til EU. Avtaleverket ligger fast og skal ivaretas.

Økonomisk vekst har tatt seg opp i flere europeiske land. Det er bra for Europa og bra for Norge. Veksten er likevel fortsatt skjør og ujevnt fordelt, og arbeidsledigheten til dels meget høy. Det er viktig for håndteringen av de økonomiske utfordringene fremover at det indre marked videreutvikles. Dette er også i tråd med norske interesser og Regjeringens prioriteringer.

Vi står overfor en tøff global konkurransevirkelighet. Det europeiske samarbeidet og EØS-avtalen er vårt viktigste vern, og samtidig vår viktigste mulighet når det gjelder å bygge konkurransekraft og samtidig sikre høye standarder i arbeidslivet.

EØS-avtalen fortsetter å tjene både EØS/EFTA-landene og EU-landene godt. Den gir norske aktører adgang til det felles indre europeiske markedet, på lik linje med bedrifter fra EU-land. Samtidig gir avtalen vern for forbrukere og rettigheter for nordmenn som ønsker å bo, arbeide og studere i et annet europeisk land. Dette er verdier vi ikke kan ta for gitt.

Regjeringen vil videreføre en europapolitikk som ivaretar norske interesser ved å prioritere tidlig norsk medvirkning i EUs regelverksprosesser, og som bidrar til likeverdige konkurransevilkår for norske aktører i det indre marked gjennom kontinuerlig å prioritere arbeidet med innlemmelse av nye rettsakter i EØS-avtalen.

Hovedsatsningsområdene for Regjeringen i samarbeidet med EU er økt konkurransekraft, klima- og energisamarbeidet, forskning og utdanning, justissamarbeidet og samarbeidet om utenriks- og sikkerhetspolitikken. Det årlige arbeidsprogrammet for arbeidet med EU- og EØS-saker oversendes Stortinget tidlig i 2017.

På alle sakfelt som dekkes av Norges avtaler med EU er det i norsk interesse å bidra til gode, felles løsninger på europeisk nivå. Det synes likevel naturlig å fremheve vårt tette samarbeid med EU på justis- og innenriksområdet, herunder migrasjon, som i dagens situasjon inntar en særlig betydning for hele kontinentet.

Samarbeidet med EU på det utenriks- og sikkerhetspolitiske området er nært. Det er ofte et sammenfall av syn og interesser mellom Norge og EU i slike spørsmål. Begge parter har interesse av samarbeidet. Norge skal være EUs partner i dette arbeidet, blant annet gjennom samarbeid med EUs naboskapspolitikk. Dette har blitt særlig aktuelt etter Russlands folkerettsbrudd i Ukraina. Politi-, Schengen- og Dublinsamarbeidet med EU er et annet eksempel på felles nytte, bl.a. knyttet til fri bevegelse for norske borgere og migrasjonsutfordringer. Langsiktige og bærekraftige løsninger på migrasjonsfeltet krever omforente og bredere fellestiltak på europeisk plan. Ideelt sett trenger Europa en felles migrasjonspolitikk i likhet med hva EU har etablert på de fleste andre politikkområder.

EUs klima- og energipolitikk er i omfattende utvikling, drevet frem av et behov for utslippsreduksjoner, forsyningssikkerhet og økt internasjo-

nal konkurransekraft. Den videre oppfølging av klima- og energirammeverket 2030 og EUs Energiunion, er av stor betydning for Norge, både som deltaker i det indre energimarked og i kvotehandlingsystemet gjennom EØS-avtalen, og som stor energileverandør til EU. Regjeringen vil fortsette å arbeide tett med EU om den videre politikk- og regelverksutformingen på områder som berører norske interesser.

Norge og EU har felles interesser i klimapolitikken, mange felles virkemidler, og samarbeidet tett i forhandlingene om en ambisiøs global avtale om utslippsreduksjoner. Norge vil arbeide for tett nordisk og europeisk samarbeid for oppfyllelse av Paris-avtalen. I tråd med Meld. S. 13 (2014–2015) om ny utslippsforpliktelse er det innledet en dialog med EU om felles oppfyllelse av klimamålene for 2030. Ønsket om samarbeid ble bekreftet i EUs miljørådsmøte 18. september 2015. Det tas sikte på en avtale om 1-2 år, når EU har klart sitt nye regelverk for å nå målet om minst 40 pst. utslippsreduksjon i 2030 sammenlignet med 1990.

I 2017 har Norge formannskapet i det nordiske samarbeidet. Økonomisk omstilling gjennom grønn vekst og samarbeid om integrering og inkludering vil være sentrale formannskapsprioriteringer. Det nordiske europapolitiske samarbeidet er styrket gjennom systematisk integrering av indre markedsspørsmål i Nordisk ministerråds arbeid. Norge vil videreutvikle dette gjennom å arbeide for større nordisk synlighet i Brussel og mer bruk av fellesnordiske innspill på områder der vi har felles interesser. For å styrke nordisk konkurransekraft vil vi arbeide for mer samordnet gjennomføring av EU/EØS-regelverk. Dette vil forebygge nye veksthindre og fremme økonomisk integrasjon og mobilitet.

Regjeringen vil fortsatt bidra til utviklingen av rettsstater og stabilitet på Vest-Balkan, og støtte opp om landenes egne ambisjoner om euro-atlantisk tilnærming og integrasjon, enten det gjelder EU eller NATO.

Regjeringen støtter EU i videreutviklingen av Det østlige partnerskapet, som omfatter Ukraina, Moldova, Georgia, Aserbajdsjan, Armenia og Hviterussland. Norge har prosjektarbeid i flere av partnerlandene, og arbeider for å samordne dette med EU.

Tyrkia spiller en viktig rolle i forhold til det øvrige Europa og i landets øvrige nabolag. Det legges derfor vekt på en god dialog og nært samarbeid med Tyrkia.

9.5 Økonomiske bidrag i våre nærområder – EØS-midlene

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Dette er en av de viktigste målsettingene i norsk europapolitikk. Tildelinger til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden 1994 på til sammen 6 145 mill.¹ euro hvorav 2 801,8 mill. euro utgjør forpliktelsen for perioden 2014–2021, jf. Prop. 119 S (2015–2016) *Samtykke til ratifikasjon av avtale mellom EØS/EFTA-statene og EU om en EØS-finansieringsordning 2014–2021, avtale med EU om en norsk finansieringsordning 2014–2021 og tilleggsprotokoll til frihandelsavtalen mellom Norge og Det europeiske økonomiske fellesskap om handel med fisk, alle av 3. mai 2016*, Innst. 354 S (2015–2016). Beløpets størrelse i norske kroner vil avhenge av kursen på euro. Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to: en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

Et fremtidsrettet indre marked i Europa er avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Gjennom EØS-midlene støttes samarbeidsprosjekter innenfor klima, grønn innovasjon og næringsutvikling for å legge til rette for nye og fremtidsrettede arbeidsplasser. Programmene støtter opp om arbeidet med næringsfremme i Europa og gir tilgang til nye markeder for de norske bedriftene som deltar.

Over 30 pst. av EØS-midlene 2009 – 2014 går til klima, miljø og fornybar energi. Støtten går til forvaltning av hav- og vannressurser, biodiversitet, miljøovervåking, håndtering av kjemikalier og farlig avfall, handlingsplaner for klimatilpasninger samt praktiske tiltak lokalt for å redusere sårbarhet for klimaendringer. Energieffektivisering i industrien og offentlige bygg, innføring av fornybar energi og forskning er sentrale satsningsområder.

Forskning er viktig for økonomisk og sosial utvikling i Europa. EØS-midlene skal styrke forskningskapasiteten og bruken av forskningsresultatene i mottakerlandene gjennom samarbeid med norske institusjoner. Programmet i Polen er det største bilaterale forskningsprogram-

¹ Total budsjettildeling til finansieringsordningene fra Norge, Island og Liechtenstein i perioden 1994 – 2014. Finansieringsordningen for perioden 1994 – 1998 er ikke direkte sammenlignbar med senere finansieringsordninger som følge av at den også inkluderte en låneordning finansiert gjennom European Investment Bank.

met på verdensbasis. Hele 75 av de 104 prosjektene i Polen har norske partnere, som deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. Dette bidrar til å styrke norsk forskning.

Særskilte programmer retter seg mot sosialt ekskluderte og sårbare grupper. Dette inkluderer romfolk. Norge har derfor en bred tilnærming og støtter tiltak innenfor sektorer som utdanning, helse og justis.

Regjeringen prioriterer innsatsen for å styrke menneskerettigheter, demokratiske verdier, toleranse, det sivile samfunn og rettsstaten. Det er etablert et strategisk samarbeid med Europarådet for å styrke fokus på disse utfordringene i mottakerlandene.

Gjennom NGO-programmene kan interesseorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner få støtte til kapasitetsbygging og prosjekter for å fremme en aktiv offentlig debatt.

Et viktig ledd i operasjonaliseringen av det bilaterale målet er involveringen av 21 norske fagetater som programpartnere. De er faglige rådgivere og samarbeidspartnere i utvikling og gjennomføring av programmene. Fagetatene legger til rette for at norske organisasjoner, institusjoner, bedrifter, arbeidslivets parter og frivillige organisasjoner deltar i samarbeidsprosjekter under programmene. I 2015 hadde om lag 30 pst. av prosjektene under midlene norsk partner.

Det ble innført en programmodell for perioden 2009–2014, og denne er videreført for perioden 2014–2021. Temaene er også i hovedsak videreført.

9.6 FN – global normgiver

Med sitt universelle medlemskap og helhetlige mandat er FN den viktigste organisasjon for internasjonalt samarbeid. FN bidrar til å løse felles problemer ved utvikling av normer og regler, ved å være et forum for fredelig løsning av interessekonflikter, ved å forebygge og løse voldelige konflikter og bistå i humanitære kriser.

Norges FN-politikk er basert på verdier og interesser. FNs rolle som global normgiver og garantist for folkeretten, herunder havrett, fred og sikkerhet, er av fundamental betydning for norsk suverenitet, ressursforvaltning og interesser, i et rettsbasert internasjonalt system. Norge har betydelig innflytelse i FN i kraft av vårt aktive engasjement, med finansiering, personell, diplomatisk støtte og arbeid for effektivisering og FN-reform. FN-reform er en kontinuerlig prosess, ikke minst fordi FN må tilpasse seg en verden i rask endring.

I kampen mot globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme og organisert kriminalitet er norske interesser nært knyttet til en global respons fra FN. FN-reform er i særlig grad medlemslandenes ansvar og Norge er seg dette ansvaret bevisst.

FN er en solid plattform for videre fremme av norske verdier og interesser på prioriterte områder, som fredsbevaring og forsoning, nødhjelp, rettigheter og likestilling, rettferdig fordeling, fattigdomsreduksjon, helse, energi og klima. Disse områdene vil stå sentralt i vårt arbeid for å nå de nye Bærekraftsmålene frem mot 2030. Regjeringen vil prioritere støtte til sårbare folk, regioner og land som er rammet av kriser og konflikt. FN er godt plassert til å spille en nøkkelrolle i sårbare stater, hvor hele spektret av organisasjonens virkemidler kan spilles ut. Men FN må bidra enda sterkere til å bygge bærekraftige og inkluderende stater som overholder menneskerettighetene og følger internasjonale normer.

Selv i en situasjon der den globale fattigdommen er halvert, ser man et økende behov for en vekst som er mer jobbskapende, inkluderende og bærekraftig. Norge vil gjennom økt satsing på utdanning, «skills-gap», entreprenørskap og privat sektor i utviklingspolitikken arbeide aktivt med denne typen problemstillinger. Deler av dette arbeidet vil skje gjennom FN og dens særorganisasjoner.

Det vises til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

9.7 Fremme menneskerettigheter

I norsk utenriks- og utviklingspolitikk står arbeidet for å styrke vilkårene for demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene helt sentralt. Ytringsfriheten er truet i en rekke land, ikke minst i konfliktområder og i svake demokratier, og vi ser også en økende tendens i denne retningen i enkelte av NATOs og EUs medlemsland. Konsentrasjon av makt kan true rettsstatens kontrollmekanismer og undergrave demokratiet med negative konsekvenser for stabilitet og utvikling. Ekstremisme og terrorhandlinger er i økende grad en utfordring, som må konfronteres uten å gå på akkord med menneskerettighetene.

Meld. St. 10 (2014–2015) viser hvordan Regjeringen styrker innsatsen for menneskerettigheter i utenriks- og utviklingspolitikken, særlig gjennom samordning, effektivisering og en mer systematisk bruk av de ulike virkemidlene som er til rådighet. Uavhengige medier og sivilt samfunns rolle er viktig for å avdekke undertrykking og over-

grep og fremme demokratisk deltakelse, og må derfor aktivt vernes om.

OSSE, Europarådet og FN er viktige arenaer for dette arbeidet. Regjeringen støtter også oppbyggingen av nasjonale institusjoner som kan styrke beskyttelsen av menneskerettighetene.

Et uavhengig rettsvesen, offentlige forvaltingsorgan, ombudsordninger og nasjonale menneskerettighetskommisjoner er viktige for å sikre at stater utøver sitt ansvar for å oppfylle menneskerettighetene. Menneskerettskonvensjonene skal brukes metodisk for å identifisere staters plikter overfor sin befolkning. Støtte til mottakerlandenes gjennomføring av egne forpliktelser vedrørende menneskerettigheter er en viktig del av formålet med EØS-midlene. Videre er Europarådet og FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) sentrale partnere for Norge.

Prosjektsamarbeidet med Russland er fortsatt prioritert, og omfatter prosjekter som støtter opp om menneskerettighetsforsvarere, rettsikkerhet, uavhengige medier og samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

Det vises til omtale under programområde 03 Internasjonal bistand.

9.8 Konsulær bistand og utlendingsfeltet

Konsulær bistand til nordmenn i utlandet er en viktig oppgave for utenriktjenesten. Norges tilstedeværelse ved ambassader, generalkonsulater og honorære stasjoner sikrer at de fleste saker løses lokalt. I tillegg gis det bistand fra departementet gjennom Seksjon for konsulære saker, som også omfatter Utenriksdepartementets operative senter.

Norske borgere reiser oftere og lenger enn før, og mange velger å bosette seg utenfor Norge. Både omfanget og kompleksiteten i sakene øker, og medfører ofte en utfordrende balansegang mellom den reisendes ønske om bistand og nødvendige avgrensninger. De konsulære tjenestene som tilbys må vurderes ut fra tilgjengelige ressurser og de grenser folkeretten setter for norske myndigheters handlingsrom i utlandet. Arbeidet med bistand til nordmenn i utlandet videreføres langs de linjer som er fastlagt i Meld. St. 12 (2010–2011), jf. Innst. 396 S (2010–2011) *Bistand til nordmenn i utlandet*. Arbeidet for å sikre at håndteringen av konsulære kriser er i tråd med prinsippene for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet og beredskap vil fortsatt prioriteres i 2017, med særlig fokus på styrking og videreutvikling

av departementets krisehåndteringsevne. Kompetansehevende tiltak rettet mot egne ansatte og medarbeidere ved de norske honorære konsulatene vil fortsatt være en prioritert oppgave. Dette skal sikre at konsulære tjenester som gis til nordmenn i utlandet i størst mulig grad reflekterer det nivå som er fastlagt i Meld. St. 12 (2010–2011).

Utenriktjenesten vil i 2017 ha økt fokus på strategisk kommunikasjon på det konsulære området. Målet er å nå enda bedre frem med informasjon til publikum.

Samarbeidet med eksterne etater er sentralt i arbeidet med konsulære saker. Utenriksdepartementet vil derfor videreføre det nære samarbeidet og dialogen med andre fagdepartementer, etater og organisasjoner for å sikre gode konsulære tjenester på riktig nivå til norske borgere i utlandet.

Utlendinger som ønsker å besøke eller flytte til Norge møter norske utenriksstasjoner som første trinn i søknadsprosessen. Utenriksstasjonene fatter førsteinstansvedtak i nær alle visumsaker. For alle utlendingssaker fremmet utenfor Norge er utenriksstasjonene saksforberedende instans. I de sakene de ikke selv fatter vedtak, forbereder stasjonene saker for vedtak i Utlendingsdirektoratet ved å innhente og verifisere opplysninger, intervju søkere og gjennomføre DNA-tester. Stasjonene bistår også i arbeidet med retur av personer uten lovlig opphold. Utenriktjenesten er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet målt i antall saker. I 2017 vil utenriksstasjonene ventelig håndtere rundt 215 000 søknader.

Utenriktjenesten har som mål å være en effektiv og serviceorientert førstelinje for utlendingsforvaltningen, og skal fasilitere ønsket innvandring til Norge, særlig for turister, forretningsreisende og kvalifiserte arbeidstakere. Samtidig vil utenriktjenesten videreføre det særskilte fokuset på ID-kontroll i visum- og oppholdssaker ved utenriksstasjonene. De fire regionale ID-eksperter i utenriktjenesten har vært i funksjon siden høsten 2015, og bidrar til økt kontroll og kompetanse på området. Utenriktjenesten står klar til å oppta biometri i søknader om oppholdstillatelse straks forutsetningene for dette er på plass. Justis- og beredskapsdepartementet leder denne prosessen. Utenriksdepartementet vil videreføre samarbeidet med Utlendingsdirektoratet om kurs og beste praksis-reiser til utenriksstasjonene for å opprettholde kompetanse, arbeidsflyt og ressurseffektivitet i arbeidet med utlendingssakene ved stasjonene.

Utenriksdepartementet vil fortsette å tjenestutsette mottak av visum og oppholdssøknader der dette er hensiktsmessig av hensyn til øko-

nomi, sikkerhet eller tilgjengelighet. Sentralisering av saksbehandlingen av utlendingssaker til knutepunktambassader vil bli vurdert der dette kan gi effektiviseringsgevinster eller styrket kompetanse på viktige stasjoner. Representasjonssamarbeidet som Norge har med mange europeiske land på visumområdet, og med Danmark for oppholdssaker, vil tilpasses den økte tjenestetilsetningen.

Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet vil fortsette å arbeide sammen for flere returavtaler, og bruke Norges posisjon for å sikre slike avtaler. Utenriktjenesten har gjennomført et økende antall DNA-tester i familiegjenforeningssaker når Utlendingsdirektoratet har anmodet om dette. Forutsatt adekvat resurstilførsel vil utenriktjenesten kunne øke omfanget av DNA-tester.

Anmodningsvedtak

Ved vedtak i sak nr. 848, 10. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen om å sikre målrettet informasjonsarbeid i situasjoner med økte ankomster av asylsøkere fra land hvor et stort flertall får avslag.

Ved vedtak i sak nr. 860, 10. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen om å styrke utenriksstasjonenes arbeid med å informere om reelle muligheter for å få asyl i Norge.

I forbindelse med de økte asylankomstene i 2015 ble det iverksatt en rekke informasjonstiltak

i tett samarbeid mellom Utenriksdepartementet og Justisdepartementet. Mange utenriksstasjoners arbeid spilte en viktig rolle i dette arbeidet. Aktuelle utenriksstasjoner har også informert i egne digitale kanaler, som f.eks. på hjemmeside, Facebook og Twitter. Justisdepartementet har, med bistand fra Utenriksdepartementet, gått ut med informasjon om Norges asylpolitikk i sosiale medier. Utenriksdepartementet har spesielt bistått med å tilpasse budskap i en lokal kontekst. Departementene har også nylig i fellesskap utarbeidet en strategisk kommunikasjonsplattform om norsk innvandrings- og utlendingsasylpolitikk til bruk for utenriksstasjonene i arbeidet med asylsaker og migrasjon.

I vedtak nr. 847 (2015–2016) av 10. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen opprettholde god dialog med Russland for å sikre fortsatt kontroll ved grensen på Storskog.

Grunnlaget for vedtaket fremgår av Prop. 90 L (2015–2016) og Innst. 391 L (2015–2016). Vedtaket er fulgt opp gjennom løpende kontakt med russiske myndigheter. Dialogen om grensepasseringsstedet Storskog-Borisoglebsk og forhold knyttet til grenseregimet er nedfelt i bilaterale avtaler og føres gjennom etablerte kanaler knyttet til grensesamarbeidet, primært gjennom Grensekommisæren. Spørsmål knyttet til grensesamarbeidet er også en del av den bredere regulære bilaterale dialogen med Russland gjennom diplomatiske og politiske kanaler.

10 Programområde 03 Internasjonal bistand

Utgifter fordelt på programkategorier

		(i 1 000 kr)		
Kat.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
03.00	Administrasjon av utviklingshjelpen	1 678 629	1 743 166	1 889 239
03.10	Bilateral bistand	3 480 521	3 322 140	3 322 140
03.20	Globale ordninger	20 636 417	24 274 542	20 644 276
03.30	Multilateral bistand	5 893 324	5 166 100	5 138 100
	Sum programområde 03	31 688 891	34 505 948	30 993 755

For 2017 foreslår Regjeringen å bevilge 33 880,8 mill. kroner til internasjonalt utviklingssamarbeid (ODA)², tilsvarende 1 pst. av BNI-anslaget for 2017.

Norge er fortsatt i verdenstoppen både i bistand i prosent av BNI og per capita, i en tid hvor enkelte nordiske og OECD-land kutter bistand.

I tillegg til bevilgninger på Utenriksdepartementets budsjett, er det foreslått bevilget 2 806,9 mill. kroner til klima- og skogtiltak over Klima- og miljødepartementets budsjett samt 38,5 mill. kroner på Riksrevisjonens budsjett til deltakelse i internasjonale organisasjoner som også klassifiseres som ODA. I tillegg er det under Finansdepartementet foreslått bevilget 41,6 mill. kroner som andel nettoført merverdiavgift.

Bistanden er konsentrert rundt fem prioriterte temaer:

- Utdanning
- Helse
- Humanitær bistand og innstas i sårbare stater og regioner
- Næringsutvikling og jobbskaping
- Klima, miljø og energi

² *Official Development Assistance* (ODA) er OECDs betegnelse på overføringer av lån, gaver eller faglig bistand som offentlige myndigheter gir direkte til et utviklingsland (stat til stat) eller til multilaterale organisasjoner som FN og Verdensbanken mv.

Siden årtusenskiftet har tusenårsmålene ligget til grunn for norsk utviklingspolitikk. Ved utløpet av tusenårsmålene høsten 2015 ble verdenssamfunnet enige om 17 nye mål – bærekraftsmålene – som legger føringer for en global innsats mot 2030 for en mer inkluderende, rettferdig og fredelig verden. Tusenårsmålene og de nye bærekraftsmålene er nærmere beskrevet i del III Spesielle tema.

2030-agendaen danner plattform for Regjeringens utviklingspolitikk. Dette er en ambisiøs internasjonal satsing, der det overordnede målet om å utrydde ekstrem fattigdom innen 2030 skal gjøres på en måte som forener sosial, økonomisk og miljømessig bærekraftig utvikling, så vel som godt styresett og menneskerettigheter. De nye bærekraftsmålene er universelle og legger grunnlaget for en langsiktig og samstemt innsats også på andre områder enn utviklingspolitikken.

Utviklingspolitikk er et bredt felt, der bistand er ett av flere virkemidler. Utviklingspolitikk omfatter handel, fred- og forsoningsarbeid, investeringer, teknologi-, forskning- og kultursamarbeid, diplomati, alliansebygging og arbeid for å styrke den internasjonale rettsorden. Bistand skal medvirke til bærekraftige resultater og den skal brukes til å underbygge andre utviklingspolitiske virkemidler. Det overordnede formålet for bistandsmidlene er fattigdomsreduksjon, i tråd

med OECD/DACs regler for internasjonal bistand.

Norge vil også i 2017 være blant OECD-landenes mest generøse bistandsgivere. Regjeringen legger vekt på å prioritere innsatsområder der vår bistand vil bety mest og ha størst effekt. Et betydelig arbeid blir derfor gjort for geografisk og tematisk konsentrasjon i bistanden.

Verdenssamfunnet har hatt stor fremgang på mange områder siden tusenårsskiftet, men står fortsatt overfor store utfordringer som må løses i fellesskap. Selv om hundretalls millioner har fått sine levekår bedret, er det uakseptabelt at nærmere en milliard mennesker fortsatt lever under fattigdomsgrensen. Mange av disse menneskene befinner seg i land og regioner vi vil karakterisere som sårbare. Stabilitet, sikkerhet og godt styresett er nødvendige betingelser for utvikling og fattigdomsbekjempelse. Dette er, sammen med fremme av menneskerettigheter og likestilling, viktige elementer i Regjeringens utviklingspolitikk.

Krig og konflikt i Europas nærområder har ført millioner av mennesker på flukt, og inn i en situasjon preget av usikkerhet og nød. Flere titalls millioner er avhengig av humanitær hjelp for å overleve. Terrororganisasjoner og organisert kriminalitet – ofte i samspill, skaper og forsterker sårbarhet. Situasjonen i disse områdene er en tragedie for menneskene som befinner seg der, samtidig som den i økende grad påvirker vår egen hverdag og vår sikkerhet, illustrert ikke minst ved terroranslag på europeisk jord. Mangelen på sikkerhet og fremtidsutsikter har skapt en migrasjonsbølge til Europa, noe som har satt det europeiske samarbeidet på prøve – samtidig som det på sikt er et stort problem at land tappes for menneskelige ressurser. Ringvirkningene av konflikten i Syria og uro i andre deler av Europas nærområder tydeliggjør hvordan humanitær innsats, utviklings-, utenriks- og sikkerhetspolitikk i stadig større grad henger sammen.

Regjeringen vil derfor styrke innsatsen i sårbare stater og regioner. Den store satsingen på humanitær bistand videreføres og styrkes. Samtidig som vi møter akutte behov, skal et langsiktig perspektiv legges til grunn. Vi vil prioritere tiltak hvor det er mulig å oppnå raske, men bærekraftige resultater; tiltak med et begrenset nedslagsfelt og som ikke forsøker å løse alt på en gang. Statsbygging er et svært langsiktig prosjekt. Erfaring viser at nasjonsbygging gjerne må komme før det er mulig å få på plass en velfungerende stat, eller at innsats for å fremme disse to utviklingsaspektene må skje parallelt. For at

arbeidet med å redusere lands sårbarhet skal lykkes, er det viktig at tilliten mellom myndighetene og befolkningen reetableres og styrkes. Lommer av suksess kan i den forbindelse bidra til å gi legitimitet og bygge opp under positiv endring. Det er høy risiko forbundet med arbeidet i sårbare områder og konfliktsettinger: Risiko for eget personell, for at resultater kan utebli og for korrupsjon. Risikoene avspeiler dilemmaene vi står overfor og må kontinuerlig vurderes og håndteres. Dette krever også at vi må balansere mellom langsiktig planlegging og fleksibilitet til å justere kurs når konteksten endrer seg. Ikke å engasjere seg er imidlertid ikke noe alternativ. I så fall ville millioner av mennesker stått uten noen som helst bistand.

Tyngden av norsk bistand vil fortsatt være rettet mot langsiktig utvikling, først og fremst gjennom våre store bidrag til multilaterale organisasjoner og de globale fondene for utdanning og helse. Bistand gjennom Norfund har også et langsiktig perspektiv. Det samme gjelder mye av bistanden gjennom frivillige organisasjoner.

Regjeringen tar konsekvensen av at globale maktforhold er endret. Det gir i mindre grad enn før mening å sette skarpe skiller mellom henholdsvis industri- og utviklingsland, eller giver og mottager. Mange av våre tradisjonelle samarbeidsland har i lengre tid vært blant verdens raskest voksende økonomier. Selv om veksten kan se ut til å avta, utgjør bistand en synkende andel av landenes inntekter. Nasjonal inntekstgenerering, skatt og bekjempelse av kapitalflukt, handel, investeringer og teknologisamarbeid, samt korrupsjonsbekjempelse er langt viktigere enn bistand. Det er samarbeid om dette mange partnere etterspør. I mange av våre tradisjonelle samarbeidsland er det derfor etter hvert viktigere å bruke andre utviklingspolitiske virkemidler enn bistand.

Regjeringen har utdanning og helse som hovedsatsingsområder i bistanden. Tilgang til utdanning- og helsetjenester er grunnleggende forutsetninger for inkluderende økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Satsingen videreføres og styrkes, primært gjennom bidrag til globale fond og multilaterale organisasjoner.

Den demografiske utviklingen i Afrika, der store ungdomskull trekker inn til byene for å søke arbeid, er en av de største utfordringene vi står overfor. Behovet for arbeidsplasser er enormt. Disse arbeidsplassene må skapes i privat sektor, og Regjeringen vil prioritere bistand til tiltak som kan virke katalytisk for å mobilisere privat kapital og stimulere næringsutvikling og jobbskaping.

Norfund og norsk næringsliv har en sentral rolle. Gode rammebetingelser er en forutsetning; tiltak for korrupsjonsbekjempelse og utvikling av solide skattesystemer er avgjørende.

Tilgang til energi henger sammen med næringsutvikling. Norge skal fortsatt være engasjert i energisektoren, der vi har klare komparative fortrinn. Norsk satsing er på fornybar energi, men Norge skal også bidra til at fattige land som ønsker å utnytte sine olje- og gassreserver får på plass systemer som gjør at ressursene blir et gode for landet og innbyggerne. Olje for utvikling er derfor fortsatt prioritert i norsk utviklingssamarbeid.

Alle norske utestasjoner har en stående instruks om å drive aktivt klimadiplomati og Parisavtalen skal følges opp. Det grønne fondet vil være en viktig kanal for norsk bistand til dette. Bevaring av biodiversitet og global matsikkerhet er nært knyttet til klima og skal fortsatt være viktige tematiske områder i norsk bistand. Bevaring og bærekraftig bruk av havressurser er et område som fremover skal ha økt oppmerksomhet i norsk utviklingspolitikk.

Som et ledd i gjennomføringen av Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*, ble menneskerettigheter i 2016 innført som nytt tverrgående hensyn i bistanden, ved siden av miljø, likestilling og anti-korrupsjon. Disse hensynene skal vurderes for alle tiltak og oppfølging iverksettes der det er relevant.

Den globale menneskerettighetssituasjonen er alvorlig. Grunnleggende rettigheter som ytringsfrihet ses på som en trussel av mange ikke-demo-

kratiske regimer. Sivilt samfunn undertrykkes og menneskerettighetsforkjempere utsettes for angrep og straff.

Norske organisasjoner er viktige aktører i bistanden, og kan blant annet gjennom sine samarbeidspartnere på landnivå bidra til en mobilisering av sivilt samfunn. På den måten kan det på sikt bygges opp under den sosiale kontrakt mellom styresmakter og befolkningen og fremmes demokrati.

Norge har tradisjon for å være engasjert i de aller fattigste landene der forutsetningene for utvikling har vært utfordrende og hvor det ikke har vært lett å oppnå resultater på samfunnsnivå. I ustabile og sårbare situasjoner er dette enda mer utfordrende. Det skal være fokus på resultater, samtidig som vi er villige til å ta risiko. Det er gjort et betydelig arbeid de siste årene for å forbedre systemer og rutiner for håndtering av risiko og måling av resultater.

Lærdom fra evalueringer og gjennomganger er at en god kontekstforståelse er avgjørende for om et tiltak skal lykkes. Derfor skal det fremover legges økt vekt på analyse av kontekst, og det skal settes realistiske mål for bistanden, mål som er mulig å nå med de virkemidler vi har til rådighet, i den konteksten vi er.

Norge er kun én av mange bistandsgivere, og bistand er en liten del av kapitalstrømmene inn og ut av utviklingsland. Det som oppnås med norske midler inngår i en større helhet, der en rekke aktører og faktorer påvirker utfallet. Uten en genuin vilje fra landets myndigheter til endring, er det svært begrenset hva eksterne aktører kan oppnå.

10.1 Sårbare stater og regioner

Boks 10.1 Faktaboks

De siste årene har OECD og Verdensbanken endret klassifisering og tilnærming til sårbarhet, fra et fokus på «sårbare stater» til «sårbarhetsdimensjoner». Dette reflekterer en økt forståelse av kompleksiteten som karakteriserer slike områder og 2030-agendaen. Sårbarhet ses som et fenomen som i varierende grad påvirker alle stater, ikke bare de som tradisjonelt har vært betraktet som sårbare eller rammet av konflikt. Dette skyldes blant annet en erkjennelse av at også mellominntektsland kan ha høy grad av sårbarhet, det samme gjelder enkeltområder innen land. Det anslås at 43 pst. av de som bor i de mest sårbare områdene lever under fattigdomsgrensen og at dette vil øke.

OECD/DAC har i 2015/16 utarbeidet en ny definisjon av sårbarhet (sårbarhetsbarometer) med vekt på en stat eller et samfunns evne til å håndtere risiko innen fem dimensjoner: vold, rettsvesen, institusjoner, økonomi og motstandskraft. Jo mindre evne til å håndtere utfordringer og kriser innen disse dimensjonene, desto høyere er graden av sårbarhet. Motstandskraft (resilience) blir dermed en motsats til sårbarhet, og fra et utviklingsperspektiv er det følgelig et mål at land i sårbare situasjoner skal opparbeide seg mest mulig motstandskraft på de områdene hvor de er sårbare. Oversikten over de ca. 50 land og økonomier som anses for å være i særlig sårbare situasjoner finnes i OECD-rapporten «States of Fragility».

Regjeringen styrker innsatsen i sårbare stater og regioner i tråd med den bredere forståelsen av sårbarhet som legges til grunn av OECD og Verdensbanken (se faktaboks). I 2014 ble seks slike områder valgt som fokusland: Afghanistan, Haiti, Mali, Palestina, Somalia og Sør-Sudan. Satsingen innebærer en mer helhetlig planlegging av norsk engasjement i slike situasjoner.

Fem av de seks sårbare fokuslandene ligger så nært Europa at problemene der direkte påvirker vår verdensdel. Syria og områdene rundt er blitt arnested for terrornettverk og organisert kriminalitet med rekkevidde langt utenfor regionen. Dette

får direkte konsekvenser for våre nærområder og vår sikkerhet.

Fra Nord-Afrika og Sahel via Midtøsten til Afghanistan er det en rekke stater som er – eller er på randen til – væpnet konflikt og sammenbrudd av statsstrukturer. Slike sårbarhetssituasjoner gir grobunn for voldelig ekstremisme, transnasjonal terror og organisert kriminalitet. Slike krefter har en egeninteresse av å motarbeide all innsats som har som mål å styrke stabilitet og myndighetenes kontroll. Dette har bidratt til å fordype krisene i disse områdene, skapt humanitære utfordringer, store flyktingestrømmer og er et hinder for en sosial og økonomisk utvikling som fører til fattigdomsreduksjon.

Sammenhengen mellom organisert kriminalitet, terrororganisasjoner og sårbarhet virker negativt inn på innsats for å redusere sårbarhet. Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken* – Terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom, omhandler disse problemstillingene og foreslår relevante tiltak. Korrupsjon både forårsaker og forsterker sårbarhet. Bekjempelse av korrupsjon, herunder tiltak mot ulovlig kapitalflukt, må derfor være en vesentlig del av innsatsen.

En strategi for norsk engasjement i sårbare stater og regioner utarbeides som en del av arbeidet med Veivalgsmeldingen og tar utgangspunkt i det endrede sikkerhetspolitiske bildet og migrasjonsutfordringene Norge og Europa står overfor. Dette er en helhetlig strategi som omfatter utenrikspolitiske, sikkerhetspolitiske og utviklingspolitiske tiltak, herunder humanitær innsats.

Norge skal i tråd med denne strategien styrke innsatsen for stabilisering, konfliktløsning og utvikling i land og regioner i sårbare situasjoner med vekt på Europas nærområder i sør. Den norske fred- og forsoningspolitikken er et prioritert politikkområde som med den nye strategien får fornyet aktualitet, og en enda sterkere begrunnelse.

Det multilaterale systemet har en sentral rolle i disse områdene, både som arena for politikkutvikling, som aktør i fredsbygging og som en mulig forvalter av norske bistandsmidler. Norske og internasjonale frivillige organisasjoner er også viktige samarbeidspartnere i sårbare land og regioner.

FN er den eneste mellomstatlige organisasjonen som kan gi et mandat for omfattende internasjonale inngrep i andre land. FNs operasjonelle rolle på alt fra fredsoperasjoner til humanitær innsats og langsiktig bistand er viktig for stabilitet og utvikling. FNs normative rammeverk og retting-

hetsbaserte tilnærminger legges til grunn for norsk innsats. I oppfølging av arbeidet med agendaen for kvinner, fred og sikkerhet går Norge foran for å sikre at både menns og kvinners erfaringer og perspektiv tas på alvor.

Også Verdensbanken har lang erfaring med innsats i land i sårbare situasjoner, og er en viktig leverandør av politikk og metoder for bistand i en slik kontekst. Norge er pådriver for å øke støtten til land i sårbare situasjoner både gjennom Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene. Norge går inn for at andelen som gis til land i sårbare situasjoner fra Verdensbankens fond for de fattigste landene, IDA, skal dobles. Utviklingsbankenes komparative fortinn er bl.a. at de har et overordnet perspektiv på utviklingen i et gitt land og at de har faglig og finansiell styrke til å gjennomføre omfattende programmer for langsiktig styrking av landenes institusjoner, leveranse av sosiale tjenester, næringsutvikling og jobbskaping.

Norske frivillige organisasjoner har gode forutsetninger for innsats i sårbare stater og regioner. Samarbeid med lokale partnere bidrar til langvarig, fleksibel og tilpasset innsats. Organisasjonene arbeider både langsiktig og kortsiktig, de har god grasrotkontakt som kan legge til rette for gode analyser og de oppnår ofte gode resultater der ingen andre utviklingsaktører når frem.

10.2 Humanitær innsats

Regjeringen fortsetter den historiske satsingen på humanitær bistand, som er et sentralt virkemiddel i sårbare situasjoner. Målet for humanitær bistand er å gi mennesker i nød nødvendig bistand og beskyttelse, hvor enn de måtte befinne seg, på en upartisk og nøytral måte og basert på behov. Sårbare grupper er en viktig målgruppe i norsk humanitær bistand, og inkludering av de svakeste en sentral del av å rettighetsbasere arbeidet. Bistand og beskyttelse av sårbare mennesker er også sentralt langs migrasjonsrutene, inkludert over Middelhavet og i Europa.

Gjennom å bidra til håp og muligheter der mennesker har søkt tilflukt, kan man bidra til å motvirke ytterligere fordriving og farefull flukt. Derfor hadde giverkonferansen for Syria som på norsk initiativ ble holdt i London i februar 2016, et særlig fokus på utdanning og jobbskaping i Syrias naboland.

Arbeidet med forebygging av krise og konflikt må styrkes for å minske de humanitære behovene og for å hindre at mennesker tvinges til å legge på flukt. Klimatilpassing og forebygging av effektene

av naturkatastrofer kan bidra til at færre mennesker rammes.

Langvarige kriser og flyktnings situasjoner krever langsiktig innsats. Det er derfor nødvendig å gjøre bruk av ulike og kompletterende verktøy i håndteringen av dagens mange pågående kriser. Hele virkemiddelapparatet må ses i sammenheng for å oppnå mest mulig samlet effekt av humanitær og langsiktig bistand.

Bedre koblinger mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling var et sentralt tema på Verdens humanitære toppmøte i Istanbul i mai 2016. Der sluttet Norge og en rekke andre land og organisasjoner seg til en felles erklæring om en såkalt «Grand Bargain» der man forplikter seg til å bidra til mer effektiv finansiering av humanitær innsats. Mindre øremerking, mer midler til lokale og nasjonale aktører, mer flerårig planlegging og finansiering, mer bruk av kontanter, større harmonisering av rapporteringskrav og økt samhandling mellom humanitære og utviklingsaktører var sentrale elementer. Norge oppfyller allerede mange av punktene i erklæringen, og vil i tiden fremover fortsette å bidra til at humanitær innsats blir bedre og mer effektiv.

En sterkere innretning mot sårbare stater og regioner vil kreve økt toleranse for risiko både i multilaterale organisasjoner og giverland. Bruk av erfarne og veletablerte aktører som FN-organisasjonene og utviklingsbankene kan bidra til redusert risiko gitt deres kunnskap og erfaring i felt.

10.3 Sosial og økonomisk utvikling

Regjeringen har valgt å satse på utvalgte områder som er spesielt viktige for utvikling og fattigdomsreduksjon; utdanning, helse og jobbskaping gjennom næringsutvikling. Disse områdene henger sammen og er gjensidig forsterkende. Tilgang til sosiale tjenester øker folks mulighet til å påvirke sin egen hverdag og en frisk og utdannet befolkning er en forutsetning for økonomisk utvikling. Klimautfordringen ligger som et bakteppe for utviklingsmulighetene i fattige land, og får også stor oppmerksomhet.

Utdanning

Regjeringen har gitt utdanning høyest prioritet i utviklingspolitikken. Norge har gått i bresjen for en ny internasjonal offensiv for universell tilgang til relevant utdanning av god kvalitet. Satsingen er viktig for å følge opp arbeidet med å fremme men-

neskerettighetsagendaen. Gjennom politisk lederskap, diplomati og strategisk økonomisk støtte skal Norge være en global pådriver for bærekraftsmålet om utdanning. Utdanning virker inn på alle andre deler av utviklingsprosessen og satsingen vil derfor bidra positivt til oppnåelse av alle bærekraftsmålene.

Regjeringen har reversert tidligere reduksjoner og budsjettet for 2017 innebærer en dobling av bevilgningen til utdanning siden regjeringsskiftet i 2013. Økningen gir troverdighet til norsk pådriverrolle på dette viktige politikkområdet, og har bidratt til at også andre aktører har fulgt opp med økte budsjetter til utdanning.

Den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning, initiert av Norge og ledet av FNs spesialutsending Gordon Brown, overleverte sine anbefalinger til FNs generalsekretær i september. Det skal ikke bare investeres mer, men også mer effektivt i utdanning.

Utdanning er et viktig bidrag til å skape stabilitet og utvikling i land og områder som er rammet av krise og konflikt. I Syria og områdene rundt snakker man om faren for en tapt generasjon. 2,8 millioner syriske barn og unge er uten skoleplass. Med giverkonferansen for Syria i London har Norge tatt lederskap for å sikre tilgang til utdanning i en av vår tids største flyktningkriser.

Den norske innsatsen for jenters utdanning spesielt og for å få til et globalt kvalitetsløft fortsetter. I lys av de store ungdomskullene som vil entre arbeidsmarkedet i de kommende år, særlig i Afrika sør for Sahara, styrker Regjeringen dessuten innsatsen for yrkesfaglig opplæring og oppbygging av ferdigheter som er relevante for fremtidens arbeidsmarked. Dette er sentralt også i et migrasjons- og sikkerhetspolitisk perspektiv.

Hensynet til barn med nedsatt funksjonsevne er gjennomgående i satsingen. En stor andel av utdanningsmidlene kanaliseres gjennom multilaterale organisasjoner. De viktigste multilaterale samarbeidspartnerne for utdanning vil i 2017 være Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), Unicef, Unesco, Verdensbanken og Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). I tillegg fortsetter Regjeringen samarbeid med andre store givere som Storbritannia, USA og Tyskland, i den hensikt bedre å kunne oppskalere og koordinere innsatsen. Frivillige organisasjoner spiller en viktig rolle for å nå de mest marginaliserte gruppene og for å nå ut i krise- og konflikt-situasjoner.

Helse

Bevilgningsforslaget til global helse under kap. 169 er økt betraktelig fra om lag 2,5 mrd. kroner i 2013 til over 3 mrd. kroner i dag.

Norge skal fortsatt ha en pådriverrolle for global helse. Den langsiktige innsatsen for bedret barne-, ungdoms- og mødre helse, for bekjempelse av smittsomme sykdommer, som aids, tuberkulose og malaria, videreføres. Regjeringen vil bidra til å styrke nasjonale helsesystemer, blant annet ved å arbeide for økt tilgang til kvalifisert helsepersonell. Partnerskap for innovasjon er viktig og bistandsmidler skal innrettes katalytisk for å utløse annen finansiering og nasjonale investeringer i berørte land.

God helse er viktig for enkeltindivider og for en positiv samfunnsutvikling. Dette er reflektert i bærekraftsmålene. Både rike og fattige land har et vekstpotensial ved forbedringer i helsesituasjonen. Forverring av helsesituasjonen kan utgjøre en trussel mot velstand og stabilitet. Helse spørsmål griper bredt inn i alle lands samfunnsforhold og er ofte sektorovergripende. Koblingene mellom helse og utdanning er klare.

Svake helsesystemer i fattige land kan ha betydning ikke bare for milliarder av mennesker som lever i fattige deler av verden, men også for Norge. Ebola var en alvorlig vekker. Utbruddet avdekket vesentlige mangler i global beredskap og kapasitet til å håndtere kriser. Regjeringen vil følge opp anbefalingene fra FNs generalsekretærs høynivåpanel om forebygging av helsekriser, som Norge sammen med Tyskland og Ghana tok initiativ til å opprette i 2015. Hovedspor for den norske oppfølgingen vil være etablering av ny global mekanisme for finansiering av forskning og utvikling av nye vaksiner for å forebygge fremtidige pandemier, reform av WHO's krisearbeid, samt å styrke implementeringen av Det internasjonale helsereglementet.

Regjeringen vil gjennom innsatsen for global helse fremme menneskerettigheter og bekjempe stigmatisering og diskriminering. Det gjelder særlig jenter og kvinner, men også sårbare grupper som menn som har sex med menn, mennesker som injiserer narkotika og mennesker som selger sex. Et viktig grunnlagsdokument for Norges helse satsing er Den globale strategien for barne-, ungdoms-, og mødre helse som er initiert av FNs generalsekretær. Norge støtter også aktivt opp om den globale strategien til FNs aidsprogram (UNAIDS) for å utrydde aids innen 2030.

Med den nasjonale strategien for styrket internasjonal innsats mot kjønnslemlestelse (2014–2017), vil Regjeringen bidra til avskaffelse av denne skadelige praksisen som rammer jenter og kvinner. Dette gjøres gjennom støtte til sivilt samarbeid og internasjonale organisasjoner, og tett samarbeid med likesinnede land.

Næringsutvikling og jobbskaping

Regjeringen trapper opp næringsrelatert innsats, også i sårbare stater og regioner. Andelen mennesker som lever i ekstrem fattigdom er mer enn halvert i løpet av de siste 25 årene. Dette skyldes robust økonomisk vekst basert på sterk internasjonal handel og ulike lands kompetansefortrinn. Å bidra til inkluderende økonomisk vekst og gode arbeidsplasser står sentralt i norsk innsats i utviklingsland og i oppfølgingen av Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben*. Bevilgningen til Norfund er økt fra 1,18 mrd. kroner i 2013 til 1,5 mrd. kroner i 2017.

Mange utviklingsland har i dag en politisk målsetting om å tiltrekke seg økte investeringer og bli uavhengige av bistand. I Afrika, som fortsatt er det mest bistandsavhengige kontinentet, utgjør bistanden en stadig synkende andel av samlede kapitalstrømmer. Næringslivets investeringer er blitt langt viktigere enn bistand i flere utviklingsland. Dette er en positiv utvikling.

Bistanden må brukes mer katalytisk slik at den bidrar til å utløse private investeringer og jobbskaping. Norfund er et godt eksempel på at strategisk bruk av bistand kan utløse store investeringer fra andre aktører til utviklingsformål. Investeringsfondet, som er vårt viktigste instrument for næringsutvikling, bidrar sammen med partnere til økonomisk utvikling og arbeidsplasser i fattige land gjennom utvikling av lønnsomme bedrifter.

Norge vil fortsette å arbeide for økt nasjonal ressursmobilisering, særlig gjennom utvikling av bedre skattesystemer, økt skatteinngang, god og transparent forvaltning av naturressurser, samt bekjempelse av ulovlig kapitalflyt. Dette utgjør en viktig del av oppfølgingen av konferansen om finansiering for utvikling i Addis Abeba i 2015.

Svakt styresett ligger til grunn for mange av de problemer som begrenser næringslivets muligheter i utviklingsland. Et lønnsomt og mangfoldig næringsliv er avhengig av gode rammebetingelser. En effektiv og velfungerende offentlig forvaltning bidrar til forutsigbarhet, reduserte kostnader og mindre korrupsjon. Dette er avgjørende faktorer for næringslivets investeringsvilje og evne til å skape økonomisk avkastning og

trygge arbeidsplasser. Norge kan gjennom programmer som Olje for utvikling, Skatt for utvikling, Fisk for utvikling og engasjement innen energisektoren bidra til at rammebetingelsene for næringsutvikling og private investeringer bedres.

Energitilgang er en grunnleggende forutsetning for næringsutvikling og jobbskaping, samtidig som utvikling av fornybar energi er avgjørende i klimasatsingen. Regjeringen gir derfor energi en viktig plass i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Manglende tilgang på elektrisitet begrenser mulighetene for utvikling av privat sektor, nye arbeidsplasser og skatteinntekter – og begrenser mulighetene for økonomisk og sosial utvikling. Det er påvist at reformer på energisektoren og investeringer i fornybar energi gir økt økonomisk vekst.

10.4 Klima, miljø og energi

Norge skal være et ledende land for klima- og miljørettet utviklingssamarbeid og bidra til det grønne skiftet. Arbeidet med klima er gitt en tydelig plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Klimaendringene er en global utfordring og Norge er opptatt av å styrke globale løsninger, felles forpliktelser og rammeverk. Klima er uløselig knyttet til fornybar energi, miljø og bærekraftig forvaltning av naturressurser, herunder global matsikkerhet.

Klimaendringene kan undergrave arbeidet for å nå de andre bærekraftsmålene, og bekjempelse av klimaendringene er en nøkkeloppgave for verdenssamfunnet.

Parisavtalen, som ble vedtatt i 2015 og ratifisert av Norge i 2016, gir sentrale føringer for innretningen av Norges innsats for klima og miljø. I utviklingspolitikken vil Regjeringen bidra til å forebygge og løse klima- og miljøutfordringer gjennom klimafinansiering, teknologisamarbeid og kapasitetsbygging.

Regjeringen prioriterer tiltak for å begrense og redusere utslipp av klimagasser og tiltak for tilpassing til klimaendringer i utviklingsland, både bilateralt og gjennom multilaterale kanaler.

Det grønne klimafondet er særlig prioritert som finansieringskanal, og Regjeringen har åpnet for opptil en dobling av det norske bidraget frem mot 2020 dersom fondet sikrer verifiserte utslippsreduksjoner knyttet til avskoging og skogforringelse. Samtidig er klima høyere prioritert i samtlige utviklingsbanker, og utgjør en stadig større andel av bankenes utlån og gavemidler.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, samtidig som tilgang til energi er

en forutsetning for utvikling og økonomisk vekst. Tiltak for å fremme utvikling og økonomisk vekst må derfor ses i sammenheng med behovet for å begrense utslippssøkning i fattige land og håndtere konsekvensene av klimaendringer.

Valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Overgang til fornybare energikilder og effektiv bruk av energien, f.eks. med rene kokeovner eller bruk av gass til matlagning, er viktig for å nå de ambisiøse klimamålene.

Norge skal arbeide for å fremme effektive modeller for privat-offentlig samarbeid slik at bistandsmidlene kan bidra til å utløse investeringer fra privat sektor til fornybar energi og klima- og miljøtiltak.

Norfund spiller en sentral rolle gjennom å mobilisere investeringer i fornybar energi gjennom samarbeid og partnerskap med private bedrifter. Teknologiske nyvinninger, særlig sole energi, har gjort fornybar energi betydelig billigere. Vann, sol og vind er aktuelle energikilder.

I meldingen til Stortinget om næringsutvikling har Regjeringen lagt frem forslag om virkemidler som kan gjøre det lettere for privat sektor å investere i fornybar energi i utviklingsland. Multilateralt vil International Finance Corporation (IFC), Verdensbankgruppens privat sektor-arm, være en viktig samarbeidspartner.

Norge deltar aktivt i oppfølgingen av FNs generalsekretærs initiativ for bærekraftig energi til alle (SE4All), og bidro til at energi ble et eget bærekraftsmål.

Global Risk Report 2016 slår fast at tilgang til vann i tiden fremover vil være den største risikofaktoren for den økonomiske utviklingen i verden. Norsk støtte på området skjer gjennom humanitær innsats, så vel som gjennom langsiktig bistand blant annet til helse, utdanning, energi og klima.

Klimaendringer får store konsekvenser for global matproduksjon og påvirkes på samme tid av utslipp fra landbruk, skogbruk og fiske. Arbeidet for å utvikle robuste og bærekraftige systemer for produksjon og distribusjon av mat støttes både multilateralt og bilateralt. Å redusere tap av mat, som i dag anslås til 30 pst. av all mat, er en viktig oppgave som vil gi stor klimaeffekt. Norge samarbeider derfor tett med FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) for å sette tap av mat på det internasjonale sakskartet.

Regjeringen vil støtte utviklingslands innsats for å gjennomføre internasjonale konvensjoner og avtaler om biologisk mangfold. Regjeringen prioriterer å bekjempe miljøkriminalitet og tiltak for å styrke kunnskapsgrunnlaget samt å gjøre dette mer tilgjengelig for utviklingsland.

10.5 Menneskerettigheter og likestilling

Menneskerettigheter

Respekt for universelle menneskerettigheter er et selvstendig mål for Norges utenriks- og utviklingspolitikk, samtidig som det er en forutsetning for varig fred og bærekraftig utvikling. 2030-agendaen er forankret i Verdenserklæringen om menneskerettigheter og de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene.

Norge skal ha en rettighetstilnærming i nasjonal og internasjonal oppfølging av bærekraftsmålene, i tråd med føringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*.

Norges arbeid for å styrke det internasjonale menneskerettighetssystemet og vår innsats for å bedre lands evne til å gjennomføre sine menneskerettighetsforpliktelser, skal bidra til å forebygge overgrep og konflikt. Respekt for menneskerettighetene og en fungerende rettsstat er nødvendig i bekjempelsen av terrorisme og voldelig ekstremisme, og for å stabilisere sårbare stater og regioner. Der befolkningen er ofre for alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd, er risikoen for krig og konflikt større, og folk ser ofte ingen annen mulighet enn å legge på flukt.

Ovennevnte melding til Stortinget beskriver målsetninger og metodisk tilnærming for regjeringens internasjonale menneskerettighetspolitikk. Premisset som lå til grunn for meldingen var at menneskerettighetene er under økende press og at innsatsen må styrkes, på tvers av politikkområder. Dette er ikke mindre aktuelt i dag. Økte og endrede sikkerhets- og migrasjonsutfordringer må møtes på en måte som ivaretar individets verdighet og rettigheter. Statenes internasjonale menneskerettighetsforpliktelser skal inngå i grunnlaget for dialog og samarbeid. Vårt multilaterale engasjement for menneskerettigheter skal speiles i vår virksomhet på landnivå.

Som et ledd i gjennomføringen av en menneskerettighetsbasert utviklingspolitikk ble menneskerettigheter i 2016 innført som nytt tverrgående hensyn i bistanden, ved siden av miljø, likestilling og anti-korrupsjon. Særlig oppmerksomhet vies rettigheter knyttet til medbestemmelse, rettssikkerhet og ikke-diskriminering. Dette er i samsvar med de tematiske satsningsområder i meldingen til Stortinget og de viktigste prinsippene for rettighetsbasert utviklingssamarbeid.

Likestilling

Regjeringen har fremmet kvinners rettigheter i normativt arbeid og ved økonomisk støtte til tematiske satsninger, gjennom både multilaterale aktører, sivilt samfunn og landpartnerskap. En ny handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2016–2020) forsterker innsatsen. De tematiske satsingene er jenters utdanning, kvinners politiske og økonomiske rettigheter og deltakelse, bekjempelse av vold og skadelige skikker mot jenter og kvinner, og seksuell og reproduktiv helse og rettigheter.

I sårbare situasjoner, i krig og på flukt er kvinner ekstra utsatt for diskriminering og overgrep. Begrensninger i kvinners rettigheter og utstrakt vold mot kvinner er del av voldelige ekstremisters systematisk strategi. Dette vil være et spesielt hensyn i Regjeringens økte innsats i land og regioner i sårbare situasjoner.

Ved vedtak 943 av 16. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen sikre at kvinneperspektivet blir en integrert og prioritert del av den norske bistanden, ved at det stilles krav som ivaretar kvinners rettigheter. Vedtaket er fulgt opp ved at Regjeringen legger integrering av kjønnsperspektivet systematisk til grunn i utviklings- og utenrikspolitikken, tilpasset den aktuelle situasjonen og sektoren. I tilskuddsforvaltningen skal fra 2016 alle tiltak identifisere vesentlige risikofaktorer som kan virke negativt på likestilling og håndtere disse gjennom hele tiltakssyklusen. I relevante tiltak skal likestillingsdimensjonen inngå som en aktiv komponent som skal integreres.

10.6 Valg av samarbeidspartnere

For å utnytte norske bistandsmidler på en måte som bidrar til best mulige resultater, vil Regjeringen legge vekt på norske fortrinn så vel som andre partners fortrinn. Utgangspunktet for vurderingen må være hvordan ulike typer partnere kan støtte opp utviklingslandenes oppfølging av 2030-agendaen.

Multilaterale organisasjoner har tilstedeværelse, kapasitet og kompetanse som gjør dem til viktige samarbeidspartnere i mange land. Multilaterale organisasjoner mottok nesten halvparten av den norske bistanden i 2015. En vesentlig del av denne bistanden gis i form av pliktige bidrag og frivillige kjernebidrag som danner grunnlaget for at multilaterale organisasjoner har styrke på landnivå som bilaterale aktører ikke kan mønstre. Norge påvirker organisasjonenes prioriteringer

og samlede virksomhet gjennom deltakelse i styrende organer.

Handlingsplanen fra Addis Abeba om finansiering for utvikling (Addis Ababa Action Agenda – AAAA) legger vekt på at bistanden skal benyttes mer katalytisk for å utløse private og offentlig finansstrømmer. Utviklingsbankene er viktige i denne sammenheng, da de har en finansiell styrke og velutviklede instrumenter som mobiliserer langt større økonomiske ressurser enn det som kommer inn i giverbidrag. Regjeringen vil bidra til at dette potensialet utnyttes til fulle.

FNs er en mellomstatlige arena, hvor det forhandles frem enighet om internasjonale normer og standarder, samtidig som organisasjonen er en operasjonell aktør. FNs styrke ligger i verdensorganisasjonens legitimitet, universelle mandat og brede tilstedeværelse på landnivå. Menneskelige ressurser er snarere enn finansielle ressurser FNs største fortrinn.

FN er viktig for å følge opp Regjeringens prioriteringer når det gjelder menneskerettigheter, kvinner og likestilling, utdanning og helse. Det samme gjelder de multilaterale utviklingsbankene, som gjennom sin dialog med låntagere og i utforming av låneavtaler er godt plassert til å påvirke praksis innenfor blant annet anti-korrupsjon og transparens i finansforvaltningen.

FN-systemet og utviklingsbankene er viktige aktører i de minst utviklede landene og i sårbare situasjoner. Regjeringen vil arbeide for at både FN og bankene øker sitt engasjement i sårbare situasjoner med en overordnet visjon om å bidra til å bygge bærekraftige og inkluderende stater, forebygge og redusere konflikt. Det er spesielt viktig at FN og bankene samarbeider godt i sårbare stater, og i tett dialog med vertslandets myndigheter og andre utviklingsaktører. Norge skal arbeide for at FN og utviklingsbankene i større grad bidrar til å bygge bro mellom humanitær og langsiktig utviklingsinnsats. Verdensbanken har eksempelvis vist at den kan spille en viktig rolle i å bistå land med et stort antall flykninger, som i Libanon og Jordan.

Frivillige organisasjoner er en annen viktig partner i utviklingssamarbeidet. I underkant av en fjerdedel av norsk bistand blir kanalisert gjennom frivillige organisasjoner, primært gjennom norske frivillige organisasjoner, men også internasjonale og lokale frivillige organisasjoner.

I mange land er de lokale frivillige organisasjonene svake. Gjennom partnerskap med lokale organisasjoner er norske aktører med på å øke kompetansen og bygge allianser mellom grupper

slik at de lokale organisasjonene kan fremme sine interesser og påvirke eget samfunn.

De norske frivillige organisasjonene er viktige og kompetente aktører innen den humanitære bistanden. Frivillige organisasjoner vil fortsatt være viktige partnere i norsk utviklingssamarbeid, både det langsiktige og det humanitære, og i gjennomføringen av store satsinger, som for eksempel utdanningssatsingen.

10.7 Økt effekt av bistand; konsentrasjon, realisme og resultater

Konsentrasjon og effektiv bruk av bistand

Regjeringen arbeider for at bistanden skal bli enda mer resultatorientert, og for at den skal gi en varig utviklingseffekt. En måte å styrke resultatoppfølging på, er å begrense antall land som mottar bilateral norsk bistand, samt å øke innsatsen for å forenkle og forbedre forvaltningen av bistanden.

Effektiviseringsarbeidet er løpende og langsiktig og vil fortsette i 2017. Regjeringen vil fortsatt legge konsentrasjonsprinsippet til grunn, men humanitære kriser og flyktningssituasjonen i Europas nørømråder har forsterket behovet for å prioritere land og regioner i sårbare situasjoner.

For fokuslandene arbeides det med å øke kontekstforståelsen gjennom politisk-økonomiske landanalyser som også inkluderer menneskerettighets- og demokrativurderinger, og som vil ligge til grunn for videre arbeid med utarbeidelse av landstrategier, overordnede samarbeidsavtaler og tilpasning av bistandsinnsats.

Formålet med effektivisering og konsentrasjon er å få større effekt av bistanden, og økt kapasitet og kompetanse i oppfølgingen av utviklingssamarbeidet, inkludert måling og formidling av resultater. Vi legger vekt på å følge med på at penger forvaltes forsvarlig og brukes etter hensikten, og vi styrker arbeidet med å utvikle gode analyser og risikovurderinger. Spesielt for innsatsen i sårbare stater og regioner blir kontekstanalyse og risikohåndtering viktig.

Skritt er tatt for å gjøre bistanden mer resultatorientert, også gjennom konsentrasjon av land, antall avtaler og tema. Samarbeidet med de 12 fokuslandene Afghanistan, Haiti, Mali, Palestina, Somalia, Sør-Sudan, Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal og Tanzania fortsetter. Regjeringen har videreført arbeidet med å redusere antall bistandsavtaler fra over 6000 i juni 2015 til nærmere 4000 avtaler i august 2016. Antall mottaker-

land er redusert fra 113 i 2014 til under 90 per august 2016, eksklusiv bevilgningen til sivil samfunn og humanitær bistand.

Norfund skal være en fleksibel, troverdig og langsiktig partner for kommersielle aktører. Norfund gis derfor unntak fra listen over samarbeidsland. Norfund forutsettes samtidig å vektlegge sektormessig og geografisk konsentrasjon for å oppnå resultater effektivt og å prioritere investeringer i de minst utviklede landene og Afrika sør for Sahara.

For all annen bistand er hovedregelen at det ikke skal inngås nye avtaler om bistand til land som ikke står på listen over samarbeidsland. Unntak vil kunne gjøres i enkelttilfeller, dersom konsentrasjonen får uforholdsmessige og uforutsette negative konsekvenser.

Realisme og resultater

Regjeringen har et høyt ambisjonsnivå, og legger vekt på at det settes realistiske mål for hva det er rimelig å forvente at man kan oppnå med norsk bistand.

Holdningsendringer og samfunns effekter spesifikt av norsk innsats er det vanskelig å måle. I stedet må vi se på fremdrift på viktige mål som resultater av samlet innsats – det vil si vår egen bistand, samlet bistand, andre kapitalstrømmer og landets egne ressurser.

Vi må bli flinkere til å skille mellom visjoner, langsiktige mål og mål for en konkret intervensjon. En av de mest gjennomgående lærdommene fra utviklingssamarbeid er at det tar tid, ofte flere tiår, å oppnå bærekraftige resultater.

Måloppnåelse i bistanden avhenger av kontekst, sektor, lokalt eierskap, faglig kunnskap og erfaring, og en lang rekke faktorer man ikke kan ha full oversikt eller kontroll over. Bistand kan ikke i seg selv gi overordnet atferdsendring, men kan bidra der vilje og styrke til endring finnes.

Rapport om norsk utviklingssamarbeid i 2015

Det rapporteres her i første rekke på volum og fordeling av bistanden i 2015³. For ytterligere presentasjon av resultater fra utviklingssamarbeidet vises det til omtale under de ulike programkategoriene, kapitler og poster. Oppsummering av resultater på landnivå presenteres også på Norads hjemmeside www.norad.no.

³ Inkl. bistandsutbetalinger under Klima- og miljødepartementet.

ODA-godkjent bistand i 2015

I 2015 ble det, iht. OECDs retningslinjer, rapportert 34,5 mrd. kroner som Norges offisielle bistand. Dette tilsvarer 1,05 pst. av BNI. Ut fra anslått BNI for 2015 skulle bistanden utgjøre 1 pst.

av BNI. Imidlertid vil faktisk BNI normalt variere noe fra BNI-prognosen, og i tillegg vil endelige forbrukstall variere noe fra budsjettall. Dette gjør at den faktiske andelen ved årets slutt kan være høyere eller lavere enn det som var budsjettert.

Tabell 10.1 Samlet ODA-godkjent bistand fordelt på bistandstype 2012–2015 (mrd. kroner).

Bistandstype	2012		2013		2014		2015	
Land- og/eller sektor-spesifikk bistand ¹	18,9	69 %	23,6	72 %	22,7	71 %	24,7	72 %
Kjernestøtte til multilaterale organisasjoner ²	7,2	26 %	7,4	23 %	7,5	24 %	7,8	23 %
Administrasjon	1,5	6 %	1,8	5 %	1,8	6 %	2,0	6 %
Totalt	27,6	100 %	32,8	100 %	32,1	100 %	34,5	100 %

¹ Tilsvarer bilateral og multi-bilateral bistand

² Tilsvarer multilateral bistand

Som det fremgår av tabellen ovenfor har den norske bistanden de siste fire årene hatt en relativ stabil fordeling mellom kjernestøtte til multilaterale organisasjoner og bistand øremerket spesifikke land eller sektorer. I 2015 ble 45 pst. av den

norske bistanden kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner, hvorav 50 pst. var kjernestøtte, inkludert pliktige eller fremforhandlede bidrag. Resten var øremerket bistand til organisasjonene.

Tabell 10.2 Samlet bilateral bistand fordelt på hovedregion, 2012–2015 (mrd. kroner). Inkluderer bilateral og multi-bilateral bistand.

Hovedregion	2012		2013		2014		2015	
Afrika	5,6	29 %	6,2	26 %	5,9	26 %	5,4	22 %
Amerika	2,2	11 %	4,8	20 %	2,2	9 %	1,9	8 %
Asia og Oseania	2,6	14 %	2,8	12 %	2,7	12 %	2,7	11 %
Europa	0,7	3 %	0,6	2 %	0,6	3 %	0,8	3 %
Midtøsten	1,1	6 %	1,7	7 %	1,7	7 %	2,4	10 %
Global uspesifisert	6,8	36 %	7,6	32 %	9,6	42 %	11,5	47 %
Totalt	18,9	100 %	23,6	100 %	22,7	100 %	24,7	100 %

Tabellen viser hvordan bilateral bistand fordeler seg på hovedregion. Hvis man ser bort fra utslaget skogsatsingen og energiltak i Brasil gir i 2013, har den geografiske fordelingen av bistanden vært relativt stabil. FN-organisasjonene fordeles midler i henhold til retningslinjer som Norge gjennom styrearbeidet har vært med på å vedta, og som innebærer at land som står overfor de største utfordringene innenfor den enkelte organi-

sasjons mandat, skal prioriteres. I praksis medfører oppfølging av retningslinjene at hoveddelen av FN-organisasjonenes samlede midler går til lavinntektsland, for en stor del i Afrika. Gjennom dialog og retningslinjer sikrer man at en stor andel av den tematiske støtten som kanaliseres gjennom multilaterale finansinstitusjoner går til de fattigste landene i Afrika.

Tabell 10.3 De ti største mottakerland/områder av norsk bilateral bistand i 2015, perioden 2012–2015 (mill. kroner).

	2012	2013	2014	2015
Brasil	1 248	3 989	883	1 268
Afghanistan	730	745	759	691
Palestina	623	633	741	630
Malawi	404	631	532	591
Syria	78	405	310	516
Nepal	236	191	265	492
Sør-Sudan	436	536	598	472
Etiopia	228	359	378	390
Tanzania	539	584	453	384
Uganda	306	411	410	360

I 2015 mottok 108 land norsk bistand. For 28 land utgjorde bilateral norsk bistand 100 mill. kroner eller mer. Brasil var i 2015 den største mottakeren av norsk bistand, deretter fulgt av sårbare land og områder som Afghanistan, Palestina, Syria og Sør-Sudan. I tillegg til støtten over regionbevilgning-

gene, mottar disse også humanitær bistand og støtte gjennom andre globale ordninger som fred og forsoning (164.70), sivilt samfunn (160.70), og for Sør-Sudan overgangsbistand (162.70). Støtten til Brasil er i all hovedsak relatert til Klima- og skoginitiativet.

Tabell 10.4 Multilaterale organisasjoner: De største mottakerne av norsk bistand i 2015¹, 2012–2015 (mrd. kroner).

	2012	2013	2014	2015
UNDP – FNs utviklingsprogram ²	1,6	1,7	1,7	1,7
UNICEF- FNs barnefond	1,4	1,4	1,2	1,4
Andre FN-organisasjoner	4,0	4,9	4,5	5,4
Verdensbankgruppen	2,0	2,7	3,4	2,5
Regionale utviklingsbanker	1,0	0,8	1,4	0,9
GAVI – Vaksinealliansen	0,6	0,7	1,1	1,2
GFATM – Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria	0,5	0,5	0,5	0,6
Andre multilaterale organisasjoner	2,3	1,6	2,0	2,0
Totalt	13,3	14,3	15,9	15,7

¹ Inkluderer bistandsmidler utbetalt over andre departementers budsjetter.

² UNDP forvalter omfattende norsk bistand hvor andre FN-aktører er iverksetter (flerpartnerfond, UN Redd, humanitære fond mm). Ser man bort fra dette, utgjorde norsk bistand med UNDP som iverksetter omkring 1,1 mrd. kroner i 2015. I tilvarende vedlegg til tidligere års Prp1S har totalvolumet for bistand gjennom UNDP også inkludert overføringer hvor UNDP ikke er iverksetter.

Blant de multilaterale aktørene mottok FN-systemet mest støtte. 59 pst. av støtten til multilaterale organisasjoner gikk til 10 organisasjoner.

Av støtten på 1 366 mill. kroner til UNICEF utgjorde kjernestøtten 450 mill. kroner. For UNDP utgjorde kjernestøtten 630 mill. kroner.

Tabell 10.5 Norske frivillige organisasjoner: De seks største mottakerne av norsk bistand i 2015, 2012–2015 (mill. kroner).

	2012	2013	2014	2015
Flyktningshjelpen	501	715	726	749
Norges Røde Kors	587	736	645	703
Kirkens Nødhjelp	407	441	606	524
Redd Barna Norge	175	220	278	415
Norsk Folkehjelp	354	347	361	359
Digni	164	181	181	184
Andre	1 521	1 613	1 656	1 689
Totalt	3 710	4 252	4 452	4 624

I 2015 ble 13 pst. av det totale utviklingsbudsjettet kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner. De fire største organisasjonene mottok litt over halvparten av disse midlene. Det gis støtte fra en rekke ulike kapittel/poster i henhold til formål, hvor tilskuddordningene for sivilt samfunn og nødhjelp/humanitær bistand står for de største

andelene. Det vises til vedlegg som viser bistand forvaltet av norske frivillige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, for en mer detaljert oversikt.

For ytterligere informasjon om regjeringens tematiske satsingsområder vises det til de spesifikke kapittelomtalenene.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

11 Budsjettforslaget

Programområde 02 Utenriksforvaltning Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktstjenesten

Utgifter under programkategori 02.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag	Pst. endr.
		2015	budsjett 2016	2017	16/17
100	Utenriksdepartementet	2 103 841	2 156 398	2 339 905	8,5
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon	47 142	49 439	57 422	16,1
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet	9 396	9 558	9 748	2,0
	Sum kategori 02.00	2 160 379	2 215 395	2 407 075	8,7

En av Utenrikspolitikkenes hovedoppgaver er å hegne om og styrke Norge og nordmenns sikkerhet, integritet og velferd. Politikken gjennomføres i en globalisert og omskiftelig verden hvor begivenheter utenfor Norges grenser får stadig mer direkte konsekvenser i Norge. Utenriktstjenesten er navet i det samlede arbeidet for å fremme norske interesser globalt, i nært samarbeid med forsvarsmyndighetene og en rekke øvrige fagdepartementer og etater. Tjenester for næringsliv og borgere i en globalisert virkelighet blir stadig viktigere.

Norges og norske borgeres interesser fremmes med et bredt sett av strategier og virkemidler. De fremmes bilateralt gjennom omfattende påvirkningsarbeid overfor enkeltlands politikere, embetsverk og sentrale institusjoner. Interessene fremmes videre gjennom aktiv påvirkning av en rekke uformelle og formelle multilaterale prosesser, med EU, FN og WTO som sentrale arenaer. Både utenriksstasjonene og hjemmeapparatet arbeider kontinuerlig for å ivareta interessene til norsk næringsliv og norske borgere som trenger hjelp i ulike situasjoner.

Departementet vektlegger at virksomheten skal være åpen, tilgjengelig og publikumsvennlig.

Globalisering, internasjonale endringer og rask teknologisk utvikling krever fleksibilitet og omstillingsevne for å sikre at de ressurser utenriktstjenesten disponerer anvendes på en best mulig måte. Departementet vurderer løpende utenriksrepresentasjonen over begge programområder for å sikre et ressurseffektivt nærvær ute som er tilpasset behov, budsjettmessige rammebetingelser, interesser og politiske prioriteringer i en omskiftelig verden. Det arbeides med å forenkle arbeidsprosessene ved utenriksstasjonene og å sikre en mest mulig hensiktsmessig fordeling av ressursene mellom hjemmeapparat og uteapparat. Dette innebærer bl.a. utlegging av flere faglige oppgaver til stasjonene, økt bruk av lokalt ansatte medarbeidere til å ivareta administrative oppgaver samtidig som administrative oppgaver sentraliseres til departementet når det er mest hensiktsmessig. Flere steder arbeides det også med å samlokalisere norske utenriksstasjoner med andre nordiske for å styrke det nordiske samarbeidet og spare driftsutgifter.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, utenriksstasjonene og Financial Mechanism Office i Brussel, i henhold til gjel-

dende retningslinjer, og i tråd med politiske prioriteringer og føringer. Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll, herunder arbeidet med å forebygge, avdekke og rapportere økonomiske misligheter, er nærmere omtalt i punkt 2 i Del I.

Utenriksdepartementet ønsker å bidra til en samordnet, effektiv og serviceorientert *utlendingsforvaltning* med forutsigbar saksbehandlingstid som felles mål. Utenriksstasjonen er den største saksbehandleren på utlendingsfeltet dersom en ser på antall saker; i 2017 vil utenriksstasjonene håndtere nærmere 215 000 søknader. For å håndtere flere og mer komplekse saker på utlendingsfeltet, og samtidig opprettholde et godt servicenivå og omdømme, vil departementet arbeide videre med ulike utviklingstiltak, herunder styrke ID-kontrollen i førstelinjen. Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet samarbeider også om oppfølging av Regjeringens politikk når det gjelder returavtaler.

Det nordiske og europeiske samarbeidet om representasjonsavtaler på utlendingsfeltet videreføres. Schengenlandene representerer hverandre gjensidig i utvalgte land for å sikre høy brukerservice, mer effektiv saksbehandling og mer profesjonelle fagmiljøer.

Utenriksdepartementet vil videreføre arbeidet med å tjenestestette mottak av visum og oppholdssøknader der det er økonomisk og praktisk hensiktsmessig.

Et økende antall norske borgere velger å reise til eller bosette seg i utlandet. Nordmenn velger også i større grad mer eksotiske reisemål. Én av følgene av dette er flere og mer komplekse forespørsler om konsulær bistand, kombinert med høye forventninger til hjelp og støtte fra norske myndigheter til nordmenn i utlandet. Utenriksdepartementet har tatt flere grep for å håndtere dette, og UDs Operative Senter i Oslo har stor pågang.

Utenriksdepartementet er ansvarlig for håndtering av kriser i utlandet som berører utenriksstjernerestemenn, nordmenn generelt og norske interesser. Til å løse disse oppdragene har departementet en robust krise- og beredskapsorganisasjon. Stasjonenes beredskapsplaner revideres årlig og utenriksstasjonene er pålagt å gjennomføre minst en øvelse i året. I tillegg øves departementets organisasjon i Oslo. Departementet arbeider kontinuerlig med å forbedre den forebyggende sikkerheten i utenriksstjerneresten. Et viktig element i dette er utenriksstasjonenes årlige risikoanalyser, som skal være grunnlag for å iverksette nødvendige risikoreduserende tiltak.

Utenriksdepartementet arbeider aktivt for å rekruttere flere medarbeidere fra minoritetsgrup-

per, herunder nordmenn med innvandrerbakgrunn. Det legges også vekt på å rekruttere kvinnelige ledere både i departementet og ved utenriksstasjonene, og å tilstrebe en god kjønnsfordeling på alle nivåer.

Arbeidet med et godt og inkluderende arbeidsmiljø gis høy prioritet. Departementet vil også i 2017 vektlegge HMS-arbeidet samt videreutvikling av arbeidsmiljørettede tiltak.

Mål

- Ivaretagelse av norske interesser gjennom bilaterale forbindelser med andre stater og medlemskap i multilaterale organisasjoner.
- Effektiv bistand til norske borgere, næringsliv og andre samfunnsaktører i deres kontakt med og i forhold til utenlandske myndigheter og institusjoner.
- Bidra til at sentralforvaltningen fremstår som «ett Norge» internasjonalt.
- Bidra til en samordnet, effektiv og serviceorientert utlendingsforvaltning med kort saksbehandlingstid.
- Styrke og videreføre sikkerhets- og beredskapsarbeidet ute og hjemme, herunder ivareta egne ansatte og norske borgere som blir rammet av hendelser i utlandet.
- Effektiv forvaltning med nulltoleranse for økonomiske misligheter.
- Videreutvikle det administrative og faglige samarbeidet mellom de nordiske lands utenriksstjerner.
- Tiltrekke og beholde godt kvalifisert arbeidskraft gjennom god rekruttering, personalforvaltning og kompetanseutvikling.

Rapport 2015

I takt med politiske prioriteringer og eksterne rammebetingelser ble det i 2015 gjennomført tilpasninger i uteapparatet. India er et av de raskest voksende markedene i verden med Mumbai som det næringslivsmessige tyngdepunktet. Mumbai og omkringliggende områder er viktige forretningsmarkeder for norsk næringsliv. På denne bakgrunn ble det høsten 2015, i samarbeid med Innovasjon Norge, åpnet et norsk generalkonsulat i Mumbai. For å tilpasse utenriksstjerneresten til budsjettammen, ble det for iverksettelse i 2016 besluttet avvikling av ambassadene i Astana, Sofia, Lusaka, Harare og Guatemala. I land der ambassader legges ned videreføres kontakten gjennom akkreditering fra annen ambassade i regionen, direkte fra Oslo, i samarbeid med andre nordiske

land eller Schengenland og gjennom nettverket av honorære konsulater. Den lovpålagte opprettelsen av den felleseuropeiske fingeravtryksdatabasen VIS, som følge av våre Schengenforpliktelser, ble iverksatt i 2011, og ferdigstilt i 2015.

Det har vært lagt vekt på en helhetlig tilnærming til sikkerhetsarbeidet. Fysisk sikkerhet er styrket både ved utenriksstasjonene og i Utenriksdepartementet. Arbeidet med informasjonssikkerhet er styrket gjennom tre viktige tiltak: Innføring av en ny løsning for lavgradert informasjonshåndtering i samarbeid med FD (NBN), ferdigstilling og første revisjon av styringssystem for informasjonssikkerhet (ISMS) og avslutning av oppgraderingsprosjektet for departementets krisehåndteringsverktøy MFA CIM.

Kriseorganisasjonen og eksisterende planverk er videreutviklet. Kompetanseheving gjennom kurs, samlinger og øvelser hadde høy prioritet også i 2015.

En rekke reform- og effektiviseringstiltak er gjennomført for å tilpasse driften til reduserte rammer og for å skape rom for nye prioriteringer. Innføring av ny teknologi innen administrative fagområder har gjort det mulig å ta flere oppgaver hjem til Oslo. Samtidig er viktige oppgaver overført til lokalt ansatt personell ved utenriksstasjonene. Et forprosjekt i regi av utenriksdepartementet og Statsbygg har kartlagt eiendomsforvaltningen på utenriksstasjonene med sikte på kostnadseffektivisering og klarere arbeidsdeling. Gjennomgangen med Statsbygg fortsetter i 2016.

Det vises videre til punkt 3 i Del 1 om Regjeringens avbyråkratiserings- og effektivitetsreform.

Satsingsområder 2017

Basert på departementets strategidokument 2014–2017 er det gjennomført en rekke tiltak og satt i gang flere endrings- og forbedringsprosesser for å gjøre utenriktjenesten bedre, tydeligere og mer effektiv. Videreutviklingen av utenriktjenesten fortsetter, omstillingsevne og fleksibel bruk av ressurser vektlegges for å sikre effektiv gjennomføring av politiske prioriteringer. Det vil også i 2017 bli gjort nødvendige omprioriteringer hjemme og ute slik at ressursene settes inn der behovet er størst. Utenriksrepresentasjonen vurderes løpende for å sikre at Norge har et ressurseffektivt nærvær ute. Dermed må det påregnes enkelte endringer i 2016 som en normal tilpasning til nye rammebetingelser og behov.

Arbeidet med å videreutvikle samarbeidet mellom de nordiske utenriktjenester videreføres.

Prioriterte administrative områder som samlokalisering av utenriksstasjoner, innplassering av tjenestemenn på annen nordisk ambassade, samarbeid innen krise- og sikkerhetsarbeid, felles honorære konsulater og inngåelse av representasjonsavtaler på utlendingsfeltet videreføres. Den lovpålagte opprettelse av den felleseuropeiske fingeravtryksdatabasen VIS ble ferdigstilt i 2015. Dette innebærer en betydelig kvalitetshevning av Schengenlandenes kontrollarbeid, men vil medføre betydelig merarbeid som følge av at det fysiske oppmøtet på stasjonene vil øke.

Utenriksdepartementet vil fortsette å tjenestutsette mottak av visum og oppholdssøknader der dette er hensiktsmessig av hensyn til økonomi, sikkerhet eller tilgjengelighet.

Det pågående utviklings- og effektiviseringsarbeid vil bli videreført i 2017 for å sikre effektiv måloppnåelse også i et mer langsiktig perspektiv. Målet er å gjennomføre utviklingstiltak som gjør utenriktjenesten best mulig rustet til å møte fremtidens utfordringer.

Informasjonssikkerhet, krisehåndtering og sikkerhet for egne ansatte

Departementet arbeider fortsatt målrettet med utvikling av robuste og gode systemer og rutiner for å ivareta tjenestens sikkerhetsmål. Første fase i innføringen av et overordnet styringssystem for informasjonssikkerhet (ISMS) ble avsluttet sommeren 2015. Internrevisjon av systemet ble gjennomført i oktober samme år. Det videre arbeidet, som vil fortsette i 2017, består i å innarbeide øvrige rutiner i styringssystemet. Et av de mest sentrale områdene vil være retningslinjene for utenriktjenestens behandling av personopplysninger.

Utenriktjenesten forvalter sensitiv informasjon som krever at tjenesten verddivurderer og håndterer informasjonen den mottar, produserer og videreformidler på en sikker måte. Dette innebærer skjerpet bevissthet omkring behandling av sensitiv og gradert informasjon, samt en generell økt årvåkenhet med hensyn til etterretningstruselen, særlig i lys av nye informasjonskanaler og ny teknologi. En hovedoppgave i 2017 blir å videreutvikle det omfattende arbeidet med å sikre at graderte løsninger for informasjonshåndtering er tilgjengelig i tilstrekkelig grad i utenriktjenesten.

Departementets lederrolle i sentral krisehåndtering for sivile kriser som rammer nordmenn eller norske interesser i utlandet fordrer god koordinering og samordning mot andre sektorer. Planverket, herunder *Håndbok for sikkerhet, beredskap*

og krisehåndtering i utenriktjenesten, er oppdatert i lys av erfaringer fra så vel reelle hendelser som øvelser.

Risikobildet for utenriksstasjonene, norske interesser og norske borgere er i stadig endring. Kartlegging av trusler, farer og sårbarheter forblir en viktig oppgave. Departementets system for risiko- og sårbarhetsanalyser er under revisjon. Ny modell for risikovurdering skal ruller ut til alle utenriksstasjoner i 2017, og disse analysene vil danne grunnlag for valg av risikoreduserende tiltak. Øvelsesvirksomheten vil videreføres på et høyt nivå.

Arbeidet med medarbeidernes og virksomhetens evne til å håndtere uønskede og truende hendelser, samt Utenriksdepartementets rolle som lederdepartement ved sivile kriser i utlandet, sikres gjennom kompetansegivende tiltak som øvelser, kurs, e-læring, samlinger og evalueringer.

Arbeidet for å styrke sikkerheten for egne ansatte og deres medfølgende, både ved utestasjonering, på tjenestereise og ved tjeneste i departementet, må ses i sammenheng med departementets HMS-arbeid. Sikkerhet er ett av seks hovedbudskap i departementets virksomhetsstrategi og vil fortsatt være en hovedprioritering i 2017.

Arbeidet med en helhetlig tilnærming til alle områdene innenfor sikkerhetsarbeidet videreføres.

Ledsagerpensjonsordningen

Av hensyn til likestilling og ikke-diskriminering av ulike samlivsformer foreslås utenriktjenestens ledsagerpensjonsordning utvidet slik at samboere med så sterk tilknytning til hverandre som det et tidligere ekteskap eller felles barn tilsier, likestilles med ektepar etter lov om pensjonsordning for ledsagere i utenriktjenesten.

Pensjonsordningen ble etablert i 1999 som et viktig familiepolitisk tiltak og skal være en kompensasjon for den betydelige ulempen det er for ledsagende ektefelle å tape inntekt og pensjonsrettigheter som følge av ektefelles tjenestegjøring ute.

Pensjonen var også ment som en anerkjennelse for det ubetalte arbeidet som ledsagere har nedlagt under opphold i utlandet. Ordningen administreres av Statens pensjonskasse.

Arbeids- og sosialdepartementet vil fremme et lovforslag om endring i lov om pensjonsordning for ledsagere i utenriktjenesten slik at ordningen omfatter samboere.

Kap. 100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	1 999 311	2 100 185	2 250 999
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10 415	12 231	12 715
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	72 763	17 250	47 876
70	Erstatning av skader på utenlandske ambassader		998	1 026
71	Diverse tilskudd	18 231	25 205	26 755
72	Hjelp til norske borgere i utlandet	29	169	174
89	Agio/disagio	3 002		
90	Lån til norske borgere i utlandet	90	360	360
	Sum kap. 0100	2 103 841	2 156 398	2 339 905

Post 01 Driftsutgifter

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, hhv. programområde 02 Utenriksforvaltning

og programområde 03 Internasjonal bistand. Det er knyttet egne driftsbudsjetter til hvert av disse programområdene. Mer enn 40 pst. av utenriktjenestens ansatte jobber med administrasjon av

utviklingshjelpen, jfr. egen omtale under kap. 140 Utenriktjenestens administrasjon av utviklingshjelpen.

Kap. 100, post 01 Driftsutgifter dekker den delen av utenriktjenestens lønns- og driftsutgifter, hjemme og ute, som er knyttet til arbeidet med utenriksforvaltningen, dvs. arbeidet med å gjennomføre Regjeringens mål og prioriteringer i utenrikspolitikken. Dette omfatter bl.a. arbeidet med å ivareta Norges forsvars- og sikkerhetspolitiske interesser, internasjonal handelspolitikk, EU/EØS-samarbeidet, folkerettslige spørsmål, den internasjonale rettsorden, Norges deltakelse i internasjonale organisasjoner, eksportkontroll, nordområdesatsingen, kultur- og omdømmearbeidet, fremme av norske næringsinteresser, migrasjon/utlendingsforvaltning, forholdet til fremmede staters representasjoner i Norge, samt å yte nordmenn hjelp, råd og beskyttelse overfor utenlandske myndigheter ved straffeforfølgning, ulykker, sykdom og dødsfall.

Utenriksdepartementet har de siste årene gjennomført omfattende innsparings- og effektiviseringstiltak for å tilpasse virksomheten til reduserte driftsrammer. Som følge av at størstedelen av utgiftene under posten er bundet opp i lønnsutgifter og husleieutgifter ved utenriksstasjonene er det i stor grad her innsparings- og effektiviseringstiltakene er realisert. Utenriktjenesten har i perioden 2011 til 2016 redusert antall statsansatte hjemme og ved utenriksstasjonene med om lag 100 stillinger, og netto avvirket 12 utenriksstasjoner.

Under henvisning til omtalen under kap. 3100 Utenriksstasjonene, post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene og post 05 Refusjon spesialutsendinger mv., foreslås merinntektsfullmakt under kapitlet til dekning av hhv. volumøkning og gebyrpliktige handlinger innenfor utlendingsfeltet og utgifter for andre institusjoners andel av utgiftene ved utenriksstasjon.

Vi viser videre til punkt 2 om kvalitetssikring og kontroll og punkt 3 om Regjeringens avbyråkratiserings- og effektivitetsreform.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 2 251 mill. kroner. Økningen har i hovedsak sammenheng med innføring av forenklet modell for pensjonspremiebetaling til Statens pensjonskasse og kursjustering som følge av den svake kronekursen.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker midler til utredning, opplæring og kompetansebygging, diverse EØS- og internasjonale tiltak, herunder oversettelse av EØS-rettsakter mv. Det kan også omfatte utgifter til internasjonal tvisteløsning hvor Norge er part.

Videre omfatter posten utgifter til Norges nasjonale kontaktpunkt for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Alle OECD-land er forpliktet til å ha et nasjonalt kontaktpunkt for å fremme retningslinjene og på forespørsel gi råd og veiledning i enkeltsaker knyttet til påstander om selskapers manglende etterlevelse av retningslinjene. Kontaktpunktet er ikke til tilsyns- eller kontrollorgan, men tilbyr dialog og meklung. Videre omfatter bevilgningsforslaget midler til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensene med Russland.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 12,7 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningsforslaget dekker utgifter til større utstyrsanskaffelser og vedlikeholdsarbeider i departementet og ved utenriksstasjonene. Økningen har sammenheng med innføring av nytt kommunikasjonsystem.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 47,9 mill. kroner.

Post 70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader

Posten dekker erstatning av skadeverk som måtte påføres utenlandske representasjoner i Norge, i henhold til de forpliktelser Norge har ifølge Wienkonvensjonene om diplomatisk og konsulært samkvem.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 1 mill. kroner.

Post 71 Diverse tilskudd

(i 1 000 kr)

Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
Nordisk samarbeid	99	250	250
Informasjon om europeisk samarbeid	5 352	5 500	5 500
Fremme av transatlantisk samarbeid	490	490	490
Tilskudd til International Holocaust Remembrance Alliance			300
Tilskudd til europapolitisk forskning	5 715	5 715	5 715
Tilskudd til europapolitisk dialog	575	575	575
Etterforskning av kjemisk krigføring			250
Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentral-europeiske land	500	500	500
Oslo Freedom Forum	500	2 000	2 000
Stefanusalliansen			1 000
Opplysningsvirksomhet om folkerett og folkerettstiltak i FN regi		175	175
Tilskudd til EU-opplysning	5 000	5 000	5 000
Tilskudd til forskning på europeisk klima- og energipolitikk		5 000	5 000
Sum post 71	18 231	25 205	26 755

Nordisk samarbeid

Regjeringen ønsker å støtte tiltak som fremmer det nordiske samarbeidet. Dette kan bidra til å styrke nordisk samarbeid, samt nordiske interesser og verdier i Europa. Aktuelle tiltak kan være bl.a. forsknings-, utrednings- eller informasjonsvirksomhet.

Det foreslås avsatt 250 000 kroner til formålet i 2017.

Informasjon om europeisk samarbeid

Målet med tilskuddsordningen er å stimulere til bred debatt i Norge om sentrale europapolitiske spørsmål. Tilskudd gis til frivillige organisasjoner og andre ikke-kommersielle og ikke-offentlige aktørers informasjonstiltak om europeisk samarbeid overfor norske målgrupper, samt støtte til slike aktørers nettverksbygging i Europa. Ved tildelingen vektlegges en rimelig fordeling mellom ulike interessegrupper, samt geografisk og tematisk spredning. I 2016 er det gitt tilskudd til 57 prosjekter i regi av 33 ulike organisasjoner/aktører.

Det foreslås avsatt 5,5 mill. kroner til formålet i 2017.

Tilskudd til EU-opplysning

Bevilgningen omfatter tilskudd til organisasjonene Europabevegelsen og Nei til EU. Tilskuddene skal anvendes til informasjonsarbeid om EU. For 2017 foreslås det bevilget 5 mill. kroner.

Fremme av transatlantisk samarbeid

Posten dekker tilskudd til arbeid for opprettholdelse og styrking av forbindelsene mellom USA og Norge, og foreslås øremerket Nordmannsforbundet i 2017.

Det foreslås avsatt 490 000 kroner til formålet i 2017.

Tilskudd til europapolitisk forskning

Norsk forskning om europeisk integrasjon og dens virkninger har siden 90-tallet vært omfattende og internasjonalt anerkjent. Norsk europaforskning har bidratt til norsk samfunnsdebatt, til

utdanning på ulike nivåer og til å styrke europapolitikkenes kunnskapsgrunnlag. Målet med tilskuddsordningen er å bidra til økt kunnskap og samfunnsdebatt om europapolitiske spørsmål med relevans for Norge. I 2016 ble det gitt støtte til Norges Forskningsråds program Europa i endring.

Det foreslås avsatt 5,7 mill. kroner til formålet i 2017.

Forskning på europeisk klima- og energipolitikk

Europeisk klima- og energipolitikk har avgjørende betydning for norske interesser. Den nye sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, klimautfordringene og behovet for ny økonomisk vekst har hver for seg og samlet skapt ny dynamikk i EUs klima- og energipolitikk, og blant annet gitt støtet til etableringen av energiunionen. Energiunionen og den konteksten den står i, reiser viktige spørsmål for Norge. Midlene vil bli benyttet til forskning på drivkrefter bak og konsekvenser av europeisk klima- og energipolitikk.

Det foreslås avsatt 5 mill. kroner til formålet i 2017.

Tilskudd til europapolitisk dialog

Det er viktig for Regjeringen at arbeidslivets organisasjoner deltar i den europapolitiske dialog og bidrar til å bygge den sosiale dialog i EØS. Det er derfor opprettet en tilskuddsordning som bidrar til å dekke reiseutgiftene til de norske organisasjonene som er medlem av EFTAs konsultative komité. Dette er Landsorganisasjonen i Norge (LO), Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS), Unio, Næringslivets hovedorganisasjon (NHO), Virke og Kommunenes sentralforbund (KS). I 2016 gikk tilskuddet til deltakelse i møter i EFTAs konsultative komité og EØS' konsultative komité samt møter under EUs sosiale dialog.

Det foreslås avsatt 575 000 kroner til formålet i 2017.

Tilskudd til styrking av sosial dialog i sentraleuropeiske land

Regjeringen legger vekt på utvikling og styrking av sosial dialog i Europa. Det er store utfordringer på det europeiske arbeidsmarkedet. Et velfungerende arbeidsliv forutsetter stor grad av samarbeid mellom myndigheter og arbeidstakere og arbeidsgivere. Norge har en sterk tradisjon for dette og har vist at forpliktende dialog har bidratt til å sikre arbeidsplasser og arbeidsstandarder.

Arbeidet med det globale fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid under den norske ordningen EØS-midlene 2009–2014 kan vise til positive resultater og ble avsluttet i 2014 (se rapport under kapittel 117. EØS-midlene). Arbeidslivets parter i Norge har gjennom fondet spilt en positiv rolle i fremme av sosial dialog i land i Sentral-Europa. Tilskuddet er ment å dekke nettverksaktiviteter for partene i arbeidet med sosial dialog i Europa og spredning av resultater fra arbeidet. I 2015 ble det spesielt arbeidet med å rapportere om resultater fra aktiviteter under Fond for anstendig arbeid og trepartssamarbeid.

Det foreslås avsatt 0,5 mill. kroner til arbeidet med å opprettholde nettverkene som er skapt under fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid under den norske ordningen EØS-midlene 2009–2014.

Internasjonale folkerettsinstitusjoner

Midlene er i hovedsak øremerket opplysningsvirksomhet knyttet til folkerett og folkerettstiltak i FN-regi.

Det foreslås avsatt 175 000 kroner til formålet i 2017.

Etterforskning av kjemisk krigføring

De siste årenes utvikling har vist at kjemiske våpen fortsatt utgjør en trussel. Bruken av kjemiske stridsmidler i Syria i 2012–2013 ble bekreftet av en påfølgende FN-ledet inspeksjon i regi av Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW). OPCW har også satt i gang etterforskning av nyere angrep i Syria og Irak. Organisasjonen har egne lister over inspektører og laboratorier, som kan benyttes til slike etterforskninger. Disse inngår i FN-apparatets virkemidler for å sikre objektive fakta ved påstander om hendelser med kjemiske eller biologiske våpen.

Det kjemiske laboratoriet ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) har deltatt i OPCWs offisielle ferdighetstester over flere år med resultater som ligger over gjennomsnittet. For å få status som OPCW-designert laboratorium, må man imidlertid også ivareta jevnlige rapporteringskrav. En OPCW-designasjon er et kvalitetsstempel, som viser at laboratoriet er blant de fremste i verden på sitt område. Dette innebærer at laboratoriet er godkjent av OPCW for å gjennomføre analyser av prøver knyttet til hendelser med bruk og/eller fremstilling av kjemiske stridsmidler. Laboratoriet vil dermed bli en nasjonal ressurs, som Norge stiller til disposisjon for det

internasjonale samfunn ved evt. hendelser med kjemiske stridsmidler.

Det foreslås avsatt 250 000 kroner til formålet i 2017.

Oslo Freedom Forum (OFF)

Posten dekker støtte til Oslo Freedom Forum på tilsvarende nivå som 2015 og 2016. Årlig samles menneskerettighetsforsvarer, politikere, akademia og representanter for næringslivet til en konferanse om menneskerettighetsspørsmål. OFF har, i samarbeid med departementet og norske organisasjoner, lyktes i å etablere et internasjonalt forum som bidrar til å utbre kunnskap om menneskerettighetene og knytte viktige nettverk for menneskerettighetsarbeid

Det foreslås avsatt 2 mill. kroner til formålet i 2017.

Tilskudd til Stefanusalliansen

Tros- og religionsfriheten er under press i mange land og religiøse minoriteter sitter tilbake som tapere.

Det er ønskelig å støtte opp om sårbare religiøse minoriteter. Stefanusalliansen er en norsk misjons- og menneskerettighetsorganisasjon som formidler støtte, omsorg og praktisk hjelp til kirker og mennesker og verden over som forfølges eller undertrykkes på grunn av sin kristne tro. Det foreslås avsatt 1 mill. kroner i 2017.

International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA)

Tilskuddet til IHRA er ikke lenger ODA-godkjent. Det foreslås derfor å bevilge Norges pliktige bidrag på 300 000 kroner til IHRA over denne posten. IHRA er en flernasjonallianse for å motvirke antisemittisme. Tilskuddet har tidligere vært støttet over kap. 163, post 72.

Budsjett 2017

For 2016 foreslås bevilget samlet 26,8 mill. kroner på posten.

Bevilgningsøkningen fra 2016 er relatert til den nye tilskuddsordningen forskning på europeisk klima- og energipolitikk.

Post 72 Hjelp til norske borgere i utlandet

Posten dekker uforutsette utgifter i forbindelse med bistand til nordmenn i utlandet.

For 2017 foreslås bevilget 174 000 kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 100 Utenriksdepartementet, post 89 Disagio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3100, post 89 Agio, jf. forslag til romertallsfullmakt V.

Post 90 Lån til norske borgere i utlandet

Bevilgningen dekker lån til nordmenn i utlandet forutsatt at kriteriene for nødlidighetslån er til stede.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 360 000 kroner.

Kap. 3100 Utenriksdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	12 769	16 180	16 550
02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	151 976	167 132	178 919
05	Refusjon spesialutsendinger mv.	79 009	46 697	46 464
89	Agio/disagio	9 834		
90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	89	318	318
	Sum kap. 3100	253 677	230 327	242 251

Post 01 Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter i hovedsak gebyrer for konsulære tjenester i utlandet.

Post 02 Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene

Inntektsforslaget omfatter visumgebyrer og behandlingsgebyrer på søknader om statsborgerskap, oppholds-, arbeids- og bosettingstillatelser, samt fornyelse av slike tillatelser. Økningen skyldes i hovedsak forslag om økning i gebyret ved førstegangssøknad i familiesaker.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 01 Driftsutgifter med tilsvarende merinntekter under kap. 3100, post 02, jf. forslag til romertallsfullmakt II.

Post 05 Refusjon spesialutsendinger mv.

Utenriksdepartementet mottar refusjon fra institusjoner til dekning av enkelte utgifter ved utenriksstasjonene der rammeoverføring av forskjellige grunner ikke er aktuelt. Posten benyttes videre til oppgjør fra Statsbygg til dekning av utenriksstasjonens utlegg for huseiers regning, avregning av utgifter med Innovasjon Norge for de steder Innovasjon Norge er samlokalisert med utenriksstasjonene og leieinntekter fra andre statlige institusjoner.

Det foreslås fullmakt til å overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 01 Driftsutgifter, mot tilsvarende merinntekt under post 05 Refusjon spesialutsendinger, jf. forslag til romertallsvedtak II.

Kap. 103 Regjeringens fellesbevilgning for representasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	47 142	49 439	57 422
	Sum kap. 0103	47 142	49 439	57 422

Utenriksdepartementet har ansvar for retningslinjer og budsjett for Regjeringens fellesrepresentasjon. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Regjeringens representasjonsutvalg.

Utenriksdepartementet er navet i planleggingen og gjennomføringen av offisielle besøk til Norge. Departementet har budsjettansvar for de deler av utgiftene ved statsbesøk som ikke faller på Det kongelige hoff, samt for offisielle besøk på

stats-, regjeringssjefs- og utenriksministernivå. Ved flere enn to inngående statsbesøk faller utgiftene i sin helhet på Regjeringens fellesrepresentasjon. Bevilgningen dekker også driften av Regjeringens representasjonsanlegg i Oslo. Eiendommene er inkludert i husleieordningen for statlige bygg.

Det har vært en markant økning av besøksvirksomheten de senere årene. Dette har medført høyere driftskostnader. Dertil har Regjeringens generelle representasjonsvirksomhet i representasjonsanlegget økt.

Rapport 2015

Det ble i 2015 avviklet ett inngående statsbesøk av Latvias president. Statsministeren var bl.a. vert for et offisielt besøk av Portugals president.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det bevilget 57,4 mill. kroner. Av dette er 7 mill. kroner øremerket Regjeringens gave og markering av Kongeparet i forbindelse med Kongeparets 80-årsdager i 2017.

Videre planlegges det et inngående statsbesøk og det kan påregnes flere offisielle besøk.

Kap. 104 Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2017
		2015	Saldert budsjett 2016	
01	Driftsutgifter	9 396	9 558	9 748
	Sum kap. 0104	9 396	9 558	9 748

Utenriksdepartementet har ansvar for budsjett, planlegging og gjennomføring av kongehuset offisielle reiser i utlandet. Forvaltning av bevilgningen skjer på bakgrunn av beslutninger fattet i Samordningsutvalget (Det kongelige hoff, Statsministerens kontor og Utenriksdepartementet).

Kapitlet dekker utgifter for DD.MM. Kongen og Dronningens statsbesøk og offisielle reiser til utlandet, samt Kronprinsparets og Prinsesse Märtha Louises offisielle reiser til utlandet.

For 2017 planlegges for et utgående statsbesøk og andre offisielle besøk for Kongeparet og Kronprinsparet, samt at de hver for seg vil kunne gjennomføre flere offisielle utenlandsreiser. Regjeringen verdsetter det arbeid kongehuset utfører for Norge og de muligheter det gir for positiv profilering av landet.

Rapport 2015

I 2015 gjennomførte DD.MM. Kongen og Dronningen en ukes statsbesøk til Australia. Kronprinsparet gjennomførte en ukes offisielt besøk til Brasil. H.M. Kongen deltok i 10-årsjubileet for åpningen av den norske helårs forskningsstasjonen Troll på Dronning Mauds Land. H.M. Kongen gjennomførte også en ukes offisielt besøk til USA, hvor han besøkte delstatene Washington og Alaska. Hver for seg har kongehusets medlemmer gjennomført andre offisielle besøk bl.a. deltok H.K.H. Kronprinsens ved UNESCOs 70 års markering i Paris.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det bevilget 9,7 mill. kroner.

Programkategori 02.10 Utenriksformål

Utgifter under programkategori 02.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål	66 131	66 364	52 662	-20,6
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner	1 350 183	1 726 475	1 776 302	2,9
117	EØS- finansieringsordningene	4 225 966	2 400 000	1 224 000	-49,0
118	Nordområdetiltak mv.	528 951	431 481	442 838	2,6
119	Globale sikkerhetstiltak	14 438	14 086	14 464	2,7
	Sum kategori 02.10	6 185 669	4 638 406	3 510 266	-24,3

Denne programkategorien omfatter tilskudd til næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, pliktige bidrag og kontingenter til internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av, EØS-finansieringsordningene, nordområdetiltak og globale sikkerhetstiltak.

Fra 2016 ble også Norges bidrag til Den Asia-tiske Investeringsbanken for Infrastruktur (AIIB)

bevilget under kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner, ny post 90.

Hovedsakelig er reduksjonen i forslaget under programkategori 02.10 Utenriksformål i forhold til saldert budsjett 2016, relatert til reduserte anslag for utbetalinger under kap. 117 EØS-finansieringsordningene 2009–2014 som går inn i siste utbetalingsår.

Kap. 115 Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	20 854	17 122	7 461
70	Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	45 277	49 242	45 201
	Sum kap. 0115	66 131	66 364	52 662

Å fremme norske økonomiske interesser, norsk kulturlivs internasjonale muligheter, norske synspunkter og samfunnsinteresser er en integrert del av utenrikspolitikken. Arbeidet utgjør en viktig del av et moderne offentlig diplomati og målet er å ivareta norske interesser og styrke Norges internasjonale samarbeid.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten dekker utgifter til departementets egen virksomhet i inn- og utland innen feltene næringsfremme, internasjonalt kulturfremme, kommunikasjon og informasjon.

Post 70 Tilskudd til næringsfremme, kultur- og informasjonsformål, kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten dekker tilskudd til fremme av norske næringsinteresser i utlandet, internasjonalt kulturfremme, kommunikasjon og informasjon, herunder reisestøtteordningene og presse- og besøksprogrammene.

Mål

Tilskuddsmidlene skal fremme utenrikspolitiske mål og ha verdi for norsk samfunns-, nærings- og kulturliv. Dette innebærer at arbeidet skal:

- Bidra til at norske bedrifter og norske forsknings- og innovasjonsmiljøer lykkes internasjonalt
- Fremme norske bedrifter og kunnskapsmiljøer som attraktive samarbeidspartnere og Norge som et attraktivt land å investere i
- Styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og kontaktflate, og styrke kulturdimensjonen i Norges profil i utlandet
- Styrke bilaterale forbindelser med viktige samarbeidsland ved å bidra til kunnskap om, tillit til, og forståelse, engasjement og interesse for Norge, norske synspunkter og norsk politikk hos relevante målgrupper

Satsingsområder 2017

Næringsfremme

Fremme av norske næringsinteresser er en av utenriktjenestens viktigste oppgaver. Den globale økonomien gjennomgår store endringer, og selv om Europa og Norden fremdeles er våre viktigste eksportmarkeder, øker handel og investeringer i Asia, Sør-Amerika og Afrika. Det er viktig for en norsk økonomi i omstilling at internasjonalserte norske næringer lykkes i nye markeder.

Utenriktjenestens arbeid med å støtte norsk næringsliv tillegges derfor stor vekt og skal være en relevant samarbeidspartner for næringslivet. Fremme av eksport og internasjonalisering av bedrifter i utlandet står sentralt. Samtidig er det nå behov for et stadig sterkere fokus på å fremme Norge som et attraktivt land for internasjonalt næringsliv. Utenriksdepartementet er også kontaktpunkt for næringslivet om sikkerhetsutfordringer for næringslivet.

Utenriksdepartementet vil sammen med andre fagdepartementer arbeide for å fremme Norge som et attraktivt land å investere, bo og arbeide i. Utenriktjenesten skal også bidra til at

kunnskapsmiljøer får den drahjelpen de trenger i viktige land.

Utenriksdepartementet har igangsatt arbeid for å effektivisere og strømlinjeforme samarbeidet mellom utenriksstasjonene, Innovasjon Norge, SIU og Forskningsrådet. Hensikten er en bedre total utnyttelse av virkemiddelapparatet ute.

Støtten til næringsfremme over kap. 115 vil i større grad enn tidligere konsentreres om de viktigste sektorene og markedene. Prioritet vil gis til prosjekter der Norge har spesielle konkurransefortrinn, der kunnskap og innovasjon står sentralt.

Næringslivets samfunnsansvar

Globale utfordringer må løses i fellesskap og samarbeid mellom offentlige og private aktører. For å realisere FN sine bærekraftsmål kreves det større involvering av næringslivet og nye former for partnerskap. Dette kan gi gode muligheter for privat sektor, men det er viktig at bedrifter legger internasjonalt anerkjente prinsipper om ansvarlighet til grunn for sin forretningsdrift. FN sine veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter, og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er eksempler på slike. I 2015 lanserte Regjeringen en nasjonal handlingsplan for næringsliv og menneskerettigheter som et ledd i oppfølgingen av FN sine veiledende prinsipper og vil fortsette implementeringen av denne. Regjeringen ønsker å være en best mulig støtte for næringslivet internasjonalt og trapper opp innsatsen gjennom styrket veiledning og dialog om menneskerettigheter og korrupsjon. Utenriktjenesten vil være sentral i denne satsningen.

Internasjonalt kulturfremme

Regjeringens internasjonale kultursatsing er en integrert del av arbeidet for norske interesser. Målet med satsingen er å styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter, bidra til et aktivt og levende norsk kulturliv og bidra til at norsk kultur er en del av den globale utviklingen innenfor de ulike kulturfeltene. Internasjonalt kultursamarbeid skaper møteplasser, bygger nettverk og styrker dialogen med mangfoldet av internasjonale strømninger og aktører som utgjør viktige målgrupper for norske interesser. Regjeringens arbeid bygger på nær kontakt mellom norsk kulturliv, kunstfaglige organisasjoner, Kulturdepartementet, Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene. Utenriktjenesten skal være en aktiv, målrettet og relevant samarbeidspartner for kulturlivet.

Langsiktighet og strategiske målsetninger skal ligge til grunn for arbeidet. Det skal også legges vekt på å se på hele kjeden i kulturnæringene. Det skal særlig satses i land som utgjør de viktigste internasjonaliseringsarenaene for norske kunstnere og/eller der norske interesser er størst, samt i land av særlig utenrikspolitisk betydning. Dette vil gjelde land i Norden, flere land i Europa, Nord-Amerika og Asia.

Ordningen med delegering av budsjettmidler til søknadsbasert reisestøtte for norske kunstners profesjonelle oppdrag i utlandet videreføres. Reisestøtten imøtekommer etterspørselen etter norske kunstnere over store deler av verden og bidrar således til økt kultureksport. Det er et selvstendig mål å øke norsk kulturlivs synlighet gjennom omtale av norsk kunst og kultur og samfunnsniv i internasjonale media.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Kulturdimensjonen i nordområdene er en integrert del av Regjeringens nordområdesatsing. Det grenseoverskridende samarbeidet synliggjør Norge som en viktig aktør på kulturområdet. Kulturtiltak bidrar til å bevare samarbeidsklimaet i nord, ved å skape gode og åpne relasjoner mellom folkene i Barentsregionen. Det norsk-russiske samarbeidet er hjørnesteinen i dette arbeidet. Norge opplever også økt interesse i land utenfor Barentsregionen for kulturscenene i nord og det er et mål å stimulere denne interessen. Parallelt med regjeringens satsing på nettverksbygging og folk-til-folk-samarbeid på tvers av grensene er det utviklet arenaer og møteplasser der kulturaktører, lokale og regionale myndigheter og departementene arbeider sammen for å tilrettelegge for utveksling og samarbeid med aktører fra andre land. Sentralt i denne satsingen står også urfolksprosjekter.

Offentlig diplomati

Regjeringen vil kommunisere viktige utenrikspolitiske prioriteringer og interesser, og øke forståelsen for norske synspunkter hos relevante målgrupper i våre viktigste samarbeidsland. For dette formålet vil det utarbeides kommunikasjonspakker om sentrale norske utenrikspolitiske spørsmål.

Gjennom strategisk bruk av kommunikasjon og samarbeid med relevante aktører skal utenriksstasjonene målrette informasjonsarbeidet, i tråd med planer og prioriteringer i de enkelte land.

De digitale kommunikasjonsformene blir stadig viktigere. Utenriksstjenesten skal i økende

grad engasjere utvalgte internasjonale målgrupper gjennom strategisk bruk av digitale kanaler.

Presse- og besøksreiser, der journalister og eksperter blir invitert til Norge av utenriksstasjonene eller Utenriksdepartementet, er et viktig verktøy både innen offentlig diplomati og kulturfremme. Reisene har som mål å synliggjøre norske forhold ved å profilere viktige sider ved regjeringens politikk, norske samfunnsforhold, styrke norsk kulturlivs internasjonale muligheter og bidra til nettverksbygging mellom sentrale aktører innen nærings- og kulturliv og øvrig samfunnsniv.

Rapport 2015

Offentlig diplomati/ Norgesprofilering

Regjeringen la i 2015 vekt på tydeligere internasjonal kommunikasjon av norske politiske prioriteringer. Budskap knyttet til sentrale norske utenrikspolitiske spørsmål ble formidlet til internasjonale målgrupper ved hjelp av kommunikasjonspakker for utenriksstasjonenes digitale kanaler. Tema som ble prioritert i kommunikasjonspakken i 2015 var blant annet menneskerettigheter, nordområdene, FNs bærekraftsmål og klima.

I arbeidet med å gjøre digitale verktøy til en integrert del av utenriksstjenestens utadrettede kommunikasjon, økte fokuset på strategisk bruk av sosial medier. De fleste av våre utenriksstasjoner er nå tilstede på sosiale medier. Arbeidet med å oppgradere utenriksstasjonenes nettsider ble påbegynt.

Internasjonalt kulturfremme

Regjeringen videreførte sin innsats for å styrke norsk kulturlivs internasjonale interesser.

Utenriksdepartementet har siden 2003 avsatt midler til en søknadsbasert reisestøtteordning som forvaltes av de syv kunstfaglige organisasjonene Music Norway, Danse- og Teatersentrum, Office for Contemporary Art Norway, Norwegian Crafts, Norsk design og arkitektursenter, NORLA og Norsk Filminstitutt. Reisestøtteordningen bidro til at norske kunstnere, kulturaktører og representanter for kreative næringer kunne gjennomføre profesjonelle oppdrag i utlandet. Måltrettet og langsiktig arbeid har ligget til grunn for å stimulere norsk deltakelse på de mest relevante internasjonale scener, utstillingssteder og bransjemesser.

Nettverksbygging mellom profesjonelle norske aktører og sentrale utenlandske kunst- og kulturinstitusjoner står helt sentralt i arbeidet for å skape internasjonale muligheter for norsk kultur-

liv. Støtte til presse- og besøksprogram ble høyt prioritert og har gitt konkrete resultater i form av en stor mengde positive presseoppslag i ulike media og engasjement for norske kulturutøvere i utlandet. Skreddersydde presse- og ekspertreiser for utenlandske bransjefolk til sentrale norske festivaler, utstillinger og kulturaktører bidro i høy grad til å øke etterspørselen etter norsk kunst og kultur.

De ulike virkemidler og tiltak for kulturfremme har bidratt til økt etterspørsel etter norske kulturuttrykk i renommerte internasjonale visnings- og spillesteder, mulighet for kunstnere og andre kulturaktører til å gjennomføre oppdrag internasjonalt. Satsingen har bidratt til flere tusen enkeltoppdrag innen alle musikk- og kunstformer, en rekke oppslag i internasjonal dagspresse, sosiale medier og fagpresse og generelt økende oppmerksomhet om norsk kultur.

Kulturdimensjonen i nordområdesatsingen

Utviklingen av kulturnettverk og folk-til-folk-kontaktene i Barentsregionen ble videreført i 2015. Kulturmidlene støtter et bredt spekter av utvekslingsprogram, nettverksbyggingstiltak og folk-til-folk-samarbeid på flere kulturarenaer. Spesielt fokus har vært gitt videreutviklingen av internasjonale møteplasser. Støtte til aktiviteter og presbesøk og program under Tromsø Internasjonale Filmfestival, Arctic Frontiers og Nordlysfestivalen har bidratt til å synliggjøre flere sider av nordområdesatsingen, og har resultert i omtale i internasjonale media og fagpresse. Festivalen Barents Spektakel og Barentsdagene er eksempel på møteplasser der kultursamarbeidet spiller sammen med den økonomiske og politiske dialogen i regionene. Riddu Riddu-festivalens årets nordlige folk-prosjekt og Arctic Indigenous Film Circle bygger internasjonale nettverk mellom urfolkskunstnere og -kulturbærere. Finansieringsordningen BarentsKult bidro til å realisere en rekke norsk-russiske kulturprosjekter med tilde-linger til 18 ulike prosjekter i 2015.

Næringsfremme og samfunnsansvar

Utenriksdepartementet har fortsatt å styrke arbeidet med å fremme norske næringsinteresser i utlandet. Hensikten har vært å gjøre utenriksstjenesten til en mer koordinert, synlig og strømlinjeformet samarbeidspartner for norsk næringsliv og kompetansetilbud. Utenriksstjenesten har samar-

beidet nært med andre næringsrettede departement og det norske virkemiddelapparatet, herunder Innovasjon Norge, Norges Sjømatråd og Norges Forskningsråd. Utenriksstasjonene har i kjølvannet av dette styrket sin innsats for å koordinere alle som er med på å fremme norske næringsinteresser i tjenesteområdet gjennom Team Norway. En rekke profileringstiltak og konkrete samarbeidsarrangement med næringslivet ble gjennomført ved stasjonene.

Utenriksdepartementet har i løpet av året hatt en rekke dialogmøter med næringsliv og utdannings- og forskningsinstitusjoner i hele landet. Møtene har gitt Utenriksstjenesten god innsikt i aktørenes virkeområde og problemstillinger. Dessuten har man fått nyttige innspill på hvordan departementet i større grad kan spille en relevant rolle for næringslivets og kunnskapsmiljøenes internasjonaliseringarbeid.

Som et ledd i arbeidet med økonomisk diplomati, er prosjektet *Styrket næringslivsarbeid ved utenriksstasjonene (SNU)* gjennomført og bidratt til et mer systematisk arbeid med næringsfremme ved utenriksstasjonene. Konkrete og relevante tiltak for å bistå norsk næringsliv planlegges av utenriksstasjonene i nært samarbeid med aktører fra virkemiddelapparatet og inngår nå som en integrert del av stasjonenes virksomhetsplanlegging. Fokuset på SNU er også fremtredende under opplæring av personell som skal jobbe ved norske utenriksstasjoner.

Kompetanseheving hjemme og ute er en viktig oppgave, og departementet har avholdt flere kurs om næringsfremme der også andre Team Norway-representanter har deltatt. Som et ledd i kompetansehevingen har også ulike verktøy blitt utarbeidet for bruk på stasjonene med tanke på å systematisere og forbedre arbeidet med næringsfremme. De interne kursene har hatt som hensikt både å gi veiledning i bruk av nye verktøy og en forståelse av muligheter og utfordringer for et norsk næringsliv i omstilling.

I 2015 lanserte Regjeringen en nasjonal handlingsplan som et ledd i oppfølgingen av FN's veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter. En tverrdepartemental gruppe har blitt etablert for å styrke koordineringen og oppfølgingen av handlingsplanen.

Forsikring av norske kunstutstillinger i utlandet

Det foreslås at Kongen i 2017 kan inngå avtaler om forsikringsansvar innenfor en totalramme på

inntil 500 mill. kroner for norske utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet, jf. forslag til romertallsvedtak IX.

Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, visning og lagring i visningsperioden.

Budsjett 2017

For å bedre gjenspeile behovene under postene forelås det å omfordele 10 mill. kroner mellom postene slik at samlet bevilgningsforslag blir 52,7 mill. kroner, fordelt med 7,5 mill. kroner under post 01 og 45,2 mill. kroner under post 70.

Kap. 116 Deltaking i internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 350 183	1 551 475	1 586 302
90	Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)		175 000	190 000
	Sum kap. 0116	1 350 183	1 726 475	1 776 302

Kapitlet omfatter pliktige bidrag/kontingenter til internasjonale organisasjoner Norge er medlem i. Fra 2016 ble Norges innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur bevilget

under ny post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB). Økningen på postene har i hovedsak sammenheng med valutakursjusteringer.

Post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner

(i 1 000 kr)			
Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
De forente nasjoner	516 757	691 755	692 130
FNs særorganisasjoner	32 240	36 876	36 785
Atlantehavspaktens organisasjon (NATO)	72 955	55 890	48 600
Internasjonale nedrustningsforhandlinger	13 019	13 710	14 314
Europarådet	45 698	28 033	34 180
Internasjonale råvareavtaler	208	231	225
Ymse organisasjoner	32 838	36 689	36 786
Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)	8 905	9 200	11 000
Tilskudd til EFTA og EFTA-organer	236 182	262 230	269 000
Tilskudd til Nordisk ministerråds virksomhet	319 990	342 421	366 537
Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)	33 520	35 849	37 131

Betegnelse	(i 1 000 kr)		
	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
Verdens handelsorganisasjon (WTO)	14 060	13 695	13 170
Internasjonalt energisamarbeid	22 639	23 621	25 069
Multilaterale eksportkontrollfora	163	175	175
Marine ressurser	1 009	1 100	1 200
Sum post 70	1 350 183	1 551 475	1 586 302

Generelt

Norge sparer store ressurser på å bruke internasjonale organisasjoner som kanal for norsk bistand. Internasjonale organisasjoner/institusjoner som forvalter norske midler, forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Dette må organisasjonene/institusjonene kunne dokumentere.

Dersom forvaltningen ikke er tilfredsstillende, må forbedringstiltak drøftes i egnede fora, inkludert i styrende organer. Ansvar for kontroll med forvaltningen av midler og for at nødvendige oppfølgingsrutiner er på plass, skal avklares i avtaler.

De forente nasjoner (FN)

Situasjonsbeskrivelse

Fra denne posten bevilges det fastsatte bidraget til FNs regulære budsjett og de fredsbevarende styrker. De forente nasjoner (FN) er sentral i norsk utenrikspolitikk. Norge har deltatt som medlem av verdensorganisasjonen siden opprettelsen i 1945. Da Norge undertegnet FNs charter i 1945 var det en hovedmotivasjon at FN skulle bidra til å sikre alles, inkludert Norges egen, utvikling og selvstendighet. Når vi samarbeider med andre land og overholder folkeretten, skaper vi resultater og sikrer norske interesser. Det er først og fremst FNs medlemsland som må ta ansvar for at FN kan fortsette som den bærebjelken det er i den internasjonale orden.

Det er en klar økning i antallet stater som rammes av sammenbrudd, porøse grenser og manglende evne til å opprettholde lov og orden. Dette er en ny og krevende trussel mot global sikkerhet, arbeidet for å fremme menneskerettighetene,

mot internasjonal orden og mot fremskritt i kampen mot fattigdom. Verden trenger bred tilnærming for å håndtere disse utfordringene. Det kan FN tilby. Enighet i FN har større global legitimitet enn det som er forhandlet frem i fora med mer begrenset medlemskap.

Sikkerhetsrådet er det viktigste og øverste organ for fred og sikkerhet i FN og globalt. Det er i nasjonal interesse, og nødvendig for en nasjon som Norge, med et bredt internasjonalt og integrert engasjement for fred og utvikling, å søke ansvar og innflytelse gjennom medlemskap i rådet. I henhold til intern nordisk rotasjon lanserte Norge sitt kandidatur allerede i 2007, og vil trappe opp en strategisk og systematisk kampanje for å bli valgt til sikkerhetsrådet for perioden 2021–22.

Mål

Målet er en sterk og handlekraftig organisasjon som grunnlag for en internasjonal rettsorden og et verdensomspennende sikkerhetssystem. Regjeringen går inn for å styrke organisasjonens rolle når det gjelder fred og sikkerhet, internasjonal krisehåndtering, videreutvikling av internasjonale normer og standarder, arbeid for demokrati, fattigdomsbekjempelse, menneskerettigheter, nye globale sikkerhetsutfordringer og bærekraftig utvikling. FNs plass i oppfølging av nye bærekraftsmål er viktig. Regjeringen vil aktivt støtte opp under de videre reformprosessene i FN for å gjøre organisasjonen best mulig i stand til å oppfylle organisasjonens målsettinger med særlig vekt på fredsbevarende arbeid, fremme av menneskerettigheter, humanitær bistand og resultatorientert utviklingsinnsats i svake stater og konfliktområder der global sikkerhet trues.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 692,1 mill. kroner, fordelt med 157,1 mill. kroner til FNs regulære budsjett og 535,0 mill. kroner til FNs fredsbevarende operasjoner.

FNs regulære budsjett

Situasjonsbeskrivelse

FNs komité for budsjett og administrasjon klarte for første gang på flere år å bli ferdig før jul. Dette var et tydelig uttrykk for at forhandlingsklima i komiteen var betydelig forbedret. Ikke minst bidro G77 sine forhandlere til dette. EU, USA og Japan krevde nedskjæringer, noe som resulterte i et relativt sett lavt budsjettnivå for de neste to årene. Generalsekretærens opprinnelige forslag på 5,7 mrd. ble redusert til 5,4 mrd. dollar. Norge bidro imidlertid til å øke antall stillinger ved FNs kontor for palestinske flykninger, UNWRA, og til at FNs miljøorganisasjon, UNEP, fikk konvertert flere stillinger fra frivillige bidrag til det regulære budsjettet. De øvrige norske prioriteringene var blant de vanskeligste og mest kompliserte sakene på årets hovedsesjon. Spørsmålet om en separat budsjett for spesielle politiske operasjoner med årlige tildelinger på lik line med de fredsbevarende operasjonene var til behandling i komiteen for femte gang, uten at man klarte å finne en konsensusløsning. Norge arbeidet målrettet for å få støtte for at FNs høykommissær for menneskerettigheters skal få gjennomføre en desentraliseringsreform. En annen sak på dagsorden der Norge spilte en meget aktiv rolle var rettet mot å få vedtak om at sekretariatet skal bidra finansielt til stedlig koordinator for FNs utviklingssystem.

FNs regulære budsjett omfatter bl.a. mesteparten av FNs arbeid med politiske spørsmål og internasjonal lov og rett samt noe av arbeidet med menneskerettigheter og humanitære saker FNs spesielle politiske oppdrag opptar nesten en fjerdedel av FNs regulære budsjett.

Komiteen vedtok også de to skalaene for fordelingen av medlemslandenes faste bidrag til FN for de neste 3 årene. Kina er fra 2016 nest største bidragsyter til FNs fredsbevarende operasjoner.

Rapport 2015

Åpningen av FNs 70. generalforsamling startet med høytidsstemning og optimisme. De nye bærekraftsmålene ble vedtatt av FNs medlemsland på et toppmøte i forkant av selve åpningen. FNs 70-årsjubileum var en positiv inngang til

Generalforsamlingens høynivåuke. Et rekordstort antall statsledere deltok under toppmøtet og høynivåuken. Pave Frans talte for første gang i FNs generalsamling. Presidentene Obama, Putin og Xi Jinping stod på FNs talerstol med kort mellomrom under åpningen av generaldebatten. De hadde også bilaterale samtaler. Dette viser at FN er verdens viktigste politiske møteplass.

Samtidig foregikk åpningen av Generalforsamlingen mot et bakteppe av stadig forverrede konflikter i blant annet Syria og Libya, en fastlåst situasjon i Ukraina, en tiltagende humanitær krise i Jemen, en haltende fredsprosess i Sør-Sudan, samt en negativ utvikling i Burundi. Forebygging av voldelig ekstremisme, tiltak mot fremmerkrigervirksomhet og kampen mot terroristorganisasjoner som ISIL sto sentralt også på FNs agenda. Omfanget av asyl- og migrasjonsutfordringene, og de dramatiske humanitære konsekvenser av et rekordstort antall mennesker på flukt, ble stadig tydeligere ut over høsten.

Til tross for disse alvorlige utfordringene er det positivt at FN så tydelig spiller den rollen organisasjonen er tiltenkt: å være en arena og aktør for å hindre og løse konflikter, fremme utvikling og menneskerettigheter og bidra til å finne felles løsninger knyttet til andre globale utfordringer med utgangspunkt i FN-paktens prinsipper. Det har særlig blitt lagt merke til at Kina under høynivåuken for alvor kom på banen med løfter om bidrag til FN, både på utviklingsområdet og til fredsoperasjoner. Det er verdt å merke seg Kina fra 2016 har blitt den nest største yter av faste økonomiske bidrag til FNs fredsbevarende operasjoner etter USA.

På flere områder kan man se tilbake på banebrytende og oppløftende resultater i FN i løpet av høsten. I tillegg til vedtaket av de nye og ambisiøse bærekraftsmålene, ga høynivåuken også et politisk løft i prosessen frem mot det som senere skulle bli et vellykket klimatoppmøtet i Paris i desember. Hele 187 land hadde meldt inn sine nasjonale klimamål når Parisavtalen ble inngått.

Høsten i FN var også preget av viktige diplomatiske gjennombrudd: den positive utviklingen i fredsforhandlingene i Colombia, hvor Norge spiller en sentral rolle, inngåelsen av atomavtalen med Iran og gjenåpningen av diplomatiske forbindelser mellom Cuba og USA. Norge holdt en høy profil når det gjaldt tiltak for å avhjelpe de enorme humanitære utfordringene verden står overfor, ikke minst i Syria, hvor vi hadde en ledende rolle under giverkonferansen i London i februar 2016. Norge har også vært en aktiv bidragsyter i prosessen frem mot FNs humanitære toppmøte i mai 2016 i Istanbul.

Behovet for å reformere FN og styrke organisasjonens evne til å oppfylle sitt mandat aktualiseres av de store felles utfordringene verden står overfor på alle FNs hovedområder fred og sikkerhet, menneskerettigheter og utvikling. Norge hadde en sentral rolle i forhandlingene om Addis Abeba-erklæringen om finansiering for utvikling sommeren 2015, sentrale roller i klimaforhandlingene, og var aktiv i forhandlingene om bærekraftsmålene. Norge har også spilt en sentral rolle i å støtte generalsekretærens initiativ om å gjøre FNs fredsoperasjoner bedre i stand til å løse utfordringene de står overfor. Utgangspunktet er forslagene fra det uavhengige reformpanelet som la frem sin rapport i juni 2015 supplert av ekspertgjennomgangen av FNs fredsbyggingsarkitektur og studien om gjennomføringen av kvinner, fred og sikkerhetsresolusjon 1325.

Fra norsk side har vi også hatt et tydelig fokus på menneskerettighetene og på det økende presset mot det sivile samfunn. Voldelig ekstremisme, det store antall mennesker på flukt og de mange konfliktene har bidratt til at oppmerksomheten i stadig større grad rettes mot de grunnleggende årsakene til at samfunn bryter sammen, og sammenhengene mellom respekt for menneskerettighetene, sikkerhet og stabilitet. Kvinners rettigheter og likestilling sto også sentralt, blant annet i forhandlingene om de nye bærekraftsmålene, og under markeringen av 20-årsjubileet for handlingsplanen fra Beijing.

Konfliktene i Syria, Sør-Sudan, Burundi, Libya, Israel og Palestina preget Sikkerhetsrådets agenda høsten 2015. FNs sikkerhetsråd var fortsatt preget av det kjølige forholdet mellom Russland og vestlige land. Til tross for dette evnet Sikkerhetsrådet å enes på viktige områder som tiltak mot internasjonal terrorisme/ISIL, opprettelsen av en gruppe som undersøker bruk av kjemiske våpen i Syria, og oppfølging av FNs fredsoperasjoner. Høstens viktigste vedtak var resolusjonen om et politisk veikart for å løse konflikten i Syria. Høsten 2015 markerte vi også at det er 15 år siden FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet ble vedtatt. Det ble satt rekord i antall innlegg i en åpen debatt i Sikkerhetsrådet.

I september 2015 ble det vedtatt å ha en ny og mer åpen prosess for valg av ny generalsekretær. Presidentene for Generalforsamlingen og Sikkerhetsrådet tok i fellesskap initiativ til å starte prosessen med valg av ny generalsekretær ved å sende ut et åpent felles brev hvor de inviterte kandidater til å søke. I løpet av våren 2016 ble nye kandidater invitert til åpne høringer som både medlemsland og sivilt samfunn kan delta i. Av

enkeltstående hendelser er nok dette ett av de viktigste reformtiltakene for å fornye FNs generalforsamlingen de siste årene.

Norge har prioritert arbeidet for å styrke FNs operasjonelle kapasitet, blant annet gjennom bidrag til FNs fredsoperasjoner, forebyggende diplomati og konfliktløsning, til styrket koordinering og enhetlig innsats på landnivå og støtte til generalsekretærens initiativ Human Rights Up Front. Vi har også spilt en fremtredende rolle i å styrke FNs rolle i kampen mot fremmedkrigervirksomhet og voldelig ekstremisme.

Høstens 1. komité om nedrustning var preget av et dårlig forhandlingsklima etter at Tilsynskonferansen for ikkespredningsavtalen (NPT) ikke kom til enighet i fjor. Arbeidet i 2. komité for utvikling, miljø og økonomiske spørsmål var på mange måter et antiklimaks etter utviklingspolitiske suksesser i forkant av komitéarbeidet med vedtak av Addis Abeba-agendaen for finansiering av utvikling og de nye bærekraftsmålene. Komiteen ble avsluttet flere uker på overtid etter krevende forhandlinger der spesielt gruppen av utviklingsland bar preg av interne samarbeidsproblemer. Norge markerte seg sterkt i 3. komité om menneskerettigheter gjennom høsten, ikke minst ved å lede to viktige resolusjoner om menneskerettighetsforkjempere og om internt fordrevne til positive utfall. 4. komité som behandler særskilte politiske spørsmål som Palestina og fredsbevarende- og politiske operasjoner, var preget av splittelse. Mange resolusjoner ble det ikke full enighet om og de ble tatt til avstemning. 5. komité klarte for første gang på lenge å komme i havn med forhandlingene av FNs toårige budsjett før julaften. Det er i seg selv en milepæl og et tydelig tegn på et forbedret forhandlingsklima. Det ble enighet om at fordelingen av medlemslandenes bidrag til FN for de neste tre årene skulle ligge på samme nivå, til tross for en tilspisset debatt. I 6. komité, som behandler rettslige spørsmål, var det høy aktivitet og mange resolusjoner som alle ble vedtatt med konsensus. Norge er samlet FNs sjette største bidragsyter.

Budsjett 2017

I henhold til bidragsskalaen som ble vedtatt av FNs 70. generalforsamling er Norges andel av FNs regulære budsjett 0,849 pst. Av det regulære budsjettet beregnes 18 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA) som bevilges under kap. 170, post 78 under programområde 03. For 2017 foreslås avsatt 157,1 mill. kroner til FNs regulære budsjett under programområde 02.

FNs fredsbevarende operasjoner

Situasjonsbeskrivelse

FNs fredsbevarende operasjoner er en bærebjelke i FNs rolle som den globale organisasjonen for fred og sikkerhet. I januar 2016 deltok 125 093 personer (93 262 militære, 13 555 politi og 18 276 annet sivilt personell) i 16 FN-ledede operasjoner. Operasjonene har fått flere fredsbyggingsoppgaver. Det har ført til at den sivile virksomheten er blitt mer sentral. Afrika er det klart tyngste innsatsområdet.

Støtte til FN-ledet fredsoperativ innsats er ett av mange elementer i Regjeringens bidrag til et sterkt og relevant FN, som er viktig også for norske sikkerhetspolitiske interesser. Norsk politi-innsats er konsentrert om operasjonene i Sør-Sudan, Liberia og Haiti, mens de største militære kontingentene befinner seg i Sør-Sudan og Mali. Når det gjelder militær innsats i FN-rammen søker Regjeringen å utnytte det eksisterende nordiske forsvarssamarbeidet, NORDEFKO. Tematiske hovedprioriteringer for Norges innsats for FNs fredsoperasjoner er vektlegging av politisk prosess, beskyttelse av sivile, oppfølging av Sikkerhetsrådets resolusjoner om kvinner, fred og sikkerhet, styrking av operativ evne, bl.a. gjennom standardutvikling og bruk av moderne teknologi, samt forebygging av seksuelle overgrep og samarbeid med regionale organisasjoner. Dette samsvarer godt med sentrale anbefalinger i rapporten fra Høynivåpanelet som våren 2015 la frem en rapport med forslag til tiltak som kan styrke FNs fredsoperasjoner, samt Generalsekretærens gjennomføringsrapport fra september samme år.

Mål

FNs fredsbevarende operasjoner skal bistå land i konflikt med å legge til rette for bærekraftig fred. Dette søkes oppnådd ved å kombinere militær-, politi- og justissektorinnsats, støtte til en konstruktiv politisk prosess, humanitær og utviklingsrettet innsats.

Rapport 2015

Opprørsgruppers aktivitet i bl.a. Den sentralafrikanske republikk, DR Kongo, Mali og Sør-Sudan bidro til å opprettholde oppmerksomheten om beskyttelse av sivile som en hovedmålsetting, men var også en hovedutfordring for FNs fredsoperative innsats. Mandatet for den fredsopprettende intervensjonsbrigaden i operasjonen i DR

Kongo ble videreført for å opprettholde kapasiteten til å bekjempe opprørsgrupper. Terrorangrepene mot FN-personell og sivilbefolkningen i Mali fortsatte. Operasjonen i Sør-Sudan hadde store utfordringer med å håndtere den krevende situasjonen som fulgte av den væpnede konflikten mellom Regjeringen og opposisjonen. FN fortsatte nedskaleringen i Elfenbenskysten og Haiti, og gjenopptok den samme i Liberia etter en midlertidig stopp grunnet ebola-epidemien. Norges deltakelse i FN-operasjoner var ved utgangen av 2015 53 militære og 34 sivilt politi, samt et mindre antall annet sivilt personell. De største personellbidragene var i Sør-Sudan, Mali, Midtøsten og Liberia.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 535 mill. kroner til Norges pliktige bidrag til FNs fredsbevarende operasjoner under programområde 02. ODA-godkjent andel er tatt med i bevilgningsforslag under programområde 03 under kap. 170, post 78.

FNs særorganisasjoner

Verdens helseorganisasjon (WHO)

Omtalen av WHO er lagt til kap. 170, post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO).

For 2017 foreslås avsatt 8,2 mill. kroner over kap. 116, post 70. Dette utgjør 24 pst. av det regulære bidraget til WHO.

I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 76 pst. av det regulære bidraget til WHO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som bevilges under kap. 170, post 78 på programområde 03.

Det foreslås også å bevilge tilleggsmidler til WHOs arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen, jf omtale under kap. 170, post 83.

Den internasjonale arbeidslivsorganisasjon (ILO)

Omtalen av ILO er lagt til kap. 170, post 76 FN og globale utfordringer.

For 2017 foreslås avsatt 11,4 mill. kroner over kap. 116 post 70. Dette utgjør 40 pst. av det regulære bidraget. I henhold til OECDs utviklingskomité (DAC) klassifiseres 60 pst. av det regulære bidraget til ILO som offisiell utviklingshjelp (ODA), som budsjetteres under kap. 170, post 78 på programområde 03. Det foreslås også å bevilge tilleggsmidler til ILOs arbeid gjennom Norges programsamarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170, post 76 og gjennom ulike tilleggsavtaler.

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

Omtalen av FAO er lagt til kap. 170, post 76 FN og globale utfordringer.

For 2017 foreslås avsatt 17,2 mill. kroner over kap. 116 post 70. Dette utgjør 49 pst. av det regulære bidraget. I henhold til DAC klassifiseres 51 pst. av det regulære bidraget til FAO som ODA, dette budsjetteres under kap. 170, post 78 under programområde 03. Det foreslås også å bevilge tilleggsmidler til FAOs arbeid gjennom samarbeidsavtale med organisasjonen over kap. 170, post 76 og over andre kapitler.

NATO

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen gjelder Norges bidrag til NATOs sivile budsjett, inklusive Norges andel til nytt hovedkvarter og til NATOs parlamentarikerforsamling.

Samarbeidet i NATO utgjør fundamentet og ankerfestet for norsk sikkerhetspolitikk. Regjeringen vil bidra til at NATO fortsetter å være en sterk og troverdig allianse og det sentrale forum for transatlantisk dialog og samhold.

NATO står i dag overfor to parallelle sikkerhetsutfordringer. I øst skaper et mer militært kapabelt og politisk uforutsigbart Russland et behov for å berolige og styrke NATOs nærvær i østlige medlemsland. Sikkerhetsutfordringene i sør og sør-øst skaper samtidig behov for mer samordnet innsats i alliansen. Fra norsk side har vi behov for fortsatt oppmerksomhet om Nord-Atlanteren og bedret maritim situasjonsforståelse.

Toppmøtet i Warszawa i juli 2016 viste en samlet allianse, med evne og vilje til å ivareta sikkerhetsbehovene til alle allierte. NATO styrker det militære nærværet i øst. Samtidig ble behovet for fortsatt politisk dialog med Russland understreket. Ambisjonsnivået på kjernefysisk nedrustning blir opprettholdt, men er avhengig av russisk vilje til gjensidighet. Det er etablert initiell operativ kapasitet for NATOs missilforsvarssystem. Det er enighet om styrking av NATOs aktivitet i sør, inklusive økt maritimt nærvær og bistand til forsvarskapitetsbygging i partnerland. Det er enighet om å styrke NATOs maritime strategi og situasjonsforståelse. Toppmøtet anerkjente behovet for å følge utviklingen i Nord-Atlanteren og sluttet seg til et norsk forslag om å gjennomgå kommandostrukturen. Dette blir et viktig arbeidsområde frem mot neste toppmøte som finner sted i Brussel i 2017.

Mål

- Trygge norsk og alliert frihet og sikkerhet med utgangspunkt i Atlanterhavspakten, FN-pakten og på grunnlag av felles verdier som demokrati, menneskerettigheter og rettssikkerhet.
- Styrke norsk engasjement i og bidrag til NATO og tilrettelegge for Nato-aktivitet og –nærvær i Norge.
- Bidra til økt situasjonsforståelse i nord.
- Bidra gjennom politiske og militære reformer til at NATO fortsetter å være en sterk og troverdig allianse.
- Bidra til å sikre NATOs evne til å gjennomføre operasjoner.
- Videreutvikle NATOs samarbeid med partnerlandene og med FN, OSSE og AU.
- Bidra til å styrke NATOs samarbeid med EU.

Rapport 2015

Det endrede sikkerhetspolitiske klimaet som følge av Russlands folkerettsstridige handlinger i Ukraina og ustabiliteten i områdene sør for Europa, preget også i 2015 arbeidet i NATO.

Beroligelsestiltakene i Baltikum ble videreført med bidrag fra samtlige medlemsland. NATO opprettholdt også bidraget til styrket luftvern i Tyrkia. Samtidig har oppfølgingen av «Readiness Action Plan» (RAP) fortsatt for full kraft. Gjennom et bredt sett tilpasninger vil RAP styrke NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar. En viktig del av RAP er fornyelsen av NATOs responsstyrker (NRF). NRF økte i 2015 fra 13 000 til om lag 40 000 personer. Alliansen fulgte også opp målet om å etablere en hurtigreaksjonsstyrke, «Very High Readiness Joint Task Force» (VJTF), med særlig kort klartid.

Regjeringen legger stor vekt på at NATO skal være i stand til å ivareta hele bredden av sine oppgaver og har støttet opp om styrkingen av trening og øvelser i alliansen. I 2015 stilte Norge som et av de første medlemsland styrker til VJTF, og i forbindelse med øvelsen «Noble Jump» ble VJTF for første gang tatt i bruk. Norge har også vært en pådriver for tettere kobling mellom nasjonale og allierte øvelser, et område som viste en meget positiv utvikling i 2015.

En annen viktig milepæl i 2015 var etableringen av såkalte «NATO Force Integration Units» (NFIUs) i Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Polen og Romania. NFIUs er små enheter som skal bidra til å lette mottaket av allierte forsterkninger i en eventuell krise. Alliansen jobbet i

2015 også med å oppdatere sine beredskapsplaner, hvilket er viktig for den samlede allierte reaksjonsevnen.

Økonomiske utfordringer har de senere år gjort at de fleste NATO-land har kuttet til dels betydelig i sine forsvarsbudsjetter. NATO vedtok på toppmøtet i Wales i 2014 å reversere denne utviklingen. Den ujevne byrdefordelingen i alliansen forblir en utfordring, men den nedadgående trenden så i 2015 ut til å bremse opp da forsvarsbudsjettene til 19 medlemsland hadde en viss økning. Norge har de siste årene økt forsvarsbudsjettet og oppfyller NATOs målsetting om at 20 prosent av forsvarsbudsjettet skal gå til investeringer.

Regjeringen anser NATOs samarbeid med partnere som en meget viktig del av alliansens virksomhet, og Norge tok i 2015 aktivt del i arbeidet med å få gjennomført vedtakene om dette fra forrige toppmøte. Alliansen må både bevare det brede operasjonelle samarbeidet som er skapt gjennom år med krisehåndtering, og samtidig pleie et dypere samarbeid med partnere som har vilje og evne til å bidra. Fra norsk side la man i 2015 også betydelig vekt på å styrke NATOs samarbeid med EU. Et tettere samarbeid vil være viktig for, på en god måte, å kunne møte utfordringene fra hybride trusler og et stadig mer ustabil nabolag i øst og sør. Under NATOs utenriksministermøte i desember 2015 ble Montenegro invitert til å starte medlemssamtaler med alliansen.

NATOs operasjon «Resolute Support Mission» (RSM) i Afghanistan ble som en følge av den fortsatt utfordrende sikkerhetssituasjonen i landet, besluttet forlenget. Norge er en betydelig bidragsyter til afghansk sikkerhet, og vi viderefører våre militære bidrag til RSM samt økonomisk støtte til de afghanske sikkerhetsstyrkene.

Arbeidet med å ferdigstille *det nye NATO-hovedkvarteret* fortsatte. Prosjektets fremdrift går etter planen og bygget forventes klart til innflytting i løpet av første halvdel av 2017. Den norske NATO-delegasjonen og vår militære representasjon samlokaliseres i det nye hovedkvarteret.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 48,6 mill. kroner, fordelt med

- 39,2 mill. kroner – NATOs sivile budsjett og NATOs parlamentarikerforsamling
- 9,4 mill. kroner – nytt NATO-hovedkvarter

Internasjonale nedrustningsforhandlinger

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen dekker pliktige bidrag til møter og forhandlinger om global og regional nedrustning og rustningskontroll, herunder møter innenfor Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), FNs 1. komité, Nedrustningskonferansen (CD), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC), Biologi-våpenkonvensjonen (BTWC), Prøvestansavtalen (CTBT), og konvensjonell rustningskontroll i OSSE-regi.

Norge skal fortsette å arbeide aktivt for en verden uten kjernevåpen og full gjennomføring av NPT. NPT er hjørnesteinen i det internasjonale ikke-spredningsregimet. Til tross for at Tilsynskonferansen for Ikke-spredningsavtalen (NPT) i mai 2015 dessverre endte uten et omforent slutt-dokument, så ligger NPT-forpliktelsene fast.

Regjeringen vil følge opp vedtaket fra Stortinget 26. april 2016 hvor «Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikke-spredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.»

Grunnlaget for vedtaket er Innst. 199 S (2015–2016) og Meld. St. 37 (2015 – 2016) Globale Sikkerhetsutfordringer (GSU) i utenrikspolitikken. Vedtakets iverksettelse er pågående og langsiktig. Utenriksministeren har oppnevnt en egen spesialrepresentant for nedrustning med hovedoppgave å følge opp vedtaket. Stillingen kommer i tillegg til eksisterende personellressurser til kjernefysisk nedrustning i Utenriksdepartementet. Norge deltok aktivt i den åpne arbeidsgruppen (OEWG) i Genève om å fremme kjernefysisk nedrustning. Norges delegasjon søkte på grunnlag av stortingsvedtaket konstruktive løsninger og kompromisser for å samle flest mulig stater bak en aktiv nedrustningspolitikk. Norge har siden stortingsvedtaket intensivert arbeidet med verifikasjon av nedrustning gjennom målrettet innsats for å oppnå bred støtte for en norsk FN-resolusjon om dette. Verifikasjon er viktig for å legge grunnlaget for reell nedrustning.

Regjeringen tar sikte på å fremme en resolusjon om verifikasjon av nedrustning under FNs generalforsamling 2016.

Regjeringen vil støtte tiltak som fremmer effektive tiltak for nedrustning over kap. 118, post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter og kap. 164, post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning.

Regjeringen vil fortsette sin innsats å fremme verifikasjon av nedrustning, sammen med det faktabaserte humanitære initiativet som ble påbegynt av den forrige regjeringen. Norge har siden 2007 samarbeidet med Storbritannia om å utvikle metoder for å verifisere faktisk destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Det internasjonale partnerskapet om verifikasjon og nedrustning (IPNDV- International Partnership for Nuclear Disarmament Verification) ble etablert i 2015. IPNDV er et viktig redskap for å utvikle et internasjonalt regime som kan føre til reell verifikasjon på kjernefysisk nedrustning og Norge har en ledende rolle i dette arbeidet. Det er avgjørende å engasjere kjernevåpenstatene og IPNDV er et viktig verktøy for å aktivt fremme full gjennomføring av NPT. Derfor fremmer også Norge en egen resolusjon om verifikasjon av nedrustning, som vil bli realitetsbehandlet av FNs Generalforsamling. Norge deltok aktivt i den åpne arbeidsgruppen for kjernefysisk nedrustning (OEWG), hvor Stortingets vedtak var førende for norsk opptreden og i norske innlegg.

Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og byråets viktig verifikasjonsarbeid slik at verdenssamfunnet får nødvendige forsikringer om at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp. Avtalen om Irans atomprogram er svært positiv og helt avgjørende for å unngå videre spredning av kjernevåpen. IAEA har den sentrale oppgaven med å verifisere at avtalen følges opp. Utviklingen i Nord-Korea utfordrer det globale ikke-spredningsregimet. Det er også uavklarte ikke-spredningsspørsmål knyttet til Syria.

Gjennom de fire toppmøtene om kjernefysisk sikkerhet (Nuclear Security Summit i 2010, 2012, 2014 og 2016) har kampen mot kjernefysisk terrorisme kommet høyere på den internasjonale agendaen. Regjeringen vil videreføre norsk innsats for å sikre og hindre spredning av spaltbart materiale som kan brukes til kjernefysisk terrorisme. IAEA blir en viktig arena i den videre oppfølgingen av dette arbeidet. START-avtalen mellom USA og Russland om kontrollerbare nedskjæringer av de strategiske atomvåpnene er viktig for ytterligere kutt i de kjernefysiske arsenalene og iverksettes som avtalt. Samtidig er det nødvendig å engasjere alle atomvåpenstatene i nedrustningsprosesser, inkludert stater som står utenfor NPT.

Det er positivt at USA (i president Obamas Berlin-tale i juni 2013) har tatt initiativ til ytterli-

gere reduksjon av opp mot 1/3 av de utplasserte strategiske kjernevåpnene. Forhandlinger om en ny forpliktende avtale forutsetter imidlertid også reell vilje på russisk side, noe man så langt ikke har sett.

Krisen i Ukraina har vist at konvensjonell rustningskontroll fortsatt er et relevant – om enn ikke tilstrekkelig – krisehåndteringsverktøy. Veien videre for konvensjonell rustningskontroll i Europa er imidlertid preget av usikkerhet. Fra norsk side er det viktig at allierte land samler seg om en felles holdning til et nytt rustningskontrollregime som både tar hensyn til behovet for fornyelse, med vekt på åpenhet og tillitsbyggende tiltak, men også ivaretar allierte lands reelle sikkerhetsbehov.

Etter tjue års stillstand har Nedrustningskonferansen (CD) i Genève ikke kommet til enighet om et arbeidsprogram. Prøvestansavtalen (CTBT) har ikke trådt i kraft, til tross for at den ble fremforhandlet i 1996. Tross dette, har CTBT ført til et moratorium på prøvesprengninger, om man ser bort fra Nord-Korea som nå er den store utfordringen i det internasjonale arbeidet for å hindre spredning av kjernevåpen.

Det internasjonale nedrustningsarbeidet har ikke hatt ønsket fremgang, og Norge vil fortsette sin aktive innsats med likesinnede for å arbeide for effektive løsninger for ikke-spredning og nedrustning.

Kjemivåpenkonvensjonen har bidratt til at 92 pst. av verdens kjente lagre av kjemiske våpen er destruert og regnes derfor som et svært vellykket nedrustningsinstrument. Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW), som alle stater som tiltrer konvensjonen automatisk blir medlemmer av, vant Nobels fredspris i 2013. Så langt har 192 stater tiltrådt. Egypt, Israel, Nord-Korea og Sør-Sudan står fortsatt utenfor, og Regjeringen arbeider for å fremme universal oppslutning. De største utfordringene OPCW står ovenfor er uklarheter knyttet til Syrias kjemiske våpenprogram og nye tilfeller av bruk i Syria og Irak. En viktig oppgave er også å føre kontroll med kjemisk industri og arbeid for å forhindre at farlige kjemikalier kommer i hendene på ikke-statlige aktører med voldelige hensikter.

Biologiske våpen skiller seg fra andre masseødeleggelsesvåpen ved at den militære nytten er begrenset. Teknologisk utvikling innen biologisk vitenskap vil imidlertid kunne endre dette. Videre er det en økende frykt for at biologiske våpen skal komme i hendene på ikke-statlige aktører. Ulik syn på prioriteringen av ikke-spredning versus fredelig bruk gjør seg gjeldende blant partene både

til Kjemivåpenkonvensjonen og til Biologivåpenkonvensjonen. Norge arbeider for å styrke konvensjonene på en pragmatisk og realistisk måte, samtidig som vi søker å komme utviklingsland i møte på forpliktelsene om fredelig samarbeid.

Mål

- Norge skal være en aktiv bidragsyter i å bevare og styrke en forutsigbar internasjonal rettsorden, herunder være pådriver for et styrket ikke-spredningsregime. Norge skal bidra til gjennomføring av NPT og arbeide aktivt for en verden uten kjernevåpen, i tråd med Stortingets vedtak av 26. april 2016.
- Norge skal være en aktiv bidragsyter i FN, NATO, IAEA og andre internasjonale organisasjoner på nedrustnings- og ikke-spredningsområdet. Vår innsats som en aktiv og forutsigbar samarbeidspartner og alliert skal ikke kunne trekkes i tvil.
- Norge skal, sammen med allierte land, berede grunnen for et fornyet og modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa.

Rapport 2015

Norge videreførte sitt sterke engasjement for å støtte opp om de globale og folkerettslige bindende nedrustnings- og ikke-spredningsavtalene, som NPT, BTWC og CWC. Norge har også vært en pådriver for nedrustning i NATO.

I nedrustningsarbeidet har Norge særlig vektlagt å arbeide på tvers av politiske og geografiske grupperinger med sikte på å bygge bro over motsetninger og motvirke polarisering, men samtidig presset på for fremdrift.

Norge har videreført sitt engasjement for tillitsskapende mekanismer under Biologivåpenkonvensjonen. Innenfor Kjemivåpenkonvensjonen har Norge lagt vekt på at destruksjonen av eksisterende kjemiske våpen i Libya, Kina, Russland, Syria og USA må skje på en rask og transparent måte som tar de nødvendige hensyn til miljø og sikkerhet. Norge har vært en viktig støttespiller til OPCWs arbeid med eliminering av Syrias kjemi-våpen bl.a. gjennom aktiv deltakelse i operasjon RECSYR, som transporterte kjemi-våpen ut av Syria.

Norge ga fortsatt støtte til OPCWs handlingsprogram for nasjonal gjennomføring av konvensjonens forpliktelser, særlig gjennom økonomisk bistand til organisasjonens Afrikaprogram. Vi har også bidratt til det såkalte «Kenya-programmet» som fremmer kontroll med farlige kjemikalier i

Kenya og Øst-Afrika. Norge har støttet et prosjekt for å knytte nærmere forbindelser til industrien, særlig i utviklingsland.

Norge har støttet opp om FN-sekretariatets arbeid med å fremme nasjonal oppfølging av FNs Sikkerhetsrådsresolusjon 1540 mot spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV). Denne støtten har hovedsakelig vært rettet mot utviklingsland. Norge har i perioden støttet aktivt opp om internasjonale bestrebelser på å nå frem til politiske forhandlingsløsninger på striden omkring de kjernefysiske aktivitetene til Iran. Som et viktig ledd i prosessen opp mot ikrafttreddelsen av Atomavtalen med Iran, bidro Norge til at Irans overskytende mengder av anriket uran ble erstattet med naturlig uran. Norge har siden 2013 gitt ekstraordinær finansiell støtte til IAEOs verifikasjonsarbeid når det gjelder Irans kjernefysiske program, i alt 14 mill. kroner.

Norge har deltatt aktivt i konsultasjoner mellom allierte land om et mandat for videre forhandlinger om et modernisert regime for konvensjonell rustningskontroll i Europa. Samtidig har Norge arbeidet for å oppdatere Wien-dokumentet om tillits- og sikkerhetsbyggende tiltak. Norge har målrettet lagt vekt på å styrke det sivile samfunnsengasjement i internasjonalt nedrustnings- og ikke-spredningsarbeid.

Global helsesikkerhet er et nyere satsningsområde innenfor ikke-spredning. Norge deltar i «Global helsesikkerhetsagenda», et nettverk av nærmere 50 land, internasjonale organisasjoner og sivilt samfunn, som har forpliktet seg arbeide sammen for å styrke global kapasitet og kompetanse innen helsesikkerhet. Norge samarbeider med helsemyndighetene i Ghana, Malawi, Moldova og Palestina om å styrke implementeringen av det internasjonale helsereglementet. Global helsesikkerhetsagenda skal bidra til at man står bedre rustet til å forebygge, oppdage og begrense epidemier, sykdomsutbrudd eller andre helsesikkerhetstrusler, uavhengig av om slike hendelser skyldes naturlige årsaker, ulykker eller er fremprovosert.

Budsjett 2017

Det foreslås avsatt 14,3 mill. kroner.

Europarådet

Situasjonsbeskrivelse

Europarådet ble opprettet i 1949 for å fremme enhet mellom medlemsstatene og felles verdier i etterkant av andre verdenskrig, med fokus på

demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper. Europarådet har i dag 47 medlemsstater, og er den eneste rene paneuropeiske organisasjonen.

Samarbeidet i Europarådet har ført til vedtakelsen av en rekke konvensjoner og annet regelverk. Den viktigste konvensjonen er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Konvensjonen opprettet Den europeiske menneskerettighetsdomstolen som behandler både individuelle klager fra borgere i medlemsstatene og mellomstatlige klager. På denne måten innehar 820 millioner innbyggere i Europa en effektiv klageordning. I tillegg til konvensjonen kommer en rekke andre menneskerettslige overvåkningsmekanismer. Ministerkomiteen er Europarådets øverste besluttsende organ, og har blant annet som oppgave å overvåke fullbyrdelsen av dommer avsagt av domstolen. Europarådets totalt 216 ulike konvensjoner bidrar til å verne om menneskerettighetene og til felles standarder på en rekke områder i samfunnet.

Generalsekretæren har iverksatt en omfattende reformprosess. Denne prosessen pågår fortsatt og har en mer effektiv og strømlinjeforment organisasjon som mål. I et Europa under sterkt press har ivaretagelsen av konvensjonssystemet, i første rekke EMK og domstolens integritet, særlig prioritet. På grunn av for liten kapasitet har domstolen over flere år opparbeidet en betydelig restanse i antall saker den behandler. Å styrke domstolens kapasitet er derfor en prioritet. Domstolen har i tillegg betydelige utfordringer knyttet til medlemsstaters manglende gjennomføring av domsavsigelser.

Foruten domstolen og Ministerkomiteens overvåkningsfunksjon, har Europarådet som sin viktigste oppgave å fungere som dialogpartner i land der en opplever krevende situasjoner, som i Russland og Aserbajdsjan. Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa som følge av Russlands folkerettsstridige anneksjon av Krim preger også Europarådet. Utviklingen i de østlige medlemsstatene, der grunnleggende rettigheter er under press og hvor det er betydelige mangler ved rettssikkerheten, følges tett. I Ukraina vil Europarådets rolle primært være å bistå i arbeidet med konstitusjonelle reformer og konsolidering av demokratiske institusjoner.

Europarådet har de senere år gjennomført tiltak i medlemsland for å bistå myndighetene i arbeidet med å oppfylle kravene i menneskerettighetskonvensjonen og andre konvensjoner vedtatt av Europarådet. Dette arbeidet er blitt faglig styrket gjennom innføring av helhetlige handlingspla-

ner for en rekke medlemsland. Norge og andre land gir frivillige bidrag for å støtte denne faglige bistanden.

Mål

- Norge vil prioritere innsats innen organisasjonens kjerneområder; vern av menneskerettigheter, rettsstat og demokrati og etterlevelse av menneskerettskonvensjonen med dens tilleggsprotokoller.

Norge vil, sammen med samarbeidspartnere i Europarådet, bidra til å motvirke en videre utvikling i negativ retning. Hovedmålsettingen er å fremme stabilisering, opprettholdelse av et mest mulig åpent samarbeidsklima og en styrking av det europeiske verdifelleskapet. Norge gir også frivillige bidrag til dette formål, nærmere omtalt under bl.a. kap. 164, post 73.

Rapport 2015

Reformprosessen som generalsekretær Jagland har iverksatt har så langt gjort Europarådet mer målrettet og konsentrert om kjerneområdene, samtidig som organisasjonen er i stand til å reagere raskere på nye utfordringer. Europarådets handlingsplan for bekjempelse av voldelig ekstremisme og radikaliserings som fører til terrorisme, ble vedtatt i mai 2015. Norge var blant de første landene som undertegnet Riga-protokollen mot rekruttering av fremmedkrigere. En viktig del av handlingsplanen er arbeidet for å utvikle inkluderende samfunn, med tiltak innen utdanning, bekjempelse av intoleranse og diskriminering og støtte til effektiv integrasjon. Arbeidet til Det europeiske Wergelandsenteret er en del av dette.

Europarådet har utført et omfattende arbeid for å bistå medlemsland i å oppfylle sine forpliktelser. Situasjonen i Ukraina, Sør-Kaukasus og på Vest-Balkan har preget arbeidet også i 2015. Det gjaldt særlig Russlands brudd på folkeretten gjennom annekteringen av Krim, konflikten i og rundt Ukraina og den fastlåste konflikten mellom Georgia og Russland om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia.

I tillegg til pliktige årlige bidrag, gir Norge betydelige frivillige økonomiske bidrag til å gjennomføre Europarådets handlingsplaner i land med særskilte demokratiutfordringer samt støtte til Europarådets naboskapspolitikk. Europarådet er også en viktig samarbeidspartner for Norge under EØS-midlene. Dette er nærmere omtalt under de enkelte poster.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 34,2 mill. kroner. ODA-godkjent andel er tatt med i bevilgningsforslag under 03-området under kap. 170, post 78.

Internasjonale råvareavtaler**Situasjonsbeskrivelse**

Nesten all kaffe produseres i utviklingsland, og kaffe er en viktig eksportvare for mange fattige land. Den internasjonale kaffeorganisasjonen (ICO) har ansvar for statistikk- og informasjonsarbeid samt noe faglig bistand. Bevilgningen dekker Norges medlemskap i ICO.

Mål

Målet er en bærekraftig kaffesektor, både økonomisk, sosialt og for miljøet.

Rapport 2015

Det ble utarbeidet en rapport om kaffeproduksjonen i Afrika. Sektoren står overfor utfordringer som lav produktivitet, liten teknologisk utvikling, begrenset adgang til finansiering og få tiltak for klimatilpasning. Det internasjonale kafferådet vedtok i september 2015 at det skulle foretas en strategisk gjennomgang av ICO med sikte på klarere prioriteringer av aktivitetene. Resultatene av denne gjennomgangen skal presenteres høsten 2016.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 225 000 kroner.

Ymse organisasjoner**Østersjørådet**

Østersjørådet er et råd av utenriksministre og utgjør det sentrale koordinerende organet på regjeringnivå for det brede samarbeidet i Østersjøregionen. Norges deltakelse i rådet utgjør en del av norsk nærområdepolitikk. Alle de fem nordiske land, de tre baltiske, Polen, Russland, Tyskland og Europakommisjonen/EEAS er medlemmer. Formannskapet følger en avtalt rotasjon med ettårige perioder og går fra 1. juli til 30. juni. Polen har hatt formannskapet 2015/16 og ble avløst av Island 1. juli 2016.

Mål

- Norge benytter Østersjørådet til politisk dialog og konkret prosjektsamarbeid i regionen, slutter opp om rådets tre hovedprioriteringsområder og legger særlig vekt på bekjempelse av menneskehandel og beskyttelse av barn, maritim politikk, miljø, klima og bærekraftig utvikling, utdanning og forskningssamarbeid, samt regional identitetsbygging med fokus på ungdom og kultursamarbeid.
- Norge arbeider for å gjøre Østersjørådet mer synlig som politisk organ for samarbeid mellom landene i regionen, og som initiativtaker til utvikling av prosjekt innenfor de prioriterte samarbeidsområdene.
- Norge legger vekt på å se Østersjørådets arbeid i sammenheng med andre råd og organisasjoners mandater og oppgaver i regionen, herunder også Den nordlige dimensjon med sine partnerskap, EUs strategi for Østersjøregionen og Russlands strategi for Nordvest-Russland.

Rapport 2015

Norge har støttet Polens formannskap for Østersjørådet 2015/16 med gjennomføring av de tre nye prioriteringene for organisasjonen, vedtatt i 2013 (Utvikle en østersjøidentitet, forme en bærekraftig og vekstkraftig region, gjøre regionen trygg og sikker for innbyggerne.), og med særlig vektlegging av de spesifikke polske prioriteringene for sitt formannskap: Bærekraft, kreativitet og trygghet.

Norge hadde under sitt formannskap i rådet 2010/11 bekjempelse av menneskehandel og maritim politikk som spesifikke norske føringer. Fra norsk side har vi lagt vekt på at dette arbeidet blir videreført av de påfølgende formannskapene. På bakgrunn av situasjonen i Ukraina/Krim ble det ikke avholdt noe regjeringssjefmøte, slik fast praksis tilsier, ved avslutningen av det finske formannskapet i Østersjørådet i 2014. Det var heller ikke konsensus om å avslutte det estiske formannskapet i 2015 med et utenriksministermøte. For avslutningen av det polske formannskapet ble det oppnådd enighet om å arrangere et møte i Østersjørådet på viseutenriksministernivå i Warszawa 8. juni. I tillegg er det arrangert møter med kultur- og kunnskapsministrene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 2,1 mill. kroner til å dekke Norge pliktige bidrag. Dette er noe høyere enn i det foregående budsjettår 2016 og skyldes hovedsakelig at en særskilt ordning for bidrag til prosjektarbeid som utløp i 2015 foreslås gjeninnført for de tre årene 2017–19. Beløpet vil i hovedsak gå til drift av Østersjørådets sekretariat i Stockholm inklusive rådets arbeid med miljø/bærekraftighet og prosjektutvikling.

Bevilgningen utgjør Norges andel av budsjettet, som er 12 pst.

Den internasjonale havrettsdomstol**Mål**

Målet er internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er en viktig målsetting for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havrettsdomstol i Hamburg ble opprettet gjennom FNs havrettskonvensjon av 1982. Konvensjonspartene kan ved skriftlig erklæring akseptere denne domstolen og/eller en eller flere av de andre tvisteløsningsorganene som er listet opp for å løse tvister på en bindende måte. Havrettsdomstolen har en sentral rettsskapende funksjon innen deler av den moderne havrett. I tillegg til å avgjøre konkrete tvistemål kan Havrettsdomstolen komme med rådgivende uttalelser på visse områder. Havrettskonvensjonen sikrer vesentlige nasjonale interesser og fremmer internasjonal stabilitet som et balansert regelsett for fredelig utnyttelse av verdens havområder. Dette innebærer også aktivt å støtte opp om de institusjoner som er opprettet i medhold av Havrettskonvensjonen, inkludert Den internasjonale havbunnsmyndigheten, jf. nedenfor.

Rapport 2015

Havrettsdomstolen mottok tre nye saker i løpet av 2015. Den første saken omhandlet maritim avgrensning mellom Ghana og Elfenbenskysten og ble opprinnelig anlagt som en voldgiftssak. Saken ble overført til et spesialkammer bestående av tre dommere fra domstolen og to ad hoc-dommere. Det er satt frister i løpet av 2016 for saksinnlegg fra partene. Den andre saken domstolen mot-

tok i 2015 omhandlet en hendelse knyttet til fartøyet MV Enrica Lexie utenfor India. Italia anla sak mot India med anmodning om midlertidige forføyninger. Domstolen besluttet at partene skulle innstille rettslige prosesser som kunne forlenge voldgiftsbehandlingen av tvisten. Den tredje saken i 2015 ble anlagt av Panama mot Italia. Bakgrunnen for saksanlegget var en hendelse i 1998 hvor det panamaregistrerte fartøyet MV Norstar ble tatt i arrest av Spania på anmodning fra Italia. Saker som blir gjenstand for realitetsbehandling er svært ressurskrevende og pågår ofte i to-tre år, mens saker om midlertidig forføyning kan avgjøres på et par måneder. På Havrettskonvensjonens statspartsmøte i 2014 ble den nordiske dommerkandidat, islendingen Thomas Heidar, valgt inn som dommer i Havrettsdomstolen for ni år. Neste ordinære valg av dommere er i 2017.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 1,1 mill. kroner til dekning av Norges pliktige bidrag.

Den internasjonale havbunnsmyndigheten**Mål**

Målet er internasjonal stabilitet og fredelig utnyttelse av verdens havområder.

En styrking og utvikling av Havrettskonvensjonens system som den overordnede rettslige rammen for alle tiltak i marin sektor er viktig for Norge.

Bakgrunn

Den internasjonale havbunnsmyndigheten er en av institusjonene etablert under FNs havrettskonvensjon av 1982. Alle stater som er part i Havrettskonvensjonen er også medlem i Havbunnsmyndigheten og har stemmerett på de årlige sesjonene. Havbunnsmyndigheten skal forvalte mineralressursene på havbunnen utenfor nasjonal jurisdiksjon til gagn for hele menneskeheten. Den skal vedta regelverk for undersøkelse og utnyttelse av mineralforekomster i det internasjonale havbunnsområdet. På bakgrunn av dette regelverket kan Havbunnsmyndigheten tildele rettigheter til å søke etter og etter hvert utnytte mineralforekomster. Både stater og selskap kan søke om å inngå kontrakter om mineralvirksomhet, men selskap må ha en stat som sponsor for søknaden. Viktige oppgaver for Havbunnsmyndigheten er å sørge for at miljøhensyn ivaretas i regelverket og at kontraktører opptrer i tråd med fastsatte vilkår for aktivitet.

Rapport 2015

Havbunnsmyndigheten har vedtatt reguleringer om prospektering og utforskning av flermetalliske noduler (2000), flermetalliske sulfider (2010) og koboltrike ferromanganskorper (2012). Reguleringene for prospektering og utforskning av flermetalliske noduler ble revidert i 2013 og det ble vedtatt endringer i regelverket for flermetalliske sulfider i 2014. Hittil har Havbunnsmyndigheten inngått 23 kontrakter om utforskning og vedtatt inngåelse av ytterligere fire kontrakter. I 2011 ble den første kontrakten for flermetalliske sulfider inngått med Kina som sponsorstat og på vårparten i 2014 ble de to første avtalene for koboltrike ferromanganskorper inngått. Kina og Japan var sponsorstater for disse avtalene. Når undersøkelseskontraktene utløper etter 15 år, var utgangspunktet at selskapene eller statene som har kontraktene kunne søke om utvinningstillatelse. Foreløpig er det ikke vedtatt regelverk om utvinning, men det pågår arbeid for å utvikle dette. For kontraktørene kan det være aktuelt å forlenge undersøkelseskontraktene med inntil fem år. Et regelverk for behandling av søknader om forlengede undersøkelseskontrakter ble vedtatt i juli 2015. Havbunnsmyndigheten arbeider også for å ivareta miljøet på havbunnen. I 2012 ble det vedtatt en miljøforvaltningsplan for Clarion Clippertonsonen i Stillehavet.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 650 000 kroner til dekning av Norges andel.

Internasjonale straffedomstoler**Jugoslaviadomstolen**

Jugoslaviadomstolen (ICTY) ble etablert av Sikkerhetsrådet i 1993 (resolusjon nr. 827). Domstolens mandat er å straffeforfølge personer som er ansvarlige for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser begått i det tidligere Jugoslavia etter 1. januar 1991. Domstolen har sete i Haag, Nederland.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia.

Rapport 2015

Domstolen arbeider med å gjennomføre sin avslutningsstrategi. Alle domstolens saker er ferdig etterforsket, og det vil ikke bli tatt ut nye tiltaler. Etter de siste pågrepene av Goran Hadzic og Ratko Mladic i henholdsvis mai og juli 2011, har domstolen ingen utestående arrestordrer. Til sammen har domstolen tiltalt 161 personer. Sakene mot 151 av disse er avsluttet ved domstolen (per 30. mai 2016). Av de tiltalte er 81 blitt domfelt og 19 er frifunnet (hvorav én frifinnelse er anket). Som ledd i domstolens avslutningsstrategi, har domstolen videre overført saker mot 13 tiltalte til nasjonale rettssystemer. Disse sakene involverer mellomledere og tjenestemenn på lavere nivå. En forutsetning for overføringen har vært oppbygging av effektive og betryggende nasjonale rettssystemer, og støtte til dette inngår i domstolens avslutningsstrategi. I tillegg har 36 personer enten fått sin tiltale trukket tilbake eller har avgått ved døden før saken mot dem kom opp.

Det pågår fortsatt rettsaker mot ti tiltalte fordelt på fire saker ved domstolen. To av disse sakene befinner seg fortsatt i første instans. Dette gjelder saken mot Ratko Mladic, som forventes avsluttet tidligst i mars 2017, og mot Goran Hadzic, som er blitt utsatt pga. Hadzics helse. De to andre sakene er på ankestadiet. Domstolen planlegges nedlagt i 2017, og gjenstående ankesaker vil da overføres til Mekanismen for internasjonale straffetribunaler (MICT), jf. nærmere nedenfor om denne. To ankesaker, herunder saken mot Radovan Karadzic, er allerede overført til mekanismen.

Norge har aktivt støttet arbeidet i ICTY. Domstolen spiller en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i det tidligere Jugoslavia. Norge har inngått en soningsavtale med domstolen, og man har gjennomført en lovgivning som fullt ut gjør Norge i stand til å samarbeide med og yte assistanse til domstolen. Norge har støttet domstolens outreach-program, som ved å bringe rettsoppgjøret nærmere folket bidrar til økt kunnskap om, forståelse for og oppslutning om domstolens rolle. Fra norsk side vil man fortsatt arbeide for at domstolen og avslutningsmekanismens avdeling for Jugoslaviadomstolen sikres tilstrekkelige ressurser og gode arbeidsforhold, slik at domstolens mandat kan fullføres.

Rwandadomstolen

Den internasjonale straffedomstol for Rwanda (ICTR) ble etablert av FNs sikkerhetsråd i 1994 (resolusjon nr. 955). Domstolens mandat er å straffeforfølge alvorlige brudd på internasjonal humanitærrett i forbindelse med folkemordet i Rwanda i perioden mellom 1. januar og 31. desember 1994.

Mål

Sikre et rettferdig rettsoppgjør etter konflikten i Rwanda.

Rapport 2015

Rwanda-domstolen avsa sin siste ankeavgjørelse 14. desember 2015, noe som markerte avslutningen på domstolens rettslige virksomhet. Domstolen nedlegges i 2016. 93 personer har vært tiltalt av domstolen. Domstolen har avsagt 55 førsteinstansdommer mot 75 tiltalte og avsluttet ankesaker mht. 61 tiltalte. Videre har to tiltaler blitt trukket tilbake, og tre tiltalte har avgått ved døden før eller under rettsaken mot dem. I tillegg har domstolen, som ledd i sin avslutningsstrategi, overført ti saker til Rwandas nasjonale rettssystem, hvorav seks av de tiltalte fortsatt er på flukt, samt overført saker mot tre høyprofilerte tiltalte på flukt til Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT), jf. nærmere nedenfor om denne.

Norge støttet aktivt etableringen av og arbeidet i ICTR, som har spilt en viktig rolle i det langsiktige forsonings- og gjenoppbyggingsarbeidet i regionen. Overføring av saker det er tatt ut tiltale i, har forutsatt utbedringer i det rwandiske rettsystemet. Domstolen og det internasjonale samfunn har arbeidet aktivt for å bidra til slike forbedringer, noe som har gitt resultater og tillatt at saker har blitt overført til det rwandiske rettsvesenet, som forutsatt i domstolens avslutningsstrategi.

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT)

Mål

Sikre slutføringen av rettferdige rettsoppgjør etter konfliktene i det tidligere Jugoslavia og Rwanda.

Bakgrunn

Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) ble besluttet etablert av FNs sikkerhetsråd 22. desember 2010 (resolusjon nr. 1966). Mekanismen har som funksjon å fullføre de gjenværende oppgavene i Jugoslaviadomstolen (ICTY) og Rwandadomstolen (ICTR) etter at disse domstolene har avsluttet sin virksomhet. Mekanismen viderefører ICTYs og ICTRs jurisdiksjon, rettigheter, forpliktelser og vesentlige oppgaver, herunder behandling av straffesaker mot personer som det er utstedt arrestordre mot, men som fortsatt ikke er pågrepet og overlevert domstolen, samt utestående ankesaker. I tillegg vil mekanismen håndtere den løpende administrasjon knyttet til pådømte saker, slik som forvaltning av arkiver, søknader om prøveløslatelse, vitnebeskyttelse etc. I vedtaket konkluderte rådet med at mekanismen bør være en liten, midlertidig og effektiv struktur, med funksjoner og størrelse som avtar over tid, med et lite antall ansatte som står i forhold til de reduserte arbeidsoppgavene.

Rapport 2015

Mekanismens avdeling for Rwanda-domstolen, som ligger i Arusha, Tanzania, åpnet 1. juli 2012, mens avdelingen for Jugoslaviadomstolen åpnet i Haag 1. juli 2013. Mekanismen overtok tidlig mange av de gjenstående rettslige funksjonene ved de to tribunalene. Det er overlappende virksomhet ved domstolene og mekanismen i en overgangsfase.

MICTs avdeling for Jugoslaviadomstolen vil behandle anken over ICTYs dom av 24. mars 2016 mot Radovan Karadzic, hvor han ble dømt til 40 års fengsel for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. MICT vil også behandle aktorats anke over ICTYs dom av 31. mars 2016, hvor Vojislav Seselj ble frifunnet. MICT har også fått overført fra ICTY sak mot to andre personer (Stanisic og Simatovic) til fornyet behandling. I tillegg vil MICT behandle evt. anker på ICTYs forestående avgjørelser i sakene mot Ratko Mladić og Goran Hadžić.

MICTs avdeling for Rwandadomstolen har fått ansvaret for å følge opp sakene mot tre høyprofilerte tiltalte (Bizimana, Kabuga og Mpiranya) som fortsatt er på flukt. MICT har ansvaret for å oppspore, pågripe og stille disse for retten.

Budsjett 2017

Det foreslås avsatt 7,8 mill. kroner for å dekke Norges pliktige bidrag til FNs internasjonale straffedomstoler, herunder

- 3,0 mill. kroner til ICTY
- 4,8 mill. kroner Norges pliktige bidrag til MICT

Ettersom MICT gradvis tar over for oppgavene til ICTY, tas det høyde for at deler av midlene som er avsatt til sistnevnte domstol, utbetales til Mekanismen, dersom den endelige beregningen av pliktige bidrag tilsier en slik fordeling av midlene til FNs internasjonale straffedomstoler. ICTR er under nedlegging. Det legges derfor til grunn at det ikke vil være aktuelt med noe norsk pliktig bidrag til ICTR i 2017. Skulle nedleggingen av ICTR ta lengre tid enn planlagt, vil et evt. norsk pliktig bidrag til ICTR tas fra midlene avsatt til MICT.

Den internasjonale straffedomstol**Mål**

Sikre straffeansvar for de alvorligste internasjonale forbrytelser og dermed bidra til forsoning og langsiktig fred og stabilitet.

Situasjonsbeskrivelse

Den internasjonale straffedomstol (ICC) er en fast, internasjonal domstol med myndighet til å straffeforfølge og dømme enkeltindivider for folke mord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser. Domstolen er opprettet gjennom en traktat (Roma-vedtektene) av 17. juli 1998. Norge ratifiserte traktaten 16. februar 2000. Roma-vedtektene trådte i kraft den 1. juli 2002. Domstolen har jurisdiksjon dersom forbrytelsen har funnet sted på territoriet til en statspart eller dersom forbryteren er borger av en statspart. Videre vil både enkeltstater og FNs sikkerhetsråd kunne bringe situasjoner inn for domstolen, og hovedanklager kan på gitte vilkår iverksette etterforskning på eget initiativ. Domstolen bidrar til å bekjempe straffrihet for de alvorligste forbryterne av internasjonal karakter. Domstolens sete ligger i Haag, Nederland.

Rapport 2015

ICC har til behandling ti ulike situasjoner hvor det har skjedd internasjonale forbrytelser: (Den demokratiske republikken) Kongo, Den sentralafrikanske republikk (situasjonen i 2002–

2004), Den sentralafrikanske republikk (situasjonen siden 2012), Uganda, Mali, Kenya, Elfenbenskysten, Georgia, Sudan/Darfur og Libya. Når det gjelder de fem førstnevnte situasjonene, er ICCs kompetansegrunnlag at de berørte statene selv har henvist saken til domstolen. For situasjonen i Kenya, Elfenbenskysten og Georgia har hovedanklager fått tillatelse fra domstolen til å igangsette formell etterforskning. Når det gjelder situasjonene i Sudan/Darfur og i Libya, har ICC kompetanse som følge av at FNs sikkerhetsråd har henvist saken til domstolen.

ICC har så langt behandlet saker mot 23 personer, hvorav 13 fortsatt er ettersøkt, seks er i varetekt, tre er domfelt og én er frifunnet.

Hovedanklagers kontor gjennomfører også innledende undersøkelser i åtte land med sikte på eventuell formell etterforskning, herunder i Afghanistan, Burundi, Colombia, Guinea, Irak, Nigeria, Palestina og Ukraina.

Norge har hele tiden tilhørt pådrivergruppen med hensyn til støtte til etableringen og driften av en permanent straffedomstol. Norge ser ICC som et viktig bidrag til demokratisering, rettsstatsbygging og fredsbygging etter væpnede konflikter.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 22,1 mill. kroner til Den internasjonale straffedomstol (ICC).

Sekretariatet for Antarktistraktatsamarbeidet**Situasjonsbeskrivelse**

Ved avslutningen av annen verdenskrig hevdet syv land suverenitetskrav i Antarktis (Storbritannia, Australia, Frankrike, New Zealand, Norge, Chile og Argentina). Storbritannias, Chiles og Argentinas kravområder dekker delvis hverandre. I tillegg hevdet USA og Sovjetunionen at de, uten å anerkjenne kravene og uten selv å fremme krav, hadde grunnlag for krav i Antarktis. Det vellykkede internasjonale forskningssamarbeidet som ble gjennomført i Antarktis under det internasjonale geofysiske år i 1957–58 la grunnlaget for at Antarktistraktaten ble undertegnet i 1959. Traktaten sikrer Antarktis som et demilitarisert område. Det er fri inspeksjonsrett og fri tilgang for forskning. Miljøprotokollen setter strenge rammer for all tilstedeværelse og virksomhet på kontinentet. Striden om suverenitetsspørsmålene er lagt til side ved at partene er enige om at verken traktaten selv eller tiltak truffet i dens gyldighetstid skal foregripe (prejudisere) partenes syn på suverenitetsspørsmålet. Alle traktatparter med særlig interesse og forskningsinnsats møtes

til et årlig møte for å drøfte spørsmål av felles interesse og treffe beslutninger om forvaltningen av Antarktis. Traktatsamarbeidet har skjermet Antarktis for konsekvenser av endringer i verdenspolitikken og har åpnet for et enestående internasjonalt vitenskapelig samarbeid og lagt grunnlaget for internasjonalt samarbeid for helhetlig forvaltning og vern av miljøet.

Mål

Et sekretariat for samarbeidet under Antarktistraktaten ble opprettet i 2004 i Buenos Aires. Sekretariatet skal styrke og legge til rette for samarbeidet mellom partene til Antarktistraktaten. Viktigste oppgave er å betjene det årlige konsultative møtet under Antarktistraktaten (Antarctic Treaty Consultative Meeting, ATCM) i nært samarbeid med vertslandet. En annen viktig oppgave er informasjonsspredning om Antarktistraktat systemet og aktiviteter i Antarktis.

Rapport 2015

Sentrale oppgaver i 2015 var forberedelse og gjennomføring av det 38. konsultative møtet under Antarktistraktaten (ATCM XXXVIII) i Sofia, Bulgaria, og forberedelse av ATCM XXXIX i Santiago, Chile. Arbeidet med utvikling av en arkivdatabase for alle dokumenter og vedtak fra traktatmøtene, informasjonsspredning og teknisk støtte til interessefelt arbeid er videreført. Videreutvikling av en flerårig strategisk arbeidsplan for ATCM har også vært en viktig arbeidsoppgave.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 460 000 kroner.

Det internasjonale Barentssekretariatet

Mål

Det internasjonale Barentssekretariatet (IBS) ble opprettet i Kirkenes i 2007. Det har til oppgave å bistå formannskapene i Barentsrådet og Barents regionråd teknisk og administrativt og skal være en institusjonell hukommelse for barentssamarbeidet. Det skal også bistå med spredning av informasjon om Barentsspørsmål og med prosjektgjennomføring.

Rapport 2015

IBS hadde tre faste stillinger samt midlertidige stillinger som prosjektkoordinator og miljø- og kli-

maråd giver. Sistnevnte arbeidet særlig med å sikre fremdrift med gjennomføring av Barents-klimahandlingsplanen og med tiltak for eliminering av «hotspots» fra listen over konkrete miljøproblemer i den russiske delen av Barentsregionen. Ny sekretariatsleder tiltrådte tidlig i 2015. IBS trappet opp sin tilstedeværelse på relevante arrangementer og sin oppfølging av de ulike arbeidsgruppene og av ad hoc-gruppen for utredning av behovet for en egen Barents-finansieringsmekanisme. En omlegging av sekretariatets nettsider for å gjøre informasjon mer tilgjengelig ble igangsatt. En viktig oppgave i 2015 var å bistå det finske formannskapet med forberedelse og gjennomføring av Barentsrådets møte (utenriksministermøtet) i oktober.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 2,6 mill. kroner.

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)

Situasjonsbeskrivelse

OSSE er verdens største regionale sikkerhetsorganisasjon og et viktig forum for dialog og samarbeid om sikkerhet i det euroasiatiske området. Samarbeidet bygger på Helsingforserklæringen av 1975. Erklæringen var et av de første internasjonale dokumentene som koplet spørsmål om fred og sikkerhet sammen med respekt for menneskerettighetene. Prinsippene som ble nedfelt i Helsingforserklæringen omfattet forhold som territoriell integritet, grensers ukrenkelighet og respekt for menneskerettigheter og fundamentale friheter.

Disse prinsippene er blitt utfordret i forbindelse med den russiske annekasjonen av Krim og destabiliseringen i Øst-Ukraina. I Ukraina har OSSE et viktig oppdrag med observasjon, rapportering og tilrettelegging av dialog mellom konfliktens parter og overvåking av våpenhvilen. Dette har bekreftet og styrket organisasjonens relevans som sikkerhetspolitisk aktør i Europa, der vi ser en ny sikkerhetspolitisk situasjon som følge av de russiske folkerettsbruddene og nye konflikter. OSSEs deltakerland i Sentral-Asia står dessuten overfor kompliserte utfordringer etter uttrekningen av ISAF fra Afghanistan og også etter nedgangen i overføringer fra gjestearbeidere særlig i Russland. ISILs fremgang representerer likeledes en utfordring for disse landene, med fare for spredning til potensielt ustabile regimer i regionen.

OSSE arbeider innenfor tre dimensjoner: den politisk-militære dimensjon, den økonomiske-miljømessige dimensjon og den menneskelige dimensjon, som fokuserer på demokrati, godt styresett og menneskerettigheter i deltakerlandene.

Mål

Det overordnede målet for Norges medlemskap i OSSE er å fremme fred og sikkerhet. Norske interesser er også knyttet til særskilt prioriterte områder, hvor menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsprinsipper har en sentral plass. Beskyttelse av minoriteter og likestilling har også høy prioritet. Norge bruker OSSE aktivt for å fremme følgende delmål:

- Konflikt håndtering og forebygging av konflikter, herunder avståelse fra trussel om eller bruk av makt; grensers ukrenkelighet og staters territorielle integritet. Her gis OSSEs innsats i Ukraina prioritet
- Fremme stabile demokratier med respekt for menneskerettighetene, herunder ytrings- og pressefrihet, tanke-, samvittighets-, religions- og trosfrihet
- Rustningskontroll og tillitsskapende tiltak
- Håndtering av transnasjonale sikkerhetstrusler, som organisert kriminalitet, menneskehandel, terrorisme og smugling av narkotika
- Oppfyllelse av det enkelte lands forpliktelser som deltagerstat

Rapport 2015

OSSE-samarbeidet ble også i 2015 sterkt preget av Ukraina-krisen og organisasjonens viktige observatøroperasjon (SMM) for å overvåke gjennomføringen av Minsk-avtalen og sikre objektiv informasjon om utviklingen i konfliktområdet øst i Ukraina. OSSEs sentrale rolle her innebærer at organisasjonen har styrket sin stilling som sentral aktør for europeisk sikkerhet og sikkerhetspolitisk stabilisering. OSSE har blitt et sentralt forum for å engasjere Russland i drøftelser om krisen i Ukraina og samtidig en viktig arena for å minne om forpliktelsen til å overholde de europeiske normer og prinsipper Russland har sluttet seg til. Siden mange møteplasser mellom vestlige land og Russland er lagt på is etter Russlands aggresjon mot Ukraina, fremstår OSSE som det eneste forum for bredt engasjement av Russland.

Motsetningene mellom øst og vest kommer til uttrykk innenfor alle organisasjonens tre dimensjoner, men tydeligst i den menneskelige dimensjon. Her støter ulik tilnærming til menneskeret-

tigheter, demokrati og godt styresett sammen. Man ser en bekymringsfull tendens fra i første rekke Russland, men også flere andre medlemsstater, til systematisk å arbeide for å svekke inngåtte forpliktelser. Forsøk på videreutvikling av OSSEs normer (acquis) på dette området er derfor blitt svært vanskelig. Norge har, sammen med andre vestlige land, imidlertid maktet å stå imot kontinuerlige forsøk på å svekke Kontoret for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter i Warszawa (ODIHR) og Mediefrihetsrepresentanten (RFoM).

Norge avsluttet i 2015 sitt toårige formannskap i menneskerettighets- og demokratikomiteen (Human Dimension Committee) i OSSE. Norges ledelse av komiteearbeidet i 2014 og 2015 ble meget vellykket, politisk så vel som organisatorisk og befestet Norges renommé som forkjemper for menneskerettighetene og for godt styresett. Fremtredende innledere, deriblant en rekke spesialrapportører fra FN-systemet og fra det sivile samfunn, la til rette for gode diskusjoner i komiteen. Norge la også til rette for flere fellesmøter med OSSEs to andre komiteer, for å understreke sammenhengen mellom OSSEs tre dimensjoner. Disse møtene omfattet beskyttelse av menneskerettigheter i kampen mot terrorisme og migrasjon og næringsliv. Sistnevnte tema var nytt i OSSE og ble gjennomført med betydelig støtte fra Norges FN-delegasjon i Genève og av Russland. Norge har også arbeidet aktivt for å styrke kulturen for egenrapportering blant deltakerlandene som en del av arbeidet for etterlevelse av OSSE-forpliktelsene. Det ble under det norske formannskapet avgitt i alt 28 frivillige rapporteringer.

Norge har i 2015 brukt betydelige ressurser på formannskapene i Forum for sikkerhetssamarbeid (FSC) og Opens Skies Consultative Commission. Arbeidet med å styrke europeisk rustningskontroll og tillits- og sikkerhetsskapende tiltak har likevel ikke gitt konkrete resultater. Drøftelser gjennom året, i FSC og i andre sammenhenger, har imidlertid bidratt til å klargjøre posisjoner og opsjoner.

Norge har bidratt i drøftelsene og gjennom praktisk støtte til sendelag og institusjoner for å styrke OSSEs konflikthåndteringsevne. Samarbeidet om å møte transnasjonale trusler hadde også en viss fremgang, særlig knyttet til samordning av tiltak og politikk mot terrorisme. Det har ikke vært fremgang i arbeidet med å løse de fastlåste konfliktene i Abkhasia, Sør-Ossetia, Nagorno-Karabakh og Transnistria.

Norge har brukt OSSEs ulike mekanismer for å påpeke brudd på forpliktelser. LHBT-spørsmål har også i 2015 vært viet særlig oppmerksomhet. Vi

har videreført vår støtte til ODIHR, RFoM og Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) i Haag, også gjennom budsjett-drøftelsene.

Store motsetninger i Wien oppveies til en viss grad av godt samarbeid «i felt». Et helt sentralt innsatsområde er valgovervåking der OSSEs metode for valgobservasjon utgjør den internasjonale «gullstandarden». OSSEs tre institusjoner ODIHR, RFoM og HCNM er operative og aktive. Disse institusjonenes status som uavhengige av medlemslandene gjør dem særlig viktige.

Også sendelagene er viktige. OSSE har sendelag på Vest-Balkan, (i alle eks-jugoslaviske land som ikke er med i EU, og i Albania), i Øst-Europa (Moldova og Ukraina, men ikke i Hviterussland), i Sør-Kaukasus (Armenia) og i alle de fem sentralasiatiske landene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 11 mill. kroner.

Norges andel av OSSEs regulære budsjett er 2,05 pst., mens andelen av den såkalte Wien-skaalen for støtte til sendelag er 2,07 pst. Samlet utgjør dette 42 mill. kroner. Av dette bidraget klassifiserer 74 pst. som offisiell utviklingshjelp (ODA), jf. omtale under kap. 170, post 78.

Tilskudd til EFTA og EFTA-organer

EFTA-sekretariatet

Mål

Sekretariatets hovedoppgave er å fremme EFTAs samlede interesser både i en EØS-sammenheng og overfor tredjeland, herunder å sikre en effektiv beslutningsprosess og en parallell regelutvikling i EU og EØS. Sekretariatet har et viktig koordineringsansvar for gjennomføringen av EØS-avtalen i forhold til EU, i første rekke Kommisjonen og EUs utenriksstjeneste (EEAS), men også Europaparlamentet og EU-rådet. EFTA-sekretariatet betjener komitéstrukturen i EØS og EFTA-sidens arbeid med utvikling av nytt EØS-regelverk, herunder EFTA-statenes deltakelse i EUs byråer og institusjoner. I EFTAs arbeid overfor tredjeland bistår sekretariatet medlemslandene med nødvendig ekspertise og tilretteleggelse i forhandlinger og gjennomføring av frihandelsavtaler med land utenfor EU.

Rapport 2015

Arbeidet var konsentrert om den løpende oppdatering av EØS-avtalen, samt drøftelser med Kom-

misjonen og EUs utenriksstjeneste om utestående saker. Det ble innlemmet 483 rettsaker i EØS-avtalen, herunder om konsortium for europeisk forskningsinfrastruktur (ERIC), informasjonssystem for det indre marked, nye næringsmidler («novel food»), miljøansvar, animalske biprodukter og kontroll med industriell forurensning.

Ved utgangen av 2015 hadde EFTA iverksatt 25 frihandelsavtaler med i alt 35 partnerland utenfor EU. Det var forhandlinger med Georgia, India, Indonesia, Malaysia Filippinene og Vietnam

Overvåkingsorganet (ESA)

Mål

Overvåkingsorganets hovedoppgave er å føre tilsyn med at EØS/EFTA-landene gjennomfører og anvender reglene i EØS-avtalen i samsvar med avtalens forpliktelser. En viktig oppgave for overvåkingsorganet er å håndheve regelverket innenfor områdene offentlige innkjøp, statsstøtte og konkurranse.

Rapport 2015

Hovedoppgaven til ESA er knyttet til en omfattende generell overvåking av landenes gjennomføring i nasjonal rett av de EU-rettsakter som inngår i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2015 var det innlemmet om lag 11000 slike rettsaker i EØS-avtalen. Ved utgangen av 2015 hadde ESA 245 pågående saker med EØS/EFTA-landene, mer enn en halvering fra året før, som er resultatet av et bevisst arbeid for å redusere saksbehandlingstiden. I 2015 åpnet ESA 574 saker og avsluttet 665. I følge ESAs resultattavle, hadde Norge pr. oktober 2015 gjennomført 100 pst. av direktivene for det indre marked.

ESAs arbeid var i 2015 preget av arbeidet med saker vedrørende regelverket for det indre marked, statsstøtte og konkurranse.

EFTA-domstolen

Mål

EFTA-domstolen oppgave er å behandle de saker som ligger under domstolens kompetanse etter avtalen mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol (ODA). Dette er, for det første, saker som er anlagt mot en EFTA-stat med påstand om at staten har brutt EØS-avtalen (traktatbruddssaker). Videre behandler domstolen klager over vedtak truffet av ESA, enten fremsatt av private rettssubjekter eller av en EFTA-stat. For det tredje, avgir domstolen

rådgivende uttalelser om fortolkning av EØS-avtalen på anmodning fra nasjonale domstoler.

Rapport 2015

Domstolen avgjorde 25 saker i 2015.

EFTA og EFTA-organer

Bevilgningen dekker de norske bidrag til EFTAs organer: EFTA-sekretariatet, Overvåkingsorganet (ESA) og EFTA-domstolen. EFTA-organenes budsjett går i hovedsak til personell og drift. I tillegg finansieres tilskudd til faglig bistand og andre støtteprosjekter overfor tredjeland over EFTA-sekretariatets budsjett. Bortsett fra en mindre realøkning i ESAs budsjett forventes det ingen vesentlige endringer i EFTA-organenes budsjetter for 2015. I 2016 er Norges budsjettandel for EFTA-sekretariatet 56 pst. For EØS-organene ESA og EFTA-domstolen, der Sveits ikke er bidragsyter, er budsjettandelen 89 pst.

For 2017 foreslås bevilget totalt 269 mill. kroner, fordelt med:

- 108 mill. kroner til EFTA-sekretariatet
- 121 mill. kroner til ESA
- 40 mill. kroner til EFTA-domstolen

Tilskudd til Nordisk Ministerråds virksomhet

Mål

Formålet er å bidra til bedre resultater på nasjonalt nivå gjennom nordisk samarbeid, få gjennomslag for nordisk politikk internasjonalt og forenkle folks hverdag i Norden. For å oppnå dette er det også viktig å sikre fornying, aktualisering og effektivisering av samarbeidet.

Situasjonsbeskrivelse

Det formelle nordiske regjeringssamarbeidet er et mellomstatlig samarbeid, forvaltet av Nordisk ministerråd. Statsministrene har det overordnede ansvar for samarbeidet, mens samarbeidsministrene har det løpende koordineringsansvar.

Finland har formannskapet for Nordisk Ministerråd i 2016, før Norge overtar i 2017 og Sverige i 2018. Det norske formannskapet legges opp langs de tre hovedsporene «Norden i omstilling», «Norden i Europa» og «Norden i verden». Vi prioriterer samarbeid på områder der nordiske land deler grunnleggende økonomiske og samfunnsmessige utfordringer. Vi vil blant annet arbeide for styrket

nordisk konkurransekraft i det grønne skiftet og iverksette omfattende nordisk samarbeid om integrering.

Rapport 2015

2015 var preget av omstilling i samarbeidet i Nordisk ministerråd. Grensehinderrådet som ble opprettet året før hadde sitt første virkeår. Norsk representant er Svein Ludvigsen. Grensehinderrådet skal løse et antall prioriterte hindre hvert år. Siste årsrapport forelå i desember 2015. Danmark la i 2015 stor vekt på grensehindre i sitt formannskap og tok bl.a. initiativ til en dialog mellom arbeidslivets parter i nordisk sammenheng.

I 2015 ble de nordiske representasjonskontorene i Russland avvirket som følge av registreringen som utenlandsk agent av russiske myndigheter. Det danske formannskapet tok initiativ til et prosjekt om strategisk kommunikasjon i de baltiske landene. I tillegg ble et større prosjekt om demokrati og sikkerhet etablert i kjølvannet av terrorangrepet i København.

Samarbeidsministrene besluttet i 2012 å opprette et prioriteringsbudsjett. Dette utgjorde i 2015 74 mill. danske kroner. Prioriteringsbudsjettet inneholder to deler hvorav en del øremerkes initiativer fra det kommende formannskap, de resterende skal anvendes til å sette i gang større og prioriterte satsinger. I 2015 var hovedvekten nevnte prosjekter, i tillegg til klima og bærekraftig utvikling og Nordisk statistikk. Det danske formannskapet fikk midler til prosjekter om «vekst, velferd og verdier».

Budsjett 2017

Andelen er en BNI-basert nordisk fordelingsnøkkel (anslag for Norge i 2017 er 31,4 pst.). Det foreslås avsatt 366,5 mill. kroner i 2017. Det er foretatt generelle reduksjoner i budsjettet i perioden 2014–2016 (8 pst. til sammen). Budsjettstrukturen i Nordisk ministerråd ble endret i 2015. Transparens og en tydelig mål- og resultatstyring er sentrale stikkord. Endringene innebærer økt parlamentarisk innsikt i bruken av midlene. Det norske formannskapet i 2017 gjennomføres innenfor eksisterende rammer, og vil få til rådighet midler til prosjekter innenfor prioriteringsbudsjettets formannskapsmidler (15 mill. danske kroner over tre år, i alt 45 mill. danske kroner). Grønn- og blå omstilling, helse og integrering vil stå sentralt.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)

Situasjonsbeskrivelse

OECD arbeider for å øke folks økonomiske og sosiale velferd gjennom forbedret økonomi og statsforvaltning, i medlemsland så vel som globalt. Etter at Latvia ble tatt opp som medlem på OECDs ministerrådsmøte i juni 2016 har organisasjonen i dag 35 medlemsland. OECD er et forum hvor Norge møter de største aktørene i verdensøkonomien, herunder sentrale G20-aktører. I tillegg til utvidelse av medlemskapet har OECD de senere år intensivert samarbeidet med de fremvoksende økonomiene, Kina, India, Sør-Afrika, Brasil og Indonesia. Tiltredelsesforhandlinger pågår med Colombia, Litauen og Costa Rica.

OECD utarbeider analyser på bl.a. økonomi, miljø, handel, investeringer, utvikling, utdanning og sosiale spørsmål som er viktige innspill til den nasjonale politikktutforming. De fleste departementene er involvert i OECD-arbeidet.

Mål

Regjeringen vil, gjennom aktiv norsk medvirkning i OECDs råd, komitéer og arbeidsgrupper, bidra til at:

- OECD befester sin posisjon som et sentralt samarbeidsforum i møtet med de muligheter globaliseringen og økt handel gir i det 21. århundre
- OECD gjennom analyser og anbefalinger, medvirker til å utvikle mer konkurransekraftige økonomier som sikrer vekst og jobbskaping
- OECDs kompetanse innenfor miljøområdet videreføres som premissleverandør i den globale klimadebatten
- OECD bruker sin tverrfaglige styrke til å bidra til globale løsninger, som også inkluderer utviklingsland

Rapport 2015

Temaet for OECDs ministerrådsmøte i 2015 var investeringer og bærekraftig vekst (Unlocking investment for sustainable growth) med fokus på hvordan økte investeringer kan bidra til å løse de store økonomiske utfordringene verden og enkeltland står overfor. Forholdet mellom handel og investeringer samt grønne investeringer som bidrag til en mer klimavennlig økonomi var sentralt. Litauen og Costa Rica ble på ministerrådsmøtet i 2015 invitert til å slutte seg til organisasjo-

nen og har innledet sine tiltredelsesprosesser. Tiltredelsesprosessene for Colombia og Latvia fortsatte. Samarbeidet med ikke-medlemsland er viktig og økende. OECDs arbeid på skatt og videreutvikling av instrumenter for å bekjempe internasjonale skatteunndragelser har fortsatt i 2015. BEPS-rammeverket («Base Erosion and Profit Shifting»), som begrenser multinasjonale selskaper muligheter til å flytte overskudd til land med lav eller ingen skatt, ble ferdigstilt.

OECD leverte også viktige bidrag til de store internasjonale prosessene som klimaforhandlingene, utviklingsfinansiering og globale handelsforhandlinger.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det bevilget 37,1 mill. kroner.

Verdens handelsorganisasjon (WTO)

Situasjonsbeskrivelse

WTO har som hovedmålsetting å forvalte og videreutvikle et regelbasert og åpent multilateralt handelssystem for å skape bedre forutsetninger for økonomisk vekst og velferd, ikke minst i utviklingslandene. Globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling bidrar også til å gi norsk næringsliv de nødvendige stabile og forutsigbare rammevilkår. Organisasjonen teller 164 medlemmer etter at Liberia og Afghanistan har ferdigstilt sine ratifikasjonsprosesser i løpet av sommeren 2016. Ytterligere 19 land forhandler om medlemskap.

Enigheten fra ministermøtet i Nairobi i 2015 gir retningslinjer for WTOs forhandlinger videre og forplikter medlemmene til fortsatte forhandlinger om blant annet landbruk, industrivarer, tjenester, regelverk og utvikling i tillegg til at det åpnes for å forhandle multilateralt om nye områder dersom medlemmene kan enes om dette. Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består.

Spørsmål knyttet til differensiering mellom utviklingsland og fremvoksende økonomier er og vil fortsette å være vanskelige. Multilaterale forhandlinger om handel er krevende, og er blitt mer krevende etter hvert som de økonomiske styrkeforholdene mellom land endrer seg. Å finne veien fremover for WTO og særlig WTOs funksjon som global forhandlingsarena er derfor en utfordring. Dette har ført til at WTOs medlemmer i økende grad ser på alternative tilnærminger til handelsforhandlinger f.eks. gjennom plurilaterale eller regionale avtaler.

Det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer er viktig. WTO er et viktig forum for å ta opp både systemiske problemstillinger og for å løse konkrete enkeltsaker for næringslivet. Ikke minst har WTO en viktig rolle i overvåkingen av medlemslandenes handelspolitikk og mulig proteksjonisme som følge av vedvarende økonomiske problemer globalt.

WTOs regelverk omfatter mange avtaler, ikke minst en avtale om juridisk bindende tvisteløsning. Siden WTO ble dannet i 1995, er det initiert i overkant av 500 tvistesaker under denne tvisteløsningsmekanismen. Norge prioriterer arbeidet med tvistesaker i lys av den viktige rollen tvisteløsningssystemet har i tolkning av regelverket.

For Norge er det av avgjørende betydning at WTO beholder sin posisjon som global aktør og relevant hovedsete for internasjonale handelsforhandlinger og forvalter et bredt og forpliktende multilateralt handelssystem der Norge deltar aktivt.

Mål

Handel er en av de sterkeste drivkreftene for økonomisk vekst og bidrar til å skape arbeidsplasser og varig økonomisk velstand over hele verden.

Regjeringen vil, gjennom Norges aktive deltakelse i WTO:

- Arbeide for multilaterale handelsavtaler gjennom WTO for å skape stabile rammevilkår og like konkurransevilkår globalt
- Inngå mer begrensede avtaler der det er nødvendig
- Arbeide for en ytterligere liberalisering av internasjonal handel

Rapport 2015

Oppfølging av ministerkonferansen på Bali i 2013 og påfølgende beslutninger i 2014, samt forberedelsene til WTOs ministerkonferanse i Nairobi og en mulig avslutning av Doha-runden var sentralt i WTOs arbeid i 2015. På grunn av prinsipiell uenighet mellom medlemmene var det ikke lenger realistisk med en formell avslutning av Doha-runden, ei heller med et svært redusert ambisjonsnivå. Arbeidet ble refokusert mot å forhandle frem en pakke med beslutninger fra Nairobi og en ministererklæring som kunne gi retningslinjer for det videre arbeidet. Dette lyktes man med.

På WTOs ministermøte i Nairobi i desember 2015 ble det fattet en historisk beslutning om utfasing av eksportsubsidier for landbruksvarer og beslutninger som gavner de minst utviklede lan-

dene. Oppfølgingen av beslutningene fra Nairobi er viktig. Norge vil endre sine bindingslister i WTO for å gjøre beslutningen om utfasing av eksportsubsidier rettslig bindende.

Ikrafttredelse av avtalen om handelsfasilitering var en målsetting for 2015. Norge leverte sitt godkjenningssdokument i desember 2015. Dessverre leverte ikke det nødvendige 2/3 av medlemskapet sine tilsvarende dokumenter og avtalen trådte ikke i kraft.

Forhandlingene om en utvidelse av den eksisterende informasjonsteknologiavtalen (ITA) ble ferdigstilt i desember 2015 og vil medføre fjerning av tollsatser på varer som utgjør ca. 10% av verdenshandelen. For norsk næringsliv betyr dette tollfri adgang for 201 typer IT-varer til nye markeder.

Norge deltok i forhandlinger om tollnedtrapping på miljøvarer innenfor rammen av WTO. For miljøvarer var målsettingen å nå et resultat før klimatoppmøtet i Paris i desember 2015. Dette lyktes man imidlertid ikke med. Forhandlingene fortsetter med målsetting om å ferdigstille så raskt som mulig.

Norge fortsatte sin deltakelse i forhandlinger om en ny avtale om handel med tjenester (TISA) basert på WTOs avtale om handel med tjenester (GATS). 50 WTO-medlemmer (både utviklingsland og industriland) deltar, men norsk målsetting er bredest mulig tilslutning fra WTOs medlemmer.

Det regulære arbeidet i WTOs mange ulike organer ble ivaretatt og trappet opp. Norge reiste i 2015 en rekke problemstillinger knyttet til konkrete forhold norsk næringsliv erfarer.

Norge har videreført deltakelse i forhandlinger om tiltredelse til WTO for en rekke land. I løpet av 2015 ble Liberia og Afghanistan akseptert som nye WTO-medlemmer.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 13,2 mill. kroner.

Internasjonalt energisamarbeid

OECDs atomenergibyrå (NEA)

Situasjonsbeskrivelse

NEAs oppgaver er å fremme bruk av atomenergi for fredelige formål. Norge deltar i NEAs arbeid. NEA er sekretariat for komiteen som ivaretar MNEPR-avtalen (multilateral juridisk rammeavtale for bistand til Russland på atomsikkerhetsområdet).

Mål

Sentrale mål for NEA er forskning, informasjonsutveksling og faglig bistand om driftssikkerhet og atomavfallsbehandling/-lagring ved atominstallasjoner, samt beskyttelse av mennesker og miljø mot skadelig radioaktiv stråling i landene som er medlem av OECD. OECD/NEA forvalter konvensjonen (Paris-konvensjonen) om erstatning for tredjepersoner grunnet atomulykke.

Rapport 2015

Det er nylig etablert en ny budsjettstruktur for NEA, som resultat av en prioritert prosess som har pågått over flere år. OECD/NEA hadde også i 2015 som en prioritert oppgave å involvere og forplikte produsentstatene på regjeringsnivå for innføring av felles tiltak som sikrer bærekraftig produksjon av radioaktive isotoper. Utvikling av god sikkerhetskultur står sentralt i NEAs bistand til land blant annet i Sentral- og Øst-Europa, men også i de øvrige medlemslandene i OECD/NEA. De viktigste virkemidlene er samarbeidsprogrammer, utveksling av informasjon, seminarer og opphold for eksperter ved anlegg i NEAs medlemsland, inkludert ved Institutt for energiteknikk på Kjeller og i Halden. Arbeidet med oppfølging av Fukushima-reaktoren i Japan etter jordskjelvet i 2011 fortsetter. NEA har fortsatt arbeidet med å styrke arbeidet rundt prinsippet forsvar i dybden, som er et fundamentalt prinsipp for å ivareta atom-sikkerhet, og beskyttelse av mennesker og miljø.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 1,65 mill. kroner til OECDs atomenergibyrå (NEA).

Det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA)

Situasjonsbeskrivelse

IAEA har et viktig ansvar for å påse at ikke-spredningsforpliktelsene i Avtalen om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT) overholdes. Organisasjonen legger også til rette for fredelig utnyttelse av kjernekraft basert på strenge kontrollordninger. Den har utviklet en rekke instrumenter for å hindre at kjernefysisk materiale kommer på avveie eller rammer miljøet, og arbeider aktivt for å avdekke ulovlige nettverk for spredning av kjernefysisk teknologi og materiale. Organisasjonen bistår utviklingsland med å nyttiggjøre seg kjernefysisk teknologi innen helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA forventer at bru-

ken av kjernekraft vil øke i årene som kommer. Dette vil stille nye krav til trygghetstiltak for driften av kjernekraftanlegg og håndtering av avfall. IAEA har en sentral rolle i å sette nødvendige standarder, som rådgiver og som ressurs for kvalitetssikring av rutiner, regelverk og anlegg.

Mål

- Være en aktiv bidragsyter i IAEA politisk, finansielt og faglig og bidra til å samle internasjonal politisk støtte for å sikre at IAEA kan gjennomføre sitt mandat
- Styrke IAEAs ikke-spredningsarbeid og kontrolloppgaver.
- Styrke IAEAs innsats for kjernefysisk sikkerhet, trygghet og bistand til utviklingsland for bruk av kjernefysisk teknologi – med forsterket satsning på *Peaceful Uses Initiative*.
- Understøtte IAEAs muligheter til å utføre sikkerhetskontroll og verifikasjon av sivile kjernefysiske aktiviteter, begrense bruken av høyanriket uran, separert plutonium og høyradioaktive kilder i sivil sektor, og sikre internasjonale mekanismer for kjernefysisk brenselproduksjon.
- Følge opp relevante avtaler om beredskap, sikkerhet og trygghet, herunder konvensjonen om kjernefysisk sikkerhet og konvensjonen om tidlig varsling.
- Gi IAEA en tydeligere rolle i verifikasjon av nedrustning.

Rapport 2015

Den politisk viktigste rollen til IAEA i 2015 har vært knyttet til Irans atomprogram. Parallelt med avtalen mellom P5+1-landene og Iran ble det inngått en såkalt «veikart»-avtale mellom IAEA og Iran. «Veikartet» gjorde at verdenssamfunnet fikk innhentet alle de nødvendige forsikringer for at Atomavtalen kunne tre i kraft og at sanksjonene mot Iran kunne lettes. IAEA vil i mange år fremover spille en helt avgjørende rolle for å verifisere at Iran etterlever sine forpliktelser og at alt nukleært materiale i landet er i fredelig bruk. Norge har støttet IAEAs arbeid med hensyn til Iran både finansielt og politisk.

Norge har i 2015 fortsatt å støtte IAEA i arbeidet for kjernefysisk trygghet på anlegg, i brenselproduksjon, under transport og avfallshåndtering, og i håndteringen av radioaktive kilder til bruk i industri, ved sykehus og i forskning. Arbeidet med å styrke kjernefysisk sikkerhet og trygghet, både i Øst-Europa og i utviklingsland, er vik-

tig for Norge. For å minske spredningsrisikoen har Norge støttet opprettelsen av en multilateral brenselbank, og fortsatt sitt arbeid for å redusere bruk og lagre av høyanriket uran. Norge bidrar også til å styrke kjernefysisk sikkerhet i utviklingsland gjennom IAEAs frivillige fond for kjernefysisk sikkerhet.

Som i tidligere år har Norge videre bidratt til IAEAs tekniske samarbeidsfond, som er satt opp for å gi bistand til utnytting av kjernekraft i utviklingsland. Gjennom IAEAs tekniske samarbeidsfond og generaldirektørens eget initiativ (Peaceful Uses Initiative – PUI), har Norge støttet IAEAs prosjekter for bruk av anvendt nuklearteknologi (ikke kjernekraft) innen bl.a. jordbruk, medisin og forskning. IAEAs arbeid innen nuklearteknologi er relevant for 13 av 17 av FN's bærekraftsmål.

Vi har støttet oppgradering av IAEAs laboratorier for sikkerhetskontrollanalyser.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 18,8 mill. kroner under programområde 02.

Av det regulære bidraget klassifiseres 33 pst. bevilget som offisiell utviklingshjelp (ODA) og budsjetteres under kap. 170, post 78 under programområde 03.

Det internasjonale energibyrå (IEA)

Situasjonsbeskrivelse

Energi- og klimarelaterte problemstillinger står høyt på den internasjonale dagsordenen. IEA er OECD-landenes samarbeidsorganisasjon innenfor energiområdet, og organisasjonens bidrag til energiforsyningssikkerhet er fortsatt av stor betydning. IEA spiller en stadig viktigere rolle når det gjelder analyse av globale energitrender og betydningen for fremtidens klima. IEAs analyser og tilhørende anbefalinger tillegges betydelig vekt. Det er etablert dialoger med flere ikke-medlemsland, og det er startet en assosieringsprosess hvor man på Ministermøtet i november 2015 ble enige om å jobbe videre med i første rekke Kina, men også andre utvalgte partnerland. Mexico har besluttet å søke fullt medlemskap i IEA. IEA er en helt sentral organisasjon i internasjonal energi- og klimapolitikk og et viktig organ for å gjøre norske energipolitiske syn og interesser gjeldende.

Mål

IEAs målsetting er å bidra til forsyningssikkerhet for medlemslandene og fremme en mer bærekraf-

tig energibruk. Gjennom analyser og rapporter er IEA en viktig premissleverandør både internasjonalt og i Norge til diskusjonene om globale energi- og klimautfordringer. Datainnsamling, analyse og utarbeidelse av energistatistikk er en sentral del av IEAs arbeid. Energisektorens rolle for klimapolitikken er også et fremtredende tema for organisasjonen. IEA er også blitt en aktiv deltager i den globale energidialogen mellom produsenter og konsumenter, og IEA har som mål å utvide samarbeidet med ikke-medlemsland, herunder utviklingsland. Dette skyldes et stadig mer globalt energimarked, økende gjensidig økonomisk avhengighet land imellom og de globale miljø- og klimautfordringer.

Rapport 2015

Forsyningssikkerhet og geopolitikk i forhold til oljeprisfallet, samt globale klima- og miljøhensyn i lys av klimaforhandlingene frem mot Paris-avtalen, har stått sentralt på agendaen til IEA. IEA fokuserte i 2015 på konsekvensene av det dramatiske fallet i oljeprisene siden slutten av 2014. Analyse av energisektorens betydning for klimautviklingen sto sentralt også i 2015, ikke minst gjennom publikasjonen World Energy Outlook som kom med faglig innspill i forkant av klimatoppmøtet i Paris. Arbeidet med å følge opp det såkalte assosieringsinitiativet mellom IEAs medlemsland og de viktigste partnerlandene (Brasil, Kina, India, Russland, Indonesia, Sør-Afrika og Mexico) ble videreført, i første rekke mot Kina. Norge har aktivt støttet arbeidet med tettere samarbeid mellom IEA og viktige partnerland som Kina.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 2,3 mill. kroner.

Det europeiske energicharter (ECT)

Situasjonsbeskrivelse

På EUs toppmøte i 1990 tok Nederlands statsminister initiativ til et all-europeisk energicharter for å tilrettelegge for utenlandske investeringer innenfor energisektoren i det tidligere Sovjetunionen og Øst-Europa, samt integrere landenes energisektorer med Europa og verdensmarkedet. Basert på en politisk erklæring i 1991, ble traktaten om Det europeiske energicharter (ECT) inngått i 1994. Norge undertegnet traktaten, men har ikke ratifisert med begrunnelse i at traktatens tvisteløsningsmekanisme (internasjonal voldgift) er i strid med Grunnloven. Norge har imidlertid

implementert charteret i praksis. ECT trådte i kraft i 1998 og i dag har alle 52 signatur-stater ratifisert med unntak av Russland, Norge, Hviterussland og Australia.

Mål

ECTs målsetting er å bidra til større sikkerhet i energileveranser, økt effektivitet i bruk av energi, reduksjon av miljøproblemer knyttet til energiaktiviteter og økte investeringer i slike aktiviteter i området som dekkes av chartersamarbeidet. Traktaten inneholder bestemmelser om langsiktig samarbeid, et liberalisert energimarked og beskyttelse av investeringer.

Rapport 2015

ECT har avholdt flere arbeidsgruppemøter og konferanser i 2015, i tillegg til den årlige ECT-konferansen som fant sted i Tbilisi. En av hovedsakene i 2015 var prosessen med en oppdatering av Det Europeiske energicharteret. Hensikten var å få flere land til å undertegne en politisk erklæring som bygger på prinsippene i charteret. En strategigruppe ledet av Norge møtes regelmessig for å drøfte måter for å modernisere energicharteret. Arbeidet ledet frem mot undertegning av den nye erklæringen på en egen Ministerkonferanse i Haag i mai 2015 hvor over 60 land sluttet opp om erklæringen.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 619 000 kroner.

Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA)

Situasjonsbeskrivelse

Oppslutningen om IRENA fortsetter å øke. Per mai 2016 har IRENA 147 medlemsland og 29 i prosess for medlemskap. Organisasjonen har på få år utviklet seg til å bli den fremste internasjonale arenaen for samarbeid og utveksling av kunnskap om fornybar energi. IRENA støtter land i omstillingen til et bærekraftig energisystem og er åpen for alle FN-medlemsland. Norge bidrar aktivt til å utvikle IRENA. Organisasjonen har hovedsete i Abu Dhabi.

Mål

IRENAs formål er å være en kunnskapsbasert pådriver for økt produksjon og bruk av fornybar

energi globalt. Organisasjonen skal ha en ledende posisjon i å yte rådgivning til medlemslands myndigheter om økt utbygging av fornybar energi og være en viktig plattform for internasjonalt samarbeid. Kompetansebygging og informasjonsdeling står sentralt. Gjennom rapporter, opplæring og teknisk støtte utvikler og deler IRENA kunnskap som skal føre til større utbredelse av fornybar energi og investeringer i relaterte energitjenester globalt. IRENAs virkeområde omfatter alle fornybare energikilder.

Rapport 2015

IRENA leverte informasjonsprodukter og tjenester av høy kvalitet i 2015, tok aktiv del i arbeidet i FNs Sustainable Energy For All (SE4All), og bidro til internasjonal mobilisering frem mot, og under, klimaforhandlingene i Paris (COP 21).

Gjennom regionale samarbeidsprogrammer og prosjekter for spesielt utsatte stater, som små øystater, har IRENA fortsatt å styrke sin betydning for utviklingsland og fremvoksende økonomier som har et særlig behov for kompetanseoverføring. Organisasjonens stadig voksende plattform for kunnskapsdeling omfatter nå søkbare og interaktive databaser med statistikk og analyser om fornybar energi, kostnadsutvikling, kartlegging av fornybare energiressurser og «veikart» for land og regioner for å nå SE4ALLs mål om fordobling av andelen fornybar energi i verdens energimiks («REmap 2030»).

Budsjett 2017

Medlemslandenes finansielle bidrag baseres på FNs bidragsskala.

Det norske bidraget til IRENAs driftsbudsjett i 2017 anslås til 1,7 mill. kroner.

Multilaterale eksportkontrollfora

Situasjonsbeskrivelse

Norge deltar i alle de multilaterale eksportkontrollregimene, hvor varelistene og retningslinjene for kontroll med strategiske varer fastsettes. Australia-gruppen (AG) retter seg mot spredning av kjemiske og biologiske våpen, Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen mot spredning av kjernefysiske våpen, og regimet mot spredning av missilteknologi (MTCR) søker å hindre spredning av missiler for levering av slike våpen. MTCR er et unikt forum, som den eneste multilaterale arena hvor leverandørland diskuterer spredning av ballistiske missiler og

bæreraketter som kan levere masseødeleggelsesvåpen.

Wassenaar-samarbeidet (WA) ble etablert i 1996 og har som mål å bidra til regional og internasjonal sikkerhet og stabilitet gjennom åpenhet og ansvarlighet ved å hindre at eksport av konvensjonelle våpen og annen høyteknologi fører til destabiliserende oppbygging av konvensjonell militær slagkraft. WA bidrar til samordning av eksportkontrolltiltak for konvensjonelle våpen og høyteknologiske flerbruksvarer, mens det er medlemslandene selv som gjennomfører kontrollen i nasjonal rett og praksis. Samarbeidet utgjør et viktig supplement til de andre eksportkontrollregimene. Wassenaar-samarbeidet er også viktig for å sikre at norsk eksportkontroll holder en høy internasjonal standard. Så langt er det kun Wassenaar-samarbeidet som har et fast sekretariat som støttes gjennom faste norske tilskudd.

Mål

Norge vil være en aktiv bidragsyter til Wassenaar-samarbeidet. Norge vil arbeide for å styrke informasjonsutvekslingen og oppnå større åpenhet, samt samle oppslutning om en felles forståelse om sluttbrukerdokumentasjon når samarbeidet i 2016 skal gjennomgås. Slike forhandlinger føres hvert femte år og gir anledning til å videreutvikle og styrke samarbeidet.

Rapport 2015

Norge har deltatt aktivt i forhandlingene innenfor Wassenaar med sikte på drive frem enighet om høye eksportkontrollstandarder og informasjonsutveksling for å sikre en ansvarlig eksportkontroll når det gjelder konvensjonelt forsvarsmateriell. Norge har vært en aktiv bidragsyter i dette arbeidet og ledet i 2015 det årlige ekspertmøtet om lisensiering og håndhevelse (LEOM). Norge har deltatt aktivt i alle samarbeidets ekspertgrupper, inkludert med nasjonale eksperter i de tekniske arbeidsgruppene, hvor premisene for kontrollen med strategiske varer i stor grad nedfelles.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 175 000 kroner til å dekke Norges faste bidrag til Wassenaar-samarbeidet.

Marine ressurser

Kommisjonen for bevaring av levende marine ressurser i Antarktis (CCAMLR)

Situasjonsbeskrivelse

Norsk fiskeriaktivitet i Antarktis er regulert gjennom gjeldende internasjonale avtaler under Konvensjonen om bevaring av marine levende ressurser i Antarktis (CCAMLR). Organisasjonen er en integrert del av det internasjonale samarbeidet om Antarktis-spørsmål, hvor Norge er en sentral aktør. CCAMLR ligger langt fremme i bekjempelsen av urapportert, uregulert og ulovlig fiske (UUU-fiske) gjennom blant annet svartelisting av UUU-fiskefartøy, sentralisert satellittovervåking av lisensierte fiskefartøy og et internasjonalt system for fangstdokumentasjon. CCAMLR er blant de fiskerierorganisasjoner som er kommet lengst i anvendelse av en økosystembasert tilnærming i ressursforvaltningen. Norge er en betydelig krillfiskenasjon, og er en pådriver i arbeidet for en vitenskapelig basert forvaltning.

Mål

CCAMLR har som formål å forvalte levende marine ressurser i området rundt Antarktis.

Rapport 2015

Norske fartøy har deltatt i fisket etter både krill og tannfisk. Norske forpliktelser under CCAMLR er fulgt opp med overvåkings- og forskningstokt. Norge har fortsatt å støtte aktivt opp under Vitenskapskomiteens arbeid for å legge til rette for vitenskapelig basert forvaltning, samt kommisjonens arbeid for å opprette marine verneområder i Antarktis.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås avsatt 1,2 mill. kroner.

Post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)

Avtalen om opprettelsen av Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) ble inngått i Beijing 29. juni 2015. Norge var blant 57 land som signerte avtalen. Innen mai 2016 hadde 37 av de 57 landene som hadde søkt medlemskap i banken, inklusive Norge, ratifisert sitt medlemskap. Banken vil ha

en kapitalbase på 100 mrd. USD Norges eierandel er på 0,55 pst. av bankens kapital. Flere land står nå i kø for å bli medlemmer.

AIIB ble formelt operasjonell etter åpningen 16. – 17. januar 2016, hvor rådet og styret som ble etablert vedtok bankens rammeverk. Styret i AIIB har 12 representanter; 9 regionale og 3 ikke-regionale. Styret er et «non-resident» styre hvor medlemmene reiser til styremøtene. I vår valggruppe (UK, Polen, Sveits, Sverige, Danmark og Island) er UK styremedlem de første 2,5 årene. Norge var stedfortredende styremedlem første halvår 2016, som var en viktig periode for banken.

Formålet med AIIB er å investere i infrastrukturprosjekter i Asia, hvor finansieringsbehovene er svært store. AIIB er ikke en tradisjonell utviklingsbank, men vil gjennom å finansiere infrastrukturutbygging likevel bidra til utvikling og fattigdomsreduksjon. Banken skal forutsetningsvis gi avkastning, og overenskomsten åpner for uttak av utbytte fra eiernes side.

AIIBs motto er «lean, clean and green».

To overordnede institusjonelle mål er identifisert for perioden 2016–2018:

- Bygge en sterk organisasjon basert på prinsipper for god bedriftskultur
- Tilby prosjektfinansiering og løsninger til klienter raskt, kosteffektivt og proaktivt.

AIIB planlegger å etablere en prosjektportefølje på omtrent 30 prosjekter det første året, hvorav 5–10 vil bli fremmet for styrebehandling i 2016, og resten i 2017. De fleste vil gjennomføres som samfinansiering med de andre multilaterale bankene, fortrinnsvis Asiabanken og Verdensbanken.

Følgende sektorinndeling planlegges for AIIBs flerårige prosjektportefølje 2017–18: 35 pst. transport, 25 pst. energi, 25 pst. vann, 15 pst. andre. Innen utgangen av 2018 er planen at 70–80 pst. av porteføljen vil være innenfor offentlig sektor, mens om lag 25 pst. til privat sektor. Det ligger an til at de første prosjektene vil være innen transport, energi og vann. Den geografiske fordelingen er ikke klar.

Norge innbetalte første del av vårt kapitalinnskudd (22 mill. USD per år over fem år) i januar 2016.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det bevilget 190 mill. kroner.

Det foreslås videre at Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan utgiftsføre evt. merutgifter uten bevilgning under kap. 116, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB) som følge av valutakursjusteringer dersom dette er nødvendig for å oppfylle norske forpliktelser overfor AIIB på 22 mill. USD i 2017 jf. forslag til romertallvedtak IV.

Kap. 117 EØS- finansieringsordningene

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
75	EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	2 432 293	1 250 000	446 000
76	Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	1 793 673	1 150 000	408 000
77	EØS-finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>			185 000
78	Den norske finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>			185 000
Sum kap. 0117		4 225 966	2 400 000	1 224 000

Norge har siden etableringen av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) i 1994 bidratt til sosial og økonomisk utjevning i EØS.

Tildelinger til EUs mindre velstående land gjennom ulike finansieringsordninger er siden

1994 på til sammen EUR 6 145 mill.⁴ hvorav EUR 2 801,8 mill. utgjør forpliktelsen for perioden 2014–2021, jf. Prop. 119 S (2015–2016) Samtykke til ratifikasjon av avtale mellom EØS/EFTA-statene og EU om en EØS-finansieringsordning

2014–2021, avtale med EU om en norsk finansieringsordning 2014–2021 og tilleggsprotokoll til frihandelsavtalen mellom Norge og Det europeiske økonomiske fellesskap om handel med fisk, alle av 3. mai 2016, jf. Innst. 354 S (2015–2016). Beløpets størrelse i norske kroner vil avhenge av kursen på euro.

Fra og med EU-utvidelsen i 2004 er EØS-midlene delt i to, en norsk finansieringsordning og en EØS-finansieringsordning hvor også Island og Liechtenstein bidrar.

EØS-midlene er et viktig virkemiddel i Europapolitikken og skaper møteplasser og samarbeidsrelasjoner til institusjoner og myndigheter både i mottakerlandene og på EU-nivå. Det overordnede målet for EØS-midlene har fra starten vært at de skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS. Dette vil gjøre mottakerlandene bedre i stand til å nyttiggjøre seg det indre marked. Norge og mottakerlandene har gjensidig interesse av dette. Nytt for perioden 2009–2014 var at det bilaterale målet ble nedfelt som et selvstendig og likeverdig mål sammen med sosial og økonomisk utjevning. Dette er videreført for perioden 2014–2021. Styrkede bilaterale relasjoner mellom giver- og mottakerland er også reflektert i rammeavtalene med landene. Det bilaterale målet gjør det lettere å sikre at norske institusjoner og organisasjoner deltar i gjennomføringen av programmer og prosjekter og etablerer partnerskap av strategisk betydning. Bevilgningene til EØS-midlene 2009–2014 vil avsluttes i 2017.

Det ble innført en programmodell for perioden 2009–2014, og denne er videreført for perioden 2014–2021. Overgang fra prosjekt- til programmodell medfører at større ansvar for gjennomføring og resultatoppnåelse hviler på mottakerlandene og Det nasjonale kontaktpunkt (NFP) i tråd med avtalen med EU. Giverne godkjenner programmene, mens prosjektansvaret ligger hos mottakerlandene.

I avtale- og regelverk for EØS-midlene er det lagt til grunn visse tverrgående grunnleggende verdier. Dette innebærer at alle aktiviteter skal være i tråd med prinsipper for blant annet menneskerettigheter, godt styresett, anti-diskriminering, bærekraftig utvikling og likestilling. Eventuelle overtredelser er å anse som et brudd på avtalene og regelverket og kan føre til sanksjoner.

⁴ Total budsjettildeling til finansieringsordningene fra Norge, Island og Liechtenstein i perioden 1994–2014. Finansieringsordningen for perioden 1994–1998 er ikke direkte sammenlignbar med senere finansieringsordninger som følge av at den også inkluderte en låneordning finansiert gjennom European Investment Bank.

Det vises for øvrig til Rapport 2015 under postene 75 og 76 og til omtale under nye poster 77 og 78.

Anmodningsvedtak nr. 845 (2015–2016)
10. juni 2016:

«Stortinget ber Regjeringen bidra til å styrke mottaksapparatet i Hellas med bruk av EØS-midler»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 90 L (2015–2016), Innst. 391 L (2015–2016), Lovvedtak 102 (2015–2016), Lovanmerkning 1 (2015–2016) om endringer i utlendingsloven mm (innstramminger II).

Grunnlaget for vedtaket er fulgt opp ved at det i inneværende finansieringsperiode for EØS-midlene (2009–2014), benyttes 24,1 mill. euro av det totale bidraget til Hellas på 63,4 mill. euro til å styrke mottaksapparatet i Hellas. Avtalen med EU om ny finansieringsperiode for EØS-midlene 2014–2021 ble undertegnet 3. mai 2016 og ratifisert av Stortinget 8. juni 2016. Her fremgår at Hellas skal motta 116,7 mill. euro for neste periode. Det forhandles nå om rammeavtaler med de enkelte mottagerlandene. I forhandlingene med Hellas vil det bli lagt vekt på å videreføre bruk av EØS-midler til å styrke mottaksapparatet i Hellas.

Post 72 EØS-finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres

Post 73 Den norske finansieringsordningen (2004–2009), kan overføres

De to finansieringsordningene under post 72 og post 73 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Rapport 2015/16

Avtalene for perioden 2004–2009 ble avsluttet i møtet mellom giverlandene Norge, Island og Liechtenstein i Brussel 10. mai 2016. Alle 15 mottakerland har mottatt avslutningsbrev og avslutningsbrev er også oversendt Europakommisjonen ved DG Region.

Formålet med EØS-midlene 2004–09 har vært å bidra til å redusere økonomiske og sosiale forskjeller i EØS-området. Det har også vært et ønske om å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene gjennom ordningene. Dette var imidlertid ikke nedfelt som et mål

i avtalene med EU da disse ble inngått. 1155 prosjekter/fond har fått støtte innenfor miljø, kultur, helse, forskning, Schengen og justissektoren, regionalpolitikk, sivilt samfunn, grenseoverskridende samarbeid og gjennomføring av EU-regelverk.

Sluttevalueringen av ordningene viser at prosjektene har gitt viktige bidrag til sosial og økonomisk utjevning på lokalt nivå. Sluttevalueringen bekrefter at de norske partnerne har vært viktige for de resultatene som er oppnådd. EØS-midlene har også bidratt på områder hvor det har vært lite midler tilgjengelig fra EU, som sivilt samfunn, justisreform og kulturarv. EØS-midlene har på denne måten vært et viktig supplement til EUs støtte for å utvikle samfunnsstrukturene i mottakerlandene. Avslutningsvis opplyses at absorberingsraten under ordningene ble på i overkant av 88 prosent.

Post 75 EØS-finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

Post 76 Den norske finansieringsordningen (2009–2014), kan overføres

De to EØS-finansieringsordningene under post 75 og post 76 omtales nedenfor under ett på grunn av store likheter mellom de to ordningene. Ulikheter er presisert i teksten.

Situasjonsbeskrivelse

EØS-finansieringsordningen

Etter avtale med EU har EØS/EFTA-statene Island, Liechtenstein og Norge stilt 988,5 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2009 til 30. april 2014. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende EØS-finansieringsordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. EØS/EFTA-statene stiller 5 mill. euro til disposisjon for Kroatia. Den samlede støtten utgjør etter dette 993,5 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Norges andel av bidraget utgjør om lag 95,8 pst. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Tsjekkia og Ungarn. Spania faller utenfor EUs fordelingsnøkkel for samhörighetsfondene, men har i samsvar med EUs samhörighetspolitikk fått en særskilt overgangsstønad på 45,85 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013.

Den norske finansieringsordningen

I femårsperioden 1. mai 2009 til 30. april 2014 har Norge forpliktet seg til å stille til rådighet ytterligere 800 mill. euro. Da Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen, ble den eksisterende norske ordningen utvidet til også å omfatte Kroatia fra 1. juli 2013 til 30. april 2014. Norge stiller 4,6 mill. euro til disposisjon. Den samlede støtten utgjør etter dette 804,6 mill. euro. Støtten ytes i form av tilskudd. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere avhengig av kursen på euro. Mottakerlandene er Bulgaria, Estland, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Forvaltningen av EØS-midlene

Finansieringsordningene 2009–2014 blir gjennomført etter en fem pluss to års modell med mulighet for ett års forlengelse. Prosjektene går i 2016 mot avslutningsfasen og avsluttes i 2017. Utbetalningene sammenlignet med 2015 forventes å bli vesentlig redusert.

I regelverket for EØS-midlene 2009–2014 slås det fast at det er nasjonale myndigheter som har ansvaret for at EØS-midlene blir brukt i henhold til inngåtte avtaler og regelverk. De har utnevnt et nasjonalt kontaktpunkt (NFP) som representerer mottakerlandet overfor giverlandene. Under de nasjonale kontaktpunktene ligger programoperatører som har ansvar for å forberede og gjennomføre et program ut fra avtalte mål. Dette innebærer, i tillegg til å følge opp prosjekter, å beslutte hvilke prosjekter som skal få støtte.

NFP har ansvar for overvåkning av midlene i mottakerlandet, men gjør ikke revisjoner. Det er revisjonsmyndighetene i mottakerlandene som utfører revisjoner av NFP og programoperatørene. Programoperatørene skal i henhold til regelverket utføre egne revisjoner av prosjekter under sine respektive programmer.

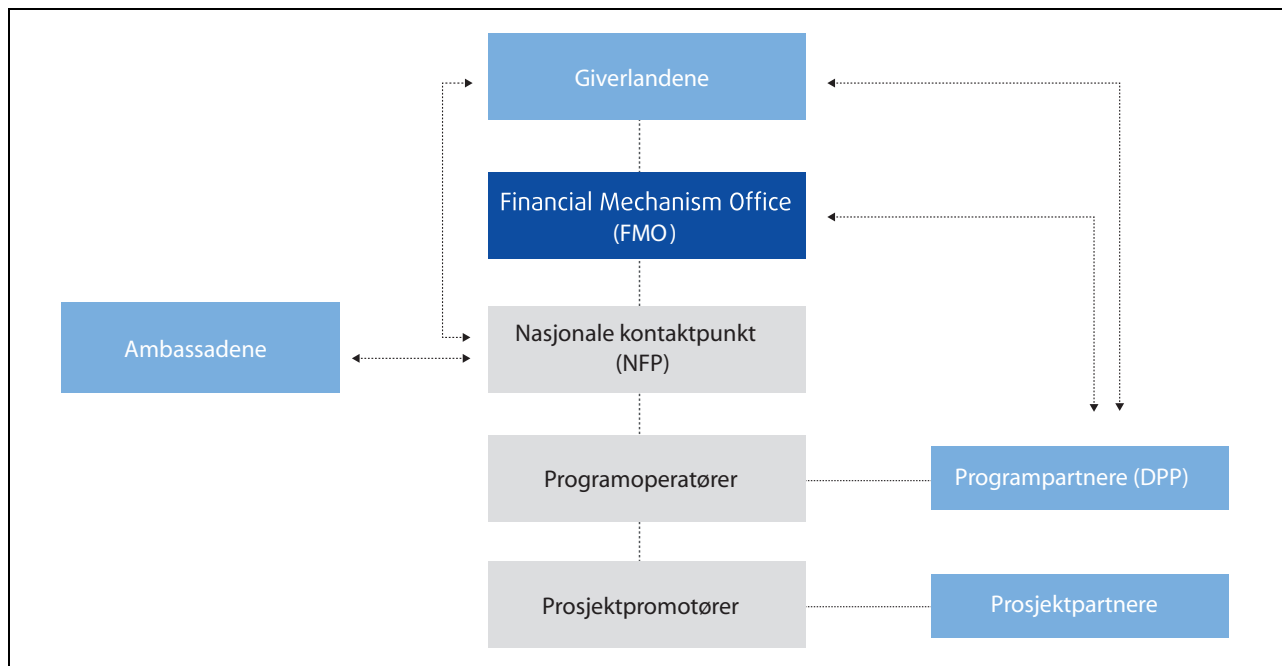
Giverlandenes sekretariat i Brussel (FMO) sørger for overvåkning og revisjon av midlene på oppdrag fra giverne. Antall revisjoner og evalueringer blir besluttet av giverne basert på en risikoanalyse av midlene.

Resultatbasert styring har vært prioritert i utformingen av EØS-midlene for perioden 2009–2014. For hvert program er det definert overordnede målsettinger med tilhørende resultatindikatorer. Dette gjør det mulig å måle resultater og langsiktige virkninger av støtten.

Utenriksdepartementet og FMO følger opp og overvåker programmene tett gjennom:

- Styringsdialog med landene
- Jevnlig kontakt med norske fagdepartementer og etater som er involvert i programmer
- Avtalefestede rapporteringer og evalueringer, samt egne revisjoner
- Løpende risikostyring
- Regelmessig dialog med programoperatørene og feltbesøk, samt omfattende regelverk som legger til rette for tett kontroll

Nedenfor følger en oversikt over aktørene som er involvert i forvaltningen av EØS-midlene. Den viser ikke til fulle alle interaksjonene mellom aktørene, pilene går ofte flere veier. Samarbeidet mellom ambassadene og programpartnerne (DPPene) er for eksempel omfattende og nært.

Figur 11.1 Organisasjoner involvert i forvaltningen av EØS-midlene

De norske ambassadene i mottakerlandene har flere viktige oppgaver knyttet til EØS-midlene. Det er ambassadenes oppgave å bidra til at Norge anvender mulighetene EØS-midlene gir til å styrke det bilaterale samarbeidet med landene. Ambassadene profilerer også Norges innsats og informerer om EØS-samarbeidet i ulike fora. De bistår de norske etatene som er involvert i programmer, legger til rette for prosjektsamarbeid og bruk av de bilaterale fondene. Ambassadene rapporterer til Utenriksdepartementet om risiko knyttet til gjennomføringen av midlene og er en lyttepost i arbeidet mot korrupsjon.

Mål og satsingsområder

Formålet med EØS-midlene er å bidra til å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i EØS-

området og å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor de avtalte innsatsområdene støttes tiltak som er i tråd med EUs mål og mottakerlandenes nasjonale planer og strategier for økonomisk og sosial utvikling. EØS-midlene er små sammenlignet med mottakerlandenes økonomi og overføringer internt i EU. Det vil derfor være vanskelig å skille ut og påvise en direkte sammenheng mellom støtten og utviklingen på nasjonalt nivå i hvert land.

De bilaterale forbindelsene styrkes gjennom bilaterale fond og samarbeid i programmer og prosjekter. Det er etablert tre typer fond som fremmer bilateralt samarbeid; et bilateralt fond på nasjonalt nivå, bilaterale fond på programnivå og et fond for tilleggsaktiviteter i programmene. Målsetningen med denne strukturen er å sikre et vedvarende fokus på det bilaterale arbeidet.

Rapport 2015

For finansieringsordningene under hhv. post 75 og 76 ble det i 2015 utbetalt 2 432 293 mill. kroner og 1 793 673 mill. kroner, til sammen 4 225 966 mill. kroner. Det viste seg i mars 2015 at flere prosjekter var forsinket og ikke ville bli ferdigstilt. Norge, Island og Liechtenstein besluttet å gi forlengelse til prosjekter i spesielle tilfeller fra 30. april 2016 til 30. april 2017 slik regelverket for ordningen gir mulighet til. Forlengelse av sluttdatoen for prosjektaktiviteter ble også justert under EØS-finansieringsordningen 2004–2009. Ved årsskiftet var om lag 6 200 prosjekter registrert.

Oppfølging av Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av EØS-midlene

I 2015 arbeidet Utenriksdepartementet med å følge opp anbefalingene fra Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av EØS-midlene som ble overlevert Stortinget 17. september 2013. Det er blitt gjennomført 16 seminarer /workshops i mottakerlandene i blant annet metodikk for resultatbasert styring og rapportering. Rapporteringssystemer er også forbedret. Aktiv resultatstyring krever gode overvåkningssystemer og relevant, tidsriktig data – programindikatorer er en viktig del av dette. FMO har utviklet aggregerte indikatorer for rapporteringsformål, basert på programindikatorer som benyttes i forbindelse med bl.a. årsrapporter, sektorrapporter og faktaark.

Bulgaria, Hellas og Romania har større forsinkelser i gjennomføringen av programmene. Det er derfor blitt hyret inn konsulenter som rapporterer til FMO og giverne på gjennomføringen av programmene i landene. På bakgrunn av rapportene foreslår FMO og giverne avbøtende tiltak for å få fortlgang i gjennomføringen.

Bilaterale relasjoner

Programmodellen har lagt grunnlaget for et mer strategisk og forutsigbart samarbeid i tillegg til gjensidig erfarings- og kunnskapsutveksling mellom norske fagetater og institusjoner i mottakerlandene. 20 norske fagetater bidrar med kunnskap og faglige råd i planleggingen og gjennomføringen av programmene. Samarbeidet er omfattende. I underkant av 80 av de 150 programmene er det etablert partnerskap på programnivå. Programpartnerne legger også til rette for partnerskap i enkeltprosjekter for norske bedrifter, institusjoner og organisasjoner. Det har generelt vært stor etterspørsel etter norske partnere. Om lag 30 pro-

sent av prosjektene har en eller flere partnere fra Norge, eller de to andre giverlandene.

En evaluering gjennomført i 2015/2016 stadfester at EØS-midlene har bidratt til et omfattende samarbeid og gjensidig erfarings- og kunnskapsutveksling mellom institusjoner, organisasjoner og bedrifter i giverlandene og institusjoner og organisasjoner i mottakerlandene. 72 pst. av de spurte var av den oppfatning av at EØS-midlene styrket bilaterale relasjoner i høy, eller svært høy grad.

Norske etaters deltakelse i utforming, gjennomføring og avslutning av programmer bidrar til kvalitetssikring. Samtidig melder de norske fagmyndighetene at arbeidet med EØS-midlene har styrket deres nettverk og samarbeid med europeiske organisasjoner og institusjoner og bidratt til økt internasjonal kompetanse. Programpartnerne bidrar dermed også til å styrke de bilaterale relasjonene Norge har med landene og EU.

Samarbeid med internasjonale organisasjoner

Det er inngått avtaler om samarbeid med internasjonale organisasjoner med særlig kompetanse på politisk viktige områder for Norge. Dette styrker det faglige innholdet i programmene. Samarbeidet med Europarådet har vart siden 2010 på områder som justissektoren, sosial inkludering av barn og unge, romfolk og kampen mot hatspråk. Andre samarbeidsorganisasjoner er OSSE/ODIHR, EUs kontor for grunnleggende rettigheter (FRA), UNICEF, WHO m.fl. Transparency International (TI) bistår med rådgivning i forhold til avbøtende tiltak mot korrupsjon i programmene. Det er jevnlig dialog og konsultasjoner med Europakommisjonen for samordning og utveksling av erfaringer innenfor ulike land og sektorer.

Tiltak for romfolk

Romfolk utgjør den største minoriteten i Europa og en regner med at det finnes opp mot 12 millioner rom i Europa hvorav 7 millioner innenfor EU/EØS. Svært mange lever under vanskelige økonomiske og sosiale kår. Romfolk er utsatt for intoleranse, diskriminering og utestengelse fra samfunnet. Dette representerer felles europeiske utfordringer som ikke minst krever nasjonale krafttak i de landene hvor rom utgjør en stor minoritet, men også felles europeisk innsats.

I tråd med Stortingets vedtak brukes EØS-midler på å forbedre levekårene for fattige og svake grupper. Samtidig støttes tiltak som legger grunnlag for å løfte mennesker ut av fattigdom på lang sikt gjennom å legge til rette for utdanning

og arbeid. Mye av innsatsen er rettet mot tiltak som kan gjøre romfolk bedre i stand til selv å bedre sin livssituasjon.

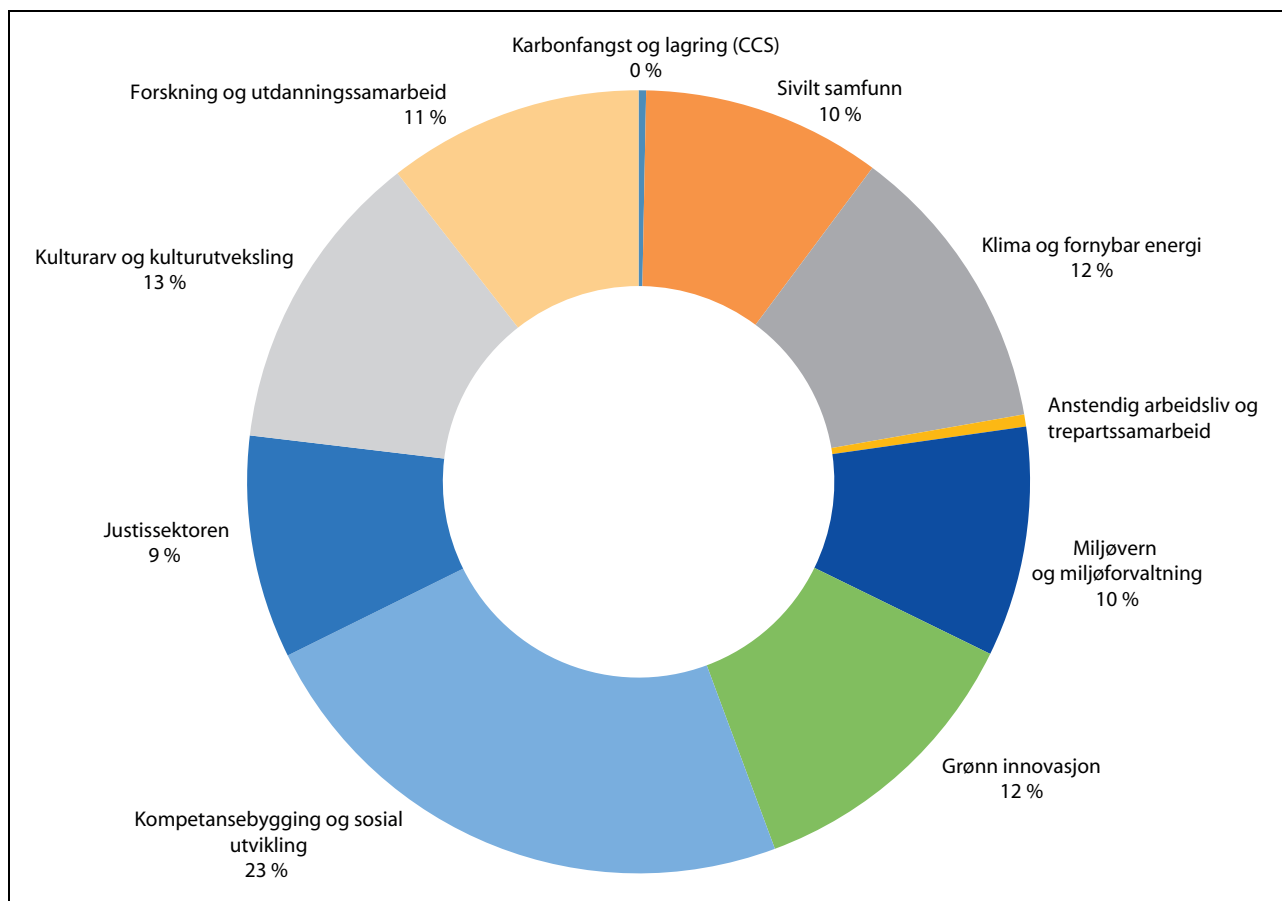
Situasjonen for romfolk har et særlig fokus i fem av mottakerlandene: Bulgaria, Romania, Slovakia, Tsjekia og Ungarn. Eksempler på resultater så langt er blant annet i Bulgaria der 1100 barn fra sårbare familier, inkludert rom, blir gitt tilgang til førskoler med støtte fra EØS-midlene. Dette vil lette barnas inntreden i den ordinære skolen. Et annet eksempel er 42 bulgarske medisinerstudenter med rom-bakgrunn som er gitt stipender til å fullføre utdanningen. Dette vil på sikt kunne gi rombefolkningen bedre legetilgang. I Romania har etablering av nettverk av «Rom-loser» (tilretteleggere) forbedret kontakten mellom sårbare romgrupper og lokalt helsevesen. Støtten til etablering av 46 lokale helsestasjoner i områder med stor rom-befolkning har gitt nødvendig helsehjelp til 11 250 personer.

Felles verdier

Regjeringen har et særskilt fokus på gode styringsstandarder for gjennomføringen av EØS-midlene. Dette inkluderer åpenhet og kamp mot korrupsjon, likestilling mellom kjønnene og bærekraftig utvikling. Det legges vekt på å fremme demokrati, menneskerettigheter, rettsstatens prinsipper og toleranse og å motvirke hatefulle ytringer, rasisme og diskriminering.

Nedenfor følger rapportering på noen utvalgte sektorer, deretter følger en rapportering per land.

Figur viser fordelingen av EØS-midler per sektor. Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004–2009, har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er det største innsatsområdet. Støtten til kulturarv er redusert.

Figur 11.2 Viser fordelingen av EØS-midler per sektor. Sammenlignet med fordelingen for perioden 2004–2009, har støtten til klima og miljø økt betydelig, og er det største innsatsområdet. Støtten til kulturarv er redusert.

Klima, fornybar energi, miljøvern og miljøforvaltning

Mange europeiske klima- og miljøutfordringer er grenseoverskridende og krever samarbeid på tvers av landegrensene. Det er en målsetning at minst en tredjedel av EØS-ordningen skal gå til klima, miljø og fornybar energi. Formålet med støtten er å bidra til at mottakerlandene bedre kan nå klimamålene som EU har satt i Europa2020-strategien; 20 pst. reduksjon i klimagassutslipp, 20 pst. andel fornybar energi og 20 pst. økning i energieffektivitet.

Ved utgangen av 2015 var i overkant av 30 pst. av EØS-ordningen, i overkant av 340 mill. euro, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. For ordningene som helhet er om lag 23 pst., i overkant av 420 mill. euro, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. I tillegg kommer prosjekter i øvrige programmer som grønn industriell innovasjon og sivilt samfunnsprogrammene.

Under delområdet miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å:

- Forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser
- Øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold
- Forbedre miljøovervåkning og håndtering av kjemikalier og farlig avfall

Til sammen 14 programmer innenfor dette delområdet er under gjennomføring i 10 mottakerland.

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp bl.a. gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. Når det gjelder bruk av fornybar energi, utnytter mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Gjennom EØS-midlene støttes derfor programmer for å fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Det gis også støtte til tiltak for å spre informasjon og skape større bevissthet om fremtidsrettede energiløsninger. Forskning og utvikling av ny teknologi utgjør også en viktig del av innsatsen.

I inneværende programperiode fokuseres det også på å øke kapasiteten og kunnskapen hos offentlige myndigheter om klimatilpasning. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er også viktige målsetninger som støttes gjennom

programmene rettet mot klimatilpasning og fornybar energi. Det er til sammen 16 programmer i 10 land som er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

2015 var et viktig år for utlysning av midler og utvelgelse av prosjekter i programmene. Et eksempel på et konkret resultat i løpet av fjoråret er overleveringen av havforskningsfartøy i Portugal. Fartøyet er finansiert av EØS-midler og styrker Portugals evne til forskning og overvåking av marine ressurser.

Grønn næringsutvikling

Gjennom den norske ordningen under EØS-midlene bidrar Norge til utvikling og kommersialisering av ny miljøteknologi, investering i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter, samt til utvikling og bruk av fornybar energi. Programmer innenfor grønn næringsutvikling gjennomføres i åtte land, Estland, Latvia, Litauen, Bulgaria, Romania, Polen, Slovakia og Ungarn. I tillegg kommer det bedriftsrettede forskningsprogrammet i Spania, som fokuserer på utvikling og kommersialisering av miljøvennlig teknologi. Målgruppen for programmene er private bedrifter, især små og mellomstore bedrifter (SMB).

Ved utgangen av 2015 hadde alle programmene hatt utlysninger, og 254 prosjekter, hvorav 170 større, har fått støtte. Med unntak av programmet i Spania, som ble avsluttet i januar 2016 og Estland hvor prosjektene avsluttes i april 2016, vil alle programmene ha prosjekter som løper til april 2017.

Det er 103 prosjekter som har norske partnere ved utgangen av 2015 (40 pst.). Omtrent 10,5 mill. euro har blitt tildelt norske prosjektpartnere. Interessen fra norsk næringsliv for markeder i mottakerland med programmer innenfor grønn næringsutvikling har økt, ifølge Innovasjon Norge.

Alle prosjekter for grønn næringsutvikling skal ha privat delfinansiering. I flere av mottakerlandene har imidlertid prosjektpromotørene møtt utfordringer med å skaffe til veie private investorer til prosjektene. Selv om flere programmer, særlig i Latvia og Litauen, ligger noe etter den opprinnelige tidsplanen, er mange prosjekter godt i gang med implementeringen. I Estland, Romania og Bulgaria har implementeringen kommet lengst og resultater fra prosjektene har begynt å vise seg. I Romania har eksempelvis et prosjekt for forbedret avfallshåndtering skapt 120 nye arbeidsplasser, og totalt har programmene hittil bidratt til 260 nye arbeidsplasser i mottakerlandene. Et annet konkret eksempel er et prosjekt i Estland

som har ført til utvikling av banebrytende teknologi for energieffektivisering innenfor transportbransjen (Skeleton Technologies).

For å utnytte og bygge videre på etablerte partnerskap mellom bedrifter og organisasjoner i Norge og mottakerlandene blir det arrangert partnerseminarer der formålet er å støtte opp om nye søknader innenfor EUs program for forskning og innovasjon Horisont2020. Støtten til seminarene kommer fra de bilaterale fondene på programnivå.

Forskning og stipend

Investeringer i forskning, utdanning og innovasjon er avgjørende for vekst og jobbskaping i Europa. Regjeringen har utarbeidet en strategi for å styrke forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU. En stor satsing på forskning, gjennom både privat og offentlig sektor, skal bidra til å legge grunnlaget for fremtidens arbeidsplasser.

Det er forskningsprogrammer i seks mottakerland (Tsjekkia, Estland, Hellas, Latvia, Polen og Romania). Forskningsprogrammene finansierer både samarbeid om grunnforskning og anvendt forskning innenfor samfunnsfag og humaniora, helse, likestilling, miljø og fornybar energi. Utdanningssamarbeid og stipendprogram støtter prosjekter som har som mål å bedre undervisningsmetoder, øke kunnskap hos lærere samt forbedre og modernisere innholdet i undervisningsplaner og materiell. I tillegg åpner programmene for utveksling for både studenter og lærere.

Polen har det største programmet med en ramme på rundt 63 mill. euro eller rundt 590 mill. kroner. Forskningsprogrammet i Polen er blant de største bilaterale forskningsprogrammene på verdensbasis. En rekke ledende forskningsmiljøer i Norge deltar i så vel grunnforskning som anvendt forskning. Alle de pågående 77 prosjektene har norsk partner (som for eksempel NTNU, SINTEF, UiB, UiO, UiT, Polarinstituttet, UiS, UiA, NMBU, NINA, NILU, NIVA og NUPI).

Forskningsrådet er programpartner i fem forskningsprogram (alle unntatt Hellas). Rådet rapporterer at norsk deltakelse i forskningsprogrammene under EØS-midlene bidrar til å skape nettverk og kontakter som igjen drar med norske fagmiljøer i nye partnerskap mot EUs forskningsprogram Horisont2020. Mottakerlandene av EØS-midler har lav deltakelse i Horisont2020. De har lite ressurser nasjonalt til å styrke deltakelse for sine forskningsmiljøer. EØS-midlene kan dermed både fungere som en læringsarena og mobilisere innovasjons- og forskningsprosjekter i Hori-

sont2020 i mottakerlandene. Dette er også anerkjent av Europa-kommisjonen.

Det gjennomføres stipendprogrammer i elleve mottakerland, som omfatter både utveksling- og utdanningssamarbeid. Prosjektene under programmene støtter også opp under arbeidet i EUs program Erasmus+. Prosjektene bidrar til fornyelse av lærerplaner og pensum i mottakerlandene i tillegg til å fremme mobilitet for studenter. Studentene får studiepoeng etter gjennomført utveksling og får utviklet sin kultur- og språkforståelse. Over programperioden forventes det at flere tusen vil ha gjennomført ulike typer mobilitetsprosjekter. Prosjektene er toveis mellom studiesteder i mottakerlandene og giverlandene. Dette vil over tid styrke båndene mellom utdanningsorganisasjoner i Norge og mottakerlandene.

Justis og innenrikssaker

Justissektoren omfatter fem programområder: asyl og migrasjon, politisamarbeid, rettsvesen, kriminalomsorg og vold i nære relasjoner. Polen, Litauen og Romania er særlig prioritert, men også Hellas, Kroatia, Estland, Latvia, Slovakia, Tsjekkia, Kypros, Malta og Bulgaria har justisprogrammer. Totalt er det satt av om lag 166 mill. euro til denne sektoren.

Hellas er det eneste mottakerlandet med et asyl- og migrasjonsprogram. Utlendingsdirektoratet deltar som programpartner. En vesentlig komponent i programmet er drift av mottakssenter for asylsøkere, med særlig fokus på mindreårige asylsøkere. EØS-midlene bidrar til drift av et EU-finansiert mottakssenter i Fylakio i regionen Evros mot grensen til Tyrkia/Bulgaria samt et tilsvarende senter på øya Lesbos. I 2015 finansierte EØS-midlene driften av nær halvparten av åpne mottaksplasser for utsatte grupper i Hellas. Registreringsprosessen for asylsøkere er forbedret og EØS-midlene har finansiert 50 ekstra saksbehandlere og 80 tolker som tar del i asylprosessen.

Domstolsprogrammet fokuserer på kompetansebygging og opplæring av dommere, oppgradering av saksbehandlingssystemer og juridisk rådgivning til svake grupper. Alle aktivitetene har som målsetning å gjøre rettssystemet mer effektivt og tilgjengelig. Som eksempel kan Bulgaria trekkes frem hvor ni dommere har fått opplæring ved Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (ECtHR) over perioder på 8-12 måneder. 563 magistrater og annet juridisk personell har fått opplæring i Europakonvensjonen for menneskerettigheter (ECHR).

Under programmene om politisamarbeid er det en målsetning å styrke politiet i Romania, Bulgaria, Litauen, Polen og Tsjekkia. Over 15.000 politifolk fikk i 2015 opplæring i emner relatert til grensekontroll, som bruk av Schengen Informasjons Systemet (SIS II) og språkopplæring. I flere av landene er det også prosjekter hvor norsk politi er partner. Prosjektene ser på bl.a. tiltak rettet mot ulike former for grensekryssende kriminalitet slik som menneskesmugling. Programmet styrker også landenes etterlevelse av Schengenregelverket. Eksempelvis har omlag 30 rumenske politifolk vært på utveksling i Norge og det er etablert et samarbeidsprosjekt mellom Norge og Romania for å hindre og etterforske omreisende kriminelle. Rumensk politi får også opplæring i håndtering av hatkriminalitet mot rom-befolkningen.

Kriminalomsorgprogrammene bidrar til å bedre soningsforholdene i fengslene i mottakerlandene i tråd med europeiske standarder. Dette innebærer en rekke tiltak slik som opplæringstilbud for fengselsansatte, rehabilitering etter soning og annet. Ett prosjekt i Latvia har opprettet et rehabiliteringssenter for rusavhengige, der behandlinger følger metoder som er i bruk i Norge. Et annet prosjekt fokuserer på kvinner i fengslene, med barn under ett år, der 260 kvinner nå får tilgang til bedre helsetjenester under soningen.

Programmer under delområdet «vold i nære relasjoner» fokuserer på ulike tilbud til ofrene slik som krisesentre, i tillegg til opplæring av personale og bevisstgjøringskampanjer. Det er etablert 26 nye krisesentre og i tillegg støtter EØS-midlene også drift av 37 eksisterende sentre i mottakerlandene. I løpet av 2015 har om lag 3950 fagarbeidere fått opplæring både i metode for støtte til ofrene og håndhevelse av lovverket. Det er også gitt støtte til arbeid med voldsutøvere. Som en av de viktigste finansieringskildene på dette feltet, har EØS-midlene også styrket kapasiteten og nettverk og økt bevisstheten rundt vold i nære relasjoner i mottagerlandene.

Anstendig arbeid og trepartssamarbeid

Et velfungerende arbeidsliv forutsetter stor grad av samarbeid mellom myndigheter og arbeidstakere og arbeidsgivere. Forpliktende dialog kan bidra til å sikre arbeidsplasser og arbeidsstandarder. Denne dialogen er svak eller ikke-eksisterende i mange land i Sør- og Sentral-Europa som vi i dag deler et felles arbeidsmarked med. Det er satt av én prosent av tildelingene under den norske ordningen for hvert av de 13 landene,

dvs. 8,1 mill. euro. Sammen med arbeidslivets parter i Norge ble det gjennom EØS-midlene etablert et fond for å fremme samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter i mottakerlandene. Faglig kvalitetssikring har vært gjennomført ved at IN har samarbeidet med ILOs regionalkontor i Budapest. Dette har resultert i 52 prosjekter i til sammen 13 av mottagerlandene. Det har vært lagt opp til at prosjektene skal involvere norske arbeidslivsparter og 28 av de 52 godkjente prosjektene har en norsk partner. 1/3 på arbeidsgiversiden og 2/3 fra arbeidstakersiden.

Programmet er nå avsluttet. Det er gjennomført en evaluering av fondet av Nordic Consulting Group A/S. Hovedfunnene er at det er oppnådd gode resultater i de enkelte prosjektene. Det er også mulig å spore effekter på nasjonal lovgivning i enkelte land. Strukturene for trepartsdiallog er forbedret. Samtidig er tilliten mellom myndigheter og arbeidslivets parter styrket. Elementer fra den norske samarbeidsmodellen er anvendt i over 90 prosent av prosjektene. Innovasjon Norge har forvaltet fondet på en effektiv måte.

Over 28 000 personer har på ulike måter deltatt eller vært omfattet av de 52 prosjektene som er gjennomført. Det er blant annet avholdt over 700 kurs og seminarer.

Prosjektene har blant annet ført til nye tariffavtaler og forbedrede helse-, miljø- og sikkerhetsstandarder. Nedenfor følger noen prosjekteksempler:

Slovakia

Kartlegging av rammeverket for trepartssamarbeid har resultert i at slovakiske myndigheter anerkjenner at arbeidslivets parter skal få gi innspill til konsekvensanalyser av ny lovgivning.

Litauen

Vold mot helse- og omsorgsarbeidere har fått nasjonal oppmerksomhet som følge av en kartlegging av omfanget av dette problemet. Rapporten har ført til bedringer i arbeidsforhold og -vilkår.

Polen

Den nye loven om fødselspermisjon som ble vedtatt i 2014, adopterte en rekke forslag som ble utarbeidet av et prosjekt finansiert gjennom EØS-midlene. Prosjektet ble gjennomført av den polske arbeidsgiverorganisasjonen Lewiatan, og formålet var å komme med anbefalinger for å få flere kvinner ut i arbeid.

Rapporten fra Nordic Consulting Group inkluderer også forslag til forbedringer av fondet for den neste runden med EØS-midler. Bl.a. bør ambisjonsnivået tilpasses størrelsen på fondet, størrelsen på hvert prosjekt bør økes og antall tematiske områder som dekkes av fondet, bør reduseres.

Utenriksdepartementet tar med seg disse anbefalingene i arbeidet med å utforme fondet for neste periode.

Sivilt samfunn

Et sterkt sivil samfunn er avgjørende for et levedyktig demokrati. Frivillige organisasjoner spiller en rolle i å skape engasjement og bevissthet rundt samfunnsspørsmål, fremmer deltakelse i politikkutvikling og andre demokratiske prosesser og bidrar til åpenhet i politikk, forvaltning og den offentlige debatt. De yter også tjenester til svake grupper. I denne perioden av EØS-midlene er i overkant av 160 mill. euro satt av til støtte til det sivile samfunn gjennom NGO-programmer i samtlige mottakerland.

Det har vært stor interesse for midlene. Over 21 100 søknader er mottatt, av disse har nærmere 3 000 prosjekter fått støtte. Over 130 partnere fra Norge, Liechtenstein og Island deltar i ulike prosjekter, majoriteten er norske. Den norske Helsingforskomiteen bidrar til å engasjere norske frivillige organisasjoner i samarbeidet og informerer om EØS-midlene til sine målgrupper.

En evaluering av NGO-programmene konkluderer med at EØS-midlene har styrket NGO-enes kapasitet og fremmet menneskerettigheter. Støtten har også bidratt til økt kunnskap og forståelse for sivil samfunns rolle i levende demokratier. Evalueringen bekrefter at Norge er blant de få som gir støtte til kapasitetsbygging og til aktiviteter rettet mot demokratisering, sivil samfunns rolle som «vaktbikkje» og påvirkning/endringsagenter i Sentral-Europa. Hovedanbefalinger i rapporten er at Norge bør fortsette å gi støtte til kapasitetsbygging av sivil samfunn og fokusere på sivil samfunn som endringsaktører. Evalueringen viser også at det fremdeles er store utfordringer når det gjelder sivil samfunn i regionen. Flere organisasjoner er små og svake, og det er utfordringer i forhold til legitimitet og bærekraft. Det er også en utfordring å sikre at folk engasjerer seg i frivillig arbeid. Evalueringen kommer også med en rekke anbefalinger for hvordan støtten kan gjøres mer effektiv. Dette vil bli fulgt opp av departementet.

Kompetansebygging og sosial utvikling

Etter mange år med økonomisk krise og kutt i offentlige utgifter sliter sårbare grupper i mottakerlandene. Arbeidsløsheten er stor, og mange er avhengig av offentlige ytelser. Lavere skatteinntekter og press på offentlige budsjetter og velferdssystemer har bidratt til økte sosiale forskjeller internt i mottakerlandene. Gjennom 37 programmer, som så langt har finansiert 302 prosjekter, bidrar Norge til kompetansebygging og sosial utvikling i mottakerlandene. Nedenfor følger mer informasjon om programmer rettet mot de ulike målgruppene.

Barn og unge er hovedmålgruppe for programmer for mer enn 55 mill. euro i 5 mottakerland. Mer enn 6 000 barn fra vanskeligstilte familier har fått barnehageplass eller deltar i førskoleaktiviteter. I tillegg kommer opplæring av fagpersonale. I Estland har 66 lokale myndigheter igangsatt forebyggende tiltak mot ungdomskriminalitet og 120 organisasjoner og foreninger tilbyr nye tiltak for utsatte barn og unge.

Behovet for adgang til helsetjenester øker i takt med en aldrende befolkning i 4 av mottakerlandene. EØS-midlene bidrar med om lag 185 mill. euro i ti mottakerland til ulike helsefremmende tiltak. Forebyggende tiltak blir prioritert. Helseprogrammene har som særlig målsetning å bedre tilgangen til helsetjenester for utsatte grupper slik som barn, unge, gravide, gamle og romfolk. I tillegg er mental helse et viktig fokusområde, siden om lag 25 pst. av Europas befolkning opplever problemer med mental helse i løpet av livet. Så langt har om lag 668 000 personer fått tilgang til forbedrede helsetjenester, herunder mer enn 100 000 rom i de fattigste områdene i Romania. Mer enn 500 helsepersonell har fått økt sin kompetanse gjennom kurs og opplæring. Helsedirektoratet er programpartner i Polen, mens Folkehelseinstituttet er programpartner i Estland, Tsjekkia, Ungarn, Slovenia og Portugal.

23 mill. euro er satt av til programmer i seks mottakerland til arbeid for å fremme likestilling. I tillegg til å styrke offentlige likestillingsinstitusjoner og sivil samfunn, skal programmene også fremme likestilling i privat sektor. I et prosjekt i Spania deltar 87 spanske bedrifter der målsetningen er å øke antall kvinner i ledende stillinger. Programmene har også fokus på kvinner fra sårbare grupper, inkludert rom. I 2015 har 3 760 kvinner fra sårbare grupper forbedret sine muligheter til å delta i arbeidslivet. I tillegg har 270 romkvinner mottatt rådgivning og veiledning med mål om å finne arbeid. Det gis støtte til

likestillingsorganisasjoner, samt bistand til infrastruktur som skal lette kvinners deltakelse i arbeidslivet. Et ledd i dette er etablering av barnehager, slik at flere kvinner kan innta arbeidsmarkedet. Åtte nye barnehager er etablert og ytterligere fjorten er under etablering. I tillegg er en rekke barnehager utvidet med flere plasser. Utdanning og informasjonskampanjer blir organisert i alle seks land. Dette er viktige virkemidler i holdningsskapende arbeid og økt bevisstgjøring rundt likestillingsspørsmål. Interessen for midler til å fremme likestilling har generelt vært svært høy, da EØS-midlene er en av de viktigste kildene til finansiering i mange av mottagerlandene.

Spesielle tiltak for å hindre sosial ekskludering lokalt og regionalt blir støttet med rundt 15 mill. euro i fem mottakerland. Tiltakene responderer på akutte behov av økt fattigdom som en følge av den økonomiske krisen og innstramninger i mottakerlandenes sosiale budsjetter. Et prosjekt tilbyr hjemløse i Hellas helsetjenester og dekker grunnleggende behov. Så langt har 4000 mennesker fått tilgang til helsetjenester, 3500 familier har mottatt matkuponger og 4700 personer har henvendt seg til nødtelefonen via prosjektet. I Romania er det en målsetning å redusere fattigdom blant sårbare grupper slik som romfolk. I Polen er fokuset i de 15 prosjektene å støtte opp om lokale initiativ for sosial og økonomisk utvikling, herunder turisme og andre typer næringsutvikling.

Kapasitetsbygging med fokus på by- og regionalplanlegging, modernisering av offentlig sektor, forebygging av korrupsjon og bekjempelse av hatefulle ytringer er programområder som blir støttet med rundt 33 mill. euro i syv mottakerland. Prosjektene blir gjennomført i samarbeid med organisasjoner i mottakerlandene og giverlandene. KS har engasjert seg sterkt i dette arbeidet og er programpartner for to programmer («Barn og unge» og «Regional kapasitetsbygging») i fem land.

Kulturarv

Målene for EØS-midlene er å bevare og dokumentere kulturarv og gjøre den tilgjengelig for publikum og å styrke kulturell dialog, utveksling og europeisk identitet. Et mål er også å fremme minoriteters kulturarv. Kulturelt mangfold bidrar til å styrke demokratiske verdier.

204 mill. euro er øremerket ulike kulturprogrammer i 14 mottakerland.

Riksantikvaren er programpartner i kulturarvsprogrammene i Estland, Latvia, Litauen, Ungarn og Romania.

Kulturrådet er programpartner i kulturutvekslingsprogrammene i Polen, Latvia, Litauen, Tsjekkia, Romania og Portugal. Så langt har 441 prosjekter mottatt støtte under kulturprogrammene, og om lag 40 pst. har norsk partner. Det er igangsatt restaurering av 193 kulturminner under midlene, 1 200 forestillinger er gjennomført til nå og flere står for tur.

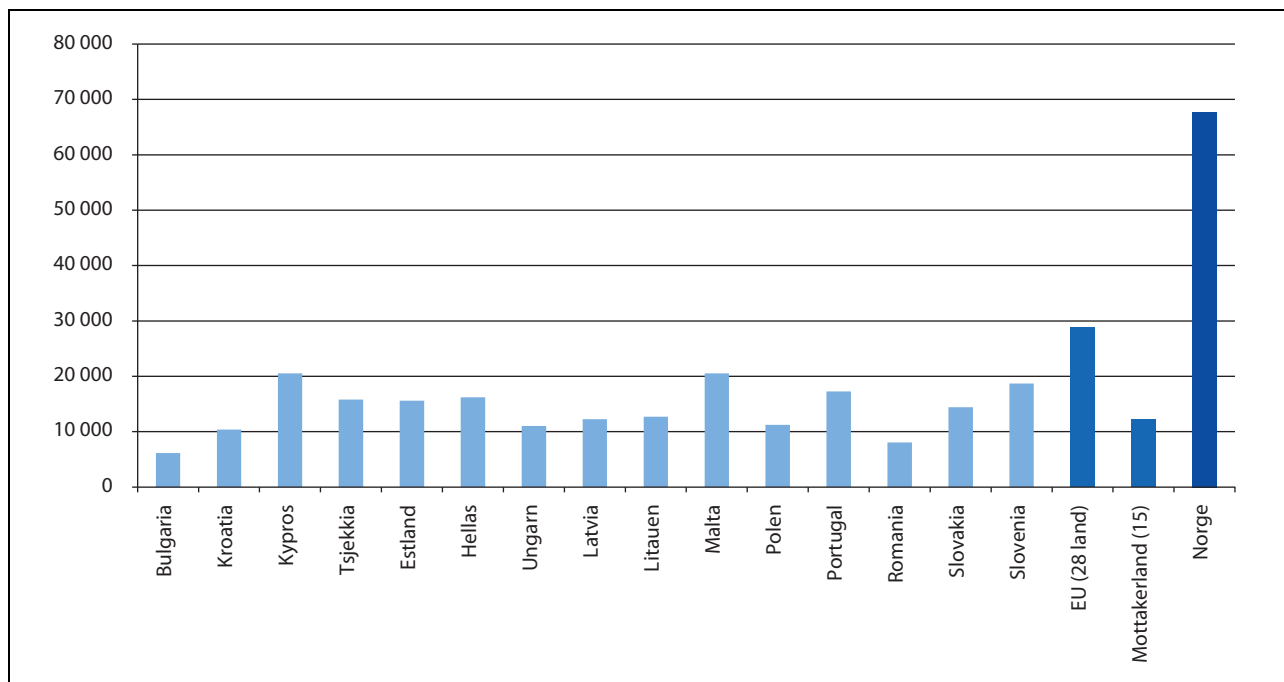
En rekke rapporter har påvist at investeringer i kultursektoren har effekt på lokal utvikling, sysselsetting, kompetanseutvikling, men også inkludering og kulturell forståelse. Dette ble også påvist i en evaluering av kulturprogrammene under EØS-midlene som ble gjennomført i 2016. Den slår fast at mange av prosjektene bidrar til økonomiske og sosiale ringvirkninger som nye arbeidsplasser, lokal vekst for turismen, bevaring av håndverkstradisjoner og sosial utjevning. Kulturminner har en sysselsettingseffekt både under selve restaureringsarbeidet og senere i form av økt turisme og relaterte aktiviteter. Et eksempel er restaureringen av den historiske grønne synagogen i Rezekne i Latvia, som nå skal utnyttes som et bygningsvernssenter i regionen og også vise frem jødisk kulturarv. Prosjektet har ført sammen norsk og latvisk kompetanse i arbeidet med å bevare Latvias trebygninger, og banet vei for meningsfullt bilateralt samarbeid for fremtiden. Norske og latviske yrkesfagelever har deltatt i prosjektet, noe som har gitt dem nye ferdigheter og dermed bidratt til å bygge bro mellom skole og arbeid. I Romania er et gammelt fabrikkområde i Bucuresti omgjort til et kulturelt laboratorium som fylles med norsk-rumenske samarbeidsprosjekter og bidrar til å gjøre området mer attraktivt.

Fremme av kulturelt mangfold og interkulturell dialog er et hensyn i mange av programmene, herunder fokus på den jødiske kulturen og romkulturen. Eksempler her er det jødiske museet i Polen, og ASTRA museet i Romania (romkulturen). Videre har det nye senteret for visuell kunst og historieforskning nær buffersonen i Nikosia på Kypros lagt grunnlaget for flere aktiviteter for å bedre dialogen og forståelsen for felles historie og tradisjoner mellom tyrkisk-kyprioter og gresk-kyprioter.

Økonomisk utvikling i landene

Økonomiske piler peker svakt oppover i euroområdet, men fremgangen er skjør og utfordringene er fortsatt store. Nesten alle av våre mottakerland hadde høyere økonomisk vekst sammenlignet med gjennomsnittet av EU-28 land i 2015. For å sikre varig høyere økonomisk vekst og sysselsetting er det sentralt at Europa gjennomfører strukturreformer for å heve produktiviteten. Ekspansiv pengepolitikk og lave oljepriser bidrar

til veksten i konsum og investeringer. Kutt i offentlig velferd har pågått noen år og vært med på å skape større forskjeller og økende sosial marginalisering i Europa. Arbeidsledigheten er fortsatt høy selv om det er tegn til bedring, og det kan ta tid før veksten i BNP blir sterk nok til å redusere den i vesentlig grad. Det er store individuelle forskjeller mellom landene. Polen hadde positiv vekst også under finanskrisen og fortsetter å vokse, mens Hellas er i andre enden av skalaen.

Figur 11.3 Bruttonasjonalprodukt per innbygger (2015, i euro)

Kilde: Eurostat 2015

Hvilke land som mottar EØS-midler er knyttet opp mot EUs fordelingsnøkkel for samhørighetspolitikken. Landenes BNP per innbygger i forhold til EU-gjennomsnittet er den sentrale størrelsen. Spania fases ut i løpet av 2009–2014-ordningene, og i figuren ovenfor går det frem at Spania ligger nær EU-gjennomsnittet.

Estland

Norge er den 4. største investoren i Estland og en viktig handelspartner. En voksende interesse fra norsk næringsliv reflekteres i økt samhandel og investeringer, spesielt innenfor energi, miljø, IKT, tjenester og maritim sektor. EØS-midlene bidrar til å forsterke de bilaterale båndene.

Estland har mottatt støtte gjennom EØS-midlene siden 2004 og mottar 48,6 mill. euro for perio-

den 2009–14. Samtlige 11 programmer ble lansert i 2012–2013 og fremdriften er god.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Grønn innovasjon
- Barns velferd
- Sivilt samfunn
- Likestilling

Bilateralt fond på nasjonalt nivå har særlig fokus på barns velferd og regionalt samarbeid. Det er utstrakt og godt samarbeid mellom estiske og norske aktører, og et stort antall bilaterale partnerskap er etablert på program- og prosjektnivå.

Estland har kommet lengst i gjennomføringen av programmene av samtlige mottakerland. Alle programmene fungerer utmerket, har blitt møtt med svært stor interesse og er i god rute. En stor mengde bilaterale partnerskap er etablert på pro-

gram- og prosjektnivå, og midlene bidrar til å styrke Norges gode omdømme i Estland. Økt samarbeid i skjæringspunktet mellom grønn næringsutvikling og IKT vektlegges i samarbeidet med Estland. Potensialet er stort for å kople estiske bedrifters spesialkompetanse innenfor IKT med norske bedrifters kunnskap om og erfaringer innenfor grønn teknologi. Prosjektene varierer fra utvikling av systemer for å avdekke oljesøl til bedre koordinering av transport og e-helse. I 2016 vil de fleste programmene være avsluttet eller i ferd med å avsluttes. Informasjon om resultater i programmene vil fortsette å være en viktig oppgave i 2016.

Latvia

Norge er 4. største investor i Latvia. Handelsforbindelsene er gode og samhandelen er i vekst.

Latvia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. For perioden 2009–14 mottar landet 73 mill. euro. I 2014 ble samtlige utlysninger under programmene lansert og prosjekter utvalgt. Enkelte programmer har hatt forsinkelser slik at gjennomføringen har gått saktere enn forventet.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Reformen i justissektoren
- Grønn innovasjon
- Sivilt samfunn
- Miljøovervåkning
- Kulturarv og flerkulturell dialog
- Forskning
- Regional utvikling

Potensialet for å bidra til både sosial og økonomisk utjevning og økt samarbeid er stort i Latvia. Norske og latviske kommuner har styrket samarbeidet om regional utvikling. En inkubator for grønn næringsutvikling – den første i sitt slag i de baltiske land – fremmer samarbeid mellom privat sektor og forskningsmiljøer. Justisprogrammet er høyt prioritert både på norsk og latvisk side med et samarbeid mellom det latviske justisministeriet og Kriminalomsorgsdirektoratet i Norge. Støtten til det sivile samfunn og forskningssamarbeid er høyt etterspurt. Kulturarv- og kulturutvekslingsprogrammet er svært synlig og skaper stor interesse. Alle programområder er i rute med totalt 347 prosjekter – 38 pst. av dem har institusjonelt faglig samarbeid med Norge. EØS-samarbeidet skaper et bilde av Norge som engasjert, attraktiv, troverdig og langsiktig samarbeidspartner.

sosiale og økonomiske ulikheter, lav produktivitet

Litauen

De siste årene har det vært sterk økning i norske investeringer i Litauen. Norge er 4. største investor i landet. EØS-midlene skaper arenaer for samarbeid mellom norske og litauiske institusjoner innenfor områder av felles interesse.

Litauen mottar EUR 84 mill. i EØS-midler for perioden 2009–14. I 2014 ble utlysninger i de fleste programmer ferdigstilt. Administrative prosedyrer på nasjonalt nivå har imidlertid medført noe forsinkelser i enkelte programmer, blant annet i Grønn Industriell Innovasjon programmet og stipendprogrammet.

Hovedområder for innsatsen er:

- Reformen innenfor justisvesen og kriminalomsorg
- Bekjempelse av organisert kriminalitet
- Helse, barn og ungdom i risikogrupper
- Regionalt samarbeid og utvikling
- Sivilt samfunn
- EØS-finansieringsordningene er et viktig bidrag til sosial og økonomisk utvikling i Litauen. Programmene bidrar også til å styrke de bilaterale forbindelsene. Av 13 programmer har 9 programmer norske partnere. Videre har 75 av 150 prosjekter norske partnere. I løpet av 2015 har alle de EØS-finansierte programmene enten blitt ferdigstilt eller blitt påbegynt.
- Hovedprioriteringene er justissektoren (vel 18 mill. euro til fengselsreform, domstolsreform og kampen mot organisert kriminalitet), miljø og klima (bl.a. grønn innovasjon og biodiversitet), helse, sivilt samfunn/frivillige organisasjoner, barn og ungdom og kulturarv. Det vil være nødvendig å fortsette å fokusere på menneskerettigheter og godt styresett, da dette er prosesser som vil ta lang tid.

I 2016 vil de fleste programmer være i avslutningsfasen og informasjon om oppnådde resultater vil være viktig.

Polen

Polen er en sentral samarbeids- og handelspartner for Norge. Polen er blant annet det største eksportmarkedet for norsk sjømat og et betydelig og økende marked for norsk forsvarsindustri. Det sikkerhetspolitiske samarbeidet er nært og polaker utgjør den største gruppen innvandrere i Norge. Polen er den sjettede største økonomien i Europa med stabilt rask vekst i bruttonasjonalprodukt. Polsk økonomi er imidlertid ennå preget av og svak lønnsutvikling for mange.

EØS-midlene er en hjørnestein i de gode og omfattende bilaterale forbindelsene. Polen har mottatt støtte siden landet ble medlem av EU i 2004, og er den desidert største mottakeren av EØS-midler i inneværende finansieringsperiode med 578,1 mill. euro i støtte.

Hovedområdene for innsatsen i Polen er:

- Miljø og klima, fornybar energi og grønn innovasjon
- Bedre offentlige helsetjenester og folkehelsearbeid
- Forskningssamarbeid
- Miljøovervåking og vern av biologisk mangfold
- Effektivisering av rettsvesenet og bedring av forholdene i fengslene, samt politisamarbeid
- Demokratibygging og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av det sivile samfunn.

De 17 tematiske programmene er nå i implementeringsfasen, og mer enn 1200 prosjekter over hele Polen, hvorav mange med norske partnere, er igangsatt. Det har vært meget stor interesse for utlysningene i alle programmene. Kvaliteten på de valgte prosjektene anses derfor som god. I syv av de 17 programmene EØS-samarbeidet dekker, er norske etater og institusjoner partnere for de polske programoperatørene. Dette innebærer blant annet regelmessige møter mellom norske institusjoner som Miljødirektoratet, Helsedirektoratet, Forskningsrådet, Domstoladministrasjonen, Kriminalomsorgen samt Kulturrådet og deres polske motparter. Vi ser en merkbart positiv styrking av faglige og politiske nettverk med Polen innenfor disse fagfeltene. De øremerkede «bilaterale midlene» har finansiert flere store fagkonferanser med politisk deltakelse fra Norge og Polen. Det er også finansiert flere studieturer til og fra Norge for sentrale fagmyndigheter.

Miljø/klima og grønn næringsutvikling er prioriterte områder. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom blant annet energieffektivisering i offentlige bygg, i industrien og hos private bedrifter. Andre prioriterte tema er miljøovervåking og tilsyn i samarbeid med Miljødirektoratet og Statens kartverk.

I et større helseprogram bedres tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester, særlig innenfor kreftbehandling, barne- og mødre helse og eldres helse. Et annet helseprogram i samarbeid med det norske helsedirektoratet er rettet mot helseforskjeller mellom ulike grupper i det polske samfunn.

Forskningssamarbeidet med Polen under EØS-midlene er blant de største bilaterale forskningsprogrammene i verden. Programmet er på 62,8 mill. euro i inneværende periode og inkluderer samarbeidsprosjekter med norske forskningsmiljøer som NUPI, Agderforskning, Polarinstituttet, NTNU, UiB, UiO og Meteorologisk institutt.

Polen har den lengste yttergrensen av alle Schengenland. Derfor er internasjonalt politisamarbeid og bekjempelse av grensekryssende kriminalitet, som smugling og menneskehandel, viktig. Støtte til justisfeltet skal styrke det polske rettsvesenet, øke bruken av alternativer til soning i fengsel, bedre opplæringen av ansatte i fengslene og styrke undervisnings- og rehabiliteringstilbudet til innsatte.

Stipendprogrammet for utveksling rettet mot elever, studenter, lærere og administrativt ansatte fortsetter. Flere kjente kulturinstitusjoner i Norge vil de neste årene samarbeide med polske kulturinstitusjoner i kulturutvekslingsprogrammet. NGO-programmet utgjør 37 mill. euro, som betyr at EØS-midlene er den største finansieringskilden for det sivile samfunn i Polen som jobber med styrking av menneskerettigheter og demokratibygging.

Tsjekkia

I det bilaterale økonomiske samkvemmet mellom Norge og Tsjekkia, er gassavtalen fra 1997 dominerende. Avtalen utløper i 2017, og det er foreløpig ingen signaler om at den vil bli erstattet av en ny langtidsavtale. Samtidig er EØS-finansieringsordningene et viktig instrument for styrking av de bilaterale forbindelsene. EØS-midlene har bidratt til å styrke og utvide samarbeidet mellom de to landene innenfor områder som antikorrupsjon, likestilling og kjønnsbasert vold, klima og miljø, samt sårbare grupper slik som barn og rom. Norske programpartnere er inne i seks programmer.

Tsjekkia har mottatt EØS-midler siden 2004, og har vært fjerde største mottaker i perioden 2009–2014. Totalt beløp for denne perioden er 131,8 mill. euro.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Miljø
- Forskningssamarbeid
- Helse
- Kultur
- Justisprogrammene
- Sårbare grupper slik som barn og rom

Tsjekkia har 15 programmer under EØS-midlene for perioden 2009–14. Implementeringen av pro-

sjektene har vært forsinket. En utfordring har vært at tsjekkisk side baserer sin forvaltning av midlene på et system tilpasset EUs strukturmidler, noe som innebærer mer omstendelige forvaltningsrutiner enn de norske. Prosjektene går nå imidlertid etter planen. Som andre mottakerland har også Tsjekkia fått mulighet til å forlenge gjennomføringsfasen for flere av prosjektene til april 2017, noe som vil øke sannsynligheten for at de planlagte resultatene blir oppnådd.

Slovakia

EØS-midlene er den viktigste kontaktflaten mellom Norge og Slovakia. Slovakia har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU og EØS i 2004. Landet mottar for perioden 2009–14 om lag 80 mill. euro og er med dette 7. største mottaker. I lys av at Slovakia har EU-formannskapet i annet halvår 2016, har det vært betydelig besøksutveksling på politisk nivå i første halvdel 2016.

Fremdriften i programmene i Slovakia er generelt god, men det er utfordringer med forsinkelser i enkelte programmer. Norske programpartnere (DSB, Innovasjon Norge, Barentssekretariatet, SIU, Helsedirektoratet) deltar i seks av ni programmer i Slovakia. Disse aktørene bidrar aktivt til styrket samarbeid mellom institusjoner i Norge og Slovakia.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Grønn industriell innovasjon
- Tilpasning til klimaendringer, særlig innenfor flomberedskap
- Grensekryssende samarbeid med Ukraina
- Kulturarv
- Bekjempelse av vold i nære relasjoner
- Fremme av demokrati/menneskerettigheter, lokal deltakelse og sosial inkludering, herunder av romfolket.

Vold i nære relasjoner (opprettning av flere krisesentre), grønn industri-innovasjon (energiproduksjon innenfor biomasse), tilpasning til klimaendringer gjennom flomberedskap og forebygging, grensesamarbeid med Ukraina, samt støtte til frivillige organisasjoner gjennom et NGO-fond, er viktige og store programmer. Programmet for restaurering av kulturminner er også høyt prioritert fra slovakisk side, og prosjektene innenfor dette området gir god omdømmeeffekt for Norge, samt bidrar til økt økonomisk aktivitet, sysselsetting og turisme. For å styrke arbeidet mot korrupsjon er det blitt gjennomført kurs og informasjons tiltak med fokus på offentlige anskaffelser i Slovakia.

Programmet for grensekryssende samarbeid med Ukraina, hvor det første prosjektet startet høsten 2015, har fått økt politisk relevans. Målsetningen med prosjektene er å styrke samarbeidet og det økonomiske samkvemmet over grensen. Barentssekretariatet har bidratt positivt som partner i programmet, og aktivt benyttet sin kompetanse fra grenseregionalt samarbeid i nord.

De fleste programmene vil avsluttes i løpet av 2016–17. Spredning av informasjon om resultater vil deretter være en viktig oppgave.

Ungarn

Energispørsmål, forholdet til Russland, samt Ungarns nærområdepolitikk er sentrale temaer av interesse for Norge. Tilstedeværelse av norsk næringsliv er moderat, med unntak av Telenor som er en betydelig investor i landet. Det er til enhver tid om lag 800 norske studenter i Ungarn.

For perioden 2009–2014 utgjør støtten til Ungarn 153,3 mill. euro og landet er tredje største mottaker av midler. Ungarn har mottatt støtte siden 2004. Det er programmer under følgende områder:

- Grønn innovasjon
- Styrking av det sivile samfunn, herunder fundamentale rettigheter, likestilling, demokrati/rettsstatsprinsipper.
- Bedring av forholdene for utsatte barn og unge, inkludert støtte til romfolk
- Reduksjon i forskjellene innenfor helse og bedre tilgang til helsetjenester
- Tilpasning klimaendringer
- Økt forskningssamarbeid
- Utveksling studenter fra Ungarn og Norge

Utbetaling av EØS-midler til Ungarn var suspendert i 2015 grunnet brudd på inngåtte avtaler, bl.a. relatert til ungarske myndigheters innblanding i driften av NGO-fondet. Bare to programmer administrert av programoperatører utenfor Ungarn mottok støtte i 2015 («NGO-programmet» og «Klimatilpasningsprogrammet»). Det ble i desember 2015 nådd enighet med ungarske myndigheter, og suspensjonen ble hevet. NGO-programmet gikk i 2015 som planlagt og en rekke prosjekter ble iverksatt og gjennomført. Det arbeides nå for å fullføre prosjekter under de øvrige programmene, men Ungarn vil ikke oppnå full utnyttelse av midlene grunnet de forsinkelsene som oppsto under suspensjonen.

Slovenia

Slovenias nærområdepolitikk (spesielt overfor Vest-Balkan og videre euroatlantisk integrasjon for disse landene) er av særlig interesse for Norge. Det er relativt liten samhandel mellom Norge og Slovenia.

EØS-midlene bidrar til å styrke båndene mellom Norge og Slovenia. Slovenia mottok 26,9 mill. euro i EØS-midler for perioden 2009–14 og har mottatt støtte siden 2004. SIU og Folkehelseinstituttet er involvert som programpartnere og en rekke norske organisasjoner er involvert i prosjekter, blant annet Kartverket.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Reduksjon av helseforskjeller
- Forebygge livsstilssykdommer og forbedre tilbudet innenfor mental helse
- Vern av biologisk mangfold, bedre miljøovervåkning
- Økt mobilitet blant studenter mellom Slovenia og Norge
- Styrke det sivile samfunn
- Fremme likestilling

Som eksempel på oppnådde resultater kan nevnes at vi gjennom helseprogrammet har bidratt til bedre helsetjenester for over 36 000 mennesker og 3713 personer i helsesektoren har fått opplæring. Det har blant annet vært fokus på opplæring i oppfølging av vold i nære relasjoner.

Kroatia

Kroatia ble innlemmet i EØS-avtalen 12. april 2014 og vil i alt motta 9,6 mill. euro i EØS-midler for den gjenværende tiden av inneværende periode (2009–14). Det er utviklet tette bånd mellom norske og kroatisk miljøer som følge av det omfattende prosjektsamarbeidet som har pågått de siste 20 årene. Hovedområdene for innsatsen er innovasjon, forskning og utdanning, justissektoren, styrking av det sivile samfunn, trepartssamarbeid og forsoning og tillitsbygging mellom etniske grupper. Det er lagt vekt på å bygge på eksisterende strukturer og samarbeid, og at denne perioden benyttes til å legge grunnlaget for mer omfattende programmer i neste periode.

Gjennomføringen i Kroatia er preget av svak administrativ kapasitet som gjør at implementeringsprosessen generelt har vært treg, med unntak av trepartssamarbeidet og NGO-fondet. For å sikre gode resultater er det fortsatt behov for tett oppfølging.

Romania

Romania er i inneværende periode nest største mottaker med ca. 306 mill. euro og har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2007. Det er 22 programmer, med hovedinnsatsen innenfor:

- Støtte til justissektorreform, inkludert bedring av forholdene i fengsler, bedre kriminalomsorg og tiltak rettet mot grensekryssende og organisert kriminalitet
- Grønn næringsutvikling, fornybar energi og energieffektivisering
- Miljøovervåking og vern av biologisk mangfold
- Demokratibyggning og fremme av felles-europeiske verdier gjennom styrking av sivil samfunn
- Sosial inkludering av sårbare grupper, særlig rom.

Bedring av romfolks situasjon er av interesse for Norge og er et tverrgående hensyn i relevante programmer. I Romania er det også en målsetning at minst 10 pst. av samlet bidrag til 13 programmer skal gå til tiltak for å bedre romfolkets situasjon. Viktige programmer for å nå målsettingen er NGO-programmet, programmet for utsatte barn og unge og fattigdomsprogrammet.

EØS-midlene er instrumentelle for styrkede relasjoner mellom Norge og Romania. Totalt ni norske institusjoner er involvert som partnere i programmer, mens flere hundre norske partnere er involvert på prosjektnivå. For eksempel er kriminalomsorgsdirektoratet, domstolsadministrasjonen og politidirektoratet involvert i justisprogrammene, mens Miljødirektoratet, Kartverket, NTNU, Sintef og norsk institutt for naturforskning er noen av prosjektpartnerne under miljøprogrammet. Gjennomgående viser rumenske institusjoner stor interesse for faglig samarbeid med Norge.

I 2015 ble det gjennomført utlysninger i de fleste programmer og flere prosjekter startet opp. Gjennomføringen i Romania er preget av svak administrativ kapasitet som gjør at flere av programmene er forsinket. Det er en risiko for at Romania ikke fullt ut vil klare å utnytte støtten Norge har gjort tilgjengelig gjennom EØS-midlene. For å styrke resultatoppnåelsen ble det i 2015 innvilget 1 års forlengelse i halvparten av programmene/prosjektene. Romania er også et av landene hvor FMO har engasjert en konsulent som jevnlig utarbeider statusrapporter. Rapportene danner grunnlaget for eventuelle tiltak.

For å sikre gode resultater, vil det fortsatt være viktig med tett oppfølging av programmene.

Bulgaria

For perioden 2009–2014 mottar Bulgaria EUR 126,6 mill. i EØS-midler og er med dette femte største mottaker. Midlene er fordelt på 15 programmer og mer enn 700 pågående prosjekter. Grønn industriell innovasjon, miljø og energi, jussektoren, helse, barn og unge, samt støtte til sivilt samfunn er blant de prioriterte programområdene. Minimum 10pst. av tildelingen til Bulgaria er øremerket tiltak for å bedre romfolkets situasjon. EØS-midlene støtter inkludering av rom gjennom programmer for utsatte barn og ungdom, kulturelt mangfold, jussektoren (herunder kriminalomsorg), sivilt samfunn, helse og utdanning.

De bilaterale forbindelsene er blitt styrket med EØS-midlene. Innovasjon Norge (IN) er programoperatør for både programmet for grønn industriell innovasjon og for anstendig arbeidsliv/sosial dialog. Seks norske programpartnere deltar i ni av i alt femten programmer: Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE), Miljødirektoratet, Politidirektoratet (POD), KS, Barentssekretariatet og Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Det er i alt 123 partnerskapsprosjekter (17 pst.) i programmene.

Hyppe regjeringsskifter, omorganisering av nøkkelforvaltninger, svak kapasitet og et tungt byråkrati har ført til forsinkelser i mange av programmene. Manglende fokus på rom-målsettingen er en utfordring. Giverne startet i 2015 en særlig overvåking av EØS-midlene i Bulgaria, for å sikre god fremdrift og resultater. Som følge av forlengelsen i en rekke programmer og prosjekter til 30. april 2017, har risikoen for å ikke ferdigstille innen fristen blitt redusert.

Ambassaden i Sofia ble lagt ned 30. juni 2016. Norge vil fortsatt ha fokus på å opprettholde de gode bilaterale relasjonene med Bulgaria, gjennom sideakkreditering fra Bucuresti.

Eksempler på resultater så langt: Innenfor jussektoren har 10 894 personer mottatt fri retts hjelp. Ni dommere er sekondert til den europeiske menneskerettighetsdomstolen for opptil 12 måneder, som et bidrag til å redusere antall bulgarske saker for denne domstolen. 328 dommere og aktører er opplært i alternativ til fengsel, herunder elektronisk overvåking og 60 ansatte har mottatt opplæring i bruk av elektronisk overvåking. Dette bidrar til å redusere fengselskøene. Et medisinsk senter og barnerom for småbarnsmø-

dre i Sliven fengsel er renoveret og utstyrt, hvilket har gjort det mulig for ca. 260 innsatte kvinner å motta bedre medisinske tjenester i tråd med europeiske standarder. Innenfor programmet for utsatte barn og unge har mer enn 1 300 sårbare ungdommer tatt del i aktiviteter ved fire ungdomssentrene. Videre har 212 barnehageansatte fått opplæring i interkulturell utdanning. 50 barn i alderen 4 – 6 år i rom-ghettoen Fakulteta i Sofia har fått tilgang til førskole og fri kantine. Programmet for grønn industriell innovasjon støtter godt opp om Bulgarias strategi for å fremme miljøvennlig innovasjon og mange prosjekter har norske partnere. Mange prosjekter innenfor dette programmet gjennomføres i regioner med høy arbeidsledighet og vil derfor også ha en sosial dimensjon ved at det bidrar til sysselsetting av lokalbefolkningen, herunder rom.

Portugal

Bærekraftig forvaltning av havressursene er en viktig fellesinteresse mellom Portugal og Norge, gitt våre to lands store havområder. Portugal er Norges viktigste marked for eksport av torsk samlet (fersk fisk, klippfisk og våtsaltet torsk). Det er rundt 40 norske bedrifter etablert i Portugal. Portugal har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–14 er det satt av 58 mill. euro til landet under EØS-ordningen. I 2015 har fokus vært på gjennomføring av de 8 programmene.

Hovedområdene for innsatsen omfatter:

- Forbedre forvaltningen og overvåkingen av kyst- og havområder
- Forbedre tilgangen til og kvaliteten på offentlige helsetjenester
- Styrke det sivile samfunn

Portugals nye satsing på at ressurser langs kysten og i havet skal bidra til økonomisk vekst, bidrar til at Norge fremstår som en attraktiv partner. I det maritime programmet er Havforskningsinstituttet og Kartverket partnere.

Ulik tilgang til helsetjenester er en utfordring i Portugal, spesielt for grupper med lav inntekt. EØS-midlene støtter et program for utvikling av helsepolitiske planer som skal forbedre tilgangen til og kvaliteten på helsetjenester. Folkehelseinstituttet er samarbeidspartner.

Som konsekvens av den økonomiske krisen opplever Portugal svært høy ungdomsledighet. Under NGO-fondet er det satt av prosjektmidler til å støtte utsatte unge, blant annet til prosjekter innenfor sosialt entreprenørskap.

I 2016–2017 vil fokus være på å avslutte og sikre gode resultater i de ulike programmene.

Spania

Spania fikk, i samsvar med EUs samhörighetspolitikk, en særskilt overgangsstonad på 45,9 mill. euro for perioden 1. mai 2009 til 31. desember 2013 under EØS-ordningen. Prosjektene ble avsluttet desember 2015, men de bilaterale midlene kan brukes til april 2017. Landet har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994.

Hovedområdene for innsatsen under denne finansieringsperioden omfatter:

- Miljø- og klimaforskning og utvikling av miljøvennlig teknologi
- Likestilling og balanse mellom familieliv og arbeid
- Styrking av det sivile samfunn
- Utveksling av forskere og studenter
- Kulturarv og kultursamarbeid

Miljøvennlig teknologi har vært det største satsingsområdet i Spania i denne perioden. Et eget program bidrar til forskning og utvikling av miljøvennlig teknologi. Dette inkluderer fornybare energikilder som vann, sol og vind. Innovasjon Norge er samarbeidspartner i programmet. 162 prosjekter ble gjennomført, hvorav 46 med norske partnere fra norske selskaper og fagmiljøer.

Utteksling av kunnskap og erfaringer mellom Spania og Norge om likestillings spørsmål har også stått sentralt. Likestillings- og diskrimineringsombudet har vært partner i programmet med temaer som blant annet har inkludert likestilling i arbeidslivet, kvinnelig entreprenørskap, inkludering av minoritetskvinner i arbeidslivet og vold i nære relasjoner. Likestillingsprogrammet har blant annet ført til at 86 spanske firmaer har forpliktet seg til å øke antall kvinner i ledelsen.

Under stipendprogrammet i Spania er det gitt støtte til over 200 forskere og 219 studenter.

Ambassaden i Madrid har forvaltet kulturutvekslingsprogrammet som har gitt støtte til 27 prosjekter på områder innenfor musikk, utøvende scenekunst, film og litteratur. Alle prosjektene har hatt en bilateralt komponent.

Spania vil ikke lenger være støtteberettiget under EØS-midlene og er fra 2014–2021 ikke lenger mottagerland under ordningen.

Hellas

Hellas har mottatt støtte fra Norge siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. I perioden 2009–14 får Hellas 63,4 mill. euro i støtte under EØS-ordningen. Mange programmer er forsinket grunnet omstendelige administrative rutiner og liten administrativ kapasitet som ble ytterligere forsterket av krisen i Hellas. Hellas nyttiggjorde seg om lag halvparten av EØS-midlene som var stilt til rådighet for perioden 2004–2009. Et hovedproblem også for inneværende periode har vært administrativ kapasitet i det nasjonale kontaktpunktet. Dette bedret seg imidlertid i 2015.

Hovedområdene for innsatsen er:

- Styrking av gresk asylforvaltning
- Kapasitetsbygging blant greske frivillige organisasjoner
- Bistand til utsatte grupper som særlig lider under den økonomiske krisen

Tilstrømmningen av asylsøkere og illegale innvandrere er en stor utfordring for Hellas. Om lag en tredel av den totale støtten til Hellas går til å styrke den greske asylforvaltningen slik at migranter og asylsøkere behandles i tråd med internasjonale forpliktelser. Dette inkluderer også forbedrede mottakssentre og fokus på håndteringen av sårbare grupper, som enslige mindreårige asylsøkere. To mottakssentre er etablert på Lesbos og i Fylakio hvor registrering og identifikasjon av asylsøkere kan foretas. Det er også finansiert åpne mottaksplasser i fire mottak for mindreårige asylsøkere. Asylforvaltningen i Hellas ble også styrket. Utlendingsdirektoratet er partner i programmet og en sentral rådgiver for greske myndigheter.

Støtten til frivillige organisasjoner skal bidra til å styrke sivilt samfunn i Hellas og bistå utsatte grupper i befolkningen.

I 2016 vil det fokuseres på å sikre fremdrift i gjennomføringen av programmene.

Kypros

Kypros mottar i inneværende periode 7,85 millioner euro og har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2004. På grunn av den relativt beskjedne allokeringen er forvaltningen av EØS-midlene til Kypros forenklet. Med unntak av et separat program for sivilt samfunn, er støtten fordelt på åtte predefinerte prosjekter. Fire av disse prosjektene er avsluttet. Resten er i avslutningsfasen.

Det er et mål at den norske støtten skal bidra til brobygging mellom den gresk- og tyrkisk-kypriotiske befolkningen sør og nord på øya, og inkluderer støtte til Home for Cooperation i den FN-kontrollerte buffersonen.

I 2015 er det oppnådd gode resultater blant annet knyttet til bekjempelse av internasjonal økonomisk kriminalitet og oppgradering av Kypros' benmargsregister.

Bilateralt samarbeid er styrket gjennom flere av de predefinerte prosjektene. I november 2015 undertegnet Økokrim en samarbeidsavtale med kypriotiske MOKAS (Unit for Combating Money Laundering). Avtalen sprang ut av Økokrims rådgivende rolle i et prosjekt for å oppruste MOKAS' etterforskningskapasitet.

I 2017 kommer alle prosjekter og programmer til å bli avsluttet.

Malta

Malta har mottatt EØS-midler siden landet ble medlem av EU i 2004. Det bilaterale samarbeidet mellom Malta og Norge er styrket med innføringen av EØS-midlene. I perioden 2009–14 er det satt av 4,5 mill. euro til Malta under ordningene og Malta er med dette det minste mottakerlandet i innværende periode.

Midlene er fordelt til prosjekter innenfor følgende hovedområder:

- Oljevernberedskap
- Rehabilitering av unge lovbrøyttere
- Bevaring av kulturarv
- Utvikling av sivil samfunn
- Styrking av lokalt styresett

I 2017 vil det fokuseres på gjennomføring og avslutning av prosjektene.

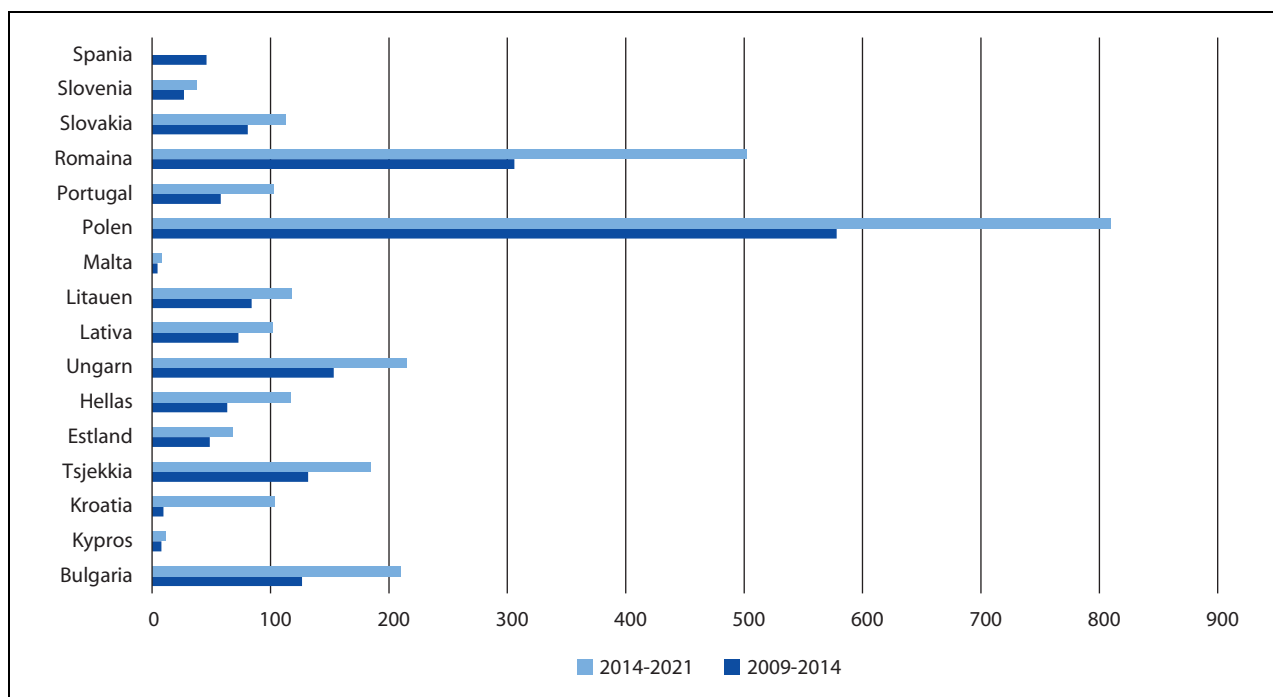
Budsjett 2017

Det foreslås bevilget:

- 446 mill. kroner under kap. 117, post 75 og
- 408 mill. kroner under kap. 117, post 76

EØS-finansieringsordningene (2014–2021)

Det er fremforhandlet nye finansieringsordninger for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Forhandlingene ble sluttført i juli 2015. Avtalen mellom giverlandene Norge, Island og Liechtenstein ble undertegnet i Brussel 3. mai 2016. Proposisjon om samtykke til ratifikasjon av avtalen ble forelagt Stortinget 11. mai 2016, jf. Prop. 119 S 2015–2016, Innst. 354., og Stortinget vedtok innstillingen 8. juni 2016.

Figur 11.4 Bruttofordeling 2009–2014 og 2014–2021

Sammenligner fordeling av midler per mottakerland 2009–2014 og 2014–2021, bruttofordeling i mill. euro. Fordelingen er ikke direkte sammenlignbare da programperioden for de nye bidragene er økt fra 5 år til 7 år.

Post 77 EØS-finansieringsordningen (2014–2021), kan overføres

Etter avtalen med EU legges det opp til at EØS/EFTA-statene Island, Liechtenstein og Norge stiller 1 548,1 mill. euro til disposisjon for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Gitt at forhandlingene strakk seg langt inn i ny avtaleperiode, sikrer en periode på 7 år en mer forsvarlig utvikling og gjennomføring av programmene med de enkelte mottakerland.

Støtten skal ytes i form av tilskudd. Norges andel av beløpet utgjør om lag 96 pst. Beløpets størrelse i norske kroner vil variere med kursen på norske kroner.

Mottakere vil være de samme statene som mottok støtte fra EØS-finansieringsordningen for perioden 2009–2014, med unntak av Spania som ble faset ut per 31. desember 2013 og i tillegg til Kroatia som kom til 1. juli 2013 som følge av sitt medlemskap i EU fra denne dato. Mottakerstater blir således Bulgaria, Estland, Hellas, Kroatia, Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekia og Ungarn.

Bærekraftig og inkluderende vekst og sysselsetting vil være en hovedprioritering for begge ordningene i den kommende perioden.

Hovedprioritetsområdene er:

- a) Innovasjon, forskning, utdanning og konkurransekraft
- b) Sosial inkludering, ungdomssysselsetting og fattigdomsbekjempelse
- c) Miljø, energi, klimaendringer og lavutslippøkonomi
- d) Kultur, sivilt samfunn, godt styresett og grunnleggende rettigheter og friheter
- e) Justis- og innenriksaker

På generelt grunnlag er områdene a, c og e spesielt viktig for Regjeringen.

Innenfor disse fem hovedprioritetsområdene er det utarbeidet egne programområder. Gjennom dialog med statene vil midlene bli fordelt på programområder. Det er ventet at statene har ulike behov og at fordeling av midlene vil variere mellom mottakerstatene.

I tillegg ble det enighet om å opprette et fond på til sammen 100 mill. euro under begge ordningene, hvorav 55,25 mill. euro inngår i EØS-ordningen. Formålet med fondet er todelt, et fond for sysselsetting av ungdom (70 pst. av beløpet) og et fond for regionalt samarbeid (30 pst. av beløpet). Ungdomsfondet er tilgjengelig både for mottakerland og andre EU-stater med en ungdomsledighetsrate på over 25 pst. i referanseåret 2013 (dvs.

Irland, Italia og Spania) og det kreves at minimum to stater samarbeider hvorav minimum en mottakerstat.

Fondet for regionalt samarbeid skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem prioriterte områdene for finansieringsordningen. Det er her krav om at minimum tre land samarbeider, hvorav to må være mottakerstater. Det åpnes her opp for samarbeid også med tredjeland med grense til mottakerstatene slik som eksempelvis Ukraina og Moldova.

Utvikling av sivilt samfunn er vektlagt som i forrige periode. I hver mottakerstat skal det settes av minst 10 prosent av EØS-ordningen til et fond for sivilt samfunn. Fondet skal forvaltes av EØS/EFTA-landene, dersom ikke annet blir særskilt avtalt.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 185 mill. kroner under kap. 117, post 77.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, på i alt 13 881 mill. kroner under kap. 117, post 77.

Post 78 Den norske finansieringsordningen (2014–2021), kan overføres

Norge skal stille til rådighet ytterligere 1 253,7 mill. euro for perioden 1. mai 2014 til 30. april 2021. Programperioden for de nye bidragene er økt fra 5 år til 7 år. Gitt at forhandlingene strakk seg langt inn i ny avtaleperiode, sikrer en periode på 7 år en mer forsvarlig utvikling og gjennomføring av programmene med de enkelte mottakerland.

Mottakere er de samme som for den norske finansieringsordningen for perioden 2009–2014, det vil si Bulgaria, Estland, Kroatia (fra 1. juli 2013), Kypros, Latvia, Litauen, Malta, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekia og Ungarn. I motsetning til EØS-finansieringsordningen, omfattes ikke de statene som var medlem i EU før 2004 (dvs. Hellas, Spania og Portugal).

Bærekraftig og inkluderende vekst og sysselsetting vil være en hovedprioritering for begge ordningene i den kommende perioden.

Hovedprioritetsområdene er:

- a) Innovasjon, forskning, utdanning og konkurransekraft
- b) Sosial inkludering, ungdomssysselsetting og fattigdomsbekjempelse
- c) Miljø, energi, klimaendringer og lavutslippøkonomi

- d) Kultur, siviltt samfunn, godt styresett og grunnleggende rettigheter og friheter
- e) Justis- og innenrikssaker

På generelt grunnlag er områdene a, c og e spesielt viktig for Regjeringen.

Innenfor disse fem hovedprioritetsområdene er det utarbeidet egne programområder. Gjennom dialog med statene vil midlene bli fordelt på programområder. Det er ventet at statene har ulike behov og at fordeling av midlene vil variere mellom mottakerstatene.

Også innenfor den norske ordningen ble det i forhandlingene enighet om å opprette et særskilt fond med samme todeling og krav til samarbeidspartnere som under EØS-ordningen. Fondet vil utgjøre 44,8 mill. euro i programperioden hvorav 60 pst. av fondet vil gå til tiltak knyttet til sysselsettingstiltak blant ungdom, mens de resterende 40 pst. av fondet skal gå til samarbeidsprosjekter innenfor de fem prioriterte områdene for finansieringsordningen.

1 prosent av tildelingen til hver enkelt mottakerstat vil bli lagt til et globalt fond som skal fremme trepartssamarbeid og anstendig arbeid. Dette er en videreføring av tilsvarende fond i inneværende periode under den norske ordningen.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 185 mill. kroner under kap. 117, post 78.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakter, jf. forslag til romertallsvedtak VII, på 11 681 mill. kroner under kap. 117, post 78.

Forvaltning av ordningene under postene 77 og 78

De administrative kostnader ved forvaltningen av den norske ordningen og EØS-ordningen skal i

sin helhet dekkes innenfor den avtalefestede beløpsrammen for ordningene. Forvaltningen av begge ordningene skal, så langt det er mulig, samordnes.

Fordelingen av midler innenfor den enkelte mottakerstat vil bli basert på en fremforhandlet flerårig rammeavtale. Mottakerstatene vil deretter utarbeide detaljerte programmer for det enkelte innsatsområde, og disse skal godkjennes av giverne. Det vil være mottakerlandenes ansvar å utvikle, gjennomføre og kontrollere programmene innenfor de prioriterte sektorene. Giverlandene vil på sin side følge opp og kontrollere at implementeringen i de ulike landene er innenfor gjeldende regelverk og i tråd med det som er godkjent av giverne.

Konsultasjoner med Europakommisjonen vil finne sted i prosessen knyttet til forhandlingene av de bilaterale avtalene med det enkelte mottakerland, for å bidra til at tiltak og programmer er i tråd med og bidrar til EUs hovedprioriteringer i deres strategi for smart, bærekraftig og inkluderende vekst.

For forvaltning av de nye ordningene vil giverlandene bygge videre på og tilpasse det eksisterende sekretariatet i Brussel (Financial Mechanism Office), som har hatt ansvar for EØS-finansieringsordningene siden 1999.

Nærmere retningslinjer for gjennomføring og forvaltning av EØS-finansieringsordningen vil bli vedtatt i samarbeid med Island og Liechtenstein, på bakgrunn av erfaringer med tidligere og nåværende EØS-ordninger.

For den norske ordningen vil retningslinjene bli vedtatt av Utenriksdepartementet på bakgrunn av bl.a. erfaringer med tidligere og nåværende periode.

Kap. 118 Nordområdetiltak mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	63 332	31 967	32 978
70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	376 229	300 079	307 641
71	Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	51 995	60 905	62 610
76	Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	37 395	38 530	39 609
	Sum kap. 0118	528 951	431 481	442 838

Bevilgningene på dette kapitlet omfatter en rekke tilskuddsordninger og enkelttilskudd som støtter opp om sentrale utenriksformål, med *post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland og atomsikkerhet*, som den klart største.

Bevilgningene omfatter bidrag til samarbeid og utvikling på flere viktige felt, både geografisk og tematisk, herunder utviklingsinnsats som kjenetegnes ved at den ikke skal rapporteres som offisiell bistand iht. OECDs regelverk. De enkelte tilskuddsordninger omtales nærmere under kapitlets respektive poster.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70 og 71

Bevilgningen skal dekke utgifter til kvalitets sikringstiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene på kapittel 118, direkte kostnader til profilering av nordområdesatsingen og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap.

Bevilgningen kan også dekke utgifter til hospiteringer eller sekonderinger, så fremt hospiteringen/sekonderingen er relatert til formål innenfor kapittel 118 post 70 eller 71.

Bevilgningen på posten skal dekke driftsutgifter som påløper andre departementer eller statlige etater når disse forvalter tilskuddsmidlene under kap. 118, post 70 eller 71 eller utfører andre oppgaver som nevnt ovenfor på vegne av Utenriksdepartementet knyttet til tilskuddsmidlene under kap. 118. Bevilgningen kan også dekke utgifter til ordinært skjøtselarbeid på grensen mot Sverige og Finland samt til grenseoppgang av riksgrensen med Russland.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 33 mill. kroner.

Post 70 Nordområdetiltak, prosjektsamarbeid med Russland og atomsikkerhet, kan overføres, kan nyttes under post 01

Regjeringen foreslår å videreføre tilskuddsordningene *Arktis 2030, Prosjektsamarbeid med Russland*, og *Atomsikkerhet* på et høyt nivå. Tilskuddsmidlene er sentrale virkemidler for norsk nordområde-, russlands- og atomsikkerhetspolitikk.

Arktis 2030 – Prosjektsamarbeid i nordområdene/
Arktis og Antarktis

Situasjonsbeskrivelse

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som omfatter alle nordområde relaterte tiltak under det enkelte fagdepartements område.

Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser, styrket samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis, herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 foreslås bevilgningene til nordområdetiltak for-

delt på de forskjellige departementene økt fra om lag 2,7 mrd. kroner i 2016 til anslagsvis 3,4 mrd. kroner i 2017.

Norge er en sentral polarnasjon og samarbeider med både arktiske stater og andre aktører med interesse i Arktis. Arktisk råd er det eneste politiske samarbeidsorganet mellom de åtte arktiske statene på regjeringensnivå. Her møtes de arktiske statene og representanter for urfolk for drøfting av saker av felles interesse. Rådets mandat er å bidra til bærekraftig utvikling og beskyttelse av miljøet i Arktis. Norge har et nært samarbeid med USA for å støtte opp om felles norsk-amerikanske prioriteringer under det amerikanske formannskapet i Arktisk råd for perioden 2015–2017.

Endringene i Arktis fører med seg både utfordringer og muligheter. Som følge av et varmere Arktis blir havisens utbredelse mindre deler av året. Økt verdiskaping og menneskelig aktivitet i nord skal legges vekt på situasjonen for urfolk og utsatte grupper.

For nærmere omtale av regjeringens samlede nordområdesatsing, se Del III Spesielle tema.

Utenriksdepartementets tilskuddsordning i Nordområdene, *Arktis 2030*, inngår i nordområdesatsingen som et virkemiddel. Arktis 2030 støtter spesielt prosjekter som bidrar til resultater innen regjeringens fem prioriterte områder i nordområdesatsingen:

- Internasjonalt samarbeid
- Næringsliv
- Kunnskap
- Infrastruktur
- Miljøvern, sikkerhet og beredskap

Det er en målsetting at minst halvparten av prosjektene skal involvere en nordnorsk aktør. Samtidig er det viktig å trekke på kunnskapsmiljøer fra hele Norge og fra land med interesser i Arktis. Bevilgningen dekker også en rekke nordområde-tiltak på utenriksstasjonene.

Regjeringen la i 2015 frem Meld. St. 32 (2014–2015) *Norske interesser og politikk i Antarktis*. I tillegg til de ovennevnte satsingsområdene vil Regjeringen satse på utvalgte prosjekter i Antarktis som støtter opp under og fremmer Norges rolle, forpliktelser og ansvar som polarnasjon i sør. Tiltak som vil styrke kunnskapsgrunnlaget for bærekraftig ressursforvaltning i havområdene rundt Antarktis vil bli prioritert. Prosjektmidler fra Arktis 2030 utnytter kompetanse Norge har i begge polområdene.

Mål for ordningen er:

- Fremme norske interesser og Norges posisjon som en ansvarlig aktør i nord. Dette innebærer at Norge skal være ledende på kunnskap og den fremste forvalter av miljøet og naturressursene i nordområdene.
- Bærekraftig næringsutvikling i nordområdene skal styrkes.
- Norsk engasjement og Norges rolle i Antarktis skal styrkes

Rapport 2015

Gjennom oppnådde resultater innen ordningens temaområder har man bidratt til å styrke norske interesser, internasjonalt samarbeid, næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

Internasjonalt samarbeid

Gjennom å finansiere mer enn halvparten av kjernebidragene og en stor del av prosjektmidlene til arbeidsgruppene i Arktisk råd, har tilskuddsordningen Arktis 2030 i 2015 vært med på å forme utviklingen i regionen og fremmet norske interesser og Norges rolle som ansvarlig og sentral polarnasjon. Bidrag fra Arktisk råds arbeidsgruppe AMAP (The Arctic Monitoring and Assessment Programme) var viktige i utarbeidelsen av Parisavtalen. Regionale initiativer og folketil-folk-samarbeidsordninger har også bidratt til en forutsigbar, fredelig og bærekraftig utvikling i nord.

Midler til Petroleumstilsynet, Kystverket, Havforskningsinstituttet og Norges Fiskarlag har bidratt til en bedret norsk-russisk oljevernberedskap og en fortsatt bærekraftig felles forvaltning av torskbestanden i Barentshavet.

Støtten til Sametingets og Samerådets internasjonale arbeid er forlenget og styrket i 2015. Deres forutsetninger til å fremme urfolkssaker i regionale og internasjonale fora for urfolksspørsmål er stryket. Avtalen med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) har lagt til rette for utvikling av ny kunnskap om nordområdene og etablert arenaer for samarbeid mellom norske og utenlandske kompetansemiljø på nordområde-levante fagfelt.

Næringsliv

Et nytt og langsiktig samarbeid med Innovasjon Norge har bidratt til å styrke næringslivssamarbeidet. Samarbeidet er med på å øke kunnskap og aktivitet i nordområdene. Avtalens fokusområder er nordnorsk reiseliv, akvakultur, marine næringer og miljøteknologi.

Et samarbeid med SINTEF Nord har identifisert vesentlige muligheter innen prosessindustri, og fiskeri og havbruk. Med midler fra Arktis 2030 har Norges forskningsråd bidratt til økt konkurransekraft, innovasjon og utvikling av ny produksjonsteknologi. Gjennom bidrag til teknologiprogrammet Demo 2000 har Arktis 2030 også bidratt til ny teknologi som reduserer kostnader, øker effektiviteten og forbedrer ytelsene på norsk sokkel i nord. Arran lulesamisk senter har, i samarbeid med forskere fra Storbritannia, Russland og Finland, kartlagt og evaluert etiske retningslinjer for ressursutvinning i urfolksområder.

Kunnskap

Norges forskningsråd, Universitetet i Tromsø, Havforskningsinstituttet, Nord universitet, Norsk polarinstitutt m.fl. har mottatt støtte over ordningen Arktis 2030, og bidratt til at Norge er ledende på kunnskap om nordområdene. Støtte fra Arktis 2030 har bidratt til deltakelse og innspill til flere internasjonale møter og organisasjoner Norge er medlem i.

Forskningsinnsatsen på utvalgte tema har også bidratt inn mot de andre temaområdene i regjeringens nordområdesatsing, som for eksempel mot næringslivet og det grensenære samarbeidet med Russland.

Forskningsrådets program for Nordområdene og Russland (NORRUSS) lyste ut 10 mill. kroner til innovasjonsprosjekter for økt konkurransekraft i nord. To bedrifter fikk innvilget sine søknader, en innenfor eksport av levende sjømat og en som kombinere tilgang på russisk råstoff (trevirke/biomasse) i Nordvest-Russland med solid norsk maritim erfaring fra olje- og gassektoren.

De marine næringene er svært viktige for verdiskaping og sysselsetting i Norge og har et stort potensial for ytterligere vekst. Som ledd i oppfølgingen av HAV 21, bidro midler fra Arktis 2030, via Norges forskningsråd, til å fremme god forvaltning av det marine miljøet og næringsutvikling basert på bærekraftige forvaltningsprinsipper. Det ble også igangsatt et prosjekt med Møreforskning som skal øke forståelse for hvordan klima-

endringer forplanter seg gjennom marine økosystemer og dermed påvirker fiskeriresurser.

Det ble inngått en avtale med Universitetssenteret på Svalbard om utvikling og etablering av et kompetansesenter for arktisk sikkerhet. Prosjektet ble igangsatt sent i 2015 og varer i tre år.

Infrastruktur

Gjennom prosjektet «Regulating Arctic Shipping» ved Universitetet i Tromsø har Arktis 2030 bidratt til å belyse utfordringer knyttet til politikk, juss, miljø og teknologi i nordområdene. Analyser om kostnader, effektivitet, logistikkbehov og sikkerhet knyttet til den nordlige sjørute er utarbeidet. Prosjektet Nye Narvik havn ble igangsatt. Prosjektet skal blant annet utvikle løsninger for havnekapasitet og godstransport i og rundt Narvik, inkludert plassering av ny malmhavn. Universitetet i Tromsø har utviklet et masterprogram i luftfartsvitenskap, med fokus på sikkerhet og luftfartsoperasjoner i nordområdene. Antall infrastrukturprosjekter ønskes økt.

Miljøvern, sikkerhet og beredskap

Betydelige midler via Klima- og miljødepartementet har bidratt til å styrke miljøvern og kunnskap om klimaendringer, miljø og naturressurser i nordområdene. Prosjekter som støtter opp om Norges arbeid i Arktisk råd og rådets arbeidsgrupper ble prioritert.

Satsingen på sikkerhet og beredskap er videreført blant annet gjennom en utvidelse av prosjektene SARINOR og MARPART. Det har bidratt til økt offentlig-privat samarbeid innen søk og redning og utvikling av nye metoder som kan øke redningseffektiviteten og -kapasiteten. Som resultat av prosjektene foreligger nå analyser av hvordan varsling av ulykker og hendelser i nordområdene kan forbedres. Forlengelse av SARINOR, nå med fokus på materielle verdier og miljø, ble igangsatt. Det ble også igangsatt et prosjekt, koordinert av Akvaplan-niva, for å skape kommersielle løsninger for miljøovervåking og risikovurderinger for næringslivet. Prosjektet som finansierer Petroleumstilsynets deltakelse i Arktisk råds arbeidsgruppe om oljevernberedskap ble videreført.

Antarktis

Havforskningsinstituttets forskning på krill og bevaring av norske kulturminner på Sør-Georgia i regi av Riksantikvaren er eksempler på prosjekter

i Antarktis. Det er også måling av ismelting og annen overvåkingsaktivitet i Antarktis med midler via Klima- og miljødepartementet.

Prosjektsamarbeidet med Russland

Situasjonsbeskrivelse

Utviklingen i Russland de senere årene har gått i en bekymringsfull retning. Demokrati, menneskerettigheter og sivilt samfunn er under press. Russlands folkerettsstridige anneksjon av Krimhalvøya og destabilisering av Øst-Ukraina har utløst en alvorlig sikkerhetspolitisk situasjon i Europa. Dette har også følger for Norges forhold til Russland. Politisk kontakt er redusert, men det praktiske samarbeidet videreføres på et bredt spekter av områder der det er felles interesser. Tidligere fant prosjektsamarbeidet med Russland sted i en atmosfære av enighet om de politiske målsettingene. Med Russlands politiske kursendring er samarbeidet blitt mer krevende. For å bidra til forutsigbarhet og konsistens i Norges politikk overfor Russland, anser Regjeringen det som viktig å videreføre ordningen på tilnærmet samme nivå som tidligere.

Mål og satsingsområder

Formålet med ordningen Prosjektsamarbeid med Russland er å fremme samarbeid på viktig områder. Norge søker et bredt samarbeid over grensen. Samarbeid om prosjekter har i seg selv en stabiliserende effekt. De store ulikhetene i norske og russiske samfunnsforhold, blant annet med et langt svakere sivilt samfunn på russisk side, og vanskelige rammevilkår i Russland for (særlig små) næringslivsaktører, innebærer imidlertid at samarbeid ofte ikke utvikler seg uten støtte. Regjeringen ønsker derfor å videreføre prosjektsamarbeidet med Russland på prioriterte områder.

Områder av særlig høy prioritet er:

- Miljøforvaltning
- Ressursforvaltning
- Folk til folk-samarbeid
- Menneskerettigheter og styrking av det sivile samfunn

I tillegg videreføres samarbeid innenfor:

- Forskning og utdanning
- Helse
- Næringsliv

Rapport 2015

Bevilgningen bidro i 2015 til gjensidig nyttig samarbeid og nettverksbygging mellom norske og russiske aktører innen følgende områder; miljø, energi, fiskeri, menneskerettigheter og sivilsamfunn, forskning, utdanning, helse, næringsliv og folk-til-folk-samarbeid i Barentsregionen.

Gjennom det norsk-russiske miljøvernssamarbeidet har man i 2015 videreført arbeidet med å legge grunnlaget for en økosystembasert miljøovervåking og forvaltning av hele Barentshavet. Samarbeidet har bidratt til at Russland er i gang med å innføre en helhetlig forvaltningsplan for sin del av Barentshavet etter modell av den norske. Samarbeidet har også omfattet forvaltning av miljøet og naturmangfoldet i Barentsregionen, spesielt i grenseområdene. Overvåkingen av miljøtilstanden relatert til utslipp av svoveldioksid og tungmetaller fra Nikel og Zapoljarnyj har vært prioritert. Samarbeidet mellom frivillige miljøorganisasjoner i Norge og Russland er styrket.

Petroleumstilsynet og Oljedirektoratet har samarbeidet med relevante myndigheter på russisk side om HMS, oljeforvaltning og beredskap for å forebygge ulykker og utslipp ved petroleumsvirksomhet i nord

Sentrale næringslivsorganisasjoner har videreført norsk-russiske næringslivsnettverk og drevet opplæring og utveksling av unge entreprenører og mellomledere fra begge land. Innovasjon Norge fremmer norsk-russiske næringsrettede prosjekter som bidrar med informasjon til norske bedrifter som ønsker å satse i Russland og som øker mangfoldet i samhandelen med Russland. De restriktive tiltakene mot Russland som Norge har opprettholdt siden 2014, har medført visse begrensninger på spesifikke områder.

I lys av det økte presset på sivilsamfunn og media i Russland ble samarbeidet mellom norsk og russisk frivillig sektor også i 2015 gitt høy prioritet. Det er gitt støtte til samarbeid mellom norske og russiske frivillige organisasjoner med særlig fokus på styrking av menneskerettigheter, men det er også gitt støtte til initiativer innenfor andre tema som journalistikk, urfolk, miljø, helse, barnevern, ungdomsarbeid, kultur og idrett.

Justis- og beredskapsdepartementet og Kriminalomsorgen har videreført samarbeidet med russiske myndigheter om fengselsreform og soningsforhold. I 2015 ble det gitt opplæring til meklere i konfliktråd som et alternativ til tradisjonell straff for ungdom.

Det etablerte samarbeidet innenfor forskning og utdanning fortsetter å utvikle norsk russlands-kompetanse og legger grunnlag for fremtidig norsk-russiske nettverk på områder av interesse for norske kunnskapsmiljøer. Gjennom avtalen med Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) for perioden 2011–2015 om samarbeid mellom institusjoner for høyere utdanning, har 14 norske utdanningsinstitusjoner fra hele Norge etablert langsiktig samarbeid med utdanningsinstitusjoner i Moskva, Murmansk og St. Petersburg, blant annet innen disipliner som miljø, petroleumslogistikk, marinbiologi, økonomi og reiseliv.

Likeledes fremmer avtalen med Forskningsrådet (2011–2016) samfunnsfaglig russlandsforskning i Norge. Programmet har også bidratt til å øke samarbeidet med russiske, europeiske og amerikanske forskningsmiljøer.

Midlene til helse- og sosialprosjekter i Nordvest-Russland har i 2015 blitt benyttet til videreutvikling av det regionale helsesamarbeidet over grensene i Barentsregionen, samt til å støtte bilateralt samarbeid med Russland blant annet om forebygging og bekjempelse av antibiotikaresistens og smittsomme sykdommer som tuberkulose og HIV/AIDS. Helsesamarbeidet har bidratt til kompetanseutvikling både blant norsk og russisk helsepersonell, og gitt bedre norsk forståelse av helsesituasjonen i våre nærområder

Barentssekretariatet har lagt til rette for bred kontakt og samarbeid over grensene i nord, bl.a. gjennom forvaltning av prosjektmidler innen samarbeidsområder som kultur, kompetanse og utdanning, urfolk, miljø og helse.

Atomsikkerhet

Situasjonsbeskrivelse

Konsentrasjonen av atominstallasjoner og kjernefysisk materiale i Nordvest-Russland etter den kalde krigen representerer fremdeles en mulig fare for radioaktiv forurensning i Norge. Regjeringens atomhandlingsplan danner grunnlaget for Norges håndtering av denne utfordringen. Norsk innsats er et viktig bidrag for å beskytte befolkning, miljø og andre viktige samfunnsinteresser, og innsatsen bidrar til å hindre radioaktiv forurensning og reduserer risikoen for at radioaktivt materiale kommer på avveier. Hovedansvaret hviler på russiske myndigheter. Samtidig er det internasjonale samarbeidet viktig i mange prosjekter og for å sikre god kontakt med russiske fagmyndigheter.

En økende andel av midlene har fra 2015 også blitt brukt i Ukraina til konkrete samarbeidsprosjekter. Det legges opp til at samarbeidet med Ukraina styrkes i årene fremover, i tråd med norsk initiativ om dette på atomtoppmøtet i Haag 2014 og videre oppfølging i Washington 2016. Innsatsen i Ukraina er relevant for landets atom- og energisikkerhet og vil være viktig for et tryggere Europa.

Norges innsats i både Russland og Ukraina må sees i et internasjonalt perspektiv og samordnes med prioriteringene til andre samarbeidsland.

Gjennom 20 år er mengden usikret avfall i Nordvest-Russland redusert, og sikkerheten ved avfallslagre og atominstallasjoner er styrket. Tilliten som er etablert gjennom dette arbeidet har også betydning ut over å redusere den direkte faren for atomulykker. Informasjonsflyten mellom partene er styrket. I tillegg er Norges innsats for atomsikkerhet og ikkespredning verdsatt internasjonalt.

De frivillige organisasjonenes innsats vil fortsatt være viktig for at vi skal kunne oppnå gode resultater. Det er bakgrunnen for at det hvert år gis støtte til deres prosjekter under atomhandlingsplanen.

Mål og satsningsområder

Det geografiske hovedområdet omfattet av Regjeringens atomhandlingsplan (2013–2017) er Nordvest-Russland og Ukraina, men den tar også høyde for aktiviteter i Sentral-Asia i tråd med G7-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og –materiale, 2013–2022».

Den norske innsatsen i både Nordvest-Russland og Ukraina er konsentrert om følgende hovedmålsettinger:

- Redusere risikoen for ulykker og forurensning fra kjernefysiske installasjoner
- Hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på avveie
- Styrke samarbeidslandenes forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Det er en prioritet å supplere det bilaterale samarbeidet med Russland og Ukraina med multilaterale samarbeidsformater. Norge bidrar til atomsikkerhet gjennom blant annet G7-landenes «Globale partnerskapsprogram mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og –materiale» og Den nordlige dimensjons miljøutviklingsfond (NDEP). Norges innsats innen atomsikkerhet ble særlig omtalt på Nuclear Security Summit i Washington i 2016.

Da dette var det siste av i alt fire toppmøter vil arbeidet fremover forankres i relevante internasjonale fora, herunder i Det internasjonale atomeenergibyrået (IAEA) og Det globale initiativet for bekjempelse av nukleær terrorisme (GICNT).

Den internasjonale innsatsen i Russland forventes redusert i tiden fremover, ettersom de største og mest kostbare utfordringene er løst eller er i en avsluttende fase. Samtidig gjenstår mye arbeid. Gitt nærheten til Norge er det i norsk interesse at det internasjonale engasjementet fortsetter så lenge det er utfordringer i Nordvest-Russland. Praktisk samarbeid med god dialog bidrar til å videreutvikle viktige kontaktpunkter på russisk side, noe som kan ha avgjørende betydning for våre interesser i en beredskapssituasjon. Den internasjonale innsatsen i Ukraina er siden 2014 styrket og må forventes å øke i årene fremover. I 2016 har Norge tatt initiativ til å styrke internasjonal koordinering av pågående atom sikkerhetsprosjekter i Ukraina.

I samsvar med Regjeringens atomhandlingsplan (2013–2017) og Meld. St. 11 (2009–2010) *Samarbeidet med Russland om atom sikkerhet og miljø i nordområdene* legges det opp til at Norges innsats innen atom sikkerhet i 2017 i hovedsak konsentreres om innsats i Russland og Ukraina.

Følgende fire innsatsområder i Russland:

- *Andrejevbukta på Kolahalvøya (5 mil fra grensen til Norge).* Arbeidet med å sikre og legge til rette for trygg fjerning av betydelige mengder brukt kjernebrensel og radioaktivt avfall fra Nordflåtens nedlagte lageranlegg vil bli videreført. Norge og internasjonale partnere har foreløpig forpliktet seg til å delta frem til oppstart og uttransportering i 2017.
- *Tiltak knyttet til sikkerhet og beredskap.* Samarbeidet om sikkerhetstiltak ved Kola og Leningrad kjernekraftverk i våre nærområder videreføres, ikke minst for å sikre god dialog og varsling i tilfelle ulykker. Hovedfokus vil være på tiltak som bidrar til økt kompetanse knyttet til sikker nedlegging av gamle reaktorer.
- *Miljøovervåking.* Videreutvikle norsk-russisk miljøovervåkingsprogram for atomobjekter som er dumpet og sunket i nordlige havområder.
- *Varsling og beredskap.* Videreutvikle varslingsprosedyrene gjennom fellesøvelse. På sikt utvikle en regional beredskapsmodell for Russland og de nordiske landene.

Følgende innsatsområder i Ukraina:

Videreutvikle prosjektsamarbeidet med Ukraina på utvalgte områder, som styrking av kompetanse og sikkerhet i Ukraina, og samarbeidet innen kjernekraftsikkerhet, grensekontroll av radioaktive kilder og kilder på avveie. Videreføre samarbeidet med Sverige, Tyskland og USA.

Rapport 2015

I 2015 bidro Norge til å etablere sentral infrastruktur i Andrejevbukta. Norge har i nærmere 20 år bidratt til å sikre det nukleære materialet og gjennomført tiltak for å forbedre uttak og fjerning av brukt brensel. Man er nå svært nær målet om at Russland kan fjerne det brukte kjernebrenselet på en sikker måte. Det er planlagt at uttransportering av brenselet fra Andrejevbukta til endelig sluttbehandling ved Majak kan starte i første del av 2017.

Samarbeidet med russiske fagmiljøer om oppfølgingen av det omfattende fellestoktet i 2014 for å foreta målinger rundt en russisk sunket atomubåt, ble videreført i 2015. Endelig rapport vil foreligge i 2016. Beredskaps- og varslingsrutinene mellom Norge og Russland ble styrket i 2015 gjennom en protokoll til den eksisterende bilaterale varslingsavtalen. Varslingsprosedyrene ble testet gjennom en vellykket øvelse. Norge har i 2015 også bidratt med sikkerhetsprosjekter ved Kola og Leningrad kjernekraftverkene for å bidra til styrking av sikkerhetskultur og beredskap. Norge har også tatt opp betydningen av nedstengning av de to eldste reaktorene ved Kola kjernekraftverk. Sivilsamfunnsorganisasjoner som Naturvernforbundet, Natur og ungdom og Bellona har med sine prosjekter bidratt på en verdifull måte med å spre informasjon, sette fokus på og skape debatt om utfordringene.

Erfaringene fra atom sikkerhetssamarbeidet med Russland har vært verdifulle i utviklingen av samarbeidet med Ukraina. Konkrete prosjekter er blitt iverksatt for å bidra til økt sikkerhet ved et av landets fire kjernekraftverk, samt for å hindre smugling av radioaktivt materiale. Et prosjekt for overvåking og sikring av nukleære kilder ved grensen mellom Ukraina og Moldova er igangsatt i samarbeid med USA. I tillegg har samarbeidet med USA bidratt til at utrangerte radioaktive kilder fra industri, medisin og forskning ikke er kommet på avveie. Norge bidro med 25 mill. kroner under Tsjernobylgiverkonferansen i 2015 for å sikre ferdigstilling av sarkofagen som vil hindre stråling fra den ødelagte reaktoren. Sarkofagen vil i tråd med planen være ferdigbygget i 2017.

Utenriksdepartementet har det overordnede ansvaret for Regjeringens atomhandlingsplan, 2013–2017. Statens strålevern forvalter tilskuddsmidlene under atomhandlingsplanen, Fylkesmannen i Finnmark er prosjektleder for norsk innsats i Andrejevbukta 2013–2017. Institutt for energiteknikk (IFE) og flere frivillige organisasjoner er sentrale aktører.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 307,6 mill. kroner under kap. 118, post 70.

Post 71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv. kan overføres, kan nyttes under post 01

Bevilgningen omfatter støtte til en demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter i Nord-Kaukasus, som må ses i nær sammenheng med post 70 Prosjektsamarbeid med Russland.

Bevilgningen omfatter videre frivillige bidrag til reformarbeidet i Europarådet samt til styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og støtte til menneskerettighetsfondet.

Bevilgningen omfatter også forsoningsprosjekter mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkning på Kypros, herunder drift av Institutt for fredsforskning (PRIO) senter på Kypros.

Videre omfatter posten tilskudd til opplysningsarbeid for fred, og nedrustning og antiterror.

Posten dekker også driftstilskudd til Norwegian Seismic Array (NORSAR) på Kjeller. NORSAR har ansvaret for driften av de norske stasjonene som under Den kjernefysiske prøvestansavtalen (CTBT) utgjør deler av det internasjonale overvåkingssystemet, samt for nasjonale funksjoner og bistand til norske myndigheter i tekniske spørsmål relatert til Prøvestansavtalen.

Bevilgningen omfatter også sekondering og annen finansiering av sivilt og militært personell knyttet til sårbare stater, stabiliseringsinnsats og sikkerhetssektorreform.

Bevilgningen omfatter også medlemsavgift til nettverket Open Government Partnership (OGP) hvor Norge har deltatt siden opprettelsen i 2011. Utenriksdepartementet har budsjettansvaret, mens Kommunal- og moderniseringsdepartementet har det faglige ansvaret. Det er opprettet et eget OGP-råd fra det sivile samfunn til dette arbeidet.

ODA-godkjente tiltak til demokrati- og menneskerettighetstiltak dekkes over 03-området.

Nord-Kaukasus

Situasjonsbeskrivelse

Den sosioøkonomiske utviklingen i Nord-Kaukasus er svak, med høy arbeidsledighet, utbredt korrupsjon og omfattende organisert kriminalitet. Sikkerhetssituasjonen er vanskelig i store deler av regionen, på tross av en vesentlig reduksjon i antall drepte og sårede i væpnet konflikt de siste to årene.

Det er betydelig splittelse mellom ulike opprørsgrupper i regionen, herunder «Det kaukasiske emirat», med et økende antall ekstremistiske utbrytergrupper med bånd til internasjonale islamistorganisasjoner som ISIL. Flere tusen russisktalende fremmedkrigere skal delta i kamphandlinger i Irak og Syria.

Maktapparatet har større kontroll i Tsjetsjenia enn i de andre republikkene i regionen. Voldssituasjonen er verst i Dagestan. I Tsjetsjenia er opprøret mot russiske myndigheter til dels nøytralisert av republikkens leder Ramzan Kadyrov. Internt fordrevne og kvinner er mest utsatt for voldshandlinger.

Menneskerettighetsovergrep i regionen fortsetter. Det rapporteres om overgrep begått av alle sider i det komplekse konfliktbildet. Overgrepene inkluderer bortføringer, tortur og kollektiv avstraffelse fra myndighetene i Tsjetsjenia overfor familiemedlemmer til personer mistenkt for terrorisme, herunder ødeleggelse av private hjem og eiendom. Menneskerettsforvarere, uavhengige journalister og kritikere av lokale makthavere er spesielt utsatt for trusler og overgrep. Overgrep, drap og brudd på menneskerettighetene straffefølges i liten grad. Det er mange saker fra Nord-Kaukasus som fortsatt føres i den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg. I deler av Nord-Kaukasus, fremfor alt Tsjetsjenia, er kvinners stilling utsatt. Æresdrap og vold mot kvinner straffefølges sjelden eller aldri.

Mål

Målet for innsatsen er å bidra til større respekt for internasjonale menneskerettighetsforpliktelser og et styrket sivilt samfunn.

Støtten gis til følgende hovedområder:

- Det sivile samfunn, herunder menneskerettsorganisasjoner, uavhengig presse og fremme av kvinners rettigheter
- Juridisk bistand til ofre for alvorlige overgrep, herunder sårbare grupper som kvinner

Rapport 2015

Bevilgningen har bidratt til kompetanseoverføring innen menneskerettigheter og demokratiutvikling. Prosjektene har omfattet menneskerettighetsundervisning, støtte til uavhengig journalistikk og interetnisk studentdialog om fred og konfliktløsning. Midlene har videre bidratt til å motvirke straffefrihet og styrke rettssikkerheten til ofre for alvorlige menneskerettighetsbrudd i regionen, gjennom tilbud om gratis rettshjelp og bistand i saker som føres i det russiske rettsvesenet og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen. Bevilgningen har også bidratt til bedre forhold for internt fordrevne og annen sårbar befolkning gjennom Røde Kors. Gjennom bidrag til en rekke organisasjoner, norske og internasjonale, støtter Norge viktige sivilsamfunnsprosjekter i Nord-Kaukasus sammen med en rekke andre giverland.

Open Government Partnership

Mål

OGP er et internasjonalt samarbeid hvor myndigheter og sivilt samfunn sammen skal tilrettelegge for økonomisk og sosial utvikling gjennom å arbeide for åpenhet, demokrati og å fremme rettsstaten. I arbeidet med en mer åpen forvaltning står bruk av ny teknologi sentralt.

OGP støtter opp om nasjonale reformer i stater; reformer som forplikter stater til å gjøre forvaltningen mer ansvarlig overfor innbyggerne og øke kvaliteten på offentlige tjenester.

Rapport 2015

Antall medlemsland har økt fra opprinnelig 8 til i dag 70. Alle land som er med i OGP, skal lage en handlingsplan med konkrete forpliktelser knyttet til OGPs hovedmål. Planen skal utarbeides i samarbeid med sivilt samfunn.

Gjennom ulike undergrupper bistår OGP land i arbeidet med handlingsplanene og åpenhetsarbeidet generelt. Alle handlingsplaner revideres av en uavhengig kommisjon IRM (Independent Reporting Mechanism).

Norges tredje arbeidsplan ble ferdigstilt våren 2016, mens den andre handlingsplan er under evaluering. Den tredje handlingsplanen inneholder i alt ni forpliktelser, herunder om tiltak i utenriks- og utviklingspolitikken for fremme av ytringsfrihet og uavhengige medier, land-for-land rapportering fra multinasjonale selskaper, og reelt eierskap». Norge deltar i et uformelt nordisk-estisk samarbeid om OGP-spørsmål.

Reformarbeid i Europarådet

Mål

Bevilgningen skal bidra til reformarbeid i Europarådet og styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Midler skal brukes bl.a. til å finansiere sekondering av norske jurister til domstolen. Midler kan også benyttes til støtte til prosjekter innenfor rammen av det norsk-initierte menneskerettighetsfondet (HRTF).

Rapport 2015

Norge er den største bidragsyteren til menneskerettsdomstolens spesialkonto. Spesialkontoen ble opprettet i 2012 for å muliggjøre frivillige bidrag som skal hjelpe domstolen med å redusere etterslepet av saker. Pengene som gis til spesialkontoen brukes til å rekruttere jurister fra land med særlig mange saker i domstolen. Med spesialkontoens hjelp er etterslepet redusert fra over 160 000 saker i 2011 til 64 850 saker ved utgangen av 2015.

Kypros

Mål

Midlene vil bli benyttet til drift av Institutt for fredsforskning (PRIO) senter på Kypros, PRIO Cyprus Centre (PCC), og til forsoningsarbeid i regi av senteret. Prosjektene har som mål å utvikle kontakt og forståelse mellom den gresk- og tyrkiskkypriotiske befolkningen på Kypros. Virkemidlene er forsknings-, dialog- og informasjonsprosjekter om konflikten mellom sør og nord.

Rapport 2015

PRIOs engasjement på Kypros startet i 1997, og ble utvidet med etableringen av PRIO Cyprus Centre i 2005. PRIOs aktiviteter omfatter informasjon, dokumentasjon, kapasitetsbygging, dialog og forskning. Det har vært lagt vekt på å dokumentere økonomiske gevinster av en gjenforening. PRIO er den eneste organisasjon av sitt slag på Kypros, som legger vekt på fakta og bidrag til nøytral kommunikasjon. Kompetansen er etterspurt av mange, også av partene på øya og internasjonale aktører. PRIO har lagt vekt på å følge arbeidet til de to FN-representantene på Kypros, henholdsvis FNs generalsekretærs spesialrådgiver for Kypros og lederen FNs militære styrke på Kypros, UNFICYP.

Opplysningsarbeid for fred

Støtten til norske frivillige organisasjoners arbeid for å fremme forståelsen i Norge for betydningen av fred, nedrustning og konflikthåndtering er delt mellom kap. 118, post 71 (ikke ODA-rapporterbart) og kap. 164, post 72 (ODA-rapporterbart).

Mål

Midlene skal bidra med støtte til aktører som arbeider for å informere allmennheten og beslutningstakere om trusselen atomvåpen utgjør ved å gi den norske befolkning et innblikk i den reelle effekten denne type våpen har og bakgrunnen for at Norge støtter internasjonale konvensjoner som forhindrer spredning og bruk av denne typen masseødeleggelsesvåpen (ikke ODA-godkjent som bistand).

Midlene skal videre støtte aktører som jobber for å skape et bedre grunnlag for forståelse og kunnskap blant befolkningen for behovet for internasjonalt samarbeid rundt fred og konflikthåndtering (ODA-godkjent som bistand).

Rapport 2015

I 2015 ble bevilgningen brukt til å støtte sivilsamfunns arbeid for en verden fri for atomvåpen gjennom organisasjoner som Nei til atomvåpen, Norske leger mot atomvåpen og Bike for Peace (ikke ODA-rapporterbart). Den ODA-rapporterbare bevilgningen ble brukt til å støtte sivilsamfunns arbeid for fremme forståelsen i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred og konflikthåndtering. Ordningen ble i 2015 i større grad enn tidligere benyttet til prosjekter mot ekstremisme.

Nedrustning, ikke-spredning og NORSAR

Ordningen benyttes til å støtte opp om internasjonale organisasjoners nedrustningsarbeid. Arbeidet ses i lys av dagens komplekse sikkerhetspolitiske utfordringer knyttet til nedrustning samt å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen. Det viktigste tiltaket som mottar støtte fra denne posten er norske tekniske fagmiljøers samarbeid om kjernefysisk verifikasjon, Norned-samarbeidet (Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR), som blant annet inngår i det norsk-britiske verifikasjonsinitiativet (UKNI) for destruksjon av kjernefysiske stridshoder. Norge er et sentralt land i det internasjonale partnerskapet for verifikasjon av nedrustning (IPNDV) som ble etablert i 2015.

Etter tilsynskonferansen for avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT) er denne typen aktiviteter blitt ytterligere aktualisert, og vil være en norsk hovedsatsning. Norge utvider nå samarbeidet til også å omfatte USA og Sverige. Norge vil videreutvikle sitt engasjement i IPNDV. Bevilgningen til Norned-samarbeidet er derfor styrket.

Norges internasjonale forpliktelser som følge av traktaten om totalforbud mot kjernefysiske prøvesprengninger (Prøvestansavtalen) ivaretas av Norwegian Seismic Array (NORSAR). NORSAR gis årlige tilskudd til drift av målestasjoner i Norge og til ivaretagelse av nasjonale funksjoner under Prøvestansavtalen. Det forutsettes videreføring av refusjonsordningen fra 2001, som innebærer at Prøvestansorganisasjonen (CTBTO) tilbakebetaler til NORSAR deler av utgiftene til drift av målestasjoner i Norge.

Mål

- Arbeide for å skape internasjonal enighet om nedrustning og ikke-spredning, og særskilt verifikasjon av nedrustning gjennom Norned, herunder støtte til det norsk-britiske verifikasjonsinitiativet, til et utvidet samarbeid som omfatter USA og Sverige, og gjennom økt engasjement i det internasjonale partnerskapet for verifikasjon av nedrustning (IPNDV).
- Overholdelse av internasjonale forpliktelser som følge av Prøvestansavtalen gjennom tilskudd til NORSAR.

Rapport 2015

Innen rammen av Norned-samarbeidet har Statens strålevern, FFI, IFE og NORSAR gjennom tekniske løsninger bidratt til å fremheve ikke-kjernevåpenstaters relevans i verifikasjon av kjernefysisk nedrustning. Sammen med Storbritannia fremmet Norned UKNI-samarbeidet under NPTs tilsynskonferanse, hvor det ble avholdt to sidearrangementer, og hvor også Norge og Storbritannia sammen fremmet et arbeidspapir om UKNI. I 2015 fikk NORSAR et tilskudd på 13 mill. kroner til drift av målestasjoner i Norge, overvåkning av seismiske hendelser og faglig oppfølging av norske forpliktelser i CTBTO. Alle norske stasjoner i det internasjonale overvåkingsnettverket er i drift.

I 2015 har det over posten blitt støttet enkelte anti-terrorprosjekter, herunder gjennomføring av FNs globale anti-terrorstrategi i Sentral-Asia og støttet til regionalt samarbeid mot terrorisme i Sør-Asia For øvrige tiltak mot terrorisme vises det til nytt kapittel 119.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 62,6 mill. kroner.

Post 76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I 2012 startet forhandlingene om en ny og mer ambisiøs klimaavtale som skal gjelde fra 2020. Etter forhandlingsmøtet i Durban i 2011 ble det klart at en ny og bred klimaavtale med juridisk bindende karakter skal gjelde fra 2020. Forhandlingene ble sluttført på FNs klimakonferanse i Paris i desember 2015 med Parisavtalen som resultat.

Oppfølging og gjennomføring av Parisavtalen og andre klimatiltak støttes over denne posten gjennom bidrag til FNs klimakonvensjon, teknologisamarbeid, utfasing av subsidier til fossile brensler, forskning på klimafinansiering samt norsk klimadiplomati. I tillegg støtter mange andre kapitler og poster i budsjettet gjennomføring av Parisavtalen.

Bidraget til FNs klimasekretariat støtter gjennomføring av forhandlingsmøter og oppfølging av beslutninger fattet under FNs klimakonvensjon. Bidraget er viktig for å sikre global deltakelse og legitimitet til prosesser og beslutninger.

Økt støtte gis til forskning på klimafinansiering i regi av CICERO, fordi dette er relevant for det internasjonale klimasamarbeidet, det grønne skiftet og økt kunnskap om klimarisiko ved investeringer.

Det internasjonale energibyrået (IEA) anslår at det på verdensbasis ble brukt ca. 4000 mrd. kroner (USD 490 mrd.) til å subsidiere konsum av fossile brensler i 2014. Fossile subsidier bidrar til økte klimagassutslipp og miljøskader, dårlig luftkvalitet og helseskader, konkurransevridning, ineffektiv ressursallokering, negativ karbonpris og gir redusert budsjettmessig handlefrihet. Den norske strategien for internasjonalt samarbeid for å fremme reform av subsidier til fossile brensler, som ble vedtatt av Regjeringen i 2014, gjennomføres med høy prioritet både i utenriks- og utviklingspolitikken.

Posten dekker også kjøp av utslippskvoter gjennom Verdensbankens karbonfond. For de fleste prosjekter betales det når kvotene leveres.

Mål

Bevilgningen foreslås brukt til å støtte:

- Utslippsreduksjoner, klimatilpasning og robuste økosystemer på land og i havet bl.a. ved

gjennomføring av Parisavtalen og andre klimatiltak.

- Tiltak for økt kunnskap på miljø- og klimaområdet som både næringslivet og myndigheter skal ha nytte av, inkludert om tilpasning, utslippsreduksjon, klimafinansiering og klimarisiko ved investeringer gjennom bl.a. støtte til forskning og utredninger samt styrket formidling og tilgang til kunnskap og informasjon.
- Innsats for å videreutvikle et globalt kvotemarked.
- Bidra til utfasing av subsidier til fossile brensler som er skadelige for klima og helse, og som undergraver bærekraftig utvikling.

Rapport 2015

I 2015 ble det utbetalt totalt om lag 37,5 mill. kroner til internasjonale klima- og miljøtiltak over programområde 02.

Fra norsk side legges det stor vekt på den multilaterale prosessen under Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen. Det ble utbetalt 19 mill. kroner til FNs Klimakonvensjon for å støtte sekretariatets oppfølging og gjennomføring av beslutninger under Konvensjonen, inkludert gjennomføring av møter for å forberede FNs klimakonferanse i Paris i desember 2015. Norge er med dette en betydelig bidragsyter og støttespiller til den multilaterale prosessen for forhandlinger og gjennomføring av et globalt klimaregime.

I oppløpet til FNs klimakonferanse (COP-21) sendte utenriksministeren instruks til de norske utenriksstasjonene om å gjennomføre et aktivt klimadiplomati for å bidra til å sikre en avtale i Paris. Utenriksstasjonene fulgte med støtte fra denne posten og kap. 166, post 72 *Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling* opp instruksene ved gjennomføring av mange ulike tiltak tilpasset sine respektive land og regioner.

Regjeringen støttet også en paviljong for Belona og CICERO under FNs klimakonferanse i Paris, der næringsliv, forskning, det sivile samfunn og myndigheter ble bragt sammen i en rekke arrangementer hver dag under hele konferansen. Statsministeren åpnet paviljongen, som ble et utstillingsvindu for norske samarbeidsmodeller på klimaområdet og som la til rette for nye nettverk og samarbeid. Paviljongen fikk også støtte fra næringslivet.

Regjeringen vedtok i 2014 Norges strategi for internasjonalt samarbeid for reform av fossile subsidier og øker bidragene til reformer både på 02- og 03-området gjennom henholdsvis Verdensbankens program (ESMAP) og *Global Subsidies Initi-*

ative under *International Institute for Sustainable Development (IISD)* med til sammen 100 mill. kroner i en flerårig satsing. Innsatsene støtter lands arbeid med å redusere, reformere eller eliminere subsidier til fossilt brensel.

Til Verdensbankens karbonfond ble det utbetalt 1,4 mill. kroner. Foruten å levere internasjonalt godkjente kvoter til Norge, har fondet også bidratt betydelig til videreutvikling av internasjonale kvotemarkeder.

Øvrige bidrag gikk blant annet til ulike tiltak for å øke kunnskap på miljø- og klimaområdet, herunder støtte til studier og seminarer i regi av

OECDs klimaekspertgruppe og forskning på klimafinansiering i regi av CICERO, som har etablert et Internasjonalt senter for klimaforskning som involverer både forskning, næringsliv, finanssektoren og myndighetene i arbeidet.

Kon-Tiki2 sin ekspedisjon i Stillehavet ble støttet med 1,6 mill. kroner for å bidra til forskning på problemer som plastforurensning, miljøgifter og forsuring av havene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 39,6 mill. kroner.

Kap. 119 Globale sikkerhetstiltak

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	1 762	2 083	2 125
70	Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	12 676	12 003	12 339
	Sum kap. 0119	14 438	14 086	14 464

Bevilgningen på posten omfatter støtte til globale sikkerhetstiltak og til driftsutgifter som styrker den norske kompetansen og innsatsen for globale sikkerhetstiltak.

Globale sikkerhetsutfordringer, som terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet, utfordringer i det digitale rom, og spredning av masseødeleggelsesvåpen, får i økende grad konsekvenser for global stabilitet, sikkerhet og utvikling. Truslene mot vår sikkerhet blir stadig mer sammensatte og uoversiktlige og Norges sikkerhet og interesser påvirkes i økende grad av disse. Målet er å utvikle en styrket og helhetlig politikk for å møte globale sikkerhetsutfordringer.

Eksempler i denne utviklingen er at norske fremmedkrigere reiser til Irak og Syria, norske bedrifter utsettes for flere og mer avanserte dataangrep, norske skip seiler i piratutsatte farvann, og organisert kriminalitet bidrar til sårbarhet, konflikt og vold. Samlet sett bidrar disse utfordringene til å hindre utvikling og vekst i en rekke land og områder. Regjeringen vil styrke innsatsen mot disse globale sikkerhetsutfordringene gjennom oppfølging av Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken*. Den fremmer 40 konkrete tiltak som skal bidra til å trygge vår felles sikkerhet.

Trusselbildet endres kontinuerlig. Globalisering og den teknologiske utviklingen øker skadepotensialet for vårt samfunn. Dette kan være en kilde til politisk ustabilitet som igjen kan føre til konflikt mellom stater – med nasjonale, regionale og globale konsekvenser. Terrorangrepene det siste året viser hvor alvorlig truslene fra ikke-statlige aktører som ISIL, Boko Haram og al-Shabaab er, og hvor sterke koplingene mellom ulike globale sikkerhetsutfordringer er blitt. Trusselen knyttet til spredning av kjernefysisk materiale øker faren for kjernefysisk terrorisme, med potensielt katastrofale konsekvenser. Dette var et hovedtema på Nuclear Security Summit i Washington D.C. i april 2016.

Økt kompetanse, styrket samarbeid, både nasjonalt og internasjonalt er viktig for å øke beredskapen og innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer.

Post 01 Driftsutgifter, kan nyttes under post 70

Posten skal dekke driftsutgifter til tiltak som styrker den norske kompetansen og innsatsen under kap. 119, post 70, herunder analyser, utredninger, arrangementer, møter, konferanser og øvelser i

samarbeid med andre departementer eller statlige etater, fagmiljøer som nasjonale og internasjonale organisasjoner og tenketanker. Posten skal videre dekke kvalitetssikringstiltak og evalueringer av tilskuddsmidlene, direkte kostnader til profilering av tilskuddsmidlene og utgifter til større internasjonale arrangementer der Norge er vertskap, når arrangementets formål er knyttet til formålene innenfor kap. 119, post 70.

Post 70 Globale sikkerhetstiltak mv., kan overføres, kan nyttes under post 01

Posten skal støtte globale sikkerhetstiltak.

Terrortrusselen, særlig fra militante islamister, er økende og bidrar til destabilisering på det afrikanske kontinentet, i Midtøsten og deler av Asia. Trusselbildet fremstår som mer fragmentert og uoversiktlig enn tidligere, og i større grad koblet til regionale eller lokale agendaer. Trusselen mot Norge og norske interesser i utlandet har økt.

For å møte dette er det nødvendig med langsiktig og forebyggende arbeid mot rekruttering til terrororganisasjoner, hindre finansiering av aktører som truer regional og internasjonal sikkerhet, såkalt trusselfinansiering, samt styrke sikkerhetsstrukturer som kan forhindre og avverge terrorangrep. Støtte til justissektoren for straffeforfølgelse av terrorister og andre kriminelle er også sentralt. Flere steder utnytter terrororganisasjoner porøse grenser og områder med svak statlig kontroll til å bygge seg opp. Det er derfor nødvendig å støtte opp under regionalt anti-terrorsamarbeid, bl.a. gjennom Den afrikanske union.

Utviklingen i det digitale rom går meget raskt og berører de fleste samfunnsområder, også utenrikspolitikken. Dette gir nye muligheter, men også økte sårbarheter. Norge er avhengig av et bredt internasjonalt samarbeid for å møte truslene i det digitale rom. Dette handler om normutvikling for statlig oppførsel i det digitale rom, digital krigføring, folkerett, overvåkning, samfunnssikkerhet, ytringsfrihet, godt styresett og global handel for å nevne noe. Derfor har Regjeringen etablert en egen koordineringsgruppe for internasjonal cyberpolitikk. Det vil bli utarbeidet en regjeringsstrategi for internasjonal cyberpolitikk for å sikre at Norge fremstår med en samlet og gjenkjennelig politikk i ulike internasjonale fora og møter.

Organiserte kriminelle smuglernettsverk spiller en sentral rolle i migrasjonsstrømmen til Europa. Ifølge Europol genererte denne virksomheten mellom tre og seks milliarder Euro i inntekter i 2015. Samtidig vet vi at beskatning av smug-

ling er en av ISILs viktigste finansieringskilder. Kriminelle nettverk destabiliserer land og er særlig destruktive i sårbare stater. Tiltak mot slike nettverk vil derfor være en nødvendig del av Regjeringens arbeid med sårbare stater fremover.

Tett knyttet til organisert kriminalitet er piratvirksomhet. Dette er et viktig område for Norge som maritim stormakt. Takket være en bred internasjonal innsats er antall angrep i Det indiske hav betydelig redusert. Forholdene i Somalia som muliggjør piratvirksomheten er imidlertid ikke vesentlig endret. Fortsatt angripes mellom 50 og 100 skip årlig i Guineabukten. Det er derfor viktig at vi opprettholder denne innsatsen med forebyggende tiltak for å unngå ny vekst i piratvirksomheten.

Faren for spredning av masseødeleggelsesvåpen (eller materialer som kan brukes i en slik sammenheng) til ikke-statlige aktører har fått stor oppmerksomhet i senere år. Internasjonal koordinering på feltet ligger i IAEA, FN (og særskilt arbeidet knyttet til 1540-resolusjonen og 1540-komiteen) og Interpol. Disse utfordringene blir også fulgt opp i ulike fora, som toppmøteserien om kjernefysisk sikkerhet, *Nuclear Security Summit* (som har som mål å sikre alt kjernefysisk og radioaktivt materiale), i *Proliferation Security Initiative* (som tar sikte på å forhindre smugling av kjernefysisk materiale sjøveien), i *Global Initiative to Counter Nuclear Terrorism* (f.eks. samarbeid om grensekontroll og deteksjon) og i ulike sammenhenger innen *Global Partnership*-initiativet (som koordinerer deltakerlandenes innsats og prosjektstøtte). Regjeringen legger generelt stor vekt på ikke-spredningsarbeidet, som også er nært knyttet til arbeidet med globale sikkerhetsutfordringer og nedrustning. Teknologisk utvikling og nye spredningstrusler gir også økt betydning for eksportkontrollarbeidet. Derfor er Norges deltakelse i de multilaterale eksportkontrollregimene et viktig supplement til de multilaterale ikke-spredningsinstrumentene.

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa stiller oss overfor nye og krevende utfordringer. Det er en sentral norsk interesse å videreføre og styrke det transatlantiske samarbeidet og at NATO forblir en sterk og troverdig politisk og militær allianse. NATO må tilpasse seg for å kunne møte dagens og fremtidens utfordringer på best mulig måte. Regjeringen vil legge vekt på å fremme initiativer som kan bidra til de nødvendige endringer, herunder ved å støtte opp under arbeidet til NATOs generalsekretær.

Mål

- Bidra til økt kompetanse om aktuelle sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder konvensjonelle og ukonvensjonelle trusler og utfordringer, og konsekvenser for norske interesser.
- Støtte opp under internasjonalt samarbeid for å forebygge, håndtere og bekjempe radikalisering, voldelig ekstremisme, terrorisme, organisert kriminalitet og ulovlig handel, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom.
- Bidra til arbeidet mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og materialer som kan anvendes i slik sammenheng, blant annet i internasjonale organer som FN og IAEA.
- Styrke den norske innsatsen mot spredning av masseødeleggelsesvåpen og leveringsmidler for slike våpen gjennom aktivt og målrettet arbeid innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene.
- Styrke transatlantisk samarbeid og dialog om sikkerhetspolitiske spørsmål, herunder bidra til å fremme politikk i NATO som kan sikre Alliansens politiske og militære relevans.

Rapport 2015

Det ble gjennomført flere tiltak for å styrke norsk kompetanse og videreutvikle norsk politikk om globale sikkerhetsutfordringer, herunder støtte til jihadismeforskning under TERRA-prosjektet ved FFI.

Norge arrangerte 4.–5. juni 2015 en regional Europeisk oppfølgingskonferanse etter toppmøtet i Det hvite hus om voldelig ekstremisme i februar 2015. Konferansen samlet over 350 deltakere fra 40 land og internasjonale organisasjoner. Som en del av konferansen ble det gjennomført et eget arrangement for sivilt samfunn – Youth Against Violent Extremism. Ungdomsarrangementet resulterte i etablering av et europeisk ungdomsnettverk, YouthCAN, mot voldelig ekstremisme. Resultatene fra den regionale konferansen ble presentert av statsminister Erna Solberg på et toppmøte i New York i september 2015.

Ungdomsnettverket YouthCAN ble etter initiativ fra Storbritannia i november 2015 utvidet til også å omfatte Samveldet av nasjoner. Nettverket

har 650 medlemmer fra over 100 land. Norge har også tatt initiativ til dannelsen av en global allianse av kvinneorganisasjoner som arbeider mot voldelig ekstremisme (*Women's Alliance for Security Leadership*). Nettverket består i dag av ti organisasjoner fra Europa, Asia, Afrika, Midtøsten, og Amerika. Videre har Norge bidratt til etablering av et nettverket «Sterke byer» som skal fremme samarbeid mellom lokale myndigheter på tvers av landegrenser. Oslo kommune er en av byene som sitter i styringsgruppen for nettverket. Nettverket består av over 50 byer fra hele verden, herunder London, New York, Paris, Stockholm, Tunis, Mombasa og Beirut i tillegg til Oslo og Kristiansand.

Norge ga i desember 2015 avgjørende støtte til iverksetting av atomavtalen med Iran, ved å legge til rette for at iransk anriket uran ble skiftet ut med naturlig uran. Norge hadde formannskapet i regimet for kontroll av missilteknologi 2014–15 og ledet dermed en viktig del av arbeidet rettet mot kontroll av leveringsmidler for alle typer masseødeleggelsesvåpen – kjernefysiske, kjemiske og biologiske våpen. Å arbeide for en bredere tilslutning om regimets kontrollstandarder har vært sett på som én av flere tiltak for å redusere spredningsfaren for masseødeleggelsesvåpen.

Norge støttet i 2015 German Marshall Funds treårige prosjekt om transatlantisk sikkerhet og NATO med 2,01 mill. kroner for å bidra til ny kunnskap og anbefalinger for det transatlantiske samarbeidet og NATO. Innenfor rammen av prosjektet har det vært organisert tre seminarer med vekt på transatlantisk lederskap, byrdefordeling og solidaritet. Norge støttet også Center for a New American Security i 2015 med 331 000 kroner for gjennomføring av en skrivebordsøvelse i Washington D.C. med vekt på europeisk og baltiske lands sikkerhetsutfordringer. Det ble gitt støtte til en sekondering i NATO, samt norsk bidrag til Cooperative Airspace Initiative innenfor rammen av NATO-Russlandsrådet.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 14,4 mill. kroner; fordelt med 2,1 mill. kroner under post 01 Driftsutgifter og 12,3 mill. kroner under post 70 Globale sikkerhetstiltak.

Programområde 03 Internasjonal bistand

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen

Utgifter under programkategori 03.00 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen	1 402 124	1 461 893	1 580 751	8,1
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)	232 418	236 172	262 467	11,1
144	Fredskorpset	44 087	45 101	46 021	2,0
Sum kategori 03.00		1 678 629	1 743 166	1 889 239	8,4

Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen omfatter bevilgninger til administrasjon av offisiell utviklingsbistand (ODA). Utgiftene forvaltes i samsvar med OECDs regelverk som gir direktiver for hvilke administrative utgifter som kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp (ODA).

Mål

- Utenriktjenesten, Norad og Fredskorpset skal gjennomføre bistandsforvaltningen effektivt og med høy kvalitet.
- Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter.

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementets administrative ansvar og oppgaver er nærmere omtalt under programkategori 02.00.

Arbeidet med kvalitetssikring og kontroll er nærmere omtalt i pkt. 2 i innledningen til denne proposisjonen. Vi viser også til egen omtale under pkt. 3 om avbyråkratiserings- og effektivitetsreform og til omtale under programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten.

Tilskuddsordningene forvaltes av bl.a. Utenriksdepartementet, herunder utenriksstasjonene, Norad, Fredskorpset og Norfund. Videre kan enkelte ordninger bli delegerte til andre etater.

Det er risiko knyttet til forvaltningen av bistandsmidler, og nye bistandsformer krever stadig utvikling av forvaltningen.

Det er nulltoleranse for økonomiske misligheter i alle Norges programmer og alt vi gir støtte til. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres. Det legges vekt på å styrke både kompetanse og kapasitet på dette feltet.

Kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	1 363 050	1 431 636	1 549 249
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	35 583	30 257	31 502
89	Agio	3 491		
	Sum kap. 0140	1 402 124	1 461 893	1 580 751

Post 01 Driftsutgifter

Utenriksdepartementet forvalter to programområder, hhv. programområde 02 Utenriksforvaltning og programområde 03 Internasjonal bistand. Det er knyttet egne driftsbudsjetter til hvert av disse programområdene. Mer enn 40 pst. av utenrikstjenestens ansatte jobber med administrasjon av utviklingshjelpen.

Det vises til omtale i innledningen til programkategorien. Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til administrasjon av utviklingshjelpen i Utenriksdepartementet og ved utenriksstasjonene. Dette er utgifter som kan klassifiseres som offisiell utviklingshjelp iht. OECD/DACs regelverk

Utenriksdepartementet har de siste årene gjennomført omfattende innsparings- og effektiviseringstiltak for å tilpasse virksomheten til reduserte driftsrammer. Som følge av at størstedelen av utgiftene under posten er bundet opp i lønnsutgifter og husleieutgifter ved utenriksstasjonene er det i stor grad her innsparings- og effektiviseringstiltakene er realisert. Utenrikstjenesten har i perioden 2011 til 2016 redusert antall statsansatte i hjemme- og uteapparatet med om lag 100 stillinger, og netto avvirket 12 utenriksstasjoner.

Da bistandsvolumet under programområde 03 er doblet siden 2005 har det vært nødvendig å omfordele administrative ressurser til arbeidet med utviklingspolitikk og forvaltning av tilskuddsmidler.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 1 549,2 mill. kroner. Økningen fra 2016-budsjettet har i hovedsak sammenheng med kursjustering som følge av svakere kronekurs.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen dekker utgifter til større anskaffelser og ombygginger i departementet og ved utenriksstasjonene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 31,5 mill. kroner.

Post 89 Agio/disagio

Utenriksstasjonenes regnskap blir ført i ulike lokale valutaer. Ved årets slutt blir beholdningene ved hver enkelt utenriksstasjon justert i samsvar med Norges Banks kurser pr. 31. desember. På grunn av kursdifferansene vil det oppstå kurstap eller kursgevinst.

Utenriksdepartementet ber om samtykke fra Stortinget til å føre eventuelt kurstap på kap. 140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Disagio. Eventuell kursgevinst foreslås ført på kap. 3140, post 89 Agio, jf. forslag til romertallsvedtak V.

Kap. 141 Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	232 418	236 172	262 467
	Sum kap. 0141	232 418	236 172	262 467

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad).

Norad har som hovedoppgave å bistå Utenriksdepartementet og utenriksstasjonene med faglig rådgivning på det utviklingspolitiske området, bistå i arbeidet med kvalitetssikring av norsk utviklingssamarbeid, initiere og gjennomføre evalueringer av utviklingssamarbeidet, kommunisere om langsiktig utviklingssamarbeid og resultater, samt forvalte tilskudd i henhold til årlig tildeling fra Utenriksdepartementet, med de føringer som ligger i Prop. 1 S og vedtak av Stortinget.

Norad skal yte faglig rådgivning av høy kvalitet på bestilling fra departementet og utenriksstasjonene. Rådgivningen vil omfatte både forvaltningsmessige og sektorfaglige aspekter ved alle bistandsformer. Rådgivningen skal bidra til god forvaltningspraksis og forbedret resultat- og risi-

kostyring og resultatrapportering i alle deler av bistandsforvaltningen.

Norad bidrar med bistandsfaglig rådgivning til hele utenriktjenesten innenfor samtlige av regjeringens utviklingspolitiske satsingsområder. Tverrgående hensyn, som likestilling, menneskerettigheter, korrupsjonsbekjempelse og miljø- og klimahensyn, skal ivaretas i alle relevante sammenhenger.

Bekjempelse av økonomiske misligheter skal ha en sentral plass i Norads virksomhet.

Norad skal bistå Klima- og miljødepartementet (KLD) i forvaltning og spørsmål i tilknytning til klima- og skogsatsingen. Norad får tilført driftsmidler fra kap. 1482, post 01 til dekning av driftsutgifter i denne sammenheng.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 262,5 mill. kroner.

Kap. 144 Fredskorpset

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	44 087	45 101	46 021
	Sum kap. 0144	44 087	45 101	46 021

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen dekker administrasjonsutgiftene for Fredskorpset. Innenfor tilgjengelige ressurser skal Fredskorpset sikre hensiktsmessig organisering og effektiv drift, samt god forvaltning av tilskudd.

Fredskorpset kjernevirksomhet er å legge til rette for gjensidig utveksling av unge og yrkesaktive mennesker mellom virksomheter i Norge og i sør, samt mellom land i sør, og bidra til utvikling og styrking av næringsliv og det sivile samfunn i

utviklingsland, jf. omtale under kap. 160, post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset.

I tillegg til ordinære driftsutgifter som lønns- og personalutgifter, administrasjon og kommunikasjonsvirksomhet, omfatter kap. 144, post 01 også programrelaterte aktiviteter som monitorering, risikostyring, partner- og nettverkssamlinger samt interne og eksterne arrangement i nord og sør.

Fredskorpset skal i 2017 fortsatt fokusere på effektiv og forsvarlig drift, samt høy kvalitet i forvaltning av tilskuddsordningene og god intern-

kontroll. Gjennom god forvaltningspraksis skal Fredskorpset sikre at det er god sammenheng mellom ressursbruk og resultater, samt at prinsippet om nulltoleranse for økonomiske misligheter i forvaltningen ivaretas. Sikkerhet og beredskap skal fortsatt stå sentralt i virksomheten.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 46 mill. kroner.

Programkategori 03.10 Bilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap	Saldert	Forslag	Pst. endr.
		2015	budsjett 2016	2017	16/17
150	Bistand til Afrika	1 970 266	2 094 640	2 094 640	0,0
151	Bistand til Asia	815 152	591 500	591 500	0,0
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	566 658	556 000	556 000	0,0
153	Bistand til Latin-Amerika	128 445	80 000	80 000	0,0
	Sum kategori 03.10	3 480 521	3 322 140	3 322 140	0,0

Norge gir langsiktig bilateral bistand til land i Afrika, Asia, Midtøsten og Latin-Amerika. Bilateral bistand kjennetegnes først og fremst ved at støtten gis direkte fra Norge til ulike aktører i samarbeidslandene. I 2015 ble nesten halvparten av disse midlene kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner, 31 pst. gjennom norske, lokale og internasjonale sivile samfunnsorganisasjoner og 14 pst. til myndighetene i utviklingsland (stat-til-stat bistand).

Det overordnede målet for bistanden er fattigdomsreduksjon. Regjeringen satser på utvalgte områder som er spesielt viktige for utvikling og fattigdomsreduksjon, herunder utdanning, helse og jobbskaping gjennom næringsutvikling. Videre skal respekt for universelle menneskerettigheter, som er en forutsetning for bærekraftig utvikling, samt like rettigheter for kvinner og menn, også prioriteres høyt. Klimautfordringen ligger som et bakteppe for utviklingsmulighetene i fattige land og er uløselig knyttet til fornybar energi, miljø og bærekraftig forvaltning av naturressurser, herunder global matsikkerhet.

Fattigdomsreduksjon og utvikling hindres i mange sårbare land av vold og konflikt, samt mangel på stabilitet, økonomisk inkludering og institusjoner som fremmer rettferdighet. Statens evne til å forebygge og tilpasse seg sosiale, økonomiske og miljømessige belastninger eller katastrofer er svak eller fraværende. Det er nødvendig med en økt spissing av tiltak rettet mot årsakene til at noen land er mer sårbare enn andre. Faktorer som forsterker sårbarhet slik som korrupsjon,

voldelig ekstremisme/terrorisme og organisert kriminalitet, er ofte omtalt som «sårbarhetsdrivere». Bevilgningene på programkategori 03.10 Bilateral bistand vil kunne brukes til slike tiltak, som ett av flere elementer i Regjeringens strategi for sårbare stater og regioner, og som tillegg til innsatsen over andre budsjettposter.

Landene har et eget ansvar for sin utvikling. Godt styresett og demokratisk utvikling, menneskerettigheter, sikkerhet og stabilitet, og korrupsjonsbekjempelse er viktig i denne sammenhengen. For å styrke den demokratiske kontrollen og gjøre korrupsjon vanskeligere, arbeider Norge for at norsk støtte gjengis i landenes statsbudsjett og statsregnskap. Landenes evne og egen vilje til en demokratisk utvikling og etterlevelse av menneskerettigheter skal ha betydning for omfang og innretning av bistanden.

Mulighet til å gjennomføre nasjonale utviklingsplaner skal styrkes, og midlene under programkategori 03.10 Bilateral bistand skal kunne benyttes fleksibelt for å utvikle velfungerende offentlige institusjoner, et aktivt sivil samfunn og en levedyktig privat sektor. For utviklings-samarbeid i enkeltland søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eierskap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling.

Ved omfattende og akutte krisesituasjoner kan bevilgningene også benyttes til humanitære formål.

Mange utfordringer krever løsninger i fellesskap med andre land. Dessuten kan land i sør ofte

ha vel så stort utbytte av å dele erfaringer seg imellom som med land i nord. Støtte til regionalt samarbeid, gjennom regionale organisasjoner og gjennom samarbeid mellom to eller flere land utgjør også en del av utviklingssamarbeidet under programkategori 03.10 Bilateral bistand.

Det legges stor vekt på å dokumentere resultater. Der behovene for bistand er store, vil ofte også risikoen for ikke å oppnå målene være høy. For å redusere risikoen for mangelfull måloppnå-

else eller økonomiske misligheter, benyttes systemer og metoder for kvalitetssikring og evaluering av utviklingssamarbeidet. Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse.

For en samlet oversikt over norsk bilateral bistand i 2015 fordelt på land og budsjettpost vises det til vedlegg og til norsk bistand i tall på www.norad.no.

Kap. 150 Bistand til Afrika

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
78	Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	1 970 266	2 094 640	2 094 640
	Sum kap. 0150	1 970 266	2 094 640	2 094 640

Ifølge IMF var 7 av verdens 10 raskest voksende økonomier i perioden 2011 til 2015 i Afrika. Det afrikanske kontinent er for lengst blitt et interessant marked for utenlandske investeringer, og også norsk næringsliv har økt sitt engasjement i Afrika. Men problemer i den globale økonomien reflekteres også i Afrika. Afrika sør for Sahara hadde i 2015 en gjennomsnittlig økonomisk vekst på 3,4 pst., mot et gjennomsnitt på mellom 5 og 7 pst. de siste ti år. Fallende råvarepriser har bidratt til lavere vekst. Dette gjelder særlig for de oljepro-

duserende landene. Veksten fordeler seg også ulikt innad i befolkningen. Selv for de minst utviklede landene, der økonomien fortsatt vokser sterkt, er ikke veksten god nok til å skape jobber for de store ungdomskullene som kommer av den kraftige befolkningsveksten. Afrika har den raskest voksende befolkningen i verden. Det forventes at Afrikas befolkning dobles innen 2050. Den økonomiske veksten per innbygger i Afrika sør for Sahara var i 2015 på kun 0,9 pst.

Tabell 11.1 BNP vekst i Afrika sør for Sahara (i pst.)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 (anslag)	2017 (anslag)
Afrika, sør for Sahara	6,6	5,0	4,3	5,2	5,1	3,4	3,0	4,0
Oljeeksportland	8,5	4,6	3,8	5,7	5,9	2,6	2,2	3,4
Mellominntektsland	6,5	4,5	4,2	4,6	4,6	2,6	2,5	3,4
MUL-land	7,0	6,6	4,5	7,1	6,6	5,7	4,7	5,8

Kilde: IMF

Når det gjelder å innfri FNs Tusenårsmål gjorde Afrika sør for Sahara store fremskritt innenfor utdanning og helse i tiden mellom 1990 og 2015. Andelen av barn som skrives inn i grunnskolen økte fra 52 pst. til 80 pst. i denne perioden. Andelen av barn som dør før de fyller fem år har sunket med over 50 pst. Andelen mødre som dør i barsel er redusert med nær 50 pst. de siste to tiår.

Til tross for både økonomisk og sosial fremgang lever fortsatt over 40 pst. av befolkningen i Afrika sør for Sahara i ekstrem fattigdom. Manglende jobbmuligheter, politisk ustabilitet, voldelige konflikter, undertrykkende styresett, kronisk fattigdom og ulikhet driver millioner av mennesker på flukt eller fører til at mange velger å emigrere for å søke jobber i andre deler av verden.

Samtidig har flere afrikanske land store utfordringer knyttet til terrorisme og voldelig ekstremisme. Krisene i enkeltland får regionale implikasjoner. Dette er særlig situasjonen i Sahel-beltet og rundt Afrikas Horn. Flere av disse landene karakteriseres som sårbare med svake statsinstitusjoner som i liten grad møter befolkningens grunnleggende behov. En stabil sikkerhetssituasjon og trygghet for befolkningen er avgjørende for å kunne legge grunnlaget for økonomisk vekst.

Dette er også en utfordring for Europa, og mer innsats og bedre samarbeid er nødvendig. Regjeringen styrker derfor innsatsen for stabilisering, konfliktløsning og utvikling i sårbare stater i Europas nærområder i sør. Dette inkluderer utvalgte sårbare stater i konflikt i Sahel-området og rundt Afrikas Horn. Økt bistand til disse landene er ett av virkemidlene som tas i bruk. Positive endringer forutsetter målrettet diplomatisk, sikkerhetspolitisk og utviklingspolitisk innsats over tid.

Regionbevilgningen for Afrika vil være kjerne i innsatsen, komplementert av humanitære bidrag og tematiske satsinger. Posten for overgangsbistand/sårbar stater og regioner vil komme i tillegg og rettes mot mer spissede tiltak. Utfyllende omtale av denne innsatsen finnes under programområde 03 Internasjonal bistand og kap. 162 Overgangsbistand/Sårbar stater og regioner.

Migrasjon og flukt er i økende grad fasilisert av kriminelle smuglernetverk. De store inntektene fra smuglervirksomheten gjør at nettverkene vokser, med negative konsekvenser for sikkerhet og stabilitet. Mange av de som i dag forlater sine hjem har Europa som mål, men det store flertallet av afrikanske flyktninger og migranter lever i sine geografiske nærområder. Afrikanske vertsland ba under toppmøtet om migrasjon i Valletta i 2015 om mer internasjonal hjelp for å håndtere flyktning- og migrantstrømmer. Dette er viktig for å sikre at mennesker på flukt får muligheter til et verdig liv, bekjempe menneskesmugling og forhindre at det skapes nye konflikter og politisk uro. Regjeringen fortsetter å bidra til EUs Trust Fund for Afrika som ble etablert med dette formål etter migrasjonstoppmøtet.

Mange av Afrikas utfordringer, som terrorisme, organisert kriminalitet og irregulær migrasjon, har en regional dimensjon og kan ikke løses ved å satse på tiltak i enkeltland alene. Samtidig styrkes Afrikas vilje og evne til å håndtere sikkerhetsutfordringer på kontinentet. Gjennom både politisk samarbeid og utviklingssamarbeid vil Regjeringen støtte opp under denne utviklingen. Den afrikanske union (AU) blir stadig mer tonean-

givende på dette feltet, og bedring av afrikanske institusjoners sivile kapasitet til å forebygge, håndtere og løse konflikter er en sentral del av Norges samarbeidsavtale med AU som ble inngått i 2015.

For alle landene i Afrika sør for Sahara er det en hovedutfordring å sikre bærekraftig og inkluderende vekst som bidrar til jobbskaping og kommer hele befolkningen til gode. Godt styresett og forvaltning av fellesskapets ressurser er viktige forutsetninger. En demokratisk valgt regjering står ansvarlig overfor befolkningen når det gjelder bl.a. økonomisk politikk og offentlige tjenester. Siden 1990-tallet har mange afrikanske land sør for Sahara vedtatt nye grunnlover som ivaretar maktfordelingsprinsippet og sentrale menneskerettigheter. Sivilt samfunn har spilt en viktig rolle. Mange land har gjennomført flerpartivalg og fredelige maktovertakelser. Det foregår viktige debatter om begrensninger på antall presidentperioder, drevet frem av afrikanske land selv. Samtidig foregår alvorlige og systematiske menneskerettighetsbrudd i flere land, og flere land styres fremdeles av autoritære regimer.

For Norge er det et mål å bidra til at flere afrikanske land lykkes med å utvikle seg til mellominntektsland. En viktig satsing for Norge er å bistå samarbeidspartnere i å legge til rette for næringsutvikling og flere arbeidsplasser slik at afrikansk ungdom ser fremtidsmuligheter i sitt eget hjemland. Dette ses også i sammenheng med regjeringens satsing på utdanning. Bedring av rammevilkår er noe av det viktigste for næringsutvikling. Her inngår støtte til regional integrasjon. Bekjempelse av korrupsjon fortsetter å være en sentral del av innsatsen.

Regjeringen fortsetter innsatsen for å styrke utdanningssatsingen i Afrika sør for Sahara i tråd med føringene i Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling*. Foruten bidraget til utdanningssektoren over kap. 169, post 73, øker satsingen på utdanning over regionbevilgningen for Afrika. Særlig jenters adgang til utdanning har prioritet. Det samme gjelder helsesatsingen. Innsats for primærhelsetjenester, inkludert mødrehelsetjeneste, kvinners reproduktive helse og kampen mot kjønnslemlestelse vil være viktige innsatsområder. Helse- og utdanningssatsingen er nærmere omtalt under kap. 169. Global helse og utdanning.

Engasjementet for helse og utdanning i Afrika ses også i sammenheng med norsk innsats for kvinner og likestilling. Regjeringen vil, i samarbeid med afrikanske aktører, fortsette å styrke kvinners deltakelse i politiske prosesser så vel som i arbeidsliv og økonomisk utvikling. Dette tje-

ner ikke bare kvinners interesser, men er også god økonomisk politikk, og vil bidra til økt, inkluderende vekst. Høyere utdanning blant jenter fører til lavere fødselstall, reduserer befolkningsveksten og bremser presset på knappe naturressurser. Bredere omtale av regjeringens innsats for kvinners rettigheter omtales under kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

Landbruket er vesentlig for sysselsetting i Afrika og er den viktigste inntekten for nesten to tredjedeler av Afrikas befolkning – særlig kvinner. Økt produktivitet i landbruket er avgjørende for økonomisk vekst og bekjempelse av fattigdom. I dette perspektivet utgjør klimaendringene en betydelig utfordring for Afrika. Tørke, oversvømmelser og sykkloner er økende fenomener. Befolkningsveksten medfører press på sårbare naturressurser, noe som igjen gir grunnlag for konflikt og migrasjon. Landene i Sahel-beltet er spesielt utsatte. Klimatilpasset landbruk er sentralt for mange afrikanske land og Regjeringen fortsetter å støtte dette.

Regjeringen fortsetter å konsentrere bistanden om færre land samt å bruke bistand katalytisk for å utløse ytterligere kapital og verdiskaping i Afrika. Syv av regjeringens tolv fokusland er i Afrika. Tre av landene er i kategorien sårbare stater; Mali, Somalia og Sør-Sudan, der stabilisering og fredsbygging står sentralt. Fire av landene er i mer stabil utvikling; Etiopia, Malawi, Mosambik og Tanzania. I denne kategorien av fokusland vil bistanden dreies mot et større fokus på næringsutvikling og rammebetingelser i bred forstand. Mange av våre fokusland har tilgang på egne ressurser, men etterspør kunnskap og erfaringer på

områder der Norge har komparative fortrinn. Et sentralt program innenfor dette er Olje for utvikling, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter ses som en helhet. Innsatsen kombineres med støtte til sivilt samfunn, nasjonalforsamlinger og media.

Regjeringen vil fortsette å styrke demokrati og menneskerettigheter i Afrika sør for Sahara i tråd med føringene i Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks og utviklingspolitikken*. Landenes menneskerettighetsforpliktelser skal danne grunnlag for dialog og samarbeid. Sør-Sudan er det eneste medlemslandet som ikke har ratifisert Den afrikanske union (AU)s egen menneskerettighetskonvensjon. AU har også en egen kommisjon som overvåker etterlevelse av konvensjonen. Kommisjonen har et bredt regionalt mandat, et godt samspill med det sivile samfunn og faglig integritet. Uavhengig av tematikk og sektor skal utviklingssamarbeidet være rettighetsbasert med vekt på deltagelse, ansvarlighet og ikke-diskriminering.

Bevilgningen over kap. 150 foreslås nyttet til tiltak gjennom både multilaterale og bilaterale kanaler. En stor del av innsatsen vil være basert på situasjonen i enkeltland og videreutvikles i samarbeid med Norges statlige samarbeidspartnere så vel som med FN, samt private organisasjoner og aktører. Multilaterale organisasjoner, som FN og Verdensbanken, bidrar også til fattigdomsreduksjon i Afrika gjennom de kjernemidlene de mottar. Den afrikanske utviklingsbanken står i en særstilling gitt sitt afrikanske eierskap, og omtales under kap. 171, post 71 Regionale banker og fond.

Tabell 11.2 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Afrika

	BNP pr. inn- bygger i US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	For- ventet levealder	Barne- dødelig- het pr. 1000 levende- fødte under 5 år	Like- stillings- indeks ¹	Pst.andel barn inn- skrevet på skole	Korrup- sjons- indeks ²	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til elektri- sitet	Pst.andel av befolkning med tilgang til trygt/ forbedret drikkevann
	2014	2013–2014	2014	2015	2014	2014	2015	2012	2015
Etiopia	574	10,3	64	59	0,558	86	33	27	57
Malawi	255	5,7	63	64	0,611	97 ^a	31	10	90
Mali	705	7,2	58	115	0,677	59	35	26	77
Mosambik	586	7,2	55	79	0,591	88	31	20	51
Somalia	543	.	55	137	.	.	8	33	32 ^b
Sør-Sudan	1 115	3,4	56	93	.	41 ^b	15	5	59
Tanzania	955	7,0	65	49	0,547	81 ^c	30	15	56

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index. Skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

. Tall ikke tilgjengelig

^a 2009

^b 2011

^c 2013

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Post 78 Regionbevilgning for Afrika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Etiopia

Etiopia er en sentral politisk aktør i Afrika. Etiopia er et land i sterk økonomisk vekst, men med begrensninger når det gjelder politiske og sivile rettigheter. Den økonomiske veksten har ifølge IMF i snitt vært 8,7 pst. over en periode på nesten 10 år. Dette er drevet av statlige utviklingsinvesteringer. Veksten har bidratt til fremgang når det gjelder retten til utdanning. I 1996 begynte 21 pst. av alle barn på skolen, i 2014 var dette økt til 93 pst. Selv om økonomien har vokst raskt, er inntektsfordelingen fremdeles den mest egalitære på det afrikanske kontinent. Likevel lever mer enn 20 millioner mennesker under fattigdomsgrensen. Manglende regn, blant annet som følge av værphenomenet El Niño, førte til at Etiopia ble rammet av den verste tørken landet har opplevd på over 30 år. Etiopiske myndigheter var forberedt og tok selv en lederrolle i å koordinere den humanitære innsatsen.

Det er ventet at tørken vil føre til redusert vekst i økonomien.

Etiopia fortsetter sin «åpen-dør»-politikk overfor flyktninger. Etiopia huser nå Afrikas største flyktningebefolkning, på i overkant av 730 000 ved utgangen av 2015. Sekundærmigrasjonen videre mot Europa er omfattende. Også mange etiopiere migrerer. Gruppen av asylsøkere fra Etiopia til Norge er blant de ti største når det gjelder opprinnelsesland. Norge inngikk returavtale med Etiopia i 2012 og det har funnet sted et antall assisterte returer med hjemmel i denne avtalen.

Menneskerettighetssituasjonen i Etiopia er fortsatt utfordrende. Landet gjør betydelige fremskritt i sosiale og økonomiske rettigheter, og er et av få land på det afrikanske kontinentet som oppnådde flere av FNs tusenårsmål innen tidsfristen i 2015. Unntaket er tusenårsmålene som knytter seg til kvinners rettigheter: likestilling og mødre-helse. Samtidig forblir sivile og politiske rettigheter under press. Utgangen av 2015 og begynnelsen av 2016 ble preget av studentdemonstrasjoner og etterhvert voldelige opprør i Oromia-regionen. En rekke opposisjonspolitikere, journalister og demonstranter er arrestert og det er rapportert om dødsfall.

I Etiopias nærområder utgjør al-Shabaab, basert i Somalia og med regionale forgreininger, den største direkte terrortrusselen. Videre er en potensiell regionalisering av konflikten i Sør-Sudan, konflikt og ustabilitet i Sudan, samt et spent forhold til Eritrea, hvor grensetvisten mellom de to land forblir uløst, mulige trusler.

Norge har god politisk dialog med Etiopia på mange områder. Norske nærings- og handelsinteresser har frem til nå vært begrenset i Etiopia. Mye taler imidlertid for at denne situasjonen er i ferd med å endre seg. Norfund har besluttet å øke sine investeringer i Etiopia. Yara forbereder en betydelig investeringsbeslutning knyttet til utvinning av kaliumkarbonat for fremstilling av kunstgjødsel i Afar-regionen.

Samarbeidet med Etiopia er hovedsakelig rettet mot fire områder: klimarelatert bistand (herunder støtte til skog, matsikkerhet/landbruk og ren energi), menneskerettigheter (herunder styresett, demokrati og kvinners rettigheter), utdanning og humanitær bistand knyttet til matsikkerhet og flyktninger. Samarbeidet kanaliseres gjennom myndighetene, Verdensbanken, FN-systemet og norske sivilsamfunnsorganisasjoner.

I tillegg til støtte over regionbevilgningen støtter Norge utdanning i Etiopia over kap. 169, post 73 Utdanning og kap. 163, post 72 Menneskerettigheter.

Mål for samarbeidet med Etiopia:

- Bærekraftig grønn og inkluderende utvikling
- Demokratisk utvikling og respekt for menneskerettigheter

Malawi

Malawi er et relativt stabilt demokrati med relativt gode kår for ytringsfriheten og menneskerettighetene. 2015 var preget av økonomiske utfordringer og den vanskeligste humanitære situasjonen på 15 år. Som følge av El Niño ble et rekordhøyt antall malawiere avhengig av matvarehjelp. Malawi er utsatt for klimaendringer, og uvanlige variasjoner i nedbør kan bli en fremtidig værutsikt. Det var i 2015 en økning i antall flyktninger til Malawi på grunn av politisk uro i Mosambik. Dette legger press på områdene som allerede er hardt rammet av tørke.

Svak nasjonaløkonomi, matsikkerhet og sterk befolkningsvekst er hovedutfordringer i Malawi, som er et av verdens aller fattigste land. Landet klarte ikke å overholde IMF's låneprogram i 2015. Den lokale valutaen er igjen svekket og

inflasjonen har økt. En større offentlig sektorreform er imidlertid under gjennomføring, med mål om en mer effektiv og målrettet offentlig styring. IMF's vurderinger er at budsjett disiplinen er styrket. Nedsatt produksjonsevne har konsekvenser for en allerede krevende makroøkonomisk situasjon, og forventet økonomisk vekst er nedjustert til 3-4 pst.

Forverrede sosio-økonomiske kår utfordrer menneskerettighetene og bidrar til en noe økt politisk spenning i Malawi. Den politiske debatten er relativt åpen, men det er tegn på at ytringsfriheten gradvis har fått mindre rom. Menneskerettighetsforkjempere og opposisjonspolitikere har vært truet. Kvinnedeltakelsen er lav. I parlamentet er nå bare 16 pst. kvinner, ned fra 23 pst. før valget i 2014.

Lav kvalitet på utdanning og helsetjenester og tilgang til disse er utfordringer i hverdagen. Malawi er giveravhengig. Internasjonal bistandstrend viser nedgang i bistand (ODA) til land som Malawi. Alle giverne avvirket generell budsjettstøtte etter en stor korrupsjonsskandale i 2013.

Norsk bistand til Malawi er konsentrert om utdanning (pilotland for regjeringens utdanningsatsing), helse, landbruk/klima, samt styresett og rettigheter. Disse er også blant nøkkelsektorene for Malawis utvikling.

I tillegg til støtte over kap. 150, mottar Malawi midler fra kap. 169 (helse og utdanning), kap. 168 (kvinner og likestilling) og kap. 160 (kulturtiltak og sivil samfunn).

Mål for samarbeidet med Malawi

- Bærekraftig utvikling basert på økt mobilisering av nasjonale ressurser, med vekt på utdanning og helse
- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettighetene

Mali

Mali har vært preget av politisk uro og væpnet konflikt siden krisen i 2012. Opprørsgrupper tok da kontroll over Nord-Mali. Hæren tok deretter makten i sør gjennom et statskupp. Dette påvirker sikkerhetssituasjonen i hele Sahel-regionen. Med internasjonal støtte gjennomførte Mali i 2013 demokratiske valg, innsatte president Ibrahim Boubacar Keita og valgte nasjonalforsamling. Høsten 2014 startet fredsforhandlinger i Alger mellom Regjeringen i Bamako og væpnede grupper i nord og 20. juni 2015 ble en freds- og forsoningsavtale undertegnet. Implementerin-

gen av avtalen har imidlertid gått svært langsomt.

FN-operasjonen MINUSMA og den franske operasjonen Barkhane bidrar til å stabilisere landet. Det maliske forsvaret er i ferd med å gjenetablere tilstedeværelse i større deler av landet etter å ha vært gjennom et EU-ledet kapasitetsbyggingsprogram. Til tross for fredsavtalen har sikkerhets-situasjonen i landet vært preget av terroranslag og militære trefninger i nord. Islamistiske terrorgrupper har ikke vært med i fredsprosessen og bidrar til å undergrave en stabilisering av Mali. Underliggende årsaker til konflikten er krav om økt selvstyre, kamp om tilgang til ressurser som vann og dyrkbar jord, men også om kontroll over ulovlig handel med narkotika, våpen og mennesker. Situasjonen forsterkes av høy arbeidsledighet blant unge, begrenset offentlig tilstedeværelse i nord og utbredt korrupsjon. Kriminelle smuglernetter, som ofte har tette bånd til jihadist-gruppene, ser seg også tjent med å videreføre konflikten.

Krisene har ført til flukt og migrasjon av folk fra nord til sør og til nabolandene. Fortsatt er 90 000 internt fordrevne i eget land og om lag 140 000 i flyktingleirer i Mauritania, Niger og Burkina Faso. Mange er fullstendig avhengige av humanitær bistand. Høy befolkningsvekst og klimaendringer forsterker utfordringene.

Konflikten har satt menneskerettighetene under ekstra press, spesielt i nord. Alle væpnede grupper har blitt anklaget for alvorlige brudd på menneskerettighetene, i form av seksuelle overgrep, henrettelser, rekruttering av barnesoldater og streng praktisering av islamsk lov. Det er betydelige svakheter i det juridiske systemet, og utbredt straffefrihet. Kvinnelig omskjæring er ikke kriminalisert ved lov, men Mali har ratifisert Maputo Protokollen som forplikter Regjeringen til å arbeide for eliminering av kvinnelig omskjæring. Om lag 90 pst. av kvinner og jenter i alderen 15–49 omskjæres.

Mali hadde relativt god økonomisk vekst i 2015, på 5 pst., hovedsakelig fra landbrukssektoren og servicenæringen. Inflasjonen er under kontroll. IMF rapporterer at det økonomiske reformprogrammet er i rute, men påpeker at desentraliseringsprosessen kan utgjøre en risiko for økt korrupsjon. Investeringsklimaet i Mali er svakt på grunn av sikkerhetsutfordringer, mangelfull infrastruktur, korrupsjon, svakt lovverk og rettshåndhevelse.

Norsk engasjement i Mali trappes opp som del av en helhetlig Sahelsatsing. Konflikt- og migrasjonsbølgen gjennom Sahel og Nord-Afrika utgjør en betydelig sosial, økonomisk og sikkerhetspoli-

tisk utfordring, også for Europa. Norge deltar med personell og utstyr til FN-operasjonen MINUSMA, og har i en tidsbegrenset periode bidratt med et transportfly. Norsk satsing i Mali er et viktig bidrag for å hindre voldelig ekstremisme i sårbare stater, samt å forebygge flukt og illegal migrasjon i Sahel. Norge bidrar med humanitær støtte til den krigsrammede befolkningen. Norsk utviklingsbistand skal støtte opp om gjennomføringen av fredsavtalen, som er avgjørende for stabiliteten i hele Sahelregionen. Norge fortsetter partnerskapet med Danmark om et program for fred og stabilisering i Sahel. Norsk støtte gjennom UNDP skal bidra til styrkede demokratiske institusjoner og gjenoppretting av statlig myndighet i Nord-Mali, samt reintegrering av flyktinger og internt fordrevne i lokalsamfunn. Norge øker støtten til utdanning i Mali. Samarbeidet med Mali om miljø, klimatilpasset landbruk og matsikkerhet videreføres. Økt fokus på jobbskaping og utdanning ses også i sammenheng med dette.

Aktiviteter for å fremme dialog og forsoning støttes over kap. 164, humanitær innsats støttes over kap. 163, sivilt samfunn støttes over kap. 160 og utdanning over kap. 169.

Norge gir pliktige bidrag til FN-operasjonen MINUSMA over kap. 116.

Mål for samarbeidet med Mali

- Demokratiske institusjoner, fred og stabilitet
- Matsikkerhet, klimatilpasset landbruk og miljø
- Bærekraftig utvikling med vekt på en styrket utdanningssektor

Mosambik

Etter en fredelig periode som følge av våpenhvileavtalen mellom regjeringspartiet Frelimo og opposisjonspartiet Renamo fra 2014, blusset angrep og kamphandlinger mellom partene opp igjen i 2015. Opposisjonspartiet Renamo krever økt selvstyre på provinsnivå i nordlige og sentrale deler av landet. Angrepene har ført til en betydelig flyktingstrøm til Malawi.

Mosambik preges av svake institusjoner og svake kontrollmekanismer. Skillet mellom stat, regjeringsparti og privat sektor er utydelig. Presidenten har stor makt, og parlament og rettsvesen har begrenset kapasitet til å utøve en kontrollfunksjon. Frelimo har rent flertall i parlamentet og dominerer statlige institusjoner. Opposisjonen har begrenset innflytelse i nasjonal politikk. Lovgivningen mot korrupsjon er ikke enhetlig, og håndhevelsen er svak.

Mosambik har lenge hatt sterk økonomisk vekst, men den økonomiske situasjonen i landet har forverret seg siden 2015. Reduserte verdensmarkedspriser på de viktigste eksportvarene, fallende investeringer, redusert bistand, kraftig fall i valutakursen og økt inflasjon har bidratt til dette. I tillegg bidrar nylige gjeldsavsløringer til økt usikkerhet. Verdensbankens *Doing Business Index* for 2015 viser en moderat bedring i Mosambiks investeringsklima, men rammevilkår er fortsatt en utfordring for privat næringsliv. Fremtidig vekst i Mosambik forventes i betydelig grad å skapes gjennom utvinning og eksport av gass og kull. Gassfunnene i Mosambik er meget omfattende og fremtidig utvinning kan gi betydelige inntekter.

Etterspørselen etter elektrisitet i Mosambik er økende. Mosambik har et stort og viktig potensial for fremtidig energiproduksjon, særlig fra vannkraft, men også fra sol, vind og biomasse. Økt landbruksproduksjon er viktig for både mat sikkerhet og økonomisk vekst. 70 pst. av innbyggerne henter sitt levebrød fra landbruket, men produktiviteten er lav. Mosambik er samtidig rangert som et av verdens mest sårbare land for klimaendringer. Tilfeller av kraftig nedbør og flom/tørke har økt betraktelig. Endringer i temperatur og nedbørmønstre gir økt risiko for mindre avlinger og reduksjon i anvendbare jordbruksarealer.

Mosambik har fulgt opp en rekke av anbefalingene fra Menneskerettighetsrådets *Universal Periodic Review* i 2011, og hadde sin andre gjennomgang i januar 2016. Landet aksepterte 161 av de 169 anbefalingene fra første gjennomgang, og nærmere 90 pst. av disse er implementert. Kvinners deltagelse i nasjonal politikk gjennom ministerposter og i parlamentet er betydelig, mens deltagelse i lokalpolitikken er lavere. Samtidig er det fortsatt store utfordringer knyttet til jenters skolegang og alfabetisering, mødrehelse, kjønnsbasert vold og overgrep mot kvinner. Barneekteskap og tidlige graviditeter er også betydelige utfordringer.

Energi, petroleum og næringsutvikling er særlige prioriteringer i utviklingssamarbeidet. Mosambik støttes også med tiltak under kap. 166, post 74 Fornybar energi, kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling og kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling.

Mål for samarbeidet med Mosambik:

- Bærekraftig utvikling med vekt på naturressursforvaltning, næringsutvikling og økt mobilisering av nasjonale ressurser

- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettigheter

Somalia

Mer enn to tiår med borgerkrig og fravær av fungerende sentralmyndigheter har gjort Somalia til et av verdens mest ustabile, sårbare og fattige land. Blant konsekvensene er sultkatastrofer, kronisk humanitær krise, menneskerettighetsbrudd, omfattende flyktninge- og migrasjonsstrømmer, internasjonal kriminalitet, voldelig ekstremisme, terrorisme og piratvirksomhet. Det bor ca. 36 000 somaliere i Norge, den største ikke-vestlige gruppe av innvandrere. I 2015 kom det 561 asylsøkere til Norge fra Somalia.

Den Afrikanske Unions fredsopprettende styrker i Somalia, AMISOM, har sammen med somaliske styrker hatt militær fremgang over lengre tid. Dette har redusert terrorbevegelsen al-Shabaabs territorielle kontroll i landet. Til tross for at al-Shabaab er svekket, har de fremdeles til dels stor operasjonell kapasitet som medfører at sikkerhetssituasjonen fortsatt er svært dårlig.

Ingen skip i internasjonal fart har blitt kapret siden mai 2012. Noen iranske fiskebåter som fisket i somaliske farvann er imidlertid blitt kapret. Nedgangen i kapringer skyldes forebyggende tiltak til sjøs. Grunnlaget for sjørøveriet ligger imidlertid på land og der er ikke situasjonen bedret. De kriminelle nettverkene er i stor grad intakte, og utfordringen er de underliggende årsakene som fattigdom, arbeidsløshet og et svakt rettsapparat.

Menneskerettighetssituasjonen i landet er svært krevende. Brudd på menneskerettighetene er utbredt, inkludert drap på rettighetsaktivister og journalister, manglende tilgang til rettssystemet, rekruttering av barnesoldater samt omfattende kjønnsbasert vold mot kvinner og jenter. Korrupsjon er et gjennomgripende problem i Somalia, som rangerte lavest på Transparency Internationals korrupsjonsindeks i 2015.

Det norske engasjement i Somalia er blant annet rettet mot godt styresett og styrking av demokratiet, med vekt på institusjons- og kapasitetsbygging og økt mobilisering av nasjonale ressurser, fred og forsoning, bekjempelse av sjørøveri og arbeidsintensive tiltak rettet mot ungdom. Somalia er siden 2014 pilotland for Norges innsats mot kjønnslemlestelse av jenter. Olje for Utvikling programmet har satt i gang kartlegging av petroleumssektoren.

Norge gir også støtte til Somalia over andre bevilgninger: Kap. 160 Sivilt samfunn, kap. 163

Humanitær bistand, kap.164 Fred og forsoning og kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

Mål for samarbeidet med Somalia

- Fred, forsoning og beskyttelse av sivile
- Politisk stabilitet og godt styresett, respekt for menneskerettighetene
- Inkluderende økonomisk vekst, jobbskaping og sosial utvikling

Sør-Sudan

Sør-Sudan sto igjen på randen av ny borgerkrig da kamper brøt ut i hovedstaden Juba den 8. juli 2016. Over 40 000 mennesker ble drevet på flukt, hvorav mange krysset grensene til nabolandene på jakt etter trygghet. Det ble igjen rapportert om omfattede menneskerettighetsovergrep og grov seksuell vold. Ambassaden i Juba ble evakuert og midlertidig relokalisert til Nairobi, men gjenåpnet 12. september.

Som ved utbruddet av borgerkrigen i desember 2013, var bakgrunnen for konflikten spenninger internt mellom ulike fraksjoner i overgangsregjeringen, samt maktkamp mellom president Salva Kiir og 1. visepresident Riek Machar. Kampene i Juba i juli resulterte i at visepresidenten og hans opposisjonsstyrker ble drevet på flukt. Samarbeidsorganisasjonen IGAD og den Afrikanske Union igangsatte umiddelbart arbeidet med å dempe krigshandlinger og få fredsprosessen tilbake på sporet. FNs sikkerhetsråd vedtok den 12. august å opprette en beskyttelsesstyrke på 4000 personell med et klart mandat om demilitarisering av Juba for å beskytte sivile og legge til rette for at partene kan returnere til Juba. Styrken kommer i tillegg til de 12 000 som allerede er i landet som del av den fredsbevarende operasjonen (UNMISS).

Fredsavtalen fra august 2015, der partene blant annet forpliktet seg til våpenhvile, maktfordeling i den etablerte overgangsregjeringen, samt omfattende reformer av lovverk, sikkerhetssektor og ressursforvaltning, er brutt på flere punkter. Norge arbeider som del av Troikaen sammen med USA og Storbritannia for at det politiske sporet gjenopptas ved at myndighetene returnerer til implementering av fredsavtalen. I tillegg bør Sikkerhetsrådet vedta målrettede sanksjoner og våpenembargo for å legge press på partene og unngå at lignende eskalering kan gjenoppstå.

Sør-Sudan opplever en av verdens største humanitære kriser med omlag 6 millioner mennesker som trenger nødhjelp, hvorav 1,7 millio-

ner er internt fordrevne og mer enn 600 000 har flyktet til naboland. Over halvparten av de internt fordrevne er barn. 700 000 barn under 5 år lider av underernæring og 900 000 barn står uten skoletilbud. Som følge av konflikten og utbredt korrupsjon er den økonomiske situasjonen kritisk og landet er helt avhengig av bistand fra det internasjonale samfunn. Norsk støtte til Sør-Sudan har lagt vekt på fred, stabilitet og kapasitetsbygging i offentlig sektor, men mye av bistanden har de senere år blitt lagt om mot humanitære tiltak, herunder utdanning, matsikkerhet og tilgang til medisiner. Sør-Sudan er et satsingsland for utdanning og FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Norge støtter den humanitære innsatsen over kap. 163 og tiltak som styrker likestilling og kvinners rettigheter over kap. 164 og 168.

Mål for samarbeidet med Sør-Sudan

- Fred, stabilitet og bedret sikkerhet
- Respekt for menneskerettighetene, godt styresett og demokratisk utvikling
- En bedret humanitær situasjon med sikte på en inkluderende og bærekraftig utvikling

Tanzania

John Magufuli vant presidentvalget i Tanzania 25. oktober 2015 med 58 pst. av stemmene. Magufuli representerer partiet CCM, som har styrt Tanzania siden landet ble selvstendig i 1963. Presidenten har siden han overtok makten opparbeidet seg sterk oppslutning, også i opposisjonens kjerneområder, selv om oppslutningen på Zanzibar er lavere. Magufuli har tatt et kraftig oppgjør med korrupsjonskulturen i offentlig sektor. Regjeringens nye femårsplan legger vekt på rask industrialisering og andelen investeringer i statsbudsjettet skal dobles i forhold til tidligere budsjetter. Tanzania er en union bestående av fastlandet og øygruppen Zanzibar. Zanzibars valgkommisjon annullerte imidlertid valget 25. oktober på grunn av påstander om omfattende valgfusk, uten at håndfaste bevis har blitt fremlagt. Et omstridt nyvalg 20. mars 2016 ga CCM total dominans i Zanzibars parlament og regjering. Nyvalget ble boikottet av det største opposisjonspartiet CUF.

Tanzania har store naturressurser, og er et av de mest politisk stabile landene i Afrika. Potensialet for økonomisk utvikling er stort, og økonomien vokser med anslagsvis 7 pst. per år. Det forventes at veksten fortsetter de neste årene, og at inflasjonen vil ligge på rundt 5 pst. i 2016. Andelen

fattige og gruppen av ekstremt fattige er redusert i løpet av de siste 10 årene. Den høye befolkningsveksten på 2,7 pst. årlig gjør imidlertid at veksten i BNP per capita er beskjeden.

Tanzania har i begrenset grad lyktes i å modernisere økonomien og skape arbeidsplasser. Landbrukssektoren er fortsatt Tanzanias viktigste næring, men manglende tilknytning til næringskjeder for lokale bønder hindrer vekstpotensialet. Hvert år kommer rundt en million nye unge tanzanianere ut på arbeidsmarkedet. Tanzania har i mange år vært vertsland for flyktninger fra naboland, og er den største mottakeren av flyktninger fra Burundi.

Det er økende interesse fra norsk næringsliv for Tanzania, særlig innen olje og gass. Det er gjort store gassfunn på tanzaniansk sokkel. Tanzania har betydelig potensiale for å tiltrekke seg investeringer, samtidig som landet sliter med store utfordringer knyttet til rammebetingelsene for næringslivet. Privat og offentlig inntektsgenerering og jobbskaping er kritisk for bistandsuavhengighet. Norges engasjement støtter opp om Tanzanias ønske om å bli uavhengig av bistand. Den viktigste prioriteringen er å konsentrere bistanden for å fremme en sterkere privat sektor og investeringer, og derigjennom sikre mindre bistandsavhengighet. Sektorer som er viktige for å nå dette målet prioriteres: Fornybar energi, petroleumsforvaltning, skatt/inntektsgenerering samt naturressursforvaltning og klima. Det er økende fokus på næringsfremme. Bistanden må i økende grad være katalytisk og fremme investeringer og arbeidsplasser. Arbeidet med godt styresett, menneskerettigheter og likestilling vektlegges.

I tillegg til kap. 150 støttes også Tanzania over kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling, kap. 164 Fred, forsoning og demokrati, kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi og kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling.

Mål for samarbeidet med Tanzania

- Bærekraftig utvikling med vekt på sterkere privat sektor og investeringer, naturressursforvaltning og økt mobilisering av nasjonale ressurser
- Demokratisk utvikling, godt styresett og respekt for menneskerettighetene

Andre land

Angola

Angola har gjort store fremskritt siden fredsslutningen i 2002, men bærer fortsatt preg av den 27-

år lange borgerkrigen. President dos Santos har sittet ved makten siden 1979. Angola skal avholde valg i 2017, og det er knyttet spenning til om dos Santos da vil trekke seg tilbake. Angolas økonomi er hardt rammet av fallet i oljeprisen. Oljeinntektene utgjør 70 pst. av statens inntekter og 90 pst. av landets eksport. Det er sterkt behov for diversifisering av økonomien. Inntektssvikt og betydelig valutamangel har vanskeliggjort næringsvirksomhet. Verdensbanken estimerer den økonomiske veksten til 3 pst. i 2015, mot 4 pst. i 2014. For 2016 har myndighetene i Angola justert ned forventet økonomisk vekst fra 3,3 pst. til 1,1 pst. Inflasjonen doblet seg i 2015 og ligger på 35 pst. Angola har de siste årene investert mye i infrastruktur, bygging av sykehus og skoler, men landet kjennetegnes fremdeles av store forskjeller og dårlig utbygde velferdstjenester. Korrupsjon og ineffektiv bruk av offentlige midler er viktige hindre for inkluderende vekst. Menneskerettighetssituasjonen i Angola er under økende press, noe det internasjonale samfunn har uttrykt bekymring for. Internasjonale indekser har vist en negativ utvikling for yrings- og forsamlingsfriheten. Angola er medlem av FNs sikkerhetsråd i perioden 2015–2016. Myndighetene vurderer medlemskap i Extractive Industries Transparency Initiative. Petroleumssektoren gjør at Angola er Norges viktigste økonomiske partner i Afrika. Norge styrker den politiske dialogen med Angola, og undertegnet i 2016 en avtale om bilaterale politiske konsultasjoner. Norsk utviklingssamarbeid med Angola er konsentrert om faglig samarbeid innen petroleum, menneskerettigheter, fiskeri, fornybar energi og forskning. Norge er i tillegg blant de få gjenværende aktive givene til sivilt samfunn i Angola. Angola mottar også støtte over postene for sivilt samfunn og demokrati (kap. 160) og kvinner og likestilling (kap.168).

Burundi

Burundi har det siste året opplevd sin verste krise siden borgerkrigens slutt i 2005. Opptøyer brøt ut etter at president Nkurunziza lanserte sitt kandidatur for en tredje periode våren 2015, noe som av opposisjonen ble ansett for å være i strid med fredsavtalen fra Arusha og bestemmelser i grunnloven. Til tross for sterkt internasjonalt press ble presidentvalget avholdt i juli 2015. Nkurunziza vant og ble innsatt for en tredje periode i august 2015. FN, AU og vestlige land var klare på at valgene ikke hadde vært frie og rettferdige. Urolighetene har deretter fortsatt. Opptøyer og politisk vold har sendt 270 000 burundiere på flukt til

nabolandene. Minst 80 000 er internflyktninger. Flere hundre mennesker er drept siden urolighetene startet i april 2015. Det rapporteres om omfattende brudd på menneskerettighetene, inkl. vilkårlig fengsling, tortur og summariske henrettelser. Norge støtter opp under FN, AU og East African Communitys forsøk på etablere en inkluderende politisk dialog med alle involverte politiske parter. Norge har hatt et bilateralt utviklings-samarbeid med Burundi fra 2007 til 2015. Dagens støtte kanaliseres gjennom det sivile samfunn.

Eritrea

Eritrea er en ettpartistat som etter mange år med til dels selv påført isolasjon preges av dårlig økonomisk styring, stor arbeidsløshet og omfattende nød, særlig på landsbygda. Siden 2015 har Eritrea også vært rammet av tørke, som følge av værphenomenet El Niño. Ifølge FNs spesialrapportør utsettes deler av befolkningen for grove menneskerettighetsbrudd som utenomrettslige henrettelser, tortur, fengsling, sekularisert vold og tvangsarbeid i form av innrulling i hæren på ubestemt tid. Manglende fremtidsutsikter har ført store deler av landets befolkning på flukt. Mange finner veien over Middelhavet til Europa. I 2015 mottok Norge 2947 asylsøkere fra Eritrea. Den vedvarende flukten fra landet legger et press på regimet, og Eritrea har de siste årene tatt forsiktige skritt for å normalisere forholdet til det internasjonale samfunn. Norge har styrket dialogen med Eritrea og signalisert vilje til å samarbeide med landet om implementering av anbefalinger fra FNs Menneskerettighetsråd. Norge gir bl.a. støtte til humanitært arbeid, og samarbeider med FN og frivillige organisasjoner i landet.

Ghana

Det skal holdes president- og parlamentsvalg i Ghana i november 2016. Ghana er et relativt stabilt og velfungerende demokrati, men det har gjennom det siste året vært en rekke stridigheter mellom de politiske partiene i tilknytning til valgkampen. De viktigste demokratiske institusjonene er på plass og fungerer. 2015 var et vanskelig år for Ghanas økonomi. Veksten falt fra over 7 pst. i 2013 til bare 3 pst. i 2015, valutaen falt i verdi og landets gjeldssituasjon ble forverret. Ghana er likevel et av de viktigste landene i Afrika for utenlandske direkte investeringer. Norsk næringsliv er i hovedsak konsentrert innen energisektoren, særlig petroleum, men har også interesser i andre sektorer som landbruk og eiendomsutvikling.

Norge har etablert god politisk dialog med Ghana, og statsminister Erna Solberg leder sammen med Ghanas president John Mahama FNs generalsekretærs pådrivergruppe for bærekraftsmålene. Norsk utviklings-samarbeid med Ghana er konsentrert om olje for utvikling-programmet.

Kenya

Det skal avholdes valg i Kenya i 2017. Valget blir viktig for landets utvikling. Kenya er en sentral økonomisk og politisk drivkraft i regionen og i det øst-afrikanske samarbeidet (East African Community). Det er økende interesse fra norsk næringsliv for Kenya, og både Norfund og Innovasjon Norge har kontor i Nairobi. Kenyas sikkerhet er utfordret på en rekke områder, blant annet fra al-Shabaab i Somalia og radikalisererte grupper inne i eget land. Kenya har i mange år gitt beskyttelse til om lag 570 000 flyktninger i hovedsak fra Somalia og Sør-Sudan, noe som har skapt interne utfordringer, frykt for radikalisering og manglende kontroll med terrornettverk. Omfattende korrupsjon er en grunnleggende utfordring for sikkerhet, demokratisering, fattigdomsbekjempelse og økonomisk vekst. Gjennom FN og internasjonale organisasjoner støttes programmer for å fremme demokratiseringsprosessen i landet. I dette ligger også tiltak for forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme i Kenya og regionen.

Liberia

Det internasjonale samfunn har siden gjennomføring av demokratiske valg i Liberia i 2005 bistått med store ressurser for å bygge opp landet etter den ødeleggende borgerkrigen. Landet var imidlertid ikke forberedt på det alvorlige ebolautbruddet i 2014/2015, som også satte et sterkt preg på Liberias politikk og økonomi. Utbruddet påvirket også tilgangen til helse og utdanning negativt. Mange av de økonomiske aktivitetene som stanset i forbindelse med epidemien har i 2016 tatt seg opp igjen, og de økonomiske utsiktene er igjen bedre. Det kommende presidentvalget i 2017 preger det politiske bildet. En rekke kandidater har meldt seg, nye allianser er skapt og partier etablert. Sikkerhetssituasjonen er stabil, men sårbar. FNs fredsbevarende operasjon i Liberia (UNMIL) har redusert sin tilstedeværelse, og ansvaret for sikkerheten skal overføres til liberisk politi og militære. Dette byr på store utfordringer, og myndighetenes gradvise overtakelse av dette ansvaret går sakte. Norge har vært en viktig bidragsyter til

UNMIL i mange år, spesielt på politisiden. Norge har videre vært en av de viktigste partnerne for å bygge opp energisektoren i Liberia. Energisektoren er fortsatt kjernen i norsk utviklingssamarbeid med landet, støttet primært over kap. 166. Norge inngikk i 2014 et større samarbeid med Liberia om bevaring av landets tropiske skog. Samarbeidet forvaltes av KLD.

Madagaskar

Madagaskar har kommet ut av en langvarig politisk krise og har gjennomført demokratiske valg. President Hery Rajaonamimanpianina sikret seg et solid flertall både i kommunevalgene i juli 2015 og senatorvalget i desember 2015. Veikartet for en varig løsning på krisen, som ble signert i september 2011, er så godt som fullført. Den politiske utviklingen er likevel fortsatt sårbar. Den politiske krisen har ført til at private selskaper er mer tilbakeholdne med å investere. Inflasjonen var på 7,4 pst. i 2015, den høyeste siden 2011. Veksten forventes å øke fra 3 pst. i 2014 til 4 pst. i 2016. Statens skatteinntekter og kvaliteten på statlige tjenester er bedret. Et svakt rettsvesen og manglende ressurser gjør det imidlertid krevende å sikre at lovene blir fulgt effektivt. Tvangsarbeid, inkludert barnarbeid er utbredt. Norsk utviklingssamarbeid med Madagaskar er særlig konsentrert rundt utdanning. Den humanitære situasjonen var meget vanskelig i 2015 på grunn av El Ninō fenomenet. Rundt 665 000 mennesker lider av matusikkerhet. World Food Programme er engasjert med matforsyning og skolekantineprogram. Norge er en viktig bidragsyter til skolekantineprogrammet.

Niger

Mahamadou Issoufou ble gjenvalgt som Nigers president i mars 2016. Opposisjonen boikottet andre valgomgang, men internasjonale observatører anerkjente valget. Stabilitet i Niger er viktig for hele Sahelregionen. Niger har også vært utsatt for terror fra Boko Haram, noe som har ført til et stort antall internt fordrevne i den sørvestlige Diffa-regionen. Niger huser også flyktninger fra Nigeria og Mali. Niger er dessuten et viktig transitland for migrasjon til Europa. Om lag 120 000 vest-afrikanske migranter reiste gjennom ørkenbyen Agadez i 2015. Niger var nederst på FNs utviklingsindeks i 2015. Økonomisk vekst var i 2015 på 4 pst. Klimaendringene fører til press på begrensede jordbruksressurser, og FN anslår at to millioner mennesker trenger matvarehjelp.

Nigerske myndighetene har fått kritikk for å innskrenke politiske rettigheter. Pressefriheten er under press. Kvinners rettigheter er begrensede. Med verdens høyeste befolkningsvekst på 3,9 pst. har Niger verken ressurser eller administrasjonskapasitet til å sikre alle innbyggerne sosiale og økonomiske rettighetene. Niger har lyktes med å få flere barn inn i skolen de siste 15 årene, men en millioner barn er fremdeles utenfor skolesystemet. Norge har etablert et nytt samarbeid med Niger innen utdanning, reproduktiv helse og matvaresikkerhet. Gjennom EUs flegiverfond for Afrika bidrar Norge også til kapasitetsbyggende tiltak for å håndtere migrasjonsutfordringene. Niger mottar videre støtte til sivilt samfunn (kap. 160), humanitær bistand (kap. 163) og helse og utdanning (kap. 169).

Nigeria

Nigeria er Afrikas mest folkerike land med om lag 170 millioner innbyggere. Nigeria er Afrikas største oljeproducent. Det internasjonale fallet i oljeprisene har imidlertid rammet økonomien og valutaen hardt. Økonomisk vekst falt fra 6,3 pst. i 2014 til 3 pst. i 2015, og Nigeria er etter en periode som Afrikas største økonomi tilbake på andreplass etter Sør-Afrika, ifølge tall fra IMF. Oljeøkonomien har dessuten skapt få arbeidsplasser og medført store ulikheter. Nigeria er en sentral politisk aktør i Afrika. Presidentvalget i 2015 var det første siden frigjøringen hvor sittende president tapte og overlot embetet til vinneren. Den nye presidenten, Mohammadu Buhari, har et ambisiøst politisk program; kamp mot korrupsjon, bygge infrastruktur, skape arbeidsintensive næringer utenfor olje, samt fredsbygging og gjenreisning i nord. Myndighetenes militære offensiv mot terrorgruppen Boko Haram har gitt resultater. Det forsterkede samarbeidet med nabolandene Kamerun, Niger og Tsjad har vært viktig. Boko Haram kontrollerer ikke lenger store landområder, men utgjør fortsatt en alvorlig regional sikkerhetstrussel. Den humanitære situasjonen i Lake Tsjad-området er vanskelig, og det er mer enn to millioner internt fordrevne i Nigeria. Norsk næringsliv har vært engasjert i petroleumssektoren i landet i mange år, og Norge styrker den politiske dialogen med Nigeria. Norge har over flere år bidratt med betydelige midler til forbedring av mødre- og barnehelse i nord. Norsk utviklingssamarbeid med Nigeria er konsentrert om ansvarlig styresett, økt innsats for trygge skoler og fredsbyggende tiltak i det nordlige Nigeria.

Sudan

Sudan har lenge vært preget av interne konflikter, politisk undertrykking, alvorlige brudd på menneskerettighetene og en kritisk humanitær situasjonen for store deler av befolkningen. Arbeidet med å få på plass en inkluderende nasjonal dialog mellom myndigheter og opposisjon preget 2015, men har så langt ikke gitt resultater. Sudan spiller en sentral rolle som transitland for migranter og flykninger fra regionen rundt Afrikas Horn og tar aktivt del i Khartoum-prosessen som søker å finne en løsning på migrasjonen fra regionen. Det er utbredt fattigdom i landet som ligger på 167 plass av 188 land i FNs Human Development Index, med 6.6 millioner mennesker avhengig av humanitær hjelp. Olje er den viktigste inntektskilden. Sudan er sterkt preget av reduksjonen i oljeinntekter som følge av Sør-Sudans uavhengighet i 2011, da en vesentlig del av oljeressursene tilfalt naboen i sør. Landet har en langsiktig, ubetjent gjeld på nær USD 48 mrd. og den oljedrevne økonomien har blitt ytterligere svekket av oljeprisfall og manglende diversifisering av økonomien. Det er innført sparetiltak, men uten realøkonomisk vekst, investeringer og gjeldsslette, vil problemene vedvare.

Norsk bistand til Sudan har hovedsakelig vært humanitær bistand til konfliktområdene Darfur, Sør-Kordofan og Blånilen, med FN som hovedpartner. Bilateralt er Olje for utviklingsprogrammet, med vekt på kapasitetsbygging for bærekraftig og rettferdig forvaltning, hovedpilaren i utviklingssamarbeidet. Norge har i senere tid inngått nærmere samarbeid med Sudan på migrasjonsfeltet, blant annet om retur av sudanere som ikke har lovlig opphold i Norge.

Sør-Afrika

Sør-Afrika er en sentral politisk aktør på kontinentet, og er engasjert i den sikkerhetspolitiske situasjonen i regionen blant annet gjennom initiativer for å bidra til økt stabilitet og fredsbygging. Den innenrikspolitiske situasjonen i Sør-Afrika er mer spent enn noen gang siden det demokratiske skiftet i 1994. Ved lokalvalget i august, gjorde ANC sitt dårligste valg noensinne. ANC mister makten i sentrale metropoler; Pretoria, Johannesburg og Port Elisabeth. Et viktig spørsmålet sett utenfra, er hvordan det dårlige valgresultatet kan påvirke maktbalansen internt i ANC. Valgresultatet tolkes som en tydelig tilbakemelding til presidenten og partiet og kobles til den dårlige økonomiske situasjonen i landet. En rekke skandaler, som i april 2016

ble toppet av at konstitusjonsdomstolen fastslo at presidenten hadde brutt landets grunnlov, svekker også president Zumas posisjon. Uavhengige media og et aktivt sivilt samfunn legger til rette for et fortsatt fritt offentlig ordskifte, og Sør-Afrikas demokratiske institusjoner har vist seg robuste og levedyktige. Økonomisk er Sør-Afrika inne i en vanskelig tid. Lave mineralpriser, tørke og en generelt treg internasjonal økonomi gjør at Sør-Afrikas vekst har avtatt dramatisk. Vekstprognosene for 2016 er på 0,7 pst., lavere enn befolkningsveksten og mye lavere enn hva som er nødvendig for å bedre situasjonen for landets titalls millioner fattige. Det offisielle arbeidsledighetstallet er på rundt 25 pst., og i mange områder ligger det langt høyere. Fattigdom, alkoholisme, stoffmisbruk og kriminalitet er alle store problemer. Vold mot kvinner, inkludert seksuell vold, har stort omfang. 12 pst. av befolkningen lever med HIV. Tilgang på utdanning, helse og andre offentlige tjenester er varierende. Det er fortsatt store spenninger mellom svarte og hvite, og mange er bekymret over voksende etniske motsetninger. Norges samarbeider med Sør-Afrika på områder som fred- og konfliktløsning, klima/miljø, maritim sektor og næringsutvikling. Det er økende interesse for Sør-Afrika fra norsk næringsliv.

Uganda

Ugandas President Museveni, som har sittet ved makten i 30 år, ble nylig gjenvalgt i et valg som hadde betydelige svakheter. Høyesterett avviste opposisjonens klage på valget, men påpekte et stort behov for valgreform. Den demokratiske utviklingen synes å stagnere. Lovgivning og myndighetskontroll legger begrensninger på yrings-, organisasjons- og forsamlingsfriheten. Ugandas økonomi styrker seg, og veksten ble av Verdensbanken anslått til 5 pst. i 2015/2016. Det er økende interesse for investeringer i Uganda fra norsk næringsliv, særlig innen energisektoren. Næringsfremme er sentralt i Norges engasjement i landet. Uganda har påviste oljereserver på 6,5 mrd. fat, hvorav 1,7 mrd. fat antas utvinnbare. Den vedvarende høye befolkningsveksten gjør imidlertid at det ikke skapes nok arbeidsplasser, og store deler av befolkningen får ikke ta del i veksten. Korrupsjon er et stort hinder mot effektiv tjenesteteyting og evnen til å tiltrekke seg investeringer. Uganda fører en utenrikspolitikk med vekt på å sikre stabilitet i regionen. Det har vært en sterk økning i ankomne flykninger som følge av konflikter i regionen. Utviklingssamarbeidet er konsentrert om Olje for utvikling, fornybar energi,

offentlig finansforvaltning, fremme av menneskerettigheter og godt styresett.

Zambia

Zambia er et relativt politisk stabilt og fredelig land med en åpen økonomi. Landet er rikt på naturressurser, noe som gir grunnlag for økt økonomisk utvikling blant annet innenfor gruvesektoren, landbruk og energiproduksjon. Etter en tid med økonomisk vekst stagnerte Zambias økonomi i 2015. Dette skyldes bl.a. raskt prisfall på kobber, og at tørke bidro til å svekke landbruksproduksjonen. Zambia avholdt president-, parlaments- og lokalvalg i august 2016. Den zambiske nasjonalforsamlingen vedtok i desember 2015 en ny grunnlov som krever at presidenten må velges med rent flertall. Den sittende presidenten Edgar Lungu fra Patriotic Front vant med knapp margin. Opposisjonen godtok ikke valgresultatet, og har satt frem anklager om valgfusk. Zambia opplevde for første gang på flere tiår demonstrasjoner og vold før valget. I etterkant av valget har myndighetene stengt ned radio- og TV stasjoner. Høy befolkningsvekst er blant utfordringene politikerne står overfor, og behovet for å skape flere arbeidsplasser er stort. Tilpasning til klimaendringer, blant annet ved å styrke klimasmart landbruk, er en annen utfordring.

Den norske ambassaden i Zambia ble avviklet i juni 2016. Støtte til utviklingssamarbeid i Zambia vil heretter forvaltes av den norske ambassaden i Lilongwe.

Godt styresett, matsikkerhet og likestilling er særlige prioriteringer i utviklingssamarbeidet. I tillegg til støtte over regionbevilgningen på kap. 150 støttes arbeid for kvinner og likestilling over kap. 168.

Mål for samarbeidet med Afrika sør for Sahara

- Inkluderende økonomisk vekst og stimulere privat sektor, investeringer og næringsutvikling, herunder infrastruktur, utdanning og jobbskaping
- Bærekraftig forvaltning av naturressurser
- Demokrati, godt styresett og menneskerettigheter, herunder respekt for kvinners rettigheter og kvinners deltakelse i beslutningsorgan og næringsliv
- Forebygging av konflikter, tilrettelegging for fredelig sameksistens og bekjempelse av voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet
- Bedrede levebetingelser som gjør det attraktivt å bli boende i Afrika og reduserer grunnlaget for irregulær migrasjon
- Afrikas omforente strategier for å møte kontinentets utfordringer knyttet til økonomisk vekst, demokrati og styresett, samt fred og sikkerhet

Det vises også til mål for samarbeidet med det enkelte fokusland.

Rapport 2015

Tabell 11.3 Bilateral bistand til fokuslandene i Afrika i 2015 (mill. kroner).

Land	Region-		Nødhjelp		Fornybar energi	Utdanning	Andre		Totalt
	bev.	Sivilt samfunn	GAP bev.	og humanitær bistand			poster under Utenriksdepartementet	Andre departementer	
	150.78	160.70	162.70	163.70	166.74	169.73			
Etiopia	160,6	66,8		49,0	3,1	44,2	19,5	46,7	389,8
Malawi	345,7	72,4		15,0		86,5	71,2		590,8
Mali	72,1	29,2	4,0	18,7			15,0		139,0
Mosambik	157,3	42,5		4,0	40,5		19,8		264,1
Somalia	160,0	44,1	35,0	87,4			19,4		345,8
Sør-Sudan	162,7	66,0	65,8	156,0	2,4	23,5	-4,1	0,0	472,4
Tanzania	203,7	46,1			46,7	12,2	49,2	26,6	384,5

*Demokrati, menneskerettigheter og godt styresett**Fokusland*

I *Etiopia* har Norge i 2015 fortsatt støtten til fri rettshjelp for fattige. I 2015 mottok 4586 personer fri rettshjelp. Støtten til det etiopiske sivilsamfunnet fortsatte. Resultater viser at styrkingen av sivilsamfunnet på lokalt nivå har bidratt til at lokale myndigheter i større grad innser sivilsamfunnets viktige rolle som tjenesteytere. På landnivå har støtten bidratt til at deler av den etiopiske NGO-loven fra 2009 har blitt endret. Norsk bidrag til valgstøtteprosjekt resulterte i at 226 000 valgobservatører fulgte valgprosessen. Dialog mellom politiske partier og valgkommisjon resulterte i økt mediedekning og økonomisk støtte til mindre partier uten parlamentarisk representasjon.

I *Malawi* har myndighetene i fravær av budsjettstøtte fra givene etter korrupsjonsskandalen «Cahsgate», forsøkt å balansere budsjettet med økte skatteinntekter, samt stramme inn offentlig forbruk. Norsk støtte til offentlig finansforvaltning gjennom Verdensbanken er viktig for å støtte gjennomføring av myndighetenes handlingsplan, og IMF har i en nylig gjennomgang vurdert at budsjett disiplinen er forbedret. Norge har støttet det statlige anti-korrupsjonsbyrået i arbeidet med bekjempelse av korrupsjon. Faglig og kompetansefremmende støtte til politiet og byrået for å styrke etterforskningskapasiteten har bidratt til fremdrift i etterforskning, med over 70 saker sendt til retten og foreløpig elleve domsavsigelser. Som resultat av norsk støtte har man også sett en positiv utvikling på statistikkområdet i Malawi. Statistikkbyrået i Malawi er rangert best av land i det sørlige Afrika på Verdensbankens indeks for statistisk kapasitet.

Norsk støtte til rettighetsorganisasjoner i *Malawi* har bidratt til at LHBTI-rettighetene har blitt forbedret. Gjennom støtte til sivilsamfunnsfondet Tilitonse har 26 lokale og ti internasjonale organisasjoner bidratt til bedre håndhevelse av styresetts- og beslutningsprosesser i lokalsamfunn. *Malawis* andre UPR-høring i Genève i mai 2015 anerkjente fremgang på flere områder innenfor menneskerettighetsfeltet. UPR omfatter LHBTI-anbefalinger, og disse gjenspeiles i den nye handlingsplanen for menneskerettigheter, også i den nasjonale handlingsplanen for hiv/aids.

I *Mali* bidro Norge gjennom UNDP til implementering av fredsavtalen, reetablering av statlig myndighet og reintegrering av flyktninger og internt fordrevne i nord. For å bedre styresettet i *Mali* støtter Norge sammen med Danmark et regi-

onalt program for fred og stabilisering. Tiltakene styrker myndighetenes bestrebelser med å få på plass demokratiske institusjoner, motvirke konflikt og bidra til stabilitet.

Gjennom støtte til Kirkens Nødhjelps program i *Mali* har Norge bidratt til løsning av totalt 186 lokale konflikter i de nordlige regionene Kidal, Gao og Timbuktu, ved at lokale ressurspersoner har brukt ikkevoldelige metoder for konfliktløsning. Opplæring av kvinnelige ressurspersoner har vært en viktig del av arbeidet. Gjennom UNESCO støttet Norge tiltak innen kulturarv som bidro til å redde gamle, unike manuskripter oppbevart i Timbuktu fra ødeleggelse.

Flere av de frivillige organisasjonene som mottok norsk støtte i *Mosambik* i 2015 har vært sentrale aktører for større åpenhet og debatt i det mosambikiske samfunn. Organisasjonen *Centre for Public Integrity* (CIP), har spilt en viktig rolle i å overvåke, undersøke og synliggjøre korrupsjonsaker. CIP har også spilt en viktig rolle i å skape mer åpenhet og offentlig debatt om forvaltningen av Mosambiks inntekter fra naturressurser.

Norge støttet en plattform bestående av over 40 sivilsamfunnsorganisasjoner sin skyggerapport som bidro til *Mosambiks* andre høring i FNs menneskerettighetsråds UPR-gjennomgang i januar 2016. Rapporten bidro til å rette oppmerksomhet mot de gjenværende utfordringene i menneskerettighetsspørsmål i landet, og bisto andre land i å utarbeide sine anbefalinger til Mosambik.

I *Somalia* har styrking av nasjonale og regionale institusjoner stått sentralt for å styrke statens kjernefunksjoner og inntektsgenerering. Norge støttet grunnlovsprosessen i Somalia, delstatsformasjon, styrking av lovgivende forsamlinger og forberedelser til valg i 2016. Norge bidro til at befolkningen i nylig frigjorte områder fikk økt tilgang på fellesgoder, herunder grunnleggende infrastruktur, helsetjenester, skolegang og jobb-skaping i samarbeid med myndigheter på føderalt og lokalt nivå. Norge er også engasjert i arbeid mot radikaliserings, og støttet et grenseoverskridende pilotprosjekt i Somalia og Kenya der særlig kvinner og lokalsamfunn engasjeres i kampen mot radikaliserings av ungdom.

I 2015 ble prosjektvirksomheten i *Sør-Sudan* sterkt hindret på grunn av den pågående krisen, og prosjekter innen godt styresett, forsoning og menneskerettigheter hadde liten fremdrift. Norge støttet aktivt fredsforhandlingene i Addis Abeba frem til undertegning av fredsavtalen i august 2015, inkludert støtte til deltakelse av opposisjonspartier og det sivile samfunn gjennom støtte til IGADs forhandlingssekretariat.

Som følge av konflikten ble store deler av den langsiktige bistanden omfordelt til mer kortsiktige tiltak i områder som ikke direkte har vært berørt av konflikten. Gjennom Justice Africa støttet Norge fred- og forsoningsarbeidet på lokalt nivå som er avgjørende for en varig og stabil fred. Norge støttet overvåknings- og rapporteringsorganet for implementering av fredsavtalen. Norsk støtte til utvikling og kringkasting av radioprogrammet «Life in Lulu» har spredd et budskap om fred og forsoning til et svært bredt publikum.

I *Sør-Sudan* har Norge vært eneste giver i kapasitetsbyggingsprogrammet IGAD Regional Initiative for Capacity Enhancement in South Sudan. Gjennom utplassering av 199 tjenestemenn fra Kenya, Uganda og Etiopia for å drive kapasitetsbygging har programmet bidratt til å styrke 22 offentlige institusjoner på nasjonalt og delstatsnivå innen helse, utdanning, finans og administrasjon. I 2015 ble nye 102 utstasjonerte i 45 institusjoner primært på delstatsnivå, med sør-sudanske motparter for å styrke kapasitetsbyggingen.

I *Tanzania* ga Norge støtte til FNs arbeid med godt styresett gjennom «Ett FN fondet». Gjennom støtte til «Legislative Support Project» har Norge bidratt til at FN bisto myndighetene i forbedringer av nasjonalforsamlingens arbeidsmåter. Norge ga sammen med Sverige kjernestøtte til to av de mest sentrale MR-organisasjonene i *Tanzania*. LHRC på fastlandet og ZLSC på Zanzibar. Disse organisasjonen står bak den viktigste rapporten om situasjonen for menneskerettighetene i Tanzania, som utgis årlig. Norsk støtte bidro til at LHRC overvåket og rapporterte utførlig om forberedelsene til og gjennomføringen av valget i 2015. I 2015 mottok 17226 personer rettshjelp gjennom LHRC, og av disse ble 205 representert av LHRC i domstolene. Norsk støtte bidro til at det gjennom nettverket av ZLSCs jurister og juridiske assistenter ble gitt fri rettshjelp til 1307 personer i 2015. ZLSC gjennomførte opplæring i menneskerettigheter for 250 lærere, politiet og ansatte i domstolsapparatet. I forbindelse med valget trente og utplasserte ZLSC 24 observatører på Zanzibar.

Andre land

Støtten til forskningsinstituttet ved Det katolske universitetet i *Angola* ble videreført i 2015. Kjernerstøtten bidro til utgivelse av to publikasjoner, om henholdsvis økonomiske og sosiale forhold. Støtten bidro til at institusjonene har evne og kapasitet til å være en viktig bidragsyter til å skape debatt om temaene i Angola. Gjennom Kirkens Nød-

hjelps partner «Maos Livres» i *Angola* bidro Norge til tilgang til fri rettshjelp for å sikre rettsikkerheten til flere tusen borgere. Menneskerettighetsorganisasjonen «Associação Justiça, Paz e Democracia» har trent både politi og fengselsansatte og drevet lobbyarbeid for menneskerettighetsforsvarere. To saker er bragt til den afrikanske menneskerettighetskommisjonen.

Gjennom UNDPs flergiverfond støttet Norge gjennomføring av president- og parlamentsvalgene på *Madagaskar*. Dette bidro bl.a. til bevisstgjøringskampanjer, infrastruktur i forbindelse med velgerregistrering og teknisk bistand til elektronisk innsamling av data. Det ble gjennomført omfattende velgeropplæring og folkeopplysning.

Støtten til UNDPs landprogram i *Nigeria*, med hovedvekt på fredelig konfliktløsning, ansvarlig styresett og menneskerettigheter, har resultert i opplæring av menneskerettighetsrapportører og utplassering av slike både i de nordøstlige delstatene og i leire for internt fordrevne. Rapportene har ført til økt militær etterforskning av anklager om forbrytelser begått av soldater og befal, og flere militære rettsaker. Det er etablert en egen MR-desk i det militære hovedkvarteret. Støtten har også bidratt til profesjonalisere offentlige anskaffelser i delstatene i Niger-deltaet i sør.

I *Sudan* har samarbeidet mellom universitetsmiljøer i Khartoum og Bergen bidratt til å produsere kunnskap på sentrale utviklingsområder som er relevant for fredsbygging i Sudan, mellom Sudan og Sør-Sudan og i regionen. Grunnet konflikten i Sør-Sudan har prosjektkomponentene i Sør-Sudan blitt satt på vent og programmet ble noe forsinket.

Ved Universitetet i Cape Town i *Sør-Afrika* har norsk støtte til «Democratic Governance and Rights Unit» bidratt til kompetanseutvikling, samhold og økt uavhengighet blant dommere innad i landene og på tvers av grensene i det sørlige Afrika. Støtten har bidratt til å styrke menneskerettigheter, demokrati og godt styresett, siden rettsstaten er en forutsetning for alle disse. Norsk Høyesterett var ved flere anledninger tilstede på dommerforumene og delte norske erfaringer og perspektiver.

I *Uganda* har støtten gjennom flergiverfondet «Democratic Governance Facility» bidratt til kompetanseheving og forberedelser for nasjonale valgobservatører og samfunnsutdanning foran valget i februar 2016, juridisk bistand til 140 000 mottakere, styrket antikorrupsjonsarbeid blant lokale myndigheter og styrket kvinnedeltakelse i lokaldemokratiet. Støtte til FNs kontor for menneskerettigheter har sikret at utkast til ny nasjonal

utviklingsplan legger til grunn en rettighetsbasert tilnærming og at det sivile samfunn er bedre i stand til å overvåke statens oppfølging av sine menneskerettighetsforpliktelser.

Norsk støtte, kombinert med faglig assistanse fra den norske Riksrevisjonen, bidro til fortsatt styrking av kapasiteten til *Zambias* riksrevisjon. En manual for forvaltningsrevisjon ble ferdigstilt, revisjonsrapportene er gjort mer tilgjengelig for publikum og parlamentarikere, og oppmerksomheten om riksrevisorens mandat har økt. Norsk støtte til arbeidet til Transparency International Zambia har også bidratt til dette. Norsk støtte til den zambiske skatteetaten (ZRA), og faglig samarbeid med Skattedirektoratet i Norge, har bidratt til økt kapasitet på zambisk side. ZRA har videre innført nye IT-systemer for regnskapsanalyse og skatterapportering, og deling av informasjon og erfaringer med andre lands skattemyndigheter er styrket. Skatterevisjoner med norsk støtte i 2015 omfattet 16 gruveselskaper, som sammen stod for 73 pst. av inntektene fra gruvesektoren.

Inkluderende økonomisk vekst og næringsutvikling

Fokusland

Mosambik har de siste årene oppnådd en rekke forbedringer innen kvaliteten på offentlig finansforvaltning. Gjennomføringen av reformprogrammet SISTAFE har vært sentralt i denne sammenheng, et program som Norge har støttet i mange år. Støtten til et felles fond for kapasitetsbygging i Mosambiks skatteadministrasjon har bidratt i arbeidet med å effektivisere og modernisere skatteadministrasjonen i Mosambik.

Samarbeidet mellom *Mosambiks* petroleumsinstitutt INP og det norske oljedirektoratet, petroleumstilsynet og miljødirektoratet har gjort INP i bedre stand til å utføre sine oppgaver som regulator og har bidratt til økt kapasitet og en styrket institusjon. Norske skatteeksperter og rådgivere har vært en sentral støtte for myndighetene i forhandlingene med oljeselskapene og bidratt med råd i prosessen med å få godkjent utviklingsplaner for gassfeltene. Norsk støtte har vært avgjørende for å få på plass reviderte petroleumsforskrifter. Utlysning av Mosambiks femte lisensrunde ble forberedt av INP med støtte fra oljedirektoratet.

I *Sør-Sudan* ble Olje for Utvikling videreført på begrenset nivå, da det ikke var mulig å ha langtidseksperterne inne som følge av sikkerhetssituasjonen. Noe kurs- og opplæringsvirksomhet ble gjennomført i nabolandene, med gode resultater.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) har fortsatt arbeidet med å styrke makroøkonomisk kapasitet i det stedlige finansdepartementet i *Sør-Sudan*. Kapasitetsbygging, inklusive opplæring i modellbruk og makroøkonomiske analyser for nasjonalbudsjettet har stått i fokus.

I *Tanzania* har Norge gjennom Olje for utvikling programmet bistått med juridisk ekspertise i arbeidet med Petroleumsloven som ble vedtatt i parlamentet i 2015. Til tross for kvalitetsmessige begrensninger er Petroleumsloven et viktig bidrag til sektorens rammebetingelser. Institusjonssamarbeidet har styrket sektorkompetansen og kunnskapen innenfor ressursforvaltning, helse, miljø og sikkerhet og miljøvernforvaltning.

Institusjonssamarbeidet mellom det norske og det tanzanianske skattedirektoratet har resultert i økt effektivitet og kvalitet i skatterevisjon av store selskaper, redusert omfang av utestående skattesaker og høyere inntjening som følge av skattefaglig bistand i etterberegning av skatt og internprisjusteringer for flere store selskaper. I budsjettåret 2014/15 økte skatteinntektene med 5,6 pst.

«Southern Agricultural Growth Corridor of Tanzania- SAGCOT» skal fremme næringsutvikling i den sørlige vekstkorridoren, der jordbrukspotensialet er stort. I 2015 ble det inngått en avtale med AGRA om et program som har som mål å øke inntektene for 30 000 småbønder i vekstkorridoren. Flertallet av småskalabøndene i Tanzania er kvinner. Programmet er et innovativt samarbeid mellom tanzanianske myndigheter, AGRA og Yara-Tanzania. Privat sektor engasjeres for å knytte småskalabøndene til markeder og kommersielle aktører i verdikjeden, med fokus på grønn, inkluderende vekst. Yaras bidrag er knyttet til agronomisk veiledning, og distribusjon av innsatsvarer.

Andre land

Gjennom Kirkens Nødhjelps partnere i *Angola*, har Norge bidratt til å utfordre myndighetene til å utvise økt transparens og ansvarlighet i bruken av offentlige midler. Dette ble gjort gjennom debattmøter både på kommunalt, provins og nasjonalt nivå og utgivelse av en rekke publikasjoner om budsjett overvåking og sporing av og sammenligning av offentlige utgifter innen sektorer som forsvar, helse, utdanning og infrastruktur. Begge deler har bidratt til økt deltakelse og bevisstgjøring om åpenhetsspørsmål i en større del av befolkningen.

Gjennom UNDPs landprogram i *Nigeria* har flere hundre unge fra utsatte grupper etablert

småbedrifter som gjør at de kan forsørge seg selv og sine familier.

I *Sudan* bidro Olje for utvikling-programmet til å utarbeide et godt lovverk for oljesektoren og bedret landets muligheter til å etablere en bærekraftig forvaltning og rettferdig fordeling av oljeressursene.

I *Sør-Afrika* er det inngått en avtale med Sør-Afrikas miljødepartement om støtte til utarbeidelse av nasjonalt klimaregnskap. I 2015 fokuserte prosjektet på å forsterke avtalene mellom institusjoner i Sør-Afrika når det gjelder utslippsregnskap. Det norske Miljødirektoratet bidro til kompetansebygging og kapasitetsoverføring. Forsknings samarbeidet med Sør-Afrika, «South Africa – Norway Research Co-Operation», inkluderte 19 ulike forskningsprosjekter innen miljø, fornybar energi og klima. Universitetet i Cape Town har etablert et program som overfører kunnskap og erfaringer fra Sør-Afrikas vellykkede program for økt bruk av fornybar energi til andre land i Afrika. Tanzania og Kenya deltar, og på sikt kan programmet bli utvidet.

Olje for utviklingsprogrammet har som formål å bistå *Uganda* i gjennomføring av den nasjonale olje- og gasspolicyen fra 2008. Viktige resultat fra 2015 er bistand til arbeid med ny budsjettlovgivning, forordninger til petroleumslovgivning og utkast til såkalt «model production sharing agreement» samt regelverk for miljølovgivning.

I *Uganda* har Uganda Tree Grower Association (UTGA) gjennom samarbeidet med Norskog styrket sin sekretariatskompetanse og innlemmet 15 nye medlemmer i organisasjonen i 2015. Støtte fra Norge bidro til at UTGA inngår i et større samarbeid med EU og FAO om styrking av kommersiell skogdrift.

Velferdstjenester

Fokusland

I *Malawi* bidro norsk støtte til drift av helsestasjoner og sykehus i 2015. Bidraget bidro til å holde basis-helsetjenester i gang og helseinstitusjoner kunne dekke kostnader til mat til pasienter, vann, elektrisitet, samt drivstoff til ambulanser. Kirkedrevne sykehus kunne sikre tjenester i avsidesliggende områder. Norge var instrumentell i utarbeidelsen av en ny mekanisme for videre støtte til sektoren i 2015. Den danner modell for avtaler i andre sektorer der man ønsker å samordne giverstøtte.

Malawi er pilotland i regjeringens utdannings-satsing. Myndighetene i Malawi har utarbeidet en sektorplan for utdanningssektoren som er ret-

ningsgivende for alle partnerses støtte til utdanning. Norge bidro til å få ferdigstilt Malawis søknad til Global Partnership for Education (GPE).

I *Tanzania* bidro norsk støtte til Mnazi Mmoja sykehuset på Zanzibar til at sykehuset kan bygge en ny pediatrik avdeling. I 2015 inngikk Kirkens Nødhjelp en fireårig avtale med Haydom Lutheran Hospital.

Norge støtter Sokoine Universtiy of Agriculture i *Tanzania*, som i flere tiår har hatt et institusjonssamarbeid med Norges Miljø- og Biovitenskapelige Universitet. Ni doktorander og 11 mastergradstudenter har mottatt støtte, og det er totalt i programperioden blitt publisert 29 vitenskapelige artikler. Innenfor programmet legges det vekt på entreprenørskap, og 15 uteksaminerte studenter, hvorav 7 er kvinner, har vunnet stipender og skapt egen næringsvirksomhet og arbeidsplasser.

Andre land

Kirkens Nødhjelp og deres partnere i *Angola* har bidratt til å øke bevisstheten om HIV/AIDS innen kirkesamfunnene og derigjennom bidratt til å forberede religiøse ledere til å delta i offentlige debatter ut ifra et rettighetsperspektiv for folk med HIV/AIDS og ikke bare ut i fra et religiøst perspektiv.

Likestilling og kvinner og barns rettigheter

Fokusland

I *Etiopia* forpliktet myndighetene i 2015 seg til å utrydde kjønnslemlestelse og barneekteskap innen 2025. Norge har via Kirkens Nødhjelp og Redd Barna bidratt til at 98 024 mennesker, 54 279 kvinner og 43 745 menn, fikk økt bevissthet om kvinnelig kjønnslemlestelse (FGM). 145 personer som tidligere stod for den kvinnelige omskjæringen har forlatt praksisen. 1992 menn og gutter har forpliktet seg til å beskytte og/eller gifte seg med jenter som ikke har vært utsatt for FGM. I 2015 ble 79 tilfeller av FGM politianmeldt, hvorav 67 saker endte med domfellelse. 19 trosbaserte organisasjoner har offentlig erklært at de tar avstand fra FGM. Norge fortsatte å fremme og beskytte seksuelle og reproduktive rettigheter for etiopisk ungdom, via støtte til UNICEF og UNFPA. Prosjektet for fri retts hjelp har hatt særlig fokus på sårbare kvinner. Også valg støtteprogrammet og programmet for støtte til sivilt samfunn har hatt fokus på kvinner.

En ny nasjonal likestillingspolitikk forventes utformet i *Malawi* i 2016. Støtten til Gender Coor-

dination Network, som arbeider for å forbedre kvinnedeltakelse og likestilling, har bidratt til at strafferammen til seksualforbrytere ble utvidet. I tillegg bidro arbeidet til en revisjon av ekteskapsloven, der lovlig giftealder ble endret fra 15 til 18 år, og til at ny lov mot menneskehandel ble vedtatt. Nettverket er en sentral aktør i Malawis likestillingsarbeid, og er pådriver både nasjonalt og internasjonalt.

Gjennom støtte til Digni og Det Norske Misjonsselskap i Mopti-regionen i *Mali* har Norge bidratt til at flere byer og landsbyer har signert forpliktende avtaler om å stoppe kjønnslemlestelse. Avtalene er basert på demokratiske vedtak i landsbyene/byene som krever 80 prosent enighet. Konna er den største av byene som har inngått avtale og samarbeid med imamen i byen har bidratt svært positivt for dette resultatet.

I *Mali* deltok 2 352 barn som hadde falt utenfor skolesystemet i Strømmestiftelsens intensive utdanningsprogram i 2015, med 84 prosent fullføringsgrad. En uavhengige evaluering viste at elevene raskt klatret opp på nivå med klassekameratene i matematikk og fransk når de ble integrert i vanlige klasser på barneskolen. Strømmestiftelsen har også tilsvarende programmer i *Niger*.

Gjennom CARE har Norge bidratt til å etablere nye spare- og lånegrupper i Segou, Mopti og Timbuktu i *Mali*. Dette har ført til bedre økonomi og økt politisk deltagelse for 10 683 kvinner og jenter og 900 menn.

I *Mosambik* har Norge hatt et fokus på kapasitetsbygging av nasjonale myndigheter og integrasjon av et likestillingsperspektiv i sektorsamarbeidet for energi og fiskeri. To demonstrasjonsprosjekter for kvinners bruk av energi er gjennomført, og kapasitetsoppbygging knyttet til kjønnsprosjekt i sentrale energiinstitusjoner er foretatt. Erfaringene fra samarbeidet viser at det er utfordrende å bevege seg fra opplæring rundt kjønnsprosjekt, til resultater og endring for målgruppene. I sammenheng med fiskeriprogrammet er det gjennomført en studie om muligheter for inkludering av kvinner innen verdikjeden (fiske/bearbeiding/salg).

I samarbeid med UNWOMEN ble det gitt støtte til en konferanse med fokus på kvinners rolle og deltakelse fredsprosessen i *Sør-Sudan*. Bred deltakelse og god mediedekning bidro til å få ut budskapet om fred og viktigheten av kvinners aktive deltakelse i de politiske prosessene.

Det ble i 2015 inngått avtale med Unicef i *Sør-Sudan* om frigjøring av barnesoldater og forebygging av nyrekruttering. Gjennom norsk støtte til FNs humanitære fond fikk nesten en million barn

vaksine mot meslinger og 100 000 blitt behandlet for underernæring. I samarbeid med Unicef fikk 264 000 barn i kriseområder tilgang til utdanning.

Andre land

Gjennom Kirkens Nødhjelps (KN) partnere i *Angola*, både trosbaserte og ikke-trosbaserte organisasjoner, har Norge bidratt til å forebygge og redusere alle former for skadelig tradisjonelle praksiser, og spesielt bidratt til økt engasjement og bevissthet i kirkesamfunnene i spørsmål relatert til kjønnsbasert vold.

I 2015 støttet Norge utdanningssektoren i *Burundi* gjennom et felles fond med Belgia, Frankrike, Unicef og Global Partnership for Education (GPE). Den politiske krisen utløst av valget i Burundi i 2015 førte til redusert gjennomføringskapasitet hos myndighetene og forsinkelser i implementeringen. Norske midler gjennom fondet ble derfor ikke utbetalt.

I *Niger* har 9 000 tenåringsjenter deltatt i et norskstøttet UNFPA-program for reproduktive helse. Programmet skal gjøre dem i bedre stand til å kreve sine rettigheter og bidro til at 56 klarte å si nei til ekteskap pga. sin unge alder. 44 pst. av de gifte jentene i programmet brukte moderne prevensjon ved slutten av programmet, mot 8 pst. før. Bruken av prevensjon på nasjonalt nivå har gått opp fra 18 pst. til 25 pst. fra 2013 til 2015. Norsk støtte til mobile helseklinikker har bidratt til dette. Programmet er skalert opp i 2016 for å nå flere.

I *Niger* fikk 8 300 lærere uten formell utdanning undervisning gjennom norsk samarbeid med Sveits for å bedre kvaliteten i utdanningen. Pga. trusselen fra Boko Haram i Diffa-regionen ble midlene overført til humanitære formål for å sikre skolegang for 12 000 elever på flukt.

Norge og UNICEF undertegnet i 2015 en ny avtale om støtte til *Nigerias* «Safe Schools Initiative». For skoleåret 2015/16 ble totalt 206 085 barn som befant seg utenfor skolevesenet innskrevet på skole. Av disse var 97 406 jenter. Ransler og skolemateriell ble også distribuert til elevene. Det ble også utdannet 175 lærere som nå er i full virksomhet.

Gjennom støtten til FNs kontor for menneskerettigheter i *Uganda* har politiet fått opplæring i å inkludere menneskerettighets-, likestillings- og barnehensyn i sitt arbeid på grasrotnivå. Gjennom støtten til UNFPA er det etablert en nasjonal database for å registrere alle anmeldte tilfeller av kjønnsbasert vold. Det er også gitt opplæring til offentlige institusjoner, bl.a. politi og helsevesen,

som kommer i kontakt med ofre for kjønnsbasert vold.

I *Sør-Afrika* er vold mot kvinner et problem. «Hannes Shelter», med 22. juli-offeret Hanne Løvlie Stiftelse som partner, mottok støtte til bygging av et krisesenter for kvinner som er utsatt for vold i landsbyen Gcilima sør for Durban. Et slikt senter er et viktig bidrag til beskyttelse og ivaretagelse av kvinners menneskerettigheter. Senteret sto ferdig og ble innviet i mars 2016. Norge støttet *Zambias* nettverk av kvinneorganisasjoner (NGOCC), som blant annet bidro aktivt til å stanse innføringen av en lov som ville lagt begrensninger på frivillige organisasjoners rettighetsarbeid. Nettverket påvirket også etableringen av landets og Afrikas første hurtigdomstol for vold mot kvinner, samt prioriterte arbeid for å øke antall kvinner i politikken, der Zambia så langt skårer svakt.

Matsikkerhet og bærekraftig utvikling

Fokusland

Gjennom støtte til *Etiopias* Sustainable Land Management Program – (SLMP) har Norge bidratt til økt produktivitet i landbruket (mellom 40 og 80 pst. i intervensjonsområdene). Erosjon og naturforringelse reverseres der programmet er gjennomført. Programmet har ført til at høsting og lagring av fôr er innført og praktisert av mange bønder. Salg av fôr til andre områder er blitt en viktig inntektsmulighet for mange småbønder, og flere er i stand til å sende barna til skolen. Ernæringsstatus i husholdninger som deltar i SLMP er gjennomgående bedre, mye på grunn av innføring av belgfrukter integrert i korndyrkingen og innføring av frukttrær som gir skygge både i planteskoler og på grønnsaksfeltene. Landsertifisering og sikring av brukerrettigheter, med særlig fokus på kvinner, har redusert antall søksmål ved grensetviser, redusert skilsmisser og økt følelse av eierskap til både menn og kvinner.

Norge var i 2015 den nest største giveren til sektorprogrammet for landbruk i *Malawi*. Programmet rangeres som moderat vellykket, og kan vise til gode resultater i koordinering av ulike instanser i malawisk landbrukssektor, utbygging av infrastruktur i rurale strøk, reform av subsidieprogrammet samt ulike tiltak for risikohåndtering. Norsk innsats har vært sentral for økt matsikkerhet og motstandskraft mot klimaendringer i prosjektområdene. Samarbeidet med norske, malawiske og internasjonale sivilsamfunnsaktører har vist seg å være ekstra viktig i 2015 på grunn av de store klimavariasjonene.

I *Mali* bidro Norge til bedre matsikkerhet og et mer klimarobust landbruk gjennom et samarbeid innen anvendt landbruksforskning mellom Noragric og det statlige «Institut d'économie rurale». En midtveisgjennomgang av prosjektet viser at forskningsresultatet kan bidra å effektivisere småskalalandbruk. 50 000 bønder har fått tilgang til bedre utstyr og mer kunnskap om metoder som bedrer matproduksjonen. Norge har bidratt til å øke matproduksjonen for nærmere 150 000 personer i Lac Faguibine-området utenfor Timbuktu gjennom å bedre vanntilførsel, dele ut såkorn og enkelt landbruksutstyr. Ved å sikre lokalbefolkningen mat og arbeid har prosjektet en konfliktdependende effekt, og bidratt til at befolkningen blir værende og gjort det lettere for flyktninger og internt fordrevne å vende tilbake. Norge støttet også landets nasjonale klimafond som implementerer flere ulike prosjekter innen klimatilpasning.

Norsk støtte til klimasmart landbruk i *Mosambik* gjennom bl.a. Norsk Folkehjelp, *Cooperative League of America* og lokale organisasjoner har hatt god progresjon i 2015. Prøveprosjektene får tydelig frem hvordan alternative metoder kan gi økt produksjon for småskalabønder. Prosjektet har en høy kvinneandel, nærmere 50 pst.

I *Mosambik* har Norge også støttet et felles giverfond til Fiskeriministeriet siden 2009. En hovedmålsetting med støtten er å styrke utvikling og forvaltning av småskalafiske og oppdrett, med henblikk på å bedre matsikkerhet for lokalbefolkningen.

I *Tanzania* støtter Norge organisasjonen *Eastern Arc Mountains Conservation Endowment Fund*. Målsetningen er å bidra til vern av skogen i et fjellområde som inneholder et stort antall endemiske arter. Gjennom støtten har 1000 husholdninger fått bedret tilgang til proteiner gjennom støtte til husdyrhold som gris, kylling og kyr. Over 6000 mennesker har økt sine inntekter ved å få opplæring i fiskeoppdrett, birøkting, solsikkeproduksjon og produksjon av unge trær for salg. Mer enn 12 millioner trær er blitt plantet, og om lag 1000 km med skoggrenser er blitt markert for å hindre ulovlig inntrenging/høsting i skogreservater. 56 pst. av de som mottar støtte er kvinner.

Det humanitære arbeidet stod sentralt i *Sør-Sudan* i 2015. Norsk støtte via FN og frivillige organisasjoner bidro til at 4 millioner mennesker fikk matvarehjelp og bedret livsgrunnlag, 1,2 millioner fikk beskyttelse, 2,7 millioner ble nådd med helse- og sanitært tiltak. Videre fikk 250 000 hushold utdelt såfrø og 2,8 millioner husdyr ble vaksinert.

Andre land

Norsk støtte har gjennom Kirken Nødhjelps lokale partnere i *Angola* bidratt til økt fokus på diversifisering og styrking av lokalt småskala landbruk, økt bevisstheten om avskoging og behovet for håndtering av tilpasning og risikoreduksjon, samt opplæring i alternative landbruksmetoder for å bedre kunne stå imot klimaendringer.

For å hjelpe *Ghana* med tilpassing til de globale klimaendringene finansierer Norge utviklingen av et varslingsystem for tørke og flom i Ghana. Prosjektet blir implementert av UNDP i samarbeid med den statlige National Disaster Management Organization. Utplassering av automatiske værstasjoner ble ferdigstilt i 2015.

I *Niger* har Norge støttet et forprosjektet i regi av Noragric for å utvikle nye klimatilpassede frøsorter for småbrukere gjennom landbruksforskning. Et større samarbeidsprogram innen matvaresikkerhet er under utvikling.

Norge videreførte støtte til kartlegging av marine ressurser i *Sudan*, med mål om å bidra til en bærekraftig naturressursforvaltning ved å bygge opp fiskerifangststatistikk for sudansk havområde. Forsvarlig utnyttelse av fornybare marine ressurser i Rødehavet vil også styrke det tradisjonelle og håndverksmessige fisket i kystområdene i Øst-Sudan.

I *Zambia* bidro norsk støtte til organisasjonen Conservation Farming Unit (CFU) til direkte opplæring av om lag 220 000 bønder (kvinneandel på nær 50 pst.), samt lokale organisasjoner på feltet klimasmart landbruk. Antallet bønder som driver klimasmart landbruk økte i løpet av året med 40 000. Økte avlinger ved klimasmart jordbruk betyr bedre matsikkerhet og økte inntekter, og har bidratt til å stimulere lokal økonomi og handel.

Den *zambiske* organisasjonen Community Markets for Conservation (COMACO) arbeider for å redusere avskoging og krypskyting ved å gi bønder opplæring i klimasmart landbruk. Tallet på medvirkende bønder under prosjektet økte i 2015 fra 105 000 til om lag 145 000 (kvinneandel på i overkant av 50 pst.).

Norsk støtte til arbeidet til departementet for landsbygdetutvikling bidro til at 50 000 småbønder i 2015 fikk bedre tilgang til innsatsvarer og kornlagre, bedre kontakt med forhandlere og økt kunnskap om klimasmart jordbruk. Dette økte arealet benyttet til klimasmart landbruk, samt bidro til at lagre for lokale produkter ble bygget opp flere steder, med bedret matsikkerhet som resultat.

Regionale tiltak

Norge inngikk i 2015 en samarbeidsavtale med Den afrikanske union (AU). Dette er en avtale om et strategisk partnerskap, med jevnlig politisk dialog og med tre tematiske områder:

- Fred og sikkerhet
- Demokrati og styresett
- Bærekraftig utvikling og jobbskaping

Som oppfølging av partnerskapet finansierer Norge flere regionale tiltak, særlig innenfor området fred og sikkerhet.

AU har det siste tiåret vist stadig mer vilje og handlekraft som freds- og sikkerhetsaktør. I tillegg til å videreutvikle sin krisekapasitet ønsker AU å styrke sin innsats på det forebyggende plan. Med Agenda 2063 har Afrika fått sin egen utviklingsvisjon for de neste femti år. Gjennom økt aktivitet som tilrettelegger av møter og dialog mellom AUs medlemsland, partnerland og –organisasjoner, har Norge posisjonert seg som en mer sentral aktør i Addis Abeba, av mange omtalt som «Afrikas politiske hovedstad». Viktige eksempler på dette er rollen Norge har spilt i forhold til fredsprosessen i Sør-Sudan og i arbeidet med å sikre en god konsultasjonsprosess med AU, afrikanske land og sivilsamfunnsorganisasjoner under FNs gjennomgang av fredsoperasjoner.

Demokrati, menneskerettigheter og godt styresett

Norge har et langvarig samarbeid med AU for å styrke AUs kapasitet på fred og sikkerhetsområdet. I 2015 bidro Norge til å styrke AUs evne til politisk lederskap når det gjelder kvinner, fred og sikkerhet, gjennom støtte til AU-kommisjonens spesialutsending på dette området. Dette gjorde det mulig for AU å ta initiativ overfor konkrete situasjoner, som seksuell utnyttelse av kvinner forestått av AMISOM-personell i Somalia.

Videre har Norge bidratt til å styrke kapasiteten og effektivisere arbeidet til AUs fred- og sikkerhetsråd (PSC) og afrikanske medlemmer av UNSC. Norge har også bidratt til en felles finansieringsmekanisme for lønninger i AU-kommisjonens Fred- og sikkerhetsavdeling. Støtten til Flyktningehelpens «Rapid Secondment Mechanism» brakte til veie sivile, afrikanske eksperter som i 2015 bidro til å styrke AUs fredsoperative evne.

Gjennom programmet Training for Peace er den sivile siden og politidimensjonen av Afrikas fredsoperative evne styrket. Partnere her har

vært African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD), Institute for Security Studies (ISS), Nupi og Politidirektoratet. Etableringen av en Police Strategic Support Group og innledende innsats for etablering av en Civilian Strategic Support Group var viktige resultater av innsatsen.

Norge har bidratt til drift av AUs kontor i Bamako, noe som sikrer AUs evne til å implementere sin Sahel-strategi, delta i fredsforhandlingene i Mali, styrke det regionale sikkerhetssamarbeidet mellom Sahel-landene gjennom den såkalte Nouakchott-prosessen, samt koordinere sitt arbeid med andre regionale aktører.

Gjennom støtte til International IDEAs samarbeidsprogram med AU-kommisjonens Avdeling for politiske saker har Norge bidratt til styrket AU-innsats for demokrati og godt styresett. Konkrete resultater er økt oppmerksomhet blant politiske beslutningstakere og sivilsamfunnsrepresentanter om betydningen av å ratifisere og implementere African Charter on Democracy, Elections and Governance, styrket evne til å utøve valgobservasjon, samt at ungdomsrepresentanter fra kontinentet fikk mulighet til å bidra til en høynivå-dialog om sammenhengen mellom demokrati, menneskerettigheter og styresett i Afrika.

IGAD (Intergovernmental Authority on Development) er en regional organisasjon for 8 land på Afrikas Horn og i Øst-Afrika som blant annet arbeider med regional integrasjon, klimaspørsmål og fred/stabilisering i regionen. Gjennomgang viser at med norsk støtte er IGAD styrket og bedre i stand til å følge opp sitt mandat – ikke minst mht. fred og sikkerhetsagendaen samt i arbeidet mot tørke og forørkning. Hoveddelen av norsk støtte til IGAD var i 2015 knyttet til engasjementet i Sør-Sudan, særlig finansiering av utgifter knyttet til etablering av en overgangsregjering og de organisasjoner som skal overvåke gjennomføringen av fredsavtalen. Norges bidrag har vært avgjørende for den sentrale rolle IGAD har spilt i hele den vanskelig prosessen etter at borgerkrigen brøt ut i Sør-Sudan i 2013 og frem til undertegning av fredsavtalen i august 2015.

Gjennom Kofi Annan International Peacekeeping Training Centre (KAIPTC) har Norge støttet opplæring for personell som skal ut i fredsbevarende styrker i regionen. Hovedformålene er å styrke ECOWAS, AU og FNs kapasitet til fredsbevaring og fredsbygging; styrke forståelsen av fred og sikkerhet gjennom forskning og policy-utvikling og bidra til kunnskap og bygge bærekraftige mekanismer innen konfliktløsning. Det var totalt 1225 kursdeltakere i 2015. Kvinner ble spesifikt

gitt kurs i valgobservasjon. Også parlamentariere fra Vest-Afrika har nytt godt av KAIPTCs opplæring. Senteret har bidratt med forskning innen fred og sikkerhet, med vekt på Sahel-regionen og Sikkerhetsrådsresolusjon 1325. KAIPTC var også med på å implementere West African Disaster Preparedness Initiative (WADPI), som en respons på ebolautbruddet.

For å bidra til bedret styresett, fred og demokrati i Sahel, støtter Norge gjennom et partnerskap med Danmark et regionalt Sahel-program for fred og stabilisering. Tiltakene styrker myndighetenes bestrebelser på å få på plass demokratiske institusjoner, motvirke konflikt og bidra til stabilitet. Programmet omfatter Mali, Burkina Faso og Niger. Hovedmålsettingen med programmet er å fremme fred og sikkerhet som grunnlag for en bærekraftig utvikling. Dette skal oppnås gjennom økt stabilitet, bedring av menneskerettigheter, og fattigdomsreduksjon i Sahel-regionen. Programmet inkluderer aktiviteter med fokus på konfliktløsning og forebygging. Dette er del av Norges nye satsing på Sahelregionen, og i tråd med forpliktelsene Norge har påtatt seg om oppfølging av Valetta-toppmøtet.

Great Lakes regionen i det sentrale Afrika, særlig den østlige delen av Den demokratiske republikken Kongo, har lenge vært preget av konflikt, humanitære kriser og menneskerettighetsbrudd. Norge støtter FNs spesialutsending for Great Lakes regionen i arbeidet med gjennomføring av «Rammeverket for fred, sikkerhet og samarbeid i DR Kongo og regionen» som ble vedtatt av 11 afrikanske land i februar 2013. Støtten har styrket samarbeid mellom justismyndighetene, privat sektor, sivil samfunn og kvinneorganisasjoner i regionen.

«African Centre for the Constructive Resolution of Conflict» (Accord) har mottatt kjerne støtte fra Norge i perioden 2014–2016. Accord bidro til fred og sikkerhet i Afrika gjennom å arbeide for en dialogorientert tilnærming til konfliktløsning. I 2015 støttet Accord fredsbyggingsinitiativ i bl.a. den Sentralafrikanske Republikk, Somalia, Mali, Burundi, Sør-Sudan og Sudan, og ga innspill på strategisk og operasjonelt nivå til FN, AU og de sub-regionale organisasjonene i Afrika.

Samarbeidet med «Centre for Conflict Resolution» (CCR) dekker perioden 2013–2016. Organisasjonen bidrar til konfliktløsning på kontinentet gjennom kapasitetsbyggingsprogram og innspill til konstruktiv politikkutforming på nasjonalt og regionalt nivå gjennom seminarer og konferanser om samme tema. I 2015 ledet arbeidet til at

treningsmanualer utformet av CCR ble brukt av AUs styrke i Somalia (AMISOM) og FNs stabiliseringsstyrke i den sentralafrikanske republikk (MINUSCA) for å gi opplæring til personell om HIV/AIDS og integreringen av menneskerettighetsperspektiv i fredsbevarende operasjoner. Seminar rettet mot sør-sudanske deltakere bidro til nye nettverk mellom ulike aktører som samarbeider om å fremme respekt for menneskerettighetene.

Institute for Security Studies» (ISS) er en regional «think- and do-tank» med kontorer i Dakar, Addis Ababa, Nairobi and Pretoria, har som overordnet målsetning å styrke «human security» på det afrikanske kontinentet, derunder bidra til fredsbygging og konfliktløsning. Det norske bidrag gis som kjernestøtte til organisasjonen. ISS er en tydelig og kritisk stemme i den offentlige debatten i Afrika. ISS er den afrikanske tenketanken som har mest utstrakt samarbeid med FN, AU og de regionale organisasjonene. ISS har bistått i utarbeidelsen av felles afrikanske posisjoner i en rekke internasjonale prosesser, deriblant Ottawa-prosessen (landminer), Bamako-prosessen (håndvåpen) og utarbeidelse av policy-rammeverk for opprettelsen av African Standby Force. ISS vurderes å ha en særlig kompetanse på voldelig ekstremisme, terrorisme og organisert kriminalitet.

«Centre for Human Rights (CHR)» ved universitetet i Pretoria mottok i 2015 støtte som ledd i samarbeidsavtalen for perioden 2014–2017. CHR er et av Afrikas viktigste juridiske institutter for menneskerettigheter, som, i tillegg til å tilby masterprogrammer og videreutdanning innen menneskerettighetsjus, er en viktig faglig bidragsyter til utviklingen av menneskerettighetslovgivning i AU og i flere afrikanske land.

Inkluderende økonomisk vekst og næringsutvikling

Norge har gjennom FNs økonomiske kommisjon for Afrika (UNECA) gitt flere land støtte i utarbeidelse og implementering av nasjonale utviklingsplaner, inkludert økonomisk politikk-utvikling, utvikling av planer for å fremme privat sektor, økt handel og industrialisering, samt videre i arbeidet med migrasjon og ulovlige kapitalstrømmer. UNECA støttet AU-kommisjonen i utviklingen av en felles afrikansk posisjon til diskusjonen om oppfølging av Tusenårsmålene og var også medvirkende i arbeidet som førte til gjeldslette for de tre ebola-rammede landene. Gjennom støtten til African Climate Policy Center (ACPC) under

UNECA bidro Norge til forberedelsene til Afrikas deltagelse under klimatoppmøtet COP 21 i Paris i 2015. ACPC bidro til at de små øystatene (African Small Island Developing States) styrket sin evne til å møte klimaendringene gjennom nasjonale planer for tilpasning og systemer for tidlig varslings.

Norge støttet det østafrikanske regionale fellesskapet, East African Community (EAC), gjennom deres partnerskapsfond. Støtten går i hovedsak til sekretariatets arbeid med gjennomføring av protokollene om tollunion og felles marked. Selv om mye gjenstår har protokollene hittil ført til betydelig økning i intra-regional handel og nedgang i gjennomsnittlig tollbehandlingstid. Forhandlinger om et rammeverk for økonomisk samarbeid og handel mellom EAC og EFTA er igangsatt. EAC har en sentral meklingsrolle i den politiske krisen i Burundi.

Avtalen med East Africa Legislative Assembly (EALA) og Association of European Parliamentarians with Africa (AWEPA) støttet samarbeidet mellom østafrikanske og europeiske parlamentariere. Siden 2011 har EALA vedtatt en rekke lover som er sentrale for den regionale integrasjonsprosessen. EALA var involvert i EACs forsøk på å løse den politiske krisen i Burundi.

Støtten til «South African Institute of International Affairs» (SAIIA) bidro til bedre forvaltning av naturressurser på det afrikanske kontinentet. Forskningsbaserte utredninger fra SAIIA har forbedret beslutningsgrunnlaget for forvaltningen av petroleum-, skog-, fisk- og mineralressurser, særlig i det sørlige Afrika.

Støtten til «Benguela Current Commission» (BCC) bidro til bedre kunnskap og forvaltning av naturressursene i havområdet utenfor Sør-Afrika, Namibia og Angola. BCC har utviklet en bærekraftig tilnærming til naturressursforvaltning, og bidratt til bedre forståelse av klimaendringene i området.

Regional støtte har tilrettelagt for styrket kapasitet gjennom Organisasjonen for 25 engelsktalende afrikanske lands riksrevisjoner, AFROSAI-E. En velfungerende riksrevisjon er avgjørende for å sikre godt styresett. AFROSAI-E opplevde i 2015 stor etterspørsel etter organisasjonenes tjenester, og anses som en nyttig og ønsket medspiller. Den norske Riksrevisjonen har et eget samarbeid med AFROSAI-E.

Velferdstjenester

Det norsk-svenske regionale helseteamet basert i Lusaka støtter arbeidet til regionale og multilaterale organisasjoner, sivilt samfunn og forsk-

ningsinstitusjoner i Afrika sør for Sahara. I 2014–2015 ble 1,2 millioner ungdommer i det sørlige Afrika nådd med budskap om seksuell- og reproduktiv helse og rettigheter. Støtten har også bidratt til økt tilgang til prevensjon i regionen.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget til sammen 2094,6 mill. kroner.

Kap. 151 Bistand til Asia

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
78	Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	815 152	591 500	591 500
	Sum kap. 0151	815 152	591 500	591 500

Asia har som region opplevd en betydelig økonomisk vekst de siste årene. Som en følge av denne veksten har mange av landene i regionen gått fra å være lavinntektsland til å få status som mellominntektsland.

Den økonomiske veksten har ført til store forbedringer i folks livssituasjon, og til at tusenårs-

målet om halvering av fattigdom innen 2015 er oppnådd i Øst-Asia og Stillehavsområdene. Det har også vært høy vekst i flere av landene i Sør-Asia. Samtidig har Asia fortsatt enkelte svært fattige land og noen land i eller på vei ut av konflikt.

Tabell 11.4 Indikatorer på situasjonen i utvalgte land i Asia

	BNP pr. inn- bygger i US dollar	Pst. vekst i BNP, lokal valuta	For- ventet levealder	Barne- dødelighet pr. 1000 levende- fødte under 5 år	Likestil- lings- indeks ¹	Pst.andel barn inn- skrevet på skole	Korrup- sjons- indeks ²	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til elektri- sitet	Pst.andel av befolk- ningen med tilgang til trygt/ forbedret drikke- vann
	2014	2013–2014	2014	2015	2014	2014	2015	2012	2015
Afghanistan	634	1,3	60	91	0,693	.	11	43	55
Bangladesh	1 087	6,1	72	38	0,503	90 ^a	25	60	87
Indonesia	3 492	5,0	69	27	0,494	90 ^b	36	96	87
Kina	7 590	7,3	76	11	0,191	.	37	100	96
Myanmar	1 204	8,5	66	50	0,413	95	22	52	81
Nepal	702	5,4	70	36	0,489	94	27	76	92
Pakistan	1 317	4,7	66	81	0,536	73	30	94	91
Sri Lanka	3 795	4,5	75	10	0,370	97	37	89	96

¹ Basert på UN Gender Inequality Index. Skala fra 0 til 1, hvor verdi 0 indikerer ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

² Transparency Internationals Corruption Perceptions Index, en skala fra 0 til 100, hvor 100 indikerer ingen oppfattet korrupsjon.

. Tall ikke tilgjengelig

^a 2010

^b 2013

Kilde: Verdensbanken, UNDP og Transparency International

Grunnet den positive utviklingen i store deler av Asia er norsk bistand over regionbevilgningen redusert de senere år.

Norsk bistand i Asia er i hovedsak konsentrert om tre fokusland: Afghanistan, Nepal og Myanmar.

Dette er land som alle er fattige. Afghanistan er en sårbar stat i konflikt, mens Myanmar og Nepal er i en postkonflikt fase. Bistanden skal bidra til politisk stabilisering, sikkerhet og fattigdomsbekjempelse og konsentreres til sektorene utdanning, styresett, klima, næringsutvikling og menneskerettigheter. Støtte til kvinners rettigheter og likestilling vil fortsatt ha høy prioritet, både ved integrering av kjønnsperspektivet i utviklings-samarbeidet og støtte til særskilte tiltak.

Norge vil opprettholde en viss støtte også til andre fattige land og mellominntektsland med en stor fattig befolkning i Asia, blant annet Pakistan og Sri Lanka.

Regjeringen vil støtte regionale sammenslutninger, først og fremst ASEAN, for å bidra til en forutsigbar og stabil regional politisk og økonomisk utvikling.

Regionbevilgningen for Asia må sees i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder sivilt samfunn og demokratiutvikling (kap. 160), nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), freds-, forsonings- og demokratiltak (kap. 164), forskning, kompetanseheving og evaluering (kap. 165), miljø og bærekraftig utvikling (kap. 166), bistand til kvinner og likestilling (kap. 168), bistand til vaksiner og helse (kap. 169) samt bistand gjennom FN-systemet (kap. 170) og de multilaterale utviklingsbankene (kap. 171), herunder Den asiatiske utviklingsbanken (ADB).

Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur omtales under kap. 116 (programområde 02).

Post 78 Regionbevilgning for Asia, kan overføres

Anmodningsvedtak nr. 849 av 10. juni 2016

Ved vedtak i sak nr. 849, 10. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen om å styrke informasjonsarbeid og målrettede tiltak i Afghanistan for å forebygge at barn sendes på en farefull ferd gjennom Europa.

Regjeringen mener det er viktig å forebygge irregulær og farlig migrasjon gjennom informasjonsarbeid og utviklingstiltak rettet spesielt mot grupper som er utsatt for migrasjon, samt gjennom støtte til stabilisering og en fredelig løsning på konflikten i Afghanistan.

Fattigdom, mangel på inntektsmuligheter og en vanskelig sikkerhetssituasjon bidrar til at mange afghanerne velger å forlate hjemlandet. Mange som drar er barn, særlig unge gutter. De blir sendt til nabolandene Iran og Pakistan, for å tjene penger og bidra til familiens inntekter. Noen bruker nabolandene som transittland.

Regjeringen har i løpet av de siste årene støttet flere informasjonsprosjekter og tiltak for å forebygge irregulær migrasjon av enslige mindreårige fra utvalgte opprinnelsesland, herunder Afghanistan. Både Justisdepartementet og Utenriksdepartementet bidrar til informasjonsarbeidet. Målet er å bevisstgjøre lokalbefolkningen om risikoen ved migrasjon og å gi et realistisk bilde av samfunnsforhold og de faktiske mulighetene for opphold i Europa og Norge. I 2015 har norske ambassader i 15 land arbeidet med landtilpassede informasjonstiltak for å formidle faktainformasjon om norsk asylpolitikk. Informasjonen har blitt gitt gjennom sosiale medier, i lokale medier, gjennom møter med myndigheter og organisasjoner med mer. Det arbeides med å utvikle og styrke informasjonsarbeidet fremover. For perioden 2016–2017 tas det sikte på å gjennomføre et informasjonsprosjekt i Afghanistan rettet mot potensielle enslige mindreårige migranter. Retur av afghanerne uten lovlig opphold anses for øvrig å være et effektivt tiltak med hensyn til forebygging av migrasjon. Det vises her til at det pågår et arbeid for å etablere et omsorgstilbud i Afghanistan slik at enslige mindreårige kan returneres forsvarlig.

I 2016–2017 vil det gis norsk humanitær støtte for å bidra til at barn som sendes tilbake til Afghanistan fra naboland får beskyttelse, at deres humanitære behov blir dekket og at de får tilbud om utdanning. Norge vil også støtte arbeid med å dokumentere og overvåke situasjonen for mindreårige migranter i Afghanistan.

For øvrig vil store deler av norsk bistand til Afghanistan i 2016 og 2017 fortsette å forebygge migrasjon og at barn sendes på en farefull ferd gjennom Europa ved å bidra til målet om stabilisering og utvikling av landet. Støtten vil gå til utdanning, nærings- og landsbygdetutvikling og styresett, inkludert sikkerhet, likestilling og menneskerettigheter og arbeidet mot korrupsjon. Gjennomgang viser at norskstøttede prosjekter har ført til at lokalsamfunn har fått bedre levekår, økte inntekter, bedre og tryggere skoler og bedre forhold til lokale myndigheter. Det tas sikte på videre støtte til gode tiltak av denne typen fremover. Blant annet vil flere tusen ungdommer i 2016 og 2017 gis relevant yrkesutdanning og arbeidstrening, og mange vil bistås videre slik at de får

mulighet til å praktisere sine ferdigheter og få inntekter. Dette kan øke deres interesse for å bli værende i Afghanistan. Norge vil fortsatt forsøke å bidra til at partene finner en politisk løsning på konflikten, noe som vil være viktig for bærekraftig fred og stabilitet.

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Afghanistan

Afghanistan er et land i en sårbar situasjon og er preget av væpnet konflikt og fattigdom. Den norske innsatsen har siden 2001 vært del av det internasjonale engasjementet for å hindre at landet igjen skal bli et arnested for internasjonal terrorisme. Det internasjonale samfunn bidrar militært og med sivil bistand til stabilisering og statsbygging for at landets myndigheter skal kunne ha kontroll over og styre landet. Målet er at Afghanistan skal bli selvhjulpen på sikt, men landet vil være avhengig av betydelig internasjonal støtte i flere år fremover.

SamlingsRegjeringen har store politiske, økonomiske og sikkerhetsmessige utfordringer. Samtidig har Regjeringen et omfattende reformprogram som blant annet omhandler korrupsjonsbekjempelse, godt styresett og styrking av kvinners rettigheter. SamlingsRegjeringen har greid å gjennomføre en del krevende reformer, men har ikke klart å innfri forventningene i befolkningen. Parlamentsvalg som skulle vært avholdt våren 2015 er forsinket.

1. januar 2015 ble sikkerhetsansvaret for hele landet overført fra den NATO-ledede multinasjonale stabiliseringsstyrken (ISAF) til afghanske myndigheter. NATOs operasjon Resolute Support overtok. Opprørere utfordrer sikkerhetsstyrkene, med store tap på begge sider. Av hensyn til sikkerhetssituasjonen, besluttet NATO under toppmøtet i Warszawa i juli 2016 å forlenge omtrent samme størrelse på Resolute Support-operasjonen og å opprettholde tilstedeværelsen i ulike provinser. Norge har fortsatt sin militære innsats innenfor operasjonen. Et stabilt Afghanistan forutsetter en politisk løsning. Opprørere må bringes inn i et grunnlovsbasert system. President Ghani ønsker en nasjonal forsoningsprosess med opprørsgrupper og har lagt vekt på å bedre forholdet til Pakistan for å få det til. Foreløpig er det begrenset fremgang.

Økonomisk vekst er sterkt prioritert av samlingsregjeringen, men veksten ble betydelig redusert ved uttrekket av de internasjonale styrkene.

Reformer bidro til 22 pst. økning i skatteinntekter i 2015, til tross for lav vekst. Afghanistan er fortsatt et av verdens mest fattige og korruperte land. Den illegale økonomien omfatter opiumsproduksjon og utgjør over 50 pst. av den totale økonomien.

Den humanitære situasjonen har forverret seg på grunn av konflikten mellom regjeringsstyrker og væpnede opprørsgrupper. Totalt antall internt fordrevne er rundt 1 million mennesker. Rundt 2,5 millioner afghanske flyktninger er registrert i nabolandene Iran og Pakistan. Over 200 000 afghanere ankom Europa som flyktninger i 2015.

Ytrings- og pressefriheten er relativt god sammenlignet med andre land i regionen. Samlings-Regjeringen jobber for rettsstatsprinsipper, men de siste årene har vært utfordrende, både for journalister og andre mediefolk og for menneskerettighetsforkjempere. Lokale maktpersoner, krigsherrer og opprørsgrupper står ofte bak trusler og angrep. Sikkerhetssituasjonen, et svakt rettsystem, korrupsjon og et lavt utdanningsnivå vanskeliggjør menneskerettighetsarbeidet og gjennomføring av nasjonalt lovverk og internasjonale konvensjoner. Det er et lyspunkt at samlingsRegjeringen har utnevnt flere kvinner i offentlige stillinger og politiske verv. Likevel er kvinner i Afghanistan fortsatt underrepresentert i økonomisk og politisk virksomhet, og diskriminering er vanlig. Vold mot kvinner, voldtekt og æresdrap er utbredt. Arbeid mot vold mot kvinner er igangsatt, men reformer har så langt ikke bedret deres rettsikkerhet i vesentlig grad.

Utviklingen i utdanningssektoren regnes som et av de største fremskrittene i Afghanistan. Over 8 millioner barn gikk på skole i 2015⁵ mot rundt 1 million i 2001. Jenteandelen på landsbasis er på omtrent 40 pst., men knapt 30 pst. på landsbygda. Det hefter imidlertid betydelige problemer med utdanningsstatistikken. Undersøkelser viser også at utdanningens kvalitet er dårlig. Antall lærere øker, og en økende andel er kvinner, noe som er avgjørende for jenters mulighet til utdanning. Det er likevel et stort problem med frafall, særlig for jenter. For at jenter skal fortsette utdanning utover grunnskole må det holdningsendringer til. I tillegg er det behov for enda flere jenteinternater for dem som ikke har mulighet til å bo hos slektninger. Sikkerhetssituasjonen er også en utfor-

⁵ UNESCO, Country Programming Document, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Kabul/pdf/UNESCOCountryProgrammingDocument-Websiteversion.pdf>

dring, og det er behov for bedre sikrede barne- og ungdomsskoler.

Til tross for en betydelig urbanisering det siste tiåret, er Afghanistan fortsatt i stor grad et ruralt samfunn. Landbruket danner basis for afghansk økonomi og rundt 78 pst. av befolkningen er direkte avhengig av denne sektoren. De siste årene har det vært god vekst i landbruket. Produksjonen av opium er et problem, men avtok noe i 2015 grunnet klima og at myndighetene lyktes med å ødelegge 2 pst. av opiumsarealet. Det er stort press på land- og vannressurser på den afghanske landsbygda, og det er behov for å finne alternative livsgrunnlag i tillegg til landbruket.

I tråd med Dokument 8:12 S (2013–2014), Innst. 128 S (2013–2014), nedsatte Regjeringen i 2014 et utvalg som skulle evaluere og trekke lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014. Utvalget la frem sin NOU i juni 2016. Rapporten fant at bistanden hadde bidratt til konkrete resultater under mandatperioden, blant annet innen institusjonsbygging, utdanning og helse. Rapporten la samtidig vekt på at faktorer som mangel på en politisk løsning på konflikten og pågående korrupsjon fortsatte å hindre Afghanistans oppnåelse av bærekraftig stabilitet og utvikling. Kunnskapen vi har fått gjennom NOUen vil være nyttig i forbindelse med utarbeidelsen av regjeringens helhetlige strategi for Norges innsats i sårbare stater og regioner.

I tråd med behovet for langsiktig støtte, lovet Norge og andre partnerland i 2016 betydelig sivil og militær bistand til afghanske myndigheter til og med 2020. På NATOs toppmøte i Warszawa i juli 2016 vedtok alliansen å forlenge troppebidrag og finansielle støtte til den afghanske sikkerhetssektoren ut 2020.

Mål for samarbeidet med Afghanistan

Hovedmålet for Norges samarbeid med Afghanistan er å bidra til stabilisering og utvikling av landet. Afghanistan er definert som et fokusland for norsk bistand. Som sårbar stat i konflikt vil Afghanistan også omfattes av den nye strategien på feltet.

Det gis prioritet til følgende områder som er nært knyttet til landets mulighet for stabilitet og utvikling:

- Utdanning
- Nærings- og landsbygdutvikling
- Styresett med vekt på sikkerhet, likestilling, menneskerettigheter og arbeid mot korrupsjon

Støtten til utdanning er betydelig økt i 2016 og vil bli økt videre i 2017. Regionbevilgningen kan dekke Norges finansiering av afghansk politi. Bistand til provinsen Faryab (der Norge hadde ledelsen for Provincial Reconstruction Team) videreføres på et høyt nivå. Noen midler over regionbevilgningen kan kanaliseres til grenseover-skridende tiltak ettersom stabilisering og utvikling i grenseområdene mellom Afghanistan og nabolandene også er et mål.

I tillegg til midler over kap. 151, post 78 Regionbevilgning for Asia, mottar Afghanistan støtte over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn, kap. 163, post 71 Humanitær bistand og post 72 Menneskerettigheter, over kap. 164, post 70 Fred, forsoning og demokratiltak og post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning.

Myanmar

Myanmar preges fortsatt av å være i overgang fra autoritært styre til demokrati. Etter vellykket valg-gjennomføring i november 2015 ble ny regjering og landets første demokratisk valgte president på flere tiår innsatt i april 2016. Fredsprosessen og oppfølging av den nasjonale våpenhvileavtalen (NCA), videreføring av reformene og håndteringen av interne etniske og interreligiøse spenninger vil være blant hovedutfordringene for styresmaktene, inkludert fortsatt innsats mot korrupsjon.

Valget i november 2015 var en stor seier for Aung San Suu Kyi (ASSK) hvis parti National League for Democracy (NLD) fikk nær 80 pst. av setene i parlamentet. Valget var et sentralt skritt i landets reformprosess, men grunnloven hindrer fortsatt ASSK i å bli president og sikrer militæret 25 pst. av plassene i parlamentet. U Htin Kyaw er landets president, mens ASSK er utenriksminister, minister ved presidentens kontor og spesialutnevnt rådgiver for presidenten med utstrakte fullmakter. ASSKs og NLDs samarbeid med de militære vil også i fortsettelsen være avgjørende.

Fredsprosessen var sentral i Thein Seins regjeringssperiode og en nasjonal våpenhvileavtale med noen av de væpnede etniske gruppene ble undertegnet i oktober 2015. Avtalen har begrenset gjennomslagskraft da ikke alle gruppene undertegnet den. ASSK prioriterer og viderefører arbeidet med fred og nasjonal forsoning. En sentral oppgave for den nye Regjeringen blir også videreføringen av de økonomiske reformene, inkludert å videreutvikle rammeverket for investeringer samt arbeidet mot korrupsjon. Det er også stort behov for å øke statens inntekter blant annet

gjennom å få bedre kontroll med inntekter fra naturressursutvinningen, for eksempel fra jade-industrien. Dette ikke minst for å kunne møte folkets forventninger til økt levestandard. Behovene er store innen de fleste sektorer, som helse, utdanning, infrastruktur, landreform m.m. Den økonomiske veksten forblir høy, med fortsatt forventning om ca. 7 pst., til tross for flom og syklon i 2015 som hadde negativ effekt på den økonomiske utviklingen.

Menneskerettighetssituasjonen i landet er fortsatt utfordrende, alle politiske fanger er ikke sluppet fri og overgrep begås i konfliktområdene. Det ordinære politiet og rettsvesenet er i tillegg meget svakt. Overgangen fra streng sensur til høy grad av pressefrihet har vært bemerkelsesverdig rask, selv om det har vært tilbakeslag i 2015. Åpenheten har ført til en økning i hatefulle ytringer, samt at journalister og andre som har ytret seg på en måte regimet/militæret mente var for kritisk, har blitt dømt til strenge straffer. Myanmar står fortsatt på både MR-rådets og FNs Generalforsamlings agenda.

Utviklingen i delstaten Rakhine, som har vært preget av konflikt mellom muslimer (Rohyingya) og buddhister, er en stor utfordring. Å finne gode og varige løsninger på etniske og religiøse konflikter, både i Rakhine-staten og andre steder, blir svært viktig og krevende for de nye styresmaktene.

Utdanningssektoren er preget av flere tiår med konflikt og underfinansiering. Myndighetene har de siste årene gitt utdanning høy prioritet. Til tross for betydelig økning i utdanningsbudsjettet er det fortsatt det laveste blant ASEAN-landene. I forhold til andre land i regionen har Myanmar høy lesekyndighet og høy innrulling i grunnskolen, men utdanningsnivået er lavt; det antas at under 70 pst. av skolebarna fullfører grunnskolen.

Myanmar er definert som et fokusland for norsk bistand og hovedområdene er godt styret inkl. menneskerettigheter, naturressursforvaltning, energi, miljø/klima og utdanning, i tillegg til fortsatt sterkt fokus på fred og forsoning og den politiske og økonomiske reformprosessen. Norsk støtte går blant annet til media, til kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak mellom sentralmyndighetene, de etniske væpnede gruppene og lokalbefolkningen. Norsk bistand bidrar også til kapasitetsbygging av myndighetsapparatet og sivilt samfunn knyttet til ansvarlig naturressursforvaltning. Arbeidet med å etablere Olje for utvikling, institusjonssamarbeid knyttet til bærekraftig vannkraftutvikling, samt bilateralt miljø-samarbeid mellom Norge og Myanmar er godt i

gang. Norsk næringsliv er etablert i Myanmar, herunder Telenor og Statoil.

Mål for samarbeidet med Myanmar

- Myanmar reform- og fredsprosess er bærekraftig
- Myanmar har en bærekraftig økonomisk utvikling, med særlig fokus på fornybar energi, investeringer og næringsutvikling

I tillegg til midler over kap. 151, post 78 Regionbevilling for Asia, mottar Myanmar støtte over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn, kap. 162, post 70 Overgangsbiand, kap. 164, post 70 Fred og forsoningstiltak, kap. 166, post 74 Fornybar energi og kap. 168, post 70 Kvinners rettigheter og likestilling.

Nepal

Nepal defineres av FN som et av verdens minst utviklede land (MUL), med et BNP per capita på USD 2 400 (Verdensbanken). Jordskjelvene i april og mai 2015 har ført til at opp mot en million mennesker har falt under fattigdomsgrensen, dvs. inntekt på under USD 1,8 per dag.

Mer enn 8 700 personer omkom og rundt 500 000 familier ble hjemløse i jordskjelvene. 14 av Nepals 75 distrikter ble rammet. Ett år senere har gjenoppbyggingen bare så smått kommet i gang. Nepals National Reconstruction Authority (NRA), som skal lede og koordinere gjenoppbyggingsprosessen, ble først etablert i midten av desember etter å ha vært gjenstand for politisk dragkamp i lengre tid.

Jordskjelvene rammet også utdanningssektoren hardt. 35 000 klasserom ble helt eller delvis ødelagt. Mer enn 1 million barn står fremdeles uten normal skolegang. Samtidig har Nepal store utfordringer når det gjelder manglende kvalitet i undervisningen og frafall av skolebarn. En halv million barn går ikke på skole. For jenter er tidlig ekteskap en viktig årsak, mens inntektsgivende arbeid prioriteres for gutter.

2015 ble også preget av uroligheter i lavlandet Terai. Politiske motsetninger mellom de tre dominerende nasjonale partiene på den ene siden, og partiene som representerer Madhes-befolkningen i Terai, førte i kjølvannet av vedtaket av ny grunnlov i september til blokade av flere av veiene til India. Bakgrunnen for konflikten er mangefasettert, men en styrende faktor er uenighet om grenselinjene mellom de syv føderale delstatene som skal etableres. Konflikten i Terai førte til redusert

import fra og eksport til India og rammet Nepals økonomi hardt.

Grunnloven er et viktig steg for videre demokratisk utvikling i Nepal, og har mange positive aspekter f.eks. når det gjelder kvinners, minoriteters og homofiles rettigheter. Grunnet til dels tvetydig språk i grunnloven, blir det avgjørende at rettigheter presiseres og forankres i et klart lovverk. Ved regjeringsskiftet, etter at ny grunnlov var vedtatt i september 2015, fikk Nepal både kvinnelig president og kvinnelig parlamentspresident. I andre kvartal i 2016 fikk landet også sin første kvinnelige høyesterettsjustitiarius. Lokalvalg er imidlertid ikke avholdt i Nepal siden 1997. Dette skaper et demokratisk tomrom som legger begrensninger på utviklingen, også for godt styresett.

I lys av utfordringene i landet har Verdensbanken redusert anslaget for økonomisk vekst i 2015 til 1,7 pst. Veksten er i stor grad basert på pengeoverføringer fra nepalske gjestearbeidere i utlandet og er forbruksdrevet. Hovedutfordringene i Nepals økonomi er dårlig utbygd infrastruktur, transportkapasitet og en svak industri sektor. Utvikling av Nepals vannkraftressurser vil kunne bidra til vesentlig økonomisk utvikling på sikt. En storstilt utbygging vil imidlertid være avhengig av betydelige utenlandske investeringer, som igjen vil forutsette at det gjennomføres reformer i elektrisitetssektoren.

Nepal hadde før krisene, som rammet i 2015, tatt viktige skritt for fattigdomsbekjempelse og godt styresett. Utfordringen nå blir å hente seg inn igjen etter krisene og komme videre i arbeidet med gjenoppbygging, utvikling og fattigdomsbekjempelse. Den demokratiske prosessen må konsolideres gjennom lokalvalg for å skape nødvendig troverdighet og tillit i befolkningen, og som grunnlag for videre økonomisk og sosial utvikling.

Det norske utviklingssamarbeidet med Nepal er konsentrert om tre hovedsektorer:

- Utdanning
- Godt styresett
- Ren energi og næringsutvikling

Miljø og kvinners rettigheter er tverrgående hensyn i alle prosjekter. Nepal nyter også godt av den norske støtten til The International Centre for Integrated Mountain Developments (ICIMOD) regionale innsatser.

Mål for samarbeidet med Nepal

- Tilgang til offentlig kvalitetsutdanning for alle
- Godt styresett basert på respekt for menneskerettighetene

I tillegg til midler over kap. 151, post 78 Regionbevilgning for Asia, mottar Nepal støtte over kap. 166, post 72 Klima og miljø og post 74 Fornybar energi, kap. 168, post 70 Kvinners rettigheter og likestilling og kap. 169, post 73 Utdanning.

Andre land

Det råder relativ innenrikspolitisk stabilitet i *Pakistan*. Militæret fortsetter å øke sin makt, spesielt i sikkerhets- og utenrikspolitikken. Det er ventet at Regjeringen vil fullføre femårsperioden og at nye valg holdes som planlagt i 2018.

Pakistan hadde lav måloppnåelse mht. tusenårsmålene. Landet var i fjor rangert som nr. 147 av 188 land på Indeks for menneskelig utvikling (HDI). Om lag halvparten av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Indikatorer for sosial utvikling, menneskerettigheter, kvinners rettigheter og likestilling går enten nedover eller forblir uendret. Ifølge UNDP Human Development Report 2014 anslås det at analfabetismen i den voksne befolkningen over 15 år er 45 pst. Videre er andel av barn som begynner på skolen om lag 93 pst. og andel barn som slutter i løpet av de første seks årene 39 pst. Dette innebærer at Pakistan har den nest største andel i verden av barn som ikke går på skole. Andelen av befolkningen som lever under fattigdomsgrensen på USD 1,8 per dag er 21 pst.

Pakistan har betydelige utfordringer med godt styresett. Landet var i fjor nr. 117 av 167 land på Transparency Internationals Corruption Perception Index. Pakistan har også betydelige utfordringer med menneskerettigheter. Nær 350 personer er henrettet etter at dødsstraff ble gjeninnført i desember 2014. Pakistan er nr. 3 på listen over land som henretter flest. Drap, vold og trusler mot minoriteter, journalister, menneskerettighetsforkjempere og sekteriske grupper gjør menneskerettighetssituasjonen meget vanskelig.

Vekstraten i den pakistanske økonomien forventes å ligge på 4,5 pst. i 2016. IMF bistår med store lån og mener at Pakistans økonomi bedres grunnet stødig finanspolitikk, sterk kapitaltilgang og pengeoverføringer fra pakistanere i utlandet, samt lavere oljepriser. Pakistan roses av IMF for å stabilisere makroøkonomien og dempe inflasjonen.

Utfordringene i Pakistan må først og fremst løses av landets egne myndigheter og borgere. Norge vil bidra med støtte fokusert på utdanning, godt styresett og rettsstat, menneskerettigheter, kvinner og likestilling.

Den politiske situasjonen i *Bangladesh* er preget av motsetningene mellom Regjeringen og

opposisjonen. Regjeringspartiet Awami League har strammet grepet om makten og beveger seg i en mer autokratisk retning. Det største opposisjonspartiet Bangladesh Nationalist Party (BNP) er betydelig svekket.

Veksten i bruttonasjonalproduktet var ifølge Den asiatiske utviklingsbanken på 6,6 pst. Veksten har ligget på 5-7 pst. de siste 20 årene. Landet har de siste 20 årene hatt stor fattigdomsreduksjon og er ikke lenger like avhengig av bistand. Bangladesh er i dag i kategorien lavere mellominntektsland. De største hindringene for ytterligere økt vekst er korrupsjon, lavt utdanningsnivå, energiunderskudd, dårlig infrastruktur og lav andel yrkesaktive kvinner.

Menneskerettighetssituasjonen har forverret seg, og myndighetene slår hardere ned på regimekritikere. Ytringsfriheten er under press, og journalister og bloggere utsettes for trusler, vold, drap og forsvinninger. Diskriminering av religiøse og etniske minoriteter er utbredt, særlig i Chittagong Hill Tracts. Situasjonen for LHBT-personer er også blitt vanskeligere.

Det er norske næringslivsinvesteringer i Bangladesh som følges opp. Det prioriteres også fremover. Norsk støtte til Bangladesh er redusert de seneste årene. Det gis ikke lenger stat-til-stat bistand. Norsk støtte konsentreres til næringsutvikling og privat sektor menneskerettigheter, kvinner og likestilling, klima og miljø.

Sri Lanka har hatt en positiv politisk utvikling etter presidentvalget og parlamentsvalget i 2015. Landets relasjoner til Vesten er nå preget av positivt engasjement, og president Sirisena har sagt at han vil samarbeide med FN om etablering av en nasjonal granskningsmekanisme for mulige krigsforbrytelser. Den politiske motstanden mot Sirisenas reformprogram viser imidlertid tegn til å øke. Det er fortsatt behov for gjenoppbygging i Nord- og Øst-provinsene som ble rammet av krigen. Norsk bistand til Sri Lanka økte i 2015 etter å ha blitt redusert de senere årene. Bistanden konsentreres om tiltak for gjenoppbygging og utvikling i de tidligere konfliktrammede områdene, næringsutvikling, støtte til arbeidet for forsoning og politisk løsning for minoritetene, demokratisering og styrking av menneskerettighetene.

Indonesia er verdens fjerde mest folkerike stat og Sørøst-Asias største økonomi. På tross av korrupsjon og MR-utfordringer, er landet et fungerende demokrati i økonomisk og sosial fremgang underbygget av et aktivt sivil samfunn og en fri presse. Indonesia jobber systematisk for å innlemme bærekraftsmålene i utviklingsplanleggingen. Landet har verdens tredje største klimagass-

utslipp, mye grunnet avskoging og oppdyrking av torvmyrer. Norge har et utstrakt bilateralt samarbeid med Indonesia med fokus på klima/skog, fiskeri/maritim sektor, energi, godt styresett, MR og likestilling. Med unntak av klima/skog, utgjør bistand en stadig mindre del av samarbeidet. Indonesia er en viktig multilateral partner for Norge med samarbeid om FN70 og Kommisjonen for finansiering av utdanning. Sekretariatet for ASEAN ligger i Jakarta, og landet spiller en viktig rolle i å fremme regionale prosesser.

Kinas klima- og miljøutfordringer prioriteres høyt av landets ledelse, reflektert i landets 13. femårsplan. Norge er en etterspurt partner og en faglig og økonomisk viktig bidragsyter til China Council for International Cooperation on Environment and Development (CCICED). CCICED er et kinesisk rådgivningsorgan, med internasjonal deltakelse, som legger frem anbefalinger til Kinas regjering innen miljø- og utviklingsspørsmål. En ny finansieringsfase i CCICEDs arbeid er nå under utarbeidelse, og videreføring av norsk støtte er under vurdering.

Øst-Timor opplever fallende statsinntekter grunnet den lave oljeprisen, og Regjeringen bruker mer av landets oljefond enn handlingsregelen tilsier. Øst-Timor søker om å bli tatt opp som medlem i ASEAN. Landet er rikt på naturressurser, og utover olje og gass ønskes det investeringer innen fisk og infrastruktur. Manglende kapasitet i statsapparatet, særlig i justissektoren, hindrer myndighetene i å utføre grunnleggende oppgaver. Feil- og underernæring er svært utbredt. Norge støtter kapasitetsbygging rettet mot det sivile samfunn og prosjekter innen fiskerinæringen.

Regionale tiltak

Drevet av økonomisk vekst og økende politisk tyngde har politiske og økonomiske strukturer og samarbeidsmønstre i Asia blitt styrket. Gjennom regionale og globale handelsstrømmer trekker store økonomier med seg andre land i regionen i sin sterke vekst, og mot et høyere utviklingsnivå. Politiske møteplasser i Asia øker i betydning og asiatiske land definerer i stadig større grad de regionale spillereglene.

Regionalt samarbeid og integrasjon får stadig større betydning i Asia. En sterk drivkraft er behovet for økonomisk samarbeid og et bedre og mer forutsigbart rammeverk for handel. Økt regional integrasjon er også viktig med tanke på å utjevne økonomiske forskjeller mellom landene, og internt i landene, og for å sikre en stabil politisk og økonomisk utvikling i regionen som helhet.

En stabil utvikling vil også sikre norske interesser, og Regjeringen ønsker å bidra ved å støtte opp om, og knytte Norge tettere opp mot, regionale fora og integrasjonsprosesser. Videreføring av støtte til regionale tiltak innenfor prioriterte sektorer der ASEAN⁶ representerer et strategisk tyngdepunkt, vil derfor være viktig for Norges forhold til regionen. Norge fikk i 2015 innvilget formelt sektordialogpartnerskap med ASEAN, som innebærer styrket politisk tilgang til viktige fora hvor det legges føringer for sentrale regionale prosesser i Asia, både politisk og økonomisk. Regjeringen jobber med strategisk innretning av partnerskapet. Det er regjeringens ambisjon at Norge deltar på møter og arrangementer i ASEAN-regi på ministernivå og embetsnivå, samt bidrar med fagekspertise fra ulike deler av statsforvaltningen. Partnerskapet inkluderer implementering av prosjekter for regionalt samarbeid med ASEAN innenfor følgende prioriterte områder: Klima/miljø; Energi; Marine og maritime spørsmål; Handel og næringsutvikling; Fred- og forsoning; Menneskerettigheter; Studentutveksling.

Norge deltar også aktivt innenfor ASEM (Asia-Europe Meeting). Til sammen deltar 30 europeiske (EU-landene, Norge og Sveits) og 21 asiatiske land, sammen med EU-kommisjonen og ASEAN-sekretariatet. Målsettingen er å styrke forholdet mellom Europa og Asia som likeverdige

⁶ ASEAN (Sammenslutningen av sørøst-asiatiske nasjoner) består av Brunei, Filippinene, Indonesia, Kambodsja, Laos, Malaysia, Myanmar, Singapore, Thailand, Vietnam.

partnere gjennom politisk dialog, økonomisk samarbeid og kulturutveksling.

Mål for samarbeidet med andre land i Asia og regionen

- Utdanning, klima, miljø og bærekraftig naturressursforvaltning, inkludert Olje for utvikling
- Næringsutvikling og landsbygdutvikling
- Godt styresett, menneskerettigheter, kvinners rettigheter, likestilling og demokratibyggning
- Regional stabilitet

Se også mål for samarbeidet med det enkelte fokusland.

Rapport 2015

Norges bistand over denne posten ble i 2015 benyttet til å støtte opp under godt styresett, utdanning, menneskerettigheter og demokratiutvikling, likestilling og kvinner, og barns rettigheter, naturressursforvaltning, klima og miljø. I tillegg ble det satset på landsbygdutvikling/næringsutvikling i Afghanistan og Sri Lanka. Det ble også gitt støtte til regionale tiltak.

Norsk støtte til fokuslandene kommer fra mange forskjellige poster i budsjettet, slik som det fremgår av tabellen nedenfor. I rapporteringen under denne posten vil det bare rapporteres på de tiltakene/prosjektene som er finansiert over denne posten; for rapportering på de andre midlene se rapport på de aktuelle postene.

Tabell 11.5 Bilateral bistand til fokuslandene i Asia i 2015 (mill. kroner).

Land	Region- bev.	Sivilt samfunn	GAP. bev.	Nødhjelp og humani- tær bistand	Forny- bar energi	Utdann- ing	Andre poster under Utenriks- departementet	Andre departe- menter	Totalt
	151.78	160.70	162.70	163.70	166.74	169.73			
Afghanistan	516,1	21,4		125,8			28,0		691,2
Myanmar	50,0	31,2	12,1	73,1	30,6	2,8	54,0	2,8	256,4
Nepal	95,2	71,0	10,0	127,0	104,0	66,5	16,9	1,6	492,2

Godt styresett, menneskerettigheter og demokratibyggning

Støtte til institusjonsbygging og reformer står sentralt i Norges utviklingssamarbeid med *Afghanistan*. Godt styresett er en viktig del av flere prosjekter under Verdensbankens flergiverfond Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF). Norge bidro med 215,6 mill. kroner i uøremerket

støtte til ARTF i 2015. Fondet dekker både offentlige driftsutgifter og programmer innen blant annet styresett, utdanning og landsbygdutvikling. I 2015 ble 23 pst. av statens sivile driftsbudsjett og 41 pst. av det sivile utviklingsbudsjettet finansiert gjennom ARTF. Det rapporteres at 88 pst. av ARTFs prosjekter ble tilfredsstillende gjennomført i 2015. Kvinner er en betydelig målgruppe for ARTFs støtte til styresett.

Solidaritetsprogrammet under ARTF har gitt opplæring i organisasjonsarbeid, planlegging og økonomi til ledere og medlemmer av nesten 35 000 lokallag over hele landet. Evalueringer har påvist sammenheng mellom aktivitet i Solidaritetsprogrammet og økt demokratisering og deltakelse ved parlamentsvalg. Afghanistan Law and Order Trust Fund (LOTFA) utgjør en politisk og sikkerhetsmessig viktig del av norsk støtte til styresett i Afghanistan. LOTFA lønnet omtrent 150 000 politifolk i 2015.

I 2015 støttet Norge også styresett, gjennom norske og internasjonale frivillige organisasjoner. Støtten går til menneskerettighetsarbeid, styrking av offentlig forvaltning, arbeid mot korrupsjon og utvikling av lokale myndigheter og sivilsamfunn. Opplæring har bidratt til at folk har blitt bedre kjent med sine rettigheter og mer i stand til å kreve og å praktisere dem. De frivillige organisasjonene har støttet lokale myndigheters innføring av prosedyrer og systemer for åpenhet som har bidratt til å redusere korrupsjon. Aga Khan Foundations opplæring til 190 lokale utviklingsråd i 2015 har gjort rådene bedre i stand til å implementere egne utviklingsinitiativ. Organisasjonen ACTED hadde opplæring for 6200 personer om godt styresett i 2015.

Norge fortsatte å gi kjernestøtte til Afghan Independent Human Rights Commission i 2015. I løpet av de siste 13 årene har kommisjonen bidratt til at over en halv million innbyggere (44 pst. kvinner) har fått opplæring i menneskerettigheter, og den har gjort omfattende informasjonsarbeid gjennom medier og et eget blad. Kommisjonen har mottatt til sammen over 28 000 klager på brudd på menneskerettighetene og har registrert og vurdert nesten 33 000 tilfeller av vold mot kvinner. I tillegg har den gjennomført over 17 500 besøk i fengsler.

I 2015 ble også 3 mill. kroner gitt til det nyetablerte *Myanmars utenrikspolitiske institutt* som samarbeider med NUPI, og som bidrar til kapasitetsbygging på dette feltet.

Norge fortsatte å støttet uavhengig media, med DVM (Democratic Voice of Burma) som flaggskipet og bidro dermed til mer balansert fremstilling blant annet av valgkampen. I tillegg ble det gitt støtte til Irawady Media Watch til et prosjekt som fremmer kunnskap om rettigheter for jenter og kvinner.

I forkant av valget i 2015, støttet Norge International IDEA, Carter senteret og Asian Network for Free Elections (ANFREL). IDEA arbeidet opp mot myndighetene med kapasitetsbygging for gjennomføring av valget, mens både Carter sente-

ret og ANFREL jobbet med lang- og kortsiktig valgobservasjon. Midlene bidro dermed til en vellykket valggjennomføring. Norge ga også støtte til UNDP, som bidro til å sikret å hindre juks i valggjennomføringen. Norge bidro også i 2015 med midler til UNFPA for videre bearbeidelse av resultatene fra folkeavstemmingen i 2014, da korrekte befolkningstall vil ha betydning for planlegging og gjennomføring av videre og nødvendig sosioøkonomisk reform.

Støtten til ILO (International Labour Organisation) ble videreført i 2015 og norsk bistand bidro til økt forståelse rundt arbeidernes rettigheter, og sosial dialog mellom arbeidsgivere og arbeidstakere i tråd med fagforeningsloven som ble vedtatt i 2012.

Norge opprettet en stipendordning for studenter med minoritetsbakgrunn oppkalt etter David Taw. Støtte gis til studenter uten egne midler innenfor historie og samfunnsfag på både bachelor og masters nivå ved University of Yangon. Norge støtter Myanmar Center for Responsible Business (MCRB), som bistår bedrifter og myndighetene i arbeidet med samfunnsansvar og menneskerettigheter. Ansvarlig næringsliv er nå et sentralt politisk tema i nasjonale så vel som i internasjonale bedrifter og vil være viktig for at innrykket av internasjonale bedrifter ikke så lett kan utnytte manglende kunnskap og kompetanse i Myanmar.

I *Nepal* er Norges bistand til godt styresett konsentrert om styresettreform, demokratisk utvikling og offentlig finansforvaltning, samt noe til FN-reform og overgangsjustis. Menneskerettigheter inngår som sentralt element. Noe midler på bevilgningen ble reallokert til jordskjelvrespons. Flere tiltak ble justert i 2015 som følge av jordskjelv, vedtak av ny grunnlov og politisk uro.

Norge har siden 2008 støttet det nasjonale desentraliseringsprogrammet Local Governance and Community Development Programme (LGCDP), med mål å redusere fattigdom gjennom bedre lokalt styresett og utvikling på lokalt plan. Det er nå inne i sin andre fase (2013–2017). Programmet har resultert i større innflytelse på prioriteringer og økte offentlige bevilgninger til kvinner, barn og marginaliserte grupper. Sosial mobilisering har bidratt til å engasjere over 750 000 borgere over hele landet i «Ward Citizen Forums» (WCF). I 2015 deltok over 66 000 WCF-medlemmer i distriktsvis periodeplanlegging. Det tilrettelegges spesielt for deltakelse og bedre livsgrunnlag for fattige og ekskluderte. Over 175 000 er engasjert i «Citizen Awareness Centers» (CAC) som blant annet gir tilskudd til gruppens planer for å styrke sitt levebrød.

I et tilknyttet UNICEF prosjekt støtter Norge implementering av Nepals nasjonale strategi for barnevennlig lokalt styresett. Rundt 150 lokale enheter har utarbeidet handlingsplaner for dette. LGCDP var også instrumentell i forbindelse med assistanse i etterkant av jordskjelvene da midler ble omallokert for å hjelpe jordskjelvofre. Dette nådde effektivt ut til et stort antall mennesker i de rammede distriktene.

Gjennom UNDP programmet «Rule of Law and Human Rights» (2013–2017) er tilgangen til rettsapparatet for kvinner og sårbare grupper bedret. Over 30 000 sårbare personer er nådd i 2015 med juridisk rådgivning, med vekt på forebyggende innsats. Det er også lagt grunnlag for bedre koordinering innen justissektoren.

Norsk støtte til kapasitetsbygging av Valgkomisjonen i Nepal har bidratt til utvikling av et permanent velgerregister. Registeret kom også til nytte i forbindelse med hjelpearbeidet etter jordskjelvet. Det er etablert to regionsentre for opplæring av ressurspersoner. 2000 ungdommer, førstegangsvelgere og velgere med fysiske utfordringer har fått orientering om valg og demokrati. I løpet av 2015 ble ytterligere 719 553 velgere registrert, av totalt 13,3 millioner velgere (81 pst. av antatt stemmeberettigete).

Norge har siden 2010 støttet et flergiverfond i regi av Verdensbanken for å styrke offentlig finansforvaltning. En gjennomgang av landets offentlige finansforvaltningssystemer i henhold til internasjonalt aksepterte milepæler, gjennomført i 2014, fant en forbedring på 19 indikatorer, reduksjon på 2 og konstant nivå på 10 indikatorer siden forrige gjennomgang i 2008. Gjennom støtte fra fondet er det rullet ut et enhetlig kontosystem for bevilgninger fra sentralt til lokalt plan i alle landets 75 distrikter.

Norge støtter menneskerettighetsorganisasjonen INSEC som er representert i alle Nepals 75 distrikter. En evaluering fra 2013 viser at deres årbok, som dokumenterer saker fra hele landet, har bidratt til at ofre for MR-brudd får større oppmerksomhet av relevante myndigheter lokalt og nasjonalt. Årboken er et sentralt referansedokument for alle MR-aktører i Nepal. INSECs arbeid gjennom mange år har resultert i økt bevissthet om rettigheter og plikter blant befolkningen. Samtidig har samarbeid med lokale myndigheter styrket det offentlige apparatets evne til å fremme og beskytte menneskerettigheter.

Norge har vært tydelig engasjert i Nepals overgangsrettigheter. Støtte til International Center for Transitional Justice (ICTJ) og International Commissions of Jurists (ICJ) har bidratt til styrket

kapasitet og koordinering mellom grupper av ofre for at disse bedre skal kunne ansvarliggjøre myndighetene og forbedre dialogen mellom dem. Dette er avgjørende for å komme nærmere målet om en reell sannhets- og forsoningsprosess.

I *Pakistan* ga Norge 20 mill. kroner til Verdensbankens flergiverfond for De føderalt administrerte områdene, Khyber Pakhtunkhwa og Balochistan. Overordnet mål for fondet er å bygge tillit mellom stat og befolkning i forbindelse med gjenoppbygging og utvikling etter kriser og å redusere potensialet for videre konflikt. Innsatsen er konsentrert om forbedring av lokal tjenesteyting, støtte til lokalsamfunn, nye arbeidsplasser, økonomisk utvikling, policy-reform og godt styresett. Så langt har tiltakene nådd ut til 5,7 millioner mennesker, hvorav om lag 2,8 millioner jenter/kvinner. Blant annet er følgende resultater oppnådd: 125 nye skoler, bedre fasiliteter på 225 skoler, økt skoledeltakelse, ansettelse av nye lærere, 3,2 millioner mennesker har fått tilgang på bedre helsetjenester. I tillegg har renovering av helseklinikker, nytt utstyr og opplæring av personell gitt økt bruk av helsefasilitetene. Det er også mindre feilernæring hos barn, tryggere barnefødsler, og økt bruk av prevensjon i områdene.

Norge er en av de viktigste giverne av kjerne- støtte til Pakistans største menneskerettighetsorganisasjon, Human Rights Commission of Pakistan (HRCP). Norge bidro i fjor med 1,2 mill. kroner til prosjektet «Realisation of human rights in Pakistan». HRCP er en av de mest sentrale stemmene og forsvarerne av menneskerettigheter i den pakistanske samfunnsdebatten. HRCP tar opp saker relatert til korrupsjon, sekterisk vold, minoriteter, journalister og sårbare grupper. Organisasjonens arbeid i fjor resulterte blant annet i at 800 klagesaker ble sendt til myndighetene og 300 saker fikk svar. Årsrapporten «The State of Human Rights» (engelsk og urdu) ble distribuert til over 2000 personer, inkludert parlamentarikere, dommere og myndigheter. HRCP ga 450 observatører opplæring, som bidro til gjennomføring av fredelige og rettferdige lokalvalg. Om lag 28 000 frivillige fikk trening i bekjempelse av ekstremisme. Staff College, som utdanner offentlige tjenestemenn, benyttet HRCPs materiale i undervisningen. Den nasjonale MR-kommisjonen ba HRCP om å bistå i forskningsarbeid.

Gjennom støtte til grunn- og videreutdanning av journalister ved Sri Lanka Press Institute har Norge medvirket til økt profesjonalisering i medi-bransjen og forbedret yrkesetikk i *Sri Lanka*. 18 studenter ble uteksaminert i 2015. Sammen med Danmark støttet ambassaden Media Resources

and Training Centre (MRTC) som driver journalistutdanning i regi av universitetet i Jaffna. 18 studenter fullførte utdanning ved MRTC.

Norge støttet valgmonitorering under presidentvalget 8. januar 2015. Vi støttet også observatører under stemmeopptelling under parlamentsvalget i august 2015 gjennom People's Action for Free and Fair Elections (PAFFREL). Parlamentsvalget i august ble av valgobservatørene bekreftet å være et fritt og rettferdig valg.

Norge støttet «12. March Movement» og PAFFREL for å bidra til en bedre politisk kultur. «12. mars deklarasjonen» ble undertegnet av ledere for de politiske partiene og inneholder 8 kriterier velgerne bør stille til kandidater til valg. Kriteriene ble referert mye i debatter i valgkampanjen og bidro også til at 4 parlamentarikere ikke ble nominert til gjenvalg. Under markeringen av ettårsdagen for 12. marsbevegelsen holdt president Sirisena en tale om viktigheten av å bedre den politiske kulturen i Sri Lanka som en del av den demokratiske utviklingen.

For å bidra til beskyttelse og redusert sårbarhet for befolkningen i Nord- og Østprovinsene støtter ambassaden tre feltkoordinatorer fra FN. Feltkoordinatorene har bidratt til bedre koordinering av aktørene i felt og godt samarbeid med lokale myndigheter. De har hatt en viktig rolle for hjemflytting av internflyktninger. De har også bidratt til å gjenetablere og styrke myndighetenes Gender Based Violence Forum og NGO konsortium.

I *Afghanistan* er likestilling et tverrgående hensyn i alle bistandsavtaler. De viktigste avtalene er UN WOMENs landprogram og Verdensbankens flergiverfond ARTF som har flere kvinnerettskomponenter. UN WOMEN spiller en viktig rolle i monitorering av implementering av loven om vold mot kvinner og støtter kvinneministeriet i sitt arbeid. Det er utviklet en online database for voldssaker mot kvinner, og det er publisert analytiske rapporter. Bevisstgjøring på lokalt og nasjonalt nivå om kvinners rettigheter og styrking av kapasiteten til ulike ministerier inngår i arbeidet. Det arbeides også med holdningsendringer blant gutter og menn og med ulike grupper i samfunnet som religiøse og lokale ledere. Eksterne gjennomgang viser at prosjektene bidrar til å endre holdninger. Flere familier er villige til å sende sine jenter på skole som følge av bedre og sikrede skoler. Videre har gjennomgang vist at lokalsamfunnene rapporterer om mindre vold mot kvinner og at flere kvinner har inntektsgivende arbeid.

I *Pakistan* bidro Norge med 3,3 mill. kroner til MR-organisasjonen AGHS for tiltaket «Access to

justice for women and children». AGHS styrker marginaliserte gruppers rettslige stilling, særlig kvinner i familierelaterte saker, kvinner i fengsel og kvinner utsatt for vold. AGHS har bidratt til banebrytende rettsavgjørelser i høyere rettsinstanser, som har skapt positiv presedens for kvinners rettsstilling. AGHS har bidratt til regelmessig kontakt med fengselsmyndigheter, voktere og innsatte som har resultert i bedre juridiske rettigheter og soningsforhold, samt nedgang i antall barn/ungdom og kvinner som fengsles i Lahore og Punjab. Etter påtrykk fra AGHS har barnefengselet i Bahawalpur løslatt mange av de yngste fangene og de som sitter inne for småkriminalitet. Punjabs nasjonalforsamling vedtok lover som sikrer kvinner økonomiske rettigheter ved skilsmisse initiert av kvinnen. AGHS fikk medhold i retten i flere slike saker, og de nye lovene tok hensyn til dette. 623 kvinner fikk juridisk bistand i familiesaker. 157 kvinner og deres 89 barn ble plassert på et krisesenter i Lahore pga vold og voldstrusler. De fikk juridisk bistand og/eller hjelp til familiemekling. 80 kvinner fikk juridisk opplæring og er ressurspersoner i sine lokalsamfunn.

I *Bangladesh* er kvinners rettigheter styrket gjennom norsk støtte til Bangladesh Mahila Parishad (BMP). BMP har kjempet for kjønns sensitiv budsjettering i over 10 år. I dag har 40 departementer kjønns sensitive budsjetter. Organisasjonens grasrotarbeid er styrket gjennom 2400 lokalag. BMP har gjennom sitt arbeid bidratt til at kvinner har fått erstatning, kompensasjoner eller tilbakebetaling av medgift. Gjennom norsk støtte til Ain o Shalish Kendra (ASK) er sårbare gruppers rettigheter, særlig kvinner, styrket. Bangladeshs nasjonalforsamling vedtok i 2015 «Child Domestic Workers Protection and Rehabilitation Act». Loven er et direkte resultat av et forslag fra ASK i 2013 og påfølgende lobbyvirksomhet og påvirkningsarbeid fra organisasjonen. ASK har vunnet viktige rettsavgjørelser når det gjelder eiendomsrett for etniske minoriteter og kommuners ansvar for å bekjempe seksuell vold.

Støtten til den statlige kommisjonen for bekjempelse av vold mot kvinner, Komnas Perempuan, har ført til at en rekke institusjoner, herunder konstitusjonsdomstolen, samarbeider med Komnas Perempuan for å se på innholdet i nasjonale lover og lokale forskrifter og konsekvenser de har for kvinners rettigheter.

Norge har i tillegg støttet prosjekter for å øke kunnskapen om rettighetene for utsatte og svake grupper i *Vietnam*, så som seksuelle minoriteter, funksjonshemmede og barn.

Likestillingsfokus sikres også gjennom støtten til frivillige organisasjoner og FN, den sistnevnte har definert likestilling som et tverrsektorielt tema for alle aktiviteter, og ambassaden har nær dialog med UN Women. Bilateralt har Norge og Vietnam hatt et samarbeid om videre implementering av de nasjonale likestillingslovene, med særlig vekt på erfaringsutveksling mellom norske og vietnamesiske institusjoner og eksperter.

I *Indonesia* har Norge gjennom støtte via UNODC, FNs program for narkotika og kriminalitet, bidratt til å øke indonesiske myndigheters kompetanse til å håndtere hvitvaskingssaker. Det norske støttede UNDP-programmet *Access to Justice* bidrar til å bedre fattige menneskers rettstilgang. Gjennom prosjektet har den nasjonale strategien for tilgang til fri rettshjelp blitt integrert i den nasjonale MR-strategien, samt planverket for bærekraftsmålene. Norsk støtte gjennom UNDP har videre bidratt til å øke antall kvinner i distrikts- og provinsparlamentene i ni provinser, samt styrket kvinnelige parlamentarikers kompetanse innen lovgivnings- og budsjetteringsprosesser, samt om antikorrupsjon.

I *Øst-Timor* videreførte Norge sin støtte til FNs programmer innen kapasitetsbygging av justissektoren, styrking av parlamentet og program for å fremme barns og kvinners rettigheter. Gjennom FNs programmer har Norge også støttet kompetanseheving av lokale og regionale myndigheter. Programmene har ført til mer effektivitet innen justissektoren og bedre tilgang til justissektoren for utsatte grupper, særlig kvinner. Den norske støtten til parlamentet har særlig fokusert på å styrke parlamentarikerens kompetanse innen budsjettarbeid, teknisk innsikt i utarbeidelse av reguleringer og holdningsrettet arbeid for å fremme åpenhet og demokrati. I *Øst-Timor* er 38 pst. av medlemmene i parlamentet kvinner, og likestilling er en egen komponent i parlamentsprogrammet som Norge støtter i samarbeid med UNDP. Norge har støttet UN Womens program for å få kvinner og førstegangsvelgere aktive med i valgprosessen. Kvinner og barn er svært utsatt for vold i hjemmet. En lov som kriminaliserer vold i hjemmet, er vedtatt, og Norges støtte til lokale organisasjoner gjør dem i stand til å argumentere for reguleringer som sørger for at loven blir fulgt. Norge bidrar til UNICEFs program for å beskytte barn mot vold og utnytting. Barnevennlige avdelinger er bygget på politistasjoner. Den nasjonale kommisjonen for barn har fått styrket sin kompetanse til å ivareta hensynet til barn i utvikling av nye lover og reguleringer. Sult og feil- og

underernæring er utbredt i *Øst-Timor*, og Norge støtter et innenlands fiskeoppdrettsprosjekt for å gi bedret ernæring for barn. Kvinnelig entreprenørskap er en viktig komponent i prosjektet.

Klima, miljø og bærekraftig naturressursforvaltning; herunder Olje for utvikling

Det norske støttede tiltaket til *Afghanistans* landbruksdepartement og FAO for å redusere bruk av plantevernskemikalier innen landbruket ble avsluttet i 2015. Resultatet for bøndene som har deltatt er større avlinger, reduserte kostnader og økte inntekter. Siden 2010 er det oppnådd resultater som langt overgår planene. 116 veiledere og 8 master trainees er opplært. 751 feltskoler for bønder har fått besøk. Nesten 15 800 familier i 15 provinser har nytt godt av tiltaket. 24 personer har tatt mastergrader, og forskningstiltak har vært gjennomført i tre provinser, blant annet i Faryab. Bruk av nye metoder har bidratt til å skape arbeidsplasser på landsbygden, til å bedre helse og til en mer levedyktig produksjon.

Den treårige samarbeidsavtalen mellom Norge og *Myanmar* inngått i 2015 fokuserer på kapasitetsbygging innen biodiversitet, vannforvaltning og farlig avfall. Avtalen er på 75,5 mill. kroner og hovedaktører på norsk side er Miljødirektoratet og Norsk Institutt for Vannforskning (NIVA). Det ble brukt 12,9 mill. kroner i 2015 og programmet bidrar til at Myanmar settes bedre i stand til å ivareta biodiversiteten i landet, samt forvalter sine vannressurser på en god måte. Programmet bidrar også til at studenter fra Myanmar får støtte til utdanning ved NTNU og ved høyskoler i India.

Norges samarbeide med UNDP om bevaring av Inlesjøen bidro blant annet til at innsjøen i 2015 ble utnevnt til Man and Biosphere Reserve av UNESCO. Inle innsjøen, som er en av Myanmar's største naturskatter, er sterkt truet. Den norske støtten har bidratt til en helhetlig plan som myndigheter, NGOer og bistandsorganisasjoner samler seg om. Gjennom arbeidet til UN HABITAT har støtten gått til en rekke lokale aktiviteter som bidrar til bevaring av innsjøen. Den totale norske støtten utgjør 12 mill. kroner. Støtten til UN HABITATs program *Cities and Urban Risk Program* (CURB) ble videreført med 2 mill. kroner i 2015. Støtten har bidratt til å innføre risikodempende tiltak som forebygging av naturkatastrofer i urbane strøk.

Den myanmarske organisasjonen Green Economy Green Growth (GEGG) fikk også i 2015 norsk støtte. Støtten gikk til avholdelse av det

fjerde GEGG-forumet i Nay Pyi Taw og Mandalay, samt til et prosjekt om avfallshåndtering på universitetet i Yangon.

Innen fiskeri har norsk støtte gjennom Bay of Bengal Large Marine Ecosystem Project (BOBLME) bidratt til at det i 2015 ble gjennomført et tokt med forskningsfartøyet «Dr Fridtjof Nansen» for å validere resultatene fra 2013 som viste at fiskeribestanden i havet utenfor Myanmar var sterkt redusert over de siste 30 år. Norsk støtte bidrar til at myndighetene får bedre oversikt over sine naturressurser og kan bidra til forsvarlig forvaltning.

På klima og skogfeltet har norsk bistand bidratt til forberedelsene til et nasjonalt program for REDD+ og finansierer nå første fase i programmet. Regnskogsfondet og RECOFTC – Center for People and Forests – mottok hhv 3 mill. kroner og 4,4 mill. kroner til skogbevarende tiltak i Myanmar. Store områder er satt av til «community forestry» og gjennom de norske støttede tiltakene blir lokalbefolkningen direkte involvert i forvaltningen av skogen. Norge har støttet et prosjekt for å samle og lagre frø fra orkideer som står i fare for å bli utryddet i Myanmar. Frøene skal lagres i nye tabler frøbank i Myanmar og i frøhvelvet på Svalbard. Norge finansierte en større nasjonal konferanse med SPECTRUM om fondsmekanismer for naturressurser. Dette bidro til kapasitetsbygging hva gjelder forvaltningen av landets rike naturressurser.

Samarbeidet mellom Norge og Myanmar innen naturressursforvaltning og energi startet i 2013. Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE) har inngått et langsiktig samarbeid med Myanmar's Ministry of Electric Power om kapasitetsbygging innen vannkraft. Avtalen er på 87,3 millioner. NVE bistår myndighetene i arbeid knyttet til vannkraftutvikling, lovverk, vannkraftstandarder og hydrologi og bidrar med kapasitetsbyggingstiltak i form av kursing (gjennom norske International Center for Hydropower), samt tilbud om masterstudier ved NTNU. Samarbeidet, som gir konkrete resultater, ønskes videreutviklet av myndighetene. Ministeriet har opprettet en egen seksjon for sosial- og miljøspørsmål. Ministeriet driver omfattende utbygging av vannkraft, men mangler kompetanse på feltet. Omfattende kapasitetsutvikling inngår i initiativet, som vil bidra både til å øke befolkningens tilgang til energi samt bedret muligheter for myndighetene til å forvalte ressursene på en forsvarlig måte. Norge har også bistått elektrisitetsministeriet gjennom et samarbeid med Asiabanken, knyttet til kapasitetsbygging og revisjon av elektrisitetsloven.

Norge har i 2015 videreført støtten til den lokale organisasjonen Proximity Designs med 5 mill. kroner. Bidraget har introdusert klimasmarte fornybare energiløsninger i rurale områder, som igjen har bidratt til betydelig økte inntekter for fattige husholdninger.

Olje for utviklings styringsgruppe godkjente i desember 2015 etablering av et femårig landprogram innen petroleumssektoren med mulig oppstart i 2017. I forkant av det formelle programmet startet en rekke aktiviteter i 2015. Formålet med arbeidet er å bidra til at landets petroleumsressurser og inntekter blir forvaltet på en best mulig måte gjennom å tilby teknisk fagkompetanse og aktiviteter som kan øke kompetansenivået innenfor relevante institusjoner.

Et viktig suksesskriterium for å sikre at landets olje- og gassressurser kommer befolkningen til gode er et transparent og effektivt system for forvaltning av olje- og gassinntektene. En konsulent har det siste året vært basert i finansministeriet og støttet myndighetene i spørsmål knyttet til inntektsforvaltning fra petroleumssektoren. Herunder rådgivning knyttet til revisjon av petroleumslovgivningen og etablering av retningslinjer for miljø, og sosiale konsekvensanalyser innen olje/gass er andre pågående aktiviteter. Norge har også støttet EITI prosessen gjennom Natural Resource Governance Institute (NRGI). Olje- og energidepartementet har for tiden en person utplassert i Energiministeriet.

Miljødirektoratet i Norge gjennomfører flere aktiviteter for å styrke kompetansen hos Myanmar's myndigheter knyttet til konsekvensutredninger innen petroleumssektoren. Miljødirektoratet har i 2015 ferdigstilt sektorspesifikke retningslinjer for dette arbeidet.

I *Bangladesh* var målet for støtten å redusere katastrofesårbarhet gjennom kapasitets- og kompetansebygging. Norge støttet UNDPs Comprehensive Disaster Management Programme som er viktig i arbeidet med å skape en helhetlig politikk innen katastroforebygging. Det er utarbeidet verktøy for katastroforebygging og klimatilpasning som kan brukes av lokale myndigheters i deres planverk. Bangladesh har gjennom sitt forebyggingsarbeid oppnådd betydelig reduksjon i skadeomfanget av antall omkomne som følge av naturkatastrofer, spesielt flom og sykkloner.

Klima- og skoginnsatsen i *Indonesia* omtales i Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon, under kap. 1482.

Klima- og miljøutfordringer i *Vietnam* er synlig i media og står høyt på den politiske agendaen, noe som kan indikere at bevisstheten om klima-

og miljøutfordringer er høynet. Den andre fasen av det institusjonelle samarbeidet mellom Vietnam National University og norske institusjoner er i gang med kapasitetsbygging og teknisk opplæring av mer enn 40 personer fra ulike vietnamesiske organisasjoner med vekt på forebygging av skader ved flom og skred. Varslingssystemer for jordskred i Ha Giang provinsen blir overvåket i fellesskap av Vietnam og Norge til å forutsi regn indusert ras. Doktorgrads- og masterstudenter har fått kunnskap gjennom deltakelse i kurs ved Universitetet i Oslo og utfører avanserte laboratorieprøver på geo-materialer ved Norsk Geotekniske Institutt. I 2014 startet fem studenter fra Vietnam i Masterprogrammet «Environmental Geology» ved VNU teknisk-naturvitenskapelige universitet i samarbeid med NGI og UiO. Menneskelig og teknisk kapasitetsbygging for proaktiv respons på geo-katastrofer i Ha Giang provinsen, Bac Tra Mi-distriktet og riksvei 6 er videreført.

Samarbeidsprosjekt med Bjerknnessenteret, Applying Norwegian Earth System in Climate Change Scenario Development in Vietnam, ble avsluttet. Det vietnamesiske instituttet for meteorologi og hydrologi (IMHEN) har fått bedret sin infrastruktur, og kunnskap om klimakarakteristika av Vietnam er bedret, spesielt når det gjelder endringer i monsunregn-mønstre.

Kina: Norsk årlig støtte på 5 mill. kroner til CCICED ble ikke utbetalt i 2015 grunnet mangel på finansielt behov hos mottaker. Støtte ble for øvrig gitt til UNDPs China Human Development Report lagt frem sommeren 2016.

Utdanning

I 2015 bidro Norge til utdanning i *Afghanistan* med støtte til bilaterale utdanningstiltak gjennom frivillige organisasjoner, samt med uøremerkede midler til Verdensbankens Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF) som blant annet støtter afghanske myndigheters utdanningsprogrammer. Flere av de brede programmene for landsbygddutvikling som drives av frivillige organisasjoner med norsk støtte har også viktige utdanningskomponenter.

I 2015 ferdigstilte Danish Assistance to Afghan Rehabilitation and Technical Training (DAARTT) bygging av en jenteskole i Faryab provins med norske midler. I perioden 2013–2015 er det med norsk støtte bygget ti skoler med 91 klasserom som vil bidra til at om lag 3300 barn får tilgang til skole. DAARTT har også bygget et internat for jenter med mer enn 150 sengeplasser i May-

maneh i Faryab provins og har på denne måten muliggjort at jenter fra provinsen kan fortsette med høyere utdanning. Dette er det første internatet for kvinnelige studenter i Faryab.

Antall lærere i Afghanistan øker, og stadig flere av dem er kvinner. Dette er av avgjørende betydning for jenters mulighet til utdanning. Grunnutdanningsprosjektet finansiert gjennom Verdensbankens flegiverfond bidrar sentralt til lærerutdanning, bygging og rehabilitering av skoler og styrking av lokale skoleorganisasjoner. Aga Khan Foundations fortsatte støtte til lærerskoler har ført til økt kompetanse og bedret utdanningskvalitet.

I *Nepal* har Norge gjennom mange år støttet utviklingen av den offentlige grunnskolen, og Nepal har høstet internasjonal anerkjennelse for fremgangen når det gjelder tusenårsålet om utdanning for alle. Siden 2009 har Norge hovedsakelig støttet Nepals sektorprogram for utdanning. Hovedmålet med programmet er å sikre et godt grunnutdanningstilbud for alle barn. Støtten blir gitt over kap. 169, post 73 Utdanning, se denne posten for rapport om resultater.

Støtten til utdanningssektoren i Myanmar er finansiert over andre poster enn regionbevilgningen, i hovedsak sivilt samfunn. Støtten fokuserer i hovedsak på lærerutdanning og utdanning av marginaliserte grupper.

I *Pakistan* støtter Norge Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit «Technical and Vocational Training Reform Support Programme» med 17,5 mill. kroner. Programmet har i 2014 utviklet og ferdigstilt en nasjonal policy for yrkesopplæringssektoren i samarbeid med det føderale departementet for utdanning og yrkesopplæring. Andre resultater fra dette programmet er blant annet: det nasjonale rammeverket for yrkesfaglig kvalifisering ferdigstilt, kompetansestandarder er utarbeidet i samarbeid med arbeidsgiversiden, 4000 lærere i yrkesfag har deltatt i videreutdanning i pedagogikk, et nasjonalt informasjonssystem for formidling av arbeidssøkere og jobber innen yrkesfag ble operativt i 2014 og programmets fond for innovativ opplæring har hittil (siden 2011) omfattet 50 000 personer fra grupper som har vanskelig for komme inn på arbeidsmarkedet, dvs. ungdom, transpersoner, kvinner, handicappede og personer fra konfliktrammede områder. Totalt 66 bedrifter og potensielle arbeidsgivere er involvert i opplæringen.

Norge samarbeider også med FN i *Vietnam* om oppfølgingen av helse og utdanning, der Vietnam har gjort betydelige fremskritt i senere år.

Vietnam gjennomførte i 2014 Pisa-undersøkelsen for første gang og gjorde det godt.

Norge startet i 2012 et tre-årig forskningssamarbeid mellom *Øst-Timor* og Nordland Universitet, hvor blant annet noen studenter fra Øst-Timor gjennomfører masterstudier ved universitetet i Bodø.

Landsbygduitvikling/næringsutvikling

Tiltaket i *Afghanistan* som landbruksdepartementet og FAO har drevet for å redusere bruk av plantevernskjemikalier innen landbruket ble avsluttet i 2015. Resultatet for bøndene som har deltatt er større avlinger, reduserte kostnader og økte inntekter. Siden 2010 er det oppnådd resultater som langt overgår planene. 116 veiledere og 8 master trainees er opplært. 751 feltskoler for bønder har fått besøk. Nesten 15 800 familier i 15 provinser har nytt godt av tiltaket. 24 personer har tatt mastergrader, og forskningstiltak har vært gjennomført i tre provinser, blant annet i Faryab. Bruk av nye metoder har bidratt til å skape arbeidsplasser på landsbygden, til å bedre helse og til en mer levedyktig produksjon.

Landbruket representerer en sentral del av afghansk økonomi, sysselsetter mer enn halvparten av befolkningen og har stort potensiale for vekst. De siste tre årene har det vært god vekst i landbruket. Ved å normalisere landbruket og øke gjennomsiktighet og inntekter for bøndene, vil motiver for opiumsproduksjon kunne reduseres.

Med norsk støtte har Danish Committee for Aid to Afghan Refugees (DACAAR) bidratt sentralt til safrandyrking i Afghanistan. Fra 2014 til 2015 økte Afghanistans safranproduksjon med 17 pst. Safran dyrkes nå i 23 provinser, og eksport av krydderet øker. DACAAR er også ledende innen utbedring og fordeling av vann i Afghanistan. I 2015 har organisasjonen bidratt til at 55 700 personer fikk økt tilgang til rent drikkevann. Opplæring i hygiene har ført til målbare konsekvenser som bedre hygiene og mindre sykdom.

Den franske frivillige organisasjonen ACTEDs prosjekt for bærekraftig landsbygduitvikling i Faryab har ført til økte avlinger og inntekter, bedre helseforhold og kompetanseheving blant ungdom og kvinner. ACTED rapporterer at over 71 000 personer har fått opplæring i hygiene. En ekstern gjennomgang viser at prosjektet har bidratt til økt inntekt for 91 pst. av kvinnelige deltakere som ble spurt.

Det afghanske nasjonale solidaritetsprosjektet finansiert av ARTF har støttet etablering og drift av nesten 35 000 lokale samfunnsorganisasjoner.

Om lag 12 000 lokale organisasjoner har fått midler til nye utviklingsprosjekter, som de velger og gjennomfører selv. Den siste fasen av Solidaritetsprosjektet, fra 2011 til 2015 har kumulativt resultert i blant annet over 10 000 kilometer veier, tilgang til vann for 3,5 millioner mennesker, små kraftverk som produserer 8,6 megawatt med strøm og kunstig vanning av over 147 000 mål med jordbruksmark. Prosjektet har skapt 28 millioner arbeid dager.

I *Sri Lanka* har norsk støtte gjennom UNDP til økonomisk utvikling i nord gitt økt produktivitet og salg gjennom høyere produksjon og forbedring av produksjonsteknikker. Prosjektet har blant annet etablert et senter for videreforedling av produkter fra krabbe som har gitt direkte arbeidsplasser til 15 kvinner. 170 fiskere leverer fangsten sin der nå og når senteret er i fullskala drift forventes det at opp mot 1750 fiskere vil levere til senteret. Gjennom opplæring og støtte til utvikling av forretningsplan har lokale produsenter etablert salgskanaler til diasporasamfunn i Storbritannia, Canada og Sveits, samt til lokale hotell.

Støtte gjennom Forut for at returnerte internflyktninger kan gjenoppta normale liv har gitt 85 kvinner opplæring i forretningsutvikling, ledelse og støtte til å etablerte egne virksomheter og spare lånegrupper.

Støtte til organisasjonen Sevalanka for å forbedre levekår i Nord-Provinsen har bidratt til å opprette 52 kvinnegrupper og lært opp over 600 kvinner innenfor forretningsdrift, spare-lånegrupper, bokføring, ledelse og kommunikasjon. 251 unge personer har fått opplæring for å skape egne virksomheter og av disse har 83 pst. lyktes i å etablere en virksomhet. 580 familier i 29 produsentgrupper innenfor verdikjedeinvesteringer har i gjennomsnitt økt sine inntekter med 50 pst. i 2015.

Regionale tiltak

Norsk støtte til ASEAN Institute for Peace and Reconciliation for avholdelse av konferanser om kvinner og barns situasjon i konfliktsituasjoner og om kvinners deltakelse i fredsprosesser har medvirket til å synliggjøre arbeidet med sikkerhetsrådsresolusjon 1325 i ASEANs medlemsland, og munnet ut i anbefalinger om dannelsen av et nettverk av kvinnelige fredsforhandlere. Støtten har bidratt til konsolidering av instituttet som en av svært få arenaer for åpne samtaler om fred- og forsoning, hvor medlemslandene er villige til å føre samtaler om interne konflikter.

Norsk støtte til ASEAN Parliamentarians for Human Rights har bidratt til at organisasjonen har

utviklet seg til en synlig og aktiv pådriver for menneskerettigheter i regionen. Organisasjonen fikk i 2015 over 200 medieoppslag og har også stått bak rapporter om MR-situasjonen for rohingya og vært toneangivende i å fremme en regional tilnærming til flyktningsituasjonen i Andamanhavet, samt avholdt konsultasjonsmøte mellom parlamentarikere og over 1000 sivilsamfunnsaktivister fra ASEAN-regionen. Norsk støtte har også bidratt til debatt om MR-spørsmål blant studenter fra ASEAN-land gjennom støtte til konferanse i regi av ASEANs MR-kommisjon.

Det planlegges et studentutvekslingsprogram med ASEAN, med oppstart i 2017, hvor 20 studenter fra ASEAN-land vil delta på toårige masterprogram i Norge. Senter for Internasjonalisering av Utdanning (SIU) vil være prosjektansvarlig og formell partner for prosjektet.

Norge har støttet et samarbeidsprosjekt med Mahidoluniversitetet i Bangkok (2013–2015) som inneholder stipender til 29 doktorgrads- og 34 mastergradsstudenter fra Myanmar. T.o.m. 2015 har 14 studenter avlagt avgangseksamen. Et annet samarbeid med Mahidoluniversitet som omhandler kapasitetsbygging hos ASEAN-land ble startet opp i 2015. Samarbeidet har karakter av stipender finansiert både fra Mahidol og Norge. Rekordmange søkte på programmet, som fokuserer på MUL i regionen og spesielt på Myanmar. 80 av 100 studenter er nå innrullerte. I tillegg har man gjennomført kapasitetsbygging av profesjoner som arbeider med menneskerettigheter i ASEAN-land, med påvist stort læringsutbytte for deltakerne.

Gjennom samarbeidsavtalen med Asian Institute of Technology (AIT) i Thailand har Norge i 2015 bidratt til at 42 av 50 myanmarske mastergradsstudenter fra årskullet 2013 ble uteksaminerte fra AIT. Dette kullet er i 2015 returnert til Myanmar. I en studie som har kartlagt 45 tidligere studenter viser det seg at åtte nå har jobb i norskrelatert virksomhet. Bare to hadde ennå ikke fått jobb. Når utdanningsløpet er ferdig vil tre årskull på tilsammen 120 masterstudenter fra Myanmar ha oppnådd mastergrad med norske penger.

Et annet samarbeid med AIT om kapasitetsbygging for bærekraftig utvikling i MUL i Asia har i 2015 resultert i at 15 mastergradsstudenter og én doktorgradsstudent ble uteksaminert i 2015. Til sammen omfatter prosjektet 17 doktorgrads- og 20 mastergradsstudenter. Prosjektet har også bidratt til at AITs eget gender-tidsskrift har blitt ranket høyt av norske universitet (nr. 3) blant utenlandske forskningstidsskrift.

Norsk støtte til et sør-sør-samarbeid mellom Indonesia og Afghanistan bidrar til utdanning av flere spesiallærere og forbedring av kvaliteten på lærerutdanning, og skal på sikt bidra til å fremme utdanning som er inkluderende ovenfor marginaliserte grupper i begge land. Prosjektet fremmer kvinners evne til å delta på like fot og omfatter handlingsorienterte forskningsprosjekter med fokus på tema som fremmer likestilling.

Gjennom UNDP har Norge finansiert kapasitetsbygging av Indonesias nasjonale sekretariatet for sør-sørsamarbeid og bidratt til å bedre landets evne til effektivt å delta i triangulært sør-sørsamarbeid slik at landet kan møte den store etterspørsel fra andre land om å lære av Indonesias utviklingserfaring.

Gjennom støtte til forskningssamarbeid mellom det indonesiske universitetet Gadjah Mada, Universitetet i Oslo og Universitetet i Agder har det vært publisert to bøker om demokratisering i Indonesia. Samarbeidet har gitt stipender til 15 seniorforskere, 10 doktorgradsstudenter, 86 mastergradsstudenter og fire studenter på bachelornivå, innen studier av demokrati og velferdsstaten.

Norge bidrar årlig med 1 mill. kroner til Asia Europe Foundation – ASEF. Bidraget går til de prosjekter ASEF gjennomfører for å øke kontakt og forståelse mellom Asia og Europa. Norges medlemskap i ASEF og vår deltakelse i ASEM inngår i vårt arbeid for å øke tilgangen til politiske prosesser som påvirker våre interesser i Asia. Norges støtte til ASEF gjør det mulig for norske studenter og akademikere å delta i faglige fora arrangert i Asia og Europa, og på den måten åpne dører for viktig nettverksbygging. Noe av bidraget går også til å finansiere ASEFs drift.

Det ble i 2013 inngått ny avtale med Verdensbankens flergiverfond for fase to i South Asia Water Initiative (SAWI). SAWI er en tilleggs mekanisme til de ulike tiltak på nasjonalt nivå innen vann og energi. Organisasjonen arbeider parallelt langs tre spor; en regional mekanisme for politisk dialog (The Abu Dhabi Dialogue); på sub-regionalt/vassdragsnivå for å stimulere samarbeid om vannressursforvaltning i grensekryssende vassdrag, og på lokalt nivå for nasjonale prosjekter med regionale implikasjoner.

Norge videreførte støtte til Free Media Foundation og prosjektet South Asian Free Media Association. Prosjektet har styrket frie medier, skapt kontakt og samarbeidsarenaer mellom journalister og akademikere fra Sør-Asia og økt kunnskap om regionale spørsmål blant journalister.

Økt oppmerksomhet omkring klimaendringer har de senere år gitt den regionale organisasjonen The International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD) en stadig viktigere rolle i Hindukush Himalaya. Det er en økende interesse blant medlemslandene for regionalt klimasamarbeid. Norsk kjernestøtte til ICIMOD bidrar til økt faglig kunnskap om klimaendringer og institusjonell kompetansebygging på nasjonalt nivå.

Norge har i 2014 – 2015 på nytt støttet norske Petrads samarbeid med relevante myndigheter og bedrifter i Sørøst-Asia (2014–2015) med tanke på bærekraftig petroleumsforvaltning og kunnskapsdeling. Nettverket har medført økt kunnskap blant partnerne, det er bevissthet om norsk kompetanse og man har fra norsk side fått innpass i to relevante bransje- og myndighetsfora i regionen.

Norge støtter også U-NACT-prosjektet (prosjekteier UNDP) om samarbeid mot menneskehandel i sub-Mekongregionen. Prosjektet led i 2015 av kronekursfallet og ble derfor noe nedskalert på aktivitetsnivå. Likevel har prosjektet lyktes med å få på plass et felles monitorerings- og evalueringsrammeverk for de seks deltakerlandene i regionen og partnere. Én har bidratt som ressursbase i forbindelse med utarbeidelsen av ASEANs anti-menneskehandelskonvensjon vedtatt i 2015. Data, forskning og analyse om menneskehandel er i 2015 gjort tilgjengelig for aktørene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget samlet 591,5 mill. kroner på post 78 Regionbevilgning for Asia.

Kap. 152 Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
78	Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	566 658	556 000	556 000
	Sum kap. 0152	566 658	556 000	556 000

Væpnete konflikter, grenseoverskridende konflikter og regional destabilisering i Midtøsten og Nord-Afrika har ført til økt sårbarhet eller statsammenbrudd i flere land i regionen. Humanitære og sikkerhetspolitiske ringvirkninger langt utover konfliktområdene har nødvendiggjort et stadig bredere norsk engasjement. Det er en prioritet å bidra til stabilisering ved å forebygge og motvirke konflikt og fremvekst av voldelig ekstremisme.

Regionen opplever de mest krevende humanitære kriser og flyktingestrømmer vi har sett siden andre verdenskrig. Midtøsten og Nord-Afrika er blitt både utspring og gjennomfartsåre for strømmen av flykninger og irregulære migranter over Middelhavet til Europa. Samtidig truer radikaliserings og ekstremisme mange land i regionen og også vår egen sikkerhet i Europa. Terrororganisasjonen ISIL utgjør en særskilt trussel på grunn av sin kontroll over betydelige landområder og ekstreme voldsbruk. Organisert kriminalitet er en viktig finansieringskilde for terror-, milit- og opprørsgrupper som truer regional og internasjonal sikkerhet.

Utviklingen i Syria, Irak, Jemen, Libya og den uløste konflikten mellom Israel og palestinerne, representerer store utfordringer. Vedvarende konflikter, politisk og sosial uro, og manglende reformvilje er faktorer som bidrar til lave investeringer og høy arbeidsledighet, særlig blant ungdom, i store deler av regionen. Disse forholdene bidrar også til å forklare hvorfor voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet finner gode vekstvilkår.

Norge har som mål å bidra til en to-statsløsning der Israel og palestinerne lever side om side innenfor gjensidig anerkjente grenser og med tilfredsstillende sikkerhet for begge land. Dette er fortsatt strategisk viktig for Norge. Som leder av giverlandsgruppen Ad-Hoc Liaison Committee (AHLIC) har Norge en særlig forpliktelse til å styrke den palestinske økonomien og til å sikre nødvendige giverbidrag.

Langsiktig utviklingsbistand er nødvendig i Midtøsten og Nord-Afrika for å bidra til stabilisering gjennom inkluderende politiske prosesser, helse- og utdanningstiltak og økonomisk utvikling. Stabiliseringsinnsats i sårbare stater og regioner krever en helhetlig tilnærming og ulike poli-

tiske, militære og sivile virkemidler. Politiske initiativer og fred og forsoningsarbeid må ses i sammenheng med vårt utviklingsengasjement og humanitære bidrag samt samarbeid med relevante multilaterale organisasjoner.

Utviklingsbistanden må ha en helhetlig tilnærming og omfatte så vel sikkerhetsutfordringer, demokratiseringstiltak og menneskerettigheter som langsiktige tiltak for institusjonsbygging, godt styresett, rettsstatsprinsipper og inkluderende økonomisk utvikling og jobbskaping. Befolkningen må se fremtidsmuligheter der de er. Norge har i en årrekke bidratt til palestinsk statsbygging gjennom en slik helhetlig tilnærming. I land som Tunisia, Marokko og Egypt bidrar Norge, blant annet gjennom multilaterale kanaler, til jobbskaping og inkluderende økonomisk utvikling. I en samlet og målrettet innsats ligger også tverrgående prioriteringer som kvinners rettigheter og likestilling (kvinner, fred og sikkerhet), fremme av menneskerettigheter og bekjempelse av korrupsjon.

Den vedvarende krisen i Syria og effekten på nabolandene setter offentlige helse- og skolevesener under sterkt press. Jordan og Libanon opplever store utfordringer med å levere grunnleggende tjenester til egen befolkning på grunn av det store antallet syriske flyktninger. Norge supplerer derfor den betydelige humanitære innsatsen med utviklingsmidler til disse landene. Målet er at dette også skal ha en politisk stabiliseringseffekt på regionen. Den politiske situasjonen i Irak hvor hele folkegrupper har opplevd å være politisk og sosialt tilsidesatte, så vel som konflikten i Syria, har banet vei for fremveksten av ISIL og dermed forverret forholdene for sivilbefolkningen ytterligere.

Norges engasjement er forankret i våre grunnleggende utenriks- og utviklingspolitiske verdier, samt strategiske interesser. Det geografiske nedslagsfeltet for budsjettposten omfatter hele regionen fra Iran til Vest-Sahara. Det er her nødvendig å operere med høy grad av fleksibilitet for bruken av bistandsmidler.

Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika må ses i sammenheng med innsatser over andre budsjettkapitler, herunder bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og kulturtiltak (kap. 160), nødhjelp og humanitær bistand og menneskerettigheter (kap. 163), bistand til fred, forsoning og demokrati (kap. 164), bistand til forskning og kompetanseheving (kap. 165), bistand gjennom FN-systemet (kap. 170), bistand til sårbare stater/regioner (kap. 162) og bistand gjennom multilaterale finansinstitusjoner (kap. 171).

Post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, kan overføres

Om anmodningsvedtak nr 846 av 10. juni 2016

Ved vedtak i sak nr. 846, 10. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen om å bidra til å styrke fredsprosessen i Syria og sørge for en planmessig og målrettet bruk av humanitær bistand i Syria og nærområdene.

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Endringer i utlendingsloven mv. (innstramninger II) (Innst. 391 L (2015–2016)).

Det å bidra til varig fred i Syria, herunder å bidra til at partene finner en politisk løsning på konflikten, er et underliggende og tverrgående formål med både bistanden og den politiske tilnærmingen til Syria. Norge støtter FNs spesialutsending for Syria, og bidrar også til arbeidet for en fredelig politisk løsning på konflikten gjennom ulike prosjekter finansiert over fred og forsoningsbevilgningen.

Vedtaket om planmessig og målrettet bruk av humanitær bistand i Syria og nærområdene er fulgt opp gjennom føringer for den humanitære bistanden på kap. 163, post 70 hvor midlene fordeles etter behov basert på prinsippene om humanitet, uavhengighet, upartiskhet og nøytralitet.

I det Syria vi står overfor i dag, med den verste humanitære situasjonen siden andre verdenskrig, er det også den humanitære innsatsen – både humanitær bistand og humanitær tilgang – som i stor grad er i fokus.

Regjeringen tok initiativ til og var medarrangør for London-konferansen om Syria-krisen i februar. Under konferansen samlet verden inn USD 12 mrd., hvorav USD 6 mrd. i 2016. Aldri før i historien har det blitt samlet inn så mye midler til en humanitær krise i løpet av en dag. Det at alle land innfrir løftene står høyt på agendaen for alle medarrangørene og det vil være et eget høynivåmøte om oppfølgingen av Syriakonferansen under FNs Generalforsamling i september. Norge tar opp temaet både bilateralt med andre givere og på andre internasjonale møteplasser. Norge ga under konferansen tilsagn på minst 2,4 mrd. kroner til Syria og nabolandene i 2016 og totalt 10 mrd. kroner i perioden 2016–2019.

Hoveddelen av midlene til Syria-krisen gis som humanitær bistand. Norge støtter erfarne humanitære aktører som Det internasjonale Røde Kors, FN-organisasjoner og norske humanitære organisasjoner som både arbeider i regimekontrollerte områder og opprørskontrollerte områder. Prioriterte områder er helse, utdanning, mat, husly, beskyttelse, vann og sanitær.

I kjølvannet av en større evaluering av organiseringen av norsk bistand til Syria-krisen som ble fullført i 2016, er det laget en oppfølgingsplan der man bl.a. vil gjøre et arbeid for å synliggjøre de overordnede, strategiske føringene som ligger til grunn for norsk bistand relatert til Syria-konflikten. Dette vil bl.a. kunne få frem enda tydeligere hvordan Regjeringen arbeider med å styrke fredsprosessen. Regjeringen vil også øke støtten til stabiliseringstiltak i 2017. Et formål med dette er bl.a. å bidra til konfliktforebygging i områder frigjort fra ISIL. Dette må også anses som en del av innsatsen for å styrke fredsprosessen i Syria. Mer spesifikke tiltak er beskrevet under de ovennevnte relevante postene.

Situasjonsbeskrivelse

Fokusområde

Palestina

Det økonomiske bidraget til Den palestinske selvstyremyndigheten (PA) har som mål å bygge det institusjonelle fundamentet og sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en fremtidig selvstendig palestinsk stat. Bare en varig fredsavtale vil realisere to-statsløsningen og gi palestinerne full suverenitet og økonomisk uavhengighet. Derfor er det viktig at partene viser vilje til å løse konflikten og at to-statsløsningen blir realisert.

Høsten 2015 og vinteren 2016 ble preget av vold og stridigheter på Vestbredden, Jerusalem og i Israel.

Den palestinske økonomien styrket seg noe i 2015 etter resesjonen i 2014, men en nominell vekst på 3,3 pst. er ikke tilstrekkelig til å øke levestandard og redusere arbeidsledigheten (25 pst. samlet). En betydelig gjeldsbyrde tynger den økonomiske bæreevnen og finansieringsgapet er fortsatt stort (USD 650 mill.), som dels skyldes en markant reduksjon av budsjettstøtten på 30 pst. fra 2014 (USD 700 mill. i 2015).

Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet fremhever at det er vanskelig å sikre et bærekraftig økonomisk grunnlag for en palestinsk stat uten betydelige lettelser i de restriksjonene Israel har iverksatt i okkuperte områder. En forutsetning for en mer bærekraftig palestinsk økonomi er at palestinske myndigheter og næringsliv gis tilgang til C-området på Vestbredden som Israel kontrollerer, og at det åpnes for varer og økt handel inn og ut av både Gaza og Vestbredden.

Den palestinske økonomien, og tiltak for å styrke denne, blir drøftet på giverlandsgruppens

møter hvert halvår. På det siste AHLC-møtet i Brussel 19. april i år var det bred støtte for å utarbeide en langsiktig strategi for å gjøre den palestinske økonomien mer bærekraftig, dels gjennom reduksjoner av det palestinske budsjettunderskuddet og dels ved involvering av privat sektor for å styrke langsiktig vekst. Et særlig viktig punkt gjelder utestående økonomiske spørsmål og avgifts- og handelslekkasjer, som partene må løse gjennom et tettere samarbeid. Dette kan øke de israelske overføringene betydelig. Overføringene utgjør en betydelig inntektskilde for palestinske myndigheter – langt mer enn giverbidragene.

For Norge er det nødvendig at budsjettstøtten til PA til enhver tid er gjenstand for reformkrav og underlagt tilstrekkelig styring og kontroll. Selv om Verdensbankens kontrollmekanismer er gode, kan de ikke fullt ut kompensere for et velfungerende lokalt kontrollregime.

Palestinske selvstyremyndigheter er fortsatt avhengig av internasjonal bistand for å kunne dekke sitt budsjettunderskudd. PA har få muligheter til å drive inn skatter eller betaling for tjenesteyting i Gaza i tilstrekkelig grad så lenge den politiske delingen mellom Gaza og Vestbredden vedvarer. Til tross for kraftig påtrykk fra giverne, har det hittil ikke vært tilstrekkelig politisk vilje til å etablere en integrert statsforvaltning.

Gjennom giverlandsgruppen arbeider Norge aktivt for å bedre situasjonen for den palestinske befolkningen i Gaza. Gjenoppbyggingsarbeidet i Gaza går fremover, men fortsatt sakte. Tregheten skyldes dels israelske restriksjoner, dels at palestinerne ikke har lyktes i å gjennomføre et samlet, legitimt styre, og dels fordi noen få givere, som lovet betydelige bidrag på Kairo-konferansen i oktober 2014, har vært trege med utbetalinger. Til nå, to år etter konflikten i Gaza, er ca. 40 pst. av de samlede giverløftene for en treårig periode fra Kairo utbetalt. Norge delfinansierer nødvendige kontrollmekanismer for å hindre misbruk av bistand til Gaza.

Menneskerettighetssituasjonen er utfordrende, dels som følge av okkupasjonen og stengningsregimet i Gaza, dels som følge av intern palestinsk splittelse. Palestinernes rettigheter er også under press fra palestinske myndigheter. Palestinske selvstyremyndigheter tiltrådte i 2014 syv av de ni store, internasjonale menneskerettighetskonvensjonene. Implementeringen av disse er påbegynt, men mye arbeid gjenstår. Ytringsfriheten er svært begrenset i Gaza under Hamas. Ytringsfriheten er imidlertid også under økende press fra PA på Vestbredden, herunder på sosiale medier. Det er fortsatt viktig med fokus på rettig-

heter, inkludert bekjempelse av all diskriminering, hatefulle ytringer og antisemittisme.

Den folkerettsstridige byggingen av israelske bosettinger fortsatte i 2015 og i 2016. (UN OCHA).

Det pågår et arbeid for å gjennomgå bistandsporteføljen. Regjeringens målsetting om en balansert Midtøstenpolitikk, vår rolle som leder av AHLC og regjeringens øvrige satsningsområder ligger til grunn for denne gjennomgangen.

Mål for samarbeidet

- Statsbygging, demokratisk utvikling og godt styresett
- God tjenesteleveranse av høy kvalitet
- Gjenoppbygging av Gaza
- Fred- og forsoningsprosesser
- Rettigheter, inkludert kvinners rettigheter og likestilling

Det gis også humanitær støtte til området (kap. 163). Denne støtten ses i sammenheng med utviklingsmidlene som gis over Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika og øvrige bevilgninger. De humanitære organisasjonenes innsats fokuserer særlig på områdene hvor selvstyremyndigheten ikke har evne til å ivareta befolkningens behov for grunnleggende tjenester, henholdsvis i Gaza, i Øst Jerusalem og i de såkalte C-områdene under israelsk kontroll på Vestbredden.

Norge ga også 150 mill. kroner i kjernestøtte til UNRWA over kap. 170, post 75 i 2015.

Regionen for øvrig

Det er skjøre statsdannelser i mange av de arabiske landene i kjølvannet av protestbølgen og omveltningene i 2011. Flere land preges av sosial uro, høy befolkningsvekst og politisk polarisering, og en vanskelig situasjon både på det økonomiske og sikkerhetsmessige området. I tillegg er fremvoksende jihadistbevegelser en trussel mot stabilitet og sikkerhet.

En særlig stor utfordring er å innfri befolkningens forventninger til sosiale og økonomiske forbedringer. Dette krever et langsiktig engasjement fra det internasjonale samfunn. Norge arbeider nært med multilaterale aktører som FN og EU og prioriterer innsats i flere av landene for menneskerettigheter og demokratisering, ikke minst gjennom støtte til sivilt samfunn og til inkluderende politiske prosesser, samt støtte til økonomisk utvikling og sikkerhet.

Tunisia har lyktes i å videreføre demokratiseringsprosessen etter den arabiske våren. Landet befinner seg i en skjør fase både politisk, økonomisk og sikkerhetsmessig. For å sikre den demokratiske utviklingen må store utfordringer løses i Tunisia. Dette gjelder spesielt sysselsetting, særlig blant unge, regional utjevning, overgangsrettferdighet og økonomisk vekst. Norge økte sin bistand til Tunisia i 2015, og vil jobbe for økt internasjonal støtte til landet.

Etter flere år med politisk turbulens, preges *Egypt* av en rekke politiske, sikkerhetsmessige, og sosiale utfordringer. Til tross for en moderat økonomisk vekst i 2015 er fattigdomsutviklingen negativ og arbeidsledigheten stor, noe som forsterkes ytterligere av den høye befolkningsveksten. Egypt spiller en betydelig rolle regionalt, og sosial, politisk og sikkerhetsmessig stabilitet i Egypt er av avgjørende betydning for utviklingen i regionen for øvrig. Støtte til demokratisk og økonomisk utvikling vil derfor videreføres, med fokus på reproduktiv helse, befolkningsspørsmål, likestilling og menneskerettigheter.

Den væpnede konflikten i *Syria* er inne i sitt sjette år, og krigshandlingene vedvarer. En politisk løsning er påkrevet. Mer enn halvparten av befolkningen er fordrevet fra sine hjem. De humanitære lidelsene er enorme. De syriske flyktningestrømmene medfører store belastninger på nabolandenes evne til å ivareta både flyktingenes og egen befolknings behov for grunnleggende tjenester. Den vedvarende krisen har gjort det nødvendig å mobilisere utviklingsmidler og utviklingsaktører for å supplere det humanitære apparatet. Stabiliseringsinnsatsen i Syria vil styrkes betydelig.

De store volumene av syriske flyktninger medfører store belastninger for *Libanon* og *Jordan*. Libanon har eksempelvis den høyeste konsentrasjonen flyktninger i forhold til egen befolkning i verden, og de fleste flyktingene har bosatt seg i de allerede fattigste delene av landet. Det er viktig å understøtte disse landenes evne til fortsatt å levere grunnleggende tjenester til sin egen befolkning, også av hensyn til bevaring av den politiske stabiliteten.

Iraks stabilitet trues av sekteriske konflikter og trusselen fra ISIL. ISIL kontrollerer fortsatt Mosul, Iraks nest største by, i tillegg til områder i Anbar-provinsen. Sentralmyndighetene i Bagdad har hatt fremgang i kampen mot ISIL, men mye gjenstår. Befolkningen i sunnidominerte områder kontrollert av ISIL befinner seg ofte i et krysspenn mellom terrororganisasjonen på den ene siden og regjeringsstyrker og ulike milits som

søker å nedkjempe ISIL på den andre. De sosiale og politiske skillene mellom sjia- og sunniarabere, og kurdere, er dessuten betydelige etter mange år med sekterisk, ekskluderende politikk fra sentralmyndighetene i Bagdad. Det er avgjørende at alle folkegrupper i Irak får reell politisk innflytelse. Den humanitære situasjonen er kritisk mange steder i landet. Over tre millioner er internt fordrevne og antallet øker. Norge deltar i kjernegruppen av den internasjonale koalisjonen mot ISIL og bidrar på en rekke områder, både med militære bidrag og sivil stabiliseringsinnsats. I tillegg er Norge en betydelig humanitær giver.

Fragmentering og maktvakuum i *Libya* bidrar til destabilisering i store deler av Europas sørlige nabolag. Etter flere år med politisk kaos og voldelig konflikt, betydeligfall i oljeproduksjon, lave oljepriser og raskt minkende valutaeserver er den økonomiske situasjonen alvorlig. Behovet for humanitær assistanse stort, og det anslås at om lag 350 000 personer er internt fordrevne. *Libya* er en av hovedutfartsårene for den illegale migrasjonsstrømmen til Europa.

En politisk avtale er fremforhandlet mellom ulike libyske fraksjoner og en samlingsregjering er dannet i Tripoli. Politisk fragmentering, rivaliserende grupper, samt begrenset politisk handlekraft og leveringsevne fra myndighetenes side, truer imidlertid oppslutningen om Regjeringen og tiltroen til den politiske prosessen. Selv om ISIL synes å være på defensiven er de sikkerhetspolitiske utfordringene fortsatt store.

Det vil derfor være viktig å støtte opp om samlingsregjeringens videre arbeid for å sikre bred folkelig og politisk tilslutning til den FN-forhandlede avtalen.

Mål for samarbeidet

Målene for Norges samarbeid er å bidra til stabilitet og godt styresett, gjennom:

- Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati
- Tjenesteleveranser, inkludert utdanning
- Energi og klima
- Inkluderende økonomisk utvikling og jobbskaping
- Fred- og forsoning

Det vises også til øvrige mål for samarbeidet (over).

Rapport 2015

Total norsk støtte til Palestina var i 2015 på 630 mill. kroner, hvorav 424,8 mill. kroner over denne

posten. I tillegg kom kjernestøtten til UNWRA på 150 mill. kroner (kap. 170, post 75).

Godt styresett, herunder gjennom budsjettstøtte

Budsjettstøtten til PA gjennom Verdensbankens flergiverfond, har bidratt til å opprettholde driften av den palestinske forvaltningen. Verdensbanken dokumenterte i 2015 at budsjettstøtten over tid har vært en viktig og positiv faktor i den palestinske økonomien, og har bidratt til fattigdomsbekjempelse.

PAs budsjett var under sterkt press i 2015. Israel holdt tilbake overføringer av toll- og avgiftsinntektene våren 2015, noe som utgjør cirka 2/3 av PAs inntekter. Dette førte til at PA måtte operere med et krisebudsjett og ta opp lån inntil overføringene kom på plass. I tillegg gikk den internasjonale budsjettstøtten ned. Til tross for dette maktet PA å utbetale regelmessige lønninger og å ytterligere redusere det løpende budsjettunderskuddet.

Utbetaling av budsjettstøtte gjennom Verdensbanken er betinget av fremgang på et sett avtalte reformer innen finansforvaltning. I 2015 ble den første av fire transjer tilbakeholdt av Verdensbanken som følge av manglende reformfremgang i fjerde kvartal 2014. Beslutningen skapte sterk misnøye i PA, som bestred datagrunnlaget. I lys av PAs finanspolitikk i andre halvdel av 2015 er det imidlertid grunn til å anta at beslutningen førte til økt etterlevelse av finansreformene.

Det har i flere år vært enighet blant internasjonale aktører, inkludert Verdensbanken og IMF, om at PAs institusjoner er robuste nok til å kunne bære et fullt statsansvar dersom en fredsavtale med Israel skulle inngås. Budsjettstøtten bidrar til å holde statsapparatet i gang inntil det tidspunkt hvor en slik fredsavtale materialiserer seg. Med hjelp fra givernes budsjettstøtte kanalisert gjennom Verdensbanken, har PA betalt lønninger til offentlige ansatte, og opprettholdt et godt tjenestetilbud innen helse og utdanning.

Norsk støtte har bidratt til at det palestinske statistiske sentralbyrået (PSSB) holder godt internasjonalt nivå. Kvaliteten i arbeidet til byrået er viktig for utviklingen i området, da både PA og internasjonale organisasjoner legger statistikken til grunn for sin planlegging. PSSB planlegger nå den tredje palestinske folketellingen som etter planen skal finne sted i 2017.

Norge har bidratt til at PA nå har et teknisk funksjonelt folkehelseinstitutt, som er i stand til å levere tjenester til den palestinske befolkningen. Målsettingen om at instituttet skulle ha på plass et

juridisk rammeverk for å sikre dets videre eksistens og uavhengighet er imidlertid ennå ikke nådd.

I *Tunisia* har Norge i samarbeid med Gjennom Carter-senteret bidratt til oppfølging av valgene som ble gjennomført i 2014.

Regionalt: Gjennom Europarådet har Norge bidratt med konstitusjonell og juridisk rådgivning til myndighetene i Tunisia og Marokko, for å støtte opp om demokratisk reform i disse landene.

Rettigheter, inkludert likestilling og demokrati

Norge bidro gjennom lokale, palestinske og israelske sivilsamfunnsorganisasjoner, til overvåking og rapportering om menneskerettighetsbrudd samt juridisk bistand. Norge arbeider for økt toleranse innad i og mellom folkegrupper. Et mål som vektlegges er bekjempelse av all diskriminering, herunder hatefulle ytringer og antisemittisme. Videre har Norge bidratt til den første rapportering til FNs traktatorganer, som følge av PAs tiltredelse til flere MR-konvensjonene i 2014.

Den palestinske valgkommisjonen bidro til en økning i antallet registrerte velgere, som omfatter 88 prosent av antatt stemmeberettigede. De har også startet arbeidet med inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne i valgprosessen.

Norge har også tilrettelagt for utviklingen av en nasjonalstrategi for kvinnelig politisk deltakelse.

I *Tunisia* ble støtten til godt styresett og demokratisk reform gjennom UNDP videreført. Blant annet bidro Norge med å organisere en prosess for overgangsjustis. Gjennom ILO ønsker Norge å bidra til et tryggere arbeidsliv i Tunisia. Videre har Norge bidratt til lovgivningsarbeid innenfor ytringsfrihet og vold mot kvinner gjennom Europarådet.

I *Egypt* har Norge støttet UNFPAs landprogram innen reproduktiv helse. Norge har også støttet en rekke tiltak innen demokratifremme og menneskerettigheter.

Regionalt: Europarådet har arbeidet for bedring av lovgivningen knyttet til mediefrihet, samt lovgivning om vold mot kvinner. Middelhavsunionen har blant annet bidratt til at egyptiske, jordanske, tunisiske, marokkanske og palestinske har fått opplæring med sikte på grunder-virksomhet.

Norges Fotballforbund gjennomfører trenerkurs for kvinner i Iran, Libanon, Jordan, Egypt og på Vestbredden. Prosjektet utdannet 96 kvinnelige trenere i 2015.

Fred- og forsoningsprosesser

Den sivile observatørstyrken i Hebron – Temporary International Presence in Hebron (TIPH) – har i tråd med sitt mandat rapportert regelmessig om forholdet mellom israelere og palestinere i Hebron til partene, PLO og Israel, samt bidragslandene Tyrkia, Italia, Sveits, Sverige, Danmark og Norge. Norge utnevner observatørstyrkens øverste leder, Head of Mission. I tillegg til Head of Mission finansierte Norge 19 sivile observatører til styrken. En uavhengig evaluering gjennomført av et internasjonalt konsulentfirma ble lagt frem for TIPHs øverste organ, Hovedstadsmøtet i mai 2015. Denne rapporten går igjennom resultatene av TIPHs arbeid innenfor rammen av det mandatet som er gitt av partene (PLO og Israel). Det er satt i gang et arbeid for å omsette anbefalinger til konkrete oppfølgingstiltak.

I *Egypt* er Norge en av de største bidragsyterne til Multinational Force and Observers (MFO) – en uavhengig fredsbevarende styrke som opererer i Sinaiørkenen. MFO overvåker fredsavtalen mellom Egypt og Israel og bidrar til at den overholdes.

I *Irak* bidro Norge til *Funding Facility for Immediate Stabilisation* (FFIS) som administreres av UNDP. FFIS er et flergiverfond som kanaliserer midler til gjenoppbygging av områder som gjenvinnes fra ISILs kontroll, og skal bidra til at internt fordrevne kan vende raskere tilbake. Fondet finansierer både gjenoppbygging av vital infrastruktur, økonomiske strakstiltak, kapasitetsbygging av irakisk lokalforvaltning og lokale forsoningsinitiativ. Fondet har så langt vært benyttet til tiltak i Tikrit, med gode resultater, mer enn 90 prosent av befolkningen har returnert til byen.

Utdanning

Norge gir betydelig støtte til det palestinske utdanningsdepartementet gjennom en samfinansieringsavtale med Tyskland, Irland, Belgia og Finland. Vi har bidratt til et fortsatt høyt nivå på barns skoledeltakelse, stabilisert frafallet og økt andelen kvalifiserte lærere. Blant annet som følge av norsk engasjement signerte det palestinske Utdanningsdepartementet Safe Schools Declaration medio 2015.

Norge har bidratt til et utviklingsprogram i C-området, som blant annet har gitt 3000 palestinske skolebarn bedre skolebygg.

I *Jordan* har norsk støtte til utdanning bidratt til å forbedre forholdene i offentlige jordanske skoler som har mottatt mange syriske flyktning-

barn. Prosjektmidler besørger nybygging og utvidelser ved 8 skoler på til sammen 48 nye klasserom. Norge finansierer også en kartlegging av utdanningssituasjonen i områder med høy konsentrasjon av syriske flyktninger med sikte på utvikle tiltak for å forbedre kvalitet, tilgang og deltagelse.

Regionalt: På grunn av en ekstraordinær finansiell situasjon i UNRWA, hvor skoleåret sto i fare for ikke å starte opp som planlagt, bidro givene, deriblant Norge, med tilleggsfinansiering som gjorde det mulig å åpne skolene som planlagt.

Energi og klima

Norge har bidratt til solenergi ved et universitet i Gaza, gjennom stiftelsen Future for Palestine.

Tunisia: Gjennom Sahara Forest Project og SINTEF har Norge bidratt med norsk kompetanse innenfor fornybar energi og miljø. Vann, mat og energisikkerhet står sentralt i samarbeidet og er nært knyttet til stabilitet og demokratiutvikling i regionen og Tunisia spesielt.

I *Libanon* er det gitt støtte til styrking av presens og sivilsamfunnets rolle i relasjon til utviklingen av landets petroleumssektor.

Inkluderende økonomisk utvikling og jobbskaping

Middle East Investment Initiative (MEII) har økt tilgangen til kapital for små og mellomstore bedrifter gjennom en utlånsgarantiordning til bankene. I 2015 ble det stilt garanti for banklån til 142 palestinske små- og mellomstore bedrifter, som igjen genererte 3 000 jobber, hvorav 20 prosent kvinner. Videre har Paltrade, i samarbeid med Peres Peace Center, utarbeider rapporter for 12 palestinske selskaper med antatt høyt eksportpotensial for det israelske markedet.

I *Irak* har den norske organisasjonen Business Innovation Programs gjennomført opplæring av unge entreprenører i samarbeid med irakiske lokale og nasjonale myndigheter.

I *Libanon* er det gitt støtte til UNDPs innsats for å levere grunnleggende tjenester til den libanesiske sivilbefolkningen i områder som er vertskap for store grupper av syriske flyktninger. Innsatsen foregår i samarbeid med nasjonale og lokale myndigheter.

Regionalt: Gjennom Verdensbanken har landene i Midtøsten og Nord-Afrika fått tilgang til faglig bistand, studier, kunnskapsdeling og kapasitetsbygging for å oppnå godt styresett, økonomisk og sosial integrering, sysselsetting drevet frem av privat sektor og bærekraftig utvikling. En ekstern gjennomgang foretatt tidlig i 2015 viser at fondet er veldrevet og gir gode resultater.

Den europeiske utviklingsbankens (EBRD), regionale program i Midtøsten og Nord-Afrika (SEMED) har etablert seg godt i regionen, og har bidratt med kapasitetsbygging av privat næringsliv i Jordan, Tunisia, Marokko og Egypt. SEMED har bidratt til økte investeringer i regionen.

Det er gitt støtte til Syrias nabolands evne til å håndtere ekstrabelastningene forbundet med de syriske flyktingene gjennom Regional Development Protection Programme (RDPP).

Ekstraordinært

Krigen i Gaza, og påfølgende giverkonferanse i Kairo i 2014, førte også i 2015 til bidrag til gjenoppbyggingen av Gaza. Støtten har i hovedsak bidratt til å bygge oppunder de umiddelbare tiltakene for å rehabilitere, utvide og oppgradere vann- og energinettverkene i Gaza, samt midlertidig husly for husløse familier. Norge har også bidratt til ordningen om innførsel av bygningsmaterialer til Gaza, Materials Monitoring Unit.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 556 mill. kroner på post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika.

Kap. 153 Bistand til Latin-Amerika

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
78	Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	128 445	80 000	80 000
	Sum kap. 0153	128 445	80 000	80 000

Dreiningen av Norges engasjement i Latin-Amerika fra et tradisjonelt bistandsfokus i Mellom-Amerika til et partnerskap med hele kontinentet basert på felles interesser videreføres. Det vil legges ytterligere vekt på privat sektor, investeringer og jobbskaping. De eksepsjonelt gode årene i Latin-Amerika fra årtusenskiftet synes å være forbi, selv om årlig økonomisk vekst i regionen fortsatt ligger noe over nivået i Europa. Råvareboomen er over og lavere oljepriser gir store utslag i de oljeproduiserende latinamerikanske land. Regionen er således tilbake til «normalen» med noen få prosent økonomisk vekst per år og jevn positiv utvikling mht. fattigdom og demokrati.

Viktige unntak er imidlertid Brasil og Venezuela, som begge er inne i resesjon og dype politiske kriser. Latinamerikanske land uten tilgang på oljeforekomster har innrettet sin økonomiske politikk annerledes. De rammes også av lavere mineralpriser og en generell svikt i etterspørselen, men deres prognoser for økonomisk vekst er likevel noe bedre.

Mange av de latinamerikanske landene har gjennomgått store politiske endringsprosesser etter overgang fra tidligere tiders mer autokratiske styreformer, og demokratiet står i dag langt sterkere enn for noen tiår siden. Til tross for enkelte tilbakeslag er regionen preget av relativ politisk stabilitet og konstitusjonell maktoverføring. De seneste årenes valg i Latin-Amerika har vært gjennomført med stadig større profesjonalitet og troverdighet.

Samarbeidet mellom Norge og Latin-Amerika blir stadig mer mangfoldig. Privat sektor og økonomisk samarbeid får samtidig mer oppmerksomhet. For å utvide Norges innpass i sentrale latinamerikanske fora, ble Norge i 2015 medlem av FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC). Videre fikk Norge i 2016 observatørstatus i Stillehavsalliansen. Dette åpner nye arenaer for samhandling med regionen på det politiske og økonomiske området og bidrar til synlighet og profilering av Norge overfor et bredt antall land.

Klima og skogsamarbeid med Colombia, Peru, Ecuador og Brasil, med til dels betydelige midler, bidrar også til et styrket partnerskap mellom Norge og Latin-Amerika.

Et positivt trekk fra regionen er en tiltagende politisk konsensus om behovet for å bekjempe økonomisk ulikhet. Stagnasjon i økonomien vanskeliggjør imidlertid dette. Den økonomiske ulikheten i Latin-Amerika er derfor fortsatt blant de største i verden. Middelklassen har samtidig fått større forventninger til sine politikere. Når disse ikke innfris og politikerne i tillegg er innblandet i korrupsjon og maktmisbruk fører dette stadig oftere til protester og demonstrasjoner.

Menneskerettighetene i regionen er under stort press. Migrasjonsstrømmen til USA, og den økende innflytelsen fra mafialignende grupper engasjert i narkotikatraffikken, har gitt grobunn for menneskehandel og forsvinninger. Fagforeningsmedlemmer og lederskikkelser i lokalsamfunn utsettes regelmessig for trusler og overgrep, f.eks. i Colombia og Honduras. Urfolks rettigheter er også flere steder utfordret, selv om nesten alle landene har ratifisert ILO-konvensjon 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Vold mot kvinner i nære relasjoner og problemer knyttet til kriminalisering av abort er også utbredt.

Andre utfordringer er direkte eller indirekte begrensninger i presse- og ytringsfrihet, blant annet på Cuba, men også i Venezuela og Ecuador. Fattigdom, økonomisk ulikhet og begrenset sosial mobilitet representerer både et demokratisk underskudd og et hinder for videre vekst. Politisk populisme i ulike former er en tilbakevendende utfordring i regionen. Fredsavtalen i Colombia representerer et lyspunkt. Implementering av avtalen vil imidlertid kreve betydelig innsats både av Colombia og det internasjonale samfunn. Latin-Amerika vil da være fri for væpnet konflikt. Riktignok er det fortsatt uenighet om grenser både til havs og på land, men det er få større spenninger mellom eller i landene. Når det gjelder sikkerhet og organisert kriminalitet er Latin-Amerika likevel langt fra fredelig. Korrupsjon, voldskriminalitet,

omfattende straffefrihet og svake rettssystemer fortsetter å utfordre rettsstaten og styrbarheten flere steder, herunder i Mellom-Amerika og Mexico.

Pågående tilnærming mellom USA og Cuba er positivt for de to berørte parter og for Latin-Amerika som sådan. I lys av konflikten med Cuba, var USA i ferd med å bli isolert fra regionen. Oppmykning av det bilaterale forholdet til Cuba skaper også en ny og mer konstruktiv dynamikk i forholdet mellom USA og Latin-Amerika. Utviklingen på Cuba går imidlertid svært langsomt både hva gjelder styrking av menneskerettigheter og økonomiske reformer.

Bistanden til regionen over kap. 153, post 78 tilgodeser primært tiltak innen utdanning, menneskerettigheter og naturressursforvaltning. Det vil også tilrettelegges for at etterspurt norsk ekspertise på sentrale områder som fornybar energi, likestilling og barns rettigheter, på anmodning, skal kunne bidra til kapasitetsstyrking i utvalgte latinamerikanske land.

Bistand til Latin-Amerika må ses i sammenheng med den innsatsen som gjøres gjennom multilaterale kanaler, som FN-systemet (kap. 170) og de multilaterale utviklingsbankene (kap. 171). Den interamerikanske utviklingsbanken står i en særstilling gitt sitt regionale eierskap.

Post 78 Regionbevilgning Latin-Amerika, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fokusland

Haiti

Haiti er det fattigste landet på den vestlige halvkule. En GINI-koeffisient på 0,76 reflekterer enorme forskjeller mellom fattig og rik. I følge «*Economist Intelligence Unit*» hadde Haiti i 2015 et brutto nasjonalprodukt på USD 8,4 mrd. og en realvekst på 1,5 pst.

Landet rangeres som nummer 163 (av 188) i UNDPs Human Development Index, og som nummer 158 (av 167) på Transparency Internationals korrupsjonsindeks.

Gjennomsnittlig skolegang på Haiti er 5 år. Anslagsvis 90 pst. av alle haitianske barn i skolealder går på skole. Kvaliteten på utdanningen er imidlertid en utfordring, og kostnader til bl.a. skolepenger, representerer en økonomisk belastning for de fattigste. Nærmere 60 pst. av befolkningen mellom 20–24 år antas å være uten jobb. Hele 93 pst. av jobbene på nasjonalt nivå er å finne i uformell sektor. Statistikk fra ECLAC viser at personer

under 25 år utgjør hele 57 pst. av landets befolkning. Til tross for enorme behov, finnes det knapt tilbud om yrkesopplæring til denne gruppen.

Miljøutfordringer, rask befolkningsvekst og effektene av jordskjelvet i 2010 har undergravd jordbruksproduksjonen og utfordret matsikkerheten i landet. Naturressursene er generelt under stort press, for eksempel har avskoging ført til omfattende erosjon og skader på landbruksarealer. Haiti importerer i dag derfor ca. 70 pst. av alle matvarer. FNs kontor for koordinering av humanitær innsats (OCHA), anslår at 820 000 personer lider under usikker tilgang til mat.

Tross forbedringer i veinettet som følge av bistand de siste årene, er infrastrukturen i landet generelt i dårlig forfatning. Bare 1/3 av Haitis befolkning har tilgang på strøm. Prisen på strøm er også svært høy noe som hindrer utviklingen av konkurransedyktig næringsliv. Kun 60 pst. av befolkningen har tilgang til rent vann.

Under jordskjelvet i januar 2010 omkom 230 000 mennesker og så mange som 1,5 millioner ble hjemløse. Det ble også betydelige materielle skader, bl.a. raste 4 200 skoler sammen. Kole-raepidemien som brøt ut høsten 2010 har kostet 9 000 menneskeliv og smittet mer en 750 000 personer. I 2015 ble det registrert 36 000 nye tilfeller noe som representerer en økning på 35 pst. fra 2014.

I tillegg til å være utsatt for jordskjelv blir Haiti jevnlig rammet av naturkatastrofer som flom, tørke og orkaner. Seks år etter jordskjelvet er gjenoppbyggingen av landet kommet et stykke på vei. Fremdriften har imidlertid vært hemmet av politisk strid og maktkamp. I 2015 skulle det avholdes lokal- parlaments- og presidentvalg. Diverse, forsinkelser, konflikter og protester medførte at det fortsatt ikke var valgt ny president da mandatet til tidligere president Martelly gikk ut 7. februar 2016. Jocelerme Privert ble da valgt til interimpresident. Den politiske situasjonen i landet er fortsatt uavklart.

Sentrale menneskerettighetsutfordringer på Haiti er kjønnsbasert vold, barnarbeid, menneskesmugling og mangelfullt utdanningstilbud. Kvinner er sterkt underrepresentert i det politiske liv. Forholdene i retts- og fengselsvesenet er bekymringsfulle, inkludert bruk og varighet av varetektsfengsling. Norge har i over ti år bidratt til fred og forsoningsarbeid i Haiti, og landet er ett av 12 fokusland i norsk bistand. I årene etter jordskjelvet (2010–2012) økte Norge sitt engasjement betraktelig. En stor del av støtten er kanalisert gjennom flergiverfondet «*Haiti Reconstruction Fund*» (HRF).

I samråd med Haitis myndigheter konsentreres den norske innsatsen i Departement du Sud, et fylke i sør med ca. 700 000 innbyggere. Satsingsområder er utdanning (med vekt på yrkesutdanning), fornybar energi, naturressursforvaltning, og godt styresett.

Mål for Norges bistandssamarbeid med Haiti

Norge vil videreføre bistandssamarbeidet med Haiti med følgende mål:

- Bedret grunnskole- og yrkesutdanning samt videreutdanning av lærere
- Økt tilgang på strøm
- Bærekraftig forvaltning av naturressurser, herunder bedre vann- og sanitærforhold
- Fremme av kvinners rettigheter og økt likestilling
- Jobbskaping og privat sektor investeringer

Bistanden til Haiti har så langt hovedsakelig vært finansiert over bl.a. kap. 169, post 73 Utdanning, kap. 166, post 74 Fornybar energi og kap. 162 (GAP). Gitt bortfall av sistnevnte legges det i 2017 også opp til anvendelse av at kap. 153, post 78 til programvirksomhet på Haiti, herunder til UNEPs program Park Macaya.

Erfaring viser at Haiti er et krevende land å jobbe i. Manglende infrastruktur, kulturforskjeller og svake og lite transparente institusjoner på myndighetssiden, gjør at prosjektene krever tett oppfølging. Den planlagte ambassadeseksjon i Port-au-Prince er utsatt inntil videre. I stedet er ambassaden i Havanna styrket med én utsendt medarbeider med ansvar for Haiti.

Andre land

I Colombia ble det meget gledelig undertegnet en fredsavtale mellom myndighetene og FARC-geriljaen høsten 2016. Avtalen er historisk og setter punktum for en landsomfattende konflikt som har vart i over 50 år og kostet over 220 000 menneskeliv. Samtidig er det viktig å understreke at det vil bli en krevende og kostbar oppgave å implementere avtalens bestemmelser. Dette fordrer stor innsats både fra partene og det internasjonale samfunn, også rent finansielt. Norge vil som ledsagerland for prosessen også ha en sentral formell rolle i fredsprosessens implementeringsfase.

Den 30. mars 2016 kom kunngjøringen om at Regjeringen og den andre gerilja-bevegelsen, ELN, også var kommet til enighet om en agenda for åpne forhandlinger. Også i denne prosessen er Norge tilrettelegger.

Med en gradvis forbedret sikkerhetssituasjon vil Colombia fremstå som et stadig mer attraktivt marked for utenlandsinvesteringer. De humanitære utfordringene og menneskerettighets-situasjonen preges likevel fortsatt av post-paramilitære kriminelle gruppers massive overgrep og av statens manglende kapasitet til å garantere gjennomføringen av lovverket og sikre befolkningen grunnleggende tjenester, spesielt på landsbygda. Det rapporteres fremdeles bl.a. om utenomrettslige henrettelser, bruk av landminer, tvungne forsvinninger, tortur, seksuell vold og rekruttering av barnesoldater. Sikkerhets-situasjonen for menneskerettighets-forkjempere og lokale samfunnsledere er alarmerende.

Over regionbevilgningen for Latin-Amerika finansieres vern av fagorganisertes rettigheter i oppfølgingen av en MoU om politiske konsultasjoner. Øvrige tiltak i Colombia finansieres over kap. 164 Fred og forsoning samt kap. 163 Humanitære tiltak og menneskerettigheter. I lys av den nylig inngåtte fredsavtalen vil innsats for implementering av fredsavtaleverket i Colombia fra 2017 også gis særskilt prioritet over 153, post 78. Denne innsatsen vil primært tilgodese tiltak innen utdanning.

Guatemala er et av verdens mest voldelige land med omfattende organisert kriminalitet. Grunnleggende problemer med manglende juridisk uavhengighet og korrupsjon i rettsapparatet og andre offentlige institusjoner bidrar til svært høy straffefrihet. Guatemala anses således for å være et risikofylt land for MR-forsvarere, undersøkende journalister og representanter fra sivil samfunn. En rekke krigsforbrytelser, massakrer og andre grove MR-brudd har kommet opp for nasjonale domstoler i senere år. Guatemala har Latin-Amerikas høyeste befolkningsvekst på 2,5 pst. Den gjennomsnittlige økonomiske veksten de seneste årene har vært på rundt 3 pst. Landet har videre et høyt sosialt konfliktnivå, bl.a. knyttet til gruvedrift og annen naturressursutvinning.

«Basta yá!» – nå er det nok – ble et samlende slagord for den folkelige mobiliseringen i landet i 2015 etter statsadvokatens avsløringer av omfattende korrupsjon i offentlig sektor. Det har aldri i landets historie skjedd at befolkningen har tvunget en sittende president til å gå av og få ham stilt for retten.

Over regionbevilgningen prioriteres tiltak til utdanning og fremme av urfolks rettigheter bl.a. gjennom støtte til Maya-programmet. I tillegg videreføres støtte til arbeidet som gjøres av Den internasjonale kommisjonen mot straffefrihet (CICIG) samt den norske Dommerforeningens samarbeid med lokale dommere.

Den bilaterale bistanden til *Nicaragua* og *El Salvador* er faset ut.

Brasil vil fortsatt motta betydelig norsk bistand gjennom klima- og skoginitiativets støtte til Amazonasfondet. Etter mer enn tre år virksomhet fases imidlertid Det norsk urfolksprogrammet i Brasil ut virksomheten i 2017. Tradisjonell bistand over kap. 153 vil etter dette være på et minimum og fortrinnsvis dreie seg om mindre beløp til prosjekter vedrørende yrkesutdanning for ungdom i nært samarbeid med norsk næringsliv i Brasil.

Regionalt

Det interamerikanske menneskerettighetssystemet er anerkjent internasjonalt, og har to hovedorganer: Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen og Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen, som begge håndhever den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen (AMK). Domstolen er blitt kritisert for å sette saker som abort, likekjønnede ekteskap og ytringsfrihet på dagsordenen, samt for å ta kontroversielle beslutninger i oppgjørene etter militærdiktaturene, som å sette til side nasjonale amnestilover. En stor og økende saksmengde utfordrer kommisjonen og domstolens økonomi og kapasitet til å fungere forsvarlig. Per i dag er både domstolen og kommisjonen underfinansiert. Støtte til domstolen, vil prioriteres over regionbevilgningen også i 2017.

Samarbeidet med FNs økonomiske kommisjon for Latin Amerika ECLAC er også viktig i denne sammenheng. Norge har tidligere støttet et prosjekt vedrørende bekjempelse av økonomisk ulikhet i ECLAC-regi. I øyeblikket støttes et prosjekt som fremmer yrkesutdanning.

Mål for samarbeidet

- Godt styresett og styrket vern av menneskerettighetene med særlig vekt på retten til utdanning samt urfolks og kvinners rettigheter
- Bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser

Rapport 2015

Haiti

Over regionbevilgningen ble det gitt støtte til den kubanske helsebrigadens arbeid på Haiti. Norsk støtte har bidratt til å sikre befolkningen tilgang på helsetjenester, særlig på landsbygda. Brigadens arbeid har vært vital i arbeidet med å hindre spredning av kolera, samt behandling av sykdom-

men. Norske midler har støttet brigadens arbeid på 8 sykehus og 4 klinikker, og sikrer slik et minimum av tjenester. Utover disse resultatene, har prosjektet vært en viktig og svært positiv komponent i norsk – kubanske relasjoner i senere år.

Samlet norsk bistand til *Haiti* i 2015 utgjorde 77,4 mill. kroner, herunder også midler fra kap.162, post 70 Overgangsbistand, kap. 166, post 74 Fornybar energi og kap. 169, post 73 Utdanning.

Styrket vern av menneskerettighetene og godt styresett

I Colombia samarbeidet Norge med ILO og Colombias tre faglige hovedsammenslutninger; CTC, CGT og CUT. Målsettingen er å styrke organisasjonenes kapasitet til organisering og innflytelse bl.a. gjennom kollektive forhandlinger. En utvalgt gruppe fra hver av de tre hoved-organisasjonene har mottatt opplæring innen prosjektledelse, kommunikasjon og finansstyring fra ILO. Samtidig er det etablert omfattende databaser og «baselines» som gir et viktig sammenligningsgrunnlag for resultatmåling. Det er også utarbeidet en Guide for systematisering av «best practices». Ifølge ILO er kompetansen i organisasjonene betydelig styrket.

I Guatemala var 2015 preget av korrupsjonskandaler, politisk krise og valg.

«Mayaprogrammet» (2013–2017) er Norges hovedsatsning i landet. Både sivilt samfunn og institusjoner på myndighetssiden er med i programmet som ledes av FN. Målsettingen er å styrke juridiske rettigheter, utdanning og politisk deltakelse for Mayabefolkningen. Over halvparten av innbyggerne tilhører urbefolkningen og myndighetene har kun i liten grad evnet å løse grunnleggende utfordringer for denne gruppen.

I valgåret 2015 var UNDP-komponenten i Mayaprogrammet om politisk deltakelse spesielt relevant. 1 043 urfolksledere fra sivilt samfunn fullførte opplæringsprogrammet. Det ble gjennomført 37 valgmøter med lokale myndigheter. Forslag til lokale handlingsplaner i lokalsamfunnene ble utarbeidet og presentert. Også et større nasjonalt politikkdokument om urfolks rettigheter ble spilt inn under den folkelige mobiliseringen høsten 2015. I justiskomponenten til programmet jobbet OHCHR videre med 11 banebrytende saker som skal føres for rettssystemet. Sakene omhandler jordrett, patentrett, ytringsfrihet, rett til helse, samt overgrep begått under borgerkrigen. En av disse var «Sepur Zarco»-saken om sexslaveri, hvor det nylig falt en historisk dom i de fornærmede kvinnes favør.

I Brasil leverte det norske *urfolksprogrammet* gode resultater med hensyn til urfolksorganisasjonenes evne til politisk arbeid og påvirkning av offentlig politikk. Resultater i 2015 inkluderer: styrking av urfolks organisasjoner og deltakelse. Bl.a. gjennom 26 konkrete eksempler på direkte påvirkning på politikktutforming på nasjonalt, regionalt- og delstatsnivå. Videre har 1 931 urfolksledere gjennomgått kapasitetsbygging, av disse er 668 kvinner (35 pst.) og 1 263 menn (65 pst.). Partnerorganisasjonene har hatt direkte påvirkning på 21 landrettighetsprosesser (forbedring av territorienes juridiske status), tilsvarende totalt 2 594 247 hektar. Hele 13 kvinnegrupper og organisasjoner er etablert og styrket gjennom direkte støtte fra programmet og 6 av 13 partnerorganisasjoner deltok aktivt på COP-21 i Paris. Flere partnerorganisasjoner bidrar nå med innspill til Brasils nasjonale plan for tilpasning til klimaforandringer.

På Cuba støttet Norge et kultur- og utdanningscenter i regi av den katolske kirken. Senteret har arrangert en rekke seminarer for publikum. Disse har bidratt til en mer åpen samfunnsdebatt på Cuba. Unge ledere har fått kurs i demokratisk statsteori, og 100 studenter deltar i et tre-årig studium i statsvitenskap uavhengig av det offentlige undervisningssystemet. Det er også bygget opp et bibliotek med 20 000 bøker om demokrati og menneskerettigheter.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser

I *Guatemala* støttet ambassaden et samarbeidsprogram mellom Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) og landbruksdepartementet for familiejordbruk og økonomisk utvikling på landsbygden. Programmet skal resultere i økt bruk av miljøvennlige produksjonsmetoder blant 3 962 familier i 25 klimasårbare områder.

I *Nicaragua* arbeidet FADCANIC (Atlanterhavskysten) og ADDAC (sentrale Nicaragua) videre med å forbedre jordbruksproduksjon og økt inntekter for 3 160 familier. Innsatsen er særlig rettet mot å utvikle nye produkter og redusere effekten av klimaendringene. Begge prosjekter blir avviklet i 2016.

Regionalt

Godt styresett, herunder menneskerettigheter

Når saker ikke løses gjennom nasjonale rettsapparater, representerer Det interamerikanske MR-

systemet for mange MR-ofre et siste håp om rettferdighet og oppreisning. I Costa Rica støttet Norge Den interamerikanske MR-domstolen. Nye prinsipielle MR-dommer ble avsagt i 2015, bl.a. innen kvinners rettigheter, helse og utdanning, urfolks kollektive landrettigheter, ytringsfrihet og dommeres uavhengighet. Norge bidro også med finansiering til ekstraordinære sesjoner i Honduras og Colombia, som resulterte i økt tilgang til og interesse for domstolen i regionen.

I samarbeidet mellom Norge og domstolen vektlegges ellers kursvirksomhet og forskningsprosjekter. En høy andel funksjonærer i justissektoeren rapporterer at de anvender nye verktøy og kunnskap etter fullførte kurs. En rekke urfolksledere deltok i 2015 i et nytt og prinsipielt viktig forskningsprosjekt om manglende gjennomføring av konsultasjoner.

Den regionale MR-organisasjonen CEJIL «*Centre for Justice and International Law*» bistår ofre for MR-brudd i å fremme sine saker for domstolen, i tillegg holdes kurs og opplæringsvirksomhet. CEJIL har, med norsk støtte, de siste årene spilt en sentral rolle som forsvarer av det interamerikanske MR-systemet, i en kontekst der systemet er blitt kritisert av enkeltland og den politiske oppslutningen og støtten innenfor OAS er svak. I 2015 bisto CEJIL bl.a. truede MR-forsvarere i Nicaragua som har engasjert seg i utbyggingen av et nytt kanalprosjekt og den fengslede meksikaneren Martín del Campo, som ble friggitt etter kritikkverdige bruk av tortur under avhør. CEJIL har i flere år bistått de avsatte dommerne i Honduras under statskuppet i 2009. I 2015 falt det endelig dom i denne saken, som var prinsipielt viktig i forsvar dommeres juridiske uavhengighet.

Klima, miljø og bærekraftig utvikling inkludert forvaltning av naturressurser

Norge har i flere år støttet Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE). En ekstern gjennomgang bekreftet i 2015 CATIEs ledende internasjonale posisjon gjennom utviklingen av integrerte modeller for biodiversitet, utnyttelse av naturressurser og klimatilpasning. I programmet «MAP Norway» gjennomføres disse modellene i praksis, blant familier, småbønder og organisasjoner. Arbeidet finner sted i det sentrale Nicaragua og triangelet Guatemala, Honduras og El Salvador (El Trifinio). Dette er noen av de fattigste, mest marginaliserte og klimasårbare områdene i Mellom-Amerika.

Også i Costa Rica støttet Norge en regional satsning på fornybar energi ved landbruksuniver-

sitetet EARTH, gjennom et modulbasert opplæringsprogram for beslutningstakere i lokalsamfunn, sivilt samfunn og offentlige institusjoner. 72 personer deltok i opplæringen og jobbet med praktiske eksempler og teknologi som reduserer karbonutslipp. Deltakerne tok med seg viktig læring tilbake til sine lokalsamfunn, som skal bidra til bedre og renere energibruk.

Regnskogfondets arbeid for etablering av en helhetlig forvaltning av sammenhengende regnskogsområder i Amazonas, til dels på tvers av nasjonale grenser, fikk gode skussmål i en ekstern evalueringen fra 2014. I 2015 videreførte man arbeidet med å sikre bærekraftig forvaltning av ni ulike indianske territorier og naturvernområder som til sammen dekker 120 000 km² nordøst i Brasil. Denne «mosaikken» av områder ble formelt etablert i 2012 som et resultat av det langsiktige samarbeidet mellom Regnskogfondet og lokale partnerorganisasjoner. Flerårig støtte til Regnskogfondets Amazonasprogram over kap. 153 post 78 ble i tråd med avtalen avsluttet ved utgangen av 2015.

Norge støttet i 2013–14 FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika (ECLAC) i et prosjekt om ulikhet som har skapt betydelig oppmerksomhet om forvaltning av fellesgoder, likestilling og trilateralt samarbeid i arbeidsmarkedet. Som en oppfølger ble det på slutten av 2015 inngått en ny samarbeidsavtale – denne gang om utdanning. Målsettingen er å sette en politisk agenda i landene ved å integrere yrkesutdanning i sosiale reformer og i partsamarbeid i arbeidslivet. ECLAC har høy anerkjennelse og dets råd om strukturelle reformer i medlemslandene blir tillagt stor vekt. Samarbeidet har gitt Norge tilgang hos en sentral regional aktør. Det aktuelle prosjektet er foreløpig ikke evaluert.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 80 mill. kroner over kap 153, post 78 Regionbevilgning for Latin-Amerika.

Programkategori 03.20 Globale ordninger

Utgifter under programkategori 03.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling	2 078 305	2 119 581	2 119 581	0,0
161	Næringsutvikling	1 691 800	1 639 000	1 649 000	0,6
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner	187 452	200 000	247 500	23,8
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	4 162 523	4 687 342	4 734 424	1,0
164	Fred, forsoning og demokrati	1 544 096	1 086 100	1 086 100	0,0
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering	789 310	811 437	596 180	-26,5
166	Klima, miljø og fornybar energi	1 677 570	1 242 700	1 242 700	0,0
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	3 733 043	7 381 924	3 742 766	-49,3
168	Kvinneres rettigheter og likestilling	299 598	293 500	306 700	4,5
169	Global helse og utdanning	4 472 720	4 812 958	4 919 325	2,2
Sum kategori 03.20		20 636 417	24 274 542	20 644 276	-15,0

Under programkategori 03.20 Globale ordninger foreslås det bevilget 20,6 mrd. kroner.

For 2017 prioriteres særlig utdanning, helse, næringsutvikling og jobbskaping, samt humanitær innsats og fredsbygging og stabilisering i sårbare stater. Miljø/klima, menneskerettigheter og likestilling er viktige, tverrgående prioriteringer.

Bevilgningene brukes i samarbeidsland, til regionale tiltak samt globale formål. For utviklingssamarbeid i enkeltland søkes tematisk støtte gitt i samsvar med landets egne prioriteringer, i tråd med prinsippene om eierskap, koordinering, bidrag til statsbygging og institusjonsutvikling. Multilaterale organisasjoner og finansieringsmekanismer er viktige innenfor de fleste av satsningsområdene.

De store og økende humanitære behovene gjør at satsingen på nødhjelp og humanitær respons fortsatt vil være historisk høy. Samtidig

som nødvendig nødhjelp gis, er det behov for at utviklingstiltak og utviklingsfinansiering kommer tidligere inn i langvarige kriser og flyktningssituasjoner. Det er nødvendig med et bedre samspill mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling.

Bistanden og utviklingspolitikken må i økende grad ta høyde for utfordringer og behov knyttet til migrasjon og flyktnings situasjon. Innenfor denne programkategorien finansieres tiltak for flyktninger i og utenfor Norge som kan rapporteres som offisiell utviklingshjelp (ODA).

Utdanning er en hovedsatsing i utenriks- og utviklingspolitikken. Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for Utvikling* legger grunnlaget for regjeringens utdanningssatsing. Innsatsen er rettighetsbasert, og det globale mobiliseringsarbeidet for utdanning og tiltakene som fremmes, henger tett sammen med regjeringens satsing på menneskerettigheter, som beskrevet i Meld. St.

10 (2014–2015) *Muligheter for alle – Menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* (2014–2015).

Regjeringens helsesatsing videreføres med vekt på barne- og mødredødelighet, forhindre spredning av smittsomme sykdommer, forebygge pandemier og styrking av helsesystemene i utviklingsland.

Kvinneres rettigheter og likestilling er en viktig, tverrgående prioritering i norsk utenriks- og utviklingspolitikk og skal fremmes gjennom målrettede tiltak, og integrasjon i alt utviklingssamarbeid. Gjennom politisk lederskap, diplomati og økonomisk støtte skal Norge være en global pådriver for kvinners rettigheter og likestilling. Norge er valgt inn i Kvinnekommisjonen fra 2015 til og med 2019.

Styrking av sivilt samfunn og gjennomføringen av de internasjonale menneskerettighetene er et sentrale utenrikspolitisk mål, men også virkemidler for å oppnå varig utvikling og sikkerhet. Menneskerettighetene utgjør sammen med de internasjonale humanitære prinsippene og kjønnspektivet et normativt grunnlag for nødhjelp, humanitær bistand, tiltak for menneskerettigheter og for fred, forsoning og demokrati. De samme prinsippene ligger til grunn for regjeringens ønske om større innsats for forebygging av humanitære kriser og klimatilpasning, men denne innsatsen må også utføres i lys av norsk innsats for fattigdomsreduksjon og for miljø, klima og bærekraftig utvikling, dvs. bidrag til reduksjon av fattige samfunns sårbarhet. Her spiller sivilt samfunn en viktig rolle.

Regjeringens klima- og miljøarbeid er innrettet mot å svare på de globale miljøutfordringene, samtidig som man bidrar til andre utviklingsmål og bekjempelse av fattigdom. Tverrgående hensyn, som kvinners rettigheter og likestilling, miljø

og anti-korrupsjon og åpenhet om kapitalstrømmer skal i størst mulig grad ivaretas i alle tiltak.

Regjeringen vil konsentrere seg om resultater i internasjonalt klima- og miljø samarbeid gjennom strategisk innsats som gir størst mulig effekt for reduksjoner i globale klimagassutslipp, tilpasning til klimaendringer og miljø- og naturressursforvaltning. Finansiering er et viktig element for å finne løsninger på klimautfordringen, og økt mobilisering av midler til klimatiltak i utviklingsland er avgjørende for oppfølgingen av Paris-avtalen. Det grønne klimafondet vil kunne spille en nøkkelrolle på dette feltet i årene fremover.

Regjeringen setter enkeltmennesket i sentrum også i utviklingspolitikken, og enkelte satsingsområder hjelper et stort antall mennesker direkte, som nødhjelp, utdanning og helse. Disse tiltakene er kostnadskrevenende. Andre tiltak skal styrke myndigheters mulighet til god styring, som bedre systemer for ressursforvaltning og skatteinnkreving. Slikt faglig samarbeid har en stort potensial for virkelig å hjelpe fattige land til å hjelpe seg selv.

Også disse budsjettpostene er underlagt regjeringens ønske om konsentrasjon av norsk bistand, og nye tiltak vil bli vurdert i henhold til dette målet

Flere prioriterte innsatsområder har ikke egne poster, men finansieres over flere kapittel poster og programkategorier på 03 området. Matsikkerhet er et eksempel der tiltak i tillegg til programkategori 03.20 finansieres over programkategori 03.10 og gjennom multilaterale organisasjoner, programkategori 03.30. En slik deling sørger for at innsatsen kan skje samtidig på flere nivå.

Økonomiske misligheter skal forebygges, avdekkes, rapporteres og håndteres i overensstemmelse med prinsippet om nulltoleranse for slike misligheter.

Kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	19 826	22 110	22 110
70	Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 898 368	1 955 471	1 955 471
77	Uttevslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	160 111	142 000	142 000
	Sum kap. 0160	2 078 305	2 119 581	2 119 581

Målet med bevilgningene på kap. 160 Sivilt samfunn og demokratiutvikling er å styrke sivilt samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme utvikling i eget land. Midler til sivilt samfunn kanaliseres også gjennom andre kapitler og poster. I tillegg til å være aktører i det tradisjonelle utviklingsarbeidet, er frivillige organisasjoner sentrale i gjennomføringen av regjeringens humanitære innsats og i gjennomføringen av regjeringens utdanningssatsing.

Sivilt samfunn forstås som en arena hvor borgere, alene eller sammen med andre, kan fremme interesser og behov, på egne og andres vegne. Et mangfoldig og dynamisk sivilt samfunn bidrar til å korrigere myndighetsutøvelse på sentrale områder. Sivilt samfunns organisasjoner kan også være viktige leverandører av velferdstjenester som utdanning og helse til befolkningen, spesielt i sårbare og svake stater.

Aktørene i det sivile samfunn omfatter nettverk, frivillige organisasjoner, fagforeninger, uavhengige media, politiske partier, kirkesamfunn og idretts-, kunst- og kulturmiljøer.

Sivilsamfunnet kan være en viktig pådriver for at forholdene legges til rette for økonomisk vekst som skaper arbeidsplasser og muligheter for unge mennesker. Dette forutsetter økt respekt for menneskerettighetene, åpenhet og demokratisering, ytringsfrihet og godt styresett. Gjennom partnerskap med lokale organisasjoner er norske aktører med på å øke kompetansen og bygge allianser mellom grupper slik at de lokale organisasjonene selv kan målbare sine interesser og påvirke eget samfunn.

Sivilt samfunn forutsettes også å styrkes av at unge mennesker får internasjonal erfaring og ledertrening gjennom deltakelse i gjensidige utvekslingsprogrammer mellom utviklingsland og Norge og utvikler seg til endringsagenter i sine lokalsamfunn.

Å nå resultater på landnivå vil ha høyest prioritet i bruken av midlene.

Post 01 Driftsutgifter

Situasjonsbeskrivelse

Det er viktig med god kunnskap om den norske humanitære innsatsen og innretningen av utviklingshjelpen.

Mål

- Solid kunnskap om Norges rolle i utviklingspolitiske spørsmål og om bistandens resultater

- Skape engasjement og debatt om bistand, utviklingsspørsmål og humanitære satsinger og globale problemstillinger

Rapport 2015

Det er formidlet kunnskap om mål og resultater i utviklingssamarbeidet gjennom ulike kanaler.

Gjennom arrangementer, Statistikkportalen, Resultatportalen, fagsider og landsider på norad.no, bidro Norad med omfattende resultatformidling og informasjon om norsk utviklingssamarbeid.

Norad arrangerte selv, eller var medarrangør på, en rekke arrangementer gjennom året. Arrangementene spente vidt både med hensyn til tema, antall deltakere og målgruppe. En oversikt over disse er gitt i Norads årsrapport for 2015.

Norad-konferansen fant sted 9. desember 2015. Tema for konferansen var kvinners rettigheter og likestilling. Om lag 550 personer deltok på konferansen. Norad-konferansen har blitt en viktig arena for debatt om bistand og utvikling. Alle påmeldte deltakere fikk tilgang til en app med program og informasjon om konferansen.

På konferansen ble også *Norads resultatrapport* lansert, og resultatene ble diskutert blant ledere i politiske ungdomspartier. Norads resultatrapport i 2015 viser eksempler på resultater fra bistand til kvinner og likestilling. Ved siden av de kommunikasjonsmessige aspektene ved rapporten, er den en viktig del av resultatarbeidet i Norad og for UD, KLD og ambassadene. Norads resultatrapport fikk 34 oppslag i redaksjonelle medier.

Ved utgangen av 2015 inneholdt Resultatportalen 239 resultateksempler, hvorav 26 resultateksempler som var nye i 2015. Det var en betydelig økning i antall brukere av resultatportalen. Antall unike brukere økte fra 6228 i 2014 til 15 245 i 2015. Antall besøk økte tilsvarende fra 7766 til 17 548.

I 2015 ble det lyst ut en *treårig informasjonssatsing* for å nå ut til unge voksne om hva norsk bistand bidrar til og resultatene av innsatsen. Hovedtema var utdanning, med særlig fokus på jenter. Konseptet som ble utarbeidet er et internettbasert kodespill, der plottet er jakten på et hacket bistandsbudsjett. Kampanjen ble flyttet til 2016 med oppstart i april. Det er forventet at flytting av kampanjen også har påvirket antall besøk og unike brukere på norad.no mv.

Det ble produsert flere *korte filmer* om resultater av bistand, herunder om jenter og utdanning og kampen mot hiv-smitte fra mor og barn. Fil-

mene ble benyttet i tilknytning til konferanser og brukt i sosiale medier. Fire filmer ble produsert og promotert i forbindelse med konferansen. Tre av de fem mest populære postene på Norads Facebook-side var filmer. En film om at Mosambik ble erklært minefritt i 2015 hadde til sammen 130 000 avspillinger på YouTube og Facebook med omfattende deling på sosiale medier.

Norad.no vant Farmandprisen for beste nettsted i 2015. *Norad.no* ble i 2015 oppgradert med ny design, oppdatering og innhold og ny teknisk plattform tilpasset PC, nettbrett og mobil. Det var noe nedgang i antall unike brukere av *norad.no* i 2015 sammenlignet med 2014. *Norad-bloggen* opprettholdt antall unike brukere med i underkant av 14 000. *Statistikkslipp* av samlet norsk bistandsstatistikk i april 2015 fikk god mediedekning gjennom 38 oppslag. Det var færre brukere av «Norsk bistand i tall» i 2015 enn 2014. Samlet har Norads *YouTube-kanal* og *Facebook-videoer* hatt en betydelig økning fra vel 476 000 i 2014 til vel 676 000 i 2015.

Bistandsaktuelt er finansiert over utviklingsbudsjettet og må derfor være meget kostnadsbevisst. Fagbladet hadde en liten økning i opplaget til 19 500 eksemplarer og kom ut med 8 nummer i 2015. Antall nettbrukere har økt jevnt de siste årene og antall følgere på Facebook og Twitter har også økt kraftig.

Deltakelse i *OECDs DevCom nettverk* dekkes over denne budsjettposten. Formålet med nettverket er å dele, lære, samt utveksle erfaringer fra kommunikasjonsarbeid om bistand og utviklings spørsmål. Tematisk favner nettverket bredt, men med vekt på nye kommunikasjonsverktøy, evalueringer, kommunikasjonsstrategier og ulike trender og utfordringer i informasjonsarbeidet.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 22,1 mill. kroner.

Post 70 Sivilt samfunn, kan overføres⁷

Situasjonsbeskrivelse

Bevilgningen skal styrke sivilsamfunnsaktører som fremmer demokratisering, realisering av menneskerettigheter, inkluderende og jobbskapende vekst og reduksjon av fattigdom i utviklingsland.

Det er et uttalt mål for Regjeringen å bruke den kompetansen og kapasiteten som norske og internasjonale- og regionale/nasjonale frivillige organisasjoner har, i bistanden til utviklingsland.

Organisasjonene har ulik ekspertise og virkefelt, og kan derfor utfylle hverandre i å bidra til at regjeringens mål for norsk innsats på prioriterte felt som utdanning, helse, demokratibyggning og næringsutvikling oppnås. De organisasjonene som oppnår best resultater innenfor de ulike tematiske satsingsområdene blir prioritert.

Analyser av og forståelse for politikk, kultur og samfunn i det enkelte land er en forutsetning for å oppnå resultater og samfunnsmessige endringer. Også forståelse for bistandens rolle, mangfoldet av givere og aktører og erfaring med hva som virker og ikke virker, er vesentlig. Partnerskap mellom norske organisasjoner og organisasjoner i utviklingsland og planlegging av innsatsområder må baseres på slike analyser. Norske og internasjonale organisasjoner skal bidra til styrking av lokal kapasitet. Forebygging og bedre overganger mellom humanitær og langsiktig bistand, inkludert rydding av ueksploderte etterlatenskaper etter krig og konflikt, er også et innsatsområde, og er særlig viktig i sårbare stater og regioner. Organisasjonene må vise at innsatsen drives kostnadseffektivt. Ulike mellomledd frem til mottaker må ha en rolle som svarer til kostnadene og en klar verdi utover overføring av midler. Organisasjonene må tydeliggjøre hvordan dette kravet ivaretas både overfor beslutningstakere i Norge og aktører i utviklingsland. Det forventes at aktørene gjør kritiske vurderinger av egen rolle når det gjelder kvalitet og resultatoppnåelse. Organisasjonene bør tilstrebe innsats som kan oppskaleres og dermed skape større effekt enn mange småprosjekter.

Samarbeidspartnere bør representere aktører og drivkrefter med mulighet til å påvirke samfunnsdebatten og utviklingen på sine områder. Eierskapet skal ligge hos partnerne i utviklingsland, og støtten baseres på at partnerne har en funksjon i demokratiseringsprosesser. Partnerne har også en funksjon som pådrivere i godt styre- og settarbeid og vil gjennom dette legge grunnlaget for inkluderende vekst og investering. Det sivile samfunnet kan også spille en viktig rolle som leverandør av tjenester til ulike sektorer, for eksempel helse og utdanning som et supplement til offentlig innsats på disse områdene. Det oppfordres til samarbeid mellom ulike norske organisasjoner som har felles mål, når dette kan bidra til styrket innsats og bedre resultater.

⁷ Fra 2015 inkluderer posten tidligere post 71 Tilskudd til opplysningsarbeid, post 73 Kultur og post 75 Internasjonale organisasjoner og nettverk. Videre inngår demokratistøtte gjennom politiske partier og støtte til tros- og livssynsminoriteters rettigheter i posten.

Diskriminering basert på tro og livssyn, kjønn og seksuelle legning er et problem i mange utviklingsland. Fra norsk side er det et mål å bidra til å redusere slik diskriminering. Tiltak som har som mål å styrke og realisere tros- og livssynsminoriteters rettigheter, og bekjempe diskriminering på grunnlag av tro og livssyn, kan støttes over denne budsjettposten.

Utenriksdepartementet har lang erfaring med å støtte opp om dialog mellom religiøse grupper med sikte på å dempe konflikt og skape økt forståelse på tvers av trosretninger. Dette er ekstra viktig i dagens situasjon hvor religiøs og sekterisk tilhørighet misbrukes og er en sentral dimensjon i flere konflikter.

Tiltak for å støtte land i deres arbeid med nå bærekraftsmål fem, om å oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling omfattes av bevilgingen.

De norske organisasjonene har et særlig ansvar for å styrke kompetanse og kapasitet hos sine partnere, slik at de kan opptre i samsvar med demokratiske prinsipper på vegne av fattige og marginaliserte grupper. Kapasitetsstyrking skal føre til varige resultater, og bidra til levedyktige, sterke og selvstendige partnere.

Bevilgingen omfatter støtte til et bredt spekter av tiltak, men skal konsentreres til land og tematiske områder hvor innsatsen kan gi best resultater. Organisasjoner bør derfor forsterke innsatsen der de kan dokumentere fremgang og resultater, og fase ut der dette ikke er tilfelle. Organisasjoner som mottar støtte må definere klare mål for sitt arbeid og dokumentere resultater av sin samlede innsats.

Minimum 5 mill. kroner av informasjonsstøtten øremerkes opplysningsarbeid om FNs bærekraftsmål.

For tilskudd til norske organisasjoner til tiltak i utviklingsland er det et generelt krav om egenandel, som er begrunnet i ønsket om folkelig forankring og organisasjonsmessig autonomi. Tilskuddsmottaker forutsettes å dekke minst 10 pst. av utgiftene med egne midler. Organisasjoner som har mottatt tilskudd til informasjonsformål har imidlertid vært fritatt for egenandel på disse tiltakene. Det foreslås at støtte til informasjonsformål i Norge på sikt skal behandles på samme måte som støtte til utviklingstiltak, dvs. at det innføres krav om egenandel også for tilskudd til informasjonsformål, gjeldende fra 2018.

Demokratistøtte gjennom politiske partier representerer et begrenset, men potensielt viktig bidrag i utviklingen av en demokratisk kultur i

unge demokratier. Et mangfold av velfungerende partier er en forutsetning for velfungerende demokratiske samfunn. Partiene er et nødvendig bindeledd mellom velgerne og myndighetene. De fremmer interesser og representerer ulike synspunkter i et samfunn. Norske politiske partier kan spille en rolle gjennom sitt etablerte internasjonale nettverk og engasjement. Disse kan søke om støtte til samarbeids-, kapasitetsbyggings- og demokratisk organisasjonsbyggings-prosjekter for partier i land som er godkjent for mottak av norsk bistand.

Krig og konflikter utsetter kulturarv for systematisk ødeleggelse og ulovlig handel. Støtte til kultursektoren i utviklingsland skal bidra til etterlevelse av kulturelle rettigheter, et fritt profesjonelt kulturliv samt til bevaring og fremme av kulturarv. Støtten må ses i sammenheng med arbeidet for å styrke rettigheter, demokrati og godt styresett generelt.

Internasjonale organisasjoner og nettverk som gjennom sin arbeidsmåte, kunnskap, nedslagsfelt og nettverk utfyller norske bistandskanaler kan også støttes. Det gis prioritet til de som er basert i utviklingsland.

Det kan være aktuelt å benytte midler fra posten til enkelttilskudd i forbindelse med regjeringens gave til TV-innsamlinger.

450 mill. kroner øremerkes utdanningstiltak.

Mål

Bevilgingen skal bidra til å styrke sivilt samfunn i utviklingsland og dets evne og kapasitet til å fremme demokratisering, realisering av menneskerettigheter og reduksjon av fattigdom. Følgende mål vil bli særlig vektlagt i forvaltningen av bevilgingen:

- Menneskerettigheter, herunder rettigheter til tros- og livssynsminoriteter og rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne, ytringsfrihet og bekjempelse av all diskriminering, herunder hatefulle ytringer og antisemittisme
- Godt styresett og antikorrupsjonsarbeid
- Velfungerende og demokratiske partiorganisasjoner
- Barn og unges rett til utdanning, spesielt i konfliktområder
- Helsefremmende tiltak
- Likestilling og kvinners rettigheter
- Jobbskaping og privat sektor – inkluderende økonomisk vekst
- Bærekraftig forvaltning av naturressurser og åpenhet om kapitalstrømmer.

- Kulturelle rettigheter, kapasitetsbygging innenfor kultursektoren, kulturell infrastruktur og vern av kulturarv
- Engasjement i Norge for globale miljø- og utviklingsspørsmål, godt styresett, inkluderende og jobbskapende vekst som på sikt kan bidra til bærekraftige utviklingseffekter i fattige land
- Forebygging av konflikt og humanitær krise, herunder minerydding

Rapport 2015

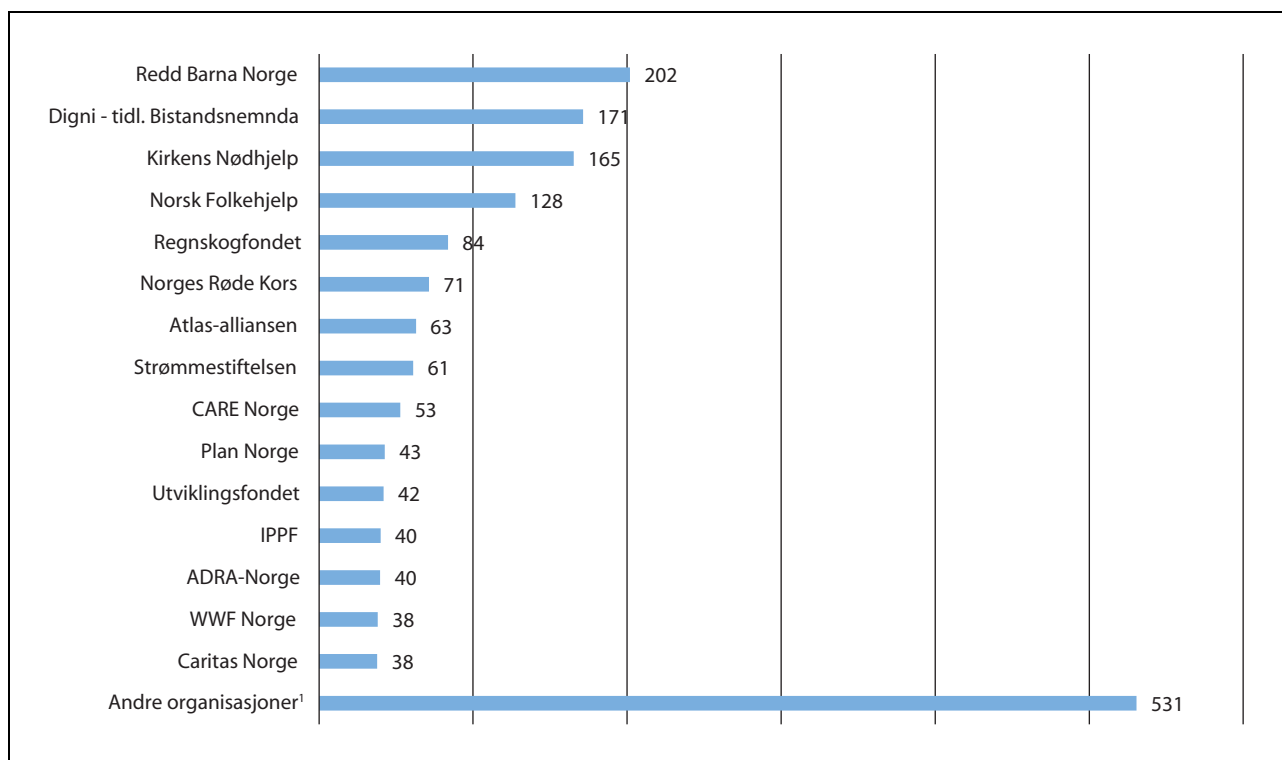
I 2015 gikk 37 pst. av støtten til styrking av sivil samfunn og godt styresett, mens helse og sosial sektor mottok 21 pst. og utdanning 17 pst. Midlene er fordelt med 47 pst. på Afrika (en nedgang fra 51 pst. i 2014), mens Asia og Latin-Amerika mottok henholdsvis 16 og 11 pst. 20 pst. av støtten over posten går til globale tiltak.

Mest midler gikk til norske sivil samfunnsorganisasjoners arbeid i Malawi (72 mill), Nepal (71 mill) og Uganda (70 mill). En stor andel av midlene gikk også til organisasjoner med tiltak i Etiopia, Sør-Sudan og Zimbabwe. Av land utenfor Afrika var det viktigste land for støtten gjennom norske sivil samfunnsorganisasjoner Palestina, ved siden av Nepal.

Ordningen skal bidra til overordnede mål for norsk utviklingspolitikk og er den viktigste finansieringskilden for det langsiktige utviklingssamarbeidet mellom representanter for det sivile samfunn i Norge og deres partnere i utviklingsland. I 2015 var de prioriterte områdene demokratiske samfunn i utviklingsland, herunder velfungerende og demokratiske partiorganisasjoner; menneskerettigheter og ytringsfrihet; barn og unges rett til utdanning; helsefremmende tiltak; næringsutvikling; bærekraftig forvaltning av naturressurser og åpenhet om kapitalstrømmer; og kulturelle rettigheter. Ordningen skal også bidra til en utviklingspolitikk under kontinuerlig debatt der økt resultatoppnåelse er i fokus.

Tidligere separate ordninger med tilskudd til kulturtiltak, opplysningsarbeid i Norge, internasjonale organisasjoner og nettverk, norske partiers demokratitiltak, og tros- og livssynsminoriteters rettigheter er i hovedsak fordelt mellom tilskuddsmottakere på om lag samme nivå som i 2014.

Det ble i 2015 utbetalt omtrent 400 mill. kroner til utdanningsrelaterte tiltak. Totalt ble det inngått nye avtaler med 21 norske organisasjoner for en periode på ett til fire år. I tillegg kom utvidelser av sju eksisterende avtaler til utdanningstiltak. En stor del av økningen på utdanning gikk til Redd Barna som er en viktig aktør på feltet.

Figur 11.5 Kap. 160, post 70 - Andelen forvaltet av Norad fordelt på partner. 2015 (mill. kroner)

¹ 136 avtalepartnere inngår under «Andre organisasjoner».

Utvalgte resultater fra både nye og videreførte tiltak

Nedenfor følger eksempler på resultater som er oppnådd av noen av organisasjonene som mottok midler i 2015.

Norske frivillige organisasjoners utviklingsarbeid

Redd Barna

Prosjektet «I am Learning» dekker tre pilotland, Kambodsja, Uganda og Zimbabwe. I Zimbabwe rapporteres det at av pilotskolene er antall skoler som ivaretar barnas emosjonelle og psykososiale behov i tråd med definerte retningslinjer, økt fra 33 pst. til 50 pst. Bedret læringsmiljø gir resultater i form av bedre leseferdigheter. Ved en skole som i 2012 ikke hadde noen barn som bestod den nasjonale lese- og skrevetesten i syvende klasse, var det i 2015 53 pst. som bestod, ved en annen skole rapporteres det om en økning fra 23 pst. til 76 pst. I Kambodsja rapporteres det også at prosjektet har økt elevenes læringsutbytte. Det rapporteres at andelen barn som starter på skolen er økt fra 90 pst. til 98 pst., og at andelen som dropper ut er gått ned fra 8,4 pst. til 3 pst. Andelen som består lese- og skrevetestene her er økt fra 53 pst. i 2014 til 77 pst. i 2015. Fremgangen i prosjektskolene i Uganda går noe langsommere. Dette skyldes vanskeligere rammevilkår da prosjektskolene ligger i et område som fortsatt er preget av konflikt. Det har likevel vært en liten økning i andelen som består lese- og skrive testen, fra 3 pst. til 5,8 pst.

Digni

Støtte til skoler i Sahil i Somalia har bidratt til at 80 lærere er utdannet på diplomnivå, og 144 lærere har fått videreutdanning. Det er undervist i skoleledelse for lærere og for medlemmer av skolekomiteer og lokale myndigheter. Som følge av bedret kvalitet på undervisningen, er eksamensprestasjonene på nasjonale prøver vesentlig forbedret og har medført økt deltakelse for jenter. Også i Afghanistan, Bolivia, Nepal og Kina er kvaliteten på utdanningen forbedret og antall jenteelever økende. I flere prosjekter, bl.a. i Kenya, Afghanistan og Tanzania er funksjonshemmede barn og voksne inkludert i undervisning, yrkesopplæring, låne- og spareordninger og sportsaktiviteter.

Kirkens Nødhjelp

Kirkens Nødhjelp samarbeider med religiøse aktører blant annet i Vietnam, der religiøse aktø-

rers plass har vært svært begrenset. Religiøse aktører ble sett på som en spesielt sensitiv gruppe med lite tillit fra regjeringen. I løpet av det siste tiåret har Kirkens Nødhjelp jobbet med å endre religiøse aktørers posisjon i samfunnet slik at de også kan delta i diskusjoner rundt samfunnsaktuelle spørsmål som blant annet HIV/AIDS, klima og miljø. I desember 2015 var Kirkens Nødhjelp vert og arrangør av en nasjonal konferanse om miljø og klima som samlet rundt 500 religiøse og politiske ledere. Denne konferansen ble sett på som en viktig milepæl og et symbol på en politisk døråpning – og en ny arena som er gjort tilgjengelig for religiøse aktører i Vietnam. Ledere av alle landets 14 religioner var til stede. I tillegg deltok nesten 1000 frivillige og aktivister fra trosbaserte organisasjoner og sosiale bevegelser i et mangfold av aktiviteter knyttet til det offisielle konferanseprogrammet. Felles agendaer mellom statlige aktører og ledere ble etablert, og en felles forpliktelse ble gjort for å fremme engasjement for trosbaserte aktører i samfunnsutviklingen. En forpliktende handlingsplan for miljø og klima ble signert av alle de 14 religiøse gruppene.

Norsk Folkehjelp

I Sør-Sudan arbeider Norsk Folkehjelp med partnere som bl.a. kvinneorganisasjoner, ungdomsorganisasjoner, rettighets- og medieorganisasjoner, men også med uformelle grupper av bønder, ungdom osv. Gjennom de siste to årene, mens stridighetene i landet har pågått, har det vært spesielt viktig å forsøke å aktivisere ungdom og hindre at de slutter seg til væpnede grupper. Samtidig er landet rystet av en voldsbølge, hvor spesielt kvinner har vært ofre for grusomme handlinger. I flere av prosjektene er ungdomsorganisasjoner partnere. Ved slutten av 2015 var mer enn 9000 ungdommer organisert gjennom Norsk Folkehjelps Youth Partners i Rumbek, Terekeka og Mvolo distriktene. Målet er at ungdomsorganisasjonene kan organisere unge menn og kvinner for aktiviteter som både kan bidra til en bedre økonomisk situasjon og mobilisering i saker av felles interesse for å forhindre konflikt, stammemotsetninger og splittelse. Videre kan Norsk Folkehjelp i sitt arbeide vise til resultater for å hindre vold mot kvinner (GBV) i Sør-Sudan. Da vold mot kvinner økte dramatisk under de interne konfliktene i landet i 2014 og 2015, skalerte Norsk Folkehjelp opp sitt arbeid til også å inkludere internt fordrevne. Norsk Folkehjelp har utviklet en opplæringsmanual om seksuell og kjønnsbasert vold som også benyttes av andre som arbeider med denne tematikken.

I Palestina har Norsk Folkehjelps partner, The Palestinian Centre for Democracy and Conflict Resolution, bidratt til viktige resultater ved at de i samarbeid med kvinneorganisasjoner har forbedret kvinners rettslige status i Palestina. I Kambodsja har Norsk Folkehjelp sin partner bidratt til å påvirke utarbeidelsen av ny valglov, blant annet ved innføring av mer moderne velgerregistre. I Rwanda har mange av Norsk Folkehjelps partnere gradvis skiftet fokus fra tjenesteleveranser til påvirkningsarbeid. Norsk Folkehjelp har bidratt med å bygge kapasitet gjennom skolering av kvinnegrupper for å fremme demokrati, noe som har resultert i lovendringer med spesielle konsekvenser for kvinner.

Regnskogsfondet

Regnskogsfondet har blant annet prosjekter i Den demokratiske republikken Kongo, der deres partner DGPA (Dynamique des Groupes des Peuples Autochtones) i 2015 fikk konsultativ status i FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC). Statusen gir urfolksnettverket mulighet til å delta på sesjonene til overvåkingsorganene i FNs menneskerettighetssystem. De har rett til å holde muntlige innlegg under sesjonene og sende inn skyggerapporter til landets offisielle rapportering. Dette betyr at DGPA deltar i et internasjonalt forum, der de kan rapportere om alvorlige menneskerettighetsbrudd for urfolk i DR Kongo. Den tildelte observatørstatusen er en internasjonal anerkjennelse av deres rolle.

Norges Røde Kors

Røde Kors globalt iverksetter sykdomsforebyggende arbeid og førstehjelp i over 109 land, driftet av nærmere 34 000 frivillige og 5 millioner aktive deltakere i lokalsamfunnet. Ved hjelp av midlene fra Norad har Norges Røde Kors støttet direkte helsetjenester til over 635 000 sårbare mennesker, og over 160 000 mødre har mottatt støtte både før og etter fødsel i utsatte områder. Nærmere 440 000 mennesker ble nådd med aktiviteter rettet mot hiv og aids, som fortsatt er et stort helseproblem i mange av Røde Kors sine partnerland.

Guatemala Røde Kors (GRK) fikk støtte til arbeid rettet mot kvinnelige prostituerte, menn som har sex med menn og transkjønnede som er særlig utsatt for vold som igjen øker faren for hivsmitte. Frivillige og ansatte i GRK hjelper de mest sårbare med tilgang til kondomer og informasjon gjennom ukentlige besøk i nabolag der sex selges. I tillegg driver GRK utdeling av kondomer og

hygieneartikler fra sine kontorer. Rundt 12 300 mennesker fikk slik hjelp. Videre tilbyr GRK frivillig rådgivning og hiv-testing både ved sitt hovedkontor og i områder der sex selges. 735 prostituerte, 666 menn som har sex med menn og 21 transkjønnede ble hiv-testet. Hiv-positive ble henvist til helse-klinikker for videre oppfølging, psykologisk støtte og mulighet for å få antiretrovirale medisiner.

Strømmestiftelsen

Strømmestiftelsen samarbeider blant annet med lokale organisasjoner for å gi fattige tilgang til bærekraftige inntektskilder ved å introdusere låne- og sparegrupper. De forsøker å koble organisasjonene med relevante tjenester fra myndighetene som f.eks. veiledningstjenester. Disse tiltakene har bidratt til at om lag en fjerdedel av familiene i programmene i 2015 kom seg over fattigdomsgrensen bl.a. på Sri Lanka og i Nepal. Strømmestiftelsen støttet også aktive mikrofinansgrupper i Øst-Afrika hvor lån og sparing er benyttet til en rekke aktiviteter som betaling av skolepenger, investeringer, forbedring av matkvalitet/sikkerhet og oppstart av inntektsgenererende aktiviteter. I 2015 ble 23.000 inntektsgenererende aktiviteter igangsatt

Care Norge

Care Norge støttet blant annet kapasitetsbygging av kvinnettverk innen forhandlinger og politisk påvirkning i Mali. Selv om loven om kjønnskvoteering i Mali er vedtatt, er den ikke satt ut i praksis, og kvinner er fremdeles i stor grad fraværende i lokale beslutningsorganer. CAREs støtte til lokale kvinnegrupper har styrket deres kapasitet til å endre på dette. Spare- og lånegruppene fikk 18.600 nye medlemmer i 2015, til en total på over 78.800. Disse gruppene har organisert seg i nettverk både lokalt, kommunalt og på distriktsnivå. Dette arbeidet har bidratt til at kommunale og lokale handlingsplaner nå tar hensyn til kvinners interesser og innspill. Spare og lånegruppene støttet av CARE i Mali har bidratt til å styrke kvinners posisjon og gi dem mulighet til å forhandle med finansielle institusjoner. I Burundi har CARE Norges «Gender Equality and Women's Empowerment Program» gitt lokale organisasjoner bedre kapasitet til å ivareta hensyn til likestilling, ta opp spørsmål om kjønn og sikre en rettighetsbasert tilnærming. En lokal partner, Parc des Jeunes Entrepreneurs (PARJE), har for alvor tatt tak i problemene som førte til at ingen kvinner

deltok i deres opplæringsprogram om entreprenørskap. Med støtte fra CARE ble det utviklet en spesifikk modul for kvinnelige entreprenører. Nå har 250 kvinner fullført kurset og utviklet forretningsplaner.

Plan Norge

Plan Norge støtter prosjekter og programmer i 11 land og enkelte regionale tiltak. Plan Norge har også et samarbeid med Atlas-alliansen for å styrke funksjonshemmedes rettigheter. Plan Uganda har startet egne foreldregrupper for barn med funksjonshemming for å gi dem mer kunnskap om hvordan de best kan ivareta barnas behov. Plan Malawi har identifisert funksjonshemmede barn som ikke går på skole og støttet dem slik at de får tilgang til utdanning, og Plan Kenya har organisert opplæring for lærere om funksjonshemming og inkluderende utdanning.

Utviklingsfondet

Utviklingsfondets prosjekter har i stor grad rettet seg mot kvinner. I Guatemala tilegner urfolkskvinner seg nyttig kunnskap slik at de kan tilpasse jordbruksproduksjonen sin til det hardføre klimaet som blir stadig mer uforutsigbart. I Nepal har Utviklingsfondets arbeid i Humla medført en økning i risproduksjonen gjennom planteforedling slik at befolkningen er mindre avhengige av å importere ris utenfra. I Humla har i underkant av 2000 familier fått energieffektive ovner som bidrar til mindre bruk av ved i et sårbart landskap, og som bidrar til å bedre kvinners helse. 60 kvinnekooperativer i Ilam i Nepal har økt inntektene til medlemmene med 92 pst. Utviklingsfondets program i Malawi, Zambia, Etiopia og Somaliland har medført at 36.690 flere hushold er matsikre i de kritiske månedene før neste avling er klar for innhøsting. I Honduras har økningen av produksjonen av mais og bønner blitt mangedoblet på grunn av bruken av høykvalitetsfrø og jordvern-teknikker.

Norges Vel

Prosjektet «Building Rural Income Through Associations» (BRITA) i Tanzania har ført til økt risproduksjon og innføring av klimavennlige landbruks-teknikker hos småbrukere. Dette har gitt økt inntekt, økt matsikkerhet og økt forhandlingsmakt hos målgruppen. Med bidrag fra Norges Vel, startet 150 småbrukere egne foretak. Dette utgjør totalt 600 småbrukere som har startet egne fore-

tak siden programmet startet. Mer enn 60 pst. av disse er kvinner.

Tilskudd til opplysningsarbeid

Flere organisasjoner med støtte til *informasjons- og opplysningsarbeid* i Norge rapporterte om resultater i 2015 innenfor områder som bærekraft, ansvarlige investeringer, menneskerettigheter og handel.

Sweatshop-kampanjen til *Fremtiden i våre hender* fikk mye oppmerksomhet i norske medier, og flere kleskjeder har økt graden av innsyn i egne produksjonskjeder og hvilke arbeidsvilkår tekstilarbeiderne har.

I juni 2015 vedtok Stortinget at Statens Pensjonsfond Utland (Oljefondet) skal trekke sine investeringer ut av kullselskaper. *Changemaker* startet dette påvirkningsarbeidet i 2006 i samarbeid med blant annet *Fremtiden i våre hender*, *World Wildlife Fund* og *Greenpeace*.

FNs tredje Finansiering for Utvikling-konferanse ble arrangert i Addis Abeba, og arbeidet med en ny gjeldshåndteringsmekanisme var et av punktene det var mest strid om. *Stopp U-lands-gjelda* (SLUG) lanserte en skjult kamera-film for å rette søkelyset på dette. Filmen nådde ut til over 13 000 gjennom SLUGs egne kanaler, i tillegg til medlemsorganisasjonenes.

Demokratistøtte via norske politiske partier

Det ble avsatt 8 mill. kroner, men på grunn av begrenset søkermasse og kvalitet i søknadene ble det bare utbetalt totalt 4,5 mill. kroner. Et prosjekt i Kenya om økt ungdomsdeltakelse i politikk og politikktutvikling har bidratt til at tre av ti medlemmer i Inter-Party Youth Forum startet et eget og selvstendig ungdomsparti. Samarbeidet med et parti i Egypt bidro til økt kvinneandel i valgte posisjoner internt i partiet, etter opplæring om likestilling og kvinners politiske deltakelse.

Tiltak for tro- og livssynsminoriteters rettigheter

12 mill. kroner ble avsatt, men grunnet begrenset søkermasse og kvalitet ble det bare utbetalt i underkant av 4 mill. kroner. Støtten gikk bl.a. til Dignis prosjekt Bridges i Midt-Østen og Nord-Afrika som støttet TV- og radiostasjonen SAT-7. Stasjonen produserer ukentlige TV-sendinger hvor tros- og livssynsminoriteter gir til kjenne sitt syn. Kanalen arbeider også med bevisstgjøring og kompetansebygging blant journalister og mediefolk.

Internasjonale organisasjoner og nettverk

African Conservation Tillage Network (ACT), som er en panafrikansk organisasjon, gjennomførte med norsk støtte flere møter med beslutningstakere innen landbrukssektoren, samt i EAC (East African Community) og COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa) for å få mer fokus på klimatilpasset landbruk innenfor offentlig opplæring. Gjennom sine partnere medvirket organisasjonen til at flere enn 5000 småbrukere gikk over til klimatilpasset landbruk, der 40 pst. var kvinner.

Støtten til *Southern African Confederation of Agricultural Unions (SACAU)* som er en regional afrikansk bondeorganisasjon i det sørlige Afrika, har bidratt til opplæring av 100 såkalte modellbønder som igjen ga 8000 småbrukere opplæring i metoder for klimatilpasset landbruk. 50 pst. av disse bøndene var kvinner. Bønder som hadde tilgang til mekaniske produksjonsmetoder, og som la om til klimatilpasset landbruk, økte avlingene fra 500kg/ha ved oppstarten i 2012 til 2000 kg/ha i 2015.

African Forum and Network on Debt and Development (AFRODAD) ble støttet, og sammen med andre organisasjoner utarbeidet de et felles posisjonsdokument som inkluderte konkrete forslag til Finansiering for Utvikling konferansen i Addis Abeba. De gjorde dette for å styrke forståelsen av noen av de viktigste årsakene til og virkningene av kapitalflukt og for å sikre at konkrete forslag om ansvarlige finansieringsstandarder ble foreslått. Dokumentet ble underskrevet av mer enn 140 organisasjoner, i stor grad som en følge av målrettet arbeid fra nettverket med å nå frem til ulike sivilsamfunnsplattformer som jobber på området.

Støtten til *Tax Justice Network (TJN)* fokuserer på åpent eierskap og «egentlige eiere» («beneficial ownership»). Etter en konferanse som var delvis organisert av TJN om egentlige eiere, vedtok Argentina i 2015 en ny lov som vil kreve at juridiske enheter og ordninger avslører sluttinvestorinformasjon ved registrering.

International HIV/AIDS Alliance (IHAA) består av 33 nasjonale organisasjoner knyttet opp mot rundt 2000 grasrotorganisasjoner. Med støtte fra Norge bygger de opp de nasjonale organisasjonene i Sør til å bli gode nok til å kunne ta imot støtte fra givere direkte. Akkrediteringssystemet deres anses som et kvalitetsstempel. De bidro

blant annet til at 1 million mennesker (50 pst. i Afrika) ble hiv-testet.

Støtten til *International Planned Parenthood Foundation (IPPF)* bidro til at 175,3 millioner seksuelle og reproduktive helsetjenester ble levert av IPPFs medlemsorganisasjoner i om lag 170 land. Omtrent halvparten av tjenestene ble levert til unge under 25 år. 50,6 millioner fattige og sårbare mennesker mottok helsetjenester fra IPPFs medlemsorganisasjoner.

Støtten til *Robert Carr Civil Society Network Fund (RCNF)* har blant annet ført til at straffeloven i Peru har blitt endret til å straffe diskriminering av seksuelle minoriteter og i Botswana har man fått en høyesterettskjennelse på at utenlandske fanger har rett til hivbehandling.

Financial Transparency Coalition og Global Financial Integrity.

Kulturtiltak

Kunstnere, aktører som fremmer kulturelle rettigheter generelt og kunstnerisk yringsfrihet spesielt, styrking av kulturlivets betingelser samt vern av kulturarv er hovedfokus for bevilgningen. Kunstnerisk yringsfrihet og arbeid med å bevare kulturarv og forhindre ødeleggelse av denne har stått høyt på agendaen i 2015. Samlet støtte i 2015 var 85 mill. kroner.

Ifølge FN øker intensiteten i bevisst ødeleggelse av kulturarv i krig og konflikt. FNs Sikkerhetsråds resolusjon 2199 fordømmer tyveri av- og ulovlig handel med kulturgjenstander fra Irak og Syria som ledd i finansiering av terrorvirksomhet. Kulturdepartementet arrangerte med støtte fra UD en nordisk konferanse om tematikken i 2015 som spesielt så på hva de nordiske landene kan gjøre nasjonalt for å bekjempe dette.

Norge fortsetter sin støtte til African World Heritage Fund som arbeider for en større andel afrikanske verdensarvsteder på UNESCOs verdensarvliste samtidig som de bygger faglig kapasitet i landene. Afrikafondet har siden oppstart i 2006 utdannet et betydelig antall forvaltere i Afrika, etablert gode rapporteringsrutiner for verdensarvstedene samt bidratt med viktig dokumentasjons- og forskningsmateriale.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget til sammen 1 955,5 mill. kroner.

Post 77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Fredskorpset (FK) representerer en internasjonalt unik modell for utviklingssamarbeid basert på gjensidig utveksling av unge, frivillige og profesjonelle, fra nord til sør, sør til nord, og sør til sør. Utvekslingene foregår innenfor rammen av partnerskap mellom institusjoner, organisasjoner og bedrifter. De bidrar til å fremme økt samfunnsengasjement, skape endringsagenter, stimulere til kunnskapsutveksling og læring på tvers av landegrensene, og fremmer regionale og internasjonale nettverk. Utvekslingsprogrammene er rettet inn mot deltakere i aldersgruppen 18–35 år. Fredskorpsets modell, bygget på gjensidighet og likeverdige partnerskap, understøtter de nye bærekraftsmålene og deres inkluderende og tverrsektorielle dimensjon. Især bidrar Fredskorpset som instrument til SDG 17: Styrke mekanismene for implementering av målene, og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling. Fredskorpsets utvekslingsprogrammer setter lokale aktører i førersetet. Utvekslingen er et verktøy for kunnskapsdeling og kompetansebygging der den enkelte partner definerer sine mål etter lokale behov. Et sterkt lokalt eierskap kombinert med partnerskap over landegrensene bidrar til at stedlig kunnskap inkluderes, samtidig som viktigheten av kunnskapsdeling og læring anerkjennes.

Grunnleggende menneskerettigheter, hensyn til miljø og klima, kjønnsperspektiv og inkludering av funksjonshemmede, og anti-korrupsjonsarbeid er tverrgående prinsipper i alle prosjekter. I tillegg skal Fredskorpset i 2017 styrke fokuset på ikke-diskriminering og integrering gjennom økt antall utvekslingsprosjekter mellom aktører som jobber direkte og målrettet med denne tematikken.

Et sterkt sivilsamfunn er en forutsetning for å nå målet om fredelige og inkluderende samfunn. Det er en kanal for påvirkning og en arena hvor unge mennesker kan formulere egne meninger og arbeide for realiseringen av sine rettigheter. Gjensidig utveksling av frivillige mellom sivilsamfunnsorganisasjoner bidrar til å utvikle unge ledere og styrker ungdomsdeltagelse i sivilsamfunn. Gjennom internasjonal erfaring og ledertrening utvikles unge endringsagenter som tar lederroller i utviklingen av sine lokalsamfunn.

Fredskorpsets satsingsområder de neste årene er helse, næringsliv, utdanning og sivilsamfunnsorganisasjoner. Innenfor utdanning skal Fredskorpset fortsette å prioritere utvekslinger med fokus på yrkesutdanning og entreprenør-

skap. Gjennom utveksling på tvers av utdanningsinstitusjoner, privat næringsliv, og sivilsamfunnsorganisasjoner bidrar Fredskorpset til utvikling av nye læringsmetoder og en sterkere kobling mellom utdanning og arbeid. Innenfor næringsliv skal Fredskorpset fortsette å samarbeide med samfunnsansvarlige bedrifter som gjennom internasjonalt partnerskap bidrar til jobbskaping innenfor rammene av bærekraftig og sosial utvikling. Innenfor global helse skal Fredskorpset fortsette satsingen på primærhelse som er førstelinjetjenesten og svarer til menneskers rett til et adekvat helsetilbud. Fredskorpset skal også fortsette samarbeidet med det europeiske helsesamarbeidet ESTHER om utveksling av helsepersonell mellom større helseinstitusjoner i Europa og land i sør. Fredskorpset skal i 2017 videreføre samarbeid mellom sivilsamfunnsorganisasjoner i Norge og utviklingsland, samt videreføre sør-sør-utveksling for å styrke utviklingen av regionale nettverk mellom sivilsamfunnsorganisasjoner.

Fredskorpsets kursvirksomhet skal fra 2017 ha større vekt på fredskorpsernes bidrag inn i sine organisasjoner etter hjemkomst, for derved å styrke den langsiktige utviklingseffekten etter at utvekslingene er avsluttet. Kursene gir fredskorpserne globale perspektiver på utvikling og er en viktig arena hvor nettverk utvikles på tvers av fagområder, sektorer og landegrensene.

Mål

Fredskorpset skal bidra til måloppnåelse på prioriterte områder innen utviklingspolitikken, inkludert styrking av sivilsamfunn i utviklingsland, gjennom å:

- Legge til rette for utvekslingsprogrammer og forvalte tilskudd til et mangfold av organisasjoner, institusjoner og virksomheter i Norge og i utviklingsland.
- Stimulere og legge til rette for erfaringsutveksling og læring og bidra til tilbakeføring av kunnskap og erfaring til eget samfunn.

Gjennom sin virksomhet skal Fredskorpset skape bredt engasjement for menneskerettigheter og internasjonale utviklingsspørsmål, med unge mennesker som særlig målgruppe.

Rapport 2015

I løpet av 2015 deltok totalt 554 personer i utvekslingsprogrammer mellom 218 partnere i 79 samarbeidsprosjekter. Av partnerne var 61 pst. sivil-

samfunnsorganisasjoner. Rene sør-sør prosjekter utgjorde 25 pst. av Fredskorpsets portefølje, og 1/3 av alle utsendte fredskorpser var utvekslet mellom land i sør. Fredskorpset har unge mennesker som særskilt målgruppe, og i 2015 var gjennomsnittsalderen på deltakere 26 år. Den prosentvise kjønnsfordelingen av deltakere i prosjektene utgjorde 58 pst. kvinner og 42 pst. menn.

Fredskorpset sluttførte i 2015 et arbeid med å redusere antall samarbeidsland i tråd med føringene om konsentrasjon i regjeringens utviklingspolitikk. Programvirksomheten er nå konsentrert geografisk til 25 land og tematisk til fire sektorer, og også andre tiltak for å tydeliggjøre og effektivisere virksomheten ble foretatt.

Brukerundersøkelser viser at halvparten av hjemvendte fredskorpser viser større samfunnsengasjement gjennom at de er mer aktive i frivillige organisasjoner enn de var før utvekslingen. Hele 67 pst. av partnerne rapporterer at utvekslingen har ført til et høyere faglig ferdighetsnivå i organisasjonen. Samtidig sier mer enn 90 pst. av fredskorpserne at de har et høyere ferdighetsnivå, særlig innen lederskap, kommunikasjon og evne til tilpassing.

Antall utdanningsrelaterte prosjekter økte i 2015 fra 22 til 26, og utgjorde 33 pst. av den samlede porteføljen. En fjerdedel av Fredskorpsets prosjekter ligger innenfor helsesektoren, og det ble utvekslet 91 helsearbeidere. Arbeidet med prosjekter innen næringsliv er rettet mot samfunnsansvarlige bedrifter, og representerer 30 pst. av Fredskorpsets prosjekter.

Fredskorpsets prosjekter innen utdanning strekker seg også over sektorskillelinjer. Mange utviklingsland har store utfordringer med å utvikle en yrkesrettet utdanning som gir unge mennesker relevant kunnskap og ferdigheter. Gjennom utveksling på tvers av utdanningsinstitusjoner, privat næringsliv, og sivilsamfunnsorganisasjoner bidrar Fredskorpset til en mer relevant utdanning, og sterkere kobling mellom utdanning og arbeid.

Fredskorpsets utveksling av helsepersonell innen spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten bidrar til å forbedre faglig praksis, styrke kvalitet på helsetilbudet, og utvikle helsearbeideres ferdigheter og kunnskaper. Fredskorpset har de siste årene opplevd stor pågang fra helseinstitusjoner som ønsker samarbeidsavtaler.

I løpet av 2015 gjennomførte CMI, på oppdrag fra Norad, en evaluering av Fredskorpsets innsats for styrkning av sivilt samfunn i land i sør. Evalueringen konkluderte med at Fredskorpset har et svært solid opplegg for gjennomføring av utvekslinger, men at resultatene er vanskelige å finne på samfunnsnivå. Anbefalingene fra evalueringen blir fulgt opp i 2016.

Budsjett 2016

For 2017 foreslås bevilget 142 mill. kroner.

Det vises også til omtale av Fredskorpsets administrasjon under kap.144.

Kap. 161 Næringsutvikling

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	211 800	139 000	149 000
75	NORFUND – tapsavsetting	370 000	375 000	375 000
95	NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	1 110 000	1 125 000	1 125 000
	Sum kap. 0161	1 691 800	1 639 000	1 649 000

Formålet med bevilgningen er å bidra til økonomisk vekst, jobbskaping innenfor bærekraftige rammer og kompetansebygging i utviklingsland. Regjeringen fremmer næringsutvikling i utviklingsland gjennom ulike virkemidler og kanaler. Særlig prioritet gis til tiltak og investeringer i de

sektorene norske næringslivsaktører har særlig kompetanse. Disse inkluderer energi, IKT, landbruk, maritim sektor, og fisk og marine ressurser. Meld. St. 35 (2014–2015) ligger til grunn for Regjeringens arbeid med næringsutvikling og jobbskaping.

Regjeringen legger opp til økt støtte til næringsutvikling innen utviklingssamarbeidet, herunder økt samarbeid med næringslivsaktører. Innsatsen for næringsutvikling omfatter tiltak for å bedre rammebetingelser for private investeringer, infrastrukturtiltak og andre næringsrettede programmer. Det vil legges til rette for økt strategisk partnerskap med næringslivet der det er naturlig. Det statlig eide investeringsfondet Norfund er det viktigste enkeltstående instrumentet på dette området. Norfund skal sammen med partnere bidra til økonomisk utvikling og lønnsomme, bærekraftige arbeidsplasser i fattige land gjennom utvikling av lønnsomme bedrifter, særlig innen fornybar energi, finanssektoren og landbruk, og gjennom overføring av kunnskap og teknologi.

I tillegg til tiltak som finansieres over denne posten, vil jobbskaping og næringsutvikling gis økt prioritet i det multilaterale samarbeidet og i innsatser støttet over utdanningssatsingen, enerisatsingen og regionbevilgningen.

Styresett, ressursforvaltning og grunnleggende infrastruktur er viktige nasjonale rammevilkår for næringslivet. I mange utviklingsland utgjør dette store utfordringer, og mange private investorer vurderer risikoen som for høy til å satse i utviklingsland.

Samarbeid mellom private og offentlige aktører kan bidra til å redusere risiko, øke relevansen av innsatsen og medvirke til at prosjekter som ellers ikke ville ha blitt satt i gang blir realisert. Kunnskapsamarbeid, der norske kunnskapsmiljøer og næringsklynger trekkes med, og strategiske partnerskap med næringslivet blir viktige deler av satsingen på næringsutvikling fremover. Behovet for yrkesfaglig opplæring i alle sektorer er stort, særlig i Afrika. Det er derfor etablert en søknadsbasert tilskuddsordning for yrkes- og fagutdanning som skal ta utgangspunkt i næringslivets behov. Regjeringen foreslår å sette av inntil 500 mill. kroner over 5 år (2016–2021) til dette formålet, jf. omtale under kap. 169 Global helse og utdanning, post 73 Utdanning.

Internasjonale standarder og beste praksis knyttet til samfunnsansvar skal legges til grunn for arbeidet med næringsutvikling. Norges støtte skal derfor også bidra til ivaretagelse av menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og anti-korrupsjon. Dette vil bli vektlagt i dialog og samarbeid med alle aktører.

Handel er en forutsetning for varig økonomisk vekst og utvikling. Nesten alle land som har opplevd betydelige forbedringer i levekår de siste tjue

årene, har samtidig blitt mer integrert i verdensøkonomien. Handel kan bidra til verdiskaping, økt sysselsetting og næringsutvikling gjennom salg av eksportprodukter, og gjennom kjøp av importvarer. Handelsdrevet utvikling gir millioner av mennesker mulighet for å arbeide seg ut av fattigdom.

Norsk innsats på dette feltet skal også bidra til kvinner og jenters økonomiske rettigheter og tilgang til kvalifiserende utdanning.

Virkemidlene under kapitlet kan anvendes i alle samarbeidsland, som er listet i eget vedlegg sist i proposisjonen, med prioritet til fokuslandene: Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal og Tanzania, og utvalgte sårbare stater. Norfund gis unntak fra listen over samarbeidsland.

I samsvar med vedtak i OECDs utviklingskomité er postene under dette kapitlet avbundet.

Post 70 Næringsutvikling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Bistand får stadig mindre betydning for vekst, velstand og fattigdomsbekjempelse i mange utviklingsland, mens private investeringer blir viktigere. I utviklingsland står privat sektor for 9 av 10 arbeidsplasser. Tilgang til jobber med gode arbeids- og lønsvilkår er en av de sterkeste drivkreftene i kampen mot fattigdom. Verdensbanken anslo i 2013 at det var behov for 600 millioner nye arbeidsplasser i utviklingsland innen 2030. En robust privat sektor er derfor helt nødvendig for at et land skal kunne gå fra å være utviklingsland til å bli mellominntektsland.

Til tross for store forbedringer det siste tiåret er dårlige rammevilkår for næringsliv og næringsutvikling fortsatt en utfordring i mange utviklingsland. Likeledes er det en lang vei å gå før kvinner kan delta i arbeidslivet på like linje med menn og nyte de samme økonomiske rettighetene. Dette hemmer både lokal og nasjonal vekst.

Flere utviklingsland har de siste årene avdekket betydelige naturressurser. Utenlandsinvesteringer, spesielt i olje- og gassektoren, har bidratt til rask økonomisk vekst og lysere fremtidsutsikter i disse landene. Imidlertid har ikke den økonomiske veksten alltid kommet de fattige til gode. Dette gjelder spesielt for Afrika sør for Sahara. Det er derfor viktig at sentrale vekstnæringer som olje og gass og fornybar energi ikke bare gir økt inntektsgrunnlag og offentlige inntekter gjennom skatt, men også lokale økonomiske ringvirkninger gjennom sysselsetting, teknologioverføring og yrkesrettet utdanning.

Mål

Å bidra til en bærekraftig økonomisk vekst i utviklingsland. Innsatsen skal bidra til fattigdomsreduksjon gjennom å legge til rette for private investeringer, jobbskaping og kompetansebygging.

Delmål for 2017

- Bedre rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland.
- Flere bærekraftige, kommersielle investeringer som bidrar til å utvikle lokalt næringsliv og skape jobber.
- Mobilisering av privat kapital og jobbskaping.

Prioriteringer for 2017

- Bedre rammevilkår for næringsvirksomhet i utviklingsland
- Legge til rette for bærekraftige, kommersielle investeringer og strategiske partnerskap med næringslivet
- Utvikle lokalt næringsliv
- Jobbskaping
- Økt tilgang til finansielle tjenester for næringsaktører i utviklingsland, med vekt på lik tilgang for kvinner og menn.
- Bedre samarbeidslandenes handelsvilkår og handelskompetanse

Rapport 2015

Tiltak støttet i 2015 bidro blant annet til å fremme lokale økonomiske ringvirkninger av investeringer, opplæring av lokalt ansatte, økt produktivitet og kvalitetsheving av produksjonen. I tillegg har bistanden bidratt til utvikling av offentlige institusjoner som leverer brukerfinansierte, grunnleggende tjenester til befolkningen i utvalgte utviklingsland. Det meste av tilskuddsmidler ble forvaltet av Norad, foruten noen midler til teknisk assistanse forvaltet av Norfund.

I 2015 ble det lagt økt vekt på at prosjektene som mottar støtte skal være katalytiske, dvs. at midlene bidrar til å utløse ytterligere privat kapital, og videre at støtten bidrar til å realisere prosjekter som normalt sett ikke ville blitt realisert ellers.

Resultater

Norge har støttet kapasitetsbygging i vannsektoren i Laos med totalt 87 mill. kroner over flere år, i samarbeid med Asiabanken som lånefinansierer

Laos' utbygging av fysisk infrastruktur knyttet til vannverk. Støtten har bidratt til profesjonell og administrativ utvikling av disse vannverkene. I tillegg har Norge finansiert konstruksjon og igangsetting av 12 vann-, kloakk-, og søppelgjenvinningsanlegg i Vietnam gjennom «blandede kreditter». Norsk andel av prosjektet er 220 mill. kroner, men subsidiering av rentesatsen har gitt myndighetene tilgang på lånekapital som langt overstiger dette beløpet. Prosjektene vil berøre tilsammen en million mennesker ved full drift i 2020. Innen utgangen av 2015 var åtte av 12 prosjekter nær ferdigstilte. I fremtiden vil prosjektene være selvfinansierte ved at vietnamesiske brukere betaler vann- og sanitæravgifter. Støtten til Laos og Vietnam er viktige bidrag til oppnåelse av bærekraftsmålene i begge land.

Norge har et langsiktig samarbeid med *FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO)* innenfor styrking av rammevilkår for handel, særlig rettet mot internasjonale standarder, kvalitets sikring og markedstilpasning. Porteføljen har i dag prosjekter både i Asia og Afrika, og har blant annet bidratt til innkjøp av utstyr og opplæring for å styrke laboratorier som tester matvarer i Bhutan, Nepal og på Maldivene. Opplæring av matvarebedrifter har medført at disse er blitt ISO 22000-sertifisert⁸ som en del av prosjektet.

Norge støtter også ILOs SCORE program (*Sustaining Competitive and Responsible Enterprises*) med 68 mill. kroner i perioden 2009 – 2015. Programmet har så langt gitt opplæring til 761 små og mellomstore bedrifter i åtte land (Kina, India, Indonesia, Vietnam, Sør-Afrika, Ghana, Colombia og Peru). Bedriftene representerer mer enn 190 000 arbeidere. Over 6 300 ledere og arbeidere har fått felles opplæring. 30 prosent av deltakerne var kvinner. Programmet har bidratt til bedre arbeidsvilkår for de ansatte i bedriftene, samtidig som konkurranseevnen er styrket bl.a. gjennom kostnadsbesparelser og økt produktivitet. I Vietnam har deltakende bedrifter generert 1 600 nye jobber etter fullført opplæring.

Norsk samarbeid med *Verdensbankens flergiverfond FIAS*⁹ har ført til viktige forbedringer i forretningsklima og rammevilkår for næringsutvikling. Fondet støtter reformarbeid og lovgivning som skal bidra til flere selskapetableringer, økt internasjonal handel og vekst innen nøkkelnæringer i utviklingsland. Dette har resultert i om lag 250 reformer som fremmer bedre investere-

⁸ Internasjonal standard for styringssystemer for næringsmiddeltrygghet

⁹ Foreign Investment Advisory Service

ringsklima for næringslivet. Reformene har gitt kostnadsbesparelser på om lag USD 600 millioner, og anslagsvis USD tre milliarder i nye investeringer innen prioriterte sektorer. I tillegg anslås det at mer enn 11 000 bedrifter har kunnet fortsette driften gjennom gjeldsreformer støttet av FIAS. I de landene der FIAS har støttet skattereformer anslås det en økning på 10 prosent i antall bedrifter som betaler skatt.

Norad har støttet det privatdrevne selskapet *Norsk Mikrofinansinitiativ (NMI)* gjennom finansiering av teknisk assistanse til de mikrofinansinstitusjonene NMI investerer i. Ved utgangen av tredje kvartal 2015 var det om lag 4,4 millioner klienter i de 12 mikroinstitusjonene som NMI har investert direkte i, mot om lag 3,6 millioner ved årets start.

Landprogrammene i *Business Match Making Programmet (BMMP)* har vært virksomme i mange år, og bidratt til å koble norske og lokale bedrifter. Programmene i India, Sri Lanka, Vietnam og Sør-Afrika ble avsluttet i 2015, mens Bangladesh og Øst-Afrika løper ut 2016. Innovasjon Norge har, med unntak av Sri Lanka, drevet programmene på vegne av Norad. BMMP har bidratt til bedriftsetableringer og lokale partnerskap, og har dermed gitt økt verdiskaping og sysselsetting lokalt. På Sri Lanka er det anslått at programmet har utløst norske private investeringer på omlag 270 mill. kroner, og ført til 7 000 nye arbeidsplasser. BMMP har hatt god måloppnåelse, men har vært relativt kostbar i drift.

Norad har forvaltet bedriftsstøtteordningen og har støttet en rekke bedrifter i 2015 med forundersøkelser, små pilotprosjekter, opplæring, m.m., som har gitt grunnlag for mulige langsiktige investeringer i utviklingsland.

I 2015 forvaltet Norfund noe tilskuddsmidler for å styrke utviklingseffektene av fondets prosjekter, samt støtte oppunder lokal samfunnsutvikling. Norad forvalter det meste av øvrige midler over denne posten.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 149 mill. kroner.

Bevilgningen på denne posten sees i sammenheng med bevilgninger på kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Tilsagnsfullmakt

Det foreslås tilsagnsfullmakt på 45 mill. kroner, jf. romertallsvedtak VII, pkt 1.

Bortfall garantiordning, ref. romertall VIII, pkt. 1 Prop. 1 S (2015–2016)

Det foreslås å ikke videreføre garantiordningen gjeldende for norske importører mot tap som skyldes forsinket levering og/eller mangler på importert vare som ikke dekkes gjennom norsk/anerkjent forsikringsselskap og eventuelt manglende helsegodkjenning ved norsk grensekontroll for importerte landbruksprodukter.

Garantiordningen foreslås tatt bort da den i svært liten grad har blitt benyttet av norsk næringsliv de siste årene.

NORFUND

Post 75 Norfund – tapsavsetning

Post 95 Norfund – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland

Situasjonsbeskrivelse

Norfund opererer i regioner med vanskelige og usikre rammebetingelser for næringsvirksomhet og der investeringer er forbundet med betydelig risiko. Innsatsen til næringsutvikling gjennom Norfund skal bidra til økonomisk utvikling og lønnsomme, bærekraftige arbeidsplasser i fattige land gjennom utvikling av lønnsomme bedrifter.

2016 har vært preget av ustabile råvare- og energipriser globalt og økende økonomiske ubalanser i Norfunds investeringsland. Bildet er blandet, men flere land, spesielt i det sørlige Afrika, er i økonomisk krise med redusert vekst, kraftig fall i valutakurser og økende kapitalflukt. Økende gjeld og handelsunderskudd og en usikker global økonomisk situasjon ser ut til å redusere investorerens investeringsvilje i utviklingsland.

1,1 milliard mennesker mangler tilgang til elektrisitet. Energiinvesteringer kjennetegnes ved stort kapitalbehov og høy risiko. Pålitelig og stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er nødvendig for økonomisk vekst, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Investeringer i energi skal forbedre og øke elektrisitetsproduksjonen fra fornybare energikilder og dermed bidra til å sikre grunnlaget for økonomisk utvikling.

To milliarder mennesker mangler tilgang til formelle finansielle tjenester. Tilgang til kapital via lån og investeringer er derfor en forutsetning for økonomisk vekst og for å kunne etablere og utvikle forretninger. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter (SMBer) og individer som ellers ikke har tilgang til formelle finansielle tjenester.

Landbrukssektoren er spesielt viktig for at verden skal kunne nå bærekraftsmålene om å utrydde sult og fattigdom: sektoren er svært arbeidsintensiv og er en av de største kildene til sysselsetting i utviklingsland.

Mål

Norfund har som formål å fremme utvikling av lønnsom, bærekraftig næringsvirksomhet i utviklingsland.

Rapport 2015

Norfund inngikk investeringsavtaler for 2,4 mrd. kroner i 2015. Om lag 328 mill. kroner var investeringer i fornybar energi, 1,49 mrd. kroner i finansinstitusjoner, 325 mill. kroner innen mat og landbruk, og 253 mill. kroner ble investert i SMB-fond. Norfunds verdjusterte egenkapital ved utgangen av 2015 var 19 400 mill. kroner.

Geografisk har Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene (MUL) preget investeringene i 2015. Hele 85 prosent av nye investeringer er gjort i Afrika sør for Sahara, mens 38 prosent er gjort i MUL.

Satsingen på energi er videreført i 2015 og utgjør om lag 49 pst. av porteføljen. Hele fem kraftverk, alle i fornybar energi, ble satt i kommersiell drift i 2015. I 2015 utgjorde nye investeringsavtaler i fornybar energi 22 pst. av årets kapitaltilførsel. Dette er lavere enn eiers forventning om at halvparten av den årlige kapitaltilførselen skal investeres i fornybar energi. Dette måltallet vil imidlertid variere fra år til år blant annet som følge av at det tar lang tid å utvikle nye prosjekter, og vil over tid være over kravet. Energiselskapene i Norfunds portefølje produserte totalt 18,5 TWh elektrisitet i 2015. Dette tilsvarer forbruket til 25 millioner mennesker i de aktuelle landene. Norfunds investeringer i ren energi bidro til å forhindre om lag 7,4 millioner tonn CO₂-utslipp.

Finansinstitusjonene Norfund har investert i hadde ved utgangen av 2015 gitt lån til 36,5 millioner kunder. Den viktigste enkelthendelsen i 2015 var investeringen i en eierandel på 12,2 pst. i Equity Group Holdings Ltd (Equity Bank), den nest største banken i Kenya, sammen med Norfinance AS. Det var også høy aktivitet i de andre prioriterte områdene SMB-fond og mat og landbruk (tidligere «Industrielle partnerskap»).

Norfund opererer i vanskelige markeder og har foretatt nedskrivninger i enkelte prosjekter som har bidratt til redusert avkastning i 2015. Fondet har videreført satsingen på investeringer i

sårbare stater og regioner. Den vanskelige situasjonen i Sør-Sudan har medført at videre utvikling av vannkraftverket Fula Rapids er innstilt. Utviklingen i Norfunds øvrige investeringer i Sør-Sudan er tilfredsstillende. I Myanmar har Norfund videreført satsingen på mikrofinans.

Ved utgangen av 2015 var 382 000 mennesker sysselsatt i virksomheter Norfund hadde investert i direkte eller gjennom fond. Samlet jobbvekst i selskapene Norfund har investert i, var ni prosent mellom 2014 og 2015. Kvinneandelen i den samlede sysselsettingen var 34 pst. En analyse av Norfunds realiserte investeringer viste at 85 pst. av selskapene som var i drift da Norfund gikk ut fortsatt er operasjonelle – og samtlige av disse har fortsatt å vokse og økt lønnsomheten. Norfunds virksomhetsrapport for 2015 gir en mer omfattende redegjørelse for utviklingseffekter som følge av Norfunds investeringsvirksomhet.

En evaluering av Norfund, gjennomført av konsultantselskapet Gaia på oppdrag fra Norads evalueringsavdeling, ble lagt frem tidlig i 2015. Evalueringen var hovedsakelig positiv og konkluderer med at Norfund utfører sitt oppdrag effektivt og i henhold til mandatet. Anbefalingene fra evalueringsrapporten følges opp blant annet i Norfunds reviderte strategi.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 1 500 mill. kroner til Norfund, fordelt med:

- 375 mill. kroner på post 75 Norfund – tapsavsetting og
- 1 125 mill. kroner på post 95 Norfund – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland.

Minst halvparten av bevilgningen foreslås brukt til investeringer innen fornybar energi. Investeringer innen landbruk skal også gis prioritet.

Norfund skal prioritere investeringer i Afrika sør for Sahara og de minst utviklede landene.

Generelle forventninger til statlige selskaper, inkludert til samfunnsansvar, fremgår av Meld. St. 27 (2013–2014) *Et mangfoldig og verdiskapende eierskap*.

Norfund skal rapportere utviklingseffekter av fondets investeringer på egnet vis. Følgende aspekter skal følges opp i alle investeringer: arbeidsplasser, skatteinntekter til vertslandet, likestilling, miljø, opplæring og teknologioverføring, antikorrupsjon og arbeidsstandarder.

Føring for Norfunds virksomhet for 2017 fremgår i Norfunds vedtekter.

Kap. 162 Overgangsbistand/sårbare stater og regioner

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner, <i>kan overføres</i>	187 452	200 000	247 500
	Sum kap. 0162	187 452	200 000	247 500

Post 70 Overgangsbistand / sårbare stater og regioner, kan overføres*Situasjonsbeskrivelse*

I store deler av verden, inklusive i Europas nær-områder i sør og sørøst, hindres utvikling og fattigdomsreduksjon av vold, manglende økonomisk inkludering og politisk ustabilitet. I disse landene er statenes evne til å forebygge og tilpasse seg sosiale, økonomiske og miljømessige belastninger eller katastrofer, svak eller fraværende. Disse sårbarhetsfaktorene fører ofte til konflikt, migrasjon og flukt og kan skape grobunn for radikaliserings og voldelig ekstremisme. Denne utviklingen har skapt en mer utfordrende utenriks- og sikkerhetspolitisk situasjon for Norge.

I 2015 brukte Norge over 4 mrd. kroner til å stabilisere sårbare stater og regioner som trues av eller er i konflikt. Midlene har kommet fra en rekke forskjellige budsjettposter. Det er nødvendig med spissing av tiltak rettet mot årsakene til sårbarheten slik som korrupsjon, voldelig ekstremisme/terrorisme og organisert kriminalitet.

Overgangsbistand har vært rettet mot sårbare stater med sikte på stabilisering og gjenoppbygging etter en katastrofe eller krise. All erfaring viser imidlertid at en stor andel av krisene blusser opp igjen fordi de grunnleggende årsakene til krisen fremdeles er til stede, eller fordi sårbarhetsdrivere hindrer og reverserer utviklingen. Man ser derfor behov for å kunne bidra med fleksible midler som kan settes inn også før og under en krise for å hindre at den inntreier eller bidra til at den begrenses. Det er også behov for å kunne bidra med midler til strategisk viktige tiltak som ikke passer inn i eksisterende budsjettposter. Fokus vil være på kriser som medfører politisk ustabilitet og noen ganger migrasjonspress. Forebygging av, og gjenoppbygging etter naturkatastrofer dekkes over andre budsjettposter.

Det er høy risiko forbundet med å arbeide i sårbare stater og regioner. Risiko for eget personell. Risiko for at resultater i form av bærekraftig stabili-

tet og sikkerhet kan utebli eller ta tiår. Risiko for korrupsjon eller for at noen virkemidler undergraver andre målsettinger. Risikoene avspeiler også dilemmaene vi står overfor, f.eks. at vi samarbeider med politiske aktører for å skape fred samtidig som disse har begått alvorlige menneskerettighetsbrudd eller er mistenkt for korrupsjon. Risikovilje er en forutsetning for innsatsen og må kontinuerlig vurderes og håndteres. Dette krever også at vi må balansere mellom langsiktig planlegging og fleksibilitet til å justere kurs når konteksten endrer seg. Norsk engasjement i slike områder er likevel nødvendig, både ut fra faren for videre destailisering i aktuelle regioner og i Europa og av humanitære årsaker. Vi har også internasjonale forpliktelser til å engasjere oss.

Støtte over denne posten, som økes med 47,5 mill. kroner, vil nå inngå som ett av flere elementer i Regjeringens strategi for innsats i sårbare stater og regioner. Strategien tar utgangspunkt i det endrede sikkerhetspolitiske bildet og migrasjonsutfordringene Norge og Europa står overfor. Det skal være en strategi for den helhetlige innsatsen i de aktuelle områdene, og vil omfatte utenrikspolitiske, sikkerhetspolitiske og utviklingspolitiske tiltak, herunder humanitær bistand.

Støtte over denne posten vil komme i tillegg til bidrag over andre poster som regionbevilningene og posten for humanitær bistand, og spisses mot tiltak som fremmer stabilitet, forebygger konflikt, reduserer sårbarhet og bygger lokal motstandskraft. Hensikten er å oppnå en synergiefekt slik at resultatene fra innsatsene fra forskjellige poster blir gjensidig styrket. Posten underlegges de overordnede mål for utviklingssamarbeidet herunder fattigdomsreduksjon, i tråd med bærekraftsmålene i Agenda 2030, da særlig bærekraftsmål 16 (fred og sikkerhet, menneskerettigheter, godt styresett). Aktuelle type tiltak som kan støttes over denne posten kan bl.a. være regionale tiltak for å demme opp for spredning av konflikt, voldelig ekstremisme og organisert kriminalitet, til-

tak som bidrar til å bygge kapasitet i sentrale myndighetsinstitusjoner, innovative tiltak rettet inn mot langvarige flyktningsituasjoner i naboland og initiativ som styrker lokal konflikthåndtering. Geografisk foreslås det at tiltak over posten begrenses til beltet fra Mali i vest via Afrikas Horn, Midtøsten og Nord-Afrika til Afghanistan og Pakistan i øst. Dette omfatter fem av de seks fokuslandene som ble definert i 2013. Bistand til Haiti skal dekkes over kap. 153 Bistand til Latin-Amerika. Det vil legges vekt på å se den regionale konteksten.

Alle midler over posten skal knyttes til oppfølging av strategien for sårbare stater og regioner og er komplementær til annen innsats rettet mot de grunnleggende årsakene til sårbarhet eller konsekvensene av krisen (humanitær bistand). Kanalvalg vil avgjøres av konteksten. Støtten vil primært gå gjennom internasjonale organisasjoner som FN, de multilaterale finansieringsinstitusjonene og regionale organisasjoner som f.eks. AU, i tillegg til direkte til lokale organisasjoner eller til nasjonale eller lokale myndigheter der det er mulig og hensiktsmessig. 35 mill. kroner øremerkes utdanningstiltak.

Mål

- Styrket fred, sikkerhet og stabilitet
- Styrkede politiske prosesser og demokratisk utvikling, særlig for sårbare stater som søker å ende voldelige konflikter, reformere styresett og etablere overgangsjustis
- Støtte tidlig gjenoppbygging i sårbare stater og regioner samt forebygging av humanitære katastrofer før, under og etter en fredsslutning, blant annet gjennom utdanningstiltak
- Økt respekt for menneskerettigheter, særlig kvinners og barns rettigheter

Relevante møter, konferanser, seminarer, dialogtiltak og dialogbesøk i regi av Utenriksdepartementet og relatert til sårbare stater foreslås også finansiert over denne posten.

Rapport 2015

I 2015 ble det gitt støtte til tiltak i DR Kongo, Haiti, Myanmar, Somalia, Sør-Sudan og Tunisia. De viktigste avtalepartnerne var:

- Kirkens Nødhjelp: 61,8 mill. kroner
- UNEP: 26,6 mill. kroner
- Norsk Folkehjelp: 22,5 mill. kroner
- FAO: 21 mill. kroner
- Flyktningehjelpen: 20,4 mill. kroner

Andre organisasjoner som fikk støtte var bl.a. Redd Barna, UNDP og Oslo-senteret.

Kirkene i Sør-Sudan har gjennom de ulike konfliktperiodene i landets historie alltid har spilt en viktig rolle med stor legitimitet og troverdighet i befolkningen. Gjennom støtte fra Kirkens Nødhjelp deltok en delegasjon fra kirkerådet, South Sudan Council of Churches (SSCC), som observatører til IGAD (Intergovernmental Authority on Development) forhandlingene i Addis Abeba. Delegasjonen hadde en positiv innvirkning på de respektive forhandlingsdelegasjonene.

Før dette hadde Kirkens Nødhjelp sammen med økumeniske partnere gitt støtte til en nødvendig endringsprosess i SSCC som resulterte i valg av ny styreformann og innsettelse av en ny midlertidig generalsekretær i SSCC. Prosessen gjenopprettet tillit og eierskap hos medlemskirkene og skapte et nytt momentum for å videreutvikle kirkenettverkets samlede evne og vilje til et mer pro-aktivt engasjement i de pågående nasjonale og lokale prosessene. Et viktig møtepunkt ble Kigali i august 2015 hvor en stor gruppe kirkeledere fra både regjerings- og opposisjonskontrollerte områder møttes for å meisle ut en felles strategisk plattform og fundament for utvikling av en felles handlingsplan for et langvarige engasjement for fred og forsoning i Sør-Sudan. Kirkens Nødhjelp var sentral aktør i koordinering av støtte og samtaler mellom ulike eksterne givere, økumeniske partnere og SSCC i disse prosessene.

Potensialet for landbruksproduksjon i Sør-Sudan er stort, men to år etter at den alvorlige konflikten brøt ut i desember 2013 er Sør-Sudan et av landene i verden med lavest grad av matsikkerhet. I 2014–2015 videreførte Norsk Folkehjelp støtten til prosjektet «Smallholder production and marketing project i tre delstater. Prosjektet har så langt nådd ut til 64 produksjonsgrupper med til sammen omtrent 1 200 bønder. Disse mottok tilskudd i form av «revolving grants» til innsatsfaktorer innen hovedsakelig matproduksjon. Gruppen med bønder er også blitt opplært i verdikjedetenkning, det vil si innhøsting, oppbevaring og lagring, forretnings- og markedsføringskunnska-per og produktivitetsutvikling. Gruppene med bønder har utvidet områder for dyrking og økt avkastning per hektar dyrket mark.

Støtten på 21 mill. kroner til FAOs arbeid for økt matsikkerhet førte blant annet til at 250.000 hushold fikk utdelt såfrø, halvparten av dette lokalt produsert. Støtten bidro også til at 2,8 millioner husdyr ble vaksinert

På grunn av den pågående konflikten i områdene rundt Kadugli og Kauda, har mange mennes-

ker flyktet og bosatt seg i Al Goz og Dilling-distriktene i Sør-Kordofan i det Nubafjellområdet i Sudan, samt i Kosti i White Nile-distriktet der Kirkens Nødhjelp gjennomfører helseprosjekter sammen med sine partnere. I 2015 nådde programmet anslagsvis 75 700 mennesker, internt fordrevne og vertssamfunnene i både Al Goz-, Dilling- og Kosti-områdene. Det er mange tradisjonelle forestillinger og myter rundt hvorfor folk blir syke og dør i Sudan. Noen ganger betyr dette at lokalsamfunn ikke nødvendigvis bruke helsestasjoner, og at gravide velger å føde hjemme uten å følge opp helse-tjenester for nyfødte babyer. Av denne grunn er helseopplysning en av de viktigste bærebjelkene i helseprogrammet. Formålet er å øke kunnskapen om sykdom og betydningen av å beskytte seg mot sykdom. Opplæring ble utført på helse- og ernærings-sentre, i tillegg til hjemmebesøk og holdningskampanjer. Disse tiltakene førte til at antall fødsler hvor det deltok kvalifisert helsepersonell i 2015 var 3 623, sammenlignet med 2 534 i 2014, om lag 1 000 i 2013 og bare 247 i 2012.

Flyktninghjelpen fikk i 2015 utbetalt 17 mill. kroner til et prosjekt i Somalia (Puntland og Somaliland) innenfor temaområdene utdanning, landrettigheter og matsikkerhet. Tidligere var aktivitetene fordelt over to enkeltprosjekter i henholdsvis Puntland og Somaliland.

Støtte til Oslosenteret har bidratt til et bredt forankret utkast til politisk partilov ferdigstilt i Somalia. Denne loven vil bidra til et flerpartisystem. Nye politiske partier har fått opplæring.

Den nasjonale våpenhvileavtalen som ble signert i oktober 2015 var et bidrag i overgangen mot en fredelig utvikling i Myanmar. Norge støttet prosessen på ulik måte. Gjennom støtte til ulike organisasjoner har norsk bistand bidratt til konsultasjoner mellom de ulike etniske væpnede grupperingen og lokalbefolkningen i deres områder. Dette var viktig for å sikre en eventuell tilslutning og støtte til signering av våpenhvileavtalen. Videre har støtte gått til ulik former for kapasitetsbygging knyttet til demokratiopplæring, lederutvikling og fredsprosess. Programmene jobber både med lokalbefolkning generelt, frontfigurer og medlemmer i væpnede etniske grupper og kvinner spesielt. Prosjektene brer seg ut over hele Myanmar, men har hatt et fokus i områder med væpnet konflikt.

Det ble gitt støtte sent i 2015 for reintegrering av flyktninger i Gao-regionen i Mali i regi av UNDP, UNHCR, UNICEF og myndighetene. Det ble fokusert på økt tilgang til drikkevann, utdanning for barn, og yrkesutdanning for ungdommer og kvinner. Målet med prosjektet er å redusere

antall flyktninger og internt fordrevne i Mali. Det forventes at i løpet av 2016 vil 3 400 få tilgang på drikkevann, 1 200 barn vil få utdanning, og 1 500 ungdommer og kvinner ungdommer yrkesopplæring.

Gjennom FAO har Norge bidratt til å redusere konfliktnivået og øke motstandskraften i lokalsamfunn i Ituri-distriktet i den østlige delen av DR Kongo igjennom støtte til inntektsgenererende aktiviteter innenfor jordbruk og oppdrett. Fokus for den norske støtten er sårbare husholdninger, særlig kvinner og yngre. Prosjektet inngår i et større pilotprogram utviklet for å støtte gjennomføringen av den internasjonale strategien for støtte til sikkerhet og stabilitet (ISSSS) i DR Kongo. Programmet ble lansert senere enn forventet da det tok tid å koordinere de ulike aktørene i pilotprogrammet for å sikre en helhetlig prosess og tilnærming. Prosjektet har også hatt utfordringer med tilgang grunnet økende sikkerhetsrisiko i Ituri-provinsen. Fremdriften har derfor vært svakere enn planlagt. I 2015 har prosjektet, igjennom en inkluderende prosess, identifisert hvilke landbruk- og oppdrettsaktiviteter mottagerne av støtte skal satse på, promotert diversifisering av aktivitetene for å øke motstandskraften, mobilisert nødvendig utstyr og identifisert opplæringsbehov. Prosjektet forventes å bidra til nyttig læring for implementering av helhetlige stabiliseringstiltak andre steder i DR Kongo, men også i andre konfliktrammede land.

Norge har bidratt til styrking av FNs arbeid med stabilisering og bekjempelse av seksualisert vold i DR Kongo gjennom tre NORDEM-sekonderinger til MONUSCO (konfliktanalyse ekspert, likestillingsrådgiver og vitnebeskyttelsesekspert). I 2015 var det er markert økning i antall arrestasjoner, rettssaker og domsfellelser av FARDC soldater for seksualisert vold. Det ble holdt over 40 rettssaker mellom januar og oktober som resulterte i 78 domfellelser. Det har også vært en markant økning i tiltak for beskyttelse av ofre og vitner, fra 122 i 2014 til 1014 i 2015. Som følge av et omfattende treningsprogram er beskyttelse av vitner del av standardprosedyre etterforskning og forberedelsene av rettssaker. De to sekondererte til MONUSCOs stabiliseringsenhet har bidratt til operasjonalisering av «International Security and Stabilisation Support Strategy (ISSSS) gjennom to pilotprogram som har støttet økt deltakelse fra kvinner i konfliktforebygging og tiltak som bidrar til inntekter for særlig utsatte grupper. Likestillingsrådgiveren har videre utviklet verktøy for å sikre at kvinners rettigheter og kjønnspektivet ivaretas i stabiliseringsprogrammene.

Gjennom utdanning, juridisk informasjon og assistanse og tjenester knyttet til matsikkerhet, kunne Flyktninghjelpen i Somalia (Puntland og Somaliland) hjelpe personer på flukt og personer som hadde returnert i søken etter varige løsninger i Bossaso, Garowe og Galkayo. I 2015 gikk 3246 barn (1672 gutter og 1574 jenter) gjennom et alternativt og kostnadsfritt utdanningsløp. Dette bidro til økt tilgang til utdanning og reduksjon av barn og unge som faller utenfor. Nesten 85 pst. fullførte kurset og kunne dermed fortsette og integreres i det formelle utdanningstilbudet. 5218 personer (hvorav 3226 var kvinner) fikk informasjon og juridisk oppfølging knyttet til landrettigheter, identifikasjonsdokumenter og konfliktløsning. Dette gjorde de fordrevne bedre i stand til å kreve og utøve sine rettigheter og dermed finne varige løsninger. Flyktninghjelpen arbeidet med å styrke motstandsdyktigheten og øke matsikkerheten for fattige og sårbare fordrevne samt vertssamfunnene gjennom støtte til oppstart/videreføring av små bedrifter. 75 pst. av de som har mottatt assistanse har innrapportert at de har sett positive følger for sin situasjon.

På Haiti har Norge siden 2014 støttet UNEP sitt arbeid for en bærekraftig forvaltning av den sårbare nasjonalparken, Parc Macaya, og dens buffersoner. Gjennom planting av ny skog er faren for erosjon sterkt redusert. Prosjektet har også i sin nyplanting lagt vekt på å benytte økonomisk verdifulle vekster som mango, kakao og bambus for å skape nytt inntektgrunnlag for befolkningen. Videre har prosjektet etablert 9 fiskefarmer som bidrar til matvaresikkerhet og arbeidsplasser. Prosjektet har vært en viktig bidragsyter for å bekjempe den ekstreme fattigdommen i området rundt parken, samtidig som prosjektene bidrar til å redusere de negative effektene av naturkatastrofer som området har vært hardt prøvet av.

I Tunisia bidro Norge til UNDPs arbeid for godt styresett og demokratisk reform. Blant annet bidrar Norge med å organisere en prosess for overgangsjustis.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 247,5 mill. kroner.

Kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag
		2015	budsjett 2016	2017
70	Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	3 803 571	4 389 042	4 436 124
72	Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	358 952	298 300	298 300
	Sum kap. 0163	4 162 523	4 687 342	4 734 424

Verden opplever en rekke store, komplekse og langvarige humanitære kriser. Vi ser at stadig nye kriser kommer til på toppen av vedvarende humanitære kriser uten tegn til snarlige løsninger. Over 60 millioner mennesker er på flukt – det høyeste antallet siden andre verdenskrig – og har nå ført til en flyktningkrise også i Europa. I denne ekstraordinære situasjonen fortsetter Regjeringen satsingen på humanitær innsats.

Humanitær hjelp og arbeid for menneskerettigheter er sentralt og høyt prioritert i regjeringens utenriks- og utviklingspolitikk. Det overordnede målet for norsk humanitær innsats er å bidra til at mennesker i nød får nødvendig beskyttelse

og assistanse. Rask og effektiv respons når kriser oppstår redder liv og lindrer nød. Rettighetsbasert arbeid i felt sammen med normativt arbeid både multilateralt og overfor enkeltland gir best mulig effekt av innsatsen.

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* angir bredde og ambisjonsnivå for Regjeringens internasjonale arbeid for menneskerettigheter. Meldingen legger også et viktig grunnlag for humanitær innsats, inkludert beskyttelse av sårbare grupper, integreringen av et kjønnsperspektiv og større respekt for menneskerettighetene til mennesker på flukt.

Post 70 Nødhjelp og humanitær bistand, kan overføres

Anmodningsvedtak nr. 940 av 16. juni 2016

Ved vedtak i sak 940, 16. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen gi aktiv støtte til globale retningslinjer for humanitær innsats mot kjønnsbasert vold, særlig «Call to Action on protection from Gender-based Violence in emergencies» (GBV), Inter-Agency Standing Committee (IASC), «GBV Guidelines» og IASC «Gender Marker».

Regjeringen har fulgt opp, og følger videre opp Stortingets vedtak ved at Norge støtter utviklingen av de globale retningslinjene for humanitær innsats mot kjønnsbasert vold. Dette omfatter bl.a. norsk deltagelse i det internasjonale nettverket «Call to Action» av likesinnede land der Sverige pt har ledelsen. De såkalte Inter Agency Standing Committee retningslinjer for koordinert FN innsats mot kjønnsbasert og seksualisert vold er nylig revidert. Flyktninghjelpen har gjennom GenCap bidratt aktivt i dette arbeidet. GenCap er en beredskapsordning som stiller likestillingsrådgivere til disposisjon for FN i humanitære innsatser på kort varsel, og som støttes over regjeringens humanitære budsjettmidler. Norge benytter statistikkmarkører iht OECDs DAC regelverk, og det arbeides med å utvikle indikatorer slik som IASCs gendermarkør og på andre måter bedre registrering av andelen norsk bistand som har en kjønnsdimensjon som hoved- eller delmål. Dette arbeidet omtales bl.a. i regjeringens *Handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet 2015–2018* og *Handlingsplan for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken 2016–2020*.

Anmodningsvedtak nr. 941 av 16. juni 2016

Ved vedtak i sak 941, 16. juni 2016 ber Stortinget Regjeringen prioritere en økning av støtten til syriske kvinneorganisasjoner, både de som fortsatt befinner seg inne i Syria og de som eksisterer eller dannes blant syriske flyktninger utenfor Syria, og å bidra til å sikre at kvinner inkluderes i fredssamtaler og forhandlinger.

Stortingets vedtak er fulgt opp ved at Regjeringen viderefører og øker støtten til kvinneorganisasjoner som jobber for å inkludere kvinner i fredssamtaler og forhandlinger. Dette omfatter også organisasjoner i Syria og for syriske kvinner utenfor Syria.

Allerede fra starten av den politiske prosessen har Norge støttet UN Women's arbeid med etableringen av et syrisk kvinnenettverk og sørget for økonomisk og praktisk støtte, slik at kvinnene

kunne være tilstede der samtalene fant sted. Norge er i løpende dialog med syriske kvinneorganisasjoner og UN Women om fredsprosessen, og støtter sivilt samfunns aktive deltakelse i Genève med opplæring, teknisk bistand og kontorfasiliteter.

Nyvinninger i Genève-prosessen er at FNs spesialutsending til Syria-krisen, Staffan de Mistura, har en likestillingsrådgiver, og at et rådgivende organ bestående av 12 kvinner er oppnevnt. De har løpende dialog med spesialutsendingen, utarbeider felles posisjoner og spiller inn egne saker til dagsorden. Norge, sammen med Nederland, støtter dette arbeidet gjennom UN Women. Norge støtter også tilretteleggingen for syriske kvinners og sivilsamfunns aktive deltakelse gjennom Swisspeace og NOREF. Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), Nobel Women's Initiative og International Civil Society Action Network (ICAN) er eksempler på organisasjoner som får norsk støtte til blant annet å engasjere seg i og for Syria, med syriske samarbeidspartnere.

Kvinnealliansen mot voldelig ekstremisme (Women's Alliance for Security Leadership, WASL) ble opprettet med norsk støtte og lansert i 2015. Nettverket har flere syriske medlemmer og medlemsorganisasjoner, og et sterkt fokus på Syria og regionen.

Regjeringen vil opprettholde støtten til den brede basen av kvinneorganisasjoner i og utenfor Syria som arbeider for kvinners politiske deltakelse for fred og vurderer alternativer for økning av støtten, herunder UN Women's arbeid med kvinners deltakelse i Genève-prosessen.

Anmodningsvedtak nr. 942, 16. juni 2016

Ved vedtak i sak 942, 16. juni 2016, ber Stortinget Regjeringen prioritere forebygging av kjønnsbasert vold ved humanitær innsats i Syria og nærområdene, ved krav om tiltak for å ivareta sikkerheten til utsatte grupper, herunder forebygging av seksuell trakassering.

Vedtaket er fulgt opp gjennom videreføring av den humanitære støtten for ofre for seksualisert og kjønnsbasert vold (SGBV) i Syria og nabolandene. Samarbeidet med FN og frivillige organisasjoner som arbeider for forebyggende arbeid og bekjempelse av SGBV vil videreføres.

Situasjonsbeskrivelse

Konflikter og kriser fortsetter å drive mennesker på flukt og stadig flere har behov for humanitær

hjelp. Også naturkatastrofer og klimarelaterte katastrofer forårsaker humanitær nød. De humanitære behovene har fortsatt å øke, og på nytt lanserte både FN og Den Internasjonale Røde Korskomiteen (ICRC) sine største appeller noensinne i 2016. Ifølge FNs konsoliderte humanitære appell august 2016, har 130 millioner mennesker behov for nødhjelp og beskyttelse, og appellen var samlet på nesten 22 mrd. USD. Regjeringen ønsker derfor å fortsette sin ekstraordinære satsing på humanitær bistand. Ifølge FNs høykommissær for flyktninger er over 65 millioner mennesker på flukt, som flyktninger, statsløse eller fordrevne i eget land.

Hovedmålsettingen med Verdens humanitære toppmøte, som ble avholdt 23.-24. mai 2016 i Istanbul, var å skape et bredere eierskap og større globalt ansvar for styrket humanitær respons i en tid med store humanitære kriser og press på ressurser og de humanitære systemene. Det er spesielt viktig å finne bedre måter å løse de store og langvarige flyktningkrisene, gjennom bedre koblinger mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling. Blant hovedprioriteringene for Norge under toppmøtet var utdanning i krise og konflikt med lanseringen av det nye fondet, «Education Cannot Wait» (Utdanning kan ikke vente), beskyttelse, effektivisering av humanitær bistand samt konfliktforebygging og konfliktløsning for å bidra til å redusere fremtidige humanitære behov. Norge støtter også arbeidet med å redusere det humanitære finansieringsgapet gjennom effektivisering og innovasjon i form av en «Grand Bargain» mellom de største giverne og hjelpeorganisasjonene.

Kjernen i humanitær innsats er å redde enkeltmenneskers liv, lindre nød, fremme og beskytte menneskerettighetene og sikre menneskelig verdighet, uavhengig av faktorer som etnisk bakgrunn, kjønn, religion eller politisk tilhørighet. Den humanitære innsatsen er basert på de fire prinsippene om humanitet, upartiskhet, uavhengighet og nøytralitet. Disse prinsippene er formulert i resolusjoner vedtatt av FNs generalforsamling, og utviklet med humanitærretten som grunnlag og erfaringer fra humanitært arbeid i felt av Røde Kors-bevegelsen, FN-organisasjonene, humanitære givere som Norge og ikke-statlige organisasjoner i fellesskap. Prinsippet om uavhengighet viser til at humanitære aktører skal utarbeide og iverksette sine egne retningslinjer uavhengig av myndigheters politikk og handlinger, mens prinsippet om upartiskhet innebærer at humanitær hjelp skal gis uten diskriminering på grunnlag av nasjonalitet, kjønn, etnisk tilhørighet, religion eller politisk ståsted. Nøytralitet viser til

at humanitær hjelp skal gis uten å ta parti i konflikter eller uoverensstemmelser av politisk, etnisk, religiøs eller ideologisk karakter, mens humanitet viser til formålet om at menneskers liv, helse og verdighet skal beskyttes i tråd med grunnleggende menneskerettigheter og behov.

Formålet med å legge disse prinsippene til grunn for humanitær innsats er å nå frem mest mulig effektivt med nødhjelp for å redde liv og lindre nød hos mennesker med humanitære behov, med minst mulig påvirkning fra aktører med andre formål. Etterlevelse av prinsippene er avgjørende for at humanitære aktører skal gis tilgang og kunne yte effektiv bistand i konfliktrelaterte krise. Når myndighetene og ikke-statlige væpnede grupper ser at humanitær bistand er nøytral og upartisk kan de bidra til å skape det nødvendige humanitære rom slik at de som har behov for livreddende nødhjelp og beskyttelse får det.

Meld. St. 10 (2014–2015) tydeliggjør at menneskerettighetene sammen med den internasjonale humanitærretten utgjør det grunnleggende normative rammeverket for humanitært arbeid. Rettighetsbasering setter nødlidende i sentrum og innebærer vekt på deltakelse, ikke-diskriminering og ansvarliggjøring, basert på menneskerettighetene, i tillegg til grunnleggende rettigheter som retten til liv, mat og helse. Retten til utdanning står sentralt i regjeringens arbeid, også i krise og konflikt. Norge engasjerer seg for at den humanitære innsatsen skal være ansvarlig overfor de rammede. I den praktiske humanitære responsen betyr det blant annet at berørte befolkningsgrupper blir lyttet til og at deres innspill inkluderes i utformingen av den humanitære responsen. Mennesker som allerede er sårbare lider også mer i krisesituasjoner. Det gjelder barn, eldre, mennesker med nedsatt funksjonsevne eller lesbiske, homofile, bifile, trans- og intersex-personer (LHBTI). Inkludering av sårbare grupper er prioritert innenfor norsk humanitær innsats. Ivaretagelsen av dette er innarbeidet som et kriterium for tilskudd fra den humanitære bevilgningen og deler av bevilgningen går til tiltak rettet spesielt mot funksjonshemmede. Norge arbeider for at de humanitære aktørene skal inkludere sårbare grupper i alle faser av den humanitære innsatsen, herunder beredskapsplanlegging, behovsvurdering, utforming av programmer og evalueringer. Dette er en sentral del av rettighetsbaseringen. Gode systemer, retningslinjer og disaggregerte data er forutsetninger for å få dette til.

Kvinner og menn, gutter og jenter rammes ulikt av krig, konflikt og naturkatastrofer. For at den humanitære innsatsen skal være mest mulig

effektiv og unngå diskriminering er det derfor viktig med integrering av kjønnspektivet i humanitær innsats. Norge jobber aktivt for å sikre at relevante FN-resolusjoner og andre felles standarder følges opp i praksis, blant annet ved å stille klare krav til mottagere av norsk støtte. Regjeringen vil fortsette å trappe opp arbeidet mot seksuelle overgrep og kjønnsbasert vold i den humanitære innsatsen. Forekomsten av seksuelle overgrep og kjønnsbasert vold øker ofte i humanitære katastrofer. Mer målrettede tiltak mot denne typen vold er nødvendig. Kvinners deltakelse i alle faser av nødhjelpsarbeidet er viktig for å identifisere behov og innsats og sikre best mulig beskyttelse mot overgrep. Norge jobber aktivt for å styrke slikt arbeid, for eksempel gjennom ICRC der arbeid mot seksualisert vold nå skal være en tverrgående prioritet i hele deres operative innsats, og gjennom en tematisk avtale med Kirkens Nødhjelp for å styrke organisasjonens respons i felt og policy-utviklingsarbeid internasjonalt.

Den internasjonale humanitærretten skal beskytte sivile som rammes av væpnet konflikt fra å bli ofre for angrep. Likevel er det i praksis sivile som rammes hardest i væpnede konflikter og er ofre for drap, lemlestelse, voldtekt og tvangsfordrivning. Rammebetingelsene for humanitært arbeid har blitt vanskeligere de siste årene. Angrep på humanitære hjelpearbeidere, helsepersonell og helsefasiliteter som sykehus og ambulanser er et omfattende problem i mange pågående konflikter, og klare brudd på den internasjonale humanitærretten. Sivilbefolkningen blir skadelidende og får ikke tilgang til livreddende hjelp. Regjeringen arbeider for å øke respekten for og bedre gjennomføring av humanitærretten, herunder sterkere beskyttelse av helsearbeid, arbeid mot seksuell og kjønnsbasert vold mv. Innsatsen skjer i samarbeid med organisasjoner som Røde Kors-bevegelsen, norske frivillige organisasjoner og FN-systemet. Gjennomføring av Safe Schools (Trygge skoler) -erklæringen og retningslinjene for beskyttelse av skoler og universiteter mot militær bruk i væpnet konflikt vil være viktig i innsatsen for å beskytte elever, studenter og lærere og for å sikre retten til utdanning også i konfliktsituasjoner. ICRC har identifisert bruk av eksplosive våpen i befolkede områder som en av hovedutfordringene til humanitærretten i dagens væpnede konflikter. Tallet på sivile drept og sårede i konflikt har økt markant i løpet av de siste fire år. Bombing av byer og tettbygde strøk fører også til ødeleggelse av kritisk infrastruktur som sykehus, skoler, kraftverk og sanitæranlegg, og anses som en av de viktigste enkeltfaktorer som driver mennesker på flukt.

Et velfungerende FN og tett samarbeid mellom FN-organisasjonene, ikke-statlige humanitære organisasjoner, Den internasjonale Røde Kors-komiteen og myndigheter er nødvendig for å sikre rask og effektiv nødhjelp. Norske tilskudd til FNs humanitær innsats er som hovedregel reaksjon på humanitære responsplaner. Norge er en viktig bidragsyter til FNs nødhjelpsfond (CERF) som fordeler tilgjengelige midler slik at både akutte og underfinansierte humanitære kriser får tilført nødvendige nødhjelpsressurser. Gjennom beredskapsstyrken NORCAP, som drives av Flyktningshjelpen, bidrar Norge med personell for å styrke FNs evne til å respondere raskt og adekvat på humanitære kriser.

Regjeringen vil se andre bevilgninger som utviklingsbistand og bevilgningen for overgangsbistand/sårbar stater i nær sammenheng med humanitær innsats, og søke å bruke ulike typer virkemidler og verktøy i arbeidet med for eksempel langvarige konflikter og flyktningsituasjoner. Ved å styrke den langsiktige dimensjonen av den humanitære innsatsen og sikre bedre samspill mellom bevilgninger til utviklingsformål og bevilgningen til nødhjelp og humanitær bistand, vil man både kunne bidra til å redde liv og lindre umiddelbar nød, samtidig som det arbeides for mer langsiktige løsninger der det er mulig. Over det humanitære budsjettet vil det på basis av de humanitære prinsippene kunne gis tilskudd til eksempelvis støtte for vertsamfunn i flyktningsituasjoner; til styrking av lokal motstandskraft, til stabiliseringstiltak og til gjenoppbygging der dette er hensiktsmessig for å kunne bruke de virkemidler man har tilgjengelig på best mulig måte. De mange krisene aktualiserer også behovet for forebygging i bred forstand, både av krig og konflikt og av konsekvenser av naturkatastrofer, og nødvendigheten av en helhetlig tilnærming.

Antallet mennesker som flykter eller migrerer fra krig, konflikt, undertrykking, klimaendringer og fattigdom økte i 2015. Dette utgjør vår tids folkevandringer. I 2015 nådde flyktningskrisen Europa. Nærmere en og en halv million mennesker ankom via Hellas og Italia. Flyktingene fra Syria, som dominerte strømmen fra Tyrkia og de andre nabolandene til Europa, har gjennomgående et beskyttelsesbehov, men det er også mange migranter, fra for eksempel Balkan, Midtøsten og Afrika som søker en bedre økonomisk fremtid for seg og sin familie. Regjeringen styrker innsatsen for å bistå mennesker på flukt, både internt fordrevne og i naboland, for å gi nødvendig beskyttelse og nødhjelp. Det vil være viktig å tenke nytt og innovativt når det gjelder valg av

kanal og partner i de langvarige flyktnings situasjonene. Arbeidet sees i sammenheng med norsk flyktningspolitikk som helhet.

Utdanning er en viktig del av regjeringens humanitære satsning i de store krisene verden står overfor. Rundt 37 millioner barn mangler en skoleplass i land som er rammet av krise og konflikt. Verken Syria eller andre land har råd til en tapt generasjon. Regjeringen vil videreføre et høyt nivå på den humanitære bistanden til utdanning og være en pådriver for at flere givere bidrar med mer, herunder gjennom den nye plattformen og fondsmekanismen «Education Cannot Wait» som ble lansert under Verdens humanitære toppmøte. Videre vil Regjeringen videreføre/intensivere engasjementet for beskyttelse av skoler og universiteter mot militært bruk og militære angrep. Bare i Syria har det vært over 4000 angrep på skoler de siste fem årene. Norge er pådriver for økt oppslutning om – og god gjennomføring av Safe Schools-erklæringen. Formålet er å hindre militær bruk av – og angrep på utdanningsinstitusjoner og dermed styrke beskyttelsen av studenter/elever og utdanningspersonell i væpnet konflikt. 56 land er pr september 2016 tilsluttet erklæringen, og det forventes at flere land vil slutte seg til før oppfølgingskonferansen Argentina har signalisert at de vil arrangere. Norge arbeider også for videre gjennomføring av erklæringen på landnivå i samarbeid med partnere i det sivile samfunn, nasjonale myndigheter og lokalsamfunn.

I 2017 vil Regjeringen bidra med betydelige midler både til de store akutte krisene og til såkalte glemte eller underfinansierte kriser. De store kjernebidragene til Verdens matvareprogram og til FNs høykommissær for flyktninger (kap. 170, post 73 og kap. 170, post 74) er også del av dette arbeidet. Store kompliserte konflikter i Midtøsten og i Afrika fortsetter uten tegn til snarlig løsning og nye konflikter oppstår eller blusser opp på nytt. Naturkatastrofer og ekstremværhendelser vil også i 2017 kreve betydelig humanitær respons.

En stor andel av regjeringens humanitære innsats vil fortsatt gå til den største pågående humanitære krisen i Syria og nabolandene. Den uforutsigbare og komplekse borgerkrigen i Syria går snart inn i sitt syvende år. Den humanitære situasjonen i store deler av landet forverres og flere steder er det vanskelig eller ingen tilgang for de humanitære aktørene. Fire av fem syrere lever nå under fattigdomsgrensen inne i Syria. 11 millioner mennesker har flyktet fra sine hjem, noe som gjør Syria-krisen til den største fluktkrisen i verden. Om lag fem millioner av disse har krysset lande-

grensen. Hoveddelen bor som flyktninger i nabolandene, men flere reiser også mot Europa og har bidratt til den flyktningskrisen vi opplever også i vårt eget nærområde. Den store tilstrømmingen av flyktninger til nabolandene fører til store utfordringer for nabolandene innen basistjenester, infrastruktur og begrensede ressurser som vann og arbeid. Som en oppfølging av Syria-konferansen som Norge initierte og var medarrangør for sammen med Kuwait, Tyskland, Storbritannia og FN, og der Norge ga et tilskudd på om lag 10 mrd. kroner over fire år, vil Norge ha et stort humanitært engasjement i Syria og nabolandene de neste årene. Regjeringen vil fortsatt søke å bidra til bedre, økt og mer samordnet innsats for flyktninger og for vertsamfunn i nabolandene ved bruk av både humanitære midler og andre virkemidler. Det vil være et spesielt fokus på utdanning. Norge vil fortsatt ha et stort humanitært engasjement inne i Syria i samarbeid med FN, Røde Kors systemet og frivillige organisasjoner. Borgerkrigen foregår flere steder i Syria med mange forskjellige væpnede aktører, noe som gjør den humanitære innsatsen krevende. Den norske humanitære innsatsen i Syria og nabolandene vil blant annet gå til utdanning, helse, husly, mat, beskyttelse, jobbskaping, vann- og sanitær, samt arbeidet med ofre for seksualisert vold. En vil også støtte rydding av miner og andre eksplosiver, en forutsetning for at et trygt og normalt liv kan gjenopptas der mulig.

Den humanitære situasjonen i Irak er svært alvorlig. Til tross for fremgang i kampen mot ISIL forblir det vanskelig å nå frem til sivilbefolkningen i områdene som fortsatt kontrolleres av terrororganisasjonen. ISILs brutale fremferd har ført til en ytterligere forverret situasjon for en presset sivilbefolkning. FN vurderer at mer enn 10 millioner irakere har behov for humanitær assistanse og mer enn 3,4 millioner mennesker er internt fordrevet.

I Afghanistan har over åtte millioner mennesker behov for humanitær støtte. Over en million mennesker er internt fordrevne, og 25 pst. av befolkningen er matusikre, hvorav 1,2 millioner alvorlig underernærte barn. Konflikt og naturkatastrofer er hovedårsakene til nøden, også mangel på rent vann og helsetjenester. De siste årene har det vært en negativ utvikling i antallet drepte og skadde sivile, og Afghanistan har i flere år toppet listen over flest drepte hjelpearbeidere. Humanitær tilgang er en stor utfordring.

Sør-Sudan er fortsatt en av verdens største humanitære kriser. Volden fortsetter og om lag halvparten av befolkningen på totalt 11 millioner

er avhengig av humanitær bistand. Over to millioner har flyktet fra sine hjem. Matvaremangel og underernæring er utbredt, og forverret sammenlignet med de senere årene.

Den humanitære situasjonen på Afrikas horn er preget av værphenomenet El Niño, konfliktene i Somalia og flyktningkrisen på grunn av situasjonene i Eritrea, Somalia og Sør-Sudan. Regionen er preget av konflikt, karrige levestandarder som er ytterst sårbare for klimatiske endringer, underutvikling og fattigdom. Den mest akutte situasjonen er i Etiopia der en stor tørke rammer 9,7 millioner mennesker. I Somalia er 4,7 millioner avhengig av bistand som resultat av at de er fordrevet og/eller i en kronisk krisetilstand.

Konflikten i Ukraina fortsetter og over tre millioner mennesker i landet trenger humanitær hjelp. 800 000 er internt fordrevet, mens cirka en million har flyktet til nabolandene.

I Jemen har den humanitære situasjonen de siste årene blitt dramatisk forverret på grunn av krigen mellom houthiene og den jemenittiske Regjeringen som støttes av den saudi-arabiske militærkoalisjonen. Over 80 pst. av befolkningen trenger humanitær bistand, men tilgangen for humanitære aktører er vanskelig. I tillegg til en alvorlig matsikkerhetssituasjon er Jemen en kompleks flyktningkrisen der mange er internt fordrevet, mange rømmer landet, og flyktninger og migranter fra andre land sitter fast i Jemen samtidig som nye ankommer.

For Sahel-området er de humanitære utfordringene store og situasjonen er preget av dårlig matsikkerhet, vanskelige klimatiske forhold og konflikt, samt utfordringer knyttet til migrasjonskrisen. Mer enn 32 millioner mennesker i Sahel lever uten sikker tilgang til mat. Mali står i en vedvarende flerdimensjonal krise med kronisk matsikkerhet, underernæring og fordrevne.

Som ledd i den globale humanitære innsatsen arbeider Regjeringen mot våpentyper og praksis i væpnet konflikt som har store konsekvenser for sivilbefolkningen, herunder bruk av eksplosive våpen i tett befolkede områder. Dette omfatter både forpliktelser Norge har påtatt seg som statspart til ulike konvensjoner og avtaler, og nye humanitære initiativ. Norge er en pådriver for økt tilslutning til Minekonvensjonen og Klasevåpenkonvensjonen og de normer konvensjonene har satt for å styrke internasjonal humanitærrett og beskyttelsen av sivile. Statsparter er forpliktet til å støtte rammede land i oppfølging av sine forpliktelser til rydding av miner og klasevåpen, og til rehabilitering av ofre. Norge har lenge vært blant de fem største bidragsytere globalt til rydding av

miner og klasevåpen, og Regjeringen vil videreføre sitt engasjement.

I Colombia har Norge og USA inngått et særlig tett samarbeid om støtte til minerydding de neste årene som bidrag til fredsprosessen, og det ses på muligheter for å utvide dette samarbeidet også til andre områder.

Et viktig virkemiddel mot væpnet konflikt er å begrense tilgjengeligheten av våpen og bekjempe ulovlig våpenhandel. Med eksportkontrollavtalen Arms Trade Treaty (ATT) er det etablert et globalt rettslig bindende regelverk som skal regulere uansvarlig spredning av våpen. Fremover vil vi fra norsk side ha fokus på statspartenes etterlevelse av sine ATT forpliktelser, og til tiltak for å øke oppslutning om avtalen.

Mål

- Mennesker i nød får nødvendig beskyttelse og assistanse, i tråd med de humanitære prinsippene humanitet, upartiskhet, uavhengighet og nøytralitet
- Humanitær innsats er rettighetsbasert
- Barn og unge får skolegang også i krise og konflikt

Satsingsområder 2017

- Respondere raskt, effektivt og koordinert på humanitære kriser
- Fortsatt stort fokus på Syria, nabolandene Jordan, Libanon og Irak, følge opp forpliktelsene fra giverkonferansen i februar 2016 bl.a. gjennom å se bruk av ulike bevilgninger og virkemidler i nær sammenheng
- Økt beskyttelse av sivile
- Arbeide for at barn og unge får oppfylt sin rett til utdanning også i krise og konflikt, inkludert ved å opprettholde en høy andel av humanitær bistand til utdanning
- Bidra til økte ressurser, bedre samordning og høyere kvalitet i utdanningsresponsen i land som er rammet av krise og konflikt gjennom den nye plattformen og fondsmekanismen «Education Cannot Wait»,
- Videreført innsats for universalisering og gjennomføring av Safe Schools erklæringen
- Bidra til en helhetlig norsk flyktningpolitikk ved å gi humanitær støtte og økt beskyttelse til mennesker på flukt, både internt fordrevne og i naboland, og arbeide aktivt mot kyniske menneskesmuglere
- Bidra til at erfaringer fra humanitære kriser brukes for å sikre at kriser og konflikter fore-

- bygges gjennom sosial og økonomisk utvikling, styrking av rettsstaten og godt styresett, fokus på menneskerettigheter og fred- og forsoningsarbeid, og forebygging av risiko ved naturkatastrofer
- I dialog med partnere inkludere sårbare grupper i det humanitære arbeidet, både mennesker med nedsatt funksjonsevne, barn og eldre, minoritetsgrupper og andre
 - I dialog med partnere integrere kjønnspektivet i alle deler av humanitær bistand, både i behovsvurderinger, programmering og evalueringer
 - Fremme innovative løsninger og bidra til å skape rom for nytenkning for å sikre et mer effektivt humanitært system som best mulig når frem til rammede mennesker med den typen hjelp de trenger. Særlig vurdere økt bruk av kontanter i humanitær bistand, avhengig av kontekst. Støtte til vertssamfunn, på basis av de humanitære prinsippene, er også aktuelt
 - Bidra til god oppfølging av relevante resultater og forpliktelser fra Verdens humanitære toppmøte som vil bidra til styrket og bedret humanitær respons i felt
 - Bidra til gjennomføring av Minekonvensjonen, Konvensjonen om klaseammunisjon og Våpenhandelsavtalen
 - Jobbe helhetlig og med andre aktører for best mulig og mest mulig effektiv bruk av både humanitære midler og andre verktøy, særlig i kroniske kriser og sårbare stater, gjennom et bedre samspill mellom humanitær innsats og utviklingsarbeid
 - Støtte tiltak som bidrar til stabilisering og til å bygge lokal beredskap og motstandskraft mot nye kriser
 - Arbeide for å videreutvikle humanitær politikk både i Norge og internasjonalt gjennom strategisk bruk av tilskuddsmidler, inkludert til relevante prosesser.

Rapport 2015

Norsk humanitær bistand bidro til å gi mennesker i nød beskyttelse og assistanse i en rekke humanitære kriser i 2015. Norge bidro med solid finansiering av det humanitære arbeidet gjennom store bidrag til FNs humanitære organisasjoner og fond, til Røde Kors-systemet og frivillige humanitære organisasjoner. Støtten til FNs høykommisær for flyktninger og til Verdens matvareprogram ble kraftig økt. Norsk humanitær bistand i 2015 gikk til mennesker rammet av krig, konflikt og naturkatastrofer i blant annet Syria og nabolandene,

Irak, Afghanistan, på Afrikas horn, Colombia, Den sentralafrikanske republikk, DR Kongo, Jemen, Malawi, Myanmar, Nepal, Nigeria, Nord-Korea, Pakistan, Palestina, Sahel, Sudan, Sør-Sudan, Ukraina og i Vest-Afrika (ebola-bekjempelse).

Gapet mellom humanitære behov og tilgjengelig finansiering var rekordstort i 2015. Norge responderte ved å øke egen humanitær innsats, med særlig fokus på Syria-krisen. I tillegg støttet Norge arbeidet til FNs generalsekretærs høynivåpanel om humanitær finansiering, særlig for å sikre bedre kobling mellom humanitær innsats og langsiktig bistand, spesielt i langvarige flyktningsituasjoner og sårbare stater. Norge var vertskap for et større møte om dette under FNs generalforsamling. Høynivåpanelets rapport ble først lagt frem i januar 2016, og fulgt opp i forberedelsene til Verdens humanitære toppmøte. Regjeringen inviterte også til lansering av en rapport i Oslo om mer bruk av kontanter i humanitær bistand, i samarbeid med Flyktningshjelpen. Under den store Røde Kors-konferansen i desember 2015, som arrangeres hvert fjerde år, deltok Norge aktivt og hadde bl.a. stort fokus på de resolusjonene som omhandler operasjonell virksomhet.

Situasjonen i Syria forverret seg i løpet av 2015. Ved utgangen av året var 6,5 millioner mennesker internt fordrevne, 72 pst. av befolkningen hadde ikke tilgang på rent drikkevann, og 2 millioner barn i skolealder gikk ikke på skole. Krisen var også en enorm belastning for nabolandene. I Libanon var mer enn hver fjerde innbygger fra Syria. Tyrkia huset over 2 millioner flyktninger og Jordan hadde over 600 000 registrerte flyktninger.

I juni besluttet Stortinget at Norge skulle trappe opp humanitær bistand til Syria og nabolandene med ytterligere 500 mill. kroner i 2015. Det totale bidraget til Syria-krisen over den humanitære bevilgningen i 2015 var på nesten 1,5 mrd. kroner. Pengene ble kanalisert gjennom FN, Røde Kors-bevegelsen og frivillige organisasjoner, og gikk til utdanning, helse, husly, mat, nødhjelp, beskyttelse, vann- og sanitær, samt arbeid med ofre for seksualisert vold, i tråd med føringene fra Stortinget og avtalen som ble inngått i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2015.

Med støtte fra land som Norge nådde Verdens matvareprogram sammen med Syria Røde Halvmåne månedlig ut med sårt tiltrengt matvarehjelp til nærmere fire millioner mennesker inne i Syria. Gjennom støtte til Redd Barna hovedfinansierte Norge utdanningstilbud til mer enn 20 000 barn på over 50 skoler inne i Syria, og med støtte fra

Norge nådde Flyktninghjelpen ut til over 280 000 mennesker i Syria, Jordan, Libanon og Irak med nødhjelp, utdanning og beskyttelse. Ved hjelp av norsk støtte sørget Kirkens Nødhjelp for at over 680 000 mennesker fikk tilgang til rent vann og bedre sanitærforhold i Syria i 2015.

Som svar på den akutte flyktningkrisen ble humanitær assistanse også rettet mot å redde liv i Middelhavet. Norge har et langt humanitært engasjement for mennesker på flukt i Afrika, Midtøsten og Asia. I 2015 ble det i tillegg gitt 44 mill. kroner i humanitær assistanse til europeiske land langs Vest-Balkan-ruten. Støtten ble kanalisert gjennom frivillige organisasjoner som blant andre Flyktninghjelpen og Redningsselskapet, Røde Kors systemet og FN. Det ble også gitt støtte til utsending av eksperter på humanitært arbeid, gjennom Flyktninghjelpen og beredskapsstyrken Norcap, til hovedsakelig FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) og greske myndigheter. Norge er ledende i det internasjonale arbeidet med internt fordrevne som ikke nyter samme grad av internasjonal beskyttelse og assistanse som konvensjonsflyktninger, og ledet blant annet arbeidet med en resolusjon om internt fordrevne i FNs generalsamling høsten 2015.

Norge bidro til koordinering av humanitær innsats for å bedre effektiviteten i arbeidet, bl.a. gjennom støtte til FNs kontor for koordinering av humanitær bistand (OCHA), som var til stede i over 60 land med enten landkontor, et humanitært team eller regionale/liaisonkontorer. Norge ga også betydelige midler gjennom humanitære landfond som administreres av OCHA og FNs humanitære koordinator på landnivå, for å styrke en rask og koordinert respons som kan dekke umøtte behov, inkludert ved å støtte nasjonale og lokale frivillige organisasjoner. Effektiv og feltnær koordinering var en sentral prioritering for Norge.

FNs nødhjelpsfond CERF markerte i 2015 sitt 10-årsjubileum. I løpet av de ti årene mekanismen har eksistert, har giversamfunnet bidratt med over fire milliarder USD som har gått til humanitær innsats i 94 ulike kriser. Årlig, gjennom CERF, har 20 millioner mennesker fått helsebistand, 10 millioner har fått matvarebistand, åtte millioner har fått hjelp innenfor vann og sanitær, mens en million har fått støtte til husly. Norge har hvert år vært blant de fem største giverne til fondet, og er totalt tredje største giver. Totalt 125 land har bidratt til fondet i løpet av de ti årene, men de ti største giverne står til sammen for 87 pst. av bidragene og mobilisering av andre betydelige bidrag fortsetter å være en utfordring. Norge bidro med 392 mill. kroner i 2015.

Regjeringen var raskt ute med nødhjelp til Nepal etter jordskjelvkatastrofen i april 2015. Det var viktig å bidra til en effektiv internasjonal hjelpeinnsats der Nepal og FN måtte være i førersetet. Den samlede norske støtten var 230 mill. kroner. I tillegg kommer støtte gjennom beredskapsordninger som FNs nødhjelpsfond CERF, der Norge er en betydelig giver. Norge støttet aktører som hadde kunnskap om og kjennskap til Nepal og som bidro med relevant innsats. En betydelig del gikk til FN. Nær en million barn trengte akutt hjelp. Det var viktig å bidra til å normalisere hverdagen for barna så raskt som mulig. Tilgang til skole er viktig i akutte kriser. Deler av den norske støtten gikk derfor til tiltak for beskyttelse og utdanningstilbud til barn. Gjennom støtte til Kirkens Nødhjelps arbeid bidro Norge til at 100 000 mennesker fikk tilgang til vann, sanitær, hygiene og husly. Et norsk søk- og redningsteam ble også finansiert med humanitære midler. Til tross for store behov og tilgjengelige ressurser gjenstår mye gjenoppbyggingsarbeid. Politisk dragkamp førte til at Nepals nasjonale gjenoppbygningsmyndighet (NRA), som skal lede og koordinere gjenoppbyggingsprosessen, først ble etablert i midten av desember.

I 2015 gikk i overkant av 8 pst. av Norges humanitære bistand til utdanning. Utdanningssatsingen i Syria og nabolandene var sentral og Norge bidro med over 250 mill. kroner til utdanning i Syriaresponsen. Sammen med andre givere har Norge blant annet bidratt til at 150 000 syriske flyktninger får et offentlig skoletilbud i Libanon. Videre har Norge støttet utdanning med humanitære midler i en rekke andre landsituasjoner gjennom sentrale partnere som Flyktninghjelpen, Redd Barna og Unicef.

Utdanning i krise og konflikt var en viktig del av utdanningskonferansen i Oslo sommeren 2015. Målet var å få til et globalt løft på et område som lenge har vært underfinansiert med fragmenterte innsatser. Det ble enighet om en målrettet prosess for å etablere en global plattform og finansieringsmekanisme for utdanning i krise og konflikt. Denne ble lansert med bred tilslutning under Verdens humanitære toppmøte i mai 2016.

I mai 2015 arrangerte Norge konferansen om beskyttelse av utdanning i krig og konflikt; «Safe Schools»-konferansen. Konferansen hadde bred oppslutning fra stater og fra sivilsamfunnsorganisasjoner. Konferansen fokuserte på utfordringer ved angrep på skoler og militær bruk av skoler i krise og konflikt og mulige løsninger for å beskytte utdanning under konflikt.

Regjeringen har i 2015 arbeidet bevisst med å integrere menneskerettighetsperspektivet i huma-

nitær bistand og herunder styrke innsatsen for særlig sårbare grupper. Regjeringen har støttet en rekke innsatser for sårbare grupper. Ett eksempel er støtten til Den internasjonale Røde Kors-komiteens (ICRC) innsats for funksjonshemmede og for ofre for seksuell vold. ICRCs tverrgående innsats for ofre for seksuell vold dreide seg i 2015 både om å identifisere problemene og de ubesvarte behovene, samt å iverksette spesifikke tiltak. Eksempler på tiltak var medisinsk hjelp og opplæring av bistandsarbeidere i bl.a. psykososial oppfølging. ICRC brukte også ulike anledninger og dialog med parter til konflikter til å understreke forbudet mot seksuell vold både i internasjonal humanitærrett og de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene.

Et annet eksempel er støtte til rehabilitering av ofre for ueksploderte etterlatenskaper etter krig og konflikt både globalt og i enkeltland gjennom organisasjoner som ICRC og Handicap International, som har et bredt perspektiv på integrering av funksjonshemmede i utviklingsarbeid.

Norge støttet den internasjonale Røde Kors-komiteen (ICRC) med om lag 389 mill. kroner i 2015. ICRC var tilstede i mer enn 80 land dette året. ICRC bidro til at 31,3 millioner mennesker fikk bedret tilgang til vann- og sanitær. 13 millioner mennesker mottok grunnleggende nødhjelp, eksempelvis mat. 2,9 millioner ICRC-støttede helsekonsultasjoner fant sted og ICRC besøkte 929 000 frihetsberøvede mennesker. I 2015 var ICRCs tre mest kostbare operasjoner i Syria, Sør-Sudan og Irak.

Regjeringen støttet kartlegging og rydding av miner og klasevåpen i 19 land i 2015, herunder noen av de mest rammede land i verden (miner: Afghanistan/klasevåpen: Laos, Libanon). Gjennom denne støtten bidro Norge til å forebygge at flere sivile rammes og støttet landenes evne til å følge opp sine konvensjonsforpliktelser. Norge samarbeidet direkte med globale mineoperatører som Norsk Folkehjelp, Rådgivningsgruppen for miner (Mines Advisory Group – MAG) og Halo Trust der disse har landkunnskap og erfaring.

Det nye internasjonale rammeverket for katastrofe-forebygging ble vedtatt i Sendai i mars 2015. Norge deltok aktivt i prosessen som ledet opp til dette og var også svært aktiv i forhandlingsinnsatsen i Sendai. Rammeverket vil være veiledende for det globale arbeidet for katastrofe-forebygging de neste 15 årene. Rammeverket bidrar til å knytte den tradisjonelt humanitære forebyggingsagendaen og det mer utviklingsrettede arbeidet med klimatilpassning tettere sammen, og bidrar til å legge til rette for at fore-

bygging og risikoreduserende tiltak blir en integrert del av implementeringen av de nye bærekraftsmålene. Dette var viktig for Norge. Norge var også pådriver for å inkludere behovene til grupper som er særlig sårbare i forbindelse med katastrofer, som personer med nedsatt funksjonsevne og eldre, i det nye rammeverket.

Fra norsk side har Norge fortsatt samarbeidet med Det asiatiske katastrofe-forebyggings-senteret (Asian Disaster Preparedness Center -ADPC) i Bangkok, med fokus på kapasitetsbygging i nasjonale institusjoner for værvarsling/ klimatilpassning i landene Bangladesh, Myanmar og Vietnam. Dette har ført til betydelig bedre varslings-systemer/rutiner og har i flere ekstremværsituasjoner vist seg å ha avgjørende betydning for å redde menneskeliv. Det gjelder særlig den maritime varslings-tjenesten i Vietnam, som har bedret situasjonen radikalt for kystfiskerne. I dette arbeidet har det over tid vist seg at kapasitetsbygging er nøkkelen til bærekraft. Fra norsk side har vi gjennom ADPC sitt regionale nettverk på 27 land også arbeidet for bedre informasjonsutveksling mellom land, institusjoner og prosjekter og for å fremme synergieffekter, redusere dobbeltarbeid og sløsing med økonomiske ressurser. I Den globale fasiliteten for forebygging (Global Facility for Disaster Reduction and Recovery – GFDRR), lokalisert i Verdensbanken har Norge i styret arbeidet for bedre samarbeid mellom ulike forebyggingsaktører, bredere deltakelse fra land i sør, større deltakelse av frivillige organisasjoner og privat sektor. Samtidig har Norge fortsatt arbeidet med å fremme økt forståelse i GFDRR for at Det globale rammeverket for klimatjenester (Global Framework for Global Services – GFCS) er nettopp det, og at GFDRR og Verdensbanken kan støtte prosjekter under rammeverket i stedet for å implementere «egne» prosjekter. Dette arbeidet har Norge vært engasjert i over flere år og begynner nå å se resultater i form av bedre samarbeid og samkjøring mellom aktører og prosjekter.

Norges bidrag til bekjempelsen av ebola var i 2015 for en stor del konsentrert om Sierra Leone. Norge sendte tre helseteam til en klinikk etablert av britiske ministeriet for internasjonal utvikling i Moyamba. Klinikken var operativ fra 18. desember 2014 til 24. april 2015. Totalt 92 pasienter ble behandlet, hvorav 33 viste seg å være ebolasmittede. Forsvaret bidro med transport av medisinsk utstyr til Sierra Leone, og gjennomførte i perioden november 2014 – februar 2015 totalt 24 transport-flybidrag med Luftforsvarets C-130J. Norge støttet også Redd Barna og Flyktninghjelpen for å bidra til rask gjenåpning av skoler.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 4 436 mill. kroner til nødhjelp og humanitær bistand.

Post 72 Menneskerettigheter, kan overføres

Anmodningsvedtak

Ved vedtak i sak nr. 8, 11. november 2014 ber Stortinget Regjeringen legge frem sak om barnekonvensjonens tredje tilleggsprotokoll om individklagerett i løpet av 2015.

Vedtaket er fulgt opp ved at Regjeringen har fremmet Meld. St. 39 (2015–2016) *Individklageordningene til FNs konvensjoner om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, barnets rettigheter og rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne* for Stortinget.

Ved vedtak i sak nr. 109, 4. desember 2015 ber Stortinget Regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en sak om ratifisering av tilleggsprotokollen til FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som gir individuell klagerett ved brudd på disse rettighetene, så snart den pågående utredningen om dette er ferdigstilt og konsekvensene klarlagt.

Vedtaket er fulgt opp ved at Regjeringen har fremmet Meld. St. 39 (2015–2016) *Individklageordningene til FNs konvensjoner om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, barnets rettigheter og rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne* for Stortinget.

Situasjonsbeskrivelse

Meld. St. 10 (2014–2015) *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken* angir rammen for regjeringens internasjonale innsats for menneskerettigheter. Individets frihet og medbestemmelse, rettsstat og rettssikkerhet, og likeverd og like muligheter er grunnleggende for liberale og representative demokratier. Disse tre temaområder prioriteres og følges opp innenfor ulike deler av Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Regjeringen fører en samstemt politikk for menneskerettigheter, der ulike virkemidler brukes for å fremme menneskerettighetene på globalt, regionalt og bilateralt nivå. Menneskerettighetene står sentralt i samarbeidet med fokuslandene og i innsatsen for sårbar stater, og vil bli integrert i Regjeringens videre arbeid med migrasjon.

Norges innsats for å fremme menneskerettighetene internasjonalt finansieres over flere bevilg-

ninger. Målgruppe for støtte under post 72 er befolkningen i utviklingsland, med fokus på enkeltmennesker og grupper som er særlig utsatt for menneskerettslige overgrep og mangel på beskyttelse, samt internasjonale systemer og organisasjoner for fremme og beskyttelse av menneskerettigheter og demokrati.

Innsatsen over post 72 sees i sammenheng med departementets støtte til menneskerettighetsarbeid over andre poster. Mens øvrige bevilgninger har et regionalt fokus (Regionbevilgningen), kanalfokus (FN, internasjonale finansieringsinstitusjoner, sivilt samfunn) eller tematisk fokus (kvinner, utdanning, helse), er menneskerettighetsbevilgningen en ordning som hovedsakelig benyttes for å støtte initiativ og aktører som arbeider for å styrke menneskerettighetenes og demokratiets gjennomslagskraft gjennom globale virkemidler og nettverk.

Ytringsfriheten blir i økende utstrekning begrenset og motarbeidet i strid med internasjonale menneskerettigheter og anbefalinger fra internasjonale overvåkningsorganer. Regjeringen gir høyeste prioritet til arbeidet for ytringsfrihet, pressefrihet og forsamlingsfrihet. Et vern om disse frihetene er viktig i seg selv og også avgjørende for realisering av andre menneskerettigheter som for eksempel retten til utdanning, helse, forsamlingsfrihet og religionsfrihet. Den økte innsatsen vil bygge på et langvarig norsk engasjement for å fremme ytringsfrihet og styrke uavhengige medier, særlig i konfliktområder og der demokratiet er under press. I tråd med Meld. St. 10 (2014–2015) er det laget en ny strategi for regjeringens arbeid med å styrke ytringsfrihet og uavhengige medier i utenriks- og utviklingspolitikken. Strategien er basert på tre bærebjelker: retten til informasjon, beskyttelse av ytrere og uavhengige medier. Retten til tilgang på informasjon prioriteres stadig høyere av presse- og medieorganisasjoner og UNESCO og inngår dessuten som et viktig delmål i bærekraftsmål 16 (SDG 16.10). Norge bidrar gjennom arbeid i FN, Europarådet og OSSE og støtter strategiske internasjonale, norske og lokale ytringsfrihets- og medieorganisasjoner.

Det sivile samfunn er både en viktig kanal og samarbeidspartner i Norges internasjonale arbeid for å fremme menneskerettighetene. En stor andel av posten går til norske og internasjonale organisasjoner som jobber med prioriterte innsatsområder innenfor menneskerettighetsfeltet. I tillegg støttes enkelte mindre tiltak i regi av lokale sivilsamfunnsorganisasjoner som av ambassadene

anses å ha stor strategisk betydning og som av ulike grunner ikke kan finansieres gjennom andre ordninger.

Menneskerettighetsforkjempere spiller en viktig rolle i å holde nasjonale myndigheter ansvarlige for de forpliktelsene de har tatt på seg i internasjonale fora. Menneskerettighetsforkjempere er ofte de som først melder fra om brudd på menneskerettighetene og de utgjør slik sett et svært viktig bindeledd mellom den nasjonale konteksten de operer i, og det internasjonale samfunnet som sådan. Derfor er det spesielt bekymringsverdig at menneskerettighetsforkjempere i økende grad opplever trusler, represalier og forfølgelse. Stadig vanskeligere arbeidsforhold for menneskerettighetsforkjempere er dypest sett en trussel mot rettighetsbaserte samfunn. Menneskerettighetsforkjempere trenger gode og trygge rammevilkår for å kunne utgjøre det viktige bindeleddet mellom nasjonalt og internasjonalt samfunn samt drive arbeidet mot et rettighetsbasert samfunn fremover. Norske myndigheter støtter menneskerettighetsforkjempere og deres arbeid gjennom direkte kontakt, økonomisk støtte, dialog med aktuelle lands myndigheter og arbeid i organisasjoner som FN, Europarådet og OSSE.

Demokrati og respekt for menneskerettighetene er forutsetninger for langsiktig fred og stabilitet, både innen og mellom stater. Demokrati er det beste systemet vi har for å sikre menneskets behov for et liv i frihet og trygghet, uten frykt og nød. I den norske demokratiinnsatsen prioriteres støtte til konstitusjoner, valg, sivilsamfunn og rettsvesen samt styrket gjennomføring av retten til forsamlings- og organisasjonsfrihet. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) er en sentral samarbeidspartner. Norge bidrar både med kjernebidrag og støtte til tiltak på felter som valgreform, grunnlovsreform, politisk deltakelse og demokrati og utvikling. Regjeringen vil benytte bl.a. Community of Democracies som en plattform for dialog, koordinering og initiativ for demokratiske land fra alle kontinenter.

Midler fra denne posten benyttes også til å finansiere faglig bistand i form av sekonderinger gjennom Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM). NORDEM dekker på kort varsel internasjonale organisasjoners behov for spesialkompetanse hovedsakelig innenfor menneskerettigheter og demokrati-støtte, blant annet i form av valgobservasjon, rådgivning for valgkommisjoner osv.

Uten rettsikkerhet og en fungerende rettsstat er det ikke mulig å håndheve myndigheters menneskerettighetsansvar. Et velfungerende rettssys-

tem er også viktig for å kunne sikre forutsigbare rammevilkår for privat sektor. Norsk støtte på dette området omfatter blant annet kapasitetsbygging innen justissektoren og innsats mot korrupsjon, men dette er innsatser som dekkes over andre poster.

Arbeidet mot dødsstraff er prioritert. Den internasjonale trenden går mot avskaffelse av dødsstraff idet omtrent 140 land nå har gått bort fra bruk av dødsstraff enten i lovverk eller i praksis. Til tross for dette har man sett alvorlig tilbakefall i enkelte stater hvor antall henrettede har gått dramatisk opp. Det har også vært tilfeller hvor stater har brutt et moratorium mot dødsstraff gjennom innføring av anti-terror lovgivning som åpner for bruk av dødsstraff. I 2015 ble det gjennomført henrettelser i 25 land. Norge arbeider for at alle land avskaffer dødsstraff ved lov eller innfører stans i henrettelser, og slutter seg til et internasjonalt forbud mot dødsstraff. Den norske innsatsen skjer gjennom et bredt sett av virkemidler i internasjonale og regionale organisasjoner og direkte overfor enkeltland.

Norge har gjennom flere år vært bidragsyter til det internasjonale arbeidet mot tortur, både på forebyggingssiden og i forhold til rehabilitering og traumebehandling. De siste års tilbakeslag på dette feltet øker behovet for å opprettholde denne innsatsen. Regjeringen viderefører sin innsats mot straffrihet og for å øke staters evne til å håndtere folkemord og andre former for grove og systematiske overgrep. Dette bidrar til å styrke rettsstat-institusjoner, sikre anerkjennelse for ofrenes erfaringer og legge grunnlag for økt ansvarlighet fra myndighetenes side.

Arbeidet for likeverd og like muligheter bidrar til at menneskerettigheter realiseres for alle mennesker, uavhengig av personlige kjennetegn som kjønn, etnisitet, tro og livssyn, urfolkstilhørighet, funksjonsevne, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Norge har gått i front for å sette menneskerettigheter, seksuell orientering og kjønnsidentitet på den internasjonale dagsorden, og det har vært mange positive utviklingstrekk de siste årene. Blant annet har trenden med avkriminalisering av homofili fortsatt, og mange land har styrket lovgivningen mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og intersex-personer (LHBTI) og iverksatt holdningsskapende tiltak. Enkelte stater har imidlertid foretatt innstramminger, og hovedbildet er fortsatt at LHBTI-personer i alle verdens regioner utsettes for vold, trakassering og diskriminering. Regjeringen vil derfor videreføre innsatsen for å bekjempe diskriminering av LHBTI-personer i lovgivning og praksis.

Religiøse minoriteter er en annen gruppe som særlig er utsatt for marginalisering og diskriminering. Når statsmakten svekkes, økonomien går dårlig og folk blir urolige for fremtiden, går frustrasjonen ofte utover minoriteter som får spille rollen som syndebukker. Situasjonen i Midtøsten de siste fem årene har med all tydelighet avslørt hvilke tragedier minoriteter kan bli utsatt for. Situasjonen for religiøse minoriteter har her vært særlig vanskelig. Regjeringen viderefører sitt arbeid for religiøse minoriteter med et fokus på Midtøsten.

Personer med nedsatt funksjonsevne blir også ofte diskriminert og ekskludert fra sosiale, økonomiske og politiske prosesser. De kommer dårligere ut enn andre befolkningsgrupper på de fleste levekårsindikatorer, og de lever oftere enn andre i fattigdom, har lavere utdanning, lavere arbeidsdeltakelse og dårligere tilgang til helsetjenester og rehabilitering. Vanskelighetene forsterkes i utviklingsland. Regjeringen vil videreføre arbeidet for å styrke gjennomføringen av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, herunder ved utdanningsbistand og humanitær innsats og i arbeidet for global helse og kvinner og likestilling.

Barn er en sårbar gruppe med spesielle beskyttelsesbehov. Regjeringens styrkede satsing på utdanning og helse er et viktig bidrag til realiseringen av barns rettigheter verden over (jf. kap. 169). Barn og ungdoms deltakelse er en god investering i fremtidig aktive borgere som kan hevde sine rettigheter sosialt, økonomisk og politisk. Det har vært en positiv utvikling de senere år på flere av barnekonvensjonens områder, f. eks. når det gjelder retten til utdanning. Likevel er det store utfordringer når det gjelder gjennomføring og etterlevelse av barnekonvensjonens rettigheter. Norge støtter flere organisasjoner som arbeider for økt gjennomføring og etterlevelse av konvensjonen. Norge støtter også det norske barneombudet i deres arbeid med å fremme den norske ombudsordningen og andre former for nasjonale overvåkningsmekanismer av barns rettigheter. Barneombudet arbeider i flere ulike land og regioner, blant annet Sør-Øst Asia (eks. Vietnam), Nord-Afrika (eks. Tunisia), Sørlege Afrika (Malawi) og Latin-Amerika (eks. Peru og Chile). FNs Generalsekretærs spesialrepresentant for vold mot barn og FNs Generalsekretærs spesialrepresentant for barn i væpnet konflikt er viktige samarbeidspartnere i arbeidet for barns rettigheter.

Den globale økonomiske krisen understreker betydningen av jobbskaping og økt sysselsetting,

inkludert arbeidstakerrettigheter. Dette følges blant annet opp gjennom Norges styremedlemskap i ILO i perioden 2014–17. Norge følger opp i FN på området menneskerettigheter og næringsliv. I tillegg til å støtte internasjonale tiltak på dette fagfeltet vil det fremover være viktig å sikre god oppfølging av den nasjonale handlingsplanen for næringsliv og menneskerettigheter.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) er det internasjonale samfunnets kunnskapssenter, pådriver og talsperson for menneskerettighetene. OHCHR er sekretariat for FNs menneskerettighetsråd og overvåkningsorganene for FNs menneskerettighetskonvensjoner. OHCHR bistår også statene i å gjennomføre deres menneskerettighetsforpliktelser på landnivå. For å møte økende etterspørsel ønsker OHCHR å flytte en større andel av deres ansatte og kapasitet ut til land og regionskontorer. Norge støtter en slik dreining av kontorets virksomhet. Gjennom sitt globale mandat og sin nærhet til FNs overvåkningsorganer er OHCHR i en unik posisjon til å koble FNs normative og operative arbeid på menneskerettighetsområdet. OHCHR arbeider også for å styrke integreringen av menneskerettighetene i øvrige deler av FNs arbeid. Oppfølgingen av FNs generalsekretærs initiativ «Human Rights up Front» er en viktig del av dette arbeidet. Arbeidet støttes både finansielt og politisk av Norge. Norge er en av de største frivillige giverne og er en pådriver for å sikre Høykommissærens uavhengighet og tilgang på ressurser. Norges støtte finansieres hovedsakelig over denne posten.

Norge har dialoger og konsultasjoner med en rekke land i ulike regioner både om internasjonale menneskerettighetsspørsmål og nasjonale menneskerettighetsutfordringer. Landenes menneskerettighetsforpliktelser danner et felles normativt grunnlag for dialog og samarbeid. Norsk senter for menneskerettigheter (SMR) vil i 2016 fortsette å fokusere på de landene og regionene de allerede arbeider i, som Vietnam, Indonesia, Kina, og ASEAN-regionen, men det er også viktig å vurdere nye land, for eksempel Iran. Prioriterte tema for innsatsen er utdanning i menneskerettigheter, rettsstatsbygging, religions- og trosfrihet, menneskerettigheter og næringsliv, likhet og ikke-diskriminering og menneskerettighetsmekanismer.

Som et ledd i det strategiske arbeidet for å styrke menneskerettighetenes gjennomslagskraft brukes denne posten også til ulike konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk, både i og utenfor Norge.

Mål

- Nasjonal etterlevelse av de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene.
- Effektive internasjonale systemer for fremme og beskyttelse av menneskerettigheter og demokrati.

Satsingsområder 2017

Systematisk oppfølging av Meld. St. 10 (2014–2015) i tråd med Stortingets forutsetninger, herunder vektlegging av følgende innsatsområder:

- Individets frihet og medbestemmelse, med særlig fokus på ytringsfrihet, pressefrihet forenings- og forsamlingsfrihet, menneskerettighetsforkjempere og demokratibygging.
- Rettsstat og rettssikkerhet, inkludert arbeidet mot tortur og dødsstraff.
- Likeverd og like muligheter, herunder barn, personer med nedsatt funksjonsevne, urfolk, seksuelle og religiøse minoriteters rettigheter.

Rapport 2015

Arbeidet for å styrke respekten for menneskerettighetene er langsiktig. Ansvar for at menneskerettighetene blir respektert ligger hos hvert enkelt land. Norge har i 2015 søkt å bidra til dette ved multilateralt arbeid, samarbeid og konsultasjoner med andre land, støtte til FN og andre internasjonale aktører og organisasjoner, og nasjonale og lokale tiltak i utviklingsland.

FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) har i flere år jobbet med å styrke sin resultatstyring. OHCHRs metode for å måle resultater gjennom strukturelle indikatorer (eksempelvis ratifikasjoner, nasjonal lovgivning, nasjonal politikktutvikling), prosessuelle indikatorer (forhold som måler funksjon og gjennomføring) og indikatorer som måler effekt for befolkningen, brukes av stadig flere aktører for å måle resultater på menneskerettighetsområdet. Resultatrapportering følger kontorets seks tematiske prioriteringer, som er godt forenlig med norske satsingsområder i henhold til Meld. St. 10 (2014–2015). Disse omfatter styrking av internasjonale menneskerettighetsmekanismer, styrke likeverd og motvirke diskriminering, bekjempe straffrihet og styrke ansvarlighet og rettssikkerhet, integrere menneskerettigheter i økonomisk og sosial utvikling, utvide det demokratiske spillerom og beskytte menneskerettighetene i konfliktsituasjoner. Som en av høykommissærens største frivillige givere bidrar Norge til å sikre kontorets gjen-

nomføringsevne. I 2015 bidro Norge med 110 mill. kroner til OHCHR.

OHCHRs resultater reflekteres blant annet gjennom økt tilslutning til internasjonale menneskerettighetskonvensjoner (51 nye ratifikasjoner i 2015), etableringen av nasjonale mekanismer for å overse statenes gjennomføring på landnivå, utvikling av nasjonale handlingsplaner for menneskerettigheter, styrket samarbeid og koherens mellom globale og regionale menneskerettighets-systemer, styrking av menneskerettighetsforkjempers handlingsrom og sikkerhet, samt dokumentasjon av menneskerettighetsbrudd. OHCHR har også spilt en viktig rolle, i samarbeid med stater, sivilt samfunn og andre deler av FN, for at menneskerettighetsperspektiver skulle reflekteres på en tydelig og operativ måte i agenda 2030. Stadig flere menneskerettighetsorganisasjoner og miljøer ser nå hvilke muligheter 2030 - agendaen gir for implementering av menneskerettigheter. OHCHRs innsats for å integrere menneskerettigheter i FNs arbeid har gitt gode resultater på policynivå, inkludert godt veiledningsmateriale til FNs landkoordinator og FNs landteam. Utfordringen nå er å bidra til, og etterspørre, god oppfølging på landnivå. FNs landprogrammer har i flere land nå en tydelig rettighetstilnærming. Arbeidet med Human Rights up Front initiativet er også en viktig del av arbeidet med å koble FNs normative og operative rolle på menneskerettighetsområdet.

På bakgrunn av sin mangeårige og langsiktige innsats i enkeltland kan Senter for menneskerettigheter (SMR) vise til gode, og konkrete resultater i 2015. Dette gjelder også land der aktører som FNs høykommissær for menneskerettigheter (OHCHR) i liten grad har mulighet til å arbeide. I Vietnam ble et undervisningsopplegg i avhørsmetoder i samsvar med menneskerettighetene etablert som et samarbeid med SMR, vietnamesisk og norsk politi. Etter gjennomføringen av SMRs kurs i samme metoder i Indonesia, blir denne metodikken en fast del av videreutdanningen til politietterforskere i Kriminalpolitiet. Krav om opp- tak av lyd og bilde under politiavhør, for å hindre tortur, er tatt inn i Vietnams nye straffeprosesslov med støtte fra SMR. I Kina trådte den første loven mot familievold i kraft i mars 2016. Loven er drevet frem av Anti Domestic Violence Network (ADV), en kinesisk aktør SMR har støttet gjennom flere år. I 2015 ble også en avtale inngått om menneskerettighetsundervisning ved 47 universiteter i ASEAN-regionen. SMR bidrar med undervisningskomponenten i samarbeidet. Dette er utvalgte resultater av den langsiktige innsatsen til SMR i 2015.

Arbeidet for å styrke ytringsfriheten, ikke minst i land med konflikt og i land hvor demokratiet er truet, ble ytterligere trappet opp. Det omfattet blant annet arbeid for reformer av medielover og tiltak for å beskytte journalister som arbeider i konfliktområder, i samarbeid med norske og internasjonale organisasjoner. Dette arbeidet skjer i en krevende politisk kontekst, hvor den globale trenden ser ut til å gå i feil retning.

Norsk innsats har bidratt til å beskytte menneskerettighetsforkjemperne. I land der menneskerettighetsforkjempere har vanskelige rammevilkår er det fokus på å sette menneskerettighetsforkjempere bedre i stand til å ivareta egen sikkerhet. Norsk støtte til kapasitetsbygging av menneskerettighetsforkjempere har også bidratt til å styrke koblingen og samarbeidet mellom lokale menneskerettighetsforkjempere og det internasjonale samfunn. Menneskerettighetsforkjempere har fått et større internasjonalt nettverk og det internasjonale samfunn har fått mer nyansert informasjon om menneskerettighetssituasjonen i enkeltland. Under norsk forhandlingsledelse vedtok FNs Generalforsamling vinteren 2015 en resolusjon til støtte for menneskerettighetsforkjempere og deres rett til å arbeide uten å bli forfulgt. Resolusjonen ble for første gang vedtatt ved avstemning, men det var et klart flertall som stemte for, deriblant fokusland og andre samarbeidsland som Etiopia, Colombia, Filippinene og Indonesia. Menneskerettighetsforkjempere fra ulike deler av verden støttet aktivt opp om forhandlingsprosessen og resultatet.

Innsats for å fremme demokrati og rettsstatsprinsipper ble prioritert, inkludert støtte til utsending av norske eksperter til valgobservasjoner og andre demokratirelaterte oppdrag gjennom Norsk Ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM). En flerårig strategisk samarbeidsavtale med International IDEA ble videreført. IDEA er en kunnskapsorganisasjon på demokratifeltet, og bidro bl.a. til utvikling av valglovgivning på landnivå, styrket kompetanse i valgkommisjonen / valgmyndigheter, bl.a. i Myanmar og flere andre stater, videreutvikling av konstitusjonsbygging, bl.a. ved utvikling av metoder for å sikre demokratisk medvirkning i konstitusjonsprosesser, samt bistand til konstitusjonsutvikling på landnivå. Norge trådte i 2015 inn i European Endowment for Democracy (EED) som eneste ikke-EU-stat i tillegg til Sveits. EED støtter endringsagenter for demokratisk utvikling i EUs naboskap.

Regjeringen fortsatte å gi klart uttrykk for sin prinsipielle motstand mot dødsstraff overfor rele-

vante enkeltland og gjennom arbeid i internasjonale og regionale organisasjoner. Norge støtter opp om organisasjoner som arbeider for universell avskaffelse av dødsstraff. I 2015 avskaffet fire stater dødsstraff. Enkelte land tok positive steg i riktig retning ved reduksjon i antall forbrytelser hvor man kan idømme dødsstraff eller innføring av moratorium. Gjennom samarbeidspartnere bidro Norge til avholdelse av en regional kongress mot dødsstraff med spesielt fokus på Asia i Kuala Lumpur. Vårt aktive engasjement mot dødsstraff har spesielt kommet til uttrykk gjennom forberedelsene til Verdenskongressen mot dødsstraff i Oslo i juni 2016.

I arbeidet for religiøse minoriteters rettigheter har Norge i 2015 lagt vekt på å sikre menneskerettighetsorganisasjoner mulighet til å dokumentere overgrep og bygge kompetanse på landnivå i Midtøsten. Organisasjoner som arbeider i land som Syria og Irak, hvor sikkerhetssituasjonen er svært vanskelig, har blitt prioritert. Parallelt har man bidratt til at det internasjonale samfunn rettet oppmerksomheten mot de religiøse minoritetenes situasjon. I Tanzania og Kenya har minoriteter vunnet frem i retten med krav om tilgang til beite. Minoritetskvinner lider ofte dobbelt, både i egenskap av å tilhøre en minoritet og å være kvinne. Med midler fra denne bevilgningen bidro Minority Rights Group under Ogiek-saken ved «the African Court of Human and People's Rights» til at det avgjørende vitnemålet ble fremført av en kvinne.

Norge fortsatte sin pådriverrolle i arbeidet mot diskriminering av seksuelle minoriteter. Gjennom støtte til en rekke lokale og internasjonale organisasjoner har Norge styrket arbeidet mot diskriminering av LHBTI-personer og bidratt til holdningsskapende tiltak.

Norge videreførte støtten til flergiverfondet til FNs partnerskap for fremme av rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (UNPRPD-fondet). Dette har bidratt til å styrke gjennomføring av konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne i flere land i Afrika, Asia, Europa, Oseania og Sør-Amerika. De fleste av prosjektene er iverksatt av nasjonale myndigheter i samarbeid med ulike FN-organisasjoner, organisasjoner av personer med nedsatt funksjonsevne og andre relevante aktører. Med støtte fra Utenriksdepartementet, har Atlasalliansen videreført et prosjekt for å inkludere funksjonshemmede i norsk utviklingssamarbeid, blant annet gjennom opplæring av norske frivillige organisasjoner som arbeider i utviklingsland.

Norge spilte en sentral rolle i arbeidet med næringsliv og menneskerettigheter i FN og sam-

arbeidet også med flere internasjonale organisasjoner om operasjonalisering av FNs veiledende prinsipper om næringsliv og menneskerettigheter. Ulike tiltak knyttet til næringslivets forhold til menneskerettighetene ble også støttet under denne posten.

Norge støtter ILOs arbeid i Midtøsten og Nord-Afrika med fokus på ungdomsledighet, arbeidstakerrettigheter likestilling og styrking av

arbeidslivets parter for å bygge sosial dialog og trepartssamarbeid. Det er også gitt støtte til ILOs satsing på grønne jobber. I tillegg er det gitt støtte til Just Jobs Network, en sammenslutning av tenketanker som er engasjert på arbeidslivsområdet.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 298,3 mill. kroner.

Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	555 570	390 900	390 900
71	ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	272 557	175 000	175 000
72	Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	158 618	154 700	154 700
73	Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	557 351	365 500	365 500
	Sum kap. 0164	1 544 096	1 086 100	1 086 100

Fred og sikkerhet er grunnleggende forutsetninger for sosial og økonomisk utvikling. I land med konflikt og svakt styresett har utvikling dårlige kår og de færreste sårbare stater er i nærheten av å nå FNs tusenårsmål.

De fleste væpnede konflikter i dag er interne. Samtidig kan disse konflikter spres til naboland og svekke stabiliteten i en hel region. Dagens konflikter kjennetegnes ofte av en svært vanskelig sikkerhetssituasjon, svake statsstrukturer, et komplekst aktørbilde og grove overgrep mot sivilbefolkningen. Voldelige konflikter representerer dermed en alvorlig trussel mot staters utvikling. Konflikter rammer ofte kvinner og menn ulikt og fratrar barn en trygg oppvekst, skolegang, tilgang på helsetjenester og et grunnleggende velferdsnivå.

Globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og trusler i det digitale rom får konsekvenser for global stabilitet, sikkerhet og utvikling. Kriminelle nettverk og transnasjonale terrororganisasjoner, med enten opphav i eller som har tilknytning til sårbare stater, opererer på tvers av landegrensener. Menneskesmugling kontrollert av kriminelle nettverk skaper omfattende migrasjon som destabiliserer regioner og øker presset på Europa. Smugling og handel med illegale varer som våpen, nar-

kotika, og teknologi og annet knyttet til masseødeleggelsesvåpen, florerer i områder hvor det er liten eller ingen vilje eller evne hos myndigheter til å utøve kontroll, og hvor internasjonale overvåkingsorganer ikke når frem. Organisert kriminalitet, korrupsjon, voldelig ekstremisme og terrornettverk omtales ofte som slike drivere av sårbarhet. I land eller områder preget av svake institusjoner, skjøre politiske prosesser, konflikt og korrupsjon, oppstår grobunn for slike nettverk.

Det er viktig å støtte tiltak som både kan forebygge eller bidra til å løse konflikter og samtidig møte globale sikkerhetsutfordringer. FN er den viktigste internasjonale organisasjonen i arbeidet for å skape en fredeligere verden. UNODC er særlig viktig i arbeidet mot globale sikkerhetsutfordringer. Konflikters regionale trekk gjør at også andre organisasjoner, som Den Europeiske Union (EU), Den afrikanske union (AU), Europarådet, Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE), samt NATO spiller en viktig rolle i freds-, forsonings- og demokratiarbeidet. Norge samarbeider tett med internasjonale organisasjoner i felles bestrebelser for å løse konfliktsituasjoner.

I en rekke konflikter er imidlertid ikke FN eller andre internasjonale organisasjoner i stand til å mobilisere tilstrekkelige ressurser, eller deres

involvering er ikke ønsket. Det er derfor viktig at enkeltland bidrar. Norge har en selvstendig rolle i noen prosesser, og støtter andre aktørers virksomhet i andre.

Post 70 Fred og forsoning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Rollen som tilrettelegger, og som støttespiller for FN og andre aktører, i ulike fred- og forsoningsprosesser har vært et viktig element i norsk utenrikspolitikk siden tidlig på 1990-tallet. Støtte til land i og etter konflikt har blitt en viktig del av norsk utenriks- og utviklingspolitikk, både fordi konflikt er blant de fremste hindre for utvikling og fordi ustabile stater kan være en trussel mot global sikkerhet. Regjeringens økte fokus på sårbare stater innebærer at det brede fred- og forsoningsengasjementet opprettholdes.

Mange av de globale sikkerhetstruslene vi står overfor er symptomer på uløste politiske utfordringer. Resultater er vold og at stater mister kontroll over territorium og grenser, noe som igjen kan føre til ekstremisme, terrorisme og økt migrasjon. Utfordringen blir å ikke bare lindre symptomene, men endre de underliggende årsaksforholdene. Gjennom fred og forsoningsarbeidet støtter vi lokale, regionale og internasjonale tiltak for å skape varige politiske løsninger.

Innretningen av Norges engasjement i fred- og forsoningsprosesser foregår på ulike måter, avhengig av situasjonen i landet, hva partene ønsker, hva andre internasjonale aktører gjør og Norges forutsetninger. Norsk engasjement vil være fokusert inn mot de områder der vi kan gjøre en forskjell. I enkelte tilfeller kan Norge, etter direkte ønske fra partene i en konflikt, legge til rette for samtaler om mulige fredsløsninger og om hvordan krigens lidelser kan reduseres og folkeretten respekteres. Norge opptre sjelden alene. I noen tilfeller, som i Colombia og Filippinene, har vi en offisiell rolle som tilrettelegger. Ansvar for å forebygge konflikt og bygge fred ligger alltid hos de involverte partene, men vi kan bistå med råd og ekspertise, eller støtte opp om en politisk prosess gjennom prosjekter som bygger kapasitet og eierskap hos lokalbefolkningen. Hovedregelen er imidlertid at vi samarbeider med andre. Norge støtter FNs innsats for fred og forsoning, og regionale mekanismer for konfliktløsning, blant annet i ASEAN og AU.

Aktiv deltakelse fra kvinner er nødvendig for å løse konflikter og skape varig fred. I regjeringens handlingsplan for Kvinner, fred og sikkerhet legges det særlig vekt på at kvinner bør være repre-

sentert ved forhandlingsbordet og i den bredere fredsprosessen, slik at hele befolkningen får innflytelse og eierskap til de politisk fremforhandlede løsningene. Norge vil også jobbe for at kjønnspektivet ivaretas i fredsavtaler og fredsprosesser. Norge støtter lokale, regionale og internasjonale aktørers arbeid for kvinner, fred og sikkerhet.

Fred- og forsoningsarbeid krever langsiktighet. Regjeringen legger vekt på å samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser, blant annet for å gjøre det enklere å måle resultater. Innsats for å løse konflikter og bygge fred virker. Mens antallet konflikter i verden var sterkt synkende fra det høye nivået rett etter den kalde krigens slutt og frem til for få år siden, viser nyere forskning at det er liten en økning i antallet konflikter, blant annet i kjølvannet av den arabiske våren. Responsen på dette bør være et enda sterkere engasjement fra det internasjonale samfunn, og fra Norge.

De midlene som Regjeringen stiller til disposisjon for norske freds- og forsoningsformål skal være fleksible. Innsatsen på fred og forsoning spisses i enda større grad inn mot de områdene der vi kan gjøre en forskjell. Strategisk og spisset bruk av bistandsmidler gjør det mulig for oss å støtte ikke bare forhandlingsprosessen, men også gjennomføringen av en fredsavtale, for å hindre at ny konflikt bryter ut. Overgangsrettferdighet, overvåking av våpenhviler og mekanismer for å sikre bred forankring i samfunnet, er områder der Norge har særlig ekspertise. Fred- og forsoningsarbeidet forbindes med engasjement i vanskelige prosesser der utfallene er beheftet med betydelig usikkerhet og politisk risiko. Samtidig arbeides det for å redusere risikoen gjennom oppfølging og kontroll. Utbetalinger kanaliseres gjennom norske og internasjonale organisasjoner og institusjoner, FN-systemet, samt til internasjonale overvåkingmekanismer. Tilskuddene gis som engangsbidrag og rammeavtaler, i hovedsak som støtte til konkrete programmer og prosjekter.

Mål

- Hindre, dempe og løse væpnet konflikt, for å redde liv og bidra til utvikling
- Støtte fredelig og demokratisk samfunnsutvikling

Satsningsområder i 2017

- Bringe parter sammen og bevege dem mot politiske avtaler. Norge er per i dag engasjert som offisiell tilrettelegger i Filippinene og Colom-

- bia. Samtidig er vi involvert i ulike fortrolige prosesser i et forsøk på å etablere politiske prosesser som skal lede frem til fredsavtaler.
- Støtte dialoginitiativ, stabiliseringstiltak, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak i land i overgang (inkludert Myanmar, Syria, Irak, Libya, Mali, Afghanistan, Nigeria og landene på Afrikas horn).
 - Videreutvikle spisskompetanse på spørsmål knyttet til overgangsrettferdighet og våpenhvile.
 - Følge opp Sikkerhetsrådsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet i alt fred- og forsoningsarbeid. Særlig følge opp regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet vedrørende fredsprosesser og fredsforhandlinger.
 - Samle og systematisere erfaringer fra fredsprosesser og kunnskap om trender i internasjonal konfliktløsning.
 - Bidra til utvikling av norsk kompetanse på fredsforskning gjennom samarbeid mellom norske og internasjonale forskningsinstitusjoner.
 - Støtte FN og regionale organisasjoners kapasitet innen meglings og konfliktløsning.

Rapport 2015

Bidrag i fredsprosesser, kapasitetsbygging og tillitsskapende tiltak

I *Colombia* startet formelle forhandlinger mellom myndighetene og FARC-EP høsten 2012 i Oslo. Som tilrettelegger har Norge deltatt ved forhandlingsbordet, drevet tillitsbygging og bistått med innspill og ekspertkompetanse. Oppstart av norskstøttet pilotprosjekt for minerydding har vært et viktig tillitsskapende tiltak og bidratt til økt bevegelsesfrihet for lokalbefolkningen. I desember 2015 ble partene enige om en delavtale om ofrenes rettigheter, herunder opprettelsen av en spesialjurisdiksjon for fred, etablering av en sannhetskommisjon og reparasjoner til ofrene. Norge fokuserte i 2015 særlig på kvinners deltakelse i fredsprosessen, antipersonellminer og overgangsrettferdighet. Fred- og forsoningsmidler ble også kanalisert til norske, colombianske og internasjonale frivillige organisasjoner med aktiviteter som støtter opp om en fredelig løsning på konflikten og som arbeider for konfliktens ofre og deres rettigheter. I juni 2015 fortsatte de fortrolige sonderinger med den mindre geriljagruppen ELN. Norge bistår også i den prosessen.

I *Afghanistan* fortsatte Norge å arbeide for igangsettelse av en fredsprosess mellom den afg-

hanske Regjeringen og opprørsgruppen Taliban, gjennom dialog, nettverks- og påvirkningsarbeid opp mot de ulike partene i konflikten. En reell fredsprosess uteble imidlertid ved årets slutt. I løpet av året initierte eller støttet Norge flere konkrete initiativer for å bidra til å bringe partene nærmere en politisk prosess. Samarbeidet med den afghanske Regjeringen og andre afghanske politiske og sivilsamfunnsaktører var tett, og norsk kunnskap og vurderinger var etterspurt fra afghansk hold og internasjonalt. Norge opprettholdt et særskilt fokus på viktigheten av kvinners deltakelse i politiske prosesser, inkludert en fremtidig fredsprosess.

Norge har et bredt fredsengasjement på *Filippinene*, først og fremst gjennom tilretteleggerrollen i fredsprosessen mellom myndighetene (GPH) og kommunistbevegelsen, representert ved National Democratic Front of the Philippines (NDFP). Siste formelle forhandlingsrunde var i 2011. Et aktivt norsk skytteldiplomati pågikk i 2015, for å legge til rette for å gjenoppta forhandlinger, så snart partene er klare for det. På *Mindanao* støttet Norge implementeringen av fredsavtalen mellom myndighetene og muslimske Moro Islamic Liberation Front (MILF) som ble signert i mars 2014. Norge støttet en fortsatt sekondering av to representanter til det internasjonale overvåkningsorganet International Monitoring Team (IMT), samt et ekspertteam som bistod med etableringen av avvæpnings- og demobiliseringsmekanismen International Decommission Body (IDB), sammen med Tyrkia og Brunei.

I *Myanmar* videreførte Norge støtten til fredsprosessen. Det roterende formannskapet i Peace Donor Support Group ble overført til Sveits. Gjennom denne gruppen og bilaterale prosesser fortsatte Norge å oppmuntre aktørene i fredsprosessen til å bevege seg mot en nasjonal våpenhvileavtale i oktober 2015, og videre mot en oppstart av en politisk dialogprosess. En rekke sivilsamfunnsaktører fikk støtte til sitt arbeid med fredsprosessen, herunder kapasitetsbygging av de etniske gruppene. Norske erfaringer fra fredsprosesser ble delt med en rekke aktører. Det ble gjennomført kapasitetsbygging og eksponeringsbesøk overfor militæret i Myanmar for å forberede disse på et fremtidig demokrati i Myanmar. Den bredere støtten til demokratiseringsprosessen ble videreført, blant annet gjennom støtte til den tidligere Oslo-baserte eksilmediestasjonen Democratic Voice of Burma (DVB), som ble registrert som lovlig mediaaktør i Myanmar. Gjennom politiske besøk til Myanmar var det tett dialog med myndigheter og opposisjon om

reform- og fredsprosessen og norsk støtte til denne.

Syria: Norge fortsatte å støtte lokale dialoger og ulike «track 2 initiativer» for å redusere volden, skaffe humanitær tilgang og berede grunnen for politiske løsninger på konflikten på lengre sikt med sikte på å komplementere FNs spesialutsendings arbeid samt den gjenoppstartede prosessen i Geneve. Kapasitetsbygging rettet mot kvinner og sivilt samfunn fortsatte, i tett samarbeid med FN.

I *Irak* fortsatte Norge arbeidet med å tilrettelegge for kontakt mellom religiøse ledere på tvers av de sekteriske skillelinjene. Norge utvidet også arbeidet med den hovedsakelig sunniarabiske opposisjonen. Målsettingen var å bidra til et mer inkluderende politisk klima, hvor landets ulike politiske, sekteriske og etniske grupper i større grad tar del i styringen av landet gjennom myndighetene i Bagdad.

I *Somalia* var Norge en støttespiller for politisk stabilisering og styrking av nasjonale og regionale institusjoner. Norge støttet forsoningsarbeid på grasrotnivå i flere deler av landet, med vekt på å inkludere kvinner. Norge hadde fokus på stabiliseringstiltak i de nylig frigjorte områdene som var tidligere kontrollert av Al Shabaab, blant annet gjennom oppføring av gateløys. Gateløysene har bidratt til større sikkerhet og trygghet for sivilbefolkningen.

Støtte til oppfølging av innsats knyttet til kvinner, fred og sikkerhet

I tråd med sikkerhetsresolusjonene om kvinner, fred og sikkerhet arbeidet Norge systematisk med å sikre best mulig deltakelse og innflytelse av kvinner i alle freds- og forsoningsprosesser. Som tilrettelegger i fredsprosessen i Colombia støttet Norge underkommisjonen for kvinner og likestilling med ekspertbistand og innspill.

Som et bidrag for å styrke kvinners deltakelse, tok Norge initiativ til et nordisk nettverk for kvinnelige fredsmeklere, som ble lansert i november 2015. Målsettingen er å gjøre kvinnelig ekspertise på fredsmevling mer tilgjengelig i de nordiske landene, og samarbeide med lignende nettverk i andre regioner. Norge samarbeider blant annet tett med Sør-Afrika om et tilsvarende afrikansk nettverk av kvinnelige meklere.

Støtte til overgangsrettferdighet

Overgangsrettferdighet er en sentral prioritering i det norske freds- og forsoningsengasjementet. Norge støttet blant annet organisasjoner og aktø-

rer som arbeider for å fremme menneskerettighetene i konfliktsituasjoner og postkonfliktsituasjoner, og mekanismer for overgangsrettferdighet i konkrete fred- og forsoningsprosesser der Norge er engasjert. Overgangsrettferdighet var en viktig norsk innsats i fredsprosessen i Colombia, med særlig fokus på ofrenes rettigheter. Norge støttet forsoningsprosessen i Øst-Timor og overføringen av lærdommer derfra til andre prosesser, blant annet gjennom den internasjonale lanseringen av rapporten om sannhetskommisjonens arbeid.

Styrking av FNs innsats på fred- og forsonings-området

Støtte er gitt bl.a. til FNs utviklingsprogram UNDPs tematiske fond for krisehåndtering, og gjenoppbygging, Fredsbyggingsfondet, UN Women og DPAs Mediation Support Unit (MSU).

MSU er med på å styrke FNs operative evne innenfor fred- og forsoningsområdet. Beredkapsgruppen som helhet har vært involvert i over 50 prosesser og initiativ over hele verden og er brukt av FNs spesialutsendinger, politiske- og fredsbevarende operasjoner, FNs stedlige representanter og regionale organisasjoner. Norsk støtte til MSU i 2015 inkluderte videreføring av støtten til MSU Stand-by Team, som er en beredkapsstyrke på 8 eksperter. Stand-by teamet ble etablert utelukkende med norsk støtte, og flere givere er nå kommet til, men Norge er fortsatt største giver. Administreringen av Stand-by Team ble ved overgangen fra 2015 overført fra Flyktningshjelpen til UNOPS (United Nations Office for Project Services).

Støtte til forskning og utredning på fred- og forsoning området

Forskning og utredning med operativ relevans er viktig for å sikre best mulig faglig forankring av det norske fredsengasjementet. Hovedmålet for støtten er økt kunnskap og forståelse av konfliktløsning og freds- og forsoningsprosesser i det norske samfunnet og internasjonalt.

Hoveddelen av forskningsmidlene gikk til norske forskningsinstitusjoner. Dette bidro til kompetanseoppbygging på fred- og forsoningsområdet. Rammeavtaler med ledende internasjonale forskningsinstitusjoner skapte kunnskap og nettverk. Samarbeidet med amerikanske forskningsinstitusjoner ble mer strategisk, og det ble stilt krav om at 20 pst. av mottatt støtte skal gå tilbake til norske forskningsinstitusjoner i form av samarbeidsprosjekter. Samfinansiering av freds forskning med en amerikansk privat stiftelse ble opp-

rettholdt, og bidro til å bygge forskningsnettverk mellom norske institusjoner og institusjoner i sør.

Støtten til Norsk ressursenter for fredsbygging (NOREF) bidro til styrking av norsk kunnskap og kompetanse om mekling og konfliktløsning. Organisasjonen styrket i 2015 sitt fokus på operativ støtte til fredsprosesser, blant annet i Syria, Colombia og Filippinene.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 390,9 mill. kroner.

Post 71 ODA-godkjente land på Balkan, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Det er gjort vesentlige fremskritt på Vest-Balkan de siste årene. Ingen av disse fremskrittene er irreversible. Det er fortsatt uavklarte spørsmål mellom en del av landene. Det økonomiske tilbakeslaget gir grobunn for økte sosiale og politiske spenninger internt i landene. Mangelen på bærekraftig økonomisk vekst og høy arbeidsløshet nødvendiggjør økonomiske reformer, samtidig som de kortsiktige sosiale omkostningene ved disse er høye. Korrupsjon og svak rettsstat er i større eller mindre grad en utfordring i alle landene. Alle landene ønsker medlemskap i EU og tettere samarbeid med NATO, for å fremme samarbeid i regionen og skape stabilitet og dermed legge grunnlaget for økonomisk fremgang.

Siste halvdel av 2015 og vinteren 2016 ble dominert av det store antallet migranter og flyktinger som ankom Europa. Av de om lag 1 million migrantene og flyktingene som ankom i 2015, benyttet ifølge IOM ca. 600 000 seg av Balkanruten fra Hellas til Østerrike, gjennom Makedonia og Serbia.

Montenegro

Montenegro startet forhandlinger om medlemskap i EU i 2012. Rettsikkerhet, korrupsjon og organisert kriminalitet er hovedutfordringer for Montenegro i EU-integrasjonsprosessen. Medlemskapsavtale med NATO er underskrevet. Ratifikasjon i medlemslandene pågår.

Serbia

Serbia åpnet forhandlinger om medlemskap i EU i januar 2014. De første kapitlene i forhandlingene ble åpnet på slutten av 2015. Styrking av rettsstaten og avklaring av forholdet til Kosovo er sen-

trale elementer i forhandlingene. Det er gjort betydelige fremskritt i arbeidet for å normalisere forholdet i Kosovo, men store utfordringer gjenstår. Serbia har en nøkkelrolle for utviklingen og stabiliteten i hele regionen. Serbia ble sterkt påvirket av gjennomstrømmingen av flyktinger og migranter langs Balkanruten høsten og vinteren 2015/2016.

Makedonia

Den dype politiske krisen i Makedonia vedvarer. Medlemskapsforhandlinger med EU er fortsatt blokkert av navnestriden med Hellas. Det samme gjelder medlemskap i NATO. Styrking av rettsstaten, kampen mot korrupsjon, og medienes frihet står sentralt i reformarbeidet. I likhet med Serbia, ble Makedonia sterkt påvirket av gjennomstrømmingen av flyktinger og migranter langs Balkanruten høsten og vinteren 2015/2016.

Albania

Albania fikk status som kandidatland til EU i juni 2014, men forhandlinger har ennå ikke startet. Det er fortsatt behov for store reformer i forhold til rettsstat og anti-korrupsjon. Albania spiller en viktig rolle i stabiliseringen av regionen.

Kosovo

Stabiliserings- og assosieringsavtale med EU trådte i kraft 1. april 2016. Kosovo har med dette et kontraktuelt forhold til EU. Vilårene for å få visumfrihet til Schengen er nær ferdigstilt. Fem EU-land har ikke anerkjent staten Kosovo. Styrking av rettsstaten, bekjempelse av korrupsjon og organisert kriminalitet er viktige forutsetninger for videre integrasjon. Det samme gjelder fremgang i normaliseringsprosessen med Serbia, der store utfordringer fortsatt gjenstår. Det ble gjort forberedelser til etableringen av en spesialdomstol for behandling av anklager om alvorlige forbrytelser begått av den kosovoalbanske KLA-bevegelsen mellom 1998 til desember 2000. Domstolen som skal virke under Kosovos konstitusjon, ventes etablert i løpet av 2016, lokalisert til Haag. Norge gir betydelige økonomiske bidrag til domstolen for å bistå oppstarten. NATOs KFOR-styrke er fortsatt viktig.

Bosnia-Hercegovina

Etter mange års stillstand i integrasjonsprosessen med EU, skiftet EU strategi i 2014 fra krav om inn-

frielse av formell lovgivning og forvaltningsstrukturer til fokus på sosioøkonomiske reformer. Stabiliserings- og assosieringsavtale med EU trådte i kraft 1. juni 2015 og søknad om medlemskap ble overlevert 15. februar 2016. Det har vært en viss fremgang i landets reformprogram, men grunnleggende utfordringer gjenstår. Bekjempelse av en stadig mer omfattende korrupsjon, styrking av rettsstaten og mer effektiv samordning på statsnivå er fortsatt viktige utfordringer.

Mål

Bidra til utvikling av rettsstat og stabilitet. Euroatlantisk integrasjon er et viktig virkemiddel.

Norsk innsats er rettet inn mot å støtte denne prosessen. Den økonomiske krisen tilsier fortsatt stor vekt på økonomisk utvikling i den norske bistanden til alle landene.

I 2017 foreslås følgende prioriteringer:

- Stabilitet, herunder styrket samarbeid i regionen, også med land som er med i EU, gjennomføring av rettsoppgjør og forsoning
- Sosio-økonomisk utvikling, herunder økonomisk vekst og konkurransekraft, miljø, klima og energi, og inkludering av marginaliserte grupper.
- Godt styresett, herunder rettsstatsutvikling, forsvarssektorreform, sivilt samfunn og media, minoriteter, og bekjempelse av korrupsjon og organisert kriminalitet.

Hensyn til kvinners rettigheter og likestilling, klima og miljø, anti-korrupsjon og menneskerettigheter vektlegges i alle prosjekter. Etniske og andre minoriteter, kvinner, barn og unge er særlige målgrupper i arbeidet. Innsatsen på Vest-Balkan skal også bidra til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet. Regjeringen vil arbeide videre for økt konsentrasjon og resultatoppfølging i porteføljen.

De viktigste samarbeidslandene for Norge vil være Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Serbia. Det vil fortsatt gis noe bistand til Makedonia, Montenegro og Albania, også i en regional kontekst. I Meld. St. 17 (2010–11) *Norsk innsats for stabilitet og utvikling i Sørøst-Europa*, omtales føringer for prioriterte områder innen bistanden til de enkelte land. Midler fra denne posten vil bli benyttet til å finansiere sekonderinger gjennom NORDEM ved at personell med relevant spesialkompetanse, (hovedsakelig) innen menneskerettigheter og demokrati, stilles til rådighet for internasjonale

organisasjoner basert på regjeringens utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer.

Rapport 2015

For å imøtegå den store økningen i antall migranter og flyktninger som ankom Europa via Balkanruten i 2015, støttet Norge kapasitetsbyggingstiltak i Serbia og Makedonia på migrasjonsfeltet. Viktige målsetninger var å redusere sårbarheten til de som ankom, samt å bistå landene i regionen med å håndtere migrant- og flyktningstrømmene.

Innenfor de prioriterte innsatssektorene har bidrag til landenes tilpasning til EU-standarder stått sentralt.

Godt styresett/institusjonsutvikling, herunder reform av sikkerhets- og justissektorene

Reformer innen offentlig forvaltning og administrasjon fortsatte å være et viktig innsatsområde i samarbeidet med Serbia, Makedonia og Montenegro. Parallelt ble fokus på uavhengige kontrollorganer og media opprettholdt for å øke åpenhet, og styrke kampen mot korrupsjon og maktmisbruk i offentlig sektor.

Norge økte støtten til reform av justissektor i Bosnia-Hercegovina, Montenegro og Serbia. Støtten har hatt som mål å bidra til større grad av uavhengighet og kapasitetsbygging i domstolene og domstolsadministrasjonene.

Norge bidrar til omstilling av forsvarssektoren og har særlig fokusert på åpenhet og sivil kontroll. Støtte til NATOs integritetsarbeid i Bosnia-Hercegovina, Kosovo og Montenegro ble prioritert.

Forsoning og sikring av minoriteters og utsatte gruppers rettigheter

Norsk bistand har gått til å sikre minoriteters rettigheter inkludert rom, returnerte flyktninger og tilrettelegging for økt kontakt mellom folkegrupper og mellom myndigheter. Det er også gitt støtte til LHBT-rettigheter. Støtte til integrert utdanning ble videreført i Bosnia-Hercegovina og Makedonia.

Innsats i å forebygge vold mot kvinner og barn, sikre barn og kvinners rettigheter, samt arbeid mot menneskehandel ble videreført. Menneskerettighetsorganisasjoner har fått støtte til sitt arbeid og kapasitetsutvikling. Demokratiutvikling er støttet gjennom frie media, opplæring av unge og til sivilsamfunnsutvikling.

Økonomisk utvikling og økt sysselsetning gjennom næringsutvikling, forskning, innovasjon og utdanningstiltak

Norge har fortsatt å støtte næringsrettede kompetansemiljøer som bistår utvikling av ny virksomhet og bedriftsetableringer. Utvikling av entreprenørskapskompetanse, innovasjon og sikre tilgang til kapital har vært sentrale virkemidler. Gjennom og Investeringsfasiliteten for Vest-Balkan (WBIF) og støtte til multilaterale programmer i Verdensbanken/IFC har en rekke nærings-, industri-, energi- og infrastrukturtiltak i regionen fått ny kapitaltilførsel. WBIF er blitt et av de viktigste instrumentene for å sikre en bærekraftig utvikling på Vest-Balkan. Hovedformålet til WBIF er å utløse større investeringer innenfor energi, transport, miljø og sosial sektor. Norge er største bilaterale bidragsyter til denne investeringsmekanismen og har så langt bidratt med om lag 100 mill. kroner.

Programmet for høyere utdanning og forskning (HERD) fremmer innovasjonssamarbeid og kompetanseoverføring mellom forsknings-, universitetsmiljøer og næringsliv, og norske institusjoner. HERD har levert gode resultater innen IKT, landbruk, energi og maritimt.

Støtten til utvikling av energisektoren i Montenegro og Makedonia ble videreført. Det samme gjelder støtte til samarbeid om miljøforvaltning og vern av nasjonalparker.

Norge har støttet sentrale internasjonale organisasjoners arbeid som Høyrepresentantens kontor (OHR) i Bosnia-Hercegovina, EUs justissendelag (EULEX) i Kosovo og Europarådets arbeid i regionen. Norge har videre sekondert personell gjennom EULEX og OSSEs sendelag. Norge har støttet det regionale samarbeidsrådet (RCC) og RACVIAC som jobber regionalt på sikkerhetsområdet i Sørøst Europa.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 175 mill. kroner.

Post 72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, kan overføres

Global sikkerhet

Globale sikkerhetsutfordringer som terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og trusler i det digitale rom har i økende grad konsekvenser for global stabilitet, sikkerhet og utvikling. Bevilg-

ningen omfatter tiltak som støtter opp under utviklingslands evne til å forebygge og bekjempe globale sikkerhetsutfordringer med særlig fokus på sårbare stater og regioner i Nord-Afrika/Sahel, Midtøsten og Sentral-Asia.

Regjeringen ønsker å styrke innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer. Meld. St. 37 (2014–2015) om globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken skisserer 40 konkrete tiltak. I 2016 ble det etablert to bistandsprogrammer mot henholdsvis organisert kriminalitet og ulovlig handel og forebygging av radikaliserings, voldelig ekstremisme og terrorisme.

Organisert kriminalitet er en viktig finansieringskilde for terror-, milits- og opprørsgrupper. Ofte er aktiviteten til slike kriminelle nettverk viktige drivkrefter i lokale og regionale konflikter. Organisert kriminalitet som smugling av narkotika, mennesker, våpen og naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier. Porøse grenser gjør at kriminelle kan operere på tvers av grenser og søke tilhold der risikoen er minst. Proffitt fra smugling og ønsket om kontroll med smuglerruter forsterker konflikter og skaper sårbare stater.

Terrortrusselen er økende og bidrar til destabilisering av en rekke land og regioner. FN spiller en viktig rolle i det internasjonale arbeidet mot terrorisme, særlig gjennom FNs globale anti-terrorstrategi og arbeidet mot voldelig ekstremisme.

I geografiske områder der piratvirksomhet er et problem, svekkes lovlig næringsvirksomhet og internasjonal handel. Den økonomiske aktiviteten blir lavere. Landene som piratvirksomheten er basert i rammes hardest. Piratvirksomhet kan også påvirke sikkerhetssituasjonen i naboland og regioner og ha destabiliserende konsekvenser.

Utviklingslands evne og kapasitet til å håndtere alvorlige cyberhendelser og sikre kritisk digital infrastruktur har stor betydning for cybersikkerhet globalt, internasjonalt samarbeid og økonomisk utvikling. Det digitale rom har på kort tid blitt en av drivkreftene i internasjonal økonomi, det fremmer global kommunikasjon og sosial utvikling, men representerer samtidig nye og meget alvorlige trusler. Kapasitetsbyggende tiltak som å styrke evnen til håndtering av alvorlige cyberangrep eller kompetansebygging innenfor politi- og justissektoren for å bekjempe IKT-kriminalitet er områder hvor Norge vil kunne bidra.

Sammenhengen mellom disse utfordringene – og hvordan de forsterker hverandre – vil kreve økt oppmerksomhet fremover.

Mål

- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og møte globale sikkerhetsutfordringer
- Forebygge radikalisering, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av konflikt, vold og sårbarhet
- Styrke utviklingslands evne til å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet og ulovlig handel
- Styrke utviklingslands evne til å håndtere digitale trusler og beskytte egen kritisk digital infrastruktur
- Utvikle og styrke sikkerhets- og justissektoren, særlig innrettet mot terrorisme, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og ikt-sikkerhet, fundert på grunnleggende rettsstatsprinsipper

Utvikling og nedrustning

Sammenhengen mellom utvikling og nedrustning er forankret i FN-paktens artikkel 26, understreket i FNs spesialsesjon om temaet i 1987 og stadfestet i årlige konsensusresolusjoner i FNs generalforsamling.

Arbeidet med å forhindre spredning av masseødeleggelsesvåpen videreføres. Regjeringen følger aktivt opp anmodningsvedtaket fra Stortinget av 26. april 2016 om kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning: «Stortinget ber Regjeringen arbeide aktivt for en verden fri for atomvåpen og bidra til gjennomføring av Ikkespredningsavtalens (NPT) forpliktelser, innta en aktiv rolle som pådriver for ikke-spredning og for nedrustning med sikte på en balansert, gjensidig, irreversibel og verifiserbar avskaffelse av atomvåpen, og på dette grunnlaget arbeide langsiktig for et rettslig bindende rammeverk for å sikre dette målet.» Viktige elementer i dette er å følge opp det faktabaserte humanitære initiativet som ble startet av den forrige regjeringen, fremme arbeidet med verifikasjon av nedrustning og følge opp toppmøtene om sikring av kjernefysisk materiale.

Utviklingen i Syria og Irak viser at kjemiske våpen fortsatt utgjør en trussel. Regjeringen har bidratt til å fjerne kjemiske våpen fra Syria. En rekke stater har fortsatt behov for bistand for å kunne implementere sine forpliktelser i henhold til Kjemivåpenkonvensjonen. En viktig oppgave er å føre kontroll med kjemisk industri for å sikre at potensielle flerbrukskjemikalier ikke kommer i gale hender. OPCWs forebyggende arbeid mot terrorisme med bruk av kjemikalier står sentralt for å motvirke dette. Biologiske våpen skiller seg fra andre masseødeleggelsesvåpen ved at den

militære nytten er begrenset. Utvikling innen biologisk vitenskap gir likevel økende frykt for at slike våpen vil kunne utgjøre en større fare i fremtida.

Arbeidet for nedrustning og for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og andre våpen er viktig for å bidra til sikkerhet og derigjennom legge grunnlaget for bærekraftig utvikling. Stabilitet og sikkerhet kan bidra til at ressurser frigjøres til utviklingsformål. Ved å styrke utviklingslandenes selvstendige kompetanse på nedrustningsspørsmål, kan de lettere gjøre sine interesser gjeldende i internasjonal samhandling. En styrking av utviklingslandenes kompetanse og kapasitet til å etterleve ikke-spredningsforpliktelser er også en forutsetning for fredelig vitenskapelig samarbeid og teknologioverføring.

Utfordringen er ikke begrenset til nedbygging av eksisterende våpenlagre, men også å hindre at slike våpen kommer på stadig nye hender. Det ville øke faren for flere regionale våpenkappløp og ha negative konsekvenser for langsiktig utviklingspolitikk. Arbeidet mot spredning av masseødeleggelsesvåpen er høyt prioritert av Regjeringen og det viktigste rammeverket for dette arbeidet er Ikke-spredningsavtalen NPT. Regjeringen vil fortsette sin innsats med effektive tiltak for nedrustning som verifikasjon av nedrustning og utfasing av bruk av sensitivt kjernefysisk og radioaktiv materiale globalt.

Regjeringen vil fortsette å støtte IAEA og byråets viktige verifikasjonsarbeid slik at verdenssamfunnet får nødvendige forsikringer om at avtaler og forpliktelser faktisk følges opp og at kjernefysiske programmer i ikke-kjernevåpenstater utelukkende er til fredelig bruk. Avtalen om Irans atomprogram illustrerer viktigheten av dette arbeidet. IAEA spiller også en sentral rolle for å sikre kjernefysisk aktivitet og kjernefysiske anlegg i utviklingsland mot ulykker. Dette har betydning for å sikre forsvarlig drift og fredelig bruk av kjerneteknologi innenfor helse, landbruk, vannforsyning og miljøovervåking. IAEA har en viktig rolle i arbeidet med Tusenårsmålene. En annen sentral oppgave for IAEA er å påse at spaltbart materiale ikke kommer på avveie.

Internasjonale organisasjoner, frivillige organisasjoner og forskningsnettverk over hele verden har en viktig funksjon i å skape oppmerksomhet, engasjement og kunnskap om nedrustning og ikke-spredning. Bevilgningen kan også brukes til å støtte frivillige organisasjoner og ikke-kommersielle aktørers arbeid med å fremme gjennomføring av Ikke-spredningsavtalen NPT. For aktiviteter under opplysningsarbeid for fred som ikke er

ODA-godkjente, vises det til omtale under kap. 118, post 71.

Mål

Styrke og bidra til gjennomføring av de internasjonale rammeverkene for kjerne-, biologiske, og kjemiske våpen gjennom blant annet;

- støtte til FN-systemet, utviklingsland og sivilt samfunn i arbeidet med humanitære og utviklingsmessige konsekvenser.
- styrke utviklingslands kapasitet til å delta i internasjonale prosesser.
- støtte IAEAs arbeid med sikkerhetskontroller og for kjernefysisk trygghet, sikkerhet og fredelig bruk.
- Fremme forståelse i Norge for betydningen av internasjonalt samarbeid for fred.

Sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform (SSR)

Stabile stater som kan avverge eller håndtere egne konflikter og kriser er helt avgjørende for å bekjempe fattigdom, manglende sikkerhet og brudd på menneskerettighetene. Stabilitet er også en forutsetning for å kunne møte grenseoverskridende utfordringer som regionale konflikter, transnasjonal terrorisme og internasjonal organisert kriminalitet.

En viktig forutsetning for varig stabilitet og utvikling er at stater har en effektiv justis- og sikkerhetssektor som har sin legitimitet forankret i demokratiske strukturer og prosesser. Sikkerhetssektoren omfatter politi, domstoler og kriminalomsorgen, forsvaret, grensestyrker mv.

Innsats for å reformere og styrke sikkerhetssektoren er høyt prioritert for regjeringen. Grunnleggende for den norske innsatsen er at den er i tråd med norske utenrikspolitiske interesser, resultatorientert og målrettet, med vekt på å oppnå størst mulig effekt i mottakerlandet i henhold til mandat og behov. Fra norsk side kan vi ikke tilby kvantitet, men vi kan tilby personell med solide faglige kvalifikasjoner innenfor hele sikkerhetssektoren.

Særlig vektlegges tiltak i samarbeid med FN, regionale organisasjoner som Den afrikanske union (AU), og aktuelle samarbeidsland. Som bidrag til en mer helhetlig tilnærming til fredsbyggende innsats er SSR i økende grad blitt en integrert del av mandatet til internasjonale fredsoperasjoner. Det er et viktig mål for Regjeringen å bidra med sivilt politi og sivile eksperter som kan gjennomføre slik SSR-innsats i fredsoperasjoner.

De norske bidragene, som består av både personell og støtte til internasjonal politikkutforming og kompetanseheving, har som mål å styrke FNs, regionale organisasjoners, og medlemslandenes evne til å iverksette SSR. For Norge er det også en prioritet å støtte det pågående arbeidet med reform og styrking av FNs fredsoperasjoner, gjennom bl.a. økt vekt på de politiske prosessene og tydeligere prioritering og mer effektiv organisering av den operasjonelle innsatsen. Det er også en prioritet å bidra til økt kvalitet på bidragene og et tettere samarbeid med vertsland, lokalsamfunn, og regionale organisasjoner som er involvert. Norsk støtte til FNs politireform vil videreføres, og kjønnsperspektivet skal integreres i alle aktiviteter som støttes.

Flertallet av norsk politi i internasjonale operasjoner er utplassert i FN-ledete operasjoner i Afrika. Norske politirådgivere og sivile eksperter innen justis- og sikkerhetssektoren deltar også i operasjoner ledet av EU, og er i tillegg til Afrika utplassert i Midtøsten, på Balkan, i Ukraina og Haiti.

Hoveddelen av innsatsen rettet inn mot sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform vil inngå som en del av Regjeringens innsats i sårbare stater.

Mål

- Støtte reform av sikkerhetssektoren i utviklingsland der Norge har et bredere engasjement, støtte opp om SSR-mandater i fredsoperasjoner, og bidra til at FNs og AUs agenda for sikkerhetssektorreform videreutvikles og konkretiseres, herunder fremme av kvinne- og kjønnsperspektiv i samsvar med FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325.
- Bidra med norsk sivilt personell, i første rekke politi, til fredsoperasjoner i sårbare stater, for gjennomføring av SSR-innsats.
- Støtte den pågående prosessen for reform av FNs fredsoperasjoner, både når det gjelder FNs evne til å planlegge og lede operasjoner, og gjennom bidrag til operasjonene.
- Styrke kapasiteten til FN-systemet, regionale organisasjoner som AU, og det internasjonale samfunn til å utvikle sivil krisehåndterings- og fredsbyggingskompetanse, særlig i land i Sør, for å bidra til varig fredsbygging.
- Støtte anvendt forskning med fokus på reform av sikkerhetssektoren i land i Sør og utvikling av sivile kapasiteter for SSR-innsats i fredsbevarende operasjoner.

*Rapport 2015**Global sikkerhet*

Innsatsen mot globale sikkerhetsutfordringer ble styrket i 2015 ved etableringen av de to bistandsprogrammene for henholdsvis organisert kriminalitet og ulovlig handel og forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. Støtten har bidratt til å forebygge radikalisering, voldelig ekstremisme og terrorisme i sårbare områder og land gjennom et globalt kvinnenettverk for forebygging av voldelig ekstremisme. Det er gitt støtte til en finansieringsmekanisme rettet mot å styrke motstandsdyktigheten mot vold og ekstremisme på lokalt nivå i sårbare stater. Norsk støtte muliggjorde samlingen av afrikanske beslutningstakere til bred drøftelse av tiltak rettet mot sjørøveri.

Utvikling og nedrustning

Gjennom støtten over tilskuddsordningen «Utvikling og nedrustning» har Norge bidratt til å bygge kompetanse og kapasitet og skapt økt oppmerksomhet om nedrustningsspørsmål. En hovedprioritet i 2015 var å støtte Det internasjonale atomeenergibyråets (IAEA) arbeid. Norge var en betydelig bidragsyter til byråets verifikasjonsarbeid i forbindelse med oppfølgingen av Iran-avtalen. IAEA mottok også støtte til forskning innen fredelig bruk av kjernefysisk teknologi rettet mot ebola og insektbårne sykdommer, et viktig aspekt ved fredelig bruk som har stor betydning for helsesituasjonen i utviklingsland. Den flerårige støtten til IAEAs arbeid med å styrke utviklingslands kompetanse og kapasitet innenfor kjernefysisk sikkerhet og trygghet ble videreført. Norge støttet også opp om IAEAs verifikasjonsevne gjennom bidrag til byråets laboratorier for analyse av kjernefysiske prøver.

Bevilgningen bidro til å befeste det humanitære perspektivet på kjernevåpenrustning gjennom støtte til en rekke organisasjoner. Dette ble tydelig under tilsynskonferansen for Ikke-spredningsavtalen (NPT) i mai 2015, hvor det humanitære perspektivet var et gjennomgangstema under konferansen. Mye av støtten i 2015 gikk til sivilsamfunnsorganisasjoner, herunder ICAN og Norske leger mot atomvåpen. Denne støtten har bidratt til å skape oppmerksomhet om det humanitære perspektivet. Det ble også gitt støtte til forskningsinstitusjoner som har bidratt til å utdype den faktabaserte kunnskapen om de humanitære konsekvensene.

Norge bidro også med midler til oppfølging av Kjemivåpenkonvensjonens Afrikaprogram.

Sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform (SSR)

Bevilgningen til sivil krisehåndtering og sikkerhetssektorreform ble bl.a. benyttet til finansiering av norsk sivilt politisk deltakelse i FN- og EU-operasjoner. Den største politikontingenten var utplassert i FN-operasjonen i Liberia (UNMIL). Vi økte vår deltakelse med ti politirådgivere i 2014–2015 pga. Ebolakrisen i landet. Oppdraget i Sør-Sudan (UNMISS) ble endret i 2015 og ble knyttet til beskyttelse av sivile og internflyktninger samt noe kapasitetsbygging iht. det nye mandatet for operasjonen. På Haiti er et norsk polititeam engasjert i opplæring av nasjonalt politi i håndtering av kjønnsbasert vold. Støtte er også bevilget til sivile eksperter innen justis- og sikkerhetssektoren til FNs, EUs og AUs operasjoner, samt støtte til FN for å øke kapasiteten til å følge opp gjennomføringen av Sikkerhetsrådets resolusjon 1325 om kvinner fred og sikkerhet.

Støtte er også gitt til FNs og AUs arbeid med å videreutvikle de sivile dimensjonene i fredsoperasjoner, inkludert utvikling av et strategisk rammeverk for FNs fredsbevarende politiinnsats, en gjennomgang av FN-sekretariatets Politidivisjon, tiltak som styrker SSR-kapasiteten til lokale myndigheter gjennom opplæring og veiledning, til utvikling av FNs kapasitet for integrert operasjonsplanlegging, samt til Høynivåpanelet som ble opprettet av FNs generalsekretær 31. oktober 2014 for å foreslå tiltak som kan styrke FNs fredsoperasjoner.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 154,7 mill. kroner.

Post 73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, kan overføres*Eurasia (utenom Russland)**Situasjonsbeskrivelse*

Bevilgningen omfatter bistand til Ukraina, Moldova, Georgia, Hviterussland, Armenia, Aserbajdsjan, Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Usbekistan og Turkmenistan. Regjeringen ønsker særlig å prioritere de land som har tatt et klart valg i favør av en europeisk rettet reformpolitikk, og som viser reell vilje og evne til å omsette dette i praksis. I denne regionen har dette de seneste årene først og fremst vært Ukraina, Georgia og Moldova.

Det er betydelige variasjoner i situasjonen for menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsutvik-

ling i regionen, men i alle landene finnes utfordringer på disse feltene. Selv om det er viktige forskjeller landene imellom, er det gjennomgående stort behov for støtte til det sivile samfunn og andre krefter som arbeider for å fremme demokrati, rettssikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettighetene. Også styrking av svake institusjoner er vesentlig for å befeste demokratiet og legge til rette for næringsutvikling. Norsk innsats i de ovennevnte landene er en direkte oppfølging av prioriteringene i Meld. St. 10 (2014–2015): Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken. Mye av innsatsen kanaliseres gjennom Europarådet, OSSE og sentrale norske frivillige organisasjoner.

OSSE som organisasjon står overfor store utfordringer og er preget av polariseringen mellom vestlige land og Russland. Det er derfor viktig å støtte opp om organisasjonen, både gjennom politisk støtte og frivillige økonomiske bidrag, som en viktig aktør for sikkerhetspolitisk stabilisering i Eurasia.

Russlands folkerettsbrudd i Ukraina og rolle i øvrige uløste konflikter i Eurasia svekker stabiliteten i hele regionen. Situasjonen i regionen preges av den dramatiske utviklingen i Ukraina siden 2014. Majdan-protestene, Russlands annekasjon av Krim-halvøya og den væpnede konflikten som føres av russisk-støttede opprørsstyrker mot ukrainske styrker i Øst-Ukraina har medført den største omveltningen i landet siden Sovjetunionens fall. Majdan-protestene kom som et resultat av mange års vanstyre, korrupsjon og mangel på økonomisk og sosial utvikling. Den nye koalisjonsregjeringen har uttrykt klare ambisjoner om fortsatt reformpolitikk og europeisk integrasjon. Utfordringene er fortsatt store. Det er behov for reform av alle tre statsmakter. Arbeidet vil ta lang tid, og det vil fortsatt være stort behov for internasjonal støtte til reformprosessen. Reformering av statsmakten og fornyelse av den politiske kulturen anses som en forutsetning for varig politisk stabilitet i Ukraina, noe som ville ha positive ringvirkninger i regionen.

Som Ukraina har Georgia og Moldova inngått assosieringsavtaler med EU. Også i disse land er demokratiet fortsatt under utvikling. I alle tre land er behovet for politisk og økonomisk konsolidering stort, samtidig som interne regionale motsetninger utgjør en stor utfordring. I Georgia var det fredelige maktskiftet etter parlamentsvalget i 2012 og presidentvalget i 2013 viktige milepæler. Den politiske situasjonen er polarisert, men det er bred enighet om hovedmålsettingen om en vestligorientert reformpolitikk med siktemål om med-

lemskap i EU og NATO. Georgia skiller seg fra de øvrige landene i Sør-Kaukasus med sin klart euro-paorienterte reformpolitikk og målet om full vestlig integrasjon.

Moldova gjennomgikk etter valget i 2014 et år med stor politisk turbulens. Siden den kom på plass i januar 2016, har Moldovas nye regjering klart gitt uttrykk for en ambisjon om å gjenoppta reformarbeid og den europeiske integrasjonspolitikken. Gitt at landet fortsatt lider under omfattende korrupsjon og svake institusjoner, er det betydelig usikkerhet knyttet til styresmaktens evne til å gjennomføre slike reformer.

Hviterussland opprettholder sitt autoritære styresett. Den politiske opposisjonen og det sivile samfunn er fortsatt under politisk press. Som det eneste land i Europa opprettholder og praktiserer Hviterussland dødsstraff. Et viktig positivt skritt var løslatelsen høsten 2015 av seks politiske fanger. Hviterussland har fortsatt å spille en konstruktiv rolle som vertskap for internasjonalt diplomati knyttet til krisen i Ukraina, og viser interesse for å styrke kontakten med EU. I likhet med EU opphevet Norge i 2016 mesteparten av sine restriktive tiltak overfor landet, dette blant annet for å oppmuntre til ytterligere skritt i positiv retning. Parlamentsvalget høsten 2016 var langt fra å følge internasjonale standarder.

Sør-Kaukasus preges av konflikten mellom Russland og Georgia om utbryterområdene Sør-Ossetia og Abkhasia og konflikten mellom Armenia og Aserbajdsjan om Nagorno-Karabakh. Konflikten synes fortsatt fastlåst. I april 2016 fant det sted en større oppblussing av kamper langs våpenhvilelinjen øst for Nagorno-Karabakh. Etter mange år med økonomisk fremgang har fallet i oljepriser ført Aserbajdsjan ut i dyp økonomisk krise. Et antall politiske fanger ble våren 2016 løslatt, men en rekke sivilsamfunnsaktivister, journalister, advokater o.a. sitter fortsatt fengslet. Regjeringen i Armenia valgte å legge til side sin fremforhandlede assosieringsavtale med EU og har fra 2015 i stedet knyttet seg til Den eurasiske økonomiske union, som bygger opp nye strukturer for samarbeid mellom deltakerlandene Russland, Hviterussland, Kasakhstan, Armenia og Kirgisistan.

Situasjonen i Sentral-Asia preges av oppbyggingen av den i hovedsak russisk-ledete Eurasiske økonomiske union, naboskapet til Afghanistan, og Kinas styrkede tilstedeværelse som økonomisk og politisk aktør. Flere av landene er rike på naturressurser som olje, gass, kull, vannkraft og uran. Smugling av narkotika, våpen og mennesker forblir en internasjonal utfordring. Det knytter seg stor usikkerhet til hvordan den videre utviklingen i

Afghanistan vil påvirke landene i regionen. Flere av lederne i Sentral-Asia har sittet ved makten lenge, bl.a. basert på sterkt undertrykkende politiske systemer, og det kan stilles spørsmål ved landenes reelle stabilitet. Kasakhstan er aktivt engasjert på den internasjonale arena og har ambisiøse planer for sin økonomiske og sosiale utvikling. Demokratiske reformer og styrking av menneskerettighetenes stilling prioriteres imidlertid ikke særlig høyt. Reduserte inntekter fra eksport av energi påvirker nå Kasakhstan og andre land i regionen. Kirgisistan har et parlamentarisk styresett, men stor fattigdom og etniske spenninger gir grunn til uro. I betydelig grad gjelder dette også Tadsjikistan, som i tillegg har utfordringer som grenseland til Afghanistan. I Tadsjikistan er demokrati- og menneskerettsutviklingen nå svært negativ, noe man lenge har kunnet se i Usbekistan og Turkmenistan. Norsk kontaktflate med disse landene er svært begrenset. President Karimovs bortgang høsten 2016 ser foreløpig ikke ut til å åpne for forandring i Usbekistan.

Mål

- Demokratisk samfunnsutvikling og respekt for menneskerettighetene
- Rettssikkerhet og godt styresett
- Bærekraftig utvikling
- Sikkerhet og stabilitet i regionen

Satsingsområder

- Justissektorreform og institusjonsbygging
- Etterlevelse av internasjonale forpliktelser, herunder på menneskerettighetsområdet
- Bidra til assosieringslandenes tilknytning til europeisk samarbeid og integrasjon
- Styrke økonomisk vekst og bidra til økt utenrikshandel
- Styrke landenes energisikkerhet gjennom tiltak for energieffektivisering og -reform
- Uavhengige medier

Ved tildeling av norsk støtte til bilaterale prosjekter som involverer nasjonale myndigheter eller institusjoner, prioriteres de land som har tatt et klart valg i favør av en europeisk rettet reformpolitikk, og som viser reell vilje og evne til å omsette dette i praksis.

Også i øvrige land er det stort behov for støtte til det sivile samfunn og andre krefter som arbeider for å fremme demokrati, rettssikkerhet, godt styresett og respekt for menneskerettighetene. Støtte til prosjekter som involverer ikke-statlige

aktører, samt regionale prosjekter eller prosjekter i regi av internasjonale organisasjoner med nasjonale myndigheter og institusjoner, kan derfor være aktuelt for samtlige land i regionen.

Midler fra denne posten vil bli benyttet til å finansiere sekonderinger av norsk personell til f.eks. OSSEs institusjoner og sendelag.

Rapport 2015

Ukraina var den største mottaker av norsk bistand i regionen i 2015 som følge av den ukrainske regjeringens uttrykte ønske om en europeisk orientering og et akutt behov for bistand etter de dramatiske hendelsene i 2014. Norsk bistand til Ukraina ble i hovedsak gitt til prosjekter innenfor de tre prioriterte områdene: Justisreform/godt styresett, energireform og -effektivisering, handelstilpassning og EU-integrasjon. Det ble i tillegg utbetalt budsjettstøtte for å bidra til å stabilisere den økonomiske situasjonen i en ekstraordinær situasjon på bakgrunn av godkjenning av fremdriften i IMF og Verdensbankens program. IMF og en gruppe land ble i februar 2015 enige om en lånepakke på til sammen 300 mrd. kroner til Ukraina over fire år. Verdensbankens program skulle bidra med inntil 15 mrd. kroner i 2015. Myndighetene i Ukraina var helt avhengige av økonomiske bidrag og tillit fra utlandet, og hadde derfor et sterkt insentiv til å gjennomføre reformprogrammene. Den norske budsjettstøtten kom i tillegg til budsjettstøtte fra Japan og lån fra IMF og Verdensbanken. Budsjettstøtte til Ukraina var et ekstraordinært grep som svar på et akutt betalingsbalanseproblem.

Moldova og Georgia var etter Ukraina også store mottakere av norsk bistand i 2015. Bistanden ble i hovedsak gitt til prosjekter innenfor justissektorreform, styresett, handelstilpassning og EU-integrasjon. Bistand til øvrige land i regionen har vært særlig knyttet til etterlevelse av menneskerettighetsforpliktelser, mediefrihet og bistand innenfor energisektoren.

Nedenfor følger en nærmere redegjørelse for de resultater som er oppnådd i regionen innenfor de ulike satsningsområdene. Enkelte tiltak som ble igangsatt i 2015 vil ikke gi resultater før i 2016.

Styrking av demokratiet, rettssikkerhet, godt styresett og etterlevelse av internasjonale menneskerettighetsforpliktelser

Norge bidro i 2015 med sekondering av norsk personell til OSSEs observatøroperasjon – Special Monitoring Mission (SMM) – i Ukraina. SMM er sentral for å overvåke gjennomføringen av våpen-

hvilen, legge til rette for dialog mellom konfliktparter og sikre objektiv informasjon om utviklingen i konfliktområdet øst i Ukraina.

Ved det norske bidraget til Europarådets handlingsplan for Ukraina har Norge gjort det mulig for Europarådet å gjennomføre et omfattende arbeid for å bidra til bedre etterlevelse av de menneskerettighetsforpliktelsene som Ukraina har påtatt seg som medlem av Europarådet. Handlingsplanen omfatter særlig styrking av menneskerettigheter, frie valg og godt styresett. Også i andre land i regionen har norsk bistand bidratt til bedre etterlevelse av landenes internasjonale forpliktelser etter de europeiske menneskerettighetskonvensjonene- og instrumentene.

I Moldova fortsatte Norge sin bistand til justisreform gjennom fagekspertene utsendt fra Justisdepartementets styrkebrønn. Et sentralt mål har vært å bistå Moldova i å etterleve europeiske standarder for lover, fengsling og fangebehandling, herunder redusere straffenivået i Moldova til europeisk nivå. Videre har det vært et mål å øke bruken av alternative straffereaksjoner som samfunnstjeneste, og for mindre forbrytelser bøter eller påtaleunnlattelse. Sammen med andre internasjonale aktører har de norske ekspertene bidratt til at moldovsk rett nå oppfølger landets internasjonale forpliktelser. Utfordringene knyttet til rettsikkerhet er imidlertid fortsatt svært store, ikke minst grunnet den omfattende korrupsjonen i landet. Individuell oppfølging av den enkelte innsatte og fokus på aktivisering og opplæring er styrket. Sjansene for å reetablere seg i samfunnet etter at straffen er sonet blir bedre, og det er indikasjoner på at tilbakefallsprosenten går ned. Gjennom støtte til International Organisation for Migration (IOM) har ofre for menneskehandel i Ukraina, Moldova og Sentral-Asia fått medisinsk og psykologisk behandling. Formålet med innsatsen er å sette disse personene i stand til å delta i samfunnet til tross for traumatiske opplevelser. Samtidig oppnås det synliggjøring av de samfunnsmessige kostnadene ved menneskehandel. Arbeidet utføres av IOM i samarbeid med lokal medisinsk ekspertise, og bidrar dermed til lokal kapasitetsbygging innenfor feltet.

Lokale menneskerettighets- og miljøorganisasjoner har fått mulighet til å drive mer aktiv virksomhet i sine respektive land i regionen gjennom norsk støtte. Noen av disse organisasjonene mottar støtte direkte fra Utenriksdepartementet, men mye av arbeidet utføres gjennom Den norske Helsingforskomité og det nettverket de har. Helsingforskomiteen arbeider med de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene i regionen gjennom

sitt nettverk av nasjonale menneskerettighetsorganisasjoner og andre internasjonale aktører. En viktig del av arbeidet går ut på å dokumentere alvorlige menneskerettighetsbrudd. Det gis også juridisk bistand til politiske fanger og deres familier, samt økonomisk støtte til familiene.

Helsingforskomiteen arbeider også med støtte til frie medier, ofre for overgrep, opplysningsarbeid om menneskerettigheter, demokratisering, godt styresett og støtte til sivilsamfunn og menneskerettighetsorganisasjoner. Et viktig initiativ er opprettelsen av Informational Website Charter 97, som har kunnet publisere uavhengig og usensurert informasjon på internett i Hviterussland, til tross for myndighetenes strenge sensur.

Med støtte fra Norge har Helsingforskomiteen i 2015 hatt aktiviteter i Armenia, Aserbajdsjan, Russland/Nord-Kaukasus, Hviterussland, Ukraina og Sentral Asia. Arbeidet for å styrke lokalt demokrati ble videreført i Georgia og Ukraina, og arbeidet for å styrke en fri og undersøkende presse og bekjempe korrupsjon gjennom journalistisk virksomhet fortsatte gjennom hele året. Institute for War and Peace Reporting (IWRP) har gjennomført opplæring for journalister i Kaukasus of Sentral-Asia. Dette har ført til høyere kvalitet på reportasjer og analyser som publiseres, særlig med hensyn til hvordan konfliktsensitivitet håndteres. Opplæring av offentlig ansatte mediespesialister førte blant annet til opprettelse av egne informasjonstjenester for flere offentlige organ, noe som igjen førte til økt åpenhet, innsyn og kontakt mellom myndigheter og befolkning. Samarbeid innen høyere utdanning støttes gjennom Senter for internasjonalisering av utdanning Eurasia-programmet. 20 langsiktige og 64 mindre prosjekter ble støttet i perioden 2010–15, i tillegg til et separat stipendprogram. De tyve flerårige prosjektene som ble avsluttet i 2015 spenner faglig vidt, fra mikrobiologi og energiforsyning, til klassisk musikk og bedriftsøkonomi. Prosjektene har i stor grad bidratt til å bygge opp nye studietilbud i samarbeidslandene og støttet omfattende utveksling av studenter og faglig ansatte.

Rapporteringen viser særlig effekt på studentenes analytiske evner og faglige nivå og på de ansattes kunnskap om landene man samarbeider med, men også bedre kopling mellom forskning og utdanning og introduksjon av nye undervisningsmetoder og -materiell ved samarbeidsinstitusjonene i regionen. Et godt eksempel på kapasitetsbyggingen som Eurasia-programmet har resultert i er prosjektet Water Harmony, koordinert av Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, med sju partnere i fem land. Her er det skapt et

sterkt regionalt nettverk for utdanning innen vannforvaltning og vannbehandling, med nye kursmoduler og omfattende læreverk, både elektronisk og i bokform, utgitt på fem ulike språk. I noen tilfeller har endringer i de politiske og økonomiske rammevilkårene hatt direkte innflytelse på prosjektene.

Nord Universitet og Taurida-universitetet på Krim fikk f.eks. i 2014 godkjent master-programmet Sustainable Management, den første fellesgraden mellom et norsk og et ukrainsk universitet. Etter den russiske overtakelsen av Krim måtte dette samarbeidet avsluttes, mens den norske institusjonens engasjement i Ukraina videreføres med andre partnere. Eurasiaprogrammet har bidratt til større oppmerksomhet om regionen ved norske universiteter og høyskoler. Dette gjenspeiles i sterk økning i søknadsmengden til programmet. Programmet videreføres mot 2020, med styrket vektlegging av regionalt samarbeid og kopling mellom utdanning og privat/offentlig sektor. I Georgia har et program innen yrkesfaglig utdanning for elever med spesielle behov bidratt til at flere elever får tilgang til tilrettelagt utdanning. I Aserbajdsjan har et samarbeid innen yrkesfag gitt bedre utdanningskvalitet gjennom bla. pensumutvikling.

Norge bidro i 2015 med støtte rettet mot bedre arbeidsvilkår for menneskerettighetsforkjempere og journalister i de fleste av de aktuelle landene. Mediestøtte bidro til et større mangfold av lokale medier. Det ble gjennomført internasjonal og lokal valgobservasjon i flere land i regionen for å styrke demokrati og utvikling. I Hviterussland ble norsk støtte i stor grad brukt på prosjekter for å bedre myndighetenes etterlevelse av sine internasjonale menneskerettighetsforpliktelser og frie medier. Den politiske situasjonen i landet gjør det krevende å oppnå resultater i forhold til myndighetene. Innsatsen rettet mot myndighetsnivå har derfor blitt gradvis redusert de siste årene og konsentrert om støtte til uavhengige radio- og TV-kanaler som opererer utenfor landets grenser. Denne konsentrasjonen er valgt på bakgrunn av den strenge sensuren myndighetene utøver i forhold til statlige mediekkanaler, hvorav befolkningen har lite tilgang på fri informasjon om omverdenen og eget styresett. Resultatene av norsk støtte er en uavhengig TV-kanal, Belsat, og en radiokanal, Radio Racyja, som opererer fra Polen. Kanalene gir befolkningen tilgang til informasjon og oppmuntrer til aktivt engasjement i samfunnet. Gjennom kanalene får hviterussere en plattform hvor de kan ytre sine meninger om samfunnsrelatert problematikk uten å bli kontrollert av myndig-

hetene. De siste årene har aktørene gjennom norsk støtte jobbet for å oppdatere den tekniske standarden i de uavhengige mediekkanalene og skape nye kommunikasjonskanaler, som mobilapper, websider og andre former for sosiale medier, for å nå og engasjere en større målgruppe. Rettighetene til internt fordrevne i Georgia ble styrket ved norsk støtte til fri rettshjelp, særlig innen bolig- og eiendomsrett og tilgang til sosiale tjenester. I Ukraina ble det gitt betydelig støtte til aktiviteter i regi av det sivile samfunn, bl.a. med fokus på mediefrihet og utsatte gruppers stilling og rettigheter. I Moldova ble det gitt støtte til utvikling av nasjonale institusjoner som ivaretar reintegrering av ofre for menneskehandel, oppsynet med landets overholdelse av menneskerettighetene og rettigheter for mennesker med funksjonsnedsettelser. Helsesamarbeidet på myndighetsnivå med Moldova ble videreført i 2015. I Armenia ble det gitt støtte til uavhengige medieorganisasjoner og menneskerettighetsforkjempere.

Sikkerhet og stabilitet i regionen

Norge bidro i 2015 til demokratiske og økonomiske reformer i de aktuelle landene bl.a. gjennom støtte til prosjekter i regi av Europarådet og OSSE. Norge støttet internasjonal og lokal valgobservasjon i flere land i regionen. I Sentral-Asia støttet Norge arbeid for grensesikkerhet og grensekontroll.

Styrke landenes energisikkerhet gjennom tiltak for energieffektivisering og -reform.

Norge bidro i 2015 til energieffektivisering, energisektorreform og bærekraftig forvaltning av naturressurser i flere land i regionen.

I hele regionen har en fremmet energisparing gjennom energieffektiviseringstiltak, spesielt rettet mot skoler og offentlige institusjoner. I Ukraina har fornybar energi og miljø har vært en prioritert sektor, hvor et av siktemålene er økt energiuavhengighet. Gjennom NEFCO – det nordiske miljøfinansieringsselskapet – ga Norge bidrag til energieffektivisering og –modernisering av skoler, barnehager og helsestasjoner i og i tilknytning til byer og distrikter i Øst-Ukraina med mange internt fordrevne etter kampene med de russisk-støttede opprørerne.

Bedret vassdragsforvaltning og ressursforvaltning knyttet til bl.a. biodiversitet og forurensning har vært sentrale mål for tiltak gjennom UNECE, UNEP og REC (Regional Environmental Centre) i regionen. I Ukraina støttet Norge et prosjekt i regi

av Bellona for kompetanse vedrørende fremtidig karbonfangst og -lagring. NVE har et pågående etatssamarbeid med Georgia for bedre utnyttelse av de store vannkraftressursene i landet.

Styrke økonomisk vekst og bidra til økt handel. Bidra til assosieringslandenes styrkede tilknytning til Europa

Både i Ukraina og Moldova var det en relativt betydelig norsk innsats for økonomisk utvikling og innovasjonssamarbeid i 2014. Norske og utenlandske aktører mottok der støtte til sysselsettingstiltak, omskolering og arbeidsformidling. Undervisning i entreprenørskap og kunnskap om etablering av små og mellomstore bedrifter var blant norske bidrag til fattigdomsbekjempelse i regionen. Norsk bistand har bidratt til oppstart av flere mindre bedrifter i Ukraina, særlig innenfor IT. Bygging av småskala-kraftlinjer mellom Tadsjikistan og Afghanistan har skapt muligheter for bedre utvikling i disse sårbare grenseområdene.

Norge har siden 2014 samarbeidet med Tyskland om bygging av ytterligere en kraftlinje, bl.a. til 17 svært isolerte og sårbare afghanske landsbyer.

Statistisk Sentralbyrå og Statens kartverk bisto myndighetene i Armenia, Aserbajdsjan, Moldova, Georgia og Kirgisistan med å etablere eiendomsregistre og andre systemer som er grunnleggende i en moderne økonomi. Riksantikvaren bidro til kompetanseheving innen kulturminneforvaltning i flere land i regionen.

Norge fortsatte sin støtte til det hviterussiske eksiluniversitetet European Humanities University i Litauen gjennom 2015 gjennom et fond administrert av Nordisk Ministerråd. Norge har vært en betydelig bidragsyter til European Humanities University i en årrekke, men støtten vil ikke bli videreført grunnet budsjettbegrensninger samt manglende økonomisk styring ved universitetet.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 365,5 mill. kroner.

Kap. 165 Forskning, kompetanseheving og evaluering

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	133 534	120 537	92 280
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	173 354	237 000	
70	Forskning, <i>kan overføres</i>	110 450	148 000	148 000
71	Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	371 972	305 900	355 900
	Sum kap. 0165	789 310	811 437	596 180

Bevilgningene under dette kapitlet benyttes til forskning og formidling av forskning om prioriterte utviklingspolitiske tema, og til faglig samarbeid med, og kompetanseheving av, institusjoner i utviklingsland. Midlene brukes også til faglig styrking og kvalitetssikring av utviklingssamarbeidet gjennom løpende faglig rådgivning av konsulenter og evalueringer av arbeidet som gjøres, og til spesialrevisjoner og juridiske tjenester.

Innsatsen over denne posten dekker deler av Utenriksdepartementets sektoransvar for utviklingsforskning og har dessuten en styrket komponent for den løpende utformingen av en fremtidsrettet og effektiv bistand gjennom en ny rammeavtale med instituttsektoren.

Det gis også støtte til forskningsinstitusjoner i utviklingsland over denne bevilgningen. Støtte til forskning og forskningsformidling i Sør gis i stor grad gjennom organisasjoner og regionale sammenslutninger i mottakerlandene.

En rekke land ønsker å trekke lærdom av norske erfaringer og kunnskap om naturressursforvaltning. Videreføring av programmet Olje for utvikling (Ofu) og Fisk for utvikling er sentrale komponenter i det faglige samarbeidet der norsk fagekspertise søker å bistå samarbeidslands myndigheter med opplæring, råd og veiledning.

Post 01 Driftsutgifter*Situasjonsbeskrivelse*

Faglige rådgivningstjenester hentes dels fra miljøer utenfor egen bistandsforvaltning. Det kan være evalueringer, studier, seminarer, utredninger, program- og prosjektvurderinger, og forvaltningsfaglige tjenester. Det benyttes både enkeltavtaler med konsulenter og rammeavtaler med konsultentselskaper som dekker de mest aktuelle temaene i utviklingssamarbeidet, samt faglige tjenester fra relevante offentlige virksomheter.

I 2014 etablerte departementet en toårig prøveordning med utvidet bruk av spesialrevisjoner i saker der det er mistanke om økonomiske misligheter. Departementet vil videreføre ordningen i 2017. Departementet har inngått rammeavtaler om juridiske og økonomiske rådgivningstjenester, som også utenriksstasjonene kan benytte.

Evaluering skal bidra til mer resultatorientert bistandsforvaltning. I evalueringsarbeidet legges det vekt på kontrollsystemer og læring, og det legges vekt på å få frem resultatet av utviklingssamarbeidet og formidling av evalueringsfunn. Evalueringene tar utgangspunkt i kriterier som vesentlighet, risiko og egenart.

Norge deltar i internasjonale givernetverk for faglig utveksling og felles evaluering og vurdering av utviklingsinnsats, herunder Multilateral Organisation Performance Assessment Network, MOPAN, for vurdering av multilaterale organisasjoner.

Mål

- Kvalitet og effektivitet i utviklingssamarbeidet og bistandsforvaltningen
- Evaluering av utviklingstiltak, inkludert samarbeid med mottakere og andre givere

Bevilgningen foreslås også brukt til opplæring og forberedelser for utestasjonering bl.a. for junior-eksperter for FN-organisasjoner og Bretton Woods-institusjoner, og til utplassering av norske medarbeidere i organisasjoner og institusjoner dersom utgiftene forbundet med dette ikke kan dekkes ved økonomisk tilskudd til organisasjonen (jf. kap. 170, post 79).

*Rapport 2015**Faglige tjenester*

Posten ble brukt til utenriktjenestens behov for faglige råd og tjenester knyttet til utviklings- og forvaltningsfaglige oppdrag innen hele det

utviklingspolitiske feltet. Bruk av spesialrevisjoner og granskinger ved mistanke om økonomiske misligheter har vært viktig for departementets oppfølging av slike saker inkl. krav om tilbakebetaling av midler, men også for å øke kunnskapen i departementet, andre berørte departement og frivillige organisasjoner basert på funnene som ble gjort, for å unngå nye mislighets saker.

Bevilgningen ble brukt til faglige råd og tjenester knyttet til regjeringens utdannings- og helsesatsing, bl.a. den store internasjonale utdanningskonferansen i juli 2015 og til innovasjonskonferansen Visjon 2030. Midlene er videre brukt til utviklingsfaglig arbeid med menneskerettigheter, kvinner, fred og sikkerhet, FN, humanitær nedrustning og internasjonal humanitærrett samt til deltakelse i MOPAN, som hvert år foretar gjennomganger av ulike multilaterale organisasjoner og vurderer deres effektivitet.

Det regjeringsnedsatte Afghanistanutvalget som evaluerte og trakk lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014, har gjennom 2015 satt opp et sekretariat, samlet inn grunnlagsmateriale og foretatt en rekke intervjuer.

Bruken av midler gjennom denne posten har bidratt til å øke kvaliteten og effektiviteten i bistanden og forvaltningen av denne.

Evaluering

I 2015 ble 14 mill. kroner benyttet til evalueringsevirsomheten. Formålet med evalueringer er å dokumentere effektivitet, relevans og resultatoppnåelse i norsk utviklingssamarbeid. Dette gjøres for å samle erfaringer, og å ansvarliggjøre de som forvalter bistanden. Evalueringer utføres av eksterne fagmiljøer som er uavhengige av de som planlegger og gjennomfører tiltak. Det ble gjennomført 10 evalueringer og studier i 2015. I tillegg hadde Norad et samarbeid om evalueringer med den Afrikanske utviklingsbanken og UNDP.

I Norads årsrapport for evalueringsevirsomhet trekkes det frem tre erfaringer:

Den første erfaringen handler om behovet for tydelige strategiske føringer. Overordnede utviklingspolitiske mål må konkretiseres gjennom ulike former for strategiske føringer fordi ikke alt kan gjennomføres på samme tid. Den andre erfaringen gjelder viktigheten av å dokumentere erfaringer. Ved en god dokumentasjon av hvordan arbeidet gjøres og hva som faktisk er gjort, lærer man av egen erfaring. Den tredje erfaringen er at sjansen for gode resultater økes gjennom langsiktighet. Anbefalingene i årsrapporten

tas med inn i det videre arbeidet med å forbedre bistanden.

Årsrapporten om evaluering av norsk utviklingssamarbeid 2015/2016 og evalueringsrapportene er tilgjengelig på Norads hjemmesider: www.norad.no/evaluering.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 92,3 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bygging av nytt forskningsskip «Dr. Fridtjof Nansen».

Regjeringen har tidligere vedtatt å bygge et nytt forskningsskip, «Dr. Fridtjof Nansen», som forutsettes å være ferdig innen utløpet av 2016.

Forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen» er plattformen i det økobaserte fiskeriforvaltnings-systemet (EAF) under Nansen-programmet. Programmet bistår kyststater i sør med å gjennomføre en økosystembasert fiskeriforvaltning, og å innhente informasjon om marine ressurser, miljø og klima. EAF Nansen-programmet, som forvaltes av FAO, er det største enkeltprosjektet Norge støtter på fiskeriområdet.

Havforskningsinstituttet gjennomførte i 2013, på vegne av Utenriksdepartementet, en anbudsprosess iht. regelverk for offentlige anskaffelser. Byggekontrakt ble i mars 2014 inngått med det spanske verftet Astilleros Gondan. Kontrakten er inngått i euro. Erfaringene i løpet av byggeprosessen er, til tross for noen mindre forsinkelser, gode. Fartøyet er i utgangspunktet kostnadsberegnet til 527 mill. kroner. Med en svekket krone mot euro i forhold til kursen ved kontraktsinngåelse er sluttsummen i første halvår 2016 beregnet til å bli inn-til 21 mill. kroner høyere, slik at kostnadene totalt sett ender på inntil 548 mill. kroner.

Det gamle fartøyet ble tatt ut av regulær drift i juni 2016, og overdratt Nærings- og fiskeridepartementet. I tråd med avhendingsreglementet for statlig eiendom ble det ikke avkrevd noen form for kompensasjon. Det gamle fartøyet blir av NFD stilt til disposisjon for kalibrering av det nye fartøyet, høsten 2016.

Det nye fartøyet settes i regulær drift vinteren 2017.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det ikke bevilget nye midler.

Post 70 Forskning, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Utenriksdepartementet har et særlig ansvar for forskning innenfor feltet utenriks- og utviklingsforskning. Denne posten finansierer forskning som bidrar til internasjonal fattigdomsbekjempelse og bærekraftig utvikling. Sosial, økonomisk, politisk og sikkerhetsmessig utvikling er et kompleks felt som krever gode fagmiljøer både i Norge og i våre samarbeidsland. Delvis støttes forskning i Norge for å styrke kompetansemiljøer, bidra til den globale kunnskapsproduksjonen samt gi kunnskaps- og kompetansegrunnlag for norsk utviklingspolitikk. Delvis støttes forskning og forskningsinstitusjoner i utviklingsland for at landene selv kan produsere kunnskap på sentrale områder for utvikling og fattigdomsbekjempelse. Mange av avtalene er i slutfasen, og forslag til en strategisk videreføring av porteføljen vil utarbeides.

Norsk forskning støttes for en stor del gjennom langsiktige programmer administrert av Norges forskningsråd. Støtten til pågående forskningsprogrammer under Forskningsrådet om og med Kina, India og Latin-Amerika foreslås videreført i tråd med oppdaterte planer.

Det ble i 2016 opprettet en rammeavtale med den norske instituttsektoren der formålet er å forsyne utenriktjenesten med forskningsbasert kunnskap til støtte for egen forvaltning. Avtalen benyttes for forskningsoppdrag og for å få tilgang til forskningsrelaterte tjenester fra kompetansemiljøene. Dessuten foreslås at Christian Michelsens Institutt i Bergen fortsatt mottar sin basisbevilgning over posten.

Mål

- Å støtte kunnskapsproduksjon som kan bidra til fattigdomsreduksjon og utvikling
- Å fremme forskningskapasitet i utviklingsland

Rapport 2015

Forskningsprogrammet «Norge – global partner» (NORGLOBAL) forvaltes av Forskningsrådet. Resultater av programmet er kunnskap om klima og miljø, fattigdom og fred, kapitalflukt og skatteparadiser, effekt av bistand, humanitær politikk og innsats, samt kvinner og likestilling i utviklingsland. Blant prosjektene som støttes er studier av «Hva virker i bistand» til Malawi og Zambia og resultater av bistand rettet mot økt kvinne-deltakelse i politikken i Malawi, Sudan, Uganda og

Zambia. Det var en omfattende kunnskapsproduksjon og formidling. Delprogrammet om fattigdom og fred (PovPeace) ble evaluert, og viste gode resultater, som omfattet påvirkning på offentlig debatt. Samtidig viste den at områder knyttet til krig og konflikt var dårligere dekket.

Norges forskningsråds Latin-Amerikaprogram har som formål å styrke kunnskap og kompetanse om Latin-Amerika i Norge. I 2015 ble det bevilget 15 mill. kroner til formålet. Finansiering av programmet er planlagt avsluttet i 2017. Dermed er det en samlet ramme på 180 mill. kroner for hele programperioden. 27 prosjekter er nå i gang, eller har nylig avsluttet forskning på alle fem temaområder skissert i programplanen. Interessen for Latin-Amerika i Norge har blitt betydelig styrket gjennom programmet. Alle prosjektene har et formalisert samarbeid med en eller flere forskningsinstitusjoner i Latin-Amerika, og programmet bidrar dermed aktivt til internasjonaliseringen av norsk forskning.

Under Kinaprogrammet prioriteres forskning om klima, miljø, klimateknologi og velferd. Dette programmet ble støttet med fem millioner kroner i 2015, og hadde i 2015 samfinansiering med flere andre norske institusjoner. Et fellesprosjekt med KLIMAFORSK har frembragt viktig kunnskap om N2O eller lystgass. Dette er en viktig klimagass som har økt på grunn av intensiv gjødsling av landbruksjord. I tillegg har prosjektet frembrakt viktig kunnskap om andre klimagasser. Det ble publisert 18 vitenskapelige artikler og gjennomført 80 andre formidlingstiltak under dette programmet.

Indiaprogrammet skal styrke indisk-norsk forskningssamarbeid og omfatter internasjonale politiske spørsmål, klima, miljø, ren energi og samfunnsutvikling. Programmet ble støttet med 5 mill. kroner i 2015. Programmet ble evaluert i 2015, og beskrives som en nyttig plattform for å styrke det bilaterale forskningssamarbeidet mellom norske og indiske forskere, og som er på vei til måloppnåelse.

Christian Michelsens Institutt (CMI) fikk 15,9 mill. kroner i støtte som del av statens basisbevilgninger til instituttsektoren

Midler fra posten finansierer også uavhengige forskningsorganisasjoner og -institusjoner i utviklingsland. Mange av organisasjonene er regionale og de fleste er basert i Afrika. Flere av organisasjonene rangerer høyt på University of Pennsylvanias regionale og internasjonale indekser over anerkjente tankesmier i 2015.

The Think Tank Initiative (TTI) er et flegiverpartnerskap som skal styrke uavhengige tankes-

mier i utviklingsland, og dekker land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. TTI ble støttet med seks mill. kroner i 2015 for å styrke 43 tankesmier i 20 utviklingsland slik at de bidrar til kunnskapsproduksjon og bedre bruk av kunnskap i landenes politikkutforming. Eksempelvis har TTI i Nepal koblet landets låne- og spareinstitusjoner med moderne banksystemer for å bedre fattiges tilgang til ansvarlig finansiering for innkjøp av såkorn, husdyr og utvikling av små bedrifter. I Pakistan har TTI-tiltak også rettet seg mot kvinners manglende deltakelse i formell sektor i arbeidslivet. Funnene viste at utnyttelse av kvinner og juridiske utfordringer er blant barrierene, og anbefalingene fra TTI inkluderer å bedre tilgangen til kreditt, skattefordeler for kvinner og lovreformer.

African Economic Research Consortium (AERC) støtter forskning og utdanning på PhD- og masternivå i økonomi ved afrikanske universiteter. Mange tidligere AERC-studenter og forskere er sentralt plassert i akademien, i statsforvaltning og politikk i afrikanske land. AERC arrangerer årlige seminarer om økonomisk politikk for sentrale beslutningstakere. Totalt har AERC et nettverk på over 900 seniorpolitikere. I 2015 ble resultatene fra forskningsprosjektet om «Capital Flight and Tax Havens» publisert i bokform og lansert i Norge med norske politikkutformere og samfunnsaktører tilstede. Forskningen utføres av afrikanske forskere vedrørende problemstillinger relevant for de samfunnsutfordringene landene står overfor. AERC mottok 2,7 mill. kroner i 2015.

Armauer Hansen Research Institute (AHRI) er et biomedisinsk forskningsinstitutt i Etiopia som fokuserer på tuberkulose, spedalskhet, HIV og malaria, samt opplæring og styrking av forskningskapasitet. En viktig milepæl for AHRI i 2015 var at instituttet sluttførte prosessen med å bli godkjent som en selvstendig offentlig institusjon under helseministeriet. Dette vil innebære status som Center of Excellence innen medisinsk forskning og opplæring i Etiopia og Afrika. AHRI mottok 3 mill. kroner i 2015.

El Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales (CLACSO) støtter samfunnsvitenskapelig forskning i Latin-Amerika. CLACSO har gjennomført et stort antall workshops og kursing av unge forskere med fokus på å styrke kvaliteten på forskning og publikasjoner. Dette har resultert i et stort antall artikler, bøker og politiske oppsummeringer (policy briefs) som er presentert på ulike seminarer og konferanser i regionen, samt tilgjengelige i CLACSOs elektroniske bibliotek. CLACSO organiserte i 2015 konferansen VII Latin

American and Caribbean Conference on Social Sciences.

African Center for Technology Studies (ACTS) arbeider med landbruk og matsikkerhet knyttet til biodiversitet og naturressursforvaltning, samt energi og vannressurser. Ved å sammenfatte og rapportere forskning og utredninger på områdene bidrar ACTS til at kunnskapen blir brukt i politikkutforming i landene i regionen. ACTS mottok 3,3 mill. kroner i 2015.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 148 mill. kroner.

Post 71 Faglig samarbeid, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Mange utviklingsland har utfordringer på områder der Norge har betydelig kunnskap og erfaring. Naturressursforvaltning er et slikt område som har stor betydning for økonomi og utvikling. Mange utviklingsland har betydelige forekomster av naturressurser som fisk, olje, gass og mineraler, men kan likevel ha lavere vekst og større ulikhet enn land uten slike ressurser. De har problemer med å utnytte ressursene på en måte som kommer befolkningen til gode, og er ofte preget av svakt styresett, korrupsjon og miljøødeleggelser. God ressursforvaltning kan gi disse landene økte inntekter, og kan skape et grunnlag for en bedre fordeling og bærekraftig, økonomisk vekst. Mange land har også store utfordringer knyttet til likestilling mellom kvinner og menn. Dette er ikke bare et brudd på rettigheter, men svekker også grunnlaget for økonomisk vekst og utvikling. En politikk som fremmer likestilling vil gi velferdsgvinst for den enkelte kvinne og hennes familie, for samfunnet og er avgjørende for å nå bærekraftsmålene.

Norges kunnskap og erfaring på viktige områder som petroleumsforvaltning, fiskeri, styresett, likestilling og miljø/klima er på denne bakgrunn etterspurt. Flere land har henvendt seg til Norge og bedt om hjelp til å utvikle sin forvaltningskompetanse i et samarbeid mellom norsk fagekspertise og fageeksperter fra eget land.

Norge vil fortsette støtten til det bilaterale faglige samarbeidet mellom norske institusjoner og institusjoner i India og Kina. India og Kina ønsker ikke tradisjonell bistand, og er land i sterk utvikling med gode faglige institusjoner. Imidlertid, på noen områder har Norge spisskompetanse som er nyttig for indiske og kinesiske institusjoner, og dette har lagt grunnlaget for et godt samarbeid

som vil fortsette. Samarbeidet vil primært være konsentrert om miljø, klimatilpasning og velferdsmodeller. Norge vil også fortsette samarbeidet med angolanske institusjoner innen menneskerettigheter.

Faglig samarbeid er kjernen i programmet Olje for utvikling (Ofu) som Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Olje- og energidepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet står bak. Programmet har et eget sekretariat i Norad og trekker på fagekspertisen i deltakende departementers underliggende direktorat og andre relevante etater. Målet er å bistå utviklingsland som deltar i programmet slik at de kan forvalte sine petroleumsressurser på en økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig måte. OfU-samarbeidet er konsentrert om 12 land – de fleste i Afrika. Arbeidet med å utvikle Ofu-programmet som en helhet er videreført, og finans- og miljøkomponentene er styrket. Finanskomponenten skal bidra til at samarbeidslandene sikrer seg en rimelig andel av inntektene fra petroleumsvirksomheten, og til at inntektene integreres i den nasjonale økonomien på en bærekraftig måte. Tre operative satsingsområder prioriteres: styrket resultatstyring, bærekraftig kapasitetsutvikling og helhetlige programmer. Ofu har mangeårige program i sårbare stater som Irak, Libanon, Sudan, Sør-Sudan og kartlegger aktiviteter i Somalia. Nettopp i sårbare stater med konflikt om petroleumsressursene, kan norsk petroleumsekspertise sammen med politiske (norske) nettverk gjøre en forskjell og være avgjørende for fremgang i freds- og forsoningsarbeid. Hva slags Ofu-bistand det er behov for avhenger av hvor landet står i statsbyggingsprosjektet, og hva som er status for petroleumssektoren.

Det nyopprettede utviklingsprogrammet, «Fisk for utvikling, (Ffu)» omfatter alle tiltak som Norge støtter innenfor fiskeri- og havbruksfeltet. Målet er å gjøre norsk kompetanse og ekspertise på fiskeri- og havbruksområdet i større grad tilgjengelig for utviklingsland. Innholdet i programmet er delt i tre hovedmoduler: Utdanning og forskning (inklusive EAF Nansen-programmet), næringsutvikling (inklusive akvakultur) og forvaltning og regelverk (inklusive bekjempelse av fiskerikriminalitet). Elementer som inngår er blant annet å etablere regional, yrkesfaglig opplæring i tekniske disipliner på fiskerisektoren, en videreføring av EAF Nansen-programmet ved å bruke data fra programmet i opplæring av havforskere fra utviklingsland, bistå utvalgte land i å bygge opp kompetanse innen økosystembasert fiskeriforvaltning, og å styrke informasjons- og

etterretningsutveksling om fiskerikriminalitet i, med og mellom risikoland. Småskala-næringsutvikling på fiskerifeltet gjennomføres i samarbeid med sivilt samfunnsorganisasjoner, mens næringsutviklingstiltak i større skala vil kreve en annen finansieringsmodell og samarbeidspartnere fra privat sektor. Fisk for utvikling vil i første rekke bli konsentrert om to land, ett i Asia (Myanmar) og ett i Afrika (under utvelgelse). I tillegg er det også valgt ut to regionale havområder som det vil bli fokusert spesielt på: Benguela Current og Bay of Bengal. EAF Nansen-programmet, med forskningsfartøyet «Dr. Fridtjof Nansen,» som forvaltes av FNs organisasjon for landbruk og ernæring (FAO), vil fortsatt være hovedinnsatsen i norsk fiskeribistand.

En ny fase – fase 2 – i programmet er utarbeidet, og i den legges det større vekt på klima- og miljø relaterte undersøkelser, i tillegg til regulære bestandsmålinger og -kartlegginger. Med det nye fartøyet er det rom for å gi opplæring til flere lokale forskere. Det vil ikke lenger bli krevd egenandel av deltakende land, noe som vil åpne for bedre planlegging av toktene, og et mer vitenskapelig, velfundert program.

Tiltakene i Fisk for utviklingsprogrammet vil bli utviklet og gjennomført i samarbeid med lokale miljøer, både sivilt samfunn, institusjoner, universiteter og myndigheter. Forutsetningen er at det er både ønske, behov og kapasitet på lokal side for å nyttiggjøre seg den norske bistanden. På norsk side trekkes så vel offentlige som private kompetansemiljøer innen fiskeri- og havforvaltning, akvakultur og utdanning med. Tiltakene finansieres i hovedsak over post 71 Faglig samarbeid. Fiskerirelaterte tiltak over andre budsjettposter inngår også i programmet. Sekretariatet for Ffu er lagt til Norad, og har som oppgave å forvalte hele programmet. Det er opprettet en ny interdepartemental, rådgivende faggruppe som ledes av Utenriksdepartementet, og som vil gi råd til departementet om politiske føringer på dette feltet.

OECD/DAC er en viktig partner for Norge. Organisasjonen gir oss både en plattform for læring og policyutvikling rundt internasjonal utviklingspolitikk, samt også tilgang til et unikt kompetansemiljø med utgangspunkt i OECD/DACs ansvar for registreringen av ODA-bistanden. Norge er en aktiv og verdsett deltaker på mange viktige områder av DACs arbeid og Norge bidrar med midler både til DACs arbeid generelt og til øremerkede tiltak som bl.a. arbeidet med skatt for utvikling, privat sektor og grønne investeringer, klima og miljø samt likestillings spørsmål. Dette er en støtte som skal videreføres.

Det vil bli etablert et eget program, Likestilling for utvikling, hvor 2017 vil være oppstartsår. Programmet skal på etterspørsel, og etter kapasitet, støtte land i å oppnå likestilling mellom kvinner og menn i tråd med bærekraftsmålene. Programmet vil kombinere norske likestillingserfaringer med god bistandspraksis. Norske kompetansemiljøer innen likestilling vil over tid engasjeres i faglig samarbeid mellom relevante institusjoner

Bidrag til Olje for utvikling vil bli videreført på 2016-nivå. Økningen på posten vil primært bli brukt på oppstarten av Fisk for Utvikling.

Mål

Bevilgningen skal primært fremme kapasitetsutvikling innenfor naturressursforvaltning.

Ordningen skal legge til rette for:

- Faglig samarbeid med norske og internasjonale fagmiljøer som er etterspurt av utviklingsland, bl. a. innen naturressursforvaltning, styresett og antikorrupsjon.
- Ivaretagelse av målsetningen om å tilby Olje for utvikling (Ofu) som en helhet, der ressurs-, miljø-, sikkerhets- og finanskomponenter sees som en enhet og kombineres med støtte til sivilsamfunn, parlament og media.
- Iverksette de nye faglige modulene i Fisk for utviklingsprogrammet.
- Oppstart av programmet Likestilling for utvikling

Rapport 2015

Midler til Ofu-programmet er dekket over flere tilskuddsposter, herunder faglig samarbeid, konsulentposten (kap. 165, post 01) og regionbevilgningene (programkategori 03.10). Samlet forbruk i 2015 var på 210,8 mill. kroner, hvorav 103 mill. kroner over kap 165, post 71.

Rapportering av sentrale resultater og utviklingstrekk i 2015 er samlet uavhengig av hvilken post de er finansiert over.

Støtten til Olje for utvikling (Ofu) programmet over denne posten gikk bl.a. til sivilt samfunn og internasjonale organisasjoner, koordinering av og tilrettelegging for langsiktig og helhetlig institusjonssamarbeid, kartlegging av mulighetene for Ofu-samarbeid i Kenya og Myanmar og til Ofu-programmene i Cuba, Irak og Libanon. Midlene ble også benyttet til å finansiere Petrads 8-ukerskurs innen petroleumsforvaltning.

Norad utbetalte nær 34 mill. kroner til seks norske og fire internasjonale sivilsamfunnsorgani-

sasjoner som arbeider for åpenhet og ansvarliggjøring i petroleumssektoren: Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond (SAIH), Norsk Folkehjelp, Word Wildlife Fund (WWF)-Norge, Kirkens Nødhjelp, Naturvernforbundet, LO, og Oxfam America, Thomson Reuters Foundation, Natural Resource Governance Institute og Global Witness. De tematiske områdene som ble prioritert var miljø, åpenhet og helse, miljø og sikkerhet (HMS).

Samarbeidet med det internasjonale pengefondet (IMF) om bistand til inntektsforvaltning, både gjennom en bilateral avtale og Norges støtte til flergiverfondet Managing Natural Resource Wealth ble videreført. IMF bistod Libanon med å lage en modell for å beregne fremtidige petroleumsinntekter og med å etablere prosedyrer for kontroll med oljeselskaperes skatteregnskaper. Videre ble det benyttet midler under avtalen til å delfinansiere en kartlegging av Ghanas forvaltning av sine inntekter fra naturressursforvaltning. I Tanzania har IMF gjennom flergiverfondet Managing Natural Resource Wealth bidratt til at det er utarbeidet en politikk for å forvalte inntekter fra gasssektoren. I Kenya støttet IMF arbeidet med å lage en ny modellavtale mellom myndighetene og oljeselskapene. Modellavtalen ble publisert på myndighetenes hjemmeside.

I juli 2014 inngikk Utenriksdepartementet og det angolanske petroleumsministeriet en avtale om institusjonelt samarbeid. Det primære målet med OfU-programmet i Angola er å styrke de institusjonelle mekanismer og tekniske kapasitet i Petroleumsministeriet for å sikre en bærekraftig forvaltning av petroleumsressursene. Samtidig blir aktører som bidrar til å holde myndighetene ansvarlige for petroleumsforvaltningen støttet. Sammen med lokale partnere bidro Norsk Folkehjelp gjennom programmet «Accountable governance of oil revenues in Angola» til at det ble gjennomført budsjettanalyser, som dannet grunnlaget for påvirkningsarbeid overfor relevante ministerier og parlamentarikere.

En gjennomgang av Ofu-programmet i Ghana dokumenterte at Norges innsats har bidratt til at en regulator har blitt opprettet og at en petroleumslov med en rekke forskrifter har blitt utarbeidet. Miljø og sikkerhetssiden er ivarettatt gjennom oppbygging av institusjoner og lovverk. I tillegg til lovarbeidet, ble det i 2015 gjennomført miljøtilsyn ved Jubilee-feltet, en kritisk forvaltningsoppgave for å sikre forsvarlig håndtering av avfall og kjemikalier. Samarbeidet har en bærekraftig form, i det norsk ekspertise trekkes inn i Ghanas eget system.

I Mosambik ble et arbeid med å få informasjon om landets petroleumsressurser slutført i 2015. Myndighetene har nå en database med blant annet geologisk og seismisk data, en oversikt over ressursgrunnlag og ressursestimater, konsesjonskontrakter og nøkkelinformasjon om oljeselskapene.

Ofu-programmet i Tanzania har over flere år bidratt til utarbeidelse og operasjonalisering av en nasjonal oljevernberedskapsplan. I 2015 gjennomførte myndighetene i Tanzania og Zanzibar sammen med operatørselskapene sin første fullskala øvelse, også støttet av norsk Ofu-partner. En forankret og implementert beredskapsplan vil kunne begrense skadeomfanget betydelig ved oljeutslipp.

I Uganda vedtok kabinettet i 2015 den strategiske miljøkonsekvensutredningen for Albertine Graben, med tilhørende anbefalinger og rammeverk for implementering. Utredningen har foregått i regi av et bredt spekter av ugandiske myndighetsinstitusjoner. Det samme vil gjelde implementeringen som fremover vil følge opp risiko-håndtering og gevinstoptimalisering basert på miljømessige og sosioøkonomiske forhold avdekket i utredningen. Ofu-programmet har bidratt fra oppstart i 2009 med prosess-støtte så vel som faglig støtte i enkeltspørsmål gjennom institusjonssamarbeidet.

I 2015 ble det gjennomført en rekke arbeids-samlinger i Ofu-samarbeidet mellom Norge og Cuba. Samlingene har bidratt til økt kompetanse innen petroleumsforvaltning hos et bredt utvalg av cubanske myndigheter innen petroleumsforvaltning, blant annet ressursklassifisering, økt oljeutvinning, oljevernberedskap og helse, miljø og sikkerhet.

Samarbeidet mellom Norge og Libanon bidro bl.a. til: et forslag til revidert petroleums-skattelov ble ferdigstilt, viktig seismisk data ble transkribert til moderne standard, og libanesiske myndighetspersoner styrket sin kompetanse blant annet innen regnskaps- og revisjonsmekanismer i petroleumssektoren og forhandlingsteknikk i forbindelse med gjennomføring av lisensrunder. Videre har libanesiske miljømyndigheter, med norsk støtte, oppdatert den nasjonale oljevernberedskapsplanen.

Som del av Fisk for Utvikling (Ffu)-programmet støtter Norge arbeidet mot ulovlig fiske og fiskerikriminalitet. Norge inngikk i 2015 en avtale med Interpol og, som norsk partner, Fiskeriforvaltningens analysenettverk (FFA) for å bidra til internasjonal bekjempelse av fiskerikriminalitet i utviklingsland. Dette arbeidet bidro blant annet til

at mange utviklingsland; deriblant Mauritius, Nigeria, São Tomé, Kapp Verde, Senegal, Vietnam og Singapore, i samarbeid med Interpol lyktes i å etterforske, og dels straffeforfølge, fiskerikriminalitet på det åpne hav. Fartøy som ble tatt i arrest som en direkte følge av dette samarbeidet er blant annet M/S Thunder og M/S Songhua. Ytterligere straffeforfølgelse gjennomføres nå av land der eiere av ulovlige fiskefartøy er hjemmehørende.

Innen oppdrett har man i 2015 blant annet hatt en første vellykket slakting av fiskesorten cobia ved det norskstøttede prosjektet på Cuba. I Thailand har man oppnådd svært god høsting av fisk ved demonstrasjonsanlegget. Dette er et resultat av god administrasjon og drift, og gode kjølemetoder fra slakt til ferdig produkt. Prosjektet ble startet opp i etterkant av tsunamien for å overføre kunnskap om merdteknologi i sjø, og avsluttes i 2016.

Forskningsfartøyet Dr. Fridtjof Nansen, som er et kjerneelement i EAF Nansen-programmet, som er et samarbeidsprosjekt mellom Norge og FAO, drives av Havforskningsinstituttet. Fartøyet gjennomførte i 2015 blant annet et vitenskapelig tokt i Myanmar med både fiskeri- og miljøfaglige komponenter, og et tilsvarende tokt i det indiske hav som forberedelse til et nytt Indian Ocean Exploration-tokt – 40 år etter forrige tokt. EAF Nansen-programmet har så langt bidratt til utvikling av 17 forvaltningsplaner for fisk og reker i ulike utviklingsland.

Norge har over flere år hatt fiskerisamarbeid med Angola med formål om å bidra til å styrke den administrative, tekniske og forvaltningsmessige kapasiteten til Angolas Fiskeridepartement. Samarbeidspartner på norsk side er Centre for Development Cooperation in Fisheries (CDCF) ved Havforskningsinstituttet i Bergen. Programmet har fem pilarer: forbedre forvaltningen av fiskeriressurser, forskning, matsikkerhet, akvakultur, og generell forvaltning. Mange av aktivitetene bygger på erfaringer fra tidligere samarbeid med andre afrikanske land, samt data innsamlet over flere år gjennom Nansen-toktene.

Norad bidrar med kjernestøtte til Universitet i Oslos Program for utvikling av helseinformasjonssystemer (HISP) med om lag 27 mill. kroner i perioden 2014–2016, hvorav vel 10 mill. kroner i 2015. Det overordnede målet for programmet er å bedre helsetilbud og styrke helsesystemer i lav- og middelinntektsland. Dette gjøres ved å forbedre innsamling, analyse og bruk av helsedata og indikatorer. HISP-nettverket har utviklet og vedlikeholder District Health Information Software (DHIS2), et dataprogram som er åpent tilgjengelig. Program-

met egner seg for å analysere data på distrikts- og nasjonalt nivå i utviklingsland.

Folkehelseinstituttet (FHI) mottok ca. 3 mill. kroner for å støtte samarbeidsland i utviklingen av helseregistre for kvinners og barns helsetjenester. Målet er å bidra til bedre informasjon om helsetjenesten og helsesituasjonen for å igjen kunne tilby bedre kvalitet i tjenestene. FHI har i samarbeid med WHO utviklet metoder og verktøy og initiert og har gitt faglig støtte til Palestina der det er gjennomført opplæringstiltak og analytisk arbeidet for å sikre effektiv iverksetting.

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten mottok 3 mill. kroner for å produsere forskningsoversikter om effekt av tiltak for å styrke helsetjenesten i lav- og mellominntektsland. Kunnskapssenteret avholdt i løpet av året seks kurs/workshops for ca. 150 forskere og brukere av forskning fra utviklingsland. Med støtte fra Kunnskapssenteret bidro til sammen 25 forskere fra lav- og mellominntektsland til at det ble det ble publisert 6 forskningsoppsummeringer samt 10 oversikter med systematiske gjennomganger av forskningsrapporter, spesielt effektevalueringer.

I India tilrettelegges det for samarbeid mellom norske og indiske forsknings- og utdanningsinstitusjoner.

SINTEF har samarbeidet med indiske Central Pollution Control Board i perioden 2010 – 2015, med siktemål å utvikle sikre og gode rutiner for bruk av avfall som brennstoff i sementproduksjon og å utbre kunnskap om dette. Det er blant annet arrangert workshops for mer enn 700 deltagere, og 29 ansatte ved CPCB og delstatenes State Pollution Control Boards har deltatt på studiereiser. Videre er det publisert 4 artikler og 5 CPCB-rapporter. Sementovner er særdeles godt egnet til å destruere farlig avfall på grunn av den ekstremt høye temperaturen.

Miljødirektoratet har samarbeidet med indiske Centre for Science and Environment for å styrke forurensningsmyndighetene på delstatsnivå. 50 inspektører har gjennomgått opplæring innenfor feltene overholdelse, overvåkning og gjennomføring av lover og regler, både generelt og innenfor spesialfelt som avfallshåndtering. 19 inspektører (10 menn og 9 kvinner) har også vært på studiereise i Sverige og Norge for å se på «Best Practices in Environmental Governance». Etter opplæringen har flere av de berørte State Pollution Control Boards startet arbeidet med å kartlegge avfallsstrømmer med sikte på å utarbeide egnede planer for håndtering av disse.

NIBIO samarbeider med indiske forskningsinstitutter, NGOer og myndigheter i tre delstater i

det sørlige India for å fremme klimatilpassede jordbruksmetoder. Mer enn 27.000 berørte bønder (hvorav ca. 28 pst. kvinner) har begynt å dyrke tørkeresistente rissorter, og har tatt i bruk jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Videre er det introdusert kornslag som krever mindre vannmengder, og mer effektive forskningsbaserte vanningsmetoder. Informasjonsteknologi brukes også i betydelig omfang: Med sine mobiltelefoner får bøndene nyttig meteorologisk informasjon (langtidsvarsler om kommende flom, kraftig regn, tørke etc.) fra 7 «Village Knowledge Centres». Dette er basert på data fra yr.no. På disse Village Knowledge Centres bruker man også datautstyr til å innhente og utveksle informasjon om agro-teknologi, og til å gjøre informasjonen forståelig for bøndene. Eksempelvis brukes mikroskop koblet til en prosjektor, slik at bonden kan komme med sin syke plante og på en lett måte se hva som er i veien og få råd om behandling av plantesykdommen. Dette fører til tilpasset og redusert bruk av kjemiske insektmidler.

I Angola har Norge støttet International Law and Policy Institute (ILPI) for å bidra til å bygge opp en menneskerettighetskultur i landet. ILPI bidrar gjennom opplæring i menneskerettigheter for angolanske aktører i stat, sivilt samfunn og akademia. Hovedsamarbeidspartner og koordinator på angolansk side er Justis- og menneskerettighetsdepartementet. 12 angolanere fra ulike institusjoner og organisasjoner fikk opplæring gjennom et skreddersydd menneskerettighetskurs i Norge. Samarbeidet med juss-fakultetet ved Agostinho Neto-universitetet resulterte i avholdelse av flere seminarer om menneskerettigheter og ferdigstilling av en lærebok i menneskerettigheter som lanseres i 2016. Det langsiktige målet med samarbeidet med Neto-universitetet er å bistå faglig inn i prosessen for å opprette et menneskerettighetsfag som del av jussutdanningen. Det brede opplæringsprogrammet i menneskerettigheter, og samarbeidet med en rekke forskjellige institusjoner, bidrar både til å øke kunnskapsnivået om menneskerettigheter i disse institusjonene, men bidrar også til å skape en plattform for dialog på feltet mellom offentlige institusjoner, sivilt samfunn og media.

Forskningssamarbeidet mellom Christian Michelsens Institutt (CMI) og Centro de Estudos e Investigação Científica (CEIC) blant annet til ferdigstillingen av en bok og en artikkel om diversifisering av den angolanske økonomien.

Det faglige samarbeidet i Kina skal bidra til oppfyllelsen av to mål: «lokal, regional og global

utvikling er bærekraftig» og «kinesisk deltagelse i og etterlevelse av internasjonale regimer – regionale og globale». Samarbeidet har to hovedpilarer, klima/miljø og velferdsmodeller. 45,5 mill. kroner ble fordelt på 16 prosjekter. Prosjektene har resultater som bidrar godt til oppnåelse av de strategiske målene. Bærekraftig utvikling og etterlevelse av internasjonale regimer krever et høyt kunnskapsnivå, og kompetansebygging blant kinesiske miljøvernmyndigheter er et sentralt element i fleste prosjektene. Miljødirektoratet (MD), NIVA og Sintef har eksempelvis gjennomført flere kurs i miljøforvaltning i Kinas provinser, og MD har vært involvert i et prosjekt om håndteringen av sekundære og regionale luftforurensningskilder, et viktig tiltak i gjennomføringen av Kinas nasjonale handlingsplan mot luftforurensning. Et samarbeidsprosjekt mellom kinesiske miljømyndigheter og SINTEF om bruk av sementovner til forbrenning av farlig avfall har fått positiv oppmerksomhet fra både myndigheter og industrien, samt hatt betydning for utforming av nye standarder og reguleringer på feltet. To store klimaprosjekter mellom Norge og UNDP, med Kinas *National Development and Reform Commission* (NDRC) og norske MD som implementerende partnere, har bidratt til etableringen av et nasjonalt CO₂-marked, herunder sektorspesifikke veiledere for utslippsmåling og rapportering til bruk for selskaper som skal delta i kvotemarkedet, samt et rapporteringssystem for provinsmyndighetene i Kina, i tillegg til et nasjonalt kvoteregister.

Norge har støttet samarbeidsprosjekter som er knyttet opp til Kinas planlagte implementeringer av internasjonale miljøkonvensjoner. Dette inkluderer kvikksølv-samarbeidet hvor MD på norsk side har bidratt direkte inn i Kinas arbeid opp mot ratifiseringen av Minamatakonvensjonen, samt samarbeidet mellom FECO og NIVA rettet mot Kinas implementering av Stockholmskonvensjonen om persistente organiske miljøgifter.

En forstudie om et samarbeid om kortlevede klimadrivere med *China Research Academy of Environmental Science* (CRAES) har resultert i et forslag til kinesiske *Ministry of Environmental Protection* (MEP) om et treårig samarbeid. Ytterligere et treårig prosjekt med CRAES om verdisetting av naturmangfold og økosystemtjenester i Kina kom i gang med aktiviteter som skal finne sted i fem pilot-kommuner.

Norge støtter Havforskningsinstituttets samarbeid med kinesiske institusjoner om miljøutfordringer i havbruksnæringen. Aktiviteter i 2015 har inkludert forskerutveksling og introduksjon av styringssystemer for bærekraftig akvakultur.

Kinas miljøutfordringer er en kilde til sosial uro, mye på grunn av manglende lokale kunnskaper om miljørisiko innen industri. Vista Analyse og Chinese Academy for Environmental Planning har siden 2012 samarbeidet om å styrke Kinas miljørisikohåndtering, der et viktig mål for prosjektet har vært å lage et system for hvordan myndigheter kan vurdere og håndtere miljørisiko lokalt.

Videreføringen av støtten til samarbeidet mellom *China Institute for Reform and Development* (CIRD) og Norsk institutt for By- og Regionforskning (NIBR) for å fremme sosio-økonomisk utvikling og fordeling i Kina vært et viktig prosjekt i samarbeidet om samfunns- og forvaltningsmodel-

ler. Norge støtter også NHOs langvarige samarbeid med sin søsterorganisasjon *China Enterprise Confederation*, der sammenhengen mellom økt konkurranseevne og CSR-bevissthet hos medlemsbedriftene er et sentralt tema. Prosjektet har også en viktig regional komponent hvor arbeidsgiverorganisasjonene i Indonesia, Kina og Vietnam deler erfaringer og utfordringer. Videre støtter Norge et OECD-prosjekt som spiller inn i Kinas pågående arbeid med reform av statseide selskaper, bl.a. ved å se på norske erfaringer.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 355,9 mill. kroner.

Kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>		5 500	5 500
72	Klima og miljø, <i>kan overføres</i>	871 429	767 200	767 200
74	Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	806 141	470 000	470 000
	Sum kap. 0166	1 677 570	1 242 700	1 242 700

Klimautfordringen er global og løses best globalt. Internasjonal innsats innen klima, miljø og bærekraftig utvikling er derfor et viktig område for Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Vedtaket av Parisavtalen under FNs klimakonvensjon har gitt verden et styrket globalt rammeverk som skal forsterke innsatsen for å redusere klimagassutslipp og tilpasse seg klimaendringer. Norge signerte Parisavtalen 22. april og ratifiserte i New York 20. juni 2016. I gjennomføringen av Parisavtalen vil Regjeringen i utviklingspolitikken forebygge og løse klima- og miljøutfordringer gjennom klimafinansiering, teknologisamarbeid og kapasitetsbygging. Innsatsen må gå hånd i hånd med økonomisk vekst og utvikling i fattige land. Vår støtte til en grønnere økonomi i våre samarbeidsland må derfor innebære bedre rammebetingelser og økt kapitalmobilisering for klima- og miljøvennlige investeringer i næringslivet. Det grønne skiftet hjemme og ute skal være gjensidig forsterkende.

FNs 17 globale, felles mål for bærekraftig utvikling de neste 15 årene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. Det slås fast at klimaendringene kan undergrave alt annet arbeid for å nå målet om bærekraftig utvikling. Regjeringens

oppfølging av bærekraftsmålene i utviklingssamarbeidet legger derfor gjennomgående vekt på å integrere hensynet til klima og miljø.

Regjeringens satsing på klima, miljø, fornybar energi og bærekraftig utvikling må ses i en helhetlig sammenheng. Det har særlig vært satset på en styrking av den internasjonale innsatsen for utfasing av subsidier til fossile brensler, utbredelse av renere kokeovner og en konsentrasjon av innsatsen gjennom Det grønne klimafondet. Regjeringen vil bidra til å innrette markeder på høyere investeringer i grønne løsninger gjennom ulike tiltak, bl.a. gjennom utvikling av karbonmarkeder. Regjeringen har ønsket å dreie innsatsen innenfor fornybar energi mer i retning av private investeringer, og kapitaltilførselen til Norfunds investeringer i fornybar energi er blitt økt.

Strategisk innsats har som mål å gi resultater på mange områder samtidig, bl.a. i form av redusert fattigdom, bedre helse, energitilgang for fattige og levedyktige arbeidsplasser.

Om lag halvparten av regjeringens støtte til Det grønne klimafondet på totalt 1,6 mrd. kroner over fire år vil gå til utviklingslandenes tilpasning til klimaendringer. I tillegg innebærer den sterke

støtten til Den globale miljøfasiliteten (GEF), FNs miljøprogram (UNEP) og klimatjenester en klar vektlegging av klimatilpasning og klimarelatert katastroforebygging i regjeringens utviklingspolitikk. Konsentrasjonen av støtten til Det grønne klimafondet har gitt rom for redusert støtte til andre, mindre enkelttiltak og fond på tilpasningsområdet.

Post 70 Ymse tilskudd, kan overføres

Utenriksdepartementet foreslår at fullmakten Utenriksdepartementet har for å gi tilskudd til enkelttiltak på inntil 2 mill. kroner videreføres, og at bruk av midler utover dette beløp og inntil 6 mill. kroner, kan besluttes ved Kgl. res.

Bruk av midler til enkelttiltak utover 6 mill. kroner legges frem for Stortinget, jf. forslag til romertallsvedtak III. Fullmakten forutsettes bare brukt når det er ønskelig å bevilge midler raskt til nye tiltak hvor gitte rammer er for små. Fullmakten forutsettes også brukt til å dekke merutgifter som følge av valutasingninger. Det vises også til forslag til romertallsvedtak II, pkt. 2 vedrørende fullmakt til bruk av merinntekter under kap. 3166, post 01.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 5,5 mill. kroner.

Post 72 Internasjonalt arbeid for klima og miljø, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Klimaendringene og miljøproblemene berører alle, men det er de mest sårbare landene og befolkningsgruppene som rammes hardest. Norge vil derfor prioritere de minst utviklede landene i arbeidet med å takle klima- og miljøutfordringer.

Global oppvarming forsterker en rekke andre problemer både på lokalt, regionalt og globalt nivå og kan undergrave alt annet arbeid for å nå målet om bærekraftig utvikling.

Norsk innsats blir rettet mot *globale* klimaendringer og miljøutfordringer. Tiltak for å redusere utslipp av klimagasser er svært viktig, ikke minst for å unngå en klimautvikling som overgår naturens og økosystemers tilpasningsevne. Ifølge FNs klimapanel (IPCC) ligger verden med dagens utslippkurs an til å få en temperaturøkning på seks grader mot slutten av århundret i forhold til førindustrielt nivå. Det vil føre til dramatiske endringer i matproduksjon, vannressurser og

bosettingsmønstre i store deler av verden. Klimaendringene påvirker allerede i dag økosystemene gjennom tørke, flom og hyppigere og kraftigere ekstremvær. Utviklingslands evne til fortsatt vekst vil blant annet være avhengig av landenes kapasitet til å tilpasse seg klimaendringene og forebygge naturkatastrofer.

Norsk innsats konsentreres om klimafinansiering, kapasitetsbygging og teknologisamarbeid i utviklingsland. Tiltak som innebærer gjennomføring av Parisavtalen, FNs bærekraftsmål og Sendai-rammeverket om katastroforebygging blir gitt prioritet i bruk av denne posten. Midlene går i hovedsak til tiltak mot utslipp av klimagasser, tilpasning til klimaendringer, bedring av luftkvalitet, forebygging av klimarelaterte naturkatastrofer, robust og bærekraftig byutvikling, bærekraftig naturressursforvaltning og miljø.

Det grønne klimafondet (GCF) ble opprettet av partene til FNs klimakonvensjon for å være hovedkanal for storskala multilateral finansiering av tiltak både for utslippsreduksjoner og klimatilpasning i utviklingsland. Fondet er den viktigste finansieringskanalen for gjennomføring av Parisavtalen og gis derfor særlig prioritet i norsk multilateral klimafinansiering til utviklingsland de kommende årene. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet, som ble operativt i 2015, og er representert i styret som består av 12 medlemmer fra industriland og 12 fra utviklingsland. De første prosjektene er godkjent av styret, men fondet er fortsatt under oppbygging, og det vil ta tid før det vil kunne levere fullt ut i henhold til målsettingene for fondet. Norge arbeider målrettet for at fondet skal fungere effektivt så snart som mulig. Det foreslås bevilget 400 mill. kroner til fondet i 2017. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på 1,6 mrd. kroner for perioden 2015–2018, og det bes om Stortingets samtykke gjennom romertallsvedtak XIV i denne proposisjonen.

Den globale miljøfasiliteten (GEF) er verdens største miljøfond og en av de viktigste kanalene for norsk bistand på området. GEF dekker alle globale miljøproblemer innenfor fokusområdene biologisk mangfold, klima, internasjonale vannspørsmål, ozonlaget, miljøgifter, forørkning og avskoging. GEF er en finansieringsmekanisme og oppfyller sitt mandat gjennom partnerskap med 18 implementerende organisasjoner, hvorav FNs utviklingsprogram (UNDP), FNs miljøprogram (UNEP) og Verdensbanken er blant de viktigste. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på 432 mill. kroner for perioden 2014 – 2018. Norge sitter i styret fra høsten 2015 til høsten

2017. Gjennom støtte til GEF bidrar Norge til å oppfylle mange av målene og forpliktelsene nedfelt i Parisavtalen og FNs nye bærekraftsmål.

FNs miljøprogram (UNEP) er FNs fremste miljøaktør. UNEP har et bredt mandat og er en viktig strategisk partner i arbeidet for bærekraftig utvikling. Tidligere norsk miljø- og utviklingsminister Erik Solheim ble i mai 2016 valgt som ny eksekutivdirektør for UNEP for en periode på fire år. Hovedoppgavene til UNEP er å fremme internasjonalt miljøsamarbeid, komme med policyanbefalinger, gi generell veiledning for miljøprogram i FN-systemet og holde oppsyn med verdens miljøsituasjon for å sikre at kommende miljøproblemer av internasjonal betydning blir vurdert. UNEP er primært en normativ institusjon og har i de senere årene lagt større vekt på forholdet mellom miljø og utvikling. UNEP har også hatt en vesentlig rolle som tilrettelegger for forhandlingene av konvensjoner om klima, biodiversitet, kjemikalier mv. UNEP er også sekretariat for en rekke konvensjoner på miljøområdet. Norge arbeider for at UNEP på lang sikt skal få status som en egen særorganisasjon, men Rio+20-toppmøtet i 2012 kunne ikke enes om å oppgradere UNEP til en særorganisasjon for miljø. UNEP er imidlertid blitt styrket på flere områder som et resultat av toppmøtet og oppfølgingen av dette, blant annet ved opprettelsen av UNEA – FNs miljøforsamling – som møttes for første gang i 2014, og igjen i mai 2016. Norge følger arbeidet tett og er pådriver for at UNEP skal bli en mer åpen og medlemsstatsstyrt organisasjon. Arbeidet med resultatbasert styring av UNEP har blitt styrket som følge av de institusjonelle reformene. Regjeringen har gitt tilsagn om et norsk bidrag på totalt 270 mill. kroner for perioden 2016–2018, og det bes om Stortingets samtykke gjennom romertallsvedtak XIV i denne proposisjonen.

Luftforurensning utgjør et stort og voksende helseproblem i utviklingsland. Tall fra Verdens helseorganisasjon viser at innendørs og utendørs luftforurensning årlig forårsaker over syv millioner dødsfall, som betyr hvert åttende dødsfall i verden. Barn og kvinner er spesielt sårbare, særlig når det gjelder innendørs forurensning. For deler av Asia og Afrika representerer dårlig luftkvalitet den største helserisikoen. En viktig årsak til luftforurensningen er utslipp av kortlevde klimaforurensere, spesielt sot (svart karbon). Tiltak som reduserer utslipp av kortlevde klimaforurensere, som sotpartikler og metan, vil derfor prioriteres høyt i utviklingssamarbeidet. Slik innsats vil kunne begrense temperaturøkningen på kort sikt, samtidig som det vil ha positiv effekt på folks

helse og begrense antall dødsfall og helseproblemer fra luftforurensning. Regjeringen økte støtten til dette området i 2015, med vekt på ren matlaging. I 2016 har Norge gitt støtte til bedring av innendørs og utendørs luftkvalitet, der den største andelen går til ren matlaging. Den norske innsatsen vil bidra til at tusenvis av mennesker daglig vil kunne lage mat uten å risikere alvorlige og dødelige luftveissykdommer og andre helseproblemer som hjertesykdommer, slag og kreft på grunn av forurensning.

Store deler av verden, og særlig utviklingslandene, urbaniseres i en fart vi ikke har sett tidligere. I dag bor over halvparten av verdens befolkning i en by, og en av tre bor i slum. Dette vil utfordre klimamålsettingene og andre viktige bærekraftsmål. Samtidig vil økt urbaniseringsgrad med tett befolkningskonsentrasjon by på enorme muligheter til å skape bærekraftig vekst og løfte millioner ut av fattigdom. Denne kombinasjonen av utfordringer og muligheter har gitt urbaniseringsspørsmålene en viktig plass i FNs 2030-agenda gjennom bærekraftsmål 11 «Å gjøre byer trygge, inkluderende, robuste og bærekraftige». Habitat III-konferansen, som arrangeres i Ecuador i oktober 2016 (holdes hvert 20. år), definerer hvordan bærekraftsmål 11 skal følges opp i en «*Ny urban agenda*». Norge fremmer klima, luftforurensning og helse som viktige temaer som bør prioriteres her.

FNs bosettingsprogram, UN-Habitat arbeider for å sikre bærekraftige byer. Norsk støtte har primært gått til UN-Habitat på urbaniseringsområdet. Organisasjonen har slitt med stort byråkrati og trenger omstilling for å kunne bli mer målrettet i sitt arbeid.

Montreal-protokollen er en av tidenes mest vellykkede internasjonale avtaler og har ført til at de skadelige utslippene av gasser som ødelegger ozonlaget er blitt drastisk redusert. Verdenssamfunnets oppfølging av denne avtalen har ført til at over 98 pst. av stoffene som er regulert under Montreal-protokollen er faset ut. Siden ozonreducerende stoffer har lang levetid i atmosfæren, tar det likevel lang tid før ozonlaget er restituert. Målinger av ozonlaget viser at konsentrasjonene av de fleste ozonreducerende stoffene har begynt å minke sakte. Dersom alle land følger kravene i Montreal-protokollen, ventes det at ozonlaget vil være nærmest restituert innen 2050 – 2070. Bruk av klimagassene hydrofluorkarboner (HFK) er i sterk vekst ettersom de ozonødeleggende gassene fases ut og flere på grunn av økonomisk vekst får tilgang til produkter som slipper ut HFK. Partsmøtet under Montreal-protokollen i novem-

ber 2015 besluttet at protokollen fremover skal regulere klimagassene HFK, noe Norge lenge har arbeidet for.

Klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte katastrofer er et prioritert område for utviklingslandene og for norsk bistand. Støtte vil gis til tiltak som kan sette utviklingslandene i stand til å redusere sin sårbarhet og utvikle robuste samfunn, i tråd med landenes nasjonalt bestemte bidrag til Parisavtalen om klimaendringer som ble vedtatt under partsmøte til FNs klimakonvensjon i Paris 2015 (COP-21). Det globale rammeverket for klimatjenester (GFCS) er sentralt i denne sammenheng. Det gir grunnleggende data om klima og hydrologi som er viktig både for å avverge umiddelbar tap og skade, men som også er et viktig planleggingsverktøy for investeringer i infrastruktur, landbruk og energi.

Vannressursforvaltning og tilgang til tilfredsstillende vann og sanitærtjenester er et av FNs nye bærekraftsmål, og retten til rent drikkevann er anerkjent som en menneskerett. Norge vil støtte temaområdet innen prioriterte sektorer for norsk utviklingssamarbeid som helse, utdanning, matsikkerhet og klimatilpasning.

For å tilpasse seg klimaendringene og planlegge for en lavkarbonutvikling er det et stort behov for endring i privat sektor og økt tilgang på privat kapital og teknologi til grønne investeringer. Klimateknologi er sterkt etterspurt av utviklingsland, og det er et økt krav om midler og mekanismer for å bidra til faktisk overføring av teknologi. Klimateknologisenteret under klimakonvensjonen (CTCN) ble operativt våren 2014, og Norge har vært en viktig giver i oppstartsfasen. Norge ble valgt inn som medlem av det rådgivende styret til klimateknologisenteret under FNs klimakonferanse i Paris for en periode på to år. I tråd med Norges nasjonale planer for satsing på grønn konkurransekraft foreslås en fortsatt satsing på teknologioverføring.

Økosystemenes rolle i klimatilpasning er viktig, blant annet som førstelinjeforsvar mot ekstremvær. Samarbeid om miljø er videre et viktig bidrag til fred, forsoning, sikkerhet og regional utvikling. Bærekraftig bruk av naturen kan bidra til økonomisk vekst og det grønne skiftet.

Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og FNs miljøprogram anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom 70 og 213 mrd. dollar i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, den er grenseoverskridende og kan også ha koblinger til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i uten-*

rikspolitikken. Slik kriminalitet er global og krever globale normer, og arbeidet med dette er under utvikling. En global strategi mot miljøkriminalitet ville styrke arbeidet. Bekjempelse av miljøkriminalitet i utviklingsland krever gode analyser og effektivt samarbeid i justis- og politisektoren på tvers av landegrenser. Kapasitetsbygging for innsats mot slik kriminalitet vil bli prioritert på miljøfeltet fremover.

Minamata-konvensjonen gir bindende regler for å beskytte helse og miljø fra langtransportert kvikksølvforurensning og ble vedtatt i oktober 2013. Denne konvensjonen ble våren 2016 lagt frem for Stortinget med tilrådning om samtykke til ratifikasjon.

Bevilgningen støtter en rekke klima- og miljøaktiviteter som beskrevet ovenfor. Mål og rapport for disse beskrives nærmere nedenfor. Bevilgningen dekker også kontingenter og frivillige bidrag til en rekke organisasjoner, fond, programmer, tiltak og stiftelser, Montreal-protokollens Ozonfond, FNs forørkningskonvensjon (UNCCD), Den internasjonale organisasjon for tropisk tømmer (ITTO), FNs klimakonvensjon, Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR), Grid Arendal og UNEP. Disse beskrives nærmere i egne underkapitler nedenfor.

Mål

Reduserte klimagassutslipp, effektiv tilpasning til klimaendringer og løsninger på viktige miljøproblemer i utviklingsland.

Rapport 2015

Det grønne klimafondet ble operasjonelt i november 2015 med styrets beslutning om investeringer i de første åtte tiltakene for utslippsreduksjoner og klimatilpasning. Rammen for de første åtte tilskuddene fra fondet var totalt 168 mill. dollar (ca. 1,4 mrd. kroner). I 2015 godkjente styret 20 samarbeidspartnere som er kvalifisert som mottakere av finansiering fra fondet til klima-prosjekter og programmer i utviklingsland. Det ble i 2015 også signert avtaler om tilskudd *til* fondet på til sammen 6,7 mrd. dollar. Fondets direktør varslet ved årsskiftet 2015–2016 at hun ikke ville søke fornyet kontrakt, og styret har igangsatt rekruttering av ny direktør. Norge annonserte på FNs klimakonferanse i Paris en økning av støtten til Det grønne klimafondet innen 2020, med mulighet for en dobling dersom fondet får på plass en mekanisme for resultatbasert finansiering som kan sikre verifiserte utslippsreduksjoner fra avskoging og skogforingelse.

Norges bidrag til den globale miljøfasiliteten (GEF) var i 2015 på 108 mill. kroner. Midlene som gis er ikke øremerket og bidrar til innsats innen alle GEFs fokusområder. En langsiktig strategi kalt «GEF 2020» ble vedtatt i 2014. Strategiens formål er økt innsats rettet mot underliggende drivkrefter bak de økende globale miljøproblemene. GEFs årlige prosjektrapport for 2015 viser til en økende katalytisk rolle for fasilitetens innflytelse på politikk, samfinansiering og opptrapping av innsats på de fleste fokusområder. Samfinansiering gjennom partnerskap er oppnådd spesielt på klimaområdet. Det er rom for forbedringer, for bare halvparten av alle prosjekter rapporterer på likestillingsspørsmål, og bare ti prosent rapporterer om aktiv medvirkning av urbefolkningsgrupper. Men det rapporteres om aktiv medvirkning av sivilt samfunn i 62 prosent av prosjektene.

Det ble i 2015 gitt 90 mill. kroner i støtte til FNs miljøprogram (UNEP) sitt arbeid. Det meste av midlene går til UNEPs sju arbeidsprogram. Det ble gitt øremerkede midler til UNEPs arbeid med miljøkriminalitet og til fattigdoms- og miljøinitiativet (PEI), som er et felles program mellom FNs utviklingsprogram (UNDP) og UNEP for integrering av miljøhensyn i fattigdomsstrategier og andre utviklingsplaner. UNEP er en sentral premissleverandør for gjennomføring av Parisavtalen om klimaendringer og av de globale bærekraftsmålene mot 2030. I 2015 har UNEP på en god måte ivaretatt miljøaspektet i utarbeidelsen av de globale bærekraftsmålene og indikatorer for måloppnåelse. UNEP har også bidratt med å utvikle kunnskapsprodukter. Siden Norge fremmet vedtak om marin forsøpling på FNs miljøforsamling i 2014 har UNEP bistått 15 land med å utvikle handlingsplaner mot marin forsøpling, fremmet samarbeid mellom FN-organisasjoner og miljøavtalene på dette området samt utarbeidet en studie om vår kunnskap om kilder til og omfanget av problemet. UNEP har, gjennom sine partnere, i 2015 støttet mer enn 60 land innen både klimatilpasning og utslippsreduksjoner, herunder programmet for redusert avskoging og skogforringelse (REDD+). Totalt 66 land har bedt UNEP om støtte til overgangen til grønn økonomi siden 2010. UNEP fortsetter å fremskaffe god kunnskap for beslutningstakere og bistår utviklingslandene med kapasitetsbygging på miljø gjennom nasjonale utviklingsplaner.

Det ble i 2015 gitt 24 mill. kroner til GRID-Arendals samarbeid med UNEP om miljøvurderinger og miljøinformasjon på en rekke felter. Arbeidet resulterte blant annet i en rapport om elektronisk avfall og bidro til spredning av miljø-

kunnskap. Miljøkriminalitet, grenseoverskrivende vassdrag, grønn økonomi, fjellområder, marine ressurser, miljørapportering, blå karbon og marin planlegging er områder Grid Arendal har bidratt på.

Klimateknologisenteret har vært operativt siden 2014, og under FNs klimakonferanse i 2015 ble det vedtatt at senteret skal bidra til teknologioverføring under Parisavtalen. I startfasen har Klimateknologisenteret bygget opp et globalt nettverk for å bidra til best mulig svar på forespørsler fra utviklingsland. Forespørslene fra utviklingsland til klimateknologisenteret er økende, og en forventer å kunne rapportere de første resultatene om faktisk teknologioverføring i neste budsjettperiode. Norge har bedt om at klimateknologisenteret rapporterer om potensialet for faktiske utslippsreduksjoner og redusert sårbarhet for klimaendringer gjennom tiltakene.

Verdens helseorganisasjon fører an i Klima og ren luftkoalisjonens (CCAC) arbeid med å bedre luftkvalitet ved reduksjon i utslipp av kortlevde klimaforurensere gjennom «*Urban Health Initiative*», der Norge er blant partnerlandene. I 2015 ble støttet Norge WHO med 10 mill. kroner til tiltak for å bedre luftkvaliteten i utvalgte byer i utviklingsland gjennom dette initiativet. Tiltakene har både klima- og helsegevinst. Norge har gått i bresjen for å bedre balansen mellom innsats på ren luft og klima. Norge og Verdens helseorganisasjon har ledet koalisjonens helsegruppe, som også har igangsatt aktiviteter for å øke bevissthet og kompetanse på feltet, gjennom folkeopplysningskampanjen «*Breathe Life*».

I november 2014 ble det inngått en avtale med Verdensbanken for å støtte deres arbeid med å bedre luftkvaliteten i utvalgte byer i Afrika og Asia (Ghana, Nigeria, Sør-Afrika, Egypt, Kina, India, Vietnam) gjennom det nyopprettede programmet «*Pollution Management and Environmental Health*». Støtten er på 20 mill. kroner per år for perioden 2014–2017. Verdensbanken samarbeider med Klima- og ren luft koalisjonen og Verdens helseorganisasjon i gjennomføringen av tiltak, kapasitetsbygging, kommunikasjon etc. Aktiviteter innen måling av luftkvalitet, analyser av kilder og utslipp samt kompetansebygging er igangsatt i en rekke byer, og det legges stor vekt på bevisstgjøring og kommunikasjon.

Bruken av Ozonfondets midler til støtte for utviklingslandenes fortsatte utfasing av bruk av ozonnedbrytende stoffer er blitt gjennomført etter forutsetningene. Året 2010 representerte en milepæl da alle utviklingsland det året hadde faset ut bruk av klorfluorkarbone (KFK), haloner og kar-

bontetraklorid. I 2011 ble det vedtatt at Ozonfondet for perioden 2012–2014 skulle ha en kapital på 450 mill. dollar. Bruk av HKFK ble «frosset» på 2009/10-nivå i 2013 og skulle reduseres med 10 pst. innen 2015, og med videre nedfasing og endelig utfasing innen 2030. Finansieringsbehovet er primært knyttet til utfasingen av hydroklorfluorkarboner (HKFK) i utviklingslandene. Påfylling i fondet med 437,5 mill. dollar for kommende treårsperiode (2015–2017) ble besluttet på partsmøtet høsten 2014. Det norske bidraget økte til 10,4 mill. kroner, både for å finansiere utfasingen av HKFK og fordi Norges prosentsats i fordelingsnøkkelen ble høyere.

Verdens meteorologiorganisasjons (WMO) Globale rammeverk for klimatjenester (GFCS), ble støttet med til sammen 22 mill. kroner i 2015. Målsettingen er å styrke utviklingslands meteorologiske institusjoner og vær- og klimatjenester som grunnlag for planlegging av tiltak innen matsikkerhet, vannressursforvaltning, helse og katastroforebygging. Dette vil være avgjørende for klimatilpasning i sårbare land. De norske midlene går til prosjekter i Afrika med vekt på varsling av ekstremvær og utsending av klimavarsler på sms til bønder og fiskere. Programmet om utarbeiding av brukervennlige klimatjenester i Tanzania og Malawi innen mat- og ernæringsikkerhet, helse og katastroforebygging ble videreført i 2014 med støtte til WMO, Verdens helseorganisasjon (WHO), Verdens matvareprogram (WFP), Cicero og Fridtjof Nansens institutt.

Norge har støttet programmet *Himalaya Climate Change Adaptation Programme* (HICAP) siden 2011. Programmet fokuserer på konsekvenser av og tilpasning til klimaendringer i Himalaya-regionen, med vannforsyning og matsikkerhet som hovedfokus. Programmet ledes av det regionale senteret *International Center for Integrated Mountain Development* (ICIMOD) som er basert i Nepal, i samarbeid med Cicero og Grid-Arendal. Støtten har resultert i en rekke vitenskapelige publikasjoner som har fått stor internasjonal oppmerksomhet. Det legges vekt på oppbygging av kunnskap om lokale klimaendringer og tilpasning samt på kvinners rolle i planlegging og gjennomføring av tiltak i regionen.

Det siste året er programstøtten til UN-Habitat i stor grad dreid over mot klima- og miljøprosjekter, inkludert bedring av luftkvalitet ved innføring av rene kokeovner i slumområder. UN-Habitat er også involvert i «*Urban Health Initiative*» under CCAC.

Det ble gitt 4 mill. kroner i reisestøtte til utviklingslands deltakelse på en rekke internasjonale miljømøter i 2015.

Konvensjon om bekjempelse av forørkning (UNCCD), Den internasjonale organisasjonen for tropisk tømmer (ITTO) og kontingenten til Den internasjonale traktaten for plantegenetiske ressurser (ITPGR) dekkes med pliktige bidrag over denne posten.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 767,2 mill. kroner på posten.

Post 74 Fornybar energi, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

1,1 milliarder mennesker mangler tilgang til elektrisitet og 2,9 milliarder mennesker bruker ineffektive og forurensende kokeovner. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er nødvendig for økonomisk vekst, jobbskaping, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for å kunne møte de globale klimautfordringene at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vann, sol, vind og biomasse. Det er derfor fastsatt et eget bærekraftsmål om tilgang til energi. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at utviklingsland bruker fornybare energikilder i stedet for fossile.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, og valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Overgang til fornybare energikilder og effektiv bruk av energien, f.eks. med rene kokeovner eller bruk av gass til matlaging, er forutsetninger for å nå de ambisiøse klimamålene. For norsk klimapolitikk er fornybar energi i utviklingspolitikken et viktig bidrag. Bistand til fornybar energi vil bidra til bærekraftsmålene både for energi og klima.

Norge har i mange år gitt støtte til økt produksjon av og tilgang til fornybar energi i utviklingsland. Støtten har rettet seg mot institusjonsutvikling og kapasitetsbygging, ny fornybar kraftproduksjon, særlig vannkraft, bygging av kraftnettet og landsbygdelektrifisering. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har motatt støtte. Norges støtte til fornybar energi opprettholdes i 2017 på samme nivå som i 2016. Redusert støtte til fornybar energi de senere årene er resultat av strategiske valg og konsentrasjon av prosjektporteføljen om færre land, kanaler og initiativ for å sikre bedre styring og resultatoppnåelse. Regjeringen har de senere årene ønsket å dreie innsatsen til fornybar energi mer i retning av private investeringer, bl.a. ved økt kapitaltilfør-

sel til Norfund til investeringer i fornybar energi i samarbeid med privat sektor.

For å bidra mer effektivt til bærekraftsmålene, Paris-avtalen, næringsutvikling, økonomisk utvikling og en reformert utviklingspolitikk, vil det legges til grunn nye føringer for bruken av midlene over posten til Fornybar energi. Hovedfokus vil være tiltak som tilrettelegger for kommersielle og private investeringer med vekt på samarbeid med norske aktører. Viktige innsatsområder her vil være policydialog og samarbeid om reformer, lovverk, institusjonsbygging, planlegging og regionalt samarbeid. Dette er områder hvor norsk kompetanse er etterspurt, som er strategisk viktige for våre samarbeidsland, og som gir god synlighet og tilgang til dialog. Støtte til bl.a. forstudier, opplæringsstøtte, infrastrukturstøtte og tiltak som øker utviklingseffekten, kan bidra til bedre investeringsklima og redusert risiko for private investorer. Denne bistandsinnsatsen og Norfunds investeringer i fornybar energi må ses i sammenheng med virkemidler fra GIEK, Eksportkreditt Norge og Innovasjon Norge, som er sentrale instrument for å få med norske bedrifter. Økt tilgang til elektrisitet støttes gjennom bygging av strømnnett ut til sluttbrukerne, mens støtte til kapitalintensive transmisjons- og kraftproduksjonsprosjekter trappes ned. Regjeringen arbeider med å videreutvikle strategiske partnerskap med næringslivet som også vil omfatte fornybar energisektoren. På grunn av langsiktigheten i tiltak på energisektoren vil det ta tid å dreie hele porteføljen.

Norges støtte til kapasitetsbygging og utdanning av fagfolk på alle nivåer, ikke minst yrkesutdanning, vil gis høyere prioritet og synlighet og ses i sammenheng med Norges satsing på utdanning. Skoler og helseinstitusjoner trenger strøm til lys og utstyr som datamaskiner, kuvøser, kjøling av medisiner osv., og Norge vil være pådriver for at utdannings- og helseprogrammer også omfatter tilgang til strøm. Bedre energitjenester kan forbedre livssituasjonen i flyktningeleirer og for mennesker rammet av naturkatastrofer. Dette kan blant annet oppnås gjennom tilrettelegging for investeringer fra privat sektor og gjennom multilaterale kanaler. Norge vil fortsette energibistanden til sårbare stater som en del av Regjeringens strategi for bistand til sårbare stater.

Det er lagt opp til sterkere resultatorientering av innsatsen basert på indikatorene for bærekraftsmålene, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ. Regjeringen vil legge vekt på at behovene til kvinner vektlegges ved energiutbygging, og at kvinner inkluderes i de arbeidsplassene som skapes.

Afrika vil også i 2017 være den viktigste samarbeidsregionen for norsk bistand innen fornybar energi, med Liberia, Mosambik, Tanzania og Uganda som de viktigste landene, men det vil også satses i utvalgte land i Asia, bl.a. Myanmar og Nepal, samt på Haiti.

Norge støtter også fornybare energitiltak gjennom norske frivillige organisasjoner og strategiske tiltak for å stimulere til investeringer fra norsk næringsliv i fornybar energi. En del av bevilgningen vil gå til satsing gjennom multilaterale kanaler, både de internasjonale utviklingsbankene og FN-systemet, i tillegg til internasjonale organisasjoner, initiativ og fond som er opprettet for utbygging av fornybar energi i utviklingsland, samt gjennom Det grønne klimafondet. Under de multilaterale klimafondene Climate Investment Funds (CIF), støttes et fond for fornybar energi, Scaling Up Renewable Energy in Low Income Countries (SREP). Multilateralt vil International Finance Corporation (IFC), som er Verdensbankgruppens privat sektor-arm, være en viktig samarbeidspartner med sin spesialkompetanse på mobilisering av privat kapital inn i energi- og klimarelevante investeringer.

Mål

Norge skal bidra til FNs bærekraftsmål om å sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris for alle. Satsingen skal også bidra til å redusere utslipp av klimagasser fra energisektoren.

Rapport 2015

Bistanden til fornybar energi over kap.166, post 74 var i 2015 på til sammen 810 mill. kroner. Av dette mottok land i Afrika 55 pst., Asia 18 pst., Latin-Amerika 1 pst. mens 27 pst. ble gitt globalt, blant annet til multilaterale og regionale organisasjoner og initiativ, sivilt samfunn og næringsutvikling.

Mer enn halvparten av støtten til fornybar energi gikk til fornybar kraftproduksjon, kraftoverføring, elektrifisering og kapasitetsutvikling som de viktigste innsatsområdene.

Land som fikk mest støtte til fornybar energi i 2015 var:

- Liberia 230 mill. kroner
- Uganda 118 mill. kroner
- Nepal 103 mill. kroner
- Tanzania 43 mill. kroner
- Mosambik 34 mill. kroner
- Myanmar 25 mill. kroner

I *Liberia* kom rehabiliteringen av vannkraftverket Mt. Coffee i gang igjen i 2015 etter ebola-utbruddet, og er nå i rute til ferdigstilling i 2016/2017. I Monrovia ble 14 000 nye strømkunder koblet til. Institusjonssamarbeidet mellom energidepartementet (MLME) og NVE har resultert i ny energilov og et opplæringscenter. Samarbeidet har bidratt til at Liberia Hydrological Society nå har kapasitet til å samle inn og lagre viktige hydrologiske data.

I *Uganda* bidro støtten til Rural Electrification Agency at ca. 5 300 husholdninger, helse- og utdanningscentre og mindre næringslivsvirksomhet ble tilkoplede strømmettet, mens 42.000 mennesker på landsbygda fikk tilgang til strøm. Den norske innsatsen har vært sentral for utvikling av rammeverk for energisektoren, og en rapport som utkom i 2015 viser betydelige utviklingseffekter av støtten. Byggingen av den 226 kvm lange høyspentledningen fra N'kenda til Hoima i Vest-Uganda fortsatte og forventes ferdig i 2016/2017 med Norge som største bidragsyter. Gjennom «GetFit programmet» er det inngått avtaler om utbygging av kraftproduksjon på 128 MW.

I *Nepal* har Norge i flere år samarbeidet med nepalske myndigheter og andre givere om et landsbyenergiprogram, National Rural Renewable Energy Program (NRREP). Landsbyenergiprogrammet (NRREP) bidro i 2015 til at omlag 130.000 fattige husholdninger fikk tilgang til elektrisitet og ca. 300.000 husholdninger fikk tilgang til rentbrennende ovner og biogass for matlagning. Videre arbeides det for å få på plass en felles giverplattform for å drøfte strategiske energispørsmål med myndighetene og for at det skal utarbeides ny policy for subsidier til fornybar energi. Norge støtter, sammen med Den asiatiske utviklingsbanken, store transmisjonslinjeprojekter som er under bygging. Energisamarbeidet har også bidratt til å tilrettelegge for investeringer fra privat sektor.

I *Tanzania* har norsk støtte til kapasitetsbygging bidratt til at Rural Energy Authority (REA) har blitt mer effektiv og utarbeidet en tiårig elektrifiseringsplan, samt sammen med andre givere bidratt til at mer enn 700.000 mennesker fikk tilgang til moderne energitjenester på landsbygda i 2015. Støtte til rehabilitering av vannkraftanlegg har ført til bedring av energieffektiviteten, samt innsparinger og økte inntekter til kraftselskapet på USD 15–20 millioner, noe som er dobbelt så mye som den totale norske støtten til prosjektet.

Arusha Technical College begynte i 2015 arbeidene med å få på plass et studieprogram for vannkraftteknikere og et turbinlaboratorium, og

har åpnet et eget «business promotion center» for å bistå student-entreprenører i å etablere næringsvirksomhet.

Norge har i flere faser støttet elektrifisering på Zanzibar, og en evaluering av den langsiktige utviklingseffekten av støtten har vist spesielt positive bidrag til næringsutvikling og jobbskaping, med over 70 pst. økning i antall etablerte bedrifter og 150 pst. økning i antall arbeidsplasser i perioden 2008–2012. Norge har finansiert studier av transmisjonslinjer mellom Tanzania og Kenya og mellom Tanzania og Zambia, som vil knytte sammen Southern Africa Power Pool og Eastern Africa Power Pool.

I *Mosambik* har Norge gjennom en årrekke støttet elektrifisering, oppgradering av strømmettet, forstudier, samt faglig rådgivning til det nasjonale strømselskapet *Electricidade de Mocambique* (EDM), energidepartementet og regionale institusjoner. I 2015 ble det gitt støtte til overføringslinje og oppgradering av trafostasjon knyttet til det første solkraftprosjektet i Mosambik, noe som bidro til å realisere solkraftverket.

Gjennom elektrifiseringsprosjektet i den nordlige provinsen Cabo Delgado har 3.700 familier, åtte skoler og 15 helseklinikker fått strøm. Faglig bistand til EDM har bidratt til finansiering av tre gasskraftverk på til sammen 330 MW til en verdi av USD 600 mill., samt at det er utarbeidet modellavtaler som vil brukes i forbindelse med fremtidige kraftprosjekter. Norge har vært sentral i å få på plass en regional krafthandelsplattform, *Southern African Power Pool* (SAPP), og andelen av den bilaterale handelen som gikk gjennom SAPP økte fra 6 pst. i 2013/2014 til 17 pst. i 2014/2015.

I *Myanmar* har Norge bidratt til å bygge opp kapasitet og kompetanse som bidrar til at Myanmars enorme energiresurser, med naturgass, og fornybare kilder som vann, sol, vind og bioenergi, kan utnyttes. Norge har bistått med å utvikle energilovverk og tekniske vannkraftstandarder som vil bidra til økt effektivitet og sikkerhet i kraftutbygging, samt til å sikre like krav til private og offentlige utbyggere. Omfattende støtte er gitt til hydrologi, særlig til etablering av en hydrologisk database hvor det er for første gang i Myanmars historie er lagt opp til samarbeid og datadeling på tvers av departementer, og de første online målestasjonene er etablert. Norge støtter også prosjekt som utvikler og tilbyr innovative fornybar energiløsninger, bl.a. solkraft til irrigasjonspumper, for bønder på landsbygda.

Norge støttet *International Centre for Hydropower* (ICH) i Trondheim, og har trukket på inngåtte rammeavtaler med Norges vassdrags- og

energidirektorat (NVE) og Statnett i 2015. ICH har arrangert en rekke kapasitetsbyggingskurs innen vannkraftsektoren om bl.a. drift og vedlikehold, sektor-regulering, og kurs i forhandlingsteknikk i forbindelse med krafthandelsavtaler. Gjennom *rammeavtaler med NVE* har utviklingsland fått tilgang på høyt kvalifisert fagkompetanse.

Norge har også støttet *Global Alliance for Clean Cookstoves (GACC)* som har en markedsbasert tilnærming til rentbrennende kokeovner. GACC har samlet aktører som lokale og internasjonale produsenter, distributører, finans, sivilsamfunnsorganisasjoner og myndighetene i seks land i nasjonale allianser.

Norge støtter *Sustainable Energy for All (SE4All)*. SE4All har skapt en felles visjon og en plattform for dialog innen energi der Norge også deltar aktivt. I 2015 ble det vedtatt et eget bærekraftsmål for energi noe SE4All har bidratt aktivt til.

Norsk støtte til *Clinton Climate Initiative (CCI)* har til nå bidratt til at et 24 MW vindkraftprosjekt på Jamaica og et 1,3 MW solenergiprojekt i Seychellene er besluttet bygd ut. Norsk støtte har dermed bidratt til å utløse betydelige kommersielle investeringer.

Gjennom tilskuddsordningen for *næringsutvikling* er det gitt støtte til forundersøkelser og prosjektutvikling av solkraftverk, samt støtte til forundersøkelser for mulig lokal utstøpsproduksjon til vannkraftindustrien, energieffektivisering og introduksjon av rentbrennende ovner. I 2014 er det gitt støtte til forundersøkelser av solkraftverk i Namibia (50 MW) og Uganda (10MW), samt til mindre forundersøkelser innenfor fornybar energi som lokal turbinproduksjon, energieffektivisering og prosjektledelse. Det er gitt støtte til et demonstrasjonsprosjekt for rentbrennende kokeovner basert på bioetanol i Kenya og Tanzania, hvor flertallet av befolkningen bruker ved og trekull til matlaging.

Norge støtter også fornybare energiltak gjennom norske *frivillige organisasjoner*. I 2014 ble 33 mill. kroner fordelt på organisasjonene WWF-Norge, Kirkens Nødhjelp, Naturvernforbundet, Norges Vel og Digni. I samarbeid med lokale partnere har Naturvernforbundet bidratt til å påvirke utkastet til ny nasjonal energipolitikk i Togo. Mange av anbefalingene har blitt tatt inn i utkastet, og spesielt innen desentraliserte løsninger og tilgang på energi på husholdsnivå. WWF-Norge implementerer programmet *Champion District Initiative* i Uganda i perioden 2013–2017 sammen med WWF-Uganda. WWF samarbeider med myndighetene, private aktører og andre lokale sivil-

samfunnsorganisasjoner om tilgang på energi innen 2030 ved bruk av rentbrennende ovner og solenergi. Per nå har over 10 000 familier i Kasese distriktet tatt i bruk rentbrennende kokeovner som et resultat av programmet. Dette er gjort i samarbeid med lokale leverandører og ved hjelp av mikrokreditt. I tillegg driver de lokale organisasjonene kampanjer for å opplyse folk om fordelene ved å bruke rene energiløsninger. Målet er å nå 30.000 husholdninger innen 2030 og at modellen oppskaleres til andre distrikter.

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPF) er et multigiver-fond, integrert i Clean Energy Program (CEP). Fondet ble opprettet i 2007 for å øke investeringer i og tilgang til teknologi innen ren energi. Fasiliteten bidrar også til å støtte policy-utvikling, gjennomføring av reformer, oppbygging av institusjoner og kapasitet innen energisektoren for å tilrettelegge for investeringer fra privat sektor. Så langt har fondet, som er på over 1 mrd. kroner, hvorav Norge har bidratt med 140 mill. kroner over 3 år, bidratt til investeringer i ren energi i 131 program i over 35 land. Frem til nå skal tiltakene ha resultert i 6,7 TWh spart energi, 733,60 MW i ny installert fornybar kapasitet og 7,6 millioner tonn reduksjon i karbonutslipp i året. Programmene forventes å utløse over 17 mrd. kroner i investeringer i ren energi, hvorav 7 mrd. kroner fra privat sektor.

Norge gir gjennom *Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene* støtte til programmet *Scaling up Renewable Energy in low income countries (SREP)* som arbeider for å øke investeringene i fornybar energi i fattige land. Programmet har bygget opp mer enn 6,3 mrd. kroner i fondskapital. Programmet vil bidra til at 26 land og en region vil få støtte til å utarbeide investeringsplaner for fornybar energi som sol, vind, geotermisk, biobrensel og vannkraft på opp til 10 MW. I 2015 ble investeringsplaner for seks land (Bangladesh, Ghana, Haiti, Nicaragua, Rwanda og Uganda) godkjent, og totalt 18 investeringsplaner er nå godkjent. Flere av investeringsplanene og prosjektene har opplevd forsinkelser, blant annet på grunn av politisk uro og krig (Mali, Jemen, Madagaskar), ebola (Liberia og Sierra Leone), naturkatastrofer (Vanuatu og Nepal) og andre utfordringer. Gjennomføring av investeringsplanene forventes å resultere i 1600 MW ny fornybar energi, 6500 GW elektrisitet produsert årlig og gi 16,8 millioner mennesker ny eller forbedret tilgang til energi. Privat sektor vil bidra betydelig til disse investeringene.

Verdensbankens energitank ESMAP bidrar med rådgivning og mobilisering av energiinvesteringer gjennom banken. ESMAP bidrar til utvik-

ling av marked for LED-lamper og solcelleanlegg til erstatning for forurensende og helsefarlige parafinlamper gjennom programmet «Lighting Africa». Programmet har nådd mer enn 19,5 millioner mennesker i 12 land. Videre bidrar ESMAP til kartlegging av fornybare ressurser på landnivå, utvikling av målemetoder for tilgang til energi for SE4All, og verktøy som identifiserer barrierer for investeringer i ren energi. Norge startet i 2015 et samarbeid med ESMAP for å bidra med råd og bistand til 21 land om å redusere subsidier av fossilt brensel. Høsten 2015 ble det gjennomført en ekstern evaluering av ESMAP, som gjennomgående er positiv.

IFC – International Finance Corporation – er Verdensbankens privat sektor arm, med spisskompetanse for å mobilisere privat kapital inn i investeringer i utviklingsland og fremvoksende økonomier. Norsk støtte gjennom International Finance Corporation (IFC) til investeringsfondet – IFC Catalyst Fund (CF) – bidrar til å mobilisere privat kapital inn i klima- og energirelevante investeringer. Catalyst Fund har en investeringskapital på over tre milliarder kroner (USD 418 mill.) og Norge har bidratt med 100 millioner kroner. Innen utgangen av 2015 har IFC Catalyst Fund gjort ni investeringer i private underfond med klimarelevante investeringsretningslinjer. Disse underfondene har i sin tur investert i rundt 50 prosjekter i Afrika, Midtøsten, Latin-Amerika, og Asia. En ekstern tidlig-evaluering i 2015 viser at IFC CF har lyktes med å mobilisere privat kapital inn i sine første prosjekter og at investeringene utvikler seg som forutsatt.

Norge har bidratt med 120 mill. kroner til *Green Africa Power (GAP)* som er et nytt fond på 1,3 mrd. kroner som skal stimulere det private næringsliv til å investere i fornybare energiprojekter i det sørlige Afrika. Fondet er strukturert slik at det skal stimulere til investeringer fra

næringslivet og samtidig demonstrere kommersiell og teknisk gjennomførbarhet av fornybare energiprojekter.

Energising Development (EnDev) er et energipartnerskap støttet av Tyskland, Nederland, Storbritannia, Australia, Sveits og Norge. EnDev har som mål å redusere energifattigdom gjennom bærekraftige, rene energiløsninger der ca. 70 pst. av resultatene er rene kokefasiliteter og 30 pst. tilgang til elektrisitet. Totalt har EnDev siden etableringen i 2005 sørget for tilgang til moderne energitjenester, inkludert forbedrede kokeovner, for over 15 millioner mennesker. Samlet norsk bidrag til EnDev er 228 mill. kroner for perioden 2011–2016.

Sammen med EU-kommisjonen og Tyskland har Norge bidratt til opprettelsen og utformingen av GEEREF, et innovativt fond-i-fond for fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. Fondets størrelse er på EUR 222 mill., hvorav Norges bidrag er på 110 mill. kroner (2008–2012).

Norge støtter øremerkede deler av arbeidsprogrammet til Det internasjonale byrået for fornybar energi (IRENA) med 30 mill. kroner i treårsperioden 2014–2016, der størsteparten av midlene går til å fremme fornybar energiløsninger i små øystater gjennom programmet «Islands: lighthouses for renewable energy deployment». Videre, som et ledd i å styrke Det internasjonale energibyrået (IEA) sitt samarbeid med ikke-medlemsland ga Norge i 2015 støtte til opprettelsen av et IEA kontor i Beijing for å styrke samarbeidet med Kina. Norge ga også støtte til en IEA studie om Kinas rolle i kraftsektoren i Afrika.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 470 mill. kroner.

I tillegg foreslås tilsagnsfullmakt på 30 mill. kroner, jf. forslag til romertallsvedtak VII.

Kap. 167 Flykntiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap		Forslag 2017
		2015	budsjett 2016	
21	Spesielle driftsutgifter	3 733 043	7 381 924	3 742 766
	Sum kap. 0167	3 733 043	7 381 924	3 742 766

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Etter OECD/DACs retningslinjer kan visse flyktningutgifter knyttet til opphold i Norge første året og tilbakevending til sine hjemland klassifiseres som offisiell utviklingshjelp (ODA). Bevilgningen omfatter også enkelte utgifter knyttet til reintegrering i opprinnelsesland, herunder finansiering av omsorgstilbud for enslige mindreårige asylsøkere. Ordningene ligger under hhv. Justis- og

beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Barne og likestillingsdepartementet, jf. mer omtale i respektive departementers budsjettproposisjoner.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås det bevilget 3 742,8 mill. kroner. De ODA-godkjente utgiftene er relatert til følgende saksområder:

	Beløp i 1000 kroner
<i>Kunnskapsdepartementet:</i>	
Kap. 3225, post 04 – Tiltak i grunnopplæringen	218 601
<i>Justis- og beredskapsdepartementet:</i>	
Kap. 3400, post 02 – Justis- og beredskapsdepartementet, administrative utgifter	1 220
Kap. 3469, post 01 – Vergemåls-/representasjonsordning	9 333
Kap. 3490, post 01 – UDI/Retur asylsøkere med avslag og tilbakevending for flyktninger	111 651
Kap. 3490, post 03 – UDI/Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet	18 623
Kap. 3490, post 04 – UDI/Statlige mottak – oppholdsutgifter	1 767 973
Kap. 3490, post 06 – UDI/Beskyttelse til flyktninger utenfor Norge mv.	20 997
Kap. 3496, post 01 – Bosetting – Integreringstilskudd for overføringsflyktninger	270 875
Kap. 3496, post 02 – Bosetting – Særskilt tilskudd ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger	254 136
Kap. 3496, post 03 – Bosetting – Tilskudd til integreringsmottak	9 900
Kap. 3497, post 01 – Opplæring i norsk og samfunnsfag	129 264
<i>Barne- og likestillingsdepartementet</i>	
Kap. 3856, post 04 – Barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere	930 193
<i>Sum</i>	<i>3 742 766</i>

Kap. 168 Kvinners rettigheter og likestilling

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Kvinnens rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	299 598	293 500	306 700
	Sum kap. 0168	299 598	293 500	306 700

Kvinnens rettigheter og likestilling skal både fremmes gjennom målrettede tiltak og integreres i alt utviklingssamarbeid. Innsatsen på dette feltet skal finansieres via alle budsjettposter på programområde 03, mens særskilte, strategiske innsatser kan dekkes over dette kapitlet.

Formålet er innsats for kvinners rettigheter og likestilling i tråd med omtalen i Likestillingsmeldingen, Meld. St. 7 (2015–2016) av Norges internasjonale likestillingsarbeid, 2030-agendaen for bærekraftig utvikling og handlingsplan for kvin-

ners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2016–2020).

Bevilgningen skal i større grad brukes til å støtte fokuslandenes gjennomføring av kvinners rettigheter og likestilling. Bevilgningen vil over tid, og med oppstart fra 2017, innrettes til å støtte programmet Likestilling for utvikling. Programmet skal bistå land til å oppnå likestilling hvor norske likestillingserfaringer brukes der det er etterspurt og relevant. Utgangspunktet er de forpliktelsene som er nedfelt i FNs kvinnekonvensjon (CEDAW), handlingsplanen fra FNs kvinnekonferanse i Beijing og bærekraftsmålene. Bevilgningen skal også brukes til å støtte jenters utdanning globalt, gjennom bl.a. FN-systemet.

Bevilgningen skal brukes katalytisk, for å utløse større utviklingseffekter for likestilling og til tiltak som bidrar til jenters utdanning. Bevilgningen skal også brukes til støtte til lokale kvinneorganisasjoner og myndigheters innsats på området kvinners rettigheter og likestilling. Bevilgningen skal i hovedsak støtte tiltak for kvinners rettigheter og likestilling som ikke faller inn under andre bevilgninger, og skal ikke støtte samme aktivitet over en årrekke. Sivilsamfunnsorganisasjoner og forskningsmiljøer som er norske eller basert i Norge eller andre OECD-land skal som hovedregel ikke motta støtte over denne posten.

I lys av den betydning jenters utdanning har for å oppnå likestilling og andre utviklingsmål vil 100 mill. kroner av bevilgningen bli avsatt til dette formål. Støtten til jenters utdanning vil bli innrettet i tråd med målsetningene for regjeringens utdanningspolitikk som beskrevet under kap. 169, post 73.

Post 70 Kvinners rettigheter og likestilling, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

På verdensbasis utgjør kvinner flertallet av de fattigste. I utviklingsland vises dette i inntektsfattigdom og undernæring. Kvinner har større samlet arbeidsbyrde enn menn og har oftest hovedansvaret for familien. En stor andel av det ubetalte omsorgs- og husarbeidet i alle land utføres av kvinner. Dobbeltarbeid, utilstrekkelig utdanning, manglende juridiske rettigheter og sosiale hindre er faktorer som bidrar til at kvinner utgjør et flertall i det uformelle, uregulerte arbeidsmarkedet med lav lønn og dårlige arbeidsforhold.

Kvinnens adgang til og deltakelse i politiske beslutninger er en viktig forutsetning for at kvinners og jenters behov skal prioriteres. Dette må gjelde både i fredstid og når konflikt og humani-

tære kriser rammer samfunnene. Kvinners representasjon i nasjonalforsamlingene er fordoblet de siste tyve årene, likevel er kun en av fem representanter kvinner. To tredjedeler av de som ikke kan lese er kvinner. I bare 26 pst. av de fattigste landene er gutter og jenter likt representert i grunnskolen. Jenter blir holdt utenfor fordi de må arbeide, fordi samfunnene deres er i konflikt, eller de må slutte fordi de blir gravide eller gifter seg tidlig. I enkelte samfunn nektes jenter skolegang på grunn av kulturelle eller religiøse forhold. UNESCO har beregnet at barneekteskap og barnedødelighet ville falt med en sjettedel, og mødre-dødelighet med to tredjedeler, dersom alle kvinner hadde hatt grunnskole.

Vold mot kvinner og jenter er et stort og komplekst problem. I tillegg til vold i nære relasjoner, menneskehandel for seksuell utnyttelse der jenter og kvinner utgjør 80 pst. av ofrene, voldtekt, seksualisert vold i konflikt, seksuell trakassering og partnerdrap, står ifølge WHO, anslagsvis 3 millioner jenter i Afrika i fare for å utsettes for kjønnslemlestelse hvert år. Vold mot kvinner gir fysisk og psykisk skade for den enkelte. Barns oppvekst ødelegges og det koster samfunnet store summer i tapt arbeid og i helsetjenester.

Kvinnens rett til seksuell og reproduktiv helse er også forbundet med store utfordringer i mange land. Mer enn 200 millioner jenter og kvinner i utviklingsland får ikke dekket sitt behov for prevensjon og mister dermed kontrollen med egen reproduksjon, samtidig som de utsettes for den helsefare som er forbundet med utrygge aborter og hyppige fødsler.

Mødre-dødeligheten er halvert globalt sett de siste 20 årene, men manglende helsetjenester i forbindelse med svangerskap og komplikasjoner ved fødsler gjør at 800 kvinner fremdeles dør hver dag. Restriktive abortlover er ikke forbundet med lavere abortrater. Hvert år dør anslagsvis 47 000 kvinner på grunn av utrygge aborter.

Barneekteskap er svært utbredt, spesielt i fattige land, hvor så mange som 67 millioner jenter under 18 år giftes bort årlig. Dette fører til at de mister skolegang og føder barn i svært ung alder, noe som videre øker risikoen for komplikasjoner og død.

Mål

De strategiske tiltakene over posten skal bidra til oppfyllelse av følgende mål:

- Styrke jenter og kvinners muligheter til å gjennomføre kvalitetsutdanning

- Avskaffe alle former for vold mot og diskriminering av jenter og kvinner i den private så vel som den offentlige sfære, inkludert seksualisert vold og skadelige skikker som kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap
- Sikre jenters og kvinners seksuelle og reproduktive helse og reproduktive rettigheter og arbeide for internasjonal aksept av seksuelle rettigheter
- Styrke lovgivning, normer og standarder om likestilling og bidra til myndiggjøring av kvinner og jenter på alle nivåer.
- Styrke jenters og kvinners politiske, økonomiske og sosiale deltakelse og rettigheter inkl. deltakelse, lederskap og innflytelse i det politiske og økonomiske samfunnsliv, herunder kvinner og jenter i krig, konflikt og post-konfliktsituasjoner

Rapport 2015

De tiltakene og resultatene det rapporteres om nedenfor er i tråd med målformuleringene som er nedfelt i Prop. 1 S (2015–2016).

Afrika

I Mosambik har 25 000 ledere i lokalsamfunn fått opplæring om seksuell og reproduktiv helse gjennom Norges og andre giveres støtte til en lokal organisasjon. Det har igjen ført til at 2.9 millioner kvinner har fått kvalifisert svangerskapskontroll, nærmere 700 000 kvinner har fått muligheter for å føde på helseklinikker og mer enn 900 000 kvinner har fått rådgivning knyttet til familieplanlegging. Mer enn 4000 kvinner fikk tilgang til prevensjon. Dette har hatt en meget positiv effekt for å redusere antall kvinner som dør i barsel.

I Tanzania har samarbeid med Styret for registrering av ingeniører og støtte til kvinnelige ingeniører resultert i at totalt 125 kvinner er registrert som profesjonelle ingeniører og fått relevante stillinger. 5 har startet eget firma og 4 er forfremmet til lederstillinger.

I Malawi har et «Ett FN» -prosjekt rettet mot unge jenter ført til at frafallet av jenter i skolen er redusert med 58 pst. i prosjektdistriktene. 58 pst. av jenter som hadde forlatt skolen er det lyktes på bringe tilbake. 7 000 jenter har fått tilgang til prevensjon og 15 000 jenter og deres omgivelser er nådd med kampanjen for å stoppe tidlige ekteskap.

I Republikken Kongo er det gitt støtte til et senter for kvinnehelse og bistand til ofre for seksualisert vold som gir et helhetlig tilbud omfat-

tende medisinsk bistand, psyko-sosial oppfølging og juridisk støtte. 9 470 personer har slik fått beskyttelse hvorav 444 ofre for seksualisert vold, fra 2 år til 65 år. Juridisk bistand er gitt i 136 saker som ledd i kampen mot straffefrihet. 44 voldsutøvere har fått fengselsstraffer.

I Uganda har prosjektet «Kvinnelige entreprenører» nådd 5133 kvinner i de mest konfliktutsatte områdene nord og øst i landet i 2015. Av disse har 60 pst. startet nye bedrifter og 260 forretningsplaner er utarbeidet og gjennomført. Andelen mottakere som benytter seg av finansielle tjenester økte fra 41 til 54 pst. Prosjektet har ført til holdningsendringer mht. tradisjonelle oppfatninger om kvinners rolle.

I Zambia har norsk støtte til en nasjonal organisasjon for juridisk støtte til kvinner bidratt til konkrete forbedringer i kvinners tilgang til rettsystemet og bekjempelse av vold mot kvinner. Allerede i første halvdel av 2015 ble 1500 saker, hvorav 500 gjaldt vold, fremmet for rettssystemet, av disse er 89 pst. avgjort til kvinners fordel.

Det er i seks år gitt støtte til et sub-regionalt universitetsnettverk for forskning og kapasitetsbygging om kjønn, med sete ved Ahfad universitetet for kvinner i Sudan. Samarbeidende universiteter er Makerere i Uganda og Addis Abeba i Etiopia. Formålet har vært å styrke forskningsområdet kvinner og likestilling i regionen. Et resultat er etablering av et regionalt institutt om kjønn, mangfold, fred og rettigheter ved Afhad universitet. En ekstern rapport utarbeidet på oppdrag fra Norad i 2015 konkluderte at instituttet er blitt et aktivt og innovativt senter innen et bredt spekter av kjønns- og mangfoldspørsmål i Øst-Afrika.

Prosjektet har i 2015 blant annet bidratt til stipender for studenter fra Sudan, Sør-Sudan og regionen for øvrig for masterstudier ved instituttet, oppnåelse og publisering av en doktorgrad og forskningsmateriale om ulike kjønnsrelevante temaer rettet mot akademia, sivilsamfunn og universitetsmyndigheter. Det har også lagt til rette for samarbeid mellom doktorstudenter fra de tre universitetene samt publisering av materiale om kjønnsstudier, feministisk teori, kjønn og politikk, og kjønnsutfordringer i Etiopia ved Addis Abeba universitet.

Midtøsten

I Libanon er kvinner og seksuelle minoriteter svært sårbare for diskriminering og utnyttelse, og særlig utsatte blant disse er syriske flyktninger og de fattigste libaneserne.

Gjennom støtte til lokale organisasjoner er det, ved bruk av sosiale media, skapt større bevissthet om seksuell utnytting av kvinner og behovet for bedre beskyttelse. Kompetansen til advokater som forsvarer ofre for menneskehandel er styrket.

En lokal organisasjon for LHBTI-personer har takket være norsk støtte ytet sosial og psykososial støtte til personer med alvorlige behov for hjelp. Sosialarbeidere, helsepersonell og rettsmedisinere har mottatt opplæring i helsespørsmål knyttet til LGBT-utsatte personer, inkludert voldtektsofre.

I Palestina har Norge videreført støtten til flere lokale kvinneorganisasjoner, herunder en som mobiliserer kvinner for politisk forsoning. Et senter for juridisk rådgivning har bistått 430 kvinner. En familieplanleggings institusjon har hevet bevisstheten om utvalgte helsespørsmål og gitt helsetjenester til 500 kvinner. 280 arbeidsplasser er skapt for kvinner i de mest marginaliserte områdene på Vestbredden gjennom et kvinne-drevet skolekantine-prosjekt. Støtte til UNRWAs kjønnsinitiativ er hovedsatsingen i Palestina. Det har nådd vel 18 000 mottakere, de fleste kvinner, i samarbeid med 30 lokale organisasjoner. Målsettingen er å øke kvinners utdanning og økonomiske og politiske deltakelse. Det inkluderer en komponent for å fremme kvinners bevegelsesfrihet med sikte på sosialisering og bygging av ferdigheter. 7917 kvinner i Gaza har nytt godt av programmet som særskilt støtter unge kvinnelige ledere.

Asia

I Nepal har støtte til kvinnelige ressurspersoner i marginaliserte områder resultert i at flere kvinner kan hevde sin rett til statsborgerskap, voksenopplæring og eiendom og at svært marginaliserte kvinner har fått en større stemme i offentlig debatt. Støtte til en mediabasert organisasjon har bidratt til at utfordringer knyttet til kjønnsbasert vold og diskriminering er blitt mer synlig i det offentlige rom.

Støtte til et nettverk av kvinnelige politikere har bidratt til flere kvinner i partiledelser og til at partiene har styrket sin likestillingsprofil. Det har også bidratt til en mer kjønns sensitiv grunnlov og en mer progressiv definisjon av borgerrettigheter for kvinner.

Nepal er et foregangsland når det gjelder rettigheter for LHBT-personer og Norges samarbeid med en lokal organisasjon har resultert i større anerkjennelse av denne gruppen. Opplæring av

menneskerettighetsaktivister har bidratt til økt rettshjelp og kjennelser som har konsolidert rett til likebehandling knyttet til arv, arbeid og familie-liv. Det er en økning i antall saker om overgrep som rapporteres samtidig som det er en oppfatning at faktiske tilfeller av vold og overgrep har gått ned. Flere LHBT-personer tør nå å stå frem som følge av radio- og TV-kampanjer og organisasjonen var instrumentell i arbeidet med å inkludere LHBT-personers like rettigheter i grunnloven. Det var også et stort gjennombrudd at kategorien *andre* nå er formelt inkludert i pass og reisepapirer.

I Indonesia har norsk støtte bidratt til at Indonesia har vedtatt en nasjonal handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet som er integrert i relevante departementers interne arbeidsplaner og det er avsatt midler i statsbudsjettet for gjennomføring. Sytti kvinner i to pilotprovinser er trent i konflikthåndtering. Handlingsplanen er ambisiøs når det gjelder beskyttelse av kvinner i konflikter, men er noe svakere hva gjelder deres deltakelse i fredsbygging. Lærdommen fra utarbeidelsen av planen, blant annet nært samarbeid mellom myndigheter og sivilt samfunn er samlet i en håndbok som er delt med andre land i regionen.

Det er også gitt støtte til en lokal organisasjon som arbeider for å fremme seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, med vekt på læreplaner som er tatt i bruk i 86 skoler, både statlige, private og islamske skoler. Det er gitt opplæring til 245 lærere og totalt har 18 632 elever fått undervisning. Det har ikke lyktes å få læreplanene inn som obligatorisk del av det nasjonale pensumet, men Helsedepartementet har godkjent de og fire ordførere har besluttet at de vil integrere de i sine distrikter.

Støtte til en annen frivillig lokal organisasjon har bidratt til at nye nasjonale retningslinjer er vedtatt for hvordan lokale forskrifter kan vedtas og som gir nasjonale myndigheter plikt til å oppheve diskriminerende forskrifter som er vedtatt av lokale myndigheter. I løpet av 2015 er den nye loven brukt 23 ganger av nasjonale myndigheter og en lokal lov har som følge av denne gjennomgangen blitt annullert. En database over diskriminerende lover er opprettet og brukes aktivt av sivilsamfunnet i dets påvirkningsarbeid.

I Pakistan har støtte til en lokal frivillig organisasjon som arbeider for seksuell og reproduktiv helse og rettigheter resultert i samarbeid med Helsedirektoratet og andre offentlige institusjoner og skoler om opplæring av helsepersonell i mødre/barnehelse, pubertetsendringer og forebygging av seksuelt overførbare sykdommer.

Latin-Amerika

I Guatemala er det gitt støtte til ni lokale mayakvinneorganisasjoner som arbeider med forebygging av vold mot kvinner og menneskehandel samt oppfølging i rettsapparatet av vold mot urfolk kvinner. Det har gjort det mulig å nå ut til over 6000 personer, både menn og kvinner.

I Nicaragua har 36 388 kvinner som har vært utsatt for vold og misbruk mottatt hjelp gjennom et 3 årig prosjekt basert på 40 frivillige ressursgrupper. 20 pst. av disse har lyktes med å anmelde overgrep.

På Cuba er LHBT-rettigheter blitt innført som pensum for alle legestudenter. På Jamaica er det gitt støtte til forskning som viser hvordan homofobi kan påvirke økonomien negativt.

I Colombia har støtte til lokale kvinnettverk for fred bidratt til å fremme kvinners deltakelse i fredsprosessen og økt bevisstheten hos forhandlingspartnerne rundt kvinners deltakelse i gjennomføringen av en fredsavtale. Kvinnettverkene har skapt oppmerksomhet i lokale media om beskyttelse av kvinner og kvinnelige ledere. De har også utarbeidet strategier for å inkludere likestilling i politiske programmer samt satt fokus på tilgang til rettssystemet for kvinnelige ofre.

Internasjonale frivillige organisasjoner

Det er gitt støtte til en internasjonal koalisjon for kvinners helse som har bygget partnerskap på tvers av aktører om sensitive temaer som tilgang til seksualundervisning i Nigeria og Pakistan. Koalisjonen har også gjennom støtte til lokale partnere bidratt til å få på plass en lov mot barneekteskap i Sindh-provinsen i Pakistan og retningslinjer for å levere aborttjenester i Peru.

Norsk støtte til en frivillig organisasjon for internasjonale rådgivningstjenester knyttet til svangerskap (Ipas, basert i USA) har bidratt til opplæring i 17 utviklingsland av 2465 medisinsk ansatte i gjennomføring av trygge aborter, inkludert medisinsk abort og orientering av 5266 helsearbeidere og ledere, økt tilgang på abortrelatert medisinsk utstyr og medisiner i Ipas programland gjennom opplæring og samarbeid med myndigheter og partner-organisasjoner, distribusjon av 186 242 manuelle vakuumaspirasjonsinstrumenter (MVA), som resulterte i at 4,6 millioner kvinner og jenter mottok abortrelaterte helsetjenester, registrering av MVA i Myanmar og Egypt, økt tilgang til moderne prevensjon og til helsetjenester for jenter og kvinner som har utført farlige aborter. 552 663 av disse ble fulgt opp direkte i 4 849

helsestasjoner i 17 land. 75 pst. av kvinnene som mottok disse helsetjenestene ønsket og fikk tilgang på prevensjonsmetoder i etterkant.

Norge har også støttet et sentralamerikansk kvinnefond som gir råd, opplæring og finansiell støtte til mindre kvinnegrupper, organisasjoner og nettverk som arbeider med å fremme kvinners menneskerettigheter. Fondet har i 2015 sikret kvinners deltakelse i flere viktige statlige beslutningsorganer i El Salvador, blant annet utdanningsstyret og plattformen for barn, ungdom og unges rettigheter. Gjennom deltakelsen har kvinnene kunnet foreslå prosjekter til fordel for jenter og kvinner. Deres saker har fått mer gehør og statusen til unge kvinnelige feminister har økt.

Som ledd i Norges innsats for å eliminere kvinnelig kjønnslemlestelse er det gitt støtte til Tostan, en organisasjon basert i Vest Afrika som arbeider med bevisstgjøring og myndiggjøring av jenter, kvinner og andre målgrupper for at det skal bli slutt på omskjæring og andre skadelige skikker i regionen. Resultatene er foreløpig på aktivitetsnivå, men med godt potensial for målgruppeeffekt og mulig samfunns-effekt i 2016. Prosjektet omfatter 280 lokalsamfunn i Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Mali, Mauritania og Senegal.

I Senegal er omskjæringsraten gått ned fra 25 pst. i 2013 til 17 pst. i 2014 herav 241 lokalsamfunn som Tostan samarbeider med som har erklært at de slutter med omskjæring i 2015. I de 100 lokalsamfunnene i Senegal som Tostan samarbeider med takket være norske midler er dialogarbeidet i gang, og det er gode utsikter til at de vil gi avkall på omskjæring i løpet av 2016. I tillegg sammen 180 lokalsamfunn i de fem andre landene der Tostan arbeider med gjennom norsk støtte i 2015, ble det drevet opplæring og bevisstgjøring om konsekvenser av omskjæring for kvinners helse, og noen av dem har uttrykt at de vil erklære avståelse fra omskjæring fra 2016.

FN og Internasjonale finansieringsinstitusjoner

For å styrke likestillings- og rettighetsinnretningen til lands helseplaner, er det gitt støtte til WHO's arbeid med å utvikle og gjennomføre metoder for å bedre overvåkingen av ulikhet i helse og for å gå fra kunnskap om ulikhet til å identifisere hvem som faller utenfor eksisterende helsetjenester samt metoder for å inkludere disse. Et viktig anliggende er deltakelse av målgruppen, lokalbefolkningen og sivilsamfunnet i arbeid med å endre helseplaner og tjenester for å nå ut til alle. I 2015 ble denne tilnærmingen testet i Indonesia og Nepal, og flere andre land har allerede tatt den i

bruk. Alle WHO's regionskontorer vil fremme bruk av den. Erfaringer fra dette arbeidet forventes publisert i et spesialnummer av WHO fagtidsskrift i løpet av 2016.

I Den interamerikanske utviklingsbanken (IDB) har Norge, som største giver, støttet et flergiverfond for likestilling og mangfold, med tre målgrupper: kvinner og menn som er ofre for kjønnsdiskriminering, urfolk og mennesker av afrikansk opprinnelse. 70 prosjekter er igangsatt siden 2009.

Et pilotprosjekt i Bolivia for å styrke urfolkjentes posisjon gjennom et eget sportsprogram med deltakelse av 600 tenåringsjenter førte til en betydelig økning i prosentandelen tenåringsjenter som bruker tid på utdanning, helse og sport, og som tilegnet seg lederegenskaper for å organisere lokale idrettslag. Jentene økte også sin bruk av det lokale idrettssenteret.

Et annet pilotprosjekt («Kjærlighet...men av den gode sorten») med 800 studenter som deltakere har hatt fokus på å redusere kjønnsbasert vold blant tenåringer i Mexico by gjennom opplæring og bevisstgjøring. Evaluering av piloten viser

betydelig positiv innvirkning for holdningsendringer knyttet til kjønn og vold, med fem prosents nedgang i aksept for og rettfærdiggjøring av vold, og åtte prosents nedgang i aksept av kjønnsdiskriminerende holdninger i parforhold. Evalueringen viste dessuten en stor grad av tilfredshet blant studentene som hadde deltatt. På grunn av de gode resultatene vil prosjektet nå utvides til å omfatte 37 000 studenter.

Flergiverfondet kan ellers vise til følgende resultater: Ti av IDBs landprogrammer har innkorporert kjønn og mangfold, elleve pilotprosjekter er gjennomført og evaluert, i tre land er det avholdt konsultasjoner med målgrupper som del av utviklingen av landstrategier, 24 workshops om inkludering av likestilling og mangfold har blitt avholdt for offentlige etater og seks nasjonale kvinneombud har blitt institusjonelt styrket.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 306,7 mill. kroner, av dette foreslås 100 mill. kroner øremerket økt satsing på utdanning for jenter og kvinner.

Kap. 169 Global helse og utdanning

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
01	Driftsutgifter	7 760	15 958	17 325
70	Global helse, <i>kan overføres</i>	2 866 372	3 065 000	3 065 000
73	Utdanning, <i>kan overføres</i>	1 598 588	1 732 000	1 837 000
	Sum kap. 0169	4 472 720	4 812 958	4 919 325

Utdanningsbistand inngår i flere poster på bistandsbudsjettet, og samlet er det innenfor bistandsbudsjettet for 2017 anslått ca. 3,4 mrd. kroner til utdanningsformål, en økning på anslagsvis 500 mill. kroner fra 2016.

Utdanning og helse er hovedsatsinger i utenriks- og utviklingspolitikken, og står sentralt i statsminister Solbergs innsats som leder av FN's generalsekretærs pådrivergruppe for bærekraftsmålene. Regjeringen har doblet bistanden til utdanning fra 1,7 mrd. kroner i 2013 til 3,4 mrd. kroner i 2017. Takket være betydelige bistandsmidler og ikke minst et stort politisk engasjement, har Norge fått en global lederrolle på utdanningsområdet. Innen global helse har Norge spilt en global leder- og pådriverrolle i flere år.

De to satsingsområdene ses i sammenheng, og oppnåelse av bærekraftsmålene for helse og utdanning er styrende for arbeidet som støttes

over dette kapitlet. En rettighetsbasert tilnærming vil bli lagt til grunn og likestillingshensynet vil bli ivarettatt.

Gjennom å styrke arbeidet i begge sektorer og gjennom å arbeide på tvers, er målet å oppnå en gjensidig merverdi og større effekt av ressursene. Utdanning, spesielt for jenter, har en positiv effekt på blant annet mødre helse, reduksjon av barnedødelighet og for redusert forekomst av smittsomme sykdommer. Spe- og småbarnshelse, spesielt ernæring, har avgjørende betydning for læringspotensialet og utvikling av ferdigheter, samt at mødrenes utdanningsnivå har betydning for småbarnshelse.

Jenters fullføring av videregående skole og ungdomshelse, spesielt tilgang til prevensjon for jenter, er eksempler på gode synergier mellom helse og utdanning. Oppnåelse av likestilling og oppfyllelse av kvinners rettigheter er viktig i norsk utenriks- og utviklingspolitikk. Det vil være kritisk å sikre kvinners og jenters rett til utdanning og helse, inkludert seksuell- og reproduktiv helse, og å fremme likestilling mellom kjønnene for å nå bærekraftsmålene for utdanning, helse og likestilling innen 2030.

Utdanning og helse har til felles at investeringer legger grunnlaget for utvikling og har høy avkastning på sikt. Dette kapitlet er derfor et sentralt virkemiddel for å støtte opp om langsiktig bærekraftig utvikling generelt. Begge har betydning for måloppnåelse på andre av regjeringens satsningsområder slik som fattigdomsbekjempelse, næringsutvikling, klima, menneskerettigheter, fred og demokrati.

Bevilgningen skal brukes strategisk og katalytisk og bidra til kunnskaps- og metodeutvikling på et område som har behov for nytenkning og et globalt løft. Innsatsen konsentreres om områder hvor det antas at norsk innsats vil kunne utgjøre en vesentlig forskjell. I tråd med det sterke fokuset på kvalitet og læring under det nye bærekraftsmålet om utdanning, vil dette ha høy prioritet i 2017. At jenter og barn i krise og konfliktområder sikres muligheter til kvalitetsutdanning og læring vil stå særlig sentralt, sammen med yrkesfaglig utdanning for kvalifisering til arbeidslivet. Innovative finansieringsmetoder og teknologiske løsninger utvikles og benyttes der det er hensiktsmessig. Hensynet til barn med nedsatt funksjonsevne er gjennomgående i alt vi gjør. Bevilgningen skal også brukes til pådriverarbeid på globalt nivå, inkludert oppfølging av høynivåkommisjonen for finansiering av utdanning og mer generelt erklæringen fra toppmøtet om utdanning for utvikling i Oslo.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter enkelte driftskostnader i departementet og ved utenriksstasjonene knyttet til utdanningsbistanden.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 17,3 mill. kroner.

Post 70 Global helse, kan overføres

Formålet med bevilgningen er å bidra til å nå bærekraftsmål 3, helsemålet, med særskilt vekt på

prioriterte delmål knyttet til dødelighet blant kvinner, barn og ungdom, og å stoppe spredning av hiv og aids, tuberkulose og malaria, og andre smittsomme sykdommer. Støtten søkes innrettet slik at den bidrar til styrking av helsesystemene i utviklingsland. Regjeringen vil bygge på lærdommen fra ebolaepidemien i vestafrikanske land i 2014 og 2015.

Innsatsen for å oppnå FNs tusenårs mål om helse har bidratt til at antall barnedødsfall (tusenårs mål 4) ble halvert fra 12,7 millioner i 1990 til 6 millioner i 2015. Antall mødredødsfall (tusenårs mål 5) ble nesten halvert fra 532 000 i 1990 til 303 000 i 2015. Målene om to tredjedels reduksjon i barnedødelighet og tre firedels reduksjon i mødredødelighet, ble ikke nådd. Årlig antall nysmittede med hiv falt fra 3,5 millioner i 2000 til 2 millioner i 2014. I juni 2015 hadde 15,8 millioner hiv-smittede tilgang til hiv-medisiner, en økning fra 800 000 i 2000. Antall malariatilfeller er redusert med 37 pst. siden 2000, og dødeligheten er mer enn halvert. Antall tuberkulose tilfeller falt med 41 pst. mellom 1990 og 2013, og dødeligheten falt med 47 pst. Tusenårs mål 6, om å stoppe, og begynne å reversere spredningen av hiv og aids, malaria og andre dødelige sykdommer, kan sies å være nådd, men ikke målet om universell tilgang til hivbehandling.

Innsatser under posten skal være langsiktige og forutsigbare. Økte investeringer i dag vil redde liv, bidra til utvikling, og gi store økonomiske innsparinger på sikt.

Om lag to tredjedeler av bevilgningen under posten går til langsiktig støtte til de offentlig-private helsepartnerskapene Vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria og legemiddelordningen UNITAID. Videre ble det i 2015 inngått avtale med Verdensbanken om støtte på 600 mill. kroner årlig til Den globale helsefinansieringsordningen GFF, jf. tilsagnsfullmakt i 2016-budsjettet. Innenfor disse initiativene vektlegges støtte til styrking av helsesystem, tilgang til helsepersonell og bærekraft.

En viktig forutsetning for oppnåelse av bærekraftsmålet for helse er innovasjon, forskning, og produktutvikling. Posten skal bidra til fleksibel støtte som tillater nasjonale og lokale forvaltere å angripe flaskehalsen som hindrer resultatoppnåelse. FN-organisasjoner, Verdensbanken, norske og internasjonale frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner og mottakerlands myndigheter er kanaler for støtte.

Bevilgningen blir også brukt til å finansiere deler av norsk innsats til global helsesikkerhet, jf.

omtale under kap. 164, post 72 Utvikling og nedrustning.

Bevilgningen benyttes til å støtte arbeid for å forebygge og bekjempe pandemier.

Bevilgningen kan også benyttes til å støtte internasjonale møter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler på helseområdet, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte. I tillegg støttes organisasjoner, prosjekter og tiltak som fremmer norske satsningsområder, samt konferanser, seminarer og delegasjonsbesøk både i og utenfor Norge.

Norge bidrar også med støtte til helse og bekjempelse av hiv og aids gjennom det bilaterale samarbeidet, FN-organisasjoner og Verdensbanken, jf. programområde 03.10 Bilateral bistand og programkategori 03.30 Multilateral bistand.

Offentlig-private helsepartnerskap

Norge er med i de offentlig-private helsepartnerskapene Vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria og Den internasjonale legemiddelordningen UNITAID. FN, nasjonale myndigheter, sivilt samfunn og næringsliv deltar i partnerskapenes styre. Norge følger opp norsk tilskudd gjennom styredeltakelse. I Gavi og Det globale fondet deltar Norge i styregrupper sammen med andre land, der styre og komitedeltakelse går på omgang mellom landene. I UNITAID har Norge egen styreplass. Vaksinealliansen Gavi og Det globale fondet er organisert som stiftelser under sveitsisk lov. UNITAID sorterer administrativt under Verdens helseorganisasjon.

Hoveddelen av landene som mottar støtte har svakt utviklede styresett hvor det kan være utfordrende å arbeide. Dette medfører betydelig risiko for økonomiske misligheter. Fra norsk side legger vi vekt på å følge organisasjonenes arbeid med risiko og kontroll, herunder gjennom periodevis medlemskap i styrenes underkomiteer for finans og revisjon. Utenriksdepartements Sentral kontrollenhet avla i 2016 besøk til henholdsvis Gavi og Det globale fondet for samtaler om deres arbeid med internkontroll og håndtering av mislighetssaker, samt markere den vekt Norge tillegger dette arbeidet. Vår vurdering er at begge organisasjonene har god økonomistyring og utviklet rammeverk med risikostyring som en integrert del av virksomhetene, samt har økt innsatsen på dette feltet. De har begge nulltoleranse for økonomiske misligheter, en egen risikoenhet og intern-

revisorer som rapporterer direkte til styret, og eksterne varslingskanaler. De har gode rutiner for tilbakeholdelse av støtte når misligheter avdekkes, og tilbakebetaling av misligholdte midler. Internrevisjonsrapporter er offentlig tilgjengelige. Begge organisasjoner har per 2016 også egne retningslinjer for arbeidet i sårbare stater.

UNITAID er underlagt WHO's systemer, og har ikke samme mulighet som de to andre organisasjonene til å etablere egne systemer for blant annet internrevisjon, men har styrket sin interne risikostyring i 2015.

Vaksinealliansen Gavi

Situasjonsbeskrivelse

Vaksinealliansen Gavi arbeider for at alle barn i fattige land får et fullverdig vaksinetilbud. Rask og effektiv introduksjon av nye vaksiner og støtte til å sikre fungerende vaksinetjenester står sentralt i arbeidet. Gavi er ledende blant de globale helseinitiativene når det gjelder bistandseffektivitet og samordning med nasjonale planer.

Under Gavis påfyllingskonferanse i Berlin i januar 2015 forpliktet givene seg til å bidra med USD 7,5 mrd. Sammen med tidligere giverforpliktelser på USD 2 mrd. er finansieringen av neste strategiperiode (2016–2020) på USD 9,5 mrd. sikret. Regjeringen inngikk i april 2016 avtale med Gavi om direkte støtte på 6 250 mill. kroner for perioden 2016–2020, jf. tilsagnsfullmakt. I 2017 er bidraget på 1 267 mill. kroner. Fra før har Norge i 2010 inngått avtale om støtte til Gavi gjennom finansieringsmekanismen IFFIm på 1 500 mill. kroner samlet for perioden 2010–2020, dvs. ca. 150 mill. kroner per år, og i 2014 en avtale om 1 140 mill. kroner samlet for perioden 2014–2019 til poliovaksinering gjennom Gavi, dvs. 190 mill. kroner per år. Norge er tredje største giver til Gavi, etter Storbritannia og Gates-stiftelsen.

En ekstern kvalitetsvurdering av Gavis internrevisjon i juni 2015 viste at Gavis internrevisjon bare delvis tilfredsstiller internasjonale regelverk for internrevisjon. En omorganisering og utbygging av internrevisjonen, samt for risikostyring, har siden funnet sted, og rapporter fra internrevisjonen viser god progresjon i arbeidet. Risikoprofilen til Gavi tar utgangspunkt i at 81 pst. av virksomheten (målt i pengeverdi) er leveranse av vaksiner. Disse distribueres av UNICEF og er en vanskelig omsettelig vare.

Det vises til omtale av samarbeidet med Verdens helseorganisasjon under kap.170, post 83.

Mål

- Gavis formål er å redde barns liv og fremme bedre helse gjennom økt tilgang til vaksiner i fattige land. Strategien for 2016–2020 har følgende fire delmål:
- Vaksinemålet – øke bruken av nye og uutnyttede vaksiner. Strategien legger vekt på dekningsgrad og å nå de mest marginaliserte med vaksiner.
- Helsesystemmålet – styrke arbeidet for integrerte helsesystemer for økt kapasitet til vaksiner.
- Bærekraftsmålet – utvikle bærekraftige nasjonale vaksinasjonsprogram og nasjonal finansiering.
- Vaksinemarkedsmålet – påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser på og sikker tilgang til vaksiner for fattige land.

I lys av økonomisk utviklingsnivå skjer det en gradvis utfasing av mottakerland. I 2015 har fire land gått ut av programmet og finansierer nå helt sin vaksiner, mens ytterligere fem land forventes å gjøre det samme i løpet av 2016.

Rapport 2015

Norsk bidrag til Vaksinealliansen Gavi i 2015 var 1 000 mill. kroner. I tillegg kom 190 mill. kroner til poliovaksiner gjennom Gavi, og 146,25 mill. kroner til Den internasjonale finansieringsmekanismen for immunisering IFFIm.

Gavi bidro mellom 2011 og 2015 til å forebygge nærmere fire millioner dødsfall og vaksinere nærmere 250 millioner barn. Siden oppstarten i 2000 har Gavi bidratt til å forebygge syv millioner dødsfall.

Øke støtten til og bruk av underutnyttede vaksiner og nye vaksiner og bidra til sikker levering av vaksiner

- Ved utgangen av 2015 hadde tre fjerdedeler av alle de 73 Gavi-støttede landene introdusert pneumokokkvaksinen i sine rutinevaksinasjonsprogram.
- Over halvparten av landene hadde introdusert rotavirusvaksinen i 2015.
- 39 land hadde introdusert inaktivert poliovaksiner i 2015.
- I april 2015 innførte Laos som første land vaksine mot japansk encefalitt med støtte fra Gavi.
- HPV-vaksiner mot kreft i livmorhalsen startet opp i 2013. Ved utgangen av 2015 hadde

Gavi demonstrasjonsprogram i 20 land, med en million unge jenter vaksinert.

Bidra til å styrke helsesystem ved blant annet å legge til rette for levering av vaksiner og andre helsetjenester

- Rundt 19 prosent av programstøtten til Gavi i perioden 2011–2015 gikk til systemstyrking og relaterte aktiviteter i forbindelse med introduksjon av vaksiner eller vaksinekampanjer. Helsesystemstyrking alene utgjorde ni prosent av programstøtten.

Øke forutsigbarhet og bærekraft

- Gavi har mobilisert tilstrekkelige ressurser til å finansiere strategien for 2016–2020.
- I 2015 innfridde 85 prosent av alle 68 land med krav til samfinansiering sine forpliktelser, opp fra 75 prosent i 2014. Antall land med utestående forpliktelser gikk ned fra 17 land i 2014, til 10 land i 2015.

Påvirke vaksinemarkedet med sikte på reduserte priser og sikker tilgang på vaksiner til fattige land

- Gavi har bidratt til økt konkurranse i markedet og økt forsyningssikkerhet, og dermed også lavere vaksinepriser. I 2015 kjøpte Gavi vaksiner av 15 ulike produsenter, opp fra fem produsenter i 2001. Åtte av dem var basert i fremvoksende markeder, mot kun en produsent i 2001.

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria*Situasjonsbeskrivelse*

Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria skal mobilisere ressurser for finansiering av tiltak for bekjempelse av disse sykdommer i de områdene i verden hvor behovene er størst. Tiltakene blir gjennomført av samarbeidspartnere på landnivå. Støtte gis på landenes premisser, i samsvar med nasjonale planer og prosedyrer, og er resultatbasert. Fondet finansierer også styrking av helsesystemer i utviklingsland, da svake helsesystemer er blant de største hindringene for opptrapping av tiltak og sikring av deres effekt. Man er nå oppe i rundt 40 pst. av Fondets midler til styrking av helsesystem.

Det globale fondets strategirammeverk 2017–2022 ble vedtatt i november 2015. Fondet ønsker å maksimere resultatene av arbeidet for å redusere hiv, tuberkulose og malaria, men setter dette målet i større grad i sammenheng med helse-

systemstyrking generelt og fremme av menneskerettigheter, inkludert seksuell og reproduktiv helse og rettigheter, grupper som ellers faller utenfor, samt likestilling. Fondet vil mobilisere mer ressurser for dette arbeidet, det stiller økte krav til egenfinansiering og legger grunnlaget for at land gradvis kan utfases av støtten.

Fondets finansrapport for 2015 viste en god finansiell situasjon med god utbetalingstakt. Internrevisjons- og granskingsfunksjonen fremstår som godt utbygd og utformet til å avdekke svakheter og forbedringsområder knyttet til misligheter og avvik, herunder gjennom bredt anlagte revisjoner på landnivå. Gjennom styredeltakelse vil man fra norsk side påse at Det globale fondet fortsatt prioriterer høyt arbeidet med internkontroll og risikohåndtering. Flere revisjonsrapporter i 2015 og 2016 påviste misligheter og vedvarende ineffektiv ledelse og ineffektiv bruk av midlene på landnivå. I løpet av 2016 skal det utarbeides en egen handlingsplan for styrket risikostyring i Fondet, samt foretas gjennomgang av måten det arbeides på i land med høy risiko.

Det globale fondets påfylling i desember 2013 for perioden 2014–2016 ga mer enn USD 12 mrd. i giverforpliktelser. Norges bidrag er 1,7 mrd. kroner i treårsperioden. I september 2016 ble det avholdt en påfyllingskonferanse for perioden 2017–2019. Norges bidrag er 2 mrd. kroner i treårsperioden, jf forslag til romertallsvedtak.

Fondet rapporterer å nå målet om å redde 10 millioner liv og forhindre 140–180 millioner nye hiv-infeksjoner i strategiperioden 2012–2016. Det vil da totalt ha bidratt til å avverge 22 millioner dødsfall siden opprettelsen i 2002.

Mål

Fondet vil finansiere arbeid for å oppnå bærekraftsmål 3 om å stanse epidemiene av aids, tuberkulose, malaria, gjennom å:

- maksimere resultat av investeringer i arbeid med HIV, tuberkulose og malaria,
- styrke systemene for helse,
- fremme og beskytte respekt for menneskerettigheter og likestilling,
- mobilisere økte ressurser.

Rapport 2015

Norges støtte til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria var på 600 mill. kroner i 2015.

- Det globale fondet støttet programmer i mer enn 140 land i 2015. Programmene gav følgende resultater:
- 8,6 millioner mennesker fikk hiv-behandling ved utgangen av 2015. Det er omtrent halvparten av alle som får hiv-behandling globalt, og 1,3 millioner flere enn målsettingen.
- I 2015 ble mer enn en million mennesker testet og behandlet for tuberkulose. Til sammen har 12,2 millioner tuberkulose tilfeller blitt diagnostisert og behandlet.
- 150 millioner myggnett behandlet med insektmiddel ble delt ut i 2015 for å beskytte familier mot malaria. Til sammen er 600 millioner myggnett blitt delt ut, også dette mer enn målsettingen på 390 millioner.
- Ved utgangen av 2015 hadde Det globale fondet brukt opptil 40 pst. av sine midler på helse-systemstyrking. Disse midlene gikk til å støtte program for å bekjempe de tre sykdommer, inkludert spesifikke helsesysteminvesteringer til informasjons og logistikk-system, opplæring av helsearbeidere, og dessuten til innovative mekanismer og innsats for å mobilisere ytterligere helsesystemstøtte på landnivå.

Fondet kan også vise til gode resultater på forebyggingsområdet. Ved utgangen av 2015 har blant annet 3,3 millioner kvinner fått tilgang til tjenester som forebygger hivsmitte fra mor til barn. 5,2 milliarder kondomer er delt ut med støtte fra Det globale fondet.

Den internasjonale ordningen for økt tilgang til legemidler UNITAID

Situasjonsbeskrivelse

UNITAID arbeider for tilgang til nye farmasøytiske produkter til forebygging, diagnostisering og behandling av Hiv og aids, tuberkulose og malaria, samt hepatitt C når dette opptrer sammen med Hiv (ko-infeksjon). UNITAID finansierer prosjekter som iverksettes av ulike partnere. To tredeler av støtten går til prosjekter med barn og kvinner som målgruppe.

UNITAID er administrert av WHO og benytter WHOs kontrollsystemer, men har i tillegg styrket sin egen risikohåndtering. Dette følges tett av styret. UNITAID har bl.a. støttet utvikling av teknologi for å måle styrken på immunforsvaret og virusmengde i blodet, som igjen sikrer bedre medisiner og at eventuell resistens mot tilgjengelige medisiner kan oppdages. Slik komplementerer UNITAID særlig investeringer gjennom Det

globale fondet til bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, som gir landene midler til å kjøpe produktene som UNITAID har gjort tilgjengelig.

Mål

- Bekjempe Hiv og aids, malaria, tuberkulose og hepatitt C.

I tillegg har UNITAID seks strategiske mål for perioden 2013 – 2016 om økt tilgang til hurtigdiagnostikk, barnemedisiner, behandling for og forebygging av hiv og aids, tuberkulose og malaria. Ny strategi for perioden 2017–2021 er under utarbeidelse.

Rapport 2015

UNITAID utbetalte i 2015 prosjektstøtte for USD 130 mill.

Norges bidrag i 2015 utgjorde 48 mill. kroner. Kumulativt siden starten er Norge den tredje største giveren til UNITAID, etter Frankrike og Storbritannia. Støtten omfattet bl.a. følgende tiltak:

Halvering av pris på enkelte hiv-medisiner innkjøpt med midler fra Det globale fondet. Etter hvert som flere får tilgang til «førstelinjebehandling» for HIV øker resistensutvikling og behov for å bytte til effektiv «andrelinjebehandling». UNITAID har bidratt til halvering av prisen for en del av disse behandlingene, slik at de kan benyttes også i lavinntektsland.

UNITAID støttet opprettelsen av en Medicines Patent Pool, en ordning der patentinnhavere kan gi andre produsenter lisens til å produsere et patentert produkt for salg i enkelte markeder.

I tillegg arbeider UNITAID med å kartlegge og overvåke markedet for dermed å identifisere hvor markedet må endres, og hvilke produkter det er behov for. I 2015 publiserte UNITAID oversikter over behovene for produkter relatert til hiv, tuberkulose og malaria. Disse gir retning til UNITAIDs arbeid, og brukes også av andre aktører.

Den globale finansieringsordningen for kvinners, barns og ungdoms helse (GFF)

Situasjonsbeskrivelse

Den globale finansieringsordningen (GFF) er en ny finansieringsordning som skal gi grunnleggende helsetjenester til kvinner, barn og ungdom, inkludert familieplanleggingstiltak. Ordningen skal bygge på nasjonale planer, nasjonale behov og sikre sterkere nasjonal forankring og finansiering av helsesektoren på landnivå. Norsk støtte til oppfølging av anbefalingene fra FN-kommisjonen

for livreddende medisiner for kvinner og barn (2012), blir gitt gjennom GFF.

GFF støtter gjennomføringen av den globale strategien for kvinners, barns og ungdoms helse på landnivå. Den globale strategien for kvinners, barns og ungdoms helse 2016–2030 ble lansert under FNs generalforsamling i september 2015. Strategien fastslår at selv om tusenårsmålene ga god fremgang med nedgang i mødredødelighet på 44 pst. og barnedødelighet med 53 pst, ble ikke helsetusenårsmålene nådd i alle land. Mye gjenstår for å sikre overlevelse og gode liv i land med høy dødelighet. Den globale strategien erkjenner videre at tiltak må settes i verk på andre områder, som utdanning, ernæring, vann og sanitær for bedre helseresultater og god helse over tid. Strategien legger også vekt på ungdoms særskilte behov.

GFF legger opp til, under nasjonalt lederskap, at bidragsytere (offentlige og private) går sammen på landnivå om en prioritert nasjonal plan som skal levere bedre og bærekraftige helsetjenester til kvinner, barn og ungdom.

GFF Trust Fund, etablert i Verdensbanken, skal bidra med katalytisk finansiering, koplet til partnerlandets villighet til bruk av egne midler til helsetjenester og helsektoroppbygging. De multilaterale organisasjonene UNFPA, UNICEF, WHO, UNWOMEN, UNAIDS og Verdensbanken har gått sammen i konstellasjonen H6 og avgitt en erklæring til støtte for gjennomføringen av Den globale strategien og GFF globalt og på landnivå. Bidrag fra GFF Trust Fund vil i første omgang komme 12 land med høyest dødelighetsbyrde til del. Av disse befinner 10 land seg i Afrika sør for Sahara. Disse landene har ønsket å bruke GFF-modellen til å levere bærekraftige helsetjenester til kvinner, barn og ungdom.

Norge har forpliktet 600 mill. kroner pr. år til GFF Trust Fund til 2020. Norsk støtte til FN-kommisjonen for livreddende medisiner til kvinner og barn (2012), og til Det innovative helsefondet i Verdensbanken (HRITF), blir videreført gjennom GFF.

Canada og Bill og Melinda Gates Foundation bidrar finansielt til fondet, i tillegg til Norge. Japan, USA og Storbritannia vil assosiere sine investeringer til nasjonale helseplaner for kvinner, barn og ungdoms helse i landene som mottar katalytisk finansiering fra GFF. I tillegg arbeides det med å få frem konkrete forpliktelser fra privat sektor.

Ved tildeling og oppfølging av tilskudd legges det til grunn at støtten er underlagt Verdensbankens systemer for pengeforvaltning og risikohåndtering.

Norge har inngått volumgaranti for innkjøp av prevensjonsimplantater (p-staver) for perioden 2013–2018 på inntil USD 140 mill, jf. Garantifullmakt. Garantiorrdningen har ført til at prisen i

utviklingsland på to typer p-staver fra to forskjellige produsenter ble halvert i 2013 mot innkjøp av et garantert volum.

Mål

- Redusere dødelighet blant kvinner, barn og ungdom.
- Sikre bedre og bærekraftige helsetjenester gjennom helsesystemoppbygging

Satsningsområder

- 12 land (Etiopia, DRC, Kenya, Tanzania, Uganda, Senegal, Liberia, Kamerun, Mosambik, Nigeria, Bangladesh og ytterligere ett asiatiske land) innføres i GFF med støtte fra GFF Trust Fund slik at de kan levere bedre basis helsetjenester til kvinner, barn og ungdom.
- Utvikling av bærekraftig helsesektor i landene med høyest byrde med vekt på leveranser på distriktsnivå.
- Arbeide for bredere global støtte for Den globale finansieringsordningen (GFF) for kvinner, barn og ungdom.

Rapport 2015

GFF ble lansert under Finansiering for utviklingskonferansen i Addis Abeba i juli 2015. I 2014 annonserte Norge støtte til ordningen med 600 mill. kroner pr år i perioden 2015–2020, jf. tilsagnsfullmakt. Siden GFF først ble operativt i 2016, ble støtten på 600 mill. kroner i 2015 kanalisert gjennom «Health Results Innovations Trust Fund (HRITF)» i Verdensbanken med 360 mill. kroner og som støtte til gjennomføringen av anbefalingene fra FN-kommisjonen for livreddende medisiner og utstyr med 240 mill. kroner, herunder støtte til «Reproductive Maternal Newborn and Child Health»-fondet (RMNCH) i UNFPA. Disse ordningene var satt opp for å få fremgang på tusenårsmål 4 (nedgang i barnedødelighet) og tusenårsmål 5 (nedgang i mødredødelighet og bedre tilgang på prevensjoner) gjennom bedre basishelsetjenester til kvinner og barn. GFF bygger på Verdensbankens fond for resultatstyrt finansiering av kvinne- og barnehelse (HRITF), etablert i 2007 og erfaringer fra RMNCH-fondet. Under HRITF er det gjennomført pilotprosjekter i over 30 land. Erfaringene fra disse prosjektene er tatt inn i planverket for GFF. Den andre finansieringsstrømmen var norske midler til RMNCH-fondet til støtte for reproduktiv, mødre- og barnehelse, og oppfølging av Norges tilsagn i familie-

planleggingstoppmøtet i London i 2012 med 150 mill. kroner pr år til 2020. Ved utgangen av 2015 hadde RMNCH-fondet finansiert tiltak i 19 partnerland. Støtten fra fondet har bedret landenes tilgang til 13 livreddende produkter i tråd med anbefalingene til FN-kommisjonen for livreddende medisiner og utstyr. Støtten har blant annet bidratt til 29 prosent økning i andel land som har de anbefalte livreddende medisinene på sine nasjonale lister for essensielle medisiner og 16 prosent reduksjon i medisinmangel for de utvalgte medisinene på nasjonalt nivå.¹⁰

Noen av midlene ble kanalisert bilateralt til Clinton Health Access Initiative (CHAI) etter vedtak i allokeringsskomiteen til RMNCH-fondet. Ønsket med reallokeringen var å iverksette lovende intervensjoner mot mødredødelighet bl.a. i nordlige Nigeria der dødeligheten var særlig høy. Fra og med 2016 tilføres ikke RMNCH-fondet nye midler fra Norge, men inngår i stedet i GFF-bidraget.

Støtten til Clinton Health Access Initiative (CHAI) i 2015 har gitt gode resultater. I Nigeria har støtten bidratt til å øke tilgang til og bruk av sink og væskeerstatning for å forebygge diaré, og dermed redusere barnedødelighet i tre fokusstater, Lagos, Rivers og Kano. Andel barn behandlet med sink og væskeerstatning for diaré har økt fra 32 til 49 prosent og CHAI estimerer at støtten har bidratt til å redde 2 291 liv i 2015. Barne- og mødre helseprogrammet i nord-Nigeria nådde i 2015 det ambisiøse målet om å redusere dødeligheten blant mødre og nyfødte med 50 prosent i de tre delstatene med høyest sykdomsbyrde.

I 2015 ble mer enn 10,5 millioner p-staver distribuert til verdens fattigste land. Dette utgjør en økning på 39 prosent fra 2014 og 130 prosent sammenliknet med 2012. Prisreduksjonen som følge av volumgarantien anslås å ha ført til besparelser på 100 mill. USD i 2015 og 140 mill. USD i 2013 og 2014. Det er ikke utbetalt på garantien, volumene er nådd og produsentene vil videreføre den lave prisen i fem år ut over garantiordningen.

Innovasjon, forskning, produktutvikling og andre virkemidler for oppnåelse prioriterte helsebærekraftsmål

Situasjonsbeskrivelse

Norsk innsats tilknyttet global helse har de siste årene fokusert på å fremme innovative tilnærminger og løsninger innen teknologi, medisiner og medisinsk utstyr, og helsetjenester som er kost-

¹⁰ DFID's annual review of RMNCH TF

nadseffektive, livreddende og gir valuta for pengene med fokus på å bedre kvinners og barns helse.

Regjeringen vil følge opp anbefalingene fra FNs generalsekretærs høynivåpanel om forebygging av helsekriser, som Norge sammen med Tyskland og Ghana tok initiativ til å opprette i 2015. Hovedspor for den norske oppfølgingen vil være etablering av ny global mekanisme for finansiering av forskning og utvikling av nye vaksiner for å forebygge fremtidige pandemier, reform av WHO's krisearbeid, samt å styrke implementeringen av Det internasjonale helsereglementet. Med hensyn til den nye mekanismen for vaksineutvikling mot pandemier, hvor Norge har tatt ansvaret for sekretariatsfunksjonen, går arbeidet raskt fremover og forventes å bli lansert tidlig på nyåret i 2017.

En hovedplattform for støtte til forskning og innovasjon med deltagelse av norske forskningsmiljø er Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC). Prioriterte områder er forebygging, behandling og diagnostika for infeksjonssykdommer, familieplanlegging, reproduktiv helse, implementeringsforskning og innovasjon innen mødre-, barne-, nyfødt-, ungdomshelse og helsesystemer. En midtveisgjennomgang ferdigstilles i 2016. Den vil gi anbefalinger for resterende programperiode 2016–2020.

Norge støtter internasjonale produktutviklingspartnerskap som arbeider for å utvikle nye vaksiner og legemidler som ikke har et kommersielt marked. Produktutviklingspartnerskapene bringer sammen farmasøytisk industri og akademiske forskningsmiljø. Disse får tilskudd fra en rekke land, næringsliv og private stiftelser. Programmene som har fått norsk støtte ble evaluert og ferdigstilt i 2015. Videreføring er til vurdering.

Malawi og India mottar bilateral støtte i 2016 til innsats for mødre- og barnehelse. I India støtter Norge innovative helsetjenester for kvinner og barn med særlig vekt på å redusere dødelighet blant nyfødte, bedre sykepleier- og jordmorutdanningen og etablere samarbeid mellom norske og indiske helseinstitusjoner. Målet er at norsk innsats skal utløse større og varige satsinger fra indiske myndigheter for å redusere mødre- og barnedødeligheten. I Malawi støtter Norge tilsvarende arbeid, men med sterkere vekt på håndtering av fødselskomplikasjoner.

Mål

- Redusert barnedødelighet
- Bedret mødrehelse
- Bekjempe hiv og aids, tuberkulose og malaria
- Beredskap for pandemibekjempelse

Rapport 2015

Pådriver- og mobiliseringsarbeid for FNs strategi for mødre- og barnehelse

Samlede tilskudd til ulike tiltak knyttet til pådriver- og mobiliseringsarbeid samt styrking av informasjonssystemer og prosesser for å måle oppslutning og investering i mødre og barnehelse var på om lag 50 mill. kroner i 2015. De mest omfattende tiltakene inkluderte støtte til Verdens helseorganisasjon, East African Community, Den afrikanske utviklingsbanken, Partnerskapet før mødre- og barnehelse og støtten til FNs generalsekretærs kontor for koordinering og implementering av den Globale strategien for kvinners og barns helse.

Norge støtter FNs generalsekretærs «Every Women Every Child Initiative», som er en av de største globale bevegelsene innen global helse, med 300 partnere og USD 45 mrd. i finansielle forpliktelser. I løpet av 2015 har Partnerskapet for mødre- og barnehelse og Generalsekretærens kontor levert en omforent ny strategi for barne- og mødre- og helse som styrker fokus på menneskerettigheter, sårbare grupper/områder, ungdom, og behov for tverrsektorielle innsatser. Partnerskapet for mødre- og barnehelse har vært et viktig forum for interessenter innen mødre- og barnehelse, og har vært viktig for å danne konsensus og utveksle kunnskap om mødre- og barnehelse.

Verdens helseorganisasjon mottok 24 mill. kroner for arbeidet med å bistå land i å iverksette anbefalingene fra *FNs kommisjon for informasjon og ansvarlighet (CoIA)*. Anbefalingene besto i å styrke systemer for monitorering av investeringer i, og resultater for mødre og barnehelse. Den uavhengige monitoreringsgruppen (iERG) leverte sin endelige rapport i 2015. Rapporten viste at bare en av COIA-anbefalingene er oppnådd, mens det er fremgang på seks andre områder. Spesielt utfordrende er manglende oppdaterte og disaggregerte data for dødelighet og dekningsgrad av grunnleggende barne- og mødrehelsetjenester. Betydelig arbeid gjenstår altså på landnivå for å etablere systemer som gir god statistikk om kvinners og barns helse på spesielt subnasjonale nivåer. Samtidig har COIA-arbeidet bidratt til å løfte resultatmåling og ansvarliggjøring innenfor global helse, som blant annet har resultert i økt investeringer i nasjonale helseinformasjonssystemer, blant annet økt bruk av systemet DHIS2 fra Universitetet i Oslo.

Støtten til flergiverfondet i Den afrikanske utviklingsbanken var i 2015 på seks mill. kroner. Prosjektet *Value for Money* har som mål å bevisst-

gjøre parlamentarikere og finansministre om investering i helse. Programmet arbeider i dag i 41 land, og en evaluering som ble foretatt i 2014 viser for perioden 2012–14 økt effektivitet i lederskap, klare policyimplikasjoner og tverrsektoriell innsats for helse, og økt nasjonal finansiering til sektoren.

Fem land i East African Community, Burundi, Kenya, Rwanda, Uganda og Tanzania, samarbeider om Open Health Initiative (OHI) for å påskynde fremgang i kvinners og barns helse. Det promoterer innovative tiltak, tilgang på data, og oversikt over resultater og ressurser. East African Community har definert indikatorer og etablert en regional database basert på District Health Information System (DHIS2), som benyttes på møter mellom ministre og statsledere. De har også bidratt med metoder for ressurs- og resultatmonitorering, som blant annet brukes til å sammenligne utviklingen i landene i regionen. OHI har også ført til at kvinners og barns helse har fått økt regional oppmerksomhet.

Forskning, innovasjon og produktutvikling

Tilskuddene ble gitt til blant annet innovasjonsfondet Saving Lives at Birth (SL@B), Global Special Mobile Association (GSMA), United Nations Foundation (UNF) og Program for Appropriate Technology Health (PATH), og Interactive Research and Development.

UNFs mHelse program har støttet 26 innovative m-helseprosjekter i 16 land som er på vei til å bli oppskalert gjennom privat-offentlig-samarbeid og innovativ finansiering. Programmet har overgått sitt opprinnelige mål og gir nå drøyt 1,5 millioner kvinner og barn tilgang på gode helsetjenester. Eksempelvis trekkes frem applikasjonen MomConnect i Sør-Afrika som spiller en sentral rolle i det første landsdekkende mHelse-programmet, med alle gravide i landet som mulige brukere. Sammen med partnerne i Saving Lives at Birth støtter Norge også ni innovasjoner som bidrar til å redde liv i tiden rundt fødsel i utviklingsland. Et eksempel er pusteapparat for barn kalt Bubble CPAP som brukes i Malawi. Støtten til mHealth for Saving One Million Lives Initiative (ICT4SOML) i Nigeria gjennom UNF har bidratt til utvikling av en implementeringsmodell med nasjonalt eierskap i tett samarbeid med givere, inkludert private foretak. mHelse-rammeverket ble godkjent av den nye helseministeren og vil bli implementert under hans ledelse ved å ta i bruk digitale verktøy til å styrke helsesystemene. Dette har bl.a. vært grunnlaget for at et samarbeide om

å nå gravide kvinner med helseinformasjon via SMS er blitt finansiert av J&J og USAID. Dette programmet vil nå ut til 2 millioner kvinner. Støtten til ICT4SOML i Nigeria gjennom GSMA har bidratt til igangsetting av samarbeid mellom GSMA, myndighetene og privat sektor. De har lansert og testet tre ulike forretningsmodeller for mHelse. Dette resulterte bl.a. i at 2,2 millioner kvinner har fått helseinformasjon, og blant dem er det 30 000 betalende abonnenter, noe som betraktes som en god start for rullering av bærekraftige mHelse forretningsmodeller.

Forskningsrådets program for global helse- og vaksinasjonsforskning (GLOBVAC) utlyste i 2015 forskningsmidler for 130 mill. kroner. Programmet har støttet utprøving av en vaksine mot Ebola i Guinea som viste seg å være svært effektiv og fikk mye publisitet internasjonalt. Programmet har også støttet utvikling av en effektiv og billig vaksine som kan hindre diare forårsaket av rotavirus, en sykdom som tar livet av flere hundre tusen barn hvert år. Vaksinen er tatt i bruk av indiske myndigheter, og det pågår diskusjoner med Verdens helseorganisasjon for å få deres anbefaling («prekvalifisering») av vaksinen. Gjennomgangen av programstøtten fremhever at programmet fyller et viktig gap i det norske finansieringslandskapet. Spesielt har programmet lyktes med å styrke norsk kapasitet på området. Antallet forskningsgrupper og -institusjoner som er involvert i global helseforskning har økt betraktelig, og det er mer samarbeid nasjonalt, internasjonalt og med miljøer i utviklingsland.

Malariamedisinforetaket *Medicines for Malaria Venture* (MMV) ble støttet med 5 mill. kroner for å utvikle nye, effektive og billige malariamedisiner. I 2015 fikk MMV godkjent en ny malariamedisin for barn og klinisk utprøving i fase tre-studie av enkeltdosebehandling ble videreutviklet.

Initiativet for legemidler mot neglisjerte sykdommer, *Drugs for Neglected Diseases initiative* (DNDi), mottok 5 mill. kroner i støtte for å utvikle nye og forenklede behandlingsmetoder mot afrikansk sovesyke. I 2015 hadde DNDi lovende resultater fra en studie på enkeltdosebehandling mot sykdommen med virkestoffet oxaborole.

I 2015 mottok Det internasjonale aidsvaksineinitiativet *International AIDS Vaccine Initiative* (IAVI) 6 mill. kroner i kjernestøtte. I 2015 har IAVI drevet frem en vaksinekandidat som bygger på samme metode som ble brukt i den vellykkede Ebola-vaksinen.

Det internasjonale partnerskapet for mikrobisider *International Partnership for Microbicides* (IPM) mottok 6 mill. kroner i 2014 for å utvikle og

sikre tilgang til effektive mikrobisider som kan forebygge hivsmitte hos kvinner i utviklingsland. Resultatene fra fase II studiene viser at vaginalringen har omkring 30 prosent effekt totalt.

Tuberkulosevaksineinitiativet *Tuberculosis Vaccine Initiative (TBVI)* har i 2015 støttet preklinisk og tidlig fase klinisk utvikling av 4 vaksine-kandidater mot tuberkulose, og identifisert en rekke biomarkører. TBVI fikk i 2015 støtte på 5 mill. kroner blant annet til å arbeide videre med en fase 1b-studie i Sør-Afrika for vaksinekandidaten MTBVAC.

Bilateralt samarbeid om mødre- og barnehelse med Malawi og India

Malawi og India fikk støtte til bilateralt prosjektsamarbeid i 2015.

Samarbeidet med India skjer gjennom *Norway India Partnership Initiative (NIPI II)* med målsetning om å teste ut mødre- og barnehelse-intervensjoner i utvalgte distrikter og delstater. Ved å demonstrere effekten av nye helsetjenester i utvalgte områder legges grunnlaget for at myndighetene skal kunne ta arbeidet videre i stor skala. De aller fleste av de nye intervensjonene og metodene som er testet ut har gitt meget gode resultater. Nasjonale indiske helsemyndigheter vil derfor gjøre disse nasjonalt tilgjengelige. En slik nasjonal utrulling vil skje med egne midler. Særlig gode erfaringer har det vært med programmet for utdanning av sykepleier/jordmor og videreutdanning av helsearbeidere på fødestue.

Norge har et bredt helseengasjement med Malawi. Det er inngått en femåring avtale med Clinton Health Access Initiative (CHAI) for perioden 2013–2018 om utdanning av jordmødre og helsearbeidere ved ni forskjellige utdanningsinstitusjoner. Målsetningen er at disse skal bidra til å styrke helsetjenester til mor og barn.

Norge har sammen med Tyskland gjennomført en pilot for resultatbasert finansiering i fire distrikter i Malawi, som har gitt gode resultater i form av at flere kvinner føder på klinikk. En annen målsetning med piloten har vært å sikre bedre helsetjenesteleveranser. Piloten ble fra norsk side avsluttet i 2015. Resultatene har vært så gode at helseministeren har uttrykt ønske om at ordningen rulles ut over hele landet. Parallelt har Norge støttet følgeforskning av piloten i regi av bl.a. College for Medicine i Malawi for å dokumentere resultater av pilotarbeidet. Et seminar ble gjennomført våren 2016 i Malawi med deltakelse fra helse- og finansministeriene for å trekke erfaringer fra piloten og ta disse erfaringer

gene inn i Malawis nasjonale arbeid med å styrke helsesektoren.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 3 065 mill. kroner.

Det vises også til forslag til romertallsvedtak om tilsagnsfullmakt på 2 000 mill. kroner i støtte til fondet over en treårsperiode (2017–2019).

Post 73 Utdanning, kan overføres

Regjeringen har doblet bistand til utdanning fra 2013 til 2017. Dette er i tråd med regjeringens ambisjoner om å bidra til et høyst nødvendig løft for global utdanning. Ved å doble eget budsjett og gjennom aktivt politisk engasjement viser Norge vei og mobiliserer til økt innsats fra utviklingsland selv og fra andre givere.

Formålet med bevilgningen er å bidra til oppnåelse av bærekraftsmål 4 om utdanning. Utdanning er avgjørende for å bekjempe fattigdom og oppnå bærekraftig utvikling. Samtidig er utdanning å regne som et globalt fellesgode; nødvendig både for å oppnå næringsutvikling, sysselsetting og bærekraftig vekst i landene hver for seg og også for å løse mange av utfordringene vi står overfor i en verden som veves stadig tettere sammen. Skolegang setter mennesker i stand til å respondere på arbeidsmarkedets behov – og skape arbeidsplasser for andre. Samtidig fremmer utdanning god helse og bidrar til lavere fødselstall. Kunnskap er på mange måter bærebjelken i både individets og samfunnets utvikling – utdanning bygger demokrati og er en grunnleggende menneskerettighet.

Bistand til utdanning foreslås økt med i overkant av 500 mill. kroner til om lag 3,4 mrd. kroner i 2017. 1 837 mill. kroner av utdanningsbistanden i 2017 foreslås bevilget på kap. 169, post 73. Som del av denne økningen, flyttes 75 mill. kroner fra kap. 170, post 72 Unicef og øremerkes Unicefs utdanningsarbeid.

På regionbevilgningen for Afrika planlegges det en økning på 200 mill. kroner til utdanning i 2017 og på regionbevilgningen for Asia (Afghanistan) en økning på 20 mill. kroner. I tillegg foreslås økte midler til utdanning over andre poster, bl.a. kap. 163, post 70 Humanitær bistand.

Situasjonsbeskrivelse

Til tross for fremgang er det fortsatt 59 millioner barn i barneskolealder og 63 millioner barn i ungdomsskolealder som ikke går på skolen. Rundt 75

millioner barn og unge står helt eller delvis uten utdanningsmuligheter som følge av kriser og konflikt. Blant barna som verdenssamfunnet ikke har lykkes i å nå, finner vi de fattigste og mest marginaliserte barna, herunder barn med nedsatt funksjonsevne. Det gjenstår også mye for å sikre at jenter fullfører ungdomstrinnet og videregående opplæring. Denne situasjonen er en utfordring for oppnåelse av menneskerettighetene og *alle* bærekraftsmålene.

Skal vi lykkes i å nå bærekraftmålet om inkluderende og rettferdig fordelt kvalitetsutdanning og muligheter for livslang læring for alle innen 2030, må vi lykkes i å inkludere de aller svakeste i skolen og sørge for at barn og unge lærer grunnleggende ferdigheter som er relevante for arbeidsmarkedet. Bevisstgjøring, kompetanseheving, opplysningsarbeid og holdningsendringer er nødvendig. I tillegg er det behov for målrettede tiltak som sikrer inkludering og kvalitetsheving i skolene, og øremerkede tiltak som fanger opp de mest utsatte.

Utdanning må prioriteres og finansieres over nasjonale budsjetter. Selv med store økninger, vil bistanden forbli liten målt mot investeringene som trengs og systemene som må bygges. Education for All Global Monitoring Report 2015 rapporterer at utdanningsbudsjettene har økt i mange land siden 2000, samtidig som utdanning fremdeles er lavt prioritert i en rekke land. Å satse på bistand er fortsatt riktig og viktig, særlig i de fattigste og mest sårbare landene, i områder som er rammet av krise og konflikt og gjennom målrettede innsatser for å nå marginaliserte barn. Norske midler søkes benyttet slik at de støtter opp om, og kan utløse, økte investeringer i utdanningssektoren fra utviklingslandene selv.

En strategisk innrettet og resultatorientert bistandspolitikk kan virke katalytisk. Det tenkes derfor nytt når det gjelder finansiering og partnerskap, og når det gjelder å utnytte det potensialet som ligger i den teknologiske utviklingen som har funnet sted de senere år. Utbredelsen av mobiltelefoner og internett i utviklingsland åpner bl.a. nye muligheter for bedre tilgang til og kvalitet på undervisning og uformell læring. Norge vektlegger innovasjon i utdanningssatsingen, og det jobbes med å bygge opp gode innovative prosjekter og tilnærminger. Nye partnerskap og strategisk samarbeid med private aktører er viktig i dette arbeidet.

Utpøring av resultatbasert finansiering (RBF) på utdanningsfeltet fortsetter i samarbeid med Verdensbanken, Tyskland og USA. Målet er RBF som virker katalytisk og evner å mobilisere

statlige og private midler til utdanning for alle og bidrar til å gi insentiver som igjen bidrar til målsettingene for utdanningssatsingen.

Norge har gått i bresjen for en ny internasjonal offensiv som skal sikre utdanning av god kvalitet for alle. Norge er pådriver for finansiering av utdanning, økt satsing på jenters utdanning, på kvalitet og læring og på utdanning i krise og konflikt. Gjennom politisk lederskap, diplomati og strategisk økonomisk støtte bidrar Norge til at barns rett til utdanning oppfylles, og at verden når FN's nye bærekraftsmål for utdanning.

Den norskinitierte og -finansierte kommisjonen for finansiering av utdanning, som ble ledet av FN's spesialutsending for utdanning Gordon Brown, leverte sin rapport med anbefalinger til FN's generalsekretær i september. Norge vil ta del i oppfølgingen av kommisjonens anbefalinger både som pådriver og gjennom egen bistandsinnsats.

Vi er på god vei til å nå målsetningen om lik skoledeltakelse for gutter og jenter. Det er likevel fremdeles 48 land der andel jenter i barneskolen er mindre enn andel gutter. I noen land, særlig i Vest-Afrika, er utfordringene fortsatt store. På ungdomstrinnet og i videregående opplæring er forskjellene enda større. Det er særlig de fattigste jentene på landsbygda som kommer dårligst ut og har størst risiko for aldri å begynne på skolen. I tillegg øker faktorer som nedsatt funksjonsevne og voldelig konflikt, barrierene for utdanning. I et likestillingsperspektiv er det også store svakheter i undervisningspraksis, læreplaner, lærebøker og læreres holdninger til og kunnskap om likestilling. I mange land gjenstår det fortsatt mye før man kan si at utdanning bidrar til å fremme likestilling og til å styrke jenters og kvinners stilling i samfunnet. Jenters utdanning er derfor en hovedprioritet i utdanningssatsingen, og det jobbes gjennom ulike kanaler med tiltak som sikrer at flere jenter begynner og fullfører videregående utdanning.

Utdanning i krise- og konfliktsituasjoner har ikke vært høyt prioritert globalt til tross for at utdanning står høyt på prioriteringslisten for mange familier i kriseområder, og at manglende muligheter til skolegang oppgis som en viktig årsak til at familier velger å forlate kriseområder. Norge har derfor påtatt seg en pådriverrolle for å styrke humanitær og langsiktig finansiering til dette området. Norge har inntatt en ledende rolle for mobilisering av støtte til utdanning i Syria og regionen og markerte dette under giverkonferansen for Syria i London i februar 2016. Videre har Norge hatt en ledende rolle frem mot etablerin-

gen av «Education Cannot Wait», en plattform og fondsmekanisme for utdanning i krise og konflikt som ble lansert på Verdens humanitære toppmøte i mai. I den humanitære bistanden til utdanning bidrar Norge med over det dobbelte av fire-prosentmålet satt av humanitære organisasjoner.

Like viktig som tilgang til skole, er det at barn lærer. Av dem som går på skolen, går 185 millioner elever ut av fjerde klasse uten å kunne lese og skrive. I mange land er det et skrikende behov for flere og bedre kvalifiserte lærere og mer og bedre læremateriell. Norge har initiert og bidrar i oppbyggingen av et program som skal sikre at relevante multilaterale organisasjoner gir mer systematisk og bedre koordinert rådgivning til utvalgte samarbeidsland om hvordan de kan styrke rekruttering, kvalitet og motivering av lærere, ettersom flere og bedre kvalifiserte lærere er en forutsetning for å få til et læringsløft.

Store ungdomskull og økende arbeidsledighet blant unge bidrar til økt ustabilitet og sårbarhet i mange utviklingsland. Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) anslår at verden vil trenge 600 millioner nye arbeidsplasser innen 2020. Det antas at utfordringene blir særlig store i Afrika sør for Sahara der kun 13,7 prosent av arbeidsstyrken har fast lønnet arbeid i dag, og befolkningen mellom fem og 14 år er ventet å øke med 35 prosent i perioden 2015 til 2030. Behovene for yrkesopplæring er store. I dag er opplæringen ofte mangelfull og gir ikke ungdommer ferdighetene de trenger for å finne arbeid eller skape arbeidsplasser, eller bidra til næringsutvikling og bærekraftig økonomisk vekst. Manglende uttelling for utdanning lokalt, kombinert med forhåpninger om bedre muligheter andre steder kan føre til økt migrasjon. For å motvirke denne effekten, må utdanningen som tilbys være relevant for arbeidsmarkedet og kombineres med næringsutvikling.

Norge er i ferd med å bygge opp en helhetlig og strategisk yrkesfaglig portefølje i konsultasjon med næringslivet og andre partnere på feltet. Som en oppfølging av Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling* og Meld. St. 35 (2014–2015) *Sammen om jobben*, er det besluttet å opprette et nytt søknadsbasert program for yrkes- og fagopplæring. Programmet retter seg særlig mot kvinner og unge og skal tilrettelegge for samarbeid mellom myndigheter, utdanningsinstitusjoner og næringslivet. Hovedutlysningen planlegges for 2017.

Norge har inngått et samarbeid med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) for å støtte deres yrkesfaglige satsing, rettet blant annet mot arbeidsløs ungdom på landsbygden i Afghanistan.

ILOs modell for yrkesrettet opplæring og lærlingeordninger er basert på tett samarbeid med privat næringsliv og bransjeorganisasjoner.

Norge har også inngått et samarbeid om yrkesfaglig opplæring med Tyskland, Storbritannia og internasjonale oljeselskap i Kenya, Mosambik, Tanzania og Uganda, hvor det generelle utdanningsnivået er lavt og yrkesfaglig opplæring er mangelfull. Prosjektet Skills for Oil and Gas in Africa (SOGA) som er i oppstartsfasen, har som mål å kvalifisere lokal arbeidskraft for oppdrag i tilknytning til petroleumsindustrien. Det vil bli lagt spesiell vekt på de lavere nivåene i leverandørkjedene, og kvalifikasjoner som er overførbare til andre sektorer.

Norge har et betydelig samarbeid innen høyere utdanning, ettersom dette er viktig for utvikling av utdanningssektoren som helhet, og for generell utvikling i samarbeidsland. En hovedvekt er lagt på støtte til etablering eller styrking av relevante studietilbud i samarbeidsland, men også til utveksling av studenter mellom institusjoner i sør og relevante norske studietilbud.

Midlene til utdanning over andre poster følger de samme overordnede prioriteringer og målsettinger, som for kap. 169, post 73. Det er også eksempler på multilaterale organisasjoner finansiert utenfor utdanningsposten, som bidrar inn mot utdanningssatsingen. Et eksempel er Den afrikanske utviklingsbanken som har yrkesfaglig opplæring som en av sine prioriteter. Et annet er Verdens matvareprogramms innsats for skolemat og ernæring i tidlig alder, som forutsetning for senere evne til læring.

Posten benyttes også til å støtte internasjonale toppmøter, konferanser og prosesser og gjennomføring av konvensjoner og avtaler på utdanningsområdet, samt støtte til utviklingslandenes deltakelse, herunder faglig bistand og reisestøtte, som del av norsk pådriverarbeid for utdanning. Et eksempel er utdanningsuken (*Oslo Education Week*) som ble arrangert i juni for å sette fokus på prinsippet om «*leave no one behind*», som er førende for bærekraftsmål 4.

Mål

Det globale bærekraftmålet for utdanning er referanserammen for implementering av Meld. St. 25 (2013–2014) *Utdanning for utvikling* som definerer satsingen og dens tre overordnede målsettinger:

- Alle barn får begynne på og fullføre grunnskole
- Alle barn og unge lærer grunnleggende ferdigheter og rustes for livet

- Flest mulig får ferdigheter som sikrer en overgang til arbeidslivet

I resultatrammeverket for satsingen er det spesifisert et sett av konkrete delmål under de overordnede målsettingene, som skal kunne nås på mellomlang sikt, for eksempel at nye skoler er bygget eller rehabilitert eller på annet vis har fått forbedret infrastruktur, at skoler har fått mer og bedre undervisningsmaterieell, at lærere har fått hevet sin kompetanse etc.

For å nå den første overordnede målsettingen fokuseres det på å sikre tilgang til undervisning for dem som fortsatt faller utenfor, særlig jenter, barn med nedsatt funksjonsevne og barn som er ofre for krise og konflikt. Det arbeides for at alle grupper av barn begynner på skolen, og at de fullfører skoleløpet. Norge støtter blant annet bygging og rehabilitering av skoler og klasserom. Det tenkes helhetlig på tvers av sektorer ettersom skoledeltakelse henger nøye sammen med bl.a. helse, sanitære forhold, ernæring og sikkerhet, i tillegg til religiøse og kulturelle normer. Derfor er det også utarbeidet en policy markør, som skal sikre bred rapportering fra og med 2016.

Den andre hovedmålsettingen er knyttet til innhold og kvalitet. Først når grunnskoleutdanningen har god kvalitet vil den gi gevinst også på andre områder som helse, økonomisk vekst og sosial utvikling. Tilgang til godt undervisningsmaterieell og opplæring av lærere vil stå sentralt også i 2017. Gjennom norsk støtte til partnere som Global Partnership for Education og Unicef bidrar Norge til å sikre skolebarn i en rekke land mer/bedre undervisningsmaterieell, og til at lærere får videreutdanning. I tillegg fokuserer utdannings-satsingen på nye teknologiske løsninger, som kan bidra til at flere nås med godt læringsinnhold.

For å nå den tredje hovedmålsettingen jobbes det målrettet for å oppnå relevant yrkesopplæring, bl.a. gjennom samarbeid med multilaterale organisasjoner, myndigheter og privat næringsliv, samt gjennom å arbeide for høyere utdanning av god kvalitet gjennom bl.a. Norhed-programmet.

Når det gjelder jenters utdanning er hovedmål å sikre inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning for alle jenter og gutter. Delmål er at alle jenter begynner på og fullfører grunnskolen og videregående opplæring, inkludert yrkesrettet opplæring, i tillegg til at alle jenter og gutter har tilgang på god undervisning som fremmer likestilling

Norge vil i 2017 ta aktivt del i oppfølging av anbefalingene i Den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning, som ses som veikart for å nå bærekraftsmål 4.

Rapport 2015

En forutsetning for å lykkes med utdannings-satsingen, er å forstå *hvorfor* barn og unge ikke går på skolen og *hvorfor* de ikke lærer, og derigjennom *hvordan* man best kan oppnå målsettingene. Det er derfor nedlagt betydelig arbeid for å sikre effektiv og målrettet norsk innsats, og for å mobilisere til et globalt løft for utdanning. En viktig samarbeidspartner i dette arbeidet var bl.a. Brookings Institution som Norge har rammeavtale med, samtidig som norske og internasjonale sivilsamfunnsorganisasjoner og academia har vært konsultert. Det er også foretatt gjennomganger av utdannings-situasjonen i utvalgte fokusland som utgangspunkt for beslutninger om strategiske norske investeringer.

Norge etablerte seg i 2015 som en leder på den globale utdanningsarenaen. Utdanningstopp-møtet i Oslo i juli 2015 var avgjørende i så måte. Toppmøtet var godt forberedt med utredninger og forskningsrapporter på de fire utvalgte temaene: jenters utdanning, kvalitet og læringsutbytte, utdanning i krise og konflikt, samt finansiering av utdanning. I tillegg ble det utarbeidet en rapport om integrering av barn med nedsatt funksjonsevne. Arbeidet med å følge opp konklusjonene fra toppmøtet på de fire områdene startet umiddelbart. Særlig kan nevnes opprettelsen av den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning. I tillegg til statsministeren er presidentene fra Indonesia, Chile og Malawi, samt UNESCOs generalsekretær, med-initiativtagere. Kommisjonen består av 26 internasjonale ledere fra ulike sektorer og regioner, og ledes av FNs generalsekretærs spesialutsending for utdanning, Gordon Brown. Kommisjonen har konsultert bredt med ulike kompetansemiljøer og interessegrupper og arbeidet har ført til internasjonalt engasjement og fokus på utdanning.

I tillegg førte toppmøtet til at det ble gitt ny kraft til arbeidet med å etablere «*Education Cannot Wait*», en plattform og fondsmekanisme for utdanning i krise og konflikt, som ble lansert under *World Humanitarian Summit* i mai 2016.

Med lanseringen av *Safe Schools Declaration* i mai 2015 inntok Norge dessuten en ledende rolle for beskyttelse av skoler.

Regjeringens fokus på nye og innovative metoder for å sikre mer og bedre utdanning i en situasjon preget av knappe ressurser globalt, førte til at to konkrete innovasjonsprosjekt ble igangsatt i 2015. Det ene er en innovasjonskonkurranse i samarbeid med bl.a. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) og mobilselskapet

Orange med formål å utvikle en mobilbasert læringsapplikasjon som skal lære syriske flyktningbarn å lese på arabisk. Dette er et offentlig-privat partnerskap. Målet er å ha et eller flere mobilspill, som supplement til formell utdanning, klart til bruk i slutten av 2016. Det andre er opprettelsen av en ny finansieringsmekanisme for innovasjon innen helse og utdanning. Initiativet ble lansert under Visjon 2030-konferansen arrangert av Utenriksdepartementet og NTNU i mars 2015. I slutten av 2015 ble første runde av en idékonkurranse knyttet til mekanismen lansert. Videre ble det norskinitierte flergiverfondet for resultatbasert finansiering av utdanning (Reach) i Verdensbanken igangsatt og Tyskland og USA kom inn som givere.

Styrearbeid og arbeidet med å følge opp utdanningsstøtte gjennom multilaterale kanaler har stått sentralt. De viktigste partnerne for utdanningsstøtten i 2015 var Unicef, Det globale partnerskapet for utdanning (GPE) og UNESCO. I tillegg ble det bilaterale samarbeidet om utdanning med utvalgte land trappet opp. Innsatsen på landnivå fulgte de samme tematiske prioriteringene. Eksempelvis har Norge i Malawi bygget opp en utdanningsportefølje med vekt på jenters utdanning, sårbare grupper og støtte til et pilotprosjekt om teknologisk innovasjon.

Unicef var i 2015 den viktigste multilaterale kanalen for utdanning av jenter. Støtten bidro til at flere jenter fikk tilgang til barne- og ungdomsskolen og det ble arbeidet for å utvikle nasjonale retningslinjer mot kjønnsbasert vold i skolen. I samarbeid med UNESCO og FNs befolkningsfond (UNFPA), jobbet Unicef med seksualundervisning i lærerutdanningen, skolepensum og i klasserommet. Også Det globale partnerskapet for utdanning (GPE), hvor Norge er en viktig giver, har bidratt til at jenter i land som mottar midler, fullfører grunnskolen og begynner videregående skole i et trygt og støttende læringsmiljø.

Bevilgning til utdanning i krise og konflikt ligger hovedsakelig under kap. 163 Nødhjelp og humanitær bistand, og beskrives der. Utdanningsstøtting gjennom sivilt samfunn bevilges over kap. 160 Sivilt samfunn, og beskrives der. En rekke utdanningstiltak i samarbeidsland finansieres over regionbevilgningene (kap. 150–153) og beskrives der.

Multilaterale partnere

Norge arbeider med og gjennom multilaterale organisasjoner for å styrke det multilaterale systemet, for å kunne skalere opp norsk innsats

og oppnå bedre resultater, og for å unngå fragmentering i det globale utdanningsarbeidet. Norge vil fortsette å kanalisere en betydelig andel av utdanningsmidlene gjennom multilaterale organisasjoner, gitt at de arbeider effektivt og oppfyller sine mandat på en tilfredsstillende måte. Partnerne er valgt ut med tanke på deres evne til å levere på den norske utdanningsstøttingens målsettinger.

Unicef

Unicef bevilges midler over kap. 170, post 72 FNs barnefond (Unicef), der hovedomtalen av organisasjonen finnes. Den delen av samarbeidet som omhandler utdanning omtales her.

Situasjonsbeskrivelse

Norge har i lang tid bidratt med vesentlig støtte til Unicefs utdanningsinnsats gjennom en program-samarbeidsavtale som bevilges over kap. 170, post 72, i tillegg til kjernestøtten. Fra og med 2015 har utdanningsstøtten blitt bevilget over kap. 169, post 73. Bevilgningene til Unicefs innsats for utdanning har gradvis økt.

Unicefs utdanningsinnsats er bred og omfatter ulike nivåer av tiltak. I Unicefs strategiske plan for 2014–2017 er utdanning ett av syv hovedinnsatsområder.

Det skal rapporteres på følgende overordnede mål:

- Bedret tidlig læring
- Økt og bedret læringsutbytte
- Inkluderende utdanning med vekt på lik rett til utdanning
- Bærekraftig utdanning i humanitære situasjoner
- Globale partnerskap og systembygging

Unicef har et økt fokus på tidlig barndom og fortsetter sitt arbeid med tilgang og læring i grunnskolen. Organisasjonen støtter styrking av systemer for å gi flere og alternative utdanningsmuligheter for vanskeligstilte og ekskluderte barn, inkludert barn med nedsatt funksjonsevne og jenter, med vekt på målbart læringsutbytte. Unicef har en særlig viktig rolle når det gjelder utdanning for barn rammet av krise og konflikt. Som koordineringsleder av nødhjelpsstøttingen på utdanning sammen med Redd Barna, har Unicef ansvar for å sikre at utdanning gis prioritet i tidlig humanitær respons.

Unicef har i samarbeid med en rekke partnere fremmet, finansiert og tilrettelagt for grunnutdan-

ning og likestilling gjennom varierte tiltak som bl.a. rettes inn mot å bygge ned barrierer. Unicef er opptatt av å inkludere barn som faller utenfor eller står i fare for å falle utenfor skolen, blant annet barn med nedsatt funksjonsevne. Unicef har også strategier for å forbedre oppmøte og læringsutbytte for jenter, helt fra tidlig barndom til ungdomsårene. De gir også betingede kontantoverføringer og stipend til opplæring av kvinnelige lærere. I dialogen med Unicef, vil Norge fortsette å understreke at jenters utdanning må få særskilt oppmerksomhet. Samtidig jobber vi tett med Unicef for å påse at de svakheter som ble avdekket i en evaluering om norsk støtte til grunnskoleutdanning gjennom Unicef og GPE for perioden 2009–2013, blir utbedret.

Identifisering, testing og oppskalering av innovasjon er avgjørende for organisasjonens arbeid med å støtte land i å gi kvalitetsutdanning til de mest sårbare barna. Unicef fortsetter å kartlegge globale innovasjoner innen utdanning, for eksempel nye metoder for innsamling av data bl.a. om barn som faller utenfor skolen i spesielt krevende omgivelser.

Unicefs utdanningsfaglige tilstedeværelse på landnivå gir organisasjonen gode muligheter til å bidra til utvikling av nasjonal utdanningspolitikk, lovverk og systemer samt til å levere konkret og praktisk støtte i lavinntektsland og land i krise og konflikt. Overordnet kan Unicef utfordres til å tenke strategisk rundt hvordan organisasjonen bidrar til å forankre programmer på landnivå i samarbeid med myndigheter, samt hvordan organisasjonen bidrar til samordnet utdanningsrespons i samarbeid med andre multilaterale organisasjoner og sivilt samfunn.

Unicef spiller en viktig rolle når det gjelder å generere erfaringer og bidra til det globale kunnskapsgrunnlaget og har inntatt ledende roller i viktige utdanningspartnerskap, inkludert Global Partnership for Education (GPE) og UN Girls Education Initiative (UNGED). Oppfølgingen av evalueringen om norsk støtte til grunnskoleutdanning gjennom Unicef og GPE for perioden 2009–2013 som ble offentliggjort i 2015 er omtalt under kap. 170, post 72.

Rapport 2015

I 2015 utgjorde støtten til utdanning gjennom Unicef 570 mill. kroner. I tillegg kommer midler til utdanning i krise og konflikt dekket over kap. 163, post 70. Se egen omtale.

Blant resultatene som ble oppnådd i 2015 knyttet til målene i organisasjonens strategiske plan for 2014–2017 var:

- *Tidlig læring*: Unicef har gjennom sitt partnerskap med akademia og Verdensbanken hatt suksess med å få tidlig læring inn i de nye bærekraftsmålene. Gjennom Unicef sin veiledning og ekspertise har 45 pst. av landene som Unicef jobber i utviklet nasjonale systemer og programmer for tidlig læring, dette er en økning på 8 pst. fra året før. Dette betyr at flere av de yngste barn blir nådd med utdanningstiltak enn tidligere.
- *Økt og bedret læringsutbytte*: Unicefs kvalitetsstandarder for grunnutdanning er basert på organisasjonens barnevennlige modell «child friendly schools». Ved utgangen av 2015 hadde 93 land tatt i bruk Unicefs barnevennlige skolemodell mot 89 året før. Unicef nådde også 40 000 flyktningbarn fra Syria og andre konfliktområder i Midtøsten med skoletilbud som inkluderte lek, avslapning og rådgivende psykososiale tjenester.

I arbeidet med å bedre læringsutbyttet og skape et godt læringsmiljø, har Unicef blant annet bidratt til at flere barn får morsmålsopplæring. 53 pst. av landene hadde i 2015 en utdanningsplan som inkluderer morsmålsopplæring, sammenliknet med 48 pst. i 2014. 51 pst.

Inkluderende utdanning: Som oppfølging av utdanningstoppmøtet i Oslo utførte Unicef en omfattende analyse av ulikhetene i utdanning som skal brukes i arbeidet til den internasjonale kommisjonen for finansiering av utdanning. I forbindelse med «Out-of-School Children Initiative» lanserte Unicef og UNESCO en rapport som bidro med å identifisere barrierene som barn som ikke går på skole står overfor. Denne vil bli et nyttig bidrag til Unicefs arbeid med å nå de mest vanskeligstilte jentene og guttene med utdanning. I sitt arbeid med å sikre at alle barn skal få rett til skolegang har Unicef støttet lands myndigheter med å utvikle nasjonale datasystem som gir informasjon om de mest marginaliserte barna. 58 pst. av landene monitorerer nå utdanningssituasjonen til de mest sårbare barna mot 49 pst. i 2014. Unicef har også igangsatt innovative programmer for deltakelse og læring for de mest marginaliserte jentene.

Bærekraftig utdanning i humanitære situasjoner: Organisasjonen nådde 7,5 millioner barn som lever i krise og konflikt med formell og uformell utdanning, dvs. 70 pst. av barna i målgruppen. Dette er en økning på 6 pst. fra året før, men færre

enn målsettingen, noe som skyldes omfanget og kompleksiteten av de humanitære krisene. Unicef har hatt en sentral rolle i etableringen av fondet for utdanning i krise og konflikt «Education Cannot Wait» som omtales ovenfor, og vil huse et midlertidig sekretariat.

Rapport for andre prioriterte områder som Unicef arbeidet med i 2015 er også omtalt under post 72 FNs barnefond (Unicef).

UNESCO

Norges programsamarbeidsavtaler med FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO) gir mykt øremerket støtte til organisasjonens arbeid på prioriterte områder. Rammen for avtalen i 2016 var 88,5 mill. kroner. Utdanning forblir klart største sektor. Andre områder som vil motta tilskudd er oseanografi og frie medier/ytringsfrihet som tas fra kap. 170, post 76 samt vern av kulturarv som tas fra kap. 160 post 70.

Situasjonsbeskrivelse

UNESCO har en ledende normativ rolle innen utdanning, som global kunnskapsleverandør, normutvikler og tilrettelegger for kapasitetsbygging i utviklingsland. UNESCO vil fremover ha en særlig viktig oppgave i oppfølgingen av bærekraftsmålet for utdanning, herunder handlingsrammeverket for dette målet som ble vedtatt i 2015 (se rapport). Norge vil spille en sentral rolle som leder av UNESCOs styringsgruppe for oppfølgingen av utdanning i Agenda 2030.

Norges støtte til UNESCO vektlegger institutter og programmer som arbeider med kapasitetsutvikling. Gode utdanningssystemer på landnivå er en forutsetning for å sikre fremgang mot målet om universell tilgang til utdanning av god kvalitet. De største mottakerne er *International Institute for Educational Planning (IIEP)* og programmet *Capacity development for Education 2030 (CapED)*, som begge bidrar til kapasitetsutvikling innen prioriterte områder som lærere og læringsutbytte.

Andre prioriterte partnere er *UNESCOs statistikkinstitut (UIS)* og *Global Education Monitoring Report (GEM)*. UIS leverer utdanningsstatistikk til hele FN-systemet og har en sentral rolle knyttet til indikatorene som skal sikre at resultatene i oppfølgingen av bærekraftsmålet for utdanning kan måles på en god måte. GEM leverer UNESCOs flaggskiprapport innen utdanning og vil forbli et viktig referansepunkt for politikkutvikling på området.

Resultatbasert styring og rapportering er en sentral del av Norges dialog med UNESCO-sekretariatet og andre medlemsland. UNESCO går i riktig retning her, men det er fortsatt forbedringspotensial.

Innen utdanning skal UNESCO rapportere resultater i henhold til organisasjonens strategiske plan for 2014–2021 på følgende tre områder:

- Støtte utvikling av medlemslandenes utdanningssystemer for å fremme kvalitet og livslang læring for alle.

Den nasjonale kapasiteten skal være styrket for å:

- a) utvikle og gjennomføre utdanningspolitikk og planer,
- b) oppskalere inkluderende programmer med likestillingsperspektiv for fremme av økte leseferdigheter,
- c) utvikle og gjennomføre politikk innen yrkesrettet opplæring,
- d) utvikle kunnskapsbasert politikk innen høyere utdanning med henblikk på å møte utfordringene på flere områder, som kvalitet og inkludering,
- e) utvikle og gjennomføre politikk og strategier for lærere med henblikk på økt kvalitet og likestilling.

- Styrke elevenes evne til å være kreative og ansvarlige «globale borgere». Landene skal gi god utdanning innen helse, hiv og seksualitet som fremmer en sunn livsstil og likestilling.

- Fremme utdanning for alle og forme den globale utdanningsagendaen: Den globale utdanningsagendaen og utdanningspolitikken skal baseres på relevant forskning og fremtidsstudier gjennomført av UNESCO og andre institusjoner. Retten til utdanning og globale utdanningsmål skal fremmes og følges opp. Dialogen om politikkutvikling på utdanningsområdet skal være knyttet til kunnskapen som er generert.

Rapport 2015

I 2015 utgjorde samlet norsk støtte til UNESCO 85,5 mill. kroner. 78 mill. kroner var øremerket utdanning. Flere viktige resultater ble oppnådd på utdanningsområdet.

UNESCO spilte en sentral rolle for å få på plass et helhetlig bærekraftsmål for utdanning (SDG 4), og på UNESCOs generalkonferanse ble det vedtatt et tilhørende handlingsrammeverk, fremforhandlet under norsk ledelse. UNESCOs statistikkinstitut (UIS) og *Global Education Monitoring Report (GEM)*, begge viktige partnere i

programsam arbeidsavtalen med Norge, understøttet arbeidet med SDG 4 knyttet til hhv. utvikling av indikatorer og monitorering av globale utdanningsmål. På Generalkonferansen ble også vedtatt at det skal utvikles en global konvensjon for anerkjennelse av høyere utdanning, et arbeid Norge har vært pådriver for.

Arbeidet med å styrke nasjonale myndigheters kapasitet i utdanningssektoren i utviklingsland er en viktig del av Norges støtte til UNESCO. En evaluering av kapasitetsbyggingsprogrammet CapEFA (nå CapED) viste gode resultater. Eierskapet hos nasjonale myndigheter og evnen til å arbeide på tvers i og utenfor UNESCO-systemet ble fremhevet, og det ble konkludert med at programmet er «value for money». *International Institute for Educational Planning* (IIEP), som også er en prioritert partner i programsam arbeidsavtalen med Norge, kan tilsvarende vise til gode resultater innen kapasitets- og systemsbygging, med vekt på land som er rammet av krise og konflikt.

Blant resultatene som ble oppnådd i 2015 knyttet til målene i organisasjonens strategiske plan for 2014–2021 var:

- IIEP gjennomførte opplæring av flere enn 3000 personer, herunder rundt 2000 gjennom prosjekter i felt, og bidro med dette til å styrke kapasitet og kunnskap rundt utvikling av gode utdanningssystemer i 36 land (64 prosent i Afrika). IIEP kan bl.a. også vise til videreføring av instituttets forskningsarbeid på finansiering, åpenhet og korrupsjon i utdanningssektoren.
- UIS koordinerte arbeidsgruppen som utvikler indikatorer til oppfølgingen av bærekraftmålet for utdanning. I aktivitetsrapporten for 2015 kan UIS bl.a. vise til at de også har utviklet nasjonale, regionale og globale datasett for utdanning, bl.a. knyttet til lærere, samt til barns tilgang til- og oppmøte i grunnskole. Dette vil styrke statistikken som ligger til grunn for vurdering av måloppnåelse i forhold til bærekraftmålet.
- Global Monitoring Report kan for første halvdel av 2015 bl.a. vise til 9500 trykte og 47600 nedlastinger av hovedrapporten som ble lansert i april og handlet om resultater og utfordringer i arbeidet med å oppnå de globale utdanningsmålene om utdanning for alle. GEM produserte også åtte mindre rapporter om aktuelle utdanningsspørsmål første halvår 2015 og hadde 120519 treff på «World Education Blog». GEM blir brukt av beslutningstakere og

bidro dermed til politikktutvikling på utdanningsområdet.

Det globale partnerskapet for utdanning (GPE)

Situasjonsbeskrivelse

Global Partnership for Education (GPE) arbeider for at barn i fattige og kriserammede land skal få mulighet til å gå på skole og lære noe der. 65 utviklingsland, mer enn 20 giverland, internasjonale organisasjoner (inkludert Verdensbanken, Unicef og UNESCO), frivillige organisasjoner og privat sektor er med. Partnerskapet skal bidra til effektivisering av bistanden gjennom styrket koordinering av alle aktører på landnivå. Gjennom partnerskapet forplikter mottakerlandene seg til å prioritere utdanning i sine egne budsjetter. Støtten skjer gjennom samarbeid med nasjonale utdanningsmyndigheter om sektorprogrammer.

Hovedformålet med partnerskapet er å sikre at alle får muligheter til inkluderende utdanning av god kvalitet og livslang læring. Dette skal nås og måles gjennom bedre læringsresultat, å nå barn som i dag ikke får tilbud om skolegang og mer effektive skolesystemer i partnerlandene.

Gjennom sektorprogrammene gis det støtte til rekruttering og videreutdanning av lærere, og tilgang til godt og relevant læremateriell. Nærmere halvparten av landene som mottar støtte, er påvirket av konflikt eller krise.

GPEs nye strategi for perioden 2016–2020 legger stor vekt på å øke kvaliteten på læring i et likhetsperspektiv, der man spesielt søker å nå de mest sårbare og fattige grupper av barn. Strategien legger også stor vekt på institusjons- og kapasitetsbygging i samarbeidslandene.

Det har vært utfordrende å få på plass et resultatrammeverk som dokumenterer at støtten bidrar til resultater. Det brukes nå 32 indikatorer for å måle utviklingen i perioden 2016 til 2020. I tillegg til en økning i antall barn på skolen, har en også som mål å øke andelen av land som kan vise til fremgang i læringsutbytte fra 54 til 65 prosent. Det legges ikke skjul på at det knytter seg store metodologiske utfordringer til dette arbeidet. Andre indikatorer måler økning i bevilgninger til utdanning i mottakerlandenes statsbudsjetter og økning i antall kvalifiserte lærere.

I 2014 forpliktet giverne seg til å bidra med to milliarder dollar i finansiering for perioden 2015 til 2018. Som følge av styrking av dollarkursen befinner GPE seg i en vanskelig finansiell situa-

sjon. Det legges derfor opp til en påfyllingskonferanse for partnerskapet i 2017.

Norge har forpliktet seg til å øke støtten til GPE fra 290 mill. kroner i 2014 til 590 mill. kroner i 2017. For 2017 foreslås bevilget 590 mill. kroner.

Rapport 2015

GPE har de siste årene vært gjenstand for en omfattende reformprosess for å styrke forvaltningen og øke effektiviteten. I 2015 ble det offentliggjort to uavhengige evalueringer av GPE som gir viktig informasjon og råd om områder som har behov for å styrkes. En rapport fra Norads evalueringssenhet viste at forvaltningen av midler kanalisert gjennom GPE er god, men at kvaliteten på arbeidet på landnivå knyttet til sektorprogrammene ikke har vært god nok. Dette gjelder spesielt arbeidet for å sikre kvaliteten på utdanning. En uavhengig evaluering innen rammen av GPE viste at de overordnede strategiske mål som ble vedtatt i 2012 langt på vei er blitt fulgt opp, men at kvaliteten på arbeidet på landnivå varierer sterkt fra land til land. Dette skyldes blant annet uklar ansvarsfordeling mellom de ulike aktørene.

Det er løpende dialog med GPE-sekretariatet om oppfølgingen av evalueringsrapportene. Begge evalueringene har hatt innflytelse på den nye strategiske planen for perioden 2016 til 2020 som ble vedtatt av styret i desember 2015. Flere av de kritiske merknadene i evalueringene vil bli ivaretatt gjennom den nye strategiske planen og ikke minst resultatrammeverket som nå er kommet på plass.

Som konkrete eksempler på hva GPE har bidratt til i samarbeidslandene, kan nevnes at 38000 barn i Afghanistan og 75000 barn i Niger har fått mulighet til å begynne på skolen ved hjelp av støtte fra GPE. I Sør-Sudan er 20 skoler bygget i tre provinser i sør. I Uganda fikk 2600 lærere opplæring i hvordan en kan styrke undervisningen gjennom bruk av morsmålsundervisning. I Sierra Leone bidro GPE til at 900000 elever fikk mulighet til å vaske hender for å forhindre smitte av Ebola og andre smittsomme sykdommer.

Verdensbanken

Verdensbanken er verdens største finansieringskilde for utdanning. Om lag 12 prosent av budsjettet går til utdanningsformål. Norge finansierer utdanning gjennom International Development Association (IDA), oftest gjennom flergiverfond,

såkalte *trust funds*. Norge har brukt sin stemme i styret i Verdensbanken til aktivt å påvirke bankens utdanningsstrategi som ble vedtatt i 2012. Blant annet har det vært viktig å understreke sårbare gruppers rett til utdanning, inkludert minoriteter, personer med nedsatt funksjonsevne og ikke minst barn i konfliktområder. Omtale av Norges samarbeid med Verdensbanken er beskrevet under kap. 171, post 70.

Results in Education for All Children (REACH)

Situasjonsbeskrivelse

På bakgrunn av den globale interessen for resultatbaserte finansieringsordninger (RBF) og den manglende kunnskapen om resultatbasert finansiering av utdanning, ble flergiverfondet, *Results in Education for All Children* (REACH), initiert av Verdensbanken og Norge i 2014.

Fondet skal bidra til å bygge kunnskap om hvilke resultatbaserte finansieringsordninger og tiltak som fungerer i utdanningssektoren. Fondet støtter tiltak som skal sikre flere og bedre utdanningstilbud, med et spesielt fokus på de mest marginaliserte barna. I 2016 støttes REACH med 40 millioner kroner og i 2017 i utgangspunktet med et tilsvarende beløp, avhengig av utkommet av pilotfasen, som varer ut 2016.

Rapport 2015

Avtalen ble inngått i januar 2015, og Norges bidrag var 60 mill. kroner. I løpet av 2015 knyttet både USA og Tyskland seg til fondet. Flere av Norges fokusland er representert i porteføljen.

Multi-Donor Skills and Education Fund (MESF)

Situasjonsbeskrivelse

Multi-Donor Education and Skills Fund (MESF) er opprettet av Verdensbanken og Norge. 30 millioner kroner ble utbetalt første gang i desember 2013 med Norge som foreløpig eneste giver. Norge støtter fondet i sin nåværende form frem til medio 2017. Det er stilt som betingelse for videreføring at flere givere kommer inn i fondet.

MESF skal bidra til relevant utdanning for ungdom i Afrika sør for Sahara gjennom å utvikle programmer for de mange som slutter etter grunnskolen eller har falt utenfor skolesystemet, og for å møte behovene for ferdigheter i uformell sektor. Fondet er et virkemiddel for å skape et yrkesrelevant utdanningstilbud.

Rapport 2015

MESF har gitt faglig bistand til utvikling av programmer i land som Senegal og Mali. Tilsvarende programmer er under arbeid i Nigeria, Tanzania og Uganda. Midler under fondet bidro til å forme programmer for arbeidsrelevant utdanning som virket katalyserende på midler som langt overgår midlene som brukes fra selve fondet. Det ble ikke overført midler til fondet i 2015, men ni mill. kroner ble utbetalt til fondet i 2016.

Høyere utdanning

Høyere utdanning er viktig for innovasjon og økonomisk utvikling, og er en forutsetning for å utvikle robuste og effektive offentlige institusjoner og godt styresett. Et bærekraftig utdanningsystem må ha kompetanse og kapasitet i hele utdanningskjeden. Kvalitetsheving i grunnskoleutdanningen og i videregående opplæring avhenger av godt kvalifiserte lærere og skoleledere. Norge har et strategisk og omfattende samarbeid for styrking av høyere utdanning.

NORHED, *Norwegian Programme for Capacity Building in Higher Education and Research for Development*, er et samarbeidsprogram mellom universiteter og høyskoler i lav- og mellominntektsland og Norge. Programmet er den sentrale pilaren i arbeidet med høyere utdanning og kapasitetsutvikling. I tillegg kommer et eget program innen energi og petroleum, *The Norwegian Programme for Capacity Development in Higher Education and Research for Development within the Fields of Energy and Petroleum* (EnPe), som har som formål å styrke universitetene innen disse fagområdene.

NORHED ble igangsatt i 2013 for å styrke utviklingslandenes evne til å utdanne høyt kvalifisert arbeidskraft i sektorer som er viktige for utvikling og vekst, og til å gjennomføre og anvende forskning. Økt kvinneandel i høyere utdanning er et delmål.

Situasjonsbeskrivelse

NORHED består i dag av 46 prosjekter fordelt på seks delprogram som reflekterer norske prioriteringer for utviklingsarbeid: Utdanning, helse, naturressursforvaltning, klima og miljø, demokratisk og økonomisk styresett, humaniora, kultur, media og kommunikasjon; samt et eget program med fokus på Sør-Sudan. 60 universiteter i Afrika, Asia og Latin-Amerika er involvert i NORHED-programmet, i tillegg til 12 høyskoler og universiteter i Norge. Andre fase av EnPe (2014–2019) er

faset inn. Likestilling, klima og korrupsjon er tverrgående temaer for alle programinnsatsene.

Det er inngått forpliktelser for om lag 150 mill. kroner i årlig støtte til NORHED og EnPe frem til og med 2018. Det ble i 2015 gjennomført en utlysning på NORHED-programmet med fokus på lærerutdanning, pedagogikk og IKT. Den samlede budsjetttrammen for utlysningen er 125 mill. kroner over fem år. Fire prosjekter har foreløpig fått tilsagn om støtte.

Kvotestipendordningen for studenter fra utviklingsland, Vest-Balkan, Øst-Europa og Sentral-Asia er et samarbeidsprogram med Kunnskapsdepartementet, der Utenriksdepartementet etter skuddsvis kompenserer Lånekassen for ettergivelse av gjeld til de studentene fra utviklingsland som drar tilbake til hjemlandet og er i hjemlandet minst ett år etter endt studium. På bakgrunn av en evaluering av ordningen i 2014, har Regjeringen besluttet å fase ut kvotestipendordningen fra undervisningsåret 2016–17. Det er samtidig opprettet et nytt partnerskapsprogram med utvalgte utviklingsland, The Norwegian Partnership Programme for Global Academic Cooperation (NORPART), som forvaltes av Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Studenter som allerede er i gang med en utdanning under kvotestipendordningen, vil få anledning til å avslutte med dagens støtteordning gjennom Lånekassen.

Det foreslås avsatt til sammen 195 mill. kroner over kap. 169, post 73 til tiltak for høyere utdanning i 2017.

Rapport 2015

I 2015 ble det utbetalt 150 mill. kroner til kapasitetsbygging innenfor forskning og høyere utdanning gjennom samarbeid mellom norske høyskoler og universiteter og tilsvarende institusjoner i utviklingsland. I tillegg mottok Statens Lånekasse for utdanning 23,5 mill. kroner for kvotestipendordningen. De største mottakerne av støtte til kapasitetsutvikling for høyere utdanning og forskning var Etiopia, Malawi, Nepal, Sør-Sudan og Uganda.

Hovedfunn i en rapport utført av Fafo på oppdrag fra Norad i 2015 viste at det etter ett års drift er lagt et solid fundament for NORHED-programmet. Totalt ble 105 studieprogram etablert. 56 var nye og 49 var oppgraderte eksisterende programmer.

3 706 studenter ble tatt opp på disse studieprogrammene, hvorav 329 mottok stipend gjennom NORHED. Et viktig prinsipp er at utdanningsprogrammene som støttes også tiltrekker seg studenter som ikke mottar stipend fra Norge, for å sikre

programmenes bærekraft. Tallene ovenfor tyder på at Norge har lyktes med denne strategien.

Av 329 studenter som fikk norske stipender var 46 prosent kvinner. I tillegg rapporterer nesten alle prosjektene om at kjønnsperspektiv er inkludert i studieprogrammene og i forskningstematikk. Det forventes å kunne rapportere på antall uteksaminerte kvinner fra 2016 og utover.

Sluttrapporten for EnPes første fase, viser at det i programperioden 2009–2015, ble etablert 14 masterprogram i energi og petroleum ved høyere utdanningsinstitusjonene i sør. Programmene vurderes å ha høy relevans for landenes arbeidskraftsbehov. Deler av masterstudiet har foregått i Norge, parallelt med etablering av masterprogram i sør. Totalt ble 146 mastergradsstudenter finansiert, hvorav 33 prosent var kvinner. Prosjektene har måttet jobbet målrettet for å øke kjønnsbalansen blant studentene. I overkant av 30 prosent av mastergradsstudenter har funnet arbeid i energi-sektoren, og 40 prosent av studentene har funnet arbeid ved høyere utdanningsinstitusjoner i hjemlandet. Samarbeidet med industrien i landene har sikret at universitetene leverer kandidater som møter behovene i sektoren.

I tillegg ble 7 PhD-studenter finansiert, alle menn. PhD-studentene i programmet har ved endt utdanning blitt nøkkelpersoner ved hjemmeuniversitetet.

Totalt 10 prosjekter er til nå inkludert i fase II, hvorav syv prosjekter mottok tildeling i løpet av året 2015. Samlet utgjør det en tildeling på 90 mill. kroner over fem år.

Bilaterale satsinger

Utdanningssamarbeidet med fokuslandene Etiopia, Malawi, Nepal og Sør-Sudan er prioritert og godt i gang. I disse landene samarbeider Norge så tett som mulig med myndighetene på områder som er prioritert av Norge og landene selv. Etiopia og Nepal mottar i 2016 65 mill. kroner hver over utdanningsposten, mens Sør-Sudan mottar 15 mill. kroner over utdanningsposten og 10 mill. kroner over regionbevilgningen. Malawi mottar 100 mill. kroner til utdanning over regionbevilgningen.

Det gis per i dag også utdanningsstøtte til Haiti, 30 mill. kroner over utdanningsposten, Madagaskar, 40 mill. kroner over regionbevilgningen, Nigeria, 20 mill. kroner over regionbevilgningen, Niger, 22 mill. kroner over regionbevilgningen, Palestina, 26 mill. kroner over regionbevilgningen, i tillegg til kjernestøtte til Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA) på 125 mill. kroner, hvorav det meste går til utdan-

ning. Afghanistan mottar 50 mill. kroner over regionbevilgningen og Pakistan 20 mill. kroner over utdanningsposten. Et regionalt program for Sahelregionen er igangsatt for å avhjelpe situasjonen i et område med en stor andel barn som ikke går på skole. Programmet gjennomføres i samarbeid med Unicef og finansieres med 35 mill. kroner over utdanningsposten i 2016.

I det videre beskrives landinnsatser finansiert over utdanningsposten. Tiltak finansiert over regionbevilgningen beskrives under landsatsingene der.

Situasjonsbeskrivelse

Etiopia er satsingsland for den norske utdannings-satsingen. Veksten i Etiopia har bidratt til fremgang på flere områder, inkludert utdanning. I 1996 begynte 21 prosent av alle barn på skolen. I 2014 var andelen økt til 93 prosent. Det er imidlertid store forskjeller mellom by og land, og mellom regionene. Tilgang til høyere utdanning har også blitt mye bedre. Kvaliteten i grunnskolen og yrkesopplæringen har imidlertid ikke økt tilsvarende, og myndighetene, sammen med giverne, setter nå inn store ressurser på området. Etiopiske mål og strategi for utdanningspolitikken er nedfelt i en femårig plan. De overordnede målene for planen, som Norge støtter, er i stor grad sammenfallende med de norske. Planen identifiserer store utfordringer i det etiopiske skolesystemet, som det høye antallet barn og unge som dropper ut av skolen, utfordringer knyttet til tilpasset undervisning til barn med spesielle behov, den jevnt over dårlige kvaliteten i undervisningen særlig på landsbygden, manglende elektrisitet og mangel på læremidler.

Norge støtter et eget prosjekt for elektrifisering av skolebygninger. Det er i tillegg inngått et samarbeid om skolemat med Redd Barna, som skal motvirke at barn faller ut av skolen på grunn av tørkekatastrofen. Det ble undertegnet Memorandum of Understanding mellom Etiopia og Norge i januar 2016.

Nepal er satsningsland for den norske utdannings-satsingen. Jordskjelvene i april og mai 2015 rammet utdanningssektoren hardt. Mer enn 35000 klasserom ble helt eller delvis ødelagt. Det er også skader på flere universiteter og andre utdanningsinstitusjoner. Mer enn en million barn står fremdeles uten normal skolegang og gjenoppbyggingsarbeidet går tregt. Man regner med at antall barn som ikke går på skolen, vil øke. Det er også ringvirkninger for skoler i områder som ikke er rammet, men som må håndtere midlertidig inn-

flytting av nye barn. Politisk uro i grenseområdene til India har i tillegg resultert i stengte skoler over lang tid, noe som også er ventet å føre til en økning i antall barn som faller utenfor skolen på lengre sikt. Det er knyttet utfordringer til kvaliteten i undervisningen og manglende kompetanse hos lærere. Mange barn, særlig jenter, sendes aldri på skole, eller tas ut av skolen av foreldrene. Myndighetenes egne rapporter peker på tidlig ekteskap for jenter som en viktig årsak til at jenter ikke fullfører ungdomsskolen, mens mange gutter forlater skolen til fordel for inntektsgivende arbeid. Norge har støttet Nepals sektorprogram for utdanning siden 2009. Inneværende sektorprogram går over i ny femårig fase i 2016, og støtten vurderes videreført i 2017. Svake forvaltningssystem utgjør imidlertid en risiko, og betydelig styrking av forvaltningen er derfor en forutsetning for videreføring av norsk sektorstøtte. I tillegg støtter Norge et skolegjenoppbyggingsprosjekt i områder som ble hardt rammet av jordskjelvene i april-mai 2015.

Sør-Sudan er satsingsland for den norske utdanningssatsingen. Om lag 80 prosent av befolkningen over 15 år er analfabeter. Utdanningstilbudet er meget svakt utviklet og svært mange barn står uten skoletilbud.

Haiti har mange utfordringer når det gjelder utdanning. Kvaliteten på utdanningen er lav, omgivelsene er utrygge, infrastrukturen er mangelfull og frafallet høyt. Barnearbeid er et stort problem. Disse barna har ikke tilgang til utdanning, noe som gjør dem sårbare.

Tilgangen til utdanning er manglende for store grupper barn i Pakistan. Dette er derfor et prioritert område for utviklingssamarbeid med landet. Norge støtter en omfattende nasjonal yrkesopplæringsreform «Technical and Vocational Education and Training (TVET) Reform Support Programme». Programmet støttes også av EU, Tyskland og Nederland.

Rapport 2015

– Rammen for utdanningssamarbeidet med Etiopia som ble startet opp i 2015, var på 26 mill. kroner. På bakgrunn av den ekstreme tørken som utviklet seg i løpet av 2015, ble store deler av utdanningssatsingen kanalisert til skoler i de hardest rammede områdene for å motvirke den verste effekten av tørken med ekstra skolemateriell, skolemat og rent vann. Til sammen 25 000 barn var omfattet av det norskfinansierte samarbeidet med Redd Barna.

– Nord i Etiopia er det etablert store flyktingleirer for hovedsakelig eritreiske flyktinger. Et samarbeid med Flyktinghjelpen ble etablert for å gi tilpasset undervisning og yrkesopplæring til barn og unge i og utenfor leirene. Det er et mål at slik opplæring skal dempe migrasjonen videre mot nord. Avtale med Verdensbanken om støtte til et flergiverfond for bedre kvalitet i skolen ble inngått. Flergiverfondet støtter myndighetens femårsplan for grunnskolen. Norge har arbeidet for å fremme fleksibilitet innen fondet slik at også forebygging av kriser kan utgjøre en komponent.

Støtten til Nepal var på 52,5 mill. kroner i 2015. Etter seks års gjennomføring av sektorprogrammet som Norge støtter, har andelen barn som begynner i første klasse økt fra 81 prosent i 2009 til 96,6 prosent i 2015. Samtidig har det vært nedgang i antall barn som faller ut av skolen etter første klasse, fra 15,2 prosent i 2014 til 12,3 prosent i 2015. Videre har andelen førsteklasinger som har gått på førskole økt fra 59,6 prosent i 2014 til 62,4 prosent i 2015. Jenter og gutter er nær likt representert på alle trinn. Satsing på såkalte minimumsstandarder når det gjelder skolemiljø har bidratt til flere klasserom, egne jentetolett og lesehjørner. I finansåret 2014/15 ble det bygget 994 klasserom, 1 127 skoler, 742 skoler ble vedlikeholdt/reparert og 1000 klasserom oppgradert med møbler. Norge har hatt et særlig fokus på behov for å styrke satsingen på funksjonshemmede barns rett til utdanning.

I tillegg til sektorstøtte ga Norge hovedsakelig støtte til et prosjekt for gjenoppbygging av skoler i tre distrikter som ble hardt rammet av jordskjelvet i 2015. Rundt 3000 barn vil igjen få tilgang til trygge skoler som følge av dette prosjektet, som også vektlegger inkludering av jenter og barn med funksjonshemming.

I 2015 ble det inngått en avtale med Unicef om støtte til «*Back to Learning*»-programmet (BTL) i Sør-Sudan. BTL sørget i 2015 for at 264 000 barn i kriseområder fikk tilgang til utdanning.

Fase 2 i programmet ble lansert i februar i år. Så langt i 2016 har ytterligere 18 000 barn fått tilgang til utdanning. 38 prosent av disse var jenter. I tillegg har 184 lærere og frivillige fått opplæring i barnevennlig pedagogikk og 247 foreldreråd trening i utvikling av skoleplaner. Programmet fortsetter i fase 2 i 2017.

«Technical and Vocational Education and Training (TVET) Reform Support Programme» i Pakistan har bidratt til utvikling av ny nasjonal politikk, et lovforslag om utvikling, regulering og

bruk av lærlingeordningene, nytt nasjonalt rammeverk for yrkesfaglig kvalifisering, nye kompetansestandarder og et nasjonalt informasjonssystem for formidling av arbeidssøkere og ledige jobber innen yrkesfag.

Den norske utdanningssatsingen på Haiti ble initiert i 2015 og er under oppbygging. Et prosjekt i regi av Redd Barna er igangsatt og skal sørge for undervisning av god kvalitet til 6000 barn på 27 skoler i randsonen til nasjonalparken Parc Macaya. Norge støtter også ILOs arbeid med yrkesfaglig opplæring. Norges bidrag var 14,1 mill. kroner i 2015.

Budsjett 2017

For 2017 forslås bevilget 1 837 mill. kroner på post 73 Utdanning.

Utdanningsbistand inngår i flere budsjettposter og samlede bevilgninger til utdanning anslås i 2017 til om lag 3,4 mrd. kroner. Bevilgning til utdanning i krise og konflikt inngår hovedsakelig i bevilgningene på kap. 163 post 70 Nødhjelp og humanitær bistand. Utdanningssatsing gjennom sivilt samfunn bevilges over kap. 160, post 70 Sivilt samfunn. Videre inngår bistand til utdanningsformål også i regionbevilgningene (kap. 150–153) og kvinne- og likestillingsbevilgningen (kap. 168).

Programkategori 03.30 Multilateral bistand

Utgifter under programkategori 03.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017	Pst. endr. 16/17
170	FN-organisasjoner mv.	3 639 159	3 124 100	3 071 100	-1,7
171	Multilaterale finansinstitusjoner	1 988 300	1 772 000	1 797 000	1,4
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	265 865	270 000	270 000	0,0
	Sum kategori 03.30	5 893 324	5 166 100	5 138 100	-0,5

Programkategori 03.30 Multilateral bistand omfatter i hovedsak støtte til langsiktig utviklingsarbeid gjennom FN-organisasjoner og multilaterale utviklingsbanker. Støtten gis dels som generelle bidrag etter en nærmere vurdering av den enkelte organisasjons mandat, evne til å oppnå resultater og effektivitet. Det gis også øremerkede midler, i hovedsak mykt øremerket, til tema som Norge spesielt prioriterer. De multilaterale organisasjonene er viktige for gjennomføringen av norske utenriks- og utviklingspolitiske prioriteringer, inkludert i realiseringen av de internasjonale menneskerettighetene samt i oppfølgingen av de nye bærekraftsmålene, den tredje internasjonale konferansen om finansiering for utvikling og verdens humanitære toppmøte. De multilaterale organisasjonene har en særlig viktig rolle i de minst utviklede landene og i sårbare situasjoner hvor Regjeringen mener det er påkrevd at de multilaterale organisasjonene samarbeider godt. Det er utviklet gode landspesifikke modeller for samarbeid mellom FN og Verdensbanken, blant annet i Somalia, hvor en felles styringsgruppe, et felles strategisk rammeverk og et felles fond sikrer enhetlige prioriteringer og at alle drar i samme retning. Nærmere omtale er gitt under kap.170 FN-organisasjoner mv. og kap.171 Multilaterale finansinstitusjoner. Programkategorien rommer også gjeldslettetiltak, jf. kap.172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak.

Multilaterale organisasjoner skiller seg fra andre mottakere av norsk bistand ved at de eies av medlemslandene og Norge derfor deltar i styrende organer. Dette betyr at vi kan påvirke orga-

nisasjonenes samlede virksomhet og kontrollere organisasjonenes oppfølging av vedtatte retningslinjer. Norge benytter denne muligheten aktivt. I styrene for FN-organisasjonene gjøres dette gjennom innlegg og vedtaksforhandlinger, ofte i nært samarbeid med andre land. Det er gjennomslag i vedtaksforhandlingene, så vel som gjennom strategisk samarbeid på utvalgte områder, som avgjør hvordan Norge påvirker organisasjonenes prioriteringer og virksomhet. I utviklingsbankene fremmer vi norske synspunkter og posisjoner gjennom valggruppekontorene. For de fleste multilaterale organisasjoner er vedtak i styrende organer, og i stigende grad også medlemslandenes innlegg, offentlig tilgjengelig.

Norge har i organisasjonenes styrende organer et sterkt fokus på resultatbasert styring og rapportering om resultater. Organisasjonenes resultatarbeid er blitt stadig bedre. For FN-organisasjonene gjelder dette ikke minst i forbindelse med at de fleste organisasjonene fikk nye langtidsplaner som gjelder fra 2014. Årsrapportene for 2014 og 2015 bekrefter gjennomgående at organisasjonenes evne til å dokumentere resultater er blitt styrket. For å styrke vurderingen av oppnådde resultater og legge grunnlaget for strategiske diskusjoner om innrettingen av virksomheten, har Regjeringen jobbet for at FN-organisasjonene har uavhengige evalueringsfunksjoner med god kapasitet. For flere av organisasjonene er dette blitt sikret gjennom vedtatte budsjettlinjer. For utviklingsbankene er tilsvarende forbedringer blitt gjort i tilknytning til utforming av nye strategier, og midtveisgjennomganger av strategiene. I

disse prosessene har Norge særlig arbeidet for spissing av de enkelte organisasjonenes mandat, basert på vurderinger av organisasjonenes komparative fortrinn og forbedringer i resultatrammeverket som skal danne grunnlaget for resultatbasert styring og systematisk resultatrapportering.

FN og utviklingsbankene forventes å ha gode forebyggende tiltak, kontrollrutiner og reaksjoner som tilfredsstillende kravet om nulltoleranse for økonomiske misligheter. Overordnede retningslinjer vedtas av organisasjonenes styrende organer, og organisasjonene rapporterer regelmessig tilbake til styrene om oppfølgingen av retningslinjene. Regjeringen mener det er meget viktig at organisasjonene har en uavhengig internrevisjon med tilstrekkelig kapasitet både til å føre tilsyn med virksomheten og til å foreta gransking ved mistanke om økonomiske misligheter. Der det er behov for forbedring i økonomiforvaltning eller kontroll og oppfølging ikke er tilfredsstillende,

arbeider Norge for forbedringstiltak i egnede fora. For øremerkede bidrag er det en forutsetning at ansvaret for forvaltningen av midler og nødvendige rutiner for oppfølging og rapportering omtales i avtaler.

Norge deltar aktivt i et nettverk som nå består av 17 giverland, The Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN), som har som formål å foreta felles gjennomganger av multilaterale organisasjoners effektivitet og resultatopptak. 12 organisasjoner blir gjennomgått i 2015–2016 syklusen. De endelige rapportene blir offentliggjort på MOPANs hjemmeside www.mopanonline.org i desember 2016. MOPAN planlegger å gjennomgå 14 organisasjoner i 16 land i 2017–2018 syklusen. MOPAN 3.0 er nå innført som en forbedret versjon av vurderingene der dokumentgjennomganger, spørreundersøkelser, dybdeintervjuer og «case studies» inngår.

Kap. 170 FN-organisasjoner mv.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	FNs utviklingsprogram (UNDP)	660 000	565 000	565 000
71	FNs befolkningsfond (UNFPA)	431 000	401 000	401 000
72	FNs barnefond (UNICEF)	520 000	505 000	430 000
73	Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	312 000	237 000	237 000
74	FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	400 000	350 000	350 000
75	FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	150 000	125 000	125 000
76	FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	493 494	223 300	223 300
77	FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	175 000	120 000	120 000
78	Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	173 143	187 300	217 300
79	Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	104 522	47 000	39 000
81	Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, <i>kan overføres</i>	125 000	105 000	105 000
82	FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	95 000	75 000	75 000
83	Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>		183 500	183 500
	Sum kap. 0170	3 639 159	3 124 100	3 071 100

Merknad til tabellen: Bevilgning ført på post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO) var tidligere del av bevilgningen på post 76.

Kap. 170 FN-organisasjoner mv. dekker hovedsakelig frivillige kjernebidrag og mykt øremerkede bidrag som støtter opp om prioriteringer i organisasjonenes langtidsplaner. Slik støtte fastsettes i forkant av hvert års statsbudsjett. Budsjettkapitlet dekker også støtte til FN-reform, herunder for å støtte opp om FN70-prosjektet og i form av støtte til pågående reformbestrebelse i FNs utviklings-system, jf. omtale under post 76.

Gjeldende rammeresolusjon om FNs operasjonelle virksomhet, *Quadrennial Comprehensive Policy Review* (2012) inneholder en rekke konkrete forventninger om fortsatt reform i FNs utviklingssystem og i den enkelte organisasjon. Resolusjonen har derfor vært et godt grunnlag for Regjeringens arbeid for å bidra til et modernisert, sterkt og mer effektivt FN på utviklingssiden. Generalsekretærens rapporter om oppfølgingen viser at det jevnt over har vært fremgang, om enn i noe ulik grad for ulike temaer og mellom ulike deler av FN-systemet. Fremgangen skyldes at Generalsekretærens toppledergruppe, inkludert FNs utviklingsgruppe (UNDG), handlet raskt etter at rammeresolusjonen ble vedtatt og utarbeidet felles handlingsplaner som har som formål å fremme resultatbasert ledelse, redusere transaksjonskostnader og legge til rette for samarbeid bl.a. gjennom forenkling og harmonisering av administrative prosedyrer og rutiner. Rammeresolusjonen slår fast at «levere som én» modellen skal innføres i alle land som ønsker det. Hittil har mer enn 50 land innført modellen. Lederen for UNDG og 17 andre ledere i FN-systemet sendte i 2014 i felleskap retningslinjer for bruk av modellen (*Standard Operating Procedures*) til alle FNs landteam. Vurderingen er at retningslinjene bidrar til en mer resultatbasert og fleksibel innretning av «levere som én» modellen så vel som reduserte transaksjonskostnader. Det er imidlertid fortsatt systemiske utfordringer som gjør det vanskelig for landteamene fullt ut å utnytte modellens potensiale. Regjeringen vil arbeide for at disse utfordringene i størst mulig grad blir løst i neste rammeresolusjon om FNs operasjonelle virksomhet som skal forhandles høsten 2016.

Regjeringen mener at FNs utviklingssystem har en viktig rolle i oppfølgingen av de nye bærekraftsmålene (Agenda 2030). Norge har derfor vært aktivt engasjert i den uformelle dialogen i FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) som en forberedelse til forhandlingene om neste rammeresolusjon. Det er oppmuntrende at det synes å være bred enighet om spørsmål som har vært viktige for Norge, ikke minst om at FN ikke kan «gjøre alt overalt» og at FNs oppgaver må define-

res ut fra organisasjonens særlige fortrinn – legitimitet, et universelt mandat, bred tilstedeværelse i FNs medlemsland og samspillet mellom FN som mellomstatlig arena og FN som operasjonell aktør. Det synes å være aksept for at FNs oppgaver bør være forskjellige i ulike typer land. Det er også klart at «levere som én» modellen har kommet for å bli og må videreutvikles, også for å kunne følge opp den integrerte tilnærmingen som 2030-agendaen foreskriver. Det er en utbredt oppfatning at dagens finansiering av FNs utviklingssystem representerer en meget stor utfordring i forhold til hva medlemslandene ønsker at FN skal levere. Det er imidlertid først når man kommer til forhandlinger om konkrete forslag at vi kan se hva den brede enigheten så langt faktisk er verdt. Generalsekretæren har i august lagt frem anbefalinger som forhandlingene om den nye rammeresolusjonen for FNs operasjonelle aktiviteter (QCPR) vil bygge videre på, og denne rapporten inneholder reformforslag som kan gjennomføres både på kort og noe lengre sikt.

Regjeringen mener det mest grunnleggende er å definere FNs utviklingssystems oppgaver (funksjoner). Da må det også tas i betraktning at det er den brede kunnskapsbasen, ikke finansiell slagkraft, som er FNs utviklingssystems styrke.

Regjeringen mener at utviklingen internasjonalt legger til rette for at FNs utviklingssystem bør få på plass en differensiert tilnærming for sitt engasjement i ulike typer land. Verden har endret seg mye siden tusenårsårene ble ledetråden for internasjonalt utviklingssamarbeid. Globaliseringen og den økte kompleksiteten i den internasjonale utviklingsarkitekturen gjør at stadig flere utviklingsland, ikke minst de 104 landene som nå inngår i gruppen mellominntektsland, ikke har samme behov for bistand fra FN som i tidligere år. Samtidig har vi de siste årene opplevd en sterk økning i antallet stater som rammes av sammenbrudd, lovløshet og porøse grenser.

FN har en unik rolle i land i sårbare situasjoner, hvor hele spekteret av FNs virkemidler oftest spilles ut – fredsoperasjoner, humanitær bistand, utviklingstiltak og fremme av menneskerettigheter. Bærekraftsmål 16 om fred og rettferdighet gir FN et sterkere mandat. Regjeringen mener at FNs langsiktige utviklingsarbeid må styrkes i land og områder med stor politisk sårbarhet, med en overordnet visjon om å bidra til bygging av bærekraftige og inkluderende stater og avdempning og forebygging av konflikt. Som en del av dette må FNs utviklingssystem fortsatt bidra til å opprettholde og videreutvikle svake institusjoner og til at grunnleggende tjenester kan nå ut til befolkning-

gen. Generalsekretærens initiativ *Human Rights up Front* er et annet viktig tiltak. Regjeringen vil arbeide for at FN i større grad leverer som én på tvers av systemets tre pilarer (utvikling, fred og sikkerhet og menneskerettigheter) og at koblingen mellom humanitær innsats og langsiktig utvikling styrkes. Forståelse for utfordringene FN-organisasjonene står overfor i sårbare stater er en forutsetning for å unngå risikoaversjon og at organisasjonene trapper ned sin virksomhet, jf. områdeomtale 03.

FNs landteam i alle ODA-godkjente land må være talerør for internasjonale normer, inkludert menneskerettighetene, og standarder, og bidra til utvikling av nasjonal politikk og lovgivning i tråd med disse, ved behov også til annen kapasitetsutvikling. Landteamene forventes også å bistå myndighetene i forbindelse med de universelle periodiske gjennomgangene i Menneskerettighetsrådet og traktatorganene.

Regjeringen mener videre at det bør være en sentral oppgave i alle ODA-godkjente land å bistå med å utvikle nasjonale strategier for oppfølging av bærekraftsmålene, slik FNs landteam gjorde for tusenårsmålene. Det nye er at FNs utviklings-system må levere på en integrert agenda, noe som forutsetter tett samarbeid mellom FNs fond, programmer og særorganisasjoner. Et stort antall land har allerede bedt FNs landteam om slik bistand.

Faktabasert global kunnskap er en forutsetning for at det internasjonale samfunn kan bli enige om prioriteringene i utviklingspolitikken. FNs utviklingssystem bidrar i stor grad til at global kunnskap etableres og spres. Regjeringen mener denne rollen må videreføres. FN bør også være vertskap for globale partnerskap for å mobilisere internasjonal støtte for spesifikke formål i land med særlige behov, ved å bygge på vellykkede initiativ som *Every Woman, Every Child*. Tilsvarende er FNs utviklingssystem, innenfor sine mandatområder, aktuell for å være vertskap for brede globale allianser for å bidra til felles løsninger på globale utfordringer.

Regjeringen ønsker gjennom budsjettforslaget å støtte opp om finansieringsmåter som legger til rette for resultatorientert ledelse, effektivisering og våre forventninger til hvilke oppgaver FNs utviklingssystem skal utføre, inkludert ved å videreføre de frivillige kjernebidragene på høyt nivå.

En sterk stedlig koordinator er en forutsetning for det meste vi vil FN skal gjøre på landnivå. Forutsetningene for at stedlig koordinator kan utføre de mange pålagte oppgavene er imidlertid ikke til stede, og ett av problemene som må søkes løst

under forhandlingene om ny rammeresolusjon, er at stedlig koordinator-systemet er sterkt underfinansiert og de respektive stedlige koordinatorenes kontorer derfor sjelden har den kapasitet og kompetanse som skal til i ulike landsituasjoner.

Norge har forhandlet nye rammeavtaler med en rekke av FNs fond, programmer og særorganisasjoner. Rammeavtalene danner grunnlaget for oppfølging av ulike typer øremerkede bidrag. De fleste avtalene var fra 2003 og er til dels utdaterte i forhold til dagens krav. I forhandlingene er det bl.a. lagt vekt på krav om resultatbasert styring, resultatrapportering og finansielle aspekter, inkludert korrupsjonsbekjempelse. Det ble i 2015 undertegnet nye rammeavtaler med FNs utviklingsprogram (UNDP), FNs barnefond (Unicef) og FNs befolkningsfond (UNFPA), og i 2016 med FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) og FNs miljøprogram (UNEP). Det er også enighet med Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), Verdens helseorganisasjon (WHO) og FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (Unesco), mens forhandlingene på det nærmeste er sluttført med FNs kvinneorganisasjon (UN Women). De ferdigforhandlede avtalene danner også utgangspunkt for avtaler med FN-organisasjoner det ikke inngås rammeavtale med.

Post 70 FNs utviklingsprogram (UNDP)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til UNDP og tilleggsmidler til organisasjonens tematiske finansieringsmekanisme for demokratisk styresett og fredsbygging, samt kjernebidrag til FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF).

Situasjonsbeskrivelse

UNDP har i 2016 feiret sitt 50-årsjubileum, og har høstet annerkjennelse for sin globale rolle og for langsiktigheten i samarbeidet med partnerlandene. UNDP er størst av FNs fond og programmer, og er virksom i over 170 land. Globalt er UNDP viktig i policyutvikling og som pådriver for FNs innsats; ikke minst i operasjonaliseringen av 2030 -agendaen og diskusjonen om brobygging mellom utviklingsbistand, nødhjelp og fredsbygging. UNDPs leder koordinerer FNs utviklingsgruppe (UNDG) og er sentral i reformer av FNs utviklingssystem, ikke minst gjennom rollen som tilrettelegger for det stedlige koordinator-systemet og gjennomføringen av prinsippene om å «levere som én modellen» (tidligere omtalt som Ett FN).

UNDPs budsjett utgjør om lag USD 5,6 mrd. årlig for perioden 2014–2017. Nesten 90 pst. brukes på utviklingsaktiviteter; fordelt mellom resultatområdene inkluderende og bærekraftig utvikling, demokratisk styresett, tilgang på grunnleggende tjenester, likestilling, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging etter kriser og konflikter. UNDP er også en viktig aktør innenfor klima og miljø, og vektlegger integrerte tilnærminger til likestilling, miljø og fattigdomsbekjempelse. UNDP arbeider for at mennesker på flukt skal kunne finne beskyttelse og muligheter for levebrød i nærområdene, blant annet gjennom styrking av vertsamfunnene.

Utviklingsindikatorerne i rapporten om menneskelig utvikling, *Human Development Report*, bidrar til global bevissthet om sentrale utviklingsutfordringer. UNDP spiller nå en sentral rolle i overvåking og rapportering på gjennomføring av Agenda 2030.

Regjeringens vurdering er at UNDP har en av de beste tilnærmingene til resultatstyring blant FN-organisasjonene. UNDP har de senere årene oppnådd god konsentrasjon i arbeidet. UNDP hadde halvveis i gjennomføringen av sin strategiske plan for 2014–2017 klart å knytte omkring 90 pst. av den globale prosjektporteføljen direkte til planens sju målområder. UNDPs arbeid på landnivå får generelt positive vurderinger, men det påpekes ofte utfordringer knyttet til strategisk innretning, kvaliteten på kapasitetsbygging og langsiktig bærekraft. Evalueringer fremhever også utfordringer knyttet til kunnskapsforvaltning, administrativ effektivitet, prosjektgjennomføring og fragmenterte prosjektporteføljer.

Evalueringen av UNDPs likestillingsstrategi for 2008–2013 viste at UNDP langt på vei har lyktes både med målrettede tiltak og integrering av likestilling på tvers av alle resultatområder. Likestillingsresultater knyttet til arbeidet med demokratisk styresett ble spesielt fremhevet. Samtidig ble det påpekt at UNDP i enda større grad må arbeide for å etablere en intern organisasjonskultur som fremmer likestilling, både i programvirksomheten og på tvers av organisasjonsstrukturen. I nåværende plan (2014–2017) er likestilling både et eget målområde og et prioritert tverrgående tema.

Evalueringen av UNDPs støtte til gjennomføring av tusenårsårene dokumenterte høy kvalitet på UNDPs bistand til et stort antall land med å integrere målene i nasjonale planer, men stor variasjon i giverfinansiering til gjennomføring av slike planer. Det ble påpekt at UNDP i større grad burde ha involvert de spesialiserte FN-organisa-

sjonene i dette arbeidet. UNDP arbeider aktivt i utvikling av en felles tilnærming for FNs utviklingssystem for å følge opp Agenda 2030, og har en sentral rolle i bistand til utviklingslands gjennomføring av bærekraftsmålene og måling av fremdrift.

UNDP har siden 2014 intensivert arbeidet med systematisk resultatstyring, blant annet ved å redusere antall mål- og innsatsområder, bedre konsentrasjon på landnivå og systematisk risikostyring. Det er blitt gjennomført en omfattende omorganisering, med reduksjon i antall stillinger og en betydelig omdisponering av ressurser fra UNDPs hovedkvarter til de regionale kontorene. Den generelle vurderingen blant giverne er at reformene vil bidra til bedre kostnadseffektivitet og tematisk konsentrasjon. Men, som kunnskapsorganisasjon er UNDP sårbar. UNDPs stab blir ofte omtalt som generalister, og fremtidig evne til å respondere på nye komplekse utfordringer vil kreve at UNDP har tilstrekkelige ressurser både for kunnskapsutvikling og formidling. UNDPs vanskelige økonomiske situasjon gjør det nå utfordrende å opprettholde en solid og faglig relevant stab.

UNDPs kapasitet for internkontroll er blitt styrket gjennom mer robust internrevisjon og forebygging og håndtering av mislighold. Alle internrevisjonsrapporter er offentlig tilgjengelige. I 2016 ble UNDP for andre år på rad kåret (av Publish What You Fund), til den giverorganisasjonen som har størst åpenhet og tilgjengelighet til informasjon om operasjonelle prosjekter og fordeling av ressurser. FNs inspeksjonsenhet konkluderte i 2015 at UNDP og Verdens matvareprogram hadde de mest omfattende systemene for å sikre uavhengigheten til de sentrale evalueringskontorene. Samtidig påviste en gjennomgang i 2015 en rekke svakheter ved de desentraliserte evalueringene som utføres i regi av UNDPs landkontorer.

Norge har i flere tiår vært en av UNDPs viktigste bidragsytere og er en aktør med stor innflytelse på organisasjonen. UNDPs strategiske mål og innsatsområder stemmer svært godt overens med prioriteringene i norsk utviklingspolitikk, spesielt vektlegging av demokratisk styresett og menneskerettighetene, bærekraftig fattigdomsreduksjon og likestilling. Det er også en sammenfallende interesse knyttet til UNDPs økende orientering mot sårbare stater og arbeidet med styrking av motstandsdyktighet mot kriser og konflikt, håndtering av migrasjon i mottakerland, og tidlig gjenoppbygging. Organisasjonens brede tilstedeværelse og koordinerende rolle på landnivå gjør at det i en rekke land er aktivt samarbeid mellom

norske utenriksstasjoner og UNDP; både innenfor normativt og operasjonelt arbeid. UNDP er også en partner for Norge innenfor klima og miljø, spesielt for den norske klima- og skogsatsingen, og i arbeidet med humanitær nedrustning og væpnet vold. UNDPs sentrale rolle i bistand til partnerlandenes oppfølging av de nye bærekraftsmålene har ytterligere styrket organisasjonens relevans for norsk utviklingspolitikk.

Fra norsk side prioriteres følgende:

- UNDP må vektlegge rådgiving og kapasitetsutvikling som styrker partnerlandenes evne til å utforme og gjennomføre helhetlig og inkluderende strategier som støtter opp om bærekraftsmålenes visjon om helhetlige tilnærminger til miljø, økonomisk- og sosial utvikling.
- UNDP må i utviklingen av ny strategisk plan (2018–2021) vektlegge ytterligere konsentrasjon av innsatsen på områder hvor organisasjonen har komparative fortrinn; spesielt knyttet til sårbare stater, demokratisk styresett (inkludert korrupsjonsbekjempelse og reformer i justissektor), nasjonal ressursmobilisering, rammevilkår for næringsutvikling og andre tiltak som styrker jobbskaping; med mest omfattende engasjement i de minst utviklede landene og i sårbare stater.
- UNDP må bidra til økt gjennomføring og etterlevelse av menneskerettighetene på landnivå.
- UNDP må effektivt ivareta sin rolle som tilrettelegger for at FN-systemet får en samordnet tilnærming til utviklingsaktiviteter både globalt og på landnivå.
- UNDP må aktivt bidra til at FN styrker utviklingsdimensjonen i langvarige krisesituasjoner og kommer tidligere inn, ikke minst med sikte på å avdempe og forebygge konflikt.
- Det må avsettes tilstrekkelige ressurser til interne kontrollmekanismer og kapasitet for evalueringer på alle nivå, spesielt i lys av UNDPs økende engasjement i land rammet av konflikt og kriser.

Norge var i 2015 UNDPs sjettede største giver totalt, og nest største bidragsyter av kjernemidler, 630 mill. kroner. I styresammenheng og i dialogen med UNDPs ledelse har Norge understreket betydningen av kjernemidler for UNDPs langsiktige strategisk styring, men har samtidig signalisert at det er problematisk at det norske kjernebidraget over flere år har vært vesentlig høyere enn andre givere. Norges programsamarbeidsavtale med UNDP supplerer kjernebidraget gjennom en moderat form for øremerket støtte til områder hvor UNDP har komparative fortrinn, hvor til-

leggsressurser forventes å ha en katalytisk effekt og som har spesiell relevans for norsk utviklingspolitikk. Demokratisk styresett, kriseforebygging og tidlig gjenoppbygging etter konflikt blir nå vektlagt. Programsamarbeidet inkluderer også støtte til Oslo Governance Centre som siden 2015 har hatt fokus på demokratisk styresett og endringsprosesser knyttet til konflikt/kriser. Senteret er en viktig støttespiller i Norges arbeid innenfor disse områdene.

Mål

I henhold til langtidsplanen for 2014–2017 er UNDPs visjon å bistå land i å utrydde fattigdom og betraktelig redusere ulikheter og ekskludering gjennom å satse på sju hovedmål:

- Inkluderende og bærekraftig vekst og utvikling, som bidrar til å skape sysselsetting og livsgrunnlag for fattige og ekskluderte
- Sterkere systemer for demokratisk styresett, som møter folks forventninger om deltakelse, utvikling, rettsstatsprinsipper og ansvarliggjøring
- Sterkere institusjoner for å bidra til universell tilgang til grunnleggende tjenester
- Raskere fremskritt for å redusere ulikhet mellom kjønnene og fremme kvinners stilling
- Styrke lands evne til å redusere sannsynligheten for konflikt og redusere risikoen for naturkatastrofer, inkludert katastrofer forårsaket av klimaendringer
- Tidlig gjenoppbygging og rask tilbakevending til bærekraftige utviklingsmønstre etter konflikt og katastrofer
- Bidra til at utviklingsdebatt og -tiltak prioriterer fattigdom, ulikhet og ekskludering

Fremme av likestilling og menneskerettigheter er godt i varetatt både gjennom eksplisitte mål og som tverrgående tilnærming.

Rapport 2015

Halvveis i eksisterende planperiode (2014–2017), har UNDP måttet forholde seg til en verden preget av økende økonomisk usikkerhet og en rekke kriser. UNDPs vurdering er at organisasjonens strategiske prioriteringer har stått seg gjennom disse endringene, og at planens visjon om å utrydde fattigdom og redusere ulikhet også har høy relevans for den nye globale utviklingsagendaen.

UNDP var ved utgangen av 2015 i rute med å oppnå resultatindikatorene definert i den strate-

giske planen; og hadde nådd ambisjonsnivået for 32 av de 38 planlagte globale resultatområdene (outputs). Evalueringer av UNDPs helhetlige innsats i åtte land dokumenterte at UNDP bidro til viktige utviklingsresultater og politikktutvikling, men at man må arbeide mer langsiktig og strategisk for å oppnå bærekraftige strukturelle endringer. UNDP vil først på slutten av planperioden kunne gi mer helhetlige vurderinger av utviklingseffekter. Den store graden av øremerking av giverbidrag har skapt skjevheter mellom faktisk fordeling av ressurser og fordelingen som lå til grunn for langtidspanen. UNDP har lyktes med å skape ønsket tyngde i arbeidet med inkluderende og bærekraftig økonomisk utvikling og sysselsetting. Dette har blant annet i perioden 2014–2015 bidratt til etablering av mer enn 1,3 millioner arbeidsplasser, styrket livsgrunnlag for 18,6 millioner (50 prosent kvinner) og bedre tilgang på energi for 2,5 millioner mennesker.

UNDP opprettholdt i 2015 demokratisk styresett som et hovedinnsatsområde, og videreførte en omfattende støtte til valgorganisering og mobilisering av velgere. I 2015 medvirket UNDP til at mer enn 38 millioner velgere gikk til valgurnene og at nesten 35 000 kvinnelige kandidater stilte til valg. I 37 land bidro UNDP til styrking av institusjoner med ansvar for opprettholdelse av menneskerettighetsforpliktelsene.

UNDP gjorde i 2015 en betydelig innsatsen for universell tilgang til grunnleggende tjenester. Nesten 650 000 mennesker fikk bedre tilgang på rettstjenester; mer enn halvparten kvinner. UNDPs aktivitetsnivå knyttet til likestilling og styrking av kvinners stilling økte med 7 pst., og det var spesielt positivt at man overgikk planlagte milepeler innenfor kjønnsrelatert vold og deltagelse av kvinner i politiske prosesser. Samtidig viser rapporteringen at dette er et område hvor UNDP kunne ha mer omfattende innsats. Tilsynelatende skyldes dette ikke manglende prioritering, men UNDP står overfor utfordringer knyttet til både finansiering av interne ekspertstillinger, avhengighet av øremerket prosjektfinansiering og varierende eierskap til dette innsatsområdet fra partnerlandenes side. UNDP hadde en positiv utvikling i integreringen av likestillingsdimensjoner på tvers, og har estimert at omkring en-tredel av alle operasjonelle aktiviteter i 2015 hadde en positiv effekt knyttet til likestilling.

Forebygging av konflikt, naturkatastrofer og respons på klimaendringer utgjør et samlet målområde. UNDP fikk i 2015 spesielt mye oppmerksomhet på arbeidet med fredsbygging, men det er vanskelig å tallfeste fremdrift her siden denne inn-

satsen inkluderer en stor bredde av aktiviteter, på tvers av andre målområder. UNDP var blant annet aktivt involvert i 17 nasjonale fredsmeklingsprosesser. 35 land fikk utviklet nasjonal lovgivning/retningslinjer for håndtering av naturkatastrofer. UNDP var også en sentral aktør i tidlige gjenoppbyggingsfaser, noe som blant annet ble synliggjort gjennom rask respons etter jordskjelvet som rammet Nepal. Nesten 150 000 katastroferammede mennesker ble i perioden 2014–2015 tilbudt korttidsarbeid gjennom støtte fra UNDP. 13 land fikk styrket nasjonal kapasitet for selv å håndtere gjenoppbyggingsarbeidet. UNDP lyktes i 2015 bare å mobilisere omkring en fjerdedel av finansieringen de hadde behov for å respondere slik de ønsket på syriakrisen; omkring halvparten av disse midlene ble brukt i Libanon.

UNDPs normgivende rolle ble synliggjort på alle de viktigste internasjonale utviklingsarenaene i 2015. De fleste utviklingslandene fikk bistand fra UNDP i avslutningen av en rekke prosesser knyttet til tusenårsmålene og overgangen til de nye bærekraftsmålene, og det er blitt tilrettelagt for faglig samarbeid mellom 132 utviklingsland, såkalt sør-sør samarbeid.

UNDP hadde i 2015 en utfordrende økonomiske situasjon, med drøye fire pst. reduksjon av de totale inntektene og 15 pst. mindre kjernestøtte enn forventet. Sistnevnte finansierte bare 12 pst. av operasjonelle utviklingsinnsatser. Endringene i valutakurser medførte et tap på USD 95 mill. UNDPs respons har vært å intensivere arbeidet med ressursmobilisering, og har lyktes med å opprettholde et høyt nivå av øremerkede bidrag, men har ikke klart å øke antall kjernestøttegivere (nedgang fra 56 til 51 i 2015). Bruken av tilgjengelige kjernemidler ble strengt prioritert, og kommer i hovedsak de minst utviklede landene til gode. UNDP omfattende organisasjonsendring har skapt en årlig besparelse på USD 33 mill. gjennom reduserte lønns- og leieutgifter. UNDP rapporterte at landkontorene er positive til den styrkede regionale rådgivningskapasiteten, som er skapt gjennom flytting av eksperter fra hovedkvarteret, og at UNDP nå vil kunne respondere raskere på nye krisesituasjoner.

Det har de siste årene vært en tydelig ambisjon å skape en mer strategisk og forutsigbar fordeling av ressurser gjennom en systematisk kobling mellom resultatplanleggingen og budsjett. UNDP har langt på vei lyktes med å styre tilgjengelig finansiering mot planens prioriteringer; men ved utgangen av 2015 var det uklart i hvilken grad man har lyktes med å oppnå den ønskede relative fordelingen mellom planens sju resultatområder.

En grunn til dette er at avhengigheten av givernes beslutninger om øremerket finansiering begrenser UNDPs styringsmulighet.

UNDP videreførte sin sentrale rolle i tilrettelegging av en helhetlig tilnærming for FNs utviklingssystem på landnivå, inkludert ordningen med en felles Stedlig koordinator, og bidro i tillegg med operasjonelle og administrative støtte-tjenester til mange FN-organisasjoner.

For støtte til Oslo Governance Centre i 2015, se omtale under kap. 170, post 76.

FNs kapitalutviklingsfond (UNCDF)

Situasjonsbeskrivelse

FNs generalforsamling etablerte UNCDF i 1966. Fondet gir tilgang på kapital (tilskudd, lån, garantier) til små og mellomstore bedrifter, til utbygging av lokal infrastruktur og til veiledning for å styrke lokalforvaltning i verdens minst utviklede land. Fondet har eget mandat, men er integrert i UNDPs struktur og har samme styre som UNDP. UNDPs administrator er UNCDFs formelle leder, mens de fleste oppgavene er delegert til UNCDFs eksekutivsekretær. UNCDFs strategiske rammeverk 2014–2017 samsvarer med UNDPs tidsmessig.

Fondet er kjent for å være innovativt og risikovillig, samt å utprøve nye teknologiske løsninger. Det kan vise til at tilnærminger det har utviklet anvendes i stor skala, f.eks. av Verdensbanken i Bangladesh.

Fondets mandat og innretning er i tråd med Meld. St. 35 (2014–2015) om næringsutvikling innenfor utviklingssamarbeidet. Meldingen åpner for at det kan være aktuelt å vurdere mer omfattende norsk samarbeid med UNCDF, i lys av at fondet opererer i mellomsjiktet mellom de større investorene og de mindre mikrofinansaktørene. Fondet er engasjert i samtlige av de seks fokuslandene som gis prioritet i meldingen: Etiopia, Malawi, Mosambik, Myanmar, Nepal og Tanzania, samt i flere sårbare stater.

Norge var opprinnelig en av de største givne til UNCDF. UNCDF er aktivt på områder som Norge gir prioritet, som å utvikle tilpasninger til klimaendring, tilgang til ren energi og næringsutvikling. I 2014 reduserte Norge kjernestøtten fra 15 mill. kroner til 5 mill. kroner årlig, som også var det fondet mottok fra Norge i kjernestøtte i 2015. Kjernestøtten fra Norge bidrar til at UNCDF har vært i stand til å skaffe seg andre kilder for finansiering, inkludert fra næringslivet, og videreføres.

Mål

UNCDF har satt seg som målsetning å bidra til tre brede utviklingsmål:

- Å øke finansieringen av grunnleggende tjenester og inkluderende vekst
- Å etablere finansieringsmekanismer som øker motstandskraften mot økonomiske og miljømessige sjokk
- Å støtte opp om politikk som fremmer bærekraftig finansiering for bærekraftig utvikling

Rapport 2015

UNCDFs inntekter var i 2015 på om lag USD 60 mill. I tillegg har UNCDF de siste to årene vært vertskap for Bedre enn penger-alliansen BTCA som har til formål å innføre elektronisk betaling heller enn penger blant klientene, et fellesinitiativ mellom Bill & Melinda Gates Foundation, Ford Foundation, Citi, Omidyar Network, MasterCard, Visa og USAID.

En rekke evalueringer har etablert at UNCDF har styrket offentlige investeringer og bidratt til at låneordninger når ut i større bredde og til småbedrifter. Kvinneperspektivet er blitt kritisert for å være svakt integrert og det arbeides med å endre dette.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 565 mill. kroner, herav 535 mill. kroner i kjernebidrag til UNDP, 25 mill. kroner i tilleggsmidler til UNDP og 5 mill. kroner i kjernestøtte til UNCDF.

Post 71 FNs befolkningsfond (UNFPA)

Posten omfatter det norske kjernebidraget til UNFPA.

Situasjonsbeskrivelse

FNs befolkningsfond er den eneste organisasjonen i FN som arbeider spesielt for å sikre at enhver graviditet er ønsket og at alle barnefødsler er trygge. Dermed er organisasjonen særlig rettet inn mot enkeltmenneskets rettigheter. UNFPA prioriterer arbeidet blant ungdom. Befolkningsfondets mandat og arbeid er kontroversielt i mange land av kulturelle, religiøse og historiske årsaker.

Mødrehelse, reproduktive rettigheter, familieplanlegging og seksualundervisning er ingen selvfølge. Det er heller ikke bekjempelse av vold mot kvinner, inkludert kjønnslemlestelse og barne- og tvangsekteskap. UNFPA er den eneste FN-organisasjon med mandat til å bistå land med befolkningsanalyser og gjennomføring av folketellinger.

De nye utviklingsmålene innebærer en fortsatt fokusering på universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse og realisering av reproduktive rettigheter. Dette er i samsvar med UNFPAs langtidspan for 2014–2017. Programmene tilpasses de enkelte mottakerlandene avhengig av deres behov og evne til selv å bidra med finansiering. UNFPA har vært en pioner i FN-systemet i utviklingen av denne typen tilnærming.

Overgangen fra tusenårsmålene til de nye bærekraftsmålene har ført til mindre justeringer av UNFPAs langtidspan. Trekk i utviklingen stiller imidlertid UNFPA overfor nye og store utfordringer på program- og landnivå. Selv om antall mennesker som lever i ekstrem fattigdom er mer enn halvert fra 1990 til 2015 øker inntektsforskjellene globalt, særlig i land som har gått over fra å være lavinntektsland til å bli mellominntektsland.

I 2015 økte antallet humanitære kriser både i antall og i kompleksitet. I kombinasjon med en sterk dollarkurs har dette ført til sterkt press på UNFPAs ressurser. Presset er blitt ytterligere forsterket ved at den relative andelen av ODA-bistand som gis til temaer innenfor UNFPAs mandat har gått ned fra 8 til 6 pst.

Ikke siden andre verdenskrig har flere mennesker vært fordrevet fra sine hjem. UNFPA regner med at om lag 60 pst. av de mødredødsfallene som finner sted og som kunne ha vært forebygget skjer i konfliktområder, blant flyktninger og fordrevne og under naturkatastrofer.

På denne bakgrunnen har UNFPA de senere årene styrket sin innsats under humanitære kriser. Dette gjenspeiles tydelig i den årlige rapporten *State of the World Population Report* som i 2015 hadde tittelen «I ly for stormen – en endringsagenda for jenter og kvinner i en kriseutsatt verden.» Innenfor sitt mandat har UNFPA intensivert arbeidet rettet mot spesielt sårbare grupper i migrasjonsstrømmene. Det gjelder først og fremst jenter og kvinner i reproduktiv alder, som blir utsatt for seksuelt misbruk, kjønnsbasert vold og menneskehandel.

Klimaendringene, særlig i Sahel-området og i deler av Asia og Stillehavsområdet, forsterker fattigdommen og fører til omfattende migrasjon og folkevandring av befolkningsgrupper som allerede er sårbare. UNFPA påpeker at de humani-

tære krisene sammen med effekten av klimaendringene utvisker forskjellene mellom humanitær bistand og utviklingshjelp og at dette vil påvirke måten UNFPA arbeider på.

Fra norsk side prioriteres følgende:

- Arbeidet for universell adgang til seksuelle og reproduktive helsetjenester, mødrehelse og bekjempelse av AIDS-epidemien
- Eliminering av diskriminering av jenter og kvinner samt bekjempelse av barne- og tvungne ekteskap, kjønnsbasert vold og kjønnslemlestelse.
- Styrke arbeidet med seksuelle og reproduktive helsetjenester under humanitære kriser og migrasjonsstrømmer.
- Styrke rollen som humanitær aktør i kritesituasjoner innenfor sitt mandat og komplementært i forhold til andre FN-organisasjoner.
- Styrke samarbeidet om datainnsamling og folketellinger med nasjonale myndigheter for å effektivisere og målrette arbeidet særlig mot jenter og unge kvinner.
- Arbeidet med å effektivisere organisasjonen og programarbeidet gjennom bruk av IKT og elektroniske tjenester.

Mål

Visjonen i UNFPAs strategiske plan for 2014–2017 er at universell tilgang til seksuell og reproduktiv helse, realisering av reproduktive rettigheter og redusert mødredødelighet vil bidra til at de nye bærekraftsmålene oppnås. Formuleringen av målene i den strategiske planen er lett justert etter innføringen av de nye bærekraftsmålene.

Planen har fire hovedmål:

- Universell tilgang til og bruk av integrerte helsetjenester for seksuell og reproduktiv helse som er kjønnsensitive og imøtekommer universelle menneskerettighetsstandarder,
- Høyere prioritering av ungdom, spesielt unge jenter, i nasjonal utviklingspolitikk og programmer, med vekt på økt tilgang til seksualundervisning og seksuell og reproduktive helsetjenester,
- Økt likestilling, bedring i kvinners og jenters stilling og reproduktive rettigheter, inkludert de mest sårbare og marginaliserte kvinnene og unge jentene
- Styrket nasjonal politikk og styrking av den internasjonale utviklingsagendaen ved å integrere faktabaserte analyser av befolkningsdynamikk og knytte disse til bærekraftig utvikling, seksuell og reproduktiv helse og reproduktive rettigheter, hiv og likestilling.

Rapport 2015

UNFPAs rapport for 2015 dekker det andre året av den strategisk plan 2014–2017. Den gir god innsikt i hvilke resultater som er oppnådd, også i samarbeid med ulike typer partnere på globalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det rapporteres om gode resultater.

Blant hovedpunktene i rapporten kan nevnes:

- I 2015 var det 53 millioner flere brukere av familieplanleggingsmetoder enn i 2014. 78 millioner par fikk beskyttelse mot uønsket graviditet i ett år. Dermed ble 23 millioner graviditeter unngått. 7 millioner utrygge aborter ble forhindret og om lag 63 000 mødredødsfall i barsel ble unngått.
- 23 millioner ungdommer fikk tilgang til integrerte seksuelle og reproduktive helsetjenester.
- 2 920 lokalsamfunn erklærte offentlig forbud mot kjønnslemlestelse.
- UNFPA ga støtte til mer enn 23 000 fistulaoperasjoner.
- Mer enn 10,6 millioner jenter og kvinner fikk tilgang til seksuelle og reproduktive helsetjenester og tiltak for å forebygge kjønnsbasert vold under humanitære kriser.

UNFPA møter utfordringer på landnivå som hovedsakelig dreier seg om følgende:

- Endringer i landets egne prioriteringer
- Forsinkelser i gjennomføringen av planlagte aktiviteter.
- Budsjettinnstramminger eller –kutt.
- Begrensninger i mottakerlandets egen kapasitet.
- Diverse kulturelle faktorer.
- Den humanitære situasjonen i mottakerlandet.

Det norske kjernebidraget til UNFPA i 2015 var på 431 mill. kroner.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 401 mill. kroner i kjernebidrag.

Post 72 FNs barnefond (Unicef)

Denne posten omfatter det norske kjernebidraget til Unicef og tematiske bidrag under programsamarbeidsavtalen, med unntak av tematisk støtte til utdanning som finansieres over kap. 169, post 73 Utdanning.

Situasjonsbeskrivelse

FNs barnefond (Unicef) feirer i 2016 sitt 70 års jubileum. Unicef er en av FNs største utviklings- og humanitære aktører og har et viktig mandat med å sikre barns rettigheter over hele verden i henhold til Barnekonvensjonen. Organisasjonen arbeider i 190 land og områder, og samarbeider tett med lands myndigheter, sivilt samfunn, privat sektor og andre multilaterale partnere.

Med dens brede tilnærming som omfatter barns rett til helse, rent vann, ernæring, utdanning og beskyttelse, er Unicef en viktig global aktør og samarbeidspartner for Norge. I tillegg til det langsiktige arbeidet, har organisasjonen en viktig oppgave i å beskytte barn i krig, konflikt og katastrofesituasjoner, og leverer grunnleggende nødhjelp til disse. Unicef leder koordineringen av nødhjelpsinnsetningen på landnivå innenfor sentrale sektorer som vann og sanitær, ernæring, utdanning og beskyttelse av barn.

Unicef har en sammensatt rolle som både humanitær- og langsiktig utviklingsaktør, samt både giver og mottaker av midler. Derfor har organisasjonen tatt en ledende rolle i prosessen med å integrere og koble det humanitære og det langsiktige utviklingsarbeidet.

Unicef har gjennomført en midtveisgjennomgang av organisasjonens strategiske plan for perioden 2014–2017. Det tilhørende resultatrammeverket er blitt lettere revidert på bakgrunn av funnene i midtveisgjennomgangen. Noen indikatorer er blitt endret i lys av de nye bærekraftsmålene, COP21 og andre globale endringer som økt antall humanitære kriser, mer innovasjon, større resultatfokus og et endret finansieringsbilde. Ellers er 1/3 av målene blitt justert grunnet endring i referansedata.

Evalueringen om norsk støtte til grunnskoleutdanning gjennom Unicef og GPE for perioden 2009–2013 ble offentliggjort i 2015. Evalueringen avdekket noen svakheter i Unicef, særlig når det gjelder kvalitetssikring av bistanden, dokumentasjon og resultatrapportering. En rekke grep er tatt i tiden etter perioden som rapporten dekker. Unicef har bl.a. utviklet et nytt og mer omfattende resultatrammeverk på oppfordring fra og i samarbeid med Norge. Det nye resultatrammeverket viser en tydelig forbedring da det nå blant annet rapporteres på alle indikatorene. Norge har tett dialog med Unicef om oppfølgingen av evalueringen med formål om å forbedre resultatrapporteringen ytterligere. Unicef planlegger blant annet å styrke ressursene slik at resultater og ressurser

skal bli enda mer effektive på tvers av hele organisasjonen. Systemet for gjennomføring og oppfølging av evalueringer foretatt av land- og regionskontorer er ellers blitt styrket de senere år, og kvaliteten på Unicefs evalueringsrapporter viser jevn forbedring. Unicefs bestrebelser på systematisk oppfølging av evalueringene må imidlertid videreføres.

Mål

Visjonen i Unicefs langtidsplan 2014–2017 er å realisere alle barns rettigheter, spesielt for de mest sårbare og marginaliserte barna. Planen definerer syv hovedmål:

- Helse: bedret og mer rettferdig bruk av virkningsfulle tiltak for mødre- og barnehelse.
- Hiv og aids: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av virkningsfulle tiltak for forebygging og behandling av hiv for barn, gravide og ungdom.
- Vann, sanitær og hygiene: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av trygt drikkevann, sanitær- og helseforhold og hygienisk adferd.
- Ernæring: bedret og mer rettferdig fordelt bruk av kosttilskudd og bedre ernæring og omsorg.
- Utdanning: bedret læringsutbytte og inkluderende utdanning
- Beskyttelse av barn: bedret og rettferdig forebygging av, og tiltak mot vold, misbruk, utbytting og vanskjøtsel av barn.
- Sosial inkludering: bedret politikk og systemer for vanskeligstilte og ekskluderte barn, basert på bedret kunnskap og data.

Norske prioriteringer:

- Unicef vil fortsette å være en sentral partner i det humanitære arbeidet og i oppfølgingen av den norske utdannings- og helsesatsingen.
- Unicef har en særlig viktig rolle når det gjelder utdanning i krise og konflikt, kvalitet i utdanningen og jenters utdanning.
- Unicef skal være banebrytende og tydelig med å sette barns rettigheter høyt på den internasjonale agendaen. Unicefs virksomhet må ivareta barns rettigheter i de fattigste og mest sårbare landene.
- Unicef må fortsette å styrke innsatsen for spesielt sårbare grupper, som barn, jenter og personer med nedsatt funksjonsevne.
- Sosial inkludering er viktig for å nå de fattigste. Unicefs arbeid med sosial inkludering skal ha en helhetlig tilnærming med fokus på å hjelpe

stater med å oppfylle sine forpliktelser gjennom forskjellige virkemidler.

- Unicef er den viktigste FN-aktøren på området vann og sanitær, og vil på dette området være den viktigste multilaterale samarbeidspartneren for Norge innen både langsiktig og humanitær bistand.
- Unicef må fortsette det pågående arbeidet med å forbedre resultatrapporteringen og rapportere på fremgang i tråd med organisasjonens plan og resultatrammeverk.

Rapport 2015

Norge signerte ny rammeavtale med Unicef 13. november 2015. Rammeavtalen regulerer forvaltningen av øremerkede bidrag, basert på Unicefs strategiske planer og resultatrammeverk. Norge har et tett og godt samarbeid med Unicef, både når det gjelder tematiske og politiske spørsmål.

I 2015 var Norge Unicefs femte største giverland med bidrag på til sammen 1,365 mrd. kroner. Av dette var 435 mill. kroner kjernestøtte, noe som gjorde Norge til femte største giverland av kjernestøtte. Kjernestøtten er avgjørende for å sikre organisasjonen forutsigbarhet i sitt arbeid, og ikke minst gi økt fleksibilitet og effektivitet i programvirksomheten. Kjernebidraget muliggjør også en styrket helhetlig tilnærming til barndom og oppvekst, blant annet som forutsetning for læring og utvikling.

I tillegg til kjernestøtte, ga Norge i 2015 tematisk støtte på til sammen 640 mill. kroner til prioriterte områder i tråd med Unicefs strategiske plan *Realizing the rights of every child, especially the most disadvantaged* for perioden 2014–2017. Støtten er nedfelt i programsamarbeidsavtalen mellom Unicef og Norge. Den største delen av Norges bidrag går til utdanning (se egen omtale under kap 169, post 73), mens den resterende støtten går til Unicefs arbeid med vann og sanitær, sosial inkludering og beskyttelse av barn. Norge var den største giveren av tematisk støtte også i 2015.

Ved utgangen av 2015 var Unicef halvveis i eksisterende strategisk planperiode (2014–2017). Midtveisgjennomgangen av den strategiske planen viser at Unicef har god måloppnåelse med over 90 pst. på alle målområder med unntak av hiv og aids hvor måloppnåelsen var på 81 pst. Midtveisgjennomgangen viser også at Unicef i stadig større grad jobber i partnerskap med både lokale myndigheter, FN-organisasjoner, frivillige organisasjoner og private bedrifter. «No Lost Generation» initiativet som bidrar til å gi utdanning til

syriske barn i Syria og nabolandene, er et eksempel på et slik partnerskap. Siden lanseringen i 2013 har initiativet resultert i økt internasjonal oppmerksomhet rundt situasjonen for barn berørt av Syria-krisen.

Flere av Unicefs prioriterte likestillingsmål reflekteres i de nye bærekraftsmålene, mye takket være Unicef påvirkningsarbeid, i tett samarbeid med andre partnere som UNWomen og UNGEI.

Unicef har måttet forholde seg til en verden preget av økonomisk usikkerhet og et økt antall humanitære kriser. I 2015 responderte organisasjonen på 310 humanitære situasjoner i 102 land, dette er en økning på 5 pst. siden 2014. Den humanitære innsats utgjør en økende andel (40 pst.) av Unicefs ressurser. Unicefs appell for humanitær støtte i 2015 var større enn noen sinne grunnet de mange humanitære krisene, og organisasjonen mottok USD 2,2 mrd. i 2015 til sitt humanitære arbeid. Pengeoverføringer til mennesker rammet av krise og konflikt utgjør en stadig større del av Unicef sin respons. Etter jordskjelvet i Nepal våren 2015 mottok 430,000 berørte mennesker i 19 distrikter kontantstøtte fra Unicef, noe som bidro til at disse fikk dekket de mest prekære behovene som mat, medisiner, utstyr og klær.

Innenfor *helseområdet* fortsatte Unicef arbeidet med å styrke myndighetenes kapasitet og forpliktelser til å levere likeverdige tjenester for alle barn ved å identifisere flaskehals i helse-systemene, særlig på lokalt nivå. Sammen med Verdens helseorganisasjon bidro Unicef til at Nigeria ble erklært poliofritt i 2015. En annen milepæl som ble oppnådd var at India ble erklært fri for stivkrampe. Systematiske vaksinekampanjer og kampanjer for å få gravide til å føde på klinikker har vært avgjørende for å utrydde sykdommen som tar mange barneliv hvert år.

Under fokusområdet *hiv og aids* samarbeider Unicef med andre partnere om Verdens helseorganisasjon, UNAIDS, UNFPA, UN Women og Verdensbanken. Til tross for at et økt antall hivsmittede gravide har mottatt behandling for å redusere mor-barn-smitte, og antall hivsmittede barn under 15 år har blitt mer enn halvert i løpet av de siste 15 årene, har antall aidsrelaterte dødsfall blant ungdom økt i denne perioden. Det er derfor et særlig behov for å oppskalere Unicefs arbeid med hiv-forebyggende tjenester for ungdom. Unicef leder det globale partnerskapet «All In» som ble lansert i 2015, som har som formål å redusere nye hiv-infeksjoner blant ungdom med 75 pst. og redusere antall aids-dødsfall med 65 pst.

innen 2020. Et av de første stegene har vært å bistå land med monitorering og datainnhenting.

Kontantoverføringer er en del av Unicefs arbeid med *sosial inkludering*. Over 9 millioner av verdens barn fikk en eller annen form for kontantoverføring i 2015. Unicef har bidratt til at 91 land nå måler barnefattigdom. Antall land som eksplisitt adresserer barnefattigdom gjennom nasjonal politikk og – programmer fortsetter å øke fra 40 i 2014 til 42 i 2015.

Som del av innsatsen innen *vann, sanitær og hygiene* (WASH) resulterte Unicefs støtte til at mer enn 70 millioner mennesker ble nådd med WASH-tjenester i 2015, over 45 millioner av disse befant seg i kriserammede områder. 40 millioner mennesker fikk tilgang til forbedret drikkevann mot 13,8 millioner mennesker i 2014. Videre fikk 18 millioner mennesker tilgang til sanitære fasiliteter mot 11,3 millioner i 2014. Unicef har bidratt med WASH-fasiliteter i nær 26 000 skoler og 750 helsesentre i 2015. 63 land har implementert lokale håndvaskingsprogrammer mot 53 i 2014. Unicef sitt arbeid med å sikre tilgang til sanitærfasiliteter for jenter bidrar til å holde jenter i skolen.

Ved å ta i bruk innovative løsninger og ved å etablere partnerskap med både lokale myndigheter og private bedrifter, har Unicef bidratt til både redusert bruk av vannressurser og økt tilgang til vann. 20 land fikk i 2015 støtte til å ta i bruk solcelledrevne pumpe-systemer, noe som blant annet bidro til en halvering av antall vannbårne sykdommer i den rurale Karamoja regionen i Nord-Uganda.

Innen fokusområdene *beskyttelse av barn* bidro Unicef med alternativ utdanning, psykososial støtte og/eller beskyttelsestiltak for mer enn 5,7 millioner barn som var utsatt for barnearbeid i 30 land, noe som innebar en økning på 24 pst. fra 2014. Unicefs innsats med å forebygge væpnet vold kom 3,6 millioner barn og ungdom i alderen 10–24 år til gode, sammenliknet med 2,2 millioner i 2014. Unicef sin innsats mot kjønnslemlestelse av jenter har bidratt til at mer enn 2000 lokalsamfunn i 14 land har erklært at de vil slutte med kjønnslemlestelse, sammenliknet med 1 000 lokalsamfunn over 9 land i 2014. En ny rapport fra UNICEF viser dog at antallet jenter og kvinner som blir kjønnslemlestet har økt med 70 millioner siden 2014. Størstedelen av økningen skyldes befolkningsvekst og at flere land nå rapporterer inn data til Unicef.

Innen *ernæring* bistod Unicef med å behandle 2,9 millioner tilfeller av akutt underernæring. 1,4 millioner barn i alderen 6 til 59 måneder i krise-

rammede områder ble friske fra alvorlig underernæring etter å ha fått behandling fra Unicef.

Innovasjon var en sentral del av Unicefs arbeid i 2015 med videreutviklingen av U-Report som er en SMS varslingstjeneste. U-report har rundt 2 millioner aktive brukere fra 19 land.

Resultatene av Unicefs *utdanningsinnsats* er nærmere beskrevet under kap. 169, post 73 Utdanning.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 430 mill. kroner, herav 360 mill. kroner som kjernebidrag og 70 mill. kroner som tematisk støtte til vann og sanitær, sosial inkludering og barns rettigheter. Tematisk støtte til utdanning under programsamarbeidsavtalen kommer i tillegg, jf. omtale under kap.169, post 73 Utdanning.

Post 73 Verdens matvareprogram (WFP), kan overføres

Denne posten omfatter kjernebidrag, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede tilleggsbidrag til enkeltland dekkes over kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

Situasjonsbeskrivelse

Prioriteringene under denne posten omtales i St. meld. nr. 40 (2008–2009) *Norsk humanitær politikk*. Posten ses i nær sammenheng med kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter. FNs matvareprogram (WFP) er verdens største humanitære organisasjon. WFPs mandat er å gi matvarehjelp til flyktninger og andre trenende i humanitære og langvarige kriser. WFP har også som mandat å støtte økonomisk og sosial utvikling og fremme global matsikkerhet. I humanitære kriser er WFPs logistikkeksptise avgjørende for andre humanitære aktører. WFP har også en rolle i gjenoppbyggingsfasen etter konflikt og katastrofer. WFP bidrar til å oppnå FNs bærekraftsmål 2 om å utrydde sult, dvs. matsikkerhet, riktig ernæring og et bærekraftig jordbruk. Gjennom skolematorordninger og ernæringsprogrammer bidrar WFP til bærekraftsmålene 3, 4 og 5 om god helse, utdanning for alle og likestilling mellom kjønnene

Norge vektlegger at WFP skal prioritere å anskaffe mat lokalt eller i andre utviklingsland, og at givere ikke binder sine bidrag til egen produksjon. WFP øker bruken av nye former for assis-

tanse, slik som kontanter og kuponger, når det er mest hensiktsmessig. WFP bidrar aktivt i Komiteen for global matsikkerhet (CFS) og styrker samarbeidet med resten av FN, jf. bærekraftsmål 17. Samarbeid på landnivå er særlig viktig, med hensyn til arbeidsdeling, effektiv ressursutnyttelse og utvikling av helhetlige, nasjonale strategier for matsikkerhet.

WFP ser hele spekteret fra krise og gjenoppbygging til forebygging og utvikling i sammenheng. Dette er spesielt viktig i de mange langvarige humanitære krisene. WFP er opptatt av en helhetlig forståelse av årsakene til sult og underernæring, der humanitær innsats skjer parallelt med arbeid for å sikre langsiktig matsikkerhet, ernæring samt utvikling av mer robust landbruk og lokal matproduksjon. Dette er også viktig for å hindre at folk i sårbare områder forlater sine hjemsteder og blir tvunget til å søke bedre levekår andre steder.

Likestilling og klimatilpasning er integrert i WFPs strategiske plan, og årsrapporten rapporterer spesifikt på likestillingsmål. WFP er opptatt av beskyttelse av sivile, særlig kvinner og barn, i krigs- og nødssituasjoner. WFP har en strategi for beskyttelse av sivile og bidrar i samarbeid med FNs kontor for koordinering av humanitære aktiviteter (OCHA) til å styrke respekten for menneskeretten. Gjennom å insistere på at samarbeidspartnere bruker samme standarder og regelverk, bidrar WFP til at andre internasjonale og lokale organisasjoner tar dette i bruk. WFP vektlegger tilpasning til klimaendringer og ekstremvær, noe som krever et langsiktig perspektiv i innretningen av prosjekter og programmer. Dette er med på å redusere fremtidige nødhjelpsbehov.

Mål

WFP har fire strategiske mål som er nedfelt i den strategiske planen (2014–17):

- Redde liv og beskytte menneskers livsgrunnlag i akutte kriser
- Støtte til matsikkerhet og ernæring og gjenoppbygge livsgrunnlag i utsatte situasjoner og etter kriser
- Redusere risiko og sette folk, samfunn og land i stand til selv å dekke sine matbehov
- Redusere underernæring og hindre at fattigdom og sult går i arv

Norges samarbeid med WFP vil i 2017 særlig rettes mot følgende tema:

- Nå frem til sårbare grupper som trenger matassistanse

- Gjennomføre WFPs likestillingsstrategi i hele organisasjonens virksomhet
- Ny teknologi innen matassistanse
- Videreutvikle skolematordningen
- Forutsigbar finansiering og partnerskap

Rapport 2015

Norge er medlem av styret for WFP i perioden 2014–16. I styrearbeidet har Norge bidratt til effektiv respons på de mange humanitære krisene. Norge har vært pådriver for at kjønn blir et integrert hensyn på alle nivåer i arbeidet. I 2015 vedtok WFP en ny likestillingsstrategi, som skal bidra til å innrette matvarehjelpen til de som trenger det mest. Det gjelder også i forebygging av matvarekriser. WFP har opprettet et eget likestillingskontor direkte underlagt eksekutivdirektøren, og det er avsatt ekstra ressurser for å styrke likestillingsarbeidet i organisasjonen og i prosjektene på landnivå.

I 2015 var det flere komplekse humanitære kriser, som har testet kapasiteten til WFP: Irak, Jemen, Syria og nabolandene, Sør-Sudan og Ebola-krisen i Vest-Afrika. Dessuten responderte WFP på akutte humanitære behov i Den sentralafrikanske republikken, DR Kongo, Afrikas Horn, Libya, Mali, Nepal og Ukraina. Krisen i Syria og nabolandene er spesielt krevende, og WFP er avhengig av samarbeidspartnere for å nå de som trenger hjelp. I 2015 ga WFP matassistanse til 4 millioner mennesker inne i Syria, og til like mange flyktninger i Irak, Jordan, Libanon. Til tross for større humanitære behov i Sør-Sudan, gikk internasjonal nødhjelp ned i 2015. WFP har imidlertid opprettet forhåndslagre før regntiden, noe som er svært kostnadsbesparende. Også under ebola-responsen spilte WFP en kritisk rolle. I ettertid har WFP samarbeidet med Verdens helseorganisasjon (WHO), nasjonale myndigheter og privat sektor om å få på plass en styrket og koordinert beredskap ved fremtidige kriser.

De mange og store krisene krever stadig mer av WFP, det er besværlig å arbeide i de mest sårbare områdene. Kostnadene per mottaker øker fordi folk trenger hjelp over lengre tid, men det skyldes også dyrere matvarer og mer kompliserte leveringsmekanismer i vanskelige landsituasjoner. Dessuten går mer ressurser til å organisere humanitær tilgang, bl.a. er sikkerhetstiltak kostnadskrevede.

I 2015 var samlet støtte til WFP USD 4,8 mrd., en nedgang fra USD 5,4 mrd. året før. Grunnen er først og fremst en styrket dollar, som reduserte verdien av bidrag i andre valutaer til WFP. Finansi-

eringsbehovet for alle WFPs operasjoner er USD 8,7 mrd., og mange kriser er dermed underfinansierte. WFP har måttet kutte i flere programmer. I 2015 var 58 pst. av de humanitære behovene dekket, sammenlignet med 66 pst. året før.

76,7 millioner mennesker i 81 land mottok direkte matvarehjelp fra WFP i 2015. Indirekte drar langt flere fordeler av hjelpen. Alt i alt ble det utdelt 12,6 mrd. rasjoner, til en gjennomsnittskostnad på 31 cent. I 2015 har WFP utvidet bruken av kontanter og kuponger til flere landsituasjoner. Mer bruk av kontanter og kuponger bidrar til at markeder fungerer.

I 2015 ble 18 pst. av nødhjelpen via WFP gitt i form av kontanter og kuponger. Alt i alt kom denne typen støtte 9,6 millioner matusikre mennesker til gode. Det er en økning på 8 pst. fra året før. I 2015 gikk 79 pst. av distribuert mat og 91 pst. av kontanter og kuponger til å redde liv ved akutte kriser. Det gjenspeiler at givernes prioriterer akutt nødhjelp.

WFP spilte en sentral rolle etter jordskjelvet i Nepal. Forhåndslagringen av utstyr var avgjørende i første fase av responsen. Globalt sørget også WFP for flytransport av 287 000 hjelpearbeidere og andre i 2015.

WFP gjennomførte forebyggende tiltak for å redusere akutt underernæring i 18 land, og har utvidet støtten til skolemat på landnivå. Det har ført til flere barn i skole, bl.a. i Afghanistan, Nepal og i Syria-regionen. 11,5 millioner barn mottok skolemåltider i 2015.

Når det gjelder tiltak for å bekjempe akutt underernæring, nådde WFP 5,6 millioner mennesker i 27 land. Disse tiltakene utgjør 8 pst. av programutgiftene til WFP, som dekket 32 pst. av de planlagte behovene.

WFP har sammen med andre organisasjoner styrket samarbeidet om matsikkerhet. Gjennom innkjøp av 124 000 tonn mat fra lokale småbønder bidro WFP til at de fikk inntekter, og at markeder fungerer. WFP er opptatt av hvordan programmet kan bidra til å bygge kapasitet og evne lokalt til å forebygge og håndtere kriser, men underfinansiering og uforutsigelig ressurstilgang representer betydelige utfordringer.

WFP er en veldrevet organisasjon som har kommet langt i å dokumentere resultater og har gjennomført omfattende reformer av sine systemer for programstyring, finans- og personalforvaltning og operasjonelle verktøy. Ulike evalueringer i 2015 underbygger at WFP er en effektiv og innovativ partner for matassistanse. En ekstern gjennomgang i 2013 konkluderte at evalueringsapparatet i WFP er blant de aller beste. Alle evalu-

eringsrapporter er tilgjengelige for offentligheten på WFPs nettsider.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 237 mill. kroner.

Post 74 FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)

Denne posten omfatter kjernebidrag, dvs. bidrag som ikke er øremerket enkeltland. Øremerkede tilleggssbidrag til enkeltland og tematisk innsats dekkes over kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

Situasjonsbeskrivelse

Prioriteringene under denne posten omtales i St. Meld. 40 (2008–2009) *Norsk humanitær politikk*. Posten ses i nær sammenheng med kap.163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter.

UNHCR er av våre viktigste samarbeidspartnere i håndteringen av migrasjon- og flyktningkrisen. UNHCRs mandat etter Flyktningkonvensjonen av 1951 er å gi beskyttelse og assistanse til personer som er forfulgt og flykter på grunn av rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller tilhørighet til en spesiell samfunnsgruppe, samt å finne varige løsninger på verdens flyktningproblemer. Det rekordhøye antallet mennesker på flukt og UNHCRs mandat gjør FN-organisasjonens arbeid sentralt, også for å finne bærekraftige løsninger for mennesker på flukt. Høykommissæren er også i økende grad engasjert i innsats for internt fordrevne personer, selv om mandatet her krever beslutninger fra FNs styrende organer. I tråd med FNs humanitære reform har UNHCR en ledende rolle når det gjelder beskyttelse, husly og administrasjon av leire for både flyktninger og internt fordrevne i komplekse kriser. UNHCR har nå også en avtale med OCHA om ansvarsfordelingen og samarbeidet i såkalt «blandet migrasjon», dvs. der flyktninger inngår i en større gruppe av mennesker, både internt fordrevne men også fastboende, som er rammet av en humanitær krise. Målet er å unngå duplisering av bistanden, ulike standarder i støtten, og samtidig sikre at mandater overholdes og at organisasjonenes ansvar ikke pulveriseres. UNHCR har et nært samarbeid med frivillige organisasjoner, blant annet Flyktninghjelpen.

UNHCR har de siste årene gjennomgått omfattende reformer og har i dag et personelloppsett og en målstyring som sikrer mer effektiv utnyttelse av midlene. UNHCRs budsjetter er toårige og

baserer seg på omfattende analyser av behovene i felt. Budsjettet har på få år blitt fordoblet og utgjorde i 2015 USD 7 mrd. Forbruket i 2015 var USD 3,6 mrd.

2016-budsjettet utgjør USD 7,1 mrd. Gapet mellom UNHCRs behov og disponible midler fortsetter å øke. Bare en svært liten del av UNHCRs midler kommer fra FNs sentrale budsjett, resten kommer i form av frivillige bidrag fra givere. Mange medlemsland gir øremerkede bidrag, noe som gjør det vanskelig for UNHCR å bruke midlene der de trengs aller mest. Krisen i Syria og nabolandene er av de krisene som legger beslag på store ressurser hos UNHCR. Denne og andre kriser har bidratt til at det humanitære systemet og UNHCR er satt under et voldsomt press.

UNHCR er i dag en effektiv organisasjon, både som samarbeidspartner for Norge og som leverandør av beskyttelse og assistanse i felt. Det ble i 2014 foretatt en gjennomgang av UNHCR i rammen av MOPAN (Multilateral Organizations Performance Assessment Network). I gjennomgangen kom UNHCR godt ut selv om det er satt spørsmålsteget ved bruken av evalueringer og politikkutvikling m.m.

Norges samarbeid med UNHCR i 2017 vil særlig rette seg mot:

- Støtte til UNHCRs arbeid med å finne bærekraftige løsninger for de store flyktningkrisene og spesielt i Syria og regionen.
- Støtte UNHCRs arbeid med å sikre beskyttelse for internt fordrevne.
- Fortsatt samarbeid og støtte til utdanning.

Rapport 2015

Den globale flyktningkrisen ble ytterligere forverret i 2015, og året var et dramatisk år i UNHCRs mer enn 60-årige historie. Over 65 millioner mennesker var på flukt ved inngangen til 2016, hvorav 10 millioner ble fordrevet fra sine hjem i løpet av året. Syria var fortsatt den konflikten som fordrev flest mennesker sammen med Afghanistan og Somalia. I tillegg fortsatte krisene i Nigeria, Sør-Sudan m.fl. og det kom nye store kriser i Jemen og Burundi.

2015 var også året da flyktning- og migrantkrisen kom til Europa. Om lag 1 million mennesker ankom Europa. UNHCR anslår at 84 pst. av de som tok seg til Europa kom fra ti land. Til Norge kom de fleste fra Syria, Afghanistan, Irak, Eritrea, Iran; Etiopia, Somalia, Pakistan og Albania. I tillegg ankom en gruppe statsløse.

UNHCR lanserte sin største operasjon i Europa siden Balkan-krigen på 90-tallet. I tillegg

til de mange flyktningene og internt fordrevne var 2015 året med det store antall irregulære migranter, ikke minst til sjøs i Middelhavet og Det indiske hav. Såkalt «blandet migrasjon» setter store krav til samhandling mellom mange aktører for å sikre at den enkeltes beskyttelsesbehov blir ivaretatt. For UNHCR har de mange konfliktene og de nye fluktmønstrene medført store utfordringer budsjettmessig, operasjonelt og politisk. EUs håndtering av flyktning- og migrantkrisen har gitt ny dynamikk i den politiske diskusjonen om håndteringen av flyktninger og migranter. På tampen av 2015 møttes statsledere fra Europa, Afrika og FN på Malta for å finne nye løsninger.

21,3 millioner mennesker hadde krysset en landegrense og var flyktninger i 2015. Hovedvekten kommer under UNHCRs mandat, mens palestinske flyktninger er registrert av UNRWA. De største vertslandene for flyktninger i 2015 var Etiopia, Iran, Jordan, Libanon, Pakistan og Tyrkia. Antallet personer som returnerte frivillig til sine hjemland var fortsatt for lavt – 201 000 i 2015.

I tillegg til det voksende antallet flyktninger er det enda flere internt fordrevne. Antallet internt fordrevne som fikk en eller annen form for hjelp av UNHCR direkte eller gjennom samarbeidspartnere var i 2015 på 40,8 millioner mennesker. Colombia, Irak og Syria har de største antallene internt fordrevne. Noen land er kritiske til at UNHCR også prioriterer internt fordrevne, som gjerne er verre stilt enn flyktningene. Norge har i flere år vært talsmann for at UNHCR også skal prioritere internt fordrevne.

134 044 flyktninger ble fremmet for gjenbosetting av UNHCR i 2015, en økning fra 103 890 året før. Av disse ble 81 893 faktisk gjenbosatt (dvs. ankom sine nye hjemland). Dette var en økning fra 73 000 personer i 2014. Det totale antall personer som ifølge UNHCR trenger gjenbosetting i 2016 er estimert til 1 153 000, mens det i 2017 er estimert en økning til 1 190 000. Norge hadde i 2015 en kvote på 2 620 personer, de fleste plassene forbeholdt flyktninger fra Syria.

Den dramatiske verdenssituasjonen har presset det humanitære systemet til bristepunktet. Selv om UNHCR fortsatt har tillit og støtte internasjonalt har 2015 vist at flukt og migrasjon, inkludert årsaker som manglende utvikling, vekst og svakt styresett, må håndteres bedre globalt. I de styrende organene til UNHCR har de store givervestenes bekymring vært UNHCRs evne til å håndtere de mange akutte flyktningssituasjonene og samtidig finne løsninger i de langvarige flyktningssituasjonene. Blant de store vertslandene er det overskyggende temaet problemer med å både

håndtere og ta imot nye store antall flyktninger. Det handler dels om kapasitet til å yte tjenester, men også politiske belastninger og sikkerhetsutfordringer. Landene har stort sett vært enige om nødvendigheten av en byrdedeling, samt å bringe inn utviklingsaktørene og trekke på utviklingsmidler for å avhjelpe ikke bare mennesker på flukt, men også vertssamfunnene.

UNHCRs totale budsjett for 2015 var USD 7,2 mrd., mens inntektene var USD 3,4 mrd. Til tross for økt støtte de siste årene vokser gapet mellom støtten og behovene. Underfinansieringen, kombinert med stadig mange øremerkede bidrag og uforutsette begivenheter i felt, har gjort det vanskelig for UNHCR å oppnå de resultatene organisasjonen legger til grunn for budsjettet. Norge økte støtten til UNHCR i 2015. Organisasjonen mottok 781 mill. kroner i støtte fra Norge i 2015, av dette ble 300 mill. kroner gitt som ikke-øremerket bidrag. Norge var den åttende største bidragsyter. I 2015 gikk det største øremerkede bidraget til internt fordrevne eller flyktninger fra Syria/Irak.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås 350 mill. kroner.

Post 75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for palestinske flyktninger, UNRWA, har som mandat å ivareta grunnleggende behov for over 5 millioner registrerte palestinske flyktninger i Gaza, Vestbredden, Jordan, Syria og Libanon. UNRWA er en helt sentral bidragsyter til stabilitet i regionen og for å forbedre levekårene til de mange palestinske flyktningene. Å bistå de palestinske flyktningene er også en del av den norske Midtøsten-satsingen hvor hovedfokus er å bidra til en to-statsløsning. UNRWAs mandat er gitt av FNs generalforsamling og er gjentatte ganger blitt fornyet. Det nåværende mandatet løper frem til 30. juni 2017.

UNRWA driver helsestasjoner og skoler. I tillegg har UNRWA sysselsettingstiltak og yter matvarehjelp og sosiale tjenester til særlig utsatte grupper. I deler av virkeområdet, som i Gaza hvor 70 pst. av befolkningen er flyktninger, er UNRWAs rolle som tjenesteleverandør helt sentral. UNRWA er dessuten arbeidsgiver for om lag 30 000 mennesker, hvorav 99 pst. er palestinske flyktninger.

UNRWA opererer innenfor meget vanskelige rammebetingelser med uro og konflikt i flere av

landene. Den langvarige krigssituasjonen i Syria har ført til store utfordringer for de palestinske flytningene og til vanskelige arbeidsforhold for UNRWA. Mange palestinske flyktninger i Syria har på ny søkt tilflukt internt i Syria, og i nabolandene Libanon og Jordan. Å gi disse flyktningene beskyttelse er på ny en viktig oppgave for UNRWA.

UNRWA har gjennomført helt nødvendige reformer og tiltak for å jobbe mer rasjonelt, ikke minst for å målrette tjenestene mot de mest sårbare. Dette arbeidet må fortsette. Flyktningebefolkningen vokser med ca. 3 pst. i året, noe som innebærer en jevn vekst i etterspørselen etter UNRWAs tjenester. Den forverrede politiske, økonomiske og humanitære situasjonen i deler av mandatområdet fører til et stadig økende press på tjenesteleveransene. Behovene øker mer enn giverbidragene. Det fører til at skoleklasser vokser, helsetilbud reduseres, videreutdanning av personell innstilles og investeringer i bygninger og materiell settes på vent. Reformprosessen omfatter tiltak for å effektivisere programmene for helse og utdanning, bedre målretting av sosiale tjenester og sikre økt kvalitet i leveransen av disse tjenestene. Utdanningsreformen omfatter også en dreining mot mer yrkesrettet utdanning for å øke arbeidsmulighetene. Økt effektivitet i organisasjonen er et viktig tiltak for å opprettholde kvalitet og omfang på de tjenestene som palestinske flyktninger har krav på. UNRWAs lederskap er reformvillige og dette driver reformarbeidet fremover.

UNRWA mottar noe prosjektstøtte fra andre budsjettposter, herunder kap. 163, post 70 Nødhjelp og humanitær bistand og kap. 152, post 78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika.

Mål

UNRWAs hovedoppgave er å ivareta de palestinske flyktningenes grunnleggende behov.

Innenfor programområdene spesifiseres følgende strategiske mål:

- Et langt og sunt liv
- Ervervet kunnskap og ferdigheter
- En anstendig levestandard

Rapport 2015

UNRWAs General Fund budsjett for 2015 var på USD 677,4 mill. I tillegg fikk UNRWA finansielle bidrag på USD 613 mill. til nødhjelp. 1,2 million

flyktninger, først og fremst i Syria og Palestina, mottok humanitær bistand fra UNRWA i løpet av året.

Med 703 skoler med vel 500 000 elever, jevnt fordelt på begge kjønn, er utdanning UNRWAs største satsning. Samtlige elever får også tilbud om gratis helsesjekk, vaksinasjon, hørsel- og synstest, tannlegekonsultasjon, vitamintilskudd og helseutdanning. Det var vesentlig fremgang i gjennomføring av den brede reformprosessen på utdanningssektoren, som omfatter lærere, inkluderende utdanning samt menneskerettigheter.

UNRWAs vaksinasjonsprogram nådde 99 pst. av alle barn under 18 måneder i Jordan, Libanon, Vestbredden og Gaza.

82 000 familier fikk bistand fra UNRWA til å reparere og gjenoppbygge hjemmene sine.

UNRWA har et mikrofinansprogram hvor flyktninger kan få lån til å etablere små næringsenheter. UNRWA ga i 2015 over 38 000 lån.

80 pst. av budsjettet dekket lønnskostnader til 30 000 ansatte – de aller fleste selv palestinske flyktninger som jobber ved 703 skoler, 138 helsestasjoner, 59 kvinnesentre og 35 samfunnssentre. Organisasjonen er en viktig arbeidsgiver, i en region preget av uro, økende arbeidsledighet og vanskelig sosioøkonomiske forhold.

UNRWA hadde generelt god måloppnåelse.

Budsjett 2017

I lys av et fortsatt sterkt behov for UNRWAs tjenester og organisasjonens betydning for stabilitet i regionen, foreslås Norges frivillige bidrag for 2017 opprettholdt på 2015-nivå.

For 2017 foreslås bevilget 125 mill. kroner.

Post 76 FN og globale utfordringer, kan overføres

FN, både som mellomstatlig arena og som aktør, må tilpasse seg en verden med nye aktører, nye globale sikkerhetsutfordringer og nye geopolitiske maktkonstellasjoner. Posten støtter et bredt felt av FNs virke for å fremme en multilateral orden og styrke FNs arbeid med å forbygge konflikt og å megle i pågående konflikter. Styrking av FNs arbeid med menneskerettigheter, reformer i arbeidet med fred og i FNs utviklingssystem samt annen strategisk FN-innsats på områder Norge prioriterer, inngår i denne posten. Bevilgningen er også et virkemiddel til å fremme FNs oppfølging av 2030-agendaen og de nye bærekraftsmålene.

FNs særorganisasjoner som ILO, FAO og UNESCO er avhengige av frivillige bidrag for å støtte utviklingslandene i å oppnå tilfredsstillende standarder innenfor sine mandatområder. De pliktige midlene er ikke store nok til å dekke bistandskomponenten på en tilstrekkelig måte. Over denne posten gis prosjekt- og programstøtte eller generelle bidrag til disse organisasjonene.

Flere andre enheter i FN-systemet støttes også over denne posten, for eksempel kontoret til FNs politiske kontor (DPA), FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (DOCO), FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC), Høykommissæren for menneskerettigheter (OHCHR) og Oslo Governance Centre, som er tilknyttet FNs utviklingsprogram (UNDP).

Informasjon i Norge om FNs arbeid, spesielt rettet mot skoleverket, gis også støtte over denne posten. Støtten bidrar til folkeopplysning om FNs virksomhet, bl.a. menneskerettigheter og FNs bærekraftsmål og utviklingsarbeid. I tillegg kan det gis støtte til FNs ulike toppmøter knyttet til utviklingsspørsmål.

Handelsrettet utviklingsarbeid i regi av multilaterale aktører støttes også over posten.

Situasjonsbeskrivelse

FN i sårbare situasjoner, konfliktforebygging og fredsbygging

FN har et unikt mandat for å ivareta internasjonal fred og sikkerhet, og et omfattende operasjonelt apparat for å bygge inkluderende stater og bidra til bærekraftig utvikling. FN er også særlig relevant i arbeidet mot grenseoverskridende sikkerhetsutfordringer.

Regjeringen mener FN har en unik rolle i stater i sårbare situasjoner. Norge bidrar til at FN utvikler denne rollen, gjennom bedre samarbeid internt i FN og med andre aktører, og ved å videreutvikle de instrumentene som har vist seg vellykkede for konfliktforebygging, megling og fredsbygging.

Det økende antallet voldelig konflikter, flyktningestrømmer og migrasjon og de omfattende humanitære konsekvensene har ført til et fornyet fokus på FNs evne til å forebygge voldelig konflikt. Fra norsk side arbeider vi for å styrke og effektivisere FNs forebyggende diplomati, både politisk og økonomisk. FNs politiske kontor (DPA) er en viktig aktør i dette og får støtte til sin årlige giverappell.

Norge støtter FNs stående styrke av eksperter på fredsbygging (Standby Team on Mediation, SBT). Styrken administreres av DPA og anses

som et av FNs mest innovative og operasjonelle verktøy for megling og konfliktforebygging. Etter spørselen etter beredskapsgruppens eksperter er stor. De har bidratt i de aller fleste konfliktene FN er engasjert i, inkludert Syria, Mali, Jemen, Libya, Colombia og Sør-Sudan. Både den afrikanske union (AU) og EU jobber med å utvikle tilsvarende styrker. SBT ble initiert av Norge i 2007 og Norge har siden den gang vært den største givoren.

Andre målrettede tiltak for konfliktforebygging og fredsbygging er FNs fredsbyggingsfond (PBF), UNDP/DPAs fellesprogram for konfliktforebygging og UNDPs finansieringsmekanisme for konfliktforebygging.

Norge støtter også forskning knyttet til FNs arbeid for fred og sikkerhet i sårbare stater, med særlig vekt på spesifikk oppdragsforskning med relevans for FNs løpende arbeid knyttet til fredsbygging og konfliktforebygging.

Globale sikkerhetsutfordringer – FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC)

FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC) har som oppgave å bistå medlemslandene i bekjempelsen av narkotika, alle former for grenseoverskridende organisert kriminalitet og terrorisme. Mandat og arbeidsinnsats er basert på FN-konvensjonen mot grenseoverskridende organisert kriminalitet og de tre tilhørende protokollene mot menneskehandel, smugling av migranter og skytevåpen, FN-konvensjonen mot korrupsjon, tre FN-konvensjoner for kontroll med narkotiske stoffer samt det fremvoksende internasjonale regelverket mot terrorisme.

Organisert kriminalitet i utviklingsland undergraver sikkerhet og utvikling. Særlig smugling av narkotika, mennesker, våpen og ulike naturressurser bidrar med store beløp inn i konfliktøkonomier og virker destabiliserende. Utfordringene øker i alle deler av verden, men er særlig alvorlig i deler av Afrika, Latin-Amerika og Asia.

Organisert kriminalitet, korrupsjon og voldelig ekstremisme omtales ofte som eksterne drivere av sårbarhet. Kriminelle nettverk bruker svak justissektor, skjøre politiske prosesser, eksisterende konflikter eller korrupsjon til sin fordel. Radikale grupperinger og kriminelle nettverk opererer ofte i et selvforsterkende samspill.

Meld. St. 37 (2014–2015) *Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken – Terrorism, organisert kriminalitet, piratvirksomhet og sikkerhetsutfordringer i det digitale rom*, skisserer 40 konkrete tiltak mot organisert kriminalitet. UNODCs spis-

sele kapasitetsbygging er sentral i gjennomføringen av meldingen.

UNODC er en ung FN-organisasjon som har vokst betydelig de siste 10 årene, hovedsakelig gjennom øremerkede frivillige bidrag. Pliktige bidrag (fra FNs regulære budsjett) og ikke-øremerkede frivillige bidrag har ligget fast og utgjør ca. 10 pst. av organisasjonens samlede budsjett.

FNs utviklingsaktiviteter og FN-reform

Det er fortsatt behov for reform i FNs utviklings-system. Ny fireårig rammeresolusjon for FNs operasjonelle aktiviteter (QCPR) forventes vedtatt høsten 2016. Den vil også være viktig for hvordan FNs organisasjoner skal forholde seg til oppfølgingen av Agenda 2030. Norge deltar aktivt i forhandlingsprosessen (jf. kapittelomtale kap.170). «Levere som én» – modellen har vist seg egnet for samordnet innsats mellom FN-organisasjonene og har også et stort potensiale for å redusere kostnader gjennom felles rutiner og innkjøp, på sikt også gjennom felles støttefunksjoner. En viktig forutsetning for at modellen skal fungere godt, er at Stedlig koordinators kontor har tilstrekkelig kapasitet og kompetanse. Norge har redusert, men viderefører støtte til Delivering Results Together Fund (DRT-F). Det overordnede målet for dette fondet er å bidra til endring og bærekraftig utvikling i land som har tatt i bruk Ett FN-tilnærmingen ved å støtte opp om landteamenes felles normative arbeid. Fondet er en gap-mekanisme som innebærer at FNs landteam selv må skaffe til veie deler av midlene.

Statsminister Erna Solberg ble i januar 2016 utnevnt av Generalsekretær Ban Ki-moon til å lede FNs pådrivergruppe for bærekraftsmålene sammen med Ghanas president John Dramani Mahama. I tillegg til de to lederne består SDG AG av 15 medlemmer med ulik faglig og geografisk bakgrunn. Gruppen er utvalgt av FNs generalsekretær for å mobilisere bredt og nå ut globalt. Bærekraftsmålene ble vedtatt av 193 stats og regjeringssjefer i september 2016, på et tidspunkt der konflikter og fattigdom har utløst den største flyktningkrisen siden 2. verdenskrig. Felles innsats for bærekraftsmålene er en viktig del av svaret på felles globale utfordringer som ekstrem fattigdom, sult, tvungen migrasjon, terrorisme/voldelig ekstremisme og skadelige klimaendringer.

UNESCO

Over denne posten støttes UNESCOs arbeid med ytringsfrihet og frie medier samt Intergovernmen-

tal Oceanographic Commission (IOC). Oppfølging av SDG-14 i samråd med andre aktører på havområdet blir en hovedoppgave for IOC i tiden fremover.

Støtten til arbeidet for frie og pluralistiske medier og retten til meningsfrihet og ytringsfrihet for alle kanaliseres gjennom International Programme for Development of Communication (IPDC). Norge vil også fremover støtte UNESCOs ytringsfrihetsarbeid. I tillegg til IPDC vil Norge støtte UNESCOs arbeid med bærekraftsmål 16: Fremme velfungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner på alle nivå. Norge er gjenvalgt som medlem i UNESCOs råd for utvikling av kommunikasjon som er det viktigste mellomstatlige organ for ytringsfrihet i organisasjonen.

Norge støtter også UNESCOs arbeid på utdanningssektoren, jf. omtale under kap. 169 post 73 Utdanning.

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO)

FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) er FNs særorganisasjon for å fremme mat-sikkerhet og ernæring gjennom utvikling av jordbruk, skogbruk og fiske. Den har 194 medlemsland. Mandatet er å arbeide for at hele verdens befolkning skal få et sunt og balansert kosthold gjennom utvikling av bærekraftige matsystemer. For å oppnå dette må FAO forholde seg til megatrender som klimaendringer, befolkningsvekst, migrasjon, teknologisk utvikling, urbanisering, konflikt, katastrofer og konsentrasjon av matproduksjonen. Mandatet gjør FAO direkte relevant for å oppnå FNs tusenårsmål 1 og 2 om utrydding av fattigdom og sult og mer indirekte for anslagsvis 12 av de andre målene. Primærnæringene er viktigste jobbskaperen for verdens fattige. Samtidig bor for første gang mer en halvparten av verdens befolkning i by og det er en utfordring å få ungdom motivert til å engasjere seg i denne typen arbeid på landsbygda i mange utviklingsland.

FAO har gjennomgått omfattende reformprosesser og innsparinger som følge av reduserte budsjetter. Innsatsen for å bekjempe sult og feilernæring har blitt gitt høyeste prioritet. I sin humanitære innsats utfyller FAO Verdens matvareprogram ved i større grad å støtte forebyggingstiltak før katastrofen er et faktum og gjenoppbyggingen av folks levevei i etterkant. I 2017 vil sammenhengen mellom ernæring og matsikkerhet, samt oppfølging av FAOs rolle for å nå relevante bærekraftsmål, få økt oppmerksomhet internasjonalt. Norge vil i styrende organer arbeide aktivt for at

FAO skal fortsette å være et sentralt kompetansemiljø på sitt mandatområde.

Over denne posten gis bidrag til implementering av globale FAO-avtaler som fremmer bærekraftig forvaltning. Norsk støtte til FAO er fordelt på flere tematiske og geografiske poster (se kap. 116 og 178 for pliktige bidrag og kap. 165 post 71 for omtale av det største samarbeidsprosjektet Norge har med FAO, EAF Nansen-programmet om forskning for økosystembasert fiskeriforvaltning).

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO)

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO ble etablert i 1919 og er FNs særorganisasjon for arbeidslivsspørsmål, kjennetegnet ved sin karakteristiske trepartsstruktur. I tråd med rotasjonsordningen mellom de nordiske landene ble Norge fra juni 2014 valgt inn i styret i ILO for en periode på tre år.

Den økonomiske krisen har i mange land ført med seg økt arbeidsledighet. Mange unge rammes ekstra hardt. Dette er en kilde til fattigdom og migrasjon og det er viktig at ILO trapper opp sin innsats for jobbskaping. Det må f.eks. skapes 600 millioner nye jobber innen 2020.

ILOs normative oppgave er utvikling og håndheving av standarder som sikrer anstendig arbeid. Det er vanlig å fremheve ILOs åtte kjernekonvensjoner, som ofte deles inn i fire kategorier av universelle og grunnleggende rettigheter: Forbud mot barnarbeid; forbud mot tvangsarbeid; forbud mot diskriminering; organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger.

ILO driver et omfattende utviklingssamarbeid for å hjelpe medlemsland å slutte seg til og gjennomføre standardsettende konvensjoner og anbefalinger. Det er sterk etterspørsel etter ILOs tjenester. ILO legger vekt på at deres anstendig arbeid-landprogrammer skal utgjøre en integrert del av FNs utviklingsarbeid og bidra til koordinert FN-innsats på landnivå.

ILOs vektlegging av økonomisk vekst som skaper og er drevet av sysselsetting er i økende grad viktig for andre internasjonale aktører på det makroøkonomiske området. ILOs agenda har fått økende gjennomslag, og det er viktig for Norge å bidra til at ILO og andre internasjonale organisasjoner fremmer, denne agendaen for økonomisk vekst, styrket samarbeid med privat sektor og jobbskaping.

Norge har inngått en toårig programsamarbeidsavtale med ILO for perioden 2016–2017 som dekkes over posten. Norge har også enkelte til-

leggsavtaler med ILO om geografiske og tematisk satsinger som finansieres over andre poster.

Handelsrettet utviklingssamarbeid

Handel er en forutsetning for varig økonomisk vekst. De minst utviklede landene stenges som oftest ikke ute fra markedene på grunn av tollbarrierer, men fordi de ikke klarer å tilfredsstille kravene til mattrygghet, standarder, kvalitet og leveringssikkerhet. Derfor er handelsrettet utviklingssamarbeid særlig viktig for å bistå de fattigste landene med problemer på tilbudssiden. Både innenfor handelspolitikken og i utviklingssamarbeidet er det naturlig å konsentrere norsk innsats om de landene som trenger det mest, og som i minst grad er i stand til å håndtere sine fattigdomsutfordringer. Støtte over posten benyttes særlig til å bygge opp utviklingslands kompetanse og kapasitet til å delta i internasjonal handel og handelsforhandlinger.

Mål

- Et effektivt, relevant, samordnet og resultatorientert FN
- Styrke FNs evne til å ivareta internasjonal fred og sikkerhet, og forebygge og fredelig blegge voldelig konflikt
- Styrke FNs utviklingssystem og dets evne til å følge opp 2030-agendaen gjennom å levere som én på landnivå.
- Bistå utviklingsland i å bekjempe terror, organisert kriminalitet/smugling, inklusive sjørøveri, fiskerikriminalitet, IKT-kriminalitet, smugling, menneskehandel, hvitvasking og ulike former for miljøkriminalitet.
- Fremme jobbskaping og økt sysselsetting samt beskyttelse og fremme av arbeidstakerrettigheter og et anstendig arbeidsliv.
- Bidra til matsikkerhet og bærekraftig utrydding av sult og feilernæring.
- Bidra til debatt og informasjon i Norge om FN og FNs arbeid
- Bidra til at utviklingslandene er integrert i det internasjonale handelssystemet og dermed utnytter fordelene av å delta i internasjonal handel

Rapport 2015

FN i sårbare situasjoner, konfliktforebygging og fredsbygging

Norsk støtte til FNs politiske kontor (DPA) gikk bl.a. til avholdelse av valg, forebyggende diplo-

mati i alle deler av verden og til støtte for FNs spesialrepresentanter i konfliktrammede land og regioner. Det ble også gitt støtte til tiltak for en mer helhetlig tilnærming fra FN i sårbare stater og land som trues av voldelig konflikt. Gjennom støtte til DPA bidro Norge til å støtte FNs spesialutsending til Syria og hans arbeid med å samle partene til fredsforhandlinger.

Norge opprettholdt i 2015 støtten til Fredsbyggingfondet. Dette bidro blant annet til at FN kunne støtte Niger i bygging av nasjonale institusjoner for å hindre voldelig konflikt; Sri Lanka i å fremme forsoning og gjenbosetning i nord; Somalia i å bygge opp grunnleggende strukturer og tjenestelevering i områder som blir gjenerobret fra opprørsgruppen Al Shebaab; og Myanmar i å reintegrere barnesoldater.

Ulike forskningsinstitutter har med norsk støtte i 2015 gitt råd til FN om blant annet hvordan man kan effektivisere FNs fredsoperasjoner, og hvordan FN kan jobbe mer helhetlig med fredsbygging.

Globale sikkerhetsutfordringer – FNs kontor mot narkotika og organisert kriminalitet (UNODC)

UNODCs arbeid er organisert i tre hovedsøyler (forskning og analyse, normativt arbeid og feltbasert teknisk samarbeid). Globaliseringen, også i den kriminelle verden, har gjort at det er sterke interesser knyttet til både UNODCs analyser og utviklingen av nye normer, fordi kriminalitet som utvikler seg et sted kan ramme land langt unna. Alle land må derfor delta i forpliktende samarbeid for å sikre at kriminelle ikke kan søke tilflukt i det svakeste leddet i kjeden. Arbeidet med normene er tett knyttet til UNODCs kapasitetsbygging, det vil si å bistå land i å tiltre konvensjoner/normer og å gjennomføre dem. Konvensjonene utgjør også referanserammen for regionale innsatser.

Norges støtte til UNODC i 2015 gikk til organisasjonens arbeid mot organisert kriminalitet i Vest-Afrika, Øst-Afrika, Sahel og Nord-Afrika og tematiske innsatser mot terror, IKT-kriminalitet, naturressurs/miljøkriminalitet, samt til styrket havnekontroll i utvalgte land. Arbeidet med å forhandle frem en programsamarbeidsavtale med UNODC er igangsatt.

FNs utviklingsaktiviteter og FN-reform

Norge ga 16 mill. kroner i støtte til Delivering Results Together Fund i 2015. Fondet har støttet FN-landteamenes felles arbeid med å fremme internasjonale normer (herunder menneskerettig-

heter) og standarder i utviklingsland der Ett FN-tilnærmingen er tatt i bruk. Til sammen har 44 slike policy initiativ fordelt på 12 land blitt støttet, hvorav 16 initiativ i ti land i 2015. Som grunnlag for integrert policy rådgivning har det i 2014–15 som vært gjennomført 90 felles grunnlagsstudier. Samtlige landteam som mottok støtte i 2015 rapporterte at støtten fra fondet har bidratt til å styrke integrerte tilnærminger i landteamenes arbeid. Fondet har fungert katalytisk også i den forstand at rapporteringen inneholder vurderinger og anbefalinger om hva som virker godt og mindre godt. Erfaringene blir derfor kanalisert inn i FNs utviklingsgruppes videre arbeid med integrerte tilnærminger i oppfølgingen av bærekraftsmålene. Tilnærmingene er ofte innovative, blant annet med en «zoom out» tilnærming som innebærer kobling til andre policy områder som krever forbedringer for at definerte mål skal nås. En stor andel av initiativene fokuserer på å fremme likestilling og redusere ulikhet, blant annet et samarbeid i Vietnam som retter seg mot etniske minoriteter. Initiativene inkluderer også tiltak mot flyktingestrømmer og irregulær migrasjon, blant annet i Etiopia hvor samarbeidet ledes av den uavhengige internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM).

FNs kontor for koordinering av utviklingsaktiviteter (UN Development Operations Coordination Office, DOCO) har en sentral rolle i reformarbeidet i FNs utviklingssystem for at FN skal «levere som en». Norge har støttet fondet for å fremme FN-koordinering på landnivå. Støtten har blitt brukt til rasjonalisering i arbeidet og styrking av stedlig koordinators kontor i programlandene. Den bidro dermed til oppfølging av Ett FN på landnivå. Medlemmenes av FNs utviklingsgruppe har med virkning fra 2014 blitt enige om en å dele utgiftene til stedlig koordinatorsystemet, men tilgjengelige ressurser har ikke vært tilstrekkelig.

FN har ikke permanent mekanisme for evalueringer av systemet som helhet. Norge støttet to pilotevalueringer som tar for seg FNs innsats for fattigdomsreduksjon og bidrag til statistikkutvikling i utviklingsland.

Norsk støtte bidro til at Oslo Governance Centre (OGC) i 2015 ble relansert med ny ledelse og et mer spisset mandat. Senteret har siden dette etablert et omfattende nettverk av samarbeidspartnere, både innenfor FN og norske/internasjonale fagmiljøer. OGCs faglige fokus er spesielt relevant for bærekraftsmål 16 (velfungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner), og hadde måling av fremdrift på dette området som tema for sin første faglige samling i juni. Det ble

også organisert internasjonale seminarer om bistand i sårbare stater, forvaltning av naturressurser, kontekst av kriser og koblingen mellom bærekraftsmålene og menneskerettighetene. Fra 2017 finansieres støtten til senteret over kap. 170, post 70 som en del av programsamarbeidsavtalen med UNDP.

Regjeringen initierte i februar 2015 prosjektet FN70: en ny dagsorden. Dette var på bakgrunn av en erkjennelse om at FN trenger reformer og må tilpasses en ny geopolitisk virkelighet. Valget av ny generalsekretær i 2016 ga en ny mulighet til å vurdere de viktigste reformer og saker en ny generalsekretær må ta fatt på. Norge har derfor jobbet sammen med andre land, hovedsakelig land i fra sør, med å utarbeide en liste over reformer og prioriteringer for FNs nye generalsekretær. Listen ble overrakt høsten 2016. I denne prosessen har man også samarbeidet med tenketanker, og man har samlet innspill fra norske miljøer med kunnskap og engasjement om FN.

Norge var i 2015 tilrettelegger for konferansen om finansiering for utvikling i Addis Abeba, som munnet ut i Addis Ababa Action Agenda (AAAA). Konferansen var vellykket og sluttdokumentet er normativt sterkt. De målsettinger Norge på forhånd hadde definert for konferansen ble i hovedsak innfridd. I tillegg til tilretteleggerrollen, ga Norge noe økonomisk støtte til avviklingen av konferansen.

UNFPA og Unicef har et fellesprogram mot kjønnslemlestelse av jenter og unge kvinner. Programmet omfatter 17 land. Programmet har bidratt til at om lag totalt 15 500 lokalsamfunn har erklært offentlig at de har sluttet å praktisere kjønnslemlestelse. I 2015 økte antallet land som har kriminalisert kjønnslemlestelse fra 11 til 13 som følge av at Nigeria og Gambia innførte lover om dette. 531 300 jenter og kvinner fikk tilgang til tjenester for forebygging, beskyttelse eller omsorg, det er nesten dobbelt så mange som i 2014. 2000 lokalsamfunn som teller vel 5 millioner innbyggere erklærte at de vil slutte med denne skikken, en betydelig økning fra 2014. Norge var programets største giver etter Storbritannia i 2015.

UNESCO

Midlene for 2015 er brukt blant annet på gjennomføring av handlingsplanen for journalisters sikkerhet og opplæringsprogrammer for nasjonale politistyrker og dommere i en rekke land. Den norske støtten til IOC har vært viktig i den mellomstatlige havforskningskommisjonens arbeid for å fremme hav som tema i Agenda 2030, der kommisjonen også er eksplisitt nevnt i bærekraftsmål 14 om

hav. Professor ved UiB, Peter Haugan ble valgt til leder for IOC i 2015 for en 2-års periode.

FAO

I 2015 feiret FAO sitt 70-årsjubileum, og kunne konstatere at over 70 land nådde de internasjonalt fastsatte sult-målene. FAO gjennomførte nær 90 prosent av de planlagte aktivitetene og nådde nær 80 prosent av de målene som styrende organer hadde vedtatt. Organisasjonen har styrket integreringen av kjønn og styresett i sitt arbeid. I tråd med beslutningen om økt desentralisering av FAOs aktiviteter ble mer av budsjettet brukt av landkontorene. Norske bidrag til FAO over bistandsbudsjettet utgjorde totalt 197 mill. kroner, hvorav 40 mill. kroner gikk til afrikanske land og 20 mill. kroner var humanitær bistand. Med støtten over denne posten bidro Norge til FAOs globale arbeid for å utvikle bærekraftige mat-systemer, med særlig vekt på å bedre forholdene for småbrukere og småskalafiskere. Norge har gjennom FAO støttet utarbeidningen av globale oversikter og publikasjoner om tilstanden for genetiske ressurser for mat. Norge støttet FAOs arbeid for å utvikle metoder for å beregne klimagassutslipp fra landbruket, som kan anvendes når land nå skal rapportere på utslipp fra landbruket. Arbeidet for å få på plass den internasjonale avtalen om havnestatskontroll av ulovlig, urapportert og uregulert fiske lyktes i å sikre økt oppslutning.

ILO

I tråd med programsamarbeidsavtalen for perioden 2012–2015 ble det over posten utbetalt 40 mill. kroner til ILO i 2015. 20 mill. kroner, *Extra Budgetary Technical Cooperation*, ble kanalisert til faglig bistand og løst øremerket til utvalgte mål innenfor ILOs strategiske rammeverk. Disse er arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, arbeidslivforvaltning og arbeidstilsyn. 20 mill. kroner ble kanalisert til ILOs mekanisme for ikke-øremerkede tilleggs-midler, *Regular Budgetary Supplementary Account*. Ikke-øre merkede midler er viktig for organisasjonens fleksibilitet og evne til å agere raskt der hvor ILOs mandat og ekspertise er særlig relevant. ILO-ledelsens prioriteringer er avgjørende for hvordan denne mekanismen benyttes. Slik støtter det uøremerkete bidraget opp under generaldirektørens reformagenda, noe som også er høyt prioritert i Norges samarbeid med ILO. For Norge er det viktig at likestilling er et gjennomgående tema i arbeidet for et anstendig arbeidsliv.

Handelsrettet utviklingssamarbeid

Å arbeide for økt eksport fra utviklingsland er i samsvar med FNs bærekraftsmål 17. De minst utviklede landenes andel av verdenshandelen er fortsatt svært liten, men utviklingen går i riktig retning. Deres andel av handel med varer og tjenester utgjorde 0,59 pst. i 1995, 0,80 pst. i 2005, og den var i 2013 økt til 1,23 pst.

Det er rekke forhold som innvirker på utviklingslandenes handel, men det er sannsynlig at handelsrettet bistand bidrar positivt som én av mange faktorer. Det er videre sannsynlig at opplæring i WTOs regelverk, juridisk rådgivning og reisestøtte bidrar til at utviklingslandenes representanter kan gjøre seg sterkere gjeldende i internasjonale handelsforhandlinger enn de ellers ville hatt mulighet til.

Mange utviklingsland sliter med kompliserte grense- og tollprosedyrer, noe som bidrar til økte handelskostnader. WTOs avtale om handelsfasilitering legger til rette for enklere og raskere handel. Avtalen vil føre til mer åpenhet, mindre byråkrati og mindre korrupsjon. Avtalen har en bistandskomponent slik at utviklingsland og særlig de minst utviklede landene får nødvendig tid og økonomisk støtte til å etterleve forpliktelsene i avtalen. Norge bidro i 2015 med 35 mill. kroner til dette formålet. Blant konkrete resultater kan nevnes at tiden det tar å importere varer via havnen i Dili (Øst-Timor) er redusert fra 16 til 9 dager, mens Bangladesh og Botswana har etablert handelsportaler på nett, der all relevant informasjon om import og eksport er samlet.

Over denne budsjettposten bidro Norge i 2015 med totalt 89 mill. kroner til handelsrettet utviklingssamarbeid.

Verdens helseorganisasjon (WHO)

Se omtale under kap. 170, post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO).

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 223,3 mill. kroner.

Post 77 FNs aidsprogram (UNAIDS), kan overføres

Den politiske erklæringen fra FNs høynivåmøte i generalforsamlingen i New York om hiv og aids i juni 2016 viste til at selv med imponerende resultater innen utrulling av hivbehandling de siste femten årene, så må det globale aids-arbeidet intensi-

veres slik at man kan utrydde aids innen 2030. Det vil kreve økte investeringer og mer strategisk og effektiv bruk av tilgjengelige ressurser, også av nasjonale myndigheter i de hardest rammede landene. I følge UNAIDS kan en videreføring på nåværende nivå innebære gjenoppblomstring av epidemien.

Hiv og aids er fortsatt en alvorlig global utfordring. Omlag 36,7 millioner mennesker lever med hiv. Global mobilisering har ført til at målet om 15 millioner på hiv-behandling ble nådd i 2015. Ved utgangen av 2015 mottok 17 millioner hivsmittede hivbehandling. Denne utrulling av hivbehandling utgjør en av utviklingshistoriens største suksesshistorier. USAs lederskap og investeringer har vært avgjørende. Økt behandling har ført til en betraktelig nedgang i nysmitte og antall hivrelaterte dødsfall. Smittetilfeller fra mor til barn har også gått ned dramatisk i land med fremskredet hivbehandlingsapparat.

Men fortsatt er det 22 millioner hiv-smittede som ikke får behandling. Det anslås at 19 millioner hiv-smittede ikke er kjent med hiv-statusen sin. 68 pst. av barna som lever med hiv får ikke behandling. I Afrika sør for Sahara er 74 pst. av ungdom som blir smittet jenter. Mye tyder på at jenter som går på skole er mindre utsatt for risikosituasjoner for hiv-smitte, enn de som ikke går på skole. Koblingene til utdanning og regjeringens utdanningssatsning er klare, og er en integrert del av Norges globale aids-arbeid. Gitt at kvinner og unge jenter er spesielt utsatte for hiv, er dette arbeidet viktig for å nå målene i Den globale strategien for barne-, ungdoms- og kvinnehelse.

Norge gikk inn i UNAIDS sitt styre for en toårperiode fra januar 2016. Norge støtter aktivt opp om UNAIDS som hovedorgan for normutvikling og overvåking av aidsepidemien, samordning av den globale hiv-innsatsen for UNAIDS sine 11 medeierorganisasjoner, og som strategisk rådgiver for land i deres innsats for å sikre et tilpasset, effektivt og kunnskapsbasert hiv-arbeid. UNAIDS spiller en nøkkelrolle som samarbeidspartner for mottakerland for støtte fra Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria. Støtten til UNAIDS må ses som komplementær til investeringene vi gjør gjennom Det globale fondet. UNAIDS har en viktig normativ rolle og har lyktes med å mobilisere medlemsland og FN-familien rundt en noe mer progressiv, kunnskaps- og menneskerettighetsbasert tilnærming. En viktig faktor er at UNAIDS har kunnet tilnærme seg og samhandle med sivilsamfunnsorganisasjoner globalt og på landnivå. UNAIDS sin globale aids-strategi (2016–2021) ble vedtatt høsten 2015.

UNAIDS er en viktig organisasjon i arbeidet for å styrke menneskerettighetene, særlig for utsatte grupper som menn som har sex med menn, mennesker som injiserer narkotika, personer som selger sex, fengselsinnsatte og ulike seksuelle minoriteter.

UNAIDS mobiliserer til økt lederskap og finansiering i berørte land, og for at disse landene utnytter tilgjengelige ressurser mer strategisk. I flere av de mest berørte lavinntektslandene er fortsatt aids-arbeidet meget bistandsavhengig (opp mot 99 pst.).

Økonomien til UNAIDS er meget stram etter kutt fra flere sentrale givere i 2016. All støtte fra posten gis som norsk kjernebidrag til UNAIDS.

Mål

Norge vil som styremedlem fortsette å legge vekt på at UNAIDS skal ha et menneskerettighets- og likestillingsperspektiv i sitt arbeid, og støtter prioriteringen av arbeid for lovgivning som sikrer rettigheter til kvinner og jenter og til utsatte grupper, og arbeid for å redusere lovgivning som kriminaliserer hivsmitteoverføring. Norge støtter også UNAIDS sitt arbeid med å fremme integrering av hiv-relaterte tjenester med andre helse- og sosiale tjenester, og bidra til styrking av både forebygging og behandling i landenes helsesystemer. Norge vil fremover ha et sterkere fokus på hiv og aids i sårbare settinger som konflikt, migrasjon og humanitære kriser. Norge vil også sikre koblinger og synergier mellom hiv-arbeid og utdanning.

UNAIDS sin globale strategi har tre strategiske milepæler (innen 2020):

- Forebygging: Færre enn 500 000 nye hivsmittetilfeller årlig.
- Behandling, omsorg og støtte: Færre enn 500 000 aidsrelaterte dødsfall årlig.
- Menneskerettigheter og likestilling mellom kvinner og menn: En verden fri for hivrelatert diskriminering.

Rapport 2015

15 millioner personer på behandling. Målet om 15 millioner ble oppnådd i mars 2015. Ved utgangen av året var 17 millioner på hivbehandling.

Halvering av seksuell smitte. Årlig antall nysmittede gikk ned fra 3,5 millioner i 2000 til 2,1 millioner i 2015, men fremgangen er ikke så god som man håpet. Mellom 2010 og 2014 gikk antallet nysmittede (15 år og eldre) ned med kun 8 pst. Målet har vært en nedgang med 50 pst. innen 2015.

Kraftig reduksjon av mor-barn-smitte innen 2015. Nysmitte blant barn er redusert med 48 pst. siden 2009. På verdensbasis ble 170 000 barn smittet med hiv i 2014. I 2000 ble 520 000 barn smittet.

Hindre seksuell overføring av hiv blant ungdom, menn som har sex med menn og sexarbeidere. Ungdom, og spesielt unge kvinner, er utsatt for hiv. Når en femdel av nysmitten skjer blant kvinner mellom 15 og 24 år. Mesteparten skjer seksuelt. Verdens helseorganisasjon anslår at mellom 40 prosent og 50 prosent av nysmitte blant voksne skjer blant spesielt utsatte grupper og deres sexpartnere. UNAIDS og de 11 medeierorganisasjonene har derfor satt i gang en rekke tiltak for å bekjempe seksuell smitte. Bruk av kondom er blant de mest effektive forebyggingstiltak. Tilgjengeliggjøring og veiledning har vært prioritert. Innsatser har også vært rettet mot frivillig omskjæring av menn, og dessuten vaksineutvikling.

Hindre at mødre dør og at spedbarn smittes av hiv. Det er fullt mulig å hindre at hiv overføres fra mor til barn. Mange land rapporterer om lavere enn 1 prosent overføringsrate. I andre land fører manglende tilgang til behandling for gravide og ammende til at tusenvis av barn hvert år blir smittet. Nær 70 prosent av gravide med hiv har i dag tilgang til behandling på verdensbasis. Ett av tre hivpositive barn har tilgang til behandling. UNAIDS har vært pådriver for rettighetsbaserte policyer og faglig rådgivning for myndigheter for bekjempelse av hiv hos barn, og mobilisering av ressurser blant annet fra Det globale fondet. Utvikling av og tilgang til pediatriske diagnosemetoder og behandling er sentralt.

Sikre universell tilgang til antiretroviral terapi for hivsmittede. Tilgangen til hiv-medisiner fortsatte i 2015 å øke i alle regioner. Men det er store forskjeller regionene imellom og mellom befolkningsgrupper. Dekningsgraden for hivsmittede barn er fortsatt lav. 31 prosent av hivpositive barn fikk medisiner i 2015. De gruppene som er mest utsatt for hiv har ofte liten tilgang til behandling. For eksempel viser undersøkelser at kun 14 prosent av menn som har sex med menn har tilgang til behandling. UNHCR utarbeidet i 2014 retningslinjer for hiv-behandling for migranter og kriserammede personer i Afrika Sør for Sahara.

Beskytte mennesker som injiserer narkotika mot hivsmitte. Det er lite fremgang globalt på dette feltet. Det anslås at 12,7 millioner personer injiserer narkotika på verdensbasis. Av disse er har 13 prosent hiv. De som injiserer narkotika står for 30 prosent av nysmitten i land utenfor Afrika sør for

Sahara. Nysmitte i vestlige deler av Europa har gått ned, og det er dokumentert at skadebegrensningstiltak er effektiv forebygging. Likevel er kun 90 sprøyter tilgjengelig per person årlig, mens behovet er 200 sprøyter. I løpet av 2015 har UNAIDS og medeierorganisasjonen styrket pådriver- og rådgivningsarbeidet overfor myndigheter for kunnskapsinformerte tiltak for forebygging og behandling av hivsmitte blant de som injiserer narkotika. FNs organisasjon for narkotika- og kriminalitetsbekjempelse (UNODC) er en sentral aktør og samarbeidspartner.

Forebygge at hivpositive dør av tuberkulose. Her har det vært god fremgang. Mellom 2005 og 2014 ble 5,8 millioner liv reddet gjennom oppskalering av integrert tuberkulose- og hivbehandling. I 18 av de 41 mest berørte landene ble målet om 50 pst. nedgang oppnådd. Tuberkulose er fortsatt den største dødsårsaken blant hivpositive. Andelen som dør av tuberkulose har falt med 33 prosent siden 2004.

Avskaffe lover, politikk og diskriminerende praksis som hindrer arbeidet innen hiv og aids. UNAIDS rapporterer om svak fremgang. Antall land som kriminaliserer sex med personer av samme kjønn gikk ned fra 92 til 75.

Avskaffe lover som hindrer innreise, opphold og bosetting for hivsmittede. Siden 2011 har 14 land, territorier og områder avvirket eller erklært at de vil avvikle restriksjoner for hiv-smittede. Fortsatt er det 35 land som har slike restriksjoner (59 land i 2008). UNAIDS og UNDP har i 2014 vært pådrivere og har gitt rådgivning som har vært sentrale for avvikling av slike restriksjoner.

Sikre at kvinners og jenters behov ivaretas i nasjonal hiv respons. UNAIDS og medlemsorganisasjonene har gitt store bidrag for integrering av kjønnsdimensjonen i nasjonale planer.

Stanse vold mot kvinner og jenter. UNAIDS har blant mye annet arbeidet for å dokumentere kjønnsbasert vold. I samarbeid med UNESCO har arbeidet mot vold og diskriminering i skolen blitt trappet opp. Det er økt fokus på migrasjon, kriser og konflikt hvor sårbarheten mot vold øker.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 120 mill. kroner.

Post 78 Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv., kan overføres

Posten omfatter ODA-andelen av *kontingenter* til FN-organisasjoner og andre multilaterale organisasjoner.

I henhold til vedtak i OECDs utviklingskomité (DAC) kan en bestemt andel av de enkelte lands bidrag til de enkelte organisasjonenes virksomhet registreres som offentlig utviklingshjelp (ODA).

For Utenriksdepartementets ordninger gjelder dette:

- FNs regulære budsjett 18 pst.
- FNs fredsbevarende operasjoner 7 pst.
- Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) 60 pst.
- FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO) 100 pst.
- FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) 51 pst.
- Verdens Helseorganisasjon (WHO) 76 pst.
- Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) 74 pst. av pliktig bidrag
- Europarådet 40 pst. av pliktig bidrag
- Den internasjonale organisasjon for migrasjon (IOM) 100 pst. av pliktig bidrag
- Det internasjonale atomenergibyrå (IAEA) 33 pst. av pliktig bidrag
- IAEAs Technical Cooperation Fund 100 pst. ODA-godkjent.

Den øvrige (ikke ODA-godkjente) delen er bevilget under kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner.

Bevilgningen på posten dekker også ODA-andelen av andre departementers ordninger:

- FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur (UNESCO)
- Den internasjonale teleunionen (ITU)
- Verdens postunion (UPU)
- Verdensorganisasjonen for åndsverkrett (WIPO)
- Verdensunionen for bevaring av naturens mangfold (IUCN)

I mål og rapportomtalen nedenfor er bare UNIDO nevnt ettersom de andre organisasjonene er omtalt på andre politikkområder.

FNs organisasjon for industriell utvikling (UNIDO)

Situasjonsbeskrivelse

Det er gjennom industrialisering de aller fleste land har fått til en kraftig reduksjon av fattigdom. Skal fattige land lykkes med å skape økonomisk og sosial utvikling, må få etablert industri. Det er først og fremst industrialisering som fører til bred vekst i produktivitet og verdiskapning.

Mål

Bekjempe fattigdom gjennom inkluderende og bærekraftig industriell vekst.

Rapport 2015

UNIDO har en sentral rolle for å oppfylle FNs bærekraftsmål 9. UNIDO arbeider særlig innen tre kjerneområder: fattigdomsreduksjon gjennom satsing på produktive næringer, oppbygging av handelskapasitet samt energi og miljø.

Det er igangsatt særskilte partnerskapsprogrammer for Etiopia og Senegal. Hensikten er økte offentlige og private investeringer i nøkkelinindustrier. UNIDO har også inngått en rekke samarbeidsavtaler med privat næringsliv.

For de øvrige organisasjonene vises det til omtale under relevante budsjettkapitler, bl.a. kap. 116, post 70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner og kap. 170, post 76.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 217,3 mill. kroner fordelt på følgende ordninger:

- 34,5 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til FN
- 40,0 mill. kroner; bistandsandel av FNs fredsbærende operasjoner
- 17,3 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til ILO
- 8,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til UNIDO
- 17,8 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til FAO
- 24,6 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til WHO
- 15,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til IAEA
- 26,9 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til OSSE
- 18,0 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til Europarådet
- 3,4 mill. kroner; bistandsandel av Norges regulære bidrag til IOM
- 10,0 mill. kroner; refusjon av regulære bidrag som forvaltes av andre departementer (UNESCO, WIPO, ITU, UPO, IUCN).

Post 79 Eksperter, junioreksperter og FNs fredskorps, kan overføres*Situasjonsbeskrivelse*

Finansiering av norske eksperter, junioreksperter, fredskorpsdeltakere og praktikanter er et bidrag til utviklingsarbeidet i FN og andre internasjonale organisasjoner.

Junioreksperter er yngre fagfolk som finansieres av Norge, men ansettes av den enkelte FN-organisasjon. Siden Norge inngikk de første juniorekspertavtalene i 1961, er over 1000 junioreksperter stilt til disposisjon for en rekke internasjonale organisasjoner. I 2016 finansierer Norge i overkant av 70 junioreksperter i 20 ulike organisasjoner i 28 ulike land. Disse har sine arbeidsoppgaver innenfor blant annet områder som likestilling, miljø, klima, energi, helse, utdanning, menneskerettigheter, flyktninger, globale sikkerhetsutfordringer og humanitært arbeid.

Programmet bidrar til å kvalifisere nordmenn for videre karriere, og mange junioreksperter har fått tilbud om stillinger etter fullført kontrakt. På sikt vil ordningen bidra til å få flere nordmenn inn i høyere stillinger i FN-systemet. Andre bruker sin internasjonale kompetanse i norsk offentlig sektor eller frivillige organisasjoner etter avsluttet kontrakt. For å lette overgangen til høyere stillinger i FN-systemet finansierer Norge i 2016 syv SARC-stillinger¹¹ i UNDP. Disse stillingene er på nivået over juniorekspertstillingene og gir solid innsikt i koordinering og samordning av FNs aktiviteter på landnivå.

Norge får jevnlig forespørsler om å finansiere eksperter (norske) i ulike internasjonale organisasjoner. Dette gjøres i svært begrenset utstrekning og kun når formålet er i overensstemmelse med norske prioriteringer. Støtte til FNs fredskorps, United Nations Volunteers – UNV, er de siste årene utvidet noe og omfatter nå også ordning med ungdomsdelegater. Norge finansierer til sammen 19 stillinger av disse kategoriene i 2016.

Ordningen med stipend til praktikanter i internasjonale organisasjoner gir flere yngre nordmenn internasjonal praksis og erfaringene fra ordningen er gode. Flere stipendiater søker senere stillinger i internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av.

¹¹ Special Assistant to Resident Coordinator

Mål

Bevilgningen foreslås brukt til å:

- Finansiere norske junioreksperter i FN og internasjonale organisasjoner, samt stiftelser som samarbeider med FN. Ordningen begrenses oppad til 3 år med ytterligere ett års samfinansiering i særlige tilfeller.
- Finansiere/sekondere norske eksperter til internasjonale organisasjoner oppad begrenset til 2 år.
- Finansiere nordmenn i FNs fredskorps (UNV).
- Finansiere stipend til ulønnede praktikanter i FNs organisasjoner og organisasjoner som FN samarbeider med.
- Finansiere pensjonsutgifter/forsikringer, språkopplæring og utreiseforberedende kurs for norske junioreksperter.
- Bidra til fasilitering av møtepunkter mellom norske arbeidstakere og FN gjennom eksempelvis foredrag, kurs og karrieremesser som kan øke interessen for arbeid i internasjonale organisasjoner.
- Bidra til at nordmenn kan utgjøre en rekrutteringsbase for ansettelse i internasjonale organisasjoner.

Rapport 2015

Ultimo 2015 finansierte Norge 75 junioreksperter, hvorav 53 kvinner og 22 menn. Geografisk fordeling av stillingene var 42 ved organisasjonenes hovedkontorer (New York, Genève, Wien, Roma, Paris, Washington og Nairobi), 21 i Afrika, 10 i Asia, 1 i Latin-Amerika og 1 i Oceania. Norge finansierte i tillegg åtte SARC-stillinger samt en annen sekondert ekspert over denne posten. Videre tjenestegjorde 13 nordmenn i FNs fredskorps. Det ble i tillegg tildelt stipend til 71 norske hospitanter i FNs organisasjoner. Om lag 500 nordmenn jobbet i internasjonale organisasjoner i 2015, hvorav om lag 300 i FN (inkludert norskfinansierte). I tillegg kommer nordmenn som tjenestegjør i forskjellige beredskapsstyrker og militære styrker.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 39 mill. kroner.

Post 81 Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I FNs nye bærekraftsmål står målet om å få slutt på sult, oppnå matsikkerhet og forbedret ernæ-

ring, samt å stimulere til et bærekraftig landbruk sentralt. Selv om matproduksjonen i verden øker, går mer enn 60 millioner barn sultne på skolen hver dag. Under- og feilernæring resulterer i delvis ikke-reverserbare skader for barns fysiske og mentale utvikling, med store konsekvenser for deres voksne liv både når det gjelder tilgang til utdanning, helse og arbeidsforhet.

Klimaendringene, som økte temperaturer, endringer i nedbørmønstre og ekstremvær, har målbare effekter på landbruksproduksjonen og kan underminere målet om global matsikkerhet. For eksempel truer økning av plante- og dyresykdommer produktiviteten i landbruket. For å møte etterspørselen fra en stadig økende befolkning og utfordringene knyttet til konsekvensene av klimaendringene, er det nødvendig å utvikle mer produktiv, robust og bærekraftig landbruksproduksjon. Det er behov for økt kunnskap for å forstå og for å kunne ta informerte beslutninger om nasjonal og global matsikkerhet.

Norge har i lang tid arbeidet tett med Konsortiet for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) som med sin representasjon i alle verdensdeler og sine 15 forskningsinstitutter er en meget sentral kunnskapsleverandør. CGIAR-instituttene har felles forskningsprogram, ser på hele produksjonssystemer og har en helhetlig og tverrfaglig tilnærming til landbruksutvikling.

I tillegg støtter Norge et prosjekt drevet av Global stiftelse for avlingsmangfold (GCDT), kalt Matplanters ville slektninger (*Crop Wild Relatives*), hvor man har begynt å samle inn og bevare frø fra ville slektninger av dagens 20 viktigste matplanter, identifisere egenskaper av betydning for klimatilpassing og dyrke frem nye, tilpasningsdyktige varianter av plantene. Disse nye variantene vil bli gjort tilgjengelige for bønder bl.a. gjennom aktivitetene til sentrene under CGIAR. Prosjektet er planlagt for 10 år og går nå inn i sin siste fase (2017–2020).

GCDT samarbeider godt med flere partnere, inkl. *Millenium Seed Bank* ved *KEW Gardens*, flere CGIAR sentre, diverse nasjonale landbruksforskningssentre og FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO).

Mål

- Redusert sult og fattigdom på landsbygda i utviklingsland, spesielt for kvinner og småbønder.
- Styrket matsikkerhet, ernæring og helse i utviklingsland.

- Bærekraftig landbruk og naturressursforvaltning, inkludert sikring av genetisk og annet biologisk mangfold.
- Bevaring og bærekraftig bruk av verdens strategisk viktige samlinger av plantegenetiske ressurser for mat og landbruk, i medhold av Plantetraktatens bestemmelser.

Rapport 2015

CGIAR

Gjennom sitt engasjement med flere tusen forskere og samarbeid med nasjonale og regionale partnere innen forskning fra privat næringsliv og frivillige organisasjoner, har CGIAR økt omfanget av både vitenskapelig og utviklingsmessig kompetanse. Et eksempel er det CGIAR-ledede arbeidet med den globale ernæringsrapporten «Global Nutrition Report». Rapporten fremmer samarbeid på tvers av sektorer og er viktig for FAOs og ulike givers arbeid og støtte til matsikkerhet og ernæring. Ved å bruke sine nettverk av forskningspartnere fra universiteter, giverorganisasjoner, sivilsamfunns- og bondeorganisasjoner, myndigheter og privat sektor når CGIAR millioner av bønder med resultater og anbefalinger om forbedrede produksjonsmetoder, matsikkerhet, ernæring og næringsutvikling.

CGIAR-instituttens sentrale forskning i forbindelse med globale landbrukstrender og klimautfordringer er bredt anerkjent, blant annet av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) som spesielt bruker CGIARs Senter for internasjonal matvarepolitikk/IFPRI, av FNs klimapanel, ref. rapport 2014 og den Globale alliansen for klimasmart landbruk.

På nasjonalt nivå i utviklingsland har CGIARs forskningsprogram i økende grad fokusert på å innhente og analysere data om klimaendringer, lage bedre prognoser og bidra til å utvikle en landbruksproduksjon som kan redusere tap og skade og være bedre tilpasset dagens og fremtidens klimautfordringer.

CGIARs arbeid med ernæring og mattrygghet har utviklet en metode for å redusere spredningen av muggsopp som produserer giftstoffer (aflatoxin) i blant annet mais og peanøtter. Metoden er enkel å bruke, men krever samarbeid med myndigheten i hvert land for godkjenning. Aflatoxin utgjør en helserisiko og bidrar samtidig til økonomisk tap for bøndene.

Viktig er også CGIARs forskning for å øke landbruksproduksjonen. CYMMIT, som er CGIARs forskningssenter for mais og hvete, sender ut forbedrede frøsorter for lokal testing hos sine

nasjonale partnere rundt om i verden. I Afrika har dette arbeidet resultert i en serie av tørkeresistente mais-sorter som forventes å øke avlingene gjennomsnittlig med 30 pst.

Plantesykdommer rammer produsenter i Afrika mye hardere enn i land hvor man har et offentlig apparat som hjelper produsenter med å finne løsninger på oppståtte problemer. I mange land i Afrika er CGIAR det eneste internasjonale forskningsmiljø som bistår landets egne ressursvake forskningsmiljøer. En bakterie, BXW, truer bananproduksjon og livsgrunnet til småprodusenter i flere afrikanske land. Gitt den raske spredningen og ødeleggelsene forårsaket av bakterien tvers over kontinentet, har CGIAR tatt i bruk bioteknologi for å utvikle nye resistente varianter av bananplanten. Plantene gjennomgår nå et strengt testregime før de kan lanseres for bruk.

For å øke Indias matsikkerhet og forbedre ernæringen for lokalbefolkningen har lokale institusjoner og CGIAR startet opp et arbeid for å introdusere belgvekster i områder hvor risproduksjonen ligger brakk i deler av året. Målet for CGIAR og indiske forskningsmiljøer er å introdusere nye sorter og klimasmarte landbruksteknikker for hele 7 millioner hektar i noen av Indias mest karrige områder innen 2020.

Utbredelsen av aquakultur øker stadig. Norske Nofima og forskningsmiljøer på Filipinene avlet i 1988 frem en forbedret tilapiafisk (Genetic Improved Farmed Tilapia – GIFT). GIFT ble i 2001 overført til CGIAR- World Fish, som har fulgt opp med vedlikehold og videreføring av stammen. GIFT-stammen er nå introdusert i 16 land og i Filipinene og Bangladesh bruker 75 pst. av klekkeriene utelukkende GIFT som deres stamfisk. Bruk av GIFT-stammen i asiatiske land har økt produksjonen, gitt lavere kostnader, økt forbruk av fisk og forbedret den generelle ernæringsstatus i deler av befolkningen.

Forvaltningen av CGIAR er delegert Norad. Samlet norsk støtte i 2015 var 86 mill. kroner.

GCDDT – Global stiftelse for avlingsmangfold

Norge har gitt støtte til Crop Wild Relatives siden 2011. Mens de første årene var år hvor man kartla hvilket genmaterial som finnes, hva som er i genbankene og hva som mangler, var 2013 et år for å raffinere og bearbeide dataene man hadde samlet, samt for identifisering av ytterligere samarbeidsland. I 2014 og 2015 ble det fokusert på opplæring av folk i felt, og ved slutten av 2015 hadde man inngått spesifikke avtaler med 18 land og var i forhandling med 7 land til.

Videre har prosjektet hjulpet genbanker i 14 land med å vurdere status og mangler i sine informasjonssystemer og gitt ekspertråd om hvordan manglene kan rettes opp. I tillegg blir alle genbankene prosjektet er i kontakt med oppfordret til å dele sine genbankdata på det internasjonale systemet Genesys for å bedre tilgjengeligheten til materialet.

Prosjektet har skapt enorm interesse hos andre givere og forskningsmiljøer. Ifølge en spørreundersøkelse med prosjektets partnere har dette arbeidet resultert i økte investeringer på over USD 67 mill.

Forvaltningen av prosjektet «Matplanters ville slektninger» er delegert Norad. Samlet norsk støtte i 2015 var på 39 mill. kroner.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 105 mill. kroner.

Post 82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling – UN Women – ble opprettet ved sammenlåing av flere enheter i 2010, herunder UNIFEM. Organisasjonen har vært operativ siden januar 2011 og Norge har vært en aktiv støttespiller fra starten av. UN Women har både et normativt, et koordinerende og et operasjonelt mandat overfor resten av FN-systemet og FNs medlemsland.

UN Women tilbyr støtte til medlemslandenes implementering av internasjonale avtaler og forpliktelser mht. kvinners rettigheter og likestilling. Enheten har en ledende og koordinerende rolle i FN-systemets samlede innsats for likestilling, herunder oppfølging av relevante bærekraftsmål og –delmål. UN Women koordinerer og leder utvikling og formidling av erfaringsbasert kunnskap innen likestilling, på globalt og nasjonalt nivå. UN Women er sekretariat for FNs Kvinnekomisjon, som er det ledende mellomstatlige organ for fremme av kvinners rettigheter. UN Women har også ansvar for å koordinere FNs oppfølging av kvinner, fred og sikkerhetsagendaen, og har en egen avdeling som leder dette arbeidet.

Det har vært en betydelig utvikling i UN Women siden 2011. Multilateral Organisation Performance Assessment Network (MOPAN) publiserte sin forrige rapport om UN Women i 2015, og

slår fast at organisasjonen er tro mot sitt mandat og jobber mot relevante og avgjørende mål for kvinners rettigheter og likestilling. UN Women gjør det godt på evaluering, planlegging og struktur, gjør en viktig innsats i det normative arbeidet og bidrar til meningsfull dialog mellom multilateralt, nasjonalt og lokalt nivå.

UN Women har fortsatt rom for forbedring med tanke på resultatrapportering, og det er stort sprik mellom UN Womens ulike landkontors evne til å lede og koordinere FNs likestillingsinnsats på landnivå. Erfaringer fra ambassadenes samarbeid med UN Women speiler dette spriket. I enkelte land får UN Women toppkarakter, mens fremdrift og relevans er mer begrenset andre steder. UN Women gjør en betydelig innsats på fred- og sikkerhetssiden i eksempelvis Colombia og Syria.

UN Women er i ferd med å omlegge arbeidet etter en ny flaggskipmodell, som skal fokusere og styrke innsatsen, og bedre istandsette UN Women til å legge opp arbeidet etter FNs totale ressurser i det aktuelle landet. Samtidig arbeides det med fortløpende nettbasert resultatrapportering, som skal gi oppdatert innsyn i budsjettssituasjon og fremdrift for de enkelte program.

UN Women og FNs store fond og program harmoniserer arbeidet med resultatbaserte budsjett, og samarbeider om langtidsplaner som styringsverktøy for organisasjonenes arbeid. Norge har tatt til orde for mer uavhengighet for UN Womens evalueringskontor, og et første skritt på veien er tatt i og med at egen budsjettlinje for evaluering nå er etablert. Egen budsjettlinje for internrevisjon er også vedtatt. Internrevisjonen foretas av UNDPs uavhengige kontor for internrevisjon.

Mål

Målene i UN Womens strategiske plan (2014–2017):

- Styrking av kvinners lederskap og deltakelse
- Bedre kvinners økonomiske deltakelse og innflytelse
- Bekjempe vold mot kvinner og jenter
- Styrke kvinners lederskap og deltakelse innenfor området fred og sikkerhet, samt innenfor humanitær respons
- Styrking av likestilling i nasjonale planer og budsjetter
- Bidra til at de mellomstatlige prosessene i FN-systemet om normer og standarder for kvinners rettigheter blir mer omfattende, dynamiske og forpliktende

Rapport 2015

Ved årsskiftet var UN Women midtveis i gjeldende planperiode (2014–2017). Midtveisgjennomgangen viser at UN Women er kommet langt i implementeringen av planen. Totalt 71 pst. av milepælene er enten oppfylt eller godt i rute. Strategisk plan anses som fortsatt relevant og i tråd med bærekraftsmålene.

UN Women kan vise til viktige resultater i 2015, spesielt i det normative arbeidet. Organisasjonen har lyktes med å påvirke sentrale globale prosesser, som utarbeidingen av bærekraftsmålene. Samtidig har UN Women bidratt til lovendringer, politikktutvikling og økte budsjetter for bedret likestilling på landnivå. UN Women kan også vise til gode resultater i kunnskaps- og påvirkningsarbeidet. Organisasjonen når ut til et bredt publikum gjennom kampanjer som *He for She* og *Beijing +20*, og gjennom kunnskapsprodukter som *Progress of the World's Women*.

UN Womens humanitære innsats er økt i 2015. Det rapporteres om humanitære aktiviteter i 34 land i 2015 mot 12 i 2014. Aktiviteter er iverksatt i en rekke land for å forebygge og bekjempe voldelig ekstremisme. Organisasjonen spiller en viktig rolle i mange freds- og forsoningsprosesser. UN Women har blant annet støttet kvinneorganisasjoners innspill til den colombianske fredsprosessen, bistått burundiske kvinner som forebygger lokale konflikter, og vært instrumentelle i å legge til rette for kvinners deltakelse i Syria-prosessen. Gjennom partnerskap med *Justice Rapid Response* har UN Women bidratt med 46 eksperter til etterforskning av seksuell- og kjønnsrelatert kriminalitet. Videre ble en veileder for kvinner, fred og sikkerhet lansert i 2015.

Rapporten for 2015 viser rekordhøyt forbruk på programvirksomhet; 34 pst. høyere enn året før. Dette indikerer styrket kapasitet på landnivå. Totalt sett får Afrika mest ressurser, fulgt av Asia og arabiske stater. En tredjedel av landene UN Women opererer i defineres som minst utviklede land (MUL) og 40 pst. av forbruket går til MUL, i tråd med føringer om å prioritere de fattigste.

UN Women lanserte en ny flaggskipsmodell i 2015 for gjennomføring av strategisk plan.

80 prosent av UN Womens virksomhet skal gjennomføres gjennom 12 hovedsatsninger. Målet er forenkling av administrative prosedyrer og rapportering, bidra til økt og mer fleksibel finansiering, og å fokusere innsatsen. Så langt er utrulling gått raskere enn forventet, og flaggskipene er gjennomgående blitt godt mottatt, selv om enkelte avklaringer fortsatt gjenstår.

Flere gav kjernestøtte til UN Women i 2015 enn tidligere år. Frivillige bidrag er økt, også fra privat sektor. Likevel ligger bidragene til UN Women fortsatt under måltallene.

UN Women får gode skussmål for sin koordinering av FN-systemets innsats for kvinners rettigheter og likestilling. Det vises til spor av UN Womens påvirkning i globale prosesser og til de mange fora hvor UN Women er representert. Stadig flere FN-organisasjoner rapporterer på *UN System-wide Action Plan on gender equality and women's empowerment*, og etterspørselen etter UN Womens tjenester er gått opp. Imidlertid later det til at UN Women bruker relativt mye energi på koordinering i mindre viktige fora. En evaluering av UN Womens koordineringsfunksjon fremlegges senere i år.

Budsjett 2017

Det foreslås bevilget 75 mill. kroner.

Post 83 Verdens helseorganisasjon (WHO)*Situasjonsbeskrivelse*

Verdens helseorganisasjon (WHO) er FNs særorganisasjon for helse. WHO er som normativ aktør i en særstilling når det gjelder å uttrykke helsepolitiske utsagn basert på helsefaglige vurderinger som er etisk og vitenskapelig baserte. WHO er forpliktet til å bidra til å nå de nye bærekraftsmålene og retten til helse for alle. Norge har i mange år vært en av de største giverne av frivillige bidrag til WHO utover den faste medlemskontingenten. Bidraget skal styrke WHO's evne til være den ledende, normative organisasjonen for global helse. Bidraget skal også støtte WHO's rolle som sentral rådgiver og partner for aktører som vaksinealliansen Gavi, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, Den globale finansieringsfasiliteten (GFF) for kvinners-, barns og ungdoms helse, UNITAID og UNAIDS.

WHO's arbeid kan beskrives på to hovedområder:

- Normativt, i egenskap av organisasjonens helsefaglige rolle sette globale normer og standarder og støtte medlemslandene i utformingen av nasjonal helsepolitikk.
- Utviklingsrettet, å yte faglig støtte til utviklingsland for å gjøre landene i stand til å iverksette WHO's anbefalinger og standarder, inkludert å styrke helsesystemene og å utvikle og gjennomføre helhetlige nasjonale helseplaner og standarder.

For at WHO skal kunne opprettholde og styrke sin normative og operative rolle, har organisasjonen siden 2010 gjennomgått en omfattende reformprosess. Målet er å gjøre WHO bedre i stand til å svare på fremtidige utfordringer som et mangfoldig aktørbilde, med bl.a. økte koblinger mellom helse og andre samfunnsområder, utviklingen i sykdomsbyrden, innovasjon og det å ta i bruk ny teknologi, helsepersonellkrisen, utbrudd av epidemier, klimatrusselen, sårbare stater og den generelle makroøkonomiske krisen. Generaldirektør Margaret Chans reformagenda legger opp til en sterkere fokusering på WHOs kjerneoppgaver, styrket resultatbasert budsjettering og styring, og klargjøring av roller og ansvar mellom de tre organisasjonsnivåene (hovedkvarteret i Genève, regionkontorene og landnivå). En sentral utfordring sett med norske øyne er høy grad av fristilling på regionnivå på bekostning av hovedkvarteret. Norge har vært en pådriver i disse reformprosessene. Komplekse strukturelle utfordringer knyttet til WHOs konstitusjon og organisasjon gjør at reformarbeidet er krevende og at det er mindre fremgang på sentrale reformområder enn det vi ønsker fra norsk side.

Det alvorlig ebolautbruddet i Vest-Afrika satte WHOs evne til krisehåndtering på prøve. Flere evalueringer av WHOs innsats ble utført i 2015 og 2016, og alle at pekte på at WHO har behov for reformer for å kunne håndtere fremtidige helsekriser. Et nytt krisehåndteringsapparat er nå under oppbygging.

Vedtatt totalt budsjett for programperioden 2016–2017 er på nær 36 mrd. kroner. WHO finansieres gjennom en fastsatt «medlemskontingent» samt gjennom frivillige bidrag. Frivillige bidrag for perioden 2016–2017 forventes å utgjøre 75 pst. av totalbudsjettet. I 2015 ble det utbetalt 208,5 mill. kroner til WHOs programbudsjett over kap. 170, post 76. Norges frivillige bidrag til WHO kanaliseres gjennom en programsamarbeidsavtale. Midlene gis med en kombinasjon av øremerkede og mer fleksibel støtte for å sikre innsats og resultater på våre prioriterte områder: barne- og mødrehelse, smittsomme sykdommer, og styrking av helsesystemer. Midlene kan kun finansiere WHOs bistandsrelaterte arbeid jf. OECD DACs føringer.

Mål

WHOs mandat er å bidra til bedre helse for alle og å være verdens ledende, normgivende og samord-

nende autoritet i det internasjonale helsearbeidet. Mandatet skal oppfylles gjennom seks hovedoppgaver:

- Utøve globalt lederskap og samarbeid om helse.
- Sette retning for, og finansiere forskning og kunnskapsutvikling.
- Fastsette normer og standarder.
- Utvikle kunnskapsbaserte strategier og tiltaksveiledning.
- Gi faglig støtte gjennom opplæring og faglig samarbeid.
- Systematisk overvåke utviklingen i global helse og foreslå tiltak.

Et arbeidsprogram for perioden 2014–2019 er utarbeidet som del av reformprosessen, som har seks strategiske og to administrative prioriteringer:

- Bærekraftsmålene, særlig mål 3.
- Universell helsedekning.
- Ikke-smittsomme sykdommer inkludert mental helse.
- Bistå land i gjennomføring av forpliktelsene vedtatt i det internasjonale helsereglementet.
- Økt tilgang til livsviktige, effektive medisiner og utstyr.
- Sosiale, økonomiske og miljømessige helsedeterminanter.
- Styrke WHOs rolle i det globale helsestyresettet.
- Reform av WHOs interne styresett.

WHO har også et humanitært mandat og innehar det globale koordineringsansvaret for helse i humanitære kriser.

Norges samarbeid med WHO vil i 2017 særlig rettes inn mot følgende tema:

- Barne-, ungdoms-, og kvinnehelse og de store smittsomme sykdommene (den uferdige tusenårsmålsagendaen)
- Helsesystemstyrking, inkludert fokus på helsepersonell og bistå land med de svakeste helsesystemene etterleve forpliktelsene i Det internasjonale helsereglementet
- Reform av WHOs krisearbeid, inkludert å styrke WHOs koordineringsrolle innen helse i humanitære kriser.
- Forskning og utvikling av vaksiner for å forebygge pandemier.
- Ikke-smittsomme sykdommer, inkludert luftforurensing.
- Polioutryddelse innen 2019.
- Forebygge og behandle kjønnslemlestelse.

Norge skal fortsette å bidra til å styrke WHO som ledende, normativ organisasjon for global helse og aktivt bidra til reform og effektivisering av WHO. En viktig del av reformprosessen de siste årene har vært å integrere menneskerettighetene og kjønnsperspektivet i alt WHOs arbeid. Et nytt «veikart for handling» er under implementering internt i WHO. Norge vil aktivt bidra til at denne intensivering av WHOs menneskerettighetsarbeid fortsetter som et viktig bidrag til å sikre den grunnleggende retten til helsetjenester for alle.

Rapport 2015

Styrking av helsesystemer er en av grunnpilarene i WHOs arbeid. Dette omfatter arbeid med nasjonale helseplaner, utvikling av en sterk primærhelsetjeneste, effektive finansieringsordninger, systemer for helsestatistikk og helseinformasjon og systemer som sikrer tilgang til medisiner og teknologi samt imøtekommer helsepersonellutfordringen. WHO har i 2015 bistått 80 land med å videreutvikle sine helsefinansieringsordninger. Et delmål for WHO er å bidra til at utviklingslandene har tilstrekkelig helsepersonell til å ivareta behovet for helsetjenester. Norge har spilt en sentral rolle de siste ti årene i å få satt den globale helsepersonellkrisen på dagsorden internasjonalt. Norge har gitt støtte til Den globale helsearbeideralliansen, koordinert av WHO, som har til oppgave å mobilisere alle sektoraktører som kan medvirke til at det finnes motivert og kompetent helsepersonell i tilstrekkelig antall til å møte de store udekkede behovene for helsetjenester.

WHO spilte en nøkkelrolle, sammen med blant annet Norge, å få testet ut en lovende ebolavaksine under utbruddet i Guinea, som viste seg å være effektiv. Denne vellykkede prosessen, som tok kortere tid enn lignende prosesser tidligere, gav viktige lærdommer som WHO nå blant annet med støtte fra Norge forsøker å replisere til fremtidige prosesser. Norge har siden tatt en lederrolle med å få på plass et globalt rammeverk for finansiering av forskning og utvikling av vaksiner for å forebygge pandemier (Coalition for Epidemic Preparedness Innovation) hvor WHO vil ha en rolle.

Tidligere har flere land som mottar helsebistand måttet rapportere på mer enn 800 helseindikatorer på grunn av krav fra forskjellige givere som ikke har vært godt nok koordinerte. WHO sluttførte i 2015 et omfattende faglig arbeid som inkluderte konsultasjoner med en rekke givere. Resultatet er en global referanseliste med 100 helseindikatorer som global standard. Dette er et viktig resultat som vil lette rapporteringen for

berørte land, øke kvaliteten på helsedata, bidra til økt innsyn og ansvarliggjøring, og gjøre det lettere å måle fremgang både nasjonalt og globalt.

Etter påtrykk fra bl.a. Norge, har WHO i 2015 intensivert sitt menneskerettighetsarbeid. WHO rapporterer at økt innsats i alle WHOs seks regioner har ført til at 46 land har fått mer menneskerettighetsbaserte og likestillingsbaserte helseplaner og helseserelatert lovverk.

I 2014 og 2015 jobbet Norge målrettet for å få luftforurensing på WHOs agenda. Arbeidet lyktes og ny kunnskap, faglig bistand og pådriverarbeid fra WHO har allerede ført til at luftforurensing har fått mer fortjent fokus som en av de største årsakene til dødelighet globalt.

WHO er en viktig partner for Norges pådriverarbeid for barne-, ungdoms-, og kvinnehelse. Blant annet når det gjelder nyfødtes helse har WHO (med UNICEF og andre partnere) intensivert arbeidet. Nærmere tre millioner barn dør før de blir en måned gamle, og nesten like mange er dødfødte. WHO har utarbeidet grunnleggende intervensjoner, som dersom de gjennomføres, vil redde mange liv, selv i land med svake helsesystemer. De har i 2015 arbeidet tett med de 18 mest berørte landene med et langsiktig arbeid for å styrke helsetjenestens forebyggingsarbeid, også på lokalt nivå. WHO rapporterer også at 41 land har inkorporert WHOs anbefalinger i nye eller eksisterende helseplaner.

Norge ønsker å styrke WHOs innsats mot kjønnslemlestelse med særlig fokus på kompetansebygging av helsepersonell innen forebygging og behandling av kjønnslemlestelse. Norge mener at organisasjonen har en viktig rolle med å bidra til å øke kunnskapen om kjønnslemlestelse, da det fortsatt finnes for lite kunnskap blant helsearbeidere om praksisen. Et øremerket bidrag på 5 mill. kroner i 2015 til dette formålet har blant annet styrket WHOs kunnskapsgrunnlag om omfanget (større enn tidligere antatt), og resultert i et visuelt verktøy til bruk for helsepersonell.

WHO arbeider også for å forebygge kroniske sykdommer som hjerte/karsykdommer, kreft, diabetes, psykiske lidelser og kroniske luftveissykdommer med fokus på tiltak knyttet til tobakk, alkohol og ernæring. Disse utgjør størstedelen av global dødelighet og har utviklet seg til å bli et stadig større problem i lavinntektsland. Dette blir en dobbel sykdomsbyrde for land som fra før har store utfordringer knyttet til smittsomme sykdommer og komplikasjoner i forbindelse med fødsel og underernæring. På bakgrunn av dette er det gjennom WHO oppnådd enighet om et globalt rammeverk for forebygging og kontroll av ikke-

smittsomme sykdommer for perioden 2013 – 2020, med 9 frivillige mål og 25 indikatorer for å overvåke fremgang i arbeidet med å redusere sykdomsbyrden av ikke-smittsomme sykdommer. WHO har i 2015 bistått blant annet Gambia, Kina og Kenya med å endre skattesystem slik at tobakk

ble dyrere, forbruket gikk ned og skatteinntektene fra tobakksalg økte.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 183,5 mill. kroner.

Kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	898 204	841 000	916 000
71	Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	870 216	820 500	770 500
72	Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	219 880	110 500	110 500
Sum kap. 0171		1 988 300	1 772 000	1 797 000

I hovedsak omfatter midlene over dette kapitlet kjernebidragene til de multilaterale utviklingsbankene, og strategisk samarbeid med multilaterale finansinstitusjoner. Spesielt Verdensbanken mottar imidlertid også betydelige øremerkede midler under flere andre budsjettposter.

Utviklingsbankene er viktige finansieringskilder og rådgivere for låntakerlandene, og sentrale aktører i utviklingsdebatten. De har også en sterk normativ innflytelse i kraft av finansiell og faglig tyngde, bredt tematisk engasjement og direkte inngrep med finansdepartementene i samarbeidslandene. Utviklingsbankene spiller derfor en betydelig rolle i arbeidet med å nå bærekraftsmålene og levere på de internasjonale klimaforpliktelsene, og for å mobilisere større midler fra flere kilder for å finansiere utviklings- og klimatiltak.

Utviklingsbankene er svært viktige kanaler for norsk bistand til inkluderende og bærekraftig økonomisk utvikling, spesielt i de minst utviklede og sårbare landene. De representerer store multilaterale spleiselag med enhetlige politiske føringer, stordriftsfordeler og effektivitetsgevinster. Bankene har videre klare retningslinjer for risikovurdering, gode sosiale og miljømessige sikkerhetsmekanismer, og kommer svært godt ut i evalueringer av resultater og effektivitet.

Utviklingsbankene har ett av sine sterkeste fortrinn i sin evne til å mobilisere ny kapital, både fra privat sektor og gjennom å stimulere nasjonal ressursmobilisering. Denne tilleggsfinansieringen, som i mange tilfeller langt overgår selve

bistandsinnsatsen, er helt nødvendig for å nå de ambisiøse målene som verdenssamfunnet har satt seg. En videre styrking av bankenes evne til å mobilisere finansielle ressurser, er en viktig oppfølging av handlingsplanen fra konferansen om finansiering for utvikling, Addis Ababa Action Agenda.

Foruten å drive utlånsvirksomhet på gunstige vilkår til mellominntektsland, har de utviklingsbankene som hører inn under dette kapitlet egne utviklingsfond med svært gunstige langsiktige lån og gavebistand til de fattigste landene. Fondene har regelmessige påfyllinger etter omfattende forhandlinger om nivå, byrdefordeling i tematiske satsinger og utviklingspolitiske retningslinjer for bruk av midlene. Forhandlingene er også en viktig arena for politikktutforming, som legger premisser for bankenes virksomhet de kommende år. I 2016 sluttføres forhandlingene om neste periode for både Det internasjonale utviklingsfondet (IDA), Afrikafondet (AfDF) og Asiafondet (AsDF). Bankene har også en stor og økende virksomhet rettet inn mot utvikling av og investeringer i privat sektor, og gode rammebetingelser for dette.

Styret er utviklingsbankenes utøvende myndighet, med ansvar for den løpende virksomheten. Norge representeres i hver bank av et valggruppekontor med utsendinger fra hovedstedene, og har stemmevekt etter andel av aksjekapitalen. Valggruppekontoret ledes av en eksekutivdirektør, som er valggruppelandenes felles styremedlem. I alle bankene deler Norge styreplass med,

og er i valggruppe med, blant andre de nordiske landene. Felles posisjoner utarbeides gjennom en løpende koordineringsprosess. Det er stor samstemthet. Det aktive nordiske samarbeidet gir større gjennomslag og gehør for Norges synspunkter og politiske prioriteringer i utviklingsbankene.

Norge har lenge vært en pådriver for at bankene i større grad prioriterer inkluderende og jobbskapende vekst, med utdanning og utvikling av privat sektor som viktige virkemidler, i tillegg til klima, likestilling og godt styresett. Bankenes arbeid mot ulovlig kapitalflyt og skatteunndragelser står også høyt på den norske agendaen i bankene. Det er også viktig å holde presset oppe på resultater og effektivitet. I fondene for de fattigste

landene er sårbare stater og overgangen mellom humanitær bistand og langsiktig bistand områder Norge vil følge opp spesielt. Her er bankene unikt plassert for å spille en betydelig rolle.

For at utviklingsbankene skal levere best mulig på sitt utviklingsmandat, er det viktig at de har et godt samarbeid med andre utviklingspartnere, spesielt med FN-systemet, men også med multilaterale tematiske fond og humanitære aktører. De må også sikre at de forblir relevante partnere for alle land, også mellominntektslandene. Dette er spesielt viktig i en tid når flere nye multilaterale banker etableres, som Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB), som ble operasjonell i januar 2016, med Norge som medlem. AIIB omtales under kap. 116, post 90.

Tabell 11.6 Fakta om utviklingsbankene

	Verdensbankgruppen	IDB-gruppen/ Latin-Amerika	Afrikabanken	Asiabanken
Etablert	1944	1959	1964	1966
Hovedsete	Washington	Washington	Abidjan	Manila
President	Jim Yong Kim (USA)	Luis Alberto Moreno (Colombia)	Akinwumi Adesina (Nigeria)	Takehiko Nakao (Japan)
Antall ansatte	om lag 16.000	2000	om lag 1.800	om lag 2.900
Utlån 2015	61 mrd. USD. (tilsv. om lag 509 mrd. kr)	11,3 mrd. USD (tilsv. om lag 94 mrd. kr.)	6,3 mrd. UA ³ (tilsv. om lag 74 mrd. kr.)	16,3 mrd. USD (tilsv. om lag 136 mrd. kr.)
Antall medlemsland	189	48, hvorav 20 ikke-regionale	80, hvorav 26 ikke-regionale	67, hvorav 19 ikke-regionale
Norsk årlig kjernebidrag 2015 ¹	866 mill. kr. (fond)	4,8 mill. kr. (bank)	588,6 mill. kr. (fond), 46 mill. kr. (bank)	764,0 mill. kr. (fond) 13,2 mill. kr. (bank)
Norsk andel, pst. i 2015	Bank: 0,63 Fond: 1,50	Bank: 0,17 Fond: 0,21	Bank: 1,16 Fond: 4,61	Bank: 0,34 Fond: 0,86
Norsk bidrag strategisk samarbeid i 2015 ²	192 mill. kr.	10 mill. kr.	7,5 mill. kr.	
Valggruppe	Norden, Baltiske land	Sverige, Danmark, Finland, Spania, Frankrike, Østerrike	Sverige, Danmark, Finland, India	Sverige, Danmark, Finland, Canada, Nederland, Irland

¹ Inkluderer bare kjernebidrag over kap. 171, post 70 og kap. 171, post 71

² Inkluderer bare samfinansiering over kap. 171, post 72 Strategisk samarbeid med utviklingsbanker og finansinstitusjoner

³ Units of Account (UA) tilsvarende IMF's spesielle trekkrettigheter (XDR)

Post 70 Verdensbanken, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Verdensbankgruppen bidrar til økonomisk vekst og bekjemper fattigdom gjennom økonomisk bistand i form av lån og programstøtte, og ved rådgivning. Støtten investeres i områder som utdanning, helse, offentlig forvaltning, energi, klima, utvikling av privat sektor, landbruk, likestilling og naturressursforvaltning i utviklingsland. Utbygging av infrastruktur innenfor de fleste av disse områdene står sentralt i bankens arbeid. Banken setter sammen finansieringspakker som inkluderer midler fra stater, andre multilaterale organisasjoner, kommersielle banker og investorer fra privat sektor. I tillegg gis finansiering gjennom såkalte *Trust Funds*-partnerskap med bilaterale så vel som multilaterale givere.

En ny organisasjonsstruktur med 14 «globale» områder, 5 «tverrfaglige» områder og 6 regioner ble innført i 2014 med bl.a. det formål å bryte ned siloer og arbeide på tvers av sektorer. Større fokus på fleksibilitet og bedre resultater på bakken har ført til utvikling av et resultatrammeverk med tilhørende karaktersystem, *Corporate Scorecard*, som måler effektivitet både på resultatoppnåelse og organisasjonens funksjoner. Intern kontroll, oppfølging av revisormerknader og innføring av en rekke tiltak for å forebygge korrupsjon, både internt i banken og i mottakerlandene, viser at dette arbeidet er prioritert. Verdensbanken bruker evalueringer på en systematisk måte til å endre innsats og fokus om det er nødvendig.

Det internasjonale utviklingsfondet (IDA)

IDA er bankens fond for de 77 fattigste landene, og den største multilaterale finansieringskilden for disse landene. Per i dag er 51 land bidragsyttere, og nye giverland kommer stadig til, etter som de selv kommer ut av fattigdom. Således manifesterer fondet verdenssamfunnets solidaritet med de fattigste landene. Fondet fylles på hvert tredje år, og det norske kjernebidraget til banken går dit. De 18 påfyllingsforhandlingene (IDA18, for perioden 2017–2019) pågår i 2016. I forhandlingene er det stor oppslutning om ny finansieringsmodell, som vil mobilisere mer midler per dollar gitt i gave (fra 1:2 til 1:3). IDA vil i så fall for første gang hente inn finansiering fra det private markedet, og kan bli historisk stort i volum. Det er i særlig grad gjennom disse påfyllingsforhandlingene at Verdensbankens politikk overfor de fattigste landene blir utformet. Det ligger an til at neste IDA-periode vil ha et spesielt fokus på sårbare stater og krisere-

spons, gjennom kraftig økning av støtten til disse landene, økt støtte til flyktninger, og økt avsetning til kriserespons. Andre viktige tema blir likestilling, klima, jobbskaping/privat sektor og styresett. Det totale norske bidraget til IDA17 (2014–2016) er på 2,748 mrd. kroner, dvs. i gjennomsnitt 916 mill. kroner årlig.

Det internasjonale finansieringsinstituttet (International Finance Corporation/IFC)

IFC er bankens arm for privat sektor. IFC fungerer som en internasjonal finansinstitusjon, som blant annet kombinerer investeringer, rådgivning og formuesforvaltningstjenester med det formål å utvikle virksomheten i privat sektor i utviklingsland. En av målsettingene med omorganiseringen er at deler av IFC skal bli mer integrert i Verdensbankens virksomhet. IFC kan vise til gode resultater og bidrar med årlige overføringer til IDA fra sin nettoinntekt.

Norsk støtte

Det totale norske bidraget til Verdensbankgruppen over samtlige poster var i 2015 på totalt 2,5 mrd. kroner. Dette inkluderer både kjernestøtten til IDA, og bidrag til fond for gjenoppbygging i land rammet av konflikt, og fond på tematiske felt som er viktig for Norge, som jobbskaping, klima, energi, utdanning og helse.

Mål

- Utrydde ekstrem fattigdom: Antall mennesker som lever av mindre enn 1,25 amerikanske dollar om dagen skal reduseres til 3 pst. innen 2030.
- Inntekstvekst for de 40 pst. mest fattige i hvert land.

Rapport 2015

Verdensbankens totale utlånsvolum i 2015 var USD 61 mrd., hvorav forpliktete utlåns- og gavebistand til utviklingsland gjennom IDA utgjorde 2015 USD 16 mrd., utlån gjennom IBRD utgjorde på USD 30 mrd., og via IFC USD 11 mrd.

Norges giverbidrag til IDA utgjør 1,5 pst. av totalen, og Norge har slik sett en 1,5 pst. andel i resultatene som oppnås via IDAs kjernestøtte (i fond vil Norges andel ofte være høyere).

Midler fra banken bidrar også til å mobilisere ressurser fra privat sektor, myndigheter og andre aktører. Det er anslått at én dollar fra Verdensban-

ken (IBRD) mobiliserer 5 dollar fra andre kilder. For privat sektor armen IFC er denne effekten betydelig større, opp mot x20.

Rundt halvparten av bistanden fra IDA gikk til Afrika. De fem største låntakerne i IDA var Bangladesh, India, Etiopia, Pakistan, og Kenya, mens de største låntakerne i IBRD var India, Kina, Colombia, Egypt, og Ukraina. Sosial sektor (inkl. helse og utdanning), styresett/offentlig sektor, og infrastruktur/transport var de områdene som mottok størst andel av Verdensbankens samlede utlån. Viktige områder for bankens innsats, med høy prioritet for Norge, var sårbarhet, konflikt og vold, privat sektor og jobbskaping, klima og energi, inkluderende vekst og likestilling, samt nasjonal ressursmobilisering, finansiell åpenhet og bekjempelse av korrupsjon og ulovlig kapitalflyt.

Sårbarhet, konflikt og vold

Banken har trappet opp sin innsats i områder rammet av sårbarhet, konflikt og vold. Gjennom IDA har støtten til sårbare stater blitt økt med 50 pst., og jevnt over er kvaliteten på prosjektene gode. Banken har også styrket sitt samarbeid med FN med sikte på en mer effektiv og bærekraftig internasjonal respons på sårbarhet. Det gjennomføres oftere felles analyser og mer operasjonelt samarbeid.

Verdensbanken har også trappet opp sitt arbeid med migrasjon og bidratt til å støtte lokal-samfunn som er vertskap for flyktninger i Libanon og Jordan, for å lette presset som dette skaper på offentlige tjenester som utdanning og helse.

Jobbskaping, vekst og utvikling av privat sektor (inkl. infrastruktur)

Jobbskaping står sentralt i arbeidet med å sikre bærekraftig økonomisk vekst og utvikling. Banken fokuserer på dette gjennom økt tilgang til finanstjenester, økte investeringer i infrastruktur, bedre rammebetingelser for næringslivsutvikling samt bedre og økt tilgang til utdanning og opplæring. Samarbeid med privat sektor er nøkkelen. Norge har gjennom støtte til initiativet *Solutions for Youth Employment Global Coalition* og *Umbrella Trust Fund on Jobs* bidratt til bankens arbeid på området (se nærmere beskrivelse under kap. 171, post 72).

Infrastrukturutvikling – først og fremst innenfor energi, vann, transport og IKT – er sentralt for å skape vekstmuligheter og redusere fattigdom i utviklingsland. Verdensbanken har i sine energiin-

vesteringer prioritert ren, fornybar energigenerering og – distribusjon, i tillegg til rimelig strømtilgang for alle. Vann, samferdsel og IKT er også prioriterte sektorer innenfor infrastrukturutvikling. Det inngås i økende grad offentlig-privat samarbeid. Banken har forpliktet USD 3,4 mrd. til vann- og sanitærsektoren i løpet av finansåret 2015. I løpet av samme periode har banken støttet en rekke programmer for å bedre rammevilkårene for næringslivet, herunder et 9,5 mill. USD-program i Øst-Afrika gjennom East African Community.

På overordnet globalt nivå rapporterer IBRD/IDA at over 27700 kilometer med vei er bygget ut i løpet av finansåret 2015. IFC har brukt totalt 3,9 mrd. USD på finansiering av infrastrukturprosjekter. Det siste forventes bl.a. å hjelpe 16 millioner mennesker med tilgang til grunnleggende tjenester som transport, strøm og vann.

I løpet av samme periode rapporterer IFC at 2,5 millioner jobber er blitt skapt og at 237 millioner mennesker har fått mobiltelefonforbindelse.

Klima og energi

Energitilgang, fornybar energi og klima er viktige innsatsområder i Verdensbankgruppen. Verdensbanken har vedtatt å øke klimavennlige investeringer fra nåværende 21 pst. til 28 pst. av sin totale portefølje i 2020. Av den betydelige energiporteføljen er trenden stadig større andel fornybar. Verdensbankgruppen legger også stor vekt på bedre rammevilkår for privat sektor, investeringer i ren energi på landnivå og bidrar i utarbeidelse av metoder for å måle tilgang til energi.

Klimarelevante investeringer i Verdensbankgruppen utgjorde USD 10,3 mrd. i 2015 (årlig gjennomsnitt i siste femårsperiode). Bankens privat sektor arm, IFC, har nesten doblet sin klimainnsats i perioden 2011 til 2015.

Bankens arbeid fokuserer på fem hovedområder:

- Tiltak for å etablere en pris på karbon
- Utvikling av lavkarbonbyer
- Klimasmart landbruk og skoglandskap
- Energieffektivitet og fornybar energi
- Reduksjon av subsidier på fossilt brensel

Subsidier på fossilt brensel er ofte en stor utgiftspost i utviklingsland. I tillegg er det svært dårlig for klima og miljø, da det fremmer bruk av fossilt brensel fremfor utvikling av renere energiformer. Slike subsidier har ofte også uheldige fordelings-

effekter. Verdensbanken har etablert et initiativ som støtter land i deres analyser, design og gjennomføring av subsidiereformer, og utfasing av subsidier som er skadelige for miljø og klima. Subsidiereform er et sensitivt tiltak i mange land, da reduksjon av subsidier ofte fører til sosial uro. Det er derfor viktig at reduksjon av subsidier til fossilt brensel kobles til mottiltak for å redusere virkningen for de fattigste, og dette er en del av Verdensbankens tilnærming. Norge gir støtte til initiativet. Det startet i 2014 og etterspørselen øker. I 2015 var 21 land i dialog med banken.

Den lave prisen på karbon har vært en utfordring for karbonfondene, mens et partnerskap med mellominntektsland for å utvikle innenlandske karbonmarkeder som senere evt. kan integreres mellom landene har hatt en lovende start. Kina har i samarbeid med dette initiativet utviklet og prøvd ut et system for kjøp og salg av karbonvoter. Det skal etter planen innføres nasjonalt i 2016. Verdensbanken har også, i samarbeid med Norge, etablert et fond for kapasitetsbygging innen karbonfangst og lagring i utviklingsland og fremvoksende økonomier.

Gaveelement/billige lån bidrar til å gjøre klimaprojekter realiserbare. Climate Investment Funds (CIF) med mer enn 66 mrd. kroner til rådighet spiller derfor en stor rolle. Fondet drives av utviklingsbankene i fellesskap, med sekretariat i Verdensbanken. Midlene er allokert til mer enn 70 land innen fire tematiske områder/fond: ren teknologi, tilpasning til klimaendringer i fattige land, skoginvesteringsfond for å hindre avskoging, og et fond for å øke investeringer i ren energi i lavinntektsland. Norge deltar i de tre siste.

I 2015 var Verdensbankgruppens lån og investeringer i solkraft 8,5 mrd. kroner, vindkraft 2 mrd. kroner og vannkraft 6,3 mrd. kroner. I tillegg kommer investeringer i biomasse og geotermisk, hybride systemer, transmisjonslinjer, energieffektivitet og policy-støtte til energisektoren. Norsk energisamarbeid med Verdensbanken er i stor grad dekket over kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Inkludering og likestilling

Full deltakelse av samtlige borgere i samfunnet står sentralt i bankens arbeid, enten det dreier seg om utdanning, helse, arbeidsmarkedet, eller tilgang til kreditt. Tilgang til sosial tjenester er sentralt for en inkluderende vekst. Innenfor helse og utdanning arbeider banken med å teste ut resultatbasert finansiering, noe som fører til bedre tje-

nester. Innen helsesektoren har IDA finansiert innsats som har ført til at 205 millioner barn er blitt vaksinert i perioden 2011 til 2015. Gjennom IDAs støtte til utdanningssektoren, har over 5 millioner lærere totalt blitt rekruttert og/eller fått opplæring i perioden 2013–2015. Dette var en fremgang fra basis-året 2013, hvor det ble rapportert 800 000 lærere rekruttert eller fått opplæring. Når det gjelder likestilling, er 95 prosent av alle IDA-operasjoner nå vurdert opp mot likestillingsperspektivet, som er over målet på 60 prosent. Andel jenter til gutter i videregående skole økte fra 90,43 i 2011 til 91,10 i 2013 totalt for IDA-landene.

1/3 av Verdensbankens utdanningsprosjekter hadde komponenter som er målrettet mot funksjonshemmede, spesialundervisning, barn som falt utenfor, og underrepresenterte og marginaliserte grupper.

Nasjonal ressursmobilisering (inkludert skattesystemer og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt) og anti-korrupsjon

Kampen mot korrupsjon ble ytterligere trappet opp som en oppfølging av styresett- og antikorrupsjonsstrategien, og banken har styrket sitt samarbeid med myndigheter i 27 land for å støtte reformer i skatteadministrasjonen. Bankens bidrar med støtte til reform av offentlig finansforvaltning i 57 land. Svartelisting av selskaper som har vært involvert i korrupsjon er nå blitt et institusjonisert samarbeid mellom alle bankene. Denne type støtte er viktig for å bygge tillit, slik at andre givere og private investorer sikres at midler forvaltes forsvarlig.

Verdensbanken har våren 2016 lagt frem et statusdokument på bankens arbeid med ulovlig kapitalflyt. Temaet berøres også, etter norsk og nordisk påtrykk, i bankens flaggskipsrapport World Development Report 2016 *Digital Dividends* og vil bli omtalt i World Development Report 2017 *Governance and the Law*.

Det er en viss fremgang på organisatorisk effektivitet. Prosjekter implementeres raskere enn tidligere og kostnadene har også gått ned. Videre har banken desentralisert en større del av sin stab til landnivå, og personell brukes mer effektivt. Investeringsslåne har gjennomgått en omfattende reform med større vekt på risikohåndtering, samt bedre støtte og overvåking av gjennomføringen. Videre er det innført resultatbaserte lån der en betaler ut i takt med forventede resultater. Ny modell for landstrategier er utviklet bl.a. for å få en enda større forståelse av situasjo-

nen og utfordringene i et gitt land med tanke på å utvikle integrerte og «bevisbaserte» løsninger.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 916 mill. kroner til IDA.

Post 71 Regionale banker og fond, kan overføres

Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB)

Situasjonsbeskrivelse

Mandat og overordnet 10-års strategi: AfDBs mandat er å bidra til økonomisk og sosial utvikling i Afrika. Bankens strategi vektlegger to mål: inkluderende og grønnere vekst, og omfatter fem kjerneområder: infrastruktur, regional integrasjon, privat sektor, styresett og åpenhet, samt yrkesfaglig opplæring og teknologi. Sårbare stater, jordbruk og matsikkerhet, samt likestilling, ivaretas som tverrgående temaer.

Banken har over tid styrket sin rolle som regional utviklingsaktør og etablert et tett partnerskap med AU og andre regionale organisasjoner. Det afrikanske eierskapet gir AfDB stor legitimitet.

Dr. Akinwumi Adesina fra Nigeria tiltrådte som ny president i september 2015. Han har introdusert et nytt strategisk rammeverk, bankens såkalte *High 5s*, som innebærer fokus på energi, integrasjon, matsikkerhet og agro-business, industrialisering, samt yrkesrettet utdanning og jobbskaping i privat sektor, med særlig vekt på unge mennesker og kvinner («*light up and power Africa, integrate Africa, feed Africa, industrialize Africa, improve the quality of life of people of Africa*»).

Bankens «myke» utlånsvindu, Afrikafondet (ADF), retter seg mot de fattigste landene i regionen (om lag 40 land). Nærmere halvparten av disse er kategorisert som sårbare stater.

De 14. påfyllingsforhandlingene, ADF 14, for perioden 2017–2019, pågår i 2016, og et avsluttende møte holdes før utgangen av året. Det er klar enighet mellom banken og givere om å styrke arbeidet med privat sektor utvikling og jobbskaping, i lys av fattigdomsutfordringene, store ungdomskull, urbanisering- og migrasjonsutfordringene. Arbeidet med konflikt og sårbarhet skal også styrkes. Styresett, inkl. finansiell åpenhet, anti-korrupsjon og nasjonal ressursmobilisering samt likestilling og klima inngår som tverrgående tema og skal løftes «opp». En robust påfylling vil gjøre ADF i stand til å spille en betydelig rolle i

oppfølging av bærekraftsmålene for Afrikas fattigste land. Forrige påfyllingsrunde (ADF 13, for perioden 2014–2016) resulterte i et samlet giverbidrag tilsvarende nivået under 2010-påfyllingen: USD 5,7 mrd. Norge fastholdt sin plass som 9. største giver, med et årlig bidrag på vel 588 mill. kroner¹².

I 2010 vedtok medlemslandene å gjennomføre en kapitaløkning, som for Norges del innebar en statsgaranti på om lag 4,5 mrd. kroner og et innbetalt beløp på totalt 290 mill. kroner over åtte år, med 2018 som siste innbetalingsår. Mindre justeringer i kapitalbasen fant sted i 2015, med implikasjoner for norsk statsgaranti og årlige kapitalinnskudd. Årlige innskudd som følge av Sør-Sudans medlemskap innbetales over perioden 2016–2023, i tråd med Prop. 1 S (2015–2016).

Norsk støtte, prioriteringer: Hovedfokus er på kjernestøtten til lavinntektslandene gjennom Afrikafondet. Norge støtter prioriteringene nedfelt i bankens strategi og i «*High 5s*» nevnt over. Dette er også prioriterte områder for bankens afrikanske medlemsland. Norge erkjenner betydningen av at bankens portefølje må være etterspørselsbasert, med regional forankring og eierskap. Samtidig er Norge en pådriver for å styrke bankens arbeid innen økonomisk styresett, finansiell åpenhet, nasjonal ressursmobilisering, naturressursforvaltning og utvikling av privat sektor, herunder jobbskaping. Norge har også et særlig fokus på at banken styrker sitt engasjement i forhold til sårbare situasjoner og befolkningsgrupper, samt klima- og likestillingshensyn. Resultatrapportering, samt bedre læring og oppfølging av erfaringer og evalueringer, er også et prioritert tema. I tillegg til kjernestøtte, gis begrenset øremerket støtte over andre budsjettposter til prioriterte tema, som styresett og likestilling. Den totale norske støtten til Afrikabanken over samtlige poster var i 2015 på nær 700 mill. kroner.

Mål

Den afrikanske utviklingsbanken overordnede mål er:

- Inkluderende vekst, som vektlegger like muligheter, fattigdomsreduksjon og økt sysselsetting
- Overgang til grønn vekst, ved særlig å bygge motstandsdyktighet mot klimasjokk, bærekraftig infrastruktur og tilrettelegge for mer bærekraftig bruk av naturressurser.

¹² Se også kap. 172, post 70 om bidrag til gjeldsslette, som kommer i tillegg

Rapport 2015

I 2015 innvilget banken nye lån og gaver for om lag 74 mrd. kroner. Dette var en økning på 25 pst. i forhold til 2014. Nær halvparten gikk til infrastruktur. Afrikanske land etterspør banken som partner på dette området, og infrastruktur, ikke minst energi, er relevant for å nå mange av bærekraftsmålene. Støtten til operasjoner i privat sektor, som er viktig i forhold til jobbskaping og økonomisk utvikling, utgjorde 25 pst. av nye lån og gaver. Støtten til regionale prosjekter utgjorde 22 pst. av nye lån og gaver, og bekrefter trenden med økende etterspørsel etter prosjekter med regionalt tilsnitt. Banken viderefører arbeidet med å motvirke de negative sosioøkonomiske konsekvensene av ebola-epidemien.

De største låntakerlandene i bankens vindu for mellominntektsland og robuste lavinntektsland var Egypt, Angola, Tanzania og Tunisia, mens de største låntakerlandene i Afrikafondet var Etiopia, Tanzania, Kenya og Sudan.

Bankens bidrag i oppfølging av bærekraftsmålene er definert gjennom nye strategier for målrettet innsats innen energi, agro-business, industrialisering og jobbskaping, med økt vektlegging av partnerskap. Et nytt strategisk rammeverk for bankens oppfølging av bærekraftsmålene er på plass. Det er tatt grep for å effektivisere driften og utnytte potensialet for økte utlån, gjennom desentralisering og nye arbeidsmetoder. Plan for videre desentralisering er godkjent og gjennomføring pågår i tråd med denne.

Midtveisgjennomgangen av ADF 13 i november 2015 bekreftet at fondet har fulgt opp prioriterte områder og temaer, inkl. økt fokus på regionale operasjoner, land i sårbare situasjoner, utvikling av privat sektor og likestilling. Veileder for bruk av nye garanti-instrumenter for utvikling av privat sektor i lavinntektsland er utviklet og den første runden med prosjekter er godkjent.

Innen styresett har banken støttet reformer i finansforvaltning og økonomistyring, ofte i kombinasjon med sektor-budsjettstøtte og støtte til institusjonelle reformer. Arbeidet med nasjonal ressursmobilisering, naturressursforvaltning og finansiell åpenhet styrkes gjennom et ny-etablert senter for naturressursforvaltning (*Africa Natural Resources Centre*). Strategien, vedtatt i 2015, vektlegger rådgivning for bedre rammevilkår knyttet til utvinning av naturressurser og råvareproduksjon. Det er utviklet en veileder for komplekse kontraktsforhandlinger og verktøy for å forhindre ulovlig fiske. Støtte til *Extractive Industries Transparency Initiative* (EITI)-prosessen i flere land er videreført.

Bankens egen resultatrapport (2016) vurderer resultater for 3 års-perioden 2013–2015. Følgende resultater fra bankens utlån, rådgivning og kunnskapsformidling kan fremheves:

- 4 millioner mennesker har fått bedre tilgang til energi. 1,5 gigawatt energi er produsert;
- 6,1 millioner mennesker har fått bedre tilgang til vann og sanitet;
- 3 millioner arbeidsplasser er skapt, hvorav 812.000 for kvinner, gjennom støtte til bedriftsutvikling. Et helhetlig «*Jobs for Youth in Africa*» initiativ ble lansert i 2016 og skal implementeres på landnivå;
- 1,1 millioner mennesker har fått bedre tilgang til utdanning. Eksempelvis har 350 skoler i Kenya kunnet gi stipend til vel 20.000 studenter, hvorav 33 pst. var kvinner;
- 44 millioner mennesker, hvorav 25 mill. kvinner, har fått bedre tilgang til helsetjenester;
- 18 millioner mennesker er positivt berørt av bankens landbruksstøtte. Eksempelvis fikk bønder i Ghana engasjert i ananas-produksjon økt sin inntekt med 90 pst. som følge av tilgang til bedre teknologi, opplæring og finansiering.

Innen økonomisk styresett og finansiell åpenhet peker rapporten på positive resultater, men også store utfordringer. Fokus i bankens innsats har vært på rammebetingelsene for privat sektor, finansforvaltning, skattereformer, naturressursforvaltning, finansiell åpenhet og bekjempelse av ulovlig kapitalflyt. Banken har bidratt bl.a. ved å støtte reformarbeid i sentraladministrasjonen, samt i sektorer som energi, helse, utdanning og naturressursforvaltning.

Delvis som følge av bankens innsats har mange land styrket kvaliteten på offentlig forvaltning og finansforvaltning. Noen land kan vise til god fremgang hva gjelder nasjonal ressursmobilisering, men fra et lavt utgangspunkt. Eksempelvis økte Niger skatteinntektene fra 15 pst. av BNP i 2011 til 17 pst. i 2013, bl.a. som følge av bankens støtte til skattereformer. Skatteinntektene som andel av BNP i regionen ligger på 16 pst. i gjennomsnitt, og har ikke økt betydelig siden 2005. Årsaken til dette er sammensatt. Banken legger vekt på at den må være selektiv, og at innsatsen må være langsiktig og baseres på tett policydialog gjennom tilstedeværelse på landnivå.

Mer enn 250 millioner mennesker i Afrika bor fortsatt i sårbare landsituasjoner og det er utfordrende å oppnå resultater av innsatsen. Bankens engasjement i sårbare landsituasjoner ble styrket gjennom ressurstilførsel og mer fleksibel bruk av det addisjonelle vinduet, *Transition Support Faci-*

lity, som retter seg mot land kategorisert som sårbare. I tråd med et oppdatert strategisk rammeverk legges det økt vekt på sårbarhetsanalyser og regionale dimensjoner i utarbeidelse av landprogrammer. Dette har bl.a. resultert i nye multi-sektorielle regionale programmer i Sahel, Afrikas Horn og Lake Tsjad Basin-regionen. Disse programmene, som supplerer bankens landprogrammer, legger økt vekt på samarbeid med subregionale organisasjoner. Disse er i en tidlig fase av gjennomføringen.

Resultatrapporten gir eksempler på hvordan innsatsen for å redusere infrastrukturegapet, ikke minst innen energi, har påvirket lokalsamfunn positivt, gjennom jobbskaping, bedre tilgang til markeder, økt verdiskaping og redusert migrasjon. En uavhengig evaluering av bankens energistøtte forventes ferdigstilt i 2016.

Rapporten fremhever også resultater av innsatsen rettet mot tettere regional integrasjon, som reduksjon av kostnader forbundet med grensekryssing samt økte muligheter for regional handel.

Det siste året er flere nye prosjekter iverksatt med fokus på yrkesutdanning og bruk av ny teknologi, samt etablering av regionale kunnskapsentra. En uavhengig evaluering av denne støtten forventes å foreligge i 2017.

Likestillingsarbeidet har fått et løft gjennom opplæring av 85 likestillingsansvarlige («focal points»), hvor 27 er basert i ulike landkontor. Analytisk verktøy for å integrere likestillingshensyn er tatt i bruk, og en «*African Gender Equality Index*» er lansert for å overvåke utviklingen av likestilling i regionale medlemsland, med fokus på sosiale, økonomiske og juridiske forhold. I 2015 var andelen landprogrammer med tydelig likestillingsprofil 100 pst., mot 89 pst. i 2014. Det gjenstår fortsatt arbeid for bedre integrering av likestillingshensyn i prosjektporteføljen, men introduksjon av likestillings-markører og andre tiltak skal bidra til god fremdrift i oppfølgingen av bankens likestillingsstrategi.

I 2015 ble 75 pst. av nye prosjekter «klimavasket», tilsvarende som i 2014. Dette er lavere enn målet for 2015, som er 95 pst. Banken oppdaterer i 2016 sin handlingsplan for klima, og legger opp til å tredoble årlig klimafinansiering innen 2020. Banken fortsetter å arbeide med andre multilaterale organisasjoner for å styrke og samordne arbeidet med klima. I 2016 ble den akkreditert som implementerende organisasjon av Det grønne klimafondet.

Banken kan vise til god fremdrift når det gjelder kvalitetssikring av prosjekter og landprogram.

Økt desentralisering har bidratt til dette. Banken har nå landkontorer i 38 afrikanske land, mot 4 land i 2002. 60 pst. av prosjektene styres fra landkontorene, mot 50 pst. i 2014. Andelen av staben som jobber på landkontorene med prosjektgjennomføring skal økes betydelig, fra nåværende 40 pst.

Internasjonalt er banken blant de 10 beste organisasjonene i «*Aid Transparency Index 2016*». Den har bidratt til åpenhet og informasjonsdeling gjennom deltakelse i blant annet *International Aid Transparency Initiative*, og har etablert nye partnerskap, som f.eks., med Gates Foundation. Banken evalueringsavdeling og Norads evalueringsavdeling har etablert et partnerskap som bidrar til gjensidig læring.

Den asiatiske utviklingsbanken (AsDB)

Situasjonsbeskrivelse

Asiabankens visjon er å bidra til fattigdomsreduksjon gjennom lån og gavemidler til program i bankens regionale medlemsland i Asia og Stillehavet. En viktig målsetting er å bidra til inkluderende vekst gjennom å skape og utvide tilgang til økonomiske muligheter, sosiale tjenester som utdanning og helse, samt skape flere arbeidsplasser og hindre fattigdom og nød.

Asiabanken arbeider med å øke sin innsats fra 6 til 10 pst. på utdanning (inkl.yrkesutdanning) og fra 1 pst. til 3-4 pst. på helse. Målsettingen om at innsatsen innen privat sektor skal utgjøre 50 pst. av porteføljen innen 2020 (25 pst. rammebetingelser, 25 pst. privat sektor utvikling), er svært ambisøs, og krever flere forenklinger av byråkrati og regelverk. I tillegg har ADB forpliktet seg til å doble sin årlige innsats for klima fra 24,6 til nærmere 50 mrd. kroner i året innen 2020.

Formålet til *Asiabankens utviklingsfond* (AsDF) er å bistå de 27 fattigste landene i Asia og Stillehavsområdet. Norge har bidratt til fondet med 257,4 mill. kroner i inneværende periode (2012–2016). Påfyllingsforhandlingene for neste periode (2017–2020) kom i mål 1. mai 2016. Påfyllingen er den første etter at banken slo sammen fondets kapital med bankens øvrige kapital. Dette gjør det mulig å opprettholde fondets størrelse ved at ADB selv bidrar mer. De fremvoksende økonomiene bidrar også mer: Kina firedobler sin giverandel, India nesten tredobler og Indonesia kom inn som ny giver. Norge bidrar med 229,44 mill. kroner i neste periode. Dette innebærer at vi opprettholder vår giverandel (0,86 pst.).

Giverne ble enige om å gi enda høyere prioritet til sårbare stater i neste periode for fondet.

Ekstraordinære bevilgninger til Myanmar økes, mens Afghanistan opprettholdes. Innsatsen til de klimautsatte øystatene oppskaleres. Arbeidet styrkes innenfor kriseforebygging og -respons, samt regional helsesikkerhet.

Gjennom vår *styrerepresentant* og dialog med banken, legger Norge vekt på at banken skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse, inkludering, likestilling, godt styresett og antikorrupsjon, samt miljø og klima. Utviklingseffekten av infrastrukturtiltak og inkluderende utvikling av privat sektor bør også tillegges mer vekt. Videre har Norge fokusert på at banken må fortsette arbeidet med en mer åpen personalpolitikk, ytterligere desentralisering, samt resultatstyrt forvaltning. Gjennom øremerket støtte over kap. 166, post 74 bidrar Norge også til et flergiverfond for å fremme ren energi.

Samlet norsk støtte til Asiabanken i 2015 utgjorde 154 mill. kroner.

Mål

Den asiatiske utviklingsbankens overordnede mål er å bidra til fattigdomsreduksjon i Asia gjennom investeringer som bidrar til å fremme:

- Inkluderende vekst, gjennom særlig fokus på utdanning og likestilling, infrastruktur og utvikling av finanssektor
- Miljømessig bærekraftig utvikling, med særlig fokus på klimatiltak og investeringer i ren energi
- Regionalt samarbeid og integrasjon

Banken vil i 2017 fortsette gjennomføringen av interne reformer og forbedret resultatoppnåelse.

Rapport 2015

ADB tar globalt ansvar. Kapitalsammenslåingen medfører at ADB vil mobilisere store ressurser, og sånn sett at ADB følger opp viktige deler fra Addis (Ababa Action Agenda). Kapitalsammenslåingen vil også medføre økninger til de fattigste landene, med opp til så mye som 70 pst. innen 2026. ADB var også den første utviklingsbanken som ble akkreditert som implementerende partner i Det grønne klimafondet (GCF).

ADB gav i 2015 totalt tilsagn om lån og gaver til en verdi nærmere 136 mrd. kroner. Dette var opp fra 110 mrd. kroner i fjor. I tillegg kom en rekordhøy samfinansiering fra privat sektor og andre partnere på over 88 mrd. kroner. De største enkeltsektorene var henholdsvis energi og finans.

ADB oppnådde i all hovedsak sine mål i 2015. Banken anses som resultatorientert, åpen og effektiv, og kommer godt ut i internasjonale evalueringer, spesielt innen relevans, effektivitet og regionale tiltak. Ytterligere reformer har også bidratt til effektivisering av innkjøpsfunksjonen og derfor raskere gjennomføring, selv om det er rom for ytterligere effektivisering, spesielt i oppstartsfasen av et program.

Investeringer i ren energi og tilgang til energi for alle står sentralt i bankens investeringer. Banken investerte nesten 21 mrd. kroner i ren energiprojekter i 2015. Bankens økte videre sitt privatsektor samarbeid til 21 mrd. kroner, opp fra 16 mrd. kroner i 2014.

For å bidra til mer inkluderende vekst, økte ADB sin satsning på utdanning fra 8 mrd. kroner til 12 mrd. kroner fra 2014 til 2015. ADBs utdanningsfokus rettes mot økt tilgang til utdanning, økt kvalitet, og en arbeidsstokk som er bedre tilpasset behovene på arbeidsmarkedet. Nesten 5 mrd. kroner ble investert i åtte prosjekter for å styrke yrkesutdanning. ADB jobbet også i 2015 med å rehabilitere skoler etter jordskjelvet i Nepal. Totalt er ambisjonen at ADBs utdanningsinnsats skal føre til at 19,1 millioner elever får bedret kvaliteten på sin utdanning og at over 1,66 millioner lærere får bedre opplæring innen 2017.

Samtidig som Asia representerer en suksesshistorie i å få folk ut av fattigdom, lever en stor gruppe mennesker i grenseland og så mange som 451 millioner i ekstrem fattigdom. En naturkatastrofe eller en konflikt kan raskt medføre at flere havner i gruppen ekstremt fattige.

ADB jobber nå med prosjekter for å forbedre 22 millioner husholdningers livskvalitet gjennom tilgang til rent vann og irrigasjonssystemer. Innen finanssektoren er en av satsningsområdene til ADB bistand til oppbygging av gode rammebetingelser som bidrar til godt styresett.

ADB nådde sine målsettinger om å integrere likestillingshensyn i sine prosjekter. Mange programmer rettet direkte mot kvinner ble også gjennomført. Forøvrig iverksetter nå banken en rekke tiltak for å styrke likestillingen internt.

Banken har de siste årene desentralisert mye personell og myndighet til landkontorene, og arbeider for å desentralisere ytterligere. Ambisiøse programdesign, svak mottakerkapasitet og politisk uro fører fortsatt til sen utbetalingstakt og forsinkelser. Banken har arbeidet med en rekke tiltak for å forbedre dette.

Den interamerikanske utviklingsbank, IDB

Situasjonsbeskrivelse

IDB er den største multilaterale finansinstitusjonen i Latin-Amerika og Karibia. Bankens hovedformål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet gjennom bærekraftig vekst. IDB gir lån til regionens 26 medlemsland. Bankens fond for de fattigste medlemslandene (FSO), gir ekstra gunstige lån til Bolivia, Guyana, Honduras og Nicaragua. Haiti mottar gavebistand gjennom en egen «grant facility». Banken har en sentral rolle i å påvirke politikktutformingene til samarbeidslandene.

Bankens oppdaterte institusjonelle strategi for perioden 2016–2019 gir tydelige føringer om økt innsats for sosial inkludering og redusert ulikhet, produktivitet og innovasjon, samt økonomisk integrasjon. I 2016 ble privat sektor-organisasjonen Inter-American Investment Corporation (IIC) skilt ut fra banken. Hensikten med reformen er å styrke IDB-gruppens aktiviteter innen privat sektor. Reformen innebærer en kapitalpåfylling. Dette er blant annet nødvendig for å sikre IDB og IICs respektive AAA- og AA-rater, slik at begge organisasjoner fortsatt kan tilby gunstige lån og fremme utvikling og fattigdomsreduksjon. Norge deltar i kapitalpåfyllingen slik at vi beholder vår eierandel i IIC på 0,557 pst., jf. romertallsvedtak XIV.

I Norges overordnede dialog med banken legges særlig vekt på at den skal være en utviklingsbank med fokus på fattigdomsbekjempelse og redusert ulikhet, spesielt fremmet gjennom utvikling av privat sektor, utdanning og jobbskaping, godt styresett og anti-korrupsjon, samt miljø og klima. Norge har over lengre tid samarbeidet strategisk med banken om økt finansiell åpenhet, likestilling og inkludering, noe som har bidratt til at banken i større grad har integrert dette i sin kjernevirksomhet.

Mål

Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) overordnede mål er å bidra til å redusere fattigdom og ulikhet, og bidra til en bærekraftig økonomisk vekst i Latin-Amerika og Karibia, med fokus på 5 hovedinnsatsområder:

- Sosial utvikling for likhet og vekst
- Infrastruktur for bedre konkurransevne og sosial velferd
- Institusjoner for vekst og sosial velferd
- Konkurransedyktig regional og global internasjonal integrasjon

- Beskyttelse av miljøet, respons på klimaendringer, satsing på fornybar energi og matvaresikkerhet

Rapport 2015

I tråd med norske prioriteringer, har IDB et omfattende og godt evaluerings- og resultatrapporteringssystem, og legger vekt på resultatlæring. Bankens resultatrapport for 2015 måler både den generelle utviklingen i regionen under innsatsområdene, og bankens konkrete bidrag.

På innsatsområde 3 («institusjoner for vekst og sosial velferd») har det i regionen vært en økning i antall firmaer som bruker banker til å finansiere investeringer, skatteinntektene (målt som prosent av BNP) og desentralisering av offentlig pengebruk har økt. Det har i tillegg vært en liten økning i registrering av nyfødte i offentlige registre, samt en liten nedgang i drapsraten. I 2015 har IDB bidratt til dette ved å finansiere over 260 000 mikro-, små og mellomstore bedrifter, oppgradering av åtte offentlige finanssystemer, registrering av over 14 millioner mennesker i folkeregistre (hvorav over 1 million urfolk og 500 000 av afrikansk herkomst), støtte til over 340 regionale og kommunale administrasjoner, samt prosjekter for innbyggernes sikkerhet i 43 byer.

På innsatsområde 4 («konkurransedyktig regional og global internasjonal integrering») har det i regionen vært noe nedgang i utenlandshandel som andel av BNP de siste årene, den intraregionale eksporten har gått noe opp, mens importen er redusert, direkte utenlandske investeringer har økt noe. IDB har i 2015 bidratt med opplæring av 24 000 offentlige ansatte innen handel og investeringer, støtte til 21 regionale og subregionale integrasjonsavtaler og samarbeidsinitiativer, finansiering av over 1700 internasjonale handelstransaksjoner og har gjennom støtte til private prosjekter bidratt til å mobilisere 2,6 mrd. USD.

Også på de tre andre innsatsområdene har IDB bidratt til utvikling. Av 27 delmål som skulle nås innen 2015 ble 66,7 pst. eller 18 (over-)oppfylt, 2 var innen 85 pst. av måloppnåelse, mens 6 ikke ble nådd. IDB forklarer den manglende oppnåelsen av enkelte delmål med flere faktorer, bl.a. manglende etterspørsel, forsinkelser, store prosjekter med varighet utover evalueringsperioden (særlig i transportsektoren).

IDB overoppfylte alle sine delmål for 2015 for andelen lån som skulle gå til fire prioriterte områder: 1. små og sårbare land, 2. fattigdomsreduksjon, 3. klimaendringer og bærekraft, og 4. regionalt samarbeid og integrasjon.

På interne prosedyrer og effektivitet, scorer banken også høyt på flere områder. For eksempel er det en betydelig økning i andelen av bankens høyrisikoprosjekter som har iverksatt tiltak for å dempe risikoen for negativ effekt på miljøet og sosiale forhold, såkalte sikkerhetsmekanismer.

Blant områder der mer arbeid trengs, er saksbehandlingstid for utbetaling av lån til offentlige låntakere og forberedelse av lån til private aktører. Til tross for målrettet arbeid, har IDB heller ikke nådd sine delmål for å økt andel kvinner i høyere stillinger. Ytterligere innsats på området er nødvendig.

I tillegg til kjernefinansiering, bidro Norge i 2015 med finansiering til to flergiverfond som også har oppnådd gode resultater: «Transparency Trust Fund» (nærmere beskrivelse under kap. 171, post 72.) og «Gender and Diversity Fund» (over kap. 168, post 70.)

Innskudd i Nordisk utviklingsfond (NDF)

Situasjonsbeskrivelse

NDF har siden 2009 hatt som mandat å finansiere klimatilbud på gavevilkår til fattige land. Det meste av støtten vil fortsatt kanaliseres gjennom eller i samarbeid med de multilaterale utviklingsbankene. Strategidokumentet for perioden 2015–2016 angir hovedaktivitetene, med enda klarere fokus på tre områder: infrastruktur, naturressurser, og kapasitetsbygging for klimaendring. Det skal også være en sterkere fokus på Afrika, og målsetning om at 50 pst. av NDFs program skal gå dit.

Etter siste innbetaling til NDF i 2015, vil fondets finansiering være basert på tilbakebetaling av tidligere lån, anslagsvis én milliard euro over en periode på 35 år. Utbetalingene vil gradvis måtte reduseres. En diskusjon om ny kapitalpåfylling pågår, etter anbefalinger fra Nordisk Råd. Danmark ønsker ikke å delta i en påfylling. Sverige ønsker å avvente utviklingen i den internasjonale klimafinansieringsarkitekturen. Norge har holdt på at alle de nordiske landene må delta i en eventuell ny påfylling. Også for Norge er det viktig at NDF inngår i en strategisk vurdering av kanalbruk for midler til klimafinansiering i utviklingsland.

Mål

NDFs operasjonelle mål er å fremme investeringer i lavinntektsland for å motvirke klimaendringer.

Følgende gjelder også:

- Støtte utarbeidelse av klimastrategier i utviklingsland

- Maksimere tilleggsverdi og komplementaritet i forhold til annen tilgjengelig finansiering
- Gjenspeile de nordiske lands prioriteringer i forhold til klima og utvikling.

Rapport 2015

14 prosjekter til en verdi av 37,9 mill. euro ble innvilget.

Under klimamandatet har NDF i perioden 2009–2015 godkjent 85 prosjekter for 235,7 mill. euro i 16 land – Afrika 45 pst., Latin Amerika 29 pst. og Asia 21 pst.

Innsatsen i 2015 forventes å ville være 35–40 mill. euro årlig. Beregninger viser at NDFs prosjekter knyttet til utslippsbegrensende tiltak gir en årlig reduksjon i utslipp av klimagasser på 4,1 mill. tonn CO₂ ekvivalenter, tilsvarende 8 pst. av Norges årlige utslipp.

Tilbakemeldinger fra NDFs samfinansieringspartnere og samarbeidsland, er at organisasjonen er fleksibel, kan handle raskt, og på en måte som gir tilleggsverdi til annen type finansiering. Iht. resultatrammeverket hadde NDF igjen en god måloppnåelse i 2015. 80 pst. av prosjektene har oppnådd gode resultater, mens 4,5 pst. leverte ikke iht. forventningene.

Nordic Climate Facility (NCF) er et fond under NDF, som gir småskala-støtte til innovative prosjekter gjennom nordiske aktører. NCF-prosjekter kan lede til økt engasjement i privat sektor for klima-arbeid og gi grobunn for oppskalering av gode initiativer.

Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD)

Situasjonsbeskrivelse

Bærekraftsmålene, spesielt mål 1 om å utrydde fattigdom og mål 2 om å utrydde sult, understreker relevansen av mandatet til Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD) for den oppgaven verden har satt seg. IFAD er både en FN-organisasjon og en finansieringsinstitusjon. Den er unik i å ha det spesifikke mandat å redusere fattigdom og matusikkerhet på landsbygda gjennom utvikling av landbruk, fiske og rural utvikling generelt.

IFAD gir lån på gunstige vilkår til fattige land og til mellominntektsland for å støtte småbrukere, jordløse og fiskere som vil øke sine inntekter. IFAD gir faglige råd og opplæring innen landbruk og fiskeri, støtter forskning og legger til rette for økt markedsadgang og markedsinformasjon. Lånene fra IFAD gis i hovedsak til en gunstig

rente, med et gaveelement som er avhengig av inntektsnivået til mottakerlandet.

IFAD vedtok i 2015 et nytt 10-årig strategisk rammeverk: *Inkluderende og bærekraftig omforming av rurale områder*. IFAD legger opp til å ha en sentral rolle i å hjelpe land til å oppnå målene som er satt i Agenda 2030. For å gjøre det, er organisasjonens mål for det kommende tiåret å bli *større* gjennom å øke midler og ressurser til investeringer, *bedre* gjennom å styrke kvaliteten av landprogrammene og *smartere* ved å fokusere på effektive, innovative løsninger basert på mottakerens behov. Rammeverket øker vektleggingen av klimatilpasning og ernæring. Det løfter frem betydningen av å styrke samarbeidet mellom de tre ulike FN-organisasjonene i Roma. I tillegg vektlegges partnerskap med internasjonale finansinstitusjoner samt privat sektor. Økt selvråderett for kvinner understrekes som en nødvendig forutsetning for å vinne kampen mot sult. Samtidig anvender ikke det nye strategiske rammeverket en menneskerettslig tilnærming (som retten til nok mat og rent vann) da det ikke er enighet om dette blant medlemslandene.

IFADs finansielle ressurser kommer fra medlemsland, inntekter fra investeringer, renter og tilbakebetalinger av lån. Bidragene fra medlemsland innhentes gjennom regulære påfyllingsforhandlinger som gjennomføres hvert tredje år.

10. forhandlingsrunde ble virksom i desember 2015 for perioden 2016–2018. Målet var da satt til USD 1,4 mrd. For å øke utlånsvolumet har IFAD fått myndighet til å ta opp lån fra statsgaranterte låneinstitusjoner.

Norge har besluttet å støtte IFAD med 105 mill. kroner årlig i perioden 2016–2018. Dette representerer en økning fra 90 mill. kroner årlig i forrige påfyllingsperiode. I 2015 mottok IFAD også 21 mill. kroner for sitt klimaarbeid. .

Stemmene i IFAD er fordelt mellom medlemsstemmer og bidragsstemmer. Omfanget av støtten som gis påvirker antallet bidragsstemmer et land får. Styresettstrukturen er under vurdering.

Styret har godkjent et program for lån og gavemidler på USD 900 mill. for 2016. Samtidig vil IFAD arbeide for å få inn flere midler. I tillegg til det regner man med å kunne skaffe samfinansiering til prosjektene slik at samlet arbeidsprogram for IFAD blir USD 2 mrd. Det legges opp til at det skal godkjennes 31 nye prosjekter i 2016. I perioden for IFAD10 (2016–18) legges det opp til at det samlede nivået vil bli på USD 3,2 mrd. Dette er USD 200 mill. mer enn det har vært lagt opp til tidligere. Mellom 40 og 50 pst. av midlene skal gå til Afrika sør for Sahara. Det

administrative budsjettet for 2016 er på USD 146,7 mill.

IFADs samarbeidspartnere i mottakerlandene er myndigheter, bondeorganisasjoner og andre ikke-statlige organisasjoner, i tillegg til privat sektor. Myndighetene har selv ansvaret for gjennomføring av de lånefinansierte programmene, men IFAD fører tilsyn med gjennomføringen og bidrar til politikktutforming og med faglige innspill. IFAD er i gang med en desentralisering for å styrke nærværet i konkrete land og dermed bedre prosjektgjennomføringen. Det er en økende forståelse i IFAD for at likestilling er høyst relevant for å oppnå matsikkerhet, gitt kvinners produktive rolle i primærnæringene. Norge har, i samarbeid med andre nordiske land, vært pådriver for økt vektlegging av likestilling i IFADs arbeid. En omfattende strategi for IFADs tilnærming til klimaforandringer ble vedtatt i 2012, og en strategi for arbeidet med miljø- og naturressursforvaltning ble vedtatt i 2011. Fondet for klimatilpasning for småbrukere (ASAP), som Norge har støttet, vil nå gradvis innlemmes i IFADs øvrige virksomhet, hvor klima integreres som et tverrgående tema.

Mål

IFAD sitt overordnede utviklingsmål er å investere i landsbygduitvikling for å øke inntektsgrunnlaget for fattige på landsbygda og skape matsikkerhet. For å nå utviklingsmålet har IFADs nye rammeverk (2016–2025) nedfelt tre strategiske målsetninger:

- Styrke produktiv kapasitet til fattige i rurale strøk på en bærekraftig måte gjennom å styrke tilgang til og kontroll over ressurser og kapital
- Øke markedsadgang og skape større fordeler av markedsdeltagelse
- Sørge for at de økonomiske aktivitetene er miljømessig bærekraftige og robuste nok til å håndtere klimautfordringer.

De prinsippene IFAD vil basere sitt arbeid på er sterkere målretting, styrket selvråderett, likestilling og innovasjon.

Rapport 2015

2015 avsluttet IFADs 9. påfyllingsrunde, som oppnådde en total ramme på USD 3,1 mrd., noe over måltallet. Forhandlingene for IFADs 10. kapitalpåfyllingsrunde ble avsluttet, med et noe lavere resultat enn opprinnelig definert. Dels skyldes dette at mange av medlemslandenes valuta, herunder Norges, ble svekket i forhold til dollaren.

Det er åpnet for adgang til å gi tilleggsbidrag til områdene klimatilpasning, ernæring, utvikling av privat sektor og sør-sør-samarbeid.

IFAD har generelt gode resultatrapporterings-systemer. IFADs resultater dokumenteres gjennom IFADs årlige *Report on IFAD's Development Effectiveness (RIDE)*, basert på egevalueringer, årsrapporter og interne gjennomganger og *Annual Report on Results and Impact (ARRI)*, årsrapporten til IFADs uavhengige evalueringskontor.

Overordnet har IFADs resultater overgått sine effektivitetsmål. Evalueringskontorets rapport viser goderesultater på fattigdomsreduksjon, miljø- og ressursforvaltning, strategisk og operasjonell ledelse og evne til å følge opp nasjonale partners sentrale prioriteringer. Organisasjonen sørger for at initiativer tilpasses den lokale konteksten og tilpasser sin faglige rådgivning til andre pågående aktiviteter. Relevansen av prosjektene måles til 97 pst. i IFADs eget resultatrammeverk. Rapporten viser en fortsatt positiv trend for likestilling og kvinners rettigheter. IFAD arbeider med å utvikle en metode for å synliggjøre ressurser til kvinner og likestilling i sine budsjetter. Rapporteringen viste fortsatt svakere resultater på effektivitet og bærekraft.

IFAD har utviklet en husholdsmetodologi for å endre ansvarsfordelingen innad i hushold, basert på en tankegang om at bedret balanse i beslutningsprosesser og arbeidsinnsats i husholdet kan anspore til endring også utenfor familien. En evaluering av både FAO og IFADs innsats overfor pastoralister viste at mange av tiltakene myntet på kvinner ikke adresserte deres produktive rolle som husdyreiere eller småbrukere, men vektla tilgang til helsetjenester. IFAD har i likhet med mange en utfordring når det gjelder å levere resultater i sårbare stater, men arbeider med konkrete tiltak for å forbedre dette.

Halvveis ut i 2015 tok Norge over koordinatorsansvaret for IFADs liste A, hovedsakelig medlemsland fra OECD. Dette gjør at Norge sitter tett på IFAD sekretariat og president Nwanze og får spesielt god innsikt i organisasjonens oppgaver og funksjonsmåte. Vervet vil innehas ut 2016. I tillegg sitter Norge i IFADs evalueringskomité. Norge bidrar aktivt blant annet i diskusjonen om reform av IFADs styringsstruktur og for at prosessen for å velge ny president i februar 2017 blir oversiktlig og åpen.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 770,5 mill. kroner, fordelt som følger:

- Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF): 539 mill. kroner
- Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB): 49,1 mill. kroner
- Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF): 57,4 mill. kroner
- Den inter-amerikanske investeringsselskapet (IIC): 20 mill. kroner
- Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD): 105 mill. kroner

Det vises for øvrig til forslag om romertallsvedtak XIV.

Post 72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

I tillegg til den generelle støtten til utviklingsbankene, bidrar Norge med øremerkede midler som kanaliseres gjennom ulike fond. Midler over denne posten benyttes til å finansiere utrednings tiltak og innovative operasjonelle aktiviteter på prioriterte politikkområder. I disse tilfellene brukes fondene som utgangspunkt for dialog med bankene for å støtte og påvirke dem til større utviklingseffektivitet, mobilisering av privat kapital og bedre resultater. Støtten brukes også til å sette nye temaer på institusjonenes dagsorden. Fra norsk side er en opptatt av å redusere transaksjonskostnadene og øke giversamarbeid gjennom deltakelse i flergiverfond.

Mål

Styrke de multilaterale bankenes innsats innenfor områder som er høyt prioritert i norsk utviklingspolitikk.

Rapport 2015

Næringsutvikling og jobbskapning

Verdensbanken og IFC har omfattende erfaring med finansiering, investeringer og involvering av privat sektor. De er også unike institusjoner når det gjelder å kombinere forskjellige finansieringskilder og virkemidler, inkludert offentlig-private programmer og generering av andre midler. De er derfor en svært viktig kanal for å bedre rammene for næringsutvikling og en styrket privat sektor.

Norge har gjennom flere år vært en aktiv støttespiller til IFCs rådgivning til privat sektor. Dette har bidratt til:

- At 21,7 millioner mennesker har fått tilgang til billige lyskilder som ikke er knyttet til strømmen
- At mer enn 196 000 bønder har blitt opplært i mer produktivt landbruk
- At bedrifter har videreutviklet forretningsplan og teknologi som har gitt USD 19,9 mrd. i nye investeringer
- At bedrifter har redusert vannforbruket sitt med 73,3 milliarder kubikkmeter vann pr. år ved å ta i bruk mer ressurseffektive teknologier
- At klimagassutslipp har blitt redusert med 2,2 millioner tonn CO₂ gjennom renere energi og energieffektivitet. Dette er like mye som om 470 000 biler hadde blitt tatt av veiene.

Næringslivet møter spesielle utfordringer i land som er rammet av konflikt eller er på vei ut av flere år med konflikt. Private investeringer og et sterkt næringsliv kan bidra til en positiv utvikling. Norge har videreført støtten til flergiverfondet *Conflict Affected States in Africa* (CASA). CASA har bidratt til finansiering av små og mellomstore virksomheter og til en rekke forbedringer i investeringsklimaet. Som følge av dette anslår en USD 13 mill. i besparelser for bedriftene og bedre tjenester til 200 000 personer.

Norge støtter også Verdensbankens satsning på jobbskapning ved å bidra til utvikling av privat sektor, som er der de fleste arbeidsplasser skapes. Fondet har bidratt til å identifisere hvor potensialet for jobbskapning er størst, hvilke hindringer ungdom møter for å komme inn på arbeidsmarkedet og hvilke strategier som må følges for å skape jobber i situasjoner preget av konflikt og vold. Ett mål er å bidra til å fjerne hindringer for å skape jobber i privat sektor, gjennom å skape et bedre investeringsklima, tilgang til finansielle tjenester, infrastruktur, og ikke minst sikre at den kompetanse som ungdom får gjennom utdanning koples til behovene på arbeidsmarkedet.

Godt styresett, åpenhet og institusjonsbygging herunder anti-korrupsjon

De regionale utviklingsbankene har høy grad av legitimitet i kraft av det sterke regionale eierskapet, tette regionale nettverk og god forståelse av regionale forhold. Dette gir et godt inntak i arbeidet med styresettutfordringer på landnivå og gjør bankene til interessante regionale samarbeids-

partnere for godt styresett. Norge har også vært en pådriver for å sette tema innen styresett på dagsorden i bankene.

Norge har i mange år støttet Verdensbankens program for antikorrupsjon og godt styresett. Dette har bidratt til at disse spørsmålene nå står sentralt på Verdensbankens dagsorden. Evalueringen av fondet har påpekt at det fortsatt gjenstår en del arbeid før resultatene på landnivå er synlige, men det vises til en rekke suksesshistorier som har ført til bedre systemer for forvaltning av inntekter, ikke minst innen råvareindustrien. Norge støtter også Initiativet for tilbakeføring av stjålne midler (StAR), et samarbeid mellom Verdensbanken og FNs organisasjon mot kriminalitet og korrupsjon (UNODC). StAR yter hjelp til land som ønsker å hente tilbake stjålne penger, som oftest gjemt bort i banker i vestlige land som praktiserer stor grad av hemmelighold (sekretesse). Initiativet har gjennom publikasjoner og dialog satt søkelys på den rollen det globale finanssystemet spiller i å hvitvaske og skjule kriminell profitt. StAR kan raskt møte ulike lands behov og engasjere jurisdiksjoner og internasjonale organisasjoner. Temaet kom høyt på den internasjonale dagsorden i 2015. Selv om initiativet har møtt på budsjettmessige, logistiske og politiske utfordringer, har nytten og viktigheten av aktivitetene blitt demonstrert i en i en rekke land, bl.a. i Tanzania.

Norge støtter et fond for godt styresett i Afrikabanken, som skal underbygge bankens handlingsplan for arbeid med godt styresett. Årsrapporten for 2015 viser at fondet har støttet flere prosjekter som er relevante i oppfølgingen av bankens strategi og handlingsplan for styresett. Eksempelvis har fondet støttet myndighetene i Rwanda med etablering av system for innsamling og forvaltning av skatteinntekter i tre distrikter. I Kenya har fondet bidratt til et positivt samarbeid mellom banken og *Transparency International Kenya*, gjennom etablering av en klageordning for mistanker om korrupsjon i leveranse av offentlige tjenester. Klageordningen har økt bevisstheten i lokalbefolkningen om deres rettigheter til offentlige tjenester.

Gjennom norsk kjernestøtte til African Legal Support Facility (ALSF) har afrikanske myndigheter fått juridisk rådgivning knyttet til forhandlinger og reforhandlinger av komplekse kommersielle kontrakter, i hovedsak relatert til naturressursforvaltning, men også større infrastrukturprosjekter. Etterspørselen etter ALSFs tjenester er stor. Mellom 2010 og 2015 har ALSF fasilitert forhandlinger og reforhandlinger av 53 kontrakter. Flere av disse har bidratt til nasjonal ressursmobi-

lisering. Niger kan eksempelvis få en potensiell økning i statsinntektene på USD 220–230 mill., delvis som følge av juridisk rådgivning fra ALSF i forhandlingene med et fransk multinasjonalt selskap om utvinning av uran. ALSF har også bistått Tunisia med tilbakeføring av USD 28 mill., ulovlig utført fra landet. ALSF oppdaterer i 2016 sin strategiske plan, som vil bygge på erfaringene så langt.

Norge tok i 2007 initiativ til opprettelsen av flergiverfondet *Transparency Trust Fund* i Den inter-amerikanske utviklingsbanken, IDB, med målsetting om å styrke den institusjonelle kapasiteten for å forebygge og kontrollere korrupsjon i regionen. I 2014 kom to nye givere til; Canada og Mastercard. Siden opprettelsen har fondet finansiert og implementert 37 prosjekter, og kan vise til gode resultater for 2015. Arbeidet med å integrere anti-korrupsjonsarbeidet i hele IDBs virksomhet fortsatte. Her ble fokuset i 2015 utvidet fra utvinnings- og finansindustrien til også å gjelde prosjekter som gjelder byutvikling og vann og sanitær. På landnivå bidro fondet i 2015 eksempelvis til at Ecuador, Nicaragua og Panama ble fjernet fra den såkalte «grå lista» til Financial Action Task Force (FATF), styrking av riksrevisjonen og internkontroll i Bolivia og Ecuador og en rammeavtale mellom IDB og USAs geologiske undersøkelse (USGS) om å utarbeide regionale geologiske kart for utvinningssektoren.

Norge fortsetter å støtte Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) økonomisk og politisk. EITI er en global åpenhetsstandard for naturressursforvaltning (olje, gass og mineraler) hvor det gis informasjon om blant annet betalingsstrømmer, skatt, lisenser, kontrakter, produksjon og andre nøkkelelementer i utvinningsindustrien. Selskapene møter samme informasjonskrav og vil dra nytte av bedre og mer stabilt investeringsklima da EITI forutsetter bedre styresett og mindre korrupsjon. Norge startet implementeringen av EITI i 2009, og antall land som implementerer standarden er i dag økt til 51 land. EITIs sekretariat ligger i Oslo og støttes av Utenriksdepartementet. Norge støtter også Verdensbankens fond for utvinningsindustrien EGPS (Extractive Global Programmatic Support) som bl.a. gir bidrag til implementering av EITI-standard. Det er vedtatt en ny 2016 EITI-standard med mer omfattende krav bl.a. til reelt eierskap

Finansforvaltningsprogrammet Public Expenditure and Financial Accountability program (PEFA) er både et diagnoseverktøy og et faglig utgangspunkt for reform av finansforvaltnings-systemer. Programmet har utviklet et rammeverk

for analyser av offentlige finansforvaltnings-systemer, som er benyttet i rundt 150 land. Forbedring av offentlig finansforvaltning krever langsiktighet. Det er i 2016 gjennomført en ekstern evaluering av pågående programfase 2012–2017 som gir en positiv vurdering av programmet. Evalueringsrapporten gir honnør til at programmet har klart å gjennomføre og fått en konsensus i internasjonale faglige miljøer om en grundig oppdatering av rammeverket (PEFA 2016). PEFA-programmet vurderes som relevant, myndigheters deltakelse i PEFA analyser har økt, og samarbeid om PEFA analyser på landnivå ser ut til å fungere bra.

Norge er engasjert i en rekke initiativer for å bekjempe ulovlig kapitalflyt med henblikk på å bygge nødvendig kapasitet og kompetanse i fattige land, men også for å bidra til fortsatt fokus på hvordan manglende åpenhet om kapitalstrømmer globalt tilrettelegger for skatteunndragelse, organisert kriminalitet og korrupsjon. Norge er pådriver for at Verdensbanken setter ulovlig kapitalflyt høyere på sin agenda, herunder gjennom et nytt prosjektsamarbeid, og utarbeidelse og oppfølging av en handlingsplan på dette området.

Fredsbygging, menneskerettigheter og respons på kriser

Verdensbanken har økt sin innsats innen fredsbygging de senere år. Økt fokus på politiske faktorer, institusjonsbygging og godt styresett har vært viktige elementer i bankens arbeid i sårbare stater. Det er økt erkjennelse av at banken må tidligere inn etter at en konflikt er avsluttet for å kunne bidra til gjenoppbygging og en langsiktig fred.

Gjennom *State and Peacebuilding Fund*, har en rekke og nye innovative tiltak blitt testet ut i sårbare situasjoner. I Midtøsten har fondet bidratt til at lokalbefolkningen i Libanon kan håndtere flyktningene fra Syria bedre. Det er også gitt støtte til jobbskappingsprosjekter for unge i Irak for å hindre at de skal bli rekruttert til radikale organisasjoner. Det er gitt betydelige bidrag til overgangen i Somalia, inkludert understøtting av myndighetenes innsats med å bygge et fungerende statsapparat. Videre er en rekke prosjekter som skal forebygge kjønnsbasert vold støttet.

Arbeid i sårbare stater krever godt samarbeid mellom alle aktører og ikke minst mellom Verdensbanken og FN-systemet. Dette samarbeidet har bedret seg de senere årene og det arbeides for å få det bedre forankret på alle nivåer. Norge har gjennom sin støtte til *UN-World Bank Trust Fund* lagt grunnlaget for bedre dialog, felles for-

ståelse og bedre kunnskap om og mellom de to institusjonene. Dette har bidratt til felles analyse og planlegging og – ikke minst – operasjonelt samarbeid. Samarbeidets fokus har vært Sahel og Great Lakes-regionen i Afrika, der en spesielt ser på betydningen av å få på plass et fungerende offentlig apparat. Fondet har videre bidratt til at FN og Verdensbanken sammen kan hjelpe nabolandene til Syria i å håndtere flyktningestrømmen. Lokalsamfunnene har blitt bedre rustet til å ta imot flyktningene.

Norge har gjennom flere år vært en aktiv støttespiller for Verdensbankens arbeid med langtrukne flyktningssituasjoner. Dette analytiske arbeidet gjør det nå mulig å skalere opp arbeidet for flyktninger og vertssamfunnene. De innovative bidragene fra Norge har mobilisert ressurser til to store program på Afrikas Horn og i Great Lakes, der en har store grupper flyktninger og internt fordrevne. Norge har i tillegg bidratt til å vurdere situasjonen i Ukraina for de mange internt fordrevne.

Norge har i lengre tid hatt en aktiv rolle i å få satt menneskerettigheter høyere på agendaen i Verdensbanken. En rekke innovative tiltak er støttet, som har bidratt viktige diskusjoner og kunnskap om koplingen mellom menneskerettigheter og utviklingen både internt i banken og på landnivå. Gjennom bidrag til et eget fond, har Norge bidratt til å løfte spørsmål som seksuelle rettigheter. Støtten fra Norge har satt fokus på betydningen av menneskerettigheter i offentlig forvaltning og tjenester på viktige sektorer som helse, utdanning og infrastruktur.

Inkluderende vekst og likestilling

De multilaterale bankene er alle opptatt av at den økonomiske veksten skal inkludere sårbare grupper og sikre velferd for alle. Gjennom flere fond har en fått testet ut innovative og mer effektive tilnæringsmåter som kan oppskaleres gjennom større program.

Norge har i en årrekke vært en forkjemper for å få kvinner og likestilling sterkere inn i Verdensbankens arbeid. Det er utviklet nye kjønnsensitive prosedyrer for landstrategier, midler til likestillingsarbeidet er prioritert i bankens eget budsjett og resultatmålingen fanger opp likestillingsperspektivet. Ny likestillingsstrategi er på plass og har en innretning som er i tråd med norsk politikk: konsentrasjon om innsatsen på områder der banken har komparative fortrinn (flere og bedre jobber til kvinner, tilgang til eiendom og eiendeler, fokus på bruk av ressurser til tiltak som tar tak i

betydelige ulikheter, og mye sterkere fokus på resultater). Gjennom privatsektorvinduet i *Umbrella Facility for Gender Equality*, som blant andre Norge har støttet, utvikles det innovative og katalytiske forretningsmodeller som bidrar til å styrke kvinners deltakelse og påvirkning i privatsektorutvikling – med fokus på landbruk, utvinningsindustri og IKT. Det arbeides også med å bekjempe kjønnsbasert vold og bedre mødre-barn-helse. I Afrika mottar eksempelvis «Economic Empowerment of Adolescent Girls and Young Women» i Liberia støtte fra programmet. Her evaluerer man kunnskapen og kompetansen til unge kvinner og tenåringsjenter for å bedre deres muligheter på arbeidsmarkedet. Det regionale programmet *Africa Gender Innovation Lab* utvikler og overvåker evalueringer av aktiviteter for å minske likestillingsgapet i økonomiske sektorer.

I Afrikabanken støtter Norge *African Women in Business Initiative*, som har som formål å bedre rammevilkår og vekstmuligheter for kvinnelige entreprenører og bedriftsledere. Fem av åtte prosjekter er slutført, samtlige prosjekter forventes avsluttet innen utgangen av 2016. Støtten har bidratt til å gi flere kvinnelige entreprenører opplæring og tilgang til finansiering. I land berørt av ebola-epidemien er prosjektene noe forsinket, men det er satt inn ressurser for å styrke oppfølgingen. En samlet resultatrapportering forventes i slutten av 2016.

Norge støtter kunnskapsbasen i Verdensbanken som samler og videreformidler erfaringer innen mikrofinans/finansiell inkludering (CGAP) for best mulig utvikling av finansielle tjenester til fattige. Gjennom økt kunnskap om de fattiges behov, preferanser og adferd, har tilbydere av finansielle tjenester kunnet skreddersy produktene sine til målgruppen. Det er også testet ut innovative digitale finansielle tjenester (i tillegg til betalingstjenester), for eksempel kreditt, sparing og forsikring, og betalingstjenester som gjør det enklere å få tilgang til energi, vann og utdanning. «Off-grid» energitilgang (via solenergi) er en næring i rask vekst, og har fått økt fokus de siste par årene.

Klima, energi og miljø

Norge støtter et globalt partnerskap for å redusere fakling (brenning) og utslipp av gass knyttet til oljeboring. Partnerskapet (*Global Gas Flaring Reduction*) har medlemmer fra oljeproduiserende land og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Partnerskapet arbeider for å redusere utslipp av

klimagasser, og for å bruke gassressursene bedre, blant annet til energitilgang. Landene som er med i initiativet kan gjennomgående vise til reduksjon av fakling, unntatt i de land der oljeproduksjonen øker sterkt. Ny teknologi gjennom satellittovervåking gir større kontrollmuligheter enn tidligere. I 2014 var Norge første land til å støtte initiativet «Zero flaring by 2030». Initiativet arbeider for at all rutinefakling skal være slutt innen 2030. Rutinefakling har vært forbudt på norsk sokkel fra oljealderens begynnelse. Under den globale lanseringen i april 2015 bevilget Norge 8 mill. kroner til arbeidet for å få oppslutning om initiativet. Siden da har mer enn 50 oljeselskaper, institusjoner og land, inklusiv USA og Canada, støttet initiativet. Alle forplikter seg til å gjøre tiltak for å begrense brenningen og etter hvert fase den helt ut.

Norge har over tid hatt et bredt samarbeid med Verdensbanken og regionalbankene innen klima og ren energi over andre budsjettposter. Dette inkluderer blant annet Asiabankens *Clean Energy Financing Partnership Facility* (CEFPF), *Scaling up Renewable Energy in Low Income countries* (SREP), *IFC Catalyst Fund* og Verdensbankens energitenketank *ESMAP*. Norges samarbeid med Verdensbankgruppen ble i 2015 kraftig redusert i volum. Samarbeidet har i 2015 derfor fortsatt med begrensede midler. Se beskrivelse av samarbeidsprogrammer under resultater/enhetlig budsjettlinje for ren energi – kap. 166, post 74.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 110,5 mill. kroner.

Kap. 172 Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak

Post	Betegnelse	(i 1 000 kr)		
		Regnskap 2015	Saldert budsjett 2016	Forslag 2017
70	Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	265 865	270 000	270 000
	Sum kap. 0172	265 865	270 000	270 000

Regjeringen viderefører sine prioriteringer innen internasjonal gjeldspolitik.

Handlingsplanen om gjeldslette for utvikling fra 2004, er retningsgivende for norsk gjeldspolitik. Den legger opp til at Norge skal prioritere arbeidet med å slette de fattigste landenes gjeld, både ved aktiv bilateral gjeldssletting, ved å være en støttespiller for multilaterale gjeldssletteordninger og gjennom gjeldspolitisk nytenkning. Samtidig jobber Norge aktivt for å fremme mer ansvarlig långivning og lånopptak fra kreditor og debitor sin side.

Norge har i en årrekke arbeidet for at gjeldsbyrden til de fattigste og mest gjeldstyngede land skal bringes ned på et bærekraftig nivå og at frigjorte betalingsforpliktelser omdisponeres til utviklingsfremmende og fattigdomsreducerende tiltak. De fleste av de fattigste, mest gjeldsrammede landene, har fått slettet mesteparten av sin bilaterale gjeld og fått store lettelser i sin gjeld til multilaterale finansinstitusjoner. Internasjonal økonomisk uro de siste årene har forsterket behovet for å være ansvarlige långivere og for å styrke fattige lands kapasitet til å drive ansvarlig gjelds-

håndtering og makroøkonomisk politikk. På gjeldsområdet er det derfor viktig å hindre at historien gjentar seg og nye gjeldskriser oppstår.

Gjeldsplanen har ulike finansieringsløsninger for ulike typer gjeld.

Innenfor gjeldsplanens ramme på 3 173 mill. kroner kan bilateral gjeldssletting skje uten bevilgning, såfremt de aktuelle landene og fordringene er omfattet av rammen. Rammen omfatter 21 utviklingsland. Fordringene til 17 av disse er nedbetalt eller slettet. Av de fire som er igjen er Egypt og Serbia ajour med innbetalingene, mens Somalia og Sudan er i mislighold.

Andre norske bidrag og tiltak på gjeldsområdet bevilges over utviklingsbudsjettet, kap. 172, post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging. Bevilgningen skal gå til gjeldslettetiltak, betalingsbalansestøtte, kapasitetsbygging og fremme av gjeldspolitisk nytenkning i regi av, eller i samarbeid med, Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet (IMF), FN, regionale utviklingsbanker eller Intosai Development Initiative (IDI). Bevilgningen dekker også finansieringsbehov ved oppfølging av avtaler med utvi-

klingsland inngått i Parisklubben eller annen sletting av utviklingslands statsgjeld til Norge, i den grad dette ikke kan belastes gjeldsplanens ramme.

Post 70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, kan overføres

Situasjonsbeskrivelse

Norske fordringer på utviklingsland blir stadig redusert. Dette skyldes både at utviklingsland med bærekraftige gjeldsnivåer og betalingskapasitet betjener sin gjeld, og betydelig ettergivelse av bilateral gjeld de siste tiårene. Ved utgangen av 2015 hadde Norge ettergitt til sammen 2 884 mill. kroner av utviklingslandenes bilaterale gjeld til Norge, hvorav 2 339 mill. kroner er belastet gjeldsplanens ramme og 545 mill. kroner er avskrevet mot Garanti-instituttet for eksportkredits (GIEK) landspesifikke tapsavsetninger. Innenfor rammen gjenstår dermed 834 mill. kroner, som kan slettes uten bevilgning. Bilateral gjeldslette koordineres med andre kreditorer gjennom Paris-klubben, der Norge er medlem.

Norge gir også betydelig støtte til multilaterale gjeldsletteinitiativer som *Heavily Indebted Poor Countries* (HIPC) og *Multilateral Debt Relief Initiative* (MDRI). HIPC-initiativet ble opprettet i 1996 for å slette gjeld til de fattigste og mest gjeldstyngede landene. MDRI bygger på HIPC. Det ble opprettet på initiativ fra G8 i 2005, da man så at land hadde behov for ytterligere gjeldslette utover HIPC-initiativet for å komme i en økonomisk bærekraftig situasjon.

HIPC-behandling inkluderer sletting av gjeld til multilaterale institusjoner, Verdensbanken, IMF og de regionale utviklingsbankene. Gjennom HIPC og MDRI kompenserer Norge og andre giverland de multilaterale institusjonene for denne ettergivelsen over lånenes løpetid, ofte på 40–50 år. Dette innebærer at selv om gjeldsletten for de fleste lands vedkommende er gjennomført, vil HIPC- og MDRI-ordningene bestå og medføre betydelige kostnader for giverlandene i flere tiår fremover, en form for betalingsutsettelse.

Norges eksakte bidrag til HIPC og MDRI for de neste treårige påfyllingsperiodene (IDA18 og ADF14) vil fastsettes under forhandlinger om påfyllinger til Verdensbankens og Afrikabankens «myke» utlånsvinduer: Det internasjonale utviklingsfondet (IDA) og Det afrikanske utviklingsfondet (ADF). Disse avsluttes ultimo 2016.

Etter foreløpige beregninger vil Norges bidrag til dekning av IDAs HIPC-kostnader under IDA18

beløpe seg til omlag 320 mill. kroner, mens kompensasjonen til ADF for tapte tilbakebetalinger som følge av at de fattigste landene nå bare kan motta gavebistand, anslås til 27,7 mill. kroner for ADF14.

Norge har gitt garantier for å dekke vår del av kostnadene til MDRI som gjelder frem til hhv. 30. juni 2025 for IDA og 31. desember 2026 for ADF jf. Prop. 1 S (2014–2015). Av hensyn til Verdensbankens og Afrikabankens finansielle soliditet og styring, blir man som del av påfyllingsforhandlingene bedt om å forlenge disse garantiene. Det blir derfor bedt om Stortingets samtykke til å utvide perioden for Norges bindende forpliktelse til Det internasjonale utviklingsfondet (IDA) og Det afrikanske utviklingsfondet (ADF) for Norges bidrag til Det internasjonale gjeldsletteinitiativet (MDRI) til henholdsvis 30. juni 2028 for IDA og 31. desember 2029 for ADF, jf. romertallsvedtak XV.

Basert på foreløpige beregninger vil Norges årlig MDRI-bidrag i perioden 2026 – 2028 til IDA bli som vist under:

- 01.07.2025 – 30.06.2026, 226,02 mill. kroner
- 01.07.2026 – 30.06.2027, 223,09 mill. kroner
- 01.07.2027 – 30.06.2028 219,93 mill. kroner

Basert på foreløpige beregninger vil Norges årlige MDRI-bidrag i perioden 2027 – 2029 til AfDF bli som vist under:

- 2027: 115,64 mill. kroner
- 2028: 114,66 mill. kroner
- 2029: 116,09 mill. kroner

Basert på foreløpige beregninger vil Norges årlige MDRI-bidrag til henholdsvis IDA 18 og AfDF XIV i perioden 2017 – 2019 bli som vist under:

- IDA
- 01.07.2017 – 30.06.2018, 97,80 mill. kroner
 - 01.07.2018 – 30.06.2019, 124,72 mill. kroner
 - 01.07.2019 – 30.06.2020, 128,47 mill. kroner

AfDF

- 01.01.2017 – 31.12.2017, 75,22 mill. kroner
- 01.01.2018 – 31.12.2018, 89,37 mill. kroner
- 01.01.2019 – 31.12.2019, 91,92 mill. kroner

Mål

- Oppfylle Norges forpliktelser til multilaterale gjeldsoperasjoner og -finansieringsmekanismer.
- Styrke fattige lands kapasitet til effektiv og ansvarlig håndtering av gjeld, betalingsbalanse og valuta.

- Prioritere gjeldslette for land etter krig, konflikt og katastrofer.
- Fremme ansvarlig långivning gjennom samarbeid med norske og internasjonale aktører.

Rapport 2015

Norge bidro til Verdensbanken og Afrikabankens deltakelse i MDRI i 2015 med til sammen 138,6 mill. kroner. Verdensbankens deltakelse i HIPC-initiativet ble kompensert med 112,6 mill. kroner. Afrikabanken og Asiabanken mottok også mindre HIPC-kompensasjoner.

Til sammen 39 land er omfattet av initiativet og 36 har gjennomgått HIPC-behandling, senest Tsjad i april 2015. Kun Sudan, Somalia og Eritrea gjenstår. Gjeldsbetjeningen til landene som har fullført HIPC-behandling gikk i perioden 2001 til 2012 betraktelig ned, fra 3,1 pst. av BNP i 2001 til 0,9 pst. i 2012. Imidlertid har man de siste årene sett en trend til at landene igjen øker sin gjeldsbyrde. I 2013 økte gjeldsbetjeningen i forhold til BNP til 1,0 pst., og videre til 1,3 pst. i 2014. Prosjeksjoner tilsier at den igjen økte til 1,5 pst. i 2015. Dette forklares blant annet med økte investeringsbehov. Ett av hovedformålene med HIPC og MDRI er nettopp å sikre landenes retur til finansmarkedene.

Norge har støttet UNCTADs arbeid med utvikling av retningslinjer for den praktiske gjennomføringen av prinsippene for ansvarlig långivning og låneopptak, som ble lansert i 2012. Det ble også gitt støtte til Intosai Development Initiative sitt

prosjekt for å at fattige lands riksrevisjoner skal kunne gjennomføre gjeldsrevisjoner, samt til Verdensbankens *Debt Management Facility* (DMF) sin andre fase i (DMF II). DMFII bistår i å bygge landenes kapasitet når det gjelder langsiktig gjeldsplanlegging, gjeldsreform og opplæring i bruk av Verdensbankens system for gjeldsbærekraft. Programmet vurderes å ha høy relevans for brukerne og utfyller andre kapasitetsbyggingsprogrammer, som UNCTADs Debt Management and Financial System (DMFAS).

Somalia og Sudan er blant landene der Norge fortsatt har betydelige utestående fordringer. Det er høyst usikkert når gjeldslette til Sudan og Somalia vil kunne finne sted. Denne vil imidlertid i alle hovedsak gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet. Somalia er omfattet av gjeldsplanen. De statlige fordringene på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen (ca. 98 pst. av de samlede fordringene) for inntil 1 050 mill. kroner vil ettergis uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

Budsjett 2017

For 2017 foreslås bevilget 270 mill. kroner, som i all hovedsak vil gå til å dekke Norges forpliktelser overfor MDRI og HIPC.

Det foreslås lagt til rette for en eventuell gjeldsletteoperasjon for Sudan i tråd med forventede multilateralt koordinerte gjeldsforhandlinger i Parisklubben, jf. forslag til romertallsvedtak XI.

Del III
Spesielle tema

12 Nordområdepolitikken – Langsiktig satsing på kunnskap, næring, infrastruktur, beredskap og samarbeid i nord

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde og Regjeringen vil utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner.

Utenriksdepartementet koordinerer arbeidet med Regjeringens nordområdepolitikk som omfatter alle nordområde relaterte tiltak under det enkelte fagdepartements område.

I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 foreslås en økning i bevilgningene til nordområde tiltak fordelt på de forskjellige departementene fra om lag 2,7 mrd. kroner i 2016 til anslagsvis 3,4 mrd. kroner i 2017.

Nordområdepolitikken skal bygge opp under ivaretagelse av norsk suverenitet og norske interesser, styrket samarbeid med sentrale land med interesser i Arktis, herunder Russland, samt styrke næringsutviklingen og grunnlaget for samfunnsutvikling i nord.

Nordområdene utgjør et kraftsentrum med store utviklingsmuligheter for Norge. Nord-Norge opplever en større økonomisk vekst enn resten av landet, og Regjeringen vil føre en politikk der målet er å skape verdier og arbeidsplasser gjennom blant annet de rike naturressursene i nord.

Innovasjon og utvikling skal skje på en miljømessig, sosial og økonomisk bærekraftig måte. Regjeringen vil styrke Norges posisjon som en ansvarlig aktør i Arktis gjennom å fremme internasjonalt samarbeid og rettsorden. Som kyststat har Norge ansvar for å ivareta rettigheter og forpliktelser etter havretten, samt forvalte ressursene i havet på en helhetlig og bærekraftig måte.

Regjeringens nordområdepolitikk omfatter et tydeligere regionalpolitisk perspektiv, der lokale og regionale aktører skal delta og medvirke i utviklingen av regionen.

Internasjonalt samarbeid, folk-til-folk samarbeid over grensene, et regionalt perspektiv og ivaretagelse av urfolks rettigheter er av særlig betydning for utviklingen av nordområdene.

Regjeringen vil:

- Styrke myndighetsutøvelse og tilstedeværelse i havområder under norsk jurisdiksjon.

- Gjøre Norge til en ledende arktisk nasjon når det gjelder næringssatsing, innovasjon og forvaltning av ressurser. Dette gjelder både på land og i havet utenfor.
- Fortsette en sterk satsing på kunnskap og forskning i nord kombinert med videreutvikling av regionens infrastruktur.
- Videreføre et konstruktivt forhold til sentrale land med interesser i Arktis.
- Utarbeide en samlet strategi for innsatsen i nordområdene som omfatter det nasjonale, så vel som regionale nivå. Formålet er å skape nasjonal vekst, utvikling og flere arbeidsplasser i Arktis.
- Videreføre hovedlinjene i norsk svalbardpolitikk. En langsiktig og forutsigbar forvaltning av øygruppen bidrar til trygghet for befolkningen og til stabilitet og forutsigbarhet i regionen.

Regjeringen legger betydelig vekt på å skape best mulig forhold for næringsutvikling i nord. Veksten i Nord-Norge er høyere enn i landet for øvrig. Regjeringens betydelige infrastructuresatsing i nord legger også til rette for økt næringsutvikling. Hav vil bli en ny dimensjon i nordområdepolitikken.

Nedenfor følger noen eksempler på hva som gjøres innen Regjeringens fem prioriterte områder:

Internasjonalt samarbeid er en forutsetning for å kunne utnytte muligheter og møte utfordringer i Arktis. Nordområdediplomatiet er derfor styrket. I tillegg til bilateral dialog med relevante land, er det regionale samarbeidet i nord i fora som Arktisk råd, Barentsrådet, Østersjørådet og Den nordlige dimensjon, særlig viktig i dagens sikkerhetspolitiske situasjon. Samarbeidet i den nordiske kretsen er meget godt. I dette samarbeidet står infrastruktur og fjerning av grensehindre sentralt. Arbeidet i *International Maritime Organization (IMO)* blant annet med ferdigstilling av *Polar-koden* for å styrke sikkerhets- og miljøregler for skip som opererer i polare farvann er av stor betydning for Norge. I juli 2015 undertegnet de

fem arktiske kyststatene til Polhavet, herunder Norge, en erklæring for å hindre uregulert fiske i Polhavet.

Mulighetene havet gir for verdiskapning gir også en ny dimensjon til nordområdepolitikken. Interessen for hav er økende internasjonalt. Havbaserte ressurser vil få økende oppmerksomhet de nærmeste tiårene. Regjeringen vil derfor våren 2017 legge frem den første stortingsmeldingen om hav i utenriks- og utviklingspolitikken og i tillegg lansere en havstrategi.

Den økonomiske veksten er høyere i Nord-Norge enn i resten av landet. Både i Nordland og Troms er arbeidsledigheten lavere enn landet for øvrig. Arbeidsledigheten har gått ned i alle de tre nordligste fylkene det siste året. Gjennom forenklingsprosjektet arbeider Regjeringen for å gjøre hverdagen lettere for bedriftene. Det tas videre viktige grep for å bedre koblingen mellom kunnskap og næringsliv. Når det gjelder spesielle tiltak for å styrke næringslivet i nord, opprettet Regjeringen i 2016 et nytt såkornfond på 150 mill. kroner for å imøtekomme behovet for mer risikovillig kapital i Nord-Norge. I tillegg kommer Regjeringens avtale med Innovasjon Norge om inntil 150 mill. kroner over fem år for å stimulere til økt satsing på næringsrettede prosjekter i nordområdene. Regjeringen la i 2015 også frem en ny maritim strategi som omfatter nordområdene, samt en stortingsmelding om sjømatindustrien, hvor målet var å styrke sjømatnæringsens konkurransekraft.

Forbedring av infrastrukturen i nord er en viktig forutsetning for økt vekst. Regjeringen gir høy prioritet til utvikling av transportsystemet i nord og arbeider også med å videreutvikle forbindelsene med nabolandene. I budsjettet for 2017 ligger det inne en rekke forslag til tiltak langs kysten, på vegene og på jernbanenettet som styrker fremkommelighet og sikkerhet. I tillegg arbeides det videre med å utvikle lufthavnstrukturen og flyrutetilbudet i Nord-Norge. Det er bevilget midler til videre planlegging av en ny havneinfrastruktur i Longyearbyen i tråd med Nasjonal transportplan 2014–2023. I 2016 er det satt i gang en ekstern utredning for å vurdere ulike konsepter for satellittbasert kommunikasjonssystem for skipsfart nord for 72 grader, der det i dag er liten eller ingen dekning.

På kunnskapsområdet vil de to store universitets- og høyskolefusjonene prege utviklingen i nord i årene som kommer. Den 1. januar 2016 inngikk seks høyere utdanningsinstitusjoner i to fusjoner, slik at det nå er to styrkede universiteter i nord: Universitetet i Tromsø- Norges arktiske universitet og Nord universitet i Bodø. Det ble bevilget

henholdsvis 30 og 28 mill. kroner til de to fusjonene. Universitetet i Tromsø har blitt styrket med et nybygg og både Universitetet i Tromsø og Nord universitet har fått flere studieplasser og rekrutteringsstillinger. I tillegg skal et nytt isgående forskningsfartøy stå ferdig til bruk i 2017. I 2015 ble det gitt oppstartsbevilgning til nybygg ved Framsenteret i Tromsø. Grunnsteinen ble lagt i januar 2016. Nordområdeforskningen er betydelig. Om lag 660 mill. kroner ble brukt til nordområde relevant forskning gjennom Forskningsrådet i 2015. Innfrysing av forskningsskipet Lance vinteren 2014/2015 har gitt ny kunnskap om havområdene i nord på samme måte som polarskuta Fram gjorde det i 1893–96. Regjeringen har også gjennom en rekke år kartlagt havbunnen i nord gjennom MAREANO-programmet. I tillegg har Regjeringen over flere år kartlagt mineralressursene i Nord-Norge og gjennomført geologiske undersøkelser i Barentshavet med sikte på fremtidig næringsutvikling innen hhv. mineraler og petroleum.

Innen miljøvern, sikkerhet og beredskap har Regjeringen lagt frem stortingsmeldingen *Natur for livet – norsk handlingsplan for naturmangfold*. Denne meldingen gir viktige føringer for miljøforvaltningen i nordområdene. Arbeidet med kunnskapsgrunnlaget for en full revidering av forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten er igangsatt. Norge har for perioden 2016–2017 formannskapet i miljøarbeidsgruppen under Barentssamarbeidet, og prioriterer arbeidet med eliminering av såkalte «hot-spots», som er sterkt forurensede områder i regionen, samt naturvern, vannforvaltning og klima. I det bilaterale miljøsam arbeidet med Russland samarbeides det om helhetlig forvaltning og miljøovervåking i Barentshavet, samt miljøundersøkelser i grenseområdet, knyttet til forurensningen fra nikkilverket på russisk side. Samarbeidet med Russland om atomsikkerhet på Kola-halvøya har pågått i nesten 20 år med viktige resultater. Se egen omtale av atomsikkerhetsarbeidet under kap. 118, post 70. Arbeidet med miljø-/oljevernbase i Lofoten/Vesterålen videreføres (SD). Redningskapasiteten på Svalbard er styrket gjennom investering i nye redningshelikoptre og et nytt skip til Sysselmannen med bedre egenskaper innen rednings- og forurensningsberedskap. Regjeringen har fulgt opp utviklingen av overvåkings- og informasjonssystemet Barents-Watch. Gjennom tilskuddsordningen Arktis 2030 har Utenriksdepartementet bl.a. gitt støtte til MARPART-prosjektet, som skal styrke samarbeidet mellom de viktigste beredskapsinstitusjonene og forskningsmiljøene på fagfeltet i Norge.

SARiNOR-prosjektet skal bidra til at private og offentlige aktører sammen skal utvikle og teste nye metoder for å øke redningseffektiviteten og kapasiteten i nordområdene. Arbeidsgruppen *Emergency Prevention Preparedness and Response* under Arktisk råd fikk i 2015 utvidet sitt mandat til å omfatte søk og redning. Dette vil være et viktig virkemiddel for oppfølging av søk- og redningsavtalen som ble inngått i 2011 mellom medlemsstatene i Arktisk råd.

Utenriksdepartementet opprettet i 2015 tilskuddsordningen *Arktis 2030* for å støtte opp om regjeringens prioriteringer i nordområdepolitikken gjennom støtte til ulike prosjekter. Se mer utførlig omtale av ordningen under kap. 118, post 70.

Forsvarets aktivitet er en integrert del av norsk nordområdepolitikk. Synlig norsk og alliert militær tilstedeværelse i nord gir viktige signaler om evne og vilje til å ivareta norske interesser og bidrar til forutsigbarhet. Tilstedeværelse i nord innbefatter trening og øvelser slik at Forsvaret er i stand til å løse sine oppgaver. Det er positivt for den samlede grenseovervåkingen at den siste av de tre nye grensestasjonene i Finnmark er ferdigstilt. For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i nord, planlegges det å etablere en kompanistridsgruppe ved Garnisonen i Sør-Varanger.

I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2017 foreslås en økning i bevilgningene til nordområdetiltak fordelt på de forskjellige departementene fra om lag 2,7 mrd. kroner i 2016 til anslagsvis 3,4 mrd. kroner i 2017.

Nye satsinger:

- Etablering av en kompanistridsgruppe ved Garnisonen i Sør-Varanger (FD)
- Forskningsprogrammet «Arven etter Nansen», som er et samarbeid mellom åtte universiteter

og institutter om forskning i Barentshavet og Polhavet (KD)

- Nytt forskningsbygg i Ny-Ålesund (KLD)
- Svalbard Science Forum styrkes (KD)
- Svalbardrelatert forskning innen Polarforskningsprogrammet styrkes (KD)

Videreføring av tiltak:

- Bygging av nytt isgående forskningsfartøy (NFD)
- Bygging av nytt bygg ved Framsenteret (forskning på klima og miljø) (KLD og KMD)
- Miljø-/oljevernbase i Lofoten/Vesterålen (SD)
- Styrket tilstedeværelse for Forsvaret i nordområdene med maritime patruljefly (Orion) og u-båt (FD)
- Styrket beredskap gjennom forlenget seilings sesong for Sysselmannens tjenestefartøy (JD)
- MAREANO-programmet (kartlegging av havbunnen) (NFD og KLD)
- BarentsWatch (SD)
- MARKOM 2020 (oppfølging av maritim strategi) (KD)
- Interimsprosjekt for etablering av *Svalbard Integrated Arctic Earth Observation Systems (SIOS)* (KD)

Ferdigstilte tiltak:

- Bygging av tre nye stasjoner til grensevaktene i Finnmark (FD)
- Nytt sykehus i Kirkenes (HOD)

For fullstendig oversikt over nordområdetiltak og beløp, se de enkelte fagdepartementenes stortingsproposisjoner.

13 Rapport til Stortinget om Samstemt politikk for utvikling 2016

Bærekraftsmål nr. 16 om Fredelige og inkluderende samfunn med velfungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner på alle nivå

Bakgrunn

Om samstemt politikk for utvikling

Norges utviklingssamarbeid sikter primært mot å bistå utviklingsland med tiltak for å fremme deres økonomiske og sosiale utvikling. Øvrig norsk politikk som *ikke* er innrettet mot utvikling, skal primært fremme vår egen velferd og sikkerhet. Slik politikk vil imidlertid ofte ha virkninger også for levekårene i fattige land og for globale forhold som berører alle land. Samstemt politikk for utvikling innebærer at når nasjonale interesser fremmes så skal en samtidig søke å unngå å undergrave utviklingen i fattige land og, hvor det er mulig, heller bidrar til å fremme denne. Dette innebærer også å fremme synergier mellom den utviklingspolitikken et land fører og annen nasjonal og internasjonal politikk. Samstemt politikk for utvikling innebærer dessuten i økende grad å sikre at nasjonal politikk fremmer globale fellesgoder som alle land, ikke minst de fattigste, nyter godt av, f.eks. på klima- og miljøområdet.

Norsk rapportering om samstemt politikk for utvikling

I innstillingen til Stortinget fra Utenrikskomiteen, nr. 269 (2008–2009), ba Stortinget Utenriksdepartementet om å utarbeide en årlig rapport om hvor samstemt norsk politikk er. Det er til nå laget 5 slike rapporter: Globale fellesgoder (2011), Investeringer i Energisektoren (2012), Fordeling og økonomisk vekst (2013), Norge og de nye utviklingsmålene (2014) og Fred, sikkerhet og utvikling (2015).

Årets rapport – Bærekraftsmål 16

Tusenårsmålene som ble vedtatt av alle FNs medlemsland i 2000 fungerte som et veikart for det globale arbeidet mot fattigdom. Fristen for å nå målene var slutten av 2015. I denne perioden ble ekstrem fattigdom halvert, antallet barn i skole

økte sterkt, og millioner av dødsfall som skyldes malaria og HIV/AIDS ble unngått. Til tross for dette er manglende utvikling stadig en stor utfordring for enkeltland. For det internasjonale samfunnet er det blitt stadig klarere at det også er viktige overnasjonale globale utfordringer som må møtes for å utrydde fattigdommen i verden. FNs medlemsland ble derfor i 2015 enige om den ambisiøse erklæringen «Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development»¹³ som redegjør for hvorfor og hvordan land må samstemme sin politikk på mange områder for å skape en bedre verden og bidra til et løft for fattigdomsreduksjon og utvikling. De 17 bærekraftsmålene¹⁴ summerer opp hva som må gjøres for å oppnå dette. Disse gjelder for alle land, ikke bare utviklingsland og de er mer rettet mot globale fellesgoder enn tusenårsmålene var.

Av bærekraftsmålene er kanskje nummer 16 det mest nyskapende. Det utvider rammene fra Rio+20 og tusenårsmålene og lyder: «Fremme fredelige og inkluderende samfunn med velfungerende rettssystemer og ansvarlige institusjoner på alle nivå». Målet omhandler dermed en lang rekke faktorer som er helt sentrale for bærekraftig og rettferdig utvikling; blant annet reduksjon av vold, utvikling av rettstaten og rettsvesen, reduksjon av korrupsjon og kriminalitet, bred deltagelse i beslutninger, beskyttelse av grunnleggende rettigheter og innføring av effektive og ansvarlige institusjoner.

Klare formuleringer mht. menneskerettigheter, styresett og demokrati i mål 16, var en viktig prioritet for Norge i FN-forhandlingene om bærekraftsmålene. Selv om en gjerne skulle sett enda tydeligere språkbruk i sluttresultatet, er disse viktige elementene likevel godt innarbeidet både i mange av delmålene og i den politiske erklæringen som danner rammen rundt dem. Det gir grunn til

¹³ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

¹⁴ <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>

optimisme at alle FNs medlemsland faktisk ble enige om de formuleringene mål 16 inneholder.

Utforming av rapporten

Bærekraftsmål 16 består av 12 delmål som dekker elementer av det større målet. Denne rapporten er inndelt med ett kapittel for hvert av delmålene. Her tar en for seg de utfordringene delmålet dekker i et globalt perspektiv og i Norge. Hovedbudskapet i kapitlene er hvordan norsk nasjonal og internasjonal politikk og utviklingspolitikken influerer på disse utfordringene og til slutt i hvert kapittel gis det en vurdering av om norsk politikk på området som delmålet dekker, hemmer eller fremmer utvikling, dvs. hvor godt samstemt norsk politikk er på det aktuelle området.

Mål 16.1: Oppnå betydelig reduksjon i alle former for vold og andelen av voldsrelaterte dødsfall i hele verden

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Bærekraftsmålene er i enda større grad enn Tusenårsmålene gjensidig avhengige av hverandre. Utryddelsen av ekstrem fattigdom (mål 1) er blant annet avhengig av tilgang på nok mat (mål 2), god helse (mål 3), tilgang til rent vann og gode sanitærforhold (mål 6) og et trygt og godt bomiljø (mål 11). Det vil i de aller fleste tilfeller være umulig å oppnå ett eller noen få av bærekraftsmålene uten å ha fremgang i mange av de resterende målene. Alle delmålene tar opp sentrale aspekter ved en utviklingsprosess. Delmål 16.1. står imidlertid i en særstilling som kanskje særlig gjennomgripende og med virkninger for de øvrige bærekraftsmålene.

Vold i alle former påvirker liv og livskvalitet for millioner av mennesker i hele verden. I tillegg til direkte fysiske ødeleggelser og dødsfall berøres et stort antall mennesker indirekte gjennom redusert politisk stabilitet, negative virkninger for egen økonomi og psykiske utfordringer som følge av vedvarende mangel på sikkerhet. Et fellestrekk ved situasjoner preget av ufred og konflikt eller ekstrem grad av lovløshet og vold, er at institusjonene som normalt binder samfunnet sammen i et økonomisk og sosialt fellesskap, svekkes. Dels respekteres ikke lenger samfunnets hevdvunne normer, dels settes lover og regler ut av spill og dels svekkes offentlige myndigheter som normalt håndhever lover og regler og yter tjenester som befolkningen er avhengig av. Det kan f.eks. hende at personlig sikkerhet ikke lenger ivaretas av pro-

fesjonelt politi, men prisgis soldater, militis og kriminelle, samtidig som sivile og politiske rettigheter settes til side.

En femtedel av verdens befolkning lever i sårbare, konfliktfylte og/eller voldelige situasjoner i mer enn 35 land. Flere ble drept i voldelige konflikter i 2014 enn i noe annet år siden 1989 som følge av opptrapping av pågående konflikter og den ekstreme volden i den syriske borgerkrigen og i Irak og Afghanistan. Disse voldelige konfliktenes har bidratt til at mer enn 60 millioner mennesker nå er på flukt – den høyeste forekomsten av flykninger og internt fordrevne siden andre verdenskrig.

Vold rammer mange flere enn de som rammes av voldelig væpnet konflikt. Voldelig kriminalitet utgjør et betydelig problem i mange land. Organisert narkotikarelatert kriminalitet har bidratt til ekstrem vold og svekkelse av staten i deler av Mellom- og Latin Amerika, Vest-Afrika, og Asia. Også staten selv kan i enkelte tilfeller utgjøre en trussel mot sine egne borgere og være en sentral utøver av vold, i strid med folkeretten og menneskerettighetene. Vold er for mange en del av hverdagen, også i land som ellers ikke er preget av voldelig konflikt og kriminalitet. Det anslås at hele 35 pst. av alle kvinner har opplevd vold i løpet av livet, de aller fleste fra partner. Fravær av lovgivning mot vold i tillegg til manglende implementering og oppfølging av de lovene som gjelder vold er stor, spesielt innenfor ekteskap/parforhold.

Konflikter og andre kilder til vold er ofte ikke lokale problemer, men kan spre seg til andre deler av rammede land eller krysse internasjonale grenser. Som en har sett i f.eks. Syria, Irak, Sør-Sudan, Somalia, Libya og Afghanistan kan territorier kontrollert av ekstreme og voldelige politiske, kriminelle eller religiøst baserte grupper bli utvidet og bli utgangspunkt for voldelige aksjoner eller kriminelle aktiviteter i andre land. Væpnet konflikt og andre former for vold kan også ha betydelige økonomiske implikasjoner for nærliggende områder. Usikkerheten gjør for eksempel i mange tilfeller at næringsvirksomhet i tilgrensede utsatte eller truede områder blir sett på som risikofyllt og blir skadelidende. Handel og annet økonomisk samkvem mellom nærliggende land kan også hemmes.

Drivkreftene bak vold og konflikt og interessene knyttet til dette kan variere betraktelig. Det gjør arbeidet med å redusere vold i alle former til en betydelig utfordring, både for den enkelte stat og for det internasjonale samfunnet. I en gradvis mer globalisert verden blir også konsekvensene av tilstrekkelige alvorlige tilfeller av vold og væpnet konflikt, globale. Flyktningkrisen i Middel-

havet er delvis et resultat av at befolkningen i mange land har opplevd usikkerhet og vold over flere år.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Regjeringen fremmet i Meld. St. 37 (2014–2015) Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken¹⁵ en styrket og mer helhetlig politikk mot konflikt og vold. For å bedre vår evne til å forebygge og bekjempe disse utfordringene må en benytte et bredt spekter av utenriks-, justis-, og utviklingspolitiske virkemidler.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Graden av voldelig kriminalitet i Norge er lav og væpnet konflikt har ikke forekommet siden andre verdenskrig. Statistisk sentralbyrå oppgir at kun 3,3 pst. av et representativt utvalg av den norske befolkningen i 2015 hadde vært utsatt for vold eller trussel om vold de siste 12 månedene. Dette er en reduksjon fra 5,1 pst. i 2004. Til tross for dette gjenstår det betydelige utfordringer.

Nasjonalt arbeides det for å redusere alle former for vold; planlagt så vel som tilfeldig vold. Myndighetene har siden 2006 hatt økt oppmerksomhet på kjønnsbasert vold og i 2013 ble det lagt frem en handlingsplan mot vold i nære relasjoner. En bred tverrfaglig innsats er helt avgjørende for å lykkes i arbeidet for å forebygge og bekjempe de fleste former for vold.

De senere årene har en sett en fremvekst av kriminelle nettverk og terrorceller, både med og uten nasjonal opprinnelse. Norge samarbeider med andre land for å begrense den trusselen nettverkene utgjør, bl.a. gjennom nasjonalt politiarbeid og internasjonalt politisamarbeid med organisasjoner som Europol og Interpol. Samarbeid mellom PST. og utenlandske sikkerhetstjenester er også viktig.

Internasjonalt bidrar Norge aktivt til å forebygge konflikter og deltar i internasjonale operasjoner innenfor rammen av FN, NATO og EU. Slikt samarbeid er forankret i FN-pakten og skal ha et klart FN-mandat. FN-ledede fredsoperasjoner prioriteres. Norge vektlegger Sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet¹⁶

¹⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-37-20142015/id2423339/>

¹⁶ <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

der det er relevant. Resolusjonen omfatter både beskyttelse av kvinner i væpnede konflikter og i andre typer voldelige situasjoner samt aktivt arbeid internasjonalt for å fremme kvinners innflytelse og deltagelse i freds- og forsoningsprosesser.

Norge har også hatt og har en fremtredende rolle som meglere i en rekke konfliktsituasjoner.

Udetonerte eksplosiver har drept og skadet hundretusenvis av mennesker. Norge har stått sentralt i arbeidet mot bruk av anti-personellminer og klasevåpen. Norge er også aktiv i arbeidet med å få økt kontroll over lette håndvåpen, og har spilt en sentral rolle i forhandlingene om våpenhandelsavtalen Arms Trade Treaty¹⁷. Dette er våpen som det er vanskelig å kontrollere omsetningen av og som kan forårsake stor skade ved væpnet konflikt og voldelig kriminalitet.

Norge er aktiv deltaker i en rekke internasjonale sikkerhetsinitiativer som Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty¹⁸, the Chemical Weapons Convention¹⁹, The Biological and Toxin Weapons Conventions²⁰, the Convention on Certain Conventional Weapons²¹, og Rome Statute of the International Criminal Court²², som alle sikter mot å få kontroll med og begrensnings av bruk av ulike våpentyper.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Utviklingspolitikken skal også i større grad enn tidligere omfatte innsats mot globale sikkerhetsutfordringer. Det er for eksempel opprettet et eget bistandsprogram for forebygging av radikaliserings, voldelig ekstremisme og terrorisme i land og områder preget av sårbarhet, vold og konflikt.

Norsk utviklingspolitikk har i flere tiår vært rettet mot bekjempelsen av vold, spesielt i konfliktområder. I slike områder har norsk bistand gått til minerydding, gjenoppbygging av infrastruktur og gjenreisning av institusjoner som kan bidra til å konsolidere fred og sikkerhet. Norge har også fremmet hensynet til ofrene i konflikter og vektlegger at dette ikke bare handler om omsorg og medisinsk rehabilitering, men også om reell sosial, økonomisk og politisk inkludering.

¹⁷ <https://www.un.org/disarmament/convarms/att/>

¹⁸ <https://www.ctbto.org/the-treaty/>

¹⁹ <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/>

²⁰ <http://www.opbw.org/>

²¹ [http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument)

²² http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm

Norsk bistand har også gått til bekjempelse av seksualisert vold i konfliktområder, med særlig innsats for kvinner og barn. Slike tiltak har vært støttet blant annet i DR Kongo hvor seksualisert vold ved konflikt har vært særlig fokusert. I FN-operasjonen MINUSTAH²³ på Haiti er norsk politien del av et team som gjennomfører et SGBV- (Sexual Gender Based Violence) prosjekt som bl.a. har som mål å styrke det nasjonale politiet i etterforskning av saker om seksualisert vold.

Erfaringer fra spesielt vanskelige operasjoner, som for eksempel i Afghanistan, viser at skillet mellom militær innsats og sivil utviklingsinnsats i praksis kan fremstå som uklart og føre til betydelige utfordringer for utviklingsarbeidet. Norge har, til forskjell fra enkelte andre land, opprettholdt et klart skille mellom disse typene innsats for å unngå at sivilbefolkningen oppfatter bistand som en del av militær virksomhet og for å sikre faglig kvalitet og bærekraft i den bistanden som ytes.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge har i en årrekke arbeidet aktivt med å redusere vold i alle former både nasjonalt og internasjonalt. Nasjonalt er rammeverket for dette omfattende og det generelle voldsnivået lavt. Til tross for dette representerer enkelte former for vold som vold i nære relasjoner og seksualisert vold utfordringer som aktivt må møtes. Med unntak av mulige norske organiserte kriminelle nettverk med forgreninger i utlandet og fremmedkrigere, må imidlertid nasjonale forhold antas å ha liten innvirkning på vold i andre land.

Internasjonalt har Norge vært en aktiv pådriver i arbeidet for økt kontroll med våpen som kan ende opp i konfliktsituasjoner og for å forby våpen med særlig negative effekter for sivilbefolkningen. Norge har også deltatt i mange fredsbevarende operasjoner og har fått betydelig anerkjennelse for sitt engasjement i fredsmeglingsprosesser. Arbeidet mot vold og konflikt har også vært rettet mot gjenoppbygging av samfunn etter konflikt og styrking av etablerte institusjoner for å forebygge tilbakefall. Det er også satt fokus på seksualisert vold i konflikt og post-konfliktsituasjoner.

Norsk politikk bidrar til å fremme bekjempelsen av vold i mange sammenhenger som omfattes av delmål 16.1 og det er grunn til å hevde at Norge samlet sett bidrar til å fremme dette målet.

²³ <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minustah/>

Mål 16.2: Stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold mot og tortur av barn

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Barn og unge er sårbare for vold. Ingen former for vold mot barn er akseptable og all vold mot barn kan forebygges. Allikevel viser «The United Nations study on Violence against Children» fra 2006²⁴ at vold mot barn skjer i alle samfunn og samfunnslag og i alle deler av verden, også i Norge. Mens fremmede står for noen overgrep, blir de fleste utført av omsorgspersoner eller personer barnet har et avhengighetsforhold til. Barn er beskyttet mot overgrep slik det er fastsatt bl.a. i FNs barnekonvensjon, som de aller fleste stater har ratifisert. Til tross for dette er problemet omfattende og alvorlig.

I henhold til den nevnte FN-studien omfatter vold mot barn alt fra fysiske til psykiske overgrep som ydmykelser, diskriminering og neglisjering. Volden forekommer i hjemmet, i skolen, i velferdsorganisasjoner, i omsorgs- og rettsvesen, på arbeidsplassen og i lokalsamfunnet.

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) anslår at rundt 5,5 millioner barn i dag lever i slaveri²⁵ eller i slaverilignende situasjoner. Millioner av barn utsettes daglig for tvangsarbeid og slaveri, tidlig giftemål, seksuell utnyttelse og misbruk, prostitusjon, pornografi, og kjønnslemlestelse. Et stort antall barn sitter i fengsel, enten som følge av at mor er fengslet eller fordi rettssystemet ikke gir dem den beskyttelsen de har krav på. Mange tvangsrekrutteres som soldater for staten eller ikke-statlige væpnede aktører. Ifølge FNs barnefond, Unicef, blir 6 av 10 barn på verdensbasis jevnlig utsatt for fysisk vold²⁶ og 1 av 10 jenter blir presset til seksuelle handlinger på et tidspunkt i livet. 11 pst. av verdens kvinner mellom 20–24 år ble gift før de fylte 15 år. Barnebruder blir ofte tatt ut at skolen, får flere barn enn andre og er i større grad eksponert for vold, seksuelt misbruk og utnyttelse.

Millioner av barns grunnleggende menneskerettigheter blir brutt på daglig basis, noe som fratrukker dem muligheter til utdanning og personlig sikkerhet. Oppnåelse av mål 16.2 er en forutsetning for at disse barna skal få mulighet til liv i trygghet,

²⁴ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Study/Pages/StudyViolenceChildren.aspx>

²⁵ http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_182109/lang-en/index.htm

²⁶ <http://www.unicef.org/newsline/01pr42.htm>

bli velfungerende voksne og bidra til en bærekraftig utvikling.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Menneskerettighetene er et fellesgode i seg selv. At barn beskyttes mot overgrep og sikres utdanningsmuligheter gjør dem bedre rustet til selv å hevde sine rettigheter og delta i utformingen av samfunnet. Beskyttelse av barn og unge har lenge vært en sentral del av norsk utenriks- og utviklingspolitikk med spesiell innsats knyttet til iverksettelse og oppfølging av Barnekonvensjonen, barns utdanningsmuligheter og barns rettigheter i konfliktsituasjoner.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

I Norge står beskyttelsen av barn og barns rettigheter sterkt både rettslig, institusjonelt og moralsk. Etablerte uavhengige institusjoner som det norske barneombudet overvåker og sikrer at barn og unges rettigheter iht. barnekonvensjonen etterlevs. Skolesystemet, som alle barn fra 1-10 trinn skal være innrullert i, er også en sentral del av arbeidet med å avdekke vold og utnyttning rettet mot barn, blant annet gjennom å gjøre barn bevisste på sine rettigheter. Statens barnehus skal sikre at barn utsatt for vold og overgrep får hjelp, omsorg og behandling. Regjeringen har bevilget midler til styrking av bemanningen ved barnehusene og til innføring av ny avhørsmodell samt styrking av etterforskning i overgrepssaker mot barn.

I tillegg til regelverk og mekanismer for avdekking av brudd på barns rettigheter i Norge, slik som egne enheter i politiet som etterforsker vold og utnyttelse av barn, deltar Norge i omfattende internasjonalt politiarbeid for å avdekke organisert misbruk og utnyttelse av barn.

Anonyme telefon- og internett-tjenester for varsling om brudd på barns rettigheter er etablert for å gjøre varsling så trygt og tilgjengelig som mulig. Norske myndigheter er forpliktet til å gripe inn i alle tilfeller hvor barns rettigheter krenkes. Dette gjelder også når utenlandske barns rettigheter krenkes i Norge, eller dersom norske barns rettigheter krenkes i utlandet. Internasjonalt er Norge en pådriver for bilaterale og multilaterale menneskerettighetsdialoger. Norge er aktiv i FNs Menneskerettighetsråds Universal Periodic Reviews (UPR)²⁷, en mekanisme som gjennomfører periodiske gjennomganger av menneskerettig-

hetssituasjonen i FNs 193 medlemsland og hvor også barns rettigheter tas opp. Norge har som andre land i verden ratifisert en ny protokoll mot tvangsarbeid og menneskehandel som omfatter barnarbeid, P029 Protocol of 2014 to the Forced Labour Convention 1930.²⁸

Norge hadde en aktiv rolle i forbindelse med opprettelse av stillingen som generalsekretærens spesialrepresentant i arbeidet mot vold mot barn, har støttet driften av kontoret og hatt en faglig samarbeid på flere områder. Norge arbeider målrettet nasjonalt og internasjonalt for å forebygge vold mot barn i justissektoren. Bl.a. har vi bidratt aktivt i prosessene for utarbeidelse, vedtakelse og implementering av the *United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*²⁹ og for at FNs Globalstudie av frihetsberøvede barn skal kunne gjennomføres.

Utdanning er et viktig satsingsområde for Regjeringen. Utdanning representerer ett av de fremste virkemidlene for å gi barn og unge mulighet til å bli selvstendige og delta i utforming av egne samfunn. Innsatsen med å sikre at alle barn får gjennomført utdanningsløpet sitt er en del av dette arbeidet. Det er derfor svært viktig at utdanningsinstitusjoner oppleves som trygge også i konfliktsituasjoner, hvor barn og deres rettigheter er spesielt utsatte. Norge var en aktiv pådriver for «Safe Schools Erklæringen» som skal sikre at utdanningsinstitusjoner og bygg er sikret nøytralitet og er beskyttet mot angrep fra alle parter i væpnede konflikter. Norge følger opp denne prosessen og arbeider for at målet blir gjennomført hvor en har slike konflikter.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Norge er en av de største bidragsyterne til Unicef og støtter dermed opp om fondets arbeid med å bistå land i å ratifisere og implementere Barnekonvensjonen og dens tilleggsprotokoller³⁰. Andre organisasjoner som arbeider med gjennomføringen av Barnekonvensjonen som Childs Rights Information Network og Child Rights Con-

²⁷ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/UPR-Main.aspx>

²⁸ http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/F?p=NORMLEX-PUB:12100:0:NO::P12100_ILO_CODE:P029

²⁹ <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2014/November/unodc-presents-legal-tool-to-reduce-violence-against-children.html>

³⁰ Norge har ikke ratifisert 3. tilleggsprotokoll til barnekonvensjonen, som ville gitt barn klagerett til FN.

nect mottar også støtte. Det norske barneombudet mottar støtte for arbeidet med å informere om overvåkingsmekanismer på nasjonalt nivå i samarbeidsland.

Norge støtter det globale programmet til FNs befolkningsfond UNFPA og UNICEF for bekjempelse av kjønnslemlestelse. Dette arbeidet inkluderer en omfattende mobilisering av en rekke samfunnsaktører inkludert ungdomsorganisasjoner, menneskerettighetsorganisasjoner, religiøse ledere og parlamentarikere som jobber på lokalt nivå. Programmet har styrket helsevesenet i partnerland i både forebygging og behandling av kjønnslemlestelse, blant annet gjennom opplæring i behandling av komplikasjoner. Programmet har bidratt til at flere land har innført forbud mot kjønnslemlestelse og etablert nasjonale strategier for bekjempelse av praksisen.

Norge støtter ILOs internasjonale program for utryddelse av barnarbeid, IPEC³¹, som arbeider i 90 land og samarbeider med UNICEF, UNDP, andre FN-organisasjoner, Ngo-er og private bedrifter.

Væpnede gruppers bruk av barn som soldater eller for andre formål i konflikter representerer alvorlige brudd på barns grunnleggende rettigheter og frihet. Norge støtter derfor grupper som Child Soldiers International³² som arbeider med avmilitarisering og oppfølging av barnesoldater.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge arbeider med å beskytte barn mot vold og andre overgrep. Barn som bor i Norge er, uavhengig av nasjonalitet, beskyttet av norsk lovgivning og myndighetene er forpliktet til å gripe inn ved overgrep mot barn. Ved overgrep mot barn som avdekkes i andre land, f.eks. relatert til pedofile ringer på internett, varsles og samarbeides det med politiet i det landet som har jurisdiksjon.

Internasjonalt er Norge en pådriver for at de samme rettighetene skal gjelde alle barn, uavhengig av nasjonalitet. Dette gjøres i bilaterale og multilaterale menneskerettighetsdialoger og gjennom støtte til internasjonale organisasjoner som Unicef.

Regjeringen understreker betydningen av skolegang for alle barn og uttrykker bekymring over antallet barn, og særlig jenter, som får utdanningsløpet avbrutt som følge av vold, misbruk og overgrep. Derfor gjøres det en betydelig innsats for å

sikre at alle barn får gjennomføre utdanningen sin i trygge omgivelser.

Det er få spenninger mellom internasjonale virkninger av norsk politikk og norsk utviklingspolitikk mht. målet om å stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold og tortur mot barn. Norsk politikk, enten den er nasjonal eller internasjonal, er basert på forståelsen av at barn og unges rettigheter er absolutte og at det er et globalt felles gode å opprettholde disse, på linje med andre menneskerettigheter.

Generelt kan det hevdes at norsk politikk bidrar til å oppfylle delmål 16.2, men også at den politikken som er rettet mot forhold i Norge i begrenset grad påvirker forholdene i utviklingsland. Norsk bistandspolitikk bidrar imidlertid klart til å fremme de forhold som dette delmålet sikter mot å avhjelpe.

Mål 16.3: Fremme rettstaten nasjonalt og internasjonalt, og sikre lik tilgang til rettsvern for alle
Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Rettstaten og lik tilgang til rettsvern for alle er en sentral komponent i godt styresett og en forutsetning for bærekraftig utvikling. Til tross for at mange land har vedtatt lovverk som i prinsippet sikrer alle borgere like rettigheter, gjenstår det ofte betydelige utfordringer i implementeringen av disse. Kjønn, etnisitet, fysisk og mentalt funksjonsnivå, religion og seksuell legning er personlige markører som gir ulikt rettsvern i mange land. Forhold som religion og tradisjon kan mange steder påvirke rettshåndhevelsen slik at utsatte og marginaliserte grupper diskrimineres. I tillegg har flere land lovverk som *ikke* sikrer alle like rettigheter.

I tillegg til diskrimineringsproblematikk kan en rekke andre forhold svekke og uthule individers og juridiske personers rettsvern. Manglende kapasitet i rettsvesenet og i politiet og/eller utilstrekkelige ressurser og faglig kompetanse er hindre for en effektiv rettstat i mange av Norges samarbeidsland. Korrupsjon er et utbredt problem som forsterker eksisterende svakheter i et lands rettssystem ved at det gir de med makt og penger anledning til å omgå loven mens de uten midler og politiske kontakter blir ytterligere marginalisert. Flere steder bidrar manglende tiltro til det juridiske systemet, ofte i kombinasjon med betydelige kostnader knyttet til det å anlegge sak eller forsvare seg, til at mange velger å ikke benytte systemet i det hele tatt.

³¹ <http://www.ilo.org/ipsec/lang-en/index.htm>

³² <http://www.child-soldiers.org/>

Et annet bekymringsfullt trekk er hvordan flere stater benytter lover og håndhevelse av disse til å kneble journalister, menneskerettighetsforkjempere, andre representanter for sivil samfunn og politisk opposisjon. Også miljøforkjempere følges. Med henvisning til bestemmelser om nasjonal sikkerhet eller anklager om økonomisk mislighold opplever mange som deltar i det offentlige ordskiftet å bli utsatt for arrestasjoner eller å miste arbeidet.

I internasjonal sammenheng er det en betydelig spenning mellom staters suverenitet og statslederes immunitet og det internasjonale samfunnets ønske om å holde enkeltindivider – inkludert statsledere – ansvarlige for brudd på internasjonal strafferett og folkeretten. Arbeidet med å styrke staters forpliktelser i henhold til nasjonal og internasjonal lovgivning er en kontinuerlig prosess.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Rettsikkerhet er anerkjent som et viktig globalt fellesgode og et sterkt internasjonalt rettssystem er en grunnpilar i Norges utenrikspolitikk. Norge har tradisjonelt vært en sterk støttespiller for utviklingen av den internasjonale strafferetten og har også bred erfaring med å etablere og skape gode rammevilkår for institusjoner som er nødvendige for dannelsen av en rettstat.

I Norge står prinsippet om den uavhengige rettstaten sterkt og er uløselig knyttet til menneskerettighetene. På nasjonalt nivå finnes mekanismer både i Grunnlov og lov som skal sikre domstolenes uavhengighet. Ankemuligheter og lik tilgang til domstolene skal ivareta den enkeltes rettsikkerhet. Samtidig har også Norge utfordringer mht. diskriminering og forskjellsbehandling og det pågår et kontinuerlig arbeid med å redusere diskriminering i dagliglivet.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge fremmer rettstatens prinsipper gjennom dialog med andre land og arbeidet i internasjonale og regionale organer. Norge tar også opp brudd på disse prinsippene og mangelfull implementering av internasjonale forpliktelser både bilateralt og multilateralt. Norge er en aktiv støttespiller til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen³³, herunder som bidragsyter til reformprosesser

³³ <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

som skal sikre domstolens langsiktige virke. I tillegg bidrar Norge med et nasjonalt medlem til Europarådets Veneziakommisjon³⁴ som har som oppgave å rådgi medlemsstatene i lovgivnings-spørsmål, især konstitusjonelle spørsmål.

Beredskapsgruppen Styrkebrønnen³⁵, etablert i 2004, består av personell fra norsk justis-sektor; fra påtalemyndigheten, domstoler, forsvarsadvokater, og kriminalomsorgen. Disse tar oppdrag for internasjonale organisasjoner og enkeltland og gir råd og bistand om blant annet utvikling av rettstatsinstitusjoner og prinsipper. Norsk politi bidrar gjennom deltakelse i ulike internasjonale operasjoner.

Utviklingspolitikkenes bidrag til utvikling på området

Menneskerettighetene, inkludert hensynet til individets rettsikkerhet og myndighetenes ansvarlighet, er fra 2016 innført som et nytt tverrgående hensyn i norsk bistand. Hensynet til rettsikkerhet skal derfor vurderes i planlegging av norsk bistand og følges opp nærmere der hvor det er relevant. Norge bidrar til utforming av de institusjonelle rammene for utvikling og styrking av rettstaten gjennom multilateral og bilateral støtte til enkeltland og til sentrale internasjonale aktører på dette området, som f.eks. FNs utviklingsprogram (UNDP).

Norge fullfinansierer og driver programmet Training for Peace (TFP)³⁶ som er rettet mot fredsbevarende operasjoner i Afrika. Prosjektet har siden opprettelsen i 1995 hatt som mål å trene ansatte i sivile institusjoner i afrikanske stater, inkludert politiet, til å bidra i fredsbevarende styrker i regi av Den afrikanske union (AU) og FN. Norsk politi har bidratt til opplæring og gjennom mentorarbeid.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Det er flere grunner til å svare ja på dette spørsmålet. For det første er rettstatens institusjoner og prinsipper høyt prioritert i Norge. Dette innebærer bl.a. at korrupsjon i utviklingsland straffefølges i Norge.

Internasjonalt er Norge svært aktiv i FN og andre internasjonale fora når det gjelder denne sentrale komponenten av menneskerettighetene. I mange land er det ikke opplagt at rettstat og

³⁴ <http://www.venice.coe.int/webforms/events/>

³⁵ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/opptak-av-personell-til-styrkebrønnen/id621011/>

³⁶ <http://trainingforpeace.org/>

menneskerettigheter hører sammen. Norge bidrar til å fremholde denne enheten og holde debatten levende. Også i bilaterale utenrikspolitiske samtaler er dette et viktig element.

På bistandssiden har Norge lenge drevet opplæring og institusjonsbygging som bygger opp under rettstaten basert på menneskerettighetene – også i stater rammet av konflikt. Dette arbeidet videreføres.

Mål 16.4: Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon av ulovlige finans- og våpenstrømmer, gjøre det enklere å spore opp og returnere stjålne eiendeler, samt bekjempe alle former for organisert kriminalitet

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Globalisering har gitt økt flyt av varer og mennesker over landegrensene. Mange av disse strømmene, som internasjonal handel og spredning av teknologi, har vært svært positive for nasjonal og global utvikling. Globaliseringen har imidlertid også åpnet for strømmer av uønskede elementer i større skala enn noen gang før.

I utviklingssammenheng har ulovlige finans- og våpenstrømmer særlig negative sosioøkonomiske effekter og utgjør en betydelig utfordring både for utviklingspolitikk og for annen politikk. Ulovlige finansstrømmer fører til ekstrakostnader og reduserte ressurser til utvikling. Ulovlig våpenhandel er i mange tilfeller den viktigste muligheten terroristgrupper og kriminelle nettverk har for å skaffe seg våpen. Økt kontroll med illegal våpenhandel kan bidra til å begrense terrorgrupper, opprørere, og kriminelles evne til å utfordre myndigheter, så vel som myndighetenes evne til å undertrykke egen befolkning.

Ulovlige finansstrømmer: Internasjonale finansielle transaksjoner knyttet til illegal virksomhet, har fått økt oppmerksomhet de senere årene. Store verdier som skyldes miljøkriminalitet, narkotikahandel, underslag og tyveri flyttes årlig ut av både utviklingsland og utviklede land. Noen av disse ressursene kunne, om de hadde blitt beskattet i opphavlandet, finansiert skolegang, helse, velferd og andre utviklingstiltak. Ved å sette en stopper for den ulovlige kapitalflukten kan en også avskjære en viktig kilde til terrorfinansiering. Erkjennelsen av dette førte til bl.a. Addis Action Agenda³⁷ som løftet frem bekjempelse av illegal kapitalflyt som ett av flere virkemidler for å

mobilisere de nødvendige ressursene for å oppnå bærekraftsmålene innen 2030. Lekkasjen av de såkalte «Panama Papers» har gitt videre innsikt i omfanget av illegal kapitalflyt globalt.

I mange tilfeller er det vanskelig eller tilnærmet umulig å spore opp illegale transaksjoner uten spesialisert og omfattende etterforskning i flere jurisdiksjoner. Arbeidet kunne i teorien gjøres mer effektivt ved å styrke nasjonale skattemyndigheters kapasitet og evne til å holde oppsyn med skattepliktiges inntekts- og formuesforhold, i tillegg til å delta i prosesser som styrker åpenheten i den globale økonomien og finanssystemene generelt. Politisk vilje til å ta tak i problemet er imidlertid avgjørende og slik vilje er ikke alltid til stede i alle land.

Ulovlige våpenstrømmer: Ulovlig våpenhandel er blant de viktigste kildene til våpen og ammunisjon for kriminelle nettverk, terroristgrupper og stater under våpenembargo. De aller fleste ulovlige våpen har opprinnelig vært lovlige og registrerte, men korrupsjon og manglende omsetningskontroll og -rapportering bidrar ofte til at de havner på det illegale markedet. I tillegg til at det illegale våpenmarkedet er en viktig kilde til våpen og ammunisjon for kriminelle nettverk og ikke-statlige væpnede grupper, utgjør illegal våpenhandel en viktig inntektskilde for mange slike grupper.

Organisert kriminalitet: En gjennomgang av rettskraftige dommer i Norge³⁸ viser at totalt er rundt hundre personer blitt dømt for organisert kriminalitet av norske domstoler. Dette omfatter personer fra mer enn tjue ulike land.

Organisert kriminalitet er sammen med korrupsjon, voldelig ekstremisme og terrorisme en viktig faktor som bidrar til at stater blir mer sårbare. I økende grad ser man også et samspill, hvor organisert kriminalitet finansierer terror-, milits- og opprørsgrupper. Nettverkernes aktivitet og rekkevidde er ofte grenseoverskridende, og har konsekvenser for regional stabilitet.

Sammenhengene mellom organisert kriminalitet, terrororganisasjoner og sårbarhet er komplekse og sammensatte. Stortingsmelding nr. 37 (2014–2015) om globale sikkerhetsutfordringer drøfter mange av disse sammenhengene og beskriver hvordan de innvirker negativt på annen innsats. Meldingen nevner en rekke tiltak som kan bidra til å redusere sårbarhet og til å sette inn spisset innsats mot faktorer som øker staters sårbarhet, inklusive organisert kriminalitet.

³⁷ http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf

³⁸ https://www.politi.no/kripos/organisert_kriminalitet/

Internasjonalt utgjør narkotikasmugling, menneskesmugling, våpenhandel, miljø- og IKT-kriminalitet de største sektorene innen organisert kriminalitet. I noen utviklingsland er voldelige utslag av slik kriminalitet omfattende og innebærer en daglig risiko for befolkningens liv og helse, undergraver lovlig næringsvirksomhet og gir store tap av skatteinntekter og ressurser. Både politiske institusjoner, næringsliv, utviklingsmål, miljø og sikkerhet trues.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Ulovlige finansstrømmer: Norge er i stor grad preget av åpenhet og sammen med arbeidet i ulike tilsynsorganer, som f.eks. finanstilsynet, har dette bidratt til at ulovlige finansstrømmer både inn og ut av landet har begrenset omfang. Norge har et stort nettverk av avtaler som sikrer utveksling av skatteopplysninger mellom land. Norge har også, sammen med de øvrige nordiske landene, inngått avtaler om utveksling av skatteinformasjon med land som tidligere har vært lukket for innsyn. Disse initiativene bidrar til at skatteetaten mottar opplysninger om norske skatteytteres formuer og inntekter i utlandet.

Det er uttrykt tydelige forventninger til norske statlige virksomheter knyttet til bl.a. antikorrupsjonsarbeid,, uttrykt bl.a. gjennom norsk statlig eierskapspolitikk (jf. Meld. St. 27 (2013–2014) Report to the Storting (white paper) 2013–2014 Diverse and Value-creating Ownership. P78 ff)³⁹. Statlige myndigheter har også tett dialog med norske private bedrifter om samfunnsansvar og forventninger til både offentlige og private selskaper er uttrykt bl.a. gjennom den norske handlingsplanen for næringsliv og menneskerettigheter⁴⁰. Norge har også etablert korrupsjonslovgivning i tråd med *FNs konvensjon mot korrupsjon* (UNCAC⁴¹) og *OECDs Anti Bribery Convention*⁴². Videre arbeides det med å få implementert EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv⁴³ og Financial Action Task Forces (FATFs) anbefalinger⁴⁴.

³⁹ <https://www.regjeringen.no/en/topics/business-and-industry/state-ownership/statens-eierberetning-2013/the-state-ownership-report/id2395364/>

⁴⁰ https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/business_hr/id2457944/

⁴¹ <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>

⁴² <http://www.oecd.org/corruption/oecdantibriberyconvention.htm>

Gjennomføringsmekanismene i UNCAC og Europarådets *Group of States against Corruption* (GRECO)⁴⁵ har fastslått at norsk straffelovgivning mot korrupsjon er i fullt samsvar med våre folkerettslige forpliktelser. Oppfølging av UNCAC og OECDs Anti-Bribery Convention pålegger staten å straffeforfølge norskbaserte personer og virksomheter tatt for korrupsjon i utlandet. Av 9 pådømte korrupsjonssaker i 2014 og 2015 var det ifølge Transparency International 3 saker som involverte bestikkelser med relasjon til personer i andre land⁴⁶.

De siste 10–11 årene har Norge ligget helt i front i det politiske arbeidet med å få satt ulovlig kapitalflukt på den internasjonale dagsorden. En har blant annet med stort hell ledet arbeidet med å få dette på Verdensbankens agenda og sammen med de andre nordiske landene har vi insistert på at nettopp Verdensbanken – som verdens største utviklingsinstitusjon – må engasjere seg på dette området. I FN-forhandlingene om bærekraftsmålene arbeidet Norge aktivt for at illegal kapitalflyt skulle bli inkludert i mål 16 med et langsiktig indikativt måltall for reduksjon av omfanget.

Norge var ett av de første landene som innførte land-for-land rapportering for multinasjonale selskaper innen utvinningsindustrien. Stortinget ba i fjor sommer Regjeringen om å se på behovet for å forbedre rapporteringsregelverket ytterligere. Videre ba Stortinget Regjeringen om å fremme forslag om et norsk offentlig eierskapsregister for å sikre åpenhet om eierskap i norske selskaper og styrke innsatsen mot skattekriminalitet, korrupsjon og hvitvasking. Stortinget ba om at et slikt register følger opp tilrådingene fra Financial Action Task Force om internasjonale standarder for bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering, samt at registeret følger opp EU-reguleringen på dette området. Regjeringen er godt i gang med å følge opp Stortingets ulike anmodningsvedtak.

Norge støtter også opp om etableringen av nye initiativer for bekjempelse av skatteunndragelse som Addis Tax Initiative⁴⁷ og etableringen av OECDs Anti-Corruption Centre.

⁴³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849>

⁴⁴ <http://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

⁴⁵ http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp

⁴⁶ <http://www.transparency.no/wp-content/uploads/sites/10/domssamling2016.pdf>

⁴⁷ <http://www.un.org/esa/ffd/ffd3/commitments/commitment/addis-tax-initiative.html>

Ulovlige våpenstrømmer: Nasjonalt samarbeider en rekke instanser med å kontrollere antallet ulovlige våpen i Norge. Norge har et stort antall skytevåpen i privat eie, de aller fleste beregnet på jakt og konkurranseskyting. Til tross for et omfattende rammeverk for oppsyn med skytevåpen i Norge antas det likevel at antallet ulovlige våpen er betydelig. På tross av at den samlede våpentettheten er stor, er imidlertid antallet tilfeller av væpnet kriminalitet svært begrenset.

Norge har iverksatt en rekke tiltak og etablert kontrollorganer som skal sikre at norske våpen ikke ender opp i områder rammet av konflikt eller hos undertrykkende regimer utenfor landets grenser. UDs Seksjon for eksportkontroll skal sammen med forsvarrets ordninger hindre at norskeide eller norskproduserte våpen kommer på avveie. Salget av eldre marinefartøyer til Nigeria er et av de seneste eksemplene på utfordringene en møter i dette arbeidet og viser viktigheten av fortsatt forbedring av rutiner.

I internasjonale fora og organisasjoner støtter Norge aktivt opp om tiltak for å begrense ukontrollert flyt av våpen av alle typer. Norge ser kontroll med spredning av ulovlige våpen som viktig i arbeidet med å redusere væpnet vold og menneskelige lidelser i konfliktområder. Dette gjelder masseødeleggelsesvåpen, men også små lette håndvåpen. Norge ble i 2014 det 11. landet som signerte Arms Trade Treaty (ATT)⁴⁸. Avtalen er svært viktig fordi den inneholder viktige forbud og kriterier knyttet til eksportlisenser, menneskerettigheter, organisert kriminalitet, og kjønnsbasert vold.

Bekjempelse av organisert kriminalitet: Norge bekjemper organisert kriminalitet på flere måter. Det skal bl.a. opprettes en ekspertgruppe som skal analysere hvordan alvorlig og organisert kriminalitet påvirker land hvor Norge har utenriks- og utviklingspolitiske interesser og den skal foreslå koordinerte tiltak. Dette inkluderer dialog med private aktører og med næringslivet.

International IDEA⁴⁹ hevder at det globale arbeidet mot organisert kriminalitet i noen grad preges av å være håndtert av en rekke hver for seg effektive organisasjoner, men uten at noen av dem har fått et klart strategisk hovedansvar. IDEA mener dette indikerer en systematisk svikt i evnen til å takle organisert kriminalitet effektivt. I tråd med dette støtter Norge Globalt initiativ mot organisert kriminalitet⁵⁰, et nettverk med over

100 internasjonale eksperter som skal utarbeide en global strategi for innsats på både utviklings-, justis- og sikkerhetsområdet, globalt, regionalt og på landnivå.

Det skal også utarbeides en strategi for Norges internasjonale arbeid mot organisert kriminalitet som omfatter områdene utvikling og sikkerhet.

Norge har tatt initiativet til INTERPOLs arbeidsgruppe mot fiskerikriminalitet⁵¹, er et aktivt medlem av denne og leder for tiden gruppen. Norge har også tatt initiativet til FNs kontor for rusmidler og kriminalitets (UNODCs) ekspertgruppe om grenseoverskridende organisert kriminalitet på havet⁵². Økt internasjonalt politisamarbeid er viktig for å kunne etterforske de som står bak grenseoverskridende organisert kriminalitet i fiskeriene, særlig i utviklingsland. Norge deltar også aktivt i å fremme FATF-standardene mot hvitvasking og terrorfinansiering for å bidra til at flere land implementerer dem på en korrekt, effektiv og virkningsfull måte.

Stortingsmeldingen Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken (2014–2015) sier at Regjeringen vil være åpen for utvikling av nye folkerettslig bindende instrumenter og standarder mot alvorlig og grenseoverskridende kriminalitet.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Ulovlige finansstrømmer: Norge skal ikke etablere utviklingssamarbeid med land på OECDs eller EUs lister over land eller lukkede jurisdiksjoner. Dette gjelder også for Statens Investeringsfond for Næringsvirksomhet i Utviklingsland (Norfund⁵³), Norges viktigste virkemiddel for å bekjempe fattigdom gjennom utvikling av privat sektor. Fondet skal unngå å bruke tredjeland som Norge ikke har skatteinnsynsavtale med eller som ikke følger OECDs retningslinjer på skatteområdet.

UD bidro i 2015 med 68 mill. kroner i støtte til Verdensbankens, de regionale utviklingsbankenes, Extractive Industries Transparency Initiatives (EITI), sivilsamfunnsorganisasjoners og tenketankers arbeid mot ulovlig kapitalflyt. Mesteparten av denne støtten videreføres i 2016. I til-

⁵⁰ <http://globalinitiative.net/>

⁵¹ <http://www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/Environmental-Compliance-and-Enforcement-Committee/Fisheries-Crime-Working-Group>

⁵² https://www.unodc.org/documents/organized-crime/GPTOC/Issue_Paper_-_TOC_at_Sea.pdf

⁵³ <http://www.norfund.no/>

⁴⁸ <https://www.un.org/disarmament/convarms/att/>

⁴⁹ <http://www.idea.int/>

legg blir det gitt støtte til IMF's fond mot hvitvasking og bekjempelse av terrorisme.

Norge samarbeider også om denne problematikken med våre partnerland, blant annet gjennom støtte til styrking av nasjonale skatteinstitusjoner. Ett eksempel er samarbeidet med Zambia Revenue Authority, skatteetaten i Zambia, under bistandsprogrammet Skatt for utvikling som ble lansert i 2011. Samarbeidet med Zambia har resultert i betydelig økning av Zambias skatteinntekter fra kobberutvinningen.

Ulovlige våpenstrømmer: Den norske utviklingspolitikken innsats mot ulovlige våpenstrømmer er konsentrert om noen viktige områder. Ett av disse er avvæpning og demobilisering av væpnede grupper og eventuell destruering av innsamlede våpen. Norsk innsats på dette området går både gjennom de store, mellomstatlige organisasjonene og til ikke-statlige organisasjoner, da mindre partnere og organisasjoner i enkelte situasjoner er mer fleksible enn store multilaterale organisasjoner. Denne varierte tilnærmingen til avvæpning og demilitarisering er spesielt viktig i områder hvor det er begrenset tillit til egen regjering og til FN.

Bekjempelse av organisert kriminalitet: Norsk bistandsarbeid har bidratt til økt innsikt i organiserte kriminelle nettverks betydning for korrupsjon, voldelig ekstremisme, menneskehandel og staters sårbarhet. Dette har styrket oppmerksomheten omkring organisert kriminalitet i planleggingen av utviklingspolitikken.

I arbeidet med å redusere internasjonal kriminalitet og menneskesmugling bidrar Norge med støtte til FN, EU og en rekke internasjonale og mellomstatlige organisasjoner og initiativer. Inn under dette arbeidet hører også samarbeidet med EU og andre for å kartlegge og begrense menneskesmuglingen i Afrika, og deltakelse i arbeidet for å støtte landene som mottar mange migranter.

Flere bistandsprogrammer er direkte eller indirekte rettet mot bekjempelsen av organisert kriminalitet. Klima- og skoginitiativet søker å bidra til forbedret styresett i samarbeidsland knyttet til innsatser mot kriminalitet i skogsektoren og annen illegal utnyttelse av naturressurser, som ulovlig hogst og jakt samt handel med truede arter. Dette er omfattende og voksende kriminelle områder som har nære bånd til annen internasjonal organisert forbrytervirksomhet. Klima- og skoginitiativet samarbeider med multilaterale organisasjoner som UNODC og INTERPOL mot bl.a. ulovlig utnyttelse av naturressurser. Tilsvarende er bekjempelse av fiskerikriminalitet et sentralt tema i utviklingsprogrammet Fisk for utvik-

ling. På dette feltet har Norge også bidratt til å etablere et akademi for fiskerikriminalitet ved Nelson Mandela Metropolitan University i Sør-Afrika hvor kontrollmyndigheter og politi får opplæring i kontrollrutiner og etterforskning av fiskerikriminalitet.

Det er besluttet etablert et bistandsprogram rettet mot organisert kriminalitet og ulovlig handel som rammer utviklingsland. Programmet starter i 2016 og skal trappes gradvis opp. Innsatsen mot organisert kriminalitet i utviklingsland skal styrkes gjennom bygging av analysekapasitet, systemer for deling av informasjon og fokusert innsats innenfor politi, toll- og rettsvesen. Innsatsen mot kriminalitet i ulike tematiske satsninger skal spisses, f.eks. på miljøfeltet og mot fiskerikriminalitet, når det gjelder ulovlig kapitalflyt og mht. satsinger regionalt og på landnivå.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Den norske innsatsen i bekjempelsen av ulovlige finans- og våpenstrømmer og organisert kriminalitet er omfattende. Norge har i en årrekke arbeidet for få satt illegale finansstrømmer på den internasjonale dagsorden. Det er etablert et omfattende nasjonalt regelverk for å hindre at norske selskaper bidrar til disse strømmene og omfattende samarbeid med en rekke land mot brudd på regelverket. Norske bistandsmidler har også blitt brukt for å styrke samarbeidslands kapasitet til å begrense ulovlig finansflyt og hindre ulovlig skatteflykt.

Ulovlige våpenstrømmer påvirkes primært av annen norsk politikk enn utviklingspolitikken. Norge har blant annet vært en aktiv pådriver for økt internasjonal kontroll med og informasjonsutveksling rundt våpenhandel generelt, bl.a. merking av våpen og ammunisjon, kontroll med omsetning av lette håndvåpen og arbeid mot klassebomber. I utviklingspolitikken har innsatsen på denne tematikken primært vært knyttet til avvæpning og demilitarisering av væpnede grupper etter at en konflikt er avsluttet. Dette arbeidet bidrar også til å stoppe videre flyt av våpen som samles inn for å destrueres.

Organisert kriminalitet har de senere årene fått økt oppmerksomhet, blant annet fordi forståelsen av hvordan slik kriminalitet bidrar til å gjøre land mer sårbare har økt. Norsk utviklingspolitikk og annen politikk er blant annet derfor rettet mot områder som ressursforvaltning, som betyr mye for staters inntekter og hvor også kriminelle ser store muligheter i tyveri, underslag og annen korrupsjon. Det er bl.a. av denne grunn og fordi ring-

virkningene til andre utviklingsland og globalt er så store, besluttet å etablere et bistandsprogram rettet mot organisert kriminalitet og ulovlig handel.

Samlet kan det hevdes at norsk politikk bidrar til å fremme oppnåelse av mål 16.4. Utfordringer knyttet til korrupsjon, ulovlige finansstrømmer, ulovlig handel med våpen og annen organisert kriminalitet, krever imidlertid økt samarbeid mellom verdens land for å sikre reell fremgang på dette målet globalt.

Mål 16.5: Oppnå en betydelig reduksjon i alle former for korrupsjon og bestikkelser

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Korrupsjon er en viktig årsak til ulikhet og en stor utfordring i fattigdomsbekjempelse. Det svekker tilliten til myndigheter, næringsliv og markedet og undergraver vekst og utvikling. Korrupsjon rammer fattige uforholdsmessig hardere enn andre ved at de ikke får tilgang til grunnleggende tjenester til en pris de kan betale. OECD definerer korrupsjon som «Statsansattes aktive eller passive misbruk av makt for fordeler av økonomisk eller annen karakter». Ifølge NHO forekommer korrupsjon når «en person i en betrodd stilling eller verv, privat eller offentlig, setter ansvaret knyttet til stillingen eller vervet til side og misbruker makten som ligger i stillingen eller vervet, og ved dette oppnår enten privat fordel eller belønning, eller urettmessig tilstreber en fordel til egen organisasjon eller firma». Gevinsten kan ta form av bestikkelser, uberettiget gave eller fordel eller løfte om dette for å utføre eller ikke utføre en tjenestehandling.

Korrupsjon viser seg på mange måter, som i møtet mellom offentlige tjenestepersoner og publikum, i omfattende forretningsavtaler eller i fordelingen av ressurser for å sikre fortsatt makt og rikdom for den politiske ledelsen i et land. Globalt sett er omfanget enormt. På korrupsjonstoppmøtet i London i mai 2016 hvor statsminister Solberg deltok og bl.a. redegjorde for norsk innsats^{54 55}, ble det sagt at mer enn 1 billion amerikanske dollars hvert år utføres fra land gjennom illegal kapitalflukt. Totalt regner IMF med⁵⁶ at det

på global basis stjeles mellom 1500 og 2000 milliarder dollars gjennom korrupsjon. Kostnaden ved dette tilsvarer rundt 5 pst. av verdens samlede BNP⁵⁷.

Korrupsjon påvirker samfunn på mange måter. Det representerer en stor utfordring for demokratisk utvikling og for rettstaten fordi institusjoner og politiske posisjoner taper legitimitet når de misbrukes for personlig gevinst. Korrupsjon fører også til betydelige samfunnsøkonomiske tap og ineffektivitet når mindre konkurransedyktige aktører urettmessig vinner anbud. Korrupsjon kan virke avskrekkende på investorer og kan medføre store økonomiske tap for land som følge av uhederlig forvaltning av fornybare- og ikke fornybare ressurser.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

I Norge har vi lite korrupsjon og lite skatteunndragelse i forhold til mange andre land. Befolkningen har generelt stor tillit til at politikere og embetsverk forvalter våre felles verdier fornuftig og ikke forsyner seg av dem. Åpenhet er et nøkkelord. Tilliten bunner bl.a. i at det norske samfunnet er relativt åpent. Det er enkelt å få informasjon om hvem som eier selskaper, har betydelige formuer, hva enhver tjener, hva skattepengene går til og hva byråkratiet baserer sine beslutninger på. Offentleglova som gir alle rett til innsyn, gjør det mulig å få informasjon om hvilket grunnlag forvaltningen fatter sine beslutninger på og hvilke vurderinger som er gjort. Brukervennlige informasjonssystemer gjør det enkelt for publikum å få informasjon. Systemene forbedres stadig. Det finnes i tillegg en rekke ombud som ivaretar bl.a. forbrukeres, pasienters, barns og diskriminerte personers rettigheter i møte med det offentlige. Vi har et effektivt finanstilsyn og konkurransetilsyn og et nærmest ubestikkelig politi og tollvesen. Et aktivt sivilsamfunn bidrar også til tillits- og konsensussskapende åpenhet.

Korrupsjonssaker knyttet til norske selskaper de senere årene i flere høyrisikoland understreker viktigheten av fortsatt innsats på dette området. En internasjonal undersøkelse gjort av konsulentfirmaet Ernst & Young viser at 16%⁵⁸ av nor-

⁵⁴ https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/london_antikorruptjon/id2502042/

⁵⁵ <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/corruption/id2500615/>

⁵⁶ <http://www.reuters.com/article/us-imf-corruption-idUSKCN0Y22B7>

⁵⁷ <http://reports.weforum.org/global-agenda-council-2012/councils/anti-corruption/>

⁵⁸ [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-corporate-misconduct-individual-consequences/\\$FILE/EY-corporate-misconduct-individual-consequences.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-corporate-misconduct-individual-consequences/$FILE/EY-corporate-misconduct-individual-consequences.pdf)

ske respondenter mener at bestikkelser og korrupsjon er allment forekommende i næringslivet. Selv om dette er betydelig bedre enn i de fleste andre land indikerer det at Norge kan ha et forbedringspotensial. Korrupsjon i Norge vil kunne ha forgreninger til utlandet og utviklingsland, og dermed bidra til å opprettholde internasjonal korrupsjon. Dette gjør det nasjonale antikorrupsjonsarbeidet enda viktigere.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge har ratifisert internasjonale konvensjoner mot korrupsjon og tilpasset norsk lov slik at nordmenn og personer ansatt i norske selskaper kan straffes dersom de bidrar til korrupsjon. I tillegg har arbeidsmiljøloven siden 2007 lovfestet at alle selskaper som hovedregel skal ha tilrettelagt for varslingsystemer. Det er arbeidsgivers plikt å sørge for at dette overholdes. Personer som avdekker og varsler om kritikkverdige forhold eller ulovligheter er viktige i arbeidet mot korrupsjon. Mange misligheter avdekkes gjennom forvarlige og pålitelige varslingsystemer.

Også norske investeringer i utlandet reguleres av nasjonal lovgivning og retningslinjer. Norske selskaper med statlig eierandel⁵⁹ har tydelige forventninger til arbeidet mot korrupsjon. Det forventes at de skal være ledende på sine områder. Statlig eierskap kan bidra til å påvirke arbeidet mot korrupsjon i utlandet gjennom selskapsdialogen. For Statens pensjonsfond utland (SPU) er det fastsatt etisk motiverte retningslinjer⁶⁰ for observasjon og utelukkelse av selskaper.

Internasjonalt deltar Norge aktivt i antikorrupsjonsarbeid gjennom medlemskap og/eller støtte til en rekke globale organisasjoner og initiativer som arbeider med å sikre åpenhet, bekjempe korrupsjon og begrense illegal kapitalflyt. Disse initiativene inkluderer Europarådet, OECD, FN, FATF og EITI. Norge samarbeider også med Interpol gjennom deltagelse i etterforskning av korrupsjon og stjalne verdier og repatriering av disse.

Norad har siden 2005 ledet et internasjonalt nettverk av korrupsjonsjegere⁶¹ fra rundt 18–20 land. Medlemmene kommer hovedsakelig fra

⁵⁹ <https://www.regjeringen.no/en/topics/business-and-industry/state-ownership/id1336/>

⁶⁰ <https://www.regjeringen.no/en/topics/the-economy/the-government-pension-fund/responsible-investments/id446948/>

⁶¹ <https://www.norad.no/en/front/thematic-areas/democracy-and-good-governance/corruption-hunters/>

etterforsknings- og påtalemyndigheter og antikorrupsjonsbyråer. Nettverket møtes regelmessig for å utveksle erfaringer, kunnskap og synspunkter om hva som fungerer i kampen mot korrupsjon.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Det er nulltoleranse for korrupsjon i norsk utviklingspolitikk. Det innebærer at korrupsjon medfører stans i bistandsmidler og krav om tilbakebetaling og juridisk ansvarliggjøring. Det er mange eksempler på denne typen reaksjoner ved korrupsjon og bestikkelser i tilknytning til norske utviklingsmidler.

Flere norske bistandsprogrammer har bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser som delmål. Ett av disse er Olje for utvikling⁶² (Ofu), som driver institusjonsutvikling og er basert på langsiktig samarbeid mellom norske institusjoner og partnerinstitusjoner i samarbeidsland. I 2015 var det etablert Ofu-samarbeid med 11 land, med «økonomisk, sosial og miljømessig forsvarlig forvaltning av petroleumsressurser i utviklingsland, som ivaretar hensynet til kommende generasjoner» som mål.

Norge har i en årrekke vært en av UNDPs største bidragsyttere, og har siden 1990 tallet arbeidet for at organisasjonen skal ha korrupsjon på sin utviklingsagenda – både gjennom globalt normativt arbeid og i form av operasjonelle tiltak på landnivå. Norge støtter også UNODCs anti-korrupsjonsrelaterte arbeid samt Stolen Asset Recovery Initiative (STAR)⁶³ som er et samarbeidsprogram mellom Verdensbanken og UNODC.

Bistand kan i seg selv være en kilde til korrupsjon. Åpenhet er et virkningsfullt verktøy også for å bekjempe korrupsjon i bistanden. Regjeringen pålegger derfor nå alle myndigheter og frivilligere organisasjoner som mottar norske midler å publisere de nye bistandsavtalene på internett. Dette er ment å sikre at innbyggerne i de land som mottar norsk bistand kan få kunnskap om hva norske bistandsmidler er ment å gå til og eventuelt kan varsle om misbruk av midler.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norske selskaper og personer straffefølges om de er involvert i korrupsjon nasjonalt så vel som i utlandet. Norge implementerer de internasjonale anti-korrupsjonskonvensjonene. Det arbeides

⁶² <https://www.norad.no/en/front/thematic-areas/oil-for-development/oil-for-development-programme/>

⁶³ <http://star.worldbank.org/star/>

med å gjennomføre FATF-standardene og EUs fjerde hvitvaskingsdirektiv. Som oppfølging av Stortingets anmodningsvedtak vil det bli etablert åpne eierskapsregistre som kan gi informasjon om reelt eierskap. Samlet vil dette begrense de mulighetene norske selskaper og individer har for å drive korrupsjon. I tillegg vil det bidra til å minske risikoen for at Norge brukes som transittland eller endepunkt for ulovlige finansstrømmer og hvitvasking av penger med kriminelt opphav.

Internasjonalt bidrar også Norges støtte til organisasjoner som Europarådet, OECD, FN, FATF, EITI, Verdensbanken og UNDP til å bekjempe korrupsjon. Det anses som svært viktig å videreføre engasjementet i det multilaterale samarbeidet mot korrupsjon. Det samme gjelder politisamarbeidet på dette området som Norge deltar i, samt nettverket av korrupsjonsjegere som Norge leder.

Nulltoleranse for korrupsjon i utviklingspolitikken, må antas å bidra til å redusere forekomsten av korrupsjon innen bistanden.

Det er rimelig grunn til å hevde at norsk innen-, utviklings- og utenrikspolitikk trekker i samme retning og bidrar til bekjempelse av korrupsjon og bestikkelser i utviklingsland og globalt.

Mål 16.6: Utvikle velfungerende, ansvarlige og åpne institusjoner på alle nivå

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Med institusjoner menes i hovedsak styrings- og myndighetsorganer som utfører offentlige tjenester og iverksetter politikk, men også de lover og regler som utgjør rammeverket for et samfunn. Effektiviteten og rekkevidden av virksomheten til institusjonene avhenger av deres kapasitet og av hvor stort spillerom det politiske nivået gir dem til å utføre sine oppgaver. Erfaringsmessig spiller velfungerende, ansvarlige og åpne institusjoner en viktig rolle i alle staters utvikling. Tilsvarende utgjør svake institusjoner en betydelig utfordring for utvikling og godt styresett.

Institusjoner trenger et minimum av åpenhet og frihet til å utføre sine oppgaver. Åpenhet sikrer at de som forvalter institusjonenes oppgaver kan kikkes i kortene og også at de pålegges å rapportere om sine aktiviteter. Synlig aktivitet gir sivilsamfunn, media og publikum muligheten til å holde oppsyn med hva stat og næringsliv foretar seg og om regelverkene følges. Åpenhet er en forutsetning for at brudd på regelverk oppdages og at de ansvarlige holdes til ansvar. Frihet til å utføre

sine oppgaver innebærer for eksempel at viktige kontrollinstanser som utfører lovpålagte oppgaver ikke overstyres politisk.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Norge er blant de landene i verden som scorer høyest på mål for pressefrihet, domstolenes uavhengighet, korrupsjonskontroll og åpenhet rundt nasjonal politisk prosess og budsjetter. En viktig forklaringsfaktor for dette er velfungerende, åpne og ansvarlige institusjoner på alle nivå. Norge har lang og bred erfaring med etablering av slike institusjoner og deler disse erfaringene gjennom utviklingspolitikken.

Norges medlemskap i Open Government Partnership (OGP) forplikter oss til å arbeide for større åpenhet i forvaltningen på både nasjonalt og internasjonalt nivå. Norge har nylig ferdigstilt den tredje nasjonale handlingsplanen (2016–2017) som forplikter departementene til en rekke konkrete tiltak.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge fremholder viktigheten av velfungerende, ansvarlige og åpne internasjonale institusjoner og organisasjoner. Arbeidet med å gjøre mål 16 til et klart styresett-, rettstats- og demokratimål, var en av Norges fremste prioriteter i FN forhandlingene om bærekraftsmålene. Mål 16 er blitt et mål hvor både styresett, rettstat og velfungerende institusjoner står sentralt og hvor menneskerettighetene er et gjennomgående tema.

Arbeidet med en rekke av de øvrige delmålene under mål 16 handler også om å utvikle og implementere velfungerende og åpne institusjoner. Dette inkluderer «arbeidet med å fremme rettstaten» (mål 16.3), « redusere ulovlige finans og våpenstrømmer » (mål 16.4), « redusere korrupsjon og bestikkelser » (mål 16.5), « sikre lydhøre, inkluderende, medbestemmende og representative beslutningsprosesser » (16.7) og « sikre almen tilgang til informasjon » (16.10).

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Norge støtter og driver en rekke utviklingspolitiske programmer og tiltak rettet mot utvikling av åpne og velfungerende institusjoner. Olje for Utvikling (OfU) er ett av disse programmene hvor Norge deler sine erfaringer med å forvalte oljeres-

surser på en bærekraftig måte og som samtidig fungerer som et forum til å drøfte prinsipper for integritet i forvaltningen med partnerlandene. En betydelig del av dialogen dreier seg om viktigheten av åpne og ansvarlige institusjoner.

I tillegg til disse større programmene samarbeider en rekke norske institusjoner med partnerinstitusjoner i utviklingsland. Det foregår samarbeid på universitetsnivå, Riksrevisjonen samarbeider med flere land og gir veiledning med utgangspunkt i internasjonale standarder i tillegg til annen støtte til styrking av tilvarende institusjoner og Statistisk sentralbyrå (SSB) gir statistisk rådgivning til land med mangelfulle statistikk-systemer med mål om å forbedre nasjonal kapasitet til å innhente og bruke nasjonal statistikk.

Mulighetene til å lykkes med å utvikle velfungerende og åpne institusjoner gjennom programmer som OfU eller annet samarbeid mellom institusjoner i Norge og i samarbeidsland varierer. Erfaring viser at det er størst sjanse for å lykkes i denne dialogen der hvor samarbeidslandene er seg bevisst fordelene ved å styrke de aktuelle nasjonale institusjonene.

I tillegg til de nevnte nasjonale initiativene spiller Norge en viktig rolle ved å støtte store internasjonale organisasjoners arbeid med å etablere åpne og effektive institusjoner. FNs mange fond, programmer og underorganisasjoner spiller en viktig rolle i å styrke offentlige institusjoner innenfor ulike sektorer i en rekke medlemsland. Dette arbeidet finansieres i stor grad av kjerne-midler som Norge er en aktiv bidragsyter til. Norsk støtte er svært viktig bl.a. for UNDPs arbeid med institusjonsbygging på lokalt nivå i den kritiske fasen etter avslutning av væpnet konflikt. Norge kanaliserte i tillegg betydelige midler til etablering av institusjoner gjennom Verdensbanken.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge arbeider aktivt med å utvikle velfungerende, ansvarlige og åpne institusjoner på alle nivå. Dette er blitt gjort og gjøres gjennom samarbeid mellom norske institusjoner og tilsvarende institusjoner i utviklingsland, gjennom bistandsprogrammer og gjennom å fremholde viktigheten av slikt arbeid i internasjonale fora og organisasjoner. Den mest betydelige innsatsen skjer innen bistanden, særlig i petroleumssektoren hvor Norge har stor erfaring og ekspertise.

Erfaringene med institusjonsbygging viser at det bare er der den politiske viljen er til stede at en kan forvente at bistand skal bidra til effektiv og

varig styrking av institusjoner og kompetanse. I slike tilfeller har Norges samlede politiske innsats fremmet utvikling. Der den viljen hos samarbeidspartnere mangler, oppstår det betydelige utfordringer og en lykkes sjelden med å bidra til varig åpne og effektive institusjoner.

Mål 16.7: Sikre lydhøre, inkluderende, medbestemmende og representative beslutningsprosesser på alle nivåer

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Godt styresett kjennetegnes blant annet ved at politikere og myndigheter kan holdes ansvarlige for sine beslutninger og at folk har mulighet til å gi uttrykk for sine politiske preferanser, også ved å skifte ut sine regjeringer. Fra et norsk ståsted innbefatter godt styresett rettsstat, demokrati og menneskerettigheter. Til dette hører effektive og uavhengige institusjoner som skal bidra til at beslutninger tas på inkluderende, uhildet og representativt vis. Et betydelig antall land mangler mange av disse kjennetegnene på godt styresett til tross for at formelle demokratiske institusjoner finnes.

Inkluderende og representativ beslutningstaking dreier seg i siste instans om hvor godt forankret demokratiske prosesser er i befolkningen i det enkelte land, særlig på politisk nivå. Norge har interesse av at flere land baserer seg på reelt inkluderende og representativ beslutningstaking, noe som bl.a. kan bidra til at flere land støtter en internasjonal rettsorden basert på de samme prinsippene. Formidling av fordelene med demokratisk styresett gjennom bistand eller på andre måter til land med svake demokratiske tradisjoner og hvor eliter er interessert i å beholde makt, dreier seg imidlertid mye om endring av holdninger og å oppgi hevdvunne interesser og er svært vanskelig.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge har lenge arbeidet i internasjonale fora, i regionale samarbeid og i bilaterale samtaler med andre land for å fremme demokrati, rettsstat og menneskerettighetene. I denne sammenheng er viktigheten av inkluderende og representative beslutningsprosesser fremhevet sammen med det sivile samfunns viktige rolle som pådriver for

åpenhet og for at interessegrupper skal bli hørt. Denne innsatsen er et viktig element i norsk utenriks og utviklingspolitikk. Stortinget bidrar til denne dialogen med parlamenter i andre deler av verden gjennom besøk og gjennom sitt arbeid i Den interparlamentariske union⁶⁴.

Norge bidrar med valgobservatører og annen valgrelatert støtte i mange land. Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM), som blir drevet av Norsk senter for menneskerettigheter⁶⁵ med støtte fra Utenriksdepartementet, rekrutterer og sender observatører til internasjonale operasjoner i regi av EU, OSSE⁶⁶, og FN for å påse at beslutningsprosesser tar mest mulig hensyn til alle involverte parter. Norge har også arbeidet for at sivilsamfunnet skal få delta som premissgiver i internasjonale prosesser, særlig i FN-sammenheng.

Utviklingspolitikkenes bidrag til utvikling på området

Norge spilte en sentral rolle i arbeidet med å få gjort demokratisk styresett til et hovedinnsatsområde for UNDP. UNDP gir i dag omfattende støtte til valgorganisering og mobilisering av velgere både i forkant av valg og rettet mot langsiktig kapasitetsbygging av valginstusjoner, parlamenter og lokaldemokrati. Norge har på dette feltet også et faglig samarbeid med norske fagmiljøer som Oslo Governance Centre⁶⁷.

Menneskerettigheter er ett av fire tverrgående hensyn i norsk bistand og hensynet til deltagelse og medvirkning er ett av områdene som alltid skal vurderes for norske tiltak. Norge gir også annen støtte til demokratiutvikling, der innholdet varierer avhengig av situasjon. Blant de mest sentrale satsningsområdene er gjennomføring av valg, støtte til journalister og media, ivaretagelse av menneskerettigheter inkludert likestilling og støtte til det sivile samfunn. Støtten gis både bilateralt og gjennom multilaterale kanaler som FN og Verdensbanken.

Forskning viser at inkluderende fredsprosesser, og særlig prosesser som involverer kvinner, øker sannsynligheten for å finne varige løsninger. I tråd med gjeldende handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet søkes både kvinners og menns behov, rettigheter og prioriteringer ivarettatt i freds- og sikkerhetsarbeid hvor Norge er invol-

vert. Dette inkluderer fredsprosesser, fredsbygging, humanitær innsats og i internasjonale operasjoner. Inkludering av kvinner er også et viktig element i Norges arbeid med å forebygge og bekjempe voldelig ekstremisme. Norsk kjernefinansiering av UN Women⁶⁸ er en viktig del av deres grunnlag for arbeidet med å styrke kvinnelig representasjon i folkevalgte organer og beslutningsprosesser. Norge var i 2015 tredje største giver av kjernebidrag til UN Women.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge søker å fremme inkluderende og representativ beslutningstaking i mange sammenhenger. Betydningen av at Norge har et velutviklet demokrati har begrenset betydning som eksempel til etterfølgelse for andre land. Den høye graden av deltagelse i beslutningsprosesser nasjonalt i Norge gir imidlertid legitimitet i forhold til andre aktører for Norges arbeid for å bidra til demokratisering i andre land.

Sterkere grad av demokratisk styresett i alle land er et mål for den norske utenriks- og utviklingspolitikken. Utviklingspolitikken bidrar blant annet gjennom styrking av nasjonal kapasitet til gjennomføring av valg hos samarbeidspartnere og gjennom institusjonsbygging og kompetanseutvikling på bred basis.

Mål 16.8: Utvikle og styrke utviklingslandenes deltagelse i institusjoner for global styring

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Norge har sammen med andre nordiske land engasjert seg i de pågående FN-forhandlingene om reform og utvidelse av FNs Sikkerhetsråd. Norge mener at Rådet bør utvides på en måte som sikrer at utviklingslandene blir bedre representert og at sammensetningen av Rådet reflekterer de politiske og økonomiske endringene de senere tiår, samtidig som Rådets effektivitet og legitimitet bevares. Norge tilhører flertallet av land som mener at Sikkerhetsrådet bør utvides med både faste og ikke-faste medlemmer. Den nordiske felles posisjon slår fast at Afrika bør få fast plass i et utvidet Sikkerhetsråd.

Internasjonale institusjoners legitimitet er en funksjon bl.a. av deres evne til å representere og fremme medlemsstatenes synspunkter. FN-systemet favner over et vidt spekter av oppgaver og er utformet med bred legitimitet for øye. Verdens-

⁶⁴ <http://www.ipu.org/english/home.htm>

⁶⁵ <http://www.jus.uio.no/smr/english/>

⁶⁶ <http://www.osce.org/>

⁶⁷ http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/global-policy-centres/oslo_governance_centre.html

⁶⁸ <http://www.unwomen.org/en>

banken, det Internasjonale Valutafondet (IMF), de regionale utviklingsbankene og Verdens Handelsorganisasjon (WTO) er også sentrale i utformingen av et globalt rammeverk for handel og økonomi, men bankene styres etter noe andre prinsipper enn de øvrige.

Verdensbanken, de regionale utviklingsbankene og Det internasjonale valutafondet skiller seg fra FN-systemets «ett land, en stemme»-prinsipp ved at representasjon og stemmevekt avhenger av kapitalinnskuddet, som igjen avhenger av økonomisk tyngde og, for IMF's vedkommende, deltakelse i verdensøkonomien. Styrearbeidet i disse institusjonene er i hovedsak konsensusbasert, men fordelingen av kvoter og stemmerett er likevel viktig for hvordan institusjonenes legitimitet oppfattes.

Den forrige gjennomgangen av kvoter og stemmerettsfordelingen for IMF og Verdensbanken skjedde i 2010. Endringer i den globale økonomiske geografien medførte da styrket representasjon for utviklingsland og fremvoksende økonomier. I Verdensbanken ble stemmevekten for denne gruppen økt til 47 pst., en økning på nærmere 5 pst. Det ble også besluttet å øke afrikanske lands styreprerentasjon i Verdensbanken, fra to til tre medlemmer. Frankrike, UK, USA og Tyskland måtte oppgi noe av sin stemmeandel mens de nordiske landene tapte 0,25 pst. av sin stemmeandel. 2010-reformen forplikter europeiske land til å avgi to styreplasser i IMF's styre til andre land.

Også i IMF innebar vedtakene fra 2010 økte kvote- og stemmerettsandeler for fremvoksende økonomier og utviklingsland. I tillegg ble det politisk enighet om å redusere antall styremedlemmer fra de tradisjonelle industrilandene i Europa med to. Disse to skal etter intensjonen erstattes av representanter fra fremvoksende økonomier og utviklingsland. Dette inkluderer land fra Øst- og Sentral-Europa som i 2010 var klassifisert som fremvoksende økonomier. Så langt er det gjennomført endringer som innebærer at antall styreplasser til vesteuropeiske industriland går ned med 1,64. Valgkretsen Norge inngår i bidrar til dette med 0,14 styreplasser, ved at de baltiske landene er inkludert i valgkretsens rotasjon om styreplassen. I både Verdensbanken og IMF er det nå i gang nye kvotegjennomganger. Eventuell ytterligere styrking av utviklingslands innflytelse krever flertall blant IMF's og Verdensbankens guvernører. I Verdensbanken ønsker fremvoksende økonomier å styrke sin formelle innflytelse basert på endringer i landenes økonomiske tyngde, mens fattigere afrikanske land ønsker representasjon basert på andre kriterier. Det blir

derfor en utfordring å finne en løsning som både mellominntektsland, de fattigste og de rike landene kan akseptere. Den nordisk-baltiske fellesholdningen er at stemmerettsreformen må baseres på en enkel, forståelig og dynamisk (robust over tid) formel, som i tillegg til lands økonomiske tyngde (BNP) også vektlegger landenes bidrag til utviklingsfondet IDA. Den nordisk-baltiske valgkretsen arbeider samtidig for å beskytte stemmevekten for de små og fattigste landene.

Diskusjonen i IMF dreier seg i stor grad om styrkeforholdet mellom økonomisk tyngde og andre viktige størrelser relatert til IMF's mandat, som åpenhet og deltakelse i det internasjonale økonomiske samkvemmet. Retorikken preges av behovet for å gi dynamiske utviklingsland økt innflytelse og ansvar. De fleste konkrete forslag til endringer trekker imidlertid i retning av å sikre innflytelse for store økonomier på bekostning av små, enten det er utviklingsland eller industriland.

I IMF er den nordisk baltiske valgkretsen opp-tatt av at fordelingen av kvoter skal reflektere IMF's mandat og medlemslandenes posisjon i verdensøkonomien, og støtter således at ansvar og stemmevekt blir overført til fremvoksende økonomier og utviklingsland i takt med at de blir viktigere deltakere i verdensøkonomien. I tråd med IMF's mandat må graden av åpenhet i økonomien inngå i beregningen av et lands kvote. Også i IMF ønsker den nordisk-baltiske valgkretsen å beskytte stemmevekten for de små og fattigste landene.

Handel kan fungere som en viktig drivkraft for utvikling, men det er fortsatt et betydelig potensiale for at utviklingsland benytter seg av de muligheter som internasjonal handel innebærer. Verdens Handelsorganisasjon (WTO) er den viktigste organisasjonen som regulerer det internasjonale rammeverket for handel mellom stater. WTO teller nå 164 medlemmer etter at Liberia og Afghanistan ble fulle medlemmer i løpet av sommeren 2016. Ytterligere 19 land forhandler om medlemskap, alle disse er utviklingsland. Organisasjonen har som hovedmålsetting å videreutvikle et regelbasert og åpent multilateralt handelssystem for å skape bedre forutsetninger for økonomisk vekst og velferd, ikke minst i utviklingslandene.

Integrering av utviklingslandene i det multilaterale handelssystemet og i den globale økonomien er en sentral målsetting. Multilaterale forhandlinger om handel er krevende, og er blitt mer krevende etter hvert som de økonomiske styrkeforholdene mellom land endrer seg. Å finne veien fremover for WTO, og særlig WTO's funksjon som global forhandlingsarena, er en utfordring. På

ministerkonferansen i Nairobi i 2015 var det på grunn av prinsipiell uenighet mellom medlemmene ikke realistisk med en formell avslutning av Doha-runden, men man oppnådde enighet om en pakke med beslutninger og en ministererklæring som kunne gi retningslinjer for det videre arbeidet.

Mandatene for alle OECDs komiteer har utløpsdato og må fornyes regelmessig. DACs mandat utløp 31. desember 2015, men ble forlenget til utgangen av 2016 for at man skulle kunne ta i betraktning resultatene av en intern rutinegjennomgang som skulle ferdigstilles i løpet andre halvår 2015. Gjennomgangen er blitt forsinket og resultatene foreligger ennå ikke. I tillegg har OECDs Generalsekretær iverksatt en separat gjennomgang av alle «utviklingsrelevante» deler av OECD. I mellomtiden har DAC også besluttet å etablere et eget høynivåpanel som skal gi anbefalinger om DAC fremtid i løpet av inneværende år. Panelet består av 17 personer med bred bakgrunn fra utviklingsrelatert arbeid, under ledelse av Mary Robinson, FNs tidligere Høykommissær for menneskerettigheter.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

I Verdensbanken, IMF, og de regionale utviklingsbankene har Norge og de nordiske landene deltatt svært aktivt i diskusjonen om kvote- og stemmerettsreform. Norge arbeider for regelbaserte og dynamiske formler som bygger på objektive økonomiske kriterier innenfor en gjennomsliktig forhandlingsprosess. Dette innebærer en ytterligere oppjustering av utviklingslandenes og de fremvoksende økonomienes samlede eierandeler i takt med at deres posisjon i verdensøkonomien styrkes.

Norge arbeider også for at land skal krediteres for sine bidrag til Verdensbankens myke utlånsvindu for de 77 fattigste landene i verden, The International Development Association (IDA). Norden finansierer i dag 7 pst. av IDA.

Norge har også støttet etableringen av nye utviklingsbanker og institusjoner som den asiatiske infrastrukturbanken⁶⁹ (AIIB) som ble opprettet på initiativ fra Kina. Sammen med «the New Development Bank⁷⁰» (NDB) som Brasil, Russ-

land, India, Kina og Sør-Afrika opprettet i 2015, fremstår AIIB som et alternativ og mulig konkurrent til Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene. Initiativene kan sees som uttrykk for fremvoksende økonomiers økte innflytelse, og muligens også tolkes som et tegn på misnøye med tempoet i justeringen av stemmerett i de eksisterende organisasjonene.

Norge har sterk interesse av å delta i et bredt og forpliktende multilateralt handelssystem. For Norge er det av avgjørende betydning at WTO beholder sin posisjon som global aktør og relevant hovedsete for internasjonale handelsforhandlinger. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevilkår.

På WTOs ministermøte i Nairobi i desember 2015 ble det fattet en historisk beslutning om utfasing av eksportsubsidier for landbruksvarer og beslutninger som gagnar de minst utviklede landene. Oppfølgingen av beslutningene fra Nairobi vil bli viktig.

Enigheten fra Nairobi gir retningslinjer for det videre arbeidet i WTO og forplikter medlemmene til fortsatte forhandlinger om blant annet landbruk, industrivarer, tjenester, regelverk og utvikling i tillegg til at det åpnes for å forhandle multilateralt om nye områder dersom medlemmene kan enes om dette. Norges hovedmål om å bidra til at WTO videreføres som det sentrale globale forumet for handelsforhandlinger består. Spørsmål knyttet til graduering og differensiering mellom utviklingsland er og vil fortsette å være vanskelige.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Utviklingspolitikken har begrenset direkte innvirkning på utviklingslands deltagelse i institusjoner for global styring. Det kan imidlertid argumenteres for at tidligere og pågående norsk utviklingspolitikk rettet mot styrking av statlige institusjoners kapasitet har forbedret utviklingslandenes evne til å hevde og benytte de mulighetene til økt innflytelse som gradvis åpnes opp.

Det forventes at større deltagelse fra utviklingsland i institusjoner for global styring vil ha betydning for hvordan disse institusjonene opererer, spesielt over tid. Gitt betydningen av disse institusjonene i norsk utviklingspolitikk, kan større deltagelse fra utviklingsland i institusjoner for global styring få konsekvenser for de rammene norsk utviklingspolitikk må forholde seg til.

⁶⁹ <http://www.aiib.org/>

⁷⁰ <http://ndb.int/>

Norge støtter gjennomgangene som er iverksatt i OECD/DAC.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norsk politikk utenom utviklings- og utenrikspolitikken har antakelig begrenset innvirkning på utviklingslands deltagelse i internasjonale institusjoner. Ett unntak gjelder forholdet til IMF som forvaltes av Finansdepartementet, og hvor norske monetære og finansmarkedsmessige interesser spiller en rolle for de beslutninger som støttes.

Norge arbeider aktivt for å sikre at styrkeforholdene i internasjonale institusjoner som Verdensbanken, IMF og de regionale utviklingsbankene og WTO er representative og så legitime som mulig. Disse institusjonene og organisasjonene har vært og vil fortsatt være helt sentrale i utformingen av det globale rammeverket for økonomi og handel og dermed for mulighetene fattige land har for å fremme egen utvikling.

Mål 16.9: Innen 2030 sikre juridisk identitet for alle, herunder fødselsregistrering

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Juridisk identitet er en forutsetning for å kunne hevde sine rettigheter som borger av et land. Systemer for ID-registrering inneholder bl.a. navn, fødselsdato, kjønn, fødested og personnummer i en eller annen form. Registrering kan skje ved fødsel eller på et senere stadium. Myndighetene har behov for et minimum av informasjon om hvem og hvor mange som bor hvor for å iverksette effektiv politikk og levere statlige tjenester.

Et stort antall fødsler blir ikke registrert. For 2011 er det anslått at kun 72 pst. av alle barn under 5 år blir registrert ved fødsel på verdensbasis. I Afrika sør for Sahara var andelen kun 50 pst. Manglende systemer for juridisk identitet og registrering av innbyggere gjør det vanskelig for personer å hevde sine rettigheter og for staten å levere tjenester og planlegge effektiv politikk. Mål 16.9 er derfor viktig i arbeidet med oppnåelsen av bærekraftsmålene som helhet.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge registrerer rutinemessig grunnleggende data for alle som fødes i landet. Norske statsbor-

gere som fødes i utlandet registreres normalt i forbindelse med utstedelse av pass. Andre som kommer til landet registreres når de melder seg for myndighetene og når de søker oppholdstillatelse. Norske myndigheter har betydelig kompetanse i å forvalte slike registreringssystemer både i Norge og ved konsulater i utlandet. Tilnærmet alle i Norge er registrert og har juridisk identitet.

I det norske Folkeregisteret registreres sentrale livsbegivenheter som fødsel, ekteskap og dødsfall. Informasjonen utveksles med instanser som NAV og Statistisk sentralbyrå. Dette sikrer at samme informasjon kan benyttes til ulike formål.

Norge planlegger nasjonal innføring av nye ID-kort basert på bio-data som fingeravtrykk. Nyere norske pass inneholder slike biometriske data. Personer fra utviklingsland med oppholdstillatelse i Norge får også ID-papirer.

Norge støtter initiativer som FN tar for innføring av systemer for juridisk identitet i flere land for å sikre både bedre planlegging fra myndighetenes side og for at folk skal kunne hevde sine rettigheter til bl.a. eiendom.

Utviklingspolitikken bidrag til utvikling på området

Norge er en viktig bidragsyter til FNs befolkningsfond (UNFPA) i deres arbeid med befolknings- og utviklingsspørsmål. Norsk støtte bidrar til UNFPAs gjennomføring av folketellinger og befolkningsanalyse og distribusjon av resultatene av disse. Folketellinger gir viktige data om særlig sårbare regioner og befolkningsgrupper som kvinner, jenter, gamle og personer med nedsatt funksjonsevne. Informasjonen som blir innhentet styrker UNFPAs arbeid med gjennomføring av familieplanleggingsprogrammer. Dette er imidlertid informasjon som er politisk sensitiv og ikke alle regjeringer ønsker at den skal være åpent tilgjengelig.

Som stor bidragsyter til UNDP og UN Women bidrar også Norge til finansiering av tiltak for registrering av juridisk identitet som iverksettes av disse organisasjonene. En viktig effekt av dette er at kvinner i mange land, bl.a. i Egypt, kan stemme ved valg og hevde andre rettigheter.

Norge har støttet forskning på bruk av teknologi for ID-registrering⁷¹ av personer gjennom biometriske data ved blant annet Center for Global Development (CGD). Norge har tidligere også støttet Institutt for frihet og demokrati⁷² arbeid

⁷¹ <http://www.cgdev.org/blog/right-personal-identity-alan-gelb>

⁷² <http://www.ild.org.pe/>

for at folk skal kunne registrere bruksrett til eiendommene de bor på.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge har systemer som sikrer at alle som har behov for det, har en klart definert juridisk identitet som gir mulighet til å hevde sine rettigheter som norsk borger eller borger fra et annet land med oppholdstillatelse. Ut over dette er innvirkningen av nasjonal politikk på mål 16.9 svært begrenset.

Norge har støttet arbeidet med å sikre juridisk identitet for alle i internasjonale fora og fulgt dette opp gjennom bidrag til organisasjoner som UNFPA og til forskning.

Norges innsats på dette området er mindre enn for andre delmål under bærekraftsmål 16. Den begrensede innsatsen vi har på dette området må imidlertid sies å være utviklingsfremmende.

Mål 16.10: Sikre allmenn tilgang til informasjon og beskytte grunnleggende friheter, i samsvar med nasjonal lovgivning og internasjonale avtaler

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Tilgang til informasjon er både en forutsetning for og integrert del av presse- og ytringsfriheten. Informasjon er nødvendig for at befolkningen skal få kunnskap om hva som skjer i deres eget land og i verden, om deres lovfestede rettigheter, om grunnlaget for forvaltningens beslutninger og bruk av offentlige midler samt for at folk skal kunne ta informerte beslutninger om eget liv.

Offentlige myndigheter skal legge til rette for innsyn og gjøre tilgjengelig informasjon av allmenn interesse, f.eks. om forhold som truer miljø og helse. Dersom slik informasjon ikke er tilgjengelig, begrenses også befolkningens muligheter til å delta i det offentlige ordskiftet og til å holde myndighetene ansvarlige. I mange land er både den allmenne tilgangen til informasjon svært mangelfull og grunnleggende friheter, som ytringsfriheten, er under press.

Ifølge *Reportere uten grenser* er situasjonen forverret de senere årene. Organisasjonen peker i 2016-utgaven av World Press Freedom Index⁷³ på at myndigheter i stadig flere land tar større kontroll over pressen og sosiale medier. Individuer og organisasjoner som kritiserer manglende åpenhet eller uttaler seg kritisk om myndigheter og sam-

funnsforhold, opplever mange steder trusler og represalier.

I en periode med mange spenninger og uroligheter kan det synes som om myndighetene i enkelte land ønsker økt kontroll over media. Nasjonale sikkerhetshensyn, antiterrorlovgivning, antikorrupsjonslover og lover om blasfemi og ærekrenkelses misbrukes for å undertrykke kritikk og begrense den offentlige debatten. I enkelte land begrenses både adgangen til å kritisere myndigheter og til å kritisere storstilt kommersiell utnyttelse av begrensede naturressurser. Også sterk konsentrasjon av medieeierskap og statlig kontroll med mediene kan begrense mangfoldet av informasjon og ytringer.

Innskrenkning av allmenn tilgang på informasjon og redusert beskyttelse av grunnleggende rettigheter kan ha stor innvirkning på flere av delmålene under mål 16, bl.a. muligheten til å fremme rettstaten og sikre lik tilgang til rettsvern (mål 16.3), redusere ulovlige finans og våpenstrømmer (mål 16.4), redusere korrupsjon (16.5), for utviklingen av velfungerende og åpne institusjoner (mål 16.6), og for å sikre inkluderende og representative beslutningsprosesser (16.7). Oppnåelsen av disse delmålene er også nødvendig for å oppfylle flere av de øvrige bærekraftsmålene, som nr. 4 om utdanning, nr. 5 om likestilling, nr. 8 om anstendig arbeid og økonomisk vekst og nr. 10 om redusert ulikhet.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Allmenn tilgang til informasjon og beskyttelse av grunnleggende rettigheter står sterkt i Norge. Paragraf 100 i Grunnloven⁷⁴ sikrer alle rett til ytringsfrihet og innsyn i offentlige dokumenter og paragraf 112 sikrer retten til miljøinformasjon for å bidra til et godt miljø. Offentleglova understreker dette og miljøinformasjonsloven gir spesifikt rett til informasjon og deltakelse i relevante beslutningsprosesser. Staten viser generelt stor respekt for mediernes uavhengighet og legger til rette for et åpent og opplyst offentlig ordskifte bl.a. ved å gi økonomisk støtte for å opprettholde et mangfold i norsk presse. Statens muligheter til å unnta offentligheten informasjon er dessuten svært begrenset. Av disse og andre grunner lig-

⁷³ <https://rsf.org/en/world-press-freedom-index>

⁷⁴ <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/english/constitutionenglish.pdf>

ger Norge sammen med de andre nordiske landene i toppen på målinger av informasjonstilgang og pressefrihet som World Press Freedom Index⁷⁵ og Freedom House sin indeks for pressefrihet.

Norge fremmer også menneskerettigheter og grunnleggende friheter gjennom internasjonale organer. Ytrings- og pressefrihet er temaer som jevnlig tas opp i landhøringene (UPR) i FNs menneskerettighetsråd. Norge er part til UNECE⁷⁶-konvensjonen om tilgang til miljøinformasjon, allmenhetens deltakelse i beslutningsprosesser og adgang til klage og domstolsprøving på miljøområdet. Dette innebærer at vi også skal fremme prinsippene om åpenhet, deltakelse, klage- og domstolsprøving i andre internasjonale prosesser og organisasjoner av betydning for miljøet.

Norge fremholder verdien av grunnleggende rettigheter og friheter i bilaterale samtaler med en rekke land, bl.a. med henvisning til ratifiserte menneskerettighetskonvensjoner. Norges internasjonale innsats for ytringsfrihet omfatter også menneskerettighetsforkjempere. Utenriktjenesten har utarbeidet et eget veiledningshefte for støtte til disse.

Utviklingspolitikkenes bidrag til utvikling på området

Menneskerettighetene er et tverrgående hensyn i norsk utviklingspolitikk og allmenn tilgang til informasjon og beskyttelsen av grunnleggende rettigheter som ytrings- og pressefrihet er forhold som vurderes løpende i norsk utviklingspolitikk. Viktigheten av dette understrekes også av Regjeringens strategi for ytringsfrihet og uavhengige medier⁷⁷ hvor tilgang til informasjon er ett av hovedmålene.

Norge reagerer bilateralt, i samarbeid med andre land og gjennom FN når grunnleggende friheter krenkes av myndighetene i samarbeidsland. Norsk og andre lands bistand til Uganda ble i 2014 frosset en periode som følge av parlamentets vedtak av en anti-homofililov. Vedtaket ble senere opphevet og bistandssamarbeidet gjenopptatt.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge legger stor vekt på å fremme ytringsfrihet og allmenn tilgang til informasjon. Staten legger

også til rette for et åpent og opplyst offentlig ordskifte og pressestøtten bidrar til et variert mediebilde i Norge. Den nasjonale oppnåelsen av dette delmålet må imidlertid antas å ha begrenset innvirkning på andre lands mulighet til det samme.

Norge bidrar antakelig i større grad til oppnåelsen av mål 16.10 gjennom utviklings- og utenrikspolitikken. Internasjonalt fremmer Norge menneskerettigheter og grunnleggende friheter i de organisasjoner vi er med i og støtter økonomisk, samt i bilaterale samtaler med andre land. Norge har beskyttelse og fremme av grunnleggende rettigheter som viktig rettesnor for utviklingspolitikken.

Styrke relevante nasjonale institusjoner, blant annet gjennom internasjonalt samarbeid, med sikte på å bygge kapasitet på alle nivåer, særlig i utviklingsland, for å forebygge og bekjempe terrorisme og kriminalitet

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Millioner av mennesker som lever i områder dominerte av kriminelle og terrorister utsettes daglig for undertrykkelse, vold og drap. Dette påvirker deres levemåte og livskvalitet sterkt. I tillegg til de som rammes direkte, utsettes også et stort antall mennesker for psykiske utfordringer som følge av vedvarende mangel på stabilitet og sikkerhet i slike og nærliggende områder.

Vold som følge av terrorisme og kriminalitet kan være like utfordrende for utvikling som andre former for konfliktrelatert vold. Organisert kriminalitet fører ofte til betydelig grad av vold og usikkerhet i samfunnene der den forekommer. Narkotikakrigen i Mexico som har pågått fra 2006 og til i dag har ført til titusener av dødsfall og stor grad av utrygghet i deler av landet.

Definisjonene av terrorisme er mange, men i de fleste er det grunnleggende elementet vold mot tilsynelatende tilfeldige mål, i mange tilfeller sivile, for å skape frykt. Terrorgrupper som ISIL, al-Qaida, og Boko Haram bruker ekstrem vold. Noen av dem har vist evne til å destabilisere store områder og slå til langt unna sine kjerneområder. Terrorismen og voldelig ekstremisme utgjør en betydelig utfordring for statene som utsettes for dette. Styrking av relevante nasjonale institusjoner er en nødvendig del av arbeidet med å forebygge og bekjempe terrorisme og kriminalitet.

Det er ulike oppfatninger blant forskere om drivkreftene bak rekruttering til terrorisme. Det er imidlertid enighet om at økonomisk utvikling reduserer rekrutteringen til ekstremistiske grup-

⁷⁵ <https://rsf.org/en/ranking>

⁷⁶ United Nations Economic Commission for Europe: <http://www.unece.org/info/ece-homepage.html>

⁷⁷ https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/presentation_strategy/id2470714/

peringer dersom det bidrar til redusert fattigdom i befolkningen og utdannings- og jobbmuligheter til potensielle rekrutter.

Uavhengige domstoler og et politi med tillit i befolkningen, er viktig i bekjempelsen av kriminalitet. Demokratiske organer som overvåker disse institusjonene og sikrer deres uavhengighet er også sentralt.

Også staten kan fremme kriminalitet og terrorisme. Noen ganger skjer dette gjennom finansiering eller annen støtte til grupper eller nettverk i andre land. Noen ganger brukes forsvarsstyrker og politi til å undertrykke egen befolkning. Sterke statlige institusjoner er derfor ikke alene noen garanti for bekjempelsen av kriminalitet og terrorisme dersom de ikke er under demokratisk kontroll og utfører sine oppgaver i tråd med lover som reflekterer menneskerettighetene.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

I Norge er det allmenn enighet om at rettsstat og åpenhet er fellesgoder en ønsker å bevare og Norge har forholdsvis lav forekomst av voldelig kriminalitet og terrorisme.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

Norge støtter utformingen av rammeverk for bekjempelse av internasjonal økonomisk kriminalitet, skatteunndragelse og hvitvasking som også finansierer terrorisme. Norge har blant annet deltatt i OECDs arbeid med å utvikle CRS-standarden⁷⁸ for utveksling av skatterelevante opplysninger. Dette er en del av innsatsen for å fremskaffe informasjon om kapitalbevegelser for å gi stater og det internasjonale samfunnet bedre innsikt og verktøy i bekjempelsen av organisert kriminalitet.

Norge har et bredt politi- og etterretningssamarbeid for å sikre utveksling av informasjon som kan bekjempe internasjonal kriminalitet og terrorisme.

Utviklingspolitikkenes bidrag til utvikling på området

Norge samarbeider om forebygging av voldelig ekstremisme bl.a. gjennom FN og Norge støtter blant annet generalsekretærens handlingsplan på

⁷⁸ <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/>

dette området⁷⁹. UNDP har siden 2008 bidratt til styrking av institusjoner med ansvar for opprettholdelse av menneskerettighetsforpliktelsene i mer enn 90 land og Norge gir også øremerket støtte til UNDPs styresettarbeid med spesielt fokus på menneskerettighetene. Norsk støtte har også gått til UNDPs og FNs Department of Political Affairs (DPA) fellesprogram for konfliktforebygging⁸⁰. Disse midlene går til å bygge kapasitet hos nasjonale myndigheter, inkludert styrking av nøkkelinstitusjoner, for å forebygge konflikt i alle former og bygge fred.

Norge støtter styrking av de institusjonelle rammene for bekjempelse av kriminalitet, slik som arbeid med styrking av kompetansen ved domstoler i utviklingsland og sikring av deres uavhengighet. Dette innbefatter også støtte til UNEPS arbeid mot miljøkriminalitet som har lav prioritet i mange land pga. manglende kompetanse. Beredskapsgruppen Styrkebrønnen, bistår internasjonale organisasjoner og enkeltland med råd og bistand knyttet til utvikling av bl.a. institusjoner i rettsvesenet.

I tillegg til det generelle arbeidet med miljøkriminalitet støtter også Norge Interpol og UNODCs arbeid mot grenseoverskridende organisert fiskerikriminalitet. Norge har også bilateralt samarbeid med Indonesia og Sør Afrika på dette området blant annet gjennom etableringen av et regionalt treningssenter i etterforskning av fiskerikriminalitet⁸¹ ved Nelson Mandela Metropolitan University i Port Elizabeth i Sør Afrika.

Bidrar samlet Norsk politikk på dette feltet til å fremme utvikling?

Kriminell og terrorismerelatert vold i alle former er destabiliserende, ødeleggende og kan selv med moderat varighet og intensitet sette utviklingsprosesser ti-år tilbake.

Bekjempelsen av slik vold er et viktig mål for norsk utviklings- og utenrikspolitikk, ikke bare fordi fravær av terrorisme og kriminalitet er et gode i seg selv, men fordi stater preget av stabilitet, åpenhet og forutsigbarhet er gode internasjonale partnere og naboer. Det er grunn til å hevde at norsk politikk støtter opp under delmål 16a.

⁷⁹ <https://www.un.org/counterterrorism/ctitf/en/plan-action-prevent-violent-extremism>

⁸⁰ https://jobs.undp.org/cj_view_job.cfm?cur_job_id=59250

⁸¹ <https://news.nmmu.ac.za/news/media/Store/documents/2016/Heather-Dugmore-Tackling-crime-on-high-seas.pdf>

Fremme og håndheve ikke-diskriminerende lover og politikk for bærekraftig utvikling

Problematikken og utfordringene på dette politikkområdet i et globalt perspektiv

Ett av hovedbudskapene i bærekraftsmålene er at de gjelder for alle land og at ingen skal utelates. For å kunne sikre dette må ikke-diskriminerende lover for bærekraftig utvikling vedtas og håndheves.

Selv om mange land formelt sikrer alle borgere like rettigheter, gjenstår det i mange tilfeller betydelige utfordringer i implementeringen. Kvinner har for eksempel i mange land, på tross av at lovene er på plass, begrenset økonomisk selvstendighet, dårligere ansettelsesbetingelser enn menn og mange utsettes for vold i form av overgrep i nære relasjoner eller strukturell vold som kjønnslemlestelse eller tvangsekteskap. Dette rettferdiggjøres ofte med henvisning til tradisjonell praksis. De aller fattigste, kasteløse, etniske minoriteter, LHBTI-personer, personer med nedsatt funksjonsevne og urbefolkninger utsettes mange steder for vedvarende og alvorlig diskriminering. De som utsettes for dette er ofte vanskelige å nå for staten eller for bistands- og utviklingsaktører.

Selv om betydelige fremskritt i oppfyllelsen av bærekraftsmålene kan sikres gjennom å rette oppmerksomheten mot de det er enklest å nå, må en for å oppfylle målenes krav om ikke å utelate noen også møte de nevnte og spesielt vanskelige utfordringene. De marginale gruppene er imidlertid de det er mest kostbart å nå og betydelige midler ut over det en bruker i dag må mobiliseres til dette formålet av landene hvor utfordringene er størst, så vel som av det internasjonale samfunn.

Hvordan møter Norge disse utfordringene i hjemlig politikk med relevans for internasjonal utvikling og innen bistandspolitikken?

Ikke-diskriminerende lover og politikk er en forutsetning for at bærekraftsmålene skal nås uten at noen utelates. Alle land står i større eller mindre grad overfor slike utfordringer og må arbeide aktivt med å håndtere disse. I Norge er det til tross for omfattende lovverk og opplysningsarbeid fremdeles slik at kvinner tjener mindre enn menn og at yrker med stor kvinneandel blant de ansatte er lavere lønnet enn yrker med stor mannsandel. Norge arbeider aktivt med å fremme ikke-diskriminerende normer og politikk i internasjonale fora og gjennom støtte til sine samarbeidspartnere.

Bidrag til utvikling fra annen politikk enn utviklingspolitikken på området

I normative prosesser internasjonalt er Norge en aktiv pådriver for politikk som kan bidra til at det etableres lover og institusjoner som rammer alle former for diskriminering. Ett eksempel på dette er at Norge har vært en pådriver for inkludering av menn i likestillingsarbeidet og for å engasjere trosbaserte organisasjoner for å fremme holdningsendringer når det gjelder kjønnsstereotyper som bidrar til diskriminering og trakassering av jenter og kvinner.

Den tette forbindelsen mellom FN som normgivende arena og FN som internasjonal aktør kombinert med bred legitimitet, gjør at FNs landteam har et særlig fortrinn i å bistå vertslandene med å utvikle politikk og lovgivning på dette området i tråd med internasjonale normer og standarder. Regjeringen mener dette er en hovedoppgave for FNs landteam i alle ODA-godkjente land.

Utviklingspolitikkenes bidrag til utvikling på området

Hensynet til ikke-diskriminering er ett av områdene som alltid skal vurderes i operasjonaliseringen av menneskerettigheter som nytt tverrgående hensyn i all norsk bistand. Vurdering av konsekvenser for kvinner og likestilling følger av et annet tverrgående hensyn.

Personer med nedsatt funksjonsevne er en prioritert gruppe i norsk utviklingssamarbeid. Generelt er diskrimineringsspørsmålet i prinsippet godt dekket i planlegging og gjennomføring av norskfinansierte utviklingstiltak. Norge har for øvrig bred erfaring med bistand til utvikling av ansvarlige institusjoner, noe som er helt avgjørende for å sikre ivaretagelse av rettighetene og behovene til de utsatte gruppene som er nevnt foran. Det arbeides aktivt med støtte til og oppbygging av slike institusjoner i en rekke partnerland og gjennom den multilaterale bistanden.

Bidrar norsk politikk samlet til å fremme utvikling?

Norge må samlet sett sies å føre en politikk både nasjonalt og internasjonalt som fremmer ikke-diskriminerende lover og politikk for bærekraftig utvikling i andre land. Norge har en rekke erfaringer fra utvikling av ikke-diskriminerende lover og praksis som søkes formidlet gjennom arbeidet i internasjonale organisasjoner, ulike former for internasjonalt samarbeid og gjennom bistanden.

14 Tusenårsmålene og status for måloppnåelse 2016

Rapport for Tusenårsmålene og 2030-agendaen med bærekraftsmålene

Statusrapport for Tusenårsmålene

Tusenårserklæringen ble vedtatt på Tusenårstoppmøtet i 2000. Erklæringen banet vei for åtte konkrete, tidsbestemte og målbare Tusenårsmål: i) utrydde ekstrem fattigdom og sult; ii) oppnå allmenn grunnskoleutdanning; iii) fremme likestilling og styrke kvinners stilling; iv) redusere barnedødelighet; v) redusere svangerskapsrelatert dødelighet; vi) bekjempe hiv og aids, malaria og andre sykdommer; vii) sikre miljømessig bærekraftig utvikling; og viii) utvikle et globalt partnerskap for utvikling. Målene pekte primært på utviklingslandenes behov og understreket givernes ansvar for å sikre støtte til nasjonale planer.

Et fremgangsrikt initiativ

Tusenårsmålene resulterte i den mest omfattende og vellykkede internasjonale innsatsen for bekjempelsen av fattigdom noensinne. Målene fungerte i mange tilfeller som ramme for lokal, nasjonal, regional og global utvikling. Målrettede tiltak og politisk vilje har oppnådd viktige resultater i perioden, særlig på sosial og helseområdet. Tusenårsmålene dekket perioden 2000–2015. Sluttrapporten slår fast at politisk vilje til oppfølging av målene har bidratt til å løfte millioner av mennesker ut av fattigdom, forbedre svake gruppers situasjon, redusere dødelighet som følge av sykdom og svangerskapsrelaterte komplikasjoner og å gitt millioner av mennesker mulighet til å leve mer verdige liv.

Måloppnåelse og noen utfordringer

Antallet mennesker som levde i ekstrem fattigdom falt fra 1,9 milliarder i 1990 til 836 millioner i 2015. Likevel mangler fortsatt mer enn 800 millioner mennesker tilgang til tilstrekkelig og ernæringsriktig mat. Til tross for en reduksjon i spredningen av hiv og aids på 40 pst. og en reduksjon i malariasmitte på 37 pst. ble 2,1 millioner mennes-

ker smittet av hiv og 214 millioner mennesker rammet av malaria i 2015. Selv om 91 pst. av verdens befolkning i 2015 hadde tilgang til rent drikkevann sammenlignet med 82 pst. i år 2000, mangler fortsatt 663 millioner denne tilgangen. Til tross for en sterk vekst i jenter i grunnskolen og en halvering av barselsrelaterte dødsfall, er kvinner fremdeles underrepresentert i maktposisjoner og titusenvis av jenter blir daglig utsatt for kjønnslemlestelse og barneekteskap.

Politisk vilje en forutsetning for endring

Resultatene av Tusenårsmålene viser at betydelige fremskritt kan oppnås når det internasjonale samfunnet målrettet samarbeider om fattigdomsbekjempelse. En samling mål er i seg selv ikke nok til å bekjempe fattigdom, men de kan utløse politisk vilje til å adressere felles utfordringer og samle spredt innsats.

Betydelig fremgang i et globalt perspektiv avdekker samtidig at veksten er ujevnt fordelt på tvers av regioner og land. Millioner av mennesker har i liten grad fått mulighet til å ta del i veksten. Noen av årsakene til begrensede resultater i en del land er korrupsjon, kapitalflukt, diskriminering og konflikter som ikke bare hindrer, men også kan reversere utvikling. Svakt utbygd rettsystem, mangelfull beskyttelse av privat eiendomsrett og svak infrastruktur, et lite effektivt system for å inndrive skatter og lav produktivitet i offentligforvaltning bidro ytterligere til å begrense fremdrift. Bedre og mer stabile rammevilkår er sentrale forutsetninger for at offentlig-privat samarbeid og privat sektor kan bli drivkrefte for lønnsomme arbeidsplasser som kan løfte mennesker ut av fattigdom.

Mye er gjort, men vi er ikke i mål

I sum har Tusenårsmålene hatt en betydelig positiv effekt på utvikling lokalt og globalt. Samtidig er det regioner og land som ikke har nytt godt av dette initiativet. Målene har vært av sosial karakter, og oppfølgingen har ikke i samme grad adressert utfordringer knyttet til klima, miljø og økono-

misk vekst. En lærdom fra perioden er at økonomiske og miljømessige hensyn må tas inn i politikken for å løse sosiale utfordringer.

Denne erkjennelsen førte til at FNs medlemsland i 2015 vedtok en langt mer ambisiøs erklæring, 2030-agendaen for en bærekraftig utvikling. Den inneholder 17 bærekraftsmål med 169 delmål. 2030-agendaen representerer en annen måte å se verden på. Målene forplikter alle land og understreker likeverd. Der Tusenårsmålene i større grad omhandlet de tradisjonelle utviklingslandene, gjelder 2030-agendaen med bærekraftsmålene alle.

2030-agendaen med de nye bærekraftsmålene

2030-agendaen med sine 17 bærekraftsmål og 169 delmål, representerer et globalt veikart for nasjonale og internasjonale tiltak som tar sikte på å utrydde ekstrem fattigdom, sikre en inkluderende utvikling og å fremme velstand, fred og rettferdighet. 2030-agendaen, med den politiske erklæringen og bakgrunnsanalysen, setter en universell dagsorden som alle FNs medlemsland og organisasjoner har forpliktet seg på. Sammen med handlingsplanen fra Addis Abeba for finansiering av utvikling og Parisavtalen fra 2015, utgjør den et globalt rammeverk for politisk handling tuftet på internasjonalt samarbeid og partnerskap for bærekraftig utvikling.

Norske posisjoner

Norge var en pådriver for å få bærekraftsmålene vedtatt og vil spille en sentral og aktiv rolle i oppfølgingen av målene. Utryddelse av fattigdom er det viktigste målet for norsk utviklingspolitikk. Skal dette lykkes må vi gjøre noe med de underliggende årsakene til fattigdom.

De globale bærekraftsmålene er forankret i de internasjonale menneskerettighetene og skal gjennomføres i tråd med statenes internasjonale forpliktelser. «Ingen skal etterlates» var temaet for Høynivåmøtet om 2030 -agendaen i 2016. Implisitt i det ligger at de mest marginaliserte og sårbare skal løftes, ikke bare gjennomsnittet.

Oppfølgingen av bærekraftsmålene hjemme og ute skal knyttes til den årlige budsjettprosessen. Regjeringen har utpekt koordineringsansvarlig departement for hvert av de 17 bærekraftsmålene. Oppfølging håndteres og omtales i budsjettprosessen og i de respektive departementers budsjettproposisjoner. Utenriksdepartementet har ansvar for å følger opp målene internasjonalt. Finansdepartementet koordinerer omtalen i de

ulike budsjettproposisjonene og presenterer en sammenfatning av målene i Nasjonalbudsjettet.

Norge oppfyller allerede mange av målene, og andre mål ventes å bli nådd gjennom videreføring av gjeldende norsk politikk. Samtidig er det også noen områder hvor det for Norge vil være krevende å nå målene innenlands. Fremtredende blant disse er reduksjon av ikke-smittsomme sykdommer, kjønnsbasert vold, frafall i videregående skole og høyere utdanning, antallet unge utenfor arbeid eller utdanning, og de forventede kostnadene ved utslippsreduksjon i lys av klimaendringer.

2030-agendaen forutsetter en ambisiøs og realistisk utenriks- og utviklingspolitikk. Det må tenkes nytt om gamle utfordringer. Godt styresett, reduksjon av sårbarhet, likestilling, og universell tilgang til skolegang og helsetilbud er grunnleggende forutsetninger for bærekraftig utvikling og utgjør særskilte satsningsområder for Norges globale innsats. Videre vil Norge arbeide med områder hvor vi har spesiell kompetanse eller erfaring. Dette gjelder blant annet bærekraftig forvaltning av verdenshavene.

Høynivåmøtet 2016

Regjeringen besluttet at Utenriksdepartementet skal utarbeide samlet norsk rapport til høynivåmøtet. Statsministeren, som sammen med Ghanas president Mahama leder FNs Generalsekretærs globale pådrivergruppe for å sikre oppfølging av bærekraftsmålene, holdt hovedinnlegget og presenterte norsk rapport til høynivåmøtet.

2030-agendaen

2030-agendaen tar i større grad enn Tusenårsmålene tak i de bakenforliggende årsakene til fattigdom. Helt sentralt i utryddelsen av ekstrem fattigdom (mål 1) er tilgang til sunn mat i rett mengde (mål 2); tilgang til rent vann og gode sanitærforhold (mål 6); et trygt og godt bomiljø (mål 11) og god helse (mål 3). Tilgang til energi (mål 7) og annen infrastruktur (mål 9), utdanning (mål 4) og anstendige jobber (mål 8) er avgjørende for fattigdomsbekjempelse og for å redusere ulikhet (mål 10) og sikre likestilling (mål 5) samt grønn vekst (mål 8). Hensynet til liv på land (mål 15) og under vann (mål 14) og stans farlige klimaendringer (mål 13) ivaretas i sektorene og gjennom en bærekraftig produksjon og forbruk (mål 12). Brede partnerskap og samstemt og forutsigbar finansiering (mål 17) og utvikling av fredelige og rettferdige samfunn (mål 16) er ubetingete for-

utsetninger for å sikre at 2030-agendaen kan realiseres.

2030-agendaen med de 17 målene gjelder for alle land, uavhengig av utviklingsnivå i tradisjonell forstand. I dette perspektivet er alle land å regne som utviklingsland. Heller ikke oppnådde resultater er bærekraftige uten vedvarende politisk prioritering av agendaen, og vektlegging av den gjensidige avhengigheten mellom land.

Tradisjonell bilateral bistand er bare ett virkemiddel, og vil i seg selv vil ikke være tilstrekkelig for å bekjempe global fattigdom. 2030-agendaen inviterer derfor til å tenke nytt om strategiske partnerskap og hvordan ressurser kan brukes smartere. Bistandens fremtidige hovedoppgave blir i stor grad å fungere som en katalysator for å utløse andre og større pengestrømmer, inkludert nasjonal ressursmobilisering. For de aller fattigste og sårbare landene vil den tradisjonelle bistanden fremdeles spille en viktig rolle.

Verden står i dag ovenfor et vanskeligere og mindre oversiktlig sikkerhetspolitisk landskap enn da Tusenårsmålene ble vedtatt i år 2000. Svak økonomisk vekst, voldelige konflikter og sårbare stater truer økonomisk fremgang over de siste tiårene og det internasjonale handelsregimet som gjorde denne fremgangen mulig. Flere land preges av dyptpløyende og langvarige konflikter og økt migrasjon. I dette perspektivet fremstår 2030-agendaen som foroverlent: Den stadfester en global enighet om at grunnleggende endringer er nødvendige for å trygge global stabilitet og jordas bærekraft.

FN var den sentrale pådriveren i arbeidet med 2030-agendaen. Agendaen med bærekraftsmålene vil underlette kommunikasjon på tvers av organisasjoner og land. Det er avgjørende at målene nå i oppstartsfasen oppfattes som en felles drivkraft som kan gi et samlet løft. Norge bidrar aktivt, både gjennom statsministerens pådriverrolle for bærekraftsmålene og i styrende organer, for at dette skal skje.

Statusrapport for bærekraftsmålene

Regjeringen besluttet i mai 2016 at departementene skal omtale hva som gjøres nasjonalt og hva hvert departement bidrar med internasjonalt for å oppfylle målene. Omtalen av nasjonale tiltak dekkes av respektive koordinerende departement. I denne rapporten presenteres noen hovedtrekk ved Norges internasjonale utviklingspolitiske og faglige samarbeid, samt noen viktige statusmeldinger relatert til målene, rapportert av FNs generalsekretær til høynivåmøtet i juli 2016. Det arbei-

des med et globalt indikatorsett som skal ledsage fremtidig rapportering. Fra norsk side bidrar SSB inn i dette arbeidet.

Denne statusrapporten bekrefter at 2030-agendaen i stor grad samstemmer med norske utviklingspolitiske prioriteringer, men at det også finnes utfordringer knyttet til oppfølgingen som Norge bør gripe tak i.

Mål 1: Utrydde all fattigdom

- Norske prioriteringer og engasjement rettet mot global fattigdomsbekjempelse synliggjøres blant annet gjennom støtte til utdanning, helsetjenester, næringsutvikling, intern ressursmobilisering, og fredsbygging. Menneskerettigheter, klimaendringer, likestilling og anti-korrupsjon er tverrgående tema i norsk utviklingspolitikk.
- Ekstrem fattigdom ble i perioden 2002 til 2012 redusert fra 26 til 13 pst. Fortsatt lever en av åtte i ekstrem fattigdom. 40 pst. av verdens fattige lever i land sør for Sahara. Gruppen 15 til 24 år er de mest utsatte. 16 pst. av alle unge i arbeid lever under fattigdomsgrensen (1,9 USD/dag). Bare en av fem mottok sosialstønad i en eller annen form i lavinntektsland. I det øvre sjiktet mottar to av tre slik stønad.

Mål 2: Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk

- Retten til mat er en menneskerettighet. Internasjonalt er norsk støtte til matsikkerhet siktet inn på småbrukere generelt og på kvinnelige småbrukere spesielt. Norsk kunnskap om klimasmarte løsninger bidrar til økte avlinger og et mer ernæringsrikt kosthold. Det har gitt gode resultater. Norsk kunnskap bidrar også til bærekraftig forvaltning av marine ressurser og bedret ernæring gjennom økt bruk av fisk. Strategiske investeringer sikrer biodiversitet gjennom støtte til Global Crop Diversity Trust og finansiering og drift av frølageret på Svalbard i samarbeid med internasjonale partnere.
- Bærekraftig matproduksjon er en av verdens store utfordringer. Selv om antall sultne ble redusert fra 15 til 11 pst. i perioden 2002 til 2016, lider fortsatt mer enn 50 pst. av den voksne befolkningen i land sør for Sahara av kronisk matmangel. Globalt var ett av fire barn (159 millioner) varig veksthemmet på grunn av underernæring (2014). Overvekt blant barn i Asia under fem år har økt fra 5 til 20 pst. i perioden

2000 til 2014 – i hovedsak på grunn av feilernæring.

Mål 3: Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder

- God helse og tilgang til helsetjenester er en grunnleggende menneskerettighet og en forutsetning for bærekraftig utvikling. Investering i helse er derfor et prioritert satsningsområde for Regjeringen. Norges investeringer kanaliseres blant annet gjennom offentlig-private partnerskap som Den globale vaksinealliansen GAVI, Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria, og Den globale finansieringsordningen for kvinners, barns og ungdoms helse.
- Global barnedødelighet har siden 1990 blitt redusert fra 90 til 43 dødsfall per 1000 fødsler. Likevel døde 5,9 millioner barn under sine fem første år i 2015, tilsvarende 16 000 barn per dag. Mange av disse dør som følge av sykdommer som kan forebygges med vaksiner eller tilgang til rent drikkevann. Globalt har nå tre av fire kvinner tilgang til tjenester knyttet til familieplanlegging. Fra 1990 til 2015 ble mørdødelighet redusert med over 40 pst. globalt.

Mål 4: Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle

- Utdanning er en hovedsatsing i norsk utviklingssamarbeid. Til tross for betydelig fremgang gjenstår det i mange land betraktelige utfordringer ikke minst med tanke på at for få jenter fortsetter og fullfører videregående utdanning. I andre land er det et stort problem at mange gutter ikke fullfører videregående utdanning. Manglende kvalitet på utdanningen er en stor utfordring i mange land. Ikke minst gjelder tilbud om yrkes- og fagutdanning som åpner for jobbmuligheter.
- Data viser at i utviklede land har 75 pst. av unge gode grunnleggende kunnskaper. Samme måling i partnerland viser at kun 5 pst. har samme ferdigheter. Om lag 60 millioner barn har fortsatt ikke tilgang til barneskole, 60 millioner går ikke på ungdomsskole og 140 millioner har ikke tilgang til videregående utdanning. Koble til fattigdom er godt dokumentert: Det er fire ganger flere barn fra de 20 pst. fattigste husholdningene som ikke går på skole enn

barn fra mer velstående hushold. Fortsatt kan ikke 757 millioner voksne lese og skrive i verden.

Mål 5: Oppnå likestilling og styrke jenter og kvinners stilling

- Likestilling og styrking av kvinner og jenters muligheter er en grunnleggende forutsetning for å oppnå bærekraftig utvikling og er derfor et viktig satsningsområde for Norge. Gjennom utviklingssamarbeidet støtter Norge en forbedring av kvinner og jenters levekår og rettigheter globalt. Den nye handlingsplanen for likestilling og kvinners rettigheter i Norges utenriks- og utviklingspolitikk (2016- 2020) vil styrke arbeidet med dette målet og oppfølging av handlingsplanen fra Beijing-konferansen om kvinners rettigheter.
- Globalt har andel kvinner valgt inn i parlamenter steget fra 17 til 23 pst. de siste ti årene. En undersøkelse viser at kvinner bruker om lag 19 pst. av sin tid til ulønnet arbeid. Motsvarende for menn er 8 pst. I et utvalg av 30 land som praktiserer kjønnslemlestelse, rammer prosedyren fortsatt om lag 30 pst. i aldersgruppen 15 til 19 år. Ekteskap inngått før en alder av 18 år er i perioden 1990 til 2015 redusert fra 32 til 26 pst. I vest-Asia og i Nord-Afrika er antall arbeidsløse kvinner dobbelt så høyt som for menn.

Mål 6: Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle

- Retten til vann- og sanitær er sentral innen sektorer som helse, utdanning, rural utvikling og humanitær bistand. Mangel på gode vann og sanitære installasjoner og dårlig hygiene bidrar til å holde barn, og særlig jenter, borte fra skolegang. Norge har betydelig ekspertise som bidrar i konstruksjon av vannkraftsinstallasjoner og i annen vannrelatert forvaltning.
- Andel mennesker som bruker forbedrede sanitæranlegg har steget fra 59 til 68 pst. de siste 15 årene. Fortsatt står om lag 2,4 milliarder uten oppgraderte fasiliteter, og 946 millioner har ikke tilgang i det hele tatt. Kamp om knappe vannressurser rammer i dag om lag 2 milliarder mennesker. Alle regioner i verden arbeider med å utvikle planer for bedret vannforvaltning.

Mål 7: Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris

- I en internasjonal sammenheng har Norge en unik ekspertise og erfaring i produksjon av fornybar energi. Norge støtter tiltak for å øke tilgang til fornybar energi og reduserte klimagassutslipp i 15 afrikanske og asiatiske land. I 2014 bidro Norge gjennom Norfund til at det ble produsert 10 TWh elektrisitet i utviklingsland, tilstrekkelig for å dekke energibehovet til 17,3 millioner mennesker. Denne satsningen søker å bruke bistand som en katalysator for økte investeringer i sektoren fra private og kommersielle aktører.
- Andel mennesker med tilgang til elektrisitet har økt globalt fra 79 til 85 pst. de siste 14 årene. Fortsatt mangler 1,1 milliarder mennesker tilgang til elektrisitet. Rundt 3 milliarder bruker helsefarlige og forurensende brenslere til koking og oppvarming. Bruk av fornybar energi til elektrisitet vokste med om lag 4 pst. fra 2010 til 2012. Det er også betydelig bedring i energieffektiviteten, særlig i Øst-Asia.

Mål 8: Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle

- Internasjonalt fremmer Norge varig og bærekraftig økonomisk vekst gjennom promoteringen av godt styresett og støtte til og deltagelse i internasjonale institusjoner som IMF, multilaterale utviklingsbanker og FN. Norge løfter i det internasjonale samarbeidet frem inkluderende vekst, næringslivets investeringer og jobbskaping som helt sentrale drivere i arbeidet med å bekjempe fattigdom. Støtte til å utvikle mer transparente skatteregimer er tiltak som utvider den nasjonale ressursbasen.
- Gjennomsnittlig økonomisk vekst i lavinntektsland gikk tilbake fra 4,7 i perioden 2005–2009, til 2,6 pst. i 2010–2014. Målsetningen var en oppgang til 7 pst. per år. Nedgangen truer nødvendig global økonomisk utvikling. Selv om produktiviten økte i partnerland i sør, var den dobbelt så stor i høynntektsland. Sammenlignet med land sør for Sahara og i sør-Asia, er forskjellen 20 ganger så stor. Det er registrert en økning på 20 pst. av voksne med egen bankkonto i siste fireårsperiode. Likevel

er det fortsatt 2 milliarder som ikke bruker eller har tilgang til slike tjenester.

Mål 9: Bygge solid infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon

- Internasjonalt bidrar Norge med støtte til infrastruktur, herunder energi, vann og sanitær, gjennom omfattende samarbeid med multilaterale utviklingsbanker. Et initiativ i samarbeid med privat sektor, ble lansert i 2016. Målet er å styrke yrkesfaglig opplæring. Et viktig mål er å øke kvinners tilgang til arbeidsmarkedet.
- I 2015 var verdiskapingen per capita på om lag 100 USD i de minst utviklede landene. I høynntektsland lå verdiskapingen på om lag 5000 USD. Denne kløften understreker behovet for økt innsats innen bl.a. finansielle tjenester, utdanning og teknologioverføring, samt forskning i våre partnerland. Utviklede land bruker i gjennomsnitt 2,4 pst. av BNP til forskning. Motsvarende tall for kystløse lavinntektsland er 0,3 pst.

Mål 10: Redusere ulikhet i og mellom land

- Internasjonalt øker ulikhet i og mellom land. Norge bekjemper ulikhet ved å kanalisere en stor del av bistanden til verdens fattigste og ved å gi preferanse til de minst utviklede landene i utenrikshandelen. Gjennom ILO arbeider Norge for å fremme sysselsetting, anstendige arbeidsvilkår og sosial trygghet globalt. Norge støtter en rekke fond som adresserer ulikhet gjennom vårt samarbeid med Verdensbanken. Norsk langsiktig grunnfinansiering støtter Afrikabankens arbeid med inkluderende vekst i Afrika.
- Selv om forskjellene øker, hører noen viktige trender med til det globale bildet: I 56 av 94 land har per capita inntekt til de 40 pst. fattigste husholdningene vokst raskere enn nasjonalt gjennomsnitt i fem-årsperioden 2007–2012. Samtidig har tollfri eksport fra de fattigste landene til høynntektsland økt fra 70 til 84 pst., og fra 65 til 79 pst. for mellominntektsland. Gjennomsnittskostnader for private utenlandsoverføringer ligger fortsatt dobbelt så høyt som målsetningen (7,5 pst. av overført beløp, målet var 3 pst.).

Mål 11: Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige

- I dag bor over halvparten av verdens befolkning i byer, og antallet forventes å dobles frem mot 2050. Internasjonalt samarbeider Norge blant annet om urban luftkvalitet med Verdens helseorganisasjon, koalisjonen for klima og ren luft, og Verdensbanken). Norge deltar i FNs arbeid med The New Urban Agenda, et handlingsprogram som skal vedtas på Habitat III, FNs konferanse om Housing and Suitable Urban Development, i Quito, Ecuador. Norge er dessuten en av de største giverne til FNs bosettingsprogram, UN-Habitat.
- I 2014 levde mer enn 880 millioner mennesker i urbane slumområder. Det motsvarer om lag 30 pst. av samlet urban befolkning i verden. Motsvarende tall for år 2000 var 39 pst. I følge Verdens helseorganisasjon er bybefolkningen 2,5 ganger mer utsatt for luftforurensning enn de som bor på landsbygda. At mange bor i byen medfører utfordringer som har fått 142 land til å utvikle ny politikk for sine urbane befolkningssentra.

Mål 12: Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre

- Internasjonalt støtter Norge samarbeidspartners innsats i å forbedre sin tekniske kapasitet og styrke sine institusjoner gjennom en rekke internasjonale initiativ, som Global Green Growth Institute og FNs Partnership for Action on Green Economy. Klima- og skoginitiativet jobber med en rekke aktører for å oppnå avskogingsfrie verdikjeder i tropene.
- I 2010 var det totale materielle fotavtrykket, dvs forbruk, 23,4 kg per enhet i BNP. Motsvarende forbruk i land i utvikling var 14,4 kg. I samme år var det nasjonale forbruket i utviklede land 72 pst. høyere enn motsvarende i land i utvikling. Det er global tilslutning om miljømessig forsvarlig håndtering av farlig avfall og utvalgte kjemikalier.

Mål 13: Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem

- Norge vil fortsatt være en langsiktig og betydelig bidragsyter til klimafinansiering for å sikre at partnerland oppnår lavutslipp og klimatilpas-

set utvikling. Siden 2008 har Norge gjennom det internasjonale klima- og skoginitiativet bidratt med om lag 17 milliarder kroner til tiltak mot avskoging og skogforringelse i utviklingsland. Dette initiativet vil fortsette til 2030. Blant multilaterale ordninger for klimafinansiering er Det grønne klimafondet den største enkeltmottageren av norske bidrag. Norge har forpliktet seg til et bidrag på 1,6 milliarder kroner til Det grønne klimafondet i perioden 2015–2018.

- Paris 21 slo fast at klimaendringer representerer den mest alvorlige trusselen mot bærekraftig utvikling. 175 medlemsland har signert Parisavtalen. Målet er å sikre at temperaturøkningen holdes innenfor to grader. Det beregnes at 83 000 mennesker døde og at mer enn 200 millioner ble utsatt for negative konsekvenser pga klimaendringer i perioden 2000 til 2013. Arbeid med nødvendig lovgivning og retningslinjer som kan håndtere økt risiko på grunn av klimaendringene, var i gang i 83 land (2015).

Mål 14: Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling

- Norge har i mer enn 40 år bidratt med sin kompetanse og kunnskap internasjonalt på dette feltet. EAF-Nansen prosjektet, inkludert forskningsfartøyet Dr. Fridtjof Nansen, som bistår utviklingsland i å vurdere, kartlegge og forvalte sine marine ressurser. Prosjektet Fisk for utvikling ble lansert i 2015 og skal bidra til at norsk bistand til fiskerisektoren styrkes og konsolideres. Norge er også aktivt engasjert i en rekke internasjonale organisasjoner med mandat til å bevare havene som et globalt fellesgode, og forhandler i WTO om forbud av subsidier til ikke-bærekraftig fiske.
- I 2010 bodde rundt 37 pst. av verdens befolkning i kystnære områder. Disse folkegruppene lever til stor del av å høste marine ressurser. Andel av globale bærekraftige fiskeressurser har i perioden 1974 til 2013 sunket fra 90 til 69 pst. Bare 8,4 pst. av havområdene under nasjonal jurisdiksjon er vernet. Vernede havområder globalt økte fra 2000 til 2016 fra 15 til 19 pst. De fem store marine økosystemene (i Asia og Sør-Amerika) var i 2010 kranset av en befolkning på 781 millioner.

Mål 15: Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold

- Internasjonalt søker Norge å fremme ambisiøse forpliktelser for beskyttelsen av økosystemer, styrke kunnskapsgrunnlaget som ligger til grunn for beslutninger på dette området og bistå samarbeidsland i kapasitetsbygging. Norges innsats har økt på dette området de siste årene. Norge støtter blant annet arbeidet med å redusere klimagassutslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland (REDD+).
- Skogbevaring er god miljøpolitikk. Globalt er avskoging redusert fra 7,3 millioner hektar i 2010 til 3,3 millioner hektar (2015). Skog er livsgrunnlag for mange arter. Det er faglig belegg for å hevde at mer enn 23 000 ulike arter av planter, sopp og dyr er i faresonen fra å bli utryddet (2015), mest pga menneskets inngrep i sårbare økosystemer. Det slås fast at disse inngrepene øker faren for utryddelse med en faktor på tre, sammenlignet med normale kretsløp i jordens historie.

Mål 16: Fremme fredelige og inkluderende samfunn med sikte på bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer

- Internasjonalt er dette et særdeles viktig mål, sett med norske øyner. Det er bred enighet om at fred, stabilitet og respekt for menneskerettighetene er grunnleggende forutsetninger for bærekraftig utvikling i våre partnerland. Målet etablerer en normativ plattform som vil styrke norske bidrag til MR-initiativer på landnivå, bygge inkluderende og mer åpne samfunn samt redusere konflikter. Internasjonalt samarbeider Norge med en rekke aktører for å styrke institusjoner, beskytte enkeltpersoner og grupper mot overgrep og diskriminering, stanse voldelig konflikt og bekjempe korrupsjon. Det er klar sammenheng mellom graden

av åpenhet, innsyn, deltakelse og kontroll på den ene siden og evne til å ivareta av miljø og klima på den andre siden som del av en bærekraftig utvikling som motvirker konflikt.

- Selvmordsraten i partnerland er i dag dobbelt så høy som i mer utviklede land. Under toppåret 2011, utgjorde barn 34 pst. av all menneskehandel, en økning fra 13 pst. i 2004. I perioden 2012–2014 hadde 30 pst. av alle som ble holdt i forvaring ikke blitt dømt i retten. Globalt forblir ett av fire barn uregistrert. Motsvarende tall i lavinntektsland er ett av to barn.

Mål 17: Styrke gjennomføringsmidlene og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling

- Mål 17 skal sikre ressurser og en felles retning for gjennomføring av de 16 andre målene. Det tar utgangspunkt i at det er politisk vilje i våre partnerland til om nødvendig å justere nasjonale rammevilkår for å sikre en inkluderende utvikling for sine innbyggere. Oppfølging av dette målet er essensielt for å sikre at de andre målene nås.
- Norge er godt posisjonert ressursmessig for oppfølging av 2030-agendaen. De 17 delmålene sammenfaller til stor grad med norske prioriteringer. Regjeringen viderefører 1 pst. av BNI som offisiell utviklingshjelp (ODA). Norge vil også møte FNs mål om at et minimum av 0,20 pst. av bistanden vil nå de minst utviklede landene (MUL).
- Strategiske partnerskap er nøkkelen til en helhetlig og inkluderende tilnærming til 2030-agendaen. I 2015 utgjorde samlet offisiell utviklingsbistand til 131,6 mrd. USD. Det var en økning på 6,9 pst. fra året før, og er det høyeste nivået noensinne. Eksportinntekter for lavinntektsland ble nesten doblet i perioden 2000 til 2014. Norge arbeider for å gi de fattigste landene adgang til globale markeder, gjennom blant annet vår pådriverrolle i WTO. Samtidig representerer denne handelen bare 1,1 pst. av verdens samlede eksportverdier. Forholdet mellom gjeld og eksport falt i perioden 2000–2012 fra 11,7 til 2,7 pst.

15 Sektorovergripende miljø- og klimapolitikk

Mål

Regjeringen har som mål at Norge skal være et ledende land innen klima- og miljørettet utviklingssamarbeid og bidra til det grønne skiftet internasjonalt. Arbeidet med klima er gitt en tydeligere plass i Norges utenriks- og utviklingspolitikk. Regjeringen vil bidra til å forebygge og løse globale og regionale klima- og miljøutfordringer ved å integrere klima- og miljøhensyn sterkere i internasjonalt samarbeid.

FNs generalforsamling vedtok i fjor 17 mål for bærekraftig utvikling frem mot 2030. FN slår fast at utryddelse av fattigdom er den største globale utfordringen og uløselig knyttet til de tre dimensjonene av bærekraftig utvikling: økonomisk, sosialt og miljømessig. Klimaendringene kan undergrave arbeidet for å nå alle de andre bærekraftsmålene. Derfor brukes mye av utviklingsbudsjettet på tiltak som både bekjemper fattigdom og som møter klima- og miljøutfordringer. Dette er viktige premisser for Utenriksdepartementets arbeid.

Som pådriver i det internasjonale klima- og miljøarbeidet gjør Norge en strategisk innsats som skal gi størst mulig begrensninger i veksten av globale klimagassutslipp, støtte tilpasning til klimaendringer samt bidra til en kunnskapsbasert miljø- og naturressursforvaltning. Hovedvekten ligger på skogbevaring, tilgang til ren energi, klimafinansiering, utfasing av ineffektive subsidier til fossile brensler, reduksjon av kortlevede klimaforurensere og luftforurensing samt klimatilpasning med satsing på mat- og ernæringsikkerhet, vær- og klimatjenester, landbruksforskning, forebygging av naturkatastrofer og bevaring av naturmangfold. Disse satsingene er mer inngående omtalt under kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi og kap. 118, post 76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, men også under en rekke andre kapitler.

I det internasjonale arbeidet for klima og miljø vil Regjeringen bygge på modeller for privat-offentlig samarbeid og bruke bistandsmidlene mest mulig effektivt for å utløse investeringer fra privat sektor til klima- og miljøtiltak.

Mange FN-organer er sentrale aktører i det globale arbeidet med miljø- og klimaspørsmål. Norge er en viktig bidragsyter til de organisasjoner og programmer som har klima og miljø som kjerneoppgaver. I tillegg gir Norge midler og har løpende dialog med en rekke FN-aktører som har andre kjerneoppgaver, for at disse skal integrere miljø- og klimaspørsmål i virksomheten.

Klimakonvensjonen

Klimakonvensjonen er ratifisert av 196 parter, inkludert EU. Konvensjonens langsiktige mål er å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som hindrer farlig, menneskeskapt påvirkning av klimasystemet. Ifølge konvensjonen skal utviklede land støtte utviklingsland når det gjelder teknologioverføring, tilpasning til klimaendringer, utslippsreducerende tiltak og rapportering av utslipp. Norge har i en årrekke vært blant de største frivillige bidragsyterne til tiltak under Klimakonvensjonen. Satsingen på klima i utviklingssamarbeidet skal både bidra til reduksjon av klimaskadelige utslipp og lette de fattige landenes tilpasning til klimaendringene. Parisavtalen av 2015 legger et viktig grunnlag for norsk internasjonal klimapolitikk fremover. Utviklingslandenes innmeldte målsettinger om reduserte utslipp og tilpasning vil være viktig for norsk utviklingssamarbeid. Bred internasjonal støtte til klimatiltak og klimafinansiering er også viktig for å stimulere utviklingslandenes vilje og evne til å gjennomføre klimatiltak. Norge har som første industriland ratifisert Parisavtalen. Avtalen trer i kraft når minst 55 land, og land som representerer minst 55 pst. av globale utslipp, har ratifisert avtalen. Kyotoprotokollen av 1997 er en avtale under Klimakonvensjonen med tallfestede utslippsforpliktelser for industriland. Norge er part til Kyotoprotokollen og har påtatt seg forpliktelser under protokollens andre forpliktellesperiode (2013–2020).

Å sette en pris på karbon er en av de mest effektive tiltakene for utslippsreduksjon. Norge støtter derfor det internasjonale arbeidet for å fremme karbonprising som et sentralt klimatiltak.

Det grønne klimafondet (GCF)

Det grønne klimafondet (GCF) skal være en hovedkanal for multilateral finansiering av utslippsreduksjoner og klimatilpasning i utviklingsland. Forventningene særlig blant utviklingsland er at GCF vil stå for en stor del av den oppskaleringen av klimafinansiering som anses nødvendig, og som må til for å nå ambisjonen om å mobilisere totalt 100 mrd. USD årlig innen 2020 til klimatiltak i utviklingsland. GCF vil bli en multilateral hovedkanal for storskala finansiering fra både offentlig og privat sektor. Klimakonvensjonen har såkalt «rådgivende mandat» til fondet. Det vil si at konvensjonen, under den årlige partskonferansen, gir føringer til styret. Norge har spilt en sentral rolle i opprettelsen av fondet og er representert i styret.

Den globale miljøfasiliteten

Den globale miljøfasiliteten (GEF) støtter tiltak som skal bidra til å forbedre det globale miljøet. GEF er finansieringsmekanisme for alle de viktigste miljøavtalene og støtter miljøtiltak i utviklingsland som gir globale miljøfordeler. Et av GEFs særlige fortrinn er at en tilstreber en helhetlig tilnærming som innebærer at klima, biologisk mangfold, vannspørsmål og forurensning/skogs-kjøtsel blir integrert i programmer og prosjekter. Etter kapitalpåfylling våren 2014 forvalter GEF drøyt 4,4 mrd. USD for perioden 2014–2018. Sammen med øvrige nordiske land har Norge bl.a. vært pådriver for en bredere tilnærming til kjemikalieområdet, inkludert avfallshåndtering hvor dette er relevant i forhold til GEFs mandat. Dette ble gjort til eget hovedområde i GEF under forhandlingene om den sjette kapitalpåfyllingen som ble avsluttet i 2014. Det er også fremforhandlet en ny kvikksølvkonvensjon (Minamata-konvensjonen) med GEF som finansieringsmekanisme. Kvikksølv er blitt tildelt adekvate midler for kommende fireårsperiode

Multilaterale finansinstitusjoner

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene er viktige aktører i det multilaterale samarbeidet for å møte klimautfordringene, både i deres generelle portefølje, gjennom spesialfond, og gjennom deres påvirkningskraft i dialog med nasjonale myndigheter. Alle utviklingsbankene har i lys av FNs klimakonferanse i Paris i 2015 besluttet å øke sine klimarelevante investeringer. I

Verdensbankgruppens tilfelle økes klimainvesteringene fra 21 pst. i 2015 til 28 pst. av bankens totale portefølje innen 2020. Dette innebærer store ressurser. Ren energi og energieffektivisering vil utgjøre en hovedsatsing, og trenden er en økende andel investeringer i fornybar energi. I tillegg fokuseres det sterkt på tilpasning, etablering av en global pris på karbon, skog og landbruk, lavkarbonbyer, forebygging av naturkatastrofer og reduksjon av subsidier til fossile brensler. Afrika-bankens ambisjon er å tredoble klimafinansiering til om lag 40 mrd. kroner årlig innen 2020. En ny klimastrategi skal også utvikles. Arbeidet med å legge til rette for privat sektors investeringer i utslippsreduksjoner og klimatilpasning står sentralt. Asiabanken har annonsert at de innen 2020 vil doble sine årlige bevilgninger til klimatiltak fra 3 til 6 mrd. USD. Den inter-amerikanske utviklingsbanken (IDB) har også vedtatt å doble sin klimafinansiering, slik at den når 30 pst. innen utgangen av 2020.

Climate Investment Funds (CIF) var, inntil Det grønne klimafondet ble operasjonelt høsten 2015, verdens største klimafond, og er et paraplyfond for klimainvesteringer innen ren teknologi, ren energi, skog og tilpasning. Norge støtter fondene for ren energi, skog og tilpasning. CIF har til nå tildelt mer enn 60 mrd. kroner til over 70 pilotland. Opprinnelig var det meningen å nedlegge fondet når Det grønne klimafondet ble operasjonelt, men dette er foreløpig utsatt, da interessen fra utviklingsland og ventelisten av prosjekter er stor, og det er viktig å unngå mulige finansieringsgap.

Offentlige midler kan ikke alene dekke behovet for globale klimainvesteringer. I mange sammenhenger etterlyses derfor løsninger på hvordan privat sektor og privat kapital kan mobiliseres inn i klimarelevante investeringer. Norge besluttet i 2014 å støtte IFC Catalyst Fund, som er et innovativt delssvar på denne utfordringen. En tidlig evaluering i 2015 viser at fondet så langt har mobilisert privat kapital i henhold til intensjonen.

Asiabankens Clean Energy Financing Partnership Facility (CEFPF) er et multigiverfond, integrert i Den asiatiske utviklingsbankens ren energiprogram (CEP). I sum forventes disse programmene å bidra til tiltak som resulterer i 6,7 TWh spart energi, 733,5 MW ny kapasitet og 7,6 mill. tonn reduksjon i karbonutslipp i året. Asiabanken (ADB) har oppnådd en meget høy opp-låningsgrad gjennom fasiliteten. Siden fondet ble etablert har det bidratt til å utløse 2,16 mrd. USD i investeringer i ren energi.

Klima- og skogsatsingen

Ansvar for klima- og skogsatsingen ble overført fra Utenriksdepartementet til Klima- og miljødepartementet 1. januar 2014. Klima- og miljødepartementet og Utenriksdepartementet samarbeider for å sikre en mest mulig effektiv ressursbruk og for å påse at klima- og skogsatsingen er i tråd med norsk utenriks- og utviklingspolitikk. En avtale mellom de to departementer er utarbeidet for dette formål.

FNs miljøprogram (UNEP)

Norge har over flere år vært den største finansielle bidragsyteren til FNs miljøprogram (UNEP). UNEP er blitt styrket som et resultat av Rio+20 møtet i 2012 og oppfølgingen av dette. UNEP har nå universelt medlemskap, og FNs første og andre miljøforsamling (UNEA) ble holdt i juni 2014 og mai 2016. Disse har hatt rekordstor deltagelse med rundt 170 land og over 100 ministre. Norge er en pådriver for at UNEP skal bli en mer åpen og medlemsstatsstyrt organisasjon, og har tatt flere initiativ for økt engasjement fra UNEP på viktige miljøområder. Norge tok på FNs andre miljøforsamling til orde for en tydelig rolle for UNEP i det internasjonale arbeidet på hav og fikk fullt gjennomslag med et resolusjonsvedtak om marin forsøpling og mikroplast. Vedtaket bygger på Norges initiativ på forrige miljøforsamling samt UNEPs alarmerende siste rapport om plastforsøpling av havene, og gir UNEP mandat til å kartlegge mangler i det internasjonale regelverket i kampen mot marin forsøpling. Norge var også medforslagsstiller til et vedtak om beskyttelse av korallrev, i tillegg til et vedtak som styrket UNEP sitt mandat til å overvåke miljøskader som følge av væpnet konflikt. Ifølge en studie fra 2014 fra INTERPOL og UNEP anslås verdien av miljøkriminalitet til å være mellom 70 og 213 mrd. USD i året. I utviklingsland har slik kriminalitet ofte koblinger til organisert kriminalitet, den er grenseoverskridende og kan være kilde til finansiering av terrorisme. Dette omtales nærmere i Meld. St. 37 (2014–2015) om Globale sikkerhetsutfordringer i utenrikspolitikken. Kapasitetsbygging mot slik kriminalitet vil bli en prioritert innsats på miljøfeltet fremover, og UNEP har en koordinerende rolle i FN på området.

Internasjonale miljøavtaler og -konvensjoner

Norge er part til en rekke internasjonale avtaler på miljøområdet, og Regjeringen vil fortsette å

støtte utviklingsland og deres utvikling av strategier og planer for gjennomføring av slike avtaler. Norge har over mange år gitt støtte til konvensjonenes sekretariater og andre tiltak for å gjennomføre konvensjonenes formål. Kapasitetsbygging gjør utviklingslandene bedre i stand til å møte miljø- og klimautfordringene.

Konvensjonen om biologisk mangfold

Konvensjonens mål er vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold samt rettferdig fordeling av goder fra bruk av genetiske ressurser. Konvensjonen er en prosessorientert rammekonvensjon fra 1992 som danner en ramme for det globale arbeidet med biologisk mangfold. Den fastlegger overordnede mål, prinsipper og generelle forpliktelser, mens konkrete forpliktelser også utformes gjennom protokoller, arbeidsprogram og partsmøtevedtak. Konvensjonen har 193 parter.

Cartagena-protokollen om genmodifiserte organismer fra 2000 trådte i kraft i 2003. Formålet med Cartagena-protokollen er å bidra til en forsvarlig overføring, håndtering og bruk av levende genmodifiserte organismer som kan være til skade for biologisk mangfold eller menneskers helse.

Nagoya-protokollen fra 2010 trådte i kraft i 2014. Protokollen styrker arbeidet med å bevare det biologiske mangfoldet. Protokollen bidrar til at Biomangfoldkonvensjonens tredje målsetting om rettferdig fordeling av fordelene fra utnyttelsen av genetiske ressurser gjennomføres. Protokollen bekrefter at genressurser er underlagt statens suverenitet. Den øker rettssikkerheten for både brukere og tilbydere av genressurser, og den inneholder bestemmelser om tradisjonell kunnskap. Norge har støttet kapasitetsbygging i afrikanske land for å styrke deres kapasitet til å ratifisere og iverksette protokollen. Protokollen vil også bidra til at norske regler om våre genressurser blir respektert i utlandet. Naturmangfoldloven inneholder allerede regler om bruk av utenlandske genressurser i Norge, noe som har gjort oss til et foregangsland på området.

Forørkningskonvensjonen (UNCCD)

Norge er part til Forørkningskonvensjonen fra 1994, som trådte i kraft i 1996. Konvensjonen har som hovedmål å opprettholde produktiviteten i de tørre og halvtørre økosystemene som grunnlag for fattigdomsreduksjon og bedre levekår. Norge har støttet finansieringsmekanismens arbeid med å mobilisere forståelse og ressurser i berørte

land, og med å koble arbeidet til nasjonale strategier for utvikling og fattigdomsbekjempelse.

Konvensjonen for internasjonal handel med truede arter (CITES)

Som part til CITES tar Norge konsekvent til orde for at vitenskapelige kriterier må legges til grunn for vedtak som har betydning for handel, og dermed for folks levebrød. CITES har i senere år begynt å interessere seg mer for kommersielt utnyttede fiskeslag. Å sikre at dette skjer på vitenskapelige premisser står sentralt i Norges arbeid under konvensjonen.

Naturpanelet (IPBES)

Naturpanelet (Intergovernmental Panel for Biodiversity and Ecosystem Services) ble etablert i Panama i 2012. Naturpanelet er en parallell til FNs klimapanel og kan spille en viktig rolle fremover for å gi et faglig grunnlag om biologisk mangfold og økosystemtjenester basert på vitenskapelig og tradisjonell kunnskap.

Ozonfondet

Norge bidrar også til Ozonfondet under Montreal-protokollen, som støtter prosjekter for utfasing av ozonødeleggende stoffer i utviklingsland.

FNs bosettingsprogram (UN-Habitat)

FNs bosettingsprogram, UN-Habitat, har ansvaret for FNs arbeid for å sikre bærekraftige byer. Norge har over mange år investert mye på urbaniseringsområdet og har opparbeidet en sterk posisjon internasjonalt. Støtten har primært gått til UN-Habitat, og det siste året er denne i stor grad dreid over mot klima- og miljøprosjekter, inkludert bedring av luftkvalitet ved innføring av rene kokeovner i slumområder.

Luftkvalitet og helse

Nye tall fra Verdens helseorganisasjon viser at nesten en fjerdedel av alle dødsfall i verden skyldes ulike miljøproblemer. Luftforurensning er den viktigste risikofaktoren og fører til om lag syv millioner dødsfall i året. Norge er engasjert i bedring av luftkvalitet internasjonalt og samarbeider tett med aktører som Verdens helseorganisasjon, Verdensbanken og *Climate and Clean Air Coalition* i dette arbeidet. Utendørs forurensning er et stort problem i mange av verdens byer, og Norge har

tatt til orde for å få luftforurensning, klima og helse høyt prioritert i Ny Urban Agenda, som skal vedtas på Habitat III-konferansen i Ecuador i oktober. Regjeringen gjennomfører en satsing på ren matlaging i utviklingsland, fordi tre milliarder mennesker fortsatt lager mat over åpen ild eller med lite effektive, forurensende ovner, noe som er svært helseskadelig. Kvinner og små barn er mest utsatt. Effektive tiltak for å bedre luftkvalitet vil også ha positiv klimavirkning, og de fleste er svært lønnsomme når helsegevinsten medregnes. Verdens helseorganisasjon har beregnet at opp mot 4 millioner dødsfall kan unngås frem mot 2030 dersom disse tiltakene iverksettes.

Klimatilpasning og forebygging av klimarelaterte katastrofer

Antallet katastrofer øker og vil mest sannsynlig fortsette å øke som en følge av klimaendringer. Ekstremvær, flom og tørke forårsaker tap av liv og levekår, ødelagt næringsliv, migrasjon og økt fare for epidemier, sykdom og sult. Gode tiltak for tilpasning og forebygging reduserer katastrofeomfang og er lønnsomme økonomiske investeringer. Forebygging av klima- og miljørelaterte katastrofer vil prioriteres innenfor utviklingsarbeidet for å bidra til å bygge motstandskraft og redusere sårbarhet, inkludert gjennom klimatilpasning. Det globale rammeverket for klimatjenester (GFCS) gir grunnleggende data for klima og hydrologi som er viktig både for å avverge skade og tap av menneskeliv, og som planleggingsverktøy for investeringer og utvikling innen bl.a. energi og landbruk. I f.eks. Malawi, Myanmar og Vietnam ser man god effekt av vær- og flomvarslingssystemer som er utarbeidet med norsk støtte.

Rammeverket for katastrofe-forebygging som ble vedtatt i Sendai i Japan i mars 2015 understreker behovet for å inkludere forebygging både i utviklingsarbeid og i humanitær innsats. Rammeverket må sees i nær sammenheng med klimaavtalen fra Paris 2015 og de nye bærekraftsmålene. Det globale fondet for forebygging og gjenoppbygging (GFDRR) er en viktig kanal for norsk støtte til gjennomføring av Sendai-rammeverket.

Regjeringen vil jobbe bredt med forebygging for å bidra til mer robuste samfunn, redusere sårbarhet, hindre tap av liv og livsgrunnlag og slik få best mulig effekt av bistandsmidler. Regjeringen vil ta i bruk ulike virkemidler og arbeide for å inkludere forebygging også i tiltak innenfor klimatilpasning og i viktige klimafinansieringsmekanismer som Det grønne klimafondet. En vil arbeide for et bedre samspill mellom humanitære aktører

og utviklingsaktører for å styrke fokus på forebygging innen utviklingsbistanden.

Matsikkerhet

Om den globale temperaturøkningen stiger over 2 grader Celsius, vil dette bidra til dramatiske endringer i hva som kan dyrkes og en estimert reduksjon opp mot 50 pst. i matproduksjonen i fattige land. Land i Nord-Afrika, Midtøsten, Asia og Latin-Amerika er særlig utsatt. Befolkningsøkningen vil også være høy, og ifølge FNs prognoser vil vi være over ni milliarder mennesker innen 2050. For å sikre nok mat til alle har FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) beregnet at tilgangen til mat må øke med 50 pst. innenfor samme tidsperiode. Matsikkerhet avhenger både av omfanget av matproduksjon og sikring av det som produseres, slik at det når frem til marked og forbruker. I et klima- og miljøperspektiv vil det også være viktig å bidra til et arealeffektivt landbruk samt til rammevilkår for god infrastruktur og foredlingskapasitet som kan bidra til at minst mulig mat blir forringet og kastet.

Det bilaterale, regionale og multilaterale samarbeidet innen matsikkerhet er rettet mot partnerland og sub-regionale samarbeidspartnere i Afrika. Det gjelder også samarbeidet med sivilt samfunn, som spiller en viktig rolle i samfunnsbyggingen. Det legges økt vekt på den politiske dialogen om strukturelle og landbrukspolitiske spørsmål knyttet til matsikkerhet. Norge har sluttet seg til den globale alliansen for klimasmart landbruk. Alliansen er et nettverk av partnere fra nord og sør som ønsker å styrke det globale arbeidet for økt matsikkerhet på en klimarobust måte.

Det multilaterale samarbeidet med Verdens matvareprogram (WFP), FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Konsortiet av institutter for internasjonal landbruksforskning (CGIAR) og Det internasjonale fondet for landbruksutvikling (IFAD) opprettholdes og videreutvikles. Det regionale samarbeidet i Afrika med AU/NEPAD er blitt støttet, med særlig vekt på kvinners deltakelse og rolle i klimasmart landbruk.

Fisk og marine ressurser har stor betydning for matsikkerheten som kilde til viktige næringsstoffer. 17 pst. av verdens proteinbehov dekkes av sjømat, og for enkelte utviklingsland er andelen nær 70 pst. Uten tilførsel av essensielle fettsyrer, som omega-3, risikerer barn å bli hjerneskadet, og voksne utvikler mangelsykdommer. Samtidig

vet vi at de store verdenshavene i økende grad rammes av klimaendringene. Temperaturen i havet øker, arter forflytter seg eller dør ut og vannet forsures. Risikoen for at tilfanget av næringsrik mat reduseres, er stor. Kunnskapen om hvilke konsekvenser klimaendringene har på havet er mangelfull, og det er behov for mer forskning, spesielt i sørlige farvann. Norge vil bidra ved å styrke EAF-Nansen-programmet som vil øke fokuset på klima- og miljøaspektet i sin virksomhet.

Innenfor FN er FNs komite for matsikkerhet (CFS) den sentrale politiske plattformen for matsikkerhet, retten til mat og ernæring. Samarbeidet gjennom blant annet CFS skal bidra til at FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO), Verdens matvareprogram (WFP) og Det internasjonale jordbruksfondet (IFAD), samt de multilaterale finansieringsinstitusjonene, blir mer sentrale i arbeidet med å redusere antallet sultende og underernærte i verden. I 2015 fokuserte CFS spesielt på vanntilgang og vannressursforvaltning som sentral forutsetning for matsikkerhet.

Om lag 30 pst. av all produsert mat blir aldri konsumert. Det er store tap i hele verdikjeden. Store gevinster kan oppnås både økonomisk, miljømessig og fordelingsmessig gjennom å begrense dette tapet. Norge støtter opp om initiativet som FAO har tatt for å redusere tap av mat.

I arbeidet med å sikre verden tilstrekkelig mat er forskning en vesentlig komponent. For landbruksutvikling i utviklingsland er Konsortiet av de 15 internasjonale instituttene for landbruksforskning (CGIAR) en vesentlig aktør. De fleste instituttene ligger i sør og fokuserer på utviklingslandenes spesielle utfordringer. Det drives forskning og utvikling i nært samarbeid med nasjonale institusjoner og bønder innen et bredt spekter av områder, så som mer produktive jordbruksmetoder, sikring av hele verdikjeden i landbrukssektoren, klimatilpasning inkl. forbedrede vanningsmetoder og reduksjon av sykdommer hos husdyr og fisk.

Klimaendringer, matsikkerhet og mangfold av matplanter er sentralt for Norges støtte til den Internasjonale plantetraktaten for mat og landbruk (ITPGRFA) samt det Globale fondet for mangfold av matplanter (GCDT). Plantetraktaten har et spesielt fond som fokuserer på matsikkerhet og bruk og foredling av klimatilpassede matplanter, mens GCDT har et hovedansvar for å bidra til bevaring og drift av verdens genbanker, inkludert sikkerhetslageret for frø mangfold på Svalbard.

Vannressursforvaltning, vann og sanitær

Vannressurser og knapphet på vann er en av de «globale megatrender». Global Risk Report 2016 slår fast at tilgang til vann vil være den største risikofaktoren for den økonomiske utviklingen i verden. Konkurransen om knappe vannressurser blir forsterket av klimaendringene. Etablering av overnasjonale samarbeidsmekanismer for felles forvaltning av vannressurser er en nøkkel til å redusere konfliktnivået. Fra norsk side vil vi fortsette å bidra til å sette fokus på felles forvaltning av lokale og grenseoverskridende vannressurser som et bidrag til regional integrasjon og fred og forsoning.

Manglende tilgang til drikkevann, dårlige sanitærforhold, vannknapphet forsterket av klimaendringene og svak forvaltning av vannressursene er underliggende årsaker til migrasjon og konflikter. Norge vil bidra til å gjennomføre bærekraftsmål nr. 6 om å «sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle». Satsingen inngår som en del av innsatsen gjennom humanitær bistand, sårbare stater, helse, utdanning, klima, energi, matsikkerhet, regionalt samarbeid og sivilt samfunn.

Reform av subsidier til fossile brensler og karbonprising

Utfasing av subsidier til fossile brensler kan gi globale utslippsreduksjoner på inntil 12 pst. innen 2020. I en spesialrapport fra 2013 har IEA identifisert utfasing av fossile subsidier som et av fire områder for klimatiltak som reduserer utslipp uten å begrense økonomisk vekst. I tillegg til utslippsreduksjon er dette også et viktig tiltak for å begrense luftforurensning i land hvor dette er et stort og voksende helseproblem. I enkelte utviklingsland kan subsidier til bensin, kull og gass utgjøre over 20 pst. av statsbudsjettet. Dette er midler som kunne vært brukt til helse, skole, innsats for fornybar energi og andre offentlige oppgaver. Regjeringen vedtok i 2014 en strategi for det internasjonale arbeidet med utfasing av fossile subsidier og følger opp denne bl.a. med en flerårig satsing på 100 mill. kroner gjennom ulike globale initiativ.

Fornybar energi

Gjennom vår energibistand har Norge som mål å bidra betydelig til energiutbygging i utviklingsland. Økt tilgang til energi er en forutsetning for økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Gjen-

nom en klar vektlegging av fornybar energi og energieffektivisering skal den norske energibistanden bidra til økt energiproduksjon og reduserte utslipp av klimagasser. Norge forsøker å innrette satsingen på en måte som øker omfanget av private investeringer i ren energi i utviklingsland.

1,1 milliarder mennesker mangler tilgang til elektrisitet og 2,9 milliarder mennesker bruker ineffektive og forurensende kokeovner. Stabil tilgang til bedre og mer moderne energitjenester er nødvendig for økonomisk vekst, jobbskaping, sosial utvikling og reduksjon av fattigdom. Samtidig er det avgjørende for å kunne møte de globale klimautfordringene at energien i økende grad kommer fra fornybare energikilder som vann, sol, vind og biomasse. Det er derfor fastsatt et eget bærekraftsmål om tilgang til energi. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønsker Norge å bidra til at utviklingsland bruker fornybare energikilder i stedet for fossile.

Energisektoren står for over 60 pst. av utslipp av klimagasser, og valg av energibærere har betydelige miljøkonsekvenser. Overgang til fornybare energikilder og effektiv bruk av energien, f.eks. med rene kokeovner eller bruk av gass til matlaging, er forutsetninger for å nå de ambisiøse klimamålene. For norsk klimapolitikk er fornybar energi i utviklingspolitikken et viktig bidrag. Bistand til fornybar energi vil bidra til bærekraftsmålene både for energi og klima.

Norge har i mange år gitt støtte til økt produksjon av og tilgang til fornybar energi i utviklingsland. Støtten har rettet seg mot institusjonsutvikling og kapasitetsbygging, ny fornybar kraftproduksjon, særlig vannkraft, bygging av kraftnettet og landsbygdelektrifisering. Det er særlig land i Afrika, men også utvalgte land i Asia som har mottatt støtte. Norges støtte til fornybar energi opprettholdes i 2017 på samme nivå som i 2016. Regjeringen har de senere årene ønsket å dreie innsatsen til fornybar energi mer i retning av private investeringer, bl.a. ved økt kapitaltilførsel til Norfunds investeringer i fornybar energi.

Norges støtte til kapasitetsbygging og utdanning av fagfolk på alle nivåer, ikke minst yrkesutdanning, vil gis høyere prioritet og synlighet, i synergi med Norges satsing på utdanning. Skoler og helseinstitusjoner trenger strøm til lys og utstyr som datamaskiner, kuvøser, kjøling av medisiner osv., og Norge vil være pådriver for at utdannings- og helseprogrammer også omfatter tilgang til strøm. Bedre energitjenester kan forbedre livssituasjonen i flyktningeleirer og for mennesker rammet av naturkatastrofer. Dette kan til dels oppnås gjennom tilrettelegging for investerin-

ger fra privat sektor og gjennom multilaterale kanaler. Norge vil fortsette energibistanden til sårbare stater som en del av Regjeringens strategi for bistand til sårbare stater.

Det er lagt opp til sterkere resultatorientering av innsatsen basert på indikatorene for bærekraftsmålene, konsentrasjon om færre samarbeidsland og færre internasjonale initiativ. Regjeringen vil legge vekt på at behovene til kvinner vektlegges ved energiutbygging og at kvinner inkluderes i de arbeidsplassene som skapes.

Afrika vil også i 2017 være den viktigste samarbeidsregionen for norsk bistand innen fornybar energi, med Liberia, Mosambik, Tanzania og Uganda som de viktigste landene, men det vil også satses i utvalgte land i Asia, bl.a. Myanmar og Nepal, samt på Haiti.

Redusert fakling av gass

Norge støtter også *Global Gas Flaring Partnership* – et partnerskap mellom oljeproduiserende lands myndigheter og nasjonale og internasjonale oljeselskap. Formålet er å redusere brenning (fakling) av gass som strømmer ut i forbindelse med oljeproduksjon. Norge er et foregangsland, da rutinebrenning av slik gass på norsk sokkel har vært forbudt siden oljealderen startet. I 2014 gikk Norge som første land ut med støtte til initiativet «Zero Routine Flaring by 2030». Ved lanseringen i 2015 ga Norge 8 mill. kroner til fremme av initiativet. Det har nå fått støtte fra mer enn 50 land, oljeselskaper og institusjoner, inkludert land som Russland, Canada og USA. Alle forplikter seg til å arbeide for redusert fakling innen områder de har ansvar for. Se videre omtale under kapittel 171 post 72.

Handel, miljø og klima

Norge deltar i EUs kvotehandlingssystem for CO₂ (Emission Trading System). Dette omfatter virksomheter som står for om lag halvparten av alle klimagassutslipp i Norge. Prising av CO₂ er et viktig virkemiddel for å begrense utslippene og stimulere til klimavennlig industri- og energiproduksjon.

Norge arbeider for å fremme bærekraftig utvikling på alle relevante områder i Verdens handelsorganisasjon (WTO) og i forhandlinger om frihandelsavtaler, der Norge i første rekke forhandler sammen med EFTA-landene. Man har ikke kommet videre i de globale forhandlingene om handel og miljø under Doha-mandatet. Norge er

imidlertid med på miljøvareinitiativet (EGA) som er egne plurilaterale forhandlinger mellom 174 medlemmer av WTO (inkl. EUs 28 land, USA og Kina). Målet er å forhandle frem nulltoll på miljøvarer- og teknologier. Norge støtter arbeidet for økt handel med fornybar energi (SETI). OECD er en viktig premissleverandør for den globale klima- og miljødebatten, et arbeid Norge tar del i og benytter seg av.

Det er enighet i EFTA om å legge frem et kapittel om bærekraftig utvikling i alle pågående og fremtidige forhandlinger, i tillegg til at det vil bli vurdert å legge frem kapitlet i forbindelse med gjennomgang og oppdatering av inngåtte avtaler. Kapitlet omfatter de to temaene miljø og arbeidstakerrettigheter og er ment som et felles utgangspunkt for EFTA i forhandlinger om frihandelsavtaler. Bestemmelsene dekker bl.a. beskyttelse av miljøet, fremme av miljøvennlige varer og tjenester samt utvidet samarbeid på handel og miljøområdet.

EØS-midlene

Det er store utfordringer innenfor miljø og klima i flere av de 16 EU-landene som mottar EØS-midler under perioden 2009–2014. Det er en målsetning at minst en tredjedel av EØS-ordningen skal gå til klima, miljø og fornybar energi. Midlene skal benyttes til tiltak i landene for at de skal kunne oppfylle sine nasjonale og internasjonale forpliktelser, inkludert oppfyllelse av EU-direktiver. Et eget program under den norske ordningen, Grønn Industriell Innovasjon, har som målsetning å utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og investere i miljøvennlige produksjonsprosesser i eksisterende bedrifter. Miljø og klima er derved det største innsatsområdet i perioden 2009–2014, og utbetalingene vil løpe til og med 2017. Ved utgangen av 2015 var om lag 23 pst. av EØS-ordningene, i overkant 3,5 mrd. kroner, satt av til programmer innenfor klima, miljø og fornybar energi. I tillegg kommer prosjekter i øvrige programmer som grønn industriell innovasjon og sivilt samfunnsprogrammene.

Et av hovedformålene med EØS-midlene er å styrke de bilaterale forbindelsene mellom Norge og mottakerlandene. Innenfor miljø og klima er miljøforvaltningens etater, herunder miljødirektoratet, samt en rekke forskningsaktører og institusjoner partnere i flere land. Samarbeidet mellom norske aktører og partnere i mottakerlandene har betydning for vårt nasjonale miljøarbeid, ettersom forvaltningen får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid.

EØS: Miljøforvaltning og biologisk mangfold

Under sektoren miljøvern og miljøforvaltning støttes programmer og prosjekter der målsetningen er å forbedre forvaltningen av hav- og vannressurser, øke beskyttelsen av økosystemer og bevare biologisk mangfold, forbedre miljøovervåkning og håndteringen av kjemikalier og farlig avfall. Til sammen 14 programmer er under gjennomføring i 10 mottakerland. Programmene har en verdi på om lag 1,3 mrd. kroner.

God forvaltning av hav- og vannressurser krever en helhetlig tilnærming som ivaretar hensyn til biodiversitet, klimaendringer og forurensing. Norsk miljøforvaltning vil bidra med kompetanseoverføring og kapasitetsbygging som programpartnere i miljøprogrammer.

Nøyaktig og god informasjon er en forutsetning for overvåkning, kontroll og analyse av miljøutfordringene. EØS-midlene bidrar til at miljølovgivningen etterlevs. Hensynet til både å styrke offentlig forvaltning og bevisstgjøre industri og sivilt samfunn er viktig.

Å bevare biologisk mangfold er viktig for å sikre bærekraftig utvikling. FN-konvensjonen om biologisk mangfold er et felles rammeverk. Overvåkingen av vernede områder forbedres samtidig som beskyttelsen av økosystemer mot invasjon av fremmede arter styrkes. I tillegg skal EØS-midlene bidra til at biologisk mangfold vektlegges i politikkutforming og lovgivning.

EØS: Klimatilpasning og fornybar energi

En offensiv klimapolitikk fordrer økt energieffektivisering, mer bruk av fornybar energi og kutt i klimagassutslippene. EØS-midler brukes til å redusere CO₂-utslipp gjennom å bedre energieffektiviteten i offentlige bygninger og i industrien. Når det gjelder bruk av fornybar energi utnytter mottakerlandene bare en liten del av sitt potensial. Gjennom EØS-midlene støttes derfor programmer for å fremme økt produksjon og økt bruk av fornybar energi, herunder bruk av biomasse, vind- og solkraft, vann- og bølgekraft så vel som jordvarme. Det gis også støtte til tiltak for å spre informasjon og skape større bevissthet om fremtidsrettede energiløsninger. Forskning og utvikling av ny teknologi utgjør også en viktig del av innsatsen.

Det er viktig å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. I inneværende programperiode fokuseres det på å øke kapasitet og kunnskap hos offentlige myndigheter om klimatilpas-

ning. Det er en økende forståelse for å ta hensyn til klimaendringer i samfunnsplanleggingen. Dette krever samarbeid mellom mange ulike sektorer og forvaltningsnivåer. Bedrede systemer for informasjonsutveksling, styrket analysekapasitet og økt bevisstgjøring er også viktige målsetninger som støttes gjennom programmene rettet mot klimatilpasning og fornybar energi.

Det er til sammen 16 programmer til en verdi av i overkant av 2,2 mrd. kroner i 10 land som er rettet inn mot klimatilpasning og fornybar energi.

EØS: Grønn innovasjon

Bærekraftig utvikling er blant annet avhengig av konkurransedyktige bedrifter som tar ansvar for miljøet. Under EØS-midlene er det satt av om lag 1 mrd. kroner til programmer i åtte mottakerland for å realisere grønne forretningsmuligheter, utvikle og kommersialisere ny miljøteknologi og øke bruken av miljøvennlige produksjonsteknologier.

Programmene i Bulgaria, Romania, Polen, Litauen, Ungarn og Latvia er rettet inn mot små og mellomstore bedrifter og innføring av klima- og miljøtiltak innenfor eksisterende industri og utviklingen av ny innovativ teknologi og nye produkter. I Slovakia er fokuset på utvikling og bruk av energi fra biomasse, mens Estland har valgt å fokusere på utviklingen av IKT-løsninger i et voksende marked for miljøbaserte løsninger innenfor blant annet energiforvaltning, transport og logistikk, handel og e-helse.

Det legges stor vekt på å engasjere norske små og mellomstore bedrifter som prosjektpartnere.

Regionalt og bilateralt samarbeid

Nordområdene

Nordområdene har høy prioritet i norsk miljø- og klimaarbeid, og Norge skal være et foregangsland på miljøområdet og en langsiktig og troverdig forvalter av miljøverdiene også i nord. Regjeringen styrer etter de langsiktige overordnede målsettingene formulert i Meld. St. 7 (2011–2012) «Nordområdene – Visjon og virkemidler»:

- å trygge fred, stabilitet og forutsigbarhet
- å sikre helhetlig og økosystembasert forvaltning
- å styrke internasjonalt samarbeid og rettsorden
- å styrke grunnlaget for sysselsetting, verdiskapning og velferd

Regjeringen har videre prioritert fem områder som følges opp spesielt:

- internasjonalt samarbeid
- kunnskap
- næringsliv
- infrastruktur
- miljøvern, sikkerhet og beredskap

De nordlige havområder skal bevares som verdens reneste og rikeste. Det betyr at Norge har som mål å være ledende innen overvåkning, sikkerhet og beredskap, forskning på havmiljø, klima og miljøgifter i nordområdene. Dette skal vi gjøre nasjonalt, bilateralt, som innen den norsk-russiske miljøkommisjonen, og i regionale og internasjonale fora som Arktisk råd, Barentsrådet og i internasjonalt prosjektsamarbeid.

Regjeringen vil at Norge fortsatt skal være en pådriver i det arktiske samarbeidet. Kunnskap om og forskning på klimaendringer, kortlevde klimadrivere, havmiljø, reduksjon av forurensing, bevaring av biodiversitet og miljøovervåkning vil fortsette å være viktige satsingsområder. Dette inkluderer å følge opp Arktisk råds rammeverk for å redusere utslipp fra sot og metan i de arktiske statene. Tilskuddsordningen Arktis 2030 som ble lansert i 2015 skal bidra til å realisere Regjeringens prioriteringer i nordområdesatsingen. Støtte fra Arktis 2030 går også til prosjekter som gir økt kunnskap om klimaendringene i polare områder samt bidrar til det konkrete arbeidet i Arktisk råd. Støtte til miljøprosjekter i regi av Arktisk råds arbeidsgrupper er høyt prioritert.

Forvaltningsrettet forskning på de levende ressursene i det marine økosystemet, i samarbeid med både russiske og andre lands forskningsmiljøer, vil fortsatt ha høy prioritet.

Målrettet klima- og miljøsam arbeid er viktig for å nå målet om bærekraftig miljømessig, økonomisk og sosial utvikling i Barentsregionen. Barentsrådets miljøgruppe har en rekke prosjekter som bevaring av naturmangfold, reduksjon av miljøgiftutslipp og opprydding i alvorlige forurensningskilder, såkalte «hot spots».

Vest-Balkan

Energi, miljø, klima og ressursforvaltning representerer noen av de største utfordringene for landene på Vest-Balkan; Albania, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Montenegro og Serbia.

Alle landene har som mål å tilpasse seg EUs lover, regler og retningslinjer når det gjelder energi, miljø, klima og ressursforvaltning. Alle

landene deltar i et forpliktende samarbeid i «Energy Community» – Energitraktaten – for å bli inkludert i EUs energimarked. Det er stor forskjell mellom landene når det gjelder innføring og anvendelse av nye lover og regler basert på EUs felles regelverk. Kapasiteten til å gjennomføre de nødvendige reformene er forskjellig, de økonomiske forskjellene store og dermed er både energiproduksjon og energikonsum svært ulik.

I 2016 ble det lagt særlig vekt på multilateralt miljø- og energirettet samarbeid innen den EU-ledede Western Balkans Investment Framework, hvor Europakommisjonen, 18 EU-land i tillegg til Norge, er med på å finansiere større prosjekter innen infrastruktur, energi, miljø og sosiale tiltak. Norge er største bilaterale bidragsyter. Energi og miljøprosjekter utgjør om lag halvparten av totalporteføljen og har en samlet investeringsverdi på om lag 6 mrd. euro.

Russland

Norge har et betydelig bilateralt samarbeid med Russland for å møte felles miljøutfordringer, for kompetanseutvikling i miljøforvaltningen og for å fremme russisk tilslutning til internasjonale miljøvernavtaler.

Arbeidet blir videreført i et treårig bilateralt samarbeidsprogram for 2016–18 med særlig vekt på beskyttelse av havmiljøet, grensenært samarbeid, biodiversitet og reduksjon av forurensning.

Arbeidet med å fremme økosystembasert forvaltning av hele Barentshavet er en overordnet oppgave. Russland er nå i ferd med å innføre en helhetlig forvaltningsplan for russisk del av Barentshavet. Et felles norsk-russisk miljøovervåkingssystem for hele Barentshavet og en felles miljødataportal for Barentshavet er under utvikling. Myndighetssamarbeidet innen kontroll av petroleumsvirksomhet offshore vil bli viet økt oppmerksomhet. Spesielt vil styring av sikkerhets- og miljørisiko bli vektlagt. Samarbeidet om forvaltning og miljøovervåkning i grenseområdet blir styrket med vekt på overvåkning av grenseoverskridende forurensing fra nikkelproduksjonen på russisk side. Norske myndigheter vil fortsette å øve påtrykk overfor russiske myndigheter for å få redusert utslippene fra smelteverket i Nikel.

Det bilaterale miljøvernssamarbeidet søkes innrettet slik at det støtter opp under det regionale samarbeidet i Barentsregionen og i Arktisk Råd.

Atomsikkerhetssamarbeidet med Russland skal bidra til å redusere risikoen for ulykker og forurensing fra atominstallasjonene, hindre at radioaktivt og spaltbart materiale kommer på

avveie, samt styrke russiske forvaltnings- og tilsynsmyndigheter.

Eurasia

Også de øvrige landene i Eurasia står overfor store klima- og miljøutfordringer, grunnet blant annet ineffektiv bruk av energi, svak forvaltning av vannressurser og lav oppmerksomhet om miljøvern i befolkningen generelt.

Fremme av energieffektivisering og fornybar energi er et sentralt innsatsområde i Norges samarbeid med flere av landene i regionen. Ikke minst gjelder dette Ukraina, hvor NEFCO – Det nordiske miljøfinansieringsselskapet – benyttes aktivt for å fremme klimapolitiske målsettinger, energieffektivitet og overgang til fornybare energikilder. Norge bidrar også til betydelige prosjekter, særlig i Ukraina gjennom Øst-Europa-partnerskapet for energieffektivitet og miljø som administreres av EBRD.

Midtøsten

I mai 2015 ble det gjennom et tillegg i energiloven vedtatt et nytt legalt rammeverk for fornybar energi og energieffektivisering i Palestina. Gjennom et solpanelinitiativ søker palestinske myndigheter å redusere CO₂-utslipp og å øke graden av energiavhengighet. Norge har i samarbeid med FN støttet solcelleutbygging i C-området og Gaza. Energimyndighetene har med norsk finansiering ferdigstilt et vind- og solatlas, som bekrefter at landet har et stort potensiale for solenergi.

I Jordan har Norge støttet en forundersøkelse i regi av Sahara Forest Project, som blant andre Bellona står bak. På bakgrunn av forundersøkelsen besluttet Norge å støtte et demonstrasjonsenter i Aqaba ved Rødehavet som skulle stått ferdig i 2015. Forsinkelser tilknyttet landavtale med myndighetene gjør at bygging først begynner i 2016, og prosjektet vil trolig ikke stå ferdig før i 2017. Prosjektet skal kombinere saltvannsdrivhus, konsentrert solenergi og dyrking av alger.

Tunisia har en målsetting om å bruke 30 pst. fornybar energi i sin energimiks innen 2030. Sahara Forest Project har fått støtte til å gjøre forundersøkelser i Tunisia. Forundersøkelsen kan munne ut i et prosjekt, hvor arbeidsplasser, mat, vann, biomasse og elektrisitet kan skapes på en miljøvennlig måte. I tillegg samarbeider Sintef med lokale partnere hvor nettverksbygging, kompetanse- og teknologioverføring skal støtte opp om myndighetenes målsetting om 30 pst. fornybar energi innen 2030.

Afrika sør for Sahara

Det afrikanske kontinentet er et av de mest sårbare områdene for klimaendringer. Store deler av kontinentet er ørken og tørrlandsområder med få vannressurser. Tørke, oversvømmelser og syklo-ner er økende fenomener i Afrika sør for Sahara. Landbruket er en hovednæring og sysselsetter svært mange. Produktiviteten i landbruket er generelt lav. Selv ved små temperaturøkninger forventer klimapanelet en nedgang i produktivitet. Ifølge FNs klimapanel vil produksjonen av matplanter som er avhengig av regnvann kunne reduseres til under halvparten i enkelte land innen 2020. Skulle dette skje vil det få store konsekvenser for stabilitet i flere sårbare stater og regioner, med potensiale for store migrasjonsstrømmer og økt konfliktnivå.

En drivkraft i den økonomiske veksten i Afrika er uttak og forvaltning av naturressurser. Samtidig har Afrika store behov for utvikling av fornybar energiproduksjon. I dette perspektivet utgjør klimaendringene en betydelig utfordring for Afrika. Befolkningsveksten medfører press på sårbare naturressurser, noe som igjen gir grunnlag for konflikt og migrasjon. Norge søker å bidra til bærekraftig naturressursforvaltning. Klimatilpasset landbruk er vesentlig for å bidra til å dempe konflikt, sikre stabilisering og forebygge nye humanitære kriser som ellers kan bli utfallet av gjentakende tørke. Dette ser man eksempler på i Sahelområdet, Etiopia, Zambia og Malawi. Etter at flere regnesonger sviktet i 2015, blant annet som følge av værphenomenet El Nino, har støtte til klimasmart landbruk vist seg å være effektivt for å forebygge sult og humanitære kriser ved at områdene som har mottatt støtte klarer seg bedre gjennom tørken.

38 av Afrikas 54 land er kystnasjoner. Havbaserte næringer er en viktig del av Afrikas økonomi. Forurensning og forsurening av havområdene utenfor den afrikanske kyst utgjør en utfordring og likeledes utgjør ulovlig, urapportert og uregulert fiske en trussel mot bærekraftig forvaltning av havressurser. Bærekraftig forvaltning av havrommet og fortsatt utvikling av bærekraftige havbaserte næringer vil være viktig for Afrikas fremtidige økonomi og evne til å brødfø sin egen befolkning.

Norge bidrar til implementering av økosystembasert fiskeriforvaltning, med økt fokus på klimaendringer og hvordan disse påvirker ressursene. Det største enkelttiltaket innen fiskeriforvaltning i Afrika er Nansenprogrammet, som gjennomføres av FAO i samarbeid med 32 land i

Afrika, med flere regionale organisasjoner. Siden 1975 har Nansenprogrammet og forskningsfartøyene oppkalt etter Fridtjof Nansen utført ressursovervåkingstokt i utviklingsland. Nansen programmet støtter utviklingsland i fiskeriforskning og -forvaltning for å tilstrebe bærekraftig utnyttelse av levende marine ressurser og økt beskyttelse av det marine miljø. Programmets langsiktige mål er å gjøre samarbeidslandene selvdrevne innenfor fiskeriforskning og -forvaltning gjennom å styrke deres institusjoner.

Norge er engasjert i klimarelatert utviklings-samarbeid og støtter opp om flere afrikanske lands egne klima- og miljøstrategier. Dette gjelder områder som matsikkerhet, landbruk, marine ressurser, ren energi og skog. Nærmere omtale av dette samarbeidet i land som Etiopia, Malawi, Mali, Mosambik og Tanzania finnes under kap. 150 Bistand til Afrika og kap. 166, post 74 Fornybar energi.

Fra samarbeid på regionalt nivå kan følgende eksempler trekkes frem:

Norge fortsatte samarbeidet med EU og Storbritannia om å støtte den regionale økonomiske organisasjonen *Common Market for Eastern and Southern Africa* (COMESA) i et trepartssamarbeid med *Southern Africa Development Community* (SADC) og *East African Community* (EAC) om et regionalt klima- og landbruksprogram. Flere land har utviklet sine planer for klimatilpasning og reduksjon av klimagassutslipp, og pilotprosjekter for klimasmart landbruk ble videreført i sju land.

I det sørlige Afrika har Norge støttet regionale programmer for forebygging av og tilpasning til klimaendringer, med hovedvekt på klimasmart landbruk. Zambia leder utviklingen mot et klimatilpasset landbruk blant Afrikas småbønder. Gjennom samarbeid med *Conservation Farming Unit* har partnere i Uganda, Malawi, Kenya og Tanzania fått større kunnskap om klimasmart landbruk.

Støtten til *South African Institute of International Affairs* (SAIIA) bidro til bedre forvaltning av naturressurser på det afrikanske kontinentet. Forskningsbaserte utredninger fra SAIIA har forbedret beslutningsgrunnlaget for forvaltningen av petroleum-, skog-, fisk- og mineralressurser, særlig i det sørlige Afrika.

Støtten til *Benguela Current Commission* (BCC) bidro til bedre kunnskap og forvaltning av naturressursene i havområdet utenfor Sør-Afrika, Namibia og Angola. BCC har utviklet en bærekraftig tilnærming til naturressursforvaltning og bidratt til bedre forståelse av klimaendringene i området.

Asia

I Sri Lanka har Norge støttet et faglig samarbeid gjennom Norges Geotekniske Institutt (NGI) innenfor forebygging av naturkatastrofer knyttet til klimaendringer. Sri Lankas institusjon for geotekniske analyser (National Building Research Organization, NBRO) fikk økt kompetanse og teknologi som har bidratt til bedre analyser og informasjon om grunnforhold som har betydning for forebygging av katastrofer. Det er utarbeidet et «hazard-map» for Matale distriktet som brukes til planlegging av infrastruktur som skoler, sykehus og boliger. Det er installert fem automatiske varselings-systemer i områder der det er stor jordskredsfare. Systemet måler nedbør og sender varsel hvis kritiske terskelverdier som kan utløse jordskred overskrides.

I India har det vært gitt støtte til forskningsbaserte aktiviteter innen mange miljørelevante områder. Konkrete resultater er kapasitetsbygging på forurensingsområdet, at mer enn 27 000 berørte bønder (hvorav om lag 28 pst. kvinner) har begynt å dyrke tørkeresistente rissorter og har tatt i bruk jordforbedringsmetoder, biologisk gjødsel og biologiske alternativer til kjemiske insektmidler. Videre er det introdusert kornslag som krever mindre vannmengder og mer effektive, forskningsbaserte vanningsmetoder. Informasjonsteknologi brukes også i betydelig omfang ved å formidle værdata og landbruksveiledning over mobiltelefon.

I Nepal er det inngått avtale med International Centre for Integrated Mountain Development (ICIMOD) for å fremskaffe kunnskap om årsaker til og konsekvenser av klimaendringer i Sør-Asia regionen. Avtalen omfatter også støtte til forskning på kilder og konsekvenser av kortlevde klimagasser, primært svart karbon. Norsk støtte til ICIMODs kryosfære-program har forbedret den vitenskapelige kunnskapen om endringer i snø, is og vannforhold i verdens høyeste region. Informasjonen brukes av myndighetene i Nepal sitt arbeid med tilpasning til klimaendringer

Bangladesh er blant verdens mest sårbare land for naturkatastrofer og klimaendringer. Norge har støttet Comprehensive Disaster Management Programme som er forankret i myndighetsstrukturer sentralt og lokalt. Bangladesh har oppnådd betydelig reduksjon i skadeomfang og antall omkomne etter naturkatastrofer. CDMP er viktig i arbeidet med å skape en helhetlig politikk innen katastrofe-forebygging. Det er utarbeidet verktøy for katastrofe-forebygging og klimatilpasning som kan brukes av lokale myndigheter i deres planverk.

I Pakistan støttes forebygging av lokale naturkatastrofer gjennom blant annet støtte til toårig avtale med UNDP – Community Based Disaster Risk Reduction (CBDRR) med 2,4 mill. kroner i 2015. Målet er styrket forebyggings- og krisehåndteringsevne i utvalgte høyrisikodistrikter. Så langt er følgende resultater oppnådd i fjor: Økt bevissthet og kunnskap om krisehåndtering i utvalgte risikodistrikter og krisehåndteringsmekanismer ble operasjonalisert i seks lokalsamfunn i Chitral, som svar på flom og jordskjelv i 2015.

Afghanistan har vært dumpingland for billige og skadelige plantevernmidler. Et flerårig prosjekt i regi av FAO og landbruksministeriet får støtte til å fremme levedyktig, miljøvennlig og økologisk praksis for å bekjempe plantesykdommer.

Kinas utvikling har stor betydning for globale miljø og klimautfordringer. Det er derfor viktig å engasjere Kina bredt i internasjonalt samarbeid på miljøområder som havbruksnæring, miljørisikohåndtering og luftforurensing. I 2014 videreførte Norge utviklingssamarbeidet med Kina med vekt på kompetanseoppbygging av miljøforvaltningen nasjonalt og i provinsene. En fulgte opp internasjonale konvensjoner for ratifisering eller implementering av Kina, som for eksempel gjennom fortsettelse av Norges bidrag til Kinas arbeid med kartlegging av kvikksølvforurensing og samarbeidsprosjekt rettet mot Kinas implementering av Stockholmskonvensjonen om organiske miljøgifter. En understøttet utviklingen av Kinas klimagassregnskap og arbeidet for å utvikle et nasjonalt system for handel med klimakvoter.

Indonesia har satt mål om innen 2020 å redusere sine klimagassutslipp med 26 pst. ved egen innsats (29 pst. innen 2030) og 41 pst. med internasjonal støtte. Klima- og skogpartnerskapet med Indonesia fortsetter å støtte opp om disse målsettingene og har bidratt sterkt til å forme debatten om klima og miljø i Indonesia. Det siste året har partnerskapet vektlagt dialog om tiltak for å bedre arealforvaltningen i landet, herunder redusere forekomst av skogbranner, stanse konvertering av skogsområder og gjennomgå produksjonslisenser for å rydde opp i historiske ulovligheter i sektoren. De politiske initiativene fra myndighetene går i positiv retning og følges nøye gjennom klima- og skoginitiativet. Partnerskapet er et av de mest omtalte samarbeid Indonesia har med noe annet land, og samarbeidet med Norge trekkes frem som et eksempel til etterfølgelse av indonesiske myndigheter.

Det bilaterale miljøsam arbeidet mellom Norge og Myanmar er under etablering. Partnere fra norsk side er Klima- og miljøvern departementet,

Miljødirektoratet og Norsk Institutt for vannforskning (NIVA). Hovedformålet er å bidra til bærekraftig utvikling i Myanmar gjennom kapasitetsbygging og styrking av institusjonelt rammeverk knyttet til vannforvaltning, bevaring av biodiversitet og forvaltning i verneområder, samt håndtering av farlig avfall.

Latin-Amerika

En evaluering i 2014 av norsk bistand til Haiti peker på at støtten til naturressursforvaltning i landets sørlige region har gitt gode resultater. Nasjonale og lokale miljømyndigheter har fått opplæring i naturressursforvaltning. Det har blitt plantet over 5,5 millioner trær i randsonen av nasjonalparken Macaya og strukturer er etablerte for å hindre videre avskoging. Nasjonalparken har landets eneste gjenværende urskog med et unikt biologisk mangfold. I 2016 erklærte UNESCO parken som del av verdens biologiske reserver (UNESCO's World Network of Biosphere Reserves). Gjennom den norske støtten er det også etablert ni marine beskyttede områder. Kapasitetsbygging av lokale myndigheter og organisasjoner i forvaltning av marine ressurser er gjennomført. Omfattende infrastrukturinvesteringer har sikret flere områder i sør mot flom.

Det regionale tropiske landbruksuniversitetet for forskning og høyere utdanning (CATIE) i Costa Rica har i mange år mottatt norsk støtte. Gjennomføringen av en ny fase av «Det Mesoamerikanske jordbruks-miljøprogrammet» (MAP) startet opp i 2014. MAP har bidratt til bedre jordbruksproduksjon, fattigdomsbekjempelse og utvikling i klimasårbare områder. I 2014 vedtok visepresidentene for Honduras, Guatemala og El Salvador å legge modellen som er utviklet gjennom MAP for klimatilpasning til grunn for all territoriell planlegging i de tre landene.

I Mellom-Amerika fases miljø- og klimasamarbeidet gradvis ut etter nedleggelsen av ambassaden i Guatemala innen utgangen av 2016. Den bilaterale bistanden til Nicaragua og El Salvador er allerede avsluttet.

Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser

Utenriksdepartementet utøver samfunnsansvar når det gjøres anskaffelser. Miljømessige konsekvenser vurderes i planleggingen av anskaffelser til Utenriksdepartementet. Der det er relevant, stilles det krav til fokus på miljø hos leverandører som ønsker å levere til Utenriksdepartementet og til miljøvennlige produkter. Utenriksdepartemen-

tet har utviklet og gjennomført bevisstgjøringsleksjoner om sosialt ansvar ved anskaffelser pr. e-post til alle ansatte. Disse er delt med Difi for mulig gjenbruk i andre offentlige virksomheter. Ved anskaffelse av varer der det er risiko for uverdige arbeidsforhold, blant annet IKT-utstyr, innhentes det egenerklæringsskjema om arbeidet

med sosialt ansvar i forsyningskjeden. For arbeid som utføres i Norge innen risikoutsatte bransjer, stiller Utenriksdepartementet krav for å motvirke sosial dumping. Utenriksdepartementet arbeider med å styrke arbeidet med oppfølging av leverandører for å kontrollere at kontraktklausuler om sosialt ansvar virkelig etterleves.

16 Likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken

Kjernen i Regjeringens arbeid for likestilling er å øke jenters og kvinners eget handlingsrom, selvbestemmelse og makt. Regjeringen vil bidra til at kvinner får en styrket posisjon i familien, i sine samfunn og på den internasjonale arenaen. Menn kan være endringsagenter for å oppnå likestilling, og likestilling er et gode også for gutter og menn. Menneskerettighetene, spesielt kvinnekonvensjonen, er utgangspunktet for vårt arbeid med kvinners rettigheter.

Bakteppe for arbeidet med global likestilling er de nye universelle bærekraftsmålene. Handlingsplanen for kvinners rettigheter og likestilling i utenriks- og utviklingspolitikken (2016–2020) er hovedrammen for Regjeringens arbeid. Regjeringen vil satse spesielt på fem områder og bidra til at jenter får utdanning, at kvinner deltar på lik linje som menn i det politiske liv, at kvinner får fulle økonomiske rettigheter og deltar i arbeidslivet, å avskaffe vold og skadelige skikker mot jenter og kvinner og at seksuell og reproduktiv helse og rettigheter sikres.

For å omsette handlingsplanen til resultater skal det foruten løpende tiltak også etableres et eget program, Likestilling for utvikling. Med det gjøres en strategisk kopling mellom det vi vet fungerer i bistanden og norske likestillingserfaringer. Programmet skal på etterspørsel, og etter kapasitet, bidra til at land kan oppnå likestilling, spesielt som en ressurs for økonomisk utvikling. I utgangspunktet vil fokuslandene prioriteres. Elementer i programmet vil være ulike typer faglig samarbeid mellom relevante institusjoner i partnerland og Norge. Et «Likestilling for utvikling» skal ikke svekke ansvaret for å ivareta likestillingsdimensjonen i bredden av utenrikspolitikken og bistanden, men vil tvert imot gi mulighet for mer kunnskapsbasert arbeid på feltet.

Programmet startes opp i 2017 og en første fase går over fem år. Likestilling for utvikling er en effektivisering av likestillingsbistanden og en viktig del av Norges bidrag til gjennomføringen av bærekraftsmålene.

Utdanning er en nøkkel til at jenter og kvinner skal ha politiske og økonomiske posisjoner i samfunnet på like fot med menn, og for at de skal få

sin rettmessige del av samfunnsgodene. Vi er på god vei for å nå lik skoledeltakelse for gutter og jenter, men det er fremdeles 48 land der andel jenter i barneskolen er mindre enn andel gutter. I et likestillingsperspektiv er det også store svakheter i læreplaner og læreres kunnskap om likestilling. Mange land har store utfordringer for at kvaliteten i utdanningen skal bidra til å styrke jenters og kvinners stilling i samfunnet. Derfor er det viktig for Regjeringen at alle jenter og gutter har tilgang til undervisning som fremmer likestilling i tillegg til at jenter får utdanning.

Regjeringen vil bidra til at kvinner deltar på lik linje med menn i det politiske liv. Kvinner er sterkt underrepresentert i beslutningsprosesser. Under en fjerdedel av alle parlamentarikere er kvinner. Formell diskriminering i lovgivningen er fortsatt svært utbredt. Det er et økende antall angrep på kvinnelige menneskerettighetsforkjempere i enkelte land. FN og Europarådet er arenaer hvor Norge løfter frem kvinners politiske deltakelse og rettigheter samt ikke-diskriminerende lovverk, blant annet gjennom FNs menneskerettighetsråds landgjennomganger. Utviklingssamarbeidet, bla gjennom FN, bidrar til kvinners deltakelse ved demokratiske valg og sikring av kvinners politiske så vel som økonomiske rettigheter i lovverket.

Styrking av kvinners økonomiske stilling er et mål i seg selv og samfunnsøkonomisk lønnsomt fordi det bidrar til skatteinntekter, økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. I de fleste land tjener og eier kvinner fortsatt langt mindre enn menn. Regjeringen vil bidra til at kvinner skal ha fulle økonomiske rettigheter, herunder eierskap og kontroll over jord, lik rett til arv og tilgang til finansielle tjenester. Kvinner skal kunne delta på lik linje med menn i arbeids- og næringslivet. Dette arbeidet gjøres blant annet gjennom utviklingsbankene, Norfund og FNs landbruksorganisasjon FAO.

Anslagsvis en tredjedel av verdens kvinner opplever å bli utsatt for vold, som oftest av partner, i løpet av livet. Kjønnbasert vold utøves og tolereres, og rettferdiggjøres som en form for beskyttelse eller legitim kontroll over kvinner. Regjeringen arbeider for å avskaffe vold og skadelige skik-

ker. Barne- og tvangsekteskap er en del av dette bildet. Barneekteskap fører til forverret helse, tidlig graviditet, lavere utdanning og vold. Norges internasjonale innsats mot barne- og tvangsekteskap har som ambisjon å bidra til avskaffe praksisen innen en generasjon.

Arbeidet med å fremme kvinners seksuelle og reproduktive helse og rettigheter (SRHR) er høyt prioritert av Norge. Det følges systematisk opp i alle relevante forhandlinger i FN. Det er også et viktig satsingsområde i utviklingspolitikken der utfordringen er å omsette de internasjonale forpliktelsene våre partnerland har påtatt seg til konkrete forbedringer for kvinners seksuelle og reproduktive helse.

Kvinnens rett til å ha kontroll over, og kunne bestemme fritt over egen seksualitet, fri fra tvang, vold og diskriminering, er en viktig forutsetning for likestilling og for kvinners muligheter til å treffe egne valg. Det må gjelde alle kvinner, uavhengig av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Både kvinner og menn skal kunne bestemme om og når man vil gifte seg, hvem man vil inngå ekteskap med og ha seksuelle relasjoner med. Dette er sentrale elementer som inngår i vår forståelse av hva seksuelle rettigheter innebærer og som vi arbeider for internasjonal enighet om. Regjeringen vil også arbeide for rett til abort og for avskaffelse av lover som foreskriver straff mot kvinner som har begått ulovlige aborter.

Samfunn i krise og konflikt er ofte preget av lovløshet og et generelt høyere voldsnivå som rammer både menn og kvinner. Kvinner og barn er likevel særlig utsatte for overgrep i slike situasjoner. Kvinnelige migranter og kvinner på flukt har høy risiko for å bli utsatt for enkelte typer vold inkludert seksualisert vold og utnyttelse, langs reiseruten, i mottak og i flyktingleirer. Regjeringen bidrar gjennom støtte til FN og sivile samfunnsorganisasjoner til å styrke den internasjonale normative innsatsen mot vold mot kvinner, involvere menn som aktører mot vold samt støtte til humanitære hjelpeorganisasjoner som er bevisst behovet for å forebygge og beskytte mot seksualisert vold.

Kjønnsperspektivet og kvinners deltakelse fremmes i all fred- og sikkerhetsinnsats hvor Norge er involvert; i fredsprosesser og fredsforhandlinger, internasjonale operasjoner, fredsbygging og humanitær innsats. Regjeringens arbeid bygger på Sikkerhetsrådets åtte resolusjoner som

understreker kvinners utsatthet i krig og konflikt og anerkjenner kvinner som aktører, også i forebygging og bekjempelse av voldelig ekstremisme. Inkluderende fredsprosesser, og særlig kvinners innflytelse, øker sannsynligheten for å oppnå fred. Freden varer også lenger. Nye retningslinjer for oppfølging av handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet skal bidra til en bred innsats, ved at hele utenriksstjenesten utrustes til arbeid på feltet. Arbeidet med satsningsland skal bidra til en dypere innsats i Afghanistan, Colombia, Myanmar, Nigeria, Palestina og Sør-Sudan.

Likestilling er også en prioritet i det europeiske samarbeidet. Likestilling er en fellesverdi som både EU og EØS/EFTA-landene deler, og en forutsetning for å nå EUs mål om økonomisk vekst, sysselsetting og sosial utjevning. Mange EU-land har fremdeles store utfordringer når det gjelder tilgang på arbeid for kvinner, lønnsforskjeller, mulighet for å kombinere arbeid og familieliv, samt kvinners deltakelse i politiske og økonomiske beslutningsprosesser. EØS-midlene bidrar til økt oppmerksomhet, mer kunnskap og kapasitet om dette. EØS-midlene 2009–2014 har finansiert program og prosjekter innenfor likestilling og vold i nære relasjoner for om lag 53 mill. euro. I tillegg er disse temaene støttet under NGO- og forskningsprogrammene. Norske aktører har samarbeidet med myndighetene i mottakerlandene om gjennomføringen av programmene, og lagt til rette for norsk prosjektdeltagelse der det har vært mulig.

EU, Norge, Island og Liechtenstein undertegnet 3. mai 2016 en avtale om en ny periode med EØS-midler (2014–2021). Om lag 2,8 mrd. euro vil bli stilt til disposisjon for mottakerlandene. Fokuserområder i perioden er i stor grad sammenfallende med prioriteringene i EUs strategi for vekst *Europa 2020*. Det er blant annet et mål om å øke sysselsettingen til 75 pst. Sentralt er likestilling mellom kvinner og menn, forbedre balansen mellom arbeid og fritid og øke kvinners deltagelse i arbeidslivet. I tråd med fokusområdene under EØS-midlene 2014–2021, vil likestilling og vold i nære relasjoner være tema som kan støttes. I denne perioden vil likestillingsinnsatsen i hovedsak være kvinners deltagelse i arbeidslivet. Områdene vil være gjenstand for forhandlinger når rammeavtaler med hvert enkelt mottakerland skal inngås.

17 Likestilling og ikke-diskriminering i utenriktjenesten

Overordnede mål

Utenriktjenesten har som strategisk mål å være en arbeidsplass som rekrutterer, utvikler og beholder dyktige medarbeidere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, religion og funksjonsevne.

Utenriktjenestens personalpolitikk skal i samsvar med lovpålagte krav bidra til at alle medarbei-

dere, uavhengig av kjønn, etnisitet, funksjonsevne og alder, har like reelle muligheter til faglig, personlig og karrieremessig utvikling og til å bruke sin kompetanse. Likestilling og mangfold skal være integrert i hele departementets virksomhet og gjøres relevant i alle organisasjonsledd og på alle nivåer.

Lønns- og stillingsnivåer

Kjønnsfordeling

Tabell 17.1 Overordnet kjønnsfordeling i Utenriksdepartementet per 31.12.2015

	Totalt	Kvinner	Menn	Andel kvinner	Andel menn
I UD/Oslo	852	488	364	57 pst.	43 pst.
Utsendte	621	296	325	48 pst.	52 pst.
Samlet	1 473	784	689	53 pst.	47 pst.

Mål

Det er departementets målsetting å ha en god kjønnsfordeling på alle nivåer og stillingskategorier.

Tilstandsrapport

Den overordnede kjønnsfordelingen viser en liten overvekt av kvinner i tjenesten samlet og i departementet. Andel kvinner i tjenesten samlet har ikke forandret seg siden forrige år.

Tabell 17.2 Andel kvinner i lederstillinger på embetsnivå 2006–2015 i pst.

Stillingskategori	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Utenriksråd/ass.										
Utenriksråd/Eksp.sjef	38	38	30	30	30	60	60	60	42	45
Stasjonssjefer	19	22	28	30	29	25	25	31	35	38
Avdelingsdirektører	35	30	29	38	42	44	45	47	47	47
Underdirektører	48	51	62	60	56	58	55	54	57	57

Prosentvis andel kvinnelige ledere i tjenesten totalt er 46,5 pst. i 2015 mot 44,9 pst. i 2014.

Det målrettede arbeidet for å skape balanse mellom kvinner og menn i lederstillinger i utenriktjenesten har gitt gode resultater.

Tiltak

I de stillingskategorier hvor det ene kjønn er underrepresentert, inneholder alle utlysningstekster en oppfordring til det underrepresenterte kjønn om å søke stillingen. Det legges

vekt på å innkalle søkere fra det underrepresenterte kjønn til intervju når disse vurderes som kvalifiserte. I en del tilfeller oppfordrer man også enkeltkandidater fra det underrepresenterte kjønn til å søke stillinger.

Antallet kvinner som søkte stasjonssjefstillinger har hatt en positiv utvikling siste årene. Utenriksdepartementet vil fortsatt benytte tiltak som kan øke dette antallet ytterligere, herunder motivere kvalifiserte kvinner til å søke flere stasjonssjefstillinger. Som tidligere vil også ledere bli anmodet om å oppmuntre kvalifiserte kvinnelige medarbeidere til å søke stasjonssjefstillinger.

Kjønnsaspektet er også sentralt i lønnsvurderingen ved stillingsskifter, som det er relativt mange av i utenriktjenesten.

Lønn

Mål

Utenriksdepartementet har konkrete målformuleringer knyttet til kjønn og likelønn, bl.a. i lønnspolitisk og personalpolitisk dokument. I det lønnspolitiske dokumentet er målformuleringene om likelønn og kjønn overordnede mål: «Det skal iht. Likestillingslovens §5 tas hensyn til likestilling/likelønn i alle sammenhenger der lønn fastsettes. Kjønnsbetingede lønnsforskjeller som avdekkes forutsettes utlignet.»

Tabell 17.3 Kjønnfordeling lønn og stilling

Stilling	År	Antall	Andel menn	Andel kvinner	Lønn menn	Lønn kvinner	Kvinners andel av menns lønn
Avdelingsdirektør	2015	66	53 pst.	47 pst.	839 460	804 435	96 pst.
	2014	66	53 pst.	47 pst.	805 404	763 236	95 pst.
Underdirektør	2015	79	43 pst.	57 pst.	662 768	662 464	100 pst.
	2014	76	43 pst.	57 pst.	658 044	656 604	100 pst.
Ambassadør	2015	91	63 pst.	37 pst.	947 149	941 109	99 pst.
	2014	75	61 pst.	39 pst.	856 308	883 392	103 pst.
Generalkonsul	2015	9	56 pst.	44 pst.	840 280	831 250	99 pst.
	2014	8	50 pst.	50 pst.	795 624	785 784	99 pst.
Spesialråd	2015	69	61 pst.	39 pst.	695 212	669 341	96 pst.
	2014	57	63 pst.	37 pst.	709 008	683 604	96 pst.
Spesialrådgiver	2015	10	80 pst.	20 pst.	949 813	875 500	92 pst.
	2014	8	75 pst.	25 pst.	1 032 576	823 656	80 pst.
Fagdirektør	2015	35	60 pst.	40 pst.	746 357	750 379	101 pst.
	2014	25	64 pst.	36 pst.	717 456	745 584	104 pst.
Seniorrådgiver	2015	649	47 pst.	53 pst.	636 193	608 796	96 pst.
	2014	657	45 pst.	55 pst.	681 732	636 744	93 pst.
Rådgiver	2015	312	39 pst.	61 pst.	491 092	493 157	100 pst.
	2014	373	38 pst.	62 pst.	479 484	479 784	100 pst.
Seniorkonsulent	2015	9	78 pst.	22 pst.	465 900	460 050	99 pst.
	2014	17	29 pst.	71 pst.	454 440	440 868	97 pst.
Førstekonsulent	2015	64	53 pst.	47 pst.	458 216	456 033	100 pst.
	2014	62	55 pst.	45 pst.	439 764	437 748	100 pst.

Tilstandsrapport

Arbeidsgiver utarbeider kjønnsdelt lønnsstatistikk fordelt på stillingskategorier før og etter lokale lønnsforhandlinger.

Totalt sett har menn noe høyere lønn enn kvinner, men forskjellen er redusert fra 2014. Generelt kan lønnsforskjellen forklares med at menn fortsatt har noe lenger tjenestetid enn kvinner, spesielt på høyeste ledernivå. Dette forholdet er i fortsatt endring, ettersom antallet kvinner med ledererfaring øker.

Kjønnsforskjellene i lønn er små innad i de fleste store stillingskategoriene (rådgiver, førstekonsulent mv.). Unntaket i så måte er spesialrådgiver og seniorrådgiverkategorien. Den relativt store lønnsforskjellen mellom kjønnene kan forklares med at det er mange menn som har vært linjeledere, og som derfor har høyere lønn enn nåværende stillingsgrad skulle tilsi, samt mange nyopprykkede kvinnelige seniorrådgivere med relativt lav lønn (nybegynnerlønn) i denne stillingskategorien.

I hovedsak skjer lønnsdannelsen i de lokale lønnsforhandlingene, der de fleste får sin lønnsutvikling.

Resultatet av lønnsforhandlingene i de senere årene, har gitt kvinner en større andel av lønns-

potten enn det en pro rata-tildeling skulle tilsi. Dette er et resultat av sentrale føringer, samt lokale forhandlingsparters felles syn i forhandlingene.

Bruk av overtid

Ifølge personalpolitisk dokument skal overtid i utenriksstjenesten følges opp. Det er de siste årene arbeidet målrettet med å redusere departementets samlede overtidsbruk. Dette har resultert i en nedgang de siste fem årene, og siden 2012 ser det ut til at overtidsbruken har stabilisert seg.

Det er ikke utformet egen målsetting mht. kjønn og overtid da det ikke vurderes å være spesielle utfordringer eller skjevheter på dette området.

Tilstandsrapport

Andel kvinner som arbeidet overtid i 2015 (av antall medarbeidere som har jobbet overtid) var 55 pst. og de arbeidet 47,1 pst. av det totale antall overtidstimer.

I departementet utgjorde kvinner 53 pst. av arbeidsstyrken i 2015.

Tiltak: Fortsatt overvåke overtidsbruk, også mht. kjønn.

Permisjoner/Fravær

Tabell 17.4 Kjønnfordeling fravær pga. sykt barn/foreldrepermisjon i pst.

Fraværstype	Andel fravær kvinner	Andel fravær menn
Sykt barn 2015	65	35
Grad. foreldrepenger	63	27
Perm v/fødsel/adopsjon	86	14

Tallene hentet fra eget personaldatasystem/SAP, dvs. at tallene for utsendte ved utenriksstasjoner og ansatte i departementet/Oslo er slått sammen.

Tilstandsrapport

Fordelingen på fravær pga. sykt barn er om lag 65/35 for kvinner/menn.

Menn i utenriksstjenesten tar ut fedrekvoten under hjemmetjeneste, men ikke alltid under ute-stasjonering når mor f.eks. mangler rettigheter til permisjon. Menn tar ofte ut lite av fellesperioden.

Tabell 17.5 Kjønnfordeling sykefravær. Sykefraværsprosent 2010– 2015

År	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Menn	1,6	1,9	2,7	2,6	2,1	1,5
Kvinner	4,6	4,6	4,7	4,4	4,1	4,5
Totalt	3,2	3,4	3,7	3,5	3,3	3,6

I Utenriksdepartementet har kvinner fortsatt et mye høyere sykefravær enn menn, mens sykefraværet har økt mest for mennene. Hyppigere bruk av graderte sykemeldinger gjør oppfølgingsarbeidet og kontakten med den sykemeldte enklere.

Selv om kvinner i Utenriksdepartementet har høyere sykefravær enn menn (som også er vanlig i samfunnet ellers), ser ikke departementet behov for konkrete tiltak som retter seg spesielt mot menn eller kvinner. Alle får tilbud om tilrettelegging og tiltak som kan redusere eller forebygge sykefravær som f.eks. kartleggingssamtaler med bedriftshelsetjenesten, energipauser, treningsveiledning, og flere får fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen av fysioterapeut eller har hjemmekontor i en periode.

Arbeidsgiver har i samarbeid med NAV gjennomført kurs i sykefraværsoppfølging for ledere og avdelinger, og vil igangsette flere kurs i 2017 i samarbeid med både Navs arbeidslivssenter og bedriftshelsetjenesten. UDs lønns- og personalsystem inneholder nå en automatisk varsling til alle ledere om at de må følge opp sykmeldte medarbeidere i henhold til IA-avtalen, folketrygdloven og arbeidsmiljøloven

Utenriksdepartementet er en IA-virksomhet med egen handlingsplan for 2014 – 2018. Ett av delmålene i handlingsplanen er reduksjon av sykefraværet. Arbeidet vil bli videreført i den nye handlingsplanen.

Utenriksdepartementet følger opp sykefravær på individnivå i tråd med IA-avtalen, annet regelverk og lovpålagte krav om tettere oppfølging.

Ansettelsesforhold

Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

Tabell 17.6 Kjønnsfordeling heltids- og deltidsansatte

	Andel kvinner	Andel menn	Andel av total	Totalt	Antall kvinner	Antall menn
Heltid 2015	53 pst.	47 pst.	98,4 pst.	1450	768	682
Heltid 2014	53 pst.	47 pst.	98,4 pst.	1474	781	693
Deltid 2015	70 pst.	30 pst.	1,6 pst.	23	16	7
Deltid 2014	71 pst.	29 pst.	1,6 pst.	24	17	7

1,6 pst. av stillingene i utenriktjenesten er deltidsstillinger. Av disse er de fleste kvinner. Gitt det lave antallet deltidsstillinger anses det ikke nødvendig å iverksette tiltak på dette området.

Kjønnsfordeling fast/midlertidig

Tabell 17.7 Kjønnsfordeling fast/midlertidig

	Andel av total	Andel kvinner
Fast 2015	85 pst.	54 pst.
Fast 2014	83 pst.	54 pst.
Midlertidig 2015	16 pst.	49 pst.
Midlertidig 2014	17 pst.	51 pst.

Mål

Utenriksdepartementet følger den generelle målsettingen om at bruken av midlertidige stillinger skal være begrenset.

Tilstandsrapport

16 pst. av stillingene i utenriktjenesten er midlertidige. Kvinner utgjør et lite mindretall av de som er ansatt i midlertidige stillinger. Hovedtyngden av midlertidig tilsatte har fast arbeid i andre statlige virksomheter. Spesialutsendingsstillingene ved utenriksstasjonene (jfr. pkt. 1.3.1.) utgjør en stor del av de midlertidige stillingene i departementet. Dette er stillinger som i sin natur er midlertidige. Ansatte i disse stillingene rekrutteres fra andre offentlige etater/departementer for en begrenset tid, og har permisjon fra egen etat mens de er spesialutsendinger.

Tiltak

Utenriksdepartementet legger vekt på å begrense bruken av reelle midlertidige stillinger. Man vil arbeide videre for å oppnå bedre kjønnsbalanse under rekruttering til stillinger som spesialutsending.

Mangfold

Utenriksdepartementet har utarbeidet en egen tiltaksplan for rekruttering av personer med minoritetsbakgrunn og nedsatt funksjonsevne. I eksterne kunngjøringer, som til aspirantopptaket, oppfordres eksplisitt kandidater som kan bidra til mangfold til å søke. I den elektroniske søknadsprosessen kan søkerne velge å synliggjøre sin bakgrunn gjennom avkryssing. Det legges vekt på å innkalle kvalifiserte søkere med ikke-vestlig bakgrunn eller redusert funksjonsevne til intervju. Utenriksdepartementets rekrutteringsverktøy (Jobb Norge) er universelt utformet og tilrettelagt på en slik måte at blinde og svaksynte på lik linje med funksjonsfriske kan benytte seg av verktøyet.

I henhold til tiltaksplanen arbeides det med å bevisstgjøre ledere i hele organisasjonen på mangfoldsmålsettingen og behovet for å mobilisere kandidater som kan bidra til mangfold. Utenriksdepartementet samarbeider med Ambisjoner.no, tankesmien Minotenk, Mangfold i fokus i academia (MIFA), Karrieresenteret ved UiO og øvrige departementer. I samtaler med potensielle søkere trekkes mangfoldsmålsettingen aktivt frem.

Som IA-bedrift har Utenriksdepartementet som mål å rekruttere nye ansatte og/eller vikarer med nedsatt funksjonsevne, samt tilrettelegging av arbeidsplassen. Utenriksdepartementet følger ellers intensjonen og reglene i IA-avtalen og samarbeider med BHT og NAV fra sak til sak. På individnivå arbeides det med å følge opp hver enkelt medarbeider på best mulig måte ut fra den funksjonsevne de har.

Kompetanseutvikling/lederutvikling etc.

Kompetanseutvikling foregår først og fremst gjennom læring i det daglige arbeidet i utenriks tjenesten. Det er tilrettelagt for målrettet og systematisk utvikling av medarbeidernes kompetanse i takt med tjenestens behov.

Leders ivaretagelse av arbeidsgiveransvaret er sentralt i departementets helhetlige og systematiske lederutvikling og inngår i stillings- og resultatkravene til departementets toppledere og samtlige stasjonssjefer.

Ivaretagelse av arbeidsgiverrollen, herunder arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering, er et hovedområde i det omfattende lederutviklingstilbudet tilrettelagt av departementet. Topplederne vurderes, utvikles og belønnes basert på evne og vilje til å ivareta arbeidsgiveransvar.

I de organiserte tiltakene for kompetanseutvikling i regi av departementet, er det høyere deltagelse av kvinner enn menn. Fordelingen mellom kjønnene på interne kurs har holdt seg jevnt stabilt de siste årene. Kvinner er noe overrepresentert blant kursdeltakere, da over 60 pst. av kursdeltakerne i 2015 var kvinner og kvinner kun utgjør 53 pst. av ansatte i UD.

Kjønnsfordelingen blant deltakerne i departementets coaching- og mentorprogrammer er utjevnet de siste årene. Kjønnsfordelingen blant deltakerne i departementets coaching- og mentorprogrammer er utjevnet de siste årene. Det var 11 kvinner og 7 menn som deltok på mentorprogrammet 2015/2016 (9 adepter og 9 mentorer). Andelen kvinner blant mentorene har økt fra 30 pst. i 2012 til 45 pst. i 2016. Blant adeptene er om lag 25 pst. menn og 75 pst. kvinner.

I de organiserte lederutviklingstiltakene i regi av Utenriksstjenestens kompetansesenter (UKS) i 2015, deltok 157 ledere, hvorav 87 kvinner og 70 menn (55 pst. kvinner og 45 pst. menn) på ulike lederutviklingsprogram.

Seniorpolitikk i utenriks tjenesten

Gjennom IA-avtalen har Utenriksdepartementet som ett av tre delmål å opprettholde UD's høye pensjoneringsalder, samt gjøre ledere bevisste på positiv holdning og praksis til seniorer. En viktig faktor for å stå lenger i arbeid er anledningen til å få brukt sin kompetanse, bli sett og verdsatt av nærmeste leder, og det å få klare signaler fra virksomheten om at man er ønsket. Når det gjelder seniorpolitikk fortsetter Utenriksdepartementet å oppfordre til å stå i stilling så lenge vedkommende selv ønsker uten å se hen til alder. Ambassadører og generalkonsuler må imidlertid avslutte tjenestetegjoring som stasjonssjef ved fylte 68 år. Noen av disse velger imidlertid ofte å vende tilbake til departementet for å utføre hjemmetjeneste frem til de må fratruke i henhold til statlig aldersgrense, 70 år.

Tabell 17.8 Gjennomsnittlig pensjoneringsalder:

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
65,4 år	65,5 år	66,9 år	66,8 år	67,3 år	67,4 år	67,6 år

Mange av utenriktstjenestens medarbeidere har et livslangt karriereløp, og det skal legges enda større vekt på en best mulig utnyttelse av tilgjengelig kompetanse hos medarbeidere i alle livsfaser, ved rekruttering og forflytting. Seniorpolitikk i Utenriksdepartementet er ikke avgrenset til å gjelde en bestemt aldersgruppe, men fokuserer på det som generelt kjennetegner seniorene, f.eks. omfattende erfaring, kompetanse og nettverk.

Motvirke trakassering

Utenriktstjenestens styrende dokument Strategi 2017 fastslår at arbeidsglede skal være en av de bærende verdiene, og at «Vi skaper et inspirerende arbeidsmiljø med vekt på god ledelse, lagånd, likestilling og mangfold».

Ett av de operative tiltak er at leder skal tilrettelegge for et inkluderende arbeidsmiljø med nulltoleranse for mobbing.

Utenriktstjenestens arbeidsmiljøundersøkelser som er gjort i 2006, 2008, 2010 og i 2013, viser at forskjellbehandling – ut fra kjønn eller alder – sjelden forekommer i tjenesten. Departementet jobber kontinuerlig med forbedringer knyttet til hvordan mobbing/trakassering skal forebygges og håndteres.

NORAD

Tilstandsrapport

Likestillingsredegjørelse

Norad har fortsatt det langsiktige arbeidet med å fremme likestilling og hindre diskriminering gjennom flere prosesser og tiltak i 2015. Ved utgangen av 2015 hadde om lag 6 pst. av våre medarbeidere innvandrerbakgrunn, disse var jevnt fordelt fra landgruppe 1 og 2⁸². 10,5 pst. av søkerne oppga at de hadde innvandrerbakgrunn. Av totalt 24 rekrutterte medarbeidere i 2015 hadde to innvan-

drerbakgrunn, det vil si 8,4 pst. Når det er kvalifiserte søkere med innvandrerbakgrunn kaller Norad inn minst én av disse til intervju. Dette gjelder også kvalifiserte søkere med funksjonsnedsettelse.

Norad har som målsetting å tiltrekke, utvikle og beholde gode medarbeidere. Dette krever at vi har et bredt rekrutteringsgrunnlag, og at vi tar sikte på å tiltrekke oss den beste kandidaten, uavhengig av alder, kjønn, funksjonsnedsettelse og etnisitet. Norad samarbeidet også i 2015 med nettportalen ambisjoner.no for å nå ut til et bredere søkergrunnlag. Nettportalen promoterer bedrifter, og retter seg særlig mot yngre søkere med minoritetsbakgrunn. I våre utlysninger oppfordrer vi aktivt alle kvalifiserte søkere, uavhengig av bakgrunn, til å søke våre stillinger.

Norad deltok på arrangementet «Mangfold og Mingling» høsten 2015 for å presentere virksomheten for potensielt nye medarbeidere med minoritetsbakgrunn og høyere utdanning. Våren 2015 hadde Norad en medarbeider i arbeidspraksis i regi av NAV i fire måneder.

Totalt for Norad var det fra 2014 til 2015 en reduksjon i kvinners lønn som pst. av menns lønn på 2,9 pst. Innenfor stillingsnivåene var lønnsforskjellene redusert i gruppene ledelse, rådgivere og konsulenter, mens forskjellene i gruppene mellomledelse og seniorrådgivere økte noe.

Det ble ikke gjennomført lokale lønnsforhandlinger i 2015. Norad hadde derfor ikke mulighet til å bruke dette som et verktøy for å justere skjevhetene som oppsto i 2014 da flere kvinner fikk endret stillingskode fra rådgiver til seniorrådgiver. Flere gikk da å ligge i det høyere lønnsstjikt blant rådgivere til det lavere lønnsstjiktet av gruppen seniorrådgivere. Et fåtall stillingsomgjøringer ved forhandling på særlig grunnlag kan ha forsterket dette bildet i 2015 idet budsjettsituasjonen ikke tillot lønnsøkning.

Det har videre vært vanskeligheter med å rekruttere kvinner innen faggrupper som tradisjonelt er høyt lønnet. Norad har vært bevisst lønnsforskjellene mellom menn og kvinner, og har arbeidet mot å utjevne disse i prosesser der det har latt seg gjøre.

⁸² Landgruppe 1: EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia og New Zealand Landgruppe2: Europa utenom EU/EFTA, Asia (inkl. Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand.

Tabell 17.9 Likestillingsredegjørelse

Tilstandsrapportering		Ansatte	Pst. K/M		Brutto pr måned		
			Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	K som pst. av M
Totalt i Norad	2014	234	36	64	53 571	49 599	92,6
Totalt i Norad	2015	246	38	62	54 185	48 613	89,7
Ledelse	2014	9	45	55	82 777	82 295	100,0
Ledelse	2015	9	45	55	88 881	82 041	92,3
Mellomledelse	2014	30	36	64	66 324	63 119	95,1
Mellomledelse ¹	2015	34	45	55	66 413	62 687	95,0
Seniorrådgivere	2014	132	38	62	53 549	49 073	91,6
Seniorrådgivere	2015	133	41	59	53 575	48 681	91,0
Rådgivere	2014	49	31	69	40 906	39 620	96,9
Rådgivere	2015	51	30	70	40 912	40 405	99,0
Konsulent ²	2014	14	14	86	37 613	38 327	101,9
Konsulent ²	2015	19	27	73	36 153	38 299	106,0

¹ Mellomledelse: Underdirektører, avdelingsdirektører uten personalansvar og fagdirektører

² Første- og seniorkonsulent

Når det gjelder kjønnsbalanse har Norad hatt og har fortsatt en overvekt av kvinner, med 62 pst. kvinner og 38 pst. menn. Vi ser likevel at søkergrunnlaget i større grad er balansert med 53 pst. kvinner og 47 pst. menn, og i 2015 var 11 av 24

nyansatte menn. Fordelingen av kvinnelige og mannlige medarbeidere er stabil i avdelingsledersjiktet, mens det på mellomledernivå er noe utjevnet til hhv. 55 og 45 pst. Kvinner er fremdeles høyt representert i rådgiverstillinger.

Prosentvis fordeling kvinner og menn

	Deltid		Midlertidig ansatte		Foreldrepermisjon		Legemeldt fravær	
	M	K	M	K	M	K	M	K
2014	40	60	25	75	33	67	3,2	4,3
2015	25	75	40	60	21	79	4,5	5,4

Sykefravær

I Norads handlingsplan for et mer inkluderende arbeidsliv er et av delmålene å redusere sykefraværet fra 5,0 pst. til 4,75 pst. I 2015 var det totale sykefraværet i Norad på om lag. 6,1 pst. Dette er en økning fra 4,9 pst. i 2014. Det egenmeldte fraværet var på om lag. 1,1 pst. og lå omtrent på samme nivå som året før. Det legemeldte fraværet har økt fra 3,9 pst. i 2014 til om lag. 5,1 pst. i 2015. Det er hovedsakelig økningen i dette fraværet

som har ført til økning i sykefraværet totalt sett. I det legemeldte fraværet på 5,1 pst. utgjør om lag 2,2 pst. graderte sykmeldinger.

Norad har i 2015 arbeidet for å redusere sykefraværet ved oppfølging av sykemeldte og få dem raskere tilbake ved å legge til rette for gradert sykmelding, gjennom dialogmøter og samarbeid med bedriftshelsetjenesten. I tillegg har ledere fått opplæring i bruk av SAP som støtteverktøy for sykefraværsoppfølging.

Alle ansatte fikk tilbud om å gjennomføre en helseundersøkelse med livsstilsveiledning. 68 pst. av Norads medarbeidere benyttet seg av dette tilbudet. Norad har i 2015 inngått avtale med NAV for å legge bedre til rette for arbeidstrening i virksomheten som et tiltak for å nå delmål om å hindre frafall og øke sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne.

Gjennomsnittlig alder ved overgang til alderspensjon eller AFP var i 2015 på 68,5 år. Delmål om at flest mulig står i jobb til 67 års alder ble fulgt opp ved at det ble gjennomført sluttsamtaler med medarbeidere som skal pensjoneres, totalt fire i 2015.

Fredskorpset

Fredskorpset har som personalpolitisk mål å ha en stabil stab bestående av ansatte med variasjon i

alder, kjønn, etnisk bakgrunn og yrkesmessig funksjonsevne, og som har høy kompetanse og høy motivasjon.

Tilstandsrapporten viser relativt god kjønnsfordeling i alle stillingskategorier. Det er imidlertid et vedvarende ønske om å forbedre kjønnsbalansen i staben, og på linje med den norske søknadsmassen til utvekslingsstillinger, har det også vist seg vanskelig å tiltrekke seg et tilstrekkelig antall kvalifiserte mannlige søkere. Ved alle stillingsutlysninger vurderes kvalifiserte søkere ut ifra mangfold.

For ansatte med midlertidig eller varig nedsatt funksjonsevne tilrettelegges både arbeidsoppgaver og fysisk arbeidsplass.

Tabell 17.10 Tilstandsrapport (kjønn)

		Kjønnsbalanse			Lønn gjennomsnitt pr måned	
		Menn pst.	Kvinner pst.	Totalt antall	Menn	Kvinner
Fredskorpset totalt	2014	35	65	37	46032	46346
	2015	36	64	39	44564	43355
Ledelse Direktør	2014		100	1		90191
	2015		100	1		90366
Mellomledelse (avdelingsdirektør)	2014	50	50	2	72358	72358
	2015	100		1	72475	
Teamledere	2014	40	60	5	49546	51083
	2015	50	50	6	44155	54436
Seniorrådgivere	2014	36	64	25	43462	40803
	2015	39	61	28	43451	43357
Førstekonsulenter	2014	25	75	4	35808	35642
	2015	23	77	9	36729	36633

Tabell 17.11 Prosentvis andel

Deltid	Midlertidig ansettelse					Foreldrepermisjon		Legemeldt sykefravær		
	Vikarer		Engasjement			Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn					Kvinner
5,1		10,2	2,56	2,56	0	10,25	0	100	0,3	1,5

18 Omtale av lederes ansettelsesvilkår i statlige foretak under Utenriksdepartementet

Norfund

Daglig leder, Kjell Roland, har i perioden 01.01.15 – 31.12.15 mottatt 3 376 545 kroner i godtgjørelse fordelt med 2 384 763 kroner i lønn, 897 273 kroner i pensjon og 94 509 kroner i andre godtgjørelser.

Norfund har etablert en pensjonsordning for alle ansatte. Full opptjeningstid er 30 år og utgjør 70 pst. av lønn opp til 12 G. Pensjonsordningen til-

fredsstiller kravene i lov om obligatorisk tjenestepensjon. Daglig leder har pensjonsalder ved 65 år. Norfund har en generell ordning hvor det opptjenes rettigheter utover 12 G. Ordningen utgjør 66 pst. av lønn utover 12 G med en pensjonsalder på 67 år. Denne ordningen ble lukket for nye medlemmer i 2012. Daglig leder har ingen etterlønsavtale utover oppsigelsestid på 3 måneder. Daglig leder i Norfund har heller ingen avtale om bonusordning.

Utenriksdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2016–2017) om statsbudsjettet for år 2017 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Utenriksdepartementet føres det i Prop. 1 S (2016–2017) statsbudsjettet for budsjettåret 2017 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 100–172, 3100

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten			
100	Utenriksdepartementet		
	01 Driftsutgifter	2 250 999 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	12 715 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	47 876 000	
	70 Erstatning av skader på utenlandske ambassader	1 026 000	
	71 Diverse tilskudd	26 755 000	
	72 Hjelp til norske borgere i utlandet	174 000	
	90 Lån til norske borgere i utlandet	360 000	2 339 905 000
103	Regjeringens fellesbevilgning for representasjon		
	01 Driftsutgifter	57 422 000	57 422 000
104	Kongefamiliens offisielle reiser til utlandet		
	01 Driftsutgifter	9 748 000	9 748 000
	Sum Programkategori 02.00 Administrasjon av utenriktjenesten		2 407 075 000
Programkategori 02.10 Utenriksformål			
115	Næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	7 461 000	
	70 Tilskudd til næringsfremme-, kultur- og informasjonsformål, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	45 201 000	52 662 000
116	Deltaking i internasjonale organisasjoner		
	70 Tilskudd til internasjonale organisasjoner	1 586 302 000	
	90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB)	190 000 000	1 776 302 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
117	EØS- finansieringsordningene		
	75 EØS-finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	446 000 000	
	76 Den norske finansieringsordningen 2009–2014, <i>kan overføres</i>	408 000 000	
	77 EØS-finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	185 000 000	
	78 Den norske finansieringsordningen 2014–2021, <i>kan overføres</i>	185 000 000	1 224 000 000
118	Nordområdetiltak mv.		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70 og 71</i>	32 978 000	
	70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	307 641 000	
	71 Støtte til utvikling av samfunn, demokrati og menneskerettigheter mv., <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	62 610 000	
	76 Tilskudd til internasjonale klima- og miljøtiltak, <i>kan overføres</i>	39 609 000	442 838 000
119	Globale sikkerhetstiltak		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under post 70</i>	2 125 000	
	70 Globale sikkerhetstiltak, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	12 339 000	14 464 000
	Sum Programkategori 02.10 Utenriksformål		3 510 266 000
	Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		
140	Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen		
	01 Driftsutgifter	1 549 249 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	31 502 000	1 580 751 000
141	Direktoratet for utviklingssamarbeid (Norad)		
	01 Driftsutgifter	262 467 000	262 467 000
144	Fredskorpset		
	01 Driftsutgifter	46 021 000	46 021 000
	Sum Programkategori 03.00 Administrasjon av utviklingshjelpen		1 889 239 000
	Programkategori 03.10 Bilateral bistand		
150	Bistand til Afrika		
	78 Regionbevilgning for Afrika, <i>kan overføres</i>	2 094 640 000	2 094 640 000
151	Bistand til Asia		
	78 Regionbevilgning for Asia, <i>kan overføres</i>	591 500 000	591 500 000
152	Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika		
	78 Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika, <i>kan overføres</i>	556 000 000	556 000 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
153	Bistand til Latin-Amerika		
	78 Regionbevilgning for Latin-Amerika, <i>kan overføres</i>	80 000 000	80 000 000
	Sum Programkategori 03.10 Bilateral bistand		3 322 140 000
	Programkategori 03.20 Globale ordninger		
160	Sivilt samfunn og demokratiutvikling		
	01 Driftsutgifter	22 110 000	
	70 Sivilt samfunn, <i>kan overføres</i>	1 955 471 000	
	77 Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset, <i>kan overføres</i>	142 000 000	2 119 581 000
161	Næringsutvikling		
	70 Næringsutvikling, <i>kan overføres</i>	149 000 000	
	75 NORFUND – tapsavsetning	375 000 000	
	95 NORFUND – grunnfondskapital ved investeringer i utviklingsland	1 125 000 000	1 649 000 000
162	Overgangsbistand/sårbare stater og regioner		
	70 Overgangsbistand/sårbare stater og regioner, <i>kan overføres</i>	247 500 000	247 500 000
163	Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		
	70 Nødhjelp og humanitær bistand, <i>kan overføres</i>	4 436 124 000	
	72 Menneskerettigheter, <i>kan overføres</i>	298 300 000	4 734 424 000
164	Fred, forsoning og demokrati		
	70 Fred, forsoning og demokratiltak, <i>kan overføres</i>	390 900 000	
	71 ODA-godkjente land på Balkan, <i>kan overføres</i>	175 000 000	
	72 Global sikkerhet, utvikling og nedrustning, <i>kan overføres</i>	154 700 000	
	73 Andre ODA-godkjente OSSE-land, <i>kan overføres</i>	365 500 000	1 086 100 000
165	Forskning, kompetanseheving og evaluering		
	01 Driftsutgifter	92 280 000	
	70 Forskning, <i>kan overføres</i>	148 000 000	
	71 Faglig samarbeid, <i>kan overføres</i>	355 900 000	596 180 000
166	Klima, miljø og fornybar energi		
	70 Ymse tilskudd, <i>kan overføres</i>	5 500 000	
	72 Klima og miljø, <i>kan overføres</i>	767 200 000	
	74 Fornybar energi, <i>kan overføres</i>	470 000 000	1 242 700 000
167	Flyktningtiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		
	21 Spesielle driftsutgifter	3 742 766 000	3 742 766 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
168	Kvinneres rettigheter og likestilling		
	70 Kvinneres rettigheter og likestilling, <i>kan overføres</i>	306 700 000	306 700 000
169	Global helse og utdanning		
	01 Driftsutgifter	17 325 000	
	70 Global helse, <i>kan overføres</i>	3 065 000 000	
	73 Utdanning, <i>kan overføres</i>	1 837 000 000	4 919 325 000
	Sum Programkategori 03.20 Globale ordninger		20 644 276 000
	Programkategori 03.30 Multilateral bistand		
170	FN-organisasjoner mv.		
	70 FNs utviklingsprogram (UNDP)	565 000 000	
	71 FNs befolkningsfond (UNFPA)	401 000 000	
	72 FNs barnefond (UNICEF)	430 000 000	
	73 Verdens matvareprogram (WFP), <i>kan overføres</i>	237 000 000	
	74 FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR)	350 000 000	
	75 FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)	125 000 000	
	76 FN og globale utfordringer, <i>kan overføres</i>	223 300 000	
	77 FNs aidsprogram (UNAIDS), <i>kan overføres</i>	120 000 000	
	78 Pliktige bidrag til FN-organisasjoner mv., <i>kan overføres</i>	217 300 000	
	79 Ekspertes, juniorekspertes og FNs fredskorps, <i>kan overføres</i>	39 000 000	
	81 Matsikkerhet og klimatilpasset landbruk, <i>kan overføres</i>	105 000 000	
	82 FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women), <i>kan overføres</i>	75 000 000	
	83 Verdens helseorganisasjon (WHO), <i>kan overføres</i>	183 500 000	3 071 100 000
171	Multilaterale finansinstitusjoner		
	70 Verdensbanken, <i>kan overføres</i>	916 000 000	
	71 Regionale banker og fond, <i>kan overføres</i>	770 500 000	
	72 Strategisk samarbeid med multilaterale utviklingsbanker og finansinstitusjoner, <i>kan overføres</i>	110 500 000	1 797 000 000
172	Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak		
	70 Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging, <i>kan overføres</i>	270 000 000	270 000 000
	Sum Programkategori 03.30 Multilateral bistand		5 138 100 000
	Sum departementets utgifter		36 911 096 000

Inntekter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
Diverse inntekter				
3100	Utenriksdepartementet			
	01	Diverse gebyrer ved utenriksstasjonene	16 550 000	
	02	Gebyrer for utlendingssaker ved utenriksstasjonene	178 919 000	
	05	Refusjon spesialutsendinger mv.	46 464 000	
	90	Tilbakebetaling av nødlån fra utlandet	318 000	242 251 000
		Sum Diverse inntekter		242 251 000
		Sum departementets inntekter		242 251 000

II

Merinntektsfullmakter

1. Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 100 post 01	kap. 3100 postene 02 og 05
kap. 140 post 01	kap. 3140 post 05

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kap. 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift.

Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

2. overskride bevilgningen under kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 70 Ymse tilskudd, mot tilsvarende inntekter under kap. 3166 Klima, miljø og fornybar energi, post 01 Salgsinntekter fra salg av bistandseiendommer som er finansiert over bistandsbudsjettet, og som ikke er avskrevet ved innlemmelse i husleieordningen. Ubenyttede inntekter fra slikt salg kan tas med ved beregning av overførbart beløp under kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 70 Ymse tilskudd.

III

Omdisponeringsfullmakt

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan omdisponere inntil 2 mill. kroner per tiltak fra kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 70 Ymse tilskudd, til øvrige ODA-godkjente bevilgninger. Beslutning om bruk av midler utover dette og inntil 6 mill. kroner treffes av Kongen.

IV

Fullmakt til overskridelse

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan:

- overskride bevilgningen under kap. 100 Utenriksdepartementet, post 90 Lån til norske borgere i utlandet, ved behov for bistand fra aktuelle transportselskaper ved evakuering av norske borgere i kriserammede land. Fullmakten gjelder i de tilfeller og på de betingelser som gjelder for denne typen bistand.
- overskride bevilgningen under kap. 116, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB) som følge av valutakursjusteringer dersom dette er nødvendig for å oppfylle norske forpliktelser overfor AIIB på USD 22 mill.

V

Agio/Disagio

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 gis fullmakt til å inntektsføre/utgiftsføre uten bevilgning kursgevinst og -tap som følge av justering av midlene ved utenriksstasjonene under kap. 100/3100 Utenriksdepartementet og kap. 140/3140 Utenriksdepartementets administrasjon av utviklingshjelpen, post 89 Agio/Disagio.

VI

Bruk av opptjente rentemidler

Stortinget samtykker i at opptjente renter på tilskudd som er utbetalt fra Norge til tematisk støtte, multi-bi-prosjekter, samarbeidsprosjekter, stat-til-stat-bistand, støtte til internasjonale og lokale ikke-statlige aktører, kan benyttes til tiltak som avtales mellom Utenriksdepartementet og den enkelte mottaker.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

VII

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan gi tilsagn om:

1. støtte utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
117		EØS-finansieringsordningene	
		EØS-finansieringsordningen 2014–2021	13 881 mill. kroner
		Den norske finansieringsordningen 2014–2021	11 681 mill. kroner
161		Næringsutvikling	
	70	Næringsutvikling	45 mill. kroner
166		Klima, miljø og fornybar energi	
	74	Fornybar energi	30 mill. kroner

2. tilskudd til International Finance Facility for Immunisation II (IFFIm II) med inntil 1 500 mill. kroner i perioden 2010–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning, samt fra-rike stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av tilskudd før det er behov for å dekke de aktuelle utgiftene og bruke tilskudd som sikkerhet for lån.
3. tilskudd til en global finansieringsordning for kvinne- og barnehelse med inntil 3 600 mill. kroner samlet i perioden 2015–2020 under kap. 169 Global helse og utdanning.
4. tilskudd til Vaksinealliansen Gavi med inntil 6 250 mill. kroner i perioden 2016–2020 over kap. 169, post 70 Global helse.
5. tilskudd til Det globale fondet for bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM) med inntil 2 000 mill. kroner samlet i perioden 2017–2019 under kap. 169 Global helse og utdanning.

VIII

Garantifullmakter

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan inngå garantier for perioden 2013–2018 for avtaler om kjøp av prevensjonsimplantater til bruk i utviklingsland, innenfor en ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar for inntil USD 140 mill. Prevensjonsimplantatene skal være godkjent av Verdens helseorganisasjon (WHO), og avtalene skal være inngått med det formål å oppnå prisreduksjoner.

IX

Dekning av forsikringstilfelle

Stortinget samtykker i at Kongen i 2017 kan inngå avtaler om forsikringsansvar for utstillinger ved visningsinstitusjoner i utlandet innenfor en totalramme for gamle og nye garantier på inntil 500 mill. kroner. Forsikringsansvaret omfatter tap og skade under transport, lagring og i visningsperioden.

X

Toårige budsjettvedtak

Stortinget samtykker i at Norge kan slutte seg til toårige budsjettvedtak i FAO, WHO, ILO, UNIDO, OECD, WTO, IAEA, IEA, Havbunnsmyndigheten, Den internasjonale havrettsdomstolen, Jugoslaviadomstolen, Mekanismen for internasjonale straffedomstoler (MICT) og for regulært bidrag til FN.

Andre fullmakter

XI

Ettergivelse av fordringer

Stortinget samtykker i at Kongen i 2017 kan:

1. ettergi statlige fordringer på utviklingsland i samsvar med kriteriene i handlingsplanen av 2004 Om gjeldslette for utvikling for inntil 500 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkredits gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp på ettergivelsestidspunktet.
2. ettergi statlige fordringer på Sudan som stammer fra den norske skipseksportkampanjen (1976–1980) for inntil 1 050 mill. kroner under Garantiinstituttet for eksportkredits gamle portefølje (gammel alminnelig ordning og den gamle særordningen for utviklingsland). Fordringene verdsettes til faktisk utestående beløp, inklusive påløpte renter, på ettergivelsestidspunktet. Gjeldsettergivelsen gjennomføres uten bevilgning over bistandsbudsjettet og uten å belaste den norske gjeldsplanens ramme.

XII

Utbetaling av tilskudd

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 gis unntak fra bestemmelsene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av gitte bevilgninger på følgende måte:

1. Utbetalinger av norske medlemskapskontingenter, pliktige bidrag og andre bidrag til internasjonale organisasjoner Norge er medlem av, kan foretas i henhold til regelverket til den enkelte organisasjon.
2. Utbetalinger av tilskudd til utviklingsformål kan foretas en gang i året dersom avtaler om samfinansiering med andre givere innenfor utviklingssamarbeidet tilsier det.
3. Eventuelle utbetalinger av regjeringens gave til TV-aksjoner kan i sin helhet utbetales som et engangsbeløp.
4. Utbetalinger av tilskudd til Climate Investment Fund (CIF) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.
5. Utbetalinger av tilskudd til følgende fond forvaltet av Den europeiske bank for gjenoppbygging og utvikling (EBRD) kan foretas i henhold til regelverket til det enkelte fond: Early Transition Countries Fund, Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Fund, Eastern Europe Energy Efficiency and Environment Partnership Regional Fund, EBRD

- Southern and Eastern Mediterranean Multi-Donor Account.
6. Utbetalinger av tilskudd til Ukraine Trust Fund for Military Career Transition forvaltet av NATO, kan foretas i henhold til fondets regelverk.
 7. Utbetalinger av bidrag til Northern Dimension Environment Partnership Support Fund (NDEP), Chernobyl Shelter Fund (CSF) og Nuclear Safety Account (NSA) kan foretas i samsvar med fondets prosedyrer for fondsoppbygging.
 8. Utbetalinger av bidrag til Global Community Engagement and Resilience Fund kan foretas i henhold til fondets regelverk.
 9. Utbetalinger av tilskudd til akutt nødhjelpsarbeid kan i enkelte tilfeller foretas for opptil ett år frem i tid når dette er påkrevd for å sikre raske og nødvendige investeringer.
 10. Utbetalinger av tilskudd til fond forvaltet av Verdensbanken kan foretas i henhold til regelverket for det enkelte fond.

XIII

Bruk av gjeldsbrev og raskere trekk på gjeldsbrev

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan fravike bevilgningsreglementet § 3 annet ledd ved utstedelse av gjeldsbrev i forbindelse med kapitalpåfyllinger under Det internasjonale utviklingsfondet, Det asiatiske utviklingsfondet, Det afrikanske utviklingsfondet og Den globale miljøfasiliteten.

XIV

Deltakelse i kapitaløkninger i internasjonale banker og fond

Stortinget samtykker i at:

1. Norge deltar i den sjettede generelle kapitaløkningen i Den afrikanske utviklingsbanken med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen SDR 30 340 000. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2011–2018, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
2. Norge deltar, i forbindelse med formalisering av Sør-Sudans medlemskap i Den afrikanske utviklingsbanken (AfDB), i en selektiv kapitaløkning i banken, med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen UA 570 000. Innbetalingen foretas i løpet av årene 2016–2023, og belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond. Kapitaløkningen innebærer også en økning i den norske statsgarantien i AfDB med UA 8 930 000.
3. Norge deltar i kapitalpåfyllingen til Den interamerikanske utviklingsbankens (IDB) organisasjon for privat sektor, Inter-American Investment Corporation (IIC), med en andel på USD 10,1 mill. innbetalt i syv årlige avdrag for perioden 2016–2022. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
4. Norge deltar i den 18. kapitalpåfyllingen av Det internasjonale utviklingsfondet (IDA-18) med et bidrag på til sammen 2 748 mill. kroner for perioden 2017–2019, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 70 Verdensbanken.
5. Norge deltar i den 14. kapitalpåfyllingen i Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF-14) med et bidrag på til sammen 1 617 mill. kroner for perioden 2017–2019, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
6. Norge deltar i den 12. kapitalpåfyllingen i Det asiatiske utviklingsfondet (AsDF-12) med et bidrag på til sammen 229,44 mill. kroner for perioden 2017–2020, innbetalt i tre like årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.
7. Norge deltar i kapitalpåfyllingen i Den globale miljøfasiliteten (GEF) med en innbetalt andel på inntil 432 mill. kroner over perioden 2014–2018. Innbetalingene belastes kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 72 Klima og miljø.
8. Norge deltar i kapitalpåfyllingen i Det grønne klimafondet (GCF) med en innbetalt andel på inntil 1,6 mrd. kroner over perioden 2015–2018. Innbetalingene belastes kap. 166 Klima, miljø og fornybar energi, post 72 Klima og miljø.
9. Norge deltar i den tiende kapitalpåfyllingen av det internasjonale landbruksutviklingsfondet (IFAD10) med en andel på 315 mill. kroner for perioden 2016–2018, innbetalt i tre årlige bidrag. Innbetalingene belastes kap. 171 Multilaterale finansinstitusjoner, post 71 Regionale banker og fond.

10. Norge deltar i de første kapitalinnskuddene i Den asiatiske investeringsbank for infrastruktur (AIIB) med en innbetalt andel tilsvarende motverdien i norske kroner på innbetalingstidspunktet av til sammen USD 110 mill., innbetalt i fem like årlige bidrag og gir garantier tilsvarende USD 440 mill. for perioden 2016–2020. Innbetalingen belastes kap. 116 Delta-king i internasjonale organisasjoner, post 90 Innskudd i Den asiatiske investeringsbanken for infrastruktur (AIIB).

XV

Det internasjonale gjeldssletteinitiativet
(MDRI)

Stortinget samtykker i at Utenriksdepartementet i 2017 kan utstede en bindende forpliktelse til Det internasjonale utviklingsfondet (IDA) og Det afrikanske utviklingsfondet (AfDF) for Norges bidrag til Det internasjonale gjeldssletteinitiativet (MDRI) i perioden 1. juli 2025 til 30. juni 2028 for Det internasjonale utviklingsfondet og i perioden 1. januar 2027 til 31. desember 2029 for Det afrikanske utviklingsfondet.

Vedlegg 1**Samarbeidsland 2017****Fokusland/områder:**

Sårbare stater /områder med vekt på stabilisering og fredsbygging ved siden av sosial og økonomisk utvikling:

- Afghanistan
- Haiti
- Mali
- Palestina
- Somalia
- Sør-Sudan

Land i utvikling med økende vekt på godt styresett, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, ressurs og inntektsforvaltning:

- Etiopia
- Malawi
- Mosambik
- Myanmar
- Nepal
- Tanzania

Andre samarbeidsland:⁸³

- Albania
- Angola
- Armenia
- Aserbajdsjan
- Bangladesh
- Bhutan
- Bolivia
- Bosnia-Herzegovina
- Brasil
- Burkina Faso
- Burundi
- Colombia
- Cuba
- Den demokratiske republikken Kongo
- Den sentralafrikanske republikk
- Ecuador

- Egypt
- Elfenbenskysten
- Eritrea
- Filippinene
- Gabon
- Georgia
- Ghana
- Guatemala
- Guyana
- Honduras
- Hviterussland
- India
- Indonesia
- Irak
- Iran
- Jemen
- Jordan
- Kambodsja
- Kamerun
- Kazakhstan
- Kenya
- Kina
- Kirgisistan
- Kosovo
- Laos
- Libanon
- Liberia
- Libya
- Madagaskar
- Makedonia (Fyrom)
- Marokko
- Moldova
- Montenegro
- Nicaragua
- Niger
- Nigeria
- Nord-Korea
- Pakistan
- Papa Ny-Guinea
- Paraguay
- Peru
- Rwanda
- Serbia
- Sierra Leone
- Sri Lanka

⁸³ Prosessen for å konsentrere norsk bistand fortsetter. Enkelte andre land utover denne listen mottar fortsatt norsk bistand.

- Sudan
 - Syria
 - Sør-Afrika
 - Tadsjikistan
 - Tunisia
 - Tyrkia
 - Uganda
 - Ukraina
 - Vietnam
 - Zambia
 - Zimbabwe
 - Øst-Timor
-

Vedlegg 2

Bilateral bistand i 2015

Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika etter kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000).

Kapittel	Post	Land										Andre land/inspektør	Afrika totalt
		Madag	Sør-Sudan	Etiopia	Tanzania	Uganda	Somalia	Liberia	Mosambik	Dem. Rep. Kongo	Zambia		
150 - Bistand til Afrika		345 700	162 714	160 587	203 690	61 954	159 961	970	157 338	11 500	102 900	387 902	1 955 216
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika												37 042	37 042
160 - Sivilt samfunn og demokratiutvikling		72 395	66 042	66 795	46 125	70 578	44 120	11 235	42 526	48 822	53 491	375 867	897 996
161 - Næringsutvikling		1 124		5 958	22 364	17 926			4 099		6 231	37 723	105 424
162 - Overgangsassistans (GAP)		1 980		732	13 119	6 092			310		4 590	47 426	74 249
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		15 000	156 043	49 000		4 240	87 355	8 000	4 000	79 765		313 682	717 085
164 - Fred, forsoning og demokrati			2 785	-2 274	3 274	2 297	9 146			-115	113	8 293	8 406
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering		-147		2 095	2 136	519					-342	16 607	20 868
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.			5 186	7 874	64	4 998	4 500	884	1 352		0	35 850	52 776
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)			2 363	3 106	46 685	131 517	3 266	229 671	40 451		1 597	27 906	483 296
168 - Kvinne- og likestilling		22 933	2 000		6 909	13 844			12 831	1 000	5 000	52 656	117 172
169 - Global helse og utdanning		33 900	3 000	3 000	1 500							103 401	141 801
170 - FN-organisasjoner mv.		86 511	23 499	44 155	12 195	43 165			2 200	3 604		64 605	279 934
171 - Multilaterale finansinstitusjoner							4 000					21 000	25 000
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak		1 431	3 274	2 216		50			1 418	1 046		14 396	23 832
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak				46 662	25 610							52 733	52 733
51 - Riksevisjonen				33	997	2 090		40 237		29 636		116 586	258 895
5309 - Tilbakeføringer			-17 392	-67	-5 175	-115	-1 514	-12 092	-244		-145	-43 116	-79 860
Totalt		590 827	472 371	389 837	384 499	359 657	345 834	278 904	264 080	196 374	179 594	1 962 794	5 424 771

Figur 2.1 Bilateral bistand til største mottakerland i Afrika fordelt på kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Mghastan		Nepal		Indonesia		Myanmar		India		Pakistan		Kina		Vietnam		Kampodje		Georgia		Andre land/operstret		Kasa totalt	
151 - Bistand til Asia		516 104	95 212	13 676	49 956	700	35 884	797	12 000	90 821	815 151														
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling		21 357	71 019	14 616	31 190	18 247	13 268	11 526	34 642	64 548	312 597														
161 - Næringsutvikling		3 705	7 241	825	12 799	4 087		3 067	2 256	4 716	30 490														
162 - Overgangsstand (GAP)			10 000		12 065						22 065														
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		125 771	127 000		73 088		39 357		4 000	52 338	429 554														
164 - Fred, forskning og demokrati		14 745	-9	300	36 020	534	5 500	2 460	1 000	-104	10 139														
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering											400														
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.											44 396														
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)		114	1 661	628	230	5 814	316	15 060	1 236	848	452														
168 - Kvinner og likestilling		2 150		14 720	1 284	51 090		45 352	3 340		11 148														
169 - Global helse og utdanning																									
170 - FN-organisasjoner mv.																									
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak																									
51 - Riksrevisjonen																									
5309 - Tilbakeføringer																									
Totalt		691 214	492 163	258 717	256 444	137 710	106 072	93 074	77 484	54 682	45 644	462 366	2 675 570												

Figur 2.2 Bilateral bistand til største mottakerland i Asia etter kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Syria		Libanon		Irak		Jordan		Jemen		Iran		Midtøsten regional		Midtøsten totalt	
		Palestina															
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	424891	18000	19433	40457	19433	40457	18000	19433	40457	19433	40457	26474	529255	26474	529255	
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	70 - Sivilt samfunn	53737	11642	4766	2705	4766	2705	11642	4766	2705	4766	2705	349	10541	10541	86449	
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	340												340			
162 - Overgangsbistand (GAP)	70 - Overgangsbistand (GAP)	0	0													0	
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Nødhjelp og humanitær bistand	123800	396055	200100	197709	48000	50520	91000	332000	1357183	5953	7953					
164 - Fred, forsoning og demokrati	72 - Menneskerettigheter	10964	17615	7500	3010	7025		10510									
	70 - Fred, forsoning og demokratitiltak																
	72 - Utvikling og nedrustning																
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning	-1				340										339	
	71 - Faglig samarbeid		6313	2945								1502		10761			
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	21 - Spesielle driftsutgifter			11906										11906			
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	15000	2000	1742	4545								11000	34287			
169 - Global helse og utdanning	73 - Utdanning	2219	2783	25000	15000									45001			
170 - FN-organisasjoner mv.	73 - Verdens matvareprogram (WFP)												100000	100000			
	74 - FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)		100000											100000			
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	79 - Eksperteser, junioreksperteser og FNs fredskorps		3332		736	847								4915			
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner		10000											10000			
5309 - Tilbakeføringer	73 - Klima- og skogsatsingen													3369		3369	
	29 - Tilbakeføringer	-577	-65	-866										-314		-1822	
Totalt		630373	516452	285822	240646	118809	54077	19859	529444	2395480	2395480	2395480	2395480	2395480	2395480	2395480	2395480

Figur 2.3 Bilateral bistand til Midtøsten etter kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Brasil		Colombia		Guatemala		Haiti		Nicaragua		Guyana		Panu		Bolivia		Cuba		Mexico		Andre land/utspektret		Latin-Amerika totalt	
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika	22 536	3 000	27 690	2 539	13 595																			
160 - Sivilt samfunn og demokrat utvikling	70 - Sivilt samfunn	14 772	16 035	29 422	5 802	33 443																			
	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	3 548	2 661	2 249	156	683																			
	70 - Næringsutvikling					-5																			
	70 - Overgangsbestand (GAP)				30 000																				
	70 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter		39 900																						
	72 - Menneskerettigheter		2 554	2 000	3 300	101																			
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Fred, forskning og demokrat tiltak	2 600	53 784		7 120																				
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning	93	122																						
	71 - Faglig samarbeid		0																						
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling																								
	74 - Fornybar energi	668		5 866	270	353																			
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling		8 650	7 200		5 987																			
169 - Global helse og utdanning	73 - Utdanning				15 000	2 807																			
170 - FN-organisasjoner mv.	79 - Ekspert, juniorekspert og FNs fredskorps				2 757																				
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner																								
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogsatsingen	1 223 595	5 189	1 219		319	45 179	19 036																	
5309 - Tilbakeføring	29 - Tilbakeføring		-9																						
Totalt		1 267 712	131 887	75 647	66 944	57 285	45 179	39 256	28 992	27 849	23 110	157 201	1 921 061												

Figur 2.4 Bilateral bistand til største mottakerland i Latin-Amerika etter kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Regioner					Totalt
		Afrika	Asia	Middøsten	Amerika	Europa	
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	1 955 216					1 955 216
151 - Bistand til Asia	78 - Regionbevilgning for Asia		815 151				815 151
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	37 042		529 255			566 297
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika	897 996	312 597	86 449	127 445		1 274 445
160 - Sivilt samfunn og demokratitvilling	70 - Sivilt samfunn	105 424	30 490	340	202 331	5 282	1 516 017
161 - Næringsutvikling	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset	74 249	48 873		141		148 252
162 - Overgangsbiestand (GAP)	70 - Næringsutvikling	135 387	22 065	0	30 000		187 452
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Overgangsbiestand (GAP)	717 085	429 554	1 357 183	51 575	93 550	2 648 947
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Nødhjelp og humanitær bistand	8 406	10 139	7 953	9 278	5 780	41 556
	72 - Menneskerettigheter	40 074	94 438	85 035	70 881	1 400	291 828
	71 - ODA-godkjente land på Balkan					272 557	272 557
	72 - Utvikling og nedrustning	9 662	400	10 510			20 572
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land		112 637		374 885		487 522
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning	20 868	26 359	339	16 863	1 907	66 336
	71 - Faglig samarbeid	52 776	129 084	10 761	7 313		199 934
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	26 288	21 062		-96		47 254
	74 - Fornybar energi	483 296	211 828		7 157		702 281
167 - Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	21 - Spesielle driftsutgifter	3 356	8 141	11 906		60	23 463
168 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling	117 172	50 420	34 287	28 641	1 470	231 990
169 - Global helse og utdanning	70 - Global helse	141 801	54 625				196 425
	73 - Utdanning	279 934	92 484	45 001	17 807		435 226
170 - FN-organisasjoner mv.	73 - Verdens matvareprogram (WFP)	25 000	5 000	100 000			130 000
	74 - FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR)			100 000			100 000
	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.	1 405					1 405
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	79 - Eksporter, juniorer og FN's fredskorps	23 832	9 777	4 915	2 757	1 140	42 421
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner	27 500		10 000	10 000		47 500
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	70 - Gjeldslette, betalingsbalansstøtte og kapasitetsbygging	52 733					52 733
51 - Riksveivisjonen	73 - Klima- og skogsutgiftene	258 895	224 825	3 369	1 327 065		1 822 442
5309 - Tilbakeføringer	1 - Driftsutgifter	9 235	626		361		10 223
	29 - Tilbakeføringer	-79 860	-35 006	-1 822	-96	-1 262	-118 046
Totalt		5 424 771	2 675 570	2 395 480	1 921 061	7 571 219	13 193 662

Figur 2.5 Bilateral bistand til hovedregionene fordelt på kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning. Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Vedlegg 3

Bistand gjennom norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Chapter (code-mname)	Post (code-rname)	Eksamplene										Totalt				
		Norges Røde Kors	Redd Barna Norge	Norsk Folkehjelp	Dign. tidl. Bistandsnmda	Regnskapsrådet	Utlingsrådet	CAFE Norge	Leger uten grenser Norge	Sunn andre norske og	Totalt norske og					
150- Bistand til Afrika	78- Regionbevilgning for Afrika	44 440	89 503	27 827	15 254	9 710	43 410	8 995	46 704	285 843						
151- Bistand til Asia	78- Regionbevilgning for Asia	12 989	31 500	-1		3 000			23 437	70 925						
152- Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78- Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	41 890				25 000			7 823	49 713						
153- Bistand til Latin-Amerika	78- Regionbevilgning for Latin-Amerika								2 019	27 019						
160- Sivilt samfunn og demokratiutvikling	70- Sivilt samfunn	29 560	71 295	201 802	127 567	171 376	83 700	41 936	52 794	1 635 230						
	77- Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset		2 563	2 016				-88		48 440	52 930					
161- Næringsutvikling	70- Næringsutvikling							432		28 330	28 761					
162- Overgangsbiand (GAP)	70- Overgangsbiand (GAP)	20 417	61 800	10 000	22 524					5 000	119 741					
163- Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70- Nødhjelp, humanitær bistand	561 903	628 800	1 366 24	1 62 190	2 500	8 500	14 339	53 000	1 18 554	1 849 840					
	72- Menneskerettigheter		400							66 802	67 202					
164- Fred, forsoning og demokrati	70- Fred, forsoning og demokrati	19 663	204		9 153					79 443	108 464					
	71- ODA-godkjente land på Balkan				12 000					3 868	15 868					
	72- Utvikling og nedrustning									2 710	2 710					
	73- Andre ODA-godkjente OSSE-land									75 676	75 676					
165- Forskning, kompetansheving og evaluering	70- Forskning og høyere utdanning									4 800	4 800					
	71- Faglig samarbeid		2 950		3 260			2 150		48 193	56 553					
166- Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72- Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling	8 200								4 550	12 750					
	74- Fornybar energi		4 916							27 476	33 000					
168- Kvinner og likestilling	70- Kvinner og likestilling		2 500	8 000	7 331	608				149	2 149					
169- Global helse og utdanning	70- Global helse			2 000						163	39 663					
1482- Internasjonale klima- og utviklingstiltek	73- Utdanning	11 000		28 500						1 360	68 378					
5309- Tilbakeføringer	73- Klima- og skogsatsingen					56 000	6 017	5 000								
	29- Tilbakeføringer	-562			-68					-630	-1 260					
Totalt		749 500	702 658	524 122	415 152	359 211	184 194	100 207	83 278	71 100	1 266 663	4 623 784				

Figur 3.1 Bistand forvaltet av norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser fordelt på kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 4

Bistand gjennom ikke-norske frivillige organisasjoner og stiftelser

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	CHA - Clinton Health Access Initiative	WFP - World Resources Institute	IPPF - International Planned Parenthood Federation - local office	Henry Dunant Centre for Humanitarian Dialogue	ICTD Agency for Technical Cooperation and Development	GMOD - Integrated Mountain Development	Right to Play	UN Foundation	Sum andre ikke-norske org.	Ikke-norske og totalt
150 - Bistand til Afrika		7 092	74 702							295 421	377 215
151 - Bistand til Asia	78 - Regionbevilgning for Afrika									96 814	151 814
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Asia				40 000	15 000				45 659	45 659
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika									69 460	69 460
160 - Sivilt samfunn og demokratutvikling	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika									144 216	210 216
161 - Næringsutvikling	70 - Sivilt samfunn			40 000		1 000	25 000			30 878	30 878
162 - Overgangsbi-stand (GAP)	77 - Utvekslingsordninger gjennom Fredskorpset									12 949	12 949
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Næringsutvikling									4 607	4 607
164 - Fred, forskning og demokrati	70 - Overgangsbi-stand (GAP)									111 182	169 157
	70 - Nødhjelp og humanitær bistand		52 976				5 000			100 177	101 677
	72 - Menneskerettigheter		1 500							183 067	223 067
	70 - Fred, forskning og demokrati				40 000					70 943	71 093
	71 - ODA-godkjente land på Balkan		250							8 312	8 312
	72 - Utvikling og nedrustning									43 603	43 603
	73 - Andre ODA-godkjente OSSE-land									12 542	12 542
165 - Forskning, kompetansheving og evaluering	70 - Forskning og høyere utdanning									24 065	24 065
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	71 - Faglig samarbeid									8 000	19 866
	72 - Internasjonale miljøprosesser og bærekraftig utvikling					20 000				15 150	29 363
168 - Kvinner og likestilling	74 - Fornybar energi									165 579	174 042
169 - Global helse og utdanning	70 - Kvinner og likestilling			8 462		2 000				60 945	60 945
	70 - Global helse	162 249								17 110	17 110
	73 - Utdanning									2 500	2 500
170 - FN-organisasjoner mv.	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.									3 316	3 316
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner									295 372	359 142
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	70 - Gjeldslette, betalingsbalansestøtte og kapasitetsbygging									21 500	21 500
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstilskott	73 - Klima- og skogsatsingen		63 770							-2 988	-2 988
51 - Riksrevisjonen	75 - Internasjonale organisasjoner og nettverk									29 186	1 921 166
5309 - Tilbakeføringer	29 - Tilbakeføringer									38 000	38 000
Totalt		169 341	74 702	48 462	40 000	40 000	38 000	30 000	29 186	1 921 166	2 509 352

Figur 4.1 Bistand forvaltet av ikke-norske ikke-statlige organisasjoner/stiftelser¹ fordelt på kapittel og post, 2015² (NOK 1000)

- 1 Internasjonale og lokale NGOer.
- 2 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 5

Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2015

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

Kapittel	Post	Verdensgruppen										Sum extenderte multilaterale org.	Sum extenderte multilaterale tostatr.	
		UNEP - UN Development Programme	UNICEF - UN Development Programme	GAVI - Global Alliance for Vaccines and Immunization	UNHCR - UN Office of the High Commissioner for Refugees	WFP - World Food Programme	UNFPA - UN Population Fund	AFPF - African Population Fund	GR4M - Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria	FCF - Forest Carbon Partnership Facility	Multilaterale organisasjoner tostatr.			
150 - Bistand til Afrika	78 - Regionbevilgning for Afrika	172 205	197 783	68 055	27 853	41 818	182 170	689 896	182 170	689 896				
151 - Bistand til Asia	78 - Regionbevilgning for Asia	241 557	171 574	22 682	20 000		54 436	510 249	54 436	510 249				
152 - Bistand til Midtøsten og Nord-Afrika	78 - Regionbevilgning for Midtøsten og Nord-Afrika	220 182	81 412	9 827		9 413	89 737	410 571	89 737	410 571				
153 - Bistand til Latin-Amerika	78 - Regionbevilgning for Latin-Amerika		17 000				6 100	23 100	6 100	23 100				
160 - Sivilt samfunn og demokratisk utvikling	70 - Sivilt samfunn							4 612	4 612	4 612				
161 - Næringsutvikling	70 - Næringsutvikling	29 200						90 625	50 583	59 583				
162 - Overgangsassistans (GAP)	70 - Overgangsassistans (GAP)	1 000	165 540	60 000		18 000	367 885	296 010	751 287	1 697 731				
163 - Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	70 - Nødhjelp og humanitær bistand		2 300	2 000					2 567	84 976				
164 - Fred, forsoning og demokrati	70 - Fred, forsoning og demokrati		35 786	3 000					66 580	105 166				
	71 - ODA-godkjente land på Balkan		7 587						79 863	87 450				
	72 - Utvikling og nedrustning													
	73 - Andre ODA-godkjente ODS-land		15 752	1 200	178				78 715	95 846				
165 - Forskning, kompetanseheving og evaluering	71 - Faglig samarbeid	-1 053	4 800						11 545	119 202				
166 - Miljø og bærekraftig utvikling mv.	72 - Internasjonale miljøprosjesser og bærekraftig utvikling	30 000	10 000			4 500			75 557	80 057				
	74 - Fornybar energi	25 000	1 000						13 873	19 873				
169 - Kvinner og likestilling	70 - Kvinner og likestilling		2 895	4 500		9 779			61 227	78 401				
170 - FN-organisasjoner mv.	70 - Global helse	360 000	20 000	1 190 000		108 500		600 000	251 812	2 530 312				
	73 - Utdanning	60 000	62 987	670 000					474 970	1 267 957				
	70 - FNs utviklingsprogram (UNDP)	655 000							5 000	660 000				
	71 - FNs befolkningsfond (UNFPA)		520 000			431 000				43 000				
	72 - FNs barnefond (UNICEF)									520 000				
	73 - Verdens matvareprogram (WFP)					312 000				312 000				
	74 - FNs høykommissar for flyktninger (UNHCR)			40 000						40 000				
	75 - FNs organisasjon for palestinske flyktninger (UNRWA)									150 000				
	76 - Tilleggsmidler via FN-systemet mv.	30 000	27 750			20 000			304 960	472 710				
	77 - FNs aidsprogram (UNAIDS)								175 000	175 000				
	78 - Bidrag andre FN-organisasjoner mv.	1 036	14 356	4 474		4 211			171 123	171 123				
	79 - Ekspert, juniorer og FNs fredskorps								68 731	104 522				
	81 - Tilskudd til internasjonal landbruksforskning					9 275	2 438		95 000	95 000				
	82 - FNs organisasjon for kvinners rettigheter og likestilling (UN Women)								281 616	898 204				
171 - Multilaterale finansinstitusjoner	70 - Verdensbanken	898 204							27 900	27 900				
	71 - Regionale banker og fond								57 297	262 549				
	72 - Samfinansiering via finansinstitusjoner	189 886							510 000	1 138 434				
172 - Gjeldslette og gjeldsrelaterte tiltak	70 - Gjeldslette, betalingsbalansstøtte og kapasitetsbygging	203 460	240 500											
1482 - Internasjonale klima- og utviklingstiltak	73 - Klima- og skogsøstingen	64 000												
5309 - Tilbakeføring	29 - Tilbakeføring	-53 859	-6 479	-161		-14 048			-10 991	-85 537				
Totalt		2 470 813	17 411 553	1 365 577	1 190 000	781 840	644 253	642 721	6 000 000	510 000	6 000 000	5 104 877	15 691 531	

Figur 5.1 Bistand gjennom multilaterale organisasjoner fordelt på kapittel og post, 2015¹ (NOK 1000).

1 Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 6

Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2015

Det vises til Norads hjemmesider for ytterligere statistikk; <http://www.norad.no/statistikk>

DAC Main sector (code+name)	Basil		Afganistan		Pakistan		Malawi		Syria		Nepal		Sri Lanka		Etiopia		Tanzania		Uganda		Madagaskar		Total bilateral bistand	
	1660	19488	1053	38412	2743	42763	58004	7535	3364	2064	2064	309117	467151	16700	1402289	1685592	1887	16700	1887	16700	1402289	1685592	309117	467151
111 - Education, level unspecified																								
112 - Basic education																								
113 - Secondary education																								
114 - Post-secondary education																								
121 - Health, general																								
122 - Basic health																								
130 - Population policies/programmes and reproductive health																								
140 - Water and sanitation																								
151 - Government and civil society, general																								
152 - Conflict prevention and resolution, peace and security																								
160 - Other social infrastructure and services																								
210 - Transport and storage																								
220 - Communications																								
231 - Energy generation, distribution and efficiency - general																								
232 - Energy generation, renewable sources																								
233 - Energy generation, non-renewable sources																								
235 - Nuclear energy electric power plants																								
236 - Heating, cooling and energy distribution																								
240 - Banking and financial services																								
250 - Business and other services																								
311 - Agriculture																								
312 - Forestry																								
313 - Fishing																								
321 - Industry																								
322 - Mineral resources/mining																								
323 - Construction																								
331 - Trade policy and regulations and trade-related adjustments																								
332 - Tourism																								
410 - General environmental protection																								
430 - Other multilateral																								
510 - General budget support																								
520 - Developmental food aid / Food security assistance																								
600 - Action relating to debt																								
720 - Emergency Response																								
730 - Reconstruction relief and rehabilitation																								
740 - Disaster prevention and preparedness																								
930 - Refugees in donor countries																								
998 - Unallocated/unspecified																								
Totalt	1267712	691214	650373	590827	516462	492163	472371	369837	364499	359657	16916404	24711506												

Figur 6.1 Største mottakerland av bilateral bistand fordelt på sektorer, 2015¹ (NOK 1000)

¹ Det vil forekomme noe avvik mellom statsregnskapet og bistandsstatistikken. Dette skyldes at bistandsstatistikken i større grad baseres på forbruksrapportering fremfor bevilgning.

Vedlegg 7**Bistand som andel av BNI i OECD/DAC-land 2015**

DAC land:	2015
Sverige	1,40
Norge	1,05
Luxembourg	0,93
Danmark	0,85
Nederland	0,76
Storbritannia	0,71
Finland	0,56
Sveits	0,52
Tyskland	0,52
Belgia	0,42
Frankrike	0,37
Irland	0,36
Østerrike	0,32
Canada	0,28
New Zealand	0,27
Australia	0,27
Island	0,24
Japan	0,22
Italia	0,21
USA	0,17
Portugal	0,16
Slovenia	0,15
Hellas	0,14
Sør-Korea	0,14
Spania	0,13
Tsjekkia	0,12
Slovakia	0,10
Polen	0,10
OECD/DAC totalt	0,30

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress AS – 10/2016

